

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ
1970

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1972

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ
1970

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1972

Μεταλλογραφήματα Κ. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΥ
Ἁγίου Μάρκου 14

Φ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ & Κ. ΜΙΧΑΛΑ Ο.Ε.
Στοά Περμαζόγλου 10 - Ἀθήναι Τηλ. 224.268-230.595

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Εὐεργέται	η'
Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν τριετίαν 1969 - 1971	θ'
Ἐπίτιμοι ἀντιπρόεδροι	ι'
Ἐπίτιμοι σύμβουλοι	ι'
Ἐπίτιμοι ἐταῖροι	ια'-ιβ'
Ἀντεπιστέλλοντες ἐταῖροι	ιγ'
Τακτικοὶ ἐταῖροι	ιδ'-ις'
Ἐκθεσίς τοῦ Γ. Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας περὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς κατὰ τὸ ἔτος 1970	1-3

Α' ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΕΩΝ

1. Ἀνασκαφαὶ Μαραθῶνος ὑπὸ Σπυρίδωνος Μαρινάτου (πίν. 1 - 39)	5-28
2. Ἀνασκαφὴ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου Τανάγρας ὑπὸ Θεο- δώρου Γ. Σπυροπούλου (πίν. 40 - 49)	29-36
3. Ἀνασκαφαὶ Νέας Ἀγχιάλου ὑπὸ Παύλου Ἡ. Λαζαρίδη (πίν. 50 - 66)	37-49
4. Ἀνασκαφὴ παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν Ἀμφιπόλεως ὑπὸ Εὐσταθίου Στίκα (πίν. 67 - 82)	50-54
5. Ἀνασκαφαὶ Φιλίππων ὑπὸ Στυλιανοῦ Πελεκανίδη (πίν. 83 - 86)	55-65
6. Ἀνασκαφαὶ Μεσημβρίας Θράκης ὑπὸ Ἀνδρέου Βαβρίτσα (πίν. 87 - 115)	66-75

7.	Ἀνασκαφή τοῦ Ἱεροῦ τῆς Δωδώνης ὑπὸ Σωτηρίου Ἰ. Δά- καρη (πίν. 116 - 117)	76-81
8.	Ἀνασκαφή τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς τοῦ Γλυκέος ἐν Ἡ- πεύρῳ (πίν. 118 - 128)	82-89
9.	Ἀνασκαφή Κεφάλου Ἀμβρακικοῦ ὑπὸ Χαρικλείας Μπάρλα- Πάλλα (πίν. 129 - 143)	90-97
10.	Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Κρανείου ἐν Κορίνθῳ (πίν. 144 - 163)	98-117
11.	Ἀνασκαφή Μυκηναίων ὑπὸ Γεωργίου Ἐ. Μυλωνᾶ (πίν. 164 - 171).	118-124
12.	Ἀνασκαφή Μεσσήνης ὑπὸ Ἀναστασίου Κ. Ὀρλάνδου (πίν. 172 - 184)	125-141
13.	Ἀνασκαφαὶ ἀρχαίας Ἡλίδος ὑπὸ Νικολάου Γιαλούρη (πίν. 185 - 187)	142-145
14.	Ἀνασκαφή Νάξου ὑπὸ Νικολάου Μ. Κοντολέοντος (πίν. 188 - 198)	146-155
15.	Ἀνασκαφαὶ Θήρας IV (Περίοδος 1970) ὑπὸ Σπυρίδωνος Μαρινάτου (πίν. 199 - 324)	156-204
16.	Ἀνασκαφή Θήρας ὑπὸ Νικολάου Ζαφειροπούλου (πίν. 325 - 333)	205-207
17.	Ἀνασκαφή Ζάκρου ὑπὸ Νικολάου Πλάτωνος (πίν. 334 - 353)	208-251
18.	Μικραὶ ἀνασκαφαὶ καὶ περισυλλογὴ ἀρχαίων εἰς Κρήτην ὑπὸ Στυλιανοῦ Ἀλεξίου (πίν. 354 - 355)	252-255
18α.	Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι εἰς Ἀνατολικὴν Κρήτην ὑπὸ Ἀγγε- λικῆς Λεμπέση (πίν. 356 - 404)	256-297
Β'.	Ἀναστήλωσις, Στερέωσις καὶ Συντήρησις ἀρχαίων (πίν. 405 - 412)	298-300
Γ'.	Οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι τῆς Ἑταιρείας	300-301
Δ'.	Ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων	301
Ε'.	Δημοσιεύματα, μορφωτικὴ δράσις κλπ.	301-302

Z'.	Τακτική συνέλευσις τῶν ἐταίρων κατὰ τὸ 1970	303-304
H'.	Ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ἔτους 1969 Ἐπιτροπείας	305-309
Θ'.	Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1970.... (παρένθ. πίν.)	
I'.	Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1970	311-326
IA'.	Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας	327-335

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ, ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
HEINRICH SCHLIEMANN
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΕΛΙΓΙΑΝΝΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
GEORGES CLEMENCEAU
A. E. H. GOEKOOP
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΟΙΒΟΣ ΦΑΡΜΑΣ

ΔΩΡΗΤΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

WILLIAM PATON
ΜΙΧΑΗΛ Π. ΒΛΑΣΤΟΣ
ΠΕΤΡΟΣ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1969 - 1971

ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Σ Υ Μ Β Ο Υ Λ Ο Ι

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΕΠΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΥΛΩΝΑΣ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΚΟΡΡΕΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΛΛΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΤΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

Carl William Blegen. — Πλουτάρχου 9, Ἀθῆναι.

Louis Robert. — 31 Av. du Parc Montsouris, Paris XIVe, France.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Ἡ. Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.

Oscar Broneer. — Παλαιὰ Κόρινθος.

Ward M. Canaday. — 500 Security Bldg., Toledo 4, Ohio, U.S.A.

Georges Daux. — 6 Avenue Paul - Appel - 75, Paris XIVe, France.

William Bell Dinsmoor. — Σουηδίας 54, Ἀθῆναι.

André Grabar. — 2 Avenue Dode de la Brunerie, Paris XVIe, France.

Pierre de la Coste - Messelière. — Les Ousches, par Melle, Deux-Sèvres.

Benjamin Dean Meritt. — Institute for Advanced Study, Princeton, New Jersey, U.S.A.

Charles H. Morgan. — Amherst College, Amherst, Mass., U.S.A.

Homer Thompson. — Institute for Advanced Study, Princeton, N.J., U.S.A.

Eugene Vanderpool. — Σουηδίας 54, Ἀθῆναι.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- Helmuth Berve.** — Rainweg 9, Hechendorf (Pilsensee).
- Veselin ^VČaikanovic^V.** — Gledstonova 22, Belgrade, Yougoslavie.
- Rhys Carpenter.** — “Jerry Run”, R. D. 2, Downington, Pa, U.S.A.
- John Caskey.** — University of Cincinnati, Cincinnati, Ohio, U.S.A.
- Pierre Demargne.** — 120 Br^d de Montparnasse, Paris, France.
- Otto Demus.** — 1 Hofburg (Schweizerhof), Wien, Österreich.
- Pierre Devambez.** — Direction des Musées de France - Arts et Lettres - Palais du Louvre, Paris, France.
- Πορφύριος Δικαῖος.** — Haig Sreet 5, Λευκωσία, Κύπρος.
- † **Fritz Eichler.**
- Sir John Forsdyke.** — 13. Sandringam Road, London, N. W. 11, England.
- Gallet de Santerre.** — Université de Dijon, France.
- Stanislaw J. de Gasiorowski.** — Ul. Jozefa Pilsudskiego 6, Cracovie, Pologne.
- Roland Hampe.** - Archäologisches Institut der Universität - Marstallhof 4, Heidelberg, Deutschland.
- Herbert Hunger.** — 40 Weissgerberlande, Wien III, Österreich.
- Hamit Zübeyr Kosay.** — T. K. Kültür Bakanlingi^V, Ancara, Turquie.
- Emil Kunze.** — Grosshesselohe/B Immergrünstrasse 1. München.
- Doro Levi.** — Ἀμαλίας 56, Ἰταλική Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, Ἀθῆναι.
- Ernst Meyer.** — Universität, Zürich, Schweiz.
- Kazimierz Michalowski.** — Brzozowa 12, Varsovie, Pologne.
- Kurt Müller.** — Dahlmannstrasse 10, I, Göttingen, Deutschland.
- Denis Page.** — Jesus College, Cambridge, England.
- Ἀλέξανδρος Παγκαβῆς.** — 67 Lexham Gardens Kensington, London, W.8.
- Jeanne Robert.** — 31 Av. du Parc Montsouris, Paris, XIVe, France.

Fritz Schachermeyer. — Liechtensteinstr. 59, Wien IX, Österreich.

Henri - Arnold Seyrig. — Institut Français, B. P. 1424, Beyrouth, Liban.

Hidenaka Tanaka. — Imperial University, Kyoto, Japan.

Lincoln Mac Veagh. — Casa das Laranjeiros, Estoril, Portugal.

Carl Weickert. — Devrientweg 6, Berlin - Lichterfelde, Deutschland.

Arthur Maurice Woodward. — 21 Byng Road, Tunbridge Wells; Sussex
England.

Walther Wrede. — Allmandweg 47, Nagold, Deutschland.

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΕΣ ΕΤΑΙΡΟΙ

Pierre Amandry. — Διδότου 6, Γαλλική 'Αρχαιολογική Σχολή, 'Αθῆναι.

Richard David Barnett. — British Museum, London, W.C.I.

Henri Ducoux. — 37 Avenue de Versailles, Paris, France.

Ernest Jos. Goerlich. — Vienne, III/40, Arsenal, Objekt V III, Stlege
III 8, Autriche.

Βασίλειος Καραγεώργης. — Κυπριακὸν Μουσεῖον Λευκωσίας, Κύπρος.

Karl Kübler. — Linsenbergstrasse 25, Tübingen - Lustnau, Deutschland.

Paul Lemerle. — École des Hautes Études. Sorbonne, Paris, France.

Ibraim Noshy. — Egyptian University of Cairo, Egypt.

Iwan Velkoff. — Musée National, Sofia, Bulgarie.

**ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1970**

Σ η μ.—Οἱ δι' ἄστερίσκου σημειούμενοι ἑταῖροι εἶναι ἰσόβιοι

1. * Ἀγγελόπουλος Θεόδωρος	33. * Δραγούμης Φίλιππος Στεφ.
2. Ἀδαμίδης Κωνσταντῖνος	34. Δρανδάκης Νικόλαος
3. Ἀλεξανδρῇ Ὀλγα	35. Δροσογιάννη-Κουτσοκώστα Φανή
4. Ἀλεξανδρῆς Κωνσταντῖνος	36. * Ἐξαρχος Νικόλαος
5. Ἀλεξίου Στυλιανός	37. Ζαφειρόπουλος Νικόλαος
6. * Ἀναστασιάδης Ἀναστάσιος	38. Ζέπος Παναγιώτης
7. Ἀνδρειωμένου Ἀγγελικὴ	39. Ζώρα Καλλιόπη
8. Ἀνδρόνικος Ἐμμανουήλ	40. Ἡλιόπουλος Γεώργιος
9. * Ἀντωνιάδης Ἰωάννης	41. * Θεοφανίδης Βασίλειος
10. Ἀχειμάστου Μυρτάλη	42. Θεοχάρη Μαρία
11. Βαβρίτσας Ἀνδρέας	43. * Θεοχάρης Δημήτριος
12. * Βαλάσης Θωμᾶς	44. Θρεψιάδης Ἀντιγόνη
13. * Βαρούχα-Χριστοδουλοπούλου Εἰρ.	45. Ἰακωβίδης Σπυρίδων
14. * Βασιλείου Ἰωάννης	46. Ἰακωβίδου Ἀθηνᾶ
15. * Βασσενχόβεν Λουδοβῆκος	47. * Ἰγγλέσης Σωτήριος
16. * Βελουδίου Μαρία	48. Καζαμίας Θωμᾶς
17. * Βέλτσος Γεώργιος Νικολ.	49. * Καλιτσουνάκης Δημήτριος
18. Βουκίδης Τιμολέων	50. Καλλίας Κωνσταντῖνος
19. * Γεωργακόπουλος Κωνσταντῖνος	51. * Καλλιγᾶς Μαρίνος
20. Γιαλούρης Νικόλαος	52. * Καλλιπολίτης Βασίλειος
21. * Γιαννακόπουλος Γεώργιος	53. Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ
22. * Γιαννόπουλος Δημήτριος	54. Καλοκύρης Κωνσταντῖνος
23. * Γιαννουλάτου Ἀρτεμισία	55. Καμπίτογλου Ἀλέξανδρος
24. Γκόφας Δημήτριος	56. Κανατσούλης Δημήτριος
25. Δαβάρας Κωνσταντῖνος	57. * Κανελλόπουλος Παναγιώτης
26. Δάκκαρης Σωτήριος	58. Κανελλόπουλος Παῦλος
27. Δαλαμάγκας Ἐμμανουήλ	59. Καπετανόπουλος Ἡλίας
28. Δημαρᾶς Ἰωάννης	60. Καραγιωργα Θεοδώρα
29. * Διαμαντόπουλος Ἀνδρέας	61. * Καραθανάσης Δημήτριος
30. * Διαμαντοπούλου Ἀγνή	62. Καραμανώλη-Σιγανίδου Μαρία
31. Δοντᾶς Γεώργιος Σπ.	63. * Καρανδρέας Ἀπόστολος
32. * Δουκάκη Εὐανθία	64. Καρασσος Χρῆστος

65. Καρδαρά Χρυσούλα	105. Μαστροκώστας Εὐθύμιος
66. * Καρούζου-Παπασπυρίδη Σέμνη	106. * Μαυρούλιας Ἰωάννης
67. * Kent John	107. * Μέγας Γεώργιος
68. Κεραμόπουλλος Ἀ. Δημήτριος	108. Μερτικόπουλος Θεόδωρος
69. Κιουσόπουλος Δημήτριος	109. * Μηλιάδης Ἰωάννης
70. * Κόλιας Γεώργιος	110. * Μιράσγεζης Δημοσθένης
71. * Κόλλας Περικλῆς	111. * Μιτσὸς Μάρκελλος
72. Κολοκοτρώνης Βλαδίμηρος	112. Μουτσόπουλος Νικόλαος
73. Κονιδάρης Γεράσιμος	113. * Μπακαλάκης Γεώργιος
74. * Κοντῆς Ἰωάννης	114. Μπάρα Χαρίκλεια
75. Κοντολέοντος Εὐρυδίκη	115. Μπενάκης Λουκάς Α.
76. * Κοντολέων Νικόλαος	116. Μπίτζιος Κωνσταντῖνος
77. Κοντόπουλος Ἀλέξανδρος	117. Μπόννης Κωνσταντῖνος
78. * Κορρές Στυλιανὸς	118. Μπότσαρης Δημήτριος Τ.Ν.
79. Κορωνάιος Δημήτριος	119. Μπούρας Χαράλαμπος
80. * Κοσμόπουλος Δημήτριος	120. Μπουφίδης Νικόλαος
81. * Κοτζιάς Νικόλαος	121. * Μυλωνᾶς Γεώργιος
82. Κουμανούδης Στέφανος	122. * Μυλωνᾶς Παῦλος Κ.
83. * Κουρμούλης Γεώργιος	123. * Νομικὸς Μᾶρκος
84. Κριεζῆς Ἀντώνιος	124. Νταῆς Ἀστέριος
85. * Κριμπᾶς Ἡλίας	125. Ντούμας Χρήστος
86. Κριμπᾶς Κωνσταντῖνος	126. * Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας
87. * Κτιστόπουλος Κωνσταντῖνος	127. Οἰκονομίδου Ἀδαμαντία
88. Κύρου Ἀδωνις Κ.	128. * Ὁρλάνδος Ἀναστάσιος Κ.
89. Κωνσταντινόπουλος Γρηγόριος	129. * Πάλλας Δημήτριος
90. Κωνσταντῖνου Θεόδωρος	130. * Παμπούκας Ἀπόστολος
91. * Κωνσταντῖνου Ἰωάννα	131. Παναγιωτόπουλος Γεώργιος
92. * Κωττάκης Λεωνίδα	132. Πάνζαρης Γεώργιος
93. Λαζαρίδης Δημήτριος	133. * Παναζόπουλος Νικόλαος
94. Λαζαρίδης Παῦλος Ἡρ.	134. Παντελίδου Μαρία
95. * Λάμπας Γεώργιος	135. Παπαγιαννόπουλος-Παλαῖδης Ἀ.
96. * Λογοθέτης Κωνσταντῖνος	136. * Παπαδόπουλος Θωμᾶς
97. * Μακαρόνας Χαράλαμπος	137. Παπαδόπουλος Στυλιανὸς
98. Μακκᾶς Λέων	138. Παπαδοπούλου-Ζαφειροπούλου Φωτεινή
99. Μανούσακας Μανούσος	139. * Παπαθανασίου Πάνος
100. * Μαντζούνης Παναγιώτης Δ.	140. Παπαθανασόπουλος Γεώργιος
101. * Μαντζούφας Γεώργιος	141. * Παπαϊωάννου Κωνσταντῖνος
102. * Μαριδάκης Γεώργιος	142. * Παπακωνσταντῖνου Κωνστ. Δ.
103. * Μαρινᾶτος Σπυρίδων	143. Παπαντωνίου Γεώργιος
104. * Μαρκεζίνη Σπυρίδων	144. Παπαντωνίου Ροζαλίνδη

145. Παπασταύρου Ἰωάννης	174. Σταθάτου Χριστίνα
146. * Παπαστράτος Εὐάγγελος	175. Στασινοπούλου-Τουλούπα Ἐβη
147. * Παπαφλέσσας Γρηγόριος	176. * Σταυρόπουλος Κωνστ. Ἀγγ.
148. * Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος	177. * Σταυρόπουλλος Φοῖβος
149. Πασαδαῖος Ἀριστείδης	178. Στεφανόπουλος Πολύβιος
150. * Πελεκανίδης Στυλιανὸς	179. * Στίκας Εὐστάθιος
151. Πελεκίδης Χρύσης Εὐστρ.	180. * Συνοδινὸς Ἐλευθέριος
152. Πέππα-Δελμούζου Κωνσταντίνα	181. Συριόπουλος Κωνσταντῖνος
153. * Πεσματζόγλου Γεώργιος	182. * Σωτηρίου Μαρία
154. Πετράκος Βασίλειος	183. * Τεγοπούλου-Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα
155. Πέτσας Φώτιος	184. Τζαβέλλα Τερψιχόρη-Χαρά
156. Πλατῆς Γεώργιος	185. Τζαννετᾶτος Θησεὺς
157. Πλάτων Νικόλαος	186. Τούλ Χάρης
158. * Πολίτης Λῆνος Ν.	187. * Τραυλὸς Ἰωάννης Μ.
159. * Πολυγένης Ἰωάννης Κ.	188. * Τριανταφυλλίδης Περικλῆς
160. * Πουλόπουλος Ἀπόστολος	189. Τριανταφυλλόπουλος Ἰωάνν.
161. Πουρναρόπουλος Γεώργιος	190. Τσαντίλας Ἰωάννης
162. Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη Εὐαγγελία	191. Τσιριντάνης Ἀλέξανδρος
163. * Ρουμπάνης Γεώργιος	192. Τωμαδάκης Νικόλαος
164. Ρωμιοπούλου Αἰκατερίνη	193. Φατούρου Κάντω
165. Σακελλαρίου Ἀγνή	194. Φιλιππάκη Βαρβάρα
166. Σακελλαρίου Μιχαήλ Β.	195. * Φουντούλης Δημήτριος
167. Σεργόπουλος Γεώργιος	196. Φραγκιδάκης Ἰωάννης
168. * Σκάσσης Ἑρῆιος	197. * Χαρίτος Ἰωάννης
169. Σολομωνίδης Γεώργιος	198. * Χατζηδάκης Ἐμμανουήλ
170. * Σπυριδάκις Γεώργιος	199. * Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος Δ.
171. * Σπυρόπουλος Παναγιώτης	200. Χατζηνικολάου Ἄννα
172. * Σταθακόπουλος Παναγιώτης	201. Χρήστου Χρυσάνθος
173. * Σταθάτου Ἐλένη	202. * Χριστόπουλος Μιχαήλ

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΥΤΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1970

Φίλοι Ἑταῖροι, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Πρὶν εἰσελθωμεν εἰς τὴν περὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας ἔκθεσιν, θὰ προτάξωμεν καὶ ἐφέτος, κατὰ τὰ καθιερωμένα, μνημόσυνον λόγον περὶ τῶν ἐκλιπόντων κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος συναγωνιστῶν ἡμῶν εἰς τὴν γενναίαν προσπάθειαν τοῦ ἡμετέρου ἐθνικοῦ ιδρύματος.

Ἐκ τῶν ξένων ἐταίρων τῆς ἀπώλεσεν ἡ Ἑταιρεία τὸν ἐπίτιμον αὐτῆς ἀντιπρόεδρον Sir John Davidson Beazley, θανόντα ἐν Λονδίῳ ἐν βαθεῖ γήρατι.

Ὁ Beazley ὑπῆρξεν ὄχι μόνον μία δόξα τῆς ἀγγλικῆς ἀρχαιολογίας ἀλλὰ καὶ ἐπιφανέστατος παράγων τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης. Ἐν τῷ προσώπῳ του ἡ φύσις εἶχε συνενώσει τρεῖς θαυμαστάς ἰδιότητας: τὴν τοῦ βαθέος ἐπιστήμονος, τὴν τοῦ ποιητοῦ ἀρχαιολόγου συγγραφέως καὶ τὴν τοῦ μεγάλου ἀνθρωπιστοῦ, τοῦ ὁποίου ἀλησμόνητος θὰ μείνῃ, εἰς ὅσους τὸν ἐγνώρισαν, ἡ ὀλυμπία γαλήνη, ἡ πραότης καὶ ἀγαθότης τῆς ἐκφράσεως καὶ τῆς ψυχῆς ἡ εὐγένεια.

Ἡ ἐπιστημονικὴ πανοπλία τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς καταρτισθεῖσα ἤδη ἀπὸ πρωίμου ἡλικίας διὰ πλουσίας κλασσικῆς παιδείας καὶ ἀπεράντου γνώσεως τῶν κειμένων, ἠδυνήθη νὰ ἀκτινοβολήσῃ μακρὰν καὶ νὰ ἀσκήσῃ βαθεῖαν ὄντως ἐπίδρασιν, διὰ τῆς φιλολογικῆς τοῦ ἀνδρὸς δεινότητος, συνδεδεμένης πρὸς τὴν ἄμεσον

αἰσθησιν τῆς κλασσικῆς μορφῆς· διότι ὁ Beazley εἶχεν ὅσον ὀλίγοι πλησιάσει τὸν ἀρχαῖον κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ προσέφερε τὰ θεῖα δῶρα τοῦ πνεύματός του.

Ὁ Beazley εἶχε τὴν θείαν ἱκανότητα νὰ συνδυάζῃ τὴν ἐπιστήμην πρὸς τὴν ἀληθῆ αἰσθητικὴν, ἀφ' οὗ, στηριζόμενος εἰς τὰς ἰδικάς του ἐπιμόνους παρατηρήσεις, εἶχε κατορθώσει ὅχι μόνον νὰ διακρίνῃ τὸ χέρι κάθε ἀττικοῦ ἀγγειογράφου μὲ τὴν πάντοτε διαφορετικὴν γραμμὴν ποὺ τὸν ἐχαρακτήριζεν, ἀλλὰ καὶ νὰ ζωντανεύῃ τὴν γραμμὴν αὐτὴν μὲ ἰδικὰ του σχέδια ποὺ συνώδευον τὰς σχετικὰς μονογραφίας του.

Πολλὰ καὶ σημαντικὰ ἔργα συνέγραψεν ὁ Beazley ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τῶν ἀττικῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων τῆς Ἀμερικῆς τοῦ 1918, μὲ τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπεκάλυψεν ἀγνώστους ἕως τότε καλλιτέχνας, μέχρι τοῦ ὀγκώδους ἐνδιαμέσου ἔργου, τοῦ 1942, ἀριθμοῦντος ἄνω τῶν 1100 σελίδων καὶ παρέχοντος καταλόγους τῶν ἔργων κάθε ἀρχαίου ἀγγειογράφου, καὶ μέχρι τοῦ τριτόμου ἔργου, τοῦ 1963, περὶ τῶν ζωγράφων τῶν ἀττικῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων, ὅπερ περιέχει, εἰς τελικὴν πλέον μορφήν, ὅλους τοὺς ἀγγειογράφους, ὅσους κατάρθωσε νὰ ἀπομονώσῃ καὶ νὰ βαπτίσῃ μάλιστα μὲ εἰδικὰ ὀνόματα.

Τὰ πολλαπλᾶ, πλήρη ἐμβριθοῦς γνώσεως καὶ πολλάκις διὰ ποιητικῆς καὶ λογοτεχνικῆς ἀκόμη πνοῆς προικισμένα ἔργα τοῦ Beazley ἀποτελοῦσιν ἐν τῷ συνόλῳ των γιγαντιαίαν ἐπιστημονικὴν προσφορὰν καὶ πολύτιμον βοήθημα παντός περὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀγγειογραφίαν ἀσχολουμένου.

Τοιούτου εὐκλεοῦς ἐπιστήμονος τὸν βίον ἀνέκοψεν ὁ θάνατος, ἀλλ' οὐδεὶς χρόνος δύναται νὰ ἀφανίσῃ τὰ σοφὰ τοῦ ἀνδρός διδάγματα, τὰ ὁποῖα παραμένουν ἐδραῖα τῆς ἐπιστήμης κτήματα.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐταίρων ἀπώλεσεν ἐφέτος ἡ Ἑταιρεία τοὺς ἐξῆς ἀφωσιωμένους εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἐταίρους: Τὸν πρόεδρον ἐφετῶν Πάνον Παπανδρέου, τὸν διακεκριμένον δικηγόρον Κωνστ. Σταυρόπουλον, τὸν στρατηγὸν Βλαδίμηρον Κολοκοτρώνην, τὸν ἀντιστράτηγον καὶ πολεμικὸν συγγραφέα Χρῆ-

στον Καράσσον καὶ τὸν Γεν. Διευθυντὴν τοῦ Λογιστηρίου Ἑμμανουὴλ Δαλαμάγκαν.

Στρέφοντες ἤδη τὸν λόγον πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας θὰ προτάξωμεν τὴν περὶ τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῆς ἑκθεσιν.

.

(Ἐπεταὶ ἡ ἑκθεσις, περὶ τῆς ὁποίας βλ. τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1970) .

.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε, κυρίαι καὶ κύριοι, τὸ κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος συντελεσθὲν ἔργον τῆς Ἑταιρείας, ιδρύματος ἐθνικοῦ ὅπερ τηρεῖ πάντοτε ἄσβεστον τὸ πῦρ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐρένης καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀρχαίων μνημείων.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

1. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

(Πίν. 1 - 39)

Ἡ παροῦσα ἔκθεσις εἶναι μὲν ἡ πρώτη δημοσιευομένη εἰς τὸ παρὸν περιοδικόν, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἐδημοσιεύθησαν βραχεῖαι ἐκθέσεις καὶ ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπ' ἐμοῦ. Παρακαλεῖται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἔχη καὶ ταύτας πρὸ ὀφθαλμῶν, αἵτινες εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Προϊστορικὴ ἀκρόπολις ἐν Μαραθῶνι, AAA III, 1970, 14 κ.έ. (ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ).

2) Marathon, AAA ἔ.ἄ. 63 κ.έ. (MARINATOS).

3) Further News from Marathon, AAA ἔ.ἄ. 153 κ.έ. (MARINATOS).

4) Further Discoveries at Marathon, AAA ἔ.ἄ. 349 κ.έ. (MARINATOS).

5) Ἔργον 1970, 5 κ.έ. (ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ).

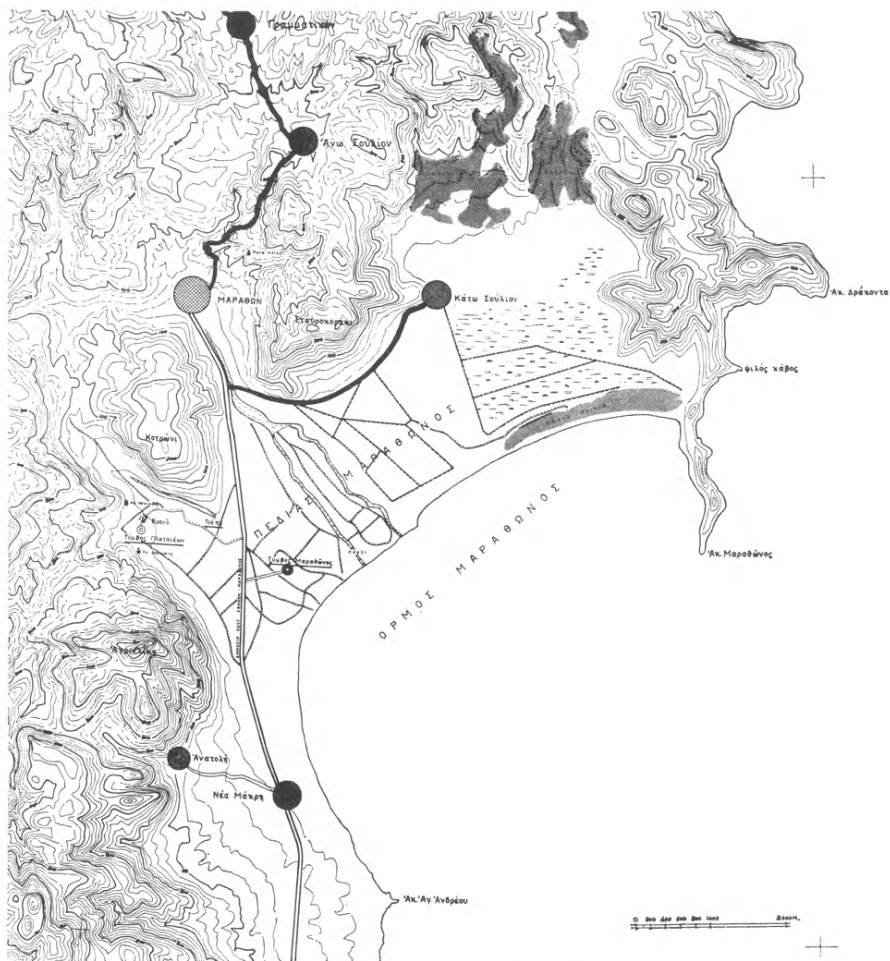
6) Les Plats Attiques du Tumulus des Platéens à Marathon, AAA IV, 1971, 99 κ.έ. (D. CALLIPOLITIS - FEYTMANS).

ΠΛΑΣΙ Αἱ ἀνακαλύψεις εἰς θέσιν Πλάσι (χάρτης εἰκ. 1), κατὰ τὴν πέραν (πρὸς ΒΑ.) τοῦ Τύμβου τῶν Μαραθωνομάχων περιοχὴν μέχρι καὶ τῆς θαλάσσης, περιεγράφησαν συντόμως ὑπὸ τῶν Μαστροκώστα (ἀνωτέρω, ἐργασία 1) καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ (2 - 5). Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἀποτελεσμάτων εἶναι ἡ ἀνακάλυψις ἱχνῶν ἀπὸ τῆς ΠΕ ἐποχῆς, κεραμικὴ εἰσηγμένη ἐκ τῶν Κυκλάδων, πολυγωνικὸς ἀρχαῖκός περίβολος μετ' εἰσηγμένης Κορινθιακῆς κεραμικῆς (1 σ. 16 - 18) καὶ μέγα ΜΕ οἰκοδόμημα περικλεῖον καὶ κιβωτοσχήμους τάφους καὶ κεραμικὸν κλίβανον (πίν. 1α). Αἱ ἀνασκαφαὶ θὰ συνεχισθῶσι μετὰ τὸ πέρας τῆς συντελουμένης ἀπαλλοτριώσεως.

Εἰς εὐρεῖαν περιοχὴν πέριξ τῆς ἀνωτέρω ἐκτάσεως ἐγένοντο βραχεῖαι δοκιμαί, διότι παντοῦ ἡ πεδιάς καλλιεργεῖται. Εἰς τὰς μικροῦ μήκους τάφους ἡμῶν σχεδὸν εἰς κάθε σημεῖον ἀνεφάνησαν ἐρείπια εἰς βάθος ὀλιγώτερον τοῦ μέτρου. Πάντα προέρχονται ἐκ τοῦ τέλους τῆς Ἀρχαιότητος (πίν. 1β). Εἰς μίαν μάλιστα περίπτωσιν ἴσως πρόκειται περὶ Βυζαντινῆς περιόδου. Δύναται τώρα νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ὁ δῆμος Μαραθῶνος, ὡς ἤδη εἶχεν ὑποστηρίξει ὁ Pritchett. ("Ορα καὶ 3, 153 κ.έ., 4, 349 κ.έ.)

Εἰς τὴν θέσιν Τσέπι, κατὰ τοὺς ΝΑ. πρόποδας τοῦ ὑψώματος Κοτρώνι καὶ τὴν ὁδὸν πρὸς Βρανᾶ (εἰκ. 1), ἀνεκαλύφθη τὸ σπουδαιότατον Πρωτοελλαδι-

κόν, μᾶλλον δὲ Πρωτοκυκλαδικὸν νεκροταφεῖον, ἀπὸ ὅσα μέχρι τοῦδε ἔχουσιν ἀποκαλυφθῇ. Ἐκινήθη ἡ διαδικασία ἀπαλλοτριώσεως, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἕξ ὁλοκλήρου ἡ μοναδικὴ αὕτη νεκρόπολις. Ἡ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφὴ (ὄρα τὸ σχέδιον εἰκ. 2) ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αἱ ὁμάδες τῶν τάφων εἶναι διατε-

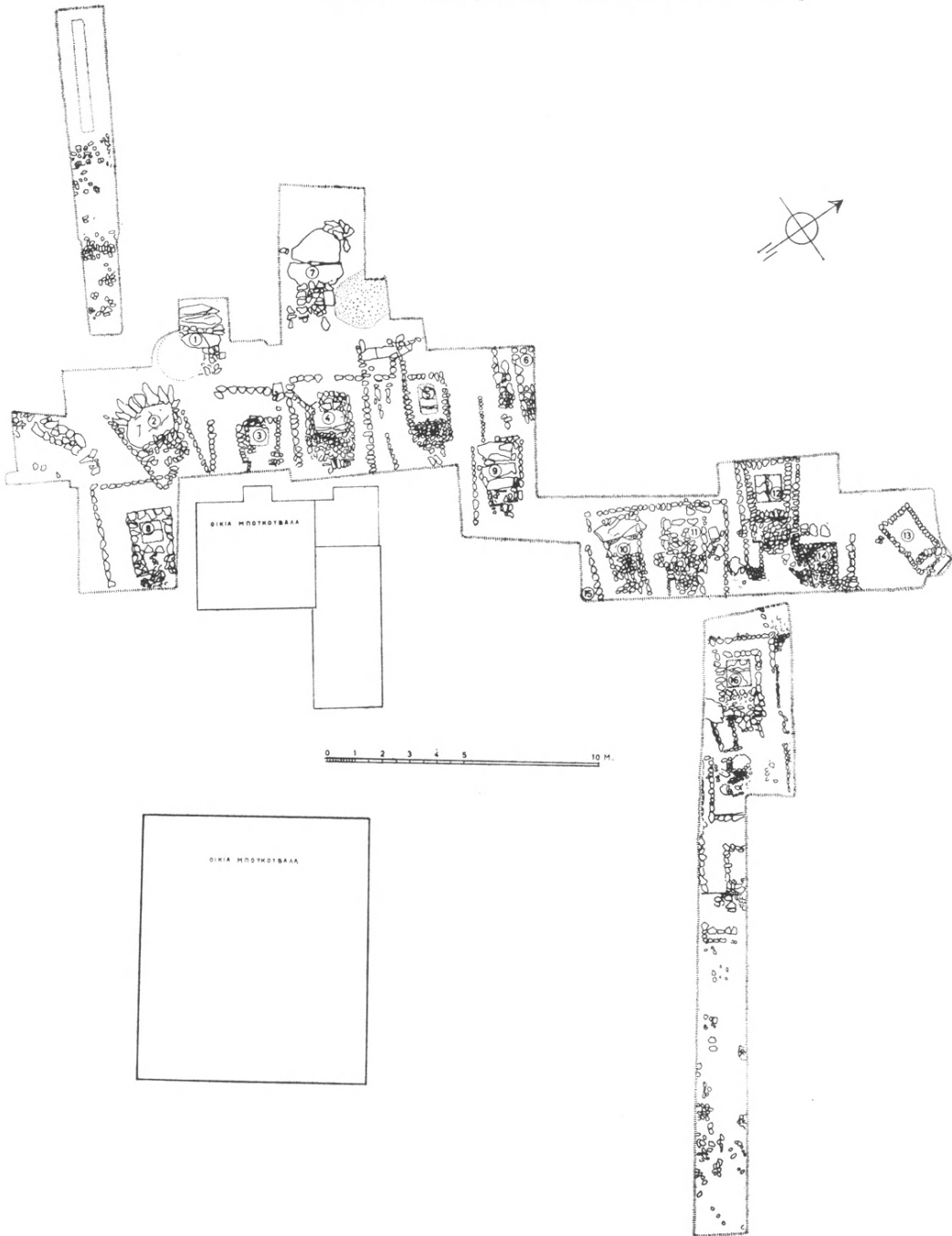

Εἰκ. 1. Χάρτης τοῦ Μαραθῶνος.

ταγμέναι εἰς παραλλήλους σειρὰς ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. καὶ ὅτι τοῦλάχιστον ἕξ σειραὶ εἶναι ἀσφαλεῖς. Ἡ πρώτη (καὶ Βορειοτάτη) εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σχεδίου εἶναι ἡ τοῦ τάφου 7. Εἰς τὴν δευτέραν ἀνήκουν οἱ τάφοι 1 καὶ 6. Εἰς τὴν τρίτην οἱ 2, 3, 4 καὶ 5. Εἰς τὴν τετάρτην (διακοπτομένην ὑπὸ τῆς αὐτόθι οἰκίας τοῦ ιδιοκτήτου κ. Κων. Μπουκουβάλα), ἐσκάφησαν οἱ τάφοι 8

ΜΑΡΑΘΩΝ

ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΝΕΚΡΟΠΟΛΙΣ ΕΙΣ ΘΕΣΙΝ «ΤΣΕΠΙ»

Εικ. 2 Μαραθών. Πρωτοελλαδική νεκρόπολις εἰς θέσιν «Τσέπι» κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἀνοιγείσας τάφρους.

καὶ 9 ἐκατέρωθεν τῆς οἰκίας. Εἰς τὴν πέμπτην, παράλληλον πάντοτε, σειρὰν ἀνήκουν οἱ τάφοι 10, 11, 12, 13 καὶ 14. Ὁ τάφος 15 (εἰς τὸ ἀρ. ἄκρον τῆς σειρᾶς) εἶναι ἀτελῶς εἰσέτι ἐμφανῆς καὶ δὲν εἶναι βέβαιον, ἂν ἀνήκει εἰς ταύτην τὴν σειρὰν ἢ εἰς τὴν ἐπομένην ἔκτην, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ τελευταῖος ἀποκαλυφθεὶς τάφος ὑπ' ἀριθμὸν 16. Ἴσως συνεχίζεται ἡ νεκρόπολις καὶ πέραν τῶν δύο ἀκραίων σειρῶν. Ἡ ταφοδομικὴ (ἐπιτραπήτω ἢ λέξις) διάταξις αὕτη ἐκπλήττει διὰ τὴν κανονικότητά της. Ἄν ὑποτεθῇ, ὅτι κατὰ τὰς διόδους ἐφυτεύοντο καὶ ἄνθη, ὀλίγοι σημερινοὶ ἀγροτικοὶ συνοικισμοὶ θὰ εἶχον νὰ ἐπιδείξουν τόσον κανονικὰ νεκροταφεῖα.

Ἡ κατασκευὴ τῶν τάφων εἶναι γενικῶς ὁμοιόμορφος: Ἐκαστος ταφικὸς λάκκος εἶναι μικρῶν διαστάσεων, τετράγωνος, ἐλαφρῶς ὀρθογώνιος ἢ καὶ στρογγύλος. Συνήθως αἱ διαστάσεις τῶν πλευρῶν κυμαίνονται περὶ τὸ μέτρον. Τὰ τοιχώματα εἶναι ἐπενδεδυμένα διὰ πλακῶν ἢ ὀρθίων μεγάλων λίθων. Σπανίως σύγκεινται ἐκ ξηροτοίχου, ὅστις ὅμως εἶναι λίαν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς. Τὰ βάθη ὡσαύτως τῶν τάφων δὲν ὑπερβαίνουν ποτὲ τὸ μέτρον. Καλύπτονται δ' οἱ τάφοι συνήθως διὰ μιᾶς μεγάλης καὶ τινων μικροτέρων πλακῶν. Ἀνήκουσιν ἐπομένως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κιβωτοσχημῶν τάφων. Πάντοτε εἰς τὸ νότιον μέρος σχηματίζεται μικρὰ θύρα κλεισμένη δι' ὀρθίας πλακός. Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους μικρὸς περίβολος ἐκ μιᾶς σειρᾶς λίθων ὁλοτρόχως καθορίζει τὴν περιοχὴν τοῦ τάφου ἀπὸ τῶν ὑπολοίπων. Κατὰ τὸ μέρος τῆς θύρας σωρὸς λίθων μετὰ μιᾶς ἢ δύο ὀρθίων πλακῶν, ἐν εἵδει παραστάδων μᾶλλον ἢ στηλῶν, ἀποτελεῖ ἕτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα. Εἰς τὴν εἰκόνα πίν. 2α βλέπει τις τοὺς τάφους 2 - 5 τῆς τρίτης σειρᾶς τῆς νεκροπόλεως. (Ὁ ὑπ' ἀρ. 3 ἔχει ἀνοιχθῇ πρῶτος καὶ καλύπτεται ὑπὸ φύλλου νάυλου.)

Οἱ τάφοι ἦσαν οἰκογενειακοὶ ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁμαδικοί. Ὁ τάφος 2 (εἰς τῶν μεγίστων πάντως) παρουσίασεν ἄνω τῶν 12 ὀρατῶν κρανίων εὐθύς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ καλυπτήρος (πίν. 2β). Περιττὸν νὰ λεχθῇ, ὅτι οἱ παλαιότεροι νεκροὶ μετετοπίζοντο. Οἱ κατώτατοι συνήθως εὕρισκονται κατὰ χώραν. Θάπτονται ἰσχυρῶς συνεσταλμένοι, πολλάκις δὲ ἡ διατήρησις τῶν ὀστέων εἶναι ἐκπληκτικῶς καλὴ. Ὁ πίναξ 3α παρουσιάζει ἓνα μεμονωμένον τάφον (τὸν 3), ὅστις φέρει καὶ περιχεῖλωμα ἐκ διπλῆς σειρᾶς λίθων. Ὡς βλέπει τις, πάντες ἔχουν συλλεγῇ ἐκ κοίτης ὅπου ἔρρεον ὕδατα καὶ δὲν φέρουν ἔχνη ἄλλης κατεργασίας. Ἡ φωτογραφία ἐλήφθη ἐκ Βορρᾶ, ὥστε εἰς τὸ ἄνω αὐτῆς μέρος (τὸ νότιον) φαίνεται ἡ συσσώρευσις λίθων ὑπὲρ τὴν θύραν καὶ φαίνεται καὶ μία ὀρθία «στήλη». Ὁ αὐτὸς τάφος, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς καλυπτούσης πλακός, φαίνεται ἐπὶ τῆς εἰκόνης τοῦ πίν. 2α. Ἐπὶ τῆς εἰκόνης πίν. 3β φαίνεται ὁ αὐτὸς τάφος ἐκ Νότου, ὥστε εἰς τὸ κάτω μέρος διακρίνεται ἡ ὀρθία πλάξ ἢ φράσσουσα (ἐκ τῶν ἔξω) τὴν θύραν.

Ἡ εἰκὼν πίν. 4α παρουσιάζει τὸν τάφον 4, ὁ ὁποῖος ἐπιφανειακῶς παρουσιάζει τὴν συνήθη εἰκόνα. Ἐπὶ τῆς εἰκόνης πίν. 4β φαίνεται τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τά-

φου, οὐ τὰ τοιχώματα ἀποτελοῦνται ἐξ ὀρθίων λίθων μετρίως ἢ καὶ οὐδὲν πλεονάζοντων. Εἰς τὸ βάθος εἶναι ὁρατὴ ἡ κατωτάτη σειρὰ τῶν νεκρῶν, ἀφαιρεθέντων δὲ τῶν πλείστων ὁστῶν παρουσιάσθη ἡ εἰκὼν τῆς φωτογραφίας πίν. 5α.

Ὡς βλέπει τις, ὁ τάφος οὗτος περιεῖχε δύο μικρὰ πῆλινα φιαλίδια καὶ ἡμι-κυλινδρικὸν τμῆμα εἰργασμένου ὁστοῦ, τὸ ὅποῖον εἶναι γνωστὸν ἐργαλεῖον τοῦ Κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁ τάφος δέον νὰ θεωρηθῇ ἐκ τῶν πλουσιωτέρων. Τὰ εὐρήματα εἶναι γενικῶς πενιχρότατα, ἐν τῇ δὲ ἀγγεῖᾳ, συνήθως δ' οἱ τάφοι εἶναι κενοὶ κτερισμάτων. Ὑπεύθυνος ἐν μέρει μόνον εἶναι ἡ ἐπανειλημμένη χρησιμοποίησις τῶν τάφων, διότι εὐρέθησαν εἰς δύο-τρεῖς περιπτώσεις ὁστρακα ἀλλὰ καὶ ἀκέραια ἀγγεῖα ἐκτὸς τάφων τινῶν. Μᾶλλον ἀνῆκον εἰς προκατόχους νεκρούς, ἐξαχθέντα κατὰ τὴν μετατόπισιν τῶν σκελετῶν. Εἰς μίαν μόνην περίπτωσιν ἔσχον τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι πιθανῶς ἐν εὐμέγεθες, εὐτελὲς ὅμως ἀγγεῖον, εἶχε τοποθετηθῇ ὡς κτέρισμα ἐξωτερικῶς παρὰ τὸν τάφον. Εἰς δύο ἢ τρεῖς περιπτώσεις τὰ ἀγγεῖα φέρουν ἐπιμελῆ ἐγγράφατον διακόσμησιν. Ἐν τοιοῦτο ἀγγεῖον ἐδημοσιεύθη ἐν AAA III, σ. 350 εἰκ. 4. Ἡ εἰκὼν πίν. 5β ἐνταῦθα παρουσιάζει δύο ἐκ τῶν κοινοτέρων ἀγγείων καὶ ἡ εἰκὼν πίν. 6α ἕτερον τυπικὸν ΠΚ ἀγγεῖον. Ἡ εἰκὼν πίν. 6β δεικνύει προσφάτως εὐρεθὲν ἀγγεῖον μετ' ἐγγαράκτου διακοσμήσεως, ἣτις μᾶλλον σπανίζει καὶ πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ τέλος τῆς ΠΚ περιόδου. Ἀναλόγου διακοσμήσεως ἀγγεῖον, ἀγνώστου προελεύσεως, εὐρίσκεται ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ (R. HIGGINS, *Minoan and Mycenaean Art*, 57 εἰκ. 57). Ἐτι προσφατότερα εἶναι ἄλλα ἐγγράφατα εὐρήματα, ὧν πλήρες εἶναι τηγανοειδὲς ἐγγράφατον σκεῦος, οὐ αἱ ἐγγαράξεις ἔχουν πληρωθῇ λευκοκιτρίνης γεώδους ὕλης. Σημειωτέον, ὅτι ἀντὶ σπειρῶν χρησιμοποιοῦνται ὁμόκεντροι κύκλοι οὐχὶ ἐγγράφατοι, ἀλλ' ἐμπέστοι διὰ πολὺ μικρᾶς σμίλης. Οὕτως οἱ κύκλοι εἶναι ἀκριβέστερον πολύγωνα. Τὸ σκεῦος ἀπεικονίζεται ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ πίνακος 34γ. Τὰ Κυκλαδικὰ ἀγγεῖα τοῦ Μαραθῶνος, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀρχικὴν μου ἰδέαν, δὲν φαίνονται μιμήσεις. Εἶναι πάντα εἰσηγμένα καὶ ὑποδεικνύουν, πρωίμως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Χαλκοῦ, εἰσβολὴν καὶ ἐγκατάστασιν Κυκλαδικῆς ἀποικίας, ἣτις δὲν θὰ ἦτο ἡ μόνη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀττικῆς.

BPANA Προχωροῦντες ἐνδότερον ἐντὸς τῆς κοιλάδος, ἣτις σχηματίζεται πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ τύμβου τοῦ Μαραθῶνος, φθάνομεν εἰς τὸν μυχὸν ταύτης μετὰ πορείαν ἐνὸς καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρου. Ἐκεῖ ὑπάρχει συνοικισμὸς πέντε ἕως ἑξ οἰκογενειῶν καλλιεργητῶν καὶ κτηνοτρόφων, φέρων τὸ Βυζαντινὸν ὄνομα τοῦ Βρανᾶ. Ἦτο ἤδη γνωστὸν, ὅτι ἐκεῖ εὐρίσκεται ἡ νεκρόπολις καὶ τὰ ἱερὰ οὐ μόνον τοῦ Μαραθῶνος, ἀλλὰ καὶ ἴσως ὁλοκλήρου τῆς τετραπόλεως. Ἐκεῖ εὐρέθη ὡσαύτως ὁ Μυκηναϊκὸς θολωτὸς τάφος ὁ περιγραφεῖς ὑπὸ Σωτηριάδου εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας τοῦ 1934 καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐχων τὴν γνώμην, ὅτι τοιοῦτοι τάφοι κεῖνται κατὰ ζεύγη σχεδὸν πάντοτε,

ἐκτός ἐάν δὲν ἡρευνήθη πλήρως ὁ τόπος, ἀπεπειράθην καὶ ἄλλοτε τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ δευτέρου θολωτοῦ τάφου τοῦ Μαρθῶνος. ("Ὅρα πλείονα ΑΑΑ III, 2, σ. 158.) Κατὰ τὴν παροῦσαν ἀπόπειραν θολωτὸς μὲν τάφος δὲν ἀπεκαλύφθη, ἀλλὰ κατελήξαμεν εἰς δύο ἄλλας σημαντικὰς ἀνακαλύψεις: τὴν εὔρεσιν σειρᾶς χθαμαλῶν τυμβοειδῶν ταφικῶν ὑψωμάτων (Kurgan) καὶ τὴν ταύτισιν τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων τῶν πεσόντων τῷ 490 π.Χ. εἰς τὴν μάχην τοῦ Μαρθῶνος.

Τὰ τυμβοειδῆ ὑψώματα δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστα εἰς τὴν βιβλιογραφίαν. Ἀναφέρει ταῦτα ὁ Leake καὶ κατ' αὐτὸν εἶτα ὁ Grote καὶ ὁ Frazer εἰς τὸν Πausanίαν του. Περιέργως ὅμως οὐδεὶς ἔκτοτε ἀπέδωκε σημασίαν εἰς τὰ ἴχνη ταῦτα. Ἡμεῖς πάντως ἐπεχειρήσαμεν ἐκεῖ τὴν ἔρευναν ἐπ' ἐλπίδι θολωτῶν τάφων. Ἀντ' αὐτῶν ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος συστάς χθαμαλῶν τύμβων, σχήματος ἀσπιδοειδοῦς, ἔνθα εἰς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου τὸ μέγιστον ὕψος ἦτο ἐνὸς μέχρῃς ἐνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου. Οἱ τύμβοι οὗτοι περιβάλλονται κύκλῳ ὑπὸ λίθων, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μαρθῶνος πλακοειδῶν καὶ ἐπιμελῶς ἐκτισμένων. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις οἱ περίβολοι εἶναι ἀμελέστεροι. Τὰ μνημεῖα ταῦτα εἶναι γνωστὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίᾳ κατὰ τὴν Δυτ. Πελοπόννησον, ἔνθα ἐγὼ αὐτὸς καὶ ἄλλοι ἡρευνήσαμεν ἀρκετὰ ἐξ αὐτῶν. Δὲν ἦσαν ἄγνωστα καὶ εἰς τὸν Pausanίαν, περιγράφοντα ταῦτα ὡς «γῆς χῶμα λίθου κρηπῖδι περιεχόμενον». Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα περίφημος τάφος τοῦ Αἰπύτου ἐν Ἀρκαδίᾳ (Paus. VIII 16. 3).

Εἰς τὸν Μαρθῶνα ἀνεκαλύφθησαν τέσσαρες τύμβοι καὶ πιθανῶς εἰς ἡ καὶ δύο εὐρίσκονται ἀκόμη ὑπὸ τὰς καλύβας τοῦ Βρανᾶ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν κατεσπαρμένοι καὶ ἄλλοι μικρότεροι τάφοι, κατεστραμμένοι ὑπὸ τοῦ χρόνου, διότι εὐρίσκονται σχεδὸν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Ἄν δὲν κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ πετρῶδες τοῦ προσχωσιγενοῦς ἐδάφους, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ, ὅπερ εἶναι ἀπρόσφορον πρὸς καλλιέργειαν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐλαιόδενδρα, καίτοι παμπάλαια, εἶναι μικρόσωμα καὶ καχεκτικά (πίν. 7α). Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς ἀνεκαλύφθη ἐν τοιοῦτο ταφικὸν πεταλοειδὲς κτίσμα μὲ δύο λίθους ὀρθίους εἰσέτι ὡς στήλας. Ὁ τάφος ἦτο τελείως κενός (πίν. 7β).

Ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνασκαφέντων τύμβων οἱ ὑπ' ἀρ. I καὶ II, κείμενοι πλησίον ἀλλήλων, φαίνονται ὡς δίδυμοι ἀδελφοί. Ἐχουσι τὴν αὐτὴν διάμετρον (πέριξ τῶν 17.50 μέτρων), τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ τὴν αὐτὴν κάλυψιν διὰ λίθων εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς ἐπιφανείας των. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει μικρὸν κυκλικὸν κτίσμα, ἴσως βωμός, στενὸς δὲ διάδρομος καταλείπεται μεταξὺ τῶν δύο (πίν. 8).

Ὁ τύμβος III ἦτο πολὺ μικρότερος. Ἐκειτο πολὺ πλησίον τοῦ τύμβου II κατὰ τὴν ΝΑ. τοῦτου πλευρὰν καὶ εἶναι κατεστραμμένος κατὰ τὰ δύο τρίτα. Συνεστεγάσθησαν τὰ λείψανά του ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὑπόστεγον, τὸ ὅποιον ἐκάλυψε τοὺς δύο μεζονας τύμβους. Τέλος ὁ τύμβος IV, κείμενος ἐντὸς τοῦ χωρίου,

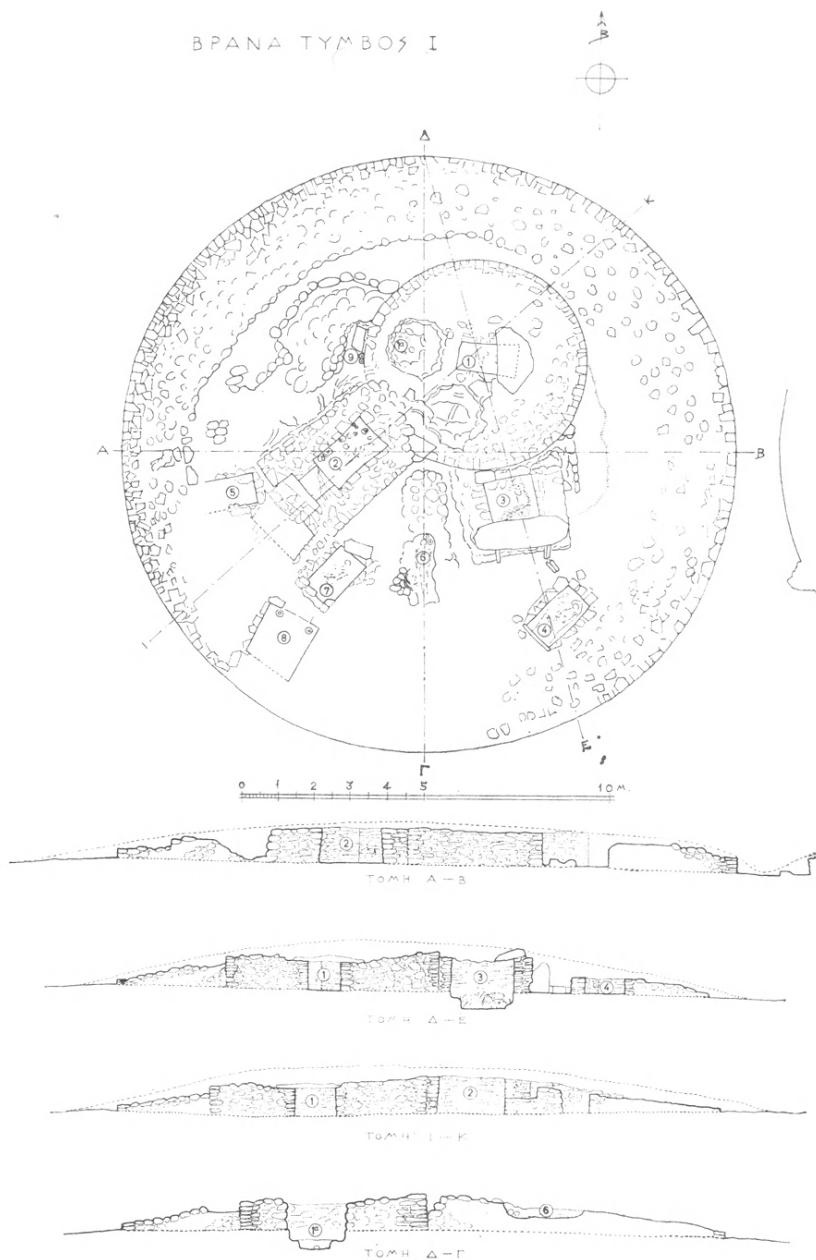
περὶ τὰ 80 μ. πρὸς 'Ανατ. τῶν προηγουμένων, εἶναι κατὰ τι ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεος κατεστραμμένος ὡσαύτως.

Ὁ Τύμβος Ι. Εἶναι ὁ βορειότατος πάντων καὶ ὁ κυριώτατος πάντων, ὡς φαίνεται. Εἶναι ὁ μόνος, ὅστις ἐντὸς αὐτοῦ φέρει μικρότερον κυκλικὸν περίβολον. Δυστυχῶς φωτογράφησις ὁλοκλήρου τοῦ μνημείου τούτου εἶναι δύσκολος λόγῳ τοπικῶν συνθηκῶν. Αἱ εἰκόνες πίν. 9α.β παρουσιάζουν δύο ὄψεις αὐτοῦ, τὴν πρώτην ἐκ Β. καὶ τὴν δευτέραν ἐκ ΝΑ. Εἶναι φανερά ἡ ἥπια κλίσις τοῦ τύμβου, ἡ ἀκλύψις τῆς χωματίνης ἐπιφανείας του διὰ λίθων καὶ ὁ δεύτερος κυκλικὸς περίβολος, ὅστις δὲν κεῖται ἀκριβῶς εἰς τὸ κέντρον (ὅρα τὸ σχέδ. εἰκ. 3).

Ὁ τύμβος περιεῖχε (μὴ ὑπολογιζομένων λειψάνων παλαιοτέρων, ἴσως προ-τυμβικῶν ἐνταφιασμῶν) ὀκτὼ ἐν συνόλῳ τάφους. Εἷς ἐκ τούτων (ἀρ. 6) ἀνήκει εἰς τὸν πρώιμον 4ον μ.Χ. αἰῶνα. Πάντες οἱ λοιποὶ εἶναι καθαρῶς Μεσο-ελλαδικοί, τῆς κατηγορίας τῶν κιβωτοσχήμων, ἐξελισσομένων ἤδη πρὸς λακκοειδεῖς τετειχισμένους εὐρυχώρους τάφους. Περιεῖχον ὀκλάζοντας νεκρούς. Τρεῖς ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ μέγιστοι (1, 2 καὶ 3), ὧν ὁ τελευταῖος περιεῖχε ἓνα ἐνταφιασθέντα ἵππον. Ἴδου βραχεῖα περιγραφὴ τῶν τάφων.

Τάφος 1. Καταλαμβάνει τὸ κέντρον περίπου τοῦ ἐσωτέρου κυκλικοῦ περιβόλου. Ἐκαλύπτετο ὑπὸ δύο μεγάλων πλακῶν. Ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον καὶ τοιχώματα ἐκ πλακωτῶν λίθων. Εἰς τὸ δυτικὸν ὅμως μέρος, ὅπερ ἦτο ἡ ἑτέρα τῶν στενῶν πλευρῶν, μία ὀρθία πλάξ παριστάνει τὴν θύραν. Ἐχομεν ἐπομένως τὴν συνέχειαν πρὸς τὸ ΠΕ νεκροταφεῖον εἰς θέσιν Τσέπι. Ὁ τάφος ἀνήκει πλεον εἰς τοὺς λακκοειδεῖς, δύο δὲ νεκροὶ ἠδύναντο νὰ ταφῶσιν ἐκτεταμένοι ἀνέτως. Εἷς μόνος ὅμως ὀκλάζων νεκρὸς εἶχε ταφῇ ἐν κοίλῳ. Διὰ τοῦτο ἐλάχιστα ἱχνη περιεσώθησαν ἐκ τοῦ σκελετοῦ (πίν. 10α). Παρὰ τὸ κρανίον ἔκειντο δύο ἀγγεῖα, εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ ταῦτα ὑπὸ τῆς διαβρώσεως (πίν. 10β). Τὸ πρῶτον εἶναι τυπικὴ ΜΕ πρόχους μετὰ λοξοτμήτου λαιμοῦ (πίν. 11α). Τὸ ἕτερον τυπικὸν δίωτον κύπελλον ἐκ σκοτεινοῦ πηλοῦ, μίμησις τῶν πραγματικῶν Μινυείων ἀγγείων (πίν. 11β).

Ἐγένετο ἐπιμελὴς ἔρευνα πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ ἂν ὁ μικρὸς περίβολος εἶναι ὁ παλαιότερος καὶ ἂν ὁ μέγας περίβολος τοῦ τύμβου ἀποτελῇ διεύρυνσιν τοῦ ἀρχικοῦ πυρῆνος. Ἡ ἔρευνα δὲν ἀπέδειξε τοιαύτην ἐξέλιξιν. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ὁ τάφος τοῦ ἵππου (ὅρα κατωτέρω) προϋπῆρχε τοῦ μικροῦ περιβόλου, ὅστις καὶ κατέστρεψε τμῆμα τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ τάφου. Ἐσωτερικῶς ἐσκάψαμεν μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου ἐν τμῆμα τοῦ μικροῦ περιβόλου, ἐνθα τοῦτο ἦτο δυνατόν ἀνευ ζημίας. Σχεδὸν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου εὐρέθη ὀκλάζων νεκρὸς παλαιότερας, ἴσως καὶ προτυμβικῆς ταφῆς (πίν. 12α). Ὑπερθεν αὐτοῦ ὑπάρχει στρῶμα 60 - 70 ἐκ. καθαροῦ χώματος καὶ εἶτα τὸ στρῶμα τῶν λίθων, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μικροῦ περιβόλου.

Εἰκ. 3. Βρανᾶ, Τύμβος Ι. Κάτοψις καὶ τομαί.

Ἐκάμομεν καὶ ἄλλην δοκιμὴν βάθους εἰς τὸ δυτικὸν ἐξωτερικὸν τμήμα τοῦ αὐτοῦ περιβόλου. Πλησίον τῶν θεμελίων ἐπανευρέθη ὑπὸ τὸ στρώμα τῶν λίθων τὸ χῶμα τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους (πίν. 12β). Ἐπ' αὐτοῦ ἔκειτο μία ὀριζοντία πλάξ. Ἐρειδόμεναι πρὸς αὐτὴν καὶ τὸν τοῖχον τοῦ περιβόλου εἶναι δύο ἄλλαι συναπταὶ πλάκες ὄρθιαι. Παρ' αὐτάς δὲ οἱ λαίμοι δύο ἀμφορέων (πίν. 12β). Οὐδὲν ἕτερον (ἔχνος πυρός, τέφρα, ὅστ' κλπ.) εὐρέθη δυνάμενον νὰ δικαιολογήσῃ ἐρμηνεῖαν τινά.

Ὁ τάφος 2 ὑπῆρξεν ἀπὸ ἀπόψεως εὐρημάτων ὁ σπουδαιότατος πάντων. Ἐχει ὡσαύτως τὰς διαστάσεις καὶ τὴν κατασκευὴν λακκοειδοῦς τάφου, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὰ λείψανα τοῦ μοναδικοῦ σκελετοῦ εὐρέθησαν εἰς στάσιν ὀκλάζουσιν (πίν. 13α). Ὁ τάφος περιεῖχεν ἕνδεκα ἀγγεῖα, πάντα Μεσοελλαδικά, καὶ δύο πῆλινα σφονδύλια ὑφαντικῆς ἀτράκτου. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη συμβατικῶς «τάφος τῆς βασιλίσσης». Ἐκ τῶν ἀγγείων ἀπεικονίζονται ἐνταῦθα μία πρόχους ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ τάφου 1 (πίν. 14α), ἑτέρα Κυκλαδικῆς ἐπιδράσεως μετὰ ραμφοειδοῦς προχύτου (πίν. 14β) καὶ εἰς ἐκ τῶν «Μινυείων» σκύφων (πίν. 13β). Μεταξὺ τῶν ὑπολοίπων ἀγγείων εἶναι εἰς ἀσκήδς καὶ εἰς κάλαθος.

Ἴσος τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ὀγκῶδες τῆς κατασκευῆς εἶναι ὁ τάφος 3, ἐρειδόμενος καὶ οὗτος, ὁμοίως πρὸς τὸν περιγραφέντα, εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ μικροῦ περιβόλου. Ἀποτελεῖται ἐκ τετραγώνου θαλάμου. Ἐφερε θύραν πρὸς Ἀνατολάς, περιοριζομένην ὑπὸ δύο ὀρθίων πλακῶν ὡς παραστάδων. Τὸ πελώριον ἀνώφλιον (τὸ ὅποιον κατ' οὐσίαν ἦτο ἡ ἐξωτάτη καλυπτῆριος πλάξ τοῦ τάφου) εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν του εἰσέτι (πίν. 15α). Αἱ λοιπαὶ πλάκες αἱ μὲν ἔλειπον, αἱ δὲ εἶχον καταπέσει ἐντὸς τοῦ τάφου.

Ὁ τάφος ἐκενώθη ἄνωθεν (πίν. 15β, ἔνθα τὸ ἀνώφλιον φαίνεται εἰς τὸ δεξιὸν κάτω ἡμισυ τῆς φωτογραφίας). Εἰς τὸν ἀνώμαλον αὐτοῦ πυθμένα (διότι δὲν ἀπεμακρύνθησαν οἱ λίθοι καὶ δὲν ἐπελεκήθη ὁ φυσικὸς βράχος) εὐρέθη, θαυμασίως διατηρούμενος, ὁ σκελετὸς ἑνὸς ἵππου, οὗ τὰ πλευρὰ εἶχον σπάσει κατὰ μῆκος τῆς σπονδυλικῆς στήλης ὑπὸ τῶν καταπεσουσῶν ὀγκωδῶν πλακῶν τῆς στέγης. Ἐπομένως ἡ ταφὴ ἐγένετο ἐν κοίλῳ καὶ αἱ πλάκες κατέπεσον χρόνον τινὰ μετὰ τὸν ἐνταφιασμόν. Παραδόξως ἐλλείπουν οἱ πόδες τοῦ ζώου, ἴσως προσφερθέντες ὡς θυσία, ἴσως καὶ δι' ἄλλον λόγον. Ὁ ἵππος εἶναι μικρόσωμος καὶ προφανῶς ἀνῆκεν εἰς τὸ εἶδος *Przewalski*. Ὁ καθηγητὴς κ. Μελέντης ἐξήτασε τὸν σκελετὸν καὶ ἐν καιρῷ θὰ ὑποβάλλῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης του. Προφορικῶς μοὶ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι τὸ ζῶον ἦτο ἡλικίας 8 περίπου ἐτῶν.

Πλησίον καὶ σχεδὸν πρὸ τῆς θύρας τοῦ τάφου τοῦ ἵππου εἶχεν ἀνοιχθῆ μικρὸς καὶ ἀβαθὴς κιβωτόσχημος τάφος. Περιεῖχε δύο νεκρούς (πίν. 16α). Τὸν ἀνώτερον ἐν ἀταξίᾳ (ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς εἰκόνας). Μεταξὺ τῶν ὁστῶν τούτου ἔκειντο τὰ τρία ἀγγεῖα τοῦ πίνακος 16β. Τέλος τὸν κατώτερον, κείμενον περὶ τὰ 20 ἐκ. βαθύτερον (δεξιὰ ἐπὶ τῆς εἰκόνας). Τούτου ὁ σκελετὸς διετρηεῖτο εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἦτο ἀκτέριστος. Μικρὰ πιθανότης ὑπάρχει νὰ εὐρίσκε-

ται μικρόν τι κτέρισμα εἰς τὸ ἄσκαφον παραμεῖναν στρῶμα ὑπὸ τὸν πρῶτον νεκρόν. Εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ βαθύτερος νεκρὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ νεώτερος, ἀφοῦ δι' αὐτὸν παρεμερίσθη ὁ προκάτοχος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπῆρχον ἀνὰ εἷς νεκρὸς καὶ πρὸ τοῦ τάφου 2 τῆς «βασιλίσσης». Ὁ εἷς (ἀρ. 5) ἔκειτο παρὰ τὴν ἀριστερὰν τῷ εἰσερχομένῳ γωνίαν τοῦ τάφου (ᾗρα τὸ σχέδ. εἰκ. 3 καὶ τὸν πίν. 17α). Ἐλάχιστα μόνον θρύμματα ὀστέων περιεῖχεν. Ἐναντι τούτου, κατὰ τὴν δεξιὰν γωνίαν τοῦ μεγάλου τάφου, εὐρέθη ἕτερος ἀβαθὴς λάκκος λαβὼν τὸν ἀριθμὸν 7. Περιεῖχε τὰ ὀστᾶ ἑνὸς τοῦλάχιστον σκελετοῦ εἰς τὴν θέσιν του (πίν. 17β) καὶ ἦτο ἀκτέριστος. Μόνον εἷς κρύσταλλος εὐτελοῦς χαλαζίου εὐρέθη ἐντὸς αὐτοῦ. Συναπτόμενος πρὸς τοῦτον εὐρέθη ἕτερος ἐλαφρῶς μείζων τάφος, ὁ ὑπ' ἀρ. 8. (Ὅρα τὸ σχέδ. εἰκ. 3 καὶ τὸν πίν. 17β.) Οὐδὲν εὐρέθη ἐντὸς αὐτοῦ πλὴν τῶν λαιμῶν δύο ἀμφορέων, ὀρθίων κειμένων, παρομοίως πρὸς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν περίπτωσιν πρὸ τοῦ μικροῦ κύκλου. Ἴσως πρόκειται περὶ εἰδους βόθρων πρὸς σπονδικὰς τελετάς.

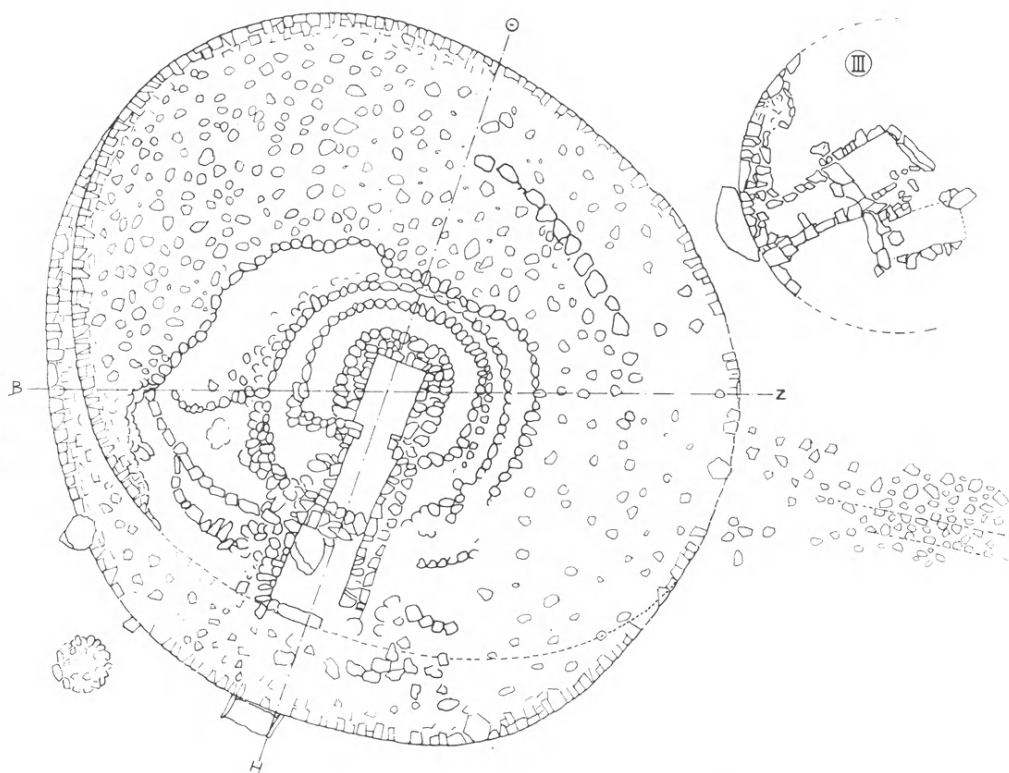
Ὑπεράνω τῶν δύο τούτων τάφων καὶ ὀλίγον πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ 2 εὐρέθη ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν ὁ τάφος 6 (πίν. 18α). Εἶναι ἀβαθὴς στενόμακρος λάκκος εἰς τὸ χῶμα, ἄνευ ἐπενδύσεως τῶν παρειῶν καὶ περιεῖχε τὸν μόνον σκελετόν, ὅστις ἔκειτο ἐκτάδην. Δύο μικρὰ αὐλακωτὰ ἀγγεῖα, βίκος καὶ πρόχους (πίν. 18β.) ἔκειντο παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ. Ἐπὶ τοῦ στήθους εὐρέθη χαλκοῦν νόμισμα (πίν. 19α), ὅπερ κατὰ σημεῖωμα τῆς κ. Οἰκονομίδου τοῦ Νομισματικοῦ μουσείου ἀνήκει εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον τῆς Κυζίκου, ἐκόπη τῷ 313 - 315 μ.Χ. καὶ εἰκονίζει τὸν Λικίνιον. Ἡ ἀνωτέρω χρονολογία εἶναι *terminus ad quem* διὰ τὸν τάφον καὶ δίδει ἀκριβῆ χρονολογίαν εἰς τὰ δύο ἀγγεῖα, ἀνήκοντα εἰς κατηγορίαν πολυπληθῆ, ἀλλὰ δυσκόλως χρονολογούμενην ἀκριβέστερον.

Ὁ τάφος οὗτος κατέστρεψεν ἐν μέρει Μεσοελλαδικὸν πίθον, ὅστις εἶχε ταφῇ ἐκεῖ ὄρθιος (πίν. 18α). Ἀφήκαμεν τὰ τεμάχια ἐπὶ τόπου πρὸς τὸ παρόν.

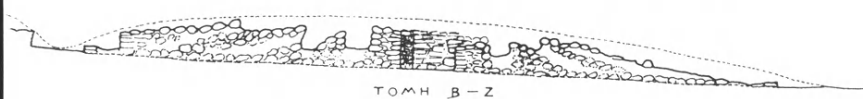
Τ Ὑ Μ Β Ο Σ ΙΙ. Ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρων εἶναι ὁ τύμβος ΙΙ, παρουσιάζων ὅμως δύο θεμελιώδεις διαφοράς. Πρῶτον, περιέχει ἓνα καὶ μόνον τάφον κατὰ τὸ μέσον. Εἶναι στενόμακρος καὶ εἶναι προφανές ὅτι μιμεῖται τὴν κατοικίαν τῶν ζώντων, μαγροειδοῦς τύπου οὗ ὁ ὀπίσθιος τοῖχος ἔχει σχῆμα πετάλου. Ἡ εἴσοδος εὐρίσκεται πρὸς Δυσμὰς ἐνθα ὑπάρχει εἶδος προσόδου πρὸς τὸν τύμβον. Ἡ αὐλὴ τοῦ μεγάρου σημειοῦται διὰ μεγάλου κατωφλίου. Ἀκολουθεῖ προθάλαμος καὶ διὰ δύο παραστάδων ἐξεχουσῶν ἐκ τοῦ τοίχου εἰσέρχεται τις εἰς τὸ κυρίως μέγαρον (σχέδ. εἰκ. 4).

Τὸ δεύτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ τύμβου τούτου εἶναι, ὅτι ἀρχικῶς εἶχε σχεδιασθῇ εὐρυχωρότερος. Σὺν τῇ προόδῳ τῆς κατασκευῆς ὅμως περιωρίσθησαν αἱ διαστάσεις, τοῦ βορείου καὶ δυτικοῦ τμήματος τῆς περιφερείας τοῦ

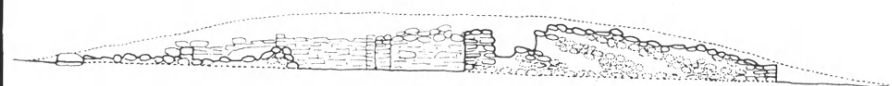
ΒΡΑΝΑ ΤΥΜΒΟΣ II & III

0 1 2 3 4 5 10 M.

ΤΟΜΗ Β-Ζ

ΤΟΜΗ Η-Ο

Εἰκ. 4. Βρανᾶ, Τύμβοι II καὶ III. Κάτοψις καὶ τομαί.

τύμβου μεταποτισθέντος ἐσώτερον. Ἡ εἰκὼν πίν. 19β ἀριστερὰ δεικνύει καλῶς τὸ πρᾶγμα: Ἡ μετατόπισις τῆς περιφερείας ἐσώτερον προεκτεινομένη θὰ συνήντα τὸ κατώφλιον τοῦ τάφου-μεγάρου.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἔτυχε πολλῆς συζητήσεως διαρκούντος τοῦ Προϊστορικοῦ συνεδρίου τῶν Ἀθηνῶν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1970. Ἐνομήσθη, ὅτι τοῦτο δυνατόν νὰ σημαίνῃ ἀρχικῶς μικρότερον καὶ παλαιότερον πυρῆνα τοῦ τύμβου καὶ ἀκολούθως προσθήκας καὶ διεύρυνσιν τῆς περιφερείας τοῦ ἀρχικοῦ τύμβου. Ἀλλ' οὔτε ὁ μικρότερος κύκλος τοῦ τύμβου I ἀποδεικνύει τοῦτο (προϋπῆρχε τούτου ὁ τάφος τοῦ ἵππου) οὔτε καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ τύμβου II. Τοῦναντίον εἶναι σαφές (πίν. 20α) ὅτι ὁ μέγας περίβολος τοῦ τάφου εἰς τοὺς κατωτάτους δόμους εἶναι ἐνιαῖος καὶ μόνον εἰς τοὺς ἀνωτέρους δόμους μετετοπίσθη ἡ περιφέρεια ἐσώτερον. Ἀμφότεροι δὲ οἱ περίβολοι ἔχουν καὶ ἄλλα τόξα κύκλων ἐσωτερικῶς, γενόμενα διὰ διαφόρους λόγους, οὐχὶ πάντοτε σαφεῖς.

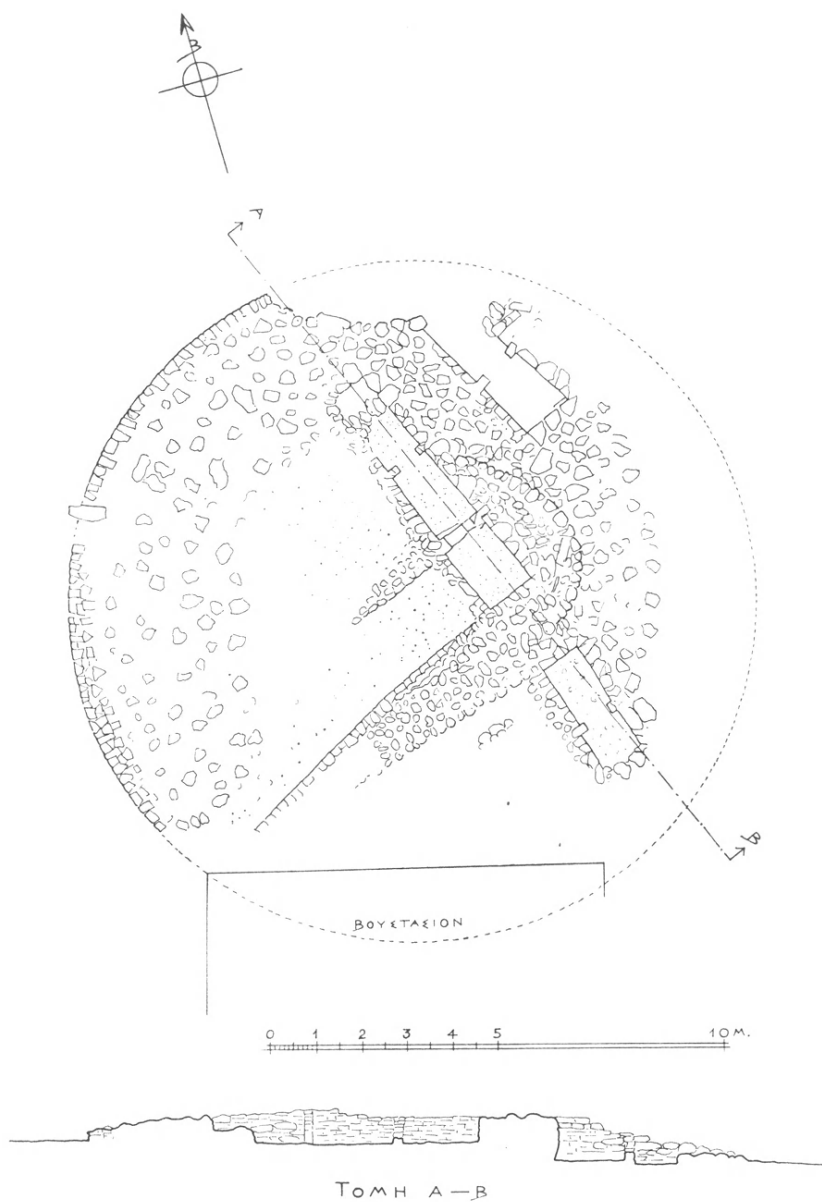
Ἀπὸ τὰς ταφὰς οὐδὲν εὐρέθη εἰς τὴν θέσιν του. Ὁ προθάλαμος τοῦ τάφου περιεῖχεν ὅστ' αἰ εἰς ἣν κατὰστασιν δεικνύει ταῦτα ὁ πίναξ 20β. Ἐτι ὀλιγώτερα καὶ ἀκόμῃ περισσότερον θρυμματισμένα ἦσαν τὰ ὅστ' αἰ εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ μυχοῦ. Ἰδέαν τοῦ πράγματος δίδει ἡ εἰκὼν πίν. 21α. Χαρακτηριστικὴ ὑπῆρξεν ὀρθογωνία μελανὴ κηλὶς ἐπὶ τοῦ δαπέδου, περιέχουσα θρύμματα ὀστέων, ἴσως οὐχὶ ἀνθρωπίνων (πίν. 21α κάτω δεξιὰ).

Κεραμεικῆς εὐρέθησαν μόνον ἐλάχιστα ἀσήμαντα ὄστρακα. Εὐρέθησαν ὅμως σειρὰ βελῶν ἐκ πυρίτου. Τινὰ ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ διακρίνῃ ἐπὶ τῆς εἰκόνος πίν. 21α ὁ προσεκτικὸς παρατηρητής. Ἡ εἰκὼν πίν. 21β δεικνύει σχεδὸν πάντα τὰ εὐρεθέντα βέλη. Εἶναι τοῦ προκεχωρημένου τύπου, μὲ τοὺς ὤμους τῶν ὄγκων ἐστρογγυλεμένους, ὡς ἀπαντῶσι μετὰ τὸ 1550 π.Χ. Τῆς αὐτῆς χρονολογίας εἶναι καὶ τὸ χαλκοῦν μαχαιρίδιον καλλωπισμοῦ τῆς εἰκόνος πίν. 21γ. Εἶναι προφανὲς κατὰ ταῦτα, ὅτι ὁ τύμβος II εἶναι κατὰ μίαν γενεάν νεώτερος τοῦ τύμβου I.

Τύμβος III. Ὀλίγα μόνον μέτρα πρὸς τὰ ΝΑ. ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα τοῦ μικροῦ τρίτου τύμβου, τὰ ὅποια βλέπει τις ἐπὶ τῆς εἰκόνος πίν. 22α καὶ σχέδ. εἰκ. 4. Εἶναι περίπου τὸ ἐν τρίτον τοῦ συνόλου καὶ δύναται εἰσέτι νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι ἐσωτερικῶς ὁ τύμβος ἔφερε λάκκους ὀρθογωνίους μὲ τὰ τοιχώματα ἐπενδεδυμένα διὰ λίθων. Ἐκ τῶν συλλεγέντων ὀστράκων ἐπὶ τοῦ λειψάνου τούτου καὶ τοῦ πέριξ χώρου ἀπηρτίσθη μικρὸν σφαιρικόν, ἐλαφρῶς πεπιεσμένον ἀγγεῖον δίωτον, μετὰ χειλέων καθέτως ὑψομένων (πίν. 22β). Ὁ τύπος τῶν ἀγγείων τούτων ἀνήκει τὸ πολὺ εἰς τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνος (Μυκ. IIIB).

Τύμβος IV. Ὁ τύμβος οὗτος, ὡς εὐρισκόμενος ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἔπαθε μείζονα φθοράν. Ταύτην ἐπέτεινε τὸ γεγονός, ὅτι διαρκούντος τοῦ τε-

ΒΡΑΝΑ ΤΥΜΒΟΣ IV

Εἰκ. 5. Βρανᾶ, Τύμβος IV. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ τύμβου IV.

λευταίου Παγκοσμίου πολέμου μοῖρα Ἰταλικοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐγκαταστήσει ἐκεῖ πυροβολεῖον. Ἦτο ἐνδιαφέρων τύμβος μὲ μεγάλους λακκοειδεῖς τάφους καλυπτομένους ὑπὸ πελωρίων πλακῶν κατὰ τὸ καταστραφέν ΝΔ. αὐτοῦ τμήμα. Ἀναλόγους, ἀλλὰ μικροτέρους λάκκους δεικνύει τὸ περισωθὲν ΒΑ. αὐτοῦ τμήμα (πίν. 23α). Ἐν στενόμακρον κατασκεύασμα ἀπὸ Β. πρὸς Ν. διαιρεῖται διὰ τοιχαρίων ἢ παραστάδων εἰς τρία διαμερίσματα (πίν. 23α.β). Τὰ διαμερίσματα ταῦτα ἐχρησίμευσαν ὡς ὁμαδικοὶ τάφοι τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου. Ἦτο ὅμως τόσον μεγάλη ἡ ἀταξία τῶν ὁστών, ὥστε κλίνω νὰ πιστεῦσω ὅτι, κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦλάχιστον, ἐπρόκειτο περὶ μετακομιδῆς τῶν ὁστών ἄλλοθεν (σχέδ. εἰκ. 5 καὶ πίν. 23β).

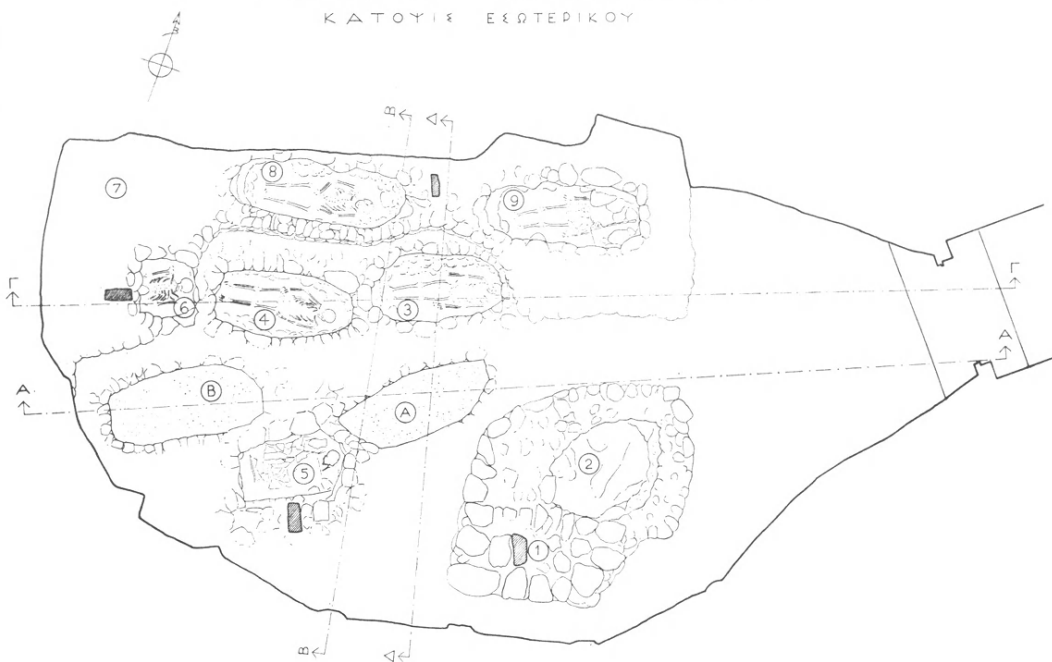
Ἀναμειξ μετὰ τῶν ὁστών ἔκειντο μικρὰ ἀγγεῖα (πίν. 24α), ἅτινα καὶ αὐτὰ ἐφαίνοντο προερχόμενα ἐκ μετακομιδῆς. Εἰς ἐλάχιστας μόνον περιπτώσεις τὰ συνεσταλμένα μακρὰ ὅστ᾽ ἔδιδον τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι δυνατόν νὰ ἦσαν νεκροὶ κατὰ χώραν (πίν. 24β). Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν τριῶν τούτων τάφων (οἱ λοιποὶ καὶ μεῖζονες ἦσαν κενοὶ) ἀπηρτίσθη δωδεκάς περίπου ἀγγείων, εὐρέθησαν δὲ καὶ τινὰ σφονδύλια, ἔχνη μετάλλου (χαλκοῦ) καὶ ψῆφοι ἐξ ἡμιπολυτίμων λίθων.

Πάντα τὰ ἀγγεῖα ἀνήκουν εἰς τὴν προκεχωρημένην Μυκηναϊκὴν περίοδον, δεικνύοντα ὅτι ὁ τύμβος ἐχρησιμοποιήθη ἐνωρὶς κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἢ τὸ πολὺ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος. Οὕτω τὸ ἀλάβαστρον καὶ ὁ κύαθος τῆς εἰκόνης 25α χρονολογοῦνται περὶ τὸ 1400 ἢ ὀλίγα ἔτη πρότερον, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἀγγεῖα τῆς εἰκόνης πίν. 25β. Τὸ κομψὸν ἀγγεῖον τῆς εἰκόνης πίν. 25γ ἀριστερὰ ὑποδεικνύει ὡσαύτως τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος, ἐνῶ τὸ ἀλάβαστρον τῆς αὐτῆς εἰκόνης ὡς καὶ ἄλλα τινὰ ἀγγεῖα δύνανται νὰ κατέλθουν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 14ου αἰῶνος.

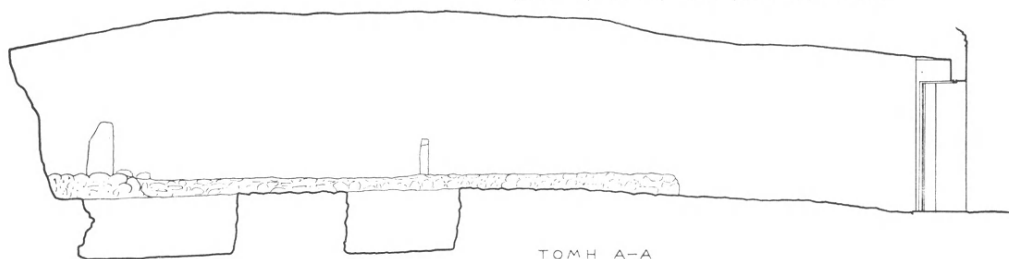
Κατὰ ταῦτα οἱ τύμβοι τοῦ Βρανᾶ ἀντιπροσωπεύουν τὴν καθαρῶς Μεσοελλαδικὴν περίοδον (1600 ἢ ὀλίγον πρότερον) διὰ τοῦ πρώτου καὶ σπουδαιότερου τῶν τύμβων, ἐκεῖ ὅπου ὁ ἵππος συνώδευσε τὸν Κύριόν του μέχρι καὶ τοῦ τάφου. Οἱ ὑπόλοιποι τύμβοι, ἄνευ λύσεως τῆς συνεχείας εἰς τὴν παράδοσιν, προχωροῦν βαθέως ἐντὸς τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

Ὁ θ ο λ ω τ ὁ ς τ ά φ ο ς. Ὁ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Σωτηριάδου ἄλλοτε ἐρευνηθεὶς θολωτὸς τάφος (περὶ τὰ 400 μ. πρὸς ΝΑ.) ἀποτελεῖ ἀπλῶς τὴν συνέχειαν τῆς παραδόσεως. Ἐξ ἐνστίκτου μᾶλλον ἢ ἐκ τῶν πραγμάτων (ὁ τάφος οὗτος οὐδὲν ἕτερον ἀπέδωκε πλὴν μικροῦ χρυσοῦ κυπέλλου ΥἼΒ-Γ ἐποχῆς) συμπεραίνει τις ὅτι ἡ κτίσις τοῦ τάφου (περὶ τὸ 1300 π.Χ.) ἐσήμανε καὶ τὸ τέλος τῆς χρησιμοποίησεως τῶν τύμβων. Κοινὸν ἔχει μετὰ τούτων τὸν ἐνταφιασμὸν δύο ἵππων εἰς τὸν δρόμον τοῦ τάφου. Εἰς αὐτὸν μετετοπίσθη ὀριστικῶς ἡ ἀπόδοσις τιμῶν θείων εἰς τοὺς Μυκηναϊκοὺς ἥρωας-νεκρούς. Σαφῶς προκύπτει ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Σωτηριάδου, ὅτι ὁλόκληρος ἡ θόλος ἦτο ἔως ἄνω πλήρης ὁστών, ἀνθρώπων καὶ συναφῶν ἰχνῶν τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν.

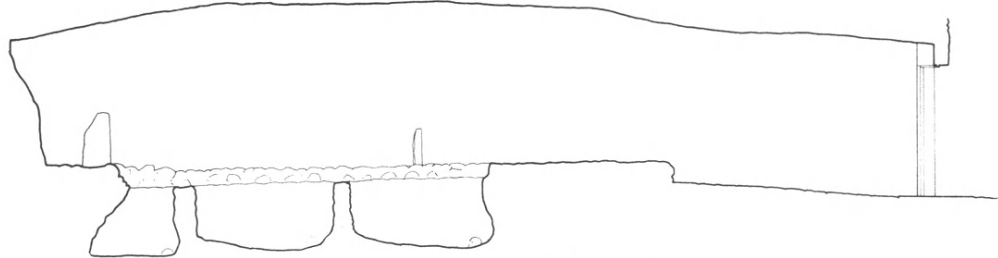
ΤΥΜΒΟΣ ΠΛΑΤΑΙΕΩΝ
ΚΑΤΟΪΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ

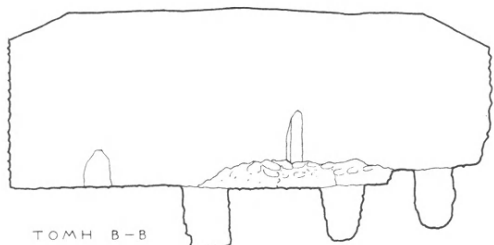
0 1 2 3 4 5 M

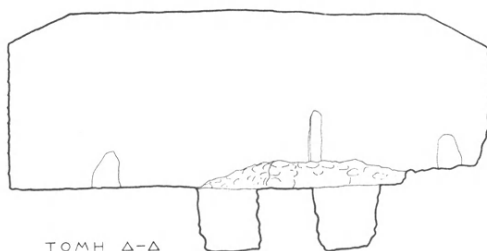
ΤΟΜΗ Α-Α

ΤΟΜΗ Γ-Γ

ΤΟΜΗ Β-Β

ΤΟΜΗ Δ-Δ

Είχ. 6. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τύμβου τῶν Πλαταίων. Κάτοψις καὶ τομαί.

Ὁ τάφος θὰ ἀσφαλισθῇ δι' ὑποστέγου, ἄνευ τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα τοῦ δρόμου (ἀτείχιστα) ταχέως θὰ καταπέσουν.

Ὁ τύμβος τῶν Πλαταιέων (σχέδ. εἰκ. 6). Ἐντὸς τοῦ χωρίου Βρανᾶ καὶ εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου μέτρων ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου τῶν προιστορικῶν τύμβων (IV) ὑψοῦτο εἰς ἄλλος τύμβος, ἀλλὰ διαφορετικοῦ χαρακτη-
ρος. Ἡ διάμετρός του (περὶ τὰ 30 μέτρα) καὶ τὸ ὕψος του (ἄνω τῶν 3 μέ-
τρων) ὑπερέβαινον κατὰ πολὺ τὰς διαστάσεις τῶν χθαμαλῶν προϊστορικῶν
τύμβων. Ἐπὶ πλέον συνίστατο ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ χαλίκων. Τὴν ἱστορίαν τοῦ
τύμβου τούτου ἐξέθηκα ἀλλαχοῦ ("Ἐργον 1970, 11 - 12). Ἐνταῦθα θὰ παρα-
τεθῇ μόνον βραχεῖα περιγραφή τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἡ εἰκὼν πίν. 26α παρουσιάζει τὸν τύμβον ἐκ ΝΔ. ὡς ἐφαινετο (καὶ φαίνεται
ἀκόμη) πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνασκαφῆς. Ἀμα τῇ ἐνάρξει ταύτης προσεπα-
θήσαμεν νὰ καθορίσωμεν καὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ. Ἐκ Βορρᾶ ὁ τύμβος ἐφαινετο ἐπι-
σης ἀθικτος. Μικρὸς ὅμως καθαρισμὸς διεπίστωσεν, ὅτι παρὰλληλοι, ἀεὶ εἰσέ-
χοντες ἀναλημματικοὶ τοῖχοι ἐκ μειζόνων λίθων περιέθεον τὸν τύμβον (πίν.
26β). Προφανῶς τοῦτο ἐγένετο, ἵνα συγκρατῇται τὸ κύλισμα τῶν χαλίκων
καὶ νὰ κερδίσῃ εἰς ὕψος ταχύτερον ὁ τύμβος.

Ἄν ὅμως αἱ λοιπαὶ πλευραὶ τοῦ τύμβου διετήρουν τὸ ἀρχαῖον σχῆμα, ἡ
ἀνατολικὴ πλευρὰ εἶχε πάθει μεγάλην συμφοράν. Εἰς ἄγνωστον χρόνον μέγα
μέρος τῶν λίθων εἶχεν ἀποκομισθῇ ἐντὸς τῶν πρὸς Ἀνατολὰς ἀγρῶν καὶ μία
μεγάλη πληγὴ ἔχαινε εἰς τὸν τύμβον (πίν. 27α). Τὰ στρατεύματα κατοχῆς
συνετέλεσαν εἰς τοῦτο, ὡς λέγουν αἱ κάτοικοι. Ἡμεῖς ἀπεμακρύναμεν προσε-
κτικῶς τοὺς ὑπολειπομένους, κεκινημένους ὅμως λίθους, ἀφήσαντες ἀθίκτους
ὅσους ἐφαίνοντο ἀρχαίῳθεν κείμενοι ἐκεῖ. Συνελέγησαν ταυτοχρόνως πάντα τὰ
εὔρεθέντα ὀστρακα καὶ ἐκαθαρίσθησαν μετὰ μεγάλης προσοχῆς. Προέκυψε
τότε τὸ θέαμα τῆς εἰκόνας πίν. 27β: Μετὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν κεκινημένων
λίθων παρουσιάσθη δάπεδον ἐκ γῆς σκληρᾶς καὶ κατὰ τμήματα ἰσχυρῶς κε-
καυμένης. Διηρύνσαμεν κατόπιν ὅσον ἦτο δυνατόν τὸν καθαρισθέντα χώρον
δι' ἀφαιρέσεως τῶν χαλίκων. Διὰ ξηροτοίχου ἀναλημματικοῦ ταυτοχρόνως
ἡμποδίσσαμεν τὴν περαιτέρω πτώσιν τῶν τοιχωμάτων τοῦ τύμβου. Μετὰ τὸ
πέρας τῆς ἀνασκαφῆς ἐκαλύψαμεν διὰ χαλυβδίνης στέγης τὸ κατεστραμμένον
μέρος τοῦ τύμβου καὶ οἱ χάλικες ἐσωρεύθησαν ἐκ νέου ἐπ' αὐτῆς. Ἀφῆθη μι-
κρὸς διάδρομος κατὰ τὴν κατεστραμμένην ἀνατολικὴν πλευράν τοῦ τύμβου
καὶ διὰ μεταλλίνης θύρας παρέμεινε προσιτὸν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τύμβου
(πίν. 28α).

Ἀμα τῷ καθαρισμῷ τοῦ τάφου ἀπεδείχθη, ὅτι εἰς ἓν μόνον σημεῖον τῆς ἐπι-
φανείας τοῦ τύμβου οἱ σκαφεῖς εἶχον προχωρήσει ἀνοίξαντες ὅπῃ εἰς βάθος
1 μ. περίπου (πίν. 28β). Ἀπεδείχθη ὡσαύτως, ὅτι ἡ χωματίνη ἐπιφάνεια τοῦ
τύμβου, σχεδὸν παντοῦ ἰσχυρῶς κεκαυμένη, ἐκαλύπτετο ὑπὸ ὀριζοντίου στρώ-
ματος εὐμεγέθων ἢ καὶ μεγάλων λίθων. Τὸ στρώμα τοῦτο εἶχον μὲν διαταράξει

αἱ προγενέστεραι σκαφαί, ἀλλ' εἶχον ἀφήσει ἄθικτον τοῦτο κατὰ τὴν περιφέρειαν (πίν. 28β δεξιά) καὶ δὴ καὶ παρὰ τὴν ἀνοιγεῖσαν ὀπήν. Ἐκεῖ μάλιστα ἐνόμισα, ὅτι ἀναγνωρίζω μίαν πρόχειρον στήλην ὀρθίαν εἰσέτι (πίν. 28β ἀριστερά), ὅπερ καὶ ἀπεδείχθη ἀληθὲς ἀκολούθως.

Μεταξὺ τοῦ στρώματος τῶν λίθων συνελέγησαν πολλὰ ὄστρακα, ἅτινα οὐ μόνον ἀπεδείχθησαν ὅλα (πλὴν δύο Μεσοελλαδικῶν) ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν ἀρχόμενον 5ον π.Χ. αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ ἀνήκον εἰς τοὺς αὐτοὺς τύπους ἀγγείων τοὺς γνωστοὺς ἐκ τοῦ τύμβου τοῦ Μαζαθῶνος. Ἡ ἐνθάρρυνσις αὕτη προήγαγεν ἡμᾶς εἰς ὀριστικὴν ἐρευναν τοῦ τύμβου τούτου. Κατὰ πρῶτον ἐκαθαρίσαμεν προσεκτικῶς τὴν παλαιὰν ὀπήν, ἥτις ἦτο πλήρης λίθων καὶ χωμάτων. Εἰς τὸν πυθμένα, εἰς βάθος κατὰ τι πλεόν τοῦ 1 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ἀνεφάνη νεκρός, ὅστις εἶχε ταφῇ ἐκτάδην. Διετηρεῖτο μόνον τὸ κρανίον, εἰς καλὴν ὁμωσ κατὰστασιν, καὶ οἱ πόδες (πίν. 29α). Τὸ ὑπόλοιπον εἶχον παρασύρει αἱ ἀῖξιναι τῶν τυμβωρύχων (ἐδῶ κυριολεκτεῖται ἡ λέξις). Μεταξὺ τῶν λίθων καὶ τῶν χωμάτων συνελέξαμεν ἀρκετὰ θραύσματα ὀστέων. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἀνασκαφέντος κοίλου χώρου ὑπέβαλλε τὴν σκέψιν, μήπως οἱ νεκροὶ ἦσαν ἀρχικῶς δύο. Πράγματι δὲ τοῦτο ἐβεβαίωσεν ἡ ἐξέτασις τῶν ὀστέων παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. E. Breitingen. Ἡ ὀρθία στήλη ἀνῆκεν εἰς τὰ λείψανα τοῦ εὐρεθέντος νεκροῦ, ὅστις ἔλαβε τὸν ἀριθμὸν 1 καὶ ὁ τελείως διαμελισθεὶς συνάδελφός του τὸν ἀριθμὸν 2.

Ἀκολούθως ἐδοκιμάσαμεν νὰ σκάψωμεν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κεκαυμένου χώματος εἰς τὸ δάπεδον τοῦ τύμβου. Ὑπὸ τοῦτο ὑπῆρχον ἄκαυτα χρώματα καὶ λίθοι, εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν θέσιν διότι ὀλόκληρος αὕτη ἡ περιοχὴ εἶναι προσχωσιγενής. Οἱ λίθοι φέρουν φανερά τὰ ἔχνη τριβῆς, ἥτοι εἶναι ὀλοίτροχοι ὡς καὶ οἱ λίθοι εἰς τὰς κοίτας τῶν ποταμῶν. Τὸ ὑπερκείμενον ρεῦμα τῆς Ραπεντόζας εἶναι ὑπεύθυνον διὰ τὴν τοιαύτην κατὰστασιν τοῦ ἐδάφους τοῦ Βρανᾶ.

Ἐντὸς τῶν στρωμάτων τούτων ἐξηκολουθοῦμεν νὰ εὐρίσκωμεν ὄστρακα μέχρι βάθους 20 καὶ 30 ἑκατοστῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ βαθύτερον. Τὰ ὄστρακα ταῦτα ἦσαν ἀπολύτως ὁμογενῇ πρὸς τὰ τῆς ἐπιφανείας. Τινὰ μάλιστα συνεκολλῶντο μετὰ τούτων καὶ οὕτως ἤρχισαν νὰ ἀπαρτίζωνται μεγαλύτερα τμήματα ληκυθίων, λοπάδων, πινακίων καὶ μιᾶς λουτροφόρου. Βαθμηδὸν ἀπεκαλύφθη λάκκος πλήρης μαυρισμένου χώματος, ἀνθράκων καὶ μικροτάτων τεμαχίων ὀστέων. Ἦτο ἡ πρώτη πυρά. Ἐντὸς αὐτῆς εὐρέθη καὶ ληκύθιον (πίν. 29β). Εἷτα ἐφάνη ἕτερος λάκκος, οὗ εἰς τὸ βάθος ἀνεπαύετο ὑπτίος νεκρός. Εἷτα καὶ ἄλλοι, εἷτα νεκρὸς παιδίου καλυπτόμενος ὑπὸ τεμαχίων πίθου, εἷτα δευτέρα πυρά. Παντοῦ, ὅπου οἱ σκαφεῖς δὲν εἶχον προχωρήσει, ἀνευρίσκοντο ὀρθιοὶ ἀκατέργαστοι λίθοι ὑπὲρ ἑκάστον τάφον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξηκριβώθησαν ἀνὰ τὸν διαθεσίμον χώρον ἑννέα νεκροὶ (ὁμοῦ μετὰ τοῦ παιδίου) καὶ δύο καύσεις. Εἷς καὶ μόνος νεκρὸς εἶχε κατὰ εἰς ἑκάστον τῶν δύο λάκκων μὲ τὰς καύσεις. Ἐπομένως εὐρέθησαν ἐν συνόλῳ ἑνδεκα νεκροί.

Ἡ μέθοδος ἐνταφιασμοῦ κατὰ ταῦτα ὑπῆρξεν ἡ ἐξῆς: Οἱ νεκροὶ κατετέθησαν ἐντὸς λάκκων ἐνὸς περίπου μέτρου βάθους, ἀνοιγόντων ἐντὸς τοῦ πετρώδους ἐδάφους. Οἱ λάκκοι ἡνοίγοντο εἰς παραλλήλους σειρὰς ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμάς. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐπρόκειτο περὶ ἐπιμήκων τάφρων, διότι πολὺ λεπτὸν εἶναι τὸ τοίχωμα, τὸ χωρίζον τοὺς πόδας ἐνὸς νεκροῦ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐπομένου. Πάντως ὁ ἀρχιεργάτης Καραμῆτρος, ὅστις κέκτηται μοναδικὴν εὐαισθησίαν τῶν χειρῶν κατὰ τὴν σκαφήν, ἐβεβαίωσεν ὅτι τὰ ἀπομένοντα τοιχώματα μεταξὺ δύο διαδοχικῶν τάφων ἦσαν σκληρότερα. Διατηρῶ ἀμφιβολίαν τινά, διότι τὰ στρώματα σύγκεινται σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ λίθων, ἔνθα ἀκριβῆς παρατήρησις εἶναι δύσκολος.

Τὸ παιδίον (ἡλικίας 10 περίπου ἐτῶν κατὰ τὸν καθ. κ. Breitinger) εἶχε ταφῇ ἐντὸς λάκκου ἔχοντος τὸ ἥμισυ τοῦ βάθους τῶν ἀνδρικῶν τάφων (50 ἐκ. περίπου). Δὲν εἶχε ταφῇ ἐντὸς πίθου, ὡς πεπλανημένως ἔγραψα παλαιότερον. Ἀπλῶς ἐκαλύφθη διὰ τεμαχίων πίθου. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ τοῦ παιδίου ἡ κεφαλὴ ἔκειτο πρὸς Ἀνατολὰς (πρὸς τὸν πυθμένα τοῦ ὑποτεθέντος πίθου) καὶ οἱ πόδες πρὸς Δυσμάς, ὡς συνέβαινε καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἐνηλίκους, πλὴν τοῦ νεκροῦ 1.

Δύο ἐκ τῶν νεκρῶν ἐκάθισαν ἐντὸς λάκκων, οἵτινες ἦσαν καὶ κατὰ τι εὐρυχωρότεροι τῶν λοιπῶν. Μόνον ἐντὸς τοῦ πρώτου (καὺσις Α) εὐρέθη τὸ μνημονευθὲν ἀκέραιον ληκύθιον καὶ ἐντὸς τοῦ λάκκου 9 (τοῦ Ἀρχία) κοτύλη καὶ μικρὸν κυάθιον. Πάντες οἱ λοιποὶ νεκροὶ ἦσαν ἀκτέριστοι. Εἶναι σαφὲς κατόπιν πάντων τούτων, ὅτι ὁ ἐνταφιασμὸς ἐγένετο ὡς ἐξῆς: Οἱ νεκροὶ ἐτέθησαν ἐκτεταμένοι καὶ ὑπτιοὶ ἐντὸς λάκκων ἢ ἴσως καὶ τάφρων, μὲ τὰς κεφαλὰς πρὸς Ἀνατολὰς. Δύο ἐξ αὐτῶν ἐκάθισαν ἐντὸς χωριστοῦ λάκκου ἕκαστος. Κατόπιν οἱ λάκκοι ἐπληρώθησαν λίθων καὶ χωμάτων. Μεγάλῃ πυρὰ ἐκάη εἰς τὴν διαμορφωθείσαν ἐπιφάνειαν ὑπὲρ τοὺς νεκρούς. Προσεφέρθησαν θυσίαι (ἄνθρακες, ὁστᾶ ζῶων) καὶ ἐθραύσθησαν ἴσως σκοπίμως τὰ προσφερθέντα ἄγγεῖα. Ἀκολουθῶς στρώμα λίθων, πάχους 20 μέχρι 30 ἐκ., ἀπετέθη ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἐνῶ ταυτοχρόνως λίθοι συλλεγέντες ἐκ τῶν πέριξ, πάντως πλακωτοὶ κατὰ τὸ δυνατόν, ἐστήθησαν ὄρθιοι, εἰς ὑπὲρ ἕκαστον τάφον, μὴ ἐξαίρουμένου καὶ τοῦ παιδίου. Πάντα ταῦτα φαίνεται νὰ σημαίνουν, ὅτι τὸ πολυάνδριον προωρίζετο νὰ παραμείνῃ ὁρατόν. Πῶς καὶ πότε ἐγένετο ἡ τυμβοχόησις, δηλαδὴ ἡ συσώρευσις τῶν χαλίκων εἰς διαμόρφωσιν τύμβου, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν. Εἶναι ὡσαύτως περίεργον, ὅτι τὸ ὑλικὸν δὲν εἶναι χῶμα, ἀλλὰ καθαροὶ χάλικες. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπεσκοπεῖτο ἐκ παραλλήλου καὶ ὁ καθαρισμὸς τῶν πέριξ ἀγρῶν, ἥτοι ὁ τύμβος ἦτο ὁμοῦ καὶ ἔρμαξ. Παρόμοιος ὑπάρχει εἰς μίαν ἄκραν τοῦ γειτονικοῦ Αὐλῶνος, ὅστις ἦτο τὸ ἀγρόκτημα Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ φαίνεται νὰ ἦτο ἔργον τῶν δούλων του. Ἡ ἐποχὴ παραμένει ἀγνωστος, καθ' ἣν διεμορφώθησαν οἱ τύμβοι. Εἶδε τούτους ὁ Παυσανίας; Ἄν ναί, τότε ὀφείλεται εἰς τὸ ἀθεραπεύτως ἀμελὲς ὕψος του τὸ γεγονός, ὅτι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἀθηναίων

καὶ εἰς τὴν τῶν Πλαταιέων ὁμιλεῖ περὶ τάφου καὶ στηλῶν. Τὸ πρῶγμα εἶναι ἀξιοπαρατήρητον, διότι ὁ Παυσανίας γνωρίζει καὶ τοὺς τύμβους καὶ τοὺς ἀντιδιαστέλλει πρὸς τοὺς λοιποὺς τάφους διὰ τῆς ἐκφράσεως «γῆς χῶμα». Ἄν ὑπάρχῃ κύκλῳ κρηπὶς λίθου, μνημονεύει καὶ ταύτην. Εἶναι δὲ τοῦλάχιστον περιέργον, ὅτι, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μαραθῶνος ἀκριβῶς, ἐνθυμεῖται καὶ τοὺς τύμβους (τοῦ λόγου ὄντος περὶ τάφου τῶν πεσόντων βαρβάρων), ἐνῶ ὀλίγους στίχους πρὶν εἶχε περιγράψει τοὺς τύμβους τῶν Πλαταιέων καὶ Ἀθηναίων ὡς τάφους. Δὲν τοὺς εἶδε λοιπὸν τοὺς τύμβους; Μήπως ἀκριβολογῶν ἀναφέρει τάφους, διότι οἱ τύμβοι δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη διὰ τὰ τοὺς ἴδη, (Παυσ. I 22. 3 - 5), χυθέντες βραδύτερον, εἷς τινα στιγμὴν ἐθνικῆς ἐξάρσεως;

Ἐκ τῶν λοιπῶν λεπτομερειῶν τῆς ἀνασκαφῆς ἀναφέρονται ἐνταῦθα τὰ ἀκόλουθα (ὅρα σταθερῶς τὸ σχέδιον):

Αἱ δύο πυραὶ ἐκάησαν ἀπ' εὐθείας ἐντὸς τῶν ἀντιστοιχῶν λάκκων, ὅπερ σημαίνει ἀξιόλογον ἐμπειρίαν περὶ τὴν διοχέτευσιν ἀέρος κλπ. Ὁ πρῶτος λάκκος (Α) ἐλάχιστα ὅστ' ἀπέδωκε, διότι ταῦτα εἶχον ἐλαττωθῇ καὶ διαρραγῇ εἰς μικρότατα τεμάχια. Ἐντὸς τῶν μαυρισμένων χωμάτων εὐρέθη ἡ μόνη ἀκεραία λήκυθος τοῦ τύμβου (πίν. 29β) με σκηνὴν ἄρματος καὶ γυναικῶν.

Ἡ καὺσις Β εὐρίσκετο ἐντὸς λάκκου κατὰ τι στενωτέρου τῆς τοῦ Α. Τὸ ἄνω μέρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ χώματος καὶ λίθων (πίν. 29γ) ὡς συνέβαινεν εἰς ὅλους τοὺς λάκκους. Τὸ κεκαυμένον στῶμα, πάχους 10 - 15 ἑκατοστῶν, εὐρίσκετο εἰς τὸ κατώτατον μέρος. Συνελέγησαν δεκάδες ὀσταρίων, ἅτινα ἐμελετήθησαν κατὰ πρότυπον τρόπον ὑπὸ τοῦ κ. Breitinge. Συγκολλῶν τεμάχια διαρραγέντα ὑπὸ τοῦ πυρὸς κατῴρθωσεν τὴν ἀνασυγκροτήσῃ τὸ μέτωπον, τμῆμα τοῦ ρινικοῦ ὅστοῦ καὶ τῶν κογχῶν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νεκροῦ (φωτογραφία ἐν ΑΑΑ III, 1970, 360 εἰκ. 18). Ἐξ αὐτῶν συνήγαγε τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐνὸς καὶ μόνου νεκροῦ, ἡλικίας 25 περίπου ἐτῶν.

Ὁ πρῶτος εὐρεθεὶς μετὰ τοὺς νεκροὺς 1 καὶ 2 τοῦ ὀρύγματος τῶν τυμβωρύχων σκελετὸς καὶ λάκκος ὁμοῦ ἔλαβε τὸν ἀριθμὸν 3. Στήλην δὲν εἶχε (ὡς καὶ ὁ ἐπόμενος) διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς δράσεως τῶν παλαιότερων σκαφέων. Ὁ σκελετὸς διατηρεῖται καλῶς. Τὸ κρανίον ὅμως ἔφερεν ὅπας καὶ σχισμὰς κατὰ τὸ μέτωπον, τὴν σιαγὸνα καὶ τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς, χωρὶς νὰ δύνανται μετὰ βεβαιότητος νὰ ὀνομασθοῦν τραύματα, λόγῳ τῆς φθορᾶς τοῦ ὅστοῦ (πίν. 30α).

Συναπτόμενος πρὸς Δ. εὐρέθη ὁ λάκκος 4, οὗ ὁ σκελετὸς εἶναι ὁ ἄριστα διατηρούμενος. Ἐμποιεῖ τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν λόγῳ τῆς ἀταράχου στάσεως, ἣν εἶχον δώσει οἱ θάψαντες τὸν ἥρωα νεκρόν. Ἡ κεφαλὴ ὑπανεγείρεται, ἴσως διότι σκοπίμως ἐδόθη εἰς τὸν νεκρὸν χωμάτινον προσκεφάλαιον. Ἡ εἰκὼν πίν. 30β παρουσιάζει ὀλόκληρον τὸν νεκρὸν καὶ ἡ εἰκὼν πίν. 30γ (φωτογραφία Breitinge) δεικνύει τὰς λεπτομερείας τοῦ κρανίου. Οἱ ὀδόντες εἶναι πάντες εἰς τὴν θέσιν των καὶ οἱ ἄρμοι τῶν ὀστέων τοῦ κρανίου δεικνύουν σαφῶς

τάς ραφάς, αἱ ὁποῖαι εἰς ὀριμωτέραν ἡλικίαν συνοστεοῦνται καὶ καθίστανται ἀόρατοι. Ἦτο καὶ ὁ παρὼν νεκρὸς νεαρὸς περίξ τῶν 25 ἐτῶν, ὡς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ εὐγενεῖς νέοι τῶν Πλαταιῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸν ἅγιον ἐνθουσιασμόν τῆς νεότητος ἔδωκαν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ἀριθμὸς 5 ἐδόθη εἰς τὸν τάφον τοῦ δεκαετοῦς παιδίου, τὸ ὅποιον περισσότερον καὶ τῶν ἡρώων συνεκίνησε τὴν παγκόσμιον Κοινὴν Γνώμην. Μόνον τὸ γεγονός ἐτι ἐτάφη μετὰ τῶν λοιπῶν πολεμιστῶν καὶ ἐτοποθέτησαν παρὰ τὴν τρυφερὰν ὑπαρξίν ὀρθίαν στήλην (ἥτις εὐρέθῃ κεκλιμένη, ἀλλ' εἰς τὴν θέσιν της), ἀποδεικνύει ὅτι ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην. Πιθανῶς ὁμοῦ μετ' ἄλλων συνομηλίκων του ἐξετέλει χρέη ἀγγελιαφόρου εἰς μίαν ὑπερτάτην στιγμήν, καθ' ἣν πᾶς ἐνήλικος, ἀκόμη καὶ οἱ δοῦλοι, ἐχρειάζοντο ὡς στρατιῶται εἰς τὴν μάχην τοῦ συστάδην. Ἱππεῖς ἀγγελιαφόρους δὲν γνωρίζομεν νὰ εἶχεν ὁ Μιλτιάδης. Ἄν δ' ὑποτεθῇ μέσον βάθος τῆς φάλαγγος τεσσάρων ἀνδρῶν καὶ ἀπόστασις μεταξὺ ὀπλίτου καὶ παραστάτου 1 μέτρον, αἱ δέκα χιλιάδες τοῦ Μιλτιάδου ἐκάλυπτον μῆκος δύο καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρων. Τόση δὲ σχεδὸν εἶναι καὶ ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο τύμβων. Πρὸς συγχρονισμόν τῶν στρατηγικῶν κινήσεων ἀπητοῦντο ἀναμφιβόλως πολλοὶ ἀγγελιαφόροι. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος πίν. 31 φαίνεται τὸ κρανίον καὶ τὰ ὀστάρια τοῦ παιδίου κατὰ τὸν ὑποτεθέντα πυθμέναν τοῦ πίθου. Οὗτος ἔφερεν ἐγχαρακτοὺς γραμμὰς καὶ ἐμπιέστους κύκλους ὡς διακόσμησιν.

Ὁ ἐπόμενος νεκρὸς 6 εὐρίσκεται εἰς τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς ἀνασκαφείσης ἐκτάσεως. Ἐκεῖ δὲν εἶχον εἰσχωρήσει οἱ παλαιότεροι σκαφεῖς. Ἡ στήλη εὐρίσκεται ἀκόμη ὀρθία ὑπὲρ τὸν νεκρόν (πίν. 32α). Ἐπὶ τῆς ἐπομένης εἰκόνος 32β φαίνονται οἱ πόδες τοῦ νεκροῦ 4 καὶ τὸ κρανίον τοῦ νεκροῦ 6. Ἡ εἰκὼν πίν. 33α παρουσιάζει τὸ ἀνασκαφέν τμήμα τοῦ σκελετοῦ. Τοὺς πόδας ἀφήκαμεν ἀσκάφους, ἵνα παραμείνῃ ἀνέπαφος ἡ στήλη τοῦ νεκροῦ.

Ἐπὶ τῆς συνολικῆς εἰκόνος πίν. 35 ἡ στήλη τοῦ περιγραφέντος νεκροῦ 6 εὐρίσκεται ἄνω κατὰ τὸ μέσον περίπου καὶ σύρριζα πρὸς τὸ μὴ ἀνασκαφέν μέρος τοῦ τύμβου. Δεξιὰ ταύτης (ἥτοι Βορειότερον), ἀκριβῶς εἰς τὴν γωνίαν, εἶναι ὀρατὴ ἡ στήλη 7 ἐν σχήματι πλακὸς τραπεζοειδοῦς σχήματος. Ὁ τάφος δὲν ἀνεσκάφη, κείμενος ὑπὸ τὸν λιθοσωρόν τοῦ τύμβου. Ἐν συνεχείᾳ κατωτέρω (ἥτοι πρὸς Ἀνατολὰς) φαίνεται ὁ τάφος 8. Διατηρεῖται εἰς μετρίαν κατὰστασιν ὁ σκελετός, ἡ δὲ στήλη, πεσοῦσα, ἀνεστηλώθη ὑφ' ἡμῶν.

Τελευταῖος κατὰ τὸ μέσον δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνος εἶναι ὀρατὸς ὁ τάφος 9, ὅστις παρουσίασε χαρακτηριστικὰς ἰδιορρυθμίας: Περὶ τὸ μέσον τῆς βορείας πλευρᾶς εὐρέθῃ ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ τάφου κεκλιμένη, ἀλλ' εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν της, ἡ στήλη τοῦ νεκροῦ. Εἶναι ἀπλοῦς, ἀκατέργαστος λίθος, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ στῆλαι. Μία ὅμως πλευρὰ αὐτοῦ εἶχε προχείρως λειανθῇ καὶ διὰ προχείρου τρόπου, ἴσως μὲ τὴν αἰχμὴν ξίφους ἢ ἀκοντίου, ἐνεκολάφθησαν ἀδεξιῶς πέντε ἢ ἕξ γράμματα (πίν. 33γ). Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἀναγινώσκεται

τὸ ὄνομα APXIA (ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἀσφαλὴς καὶ τὸ δεύτερον γράμμα εἶναι ἀσφαλῶς ρῶ). Εἰς τὴν δευτέραν, ἂν δηλαδὴ ὑπάρχῃ εἰσέτι ἐν τρισκελὲς Σ, ὅπερ δὲν εἶναι ἀσφαλὲς λόγῳ τοῦ ὅτι ἐκεῖ ἐτελείωνε τὸ λειανθὲν τμήμα τοῦ λίθου, τότε ἀναγνωστέον APXIAS.

Ὁ Ἀρχίας οὗτος ἔτυχεν ἐπιμελεστέρας πως ταφῆς. Ἡ κεφαλὴ του ἐκαλύφθη ὑπὸ δύο πλακῶν ἀετοειδῶς (πίν. 33β). Ἐντὸς δὲ τοῦ κοίλου, ἐκατέρωθεν τοῦ κρανίου, εὐρέθησαν μία κοτύλη καλυπτομένη ὑπὸ μελανερύθρου χρώματος (πίν. 34α) καὶ ἐξίτηλον μελαμβαφεὲς κυάθιον (πίν. 34β). Ἡ ἀνθρωπολογικὴ τέλος ἐξέτασις ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ Ἀρχίας ἦτο ὁ μόνος τῶν ἀνασκαφέντων νεκρῶν, ὅστις ὑπερέβαινε τὸ τριακοστὸν ἔτος (ὦν μεταξὺ 30 καὶ 40). Πάντα ταῦτα ὑποδηλοῦσιν, ὅτι ὁ Ἀρχίας ἦτο τιμώμενον γηραιότερον πρόσωπον, ἴσως ἀξιοματικός.

Ἡ συνολικὴ εἰκὼν πίν. 35 παρουσιάζει τὸ ἀνασκαφὲν τμήμα τοῦ τύμβου. Καταλαμβάνει περίπου τὸ κέντρον (εἰς τὸ νότιον τμήμα τὸ ἀπομείναν ἄσκαφον τμήμα εἶναι ἐλαφρῶς περισσότερον τοῦ βορείου). Δὲν ἐνομίσαμεν, ὅτι ἦτο θεμιτὸν νὰ καταστρέψωμεν τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν ἐνὸς τῶν ἱερωτέρων μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας, ἵνα ἀνασκάψωμεν μερικοὺς ἀκόμη τάφους.

Ἐκ τῶν εὐρεθέντων ὀστράκων ἀνὰ τὸ στρῶμα τῆς πυρᾶς τῆς θυσίας συνεκροτήθησαν ἀτελῶς ἄνω τῶν 25 ἀγγείων, πάντων μελανομόρφων καὶ πάντων χρονολογούμενων μεταξὺ 500 καὶ 490 π.Χ. Τὰ πολυπληθεστάτα ἦσαν τὰ ληκύθια, ὑπερβαίνοντα τὴν δωδεκάδα. Ἐπὶ τῆς εἰκόνης πίν. 36α εὐρίσκονται τὰ πληρέστερον συμπληρωθέντα καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνης πίν. 36β ἕτερα ὅμοια, ὧν ὅμως ἐλλείπουν τὰ περισσότερα τεμάχια.

Αἱ εἰκόνες πίν. 37α.β παρουσιάζουν μεγάλα πινάκια ἢ λοπάδας, ὧν σύγχρονοι, ἀλλὰ μεῖζονες καὶ πολυτελέστεραι εἶναι αἱ ἐκ τοῦ τύμβου τοῦ Μαραθῶνος. Ἡ εἰκὼν πίν. 38α παρουσιάζει ἐν ἐκ τῶν εὐρεθέντων πινακίων μετὰ σκηνηῆς ὀρχήσεως. Τινὰς ἁώτους κυάθους παρέχει ἡ εἰκὼν πίν. 38β. Μία χαρακτηριστικοῦ σχήματος μελαμβαφῆς πυξίς εἶναι ἡ τῆς εἰκόνης πίν. 39α. Τέλος, εὐρέθησαν ἄρκετὰ ὀστρακὰ μιᾶς μελανομόρφου λουτροφόρου, ὥστε ἐγένετο συμπλήρωσις αὐτῆς (πίν. 39β).

Χρονολογικῶς πάντων τῶν ἀγγείων ἡ μαρτυρία εἶναι ἀδιάσειστος ἀπόδειξις, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν τύμβον τῶν Πλαταιέων. Πάντα τὰ ἀγγεῖα χρονολογοῦνται μεταξὺ 500 καὶ 490. Ἡ δ. Β. Φιλιππάκη ὑπέδειξεν, ὅτι τῆς μελαμβαφοῦς πυξίδος πινάξ 39α ἡ χρονολογία εἶναι περὶ τὸ 500, ὡς ἦδη ἔδειξαν αἱ Ἀμερικανικαὶ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀγορᾶς (Hesp. 1946, πίν. 66, 280 πῶμα ὁμοίας). Ἡ κ. Καλλιπολίτου-Feytmans ἔδειξεν ὡσαύτως, ὅτι τὰ πινάκια ὡς τὰ τοῦ τύμβου (πίν. 38α) εἶχον ἦδη τεχνοκριτικῶς ἀποδοθῇ εἰς τὴν πρώτην δεκάδα τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἡ εὕρεσις δ' αὐτῶν ἐντὸς τοῦ τύμβου, χρονολογούμενου μὲ

ἀπόλυτον ἀκρίβειαν εἰς τὸ 490, ἀποτελεῖ λαμπρὰν βεβαίωσιν τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου (AAA IV, 1971, σ. 99 κ.έ.).

Ὁ τυχὸν ἀμφιβάλλων ὡς πρὸς τὴν ταύτισιν τοῦ τύμβου ὀφείλει νὰ ὑποδείξῃ ἕτερον παράδειγμα τύμβου, ἔνθα πάντες οἱ νεκροὶ ἀπέθανον ταυτοχρόνως, ἐτάφησαν ὁμοιομόρφως κατὰ σειρὰς καὶ ἔλαβον τὰ αὐτὰ κτερίσματα, πτωχὰ καὶ χρονολογικῶς ταυτόσημα εἰς ὅλους τοὺς τάφους. Ταῦτα, ἐπειδὴ προφορικῶς τινες ἐξέφρασαν τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι πρόκειται περὶ οἰκογενειακοῦ τάφου, ἀφοῦ «περιέχει καὶ παιδία». Τὰ «παιδία» ὅμως εἶναι ἓν καὶ μόνον, τὸ δὲ κύριος τοῦ καθ. κ. Breitinger βεβαιοῖ, ὅτι πάντες οἱ νεκροὶ τοῦ τύμβου εἶναι ἄρρενες διανύοντες τὴν τρίτην δεκάδα τῆς ζωῆς των. Οἱ Σπαρτιαῖται κατέτασσον εἰς εἰδικὴν κατηγορίαν τοὺς νέους τούτους, τοὺς συμπληρώσαντας τὸ εἰκοστὸν ἔτος. Ὡνομάζοντο εἰρένες (ὁ εἶρην), ὅσοι δ' ἐξ αὐτῶν ἔπесον εἰς τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν τῷ 479 ἐτάφησαν εἰς χωριστὸν τάφον.

Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ χωρήσωμεν καὶ εἰς περαιτέρω συμπεράσματα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι σκόπιμον, ἐφόσον δὲν ἀνεσκάφη ὁλόκληρος ὁ τύμβος. Ὀλίγαι μόνον λέξεις ἐπιβάλλονται ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν δούλων. Ὁ Πausanias ἀναφέρει, ὅτι εἰς τὸν τάφον τοῦτον εἶχον ταφῇ οἱ Πλαταιεῖς καὶ οἱ δούλοι. Ὁ Μιλτιάδης εἶχε βεβαίως ὑποσχεθῇ ἐλευθερίαν, εἰς ὅσους ἐκ τῶν δούλων θὰ συνεπολέμουν μετὰ τῶν κυρίων των. Τὸ ἴδιον ἐπανελήφθη καὶ εἰς ἄλλας τραγικὰς στιγμὰς τῆς ἱστορίας. Ὁ Don Juan, ὀλίγον πρὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου (8 Ὀκτ. 1571) ὑπεσχέθη, ἐν περιπτώσει νίκης, τὴν ἐλευθερίαν εἰς πάντας τοὺς ἀλυσσοδέτους δούλους κωπηλάτας. Μὲ τὸ γεγονὸς ὅμως τῆς ἀπελευθερώσεως δὲν ἀποκαθίσταται καὶ τὸ ἥθος τῶν δούλων. Οἱ λυθέντες κατεργάρηδες ἐπροτίμησαν νὰ δραπετεύσουν τὴν ἰδίαν ἐσπέραν τῆς νίκης καὶ νὰ ἀφήσουν τὸν ναύαρχόν των ἄνευ κωπηλατῶν.

Ἐπειτα γενῶνται περαιτέρω προβλήματα. Ποῦ καὶ πῶς ἐπολέμησαν οἱ Ἀθηναῖοι δούλοι; Ὡς ὀπλῖται, ὡς ψιλοὶ ἢ ἄλλως πως; Πλησίον τῶν κυρίων των ἢ μακρὰν τούτων, εἰς ἄλλην τινὰ ὑπηρεσίαν, ὡς θὰ ἔπραττε δι' αὐτοὺς ὁ κάθε φρόνιμος στρατηγός; Πῶς λοιπὸν συνελέγησαν πανταχόθεν, ἵνα ταφοῦν πλησίον τῶν ἡρωικῶν Πλαταιέων, ὧν τὸ παράδειγμα αὐτοθυσίας εἶναι κατὰ τὸν Grote μοναδικὸν καὶ ἄξιον τοῦ μεγίστου θαυμασμοῦ; Δὲν θὰ ἦτο δεινὴ προσβολὴ τοῦτο ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων;

Ὁ Pausanias, δὲν μεταχειρίζεται τὴν λέξιν ὁμοῦ, προκειμένου περὶ τοιούτου σοβαροῦ γεγονότος. Λέγει ἀπλῶς (I 32. 3): «καὶ ἕτερος (sc. τάφος) Πλαταιεῦσι Βοιωτῶν καὶ δούλοις». Τοῦτο ἢ διορθωτέον εἰς «ἕτεροι...» ἢ ἀποδοτέον εἰς τὴν ἀμέλειαν τοῦ ὕφους τοῦ Pausanίου. Εἰς τὰς θεωρητικὰς ταύτας σκέψεις προστίθενται τὰ ἐξῆς πραγματικὰ γεγονότα:

Εἰς τὰς Πλαταιάς, εἰς μάχην καὶ μεγάλην καὶ πείσμονα, διότι διεξήχθη ἐν μέρει ὑπὸ Ἑλλήνων καθ' Ἑλλήνων, οἱ νεκροὶ τῶν τριῶν κυρίων παραγόντων ἦσαν 91 τῶν Σπαρτιατῶν, 11 τῶν Τεγεατῶν καὶ 52 τῶν Ἀθηναίων (Ἡροδ.

IX 70). Ἀπέθανον ἐπομένως 154 ἐν συνόλῳ ἔναντι 192 Ἀθηναίων πεσόντων εἰς τὸν Μαραθῶνα. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ἐδοκιμάσθησαν σκληρῶς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ δὴ αἱ φυλαὶ τοῦ κέντρου, αἱ ὑποστᾶσαι καὶ τὰς μεγαλύτερας ἀπωλείας. Ἐν τούτοις, ὑπολογιζομένων τῶν ἀπωλειῶν ἐπὶ 10.000 Ἀθηναίων, αὗται ἀνέρχονται μόλις εἰς δύο ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐξ Ἰσίου σκληραὶ ἦσαν τῶν Πλαταιέων αἱ ἀπώλειαι καὶ ὅτι ἦσαν ἐν συνόλῳ χίλιοι (οἱ ἱστορικοὶ δέχονται τούτους ὀλιγωτέρους), θὰ ἔχωμεν τὸ πολὺ 20 Πλαταιεῖς νεκροὺς ἐν Μαραθῶνι. Ὁ τύμβος παρέσχεν ἤδη τοὺς δέκα (ἂν ἐξαίρεσωμεν τὸ παιδίον). Εἶναι ζήτημα, ἂν ὁ ὑπόλοιπος τύμβος κρύπτῃ εἰσέτι ἐτέρους δέκα, διότι πολὺ μέρος τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος (τὸ πρὸς Νότον) εἶναι κενὸν τάφων. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν περίπτωσις συναφῆς Πλαταιέων καὶ δούλων, ἐκτὸς ἐὰν ὑποτεθῶσιν οἱ τελευταῖοι ὀλίγα μόνον ἄτομα. Τὸ φρονιμώτερον ὅμως, καθ' ἡμᾶς, εἶναι νὰ δεχθῶμεν πρὸς τὸ παρόν, ὅτι ὁ τύμβος ἀνήκει εἰς τοὺς Πλαταιεῖς καὶ μόνους.

Ὑπολείπεται τὸ καθήκον, ὅπως καὶ ἐντεῦθεν ἐκφρασθοῦν αἱ θερμότεραι τῶν εὐχαριστιῶν τοῦ ὑποφαινομένου πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ προθύμους συναδέλφους καὶ φίλους, οἱ ὅποιοι συνειργάσθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ὁ κ. Ε. Μαστροκώστας, τότε ἔφορος τῆς Β' Περιφερείας, ἤρχισε τὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὸ Πλάσι καὶ προθύμως συνειργάσθη πρὸς τὰς λοιπὰς κατευθύνσεις, ὅσας ἐτάξαμεν. Μετὰ τὴν ἀπόσπασίν του εἰς Θεσσαλονίκην ἐβοήθησαν μὲ τὴν αὐτὴν προθυμίαν ἡ δεσποινὶς Ἀ. Ἀνδρειωμένου, ἔφορος, καὶ οἱ ἐπιμεληταὶ κκ. Θέμελης, Σακελλαράκης καὶ Λιάγκουρας.

Βαθύτατα εὐγνώμονες εἴμεθα ἰδιαιτέρως εἰς τὸν καθηγητὴν καὶ διευθυντὴν τοῦ Ἀνθρωπολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βιέννης κύριον Emil Breitinger. Μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου καὶ προθυμίας ἔρχεται καθ' ἕκαστον θέρος εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ προσφέρῃ ἀμισθὶ τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐπιστήμην καὶ ἡμᾶς. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ὑποδειγματικὴ συντήρησις καὶ μελέτη τῶν σептῶν νεκρῶν τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος. Εἰς δὲ τὸ νεκροταφεῖον εἰς θέσιν Τσέπι, ὅπου τὸ ὑλικὸν εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀνθρωπολογικόν, ὁ κ. Breitinger ἀνασκάπτει αὐτοπροσώπως τοὺς τάφους καὶ περισώζει τοὺς σκελετούς. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία ὀφείλει χάριτας πολλὰς εἰς τὸν κύριον Breitinger.

Τελευταῖον καὶ ἄκοντα αἰσθάνομαι ὅτι ὀφείλω νὰ μνημονεύσω ἕτερον ἄνδρα τιμῶντα τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα, ἂν καὶ ἐπανειλημμένως παρεκάλεσεν, ὅπως τηρηθῇ ἡ ἀνωνυμία. Εἶναι ὁ ἐν Νέα Ὑόρκῃ ἐγκατεστημένος ἐφοπλιστὴς κ. Εὐγένιος Παναγόπουλος. Μαθὼν ἐκ τῶν ἀγγλικῶν ἐφημερίδων τὰ τοῦ Μαραθῶνος ἐξεκίνησε καὶ ἐπεσκέφθη τὸ μέρος ἄγνωστος μεταξὺ ἀγνώστων. Ἀκολούθως, διὰ τοῦ ἐν Ν. Ὑόρκῃ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Ἑλλάδος, προσέφερεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τοὺς ἀναγκαίους πόρους, ἐν ἀνάγκῃ μέχρι καὶ πεντακοσίων χιλιάδων δολλαρίων, ὅπως βοηθηθῇ τὸ ἔργον τοῦ Μαρα-

θῶνος. Κατέστησε βατὴν τὴν ὁδὸν μέχρι Βρανᾶ, ἐξηγόρασε τόπον καὶ ἀνεγείρει τοπικὸν μουσεῖον, ἐστέγασε τοὺς δύο μεγάλους προϊστορικοὺς τύμβους, στεγάζει καὶ τὴν νεκρόπολιν Τσέπι καὶ προσφέρει πάντα τὰ μέσα, ὅπως οἱ σκελετοὶ καὶ οἱ τύμβοι διαφυλαχθῶσι καὶ ἐξωραϊσθῶσιν. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, βαθύτατα εὐγνωμονοῦσα, καταλέγει τὸν κύριον Παναγόπουλον μεταξὺ τῶν μεγάλων αὐτῆς εὐεργετῶν.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

2. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΑΝΑΓΡΑΣ

(Πίν. 40 - 49)

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἔτους 1970 ἡ ἔρευνα τοῦ μυκηναϊκοῦ Νεκροταφείου τῆς Τανάγρας εἰσῆλθεν εἰς τὸ τρίτον ἔτος τῆς, δημιουργοῦσα τοιοῦτο-τρόπως μίαν παράδοσιν γονίμου ἀνασκαφικῆς δραστηριότητος καὶ σκοπεύουσα πρὸς στόχους ἐρεῦνης ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ χώρου τῆς μυκηναϊκῆς Τανάγρας, ὅστις ἀποδεικνύεται ἀπροσδοκῆτως σημαντικὸς διὰ τὴν καθόλου μυκηναϊκὴν περίοδον. Εἰς προηγουμένας ἀνακοινώσεις¹ ὑπεδείξαμεν ἐν κεφαλαίῳ ἡ ἀνελύσαμεν διεξοδικώτερον ζητήματα τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης, τοιαῦτα περὶ τοῦ σχήματος τῶν τάφων καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ Νεκροταφείου, ἐξ ὧων προέκυψαν ἐνδείξεις τῆς μέχρι τότε ἐρεῦνης, θέματα τοπογραφικὰ καὶ χρονολογικά, πορίσματα καὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν εὐρημάτων καὶ τῆς σημασίας των, ἰδιαίτατα δὲ περὶ τῶν περιφήμων γραπτῶν λαρνάκων, τῶν ὁποίων καὶ ἐγένετο μία πρώτη θεματολογικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἀνάλυσις². Πρὶν προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνασκαφῆς μας εἰς τὴν Τανάγραν θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ πρόοδος αὐτῆς καὶ ἡ γενικωτέρα γνωριμία τοῦ χώρου ἐπιτρέπει τὴν μεθόδευσιν συστηματικοῦ ἔργου, οἱ καρποὶ τοῦ ὁποίου προβλέπονται βασίμως λαμπροί. Οἱ στόχοι μας θὰ εἶναι ἡ συνέχισις τῆς ἐρεῦνης τοῦ μυκηναϊκοῦ Νεκροταφείου καὶ ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἀνασκαφὴ τοῦ συνοικισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ τοῦτο.

Ὅπως ἐγράφη ἤδη (Ἔργον 1970), ἡ ἀνασκαφὴ μας διενεργήθη ἐφέτος εἰς ἄλλην θέσιν ἐκείνης τοῦ ἔτους 1969, ἡ ὁποία κατέδειξε τὴν σπουδαιότητα τῆς μυκηναϊκῆς Τανάγρας. Ἡ νέα αὐτὴ θέσις κεῖται περὶ τὰ 700 μ. ΒΑ. τῆς τοῦ 1969, πρὸς Ν. τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἀεροδρομίου τῆς Τανάγρας καὶ ἐντὸς ἐλαιῶνος, καλεῖται δὲ Δένδρον. Ἡ ἀνασκαφὴ διεξήχθη εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Κωνσταντίνου Βούλγαρη καὶ τοὺς παρακειμένους πρὸς αὐτὸν ἀγροὺς καὶ ἐγένετο ἐπίσης, ὡς καὶ τοῦ 1969, ἐκτεταμένη καὶ ἐξαιρετικῶς καρποφόρος.

1. Βλ. ΑΑΑ 2, 1969, σ. 20-5 καὶ 3, 1970, σ. 61 καὶ σ. 184 - 97 εἰκ. 1 - 15. ΠΑΕ 1969, σ. 5 κ.ε.

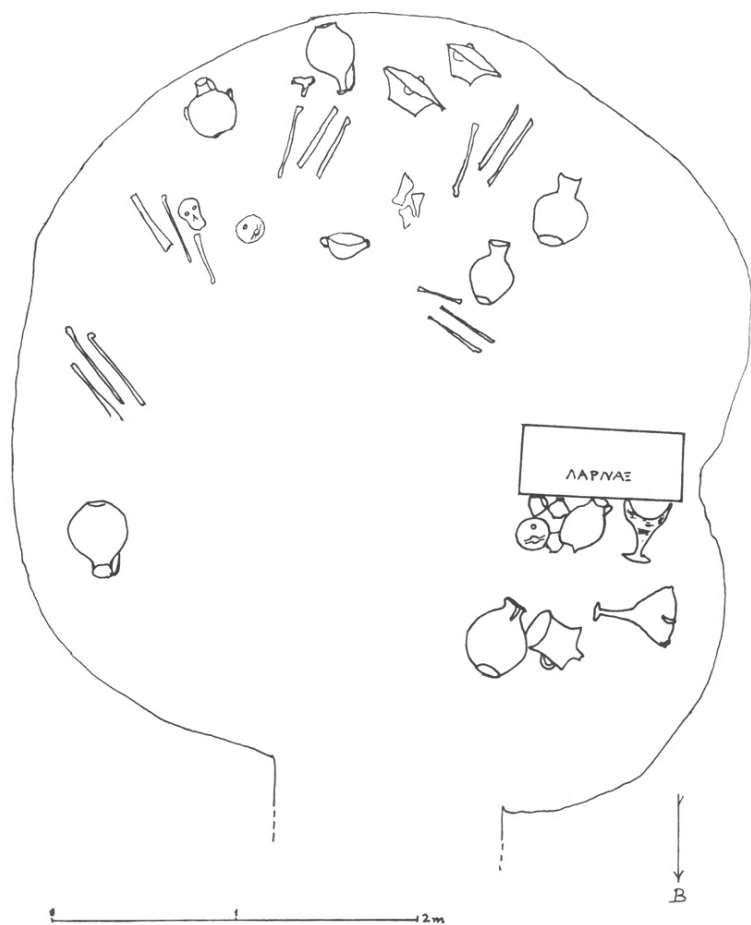
2. ΠΑΕ ἕ.δ. Βλ. καὶ περιοδικὸν *Connaissance des Arts*, *Funèbre mais sensationnelle découverte à Tanagra*, (Ἀπρίλιος 1970).

Ὑπερτριάκοντα τάφοι ἀνεσκάφησαν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς περιοχῆς καὶ τῆς θέσεως τῶν τάφων συντετάχθη ὑπὸ τοῦ Συνεργείου Τοπογραφήσεως τῆς Δ/νσεως Ἀναστηλώσεως, τὰ σχέδια τῶν τάφων καὶ ἡ φωτογράφησις αὐτῶν καὶ τῶν εὐρημάτων ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ ὑπογραφομένου.

Ἐνδιαφέροντα πορίσματα προέκυψαν ἐκ τῆς ἐφετινῆς ἐρεύνης καὶ τὸ πρῶτον, ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ μυκηναϊκοῦ Νεκροταφείου ἐν Τανάγρα ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ΥἚ ΙΙΑ περιόδου. Τὰ μέχρι τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς εὐρήματα ἐχρονολογοῦντο πάντα εἰς τοὺς ΥἚ ΙΙΒ καὶ τοὺς προώιμους ΙΙΓ χρόνους. Ἡ ΥἚ ΙΙΑ περίοδος ἐν Τανάγρα ἀντιπροσωπεύθη εἰς τὴν ἀνασκαφὴν διὰ τοῦ ἡμίσεος περίπου τῶν ἀνασκαφέντων τάφων. Κατὰ τὸ ἔθος τῶν ταφῶν δὲν παρετηρήθησαν ἀξιοπρόσεκτοι καινοτομίαι. Εἰς ἀρκετοὺς ἐκ τῶν τάφων συνεχίζεται ἡ κατάθεσις νεκρῶν ἀνευ διακοπῆς καὶ κατὰ τὴν ΥἚ ΙΙΒ περίοδον. Περὶ τῆς μορφῆς τῶν τάφων καὶ τῶν κατασκευαστικῶν των λεπτομερειῶν δὲν θὰ ἀλλάβωμεν ἐν ἐκτάσει ἐνταῦθα. Ὡς καὶ εἰς προηγουμένας μας ἐκθέσεις παρετηρήσαμεν, οἱ τάφοι τῆς Τανάγρας εἶναι λαξευμένοι εἰς τὸ μαλακὸν πέτρωμα τῶν ἀσβεστοπαγῶν ἰζημάτων τῶν ἡπίων κλιτύων, αἱ ὁποῖαι καλύπτονται σήμερον ὑπὸ θαλερῶν ἐλαιῶνων. Τὸ ἶζημα τοῦτο εἶναι εὐξεστον, ἀλλὰ καὶ εὐθρυπτον καὶ ἀσθενὲς ὥστε καταπίπτει εὐκόλως. Οἱ πολλῶ πλεῖστοι τῶν τάφων τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς καὶ κυρίως οἱ εὐρισκόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς κλιτύος καὶ πρὸς τοὺς πόδας αὐτῆς δὲν διετήρησαν τὰς ὀροφάς των. Καλύτερον διατηρημένοι εἶναι βεβαίως οἱ δρόμοι τῶν τάφων, γενικῶς δὲ οὗτοι ἔχουν τύχει καὶ ἐπιμελεστέρας λαξεύσεως καὶ ἐπεξεργασίας, ἐνῶ οἱ θάλαμοι δίδουν εἰκόνα προχειροῦ καὶ ἀμελοῦς λαξεύσεως. Τὸ σχῆμα τῶν τελευταίων δὲν προδίδει τὴν ἐκτέλεσιν ἐνὸς συγκεκριμένου σχεδίου, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἐξοικονόμησιν των ἐντὸς τοῦ βράχου, ὡς ἐπέβαλλεν ἡ ἐπέτρεπεν ἡ σύστασις τοῦ πετρώματος. Τοιοῦτοτρόπως ἕκαστος τάφος ἔχει περίπου τὸ ἰδικόν του σχῆμα μὲ προτίμησιν τοῦ ἐλλειψοειδοῦς ἢ τραπεζοειδοῦς (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 2). Τὸ περίγραμμα τοῦ θαλάμου διακόπτουν ἡμιπεριφερεῖς μυχοί, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀποτίθενται οἱ νεκροὶ τῶν παλαιότερων ταφῶν καὶ τὰ κτερίσματά των. Πολύλακίς αὐτὰ τὰ τελευταῖα φιλοξενοῦνται ἐντὸς ἐλλειψοειδῶν ἢ τετραπλευρῶν ἀποθετῶν, οἱ ὅποιοι ἀνοίγονται εἰς τὸ δάπεδον τῶν θαλάμων. Εἰς μίαν περίπτωσιν (τάφος 11) εὗρομεν 5 τοιοῦτους ἀποθέτας λαξευμένους εἰς τὸ δάπεδον, πλήρεις ὁστῶν καὶ κτερισμάτων.

Οἱ δρόμοι λαξεύονται κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν των ἰσόπεδοι πρὸς τὸ πέτρωμα τῆς κλιτύος ἀκολουθῶς δὲ ἡπίως κλίνοντες πρὸς τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου, τὸ ὅποιον εἴτε συνεχίζει τὴν γραμμὴν αὐτῶν εἴτε κατέρχεται χαμηλότερον, γενικῶς μὲν ἀνepsiσθήτως ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ μιᾶς ἢ δύο βαθμίδων, ἐξοικονομουμένων πάλιν ἐν τῇ βράχῳ. Αἱ πλευραὶ τοῦ δρόμου εἶναι διὰ μὲν τοὺς πρωιμωτέρους τάφους περισσότερον κατακόρυφοι διὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους συγκλίνοντες

πρὸς τὴν ἀρχὴν των. Τὸ μέτωπον τῆς εἰσόδου εἶναι διὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν τραπεζόσχημον διὰ δὲ τὴν δευτέραν τριγωνικόν (ἄνω), ἐνῶ αἱ εἵσοδοι

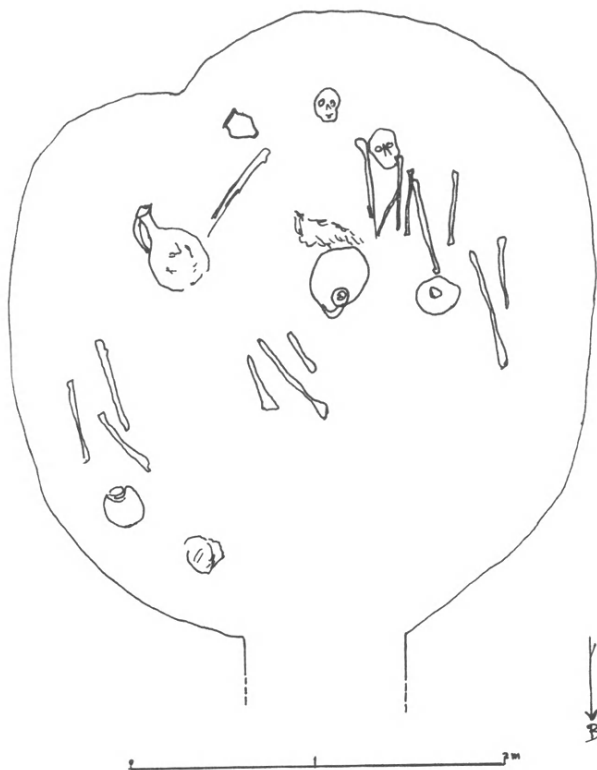
Εἰκ. 1. Κάτοψις θαλάμου τάφου 31.

εἶναι πάλιν τραπεζόσχημοι καὶ ἀπολήγουν ἄνω εἰς εὐθεῖαν ἢ εἰς ἡπίαν καμάραν (σχέδ. εἰκ. 3). Αἱ παραστάδες τῆς εἰσόδου ἔξω ἔχουν κατὰ κανόνα ἐπιμελῆ διαμόρφωσιν καὶ ἀνάδειξιν, ἥτις πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἀποβαίνει τυχαία καὶ πρόχειρος. Τὰ δάπεδα τῶν θαλάμων εἶναι ἀμελῶς λαξευμένα, ἐνῶ αἱ ὀροφαί, ὅπου διατηροῦνται, εἶναι κεκλιμένα, κυρίως πρὸς τὴν εἵσοδον, ἢ προχείρως καμαρωταί.

Εἰς τὴν λάξευσιν τῶν τάφων καὶ τὴν φορὰν τῶν δρόμων λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ διαμόρφωσις τῆς κλιτύος, ἥτις, ὅπου προσφέρεται πρὸς λάξευσιν, ἔχει πυκνοὺς

παρ' ἀλλήλους τάφους, καλύπτοντας πάντα τὸν διαθέσιμον χῶρον. Ἐν τούτοις ἀφήνονται τμήματα τῆς κλιτύος ἀνεκμετάλλευτα πρὸς ταφικὴν κατασκευὴν, ἐὰν παρουσιάζουν πέτρωμα σκληρὸν ἢ σαθρὸν ἢ ἀποκοπτόμενον εἰς σχίδακας.

Ἡ κτερισματικὴ ποικιλία ὑπῆρξεν ἐφέτος εὐρεῖα καὶ ἐνδιαφέρουσα. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν βεβαίως πάντοτε τὰ ἀγγεῖα, τὰ ὅποια ἐφέτος ὑπῆρξαν

Εἰκ. 2. Κάτοψις θαλάμου τάφου 33.

πολυάριθμα, καλῆς ποιότητος καὶ εὐρείας κλίμακος σχημάτων καὶ διακοσμῆσεως. Ἐφέτος ἀπεκαλύφθησαν πολὺ περισσότερα ἀγγεῖα ἀπὸ ὅσα συνολικῶς ἤλθον εἰς φῶς καὶ κατὰ τὰς δύο προηγουμένας ἀνασκαφικὰς περιόδους. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀγγείων ἐξήχθησαν εἰς ἀρίστην κατάστασιν, διατηροῦν δὲ θαυμασίως τὸν γραπτὸν τῶν διάκοσμον. Ὁ πηλὸς τῶν εἶναι καλῶς ὠπτημένος, ροδόχρους, ἐπιχρίεται διὰ διαλύματος ὁμοιοχρόου ἢ πορτοκαλόχρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βάφονται τὰ γραπτὰ σχέδια.

Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων, τὰ ὅποια ἀπεκάλυψεν ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα περιλαμβάνουν: πυξίδας, ἀλάβαστρα, ψευδοστόμους ἀμφορίσκους, κύπελλα, κυάθους,

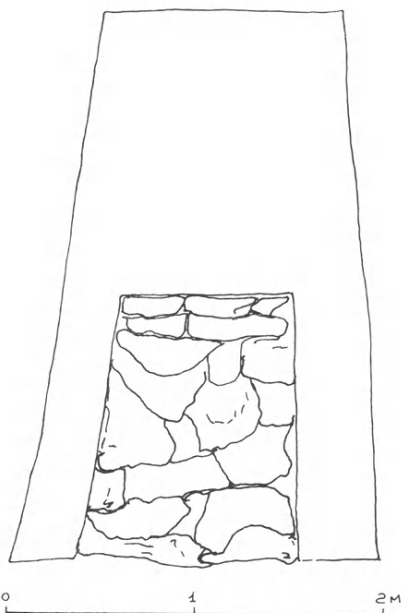
πρόχους, τριώτους πιθοσχήμους ἀμφορίσκους, θήλαστρα, πτηνόμορφα εἰδώλια-ἀγγεῖα, ὑψίποδας μετὰ κατακορύφων λαβῶν κύλικας, ἁώτους σκύφους, κέρνους (πίν. 40 - 44α). Χαρακτηριστικώτερα ἴσως εἶναι ὠρισμένα ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων τὰ σχήματα ἀναλύομεν ἐνταῦθα.

Οὕτω ἐκ τοῦ τάφου 31 προέρχεται κωνικὸν δίσκον εὐρύστομον ἀγγεῖον (λε-κάνη) διακοσμούμενον διὰ παραλλήλων ταινιῶν (πίν. 43γα). Ἐκ τοῦ τάφου 13 προέρχεται τὸ λαγηνοειδὲς δίσκον σκεῦος τοῦ πίνακος 44β. Ἐκ τοῦ τάφου 21 προέρχεται ἀγγεῖον εἰς σχῆμα χοίρου φέροντος ὡς λαβὴν μικρὸν ἀγγεῖον (προ-χοῖσκην). Ἐκ τῶν τάφων 1 καὶ 17 ἀντιστοίχως προέρχονται αἱ πρόχοι τοῦ πίνακος 45, αἱ ὁποῖαι φέρουν γραπτὰ φοινικοειδῆ κοσμήματα, ἐνθ' ἐκ τοῦ τάφου 11 προέρχεται ὁ τρίτος πιθαμφο-ρεὺς τοῦ πίνακος 46α, α, ὕψους 0.35 μ.

Διὰ νὰ δώσωμεν μίαν εἰκόνα τῆς ποσοστικῆς ἀντιπροσωπεύσεως ἀγγείων ἐντὸς τῶν τάφων τῆς ἐφετινῆς ἀνασκα-φῆς ἀπαριθμοῦμεν τὰ ἀγγεῖα ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ εὐρήματα τῶν τάφων 31 καὶ 37, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν πλουσιώ-τερον ἐκτερισμένων τάφων τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς.

Οὕτω ὁ τάφος 31 περιεῖχε τὰ ἀκό-λουθα εὐρήματα: ὑδρίαν μὲ παράστασιν ὀκτάποδος (πίν. 46β), πυξίδα, ψευ-δόστομον ἀμφορίσκον, λεκάνην δίσκον μετὰ προχύσεως ἐπὶ κωνικοῦ ὑψηλοῦ ποδός, ἀλάβαστρον, γραπτὴν ὑψίποδα κύλικα, ἑτέραν ὁμοίαν ἄνευ γραπτῶν κοσμημάτων, ραμφόστομον πρόχουν, δύο μόνωτα προχυτικὰ ποτήρια, ἐν εἰδώλιον τύπου Ψ, κομβία στεατίτου, ψήφους ὑαλομάζης καὶ δύο ψήφους ὀρείας κρυστάλλου. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου χρονολογοῦνται εἰς τοὺς ΥἚ ΙΙΑ - Β χρόνους.

Ὁ τάφος 37 περιεῖχε: ἓνα μεγάλον κρατῆρα μετὰ γραπτῶν κοσμημάτων (ται-νίαι-φολίδες), τρία θήλαστρα, λάγηνον, πρόχουν μόνωτον μετὰ γραπτῶν με-λαμβαφῶν ταινιῶν, ἄωτον ποτήριον ἀβαφές, μόνωτον σκύφον μετὰ γραπτῶν καστανερύθρων ταινιῶν, πρόχουν μὲ διακόσμησιν ὀκτωσχήμων ἀσπίδων, ἑτέ-ραν μόνωτον ἀβαφῆ, πρόχουν ὀπισθότμητον μετὰ γραπτῶν σπειροειδῶν σχημά-των εἰς τοὺς ὠμούς, δύο τριώτους γραπτὰς πυξίδας, τρεῖς πιθοσχήμους τριώ-τους ἀμφορίσκους μετὰ γραπτῶν σχεδίων (ταινίαι-φολιδωτὸν κόσμημα), δίσκον

Εἰκ. 3. Τάφος 34. Μέτωπον καὶ εἰσοδος.

τον κύλικα ἀβαφῆ, μικρὸν ἀλάβαστρον, δύο εἰδώλια τύπου Ψ, τέσσαρα κωνικά σφονδύλια στεατίτου καὶ δύο πηλοῦ, ἐξήκοντα ψήφους ὑαλομάζης.

Διὰ πρώτην φορὰν ἐφέτος ἀπεκαλύφθησαν καὶ χαλκᾷ σκεύη. Ἐκ τοῦ τάφου 11 προῆλθεν ἓν χαλκοῦν ταψίον (πίν. 47γ) καὶ δύο λεπίδες φυλλοειδῶν μαχαίριων. Ὁ τάφος 16 περιεῖχε κτερίσματα μιᾶς ταφῆς, μίαν παραξιφίδα, μίαν λόγχην τοῦ φυλλοειδοῦς τύπου, ἑτέραν μὲ ὀρθογωνίους ὤμους καὶ ἓν ξίφος μὲ τοὺς κνώδοντας νεύοντας πρὸς τὰ ἄνω (πίν. 47α). Πάντα εὐρέθησαν εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἐξ ἄλλων τάφων προέρχονται πάλιν μαχαίρια φυλλοειδῆ (πίν. 47β), τριχολαβίδες, μία χαλκῇ περόνη, ἓν ξυρόν (πίν. 47β), μία πλατεῖα σμίλη καὶ μία μὲ στέλεχος τετραγώνου τομῆς.

Τέσσαρες σφραγῖδες ἀπεκαλύφθησαν ἐντὸς τῶν ἀνασκαφέντων ἐφέτος τάφων. Ἡ μία φέρει παράστασιν ἵππου μεταξὺ φυτικοῦ διακόσμου, τὸν ὁποῖον διακόπτουν ὀκτώσχημοι ἀσπίδες, ἄλλη παράστασιν ἐλάφου, μία ἄλλη παράστασιν γρυπὸς καὶ ἡ τετάρτη δύο ἐσχηματοποιημένας μορφὰς εἰς ἀκαθόριστον διάταξιν.

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύφθη ἐπίσης ἱκανὸς ἀριθμὸς λαρνάκων. Δὲν εὐρέθη βεβαίως ἡ ποσότης τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκαφῆς ἀλλ' ὅπωςδὴποτε αἱ λάρνακες τῆς ἐφετινῆς ἐρεῦνης περιλαμβάνουν ἀξιοσημειώτους καὶ διδασκτικὰς παραστάσεις ἀναγομένας εἰς τὸν κύκλον τῶν ταφικῶν θεσμίων τῆς ΥἚ ἐποχῆς ἐν Τανάγρα.

Αἱ γραπτὰ λάρνακες τῆς ἐφετινῆς ἐρεῦνης ἀνέρχονται εἰς τέσσαρας: ἐξ αὐτῶν αἱ δύο ἐσώθησαν εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν, ὥστε ἐφάνη καὶ ἀποκατεστάθη πλήρως ὁ εἰκονογραφικὸς τῶν κύκλος.

Ἡ πρώτη γραπτὴ λάρναξ ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν τάφον ὑπ' ἀρ. 3, ὁ ὁποῖος χρονολογεῖται εἰς τοὺς ΥἚ IIIB χρόνους. Αἱ τέσσαρες γωνίαι τῆς λάρνακος διακοσμοῦνται δι' ἀβακωτοῦ κοσμήματος προχείρου ἐκτελέσεως. Τὸ κάλυμμα εὐρέθη εἰς τὴν θέσιν του, εἶναι ἐπίπεδον, διμερὲς καὶ ἀβαφές. Αἱ δύο στεναὶ πλευραὶ τῆς λάρνακος φέρουν παράστασιν μιᾶς γυναικείας μορφῆς εἰς τὴν γνωστὴν στάσιν τοῦ θρήνου δηλ. μὲ τὰς χεῖρας φερομένας εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἐπὶ τῆς μιᾶς μακρᾶς πλευρᾶς παρίστανται δύο ὅμοιαι γυναῖκες μεταξὺ ἐλικωτῶν καὶ γραμμικῶν σχεδίων, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἀναπτύσσεται μία ἄκρως ἐνδιαφέρουσα παράστασις: εἰς τὸ κέντρον τελοῦνται τὰ τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ ἐντὸς τῆς λάρνακος. Δύο γυναικεῖαι μορφαὶ κύπτουσιν πρὸς αὐτὸν ἐτοιμάζονται νὰ ἀποθέσουν τὸν νεκρὸν ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης. Βαστάζουν διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸν νεκρὸν, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας ἓν εἶδος σαβάνου, ὑπὲρ αὐτόν, ἐνῶ ἡ μία φέρει μετὰ περιπαθείας τὴν χεῖρα εἰς τὴν κεφαλὴν ἐκφράζουσα εὐγλώττως τὸ ἄλγος τῆς. Τὴν σκηνογραφίαν συμπληροῦν δύο γυναικεῖαι μορφαὶ ἱστάμεναι ἀνὰ μίαν ἐκατέρωθεν τῆς ὁμάδος τοῦ κέντρου (πίν. 48α). Αἱ μορφαὶ καὶ τὰ κοσμήματα ἔχουν ζωγραφηθῇ διὰ ζωηροῦ ἐρυθροῦ χρώματος. Τὰ ἐνδύματα τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀκαλύπτους τὰς κεφαλὰς των, εἶναι ἐνιαῖα ἀπὸ τῶν ὤμων

ἄνευ χειρίδων καὶ φέρουν κροσσούς εἰς τὴν ὥαν. Δηλοῦται πάντοτε τὸ περίγραμμα χωρὶς νὰ χρησιμοποιῇται ἐδῶ ἡ τεχνικὴ τῆς σκιαγραφίας. Ἡ παράστασις τῆς ἀποθέσεως τοῦ νεκροῦ εἶναι εἰς τὸ παρὸν μνημεῖον ἢ περισσότερον εὐγλωττος ἀπὸ ὅσας διαθέτομεν ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου, πάλιν ἀπὸ τὰς λάρνακας τῆς Τανάγρας.

Μία ἄλλη γραπτὴ λάρναξ ἐκ τοῦ τάφου 32 παρουσιάζει ὁμοίως ἐνδιαφερούσας θεματολογικὰς παραστάσεις. Εἰς τὴν μίαν τῶν μακρῶν πλευρῶν παρίστανται τρεῖς γυναικεῖαι μορφαὶ χειρονομοῦσαι ζωηρῶς καὶ διατεταγμέναι εἰς ἀνισοῦψή χῶρον οἶονεὶ βαδίζουσαι πρὸς ἄναντες τοπίον (πίν. 48β). Προηγεῖται μία, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ πτερωτὴ σφιγξ συρομένη δι' ἱμάντος προσδεμένου εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ ζῴου καὶ τὴν μέσσην τῆς γυναικὸς καὶ ἔπονται αἱ ἕτεραι δύο μορφαί, τὰς ὁποίας διακόπτουν γραπτὰ κοσμήματα κύκλων εἴτε ἀπλῶν εἴτε μετὰ κροσσῶν. Ἡ παράστασις τῆς σφιγγὸς ἀποδίδει ἐνταῦθα τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐπιθανατίου σήματος εἰς τὸ μυθικὸν ζῷον καὶ εἶναι ἡ πρώτη γνωστὴ παράστασις ἐπὶ μυκηναϊκοῦ ταφικοῦ μνημείου. Ἡ ἑτέρα τῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς αὐτῆς λάρνακος φέρει τὴν παράστασιν τριῶν γυναικῶν, τῶν ὁποίων τὸ μὲν σῶμα καὶ αἱ χεῖρες ἔχουν ἀποδοθῇ διὰ σκιαγραφίας, αἱ δὲ κεφαλαὶ διὰ περιγράμματος. Ἡ κίνησις τῶν τελευταίων αὐτῶν μορφῶν διατηρεῖ εἰσέτι ἐναργῶς τὴν ζωηρὰν περιπάθειαν καλυτέρων ἡμερῶν τῆς κρητομυκηναϊκῆς τέχνης καὶ ἀποδίδει θαυμασιῶς τὴν συγκίνησιν τοῦ χαρακτῆρός των ὡς θρηνητριῶν.

Πέντε γυναικεῖαι μορφαὶ ὑψηλαὶ καὶ ραδιναὶ μὲ μακρὰ ἐνιαῖα ἐνδύματα καταλαμβάνουν τὴν μίαν μακρὰν πλευρὰν μιᾶς ἄλλης λάρνακος, προερχομένης ἐπίσης ἐκ τοῦ τάφου 32. Αἱ τέσσαρες ἔχουν διαταχθῇ εἰς ζεύγη ἀνὰ δύο ἐκατέρωθεν τῆς κεντρικῆς μορφῆς, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἐντὸς μετόπης πλαισιουμένη ὑπὸ τριῶν κατακορύφων ταινιῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς καὶ κειμένη ὑψηλότερον τῶν λοιπῶν μορφῶν. Διὰ τῆς λεπτομερείας αὐτῆς ὁ τεχνίτης ἀπέβλεψε προφανῶς εἰς τὴν διαφοροποίησιν ὅχι μόνον τὴν εἰκονογραφικὴν ἀλλὰ, πιστευόμεν, καὶ τὴν ἐννοιολογικὴν, ἥτις ὑποκρύπτεται ἐνταῦθα. Τὰ δύο ἀκράϊα ζεύγη ἔχουν τὰς μορφὰς ἀντωπὰς προφανῶς συνδεομένας ἐν τῇ ἐνασκήσει μιᾶς ὀρισμένης πράξεως θρήνου, ἐνῶ ἡ μεσαία οἶονεὶ κατευθύνει καὶ προσεζάρχει τῆς ὅλης κινήσεως, ἡ ὁποία φαίνεται κατευθυνομένη καὶ ὑπαγορευομένη ἐκ τοῦ κέντρου τῆς παραστάσεως, ὅπου εὐρίσκεται ἡ τελευταία μορφή.

Ἀνάλογοι ἐκτιμήσεις ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς διατάξεως καὶ τὸ νόημα αὐτῆς θὰ λάβουν, ἐλπίζομεν, ἐν καιρῷ εὐκρινεστέραν διαπραγματεύσιν.

Δύο ὅμοιαι μορφαί, πάλιν ἐντὸς μετοπικῶν χωρισμάτων, διακοσμοῦν τὴν ἑτέραν μακρὰν πλευρὰν τῆς αὐτῆς λάρνακος καὶ εὐρίσκονται ἐκατέρωθεν ἀνθεμοειδοῦς κοσμήματος. Ἐκατέραν τῶν στενῶν πλευρῶν αὐτῆς διακοσμεῖ μία μορφὴ ὁμοία πρὸς τὰς τῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς λάρνακος ταύτης (πίν. 49).

Μία ἄλλη λάρναξ προῆλθεν ἐκ συλημένου τάφου (ἀρ. 24). Εὐρέθη εἰς ἀρκε-

τὰ κακὴν κατάστασιν· μόνον τῆς ἐτέρας τῶν στενῶν πλευρῶν διατηρεῖται ὁπωσοῦν εὐκρινὴς ἢ παράστασις καὶ εἶναι πάλιν μία πτερωτὴ σφίγγ.

Ἐντὸς τῶν λαρνάκων διεπιστώθη εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἡ ἀπόθεσις ἐνὸς νεκροῦ. Ἐν τούτοις ἐφέτος ἀπεκαλύφθη μία λάρναξ ἐκ τοῦ τάφου, ἡ ὁποία περιεῖχε δύο σκελετούς.

Ταῦτα ὑπῆρξαν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἔτους 1970 εἰς τὸ μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον τῆς Τανάγρας. Ἡ ἀνασκαφὴ παρὰ τὴν ἐπὶ τρία συνεχῆ ἔτη ἀποκάλυψιν τάφων φαίνεται ὅτι εὐρίσκεται σχεδὸν ἀκόμῃ εἰς τὴν ἀρχὴν της, ἐὰν ὑπολογίσῃ τις οὐ μόνον τὸν μέγαν ἀριθμὸν τάφων οἱ ὅποιοι ὑπολείπονται πρὸς ἀνασκαφὴν ἀλλὰ καὶ τὸν οἰκισμὸν τῆς περιοχῆς, πρὸς ἀνέυρεσιν τοῦ ὁποίου θὰ στραφῇ ἡ ἔρευνα τοῦ προσεχοῦς ἔτους.

Ὅπωςδὴποτε ἡ ἀποκάλυψις τόσων γραπτῶν μνημείων εἰς τὴν Τανάγραν ἀποδεικνύει τὴν σημασίαν τῆς θέσεως διὰ τὴν μελέτην τῆς καλλιτεχνικῆς παραδόσεως τῆς κρητομυκηναϊκῆς κληρονομίας, μελέτη ἡ ὁποία θὰ ἀναδείξῃ σὺν τῷ χρόνῳ ἐργαστήρια καὶ μεμονωμένους καλλιτέχνας ἐργασθέντας εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν λαρνάκων.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Γ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

3. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

(Πίν. 50 - 66)

Συνεχίσθη και κατά τὸ ἔτος 1970 ἡ πέρυσιν ἀρξαμένη ἀνασκαφὴ τῆς μεγαλυτέρας καὶ σπουδαιοτέρας παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν (ΠΑΕ 1969, σ. 18 κ.έ.). Ἡ βασιλικὴ αὕτη, μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀνακαινιστικῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νοτίου κλίτους, θὰ φέρῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ὀνομασίαν «Βασιλικὴ τοῦ Ἀρχιερέως Πέτρου».

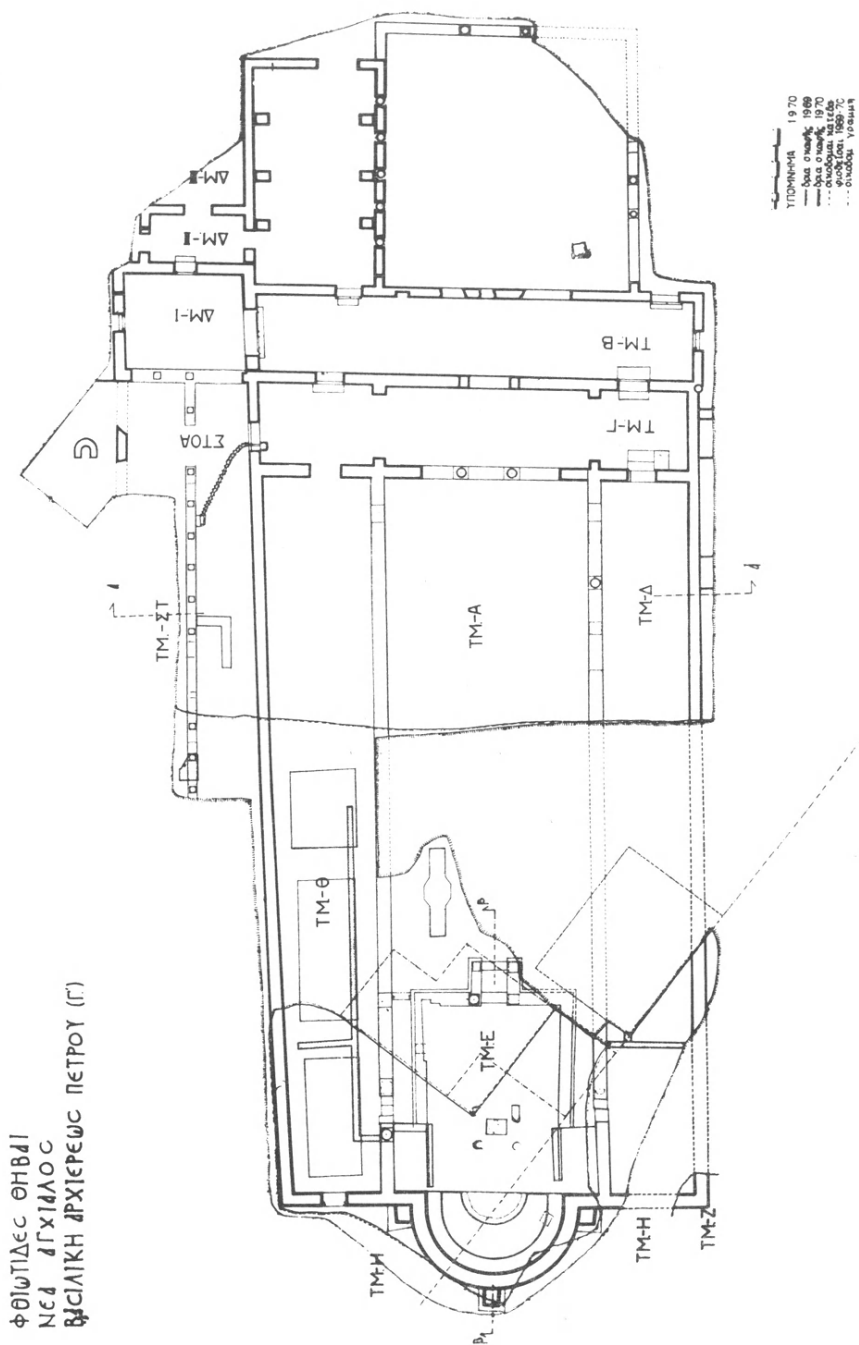
Σκοπὸς τῶν ἐργασιῶν, αἵτινες διεξήχθησαν ὑπὸ τοῦ ὑπογράφοντος τῇ συνεργασίᾳ τῆς ἐπιστημονικῆς βοηθοῦ τῆς 1ης Περιφερείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων δ. Ἑλένης Γκίνη, ὑπῆρξεν: ἡ κατεδάφισις μιᾶς τῶν ἀπαλλοτριωθεισῶν οἰκιῶν ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ ἡμίσεος τοῦ Ἱεροῦ (πίν. 50α) καὶ μιᾶς ἀποθήκης ἀνατολικῶς τῆς κόγχης, ἡ ἀποκάλυψις ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρου μέρους τοῦ μνημείου καὶ ἡ διερεύνησις τῶν νοτίως τούτου προσκτισμάτων μετὰ τῆς στοᾶς. Παραλλήλως ἐγένοντο αἱ ἀναγκαῖαι ἐργασίαι διὰ τὴν στερέωσιν τῆς τοιχοποιίας, τὴν συντήρησιν τῶν ψηφιδωτῶν καὶ τὴν συγκόλλησιν μαρμαρίνων μελῶν.

Κατωτέρω ἐκτίθενται, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς κατὰ Τομεῖς.

TOMEYS H Ὁ Τομεὺς οὗτος καταλαμβάνει τὸν ἀνατολικῶς τοῦ Ἱεροῦ
(TM - H) χώρον καὶ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ βορείου κλίτους (εἰκ. 1).

Μετὰ τὴν κατεδάφισιν μιᾶς ἀποθήκης τῆς ἀπαλλοτριωθείσης οἰκίας Καροκανίδη (πίν. 50α) πρὸ τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ, ἡ σκαφὴ ἐφθασεν εἰς βάθος 1.20 μ. καὶ ἀπεκάλυψε πλήρως τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἡμικυκλίου ταύτης, τὸ νότιον τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου καὶ μέρος (τὸ πρὸς τὴν ἀψίδα) τοῦ βορείου τμήματος (πίν. 50β καὶ 51α).

Ὁ πλάτους 1.00 μ. ἰσχυρὸς τοῖχος τῆς ἀψίδος ἐνισχύεται ἐξωτερικῶς διὰ τριῶν ἀντηρίδων, μιᾶς εἰς τὸ μέσον τοῦ ἡμικυκλίου (πίν. 51α) καὶ ἐτέρων δύο εἰς τὰς γεννήσεις αὐτοῦ, διαστάσεων 1.00 × 1.00 μ. (εἰκ. 1). Αἱ ἀντηρίδες αὗται ἐδράζονται ἐπὶ θεμελιώσεως κατὰ 0.50 μ. πλατυτέρας τούτων (εἰκ. 1 καὶ πίν. 51α). Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀψὶς βαίνει ὁμοίως ἐπὶ πλατυτέρας ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς θεμελιώσεως (εἰκ. 1).

Εἰκ. 1. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἀρχιερέως Πέτρου.

Ἐξωθι τῆς ἀψίδος ἀνευρέθη ἀμφικίων μεγάλων διαστάσεων, σωζ. ὕψους 1.62 μ., πλάτους 0.41 μ. (κάτω) καὶ 0.70 μ. (ἄνω), ὡς καὶ τρία ἐπιθήματα-κιονόκρανα ἀνήκοντα εἰς τὸ τετράλοβον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, παρὰθυρον τοῦ Ἱεροῦ. Τὰ κιονόκρανα αὐτὰ (μήκους 1.05 μ., πλάτους 0.69 μ. καὶ ὕψους 0.435 μ.) φέρουν γλυπτὸν διάκοσμον εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν εἶναι ἐκτελεσμένος κατὰ τὴν αὐτὴν τεχνικὴν. Τὸ ἐν ἡμῖσι εἶναι εἰργασμένον διὰ τῆς σμίλης, ἐνῶ τὸ ἕτερον κατὰ τὴν λεγομένην Θεοδοσιανὴν τεχνικὴν, δηλαδὴ διὰ τρυπάνου (πίν. 52α). Εἰς τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν ἀπλοῦται, περιπλεκομένη ἐκατέρωθεν μεγάλου σταυροῦ, φυλλοφόρος κληματὶς (πίν. 52β) (βλ. ΠΑΕ 1961, πίν. 28γ).

Ἐκ τοῦ βορείου κλίτους ἀπεκαλύφθη ἔκτασις 14.00 μ. περίπου, καταλαμβάνουσα τὸ νότιον ἡμισυ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου αὐτοῦ, καθ' ὅσον τὸ ἕτερον ἡμισυ εὐρίσκεται εἰς τὴν διερχομένην ἐκεῖθεν ὁδὸν Διαμαντοπούλου (εἰκ. 1). Τὸ πλάτος τοῦ βορείου κλίτους εἰς τὸ ἀνατολικόν του τέρμα εἶναι 4.90 μ., ἥτοι κατὰ 0.31 μ. στενότερον τοῦ νοτίου κλίτους.

Εἰς ἀπόστασιν 8.90 μ. δυτικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ἀπεκαλύφθη τοῖχος, ὕψους 0.75 μ., ἐκτεινόμενος καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ κλίτους. Οὗτος βαίνων ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ μὴ ἐνούμενος ὀργανικῶς μετὰ τῆς τοιχοδομίας τῆς βασιλικῆς ἀποτελεῖ κατασκευὴν ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἐσχάτην φάσιν τῆς ζωῆς τοῦ μνημείου. Ὑπενθυμίζεται, ὅτι καὶ εἰς τὸ νότιον κλίτος ἀπεκαλύφθη πέρυσι ὁμοία τοιχοποιεῖα, βαίνουσα ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου (εἰκ. 1).

Ὁ βόρειος τοῖχος, πλάτους 0.75 μ., σωζόμενος εἰς ὕψος ± 0.55 μ., εἶναι ἰσχυρᾶς κατασκευῆς, κατὰ τὸν μεικτὸν τρόπον δομῆς, ἥτοι κοινὴ τοιχοποιεῖα μετ' ἀφθόνου συνδετικοῦ μείγματος καὶ ἐπάλληλοι σειραὶ πλίνθων, πάχους ± 0.03 μ.

Στρωμα πυρᾶς ἐκάλυπτε καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ δαπέδου. Τοῦτο εἶναι ἐνδεικτικὸν τῆς αἰτίας, ἥτις προεκάλεσε τὴν καταστροφὴν τοῦ μνημείου.

Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τὰ ὅποια εὐρέθησαν κατεσπαρμένα εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χώρον τοῦ βορείου κλίτους (πίν. 51β).

Ἐν μαρμάρινον θωράκιον, μήκους 2.12 μ. καὶ ὕψους 1.03 μ., ἀμφίγλυφον, ἀνῆκεν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου χώρισμα τῶν κλιτῶν, καθ' ὅσον τὸ μῆκος του ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἐκεῖνο τοῦ μετακιονίου (πίν. 53α).

ΤΟΜΕΥΣ Ε
(TM-E)

Ὁ Τομεὺς οὗτος καταλαμβάνει τὸ Ἱερὸν καὶ τὸν δυτικῶς τοῦ φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου χώρον (εἰκ. 1).

Διὰ τὴν διενεργηθῆ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Τομέως τούτου παρέστη ἀνάγκη νὰ κατεδαφισθῇ ἡ ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ ἡμίσεος τοῦ Ἱεροῦ ἀπηλλοτριωμένη οἰκία Μποσινάκη (ΠΑΕ 1969, σ. 25). Ἡ ἐργασία τῆς κατεδαφίσεως ἦτο λίαν δυσχερὴς, καθ' ὅσον ἡ τοιχοδομία ἦτο κατὰ τὴν ἀντισεισμικὴν τεχνικὴν. Ἰδιαιτέρως ἐπί-

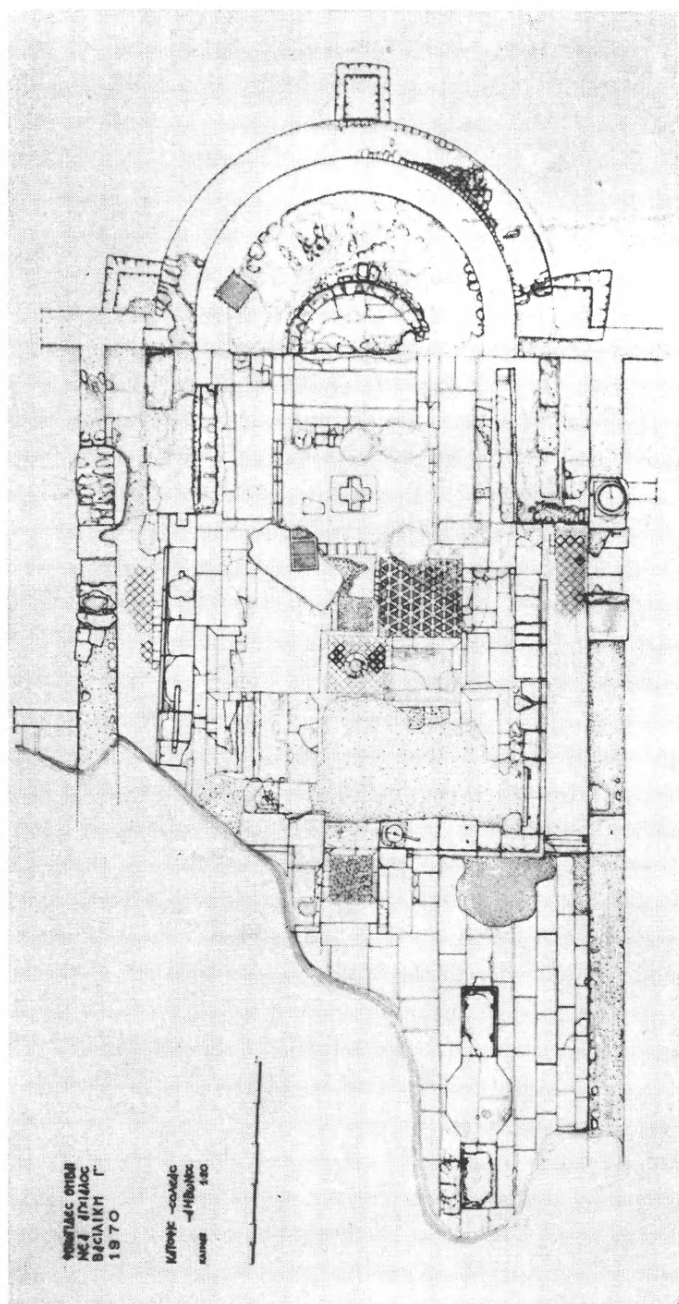
πονός ἦτο ἡ διάλυσις τῶν θεμελίων, εἰς τὰ ὅποια ἡ ἀνάμειξις λίθων μετὰ τοῦ ὥπλισμένου σκυροδέματος εἶχε προσδώσει μεγίστην σκληρότητα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεμελίωσις τῆς οἰκίας εἶχεν ἐδραστῇ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ μαρμαροστρώτου πατώματος τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου, ἡ διάλυσις ταύτης ἐγένετο μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ δι' εἰδικευμένων τεχνιτῶν (πίν. 50α).

Πλεῖστα μαρμάρινα μέλη, τεμάχια κιόνων, βάσεων, θωρακίων, κιονοκράνων κ.ἄ. εὗρισκοντο ἀνάμεικτα μετὰ «μπάζων» ἢ εἶχον χρησιμοποιηθῇ εἰς τὴν τοιχοποιίαν τῆς θεμελιώσεως.

Ἡ ἀκολουθήσασα τὴν κατεδάφισιν ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε πλήρως τὸν χώρον τοῦ Ἱεροῦ — ἡμικυκλικὸν σύνθρονον, κυκλίον, ἄψις, τὰ παράλληλα πρὸς τὰς τοξοστοιχίας ἐδῶλια (βαθμίδες) τῶν Πρεσβυτέρων, Ἀγία Τράπεζα μετὰ τοῦ σταυρικοῦ ἐγκαινίου καὶ τῶν τεσσάρων βάσεων τοῦ κιβωρίου, ἐξ ὧν σώζεται κατὰ χώραν ἡ ΒΑ., ὁ στυλοβάτης τοῦ φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου καὶ ἡ εἴσοδος αὐτοῦ μετὰ τοῦ τετρακιονίου προστώου — ὡς καὶ τὴν βάσιν τοῦ δυτικῶς τοῦ φράγματος ἄμβωνος (εἰκ. 1, πίν. 50β).

Τὸ πάτωμα τοῦ Ἱεροῦ εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, ὀρθογωνίων, μεγάλων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαστάσεων, τοποθετημένων ἐπὶ τῇ βάσει προμελετημένου σχεδίου (εἰκ. 2, πίν. 50β καὶ 53β. Πρβ. ΠΑΕ 1969, σ. 24, εἰκ. 3). Τῶν πλακῶν τούτων πολλὰ σώζονται κατὰ χώραν, τῶν δὲ ἀφαιρεθεισῶν ἀπομένουν ἐπὶ τοῦ ἐκ κορασανίου ὑποστρώματος (πάχους 0.04 - 0.045 μ.) αἱ ἀποτυπώσεις. Τὸ πάτωμα μετὰ τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς καὶ τῆς εἰσόδου-πύλης τοῦ Πρεσβυτερίου χωρίζεται εἰς ὀρθογώνια διάχωρα, διακεκοσμημένα μὲ γεωμετρικὰ συμπλέγματα, σχηματιζόμενα διὰ μαρμαρίνων πλακιδίων, μελανῶν, λευκῶν, ἐρυθρῶν καὶ πρασίνων, μικρῶν διαστάσεων, τετραγώνων, ὀρθογωνίων, ἑξαπλεύρων, τριγώνων κλπ. (εἰκ. 2, πίν. 50β καὶ 54α). Εἰς τὸ κεντρικὸν διάχωρον ἐγγράφεται κύκλος, τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ, ὡς ὀμφάλιον, στρογγύλον πλακίδιον (εἰκ. 2). Ὅμοια μαρμαροθετήματα καὶ εἰς τὰ αὐτὰ σχέδια εἶναι ἐπεστρωμένα καὶ εἰς τὸ πάτωμα τῆς εἰσόδου-πύλης τοῦ Πρεσβυτερίου (εἰκ. 2 καὶ πίν. 54β). Εἰς μέρη τινὰ τοῦ πατώματος ἔχουν χρησιμοποιηθῇ πλακίδια μόνον ἐκ πρασίνου — θεσσαλικοῦ — μαρμαροῦ. Τὸ μάρμαρον ὁμῶς τοῦτο δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν σκληρότητα καὶ ἀντοχὴν τοῦ λευκοῦ, διὰ τοῦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχει ἀσβεστοποιηθῇ καὶ διαλυθῇ (πίν. 54α).

Ὁ στυλοβάτης τοῦ φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου σώζεται ἀκέραιος καὶ εἰς τὰς τρεῖς πλευράς, βορείαν, δυτικὴν καὶ νοτίαν (εἰκ. 2 καὶ πίν. 53β). Ἀποτελεῖται ἐκ μαρμαρίνων δόμων, διαστ. $1.50 \times 0.94 \times 0.26$ μ., κατειργασμένων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι ἔχουν κατασκευασθῇ διὰ τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἄλλοι εἶναι εἰς δευτέραν χρῆσιν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἔχουν ὑποστῇ ἀνάλογον κατεργασίαν καὶ τροποποίησιν, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ προσαρμογὴ των εἰς τὸν νέον των προορισμόν (πίν. 53β καὶ 55α). Σημειοῦται εἰς ἐπιμήκης δόμος

Εἰκ. 2. Κάτοψις τοῦ Τομέως Ε, μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1970.

εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ στυλοβάτου, ὁ ὁποῖος προέρχεται ἐξ ἀμφικίονος πολυλόβου παρθύρου (πίν. 53β καὶ 56α). Ἡ μορφή, ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς, ὡς καὶ αἱ μεγάλαι διαστάσεις τούτου δεικνύουν, ὅτι ἀνήκεν εἰς μέγα κτήριο τῶν ὑστερορωμαϊκῶν χρόνων.

Συμπίλημα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας δόμου τινὸς εἰς τὸ νότιον ἡμισυ τοῦ δυτικοῦ στυλοβάτου τοῦ φράγματος δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ὡς *Εὐκαρπίου* (πίν. 56β). Εἰς τὴν κάτωψιν (εἰκ. 1 καὶ 2) δηλοῦται ὅτι τὸ πλάτος τοῦ φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου εἶναι στενότερον τοῦ μέσου κλίτους. Οὕτω, δημιουργεῖται στενὸς διάδρομος μεταξὺ τῶν πλαγίων πλευρῶν τοῦ φράγματος καὶ τῶν τοξοστοιχιῶν τοῦ μέσου κλίτους. Τὸ παράδειγμα διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν διαδρόμων τούτων τὸ προσέφερον ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ αἱ δύο ἄλλαι, προγενέστεραι χρονικῶς, βασιλικαί, ἡ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου — μέχρι τοῦδε γνωστὴ ὡς Α — καὶ ἡ τοῦ Ἐπισκόπου Ἐλπιδίου — μέχρι τοῦδε γνωστὴ ὡς βασιλικὴ Β. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας βασιλικὰς τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾷ ἡ διαμόρφωσις αὕτη, ὡς εἰς Θάσον, Φιλίππους, βασιλικὴν Ἰλισοῦ κ.ἄ. (Α. ΟΡΑΝΔΟΣ, Ἡ ξυλόστεγος Παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης, τόμος Β', σ. 509 - 535).

Καὶ οἱ διάδρομοι οὗτοι ἦσαν ὁμοίως ἐπεστρωμένοι διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, ἐκ τῶν σωζομένων δὲ κατὰ χώραν εἰς τὰ δυτικὰ των ἄκρα κατωφλίων συνάγεται, ὅτι ἐφράσσοντο διὰ θύρας (εἰκ. 2 καὶ πίν. 55α). Ἐπὶ τοῦ τριπλεύρου στυλοβάτου ὑπάρχουν αἱ ὑποδοχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀρχικῶς προσηρμόζοντο οἱ πεσίσκοι καὶ τὰ θωράκια. Ὡς φαίνεται ὅμως, ἡ διάταξις αὕτη δὲν διετηρήθη εἰς τὴν αὐτὴν μορφήν μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς καὶ λειτουργίας τῆς βασιλικῆς. Στρώματα κορασάνιου εὑρεθέντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ στυλοβάτου, εἰς τινὰς δὲ περιπτώσεις ἐπὶ τῶν ὑποδοχῶν τῶν πεσίσκων καὶ τῶν θωρακίων, δεικνύουν, ὅτι κατὰ τοὺς ἐσχάτους πιθανῶς χρόνους τῆς ὑπάρξεως τοῦ μνημείου μετεβλήθη ἡ μορφή τοῦ φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου καὶ οἱ μαρμαρίνοι πεσίσκοι ἐν μέρει ἀντικατεστάθησαν δι' ἐτέρων βάσεων μεγάλων διαστάσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθησαν κίονες ἢ κτιστοὶ πεσσοὶ (εἰκ. 2 καὶ πίν. 50β).

Τετρακίονιον Προστώον ἀποτελεῖ τὴν εἴσοδον τοῦ Πρεσβυτερίου, ἡ βᾶσις τοῦ ὁποίου ἐν κατόψει σχηματίζει τετράγωνον, διαστ. 3.15×2.90 μ. (εἰκ. 1 καὶ 2, πίν. 54β καὶ 55α). Παρατηρεῖται δηλαδὴ καὶ ἐδῶ ἡ αὐτὴ διαμόρφωσις ὡς εἰς τὰς ἄλλας βασιλικὰς τῶν Φθιωτίδων Θεβῶν, τὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου (Α) καὶ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου Ἐλπιδίου (Β), ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, Σικυῶνα, Νικόπολιν, Φιλίππους, Ἀσπίδα Ἀργους κλπ. (ΟΡΑΝΔΟΣ, ἔ.ἄ.).

Ἐκ τῶν τεσσάρων μαρμαρίνων βάσεων τῶν κίωνων τοῦ Προστώου σώζεται κατὰ χώραν ἡ ΝΑ., ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς ὁποίας ἔχει διάμετρον 0.42 μ. (εἰκ. 1 καὶ 2, πίν. 54β, 55α-β). Ἡ βᾶσις αὕτη φέρει ἐγκοπὰς εἰς τὴν νοτίαν καὶ τὴν

δυτικὴν πλευρὰν τῆς πλίνθου διὰ τὴν προσαρμογὴν θωρακίων. Διεσώθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ τμήμα τοῦ προσηρμοσμένου εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν θωρακίου με πλουσίαν διακόσμησιν φύλλων (πίν. 55β).

Ἡ θέσις τῶν ἄλλων τριῶν βάσεων προσδιορίζεται εὐχερῶς ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ συνδετικοῦ μείγματος-κορασανίου τῶν σωζομένων ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων δόμων (πίν. 54β). Εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Ἱεροῦ ὑπῆρχε παχὺ στρώμα καταλοιπῶν πυρᾶς· ἔνδειξις τῆς αἰτίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ καταστροφὴ τοῦ κτηρίου.

Διὰ στρωματολογικὰς παρατηρήσεις καὶ καθορισμὸν τῶν οἰκοδομικῶν ἐξελίξεων (φάσεων) τοῦ μνημείου διενεργήθη λεπτομερὴς ἔρευνα εἰς τὸ κυκλίον, τὸν ἐλεύθερον δηλαδὴ χώρον, πλάτους 0.85 μ., μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς ἀψίδος καὶ τοῦ κτιστοῦ συνθρόνου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκυκλοφόρουν τὰ ἐν τῷ Ἱερῷ ὑπηρετοῦντα πρόσωπα (εἰκ. 1 καὶ 2, πίν. 57α).

Ἡ σκαφὴ γενομένη κατὰ στρώματα ἔφθασεν εἰς βάθος 1.80 μ. ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς σωζομένης τοιχοποιίας τῆς ἀψίδος (πίν. 57α).

Εἰς βάθος 0.95 μ. εὐρέθη σκληρὰ μᾶζα, συνολικοῦ ὕψους 0.37 μ., χωριζομένη εἰς δύο ζώνας. Τὴν ἄνω ζώνην, ὕψους 0.15 μ., ἀπαρτίζουν τὰ ἐξῆς τρία στρώματα: α) ὕψους 0.055 μ. ἐκ πεπατημένου χρώματος, λεπτοῦ χάλικος, ἄμμου, ἀσβεστοκονίας καὶ συντριμμάτων τοιχοποιίας, β) ὕψους 0.035 μ., ἐκ λατύπης, μικρῶν διαστάσεων καὶ γ) ὕψους 0.06 μ. ὁμοιάζον πρὸς τὸ ὑπόστρωμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, ἐκ μικρῶν τεμαχίων κεράμων, τεθραυσμένων χαλίκων καὶ λεπτῆς ἀσβεστοκονίας. Ἡ κάτω-δευτέρα ζώνη, ὕψους 0.22 μ., ἀποτελεῖται ἐκ φερτῶν χωμάτων ἀναμείκτων μετὰ μικρῶν λίθων, ὀστράκων καὶ θραυσμάτων ὀπτῶν πλίνθων.

Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ σκληρὰ αὕτη μᾶζα ἀπετέλει τὸ πάτωμα ἢ τὸ ὑπόστρωμα τοῦ ἐξαφανισθέντος δαπέδου τοῦ κυκλίου. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πατώματος τούτου εἶναι κατὰ 0.08 μ. ὑψηλοτέρα τῆς ἐξεχούσης κατὰ 0.30 μ. ὑποθεμελιώσεως τῆς ἀψίδος, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη λόγος (πίν. 57β). Σημειοῦται, ἀκόμη, ὅτι εἰς τὴν σκληρὰν μᾶζαν δὲν ἀνευρέθησαν ψηφίδες.

Εἰς ζώνην βάθους 1.27 - 1.45 μ. τὰ χρώματα εἶναι διάφορα τῆς προηγουμένης ζώνης, ἥτοι περισσότερον συμπαγῇ, ὑγρὰ, βαθέως καστανοῦ χρώματος. Περισυνελέγησαν δύο ὄστρακα, ἐκ τῶν ὁποίων ἔν μνηναϊκόν, ὡς καὶ χαλκοῦν νόμισμα βανδαλικόν, ἐφθαρμένον. Εἰς τὰς ἐπομένας δύο ζώνας, βάθους 1.45 μ. - 1.80 μ., τὰ χρώματα ἔχουν τὴν αὐτὴν σύστασιν. Τὰ περισυλλεγένητα ὄστρακα εἶναι μονόχροα καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καὶ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν. Διεπιστώθη, ὅτι ἡ θεμελίωσις τοῦ συνθρόνου ἀρχίζει ἀπὸ βάθους 1.60 μ., εἰς τὸ αὐτὸ δηλαδὴ βάθος, εἰς ὃ εὐρίσκεται καὶ ἡ ἐξέχουσα ὑποθεμελίωσις τῆς ἀψίδος (πίν. 57β). Κάτωθι τοῦ βάθους τούτου ὑπάρχει πυκνὴ μᾶζα στρωτῆρων καὶ καλυπτῆρων κεράμων (πίν. 57β). Εἶναι προφανές, ὅτι αἱ κέραμοι αὗται κατέπεσον ἐκεῖ ἐκ τῆς στέγης καταστραφέντος κτηρίου. Ἡ

μᾶζα τῶν κεράμων συνεχίζεται κάτωθι τοῦ συνθρόνου. Τοῦτο δεικνύει, ὅτι ἡ βασιλική, ἢ τοῦλάχιστον τὸ σύνθρονον, ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων προϋπάρχαντος κτηρίου.

Ἡ τοιχοδομία τῆς ἐξωτερικῆς ἡμικυκλικῆς ἐπιφανείας τοῦ συνθρόνου εἶναι κοινή, ἐξ ἀκατεργάστων καὶ ἀμόρφων λίθων, διαφόρων διαστάσεων καὶ συνδετικού μείγματος ἐξ ἀσβεστοκονίας καὶ χονδροκόκκου ἄμμου. Εἰς τὰ κενὰ τῶν ἄρμῶν χρησιμοποιοῦνται λεπτοὶ πλακοειδεῖς λίθοι «κολυμπητοὶ» εἰς τὸ συνδετικὸν μείγμα. Τὸ μείγμα εἰς τὰ κενὰ τῶν ἄρμῶν δὲν εἶναι «πατημένο» διὰ τοῦ μυστρίου. Σημειοῦται, ὅτι ἐκ τῶν περισυλλεγεῖσθαι εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀψίδος πολλῶν ψηφίδων ἐξ ὑαλομάζης, μικρῶν διαστάσεων, χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν, ὡς καὶ ἐτέρων χρωμάτων, ἐξάγεται, ὅτι τοῦλάχιστον ἡ ἀψὶς ἔφερεν ἐν τοίχιον ψηφιδωτὸν διάκοσμον.

Ὁμολογουμένως, τὸ Ἱερὸν-Πρεσβυτέριον τῆς ἀνασκαπτομένης βασιλικῆς τοῦ Ἀρχιερέως Πέτρου ἐντυπωσιάζει μὲ τὰς σημαντικὰς του διαστάσεις — μῆκος 14.30 μ. καὶ πλάτος 9.70 μ. —, μὲ τὴν συμμετρικὴν διάρθρωσιν, τὴν μελετημένην διαμόρφωσιν καὶ τὴν ἄνεσιν τοῦ χώρου. Εἰς ἀπόστασιν 3.20 μ. δυτικῶς τοῦ στυλοβάτου τοῦ φράγματος τοῦ Πρεσβυτερίου καὶ ἐπὶ τοῦ νοτίου ἡμίσεος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους ἀπεκαλύφθη ἡ βάσις τοῦ ἄμβωνος (εἰκ. 1 καὶ 2, πίν. 58α).

Τὸ κύριον σῶμα αὐτοῦ ἦτο ὀκτάπλευρον, διαμέτρου 1.665 μ., ἔφερε δὲ δύο κλίμακας, μίαν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἐτέραν πρὸς Δυσμὰς κατὰ τὰ παλαιὰ πρότυπα, τὰ χρησιμοποιηθέντα ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ., ἰδίᾳ ὅμως κατὰ τὸν 6ον, ἀλλὰ καὶ μεταγενεστέρως (Μητρόπολις Καλαμπάκας). Τῶν κλιμάκων τούτων σώζονται κατὰ χώραν αἱ μαρμαρίναι μονολιθικαὶ βάσεις, διαστ. $1.505 \times 0.80 \times 0.17$ μ.

Σημειοῦται, ὅτι τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν βάσιν τοῦ ἄμβωνος, τὸ συνολικὸν μῆκος τῆς ὁποίας εἶναι 5.40 μ., ἀπετέλουν — ὁμοῦ μετὰ τῶν κλιμάκων — πέντε τεμάχια ἐκ μαρμάρου (εἰκ. 2, πίν. 58α).

Ἡ τοποθέτησις τοῦ ἄμβωνος εἰς τὸ νότιον ἡμισυ τοῦ κεντρικοῦ κλίτους ἔχει ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὰς ἄλλας βασιλικὰς τῆς Ἀγχιάλου, π.χ. τὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ τὴν τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ Κοιμητηρίου, ἥτοι βεβαίως λίαν συνήθης καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, ὡς εἰς Στόβους, Παραμυθιά, Νικόπολιν (βασιλικὴν Β), Φιλίππους, Θάσον, Δαφνούσια κ.ἄ. (Α. ΟΡ-ΛΑΝΔΟΣ, ἔ.δ.).

ΤΟΜΕΥΣ Θ Τὸ νότιον κλίτος τῆς βασιλικῆς ἀποτελεῖ τὴν περιοχὴν τοῦ
(TM - Θ) TM-Θ. Ἡ ἐπίχωσις, τῆς ὁποίας τὸ ὕψος ἦτο 0.95 μ., περιεῖχε χρώματα ἐλαφρά, συντρίμματα τοιχοποιΐας, κεράμους στέγης, ὀπτὰς πλίνθους (διαστ. $0.35 \times 0.26 \times 0.03$ μ.), ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἀκεραίων ἢ τεθραυσμένων, νομίσματα, χαλκὰ ἀντικείμενα κ.ἄ. Μετὰ

τῶν συντριμμάτων τοιχοποιίας ὑπῆρχε καὶ τμήμα τόξου τῆς νοτίας τοξοστοιχίας, ἀποτελούμενον ἐκ πλίνθων, πλάτους 0.03 μ., συνδεδεμένων δι' ἰσχυροῦ μείγματος πάχους 0.05 μ. Τὸ μεταγενέστερον τοιχάριον τὸ κατεσκευασμένον ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ κλίτους, μέρος τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη πέρυσι, βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸν στυλοβάτην τῆς τοξοστοιχίας καὶ ἔχει συνολικῶς μῆκος 20.00 μ. (εἰκ. 1, πίν. 58β).

Τὸ νότιον κλίτος, τοῦ ὁποίου ἐκάστη μακρὰ πλευρὰ ἔχει διαφορὰν εἰς τὸ μῆκος, π.χ. ἡ βορεία 43.63 μ., ἡ νοτία 43.80 μ., ἀπεκαλύφθη ἐξ ὁλοκλήρου καὶ οὕτω κατέστη δυνατὴ ἡ ἐξέτασις τῶν ψηφιδωτῶν αὐτοῦ καὶ ἡ λήψις τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων προστασίας των.

Σημειοῦται, ὅτι καὶ αἱ στεναὶ πλευραὶ τοῦ κλίτους ἔχουν διάφορον μῆκος, ἡ μὲν ἀνατολικὴ 5.21 μ., ἡ δὲ δυτικὴ 6.615 μ.

Εἰς τὸ δάπεδον σχηματίζονται κατὰ μῆκος πέντε διάχωρα. Ταῦτα δὲν εἶναι τοποθετημένα ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ κλίτους, οὔτε ἔχουν συμμετρικὴν διάταξιν, οὐδὲ τὰς αὐτὰς διαστάσεις καὶ τὰ αὐτὰ θέματα. Πλὴν τοῦ δυτικοῦ διαχώρου, τὸ ὁποῖον κατεστράφη κατὰ τὴν κατοχὴν τοῦ τελευταίου πολέμου, τὰ ἄλλα διατηροῦνται εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἐκαστον διάχωρον περιβάλλεται ὑπὸ ἰδιαίτερου πλαίσιου μεγάλου πλάτους, ἀποτελουμένου ἐκ διαφόρων διακοσμητικῶν θεμάτων.

Τὸ πρῶτον ἀπὸ Ἀνατολῶν διάχωρον φέρει πλαίσιον ἐκ τριῶν κυρίων ζωνῶν καὶ στενοτέρων διαχωριστικῶν τούτων ταινιῶν, συνολικοῦ πλάτους 1.21 μ. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζώνην (πλάτους 0.67 μ.) φυλλοφόρος κλάδος ἐλίσσεται σχηματίζων κύκλους, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται πτηνά, σταφυλαί, καρποὶ κ.ἄ. (πίν. 59α). Εἰς τὸν κάμπον τοῦ διαχώρου ἀπλοῦται γεωμετρικὸν σχέδιον ἐξ ὀκταπλεύρων σχημάτων, συνδεδεμένων, ἀνὰ τέσσαρα, διὰ μικροῦ τετραγώνου. Μέγα πλῆθος διακοσμητικῶν θεμάτων, ζῶν, πτηνῶν, ἐκ τῆς «νεκρᾶς φύσεως», γεωμετρικῶν σχημάτων κ.ἄ., εἰκονίζεται ἐντὸς τῶν ὀκταπλεύρων καὶ τῶν τετραγωνιδίων (πίν. 59α-β) (πρβ. ΠΑΕ 1969, πίν. 31β, 32, 33 καὶ 34).

Τὸ δεύτερον ἀπὸ Ἀνατολῶν διάχωρον φέρει πλαίσιον, ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων ζωνῶν καὶ στενοτέρων διαχωριστικῶν τούτων ταινιῶν, συνολικοῦ πλάτους 1.58 μ. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ζώνην (πλάτους 0.44 μ.) ἀνὰ τέσσαρα κισσόφυλλα, ἐνούμενα ἐναλλάξ διὰ τῶν κορυφῶν ἢ τῶν βάσεων των, σχηματίζουν σταυροειδῆ τετράφυλλα (πίν. 60α). Εἰς τὸν κάμπον τοῦ διαχώρου ἐντὸς ἀλληλοσυνδεδεμένων καμπυλογραμμῶν σχημάτων ἐγγράφονται τετραγωνίδια καὶ κύκλοι, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται κυρίως πτηνά, ἀλλὰ καὶ καρποὶ (πίν. 60α). Εἰς τὸν ἄξονα τοῦ διαχώρου σχηματίζεται μέγα περιρραντήριον μετὰ βάσεως, δύο ἐπαλλήλων φιαλῶν καὶ ὑψηλοῦ στελέχους, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου εἶναι προσηρμοσμένον τὸ στροβίλιον. Ἐκατέρωθεν τῆς βάσεως δύο ἔλαφοι ἀντωπαὶ ἀτενίζουν τὴν κάτω φιάλην (πίν. 60β) (πρβ. Τὸ

Ἔργον 1970, σ. 30, εἰκ. 25). Εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως, ὅτι τὸ σύμπλεγμα τοῦτο κατεσκευάσθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ ψηφιδωτοῦ, τοῦ ὁποίου μάλιστα κατέστρεψε τὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα, καθ' ὃ μέρος κατέλαβε.

Τὸ τρίτον διάχωρον, ἥτοι τὸ μεσαῖον ἐκ τῶν πέντε, εἶναι τὸ σπουδαιότερον, διότι μᾶς προσέφερε μίαν σημαντικὴν ἐπιγραφὴν, θαυμασίως σωζομένην. Εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ διαχώρου σχηματίζεται, διὰ μιᾶς καὶ μόνης γραμμῆς ἐκ μελανῶν λιθίνων ψηφίδων, ὀρθογώνιον παραλληλόγραμμον, μήκους 1.62 μ. καὶ πλάτους 1.24 μ. (πίν. 61α). Διὰ τῶν προστεθειμένων δύο τριγωνικῶν λαβῶν εἰς τὰς στενάς του πλευράς ἔλαβε τὴν μορφήν τῆς πινακίδος, τῆς γνωστῆς δηλαδὴ *tabella ansata*. Δι' ἑπτὰ ὀριζοντίων γραμμῶν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ παραλληλογράμμου χωρίζεται εἰς ὀκτὼ λωρίδας, τῶν ὁποίων τὸ πλάτος ποικίλλει ἀπὸ 0.13 - 0.15 μ. Τὰς τέσσαρας πρώτας, ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς πέμπτης ἐκ τῶν ἑπτὰ γραμμῶν ἀποτελοῦν ψηφίδες ἐκ μελανοῦ λίθου, τὰς δὲ ἕκτην καὶ ἑβδόμην καὶ τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τῆς πέμπτης ψηφίδες βαθέως ἐρυθροῦ χρώματος, ἐξ εὐπαθοῦς ὅμως πετρώματος. Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ἐκ μελανῶν λιθίνων ψηφίδων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὑαλομάζης, ἔχουν σχηματισθῇ ἐπὶ λευκοῦ κάμπου ἐκ λιθίνων ψηφίδων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τρίτου στίχου σχηματίζονται ζεύγη κισσοφύλλων, ἐφαπτομένων εἰς τὰς κορυφὰς των, ἐνῶ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἑβδόμου ὑπάρχει ἐν μόνον κισσοφύλλον. Τὸ πρῶτον ζεῦγος εἶναι ἐκ μελανῶν ψηφίδων, τὰ λοιπὰ ἐξ ἐρυθρῶν.

Εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ τεχνίτης - ψηφωτής κατεσκεύασε τὴν ἐπιγραφὴν διὰ παντὸς εἰς τὴν διάθεσίν του προχείρου ὕλικου.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀρχετα διὰ σταυροῦ, ἕτερος δὲ ἔχει τεθῇ πρὸ τοῦ ὀνόματος *Πέτρος*. Τὰ γράμματα εἶναι κεφαλαῖα, εἰς τὴν καμπυλόγραμμον μορφήν, καὶ ἔχουν ὕψος ποικίλλον ἀπὸ 0.07 - 0.11 μ.

Ἡ ἐπιγραφὴ (πίν. 61α), εἰς διμέτρους βραχυκαταλήκτους καὶ μονομέτρους ὑπερκαταλήκτους ἰάμβους, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ὁ τῆς / μελίσ / σης	υ — / υ — / —
τῆς σοφῆς / διδά / σκαλος	υ υ — / υ — / υ —
τῆς πνευ / ματικῆς	υ — / υ υ —
Ἀρχιε / ρεὺς κλυ / τὸς φανεῖς	— υ υ / — — / — υ υ
Πέτρος / τὸ σεμ / νὸν	υ — / υ — / υ
ἔργον ἀ / ξιοπρε / πῶς	υ υ — / υ υ υ / —
ἔδει / ξε καὶ / τοῦτο	υ — / υ — / —
πρέπον εἰς / νὰν / Θεοῦ	υ υ — / — — / υ —

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι σαφές. Ἀναφέρεται εἰς ἐπισκευὴν ἢ γενικωτέραν ἀποκατάστασιν τοῦ κτηρίου, τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποίησεν ὁ ὀνομα-

στὸς — «κλυτὸς» Ἀρχιερεὺς Πέτρος, ὥστε νὰ ἀναδείξῃ τὴν Βασιλικὴν ἀξιοπρεπῶς, ὅπως ἀρμόζει εἰς ναὸν Θεοῦ.

Ἡ ἀποκατάστασις αὕτῃ ἀσφαλῶς θὰ ἐγένετο κατὰ μίαν, μᾶλλον μερικὴν, καταστροφὴν, ἢ αἰτία τῆς ὁποίας πρὸς τὸ παρὸν δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ. Ἀλλωστε καὶ ἡ θέσις καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ τρόπος κατασκευῆς τῆς ἐπιγραφῆς δεικνύουν, ὅτι αὕτῃ ἐγένετο ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπὶ τοῦ ὑπάρχοντος ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ διαχώρου. Τοῦτο ἀποδεικνύεται, ἀφ' ἐνὸς ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων, εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ψηφίδων τοῦ διαλυθέντος τμήματος τοῦ δαπέδου.

Ὁ Ἀρχιερεὺς Πέτρος, ἄγνωστος ἄλλοθεν, πιθανῶς ἦτο Ἐπίσκοπος τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν.

Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς ἡ ἀνασκαπτομένη βασιλικὴ Γ θὰ καλῆται εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ Ἀρχιερέως Πέτρου.

Πλαίσιον, συνολικοῦ μήκους 1.46 μ., εἰς τὴν μεσαίαν ζώνην τοῦ ὁποίου (πλάτους 0.70 μ.) σχηματίζονται συμπλεκόμενοι κύκλοι, περιβάλλει τὸ διάχωρον, εἰς τὸν κάμπον τοῦ ὁποίου ἐντὸς κύκλων περικλειομένων ὑπὸ ὀκταγώνων εἰκονίζονται πτηνά, ἀλάθοι πλήρεις καρπῶν, ἰχθῦς κλπ. (πίν. 61β).

Τὸ τέταρτον διάχωρον περιβάλλεται ὑπὸ λίαν ἐνδιαφέροντος πλαισίου ἐκ πέντε ζωνῶν, συνολικοῦ πλάτους 1.21 μ. Εἰς τὴν μεσαίαν ζώνην, ἣτις ἔχει καὶ τὸ μεγαλύτερον πλάτος 0.585 μ., ἔχουν σχεδιασθῇ, εἰς μὲν τὰς μακρὰς πλευρὰς ἀνὰ τέσσαρα ὀρθογώνια παραλληλόγραμμα μετὰ γεωμετρικοῦ διακόσμου καὶ δελφίνων, εἰς δὲ τὰς στενὰς ἀνὰ τρία, ὁμοίως μὲ γεωμετρικὸν διακόσμον καὶ φυτὰ (πίν. 62α). Τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς ζώνης ταύτης κοσμοῦν ὠραῖοι κἀνθαροὶ μεθ' ὑψηλοῦ λαιμοῦ καὶ πεπλατυσμένου στομίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκφύεται κληματὶς πολύκλαδος μετὰ σταφυλῶν (πίν. 62β). Εἰς τὸν κάμπον τοῦ διαχώρου μεγάλα τετράγωνα, διαγωνίως τοποθετημένα, διαστ. 0.95×0.95 μ., χωριζόμενα ὑπὸ πλαισίων ἐκ τριῶν σειρῶν ἐρυθρῶν ψηφίδων, τὰ ὅποια εἰς τὰ σημεῖα ἐπαφῆς τῶν τετραγώνων σχηματίζουν μαϊάνδρον, περικλείουν πτηνά, ἰχθῦς κ.ἄ.

Τέλος, τὸ πέμπτον διάχωρον, τὸ ὁποῖον ἔχει ὑποστῇ μεγάλην καταστροφὴν, περιβάλλεται ὑπὸ πλαισίου ἐκ τεσσάρων κυρίων ζωνῶν καὶ στενοτέρων διαχωριστικῶν ταινιῶν, συνολικοῦ πλάτους 1.31 μ., εἰς τὴν κεντρικὴν ζώνην τοῦ ὁποίου (πλάτους 0.64 μ.) σχηματίζεται διὰ ψηφίδων λευκῶν μελανῶν καὶ κεραμοχρόων μαϊάνδρος. Εἰς τὸν κάμπον τοῦ διαχώρου διαγράφονται γεωμετρικὰ σχέδια, τετράγωνα, ὀκτάπλευρα κλπ., μὲ κύριον διακοσμητικὸν θέμα πτηνά.

ΤΟΜΕΥΣ ΣΤ
(TM - ST)

Ὁ Τομεὺς οὗτος καταλαμβάνει τὸν νοτίως τῆς βασιλικῆς χῶρον, ἔνθα ἡ Στοὰ καὶ τὰ πρὸς Δυσμὰς ταύτης προσκτι-

σματα (εἰκ. 1).

Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἐπιχώσεως, τὸ ὕψος τῆς ὁποίας ἦτο 1.60 μ., περι-
 συνελέγησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀνήκοντα εἰς τὴν Στοὰν καὶ ἀπεκαλύ-
 φθησαν κατὰ χώραν δέκα τρεῖς ἐν συνόλῳ βάσεις ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τῆς
 κιονοστοιχίας (πίν. 63α), τῆς ὁποίας τὸ συνολικὸν ἀποκαλυφθὲν μέχρι τοῦδε
 μῆκος εἶναι 25.50 μ.

Διηρουνήθησαν ἐπίσης τὰ λείψανα τῶν παλαιότερων κτισμάτων, εἰς τὰ
 ὅποια ἀνήκουν τὰ κατ' ἐπανάληψιν, ὡς εἰκάζεται, ψηφιδωτὰ δάπεδα καὶ κα-
 θωρίσθησαν πολλὰ σημεῖα τῆς οἰκοδομικῆς ἐξελίξεως τοῦ μνημείου εἰς τὸν
 χῶρον τοῦτον.

Σημειοῦται, ὅτι ὑπεράνω τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τῆς στοᾶς εὐρέθησαν λεί-
 ψανα μεταγενεστέρων πατωμάτων, πολλὰ δὲ περισυλλεγένητα τεμάχια ἐπιχρί-
 σμάτων μετὰ χρώματος, δεικνύουν, ὅτι αὕτη εἶχε διακεκοσμημένας διὰ τοι-
 χογραφιῶν ἐπιφανείας.

Ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰ δυτικῶς τῆς Στοᾶς τρία Δωμάτια, ἀφ' ἑνὸς
 μὲν πρὸς καθορισμὸν τῆς μορφῆς καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸ μνημεῖον,
 ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς λῆψιν τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων διὰ τὴν συντήρησιν τῶν
 ψηφιδωτῶν δαπέδων αὐτῶν.

Εἰς 405 ἀνέρχονται τὰ περισυλλεγένητα καὶ καταγραφέντα ἀντικείμενα κατὰ
 τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν ἀνασκαφὴν τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἀρχιερέως Πέ-
 τρου. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται 11 νομίσματα χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ
 4ου μέχρι τοῦ 7ου αἰῶνος μ.Χ., χαλκᾶ ἀντικείμενα, τεμάχια ἀγγείων, κυρίως
 τοῦ 5ου καὶ τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ., κ.ἄ.

Τὰ πολυπληθέστερα καὶ σπουδαιότερα τῶν περισυλλεγέντων ἀντικειμένων
 εἶναι βεβαίως τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ διακοσμητικὰ μέλη ἐκ μαρμάρου λευκοῦ,
 φαιοῦ ἢ πρασίνου, ἀκέραια ἢ εἰς τεμάχια, τὰ ὅποια ὅμως δύνανται κατὰ τὸ
 πλεῖστον νὰ ἀποκατασταθῶν.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ πτυσσόμενα ἢ ἀναδιπλούμενα καλαθοειδῆ κι-
 νόκρανα, τόσον διὰ τὸν μέγαν ἀριθμὸν των, ὅσον καὶ διὰ τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν
 ὁπωσδήποτε καλὴν των διατήρησιν. Τὰ κιονόκρανα ταῦτα, ἔχοντα ὅλα τὰ
 γνωρίσματα τῆς γλυπτικῆς κατὰ τὴν Ἰουστινιάνειον περίοδον, κατεσκευάσθη-
 σαν διὰ τὸ κτήριον καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὴν φάσιν τὴν ὁποίαν ἔλαβε τοῦτο
 κατὰ τὸ α' ἡμισυ τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ. (πίν. 63β· βλ. ΠΑΕ 1969, πίν. 22α καὶ
 35α, Ἐργον 1970, σ. 31, εἰκ. 27).

Ὅμοιως πολὺἀριθμα καὶ ἐνδιαφέροντα ἀπὸ ἐπόψεως μορφῶν καὶ διακόσμου
 εἶναι καὶ τὰ θωράκια (πίν. 51β, 53α καὶ 55β· βλ. ΠΑΕ 1969, πίν. 20α), ὡς
 καὶ οἱ μαρμάρινοι τετράγωνοι πεσσίσκοι (πίν. 64α· βλ. καὶ ΠΑΕ ἔ.ἀ. πίν. 27β).

Πλὴν τῶν ἀναδιπλουμένων καλαθοειδῶν κιονοκράνων καὶ τῶν «ἀμφιπρο-
 σώπων» τῶν διλόβων καὶ πολυλόβων παραθύρων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο
 ἀνωτέρω λόγος (πίν. 52α-β), καὶ ἄλλα εἶδη κιονοκράνων ἔχουν χρησιμοποιηθῆ
 κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς σπουδαίας ταύτης βασιλικῆς τοῦ Ἀρχιερέως

Πέτρου. Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγονται ζωόμορφα, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν ἤδη πολλὰ τμήματα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι κεφαλὴ κριοῦ, ἐκ μαρμάρου, ἀποκεκρουμένη κατὰ τὸ ἀριστερὸν κέρασ. Ὁ τεχνίτης, παρ' ὅλον ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κιονοκράνου, περὶ ἐνὸς δηλαδὴ μέλους τὸ ὁποῖον τοποθετεῖται εἰς ἀρκετὸν ὕψος, ἐν τούτοις εἰργάσθη τὴν κεφαλὴν τοῦ κριοῦ μὲ λεπτολόγον διάθεσιν καὶ προσέδωκεν εἰς αὐτὴν κίνησιν, ζῶν καὶ ἔντονον ἔκφρασιν. Λίαν ἐπιτυχῶς ἔχουν ἀποδοθῇ κυρίως οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ ρύγχος τοῦ ζώου (πίν. 65α-β· βλ. "Εργον 1970, εἰκ. 28).

Τέλος, σημαντικὸς εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν εἰς δευτέραν χρῆσιν, εἰλημμένων ἐκ τῶν παλαιοτέρων κτηρίων, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ὁποίων ἐκτίσθη ἡ ἀνασκαπτομένη βασιλική. Χαρακτηριστικὴ εἶναι σειρὰ ἰωνικῶν κιονοκράνων, προϊόντων τῆς γλυπτικῆς κατὰ τὴν λεγομένην αὐτοκρατορικὴν περίοδον (πίν. 64β καὶ 66α.β).

Ἐκ τῶν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐκτεθέντων περὶ τῆς διενεργηθείσης ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης κατὰ τὸ ἔτος 1970 ἐξάγεται, ὅτι ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀρχιερέως Πέτρου μὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς διαστάσεις — τὸ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθὲν μήκος τῆς εἶναι 78.30 μ., τὸ δὲ πλάτος τῶν τριῶν μόνον κλιτῶν, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῶν πλευρὰν εἶναι 25.60 μ. — μὲ τὴν λίαν ἐπιμελελημένην κατασκευὴν τῆς, μὲ τὸν πλούσιον εἰς μορφὰς καὶ θέματα γλυπτὸν διάκοσμον καὶ τὰ θαυμάσια ψηφιδωτά, τὰ κοσμοῦντα τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον κλιῖτος, τὸν ἐξωνάρθηκα, τὴν στοᾶν καὶ τὰ τρία δυτικῶς ταύτης διαμερίσματα, εἶναι ὅχι μόνον ἡ μεγαλύτερα καὶ πλουσιωτέρα βασιλικὴ τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῶν σπουδαιοτέρων παλαιοχριστιανικῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος.

ΠΑΥΛΟΣ ΗΡ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ

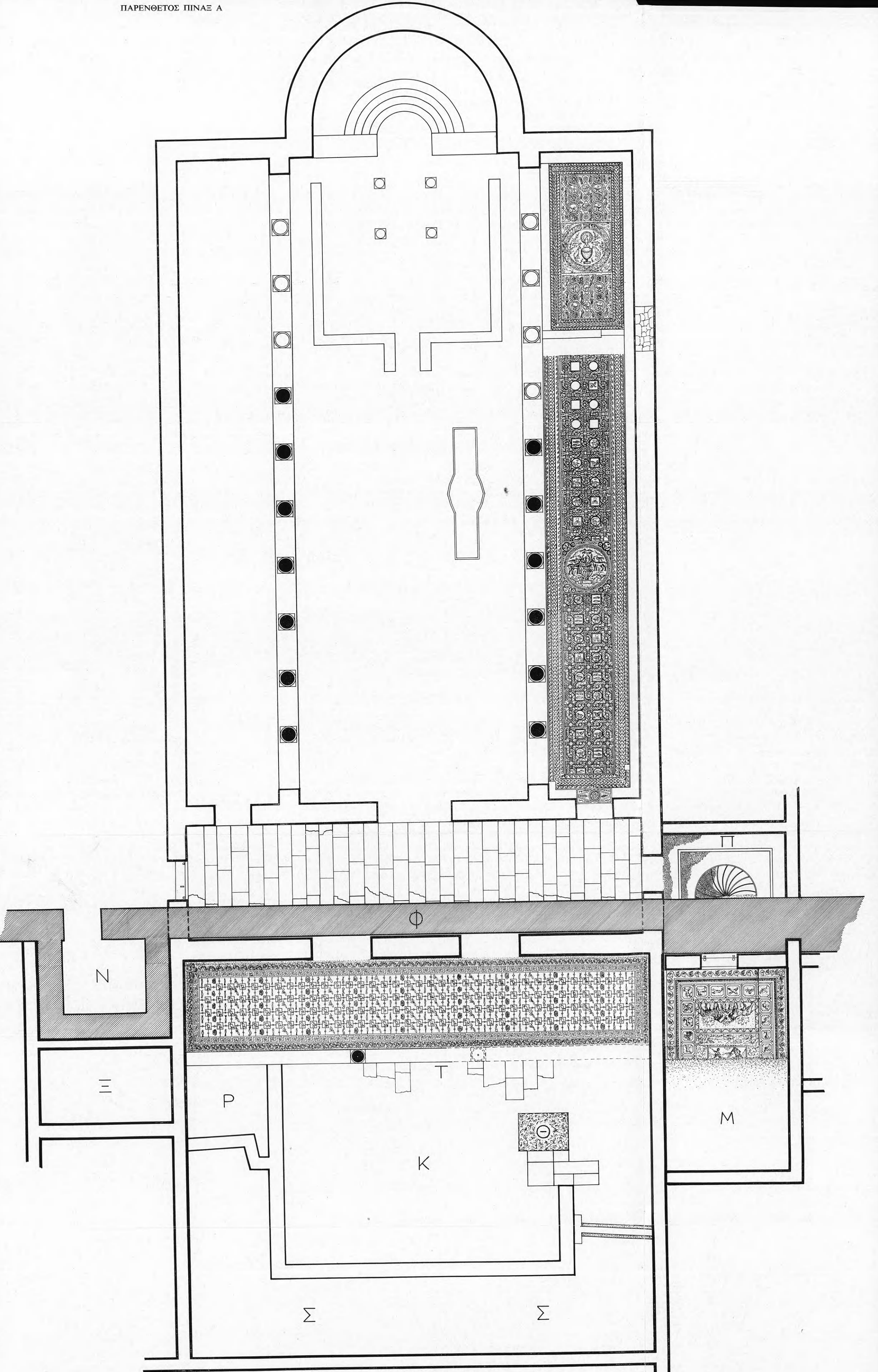
(Πίν. 67 - 82)

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1970 συνεχίσθη διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα ἡ ἀνασκαφὴ τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ἀρχαίας Ἀμφιπόλεως.

Β α σ ι λ ι κ ῆ Α. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἐγένετο πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς ταύτης (πίν. 67α) καὶ διεπιστώθη, ὅτι ὁ ἐξωνάρθηξ εἶχε πλάτος 3.93 μ. καὶ μῆκος ὅσον τὸ πλάτος τῆς βασιλικῆς, ἥτοι 21.10 μ. Τὸ δάπεδον τοῦ ἐξωνάρθηκος ἐκαλύπτετο ὑπὸ ὠραίων ψηφιδωτῶν, τὰ ὅποια περιεβάλλοντο ὑπὸ δύο ὁμολόγων πλαισίων (ἢ ταινιῶν), πλάτους 0.37 μ., ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρὸς τὸν τοῖχον ἔφερε κληματίδας μετὰ φύλλων καὶ σταφυλῶν, τὸ δὲ ἄλλο διπλοῦν μαϊάνδρον (πίν. 68α,β, 69α καὶ 69β).

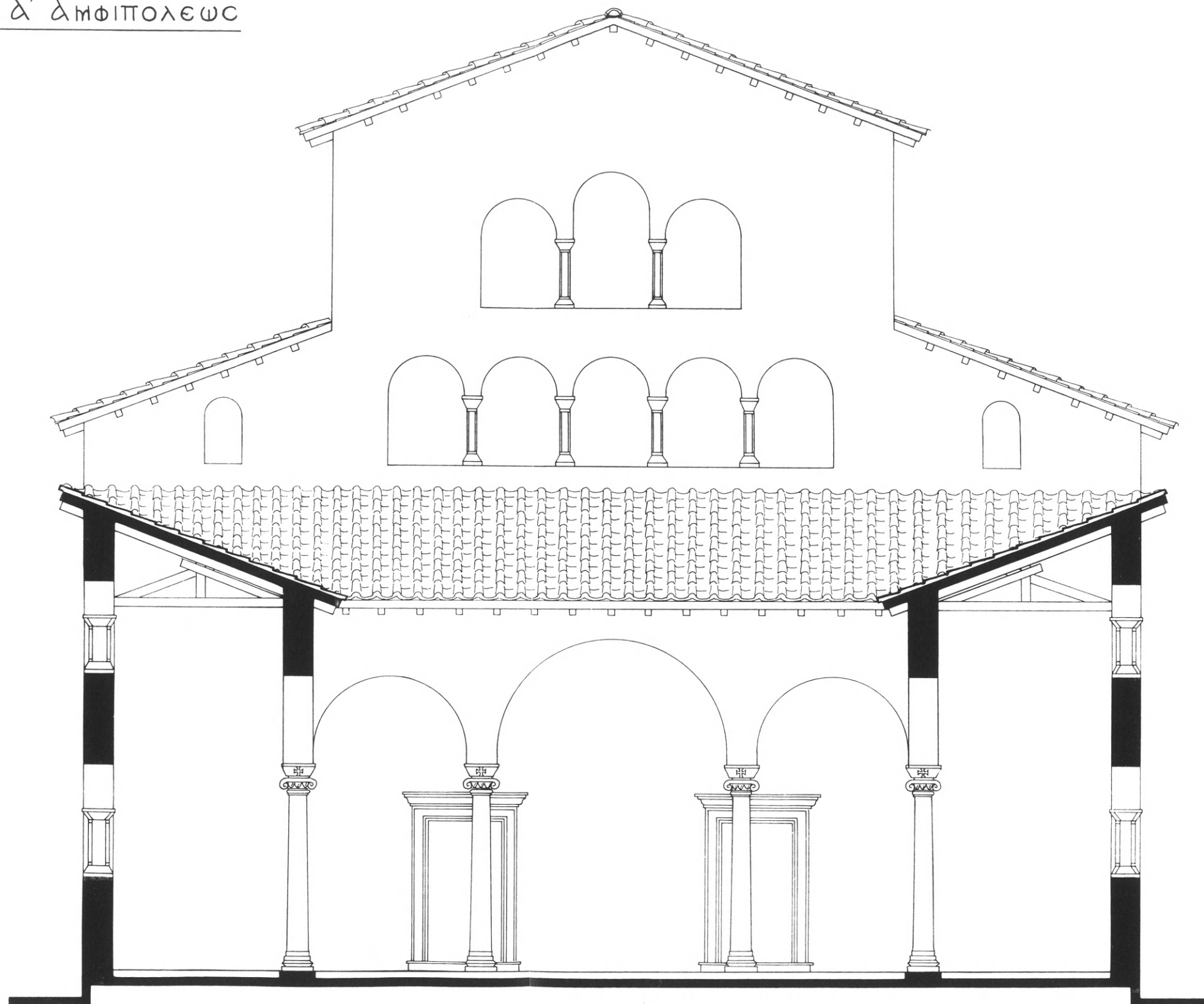
Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐσχηματίζοντο κατὰ σειρὰν ἀλλεπάλληλοι ζῶναι, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιελάμβανε πέντε πίνακας, διαστ. 0.28×0.28 μ., εἰκονίζοντας ἐναλλάξ πτηνά, ἰχθῦς, κύνιστρα μὲ καρπούς, σηπίας, ἅπαντα εἰς ποικίλα σχέδια ἀπεικονισμένα (πίν. 68α,β καὶ 69α,β).

Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ἐξωνάρθηκος πάχους 0.75 μ. ἀνευρέθη κατὰ χώραν εἰς ἀπόστασιν 7.40 μ. ἀπὸ τοῦ βορείου τοίχου μαρμαρίνη βάσις 0.68×0.68 μ. (πίν. 67β), ἣτις ἔφερε κίονα διαμέτρου 0.51 μ., ἐξ οὗ προκύπτει, ὅτι ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ ἐξωνάρθηκος ἔφερεν εἰς τὸ μέσον τρίβηλον ἀνοίγματος 4.94 μ. Ἐν συνεχείᾳ ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεξετάθη ἔτι περαιτέρω πρὸς Δυσμὰς καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ βασιλικὴ ἔφερεν αἶθριον (παρένθ. πίν. Α). Ἐμπροσθεν τοῦ τριβήλου εὐρέθησαν πρὸ τοῦ δαπέδου μαρμαρίναι πλάκες, διαστ. 1.00×0.80 μ. περίπου, ἐξ οὗ προκύπτει, ὅτι ὁ πρὸς Δυσμὰς χώρος τοῦ αἵθριου ἦτο ἐστρωμένος διὰ μαρμαρίνων πλακῶν. Τὸ αἶθριον εἶχε πλάτος 13.70 μ. καὶ μῆκος 21.10 μ. ἔφερε δὲ ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς δύο δωμάτια (παρένθ. πίν. Α, Ρ, Σ), ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια συναντῶμεν εἰς τὰς παλαιοχριστιανικὰς βασιλικὰς χάριν τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν, τῶν διακόνων καὶ τῶν σκευοφυλακείων. Παρὰ τὸν νότιον τοῖχον καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτοῦ ἀνευρέθη βάθρον ἐκ παρωλίθων, διαστ. 3.30×3.35 μ., τὸ πρὸς Ἀνατολὰς τμήμα τοῦ ὁποίου ἦτο ὀλίγον ὑπερυψωμένον, πιθανώτατα δὲ ἐκεῖ θὰ ἦτο ὁ θρόνος τοῦ ἐπι-

0 1 2 3 4 5 10M

Ἀμφίπολις. Κάτοφης βασιλικῆς Α.

ΤΟΜΗ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΘΡΙΟΥ
ΟΨΙΣ ΔΥΤΙΚΗ

0 1 2 3 4 5m.
Ε. ΣΤΙΣΑ

σκόπου (παρένθ. πίν. Α, Θ) (ὄρα Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΝ, 'Η ξυλόστεγος παλαιο-χριστιανικὴ βασιλική, τ. Α', σ. 94 - 110).

Περαιτέρω ἡ ἀνασκαφὴ ἐστράφη πρὸς Νότον καὶ παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ἐξωνάρθηκος διὰ τὰ ὁλοκληρωθῆ ἢ ἀποκάλυψις τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν μέρει ἀνασκαφέντος διαμερίσματος. Τὸ δάπεδον τοῦ διαμερίσματος τούτου (πίν. 70α.β), ὡς εἶδομεν πέρυσιν, ἔφερεν ἀξιόλογα ψηφιδωτά. Μετὰ τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν τοῦ χώρου τούτου διεπιστώθη ὅτι οὗτος εἶχε πλάτος μὲν 5.21 μ., μῆκος δὲ 9.15 μ. (παρένθ. πίν. Α, Μ), δυστυχῶς ὅμως τὸ πρὸς Δυσμὰς ἡμισυ σχεδὸν τμημα τοῦ μήκους τοῦ χώρου τούτου ἦτο κατεστραμμένον, ἐνῶ τὸ πλάτος του εὐρέθη ἀκέραιον. Οὕτω ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς (πίν. 71α.β) διεπιστώθη ὅτι συνεχίζοντο οἱ τετράγωνοι πίνακες, διαστ. 0.60×0.60 μ., ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται κατὰ σειρὰν: πτηνόν (πέρδιξ;), ὑδρόβιον πτηνὸν ραμφίζον χόρτον, ἀλέκτωρ, ἰχθὺς καὶ πάλιν πτηνόν (πίν. 72-73). Πρὸς Δυσμὰς τοῦ ἀνωτέρω ὀρθογωνίου διαχώρου ἀπεκαλύφθη καὶ ἕτερον ὀρθογώνιον διάχωρον βαῖνον παραλλήλως πρὸς τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθὲν μὲ τοὺς δύο ἀντιμετώπους μόσχους (πίν. 74α). Τὸ ἀποκαλυφθὲν ὀρθογώνιον τοῦτο διάχωρον ἔχει μῆκος 2.77 μ. καὶ σωζόμενον πλάτος 1.40 μ., φέρει δὲ εἰς τὸ κέντρον ἕτερον ὀρθογώνιον διάχωρον μήκους 1.58 μ. καὶ σωζομένου πλάτους 0.95 μ. Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ὀρθογωνίων διαχωρῶν εἰκονίζεται πλουσία βλάστησις μὲ πλάτεια, κυκλικῶς συμπλεκόμενα φύλλα, εἰς δὲ τὸ κεντρικὸν ὀρθογώνιον διάχωρον εἰκονίζεται σπάνιον διὰ δάπεδα εἰκονογραφικὸν θέμα ἥτοι δύο ἀνθρώπιναι μορφαί (πίν. 74β)¹, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἀριστερὰ νεανικὴ καὶ ἀγένειος ἀκοντίζει διὰ καμακίου ἰχθὺς (πίν. 74β καὶ 75α), ἡ δὲ δεξιὰ γενειοφόρος ἐκτείνει διὰ τῶν δύο χειρῶν τῆς δίκτυον (ἀπόχην) διὰ τὰ περισυλλέξει τοὺς ἰχθὺς (πίν. 74β καὶ 75β). Φαίνεται λοιπὸν ὅτι πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ παραστάσεως ἀλιέων.

Ἐπίσης πρὸς Νότον τοῦ νάρθηκος καὶ παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ Ν. τοίχου τῆς βασιλικῆς ἀπεκαλύφθη ἕτερον τετράγωνον διαμέρισμα, διαστ. 5.35×5.35 μ. (πίν. 76α, παρένθ. πίν. Α, Π), τοῦ ὁποίου τὸ πρὸς Δ. τμήμα ἐκαλύφθη βραδύτερον κατὰ 2.50 μ. ὑπὸ τοῦ κατασκευασθέντος τοίχου τῆς ἀκροπόλεως. Τὸ δάπεδον τοῦ χώρου τούτου καλύπτεται ὑπὸ τεμαχίων μαρμάρου 5 - 8 ἐκ. χρώματος λευκοῦ καὶ κυανοῦ. Εἰς τὸ μέσον φέρει κύκλον ἀκτίνος 1.40 μ., διαιρούμενον εἰς 24 κυκλικούς τομεῖς ἐκ λευκῶν καὶ κυανῶν τεμαχίων μαρμάρου. Εἰς ἀπόστασιν 0.55 μ. ἀπὸ τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου τούτου ὑπάρχει γύρωθεν ταινία πλάτους 0.12 μ. ἐκ τεμαχίων μαρμάρου χρώματος κυανοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφη ὁ παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ἐξωνάρθηκος χώρος, ἐνθα ἀπεκαλύφθησαν δύο διαμερίσματα διαστάσεων τὸ μὲν πρὸς Ἀνατολὰς

1. Ἀνθρωπίνας μορφὰς ἐπὶ μωσαϊκοῦ δαπέδου ἔχομεν εἰς τὴν βασιλικὴν Α Νικοπόλεως καὶ εἰς τμήμα δαπέδου τῆς «Collection Stoclet» βλ. JEAN - PIERRE SODINI, *Mosaïques paléochrétiennes de Grèce*, BCH 94, 1970, σ. 699 κ.ε. εἰκ. 10 καὶ 11.

3.70×3.30 μ. καὶ τὸ πρὸς Δυσμὰς 3.80×3.84 μ. (παρένθ. πίν. Α, Ζ, Ξ). Τὰ δάπεδα τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν ἔφερον ἀρχικῶς ψηφιδωτά, ὡς ὁ ἀπέναντι εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν ἀντίστοιχος χώρος, ἐνθα ἀνευρέθησαν αἱ ὥραϊαι ψηφιδωταὶ παραστάσεις τῶν μύσχων, ἀλιέων κλπ. ἀλλὰ δυστυχῶς εὐρέθησαν κατεστραμμένα, διότι πέριξ τῶν τοίχων τοῦ διαμερίσματος (Ζ) ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως νεώτεροι τοῖχοι πάχους 1.10 μ. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο (Ζ) ἔφερε πρὸς Ἀνατολὰς θύραν, κατὰ συνέπειαν θὰ ἐπεκονιώνει πιθανῶς μὲ ἕτερον διαμέρισμα νοτίως τοῦ νάρθηκος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ διαπιστωθῇ κατὰ τὴν προσεχῇ συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς.

Προσθέτομεν τέλος ὅτι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βασιλικῆς Α ἤλθον εἰς φῶς: 1) Μία μαρμαρίνη βάσις (πίν. 76β) τεθραυσμένη, διαστάσεων 0.52×0.17 μ. καὶ πάχους 0.23 μ., ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι γεγραμμένη ἀρχαία ἐπιγραφή, ἔχουσα οὕτω:

. ΡΟΣ Ν[ΙΚ]ΑΝΟΡ[ΟΣ]
ΑΝΤ;ΙΓΕΝΗΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟ[Υ]
ΚΑ[ΛΛΙΠΠΟΣ ΜΕΝΑΝΔΡΟ[Υ]
Ε[ΜΠΟΡΙΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙ
Γ]ΡΑΜΜΑΤΕΥ[Σ]
ΟΥ;ΛΟΣ ΓΙΡΓΑΙ[ΟΥ]
Θ Ε Ο Ι Σ

2) Πολλὰ τεμάχια κιόνων καὶ τρία ἰωνικά κιονόκρανα μετ' ἐπιθήματος, ὅπερ φέρει ἐκατέρωθεν σταυρόν (πίν. 77α).

3) Πολλὰ μαρμαρίνα τεμάχια μὲ ὥραϊαν γλυπτὴν διακόσμησιν ἦτοι: ἐν τεμάχιον πεσσίσκου, ἄλλο τεμάχιον πεσσίσκου συμφυοῦς μετὰ θωρακίου φέροντος ἀνάγλυφον διακόσμησιν, τεμάχιον κορνίζης μετὰ ζεύξεως καὶ ταινία κοσμουμένη δι' ἀνθεμίων καὶ πτηνῶν. Πέντε μικρὰ κιονόκρανα μὲ διάτρητον διακόσμησιν, προερχόμενα ἐκ κιβωρίων ἢ προσκυνηταρίων (πίν. 77β).

4) Ἐν κορινθιακὸν κιονόκρανον (πίν. 78α) προερχόμενον ἐκ τῆς κιονοστοιχίας τοῦ στυλοβάτου τῆς βασιλικῆς.

5) Εἷς ἀρχαῖος βωμὸς ἐκ πωρολίθου (πίν. 78β).

6) Μαρμαρίνα τεμάχια ἐκ κιονοκράνων, τὰ ὁποῖα ἔφερον εἰς τὰς γωνίας περιστεράς, μαρμαρίνα τεμάχια μὲ κεφαλὰς μικρῶν αἰγῶν (πίν. 78γ, ἄνω), μαρμαρίνον τεμάχιον μὲ γλυπτὴν κεφαλὴν ἀγρίου ζώου καὶ ἀρχαῖον ἀνάγλυφον Ἀρτέμιδος (πίν. 78γ, κάτω), καλαθοειδὲς κιονόκρανον, μαρμαρίνα τεμάχια ἐκ κορυμῶν καὶ κεφαλῶν ζώων καὶ πολλὰ σιδηρᾶ καρφία προερχόμενα πιθανῶς ἐκ τῆς ξυλίνης ὀροφῆς τῆς βασιλικῆς (πίν. 79α).

7) Μαρμαρίνον τεμάχιον μετὰ κυματίων καὶ ἀστραγάλων πιθανῶς ἐκ πλαίσιου θύρας. Τεμάχιον κορινθιακοῦ κιονοκράνου ἐκ διαχωριστικοῦ κίονος παραθύρων καὶ ἰωνικὸν κιονόκρανον (πίν. 79β).

8) Μέγα ἐπίθημα τῶν κορινθιακῶν κιονοκράνων τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς, κορινθιακὸν κιονόκρανον καὶ δύο μικρὰ κιονόκρανα τραπεζῶν (πίν. 79γ).

Τέλος προέβημεν εἰς τὴν γραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς βασιλικῆς Α (παρένθ. πίν. Β, Γ, Δ, Ε, Σ') ἐπὶ τῇ βάσει πλήθους δεδομένων στοιχείων, ἅτινα ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν, ὡς ἡ ἀνέυρεσις: 1) τῶν στυλοβατῶν καὶ τῶν βάσεων κατὰ χώραν, 2) πολλῶν ὀλοσώμων κιόνων τοῦ ἰσογείου μετὰ τῶν κορινθιακῶν κιονοκράνων, 3) πλήθους μεγάλων ἐπιθημάτων τῶν κορινθιακῶν κιονοκράνων τοῦ ἰσογείου, 4) πολλῶν μαρμαρίνων πλακῶν κορωνίδων μετὰ σταυρῶν, αἵτινες ἦσαν τοποθετημέναι ἄνωθεν τῶν μεγάλων ἐπιθημάτων ἐπὶ τῶν ὀπείων ἡδράζοντο αἱ βάσεις τῶν κιόνων τοῦ ἄνω ὀρόφου, 5) πολλῶν βάσεων, ὀλοσώμων κιόνων καὶ πλήθους ἰωνικῶν κιονοκράνων προερχομένων ἐκ τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ὀρόφου¹, 6) τῆς βάσεως καὶ γλυπτῶν τεμαχίων τοῦ ἄμβωνος κατὰ χώραν καὶ τέλος 7) τῆς βάσεως τοῦ τέμπλου καὶ τῶν τεσσάρων βάσεων μετὰ τεμαχίων τῶν ἐγχρώμων κιονίσκων τοῦ κιβωρίου τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς (βλ. τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα ΠΑΕ 1967, παρένθ. πίν. Α καὶ πίν. 58, 59, 60, 61 καὶ 62β).

Β α σ ι λ ι κ ῆ Γ. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐξωνάρθηκος καὶ τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς Α συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ νοτίως τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ ὀρθογωνίου χώρου, ὅστις ἔχει πλάτος 4.12 μ. καὶ εἶχεν ἀνασκαφῇ πέρυσι μέχρι μήκους 17.70 μ. Τὸ δάπεδόν του ἀπεκαλύφθη ὅτι ἦτο ἐστρωμένον μὲ ἀξιόλογα ψηφιδωτά. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν διεπιστώθη ὅτι τὸ ἐπίμηκες τοῦτο ὀρθογώνιον διαμέρισμα τερματίζεται εἰς ἀπόστασιν 19.85 μ. ἀπὸ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ, ἔνθα κάμπτεται πρὸς Ἀνατολὰς μὲ τὸ ἴδιον περίπου πλάτος 4.33 μ. καὶ μὲ σχέδιον περιλαμβά-
νον 11 σειρὰς ψηφιδωτῶν τετραγώνων πινάκων, οἱ ὅποιοι φέρουν ἐναλλὰξ ὑδροβία πτηνὰ καὶ ἰχθῦς. Εἰς τὸ σημεῖον ὅμως τῆς καμπῆς πρὸς Ἀνατολὰς εἰκονίζεται ὠραῖον σύμπλεγμα παγωνίων καὶ ὑδροβίων πτηνῶν (πίν. 80α). Ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὀρθογωνίου τούτου διαμερίσματος καὶ εἰς ἀπόστασιν 17.75 μ. ἀπὸ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ ἀνευρέθη κατώφλιον θύρας ἀνοίγματος 1.75 μ., ἔνεκα δὲ τούτου ἡ ἀνασκαφὴ ἐστράφη πρὸς Δυσμὰς τοῦ σημείου ἐκείνου καὶ ἔφερεν εἰς φῶς τὴν ἀρχὴν ἐτέρου δαπέδου μὲ σημαντικὰ ψηφιδωτά (πίν. 80β καὶ 81α). Λόγω τῆς μεγάλης ἐπιχώσεως εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἡ ἀνασκαφὴ περιωρίσθη εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἐκ τῆς ἀνωτέρω εἰσόδου εἰσήρχετό τις εἰς παρακείμενον διαμέρισμα, διαστ. 5.75 × 10.50 μ. Περαιτέρω δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ χώρου τούτου ἔφερεν

1. Κιονοστοιχίας μὲ κορινθιακὰ κιονόκρανα κάτω καὶ ἰωνικὰ ἄνω ἔχομεν καὶ εἰς τὰς παλαιοχριστιανικὰς βασιλικὰς τῆς Ἀχειροποιήτου καὶ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης: Α. ΟΡΑΑΝΔΟΣ, Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλική, τόμ. 1, σ. 156 εἰκ. 118 καὶ σ. 195 εἰκ. 159.

εἰς φῶς τμήμα τοῦ δαπέδου μὲ διακοσμητικὰ συμπλεκόμενα σχοινία καὶ ἐντὸς τετραγώνου πίνακος ψιττακόν (παπαγάλον) (πίν. 81β) καὶ ἐντὸς ἄλλου τετραγώνου πίνακος κύλον μὲ διακοσμητικὰ σχέδια σχήματος ὀκτώ (πίν. 82α). Ἡ ὁλοκληρωτικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου τούτου θὰ γίνη κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἀνωτέρου χώρου τῆς βασιλικῆς Γ ἀνευρέθη μαρμάρινον τεμάχιον κυκλικῆς κλίμακος μὲ τρεῖς βαθμίδας, τεμάχια θωρακίων, πλαίσια θυρῶν μετὰ κυματίων καὶ ἀστραγάλων καὶ τεμάχιον τραπέζης μαρτύρων ἢ ἀγαπῶν (πίν. 82β).

Τέλος σημειοῦται ὅτι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν βασιλικῶν ἀνευρέθησαν 35 νομίσματα, τὰ ὁποῖα, μετὰ τὸν καθαρισμόν των, διεπιστώθη ὑπὸ τῆς Διευθυντρίας τῆς νομισματικῆς συλλογῆς Κας Μάντως Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου ὅτι εἶναι:

1. Ἀμφιπόλεως περὶ τὰ 187—31 π. Χ., πρβ. SNG Cop, ἀρ. 62
2. » » » » » Gaebler, πίν. IX, ἀρ. 16.
3. » » » » » Gaebler, πίν. IX, ἀρ. 16.
4. » » » » » ἔ. ἀ. πίν. IX, ἀρ. 17.
5. » » » » » ἔ. ἀ. πίν. IX, ἀρ. 18.
6. » ἐποχῆς Λουκίου Οὐήρου (;), ἐφθαρμένον.
7. » ἐποχῆς Σεπτιμίου Σεήρου, πρβ. SNG Cop. ἀρ. 110.
8. Πύδνας, ἐποχῆς Ἀμύντα Γ', πρβ. Gaebler, πίν. XX, ἀρ. 30.
9. Φίλιπποι, αὐτοκρατορικῶν χρόνων, πρβ. ἔ. ἀ. πίν. XX, ἀρ. 10.
10. Κάσσανδρος, πρβ. SNG Cop. ἀρ. 1146/53.
11. Ἀντίγονος Γονατᾶς, πρβ. ἔ. ἀ. ἀρ. 1205 κ. ἔ.
12. Ἀβδηρα, χαλκοῦν νόμισμα περὶ τὰ 352 - 323 π. Χ., πρβ. κατάλογον Μουσείου Δανίας ἀριθ. 374.
- 13 - 16. Ἀρχαῖα ἐλληνικά, τελείως ἐφθαρμένα, 3ου - 2ου αἰ. π. Χ.
17. Φόλλις Κωνσταντίνου Α', ἐφθαρμένον.
18. Φόλλις Κωνσταντίνου Β', ἐφθαρμένον.
19. Θεοδοσίου Α', πρβ. RIC IX, σ. 246, ἀρ. 26b, κοπῆς 388 - 392 μ. Χ., νομισματοκοπέου Κυζίκου.
20. Ὀνωρίου (;), ἐφθαρμένον.
21. Ἀρκαδίου, ἐφθαρμένον.
22. Ἀρκαδίου (;), ἐφθαρμένον, νομισματοκοπεῖον Κωνσταντινουπόλεως.
- 23 - 31. Φόλλις ὑστερορωμαϊκὰ ἐφθαρμένα.
32. Πεντανόμμιον Ἰουστίνου Α' (;), ἐφθαρμένον.
- 33 - 34. Ὀκτανόμμια Ἰουστινιανοῦ Α', πρβ. Bellinger, ἀρ. 100α1, χρονολογία κοπῆς 557 - 562 μ. Χ., νομισματοκοπέου Κωνσταντινουπόλεως.
35. Τεσσαρακοντανόμμιον Ἰουστίνου Β' καὶ Σοφίας, πρβ. ἔ. ἀ. ἀρ. 74.1, χρονολογία κοπῆς 572/3 μ. Χ., νομισματοκοπέου Θεσσαλονίκης.

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΦΙΛΙΠΠΩΝ

(Πίν. 83 - 86)

Εἰς τρεῖς κυρίως τομεῖς συνεχίσθη ἐφέτος (Αὐγούστος 1970) ἡ ἀνασκαφή. 1) Εἰς τὸ «ἐπισκοπεῖον» καὶ εἰς τὴν ἀνατολικῶς αὐτοῦ πάροδον Β, 2) εἰς τὸ πρόπυλον τοῦ ἀρχαιοτέρου τοῦ Ὀκταγώνου ναοῦ καὶ 3) εἰς τὴν παραλλήλως καὶ νοτίως τοῦ ἀνασκαπτομένου συγκροτήματος διερχομένην κυρίαν ὁδόν. Προσέτι ἐγένετο ἡ διαλογὴ καὶ ἡ ταύτισις μαρμαρίνων μελῶν τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὀκταγώνου διαπιστωθέντος ἄμβωνος καὶ ἐπεχειρήθη ἡ ἀναπαράστασις αὐτοῦ.

Μεγάλην καὶ πολύτιμον μοὶ παρέσχον βοήθειαν καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀνασκαφῆς οἱ βοηθοὶ τῆς ἑδρας τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας δ. Ἄννα Τσιτουρίδου καὶ κ. Γ. Γούναρης. Ἐπίσης ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος ὡς ἐκπαιδευόμενοι ἱκανὸς ἀριθμὸς φοιτητῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ
ΤΟΥ «ΕΠΙΣΚΟΠΕΙΟΥ»
ΚΑΙ ΠΑΡΟΔΟΣ Β

Ἡ σκαφή προῦχώρησεν εἰς τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ «ἐπισκοπεῖου» ἀποκαλυφθέντος τοῦ διαμερίσματος XLVII, διαστ. 3.30×3.40 μ. (παρένθ. πίν. Α). Τὸ δάπεδον τούτου, εἰς βάθος 1.32 μ. ἀπὸ τὴν ἀπόληξιν τῶν διατηρουμένων

τοιῶν, ἀποτελεῖται ἐκ συμπιεστοῦ χώματος. Οὐδὲν ὑπόλειμμα πλακώσεως ὑπάρχει. Εἰς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ δάπεδον ὕψος καὶ κατὰ τὸ κέντρον τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἀνοίγεται θύρα πλ. 1.22 μ. φέρουσα τὸν μαρμαρίνον οὐδὸν τῆς. Ἐπειδὴ ὑπῆρχον ἐνδείξεις ὅτι τὸ ἀποκαλυφθὲν δάπεδον δὲν ἦτο τὸ ἀρχικόν, ἐγένετο ἔρευνα πρὸς τὸ βάθος, ἐξ ἧς ἀπεδείχθη ὅτι εἰς στάθμην 0.60 μ. χαμηλοτέραν τοῦ πρώτου δαπέδου ὑπῆρχεν ἡ ὑποδομὴ ἐτέρου οὐδοῦ. Ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου καὶ εἰς τὴν μεσολαβοῦσαν μεταξὺ τῶν δύο δαπέδων ἐπιφάνειαν αὐτοῦ διετρεῖτο λεπτὸν κονίαμα. Εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τὸν ἀρχικὸν οὐδὸν βάθος εὐρέθησαν κέραμοι καλυπτῆρες καὶ στρωτῆρες, ἰδιαίτερος κατὰ τὰς γωνίας τοῦ διαμερίσματος, ὡς καὶ στῶμα πυρὸς πάχ. 0.30 μ. κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν. Εὐρήματα εἰς τὸν χώρον αὐτὸν διεπιστάθησαν εἰς μὲν τὸ ἀρχαιότερον δάπεδον κιονίσκος, χρησιμεύσας ὡς βάσις πιθανῶς φιάλης, ἐκ λευκοῦ χονδροκόκκου μαρμαρίου, ὕψ. 0.16 μ. καὶ διαμ. βάσεως 0.08 μ., φέρων γλυφὰς κατὰ τὴν ἄνω καὶ κάτω ἀπόληξιν, πολλοὶ ἥλοι διαφόρου μήκους

καὶ σχήματος τῶν κεφαλῶν καὶ ἱκανὸς ἀριθμὸς θραυσμάτων ἐγχαρακτῶν γραμμωτῶν ἀγγείων. Ἐπὶ τοῦ μεταγενεστέρου δαπέδου ἐκτὸς τμήματος τόξου ἐκ πλινθοδομῆς, ἀποτελοῦντος συνέχειαν τοῦ πέρουσιν εἰς τὸν αὐτὸν χώρον ἐπὶ τῶν ἐπιπολαίων χωμάτων ἀνευρεθέντος ἐτέρου ὁμοίου τμήματος, διεπιστώθησαν τεμάχιον ἰωνικοῦ κιονοκράνου, ἀπότμημα ἀμφιγλύφου θωρακίου, μήκ. 0.28 μ., πλ. 0.22 μ. καὶ πάχ. 0.05 μ., φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὕψεως τὴν κάτω κεραίαν σταυροῦ, διαπλατυνομένην κατὰ τὸ ἄκρον, ἐπὶ τῆς ἐτέρας δὲ κόσμημα ληνίσκου, μικρὸν τμήμα μαρμαρίνης λεκάνης μετὰ ὑπολείμματος τῆς λαβίδος, ὄστρακα ἐγχαρακτῶν ἀγγείων καὶ ἥλοι.

Βορείως τοῦ ἀνασκαφέντος καὶ διαχωριζομένου διὰ μεσοτοίχου ἐξ αὐτοῦ δωματίου ἡρευνήθη ἕτερον διαμέρισμα, τὸ XLVIII, διαστ. 3.40×3.65 μ. (παρένθ. πίν. Α, πίν. 83α). Καὶ εἰς τοῦτο διεπιστώθησαν δύο ἐπάλληλα δάπεδα. Ἐκ τούτων τὸ νεώτερον εὑρίσκεται εἰς βάθος 0.70 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω ἀπολήξεως τοῦ τοίχου καὶ ἀποτελεῖται ἐκ συμπιλητοῦ χώματος. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἀνοίγεται εἴσοδος πλ. 1.00 μ. διατηροῦσα κατὰ χώραν τὸν οὐδὸν τῆς. Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ δωματίου παρετηρήθησαν πολλοὶ ἀργοὶ λίθοι ἐν συμφυρμῷ μετὰ χώματος καὶ ὀλίγοι κέραμοι. Εἰς βάθος 1.10 μ. ἐνεφανίσθη στρώμα πυρὸς πάχ. 0.10 μ. καὶ πλῆθος ἀμαυρῶν τεθραυσμένων κεράμων καὶ πλινθῶν. Ἔτι βαθύτερον (1.25 μ.) διεπιστώθη τὸ πρωταρχικὸν δάπεδον, συνιστάμενον ἐξ ἀκανόνιστων πλακοειδῶν λίθων, ποικίλων διαστάσεων καὶ τοποθετημένων διαγωνίως ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. Εἰς τινὰ σημεῖα ἢ πλάκωσις, τῆς ὁποίας ἢ ἐπιφάνεια εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένη, παρουσιάζει καθίζησιν καὶ ἐξάρματα. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ μὴ στερεοῦ καὶ ὁμοιομόρφου ὑποστρώματος, ἐφ' οὗ ἐδράζεται. Διότι, ἐρευνηθείσης τῆς ὑποδομῆς, παρετηρήθη ὅτι ταύτην ἀποτελοῦν ἀφ' ἑνὸς κρημνίσματα καὶ ἀφ' ἐτέρου, κατὰ τὴν βορείαν πλευράν, ἰσχυρὸς ἐγχώρηγος τοῖχος, πλ. 0.51 μ., ὅστις ἀπέχει ἐκ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ διαμερίσματος 0.40 μ. Ἐρευνηθέντος τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τοίχων κενοῦ εἰς βάθος 0.50 μ. ἐσημειώθησαν εἰς βάθος 0.35 μ. ἔντονα ἴχνη πυρὸς. Ὁ προαναφερθεὶς ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῖχος εἶναι ξένος πρὸς τὸ οἰκοδόμημα τοῦ «ἐπισκοπείου», ἀνήκων πιθανώτατα εἰς προχριστιανικὸν κτίσμα. Διότι οὗτος ἐκτείνεται δυτικῶς καὶ ἀνατολικῶς ὑπὸ τὸν τοῖχον καὶ πέραν τοῦ διαμερίσματος XLVIII, διακοπτόμενος κατὰ τὴν δυτικὴν πλευράν εἰς μήκος 1.10 μ. (παρένθ. πίν. Α). Συχνάκις ὑπεστηρίχθη ὅτι τὸ ἀνατ. μέρος τοῦ «ἐπισκοπείου» εἶναι μᾶλλον πρόσθετον τμήμα ἐνσωματωθὲν εἰς χρόνον ἄγνωστον εἰσέτι πρὸς τὸ κατὰ Δυσμᾶς ἐπισκοπικὸν μέγαρον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν κατὰ ἐποχὰς τὸ πρόσθετον τοῦτο τμήμα ὑπέστη οὐσιώδεις ἀλλοιώσεις κτηριολογικὰς καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῶν χώρων καὶ τὴν στάθμην τῶν δαπέδων αὐτῶν ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἀναγκῶν. Ἡ πρόοδος τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὸν τομέα τοῦτον καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸ βόρειον τμήμα αὐτοῦ ἀποδεικνύει ὀρθὴν τὴν ἀνωτέρω πρὸ πολλοῦ διατυπωθεῖσαν ἄποψιν. Ἀλλὰ καὶ τινες ἄλλαι νεώτεραι παρατηρήσεις γενόμε-

ναι ἐφέτος εἰς μὴ ἀκόμῃ πλήρως ἀνασκαφέντα σημεῖα ἐνισχύουν τὴν γνώμην αὐτήν. Εὐρήματα ἄξια λόγου εἰς τὸν περιγραφέντα χώρον δὲν ὑπῆρχον πλὴν ἐνὸς νομίσματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εὐρεθέντος προσκεκολλημένου ἐπὶ ἄρμου τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ τοίχου.

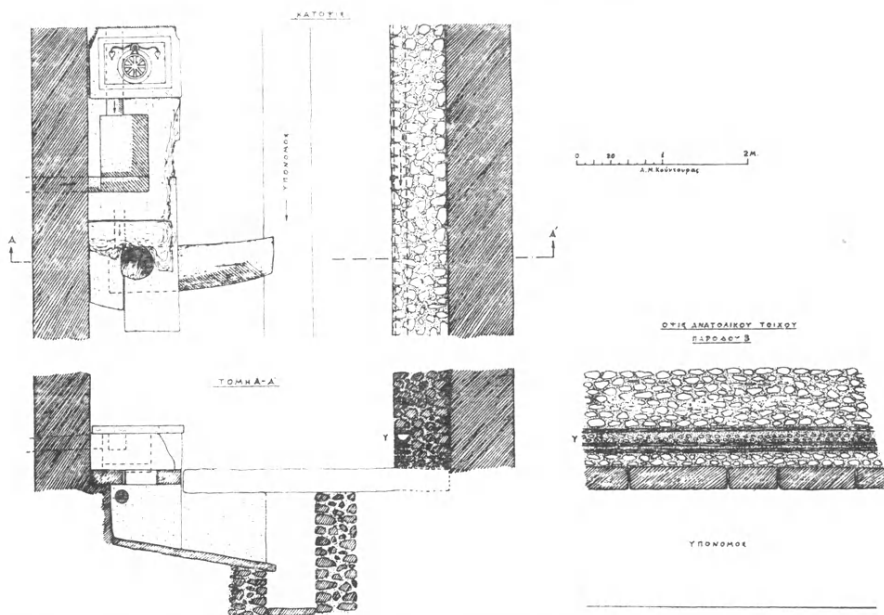
Π ἄ ρ ο δ ο ς Β. Ἡ ἀποκάλυψις τῆς παρόδου Β ἀνατολικῶς καὶ κατὰ μῆκος τοῦ «ἐπισκοπείου» (Ἔργον 1970, 49 κ.έ.) προεξετάθη εἰς μῆκος 15 μ. ἀπὸ τοῦ σημείου ἐνθα πέρυσι διεκόπη ἡ ἀνασκαφή (παρένθ. πίν. Α, πίν. 83β). Εἰς πλεῖστα σημεῖα καὶ ἰδιαιτέρως ἐκεῖ ἐνθα σημειοῦνται καταρρεύσεις τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τὸ ἐκ μαρμαρολίθων κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου, εἴτε διαμελισθέντων εἰς μικρὰ τεμάχια τῶν λίθων εἴτε μεταβληθέντων ἐκ τῆς πίεσεως τῶν καταρρευσάντων ὄγκων εἰς λατύπην. Ὅπισθεν καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν ὀρίζοντα τὴν ὁδὸν ἀνατολικὸν τοῖχον πάχ. 0.66 μ. διεπιστώθη καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ἕτερος πολὺ παχύτερος τοίχος, ἀνήκων, πιστεύω, εἰς τὰ παρόδια οἰκήματα ἑτέρου κατὰ Ἀνατολὰς τοῦ συγκροτήματος τοῦ Ὀκταγώνου οἰκοδομικοῦ τετραγώνου. Τούτου τὰ κτήρια κατέπεσαν ἐπὶ τῆς παρόδου, ὥς διαπιστοῦται ἐκ τῶν πολλῶν κρημνισμάτων ἐκ κεραμικοῦ κονιάματος, ἀργῶν λίθων, πλίνθων, κεράμων καί, εἰς βάθος 0.50 μ., στρώματος πυρὸς πάχ. 0.15 μ.

Ὁ ἀνατολικὸς τοίχος τῆς παρόδου διεπιστώθη ὅτι εἶναι μεταγενέστερος αὐτῆς διότι ἐπικάθεται ἐπὶ τοῦ καταστρώματός της. Εἰκάζω ὅτι ἐκτίσθη μετὰ τὸ ἀνατολικῶς τοῦ «ἐπισκοπείου» οἰκοδομικὸν τετράγωνον, εἴτε δι' ἀπομόνωσιν τοῦ «ἐπισκοπείου» μετὰ τὴν προέκτασιν αὐτοῦ εἴτε δι' ἄλλην τινὰ ἄγνωστον αἰτίαν.

Εἰς ὕψος 0.40 μ. τοῦ ἀναφερθέντος τοίχου, ἐντὸς αὐτοῦ καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος του, διεπιστώθη συνφωκοδομημένος ἀφανῶς ἀγωγὸς ὕδατος ἐκ καλυπτήρων κεράμων διατομῆς ἡμικυκλικῆς, χορδῆς 0.11 μ., ἐπικαλυπτόμενος δι' ὀριζοντίων πλίνθων (εἰκ. 1). Καὶ οἱ δύο τοῖχοι οἱ ἐκατέρωθεν τῆς παρόδου εἶναι κατεσκευασμένοι δι' ἀκανονίστων μὲν ἀλλὰ λίαν ἐπιμελῶς συνηρμοσμένων λίθων, ἐχόντων ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ λείας τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιφανείας. Μόνον εἰς τὸ κατώτερον σημεῖον τοῦ ἀνατολικοῦ, εἰς τὸ ὕψος ἐνθα ὁ προαναφερθεὶς ἀγωγός, ὑπάρχουν καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ὀριζόντιαι στρώσεις πλίνθων πρὸς κάλυψιν ἐξωτερικῶς τοῦ ἀγωγοῦ. Ποία ἡ ἀφετηρία, ποία ἡ ἀπόληξις καὶ ποῖος ὁ προορισμὸς τοῦ ἐντοιχίου τούτου ἀγωγοῦ δὲν δύναμαι πρὸς τὸ παρὸν νὰ εἴπω.

Ὁ ἕτερος κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς παρόδου ἀποκαλυπτόμενος ἐπίγειος ὕδραγωγὸς συνεχίζεται καθ' ὅλον τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα αὐτῆς ὁμοιομόρφως ἐκτισμένος, φέρων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ὡς ἀντερείσματα τοῦ καθέτου τοιχώματος εἴτε ἀργοὺς ὀγκώδεις λίθους εἴτε ἄλλοθεν περισυλλεγέντα καὶ τοποθετηθέντα προχειρῶς ἐνταῦθα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη: βάσεις κιόνων, τμήματα ἢ ἀκεραίους κίονας καὶ ἕτερα μαρμάρινα τεμάχια. Ὁ ἀγωγὸς οὗτος εἰς ἀπόστασιν 23.65 μ. ἐκ τοῦ πρὸς Νότον φρεατίου διακόπτεται ὑπὸ παραλ-

ληλογράμμου πεσσοῦ διαστ. $0.88 \times 0.81 \times 0.20$ μ. φέροντος ἐν τῷ κέντρῳ κάθετον ὑδραγωγόν, τετραγώνου τομῆς καὶ διήκοντα μέχρι τῆς ἐδράσεως αὐτοῦ (πίν. 83β). Ἐὰν ἡ κατασκευὴ αὕτη συνδέεται μὲ τὴν ἀποχετευσιν ὀμβρίων ὑδάτων ἐκ τῆς στέγης τοῦ «ἐπισκοπείου» ἢ εἶχεν ἕτερον προορισμὸν δὲν εἶναι

Εἰκ. 1. Κάτοψις τῆς παρόδου Β καὶ τῶν ἀποχετευτικῶν ἀγωγῶν ὡς καὶ τομαὶ αὐτῶν. Πρόοψις καὶ τομὴ τοῦ ἐντοιχείου ἀγωγοῦ (Υ').

εἰσέτι γνωστόν. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ πεσσοὺς εἶναι μεταγενέστερος τοῦ ἐπιγείου ἀγωγοῦ, τὸν ὁποῖον καὶ ἡχρήστευσεν ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου.

Κατὰ τὸν μακρὸν ἄξονα τῆς παρόδου διεπιστώθη ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα αὐτῆς ὁ κεντρικὸς ὀχετός, πλ. 0.70 μ. καὶ βάθ. 1.30 μ., τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα συνίστανται ἐκ λίαν ἐπιμελελημένης ἀργολιθοδομῆς, ὁ δὲ πυθμὴν ἐκ πλακοειδῶν λίθων συνδεομένων δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Παραλλήλως ἡρευνήθη ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1969 ἀποκαλυφθεὶς παρὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον τῆς παρόδου καὶ μεταξὺ τῶν διαμερισμάτων XLIV καὶ XLV κάθετος ἀγωγός, τοῦ ὁποίου ἀπέμεινε τὸ κάτω μόνον μέρος (ΠΑΕ 1969, 48 πίν. 54, παρένθ. πίν. Α). Οὗτος συμβάλλει εἰς τὸν κεντρικὸν τῆς ὁδοῦ ὑπόνομον· ἔχει πλ. 0.48 μ. μῆκ. 2.00 μ. καὶ ὕψ. 0.93 μ. Εἶναι κατεσκευασμένος ἐξ ἐπιμελοῦς ἀργολιθοδομῆς. Ὁ πλινθόκτιστος πυθμὴν του ὡς καὶ αἱ παρειαὶ καλύπτονται μέχρις ὕψους 0.78 μ. δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Εἰς τὸ ἄνω δυτικὸν τμήμα τῆς βορείου παρειᾶς αὐτοῦ ἐκβάλλει πῆλινος ἀγωγὸς τομῆς κυκλικῆς (εἰκ. 1 καὶ πίν. 84α).

Ὑψομετρικῶς ἡ παράδος Β παρουσιάζει κλίσιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον διὰ τὴν καταλήξῃ ἴσως εἰς τὴν ἐκ τῆς Ἐμπορικῆς Ἀγορᾶς προεκτεινομένην κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ Ὀκταγώνου ὁδόν, ἣτις εὐρίσκεται, ὡς ἐσημειώθη (Ἔργον 1970, 56), εἰς στάθμην 3.50 μ. χαμηλοτέραν τοῦ συγκροτήματος τοῦ Ὀκταγώνου.

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν καὶ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος τῆς παρόδου Β, ἐκτὸς τῶν ἄνευ ἰδιαιτέρας σημασίας εὐρεθέντων ἀποτμημάτων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, προερχομένων πιθανώτατα ἐκ τῶν παροδίων κτισμάτων, διεπιστώθησαν καὶ τινὰ χαλκᾶ νομίσματα: ἓν ρωμαϊκόν, ἓν Θεοδοσίου Α', τρία τοῦ Βαλεντινιανοῦ καὶ ἓν τοῦ Φωκά.

2. ΠΡΟΠΥΛΟΝ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΥ
ΤΟΥ ΟΚΤΑΓΩΝΟΥ
ΑΙΘΡΙΟΥ

Αἱ παρατηρήσεις καὶ αἱ διαπιστώσεις εἰς τὸν τομέα τοῦτον αἱ γενόμεναι κατὰ τὴν προηγουμένην ἀνασκαφικὴν περίοδον συνεπληρώθησαν ἐφέτος διὰ περαιτέρω σκαφῆς δυτικῶς τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ πυλῶνος, ἔνθα ὁ

παραλληλόγραμμος πεσσὸς διαστ. 2.25×1.35 μ. (εἰκ. 2, πίν. 84β, 85α). Κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἀνεφάνη ἐντοιχισμένον ὀριζοντίως ἕτερον τμήμα γείσου ἢ ἐπιστυλίου τεχνικῆς Sidamara. Ὅπως καὶ τὸ παλαιότερον διαπιστωθὲν ὅμοιον τεμάχιον (ΠΑΕ 1969, 49 πίν. 56α) καὶ τοῦτο προέρχεται ἐξ ἀρχαιοτέρου κτίσματος τῆς ἐποχῆς τῆς ρωμαιοκρατίας, χρησιμοποιηθὲν ἐνταῦθα ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν. Ἐτέρα ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ τῆς ἰδίας τεχνικῆς ἐσημειώθησαν καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς, πολλὰ δὲ ἐξ αὐτῶν παρελήφθησαν ἀκέραια εἰς τὸν πρῶτον χριστιανικὸν ναὸν καὶ εἰς τὸ ἀντικαταστήσαν αὐτὸν Ὀκτάγωνον.

Παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ πεσσοῦ καὶ ἐν ἀμέσῳ συνεχεῖα ἔχων κατεύθυνσιν ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς ἀπεκαλύφθη τοῖχος, πᾶχ. 0.80 μ., διατηρουμένου ὕψ. 1.40 μ. καὶ μήκ. 7.30 μ., ἐξ ἐπιμελοῦς ἀργολιθοδομῆς μετὰ παρεμβλήτων ἐνισχυτικῶν ζωνῶν ἐκ πλίνθων κατὰ τὰς γωνίας. Οὗτος ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ἀρχομένου ἐκ τῆς ΝΔ. ἀπολήξεως τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ πυλῶνος τοίχου (εἰκ. 2 καὶ πίν. 84β). Ἐπ' αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸν πεσσὸν ἀνοίγεται πύλη πλ. 1.35 μ. διατηροῦσα τὸν οὐδὸν αὐτῆς. Ἡ πύλη, ἣτις ἐφράχθη ἀργότερον διὰ προχείρου ἀργολιθοδομῆς, ὠδήγει εἰς εὐρὺ διαμέρισμα διαστ. 3.50×4.50 μ. Ὡς ἀνατολικὸς τοῖχος τούτου χρησιμεύει τμήμα τῆς καμπύλης πλευρᾶς τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ πυλῶνος. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ διαμερίσματος ἀνεφάνη κτιστὸν κατασκεῦσμα, πλ. 0.70 μ. καὶ μήκ. 1.65 μ., ἀγνώστου προορισμοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐν τῷ διαμερίσματι ἐπιφανειακῶν κρημνισμάτων διεπιστώθη στρῶμα πᾶχ. 0.40 μ. ἐκ πλίνθων μεγάλων συνδεομένων δι' ἰσχυροῦ κονιάματος. Ὑποθέτω ὅτι τὰ λείψανα ταῦτα τῆς πλινθοδομῆς προέρχονται ἐκ τοῦ μεσοτοίχου τοῦ διαχωρίζοντος τὸ ἐρευνώμενον δωμάτιον ἐκ τοῦ αἰθρίου τῆς ἀρχαιοτέρας τοῦ Ὀκταγώνου ἐκκλησίας. Διότι κάτωθι αὐτῶν παρετηρήθησαν

στρώμα μελαίνης τέφρας καὶ μεγάλα τεμάχια ἀπηνθρακωμένων ξύλων προερχόμενα καὶ ταῦτα ἐκ τῆς ἀνωδομῆς καὶ τῆς στέγης τοῦ διαμερίσματος. Τέλος ὑπὸ τὰ κρημνίσματα καὶ τὰ ὑπολείμματα τοῦ πυρὸς ἀνεφάνη τὸ δάπεδον γυμνόν. Ἐνδείξεις πολλαί, ὡς πρόχειρα τοιχάρια ἐμπλεκόμενα, ἐρυθρὸν ἀργιλῶδες χῶμα, διαχωρισμοὶ ἀκανόνιστοι χώρων καὶ ποικίλον οἰκοδομικὸν ὑλικόν, πείθουν ὅτι τὸ τε ἀνασκαφὲν διαμέρισμα καὶ ὅλος ὁ χῶρος ΝΔ. τοῦ προτύλου ἐχρησιμοποιεῖσθαι καὶ ἀργότερον καὶ ὑπέστησαν συνεχῶς πολλὰς μετασκευάς. Κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ βορείου τοίχου τοῦ ἐρευνωμένου διαμερίσματος, ἀνοίγεται ἐπίσης εἴσοδος, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει τοῦτο μετὰ τοῦ πρὸς Βορρᾶν συνεχομένου αἰθρίου. Ἐχῶ τὴν γνώμην ὅτι ἡ εἴσοδος αὕτη οὐδέποτε ἐχρησιμοποίηθη ἀλλὰ, προβλεφθεῖσα κατ' ἀρχὰς ἡχρηστεύθη ὅτε διεμορφώτο τὸ τρίστων αἶθριον καὶ ἐγένοντο αἱ ἐντοίχιοι αὐτοῦ διακοσμήσεις (ΠΑΕ 1966, 54 πίν. 37α, β). Δι' ἄλλης θύρας, πλ. 1.20 μ., κατὰ τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ δυτικοῦ τοίχου, καὶ αὐτῆς φραχθείσης ἀργότερον δι' ἀργολιθοδομῆς, τὸ ἀνασκαφὲν δωμάτιον ἐπικοινωνεῖ πρὸς ἕτερον διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπεκαλύφθη ἐξ ὁλοκλήρου ἔνεκα τεχνικῶν δυσχερειῶν. Μετ' ἐρευνᾶν γενομένην εἰς βάθος πρὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ἀνεφάνη εἰς βάθος 0.10 μ. ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος νῦν δαπέδου ἡ ὑποδομὴ τοῦ οὐδοῦ. Ἐντὸς τῆς γενομένης τομῆς καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ὡς καὶ εἰς ἑτέραν τομὴν παραλλήλως τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, εὑρέθησαν χαλκᾶ νομίσματα τοῦ Θεοδοσίου Α', τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τοῦ Λέοντος Α'. Εἰς τοὺς ἀποκαλυφθέντας δύο συνεχομένους χώρους ἦλθον εἰς φῶς προσέτι τμήματα ἰωνικῶν κιονοκράνων, βάσεις κιόνων, πλάκες ἐπιστρώσεως, πόρπη σιδηρᾶ, μήκ. 0.10 μ., καὶ λεπὶς σιδηρᾶ, μήκ. 0.13 μ.

Εἰς ἀπόστασιν 3.35 μ. νοτίως τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῶν ἀνασκαφέντων πρὸς Βορρᾶν δύο διαμερισμάτων καὶ 2.00 μ. ἀπὸ τοῦ ΒΔ. πεσσοῦ ἀνεφάνη εἰς μῆκος 3.10 μ. ἐν συνεχείᾳ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ΝΔ. πεσσοῦ στυλοβάτης συνιστάμενος ἐκ πλακοειδῶν ὀρθογωνίων λίθων, μήκ. 1.10 μ. καὶ πλ. ± 0.90 μ., τοποθετημένων κατὰ παράταξιν καὶ προεξεχόντων τοῦ ἐδάφους 0.20 μ. (πίν. 85β). Ἐπ' αὐτῶν ὑπῆρχον κατὰ κανονικὰς ἀποστάσεις 2.50 μ. ἀμυδρὰ ἔχνη ἐπικαθίσεως πλίνθων βάσεων κιόνων. Ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ ἀνωτέρω, ἦτοι αἱ θέσεις τῶν κιόνων καὶ αἱ σαφεῖς ἀποστάσεις τῶν μετακιονίων, συνδεθοῦν δὲ μετὰ τῶν εὑρεθέντων περὶ τὸν χῶρον μεταξὺ τῶν κρημνισμάτων ἐλευθέρων τμημάτων κιόνων, δύο ἀκεραίων κιονοκράνων καὶ ἐνὸς ἀποκεκρουμένου, ὡς καὶ τινων τμημάτων αὐτῶν διαπιστωθέντων εἰς τοὺς πρὸς Βορρᾶν δύο προαναφερθέντας χώρους, τότε λογικὸν παρουσιάζεται τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι παχεῖαι πλάκες ἀπετέλουν στυλοβάτην, ἐφ' οὗ ἔβαινε κιονοστοιχία. Ἡ πρὸς Δυσμᾶς συνέχισις τῆς ἐρεῦνης θὰ ἀποδείξῃ τὸ ὁρθὸν ἢ μὴ τῆς ὑποθέσεως.

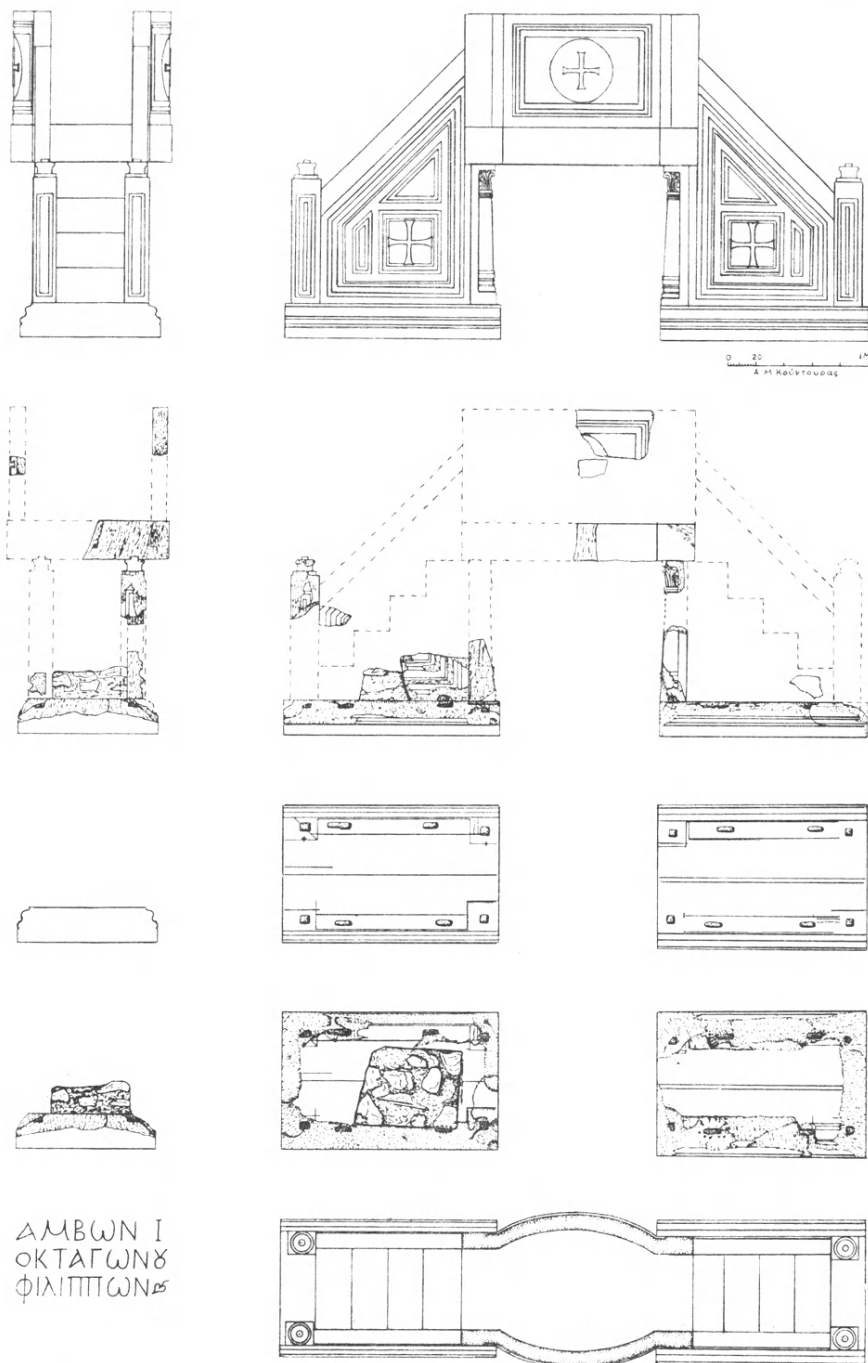
Ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ἡδράζετο μεταγενέστερος τοῖχος ἐξ ἀργολιθοδομῆς, ὁ ὁποῖος οὐδὲν τὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει. Ἡ ὑπαρξὶς του δηλοῖ μόνον τὴν

συνέχισιν τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ χώρου καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μεγαλοπρεποῦς προπύλου.

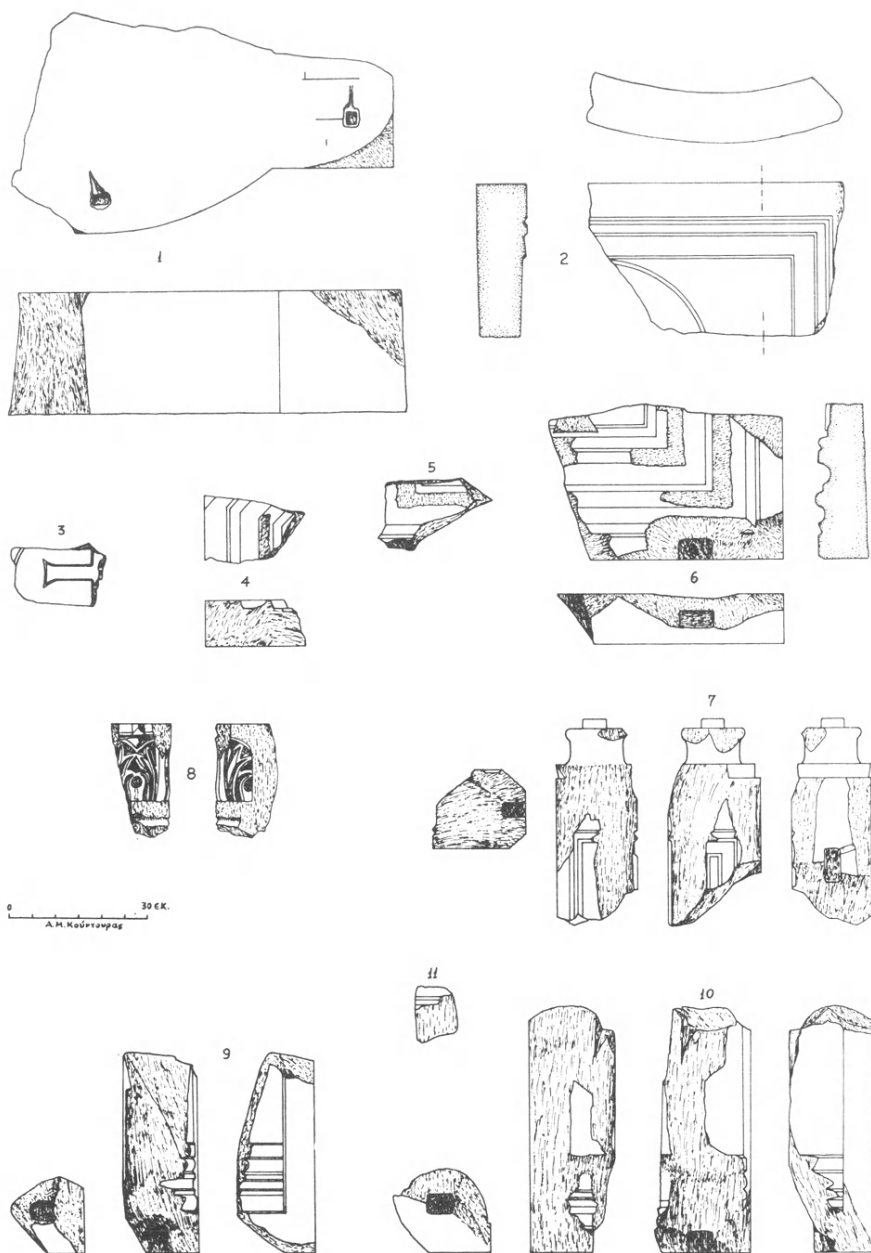
3. ΕΡΕΥΝΑΙ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ Α. ΠΛΕΥΡΑΝ
ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΤΟΙΧΟΥ
ΤΟΥ ΟΚΤΑΓΩΝΟΥ

Ἀναγκαίᾳ ἐθεωρήθη ἡ συνέχισις τῆς ἐρεῦνης εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ δὴ καὶ πρὸ τῆς ΝΑ. πύλης τοῦ Ὀκταγώνου, ἔνθα ἄλλοτε ἐγένετο κάθετος τομὴ πλ. 3.00 μ. μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Νότον (ΠΑΕ 1969, 51 κ.έ.). Ἡ τομὴ αὕτη διηυρύνθη ἀποκαλυφθέντος εἰς μῆκος 4.20 μ. τοῦ ἀναφανέντος κατὰ τὴν προηγουμένην ἀνασκαφικὴν περίοδον τοίχου. Οὗτος, εὐρισκόμενος εἰς ἀπόστασιν 3.60 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνοίγματος τῆς εἰσόδου, διατηρεῖται εἰς ὕψος 2.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐδράσεώς του ἀπολήγων ἄνω 1.10 μ. χαμαλότερον τῆς στάθμης τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας. Ὁ τοῖχος αὐτὸς ἀπετέλει, πιστεύω, τὸν ἐξωτερικὸν νότιον τοῖχον τοῦ ἀρχαιότερου τοῦ Ὀκταγώνου ναοῦ. Τοῦτο τεκμαίρεται ἀφ' ἑνὸς ἐκ τοῦ ὅτι 0.40 μ. ὑπὸ τὸ κατὰ χώραν κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ Ὀκταγώνου ναοῦ συνεχίζεται πρὸς Νότον ἢ ἐκ κεραμεικοῦ κοινιάματος ὑποδομὴ τοῦ δαπέδου τοῦ πρώτου ναοῦ (πίν. 86α) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ τοίχου, ἀφ' ἑτέρου ὅτι ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρεῖδς αὐτοῦ προσκολλᾶται τὸ πέρυσιν εὐρεθὲν φρεάτιον διαστ. $0.60 \times 0.60 \times 0.55$ μ. Ὁπὴ τετραγώνου τομῆς (0.11×0.13) ἐπὶ τοῦ νοτίου τοιχαρίου τοῦ φρεατίου ἐπικοινωνεῖ μετ' ἀγωγοῦ, πλ. 0.20 μ., ὕψ. 0.30 μ. καὶ ἀγνώστου εἰσέτι μήκους, ὅστις ἔχει κατεύθυνσιν βορειοανατολικήν. Ἐτέρα ὁπὴ εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ φρεατίου καὶ εἰς ὕψος 0.06 μ. ἀπὸ τοῦ πυθμένος αὐτοῦ, τετραγώνου ἐπίσης τομῆς (0.11×0.11 μ.), συνδέει τὸ φρεάτιον μὲ ἀγωγόν, ὁ ὁποῖος, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου καὶ ὀριζοντίου σημείου τοῦ τοίχου (πίν. 86β), βαίνει καθέτως ἐπ' αὐτοῦ συνεχίζομενος μέχρι τῆς ἐδράσεώς του. Ἐντεῦθεν δι' ἑτέρου ἀγωγοῦ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς λιθοστρώτου ὁδοῦ συνεχίζεται ἄγνωστον εἰσέτι ποῦ (πίν. 86α). Τὸ ἐρευνηθὲν σύστημα ἀποχετεύσεως μὲ ἐπίκεντρον τὸ περιγραφὲν φρεάτιον εἰκάζω ὅτι συνδέεται πρὸς τὰ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ Ὀκταγώνου δύο συνεχόμενα διαμερίσματα, τοῦ ἐνὸς κυκλικοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου παραλληλογράμμου, λειτουργικὸν ἔχοντα χαρακτῆρα, τὰ ὁποῖα, ἀνήκοντα παλαιότερον εἰς τὴν ἀρχαιότεραν ἐκκλησίαν, συμπεριελήφθησαν εἰς τὸν μεταγενέστερον ὀκτάγωνον ναόν. Ἐνεκα τούτου καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ Ὀκταγώνου κατὰ τὸ ΝΑ. τμήμα παρουσιάζει αἰσθητὰς ἀνωμαλίας (ΠΑΕ 1960, 84 κ.έ., εἰκ. 1).

Εἰς βάθος 2.30 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω ἀπολήξεως τοῦ τοίχου ἀπεκαλύφθη ἡ προέκτασις τῆς νοτίας ὁδοῦ. Μαρμαρόλιθοί τινες εὐρέθησαν κατὰ χώραν. Μεταξὺ αὐτῶν διαμορφοῦται στενὴ αὐλαξ μὲ ΝΑ. κατεύθυνσιν, ἥτις ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ διὰ τοῦ τοίχου βαίνοντος ἀγωγοῦ. Ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν νοτίαν παρεῖδαν τοῦ τοίχου καὶ εἰς βάθος 2.00 μ. ἐνεφανίσθη πεζούλιον ὕψ. 0.30 μ. καὶ πλ. 0.25 μ., τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἀποκαλυφθέντος τοίχου (πίν. 86α).

Εἰκ. 3. Ἀποκατάστασις τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ὀκταγώνου ἀμβωνος.

Εἰκ. 4. Μαρμάρινα τεμάχια ἐκ τοῦ κατὰ τὸ κέντρον τοῦ Ὀκταγώνου ἄμβωνος.

4. Ο ΕΤΕΡΟΣ ΑΜΒΩΝ
ΤΟΥ ΟΚΤΑΓΩΝΟΥ

Συγχρόνως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας ἐμελετήθησαν περισυλλεγένητα κατὰ διαστήματα τὰ ἐντὸς τοῦ Ὁκταγώνου μικρὰ μαρμάρινα τεμάχια. Ἐξ αὐτῶν συνετέθη ὁ ἕτερος κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ κέντρου τοῦ Ὁκταγώνου διαπιστωθεὶς ἄμβων, τοῦ ὁποίου αἱ βάσεις εὐρέθησαν κατὰ χώραν πρὸ ἐτῶν (ΠΑΕ 1960, 80 κ.έ., εἰκ. 1). Τότε ἔγραφον συμπερασματικῶς ὅτι «ὁ προορισμὸς τοῦ κατασκευάσματος τούτου παραμένει εἰσέτι ἀδιάγνωστος. Ἔχω τὴν ὑπόνοιαν ὅτι εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ Ὁκταγώνου. Μελλοντικὴ ἔρευνα ἴσως ἀποσαφηνίσῃ τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς καὶ τὸν προορισμὸν του». Καὶ ἐξ ἄλλων παρατηρήσεων γενομένων κατὰ καιροὺς (ΠΑΕ 1967, 80 κ.έ.) καὶ ἐκ τῶν διαπιστώσεων τοῦ ἔτους τούτου ἀπεδείχθη ὅτι αἱ δύο βάσεις εἶναι σύγχρονοι πρὸς τὸ Ὁκτάγωνον καὶ ἀπετέλουν τὰς βάσεις ἄμβωνος μετὰ διπλῆς κλίμακος (εἰκ. 3).

Ἐκ τῶν ἐρευνηθέντων μαρμαρίνων τεμαχίων ἐταυτίσθησαν τὸ δάπεδον τοῦ κυκλοτεροῦς ἐξώστου (εἰκ. 4,1), τμήματά τινα τῶν καμπύλων θωρακίων αὐτοῦ (εἰκ. 4, 2-3), ἀποτμήματα τῶν τραπεζιοσχημῶν θωρακίων τῶν κλιμάκων (εἰκ. 4,4-6), ἐξωτερικὸς πεσσίςκος τῆς κλίμακος (εἰκ. 4,7), κιονόκρανον συμφυὲς ἐσωτερικοῦ κιονίσκου (εἰκ. 4,8) καὶ ἐσωτερικοὶ κιονίσκοι ἀνακρατοῦντες τὸν ἐξώστην (εἰκ. 4,9-10). Εἰς τὴν εἰκόνα 3 ἐπιχειρεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω μαρμάρων ἡ ἀναπαράστασις τοῦ ἄμβωνος γενομένη ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ σχεδιαστοῦ κ. Ἀρ. Κούντουρα.

Μετὰ τὴν διαπίστωσιν καὶ δευτέρου ἄμβωνος εἰς τὸν νότον, τοῦ ἑτέρου, ὡς ἐσημειώθη, εἰς τὴν ΝΔ. πλευρὰν τοῦ Βήματος καὶ προσκεκολλημένου εἰς τὸ φράγμα αὐτοῦ, ἀνακύπτει τὸ πρόβλημα ἐὰν οἱ δύο ἄμβωνες εἶναι σύγχρονοι καὶ ποῖος ὁ προορισμὸς ἑκατέρου. Περὶ ὧν τούτων πραγματευόμεθα εἰς τὴν ὑπὸ παρασκευὴν γενικὴν δημοσίευσιν τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ὁκταγώνου.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΙΔΗΣ

Ἡ ἀπὸ τετραετίας (1966) ἀρξάμενη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσημβρίαν τῆς Δυτικῆς Θράκης συνεχίσθη καὶ ἐφέτος εἰς ἔτι μεγαλυτέραν κλίμακα, τόσον εἰς τὸν περιτετειχισμένον οἰκισμὸν, ὅσον καὶ εἰς τὴν ΝΑ. πλευρὰν καὶ γωνίαν τοῦ Τείχους τῆς πόλεως, ἔνθα ὁ πύργος ὁ λεγόμενος «Φυλακές» (ΠΑΕ 1966, 1969), καθὼς καὶ εἰς τὸ πρὸς Δ. λίαν ἐκτεταμένον ἀρχαῖον νεκροταφεῖον τῆς Μεσημβρίας (πίν. 87α).

Ἀρχικῶς ἐγένετο ἐπιφανειακὸς καθαρισμὸς εἰς τὸν περιτετειχισμένον οἰκισμὸν, εἰς ἑκτασιν περὶ τὰ 20 μ. δυτικῶς τῶν οἰκιῶν 1, 2 καὶ 3 καὶ μέχρι τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν σημερινοῦ δρόμου, δηλ. καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν οἰκιῶν 4, 5 καὶ 6, ὡς αὕτη σημειοῦται εἰς τὸ σχέδιον (εἰκ. 1).

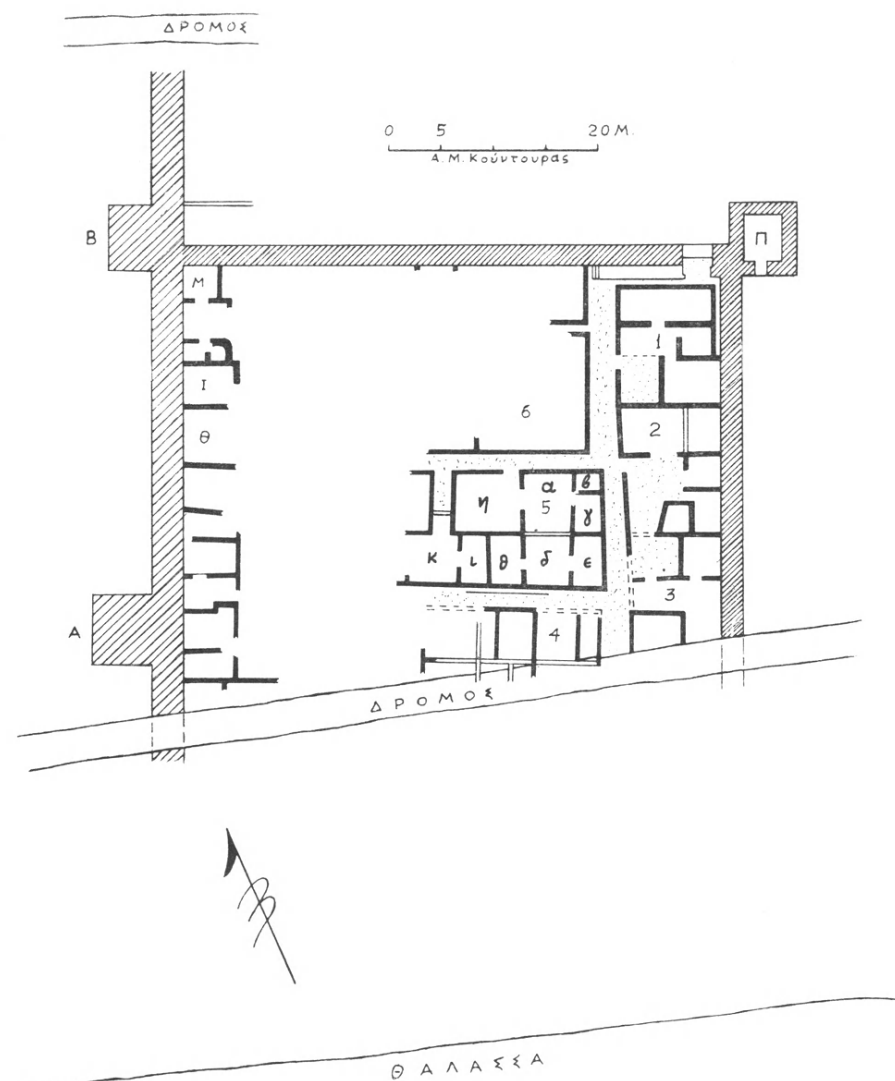
Εὐρήματα. Εἰς τὸ τετραγμένον ἐκ τῶν χαρακωμάτων τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου ἐπιφανειακὸν στρῶμα τῆς ἐκτάσεως ταύτης εὐρέθησαν ὅστρακα προϊστορικά, ἑλληνιστικά, μελαμβαφῆ, λαβαὶ κανθάρων, χεῖλη πίθων, ὡς καὶ τεμάχια ἐνσφραγίστων στρωτήρων κεράμων, ἀναμειγμένα μετὰ θρασμάτων στρωτήρων καὶ καλυπτῆρων, λακωνικοῦ καὶ κορινθιακοῦ τύπου, πρᾶγμα ὅπερ ἐν προκειμένῳ δυσχεραίνει τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν.

Διὰ τῆς γενομένης περαιτέρω ἐρεύνης εἰς τὸν χώρον τῆς οἰκίας 2 ἀπεκαλύφθη ἐν εἰσέτι χώρισμα εἰς τὸ κέντρον τοῦ νοτίου τμήματος ταύτης, συνεπῶς αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἑξ. δωματία.

Ἡ πλακόστρωτος αὐλή, περιλαμβάνουσα τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς οἰκίας, ἐπεκοινώνει μετὰ τοῦ πρὸς Δυσμὰς κεντρικοῦ δρόμου διὰ κανονικῆς εἰσόδου.

Εὐρήματα. Ὅστρακα προϊστορικῶν καὶ μελαμβαφῶν ἀγγείων, κοινάματα ἐρυθροῦ χρώματος, ὡς καὶ τὸ κάτω τμήμα εἰδωλίου Κυβέλης, μετὰ τοῦ λέοντος ἐπὶ τῶν γονάτων της, συγκολληθὲν ἐκ πολλῶν τεμαχίων (πίν. 87β). Ἀπὸ τὴν πλακόστρωτον αὐλὴν συνεκεντρώθησαν ὅστρακα προϊστορικά, μελαμβαφῆ, West Slope, ἄχρωμα, ὡς καὶ μεγαρικῶν σκύφων.

Νοτίως τῆς οἰκίας 2 εἶχεν ἐρευνηθῆ πέρυσι ὁ ἐν ἀμέσῳ συνεχεῖς αὐτῆς χώρος. Διὰ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς, ἡ ὁποία ἐξετάθη μέχρι τοῦ σημερινοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν δρόμου, ἀπεκαλύφθη καὶ ἕτερος χώρος — δωματίον — ταύτης, οὗτω δὲ τὰ χωρίσματα ἀνέρχονται εἰς τέσσαρα ἕως τώρα. Ὁ νότιος τοῦχος, καθὼς καὶ ἡ μορφή καὶ τὰ δωματία τῆς οἰκίας δὲν εἶναι εἰσέτι σαφῆ,

Εἰκ. 1. Οἰκισμὸς περιτειχισμένος.

καθ' ὅσον τὸ νότιον τμήμά της εἶναι κατεστραμμένον περισσότερον τῶν ἄλλων, καταλαμβάνεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ δρόμου καὶ συνεπῶς εἶναι ἄγνωστον μέχρι ποίου σημείου ἐξετείνεται αὕτη. Τὸ εὐρισκόμενον εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς οἰκίας χώρισμα ἀποτελεῖται ἀπὸ πλακόστρωτον δάπεδον, φέρει δὲ ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου λίθινον κατώφλιον, μήκ. 0.79 μ. καὶ πλάτ. 0.56 μ. Τὸ θύρωμα φαίνεται ὅτι ἦτο ξύλινον καὶ ἔφερε μονόφυλλον θύραν.

Εὐρύματα. Χαλκοῦν νόμισμα ἀδιάγνωστον.

Δυτικῶς τῶν οἰκιῶν 1,2 καὶ 3 ἐκτείνεται ὁδός, ἐκ Β. πρὸς Ν., πλάτους 3 μ. μέχρι τοῦ μέσου τῆς οἰκίας 2, πέραν δὲ τούτου καὶ πρὸς Νότον, πλάτους 1.80 μ.

Ἡ ἔρευνα δυτικῶς τῶν οἰκιῶν 1, ἰδίως δὲ τῶν 2 καὶ 3, συνεχίσθη εἰς βάθος περίπου 0.40 μ. καὶ μέχρι τοῦ στρώματος καταστροφῆς αὐτῶν, ἔνθα πλῆθος κεράμων, αἵτινες ἀφέθησαν εἰς τὴν θέσιν των διὰ περαιτέρω ἔρευναν, κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος (πίν. 88α). Ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι δωματίων οἰκιῶν, αἵτινες χαρακτηρίζονται πλέον διὰ τῶν ἀριθμῶν 4, 5 καὶ 6 (πίν. 88β).

Ἡ οἰκία 4 ἐκτείνεται δυτικῶς τῆς οἰκίας 3 καὶ κατὰ τὸ νότιον ἡμισυ ταύτης. Μέχρι στιγμῆς ἀπεκαλύφθησαν τέσσαρες χῶροι, χωρὶς νὰ βεβαιουῖται πλήρως ἡ μορφή καὶ ἡ ἔκτασις ταύτης, καθ' ὅσον ὁ τοῖχος τῆς βορείας πλευρᾶς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένος, κατὰ τὸ νότιον δὲ τμημά (της) ὁ χῶρος της κατεστράφη ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ δρόμου (πίν. 89α).

Εὐρύματα. Εἰς τὸν χῶρον τῆς οἰκίας 4 εὐρέθησαν δέκα χαλκᾶ νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἓν Μαρωνείας (4ος αἰ. π.Χ.), ἓν Ἀντιόχου Β' (261 - 246 π.Χ.) (πίν. 115α) καὶ ἓν Βαλεριανοῦ Α' (253 - 260 μ.Χ.).

Ὅστρακα προϊστορικῶν, ἀχρώμων λεκανοσχῆμων ἀγγείων, μεγαρικῶν σκύφων καὶ μελαμβαφῶν, τμημα ἀχρώμου πυξίδος μὲ ἐμπέστον διακόσμησιν ἐπὶ τοῦ πυθμένος (πίν. 89β), χεῖλος πηλίνης λεκάνης μετὰ διακοσμήσεως ἐκ φύλλων κισσοῦ, ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφορέων (πίν. 90α), εἰδώλιον Σατύρου, περίαπτον πήλινον διάτρητον καθὼς καὶ πολλὰ τεμάχια στρωτήρων καὶ καλυπτήρων κορινθιακοῦ καὶ λακωνικοῦ τύπου.

Βορείως τῆς οἰκίας 4 ἀπεκαλύφθη ἄλλη οἰκία, ἡ ὁποία φέρει τὸν ἀριθμὸν 5¹. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων οἰκιῶν φαίνεται ὅτι διήρχετο ὁδός, μὴ βεβαιωθεῖσα εἰσέτι πλήρως.

Ἡ ἔκτασις τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5 εἶναι 20 × 11.50 μ. Αὕτη ἀνεσκάφη μέχρι βάθους 0.40 μ., ἔνθα τὸ ἐκ κεράμων στῶμα καταστροφῆς (πίν. 88α). Τὸ ἐκ λακωνικοῦ καὶ κορινθιακοῦ τύπου στῶμα κεράμων καταλαμβάνει τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τῆς οἰκίας ταύτης μόνον.

Εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ δωματίου ἡ ἀπεκαλύφθη λίθινον κατώφλιον μήκ. 1.60 μ. καὶ πλάτ. 0.50 μ., πιθανὸν δὲ τοῦτο νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν κυρίαν εἴσοδον τῆς οἰκίας. Λίθινα κατώφλια εὐρέθησαν καὶ εἰς δύο δωμάτια τοῦ νοτίου τμήματος τῆς οἰκίας, καθὼς καὶ εἰς τὸ δωμάτιον α (πίν. 91).

Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου γ εὐρέθη στόμιον πηλίνου πίθου, δια-

1. Πολλοὶ εἶναι οἱ μέχρι τώρα ἀποκαλυφθέντες χῶροι, πιθανὸν δὲ νὰ ἀνήκουν εἰς οἰκίας περισσοτέρας τῆς μιᾶς, ἡ μορφή καὶ ἡ ἔκτασις τῶν ὁποίων θὰ ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς περαιτέρω ἐρεῦνης.

κοσμημένον με ἀνάγλυφον ἰωνικὸν κυμάτιον, ἐνῶ εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ δωματίου δ πηλοσωλὴν ὑδρεύσεως. Εἰς τὸν χώρον τοῦτον αἱ κέραμοι εὐρέθησαν ἐγγὺς τῶν τοίχων καὶ οὐχὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἑκτασὶν του.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ χώρου τούτου εὐρέθησαν τοῖχοι κτισμάτων μεταγενεστέρως ἐποχῆς, πιθανὸν τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.

Ταῦτα εἶναι σύγχρονα με τὸν ληνὸν καὶ τὸ κτίσμα τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκισμοῦ. Τὸ πλάτος τῶν τοίχων ὅλων αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν κτισμάτων, εἶναι 0.65 μ., ἐνῶ τῶν δωματίων τῶν οἰκιῶν εἶναι ± 0.48 μ. Τὰ ὡς ἄνω μεταγενέστερα κτίσματα, ἅτινα μετὰ τὴν σχεδιάσιν καὶ τὴν φωτογράφησιν ἀπεμακρύνθησαν, ἦσαν τὰ ἐξῆς:

1) Ἐν περίσχημον, ὅπερ κατελάμβανε τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῆς οἰκίας 5.

2) Ἐν κυκλικὸν εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν ταύτης.

3) Ἐν συνεχείᾳ καὶ νοτίως τοῦ κυκλικοῦ, κτίσμα με τετράγωνον αἵθουσαν καὶ στοὰν ἐν παραστάσι πρὸς Νότον, ὁμοιάζον πολὺ πρὸς τὸ ἀποκαλυφθὲν ἀνατολικῶς τοῦ χωρίσματος Δ, τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκισμοῦ.

4) Ἐτερον ὅμοιον κτίσμα, ἀλλ' ἀμελεστέρας κατασκευῆς, ἀπεκαλύφθη ἐξωτερικῶς τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς οἰκίας 5.

Εὐρήματα. Εἰς τὴν οἰκίαν 5 καὶ εἰς τὴν συμβολὴν τῶν δύο μεταγενεστέρων κατασκευῶν, ὀρθογωνίου καὶ κυκλικῆς, εὐρέθη δωρικὸν κιονόκρανον εἰς τεμάχια, ἐκ κιτρινωποῦ λίθου. Διὰ τῆς συγκολλήσεως τούτων συνεπληρώθη τὸ μεγαλύτερον μέρος τούτου, μετὰ τμήματος τοῦ κίονος καὶ τοῦ ὑποτραχηλίου, δηλουμένου δι' ἀπλῆς χαραγῆς· σωζόμενον ὕψος ± 0.30 μ., ὕψος ἄβακος 0.055 μ. (πίν. 90β). Ἐγγὺς τοῦ σημείου εὐρέσεως τοῦ κιονοκράνου τούτου εὐρέθη ἀξιόλογον ἀπότμημα πηλίνου δωρικοῦ κιονοκράνου ἄνευ ἄβακος.

Ἐκ τῆς οἰκίας 5 περισυνελέγησαν εἴκοσι πέντε χαλκᾶ νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν Μαρωνείας (4ος αἰ. π.Χ.), ἐν Ἀντιόχου Β' (261 - 246 π.Χ.), ἔτερον Μαρωνείας (2ος αἰ. π.Χ. μετὰ τὸ 146) (πίν. 115β), ὡς καὶ ἄλλα δυσδιάκριτα λόγῳ τῆς μεγάλης φθορᾶς.

Ὅστρακα διαφόρων ἐποχῶν, ὡς προϊστορικά, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀρθογώνιος λαβὴ ἀγγείου με ἐγχάρακτον διακόσμησιν, μελαμβαφῇ, ἐρυθρόμορφα, West Slope καὶ ἄχρωμα, καθὼς καὶ μεγαρικῶν σκύφων (πίν. 92-93). Ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφορέων ἐκ τῆς Θάσου κυρίως (πίν. 94). Τεμάχιον ἐκ πηλίνου περιρραντηρίου με ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐξ ἰωνικοῦ κυματίου καὶ ἀστραγάλου (πίν. 95γ). Βάσις κανθάρου, ἐπὶ τῆς ὁποίας χαρακτὰ τὰ δύο γράμματα Α καὶ Β. Πήλινον περιάπτον με ἐγχάρακτον σταυρόν.

Τμήματα εἰδωλίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν κεφαλῇ Σατύρου ἢ Κωμωδοῦ (πίν. 95α), ὡς καὶ ἐν με καλύπτραν (πίν. 95β). Τρεῖς κεφαλὰ εἰδωλίων, ἐξ ὧν μία ἐνθυμίζουσα τὴν μορφήν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (πίν. 99γ).

Πολλὰ τεμάχια ἐνσφραγίστων κεράμων (πίν. 96α.β). Στρωτῆρες κορινθιακοῦ καὶ λακωνικοῦ τύπου. Ἐκ τούτων εἰς κορινθιακός, με μέλαν γάνωμα ἐσωτε-

ρικῶς, συγκολληθεῖς ἐκ πολλῶν τεμαχίων, ἔχει μῆκος 0.625 μ. καὶ πλάτος 0.52 μ. (πίν. 96γ). Κονιάματα ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ χρώματος. Τμῆμα μαρμαρίνης ἐπι-
 τυμβίας ἀετωματικῆς στήλης. Χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ ἀντικείμενα, ὡς ἥλοι, δα-
 κτύλιοι, ἄγκιστρα, διάφορα ἐξαρτήματα καὶ μολύβδινοι σύνδεσμοι (πίν. 97-98).

Πέραν τῶν οἰκιῶν 4 καὶ 5 ἐγένετο ἐπιφανειακὸς καθαρισμὸς εἰς ἱκανὴν
 ἔκτασιν, εὐρέθησαν δὲ τρεῖς κεφαλαὶ εἰδωλίων, πῆλινον περίαπτον μὲ ὀπὴν
 εἰς τὸ κέντρον. Τμῆμα μαρμαρίνης δεξιᾶς χειρὸς (μῆκ. 0.105 μ.), σωζομένης
 ἐκ τοῦ καρποῦ καὶ μέχρι τῆς βάσεως τῶν δακτύλων. Τμῆμα πηλίνου πλακι-
 δίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σώζεται τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀναγλύφου μορφῆς, στη-
 ριζομένης ἐπὶ κέρατος Ἀμαλθείας (πίν. 100α). Τμῆμα χεῖλους πηλίνου περιρ-
 ραντηρίου μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐξ ἰωνικοῦ κυματίου (πίν. 100β). Τεμά-
 χιον πίθου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγχάρακτος ἐπιγραφή $\omega \text{ N I } \Sigma$ καὶ λευκὸν ἐπίχρισμα
 (πίν. 100γ). Εἴκοσι τρία χαλκᾶ νομίσματα, ὄστρακα προϊστορικὰ καὶ μελαμ-
 βαφῇ, ὡς καὶ τεμάχια κεράμων στρωτῆρων καὶ καλυπτῆρων.

Γενικῶς τὰ εὐρήματα ἦσαν ἀνάμεικτα λόγῳ τῆς κατασκευῆς τῶν χαρακω-
 μάτων εἰς τὸν χώρον αὐτὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν ἀκρι-
 βῇ στρωματογραφικὰ στοιχεῖα.

Διὰ μικρᾶς ἐρεύνης γενομένης ἐπιφανειακῶς καὶ βορείως τῆς οἰκίας 5 ἤρ-
 χισαν νὰ διαγράφωνται τὰ χωρίσματα τῶν δωματίων τῆς οἰκίας 6, εὐρέθησαν
 δὲ δέκα χάλκινα νομίσματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν Μαρωνείας (4ος αἰ. π.Χ.),
 ὄστρακα προϊστορικὰ καὶ μελαμβαφῇ, κέραμος λακωνικοῦ τύπου εἰς τεμά-
 χια, μῆκ. 0.87 καὶ πλάτ. 0.50 - 0.41 μ. (πίν. 101).

Κατὰ τὴν ἔρευναν εἰς τὰς οἰκίας 1, 2 καὶ 3 εὐρέθησαν μέχρι τοῦδε κονιάμα-
 τα λευκὰ ἐκ μιᾶς στρώσεως, ἐνῶ εἰς τὴν οἰκίαν 5, ἐκ δύο στρώσεων, μιᾶς ἐκ
 χονδροκόκκου ἄμμου καὶ ἀσβέστου καὶ ἐτέρας ἐξ ἐρυθροῦ χρώματος ἐξωτερικῶς.

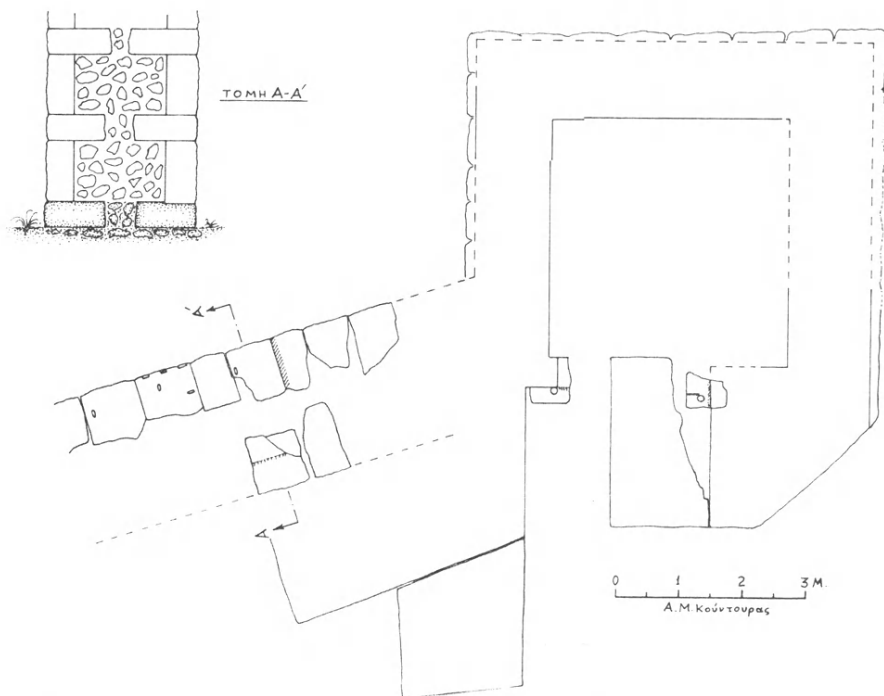
Εἰς τὴν θέσιν «Φυλακές» (ΠΑΕ 1966, 1969), ἐνθα ὁ ΝΑ. Πύργος τοῦ
 τείχους τῆς πόλεως, συνεχίσθη ἡ ἔρευνα εἰς τὴν νοτίαν, δυτικὴν καὶ βόρειον
 πλευρὰν ἐξωτερικῶς, πρὸς ἀποκάλυψιν τῆς συμβολῆς τοῦ Πύργου μετὰ τοῦ τεί-
 χους τῆς πόλεως (πίν. 102).

Ἐρχίσασμεν μὲ τὸν καθαρισμὸν τοῦ χώρου ἐκ τῶν θάμνων. Τὸ Δυτικὸν
 τμῆμα τοῦ Πύργου (πίν. 103α) ἔχει καταστραφῇ ἐκ τῶν χαρακωμάτων, καθὼς
 καὶ ἡ μετασκευὴ καὶ τὸ συνεχόμενον δυτικὸν τμῆμα τοῦ παραλίου τείχους, δηλ.
 τοῦ νοτίου, δεδομένου ὅτι ἡ προέκτασις τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ Πύργου πρὸς
 Δυσμὰς συνέπιπτε μετὰ τοῦ νοτίου σκέλους τοῦ τείχους τῆς πόλεως (εἰκ. 2).

Δυτικῶς τῆς εἰσόδου τοῦ Πύργου ἀπεκαλύφθη τάφος, περίκλειστος ἐκ λί-
 θων καὶ πλακῶν ὀρθίως τοποθετημένων, μὲ προσανατολισμὸν ἐκ Β. πρὸς Ν.
 (πίν. 103β). Ἐντὸς τούτου εὐρέθη λύχνος ἄχρωμος, μὲ ἀνάγλυφον φυλλοειδῆ
 διακόσμησιν πέραν τῆς ὀπῆς (πίν. 106α).

Ἐν συνεχείᾳ ἀπεμακρύνθη ὁ τάφος καὶ ἐφάνη καλύτερον ἢ δυτικὴ πλευρά, ὡς καὶ ἡ εἴσοδος τοῦ Πύργου (πίν. 104α).

Εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ Τείχους μετὸν Πύργον διακρίνεται ἡ γενομένη μεγάλη καταστροφή κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν χαρακωμάτων (πίν. 104β, 105α).

Εἰκ. 2. Κάτοψις τοῦ Πύργου «Φυλακὲς» καὶ τομὴ ἐν μερικῇ ἀναπαραστάσει.

Τὸ Ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς πόλεως ἀρχίζει ἐκ τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ Πύργου με κατεύθυνσιν πρὸς Βορρᾶν. Τούτου σώζεται μόνον ἡ πρώτη σειρὰ τῆς ἀνωδομῆς (πίν. 105β). Τὰ μοχλοβόθρια, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ σωζόμενοι τῶροι ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν δόμων μαρτυροῦν ὅτι ἡ δευτέρα σειρὰ - στρῶσις ἀπετελεῖτο ἐξ ὀρθοστατῶν, ὁμοίας δὲ κατασκευῆς φαίνεται ὅτι ἦτο καὶ ἡ δυτικὴ — ἐσωτερικὴ παρειὰ τοῦ τείχους.

Ἐν συμπεράσματι τὸ τεῖχος ἀπετελεῖτο ἐξ ἐπαλλήλων καταληπτήρων καὶ ὀρθοστατῶν, κατὰ τὰς παρειάς, τοῦ μεταξὺ αὐτῶν κενοῦ πληρουμένου διὰ θραυστῶν καὶ λογάδων λίθων, κατὰ τὸ ἀγροτικὸν σύστημα, ἥτοι με σφυροκοπημένην ἐπιφάνειαν, ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ καθηγ. Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου (Ὑλικὰ δομῆς, τόμ. Β', σ. 203 κ.έ., εἰκ. 163B καὶ 211).

Εὐρήματα. Εἴκοσι τέσσαρα χαλκᾶ νομίσματα λίαν ἐφθαρμένα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀδιάγνωστα εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ Πύργου. Ἐπίσης ὀλίγα χαλκᾶ μικροαντικείμενα, οἰνοχόη μελαμβαφῆς καὶ εἷς δακτυλιδόλιθος.

Ὅστρακα διάφορα, προϊστορικά, μελαμβαφῆ, ἐρυθροβαφῆ, ἐν ἐρυθρόμορφον, ἐξ μελανόμορφα, ἐξ ὧν μερικὰ διασώζουν λευκὸν καὶ ἰώδες ἐπίθημα, ὡς καὶ ἄχρωμα.

ΒΑ. τοῦ Οἰκισμοῦ καὶ εἰς τὸν ἀγρὸν Τσαμπάζη, νοτιώτερον τοῦ σημείου ἐρέυνης τῶν προηγουμένων ἐτῶν (1966 - 1968), ἐγένετο δοκιμαστικὴ τομὴ ἐκ Νότου πρὸς Βορρᾶν, πλησίον τοῦ Ἀνατολικοῦ τείχους τῆς πόλεως, ἀφοῦ πρῶτον ἐξεκαθαρίσθη ἀρκετὴ ἔκτασις ἐκ τῆς ἀγρίας βλαστήσεως.

Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἀπεκαλύφθη τμῆμα τοίχου, ὁμοίως κατασκευῆς πρὸς τὰ μεταγενέστερα κτίσματα τοῦ περιτετειχισμένου οἰκισμοῦ, ἐνῶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τὸ σωζόμενον βόρειον μέρος δωματίου μετὰ σιμέντου εἰς τὸ δάπεδον. Ἡ διάταξις τοῦ δαπέδου δεικνύει δωματίον μὲ κεντρικὸν διάκοσμον καὶ τρίκλινον πέριξ τούτου. Ἡ οἰκία εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει τὸ δωματίον ἐφθανε μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τῆς πόλεως.

Εὐρήματα. Ἐκ τῶν κυριωτέρων κινητῶν εὐρημάτων εἶναι, ἐξαίρετον πῆλινον τμῆμα σίμης, φέρον ἄνω ταινίαν καὶ ὑπ' αὐτὴν ἀνάγλυφον ἰωνικὸν κύματιον μετὰ ὑποκειμένης ἡμικυλινδρικής ταινίας ἐπεχούσης θέσιν ἀστράγαλου. Ἐτερον τμῆμα εἰς δύο συνανήκοντα τεμάχια, φέροντα ταινίαν ἄνω καὶ ἀστράγαλον κάτω, πιθανῶς ἀνήκον εἰς διακοσμητικὴν ταινίαν ἢ κοσμητήν. Τμῆμα πηλίνου ἀνθεμίου, κονιάματα λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος, ὡς καὶ λύχνοι εἰς τεμάχια. Ὅστρακα διάφορα, προϊστορικά, μελαμβαφῆ, ἄχρωμα Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, μερικὰ μὲ λευκὸν ἐπίθημα, ὡς καὶ ἐν ἐρυθρόμορφον.

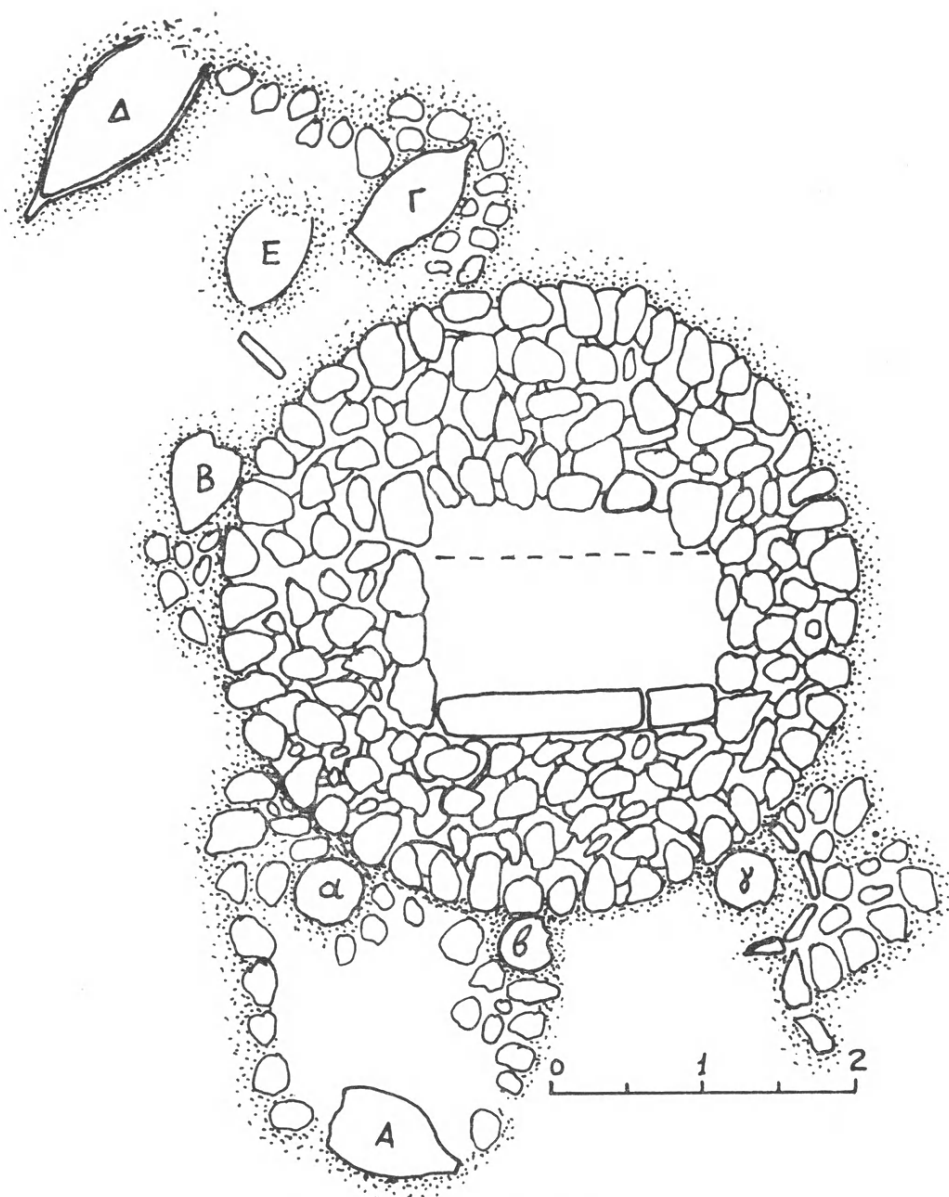
Ἐξ χαλκᾶ νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν Γαλλιανοῦ (253 - 268 μ.Χ.), ἐν Καρίνου (283-285 μ.Χ.) καὶ ἐν Βαλεντινιανοῦ Α' (364-375 μ.Χ.) (πίν. 115γ).

Εἰς τὴν Νεκρόπολιν καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀγροῦ Σοφόγλου, ἐνθα κυκλικὸς τάφος (ΠΑΕ 1966, 1967), ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Τσαούση, ἀπεκαλύφθη κυκλικὸς ταφικὸς τύμβος ἐκ λιθορριπῆς (εἰκ. 3).

Εἰς τὸ κέντρον τούτου εὐρέθη πλακοσκεπῆς ταφή, πέριξ δὲ ταύτης ὀκτὼ διάφοροι ταφαί, ἐξ ὧν τρεῖς ἐκ λεβητοειδῶν τεφοροδόχων ἀγγείων καὶ πέντε ἐκ πίθων τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς. Διάμετρος τύμβου 4.20 μ. Ἀπὸ τὴν κεντρικὴν ταφὴν σώζεται μόνον ἡ πλάξ τῆς μιᾶς μακρᾶς πλευρᾶς, ἐνῶ ἡ θέσις τῆς ἐτέρας σημειοῦται διὰ διακεκομμένης γραμμῆς εἰς τὸ σχέδιον.

Ἡ θέσις τῶν λεβητοειδῶν ἀγγείων σημειοῦται μὲ τὰ γράμματα α, β καὶ γ, ἐνῶ τῶν πίθων μὲ τὰ γράμματα Α, Β, Γ, Δ, Ε.

Ἀγγεῖον - ταφῆ α. Ἀνευρέθη θρυμματισμένον καὶ συνεκολλήθη συμπληρωθὲν διὰ γύψου (πίν. 106β). Ὁ λαίμῳς τούτου κωνοειδῆς στενούμενος πρὸς τὰ

Εἰκ. 3. Κυκλικός ταφικός περίβολος.

ἄνω. Πέριξ τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ τρεῖς ἐγχάρακτοι γραμμαὶ καὶ πέριξ τούτων τέσσαρες μαστοειδεῖς ἀποφύσεις. Ἀντιστοίχως τούτων τέσσαρες λαβαὶ ἐπὶ τοῦ ὤμου. Ὑψος ἀγγείου 0.515 μ. Διάμετρος στομίου 0.155 μ. Ἐντὸς τούτου εὐρέθησαν ὅστ᾽ καὶ κελύφη θαλασσίων κοχλιῶν.

Ἀγγεῖον - ταφή β. Λεβητοειδές, συνεκολλήθη ἐκ πολλῶν τεμαχίων καὶ συνεπληρώθη διὰ γύψου (πίν. 106γ). Ἀνοικτὸν στόμιον, τοῦ ὁποῦ ἡ διάμετρος εἶναι ± 0.35 μ., ἐνῶ τὸ ὕψος του 0.18 μ. Ἐντὸς αὐτοῦ ἐλάχιστα ὅστ᾽ καὶ κελύφη θαλασσίων κοχλιῶν.

Ἀγγεῖον - ταφή γ. Λεβητοειδές, ὁμοίως συγκολληθὲν ἐκ πολλῶν τεμαχίων καὶ συμπληρωθὲν διὰ γύψου. Τὸ μέγα στόμιόν του ἔχει διάμετρον 0.38 μ., ἐνῶ τὸ ὕψος του εἶναι ± 0.46 μ. (πίν. 107α). Ἐχει ἐγχάρακτον διακόσμησιν ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ ὤμου, μὲ δύο λαβὰς καὶ δύο ἀποφύσεις ἐναλλάξ ἐπ' αὐτοῦ.

Τὰ ὡς ἄνω ἀγγεῖα α, β, γ εἶναι σκοτεινοῦ χρώματος.

Ταφικὸς πίθος Α. Τὸ ἥμισυ περίπου προϊστορικοῦ πίθου, συγκολληθὲν ἐκ πολλῶν τεμαχίων. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν θαλάσσια κογχύλια.

Ταφικὸς πίθος Β. Συνεκολλήθη μέρος τούτου ἐκ πολλῶν τεμαχίων, ἐντὸς δὲ ὑπῆρχον τρία κρανία καὶ λοιπᾶ ὅστ᾽.

Ταφικὸς πίθος Δ. Τὸ ἥμισυ μεγάλου πίθου συγκολληθὲν ἐκ πολλῶν τεμαχίων καὶ συνδεθὲν ὁμοίως διὰ τῶν σωζομένων ἀρχαίων μολυβδίνων συνδέσμων. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρίσκετο ξίφος - λόγχη εἰς τεμάχια, μήκους ± 0.23 μ., χαλκῇ χάνδρᾳ, κελύφη θαλασσίων κογχυλίων, ὡς καὶ ἐλάχιστα ὅστ᾽.

Οἱ ταφικοὶ πίθοι Α, Β, Γ, Δ, Ε εἶναι ἐρυθρωποῦ χρώματος.

Εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Νεκροπόλεως ἡρευνήθησαν καὶ ἄλλοι τάφοι, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν, πρᾶγμα συνηθέστατον, ἦσαν συλημένοι καὶ κατεστραμμένοι, εἰς τὸν ἀγρὸν ὅμως τοῦ ιδιώτου Μουμίνη, ἐκ τῆς Νέας Μεσημβρίας, ἀπεκαλύφθη μικρὸς ταφικὸς πίθος ἀσύλητος καὶ ἐντελὼς ἀδιατάρακτος, τῆς κλασσικῆς ἢ τῆς πρωίμου ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς (πίν. 107β). Τὸ στόμιον τούτου ἐφράσσετο ἐπιμελῶς διὰ σχιστολίθου καὶ λίθων ἐνσφηνωμένων πέριξ. Ὑψος τούτου 0.645 μ., διάμετρος στομίου 0.25 μ. καὶ πλάτος χείλους 0.06 μ.

Εὐρήματα. Ἀργυροῦν ψέλιον (πίν. 107γ), ἐνώτιον, δακτύλιος (πίν. 107δ), καρφίς, δύο εἰδῶλια - πλαγγόνες (πίν. 108α). Δίωτος σκύφος ἐρυθρόμορφος μὲ μορφὴν γυναικὸς καὶ εἰς τὰς δύο ὀψεις (πίν. 108β). Μελαμβαφῆς ἀρυβαλλοειδῆς λήκυθος, δύο ἐρυθρόμορφοι μὲ παράστασιν ἀνθεμίου, ὡς καὶ ἄλλη μὲ διακόσμησιν ἐκ φύλλων. Ἀμφορίσκος μὲ μελαμβαφῇ δικτυωτὴν διακόσμησιν καὶ λευκάς στιγμαὶς ἐπὶ τῆς κοιλίας (πίν. 109α.β).

Εἰς τὸν αὐτὸν ἀγρὸν καὶ εἰς τὸ δυτικόν του ὄριον, πλησίον τοῦ προηγουμένου ταφικοῦ πίθου, εὐρέθη εἰς βάθος 2.60 μ., μέγας ταφικὸς πίθος συλημένος, εἰς ὀριζοντίαν θέσιν καὶ φέρων πλάκα ἐκ σχιστολίθου εἰς τὸ στόμιον, προσηρμοσμένην δι' ἀσβεστοκονιάματος, ἐνῶ εἰς τὴν κοιλίαν ἔφερε μεγάλην κυ-

κλικήν ὀπήν. Πλησίον τοῦ τάφου εὐρέθη ὕστρακον ἐρυθρομόρφου σκύφου με παράστασιν μορφῆς κρατούσης διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς θύρσον (πίν. 109γ).

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ εὐρέθη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἀρυβαλλόσχημον ἀγγεῖον μελαμβαφές, συγκολληθὲν ἐκ πολλῶν τεμαχίων καὶ φέρον ἐγχράκτους ἐπιγραφάς, ΜΕΤΡΙΟΣ, ἐπὶ τῆς κοιλίας, ΤΡΥΦΩ δὲ εἰς τὸ χεῖλος τοῦ στομίου (πίν. 110). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου περισυνελέγη τμῆμα χεῖλους κρατῆρος, ὡς καὶ τεμάχιον καλύμματος ἐρυθρομόρφου λεκανίδος (πίν. 111α).

Εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἀνεσκάφη πλακοσκεπῆς τάφος ἐξ ἀκατεργάστου λίθου διαστ. 1.20×0.75 μ.

Οὗτος ἦτο ἀσύλητος, εὐρέθησαν δὲ ἐντὸς αὐτοῦ δύο πήλινα περίαπτα, ἀργυροῦν ἐνώτιον (πίν. 111β), κεφαλὴ εἰδωλίου γλαυκός (πίν. 111γ), σκύφος μελαμβαφῆς κεκαυμένος (πίν. 111δ), μόνωτον μελαμβαφές κυάθιον (πίν. 112α), πήλινον κύπελλον ἀκέραιον μετὰ λαβῆς (πίν. 112β), ἀποσαθρωμένοι κεφαλαὶ εἰδωλίων, ὡς καὶ χώματα ἀναμεμειγμένα μετὰ τῆς τέφρας τῆς πυρᾶς.

Ἀνατολικῶς τοῦ ὡς ἄνω τάφου καὶ πλησίον αὐτοῦ εὐρέθη μόνωτος μελαμβαφῆς σκύφος εἰς πολλὰ τεμάχια (πίν. 112γ), δίωτος ἐρυθρόμορφος σκύφος με παράστασιν δύο μορφῶν εἰς ἐκάστην πλευράν (πίν. 112δ).

Εἰς γειτονικὸν ἀγρὸν εὐρέθησαν ἐντὸς συλημένου λακκοειδοῦς τάφου, καλυπτομένου με δύο ὀγκολίθους, δύο ἀρυβαλλοειδεῖς λήκυθοι (πίν. 114α), ἀνθρακες καὶ ὅστ᾽ ἀπηνθρακωμένα.

Εἰς ἄλλην δοκιμαστικὴν τομὴν, διαστάσεων 2.50×2.50 μ. καὶ βάθους 0.80 μ., ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ Σοφόγλου, εὐρέθησαν, τμῆμα πήλινου περιρραντηρίου, με ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐξ ἰωνικῶν κυματίων (πίν. 113γ), ἐλάχιστα ὕστρακα μελαμβαφῇ καὶ ἄχρωμα, ὡς καὶ τεμάχια - θραύσματα ἐκ μαρμάρου.

Σποραδικὰ εὐρήματα ἐκ τῆς Νεκροπόλεως ἦσαν, ἐνσφράγιστος λαβὴ ἀμφορέως Θασίων (πίν. 113α-β), ὡς καὶ τμῆμα καλύμματος ἐρυθρομόρφου λεκανίδος με παράστασιν καθημένης γυναικός (πίν. 114β).

Τὸ ἐξαιρετικὸν καὶ κατ' ἔτος αὐξανόμενον ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσημβρίαν συνηγορεῖ διὰ τὴν εἰς μεγαλυτέραν κλίμακα καὶ διὰ τὸ προσεχές ἔτος (1971) προγραμματισθεῖσαν ἔρευναν, πρᾶγμα ὅπερ θὰ ἐνισχύσῃ ἔτι περισσότερο τὴν ἀποψιν περὶ τοῦ ἰδιοτύπου τῶν οἰκισμῶν καὶ τῶν τειχῶν εἰς τὴν Θρακικὴν γῆν, ἰδιαίτερώς δὲ εἰς τὰ καταντικρὺ τῆς Σαμοθράκης Θρακικὰ παράλια, ἐνθα πόλεις καὶ πολίσματα, τοῦ λυρωδοῦ Ὀρφέως καὶ τῆς ἀκολουθίας του τὰ ἐνδαιτήματα, ἐν μέσῳ πρίνων καὶ δρυὼν αἰωνοβίων.

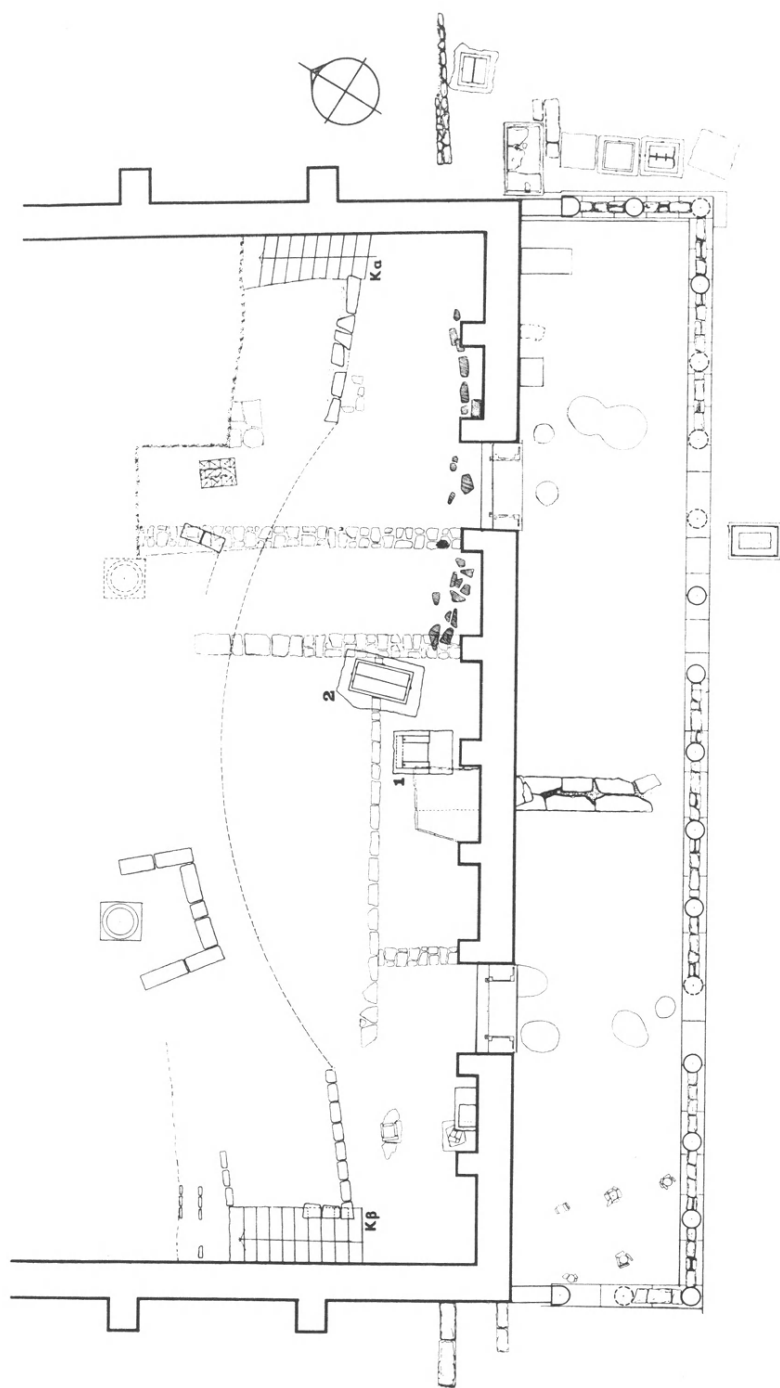
ΑΝΔΡΕΑΣ Κ. ΒΑΒΡΙΤΣΑΣ

7. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ

(Πίν. 116 - 117)

Ἡ κατὰ θέρος τοῦ 1970 γενομένη ἀνασκαφή τοῦ Βουλευτηρίου τῆς Δωδώνης ὑπῆρξε περιορισμένη εἰς ἔκτασιν, λόγῳ τῶν μεγάλων ἐπιχώσεων καὶ τοῦ μικροῦ ὕψους τῆς πιστώσεως. Ἀνεσκάφη τὸ πρὸς Βορρᾶν τοῦ βάθρου τοῦ Χάρουπος (εἰκ. 1) ἀνωφερὲς τμήμα, διὰ νὰ καθορισθοῦν ἡ κλίσις καὶ ἡ μορφή τοῦ κοίλου, ὅπου ἐκάθηντο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Ἑπειρωτικῶν φύλων, τὰ ὅποια συμμετεῖχον εἰς τὴν Συμμαχίαν (330/325 - 232 π.Χ.) καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν (232 - 168 π.Χ.). Διὰ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος σχεδὸν ὁ τοξοειδὴς βασικὸς κύκλος τοῦ θεατροειδοῦς χώρου, ἐκτεινόμενος μεταξὺ τῶν δύο ἀναλημμάτων, τὰ ὅποια συνέχονται πρὸς τὰς δύο πλευρικὰς λιθίνας κλίμακας παρὰ τὸν ἀνατολικὸν καὶ τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ κτηρίου (εἰκ. 1, Κα καὶ Κβ). Τὸ τόξον τοῦτο ἀνήκει εἰς κύκλον, μὲ διάμετρον ἴσην πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν πλάτος τοῦ Βουλευτηρίου (30.20 μ.), τὸ δὲ κέντρον του (Κ) εὐρίσκεται 1.70 μ. νοτίως τοῦ μεσαίου κίονος τῆς πρὸς Νότον δωρικῆς στοᾶς. Τοιουτοτρόπως τὸ χαμηλὸν τοιχάριον τῆς βασικῆς καμπύλης τοῦ κοίλου, ἐνούμενον μὲ τοὺς ἐκατέρωθεν παρὰ τὰς πλευρικὰς κλίμακας χαμηλοὺς ἀναλημματικούς τοίχους, ἀπετέλει τὴν βᾶσιν τοῦ θεατροειδοῦς χώρου, ὅπου εὐρίσκοντο τὰ ξύλινα ἔδρανα τῶν καθημένων.

Εἰς ἀπόστασιν 1.20 μ. βορείως τοῦ βασικοῦ τόξου ἀπεκαλύφθη πλήρως τὸ κατὰ τὴν περυσινὴν ἀνασκαφὴν μερικῶς ἀποκαλυφθὲν καμπυλόγραμμον κτίσμα (ΠΑΕ 1969, σ. 28 πίν. 38β). Τοῦτο ἔχει σχῆμα ἀνεστραμμένου πεῖ, μὲ νοτίαν πλευρὰν εἰς σχῆμα τόξου ὁμοκέντρου πρὸς τὴν βασικὴν καμπύλην (εἰκ. 1 - 2). Τὸ κτίσμα, κατασκευασμένον κατὰ τὸν ἰσόδομον τρόπον, διαστάσεων 3.40×2.45 μ., περιβάλλει διὰ τῶν τριῶν πλευρῶν του τὸ θεμέλιον στυλοβάτου, ἐδραζόμενον ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ ἀποτελούμενον ἐκ τριῶν δόμων, ὕψους 1.05 μ., ἐπὶ τοῦ ὁποίου βαίνει ἰωνικὸς κίων (πίν. 116, 117α). Τούτου τὸ κέντρον ἀπέχει δέκα μέτρα ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ Βουλευτηρίου καὶ εἰκοσιν ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ. Ὁ κίων ἐξ ἐγχωρίου λατυποπαγοῦς λίθου, διαμέτρου 0.85 μ. περίπου, φέρει εἴκοσι ραβδώσεις καὶ αὐλακώσεις, βᾶσιν μὲ δύο σπείρας καὶ σχοτίαν (εἰκ. 2, πίν. 116β - 117α) καὶ τετραγωνικὸν τόρμον, 0.12×0.12 μ., εἰς τὸ κέντρον τῆς ἄνω ἐπιφανείας πρὸς ἔνθεσιν τοῦ ἐμπολίου. Ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ καμπυλογράμμου κτίσματος ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ἰσο-

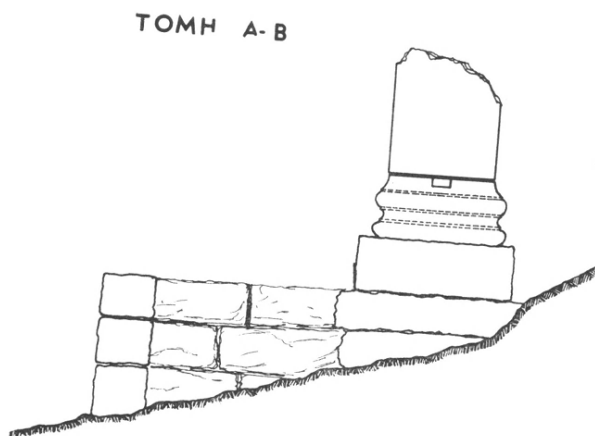
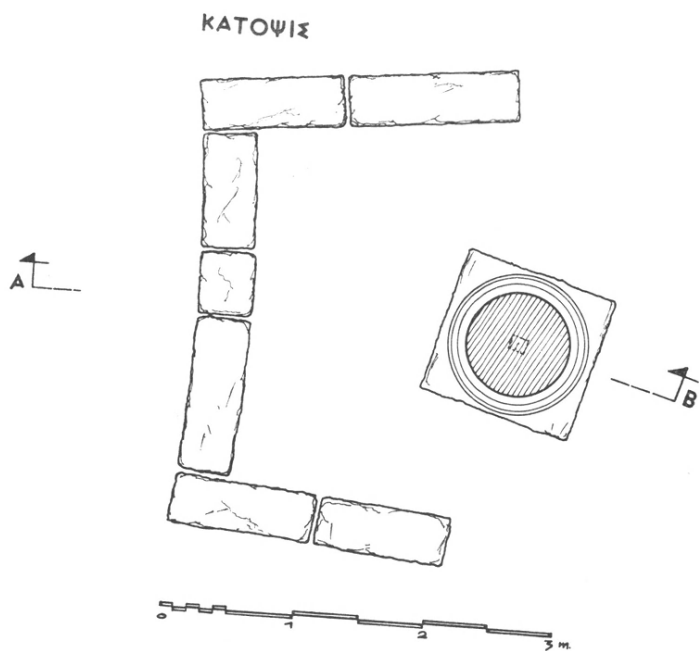
Εβλ. 1. Κάτοψς τοῦ Βουλευτηρίου τῆς Δωδώνης.

δομικῶν στρώσεων ὕψους 1.08 μ., τὰ δὲ δύο κάθετα σκέλη, παρακολουθοῦντα βορειότερον τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ ἐδάφους, περιορίζονται τελικῶς εἰς ἓνα μόνον δόμον (εἰκ. 2).

Τὸ ἐντὸς τοῦ κτίσματος πλήρωμα (μπάζα) ἀπετελεῖτο ἐκ χώματος καὶ μικρῶν ἀργῶν λίθων, οἱ ὅποιοι προέρχονται ἐκ τοῦ βραχώδους ἐδάφους τοῦ λόφου, ἐκ τῶν ἐκσκαφῶν πρὸς διαμόρφωσιν τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους, ὑπεράνω δὲ ἐκ λεπτοῦ στρώματος ἐκ μελανωπῶν χωμάτων με ἀνθρακας καὶ ἄφθονα συντρίμματα κεράμων στέγης. Τὸ ἀνώτερον τοῦτο στῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει διαπιστωθῇ καθ' ὅλην τὴν ἀνασκαφεῖσαν ἔκτασιν τοῦ Βουλευτηρίου, ὀφείλεται εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν καταστροφὴν τοῦ ἔτους 167 π.Χ., ἡ ὁποία ἐπήνεγκε τὴν ὀριστικὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ οἰκοδομήματος. Ἐντὸς τούτου εὐρέθη χαλκοῦν νόμισμα τῆς Ἀμβρακίας (232 - 168 π.Χ.), ἐνδεικτικὸν τοῦ χρόνου τῆς καταστροφῆς τοῦ Βουλευτηρίου. Παριστᾷ ἐπὶ τῆς προσθίας ὀψews κεφαλὴν Διώνης με καλύπτραν πρὸς δεξιὰ, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας βαίτυλον, με τὰ ἀρχικὰ τῆς πόλεως, A-M-B-P-, ἐντὸς στεφάνου δάφνης. Ὑπὸ τὸ ἀνάλημμα, καὶ εἰς ὅσῃν ἔκτασιν ἐκατέρωθεν τούτου ἐπροχώρησεν ἡ ἀνασκαφή, ἐκτείνεται στρώσις ἀργιλικῆς γῆς καὶ συντριμμάτων κεράμων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ δάπεδον τοῦ κοίλου. Τὸ στῶμα τοῦτο εἶχε θεωρηθῇ ὅτι ὀφείλετο εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καταστροφὴν (ΠΑΕ 1969, σ. 28) καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὸ ἐπ' αὐτοῦ θεμελιωμένον καμπύλον κτίσμα εἶχε χρονολογηθῇ μετὰ τὸ ἔτος 167 π.Χ. Τώρα ὅμως ἀποδεικνύεται, ὅτι τοῦτο προϋπῆρχε τῆς ρωμαϊκῆς καταστροφῆς καὶ ἐπομένως τὸ ὑπὸ τὸ κτίσμα στῶμα κεραμιδιῶν ὀφείλεται εἴτε εἰς τὴν παλαιότεραν καταστροφὴν τοῦ ἔτους 219 ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν εἴτε εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐπίστρωσιν τοῦ κοίλου διὰ χωμάτων, πού περιεῖχον συντρίμματα κεραμιδιῶν. Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς θὰ διευκρινήσῃ πιθανῶς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Μεταξὺ πολλῶν σπονδύλων, οἱ ὅποιοι προέρχονται ἐκ τῶν ἰωνικῶν κίωνων τοῦ Βουλευτηρίου καὶ οἱ ὅποιοι ἐπανατοποθετούμενοι θὰ προσδώσουν μεγαλοπρέπειαν εἰς τὸ οἰκοδόμημα, περιλαμβάνεται καὶ ἰωνικὸν κιονόκρανον ἐκ τοῦ αὐτοῦ λατυποπαγοῦς λίθου (πίν. 117β). Τούτου ἐλλείπουν αἱ τέσσαρες γωνίαι μετὰς ἰωνικὰς ἑλικας, αἱ ὁποῖαι, ὅπως μαρτυροῦν αἱ λεῖαι ἐπιφάνειαι του, εἶχον κατασκευασθῇ ἐκ χωριστῶν τεμαχίων. Τοιαῦται γωνιαῖαι ἑλικες ἐκ μαλακοῦ ἐγγχωρίου ἀμμολίθου εἶχον εὐρεθῇ κατὰ τὸ ἔτος 1963 ἐντὸς τῆς «αἰτωλικῆς ἐπιχώσεως», μεταξὺ τοῦ Βουλευτηρίου καὶ τοῦ Θεάτρου.

Εἰς ἀπόστασιν 8.50 μέτρων ἀνατολικῶς τοῦ τριπλεύρου ἀναλήμματος παρετηρήθησαν ἐντὸς ρωμαϊκοῦ τοίχου δύο μεγαλύτεροι λίθοι, τοποθετημένοι ἐν σειρᾷ, ὅμοιοι εἰς ἐργασίαν πρὸς τὸ δυτικὸν καμπυλόγραμμον τρίπλευρον ἀνάλημμα. Ἄν καὶ τὸ τμήμα τοῦτο δὲν ἔχει ἀνασκαφῇ εἰσέτι, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιοι, ὅτι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπῆρχεν ὅμοιον κτίσμα, περιβάλλον ἐπίσης κίονα ἰωνικόν. Κατασκευαστικῶς ὁ κίων οὗτος ἀπέχει συμμετρικῶς 10 μέτρα ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον καὶ ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ δυτικοῦ

Εἰκ. 2. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ καμπυλογράμμου ἀναλήμματος καὶ τοῦ ἐν μέρει σωζομένου κατὰ χώραν ἱωνικοῦ κίονος.

κίονος (εἰκ. 1). Οὕτως, ἐκτὸς τῶν δύο βορειοτέρων κιονοστοιχιῶν ἐκ τριῶν ἰωνικῶν κίωνων ἐκάστη, βεβαιώνεται τώρα καὶ τρίτη σειρὰ ἐκ δύο μόνον κίωνων, ἀπέχουσα τῆς μεσαίας κιονοστοιχίας 10 μέτρα.

Ἐπὶ τῶν ὀκτὼ τούτων κίωνων, διατεταγμένων εἰς τρεῖς σειράς (3-3-2), μὲ ἴσην περίπου ἀπόστασιν 10 μέτρων, ἐφέρετο ἡ τεραστία στέγη τοῦ Βουλευτηρίου, τοῦ ὁποίου αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις ἀνέρχονται εἰς 41.50×30 μ., ἤτοι εἰς 1.250 π.μ. Εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ἡ χρησιμοποίησις δύο κίωνων εἰς τὴν νοτίαν σειρὰν δὲν ὀφείλεται τόσον εἰς τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τῆς στέγης, ὅσον κυρίως εἰς τὴν ἀνάγκην, ὅπως οἱ καθήμενοι ἐπὶ τοῦ ἀνωφεροῦς ἐπιπέδου ἔχουν ἀπρόσκοπτον θέαν πρὸς τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς, ὅπου ὁ βωμός τοῦ Διὸς Νάου, τοῦ Διὸς Βουλέως καὶ τῆς Διώνης (εἰκ. 1, 2) καὶ ἡ θέσις τοῦ ρήτορος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὸ πρὸς Δυσμᾶς ὑπ' ἀριθ. 1 ὀρθογώνιον βᾶθρον, διαστάσεων 1.47×0.70 μ., εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ ὁποίου οἱ τρεῖς ὀρθοστάται σχηματίζουν κιβωτιόσχημον θήκην, δυνατόν νὰ ἐχρησίμευεν ὡς βᾶθρον τοῦ ρήτορος (ΠΑΕ 1969, σ. 30 καὶ πίν. 39β), δεξιᾷ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει βωμός.

Μικροῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ κινητὰ εὐρήματα, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων εἶναι νεώτερα τῆς καταστροφῆς τοῦ οἰκοδομήματος, χαλκαῖ πόρπαι μὲ ἐπικρατέστερον τὸν τύπον *Lycissa*, γλύφανα, «ὠτογλυφίδες», δύο πήλινα «εἰσιτήρια», ἄφθονα ὄστρεα πορφύρας πρὸς κατεργασίαν τῆς ὁμωνύμου χρωστικῆς ὕλης (σχετικῶς ΠΑΕ 1969, σ. 31) καὶ 23 χαλκᾶ νομίσματα. Ταῦτα προέρχονται ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ λόφου ἢ καὶ ἐκ τῶν ρωμαϊκῶν κτισμάτων, τοῦ 2ου π.Χ. - 4ου μ.Χ. αἰῶνος, τὰ ὁποῖα κατεσκευάσθησαν ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου.

Ἐκ τῶν νομισμάτων, 15 εἶναι ρωμαϊκὰ (11 τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ.), δύο τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν (232 - 168 π.Χ.), τρία τῆς Ἀμβρακίας (232 - 168 π.Χ.), ἐν τῶν Κασσωπαίων (343/2 - 330 π.Χ.). Ἀλλὰ τὰ ἀναμενόμενα ψηφίσματα τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν, ἐξαιρέσει τῶν εὐαρίθμων ψηφισμάτων ἐκ τῶν προηγουμένων ἀνασκαφῶν, πολὺτιμα διὰ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑπείρου, δὲν εὐρέθησαν.

Ἀξίζει τέλος νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐκ τῶν δύο νομισμάτων τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν (232 - 168 π.Χ.), μὲ κεφαλὴν Ἀρτέμιδος δεξιᾷ | αἰχμὴν δόρατος καὶ ἐπιγραφὴν ΑΠΕΙ - ΡΩΤΑΝ, ἐντὸς στεφάνου δάφνης, τῆς ὁμάδος VIII (Franke, *Die antiken Münzen von Epirus*, 1961, σ. 209 κ.έ.), τὸ ἐν εὐρέθῃ ἐντὸς τοῦ στρώματος καταστροφῆς. Ἐπειδὴ παρόμοια νομίσματα εὐρέθησαν εἰς τὸ Βουλευτήριον καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας ἀνασκαφάς, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ὁμάς αὕτη τῶν χαλκῶν νομισμάτων τοῦ Κοινοῦ, ὅπως καὶ ὁ ἀνωτέρω περιγραφεὶς τύπος νομίσματος τῆς Ἀμβρακίας, εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων ἐκδόσεων τῆς Ἑπειρωτικῆς Δημοκρατίας.

Τὴν ἄποψιν ταύτην περὶ τῆς ὁμάδος VIII τῶν νομισμάτων τοῦ Κοινοῦ εἶχεν

ὑποστηρίζει ἤδη ὁ P. Franke (ἐ.ἀ. σ. 149) ἐπὶ τῇ βάσει τῆς στενῆς ὁμοιότητος τῆς προτομῆς τῆς 'Αρτέμιδος πρὸς τὰ νομίσματα τὰ ὅποια ἐκόπησαν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης μετὰ τὸ ἔτος 168 π.Χ. ἐπὶ Μενεδήμου 'Αργεάδου ἱερέως. Ἡδη ἡ χρονολόγησις αὕτη ἐνισχύεται διὰ τῶν εὗρημάτων τοῦ Βουλευτηρίου.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΔΑΚΑΡΗΣ

Μετά διακοπήν πολλῶν ἐτῶν ἐπανελήφθη ἐφέτος ἡ ἀνασκαφή τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς τοῦ Γλυκέος, παρὰ τὸν Ἀχέροντα, νοτίως τῆς Παραμυθιάς, εἰς τὴν Θεσπρωτίαν¹. Ἐπεδιώχθη κατὰ πρῶτον λόγον νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου μεσοβυζαντινοῦ μνημείου τῆς Ἡπείρου, ἀλλ' ἐν συνδυασμῷ πάντως πρὸς τὸν ἀρχικὸν στόχον τῆς ἐδῶ ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης, τοῦ νὰ ἀναζητηθῇ δηλαδὴ ὁ ὑπὸ τῶν πηγῶν μνημονευόμενος ναὸς τοῦ Ἀγίου Δονάτου, ἐπισκόπου Εὐροίας. Φέρεται ὅτι ὁ ναὸς ἐκεῖνος εἶχε κτισθῇ ἐπὶ τῆς θέσεως ἀρχαίου ἱεροῦ — τοῦ Ὀμφαλίου — ὑπὸ αὐτοῦ τούτου τοῦ Δονάτου διὰ χορηγίας τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου καὶ ὅτι περιέκλειε τὸν τάφον τοῦ Ἀγίου². Ὑπενθυμίζω ὅτι τὸ μεσαῖον διαμέρισμα τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς καταλαμβάνεται κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ μεταγενεστέρου ἐκκλησιδίου τιμωμένου εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου.

1. Τὸ μνημεῖον: Κατὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1953 καὶ 1954 εἶχε κατορθωθῇ νὰ προσδιορισθοῦν αἱ διαστάσεις τοῦ μνημείου καὶ τὸ σχέδιόν του³. Αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι ἐφέτος ἤρχισαν μὲ στοιχειώδη καθαρισμὸν τοῦ μνημείου καὶ ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς περιοχῆς του χωμάτων, τὰ ὅποια εἶχον προέλθει ἐκ τῶν παλαιότερων δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν. Ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφή του ἐμεθοδεύθη ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν του πρὸς τὰ δυτικά.

Ἐν πρώτοις ἀπεχωματώθη ἐφέτος τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κατὰ τὸ 1954 ἀποκαλυφθέντος κοίλου πεσσοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ διακονικοῦ, τοῦ

1. ΠΑΕ 1953, 159 (Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ) καὶ 1954, 194 - 200 (Δ. ΠΑΛΛΑΣ). Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐρευνῶν τούτων κάτοψις τοῦ μνημείου: D. I. PALLAS, *Reallex. z. byz. Kunst* II, 250 εἰκ. 19 (λῆμμα: *Epiros*).

Τῆς ἀνασκαφῆς μετέσχεν ὁ κ. Δημήτριος Τριανταφυλλόπουλος, Βοηθὸς τῆς ἑδρας τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

2. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (1902) 643 (HIPPO. DELEHAYE). ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ. VII 26 (P.G. 67, 1497 κ.ε.).

3. Τοῦ καιροῦ μὴ ἐπιτρέψαντος τὴν ἄνετον διεξαγωγὴν τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης (πρβ. κατωτ. σ. 86) αἱ μετρήσεις διὰ τὸ σχέδιον εἰκ. 1, ὡς καὶ αἱ φωτογραφίαι τῶν πινάκων 118, 119β, 120, 121 καὶ 122 ἐγένοντο κατ' Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1971, κατὰ τὴν ἐκ νέου μετάβασιν τοῦ γράφοντος εἰς Γλυκὴ πρὸς συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ μνημείου.

ὁποίου κατὰ τὸ 1954 μόνον τὸ περίγραμμα εἶχεν ἐπισημανθῇ (εἰκ. 1). Ἡ ἐπίχωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ πεσσοῦ συνίστατο ἐκ κρημνισμάτων, μετὰξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο σπαράγματα τοιχογραφιῶν, μικρὸν ἀπότμημα μαρμαρίνου περιθωρώματος, τεμάχια κεραμίδων καὶ ὄστρακά τινα, π.χ. ἐν ἐξ ἐφυσλωμένου πινακίου μὲ πρασίνην γάνωσιν καὶ ἐν ἐκ φαγεντιανοῦ ἀγγείου. Τὸ διακονικὸν εὐρέθη διηρημένον δι' εὐτελοῦς μεταγενεστέρου τοίχου, βαίνοντος ἀπὸ Β. πρὸς Ν., εἰς δύο διαδοχικὰ διαμερίσματα. Τούτων ἡ ἐπίχωσις, ἀρκετὰ διαταραγμένη, συνίστατο ἐξ εὐθρύπτων μακρῶν χωμάτων μὲ λίθους, τεμάχια κεραμίδων καὶ κρημνίσματα καί, εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη, μὲ μικρὰ τεμάχια ἐκ τῆς γραπτῆς διακοσμήσεως τῶν τοίχων του, ἀλλ' ἄνευ ἰδιαίτερας τινὸς σημασίας· εὐρέθησαν ἐδῶ ὄστρακα ἐκ χονδρῶν ἀγγείων, μικρὰ τεμάχια ἐξ ὑαλίνων σκευῶν καὶ τέσσαρα νομίσματα: ἐν τοῦ Μανουήλ Α' (1143 - 1180), δύο φραγκικὰ καὶ ἐν τουρκικόν. Τὸ τουρκικὸν εὐρέθη εἰς τὰ κατώτερα στρώματα καὶ τὸ βυζαντινὸν εἰς τὰ ἀνώτερα. Τὸ διακονικὸν ἀνεσκάφη μέχρι κάτω τῆς εὐθυνηρίας του· δάπεδον δὲν ἐπεσημάνθη, εἶχε τοῦτο ἀφαιρεθῇ ὀλοσχερῶς, βεβαίως εἰς ὀψίμους χρόνους.

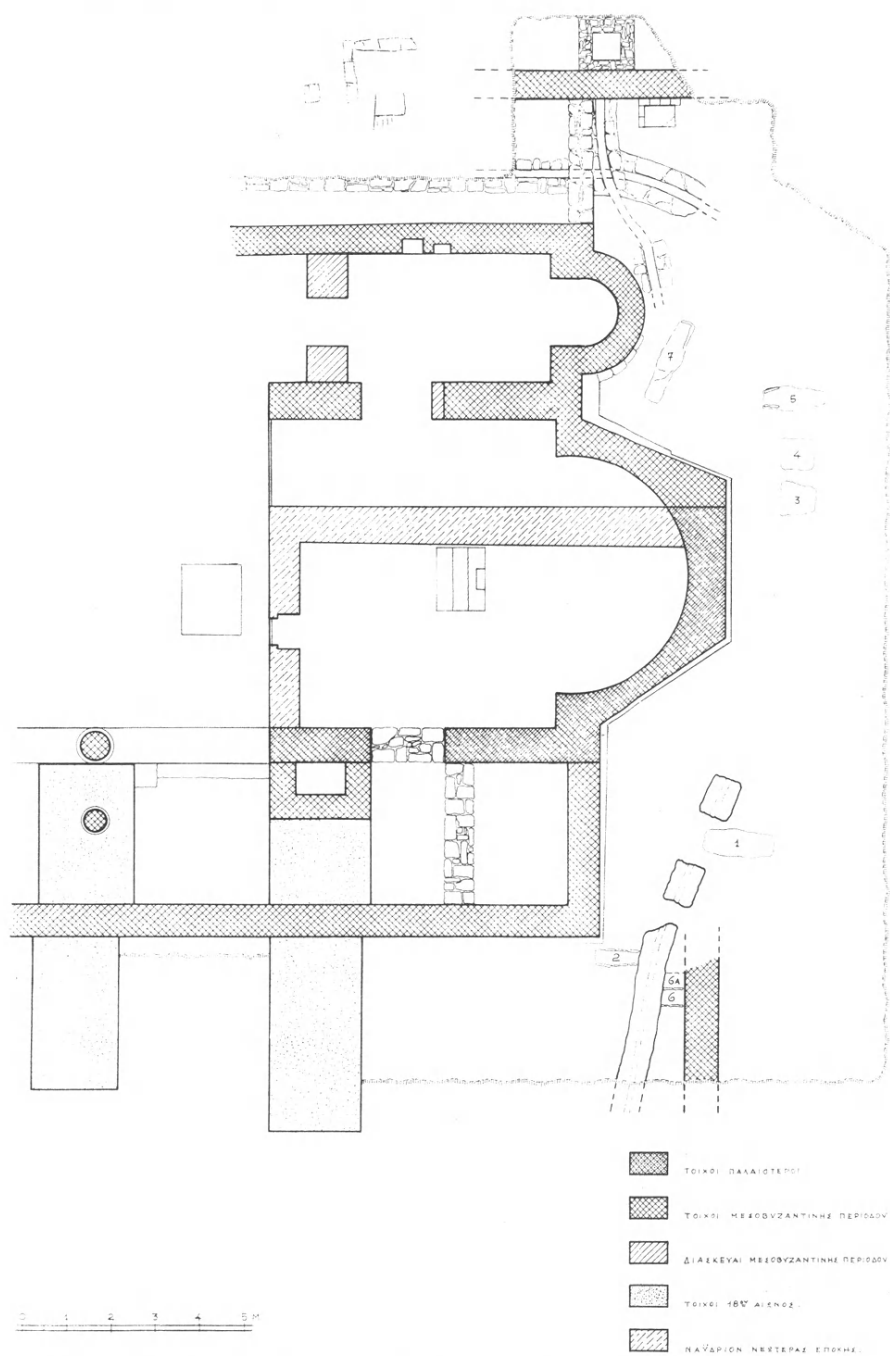
Διὰ τὰ «ἀναπνεύση» τὸ μνημεῖον, ἀλλὰ καί, μὲ ἀπώτερον λόγον, διὰ τὰ διευκολυνθῇ ἡ εἰς βάθος ἀναζήτησις τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ οἰκοδομήματος ἐπεχειρήθη, ἐν συνεχείᾳ, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἀνατολικῶν μερῶν του — ἐξωτερικῶς — ἀπὸ τῶν χωμάτων, ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶχον προέλθει ἐκ τῶν παλαιοτέρων ἀνασκαφῶν καί, ἀκολούθως, τῶν χωμάτων τῆς φυσικῆς ἐπιχώσεως. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἡ ἔρευνα διεξήχθη πρὸς Α. διὰ τομῆς πλάτους 4.00 μ. ἀπὸ τῆς ἀψίδος καὶ μὲ φορὰν ἀπὸ Β. πρὸς Ν., πρὸς Ν. τοῦ διακονικοῦ διὰ τομῆς πλάτους 4.00 μ. καὶ πρὸς Β. τῆς προθέσεως διὰ τομῆς πλάτους ὁμοίως 4.00 μ. (εἰκ. 1). Ἐξω τοῦ διακονικοῦ μέχρι καὶ τῆς κορυφῆς περίπου τῆς καμπύλης τῆς ἡμικυλινδρικῆς κόγχης τῆς προθέσεως ἡ ἔρευνα εἰς βάθος ἔφθασε μέχρι κάτω τῆς εὐθυνηρίας. Οὕτως ἀνεδείχθη ἡ ἐξ ἀργολιθοδομῆς, ἀλλὰ μὲ ἀνάμειξιν πλίνθων καὶ μαρμαρίνου ἀρχαίου ὕλικου, ἐπιμελῆς τοιχοδομία τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς· ἐνδιαφέρουσα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἀποκάλυψις ὅτι οἱ τοῖχοι αὐτῆς βαίνουν ἐπὶ ἐπιμελῶς ἐκτισμένης κρηπίδος (πίν. 118α.β). Νοτίως τῆς τριπλευροῦ ἀψίδος ἡ κρηπίς φαίνεται ἐλαφρῶς κλιμακωτή (πίν. 122α δεξιὰ). Πρὸς Β. ἡ ἔρευνα δὲν ἔφθασεν εἰς βάθος· διεπιστώθη ἐν τούτοις ὅτι ὁ ἡμικυλινδρικός τοῖχος τῆς κόγχης τῆς προθέσεως δὲν πατεῖ ἐπὶ κρηπίδος· ἀντὶ κρηπίδος ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν περίμετρον τῆς κόγχης σειρὰ ἀκατεργάστων λίθων. Συνάγεται δ' ἐντεῦθεν ὅτι ἡ ἡμικυλινδρική κόγχη προέρχεται ἐκ μεταγενεστέρας ἐπεμβάσεως εἰς τὸ μνημεῖον. Πρὸς τοιοῦτόν τι συμπέρασμα ὁδηγεῖ καὶ ἡ τοιχοδομία τῆς ἐν λόγῳ κόγχης (πίν. 119α), ἐπειδὴ τὸ ὕψος αὐτῆς εἶναι σαφῶς διάφορον ἐκείνου τῶν εὐθέων τοίχων· ἡ σχετικὴ ὅμως ἐργασία, γενομένη μὲ ἐπιμέλειαν, δὲν ἄφησε εἰς τὴν τοιχοδομίαν σημεῖα λύσεως τῆς συνεχείας τοῦ τοίχου.

2. Περὶ τὸ μνημεῖον: Πρὸς Β. τῆς προθέσεως ἐντὸς τῆς ὥς ἀνωτέρω τομῆς, ἀλλ' εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς ἐπιχώσεως, ἀπεκαλύφθησαν δύο μικραὶ κτισταὶ δεξαμεναὶ καὶ δύο συστήματα αὐλάκων (εἰκ. 1).

Αἱ δεξαμεναί, ὅμοιαι μεταξύ των, λακκοειδεῖς, διαστάσεων 0.68×0.54 μ. — ἡ πρώτη — καὶ 0.62×0.58 μ. — ἡ δευτέρα — καὶ βάθους μέχρι 0.45 μ., φέρουν ἑκατέρα πυθμένα ἐκ μιᾶς πλακός (πίν. 119β): εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μιᾶς σειρᾶς πλίνθων — ἡ πρώτη — ἢ λίθων — ἡ δευτέρα —, ἐντὸς τοῦ ἐδάφους δ' ἐκτισμένοι ἔχουν τὰς ἐπιφανείας τῶν ἐξωτερικῶν τοιχωμάτων των ἀνωμάτων. Τῆς πρώτης δεξαμενῆς ὁ πυθμὴν εὐρίσκεται εἰς στάθμην κατὰ 0.45 μ. χαμηλοτέραν τῆς στάθμης τῆς δευτέρας: κατασκευασθεῖσα ἡ δευτέρα δεξαμενὴ ἐπὶ ἐδάφους ὑπερέτερου εἶναι, προφανῶς, μεταγενεστέρα τῆς πρώτης, τόσον, ὅσος περίπου χρόνος ἀπητήθη ἐν τῷ μεταξύ διὰ νὰ ἀνέλθῃ ἡ στάθμη τοῦ ἐδάφους δι' ἐπιχώσεως φερομένης ἐκ τῶν πρὸς Β. πρηνῶν.

Ἐκ τῶν ὀχετῶν ὁ εἰς, ἐρχόμενος ἀπὸ Δ. καὶ καμπτόμενος ἀνατολικῶς τῆς κόγχης τῆς προθέσεως πρὸς Ν. (εἰκ. 1, πίν. 119β, 120α), εἶναι κτιστός, πλάτους 0.18 μ. καὶ κεκαλυμμένος διὰ πλίνθων: καλῆς κατασκευῆς ὁ ὀχετὸς οὗτος, φέρει ἐπίχρισμα ἐκ κονιάματος μὲ πρόσμειξιν λεπτῆς κόνεως ἐκ τριμμένων κεράμων (κουρασανίου), ἡ ὁποία προσδίδει εἰς τοῦτο ὠραῖον ρόδινον χρῶμα. Ὁ ἕτερος ἔχει τὴν μορφήν ἀπλῆς κτιστῆς αὐλακος, πλάτους $0.18/20$ μ., ἐκ κεραμίδων: ἔρχεται ἀπὸ Β. καμπτόμενος ἐλαφρῶς πρὸς ΝΑ., διέρχεται ὑπεράνω τοῦ πρώτου ὀχετοῦ καί, παρακάμπτων τὴν κόγχην τῆς προθέσεως εἰς ἀπόστασιν 0.20 μ. ἀπὸ αὐτῆς, ἐφέρετο πρὸς Ν. Οὗτος φαίνεται νὰ σχετίζεται πρὸς τὴν δευτέραν ἐκ τῶν ὥς ἀνωτέρω δεξαμενῶν (εἰκ. 1, πίν. 120β). Τὸ παρὰ τὴν κόγχην τῆς προθέσεως τμήμα τοῦ ἐν λόγῳ ὀχετοῦ (πίν. 119α δεξιὰ) διελύθη, διὰ νὰ καταστῇ εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν δυνατὴ ἡ προχώρησις τῆς ἀνασκαφῆς εἰς βάθος.

Νοτίως τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς ἀψίδος καί, ἐν συνεχείᾳ, ἀνατολικῶς τοῦ διακονικοῦ, χαμηλά, κάτω τῆς στάθμης τῆς εὐθυνηρίας, ἀπεκαλύφθησαν κατὰ χώραν, ἀλλὰ διακεκομμένα, λείψανα ἀγωγοῦ ἐρχομένου ἀπὸ Β., συνισταμένου δ' ἐκ πηλίνων σωλήνων, διαμέτρου $0.085/0.13$ μ. (εἰκ. 1, πίν. 122α), τοποθετημένων ἐντὸς ροδίνου κονιάματος τῆς αὐτῆς συστάσεως, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει καὶ τὸν πρῶτον ἐκ τῶν ὥς ἀνωτέρω ὀχετῶν. Ὁ ὀχετὸς οὗτος καὶ ὁ ἐν λόγῳ πήλινος ἀγωγὸς φαίνεται νὰ ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ ὑδραυλικὸν σύστημα, ἢ φορὰ λοιπόν, τοῦ ὁποίου, πρὸς τὰ νοτιοδυτικά, παρακάμπτοντος τὴν βυζαντινὴν βασιλικήν, ὥς καὶ ἡ στάθμη του, ὀλίγον κάτω τῆς εὐθυνηρίας τῆς βασιλικῆς, ὑποδηλοῦν ὅτι κατεσκευάσθη ὅχι πολὺ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑδραυλικοῦ συστήματος φαίνεται νὰ προέρχεται καὶ τεμάχιον ὁμοίου σωλήνος, τὸ ὅποιον παρατηρεῖται ἐντὸς τῆς τοιχοποιίας τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς, διασωζόν ἐξωτερικῶς λείψανα τοῦ αὐτοῦ ροδίνου ἐπιχρίσματος (πίν. 120α, 121): φαί-

Εικ. 1. Κάτοψις τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς τοῦ Γλυκεῖος.

νεται ὅτι τὸ ὡς ἀνωτέρω ὑδραυλικὸν σύστημα κατεστράφη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς προσθήκης τῆς ἡμικυκλικῆς κόγχης τῆς προθέσεως (βλ. ἀνωτ. σ. 83) καὶ ὅτι μέρος τοῦ ἐσυλήθη καὶ ἀνεχρησιμοποιήθη ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικὸν κατὰ τὰς ἐργασίας ἐκείνας.

Βορείως τῆς προθέσεως διεπιστώθη ὅτι ὁ κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ 1954, εἰς ἀπόστασιν 0.60 μ. ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς, ἐπισημανθεὶς δῆθεν τοῖχος ἐξ ἀργολιθοδομῆς, βαίνων παραλλήλως πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον τῆς βασιλικῆς (ΠΑΕ 1954, 195 - 196), συνιστᾷ ἀπλῶς ἀνάλημμα ἐκ μιᾶς σειρᾶς λίθων ἐν ξηρῷ (πίν. 119β, 120α). Βορειότερον ὅμως τούτου, εἰς ἀπόστασιν ± 2.90 μ. ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἐπεσημάνθη ἐφέτος τοῖχος πάχους 0.65 μ. ἐξ ἀργολιθοδομῆς μὲ συνδετικὴν ὕλην ἀσβεστοκονίαμα, βαίνων ὁμοίως παραλλήλως πρὸς αὐτό, ἀπὸ Δ. πρὸς Α. (εἰκ. 1, πίν. 119β μετὰξὺ τῶν δύο δεξαμενῶν καὶ πίν. 120β ἀριστερά). Ἄλλος δὲ τοῖχος, ὅμοιος, ἀλλὰ πάχους 0.80 μ. καὶ βαίνων ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἐπεσημάνθη εἰς ἀπόστασιν 2.60 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ διακονικοῦ — ἀνατολικώτερον τοῦ σωληνωτοῦ ἀγωγοῦ (εἰκ. 1 καὶ πίν. 122). Ἀμφότεροι ἀνήκουν εἰς οἰκοδόμημα προφανῶς ἀρχαιότερον τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς, δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο δύναται κατὰ τινα τρόπον νὰ συσχετισθῇ πρὸς τὸ ἀναζητούμενον κτίσμα τοῦ Δονάτου (πρβ. ἀνωτ. σ. 82).

Ἀτυχῶς πρόωρος ἐν Ἠπείρῳ ἐφέτος εἴσοδος εἰς τὴν περίοδον τῶν φθινοπωρινῶν βροχῶν καὶ ἡ, κατὰ τὰ διαλείμματα καλοκαιρίας, ἀπρόσφορος δι' ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ὕψη τοῦ λασπώδους ἐδάφους ἡμυπόδισαν τὴν ὁμαλὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐπέβαλον, ἐν τέλει, ἀπότομον διακοπὴν τῆς.

3. Τάφοι: Ἐντὸς τῆς ἀνατολικῆς τοῦ ἱεροῦ βήματος τομῆς εὐρέθησαν ὀκτὼ ἐν ὄλῳ τάφοι· ἄλλοι εἰς σχετικῶς ὑψηλὴν στάθμην τῆς ἐπιχώσεως καὶ ἄλλοι εἰς χαμηλὴν, ἀλλὰ πάντως ὅχι ἀρχαιότεραν τῆς στάθμης, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο τὸ ἔδαφος, ὅτε ἐκτίζετο τὸ μνημεῖον. Ἐκ τῶν τάφων τούτων εἰς — τάφος ὑπ' ἀριθμ. 2 —, εἰς βάθος ± 0.30 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τῆς κρηπίδος τοῦ διακονικοῦ, εἶχε παρειᾶς ἀπλῶς ἐξ ἀκατεργάστων πλακοειδῶν λίθων (πίν. 123)· ἄλλος — τάφος ὑπ' ἀριθμ. 1 —, ἐντὸς διακοπῆς τῆς συνεχείας τοῦ σωληνωτοῦ ἀγωγοῦ (πρβ. ἀνωτ. σ. 84), εἶχε γύρω τοῦ νεκροῦ τεμάχια κεραμίδων (πίν. 124)· τρίτος τάφος — ὁ ὑπ' ἀριθμ. 5 —, ἀπλῶς λακκοειδῆς καὶ περιπου εἰς τὴν στάθμην τῆς κρηπίδος, εἶχεν ἀπλῶς προστατευομένην τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ διὰ δύο πλακοειδῶν λίθων (πίν. 125α)· δύο ἄλλοι δέ, ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον, ἐπίσης δ' ἀπλῶς λακκοειδεῖς καὶ εἰς βάθος ± 0.40 μ. κάτω τῆς εὐθυνηθρίας τῆς ἀψίδος, εἶχον ὁ εἷς — τάφος ὑπ' ἀριθμ. 3 — σκελετὸν μέχρι τῆς λεκάνης καὶ ὁ ἕτερος — τάφος ὑπ' ἀριθμ. 4 — σκελετὸν μὲ ὅστ' ὥσάν ἀναδιπλωμένα. Τῶν νεκρῶν τῶν τάφων ὑπ' ἀριθμ. 1, 2 καὶ 3 αἱ κεφαλαὶ ἐκαλύπτοντο διὰ πλίνθου (πίν. 123α) ἢ τεμαχίου κεραμίδος. Εὐρέθησαν δὲ καὶ ταφαὶ μόνον κεφαλῶν (τάφοι 6 καὶ 6α), προστατευμένων διὰ πλακοειδῶν λί-

θων (πίν. 125β). Ὁ τελευταῖος ἐκ τῶν τάφων, βορείως τῆς τριπλεύρου ἀψίδος, παρὰ τὴν κόγχην τῆς προθέσεως καὶ εἰς βάθος ± 0.20 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τῆς οἰοῦνται κρηπίδος αὐτῆς (πρβ. ἄνωτ. σ. 83) — τάφος ὑπ' ἀριθμ. 7 —, εὐρέθῃ ἐστρωμένος καὶ κεκαλυμμένος διὰ τεμαχίων κεραμίδων (πίν. 126α), κατὰ τὸν τύπον τῶν κεραμωτῶν τάφων.

Παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ τοῦ τάφου ὑπ' ἀριθμ. 5 εὐρέθῃ ἐφθαρμένον ἐνετικὸν διάτρητον νόμισμα τοῦ 14ου αἰ., μεταξὺ δὲ διαταραγμένων ὁστῶν τῆς ἐπιχώσεως τοῦ αὐτοῦ τάφου εὐρέθῃ ὀρειχάλκινος δακτύλιος (βλ. κατ. σ. 88). Τὸ διάτρητον καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ὡς ἄνωτέρω νομίσματος χρονολογοῦν τὸν τάφον ὑπ' ἀριθμ. 5 εἰς χρόνους μετὰ τὸν 14ον αἰ. Ὑπεράνω τοῦ τάφου ὑπ' ἀριθμ. 3 εὐρέθῃ ὀρειχάλκινον ἐν εἵδει πόρπης κόσμημα πολεμικῆς ἐξαρτήσεως (πίν. 128α). Ὑπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ τοῦ τάφου ὑπ' ἀριθμ. 7 εἶχε τοποθετηθῇ, ὡς κτέρισμα, χονδροειδὲς πῆλινον ἀγάνωτον ποτήριον (πίν. 127α).

Παρὰ τὰς ἰδιαιτέρας φροντίδας, τῶν ὁποίων εἶχον τυχὲι οἱ νεκροὶ τῶν τάφων 2 καὶ 7, αἱ κεφαλαὶ των εὐρέθησαν φρικτῶς παραμορφωμέναι (πίν. 123β, 126β). ἄλλὰ καὶ τῶν ἄλλων νεκρῶν αἱ κεφαλαί, κατὰ τὸ πλεῖστον, εὐρέθησαν ὁμοίως παραμορφωμέναι (πίν. 124 καὶ 125α), πιθανῶς ἐκ κτυπημάτων. Προδίδουν οὕτω βιαίους καὶ κατὰ τρόπον ἄγριον θανάτους.

Αἱ κεραμίδες τοῦ τάφου 7 εἶχον προέλθει πιθανώτατα ἐκ τῆς στέγης τῆς βασιλικῆς, ὑποδηλοῦ δὲ ἡ ἐδῶ ἀναχρησιμοποίησις των ὅτι, πιθανῶς, εἶχον προηγηθῇ τοῦ ἐν λόγῳ τάφου ἐργασίαι ἀνακαινίσεως τῆς στέγης τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς· παρέχει, δηλαδὴ, ἡ ἀναχρησιμοποίησις των ἔνδειξιν περὶ χρονολογήσεως τῆς ἐπιχώσεως, τῆς ἀνατολικῶς τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς καὶ εἰς τὴν στάθμην περίπου τῆς κρηπίδος τῆς, εἰς χρόνους ὀλίγον πρῶιμωτέρους τῶν ἀνακαινιστικῶν ἐκείνων ἐργασιῶν. Πάντως ὁ τάφος ὑπ' ἀριθμ. 7 εἶναι μεταγενέστερος τῆς κόγχης τῆς προθέσεως, διότι, κείμενος μόλις εἰς ἀπόστασιν 0.80 μ. ἀπὸ αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ὕψος τῶν λίθων, οἱ ὁποῖοι ἐτοποθετήθησαν γύρω αὐτῆς (βλ. ἄνωτ. σ. 83), πρὸ τῆς ἀρμολογήσεως τῆς τοιχοποιίας τῆς, θὰ εἶχεν ἔκτοτε καταστραφῇ, ἐὰν οὗτος ἤδη ὑπῆρχε, ἐὰν προὔπῃρχε δηλαδὴ τῆς ἐνάρξεως τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἐν λόγῳ κόγχην ἐργασιῶν. Ἡ, ἔστω κατὰ χονδρικὸν τρόπον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων, χρονολόγησις τοῦ προκειμένου τάφου ἐνδιαφέρει διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ἐντὸς τοῦτου κτερίσματος.

Δέον νὰ προστεθῇ, τέλος, ὅτι ἡ ὅλη ἀνατολικῶς τοῦ βήματος τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς ἐπίχῳσις περιεῖχε πλῆθος ἀπερριμμένων ὁστῶν· ὅθεν συνάγεται ὅτι ὁ ἐν λόγῳ χώρος εἶχε χρησιμοποιηθῇ ἐπὶ πολὺ ὡς νεκροταφεῖον σχετικῶς πολυανθρώπου οἰκισμοῦ.

4. Εὐρήματα : Ἡ ἔξω τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς τοῦ Γλυκεῖος ἀνασκαφὴ ἀπέδωκεν ὀλίγα ἀποτμήματα ἐκ τῶν μαρμαρίνων μελῶν τοῦ μνημείου, ὀλίγα ὀστρακα κεραμικῶν καὶ θραύσματα ὑαλίνων

ὀψίμων σκευῶν, ὅλα ἀσήμαντα, ἐν σχεδὸν ἀκέραιον πῆλινον ποτήριον, ὀλίγα μετὰλλινα ἀντικείμενα καὶ τινὰ νομίσματα. Τὰ νομίσματα κατετέθησαν εἰς τὴν Νομισματικὴν Συλλογὴν τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ἐν Ἀθήναις· τὰ ἄλλα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων. Καταχωρίζω τὰ ἀξιολογώτερα:

Πήλινα: Ποτήριον μὲ χεῖλος ἐλαφρῶς ἀνακαμμένον πρὸς τὰ ἔξω (πίν. 127α). Πηλὸς καστανέρυθρος, ἐν μέρει ἀμαυρωμένος· κακῆς ποιότητος, μὲ πρόσμειξιν ἄμμου. Κατασκευὴ χονδροειδῆς, διὰ τῶν χειρῶν. Ὑψος 0.12, διάμετροι βάσεως καὶ χείλους 0.09 μ. Κατὰ τὸ χεῖλος ἐν μέρει ἐλλιπές (ἀπετρίβη). Εὐρέθη ἐντὸς τοῦ τάφου ὑπ' ἀριθμ. 7.

Μετάλλινα: 1. Μολύβδινον τετράπλευρον ἔλασμα (πίν. 127β,2). Ἐπὶ τῆς κυρίας ὀψευς δύο ἔξεργοὶ εὐθεῖαι τεμνόμεναι χιαστί· κατὰ τὴν ἐτέραν τῶν στενῶν πλευρῶν κεκαμμένον ἀμελῶς. Μῆκ. 0.06, πλ. 0.24 μ. Εὐρέθη ἐξωτερικῶς τοῦ διακονικοῦ (Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀριθμ. Β.Ε. 202).

2. Ὅμοιον (πίν. 127β,1). Διπλωμένον κατὰ τὴν φορὰν τοῦ μήκους· κατὰ τὴν ἐτέραν τῶν στενῶν πλευρῶν τοῦ ἐλλιπές (ἀποκεκομμένον). Μῆκ. 0.04, πλάτ. 0.02 μ. Εὐρέθη παρὰ τὸν τάφον 1 (Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀριθμ. Β. Ε. 203).

3. Κόσμημα πολεμικῆς ἐξαρτήσεως ὀρειχάλκινον εἰς σχῆμα δισκοειδοῦς πόρπης· ἄνευ γλωσσιδίου (πίν. 128α). Ἐπὶ τῆς ὀψευς στεφάνη μὲ ἐσχηματοποιημένα φυλλάρια, δύο ὁμόκεντροι κύκλοι διακοπτόμενοι ὑπὸ τεσσάρων τριφύλλων ροδάκων καὶ εἰς τὸ μέσον δίσκος μὲ ὅμοια φυλλάρια καὶ δύο κενά, παράλληλα ὀρθογώνια· τὰ διακοσμητικὰ θέματα ἐλαφρῶς ἔξεργα. Διάμ. 0.053 μ. Εὐρέθη ὑπεράνω τοῦ τάφου 3 (Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀριθμ. Β. Ε. 199).

4. Δακτύλιος χαλκοῦς. Εἰς τὴν σφενδόνην πέντε στιγμαὶ χιαστί, εἰς τοὺς ὤμους ἀνὰ ἐν ἔξεργον ἐσχηματοποιημένον φυλλάριον (πίν. 128β,1, καὶ γ,1). Διάμ. 0.02/0.023 μ. Εὐρέθη εἰς τὸν τάφον ὑπ' ἀριθμ. 5 (Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀριθμ. Β. Ε. 200).

5. Δακτύλιος χαλκοῦς. Σφενδόνη ὠοειδῆς μὲ ἐγχάρακτον σιγμοειδὲς κόσμημα (ζῶον;)· εἰς τοὺς ὤμους ἀνὰ ἐν κυρτὸν δισκάριον (πίν. 128β,2 καὶ γ,2). Διάμ. 0.02/0.022 μ. Εὐρέθη ἀνατολικῶς τοῦ διακονικοῦ παρὰ τὴν ταφὴν 6 (βλ. ἀνωτ. σ. 86-7) (Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀριθμ. Β. Ε. 201).

6. Δακτύλιος ὀρειχάλκινος. Σφενδόνη τετράπλευρος μὲ ἐγχάρακτον ρομβοειδὲς κόσμημα, τοῦ ὁποῖου αἱ γωνίαι ἐκτείνονται χιαστί μέχρι τῶν γωνιῶν τοῦ τετραπλεύρου· ἐντὸς τοῦ ρομβοειδοῦς ὑποτυπώδης ρόδαξ, ἔξω τούτου διαγράμμισις· εἰς τοὺς ὤμους πρισματικὴ ἀπόφυσις, ἀνὰ μίαν καὶ ἀκολούθως ἔξεργον φυλλάριον μὲ διαγράμμισεις, εἰς τὴν στεφάνην ἔξεργον δισκάριον καὶ διαγράμμισεις (πίν. 128β,3, καὶ γ,3). Παρεδόθη ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τοῦ Γλυκεῶς αἰδεσιμωτάτου Ἀθανασίου Μάρκου (Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀριθμ. Β.Ε. 204).

- Ν ο μ ί σ μ α τ α¹: 1. Νόμισμα χαλκοῦν τοῦ Μανουῆλ Α' (1143 - 1180). Εὐρέθη ἐντὸς τοῦ ἀνατολικοῦ διαμερίσματος τοῦ διακονικοῦ (πρβ. ἄνωτ. σ. 83).
2. Νόμισμα φραγκικόν, ἐφθαρμένον, ἀδιάγνωστον. Εὐρέθη ὅπου καὶ τὸ προηγούμενον.
3. Νόμισμα φραγκικόν, ἐφθαρμένον· τοῦ Ἰωάννου Γραβίνα, πρίγκιπος τῆς Ἀχαΐας (1318 - 1333); Εὐρέθη μετὰ τοῦ προηγούμενου.
4. Νόμισμα τουρκικόν, ἐφθαρμένον.
5. Νόμισμα ἐνετικὸν 14ου αἰ., ἐφθαρμένον, διάτρητον (βλ. ἄνωτ. σ. 87).
6. Τορνήσιον τοῦ Γουλιέλμου Α' Δελαρός (1280 - 1287). Πρβ. G. SCHLUMBERGER, Numismatique de l'Orient Latin, σ. 388. Παρεδόθη ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τοῦ Γλυκέος αἰδεσιμωτάτου Ἀθανασίου Μάρκου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΛΛΑΣ

1. Ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Κας Μάντως Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου, Προϊσταμένης τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς.

9. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΕΦΑΛΟΥ ΑΜΒΡΑΚΙΚΟΥ

(Πίν. 129 - 143)

Ἐπὶ τῆς νησίδος Κεφάλου τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἐπερατώθη ἐφέτος ἡ ἀνασκαφή¹ τῆς ἐκκλησίας Β, τῆς ὁποίας ἡ ἀψὶς εἶχεν ἤδη ἀποκαλυφθῆ προηγουμένως². Ὑπενθυμίζεται ὅτι αὕτη κεῖται περὶ τὰ 120 μ. πρὸς ΝΑ. τῆς βασιλικῆς Α (πίν. 129α). Φαίνεται, κατ' ἀρχήν, ὅτι πρόκειται περὶ μονοκλίτου βασιλικῆς εἰς σχῆμα ταῦ (Τ), μὲ δύο χώρους («παστοφόρια») προεξέχοντας ἐκατέρωθεν τοῦ βήματος (εἰκ. 1, κάτωψις). Ὁ κυρίως ναὸς καὶ τὸ βῆμα εὐρίσκονται ἐπὶ ἀνωφεροῦς ἀνδῆρου, εἰσχωροῦντος εἰς τὴν θάλασσαν (πίν. 129β), ἐντὸς τῆς ὁποίας διακρίνονται λείψανα τῶν κατακρημνισθέντων μερῶν τοῦ οἰκοδομήματος³ (πίν. 130α).

Μεταξὺ τῶν πηλίνων πλακῶν, αἱ ὁποῖαι καλύπτουν τὸ βῆμα⁴, παρετηρήθησαν ἐφέτος ἐλάχιστα ἔχνη ψηφιδωτοῦ θαπέδου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκαλύπτετο ἀρχικῶς ὁ χώρος οὗτος· ἡ ἐπίστρωσις διὰ τῶν πλακῶν (πίν. 130β, 131α) προέρχεται, λοιπόν, ἐκ μεταγενεστέρως ἐπεμβάσεως εἰς τὸ μνημεῖον.

Περὶ τὰ 12 μέτρα δυτικῶς ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀψίδος εὐρέθη κατώφλιον, προφανῶς, ἐκ τριῶν τεμαχίων λίθων (πίν. 131α ἀριστερὰ ἄνω)· πιθανῶς πρόκειται ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κυρίως ναόν, τοῦ ὁποίου οὕτω προσδιορίζεται ἡ κατὰ μῆκος διάστασις.

Δυτικώτερον τοῦ κατωφλίου⁵, περὶ τὰ 2.40 μ., παρατηροῦνται πενιχρὰ λείψανα τοιχαρίου, ἐκτισμένου δι' ἀμελοῦς ἀργολιθοδομῆς καὶ κοινοῦ πηλοῦ ὡς συνδετικῆς ὕλης· ἔχει διασωθῆ εἰς μῆκος μόνον 2.20 μ. (εἰκ. 1, τοῖχος α' πίν. 131β, 132α), προέρχεται δ' ἐκ μεταγενεστέρως ἐποχῆς, ἀλλὰ πιθανῶς συμπίπτει πρὸς τὴν γραμμὴν τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος (Ν), τὸν ὁποῖον

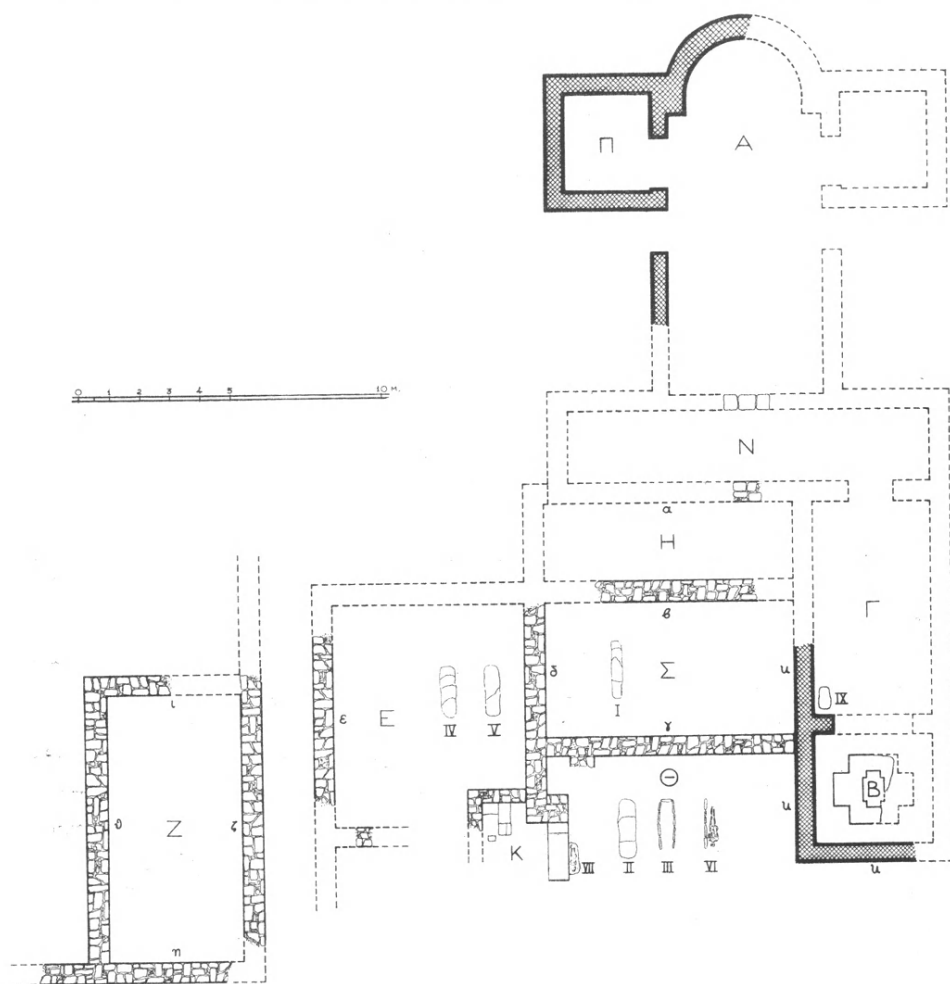
1. Εἰς τὴν ἔρευναν ἔλαβε μέρος ὁ κ. Δημήτριος Τριανταφυλλόπουλος, Βοηθὸς τῆς Ἐδρας Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.

2. ΠΑΕ 1968, σ. 21 - 23.

3. Πρβ. ΠΑΕ 1968, σ. 21.

4. Αὐτόθι σ. 22.

5. Μεταγενεστέρα μελέτη τῶν δεδομένων τῆς ἀνασκαφῆς ὠδήγησεν, ὡς πρὸς τὰ δυτικῶς τοῦ κυρίως ναοῦ μέρη, εἰς μερικὴν ἀναθεώρησιν τῶν ἐκτεθέντων εἰς τὸ Ἔργον 1970, σ. 82 - 87.

Εικ. 1. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Β Κεφάλου.

πρέπει να υποθέσωμεν ὡς ὑπάρχοντα εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν καὶ μάλιστα προ-
εκτεινόμενον ἐκκτέρωθεν τοῦ κλίτους (βλ. κατωτέρω).

Πρόκειται, λοιπόν, περί ναοῦ περιορισμένων διαστάσεων· ἡ διάταξις τοῦ ἐνθυμίζει ἀνάλογα παραδείγματα ἐκ τῆς γειτονικῆς Νικοπόλεως (βασιλικαὶ A, Δ, E)¹, εἶναι δ' εὐλογον νὰ θεωρήσωμεν τὴν ὅλην μορφήν τῆς παρούσης.

1. Αἱ κατόψεις συγκεντρωμέναι παρὰ D. I. PALLAS, *Epiros* ἐν Reallexikon zur byzantinischen Kunst, τ. 2, σ. 214 κ.έ., εἰκ. 2, 5, 6.

βασιλικῆς ὡς ἀπλοποιημένην παραλλαγήν τοῦ τύπου τῶν βασιλικῶν ἐκείνων τῆς Νικοπόλεως.

Δυτικῶς τοῦ νοτίου μέρους τοῦ ὑποτιθεμένου νάρθηκος ἀπεκαλύφθη βαπτιστήριον, συγκείμενον ἐκ δύο συνεχόμενων, ἀνίσων μεταξύ των χώρων (Β, Γ), μὲ ἄξονα ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Διεσώθησαν μόνον μέρη τοῦ βορείου καὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου του καὶ τμῆμα τῆς κολυμβήθρας (πίν. 131β, 132β)· τὰ ὑπόλοιπα παρέρρηκται ἐντὸς τῆς θαλάσσης, κατὰ τὴν καθίζησιν τοῦ ἐδάφους. Ἐπειδὴ εἰς τὸν μεταξύ τῶν χώρων Α καὶ Β τοῖχον διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς παραστάδος, συνάγεται ὅτι οἱ δύο οὗτοι χώροι τοῦ βαπτιστηρίου ἐπεκινῶνουν μεταξύ των διὰ τοξωτοῦ ἀνοίγματος, βαίνοντος ἐπὶ δύο παραστάδων. Οὐσιαστικῶς, λοιπόν, πρόκειται περὶ ἑνὸς μεγάλου ἐνιαίου ἐπιμήκους χώρου, συνισταμένου ἐκ δύο τμημάτων, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ μὲν, τὸ δυτικὸν καὶ μικρότερον, ὅπου ἡ κολυμβήθρα, ὡς τὸ φωτιστήριον, καὶ τὸ ἕτερον ὡς τὸν αὐλειον οἶκον, συμφώνως πρὸς τὰς πηγάς. Ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φωτιστηρίου κολυμβήθρα, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς σταυρική, εἶναι ἐκτισμένη διὰ πλίνθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος (πίν. 132β, 133α, 134β)· εἰς τὸ ἐσωτερικόν της, διαστάσεων 0.80×0.50 μ., διεσώθησαν λείψανα ἐκ τῆς μαρμαρίνης ἐπενδύσεώς της.

Ἡ τοιχοδομία τοῦ βαπτιστηρίου (τοιχοὶ κ) συνίσταται ἐξ ἀργολιθοδομῆς μετ' ἀσβεστοκονιάματος (πίν. 134α. β). Εἰς τὴν εὐθυντηρίαν, ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τῶν τοίχων, παρατηρεῖται σειρὰ ἀκανόνιστος ἐκ θραυσμάτων κεραμίδων· ὑπεράνω τοῦ σωζομένου μέρους τῆς ἀργολιθοδομῆς πιθανῶς ἠκολούθει ζώνη ἐκ σειρῶν πλίνθων, ὡς εἰς τὴν ἀψίδα¹, πρὸς τὴν τοιχοδομίαν τῆς ὁποίας ἡ τοῦ βαπτιστηρίου κατὰ τὰ ἄλλα οὐσιαστικῶς δὲν διαφέρει. Τὸ βαπτιστήριον φαίνεται σύγχρονον πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, μετὰ τῆς ὁποίας συνιστᾷ ἀρχιτεκτονικὴν σύνθεσιν ὁμοίαν πρὸς ἐκείνην τῆς βασιλικῆς Α, ἐπὶ τῆς ἰδίας νησίδος, ὅπου εἰς τὴν ἀντίστοιχον θέσιν παρουσιάζεται σειρὰ ὁμοίως διατεταγμένων χώρων². Τὸ βαπτιστήριον ὑποθέτω ὅτι πρέπει νὰ ἐπεκινῶναι μετὰ τοῦ ναοῦ, κατ' ἀνάγκην ὅμως μέσῳ νάρθηκος, αὐτὸς δ' ἀκριβῶς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐδέχθη ἀνωτέρω (σ. 90-91) ὅτι τὰ λείψανα τοῦ μεταγενεστέρου τοίχου α ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος³.

Βορείως τοῦ βαπτιστηρίου ἀπεκαλύφθη σύμπλεγμα τοίχων (β-ι), οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν τοῖχον α τοιχοδομίαν (πίν. 131β, 134β ἄνω, 135α)· εἰς δὲ ἐκ τούτων — ὁ γ — ἀκκουμβᾷ κατὰ χαρακτηριστικῶς ἀνόργανον

1. ΠΑΕ 1968, σ. 21.

2. Αὐτόθι εἰκ. 1 καὶ σ. 18.

3. Διὰ τὴν προσωρινὴν προστασίαν τοῦ βαπτιστηρίου ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐσχηματίσθη πρόχειρος κυματοθραύστης διὰ λίθων· ὁλόκληρος, ὅμως, ἡ βασιλικὴ χρῆζει ἐπιμελεστέρας φροντίδος πρὸς διασφάλισιν τῶν ταχέως ἀποσπαιρουμένων λειψάνων της.

τρόπον εἰς τὸ βαπτιστήριον. Εἶναι σαφῶς μεταγενέστεροι. Ἡ διάταξις των ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι διὰ τούτων ἐσχηματίζοντο τέσσαρες κλειστοὶ χώροι (οἱ Η, Σ, Ε, Ζ) καὶ εἷς ἀνοικτός (Θ). Οἱ χώροι Η καὶ Σ, δυτικῶς τοῦ ὑποθέθεντος νάρθηκος καὶ παράλληλοι μεταξὺ των, εἶναι διαστάσεων 2.60×8.40 καὶ 4.50×8.40 μ. ἀντιστοίχως· ὁ πρὸς Β. τούτων συνεχόμενος χώρος Ε φαίνεται ὅτι δὲν ἐπεκοινώνει μετ' αὐτῶν (πίν. 132α μέσον, 134β ἄνω, 135α μέσον). Χαρακτηριστικὴ ἦτο ἡ ὑψηλὴ ἐπίχωσις τοῦ χώρου Ε καὶ ἡ ἐντὸς ταύτης ἀνεύρεσις πολλῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρακλείου (βλ. κατ. σ. 95-97). Τὸ διαμέρισμα Ζ, τέλος, βορείως τοῦ Ε καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.75 μ. ἀπὸ τούτου, συνιστᾷ ἀπλοῦν ὀρθογώνιον, διαστάσεων 9.10×4.55 μ. περίπου, ἀνεξάρτητον τῶν ἄλλων (πίν. 132α ἐμπρός, 135α ἀριστερά).

Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν μεταγενεστέρων τούτων χώρων μόνον εἰκασίας δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν, λόγῳ τῆς μεγάλης ἐρειπιώσεως τὴν ὁποίαν ἔχει ὑποστῇ ὁλόκληρον τὸ μνημεῖον. Ὁ χώρος Η πιθανῶς συνίστα δευτερον νάρθηκα, ὁ δὲ Σ ἀνοικτὴν στοάν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ τοῖχος δ κατὰ τὸ δυτικὸν πέρας αὐτοῦ κάμπτεται πρὸς Ν., σχηματιζομένου οὕτω εἰδους οἰκίσκου, δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπῆρχεν ὑπεράνω τῶν χώρων Η καὶ Σ ὄροφος, προσιτὸς διὰ κλίμακος τοποθετημένης εἴτε εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ χώρου Θ εἴτε πού κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν, ἐξωτερικῶς, ὅπου παρατηροῦνται λείψανα κατασκευῶν (Κ), περὶ τῶν ὁποίων ὅμως, λόγῳ τῆς κακῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν, δὲν δύναται τις νὰ ἀποφανθῇ μετὰ θετικότητος (πίν. 131β ἀριστερά, 135α, 138α). Οἱ χώροι Ε καὶ Ζ, χωριζόμενοι ὑπὸ δρομίσκου, ἐχρησίμευσον ἐνδεχομένως ὡς ἀποθήκαι ἢ ὡς καταγῶγια προσκυνητῶν.

Ἐντὸς τῶν χώρων Σ, Ε, Θ, καὶ Γ εὐρέθησαν τάφοι (ἄρ. I-IX ἐν τῇ κατόψει) πρόχειροι, πτωχοὶ καὶ διατεταραγμένοι (πίν. 131β, 134β, 135, 136 καὶ 137). Εἷς (IX) ἀπεκαλύφθη ἐντὸς τοῦ αὐλείου οἴκου, εἶναι μικρῶν διαστάσεων καὶ κατεσκευασμένος διὰ κεράμων· μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ τοίχου εὐρέθη ἀκέραιον ληκύθιον (πίν. 133β, 137β, 141β), τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀφεθῇ ἐκεῖ μετὰ παλαιὰν διατάραξιν τῆς ταφῆς.

Ἡ χρονολόγησις τοῦ ναοῦ εἶναι προβληματικὴ λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν τεκμηρίων. Τὰ κινητὰ εὐρήματα καθιστοῦν πιθανόν, ὅτι αἱ μεταγενέστεραι κατασκευαὶ χρονολογοῦνται εἰς τὸν 7ον αἰῶνα· αἱ ταφαὶ φαίνεται νὰ εἶναι ἀκόμη ὀψιμώτεραι.

Διὰ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης ἐπερατώθη ἐφέτος ἡ ἐργασία ἐν Κεφάλῳ. Ἄλλ' ἐπὶ τῆς νησιδος ὑπάρχουν ἀλλαχοῦ ἱστάμενα εἰσέτι ἐρείπια (πίν. 138β, 139α), ἀλλαχοῦ δὲ λείψανα οἰκοδομημάτων ὁρατὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τὰ ὁποῖα πρέπει ἴσως κάποτε νὰ διερευνηθοῦν, νὰ διαφωτισθοῦν δὲ οὕτω ζητήματα τῆς ἱστορίας τῆς νησιδος ταύτης τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῆς οἰκισμοῦ.

Κινητὰ εὐρήματα. Ἡ βασιλικὴ Β ἦτο πτωχὴ εἰς κινητὰ εὐρήματα. Ἀξία σημειώσεως εἶναι:

1) Τεμάχιον κιονίσκου μὲ τραχεῖαν ἐπιφάνειαν, ὕψους 0.72 καὶ διαμέτρου 0.13 μ. Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον διακρίνεται σπεῖρα. Πιθανῶς προέρχεται ἐκ τῶν στηριγμάτων τῆς ἀγίας τραπέζης (πίν. 139β).

2) Πώρινον ἀβαθὲς λεκανίδιον, χονδροειδῶς κατεργασμένον, διαστάσεων 0.43×0.33 μ. καὶ ὕψους 0.12 μ. (πίν. 139γ).

3) Δύο θραύσματα πυθμένος ἐκ στρογγύλης μαρμαρίνης λεκάνης (πίν. 140α).

4) Πήλιναι τετράγωνοι πλίνθοι, διαστάσεων 0.28×0.28 μ., πάχους 0.04 μ., τινὲς δ' ἐκ τούτων μετὰ σφραγίσματος — τοῦ γράμματος Μ — ἐκτύπου (πίν. 140β).

5) Στρωτῆρες καὶ καλυπτῆρες κέραμοι εἰς μικρὸν ἀριθμὸν (πίν. 140γ).

6) Πέντε τεμάχια ἐκ χονδροῦ, μεγάλου πύθου. Πηλὸς πορτοκαλόχρους, τραχύς, ἀναμεμιγμένος μετ' ἄμμου (πίν. 141α).

7) Ἀκέραιον ληκύθιον ἐκ τραχέος, ἐρυθροκαστάνου πηλοῦ ἀναμεμιγμένου μετ' ἄμμου. Ὑψος 0.16 μ. Εἰς τὴν κοιλίαν τρεῖς ἐμπέστοι δακτύλιοι διὰ τοῦ τροχοῦ (πίν. 141β). Προῖον ὀψίμων ρωμαϊκῶν χρόνων¹. Προέρχεται ἐκ τοῦ τάφου ΙΧ (πρβ. πίν. 137β).

8) Τεμάχιον λύχνου, διαστάσεων 0.45×0.05 μ. (πίν. 141γ). Πηλὸς ἐρυθρός. Ἐπὶ τοῦ δίσκου Ἑρμῆς γυμνός, φέρων χλαμύδα πίπτουσαν ὀπίσω, κρατῶν δὲ εἰς τὰς χεῖράς του κηρύκειον καὶ βαλάντιον. Εἰς τὴν περιφέρειαν κόσμημα ἐξ ἀστραγάλων μὲ διαμέσως φυλλάρια. Τέχνη ὀψιμος ρωμαϊκὴ, πιθανώτατα τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.². Εὐρέθη παρὰ τὸν τάφον ΙΙ.

9) Λύχνος ἀκέραιος, διαστάσεων 0.075×0.06 καὶ ὕψους 0.025 μ., σχήματος πεπλατυσμένου καρδιοσχήμου (πίν. 142β). Ἡ λαβὴ ἐλλείπει. Πηλὸς κιντρινόφαιος. Ἐπὶ τοῦ δίσκου καρδιόσχημον πλαίσιον ἐκ ταινίας πληρουμένης διὰ δισκαρίων, εἰς δὲ τὰς παρειὰς φυτικὴ ἐλιξ. Ὁμοιάζων πρὸς λύχνους

1. Πρβ. ἀνάλογον δεῖγμα ἐν GAET. BALLARDINI, L'eredità ceramistica dell'antico mondo romano, Roma 1964, εἰκ. 110, τὸ ὁποῖον προσδιορίζεται ὡς arte romana provinciale καὶ χρονολογεῖται εἰς τὸν 2ον αἰ. μ.Χ.· ἀλλ' ἐδῶ τὸ κόσμημα διατηρεῖ, εἰσέτι, τὴν αὐτοτέλειάν του.

2. Διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Ἑρμοῦ ἐπὶ ρωμαϊκῶν λύχνων βλ. O. BRONEER, Terracotta Lamps, Cambridge Mass., 1930 (=Corinth, τόμ. IV,₂), ἀρ. 592, τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος. Παράλληλα τὰ παραδείγματα παρὰ J. PERLZWEIG, Lamps of the Roman Period, Princeton 1961 (=The Athenian Agora, τόμ. VII), ἀρ. 248 (τέλη 2ου/ἄρχαι 3ου αἰ. μ.Χ.), 776 (ἄρχαι 3ου). Ὡς πρὸς τὸ κόσμημα καὶ τὴν ὅλην τεχνολογίαν βλ. καὶ BRONEER, ἔ.ἀ. ἀρ. 593, 594 (2ος αἰ.), 643 (μέσα 2ου αἰ.)· ὡσαύτως ἐν PERLZWEIG, ἔ.ἀ. ἀρ. 259, 286 (α' ἡμισυ 2ου αἰ.), 243, 244 (τέλη 2ου/ἄρχαι 3ου αἰ.), 725 (α' ἡμισυ 3ου αἰῶνος).

προερχομένους ἐκ Μ. 'Ασίας ἢ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως¹, χρονολογεῖται εἰς εἰς τὸν βον αἰῶνα. Εὐρέθη παρὰ τὸν τοῖχον ζ.

10) Λύχνος ἀκέραιος, διαστάσεων 0.115×0.065 , ὕψους 0.03 μ. 'Η λαβὴ ὑπὸ μορφὴν ἀποφύσεως (πίν. 142α). Πηλὸς τραχύς, χρώματος ἐρυθρωποῦ, ἀναμεμιγμένος μετ' ἄμμου. 'Επὶ τοῦ δίσκου ὁπὴ καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς, τρέχοντες ἀντιστρόφως, κύων καὶ λαγῶς. 'Επὶ τοῦ πλαισίου κυκλικοὶ ρόδακες ἐναλλάξ πρὸς σταυροσχήμους. 'Η βάσις ὡς ἀπλοῦς κύκλος. Προῖον ὀψίμου βου αἰῶνος, ἐκ Β. 'Αφρικῆς². Εὐρέθη παρὰ τὸν τοῖχον ζ.

11) Μικρὸς πῆλινος σφόνδυλος ἐκ πηλοῦ ἐρυθρωποῦ (πίν. 142γ).

12) Λαβὴ ἀγγείου μετὰ ἐξέργων ἡμικυκλίων εἰς τὰς παρειάς. Πηλὸς ἀμαυρός, ἀναμεμιγμένος μετ' ἄμμου (πίν. 142δ).

13) Στρογγύλον σιδηροῦν σταθμίον δώδεκα νομισμάτων, διαμέτρου 0.035 μ. καὶ βάρους 51.04 γραμμαρίων. 'Επὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς διὰ στιγμῶν τὰ ψηφία N IB (=νομίσματα ιβ), ἐν μέσῳ δύο παραλλήλων ταινιῶν μετ' ἐγχαράκτου δικτυωτοῦ κοσμήματος (πίν. 143α καὶ 143β, μέσον). Πιθανῶς βου ἢ 7ου αἰῶνος³.

1. Πρβ. τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τύπου παρὰ BRONEER, ἔ.ἀ. ἀρ. 905, 910, 1034 (μέσα 3ου αἰ. μ.Χ. καὶ ἐξῆς), 1455, 1469, 1499 (5ος/6ος αἰ.). 'Επίσης PERLZWEIG, ἔ. ἀ. ἀρ. 2492 (β' ἡμισυ 5ου αἰ.), 344, 2386, 2591, 2825 (6ος αἰ.), 361 (6ος/7ος αἰ.), 2933 (7ος αἰ.). 'Ανάλογον εἰκόνα παρουσιάζει ἡ ἐξέλιξις εἰς τὰ παραδείγματα ἐν P. BRUNEAU, *Les lampes*, Paris 1965 (=Exploration archéologique de Délos, Fasc. XXVI), σ. 141 - 144, ἀρ. 4706 - 4734. 'Η ἐλλείπουσα λαβὴ δύνανται, πιθανῶς, νὰ ἐννοηθῇ κατὰ τὰ παρὰ PERLZWEIG, ἔ.ἀ. ἀρ. 371, 372 (5ος/6ος αἰών) δείγματα. Διὰ τὴν πιθανὴν καταγωγὴν ἐκ Μ. 'Ασίας ἢ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρβ. O. WULFF, *Altchristliche und mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke*, Theil I, Berlin 1909, ἀρ. 1230 (ἐκ Σμύρνης, 5ος αἰών), 1270 - 1274 (ἐκ Κων/πόλεως, 5ος/6ος αἰ.). 'Εν *Forschungen in Ephesos*, τόμ. IV, 2: *Das Coemeterium der Sieben Schläfer*, Baden bei Wien 1937, πίν. XIII, ἀρ. 280 - 312 (4ου/5ου αἰ.), ὁ τύπος χαρακτηρίζεται ἀορίστως ὡς μικρασιατικὸς.

2. Κατὰ BRONEER, ἔ.ἀ. σ. 118 - 121, ἀνήκει εἰς τοὺς τύπους XXXI - XXXII (5ος/6ος αἰ.). παράβαλε τὰ ὑπ' ἀριθ. 1454, 1463, 1467, 1483, 1499, 1501 κλπ. παραδείγματα. 'Η αὕτῃ χρονολόγησις προτείνεται καὶ ὑπὸ PERLZWEIG, ἔ.ἀ. ἀρ. 2382, 2407, 2408, 2425, 2444. 'Ανάλογα ἐν BRUNEAU, ἔ.ἀ. ὁμὰς VIII, σ. 138 - 139. Χαρακτηριστικῶς ὅμοια πρὸς τὸ ἡμέτερον εὔρημα ἀπεικονίζονται ὑπὸ H. LECLERCQ ἐν DACL, τόμ. VIII, 1, ἄρθρον *Lampes*, ἀρ. 6562, 6622, 6645. 'Η ἐκ Β. 'Αφρικῆς καταγωγὴ εἶναι σαφής, ὡς δεικνύουν καὶ τὰ ὑπὸ E. MAREC, *Monuments Chrétiens d'Hippone*, Paris 1958, σ. 213 - 214 παρατιθέμενα δείγματα.

3. Πρβ. παρόμοια σταθμία παρὰ M. Ross, *Catalogue of the Early Byzantine and Early Mediaeval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection*, τόμ. I, Washington D.C. 1962, πίν. XLVI. Διὰ τὰ προβλήματα χρονολογήσεως πρβ. E. SCHILBACH, *Byzantinische Metrologie*, München 1970 (=Handbuch der Altertumswissenschaft, XII. 4), σ. 160 κ.έ., ἰδίᾳ 163.

14) Εἴκοσι ἐπτὰ νομίσματα χαλκᾶ, ἐξ ὧν τὰ δέκα πέντε εὐρέθησαν εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ χώρου Ε. Χρονολογικῶς κατατάσσονται ὡς ἐξῆς¹:

(α) Τεσσαρακοντανούμιον Ἀναστασίου Α' (491 - 518 μ.Χ.), κοπὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἄνευ χρονολογίας. Πρβ. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and the Whittemore Collection*, τόμ. I, by ALFRED BELLINGER, Washington D.C., 1962, ἀρ. 23 d. 2. Εὐρέθη παρὰ τὸν τοῖχον ζ.

(β) Τεσσαρακοντανούμιον Ἰουστίνου Β' καὶ Σοφίας, ἔτους 573/74, ἐξ ἀντιοχειανοῦ νομισματοκοπέου· πρβ. BELLINGER, αὐτόθι ἀρ. 156. 1 - 156. 4. Εὐρέθη παρὰ τὸν τοῖχον β.

(γ) Τεσσαρακοντανούμιον Μαυρικίου, ἔτους 590/91, ἐκ Κων/πόλεως. Πρβ. BELLINGER, αὐτόθι ἀρ. 32b. 1. Ἐκ τοῦ χώρου Ε.

(δ) Τεσσαρακοντανούμιον Φωκᾶ (602 - 610 μ.Χ.), κοπὲν ἐν Νικομηδείᾳ, ἀσαφοῦς ἔτους κοπῆς. Πρβ. *Catalogue of the Byzantine Coins...*, τόμ. II, by PHILIP GRIERSON, Washington D.C., 1968, μέρος I, ἀρ. 57a. 1. Εὐρέθη παρὰ τὸν τοῖχον γ.

(ε) Δύο βανδαλικά τύπου «φακῆς», τελείως ἐφθαρμένα.

(ς') Εἰκοσανούμιον 6ου/7ου αἰῶνος, τελείως ἐφθαρμένον. Ἐκ τοῦ χώρου Ε.

(ζ) Δύο εἰκοσανούμια Ἡρακλείου (610 - 641 μ.Χ.), ἐφθαρμένα.

(η) Ἐπτὰ τεσσαρακοντανούμια Ἡρακλείου, ἐφθαρμένα ἢ ἐπικεκομμένα ἐπὶ ἄλλων νομισμάτων, ἄνευ ἔτους κοπῆς (εὐρέθησαν εἰς τὸν χώρον Ε καὶ παρὰ τὸν τοῖχον ζ).

(θ) Τεσσαρακοντανούμιον Ἡρακλείου, ἐκ Κων/πόλεως, ἀσαφοῦς χρονολογίας· πρβ. GRIERSON, αὐτόθι ἀρ. 79a. 1 καὶ ἐξῆς. Εὐρέθη παρὰ τὴν βάσιν τοῦ τοίχου α.

(ι) Τεσσαρακοντανούμιον Ἡρακλείου, ἔτους 610/11, ἐκ Νικομηδείας· πρβ. GRIERSON, αὐτόθι 153a. 1. Ἐκ τοῦ χώρου Ε.

(ια) Τεσσαρακοντανούμιον Ἡρακλείου, ἔτους 612/13, ἐφθαρμένον. Ἐκ τοῦ χώρου Ε.

(ιβ) Ἅλλο τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀσαφοῦς νομισματοκοπέου (πίν. 143α κάτω δεξιά, 143β κάτω ἀριστερά). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου.

(ιγ) Τεσσαρακοντανούμιον Ἡρακλείου, ἔτους 612/13, ἐκ Κων/πόλεως. Πρβ. GRIERSON, αὐτόθι ἀρ. 71a. 1. Ἐκ τῆς συστάδος τῶν τάφων τοῦ χώρου Θ.

(ιδ) Τεσσαρακοντανούμιον Ἡρακλείου, ἔτους 613, ἐξ ἀσαφοῦς νομισματοκοπέου (πίν. 143α ἄνω δεξιά, 143β ἄνω ἀριστερά).

1. Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ταύτισις τῶν νομισμάτων ὀφείλεται εἰς τὴν Διευθύντριαν τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς κ. Μάντω Καραμεσίνη-Οἰκονομίδου, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκφράζω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὰς εὐχαριστίας μου.

(ιε) Τεσσαρακοντανούμμιον 'Ηρακλείου, ἔτους 613/14, ἐκ Κων/πόλεως· πρβ. GRIERSON, αὐτόθι ἀρ. 79 b. 1.

(ιζ') 'Ετερον τοῦ αὐτοῦ, ἔτους 615/16, ἐκ τοῦ αὐτοῦ νομισματοκοπείου· πρβ. GRIERSON, αὐτόθι ἀρ. 81a. Εὐρέθη εἰς τὸ σημεῖον ἐπαφῆς τῶν τοίχων γ καὶ δ.

(ιζ) 'Ετερον τοῦ ἰδίου, κοπὲν ἐν Ραβέννα τὸ 616/17· πρβ. GRIERSON, αὐτόθι ἀρ. 287. 'Εκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τοῦ τοίχου δ.

(ιη) Εἰκοσανούμμιον 'Ηρακλείου, ἔτους 617/18, ἐκ Θεσσαλονίκης (πίν. 143α ἄνω ἀριστερά, 143β ἄνω δεξιὰ). 'Εκ τοῦ χώρου Ε.

(ιθ) Τεσσαρακοντανούμμιον 'Ηρακλείου, ἐκ τοῦ αὐτοῦ νομισματοκοπείου, ἔτους 617/18(;). πιθανῶς τὸ αὐτὸ ἐν GRIERSON, αὐτόθι ἀρ. 138. 'Εκ τοῦ χώρου Ε (πίν. 143α κάτω ἀριστερά, 143β κάτω δεξιὰ).

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΜΠΑΡΛΑ - ΠΑΛΛΑ

10. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΣΙΛΙΚΗΝ ΤΟΥ ΚΡΑΝΕΙΟΥ
ΕΝ ΚΟΡΙΝΘΩ

(Πίν. 144 - 163)

Ἡ βασιλικὴ τοῦ Κρανείου εἰς τὴν Κόρινθον, παρὰ τὴν πύλην τῆς τῶν Κεγ-
χεῶν, εἶναι βασικῶς γνωστὴ ἐκ δημοσιεύματος τοῦ Shelley¹, ὁ ὅποιος πα-
ρουσίασε τὰ ἀποτελέσματα ἀνασκαφῆς τοῦ μνημείου, διεξαχθείσης ὑπὸ τῆς
ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν, κατὰ τὰ ἔτη 1929
καὶ 1930. Κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν ἐκείνην ἔρευναν εἶχον ἀποκαλυφθῇ ἅφ' ἑνὸς
τὸ κύριον σῶμα τῆς βασιλικῆς μετὰ τοῦ νάρθηκος, κατὰ τὸ μέγιστον μέρος των,
καὶ ἅφ' ἑτέρου ταφικά τινα προσκτίσματα ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος καὶ προσέτι
τὸ περισσότερον ἢ ἐκεῖνα γνωστὸν τρίκογχον, πρὸς Ν. τῆς περιοχῆς τοῦ ἱεροῦ
βήματος τῆς βασιλικῆς. Πρὸς Δ. τοῦ νάρθηκος εἶχεν ἐπισημανθῇ πιθανῶς
στοά.

Πρὸς διευκρίνησιν ζητημάτων τινῶν τῆς ἱστορίας τοῦ κορινθιακοῦ τούτου
μνημείου καὶ μετὰ τὴν προσδοκίαν νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἐνδεχομένως καὶ ἄλλα
προσκτίσματά του, παρακινήθεις δὲ ἰδιαίτερος ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὰ ἀμέσως μετὰ
τὸν τελευταῖον μέγαν πόλεμον ἔτη ὁ προβληματισμὸς περὶ τὴν καθόλου
παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν μετετέθη ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς εἰς τὰ πέριξ
αὐτῆς, εἰς τὴν μελέτην δηλαδὴ τῶν λειτουργικῶν προσκτισμάτων τῆς, ἐπεχεί-
ρησα κατὰ τὸ ἔτος 1957 περαιτέρω ἀνασκαφὴν του. Ἠρεύνησα τότε δαπάναις
τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους συμπληρωματικῶς εἰς τὰ ἀνα-
τολικὰ μέρη τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τούτων, προεξέ-
τεινα τὴν διερευνητικὴν ἀνασκαφὴν πρὸς Ν. τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς βασι-
λικῆς καὶ πρὸς Ν. τοῦ νάρθηκος καὶ ἀνέσκαψα συστηματικῶς τὴν δυτικῶς τοῦ
τρίκογχου περιοχὴν, ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου τοίχου τῆς βα-
σιλικῆς. Προέβην δ' ἐπίσης διὰ τομῆς εἰς μικρὰν διερεύνησιν βορείως τοῦ
νάρθηκος.

Ἡ ἔρευνα τοῦ 1957 ἀπέβη ἐκτάκτως ἀποδοτικὴ. Διεπιστώθη ἐν πρώτοις
ὅτι τῆς προκειμένης βασιλικῆς προηγεῖται χρονικῶς ἄλλο, χριστιανικὸν πάν-

1. JOSEPH M. SHELLEY, The Christian Basilica near the Cenchrean Gate at
Corinth, *Hesperia* 12, 1943, 166 - 189 πίν. XII (κάτωφλις).

τως, οἰκοδόμημα¹. Ἀκολούθως ἤλθεν εἰς φῶς σειρὰ πολυτελῶν νεκρικῶν θαλάμων προσεκτισμένων εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς βασιλικῆς καὶ ἀπεκαλύφθη ὅτι πρὸς Ν. αὐτῆς καὶ καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος ἐκτείνεται αὐλὴ μὲ χώρους ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς της (εἰκ. 1). Οἱ νεκρικοὶ θάλαμοι καὶ ἡ αὐλὴ εἶναι προσιτοὶ ἐκ τοῦ νοτίου κλίτους καὶ ἐκ τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς, τῆς ὁποίας ὁ νότιος τοῖχος, μὲ τοὺς ἐξωτερικῶς τούτου νεκρικοὺς θαλάμους, ὀρίζεται οὕτω ἀπὸ Β. τὴν αὐλήν. Τῆς αὐλῆς ὁ δυτικὸς τοῖχος ἐπυρηνώθη μέχρι μήκους ± 23 μ. ἀπὸ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ νάρθηκος, μὲ τὴν παρατήρησιν, ὅμως, ὅτι προχωρεῖ ἀκόμη νοτιώτερον· συνεπῶς ὅτι καὶ ἡ νοτία πλευρὰ τῆς αὐλῆς πρέπει νὰ εὐρίσκεται ἀκόμη νοτιώτερον. Διεπιστώθη οὕτω μία ἰδιομορφία μεταξὺ τῶν ἐλλαδικῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον. Πλουτίζει αὕτη τὰς γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς διατάξεως τῶν προσκτισμάτων τῶν βασιλικῶν ἐν Ἑλλάδι ἀλλὰ, ἐδῶ, προσκτισμάτων μιᾶς βασιλικῆς, ἡ ὁποία εἶχε κτισθῇ ἀσφαλῶς ὡς μαρτύριον καὶ χρησιμοποιηθῇ παραλλήλως καὶ ὡς κοιμητηριακὴ ἐκκλησία.

Ἐν τῇ προσδοκίᾳ νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἄλλου τούτου ἀξιολόγου παλαιοχριστιανικοῦ μνημείου τῆς Κορίνθου εἶχον περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1957 ἀρκεσθῇ εἰς βραχεῖαν μόνον ἐνημερωτικὴν πληροφορίαν, μάλιστα δ' ἐν σχέσει πρὸς τοὺς νεκρικοὺς θαλάμους².

Οἱ νεκρικοὶ οὗτοι θάλαμοι οἱ προσεκτισμένοι εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς βασιλικῆς διαφωτίζον, ἴσως, καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ τρικόγχου, θεωρουμένου συνήθως ὡς μαρτυρίου. Ὑπενθυμίζω ὅτι τὸ τρίκογχον περικλείει εἰς τὴν νοτίαν κόγχην τοῦ καμαρωτῶν τάφου, ὁ ὁποῖος εἶχε χρησιμοποιηθῇ ἐπανεπιλημμένως, ὅτι τῆς ἀνατολικῆς κόγχης τοῦ τῷ δάπεδον εἶναι κατὰ μίαν βαθμίδα ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ χώρου, ὅτι εἰς τὴν χορδὴν τῆς δυτικῆς κόγχης ἐξετείνετο μαρμάρινον φράγμα καί, τέλος, ὅτι πρὸς τὸ τρίκογχον συνάπτεται, ἔξω, σύστημα ὑδραυλικῶν κατασκευῶν (SHELLEY, 179 κ.ἐ. πίν. XII εἰκ. 12 καὶ 13).

Ἡ ἐπανεπιλημμένως χρησιμοποίησις τοῦ καμαρωτοῦ τάφου ὑποδηλοῖ ὅτι πρόκειται ἐδῶ μᾶλλον νεκρικὸς θάλαμος καὶ ὅτι αἱ κόγχαι — καὶ ἐκεῖνη μὲ τὸ ὑψηλότερον δάπεδον καὶ ἡ ἄλλη μὲ τὸ μαρμάρινον κιγκλίδωμα — ἦσαν τρίκλινα, συνίστων δηλαδὴ ἰδιαιτέρους χώρους νεκροδείπνων. Πρὸς τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν ὀδηγεῖ καὶ ἡ παρουσία τοῦ ὑδραυλικοῦ συστήματος. Τὸ τρίκογχον παρουσιάζει οὕτω χαρακτηῖρας ἡρώδου χριστιανικῆς ἐπισήμου οἰκογενείας τῆς Κορίνθου. Ἐν Κορίνθῳ ἡ παράδοσις περὶ νεκρικοῦ τρικλίνου δὲν εἶναι ἄγνωστος· πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εὐρέθη ἐν, ἀλλ' ὑπόγειον καὶ προφανῶς προγενέστερον, ἀνεξακριβώτως ὅμως ὡς πρὸς τὸ ἂν ἦτο ἐθνικὸν ἢ χριστιανικόν, εἰς τὸ βόρειον νεκροταφεῖον (ΑΔ 21, 1966, Χρονικά, Β1, 122α, Σ. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ).

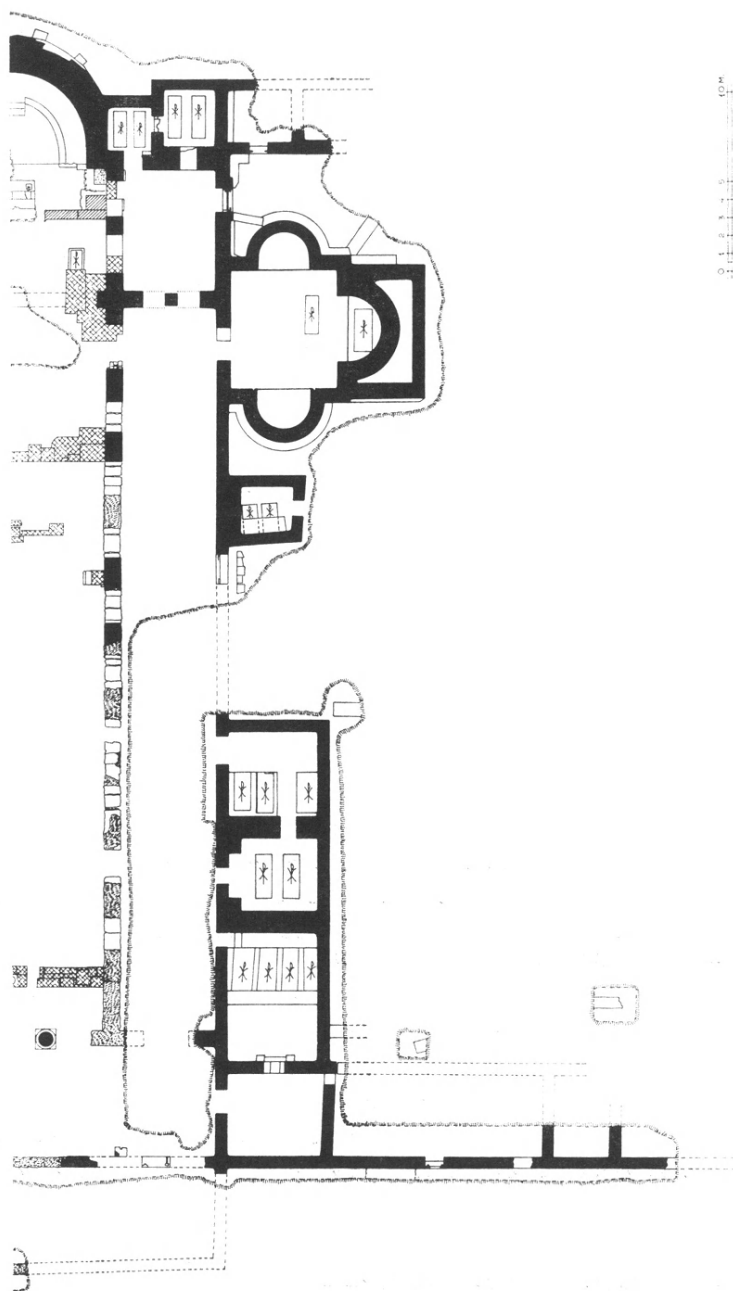
1. Πρβ. ΑΔ 19, 1960, Χρονικά, 99 πίν. 768 (Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ). Ἀπομένει νὰ προσδιορισθοῦν διὰ περαιτέρω ἐρεύνης ἡ ἔκτασις, ὁ χαρακτήρ καὶ ὁ τύπος τοῦ πρῶιμου τούτου οἰκοδομήματος.

2. D. J. PALLAS, Scoperte archeologiche in Grecia negli anni 1956 - 1958, Riv. di Archeolog. Crist. 35, 1959, 204 - 205.

Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἐντὸς τοῦ τριγώνου περιεκλείετο καὶ λάρναξ ἢ λάρνακες λειψάνων μαρτύρων¹. Εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Λεχαίου, ἀφιερωμένην εἰς τὸν μάρτυρα Λεωνίδην καὶ τὰς σὺν αὐτῷ γυναῖκας μάρτυρας, ὡς χώρος τῶν λειψάνων των, τὰ ὁποῖα ρητῶς ἐφυλάσσοντο καὶ προσεφέροντο εἰς προσκύνησιν εἰς τὸ ἱερόν των ἐδῶ (ΠΑΕ 1956, 164 καὶ 177-78, Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ), πιθανῶς εἶχε χρησιμεύσει τὸ μικρόν, καλῶς φυλασσόμενον διαμέρισμα τοῦ βορείου πτεροῦ (ΠΑΕ 1958, 121 καὶ 1960, 148, Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ. Τὴν ὑπόθεσιν περὶ χώρου ἁγίων λειψάνων εἶχον διατυπώσει μόνον ἐν Ἔργον 1958, 107 καὶ 1960, 123). Εἰς τὴν αὐτὴν βασιλικὴν ἡ παρουσία, ἐξωτερικῶς καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ βόρειον πτερόν της προσε-
κτισμένου, προστοῦ δ' ἐκ τῶν ἔξω, κυσσωλείου (ΠΑΕ 1960, 149 κ.ε. εἰκ. 1) παρέχει ἐν-
δειξιν περὶ τοῦ ὅτι ἐδῶ που πλησίον, ἐντὸς τοῦ ναοῦ, πρέπει νὰ ἐφυλάσσοντο τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων, παρὰ τὰ ὁποῖα — ad sanctos — ἐπόθει νὰ ταφῇ ὁ εὐλαβὴς κτήτωρ τοῦ κυ-
σσωλείου. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος, ἐντὸς τῆς βασιλικῆς, προσφορώτερος χώρος, ὅπου ἐνδεχο-
μένως ἀπέκειντο αἱ λάρνακες τῶν μαρτύρων, πλὴν τοῦ ὡς ἀνωτέρω μικροῦ διαμερίσματος.
Εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἰλισοῦ, ἐν Ἀθήναις, ὅπου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βασιλικῆς
τοῦ Λεχαίου μετεφέρθη ἡ τέως ἐκεῖ λατρεῖα τοῦ Λεωνίδη καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, μὲ τὰ ἱερὰ
λείψανά των, πιθανώτατα, καθὼς καὶ μὲ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν τύπον τοῦ χώρου, ὅπου τέως
ἐν Λεχαίῳ ἐστεγάζοντο — τρικλίτου ξυλοστέγου βασιλικῆς μὲ πεντάκλιτον ἐγκάρσιον
κλῖτος καὶ πρὸ τῆς ἀψίδος ξυλότρουλλον — (ΠΑΕ 1956, 177 καὶ Riv. Arch. Crist. 5.3).

1. Λόγω τῆς θέσεως τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου, μετὰ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ ρωμαϊ-
κοῦ ὀψίμου τείχους, εἶχε προταθῇ ἡ ταύτισις αὐτῆς, ἐνδεχομένως, πρὸς τὴν ἐκ τῶν πηγῶν
γνωστὴν ἐκκλησίαν τοῦ μάρτυρος Κοδράτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, τὰ λείψανα τῶν ὁποίων,
εἰς τροπᾶριον τῆς ἀκολουθίας εἰς τὴν μνήμην των, χαρακτηρίζονται ἐνδεικτικῶς ὡς προτει-
χίσματα (10ης Μαρτίου, Ἰωσήφ Μελογράφου, Κανὼν εἰς τὸν μάρτυρα Κοδράτον τὸν ἐν
Κορίνθῳ, Ὡδὴ Η', 4: Προτειχίσματα Κόρωνθος κέκτηται | τῶν ἁγίων τὰ τίμια λείψανα |
καὶ ἱατρῆιον ἄμυσθον τὸν ναόν, | ἔνθα πίστει, πᾶς ὁ προστρέχων | ἀλγεινῶν καὶ παθῶν
ἀπαλλάττεται = Μηνᾶιον Μαρτίου, Βενετία 1868, 44 κ.ε. Πρβ. R. SCRANTON, Mediae-
val Architecture κλπ. [= Corinth XVI] 3 καὶ 7, PALLAS, 207)· ἐξ ἴσου ὅμως ἐνδει-
κτικὸν εἶναι τὸ κείμενον οὗτο καὶ ὡς πρὸς ἄλλο, ἐπίσης ἐπιβλητικῶς μέγα παλαιοχρι-
στιανικὸν οἰκοδόμημα, ἄσκαφον εἰσέτι, παρὰ τὸ Ἀμφιθέατρον, εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν, ἀλλ'
ἔσω τοῦ ὀψίμου τείχους (PALLAS, αὐτόθι). Ἀλλὰ διεπιστώθη τὸ ὄνομα τοῦ Κοδράτου ἐπὶ
τεμαχίου μαρμαρίνου περιθύρου, ἀπερριμμένου ἐντὸς τάφου ἐντὸς τῆς κοιμητηριακῆς βα-
σιλικῆς τῆς ἀποκαλυφθείσης εἰς τὴν ἀνατολικὴν περιοχὴν τοῦ βορείου νεκροταφείου τῆς
Κορίνθου, κάπως, δηλαδή, εἰς τὸ ἀντίθετον πρὸς τὴν θέσιν τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου ση-
μεῖον τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἀναγράφεται: [Ἀγι]ε Κοδράτε μνήσθ[η-
τι] τῷ (!) δούλου σο[υ] (ΠΑΕ 1962, 54, πίν. 49γ, ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΣΤΙΚΑΣ). Ἐπὶ τῇ βάσει
τοῦ εὐρήματος τούτου συνήχθη τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀφιερωμένη εἰς τὸν μάρτυρα Κοδράτον
ἦτο ἡ προκειμένη βασιλικὴ καὶ ὅχι ἡ τοῦ Κρανείου, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος. Ἐντὸς τῆς
κοιμητηριακῆς ὅμως βασιλικῆς εὐρέθησαν καὶ ἀρκετὰ ἄλλα, μεταγενέστερα καὶ ὅχι ἐνιαίως
χρονολογήσεως καὶ τέχνης, γλυπτὰ (αὐτόθι 54 κ.ε. πίν. 53α - 54β), περὶ τῶν ὁποίων δὲν
εἶναι βέβαιον ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ οἰκοδόμημα οὗτο καὶ ὅτι δὲν μετεφέρθησαν ἐδῶ εἰς ὀψί-
μους χρόνους ἐξ ἄλλων μνημείων τῆς πόλεως.

Δὲν εἶναι, συνεπῶς, βέβαιον ὅτι τὸ τεμάχιον μαρμάρου μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κοδράτου ἀνήκει
πράγματι εἰς τὴν ἐν λόγῳ βασιλικὴν, τῆς δομικῆς ἱστορίας τῆς ὁποίας αἱ φάσεις δὲν εἶναι
ἐξ ἄλλου γνωσταί. Τὸ πρόβλημα, λοιπόν, περὶ τῆς ὀνομασίας εἴτε τοῦ ἐνὸς εἴτε τοῦ ἐτέρου
ἐκ τῶν ἐν λόγῳ μνημείων, ὡς καὶ τοῦ παρὰ τὸ Ἀμφιθέατρον, παρὰ τὸ ὡς ἀνωτέρω ἐν-
διαφέρον ἐπιγραφικὸν εὑρημα, παραμένει ἀκόμη ἀνοικτόν.

Εἰκ. 1. Βασιλικὴ τοῦ Κρανείου. Προκτίσματα ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ νότιον κλίτος. Κάτοψις (Ἑρευνα τοῦ ἔτους 1957).

211 - 212, D. I. PALLAS), ἐδῶ, λοιπόν, εἰς θέσιν ἀντίστοιχον πρὸς τὴν θέσιν τοῦ μικροῦ διαμερίσματος τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου — ὅπου τὰ ἱερὰ λείψανα, ὡς ὑπεθέσαμεν — ὑπάρχει μικρὸν πρόσκιτisma, ἀλλὰ διώροφον: Κάτω θολωτὸς χώρος προσιτὸς ἐκ τοῦ βορείου κλίτους καὶ περικλείων τρία ἀρκοσόλια, τὰ ὁποῖα εἶχον χρησιμοποιοιθῇ ἐπανειλημμένως διὰ ταφάς· ἐπάνω χώρος, περὶ τοῦ ὁποίου ἀτυχῶς δὲν γνωρίζομεν λεπτομερείας, ἀλλ' ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ ἦτο προσιτὸς ἴσως ἐκ τοῦ βορείου πτεροῦ. Ἡ ἀντιστοιχία του πρὸς τὸν ὡς ἀνωτέρω χώρον τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου, ὑποδηλοῖ ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς χώρος φυλάξεως τῶν λειψάνων, ὡς ἡ νέα θέσις των, κάτω τῆς ὁποίας αἱ ταφαὶ ἦσαν οὕτω ταφαὶ ad sanctos. Χαρακτηριστικῶς καὶ ἐδῶ ἐξωτερικῶς τοῦ βορείου κλίτους εἶχον κτισθῇ τάφοι (Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ, Παλαιὰ χριστιανικὴ βασιλικὴ Ἰλισοῦ, ΑΕ 1919, 27 κ.έ. εἰκ. 3). Ἐπειδὴ ἡ παραλληλία αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶναι τυχαία, νομίζω ὅτι συνιστᾷ ἐνδείξιν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ὅτι καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Λεχαίου καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἰλισοῦ τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν μαρτύρων ἐντὸς τῶν λαρνάκων των πρέπει, κατὰ διαδοχικὴν ἀντιστοιχίαν, νὰ ἐφυλάχθησαν ἐντὸς τῶν ὡς ἀνωτέρω μικρῶν διαμερισμάτων.

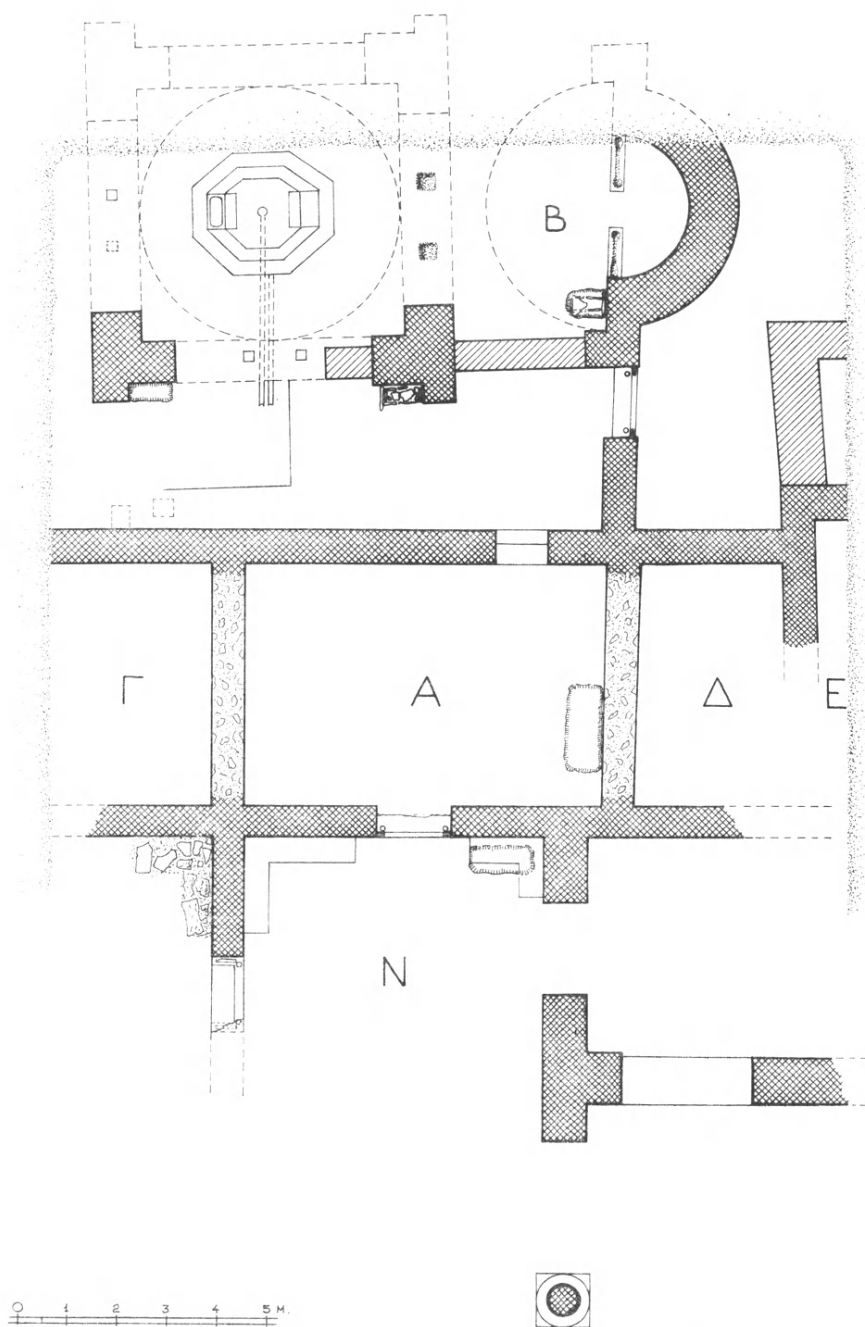
Συνεπῶς καὶ ὡς πρὸς τὴν βασιλικὴν τοῦ Κρανείου, ἐφ' ὅσον τὸ τρίκογχον φαίνεται νὰ ἦτο ἰδιωτικὸν μανσωλεῖον, ἐνδέχεται νὰ ἰσχύη κατὰ παρόμοιον· τὰ ἐδῶ δηλαδὴ ἱερὰ λείψανα νὰ ἐφυλάσσοντο ἐντὸς ἰδιαίτερου χώρου πλησίον τοῦ βορείου πτεροῦ τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους. Ἐκ τῆς περαιτέρω ἀνασκαφῆς τοῦ μνημείου θὰ ἀποδειχθῇ τὸ βάσιμον ἢ ὅχι τῆς προκειμένης ὑποθέσεως.

Μετὰ διακοπὴν τόσων ἐτῶν ἐπανελήφθη ἐφέτος ἡ ἔρευνα τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ ὑποφαινομένου¹. Τὴν ἔρευναν κατήρθυνα πρωτίστως πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τοῦ νάρθηκος, ὅπου κατὰ τὸ 1957 εἶχον ἐπιστημανθῇ τοῖχοι καὶ μία θύρα· καὶ δευτερευόντως πρὸς Ν. τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν τομὴν τοῦ ἔτους 1957.

1. Π ρ ο σ κ τ ῖ σ μ α τ α β ο ρ ε ῖ ω ς τ ο ῦ ν ᾶ ρ θ η κ ο ς : Ἐν πρώτοις συνεπληρώθη ἐφέτος ἡ ἀποχωμάτωσις τοῦ δυτικοῦ πέρατος τοῦ βορείου κλίτους καὶ τοῦ βορείου τμήματος τοῦ νάρθηκος (εἰκ. 2), τῶν ὁποίων ὅμως οἱ τοῖχοι εὐρέθησαν κατεστραμμένοι σχεδὸν μέχρι τῶν θεμελίων (πίν. 144α). Εἰς τὸ βόρειον κλίτος ἀπεκαλύφθη περαιτέρω μέρος τοῦ διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν καὶ μαρμαροθετημάτων ἐστρωμένου, ἀλλὰ κακῆς διατηρήσεως, δαπέδου του (πίν. 144β)². Εἰς τὸν νάρθηκα ἐπανευρέθη τὸ ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐτῶν 1929 καὶ 1930 κατὰ χώραν ἐπιστημανθὲν μαρμάρινον κατώφλιον τῆς ἀριστερᾶς (βορείας) ἐκ τῶν δύο εἰσόδων, τῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ νάρθηκος (πίν. 145α)· διεπιστώθη δὲ περαιτέρω καὶ ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ νάρθηκος ἡ ὑπαρξίς θύρας ἀντιστοίχου πρὸς τὴν κατὰ τὸ 1957 γενομένην γνωστήν ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς του. Τῆς βορείας θύρας μόνον τὸ μαρμάρινον κατώφλιον εἶχεν ἀπομείνει κατὰ χώραν (πίν. 144α)· διὰ τὴν κατασκευὴν του εἶχε

1. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν παρεστάθη, ὡς ἐπιστημονικὸς βοηθός, ὁ κ. Δημήτριος Τριανταφυλλόπουλος, Βοηθὸς τῆς Ἑδρας τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

2. Πρβ. SHELLEY, 170.

Εἰκ. 2. Βασιλικὴ τοῦ Κρανείου. Προκτίσματα βορείως τοῦ νάρθηκος. Κάτοψις.

χρησιμοποιηθῇ ὀψίμων ρωμαϊκῶν χρόνων ἀνδριάς στρατιωτικοῦ (πίν. 145β)¹. Ἐσωτερικῶς τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ νάρθηκος διακρίνονται, ἐν ἐπαφῇ πρὸς τοὺς τοίχους του καὶ μέχρι σχεδὸν τῶν θυρῶν, λείψανα κτιστῶν ἐδράνων πλάτους 0.48 μ. Παρόμοια ἔδρανα ὑπῆρχον, ἀντιστοίχως, καὶ εἰς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν, ἀλλ' ἔνεκα μεταγενεστέρων ἐπεμβάσεων εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἡ ὑπαρξίς των μόλις διαπιστοῦται.

Πρὸς Β. τοῦ νάρθηκος εὐρέθη καὶ ἐν μέρει ἀπεκαλύφθη τὸ βαπτιστήριον, προσιτὸν ἐκ τῆς βορείας θύρας τοῦ νάρθηκος καὶ συνιστάμενον ἐκ συμπλέγματος χώρων (εἰκ. 2, πίν. 144α), μεταξὺ τῶν ὁποίων ὅλως ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ φωτιστήριον.

Εἰσήρχετό τις πρῶτον εἰς χώρον (Α) σχήματος πλαγιαστοῦ ὀρθογωνίου, μήκους ± 7.20 καὶ πλάτους ± 5.00 μ. καὶ μετὰ φορὰν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ὅστις ἐπικοινωνεῖ περαιτέρω διὰ θύρας πρὸς τὸ πρὸς Β. τούτου συνεχόμενον φωτιστήριον (Β). Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ χώρου Α. κεῖται κατὰ τὴν πρὸς Β. προέκτασιν τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος· ὁ ἀνατολικὸς του τοῖχος κεῖται ὀλίγον ἀνατολικώτερον τῆς πρὸς Β. προεκτάσεως τῆς εὐθείας τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος. Ἀμφοτέρων εὐρέθησαν μόνον τὰ θεμέλια, κάτω τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τοῦ ἐν λόγῳ χώρου, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι συνδέονται ὀργανικῶς μετὰ τοῦ βορείου τοίχου τῆς βασιλικῆς. Τὸ δάπεδον τοῦ χώρου Α, περίπου εἰς τὴν στάθμην τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος, εὐρέθη ἐντελῶς κατεστραμμένον.

Δυτικῶς τοῦ χώρου Α. ἐκτείνεται τρίτος χώρος (Γ), ἴσου πλάτους πρὸς τὸν Α. καὶ ὀργανικῶς μετὰ τούτου συνδεδεμένος. Τὸ πρὸς Δ. πέρας τοῦ χώρου Γ δὲν προσδιωρίσθη· πιθανῶς συμπίπτει πρὸς τὴν βορειοδυτικῶς τῆς ὑποτιθεμένης στοᾶς² κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1929 καὶ 1930 ἐπισημανθεῖσαν ἀψῖδα, ἐγγεγραμμένην ἀπὸ Δ. Ὁμοίου πλάτους χώρος (Δ) ἐκτείνεται καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Α, ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ βόρειον κλιτὸς τῆς βασιλικῆς (εἰκ. 2). Ἀνατολικώτερον ἐπεσημάνθη ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν Δ. εἰς ἀκόμη χώρος (Ε), ἀλλ' εὐρύτερος, προφανῶς δὲ καὶ οὗτος ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν βόρειον τοῖχον τῆς βασιλικῆς. Τοῦ χώρου Δ. προσδιωρίσθη μὲν καὶ ἡ ἑτέρα τῶν διαστάσεων (± 3.00 μ.), ἀλλὰ δὲν ἀνεσκάφη οὗτος ὁλόκληρος (πίν. 145γ). Ὁ χώρος Ε, ὀργανικῶς συνδεδεμένος μετὰ τοῦ προηγούμενου ἄρα καὶ μετὰ τῆς βασιλικῆς, εἶναι πιθανῶς τὸ διακονικὸν τῆς βασιλικῆς ἢ νεκρικός τις θάλαμος, ὡς οἱ προσεκτισμένοι εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς βασιλικῆς³. Τέλος πρὸς Β. τοῦ χώρου Ε. καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς αὐτὸν εἶναι προσεκτισμένοι εἰς ἀκόμη, μετὰ παχεῖς τοίχους ἀλλ' ἀκανόνιστος καὶ προφανῶς μεταγενέστερος, χώρος (πίν. 145γ). Καὶ οἱ χώροι Γ καὶ Δ εὐρέθησαν κατεστραμμένοι μέχρι κάτω τῆς στάθμης τῶν δαπέδων των,

1. Βλ. κατωτ. σ. 112.

2. SHELLEY, 169 - 170.

3. Βλ. ἀνωτ. σ. 98 - 99 εἰκ. 1.

άποβαίνει δέ δια τοῦτο δύσκολος ὁ καθορισμός τῆς μεταξύ των σχέσεως· πρέπει ὅμως νά δεχθῶμεν ὅτι ἐπεκοινωνοῦν μεταξύ των δια θυρῶν.

Ὡς πρὸς τὸν λειτουργικὸν των προορισμὸν ὑποθέτω ὅτι ὁ χώρος Α ἐπέχε θέσιν προθαλάμου· ὅτι ὁ χώρος Γ, μετὴν ἐγγεγραμμένην ἀψίδα — ἐξέδραν —, πιθανώτατα πρέπει νά ἐξηγηθῇ ὡς αἴθουσα κατηχήσεων καὶ ὡς χρισμάριον (con-signatorium)¹ καὶ ὅτι ὁ χώρος Δ θὰ ἐχρησίμευε, συνεπῶς, ὡς ἀποδυτήριον.

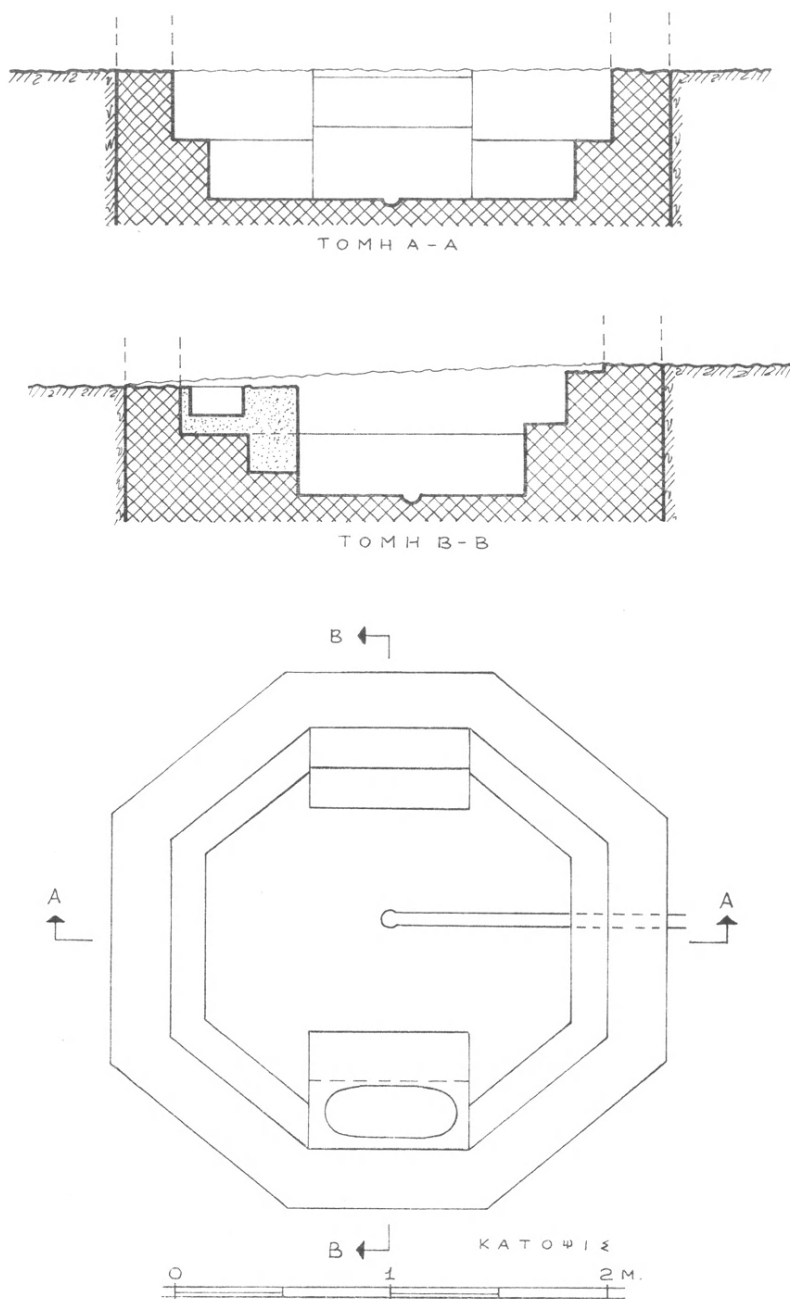
Τὸ φωτιστήριον (Β) εἶναι ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρον τόσον ὡς πρὸς τὸν ἀρχιτεκτονικὸν του τύπον ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς λειτουργικὰς κατασκευὰς του. Φαίνεται τρίκλιτον, χωριζόμενον εἰς παραλλήλους χώρους διὰ συστήματος τεσσάρων ταυοειδῶν πεσσῶν καὶ ἀπολήγει πρὸς Α. εἰς ἡμικυλινδρικήν ἀψίδα (εἰκ. 2 καὶ πίν. 146). Ἐκ τῶν πεσσῶν ἀπεκαλύφθησαν μόνον δύο, οἱ πρὸς Ν., ἐκ τοῦ ὅλου δὲ χώρου του ἀπεχωματώθησαν τὸ νότιον καὶ τὸ μεσαῖον κλίτος, μόνον δ' ἐν μέρει, μέχρι μήκους ± 11.00 μ. ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς· τὰ ὑπόλοιπα παρέμειναν ἄσκαφα. Τὸ δάπεδόν του κεῖται εἰς στάθμην κατὰ 0.50 μ. χαμηλοτέραν τῆς στάθμης τοῦ νάρθηκος.

Τὸ φωτιστήριον εἶναι προσιτὸν ἐκ τοῦ προθαλάμου, ὡς εἶδομεν, διὰ θύρας πλάτους 1.22 μ. μετὰ κτώφλιον ἐκ λεπτῶν πλακῶν (πίν. 147α· πρβ. πίν. 144α, 146α). Τὸ νότιον κλίτός του ἐπικοινωνεῖ καὶ πρὸς τὰ ἔξω διὰ θύρας πλάτους 1.45 μ., τῆς ὁποίας τὸ μαρμάρινον κτώφλιον εὑρέθη κατὰ χώραν (πίν. 147β· πρβ. πίν. 146)· εἶναι τὸ ἐπισημανθὲν κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ 1957². Ἡ τοιχοδομία συνίσταται ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ πλίνθων κατὰ ζώνας (πίν. 146α)· εἰς τὴν ἀψίδα ἐχρησιμοποιήθησαν πλίνθοι μετὰ μακρὰς πλευρὰς ὁμορρόπως καμπύλας (πίν. 148α). Τὸ σχετικῶς μικρὸν πάχος τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ φωτιστηρίου (0.67 μ.), ὡς καὶ, ἀντιθέτως, τὸ πάχος τῆς ἀψίδος (1.02 μ.) του καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν πεσσῶν του — μήκους 1.65 μ., πλάτους 2.05 καὶ μετὰ παραστάδας πάχους 1.00 μ. —, ἐπίσης δὲ ἡ διάφορος ὑφὴ τῶν ἐπιχώσεων ἀφ' ἑνὸς τοῦ νοτίου του κλίτους — κοκκινωπὰ χρώματα μετὰ τεμάχια κεραμίδων καὶ πλίνθων — καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ μεσαίου κλίτους — ἀποκλειστικῶς ἀσβεστοκονιάματα μετὰ κροκάλας, μικροὺς λίθους καὶ τεμάχια πλίνθων — ὑποσημαίνουν ὅτι τὰ μὲν πλάγια κλίτη τοῦ φωτιστηρίου ἦσαν ξυλόστεγα, τὸ δὲ μεσαῖον ἦτο θολωτόν, μετὰ πιθανώτατα τροῦλλον εἰς τὸ μέσον, στηριζόμενον βεβαίως ἐπὶ τῶν πεσσῶν. Ὁ ἀρχιτεκτονικὸς τύπος τοῦ φωτιστηρίου τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου, ἐκ τῶν πλέον μνημειωδῶν καὶ σπανίων, συνιστᾷ πρόδρομον τοῦ τύπου τοῦ βαπτιστηρίου τῆς Καταπολιανῆς τῆς Πάρου³.

1. Πρβ. τὴν διάταξιν τοῦ βαπτιστηρίου τῆς βασιλικῆς τῆς Σκουτέλας ΠΑΕ 1955, 195 - 196 εἰκ. 1 καὶ πίν. 66β (Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ).

2. Βλ. ἀνωτ. σ. 102.

3. Προχείρως: Α. ΚΗΤΧΑΤΡΙΑΝ, *Les baptistères paléochrétiens*, Paris 1962, 117 εἰκ. 192 ἐπὶ τῆς σ. 24. Ἡ κολυμβήθρα ἀμέσως πρὸ τῆς ἀψίδος.

Εἰκ. 3. Κάτοψεις καὶ τομαὶ τῆς κολυμβήθρας.

Εις τον υπό των πεσσών οριζόμενον χώρον του φωτιστηρίου, εις το κέντρον, άπεκαλύφθη ή κολυμβήθρα, κτιστή όκταγωνική, με βαθμίδας προς Α. και Δ. και έπενδεδυμένη δια μαρμαρίνων πλακών, άλλ' αί όποϊαι ειχον συληθῇ κατά το πλεϊστον (εικ. 2 και 3, πίν. 146). 'Ο πυθμήν τῆς κολυμβήθρας κεϊται εις βάθος 0.57 μ. από τῆς στάθμης του δαπέδου· μέχρις αὐτῆς διασώζονται και τὰ τοιχώματα τῆς κολυμβήθρας, καθαιρεθέντων των ύψηλοτέρων μερών των μεταγενεστέρως, δια να άποκτήσῃ ό χώρος δάπεδον έναϊον. Εις τον πυθμένα τῆς κολυμβήθρας εύρέθη ό τύπος άποσπασθέντος σωλῆνος, προφανώς μεταλλίνου, έρχομένου από Ν. και άπολήγοντος εις το κέντρον του πυθμένος (πίν. 148β). Κατά την προς Ν. προέκτασιν τῆς εν λόγω κατασκευῆς, εις το νότιον κλιτος και εντός σκάμματος άρχομένου από του μέσου περίπου τῆς μεταξὺ των δύο πεσσών άποστάσεως, άπεκαλύφθησαν λείψανα δύο σωλῆνων, του ένδς μολύβδινου και του έτέρου πηλίνου (πίν. 149β), σχεδόν ἴσης διαμέτρου (διάμ. ± 0.06 μ.) και βαινόντων παραλλήλως (πίν. 149α). 'Ο μολύβδινος — άγωγός τροφοδοσίας; — ταυτίζεται προφανώς προς τον άπολήγοντα εις τον πυθμένα τῆς κολυμβήθρας (πίν. 148β)· ό πήλινος — όχετός άπορροῆς; — δέν εἶναι σαφές ποῦ άπολήγει (πιθανώς εις βόθρον εντός του έδάφους).

Σημειώνω, τέλος, ότι επί των δυτικῶν βαθμίδων τῆς κολυμβήθρας ειχε προστεθῇ κτιστή σκαφοειδῆς λεκάνη, μήκους 0.62, πλάτους 0.26 και βάθους ± 0.14 μ. από του σωζομένου ύψους των τοιχωμάτων της, από τῆς στάθμης δηλαδή του δαπέδου του φωτιστηρίου (πίν. 150α)· έσωτερικῶς έφερεν επίχρισμα έξ ύδραυλικοῦ κονιάματος (κορασανίου), πιθανώς δ' έχρησιμοποιεῖτο κατά την έπορικιστικήν χρῆσιν δι' έλαίου¹. Δια τῆς κατασκευῆς ταύτης κατηργήθη ή λειτουργία των δυτικῶν βαθμίδων ως καθόδου εις την κολυμβήθραν· έπειδὴ δέ εις τὰ ύψηλότερον τῆς πρώτης βαθμίδος μέρη, έμπρός, δέν παρατηροῦνται ἔχνη μαρμαρώσεως, ύπῆρχε δέ, άντιθέτως, γέμισμα κτιστόν, φαίνεται ότι ή εν λόγω διευθέτησις άπεφασίσθη μόλις κατά την εκτέλεσιν των έργασιών έπενδύσεως τῆς κολυμβήθρας δια μαρμαρίνων πλακῶν.

Μεταξὺ του άποκαλυφθέντος ζεύγους πεσσών του φωτιστηρίου ἤλθον εις φῶς κατά χώραν τὰ κάτω μέρη δύο έμπεπηγμένων εντός του δαπέδου μαρμαρίνων πεσσίσκων, άμφοτέρων τετραγωνικῆς διατομῆς (πίν. 150β), ως οί γνωστοί πεσσίσκοι του φράγματος πρεσβυτερίου. Εις τούτων, του όποίου άπέμεινε στητόν τμήμα σχετικῶς μεγαλύτερον, φέρει εις την δυτικήν του ὀψιν έγκοπὴν προς στήριξιν θωρακίου (πίν. 151α)· του έτέρου άπέμεινε κατά χώραν μόνον ή σφαίροειδής (;) άνω άπόληξις (πίν. 151β) — ειχεν έμπηχθῇ άνεστραμμένως. Προφανώς έχρησίμευον ως στηρίγματα φράγματος. Κοιλότητες εντός

1. Παράλληλα παραδείγματα ΠΑΕ 1961, 145 - 146 (Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ) και παρὰ KHATCHATRIAN σποράδην.

τοῦ δαπέδου, παρατηρούμεναι ἀντιστοίχως ἀφ' ἐνὸς μεταξύ τῶν πρὸς Α. πεσσῶν — τοῦ νοτιοανατολικοῦ καὶ τοῦ μὴ ἀποκαλυφθέντος ἀκόμη βορειοανατολικοῦ (πίν. 146β) — καὶ ἀφ' ἐτέρου μεταξύ τῶν πρὸς Δ. πεσσῶν — τοῦ νοτιοδυτικοῦ καὶ τοῦ μὴ ἀποκαλυφθέντος ἀκόμη βορειοδυτικοῦ (πίν. 152α) —, προελθοῦσαι δὲ προφανῶς κατόπιν ἀποσπάσεως ἐκ τοῦ ἐδάφους ὁμοίων πεσσίσκων, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἀποτμήματα κατὰ χώραν¹, ὑποδηλοῦν ὅτι καὶ εἰς τὰς θέσεις αὐτὰς ὑπῆρχεν ἀνά ἓν φράγμα. Ἐπὶ τῶν μεγάλων πεσσῶν κατακόρυφοι ἐγκοπαὶ ἀντιστοίχως πρὸς τὰς θέσεις τῶν πεσσίσκων, προελθοῦσαι διὰ πελεκήσεως (πίν. 152β, 153α), ὑποδηλοῦν ὅτι αὗται ἐχρησίμευον διὰ νὰ συγκρατηθοῦν θωράκια. Ὁ ὑπὸ τὸν τροῦλλον, λοιπόν, χώρος τῆς κολυμβήθρας περιεκλείετο ἐντὸς τετραγώνου φράγματος παρεμβαλλομένου μεταξύ τῶν μεγάλων πεσσῶν, τῶν φερόντων τὸν τροῦλλον καὶ συνισταμένου ἐκ θωρακίων, τὰ ὅποια ἐστηρίζοντο ἀφ' ἐνὸς εἰς τοὺς ἐν λόγῳ κτιστοὺς πεσσούς καὶ ἀφ' ἐτέρου εἰς τοὺς ὡς ἀνωτέρω διαμέσους μαρμαρίνους πεσσίσκους· ἐπὶ τοῦ κατὰ χώραν πεσσίσκου ἡ παρουσία ἐγκοπῆς μόνον κατὰ τὴν πρὸς τὸν κτιστὸν πεσσὸν ἐστραμμένην ὅψιν του (πίν. 151α) ὑποδηλοῖ ὅτι εἰς τὸ μέσον ἐκάστης τῶν πλευρῶν τοῦ περικέντρου τούτου φράγματος εἶχεν ἀφεθῆ ἑλευθέρα δίοδος². Εἶναι γνωστὰ παραδείγματα ἀποχωρισμοῦ τοῦ χώρου τῆς κολυμβήθρας διὰ χαμηλοῦ φράγματος³· ἐδῶ ὅμως ἡ διάταξις αὕτη, ὡς καὶ ἡ ὅλη ἐμφάνισις τοῦ περὶ τὴν κολυμβήθραν χώρου, ἐπεδιώχθησαν μεγαλοπρεπέστεραι.

1. Ἐντὸς τῆς πρὸς Β. τοῦ νοτιοανατολικοῦ πεσσῶ πρώτης κοιλότητος εὐρέθη ἀπότμημα πεσσίσκου ὀρθογωνίου διατομῆς μὲ ἐκατέρωθεν ἐγκοπὰς πρὸς στήριξιν θωρακίων (βλ. κατωτ. σ. 114 πίν. 159β). Πιθανῶς εἶναι ἀπότμημα τοῦ εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἐμπεπηγμένου πεσσίσκου, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον (βλ. εὐθὺς κατωτέρω).

2. Ἄν ὁ πεσσίσκος πίν. 159β ἀνῆκε πρᾶγματι, ὡς εἶναι λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν, εἰς τὸ ἀνατολικῶς τῆς κολυμβήθρας φράγμα, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοῦτο δὲν εἶχε δίοδον εἰς τὸ μέσον. Ἀλλὰ φαίνεται ἀπίθανος μὴ κατὰ τὸν ἄξονα ἐπικοινωνία τῆς κολυμβήθρας πρὸς τὴν ἀψίδα. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ πρὸς Δ. πεσσίσκοι φαίνονται τετραγωνικῆς διατομῆς (πίν. 152α), νὰ ᾔσαν δηλαδὴ ἀντίστοιχοι πρὸς τοὺς βεβαίως μορφῆς πεσσίσκους τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ φράγματος, ὅπου ἡ ὑπαρξὶς δίοδου κατὰ τὸν ἐγκάρσιον ἄξονα φαίνεται βεβαία, ἡ ὑπόθεσις, ὅτι εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ φράγματος καὶ κατὰ τὸν κύριον ἄξονα τοῦ χώρου δὲν ὑπῆρχε δίοδος, φαίνεται ἀπίθανος. Ἴσως πρέπει νὰ συναγάγωμεν ὅτι τὸ ἀπότμημα πεσσίσκου πίν. 159β προέρχεται ἐξ ἄλλης λειτουργικῆς κατασκευῆς καὶ ὅτι συμπτωματικῶς εὐρέθη ἐντὸς τῆς ὡς ἀνωτέρω κοιλότητος τοῦ φωτιστηρίου· ἴσως κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τοῦ φωτιστηρίου (βλ. κατωτ. σ. 111-12) περισυνελέγη τοῦτο ἐκ τῶν πέριξ καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὡς γέμισμα τῆς κοιλότητος. Τὸ πρόβλημα ἐνδέχεται νὰ λυθῇ μετὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ βαπτιστηρίου.

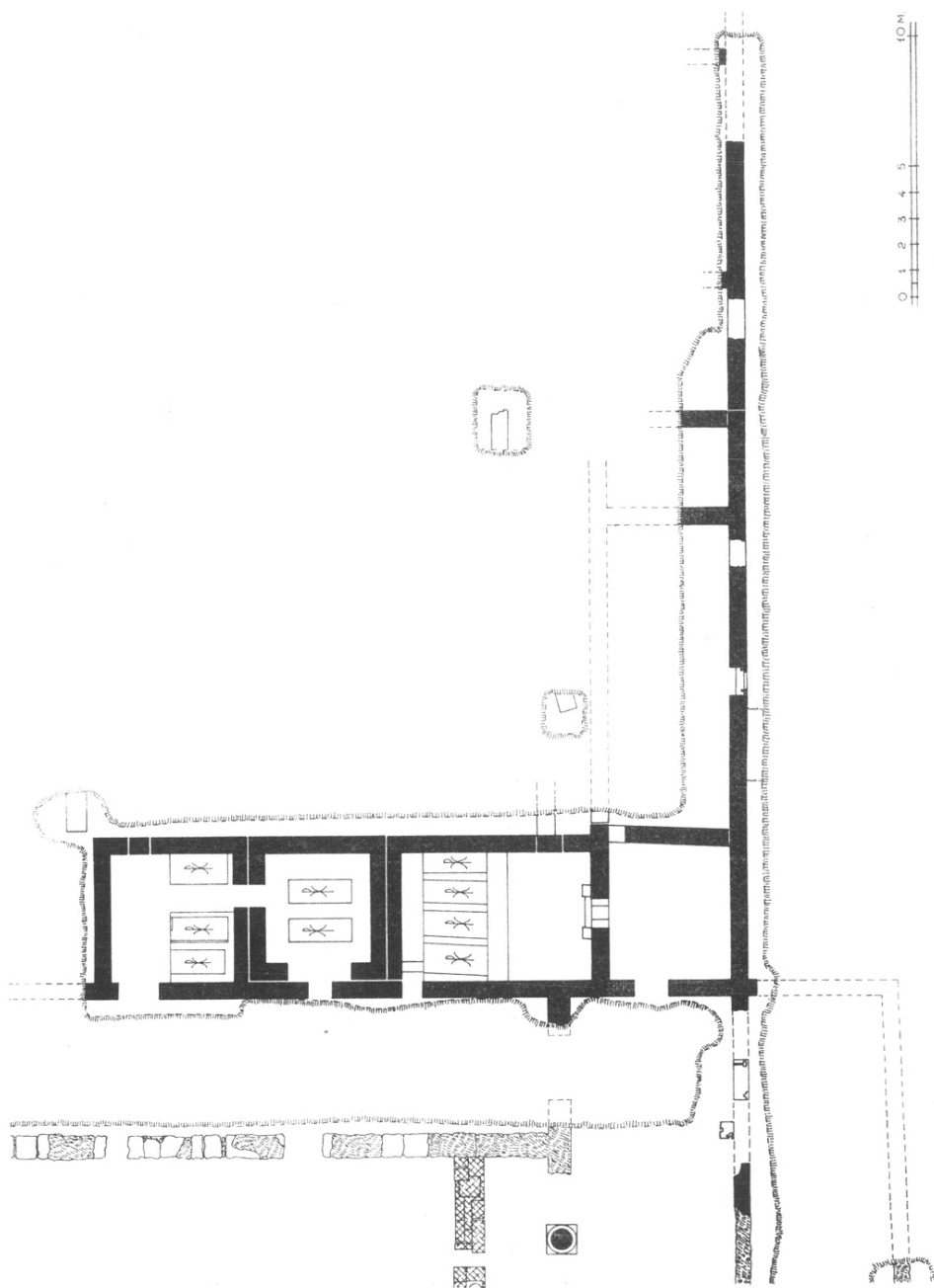
3. Γέρασα, ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ (KHATCHATRIAN, 90 εἰκ. 63b ἐπὶ τῆς σ. 10), El-Flousiyeh (Ὁστράκινον, περιφερείας Ὁξυρύχου), βορεῖα ἐκκλησία, 6ου αἰ. (αὐτ. 84 εἰκ. 48 ἐπὶ τῆς σ. 6), Ras Siâgha (ἄλλοτε Ναβαῦ), τοῦ ἔτους 597 (120 εἰκ. 39 ἐπὶ τῆς σ. 5).

Εἰς τὸ φωτιστήριον τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου ἐν εἰσέτι φράγμα ἐπὶ τῆς χορδῆς τῆς ἀψίδος τοῦ ἀπεχώριζε τὸν χώρον τῆς ἀπὸ τοῦ ἔξω αὐτῆς χώρου (πίν. 153β). Εὐρέθησαν κατὰ χώραν δύο πώρινοι βατῆρες μαρμαρίνων μελῶν του, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἔχει πρὸς τὰ ἔσω — πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ οἰκοδομήματος — στρογγύλην ἐγκοπὴν, διαμέτρου ἀντιστοίχως 0.17 καὶ 0.19 μ., πρὸς στήριξιν κιονίσκου καί, ἀκολουθῶς — πρὸς τὰ ἔξω —, ἐπιμήκη ἐγκοπὴν πρὸς στήριξιν θωρακίου (πίν. 154). Συνίστατο, οὕτω, τὸ ἐν λόγῳ φράγμα ἐκ δύο θωρακίων ἑκατέρωθεν πυλίδος ὀριζομένης ὑπὸ δύο κιονίσκων· ἐπὶ τῶν κιονίσκων ἐφέρετο πιθανῶς τόξον.

Τέλος νοτίως τοῦ νοτιοδυτικοῦ πεσσοῦ τοῦ φωτιστηρίου ἐπὶ τοῦ δαπέδου κοιλότης, διαστάσεων 0.35×0.45 μ., ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν νότιον τοῖχον καὶ ἑτέρα, διαστάσεων 0.35×0.40 μ., εἰς ἀπόστασιν 0.50 ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ 0.25 μ. ἀπὸ τοῦ τοίχου, ὥσάν νὰ ἔχουν προέλθει ἐξ ἀποσπάσεως μαρμάρων ἐμπεπηγμένων ἐντὸς τοῦ δαπέδου (πίν. 150β), πιθανῶς ὑποδηλοῦν θέσεις βοηθητικῶν λειτουργικῶν κατασκευῶν· πρὸς ἀπόθεσιν δηλαδὴ σκευῶν χρησίμων κατὰ τὸ βάπτισμα.

Τὸ δάπεδον τοῦ φωτιστηρίου κεῖται, ὡς εἴπομεν, εἰς στάθμην κατὰ ± 0.50 μ. χαμηλότερον τῆς στάθμης τοῦ νάρθηκος (πίν. 144α). Ἦτο ἐστρωμένον διὰ πλακῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως ἐλάχισται διεσώθησαν κατὰ χώραν (πίν. 147)· ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀψίδος καὶ τῆς κολυμβήθρας εἶχεν ἐν μέσῳ τῶν πλακῶν κατὰ τὸν ἄξονα παρεμβληθῆ, δίκην ὁμφαλοῦ, καὶ εὐρέθη, σωζόμενον σχετικῶς καλῶς κατὰ χώραν, λεπτὸν μαρμαροθέτημα ἐκ λευκῶν, πορφυρῶν καὶ πρασί-νων μαρμαρίνων πλακιδίων καὶ ψηφίδων (πίν. 153β, 157β).

Οἱ περιγραφέντες βορείως τοῦ νάρθηκος χώροι (Α - Ε), συνδεόμενοι ὀργανικῶς μετὰ τῶν καὶ μετὰ τοῦ κυρίου σώματος τῆς βασιλικῆς, προδίδουν ἐνιαίαν ἀρχιτεκτονικὴν σύλληψιν καὶ ἐκτέλεσιν· εἶναι, συνεπῶς, σύγχρονοι τόσον πρὸς τὸ κύριον σῶμα τῆς βασιλικῆς ὅσον καὶ μετὰ τῶν. Ἀριθμὸς νομισμάτων, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς καιρίας θέσεις, κάτω τῆς στάθμης τῶν κατεστραμμένων δαπέδων τῶν χώρων Α καὶ Γ, εἰς ἐπίχωσιν δηλαδὴ τῆς ἐποχῆς τῆς δομήσεως τοῦ μνημείου, θὰ προσέφερε σπουδαῖον τεκμήριον πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἂν ἡ ἀτυχῶς κακὴ διατήρησις τῶν δὲν ἡμπόδιζε καὶ τὴν ἰδικὴν τῶν ἀκριβῆ χρονολόγησιν. Μόνον ἐν μετὰ τῶν ἐν λόγῳ νομισμάτων, πεντανόμισιον ἀορίστως τοῦ θου αἰ. μ.Χ., εὐρεθὲν ἐν μέσῳ λατυπῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον προέλθει ἐκ τῶν ἐργασιῶν δομήσεως τοῦ χώρου Α, προσφέρεται ὡς ἐνδειξις ἀπλῶς, ἀλλὰ χρήσιμος, περὶ τοῦ ὅτι ἡ βασιλικὴ τοῦ Κρανείου δὲν πρέπει νὰ χρονολογηθῇ ἴσως πρὸ τοῦ ἔτους — χονδρικῶς — 500 μ.Χ. Ὡς ὅριον *post quem non* θὰ ληφθῇ βεβαίως τὸ ἔτος 550/551, χρόνος τῆς ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου ἐκ σεισμῶν καὶ τῆς, ἐπὶ τινα χρόνον, ἐγκαταλείψεως τῆς πόλεως — τοῦλάχιστον ὑπὸ μεγάλου μέρους τῶν κατοίκων τῆς.

Εἰκ. 4. Χῳροι ἐπισημανθέντες εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς αὐλῆς.

Ἐσημειώσαμεν ἤδη ὅτι ἡ προκειμένη βασιλικὴ διεδέχθη παλαιότερον, ἐκεῖ ὑπάρχον χριστιανικὸν οἰκοδόμημα¹. Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ νάρθηκος καὶ τῶν βορείως τούτου χώρων τοῦ βαπτιστηρίου ἄφθονα τεμάχια μικρῶν, μὲ τετραγωνικὴν ὄψιν πωρολίθων, ἐκ τῶν χρησιμοποιουμένων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ opus reticulatum, φαίνεται νὰ ἐσυλήθησαν ἐκ παλαιότερου ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος, πιθανῶς μαυσωλείου, τῆς περιοχῆς.

2. Προσκτίσματα νοτίως τοῦ νάρθηκος: Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν τῶν βορείως τοῦ νάρθηκος προσκτισμάτων τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου προέβην εἰς μερικὴν περαιτέρω διερεύνησιν καὶ τῶν νοτίως τοῦ νάρθηκος· δηλαδὴ συνέχισα περαιτέρω πρὸς Ν., κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος, τὴν τομὴν τοῦ ἔτους 1957, ἀπὸ τοῦ σημείου ὅπου εἶχον τότε φθάσει, εἰς ἀπόστασιν ± 23.00 μ. ἀπὸ τοῦ νάρθηκος². Προεχώρησα ἐφέτος πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν κατὰ ἀκόμη 13.00 μ., ἤτοι μέχρις ὀλικοῦ μήκους 36.00 μ. (ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ νάρθηκος)· διεπιστώθη δὲ ὅτι ὁ βασικὸς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. τοῖχος, ὁ ἐκτεινόμενος ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος καὶ συνιστῶν τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς πρὸς Ν. τῆς βασιλικῆς ἐκτεινομένης αὐλῆς, προχωρεῖ, ἀλλὰ διακεκομμένως — ἔχει καταστραφῇ —, ἀκόμη νοτιώτερον. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ ὄψεως ἐπεσημάνθησαν δύο κάθετοι πρὸς αὐτὴν τοῖχοι, διὰ τῶν ὁποίων βεβαιοῦται, εἰς τὴν σειρὰν τῶν κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς αὐλῆς ἐκτεινομένων διαμερισμάτων, εἰς ἀκόμη χῶρος· εἶναι οὗτος μήκους ± 8.00 μ. (εἰκ. 4). Οἱ τοῖχοι σώζονται εἰς στάθμην κάτω τῆς εὐθυντηρίας των (πίν. 155α).

3. Μεταγενέστεραι ἐπεμβάσεις: Ἐντὸς τοῦ φωτιστηρίου διὰ μεταγενεστέρου τοίχου, διήκοντος ἀπὸ τῆς νοτίας τῆς ἀψίδος παραστάδος μέχρι τοῦ νοτιοανατολικοῦ πεσσοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ μέχρι μήκους 0.96 μ. ἀπὸ τῆς δυτικῆς ὄψεως τοῦ ἐν λόγῳ πεσσοῦ (εἰκ. 2, πίν. 146, 149α, 153β), περιωρίσθη ἡ μεταξὺ τοῦ μεσαίου καὶ τοῦ νοτίου κλίτους ἐπικοινωνία, δημιουργηθέντων οὕτω δύο χώρων. Ὁ τοῖχος οὗτος, ἔχων ὡς συνδετικὴν ὕλην πηλόν, ἐκτίσθη μετὰ τὴν σύλησιν τοῦ μαρμαρίνου ὕλικου τοῦ μνημείου, ὑποδηλοῖ δὲ ἡ λεπτομέρεια αὕτη ὅτι ἡ θολωτὴ στέγη τοῦ φωτιστηρίου διατηρεῖτο καὶ μετὰ τὴν σύλησιν τοῦ μαρμαρίνου ὕλικου του καὶ ὅτι εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ὁ χῶρος τοῦ φωτιστηρίου ἐχρησιμοποιήθη πιθανῶς ὡς κατοικία³. Φαίνεται δὲ ὅτι, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ κατοικία ὁμαλὸν καὶ ἐνιαῖον δάπεδον, καθήρεσαν τότε τὰ ὑπὲρ τὸ δάπεδον τοιχώματα τῆς κολυμβήθρας, ἀφήρεσαν δὲ καὶ τοὺς πρὸς Α. καὶ Δ. τῆς κο-

1. Βλ. ἄνωτ. σ. 98-9.

2. Βλ. ἄνωτ. σ. 99.

3. Δὲν παρετηρήθησαν ἐνδείξεις περὶ ἀσκήσεως λατρείας ἐντὸς αὐτοῦ μετὰ τὴν καταστροφὴν του.

λυμβήθρας μαρμαρίνους πεσσίσιους¹. Πιθανῶς ἐκ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προέρχεται καὶ ὁ ἀνωτέρω σημειωθείς ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν χώρον Ε μεταγενέστερος χώρος².

Κατὰ τὴν ἀναχρησιμοποίησιν τοῦ φωτιστηρίου, ὡς κατοικίας, διεμόρφωσαν εἰς τὸν χώρον τῆς ἐτέρας τῶν διέδρων γωνιῶν τοῦ νοτιοανατολικοῦ ταυοειδοῦς πεσσοῦ, πρὸς τὸ μέρος τοῦ νοτίου κλίτους, κιβωτιόσχημον ἐκ θραυσμάτων πλακῶν καὶ πλίνθων κατασκευὴν μὲ πυθμένα κατὰ ± 0.15 μ. κάτω τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου (πίν. 155β). Πιθανῶς ἐχρησίμευσεν αὕτη ἀντὶ ξυλίνου κιβωτίου ἢ ἐρμαρίου. Ὁμοία κατασκευή, ἀλλὰ μὲ τὰ τοιχώματά της διαταραγμένα, εὐρέθη καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον γωνίαν τοῦ νοτιοδυτικοῦ πεσσοῦ. Ἐξω δὲ τοῦ φωτιστηρίου, παρὰ τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ χώρου Α, εὐρέθη ἀσβεστό-λακκος, προερχόμενος καὶ οὗτος ἐκ μεταγενεστέρων χρόνων. Ἀσβεστοκάμινος, ἐγκατασταθεῖσα ἐντὸς τοῦ νοτίως τοῦ νάρθηκος θαλάμου χρονολογούμενη δ' ἐπὶ τῇ βάσει νομίσματος τοῦ Ρωμανοῦ Α' (920 - 944) ὅχι πολὺ πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 10ου αἰ.³, εἰς τοὺς μεσοβυζαντινοὺς πάντως χρόνους, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ καταστροφή τοῦ μαρμαρίνου ὑλικοῦ τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου διεπράχθη κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ εἰς τοὺς ἰδίους χρόνους ὡς καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Λεχαίου⁴. Ἡ νέα ἄνοδος τῆς Κορίνθου κατὰ τοὺς μεσοβυζαντινοὺς χρόνους, ὡς μιᾶς τῶν σημαντικωτέρων ἐλλαδικῶν πόλεων, συνεβάδισε πρὸς τὴν λεηλασίαν τῶν μνημείων τῆς μεγάλης της κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους μέχρι τῶν μέσων τοῦ 6ου αἰ. ἀκμῆς.

4. Τάφοι: Κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς πρὸ τοῦ νάρθηκος στοᾶς(;) ⁵ εὐρέθη λακκοειδὴς τάφος, περικλείων ἀποσαθρωμένον σκελετὸν νεκροῦ. Ὁ τάφος, ἐποχῆς ὀψίμου, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μνημείου, ἔφερε, δίκην καλύμματος, λίθους καὶ τεμάχια κεραμίδων (πίν. 156α). Ὑπὸ τὰς κεραμίδας περισυνελέγη νόμισμα ἐκ τῶν λεγομένων τῶν βανδάλων, ἐφθαρμένον, δὲν χρονολογεῖ ὅμως τὸν τάφον· ἀνῆκεν εἰς τὸ ἔδαφος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐλήφθη τὸ χῶμα πρὸς κάλυψιν τοῦ νεκροῦ. Εἰς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ νάρθηκος λάκκος, ἀνοιγείς προφανῶς δι' ἐνταφιασμόν τινος εἰς χρόνους ἐπίσης ὀψίμους, παρέμεινεν ἀχρησιμοποίητος.

1. Βλ. ἀνωτ. σ. 107 κ.ε.

2. Βλ. ἀνωτ. σ. 104 (πίν. 145γ).

3. Τὸ νόμισμα εὐρέθη — κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ 1957 — ἐντὸς τῆς ἀσβεστοκαμίνου εἰς ἐπίχωσιν σχηματισθεῖσαν ὅχι πολὺ μετὰ τὴν ἀχρήστευσίν της (μεταξὺ λίθων, τεμαχίων κεραμίδων καὶ ὀστράκων χονδρῶν ἀγγείων ὑπεράνω τοῦ στρώματος τῆς ἐντὸς τῆς καμίνου ὑπολειφθείσης τέφρας).

4. ΠΑΕ 1961, 152 - 53 (Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ). Πρβ. ἐν τούτοις καὶ ΠΑΕ 1965, 154 (Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ), ὅπου ἔνδειξις περὶ καταστροφῆς τοῦ μαρμαρίνου ὑλικοῦ τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου καὶ ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ.

5. Βλ. ἀνωτ. σ. 104.

Εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τοῦ φωτιστηρίου ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ δαπέδου τάφος βρέφους μὲ τοιχώματα ἐκ κεραμίδων: Δύο ὀρθίων ἀκεραίων, ὡς μακρῶν πλευρῶν, τεμαχίων κεραμίδων, ὡς στενῶν πλευρῶν καὶ ὡς καλύμματος (πίν. 156β), καὶ μιᾶς ὡς πυθμένος. Τὰ ὅσῃ ἦσαν σαθρά. Χρονολογεῖται εἰς ἐποχὴν μετὰ τὴν σύλησιν τοῦ μαρμαρίνου ὑλικοῦ τοῦ φωτιστηρίου.

5. Γ λ υ π τ ᾶ μ α ρ μ ᾶ ρ ι ν α μ ἔ λ η: Ἐνεκα τῆς συστηματικῆς, ὡς εἵπομεν, ἐκκαμινεύσεως τοῦ μαρμαρίνου ὑλικοῦ τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου¹, μικρὸν μόνον μέρος του, καὶ κατὰ τὰς προηγηθείσας καὶ κατὰ τὴν προκειμένην ἀνασκαφικὴν ἔρευναν, ἤλθεν εἰς φῶς. Τὸ μαρμάρινον τοῦτο ὑλικὸν δὲν εἶναι ἐνιαῖον· ἀπέδωκεν ὅμως ἡ ἀνασκαφὴ καὶ γλυπτὰ ἄλλα. Καταχωρίζω τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἐφετινῶν μαρμαρίνων εὐρημάτων.

— Διόνυσος (Μουσεῖον Κορίνθου S-70-24). Προτομή (πίν. 157α). Ἀριστερὰ κάτω τοῦ ὠτός ἐλλιπής. Ὑψ. 0.18, πλάτ. βάσεως 0.09 μ. Μάρμαρον κινδύριον, ἐπιφάνεια λειασμένη. Πιθανῶς τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. Εὐρέθη κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς νοτίως τοῦ νάρθηκος τομῆς². Λείψανα κονιάματος ὑποδηλοῦν ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὡς ὑλικὸν δομῆς.

— Κορμὸς ἀνδριάντος στρατιωτικοῦ μὲ βραχὺν χιτῶνα, ζώνην, μανδύαν — διακρίνεται λείψανόν του ἐπὶ τοῦ ὤμου παρὰ τὸν λαϊκὸν — καὶ καμπάγους (πίν. 157β). Ἡ κεφαλὴ ἐλλείπει, ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ὤμου καὶ τὰ πρόσθια μέρη ἐπελεκήθησαν, διὰ τὴν ἀνασκαφικὴν τὸ μάρμαρον ὡς κατώφλιον (πίν. 144α, 145β. Ἀφῆθη κατὰ χώραν³). Ἡ ἀριστερὰ πλευρὰ — πρὸς τὸ μέρος τοῦ νάρθηκος — εἶναι ἐπίπεδος. Μῆκ. 1.54, πλάτ. 0.41 - 0.47 μ. Ὁ τύπος οὗτος στρατιωτικοῦ τῆς ὀψίμου ἀρχαιότητος — ὁ γνωστὸς τῶν ἐκ πορφυρίτου Τετραρχῶν — ἀντιπροσωπεύεται ἤδη ἐν Κορίνθῳ⁴. Πιθανῶς τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ.

— Πλάξ γλυπτικῆς ἐπενδύσεως (Μουσεῖον Κορίνθου A-70-69). Τόξον ἐγγεγραμμένον ἐντὸς ὀρθογωνίου πλαισίου, ἀμφότερα ἐκ κοιλοκέρτου κυματίου· ὑπὸ τὸ τόξον κόγχη καὶ δεξιὰ, εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ τόξου καὶ τοῦ πλαισίου ἀφηνόμενον κενόν, ρόδαξ (πίν. 158α). Ἡ ὀπίσω ὀψὶς εἶναι τραχεῖα. Δεξιὰ ἔχει ἀποκοπὴν κανονικῶς ἡ ὀρθία πλευρὰ τοῦ πλαισίου· ἀριστερὰ ἡ πλάξ εἶναι ἐλλιπής. Μῆκ. 0.40 (ἀκέραιον θὰ ᾔτο ± 0.70 μ.), ὕψ. 0.28 καὶ πλάχ. 0.06 μ.

1. Βλ. ἄνωτ. σ. 112.

2. Βλ. ἄνωτ. σ. 111.

3. Βλ. ἄνωτ. σ. 102 κ.ε.

4. Πρβ. τὸν κορμὸν ἀνδριάντος τοῦ Μουσείου Κορίνθου ἀριθ. 822: FRANKLIN P. JOHNSTON, Sculpture (=Corinth IX) 150 ἀριθ. 326. Ἐκ τῆς ἀναχρησιμοποίησεως τοῦ προκειμένου ἐν Κρανεῖῳ γλυπτοῦ, ὡς ἀπλοῦ ὑλικοῦ δομῆς, συνάγεται περὶ τῆς χρονολογήσεώς του ὅριον post quem non ἐκ τῆς χρονολογήσεως τῆς βασιλικῆς. Ὁ κορμὸς Μουσείου Κορίνθου ἀριθ. 822 δὲν ἀφίσταται πολὺ χρονικῶς τοῦ ἐν Κρανεῖῳ.

Προέρχεται ἐξ οἰκοδομήματος πιθανῶς τοῦ τέλους τοῦ 4ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. Εὐρέθῃ ἀνατολικῶς τοῦ φωτιστηρίου, ὅπου ἴσως εἶχε ἀναχρησιμοποιηθῇ.

— Ἐπίθημα (Μουσεῖον Κορίνθου Α-70-67). Ἐπὶ τῆς λοξοτμήτου ὀψέως χρῆσμα ἐντὸς στεφάνης ἐκ διπλῆς ταινίας, δεξιὰ του λογχοειδὲς φύλλον καὶ εἰς τὴν γωνίαν ἡμίφυλλον ἀκάνθου (πίν. 158γ). Κάτω πελεκημένον κατὰ δευτέραν χρῆσιν, πρὸς μείωσιν τοῦ ὕψους· ἐλλιπὲς ἀριστερὰ καὶ ὀπίσω. Πλάτ. 0.215, μῆκ. 0.253, ὕψ. 0.10. Πιθανῶς ἐξ οἰκοδομήματος τοῦ 5ου αἰ. Εὐρέθῃ ἔξω τοῦ βορείου κλίτους τῆς βασιλικῆς.

— Ἐπίστεψις θωρακίου (Μουσεῖον Κορίνθου Α-70-68). Ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν ὀψέων του, ἐν εἰσοχῇ καμπύλων, ἐναλλάξ φύλλα πλατέα λογχοειδῆ καὶ ἀκάνθου (πίν. 158β). Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἐγκοπὴ πρὸς συγκράτησιν διὰ σιδηροῦ συνδετήρος. Ἀριστερὰ ἐλλιπής. Μῆκ. 0.54, ὕψ. 0.115 μ. Πιθανῶς τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰ. Ἐπὶ τῆς ὀψέως καὶ ἀλλαχοῦ λείψανα ἀσβεστοκονιάματος· εἶχεν ἀναχρησιμοποιηθῇ ὡς ὑλικὸν δομῆς εἰς μεταγενεστέραν περίοδον τοῦ οἰκοδομήματος¹. Εὐρέθῃ ἔξω τῆς ἀνατολικῆς θύρας τοῦ φωτιστηρίου.

— Ἐπίκρανον παραστάδος. Πλευραὶ λοξότμητοι, εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων ἐλαφρῶς ἀνάγλυφοι σταυροὶ ἀνὰ ἓνα (πίν. 159α)· ἡ ἑτέρα τῶν μακρῶν πλευρῶν κυρτὴ (ἐκ κίονος). Κατὰ τὴν μίαν τῶν γωνιῶν ἐλλιπὲς. Βάσεως μῆκ. 0.70, πλάτ. 0.38, ἄβακος μῆκ. 0.84, πλάτ. 0.49, ὕψ. 0.14 μ. Ἡ τραχύτης τῆς ὀψέως συμπίπτει πρὸς τὴν χαρακτηρίζουσαν τὰ κιονόκρανα τοῦ τριβήλου²· συνεπῶς κατεσκευάσθη ἐπὶ τούτῳ διὰ τὴν προκειμένην βασιλικὴν τοῦ 6ου αἰ.

— Πεσσίσκος ὀρθογωνίου διατομῆς· εἰς ἀμφοτέρας τὰς στενάς πλευράς ἐγκοπὴ πλάτους 0.024 καὶ βάθους 0.024 μ. (πίν. 159β). Πλευραί: 0.225×0.092 μ. Ἄνω καὶ κάτω ἐλλιπής. Ὑψ. 0.27 μ. Εὐρέθῃ ἐντὸς τοῦ φωτιστηρίου³.

— Ἀμφικιονίσκος παραθύρου (πίν. 145γ εἰς τὸ μέσον), ἀπόστημα ἰωνικοῦ κιονοκράνου, διάφορα ἀποτμήματα θωρακίων (πίν. 160α, 2, β, 3) καὶ γλυπτικῶν ἐπενδύσεων τοίχων (πίν. 160α, 1, β, 1-2).

6. Κ ε ρ α μ ε ι κ ᾶ - μ ε τ ᾶ λ λ ι ν α - ὡ ᾶ λ ι ν α : Κινητὰ εὐρήματα ἢ ἀνασκαφῇ ἀπέδωκεν ἐπίσης ὀλίγα:

— Πηλίνη πλάξ (Μουσεῖον Κορίνθου F. P. 271). Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας δύο ομάδες ἐξ ἐλικοειδῶν φορῶν τεσσάρων δακτύλων καὶ δύο ομάδες ἐξ ὁμοίων φορῶν δύο ἕως τριῶν δακτύλων (πίν. 160γ). Μῆκ. 0.75, πλάτ. 0.38/0.39, πάχ. 0.028 μ. Εὐρέθῃ ἐντὸς τοῦ φωτιστηρίου παρὰ τὴν ἀνατολικὴν θύραν του.

1. Ἐχουν διαπιστωθῇ, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βασιλικῆς τοῦ 6ου αἰ., δύο μεταγενέστεραι ἀνοικοδομήσεις (SHELLEY, 184 κ.έ.).

2. Πρβ. Δ. Ι. ΠΑΛΛΑ, «Ἰουστινιάνεια» γλυπτὰ αἰσθητικῶς ἀνεπέργαστα ἐν Εἰς μνήμην Παναγιώτου Α. Μιχαήλ, Ἀθήναι, 1972, 427 πίν. XXXIII, 1.

3. Βλ. ἀνωτ. σ. 108_{1, 2}.

— Κεραμὶς στρωτήρ (Μουσεῖον Κορίνθου F.P. 277). Ἐπὶ τῆς ὀψέως μνηνοειδὲς σχῆμα διὰ φορᾶς δύο δακτύλων (πίν. 161α,1). Μῆκ. 0.70, πλάτ. 0.40 καὶ 0.37 μ. Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ ἐντὸς τοῦ φωτιστηρίου¹. Πιθανώτατα ἐκ τῆς κεραμώσεως τῆς βασιλικῆς.

— Κεραμὶς στρωτήρ (Μουσεῖον Κορίνθου F. P. 272). Ἐπὶ τῆς ὀψέως μνηνοειδὲς σχῆμα διὰ φορᾶς τριῶν δακτύλων (πίν. 161α,2). Μῆκ. 0.72, πλάτ. 0.40 καὶ 0.375 μ. Εὐρέθη ὁμοῦ μετὰ τῆς προηγουμένης κεραμίδος².

— Λύχνος πήλινος (Μουσεῖον Κορίνθου L-70-41). Εἰς τὸν δίσκον ὀπή, πέριξ αὐτῆς τρεῖς μεγάλοι ρόδακες καὶ πολλοὶ μικροὶ ἀπλοὶ ἢ διπλοὶ κύκλοι (διάλυσις τοῦ θέματος συμπλεκόμενων σφηρικῶν τροχῶν)· εἰς τὸ πλαίσιον φύλλα ἀμπέλου καὶ ἐκατέρωθεν ἀνὰ μίαν σειραὶ ὀδόντων. Τὰ θέματα ἔξεργα (πίν. 161β). Τὸ ἄνω μέρος τοῦ λύχνου· ἡ μύξα ἐλλείπει. Μῆκ. 0.08, πλ. 0.07 μ. Εὐρέθη ἀνατολικῶς τῆς ἀψίδος τοῦ φωτιστηρίου εἰς βάθος ± 0.15 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ κατωφλίου τῆς ἀνατολικῆς θύρας του. Πιθανῶς χρονολογεῖται εἰς τὴν ἐποχὴν δομῆσεως τοῦ φωτιστηρίου³.

— Λύχνος πήλινος (Μουσεῖον Κορίνθου L-70-40). Βάσις στρογγύλη, δίσκος βαθὺς μὲ ὀπὴν καὶ πέριξ αὐτῆς κοιλότητες (φυλλάρια ρόδακος)· πλαίσιον μὲ σειρὰν δισκαρίων (πούλιες). Ἡ μύξα ἐλλείπει (πίν. 161γ). Μῆκ. 0.07, πλάτ. 0.05, ὕψ. 0.026 μ. Εὐρέθη ἐντὸς τοῦ χώρου Α, εἰς τὴν ἐπίχρῳσιν ὅπου καὶ τὸ ἐπίκρανον πίν. 159α, ἐπίσης δὲ καὶ νόμισμα ἐκ τῶν λεγομένων βανδαλικῶν ἀλλ' ἐφθαρμένον. Δευτέρου ἡμίσεος βου μέχρις ἀρχῶν 7ου αἰ.

— Τρία τεμάχια πηλίνου ἀμφορέως (Μουσεῖον Κορίνθου C-70-349 a,b,c). Πίν. 161δ. Εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς κολυμβήθρας, συνεπῶς χρονολογοῦνται μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μνημείου.

— Τεμάχιον λοπάδος (Μουσεῖον Κορίνθου C-70-348). Χεῖλος ὡς κυλινδρικὸν κυμάτιον προέχον πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁμοίως προέχον πρὸς τὰ κάτω· ἐσωτερικῶς βαθεῖα περιμετρικὴ γραμμὴ (πίν. 162α). Γάνωσις κιτρινόφαιος (Βορείου Ἀφρικῆς). Μῆκ. 0.095, πλάτ. 0.067 μ. Εὐρέθη μετὰ τῆς μαρμαρίνης πλακὸς πίν. 158α, ἔξω τῆς ἀνατολικῆς θύρας τοῦ φωτιστηρίου, ἐντὸς ἐπιχώσεως σχηματισθείσης μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μνημείου.

— Δύο πώματα ἀμφορέων (Μουσεῖον Κορίνθου C-70-346 καὶ C-70-345).

1. Βλ. ἄνωτ. σ. 113.

2. Ἐξήχθη ἀκεραία ἀλλ' ἐθραύσθη· εἰς τὴν φωτογραφίαν πίν. 161α,2 ἀποδίδεται ἀπότμημα.

3. Ἐξω τῆς ἀνατολικῆς θύρας τοῦ φωτιστηρίου διεπιστώθη πατημένον ἔδαφος εἰς βάθος ± 0.10 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ κατωφλίου τῆς. Περὶ τῆς χρονολογήσεως τῆς βασιλικῆς βλ. ἄνωτ. σ. 109. Ὡς πρὸς τὴν τέχνην τοῦ λύχνου πρβ. OSCAR BRONEER, *Terracotta Lamps* (=Corinth IV 2) 290 ἀριθ. 1501 πίν. XXIII καὶ JUDITH PERLZWEIG, *Lamps of the Roman Period* (=The Athenian Agora VII) 201 ἀριθ. L 5368 πίν. 47G (τέλους 5ου -ἀρχῶν 6ου αἰ.).

Τὸ ἔν, διαμ. 0.06 (πίν. 162γ,1), εὑρέθη ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ φωτιστηρίου· τὸ ἕτερον, διαμ. 0.07 μ. (πίν. 162γ,2), εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ἀσβεστολάκκου¹.

— Τεμάχιον πινακίου (Μουσεῖον Κορίνθου C-70-347). Χεῖλος ἐλαφρῶς ὑψωμένον. Γραπτὸν ἀνεφυάλωτον γάνωσις ἐρυθρόφαιος καὶ ἐπ' αὐτῆς λευκαὶ σπειροειδεῖς χρώσεις (πίν. 162β). Ἐξωτερικῶς τοῦ χείλους τρία διαδοχικὰ κυρτὰ κυμάτια. Μῆκ. 0.05, πλάτ. 0.06 μ. Εὑρέθη σχεδὸν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος, εἰς ἐπίχωσιν μετὰ νομίσματος ἐκ τῶν λεγομένων τῶν Βανδάλων, ἀλλὰ πέρα τούτου ἀδιαγνώστου.

— Τεμάχια ἐξ ὑαλοπινάκων (Μουσεῖον Κορίνθου M.F. 70-159). Πίν. 163α. Εὑρέθησαν ἄλλα μετὰ τοῦ λύχνου L-70-40 (πίν. 161γ) καὶ ἄλλα μετὰ τῆς μαρμαρίνης πλάκῃς A-70-69 (πίν. 158α).

— Τεμάχιον μολυβδίνου σωλῆνος (Μουσεῖον Κορίνθου M.F. 70-157). Ἐκατέρωθεν ἐλλιπές (πίν. 162δ). Μῆκ. 0.29, διάμ. 0.06, πᾶχ. τοιχώματος ± 0.005 μ. Ἀπότμημα τοῦ σωλῆνος τῆς κολυμβήθρας². Εὑρέθη ἀνατολικῶς τοῦ φωτιστηρίου.

— Ἡλοι σιδηροῦ (Μουσεῖον Κορίνθου MF 70-158). Διαφόρων μεγεθῶν (πίν. 163β). Εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος καὶ ἔξω τοῦ φωτιστηρίου.

7. Ν ο μ ί σ μ α τ α³: Ἀπαντα χαλκᾶ.

— Κορίνθου 400 - 146 π.Χ. (Edwards ἀριθ. 11). Εὑρέθη ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ φωτιστηρίου.

— Ἑλληνικῆς πόλεως ρωμαϊκῶν χρόνων (1ου - 2ου αἰ. μ.Χ.). Ἐφθαρμένον. Ἐντὸς τοῦ χώρου Α, κάτω τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου, ἐντὸς ἐπιχώσεως, μὲ ὄστρακα μελαμβραφῇ.

— Πεντανούμμιον 6ου αἰ. μ.Χ. Ἐφθαρμένον⁴.

— Τεσσαρακοντανούμμιον Ἡρακλείου. Κωνσταντινούπολις 613/14 (Dumbarton Oaks Coll. II, ἀριθ. 79 a1). Εὑρέθη ἐντὸς τοῦ νάρθηκος, μεταξὺ κρημνισμάτων.

— Ὑστερορρωμαϊκόν. Ἐφθαρμένον. Εὑρέθη δυτικῶς τοῦ μεταξὺ τῶν χώρων Α καὶ Γ τοίχου, ἐντὸς ἐπιχώσεως τῶν χρόνων δομήσεως των.

— Δέκα τέσσαρα (14) ἐκ τῶν λεγομένων βανδαλικῶν. Ἐφθαρμένα. Τὰ περισσότερα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν χώρων Α καὶ Γ κάτω τῆς στάθμης τῶν δαπέδων των.

— Βανδάλων 379 - 395 μ.Χ. (B.B.C. Vandals etc. πίν. III ἀριθ. 23). Εὑρέθη εἰς τὴν αὐτὴν καὶ τὸ ὕστερορρωμαϊκὸν ἐπίχωσιν.

1. Βλ. ἄνωτ. σ. 112.

2. Βλ. ἄνωτ. σ. 107.

3. Ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Κας Μάντωσης Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου, Διευθυντρίας τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.

4. Βλ. ἄνωτ. σ. 109.

— Ἀνώνυμον βυζαντινὸν 1071 - 1078 (πρβ. M. THOMPSON ἀριθ. 1871).
Εὐρέθη εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς ἐπιχώσεως ἀνατολικῶς τοῦ βαπτιστηρίου.

— Μανουήλ Α΄ Κομνηνοῦ (1143 - 1180). Ἐφθαρμένον. Εὐρέθη εἰς τὴν
αὐτὴν καὶ τὸ προηγούμενον ἐπίχωσιν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΠΑΛΛΑΣ

11. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΩΝ

(Πίν. 164-171)

Εἰς τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἔλαβον μέρος ὡς βοηθοὶ ἡ Κυρία Ροζαλίνδη Παπαντωνίου, αἱ Δίδες Ἰωάννα Κριτσέλη καὶ Φανή Μαλλοῦχου καὶ ὁ κ. Κωνστ. Μπουραζέλης. Χρέη ἀρχιτέκτονος ἐξετέλεσεν ὁ κ. Ἰωάννης Μαρασλῆς, φωτογράφου ὁ παλαίμαχος συνεργάτης κ. Νικ. Τομπάζης καὶ ἐργοδηγοῦ ὁ κ. Παναγιώτης Βλάχος. Δι' ὀλίγον διάστημα ὁ ἀρχιτεχνίτης τοῦ Μουσείου Ναυπλίου κ. Χαράλ. Δεϊλάκης εἰργάσθη διὰ τὴν ἐξαγωγήν τμημάτων τοιχογραφιῶν. Εἰς πάντας τοὺς συνεργάτας τούτους ὡς καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας τῆς ἀνασκαφῆς ἐκφράζω θερμὰς εὐχαριστίας διὰ τὴν συμβολὴν των εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Εὐχαριστίας ἐπίσης ὀφείλω εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα αὐτῆς συνάδελφον κ. Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδον, ὡς καὶ εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, διὰ τὴν ἄδειαν συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς.

ΤΟΜΕΙΣ Ἀ Ἡ προσπάθειά μας ἀπεσκοπεί εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐτῶν 1966 καὶ 1968 εἰς τὴν πρὸς τὰ βορειοανατολικά τῆς λεγομένης «Οἰκίας Τσούντα» περιοχὴν καὶ πρὸς τὰ ἀνατολικά τοῦ Ἑλληνιστικοῦ Πύργου τοῦ Δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1966 ἀπεκαλύφθησαν πλήρως τὰ ὑπολείμματα διαδρόμου, σημειωθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Τσούντα καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Will. Taylour καὶ βαίνοντος ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον (πίν. 164α,α). Πρὸς εὐκολίαν τὸν διάδρομον τοῦτον ἀποκαλῶ διάδρομον Τσούντα. Τὸ νότιον ἄκρον τοῦ διαδρόμου Τσούντα ὠρίζετο ὑπὸ κατωφλίου, τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποκαλυφθῇ κάτωθι ἀναλημματικοῦ τοίχου ἑλληνιστικῶν χρόνων (ῥα ΠΑΕ 1966, εἰκ. 4 σ. 108 καὶ 109 καὶ εἰκ. 1, Κ). Ἡ ἀφαίρεσις μέρους τοῦ ἀναλημματικοῦ τούτου τοίχου ἐπέτρεψε τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ κατωφλίου, τὸ ὁποῖον διασώζεται εἰς ὅλον τὸ μῆκος του (πίν. 164β). Εἶναι κατεσκευασμένον ἐξ ἐνὸς μεγάλου κροκαλοπαγοῦς ὀγκολίθου μήκους 2.50 μ. καὶ πλάτους 0.90 μ. Κατὰ τὰ δύο του ἄκρα φέρει ἀβαθεῖς κοιλότητες, διαμέτρου 0.12 μ., διὰ τὰς στρόφιγγας διπλῆς θύρας. Ὡστε ὁ διάδρομος, ὁ ὁποῖος ἔφερεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν λεγομένην «Οἰκίαν Τσούντα», εἰς τὸ κτίσμα ὅπου τὸ 1969 εὐρέθη ἱερὸν καὶ εἰς τὸ «κτήριο Wace»

(μέχρι πρό τινος ἀποκαλούμενον «Citadel House»), ἐκλείετο διὰ καλῶς κατεσκευασμένης ξυλίνης διφύλλου θύρας. 'Απηνθρακωμένα κατάλοιπα τῆς θύρας καὶ τοῦ ξυλίνου περιθωρίου τῆς εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ κατωφλίου καὶ περὶ αὐτό.

Εἰς τὸ κατώφλιον κατέληγε δρομίσκος πλάτους 2 μέτρων, ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς περιωρίζετο ὑπὸ πλευρικῶν τοίχων. Καὶ ὁ μὲν δυτικὸς πλευρικὸς τοῖχος κατεστράφη ὅτε κατεσκευάσθη ὁ ἐλληνιστικὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος, ἐνῷ ὁ ἀνατολικὸς διεσώθη εἰς ἓνα, τὸν κατώτατον δόμον. 'Ο ἀνατολικὸς αὐτὸς τοῖχος συνεχίζει τὸν ἀνατολικὸν πλευρικὸν τοῖχον τοῦ πρὸς Βορρᾶν τοῦ κατωφλίου διαδρόμου (πίν. 164β,α) καὶ οὕτως ὁ διάδρομος ἐκεῖνος ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐφέτος δρόμου πρὸς Νότον τοῦ κατωφλίου. 'Ο κατώτατος δόμος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ἐκαλύπτετο ὑπὸ γραπτοῦ κονιάματος, τμήματα τοῦ ὁποῖου διεσώθησαν. Δυστυχῶς ταῦτα καλύπτονται ὑπὸ παχέος στρώματος ἀσβεστίου, καθιστῶντος ἀδύνατον τὴν διάκρισιν τῶν χρωμάτων. 'Ελπίζεται ὅτι ὁ καθαρισμὸς των θὰ ἀποδώσῃ τὴν ἀρχικὴν σύνθεσιν. 'Επὶ τοῦ παρόντος δυνάμεθα νὰ τονίσωμεν τὴν ὑπαρξίν τοιχογραφιῶν εἰς τὴν εἴσοδον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται διὰ πρώτην φοράν εἰς τὰς Μυκήνας καὶ τὸ ὁποῖον φανερώνει τὴν σπουδαιότητα τῆς εἰσόδου ταύτης. Περὶ τὰ 1.13 μ. ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ κατωφλίου ὁ ἀνατολικὸς πλευρικὸς τοῖχος σχηματίζει ἐσοχὴν 0.19 μ. καὶ κατὰ τὴν ἐσοχὴν ὁ δόμος ἀποτελεῖται ἐκ καλῶς εἰργασμένου πωρολίθου (πίν. 164β,α), ὁ ὁποῖος καὶ κατὰ τὴν μακρὰν του πλευρὰν καὶ κατὰ τὴν δημιουργουμένην ἐσοχὴν ἐκαλύπτετο ὑπὸ γραπτοῦ κονιάματος. 'Εὰν ὑποθετῇ ὅτι παρομοία ἐσοχὴ ἐδημιουργεῖτο εἰς τὸν μὴ διασωθέντα δυτικὸν πλευρικὸν τοῖχον, τότε πρὸ τοῦ κατωφλίου θὰ ἐσχηματίζετο εἶδος προθύρου, βάθους 1.20 μ. περίπου, κατὰ τὸ πλάτος στενοτέρου τοῦ δρομίσκου τοῦ φέροντος πρὸς τὸ κατώφλιον. 'Ισως δὲ τὸ πρόθυρον τοῦτο νὰ ᾔτο ἐστεγασμένον, διότι τοιχογραφίαι εἰς τὸ ὑπαιθρον θὰ ᾔσαν πολὺ ἐκτεθειμέναι.

'Ο δρομίσκος, τὸ δάπεδον τοῦ ὁποῖου ἐκαλύπτετο ὑπὸ κονιάματος ἀσβέστου, ἄμμου καὶ λιθαρίων, ἔχει μῆκος 9 μ. Κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τοῦ ἐστρέφετο κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς 'Ανατολὰς καὶ ἐσχηματίζε, περὶ τὰ 0.10 μ. ὑψηλότερον τῆς ἐπιφανείας του, ἐπίπεδον χώρον πλάτους 1.75 μ. καὶ μήκους 3.20 μ. Εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ χώρου τούτου κατέληγε κλίμαξ βαίνουσα ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν, ἡ ὁποία διεσώθη μερικῶς (πίν. 165α). Τὸ ἀνασκαφὲν τμήμα τῆς ἀρχικῶς φαίνεται ὅτι εἶχε 12 βαθμίδας, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν 8 τμήματα. Ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ κλίμαξ εἶχε πλάτος 1.70 μ., αἱ δὲ βαθμίδες πλάτος μέσον 0.36 μ. καὶ ὕψος ἀναβαθμοῦ 0.10 μ. Τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος τῶν βαθμίδων προσέδιδεν εἰς τὴν κλίμακα μνημειώδη χαρακτῆρα. Κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ πρὸ τῆς κλίμακος ἐπιπέδου διασώζεται τμήμα κτιστοῦ ἐδράνου, 0.76×0.82 μ., τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἐκαλύπτετο ὑπὸ παχέος στρώματος πηλοῦ. 'Επὶ τῆς κατωτάτης βαθμίδος καὶ ἀμέσως παρὰ τὸν πλευρικὸν ἀνατολικὸν τῆς κλίμακος τοῖχον εὑρέθη εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς θέσιν

πωρίνη βάσις κίονος, 0.53×0.40 μ. κατὰ τὴν βάσιν, ὕψους 0.38 μ., φέρουσα κυκλικὸν τόρμον μετὰ διάμετρον 0.20 μ. διὰ τὴν ἐνθεσιν ξυλίνου κίονος (πίν. 165α). Ἡ βάσις αὕτη φαίνεται ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν ὙΕ ΙΙΙΓ περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κλιμαξ ἐχρησιμοποιεῖτο ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἔφερεν ἀπὸ Δυσμῶν δρομίσκος, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὁποίου ἐκαλύπτετο ὑπὸ παχέος στρώματος πηλοῦ πλέσις. Ἡ κλιμαξ, ὁ πρὸ αὐτῆς ἀρχικὸς δρομίσκος καὶ ἡ εἴσοδος τοῦ κατωφλίου ἀνήκουν εἰς τὴν ὙΕ ΙΙΒ περίοδον, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ἀνάγεται ἡ πυρκαϊὰ ἡ ἀποτεφρώσασα τὴν δίφυλλον θύραν τῆς εἰσόδου καὶ ἡ ἀχρηστεύσασα ταύτην.

Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς κλίμακος καὶ εἰς ὕψος 0.75 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πρὸ αὐτῆς ἐπιπέδου ἀνευρέθη σιταποθήκη, 3.20×1.80 μ., ἡ ὁποία εἶχε καταστραφῇ ὑπὸ πυρός. Τὸ δάπεδόν της ἐκαλύπτετο ὑπὸ τεμαχίων πίθων, πιθοειδῶν ἀγγείων καὶ στάμνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνευρέθη ποσότης ἀπηνθρακωμένου σίτου (πίν. 165β). Ἐλπίζεται ὅτι ἡ περιοχὴ θὰ ἀνασκαφῇ πλήρως κατὰ τὴν προσεχῇ ἀνασκαφικὴν περίοδον.

Τὸ 1968 ἐσκάφη μέρος τοῦ πρὸς Βορρᾶν τμήματος ἐπιχώσεως, ἡ
 B ὁποία ἐξετείνετο μετὰξὺ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἑλληνιστικοῦ Πύργου τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους (ΠΑΕ 1968, σ. 9 - 11) καὶ τῆς «Οἰκίας Τσουντα». Τὸ νότιον τμῆμα τῆς ἐπιχώσεως ταύτης, μήκους 15 μ. καὶ μέσου πλάτους 7 μ. (πίν. 166α, II), ἡρευνήθη ἐφέτος. Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ τμήματος καὶ εὐθὺς κάτωθεν τῆς πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἐπιφανείας εὐρέθη τετράπλευρον ἐκ πωρολίθων στόμιον δεξαμενῆς ἐλληνιστικῶν χρόνων, μήκους 1.10 μ. καὶ πλάτους 0.84 μ. (πίν. 166β, δ). Τὸ βάθος τῆς δεξαμενῆς ἀνῆρχετο εἰς 3.50 μ., ἀπὸ βάθους δὲ 1 μέτρου ἀπὸ τοῦ στομίου αἱ διαστάσεις της ἠϋξάνοντο, ὥστε εἰς τὸν πυθμένα εἶχε μῆκος 1.53 μ. καὶ πλάτος 1.52 μ. Κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ στομίου τῆς δεξαμενῆς εὐρέθη ἐντετοιχισμένος πῆλινος λουτήρ μήκους 1.20 μ. καὶ πλάτους 0.44 μ. (πίν. 166β, λ). Ὀλίγον πέραν αὐτοῦ πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ εὐρέθη λεκάνη λιθίνη 0.75×0.37 μ. μετὰ κυκλικὸν βύθισμα κατὰ τὸ ἄκρον, ἐστερεωμένη εἰς τὸ δάπεδον ἐκ κονιάματος καὶ χαλίκων ἔχοντος κλίσιν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ πρὸς στενὸν ἀνοιγμα ρείθρου. Διὰ τούτου τὰ ἐπὶ τοῦ δαπέδου ὕδατα ἐξέφευγον εἰς τετράπλευρον ἐπιπόλαιον κτίσμα 1.30×1.82 μ., ἐλληνιστικῶν χρόνων, ὡς ἀπέδειξαν τὰ εἰς αὐτὸ εὐρεθέντα ὄστρακα καὶ τμῆμα λύχνου (πίν. 166β, κ). Πρὸ τοῦ τετραπλεύρου τούτου κτίσματος εὐρέθη ἀνεστραμμένος πίθος, ὁ ὁποῖος, φαίνεται, ἐχρησίμευε διὰ τὴν τελικὴν ἀποχέτευσιν τῶν ὑδάτων (πίν. 166β). Τὰ ἐλληνιστικὰ ταῦτα κατὰλοιπα ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου ὑπῆρχε κτήριον, τὰ ἐκ τῶν βροχῶν ὕδατα τοῦ ὁποίου διωχετεύοντο εἰς τὴν δεξαμενὴν διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τῆς φρουρᾶς. Τὸ κτήριον ἐκεῖνο θὰ ᾔτο σημαντικῶν διαστάσεων, διότι πρὸς Νότον τῆς δεξαμενῆς καὶ τοῦ ἐκ κονιάματος δαπέδου

εὑρέθη καλῶς ἐκτισμένος ἀποχετευτικὸς ὀχετὸς πλάτους 0.50 μ. καὶ βάθους 0.45 μ., διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα τῶν βροχῶν διωχετεύοντο πέρα τοῦ Κυκλωπέου τείχους (πίν. 166β, ο).

Τὸ στόμιον τοῦ ἀνεστραμμένου πίθου ἦτο τοποθετημένον ἐπὶ δαπέδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν πολλὰ ὄστρακα τῶν ὑστάτων ΥἚ ΙΙΙΓ χρόνων. Ἡ ἐπίχωσις κάτωθεν τοῦ δαπέδου μέχρι βάθους 3.25 μ. ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ΥἚ ΙΙΙΓ περίοδον. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν ταύτην πλὴν τῶν ὀστράκων εὑρέθησαν τμήματα ἐπαλλήλων τοίχων, τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τρεῖς τοῦλάχιστον διαφόρους οἰκοδομικὰς φάσεις. Εἰς ταύτας ἀνήκουν 6 ἐπ'ἀλλήλα δάπεδα ἐκ πεπιεσμένου χρώματος περιέχοντος μικροὺς χάλικας (πίν. 167α). Ἐκ τῶν δαπέδων τούτων δύο ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν οἰκοδομικὴν φάσιν, 3 εἰς τὴν μέσσην καὶ ἓν εἰς τὴν νεωτέραν ἢ τρίτην φάσιν. Τὰ δάπεδα ἀποδεικνύουν ὅτι αἱ φάσεις αὐταὶ ἦσαν μακροχρόνιοι καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ χρονικὸν σύνολον τὸ ἀντιπροσωπευόμενον ὑπὸ τῆς ΥἚ ΙΙΙΓ ἐπιχώσεως ἦτο ἀρκετὰ μακρόν, ἀντιπροσωπεῦον τοῦλάχιστον τρεῖς γενεάς. Τοῦτο ἄλλως τε ὑποδεικνύεται καὶ ὑπὸ τοῦ πάχους τῆς ἐπιχώσεως, τὸ ὁποῖον ἀνῆρχετο εἰς τρία καὶ πλέον μέτρα.

Ἐκτὸς τῶν ὑπολειμμάτων θεμελίων καὶ δαπέδων ἡ ἐπίχωσις ἀπέδωκε πλῆθος ὀστράκων τῆς ΥἚ ΙΙΙΓ περιόδου ἐν γένει. Ἡ προσεκτικὴ διάκρισις τῶν ὀστράκων τούτων κατὰ τὸ βάθος τῆς ἐπιχώσεως θὰ ἐπιτρέψῃ, πιστεύομεν, μίαν ἀσφαλῆ ἐξακριβώσιν τῆς ἐξελιζέως τῆς κεραμεικῆς τῆς περιόδου ἐκείνης καὶ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐπιτευχθέντων κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1968. Ἀνωθεν τοῦ τρίτου δαπέδου τῆς δευτέρας οἰκοδομικῆς φάσεως εὑρέθησαν τὰ ὄστρακα τοῦ πίνακος 168α. Ἀνήκουν εἰς γραπτὸν πινάκιον μὲ μικρὰν ὑψωμένην βάσιν ὅμοιον πρὸς τὰ εὑρεθέντα εἰς τὴν Περატὴν ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Σπ. Ἰακωβίδη. Συγκεντρικὰ ἡμικύκλια καὶ κογχύλια ἐγράφησαν διὰ λευκοῦ χρώματος ἐπὶ μελανοῦ πεδίου. Συνήθη γραπτὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα τῶν ΥἚ ΙΙΙΓ χρόνων εἶναι σπεῖραι καὶ σπειροειδῆ σχήματα, τεθλασμένοι γραμμαῖ, δικτυωτά, παράλληλοι ἢ ἑλλειπτικοὶ γραμμαῖ μὲ διαγράμμισιν κλπ. Ἀλλὰ καὶ εἰκονιστικὰ στοιχεῖα εἶναι συνήθη, ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τὰ παρεχόμενα εἰς τὸν πίνακα 169. Μικροὶ καὶ μεγάλοι δίστοι σκύφοι καὶ κρατηρόσχημα ἀγγεῖα εἶναι πολυάριθμα, ὀλιγώτερον δὲ συνήθη εἶναι ψευδόστομοι ἀμφορεῖς καὶ ὑψίποδες κύλικες.

Στρώμα τέφρας ὥριζε τὸ τέλος τῆς ΥἚ ΙΙΙΓ ἐπιχώσεως. Κάτωθεν τούτου κατὰ μὲν τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνασκαφείσης περιοχῆς ἡ ἐπίχωσις παρουσίαζεν ἰσχυρὰν πυράκτωσιν, ἐνῶ τὸ νότιον ἄκρον τὸ καταλῆγον εἰς τὸ τμήμα, τὸ ὁποῖον προγενεστέρως εἶχε σκαφῇ ὑπὸ τοῦ Τσούντα, ἐχαρκτηρίζετο μόνον ἀπὸ στρώμα τέφρας. Κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον ἀπεκαλύφθησαν ὑπολείμματα τοίχων (πίν. 167β), τὸ σπουδαιότερον τῶν ὁποίων, πλάτους 0.80 μ., ἀποδεικνύεται ὡς ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος κτηρίου, ἀντιστοίχου πρὸς τὴν λεγομένην «Οἰκίαν Τσούντα». Εἰς τὸ κτήριο τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν κτήριο τοιχο-

γραφιδῶν, φαίνεται ὅτι ἔφερεν ἡ ὑπὸ τοῦ Τσουντα τὸ πρῶτον ἀποκαλυφθεῖσα κλιμαξ κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου τοίχου τῆς «Οἰκίας Τσουντα» (ΠΑΕ 1966, πίν. 91, β). Ὁ τοῖχος οὗτος ἐκαλύπτετο ὑπὸ διαλελυμένων καὶ ἰσχυρῶς πυρακτωθέντων πλίνθων. Ἡ περιοχὴ του ἀπέδωκεν ὄστρακα τῆς ΥἚ ΙΙΒ περιόδου τῶν τελευταίων χρόνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὄστρακα κρατηροσχήμου ἀγγείου κεκοσμημένου μὲ ἄρματα καὶ ἀρματηλάτας. Προφανῶς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἦτο ἔργον τοῦ τεχνίτου τῶν ἀσπιδοφόρων, τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν ὀστράκων τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν μελετῶν τοῦ ἀειμνήστου Σεραφεῖμ Χαριτωνίδου καὶ τοῦ συναδέλφου κ. Ἀ. Åkeström¹ (πίν. 168β). Ἐλπίζεται ὅτι ἡ πλήρης ἀνασκαφὴ τῆς περιοχῆς θὰ προσθέσῃ καὶ ἄλλα εἰς τὰ ἤδη εὐρεθέντα ὄστρακα, οὕτως ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ πλήρης συμπλήρωσις τοῦ ἀγγείου.

Κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου καὶ κατὰ μῆκος τοῦ Δυτικοῦ Κυκλωπεῖου τείχους κάτωθεν ΥἚ ΙΙΓ ἀρχαιοτέρου δαπέδου ἀπεκαλύφθη τμήμα τοίχου ἐκ χυτοῦ πηλοῦ (pisé) διῆκον ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ διασωζόμενον μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Τσουντα ἀνασκαφείσης πρὸς Νότον περιοχῆς. Κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου τούτου (πίν. 167α, π) καὶ ἀπὸ βάθους 3.40 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται μικρὰ τεμάχια κονιάματος μὲ γραπτὴν διακόσμησιν, προφανῶς ἀποτελοῦντα μέρη τοιχογραφιδῶν. Ἐπειδὴ ΥἚ ΙΙΓ τοῖχοι ἐπέκειντο τοῦ χώρου, ἡ ἀνασκαφὴ ἀρχικῶς περιωρίσθη εἰς λωρίδα πλάτους 1.50 μ. καὶ μήκους 3.50 μ. (πίν. 167α, π-α). Εἰς τὴν περιωρισμένην αὐτὴν ἔκτασιν καὶ εἰς μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων βάθος εὐρέθησαν πολλὰ μικρὰ καὶ μεγάλα τεμάχια τοιχογραφιδῶν. Ἄλλα μὲν τούτων ἔκειντο μὲ τὰ χρώματα πρὸς τὰ ἄνω οὕτως ὥστε εὐθὺς ὡς ἀπεκαλύπτοντο ἦτο δυνατόν νὰ διακριθοῦν τὰ στοιχεῖα τῆς συνθέσεως, ἄλλα δὲ μὲ τὴν διακόσμησιν πρὸς τὰ κάτω, οὕτως ὥστε μόνον ἡ ὀπισθία ὄψις τοῦ κονιάματος ἦτο ὁρατὴ. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκει μέγα τμήμα, μέσου ὕψους 0.75 μ., ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε γραφῇ ὀκτώσχημος ἀσπίς σχεδὸν πλήρως διασωζομένη (πίν. 170α). Τὰ χρώματα εἶναι ζωηρά καὶ ἡ ἐντύπωσις πράγματι καταπληκτικὴ. Ἡ ὑπὸ σπειρῶν κοσμουμένη συνδετικὴ ταινία κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὕψους τῆς ἀσπίδος ὑποδεικνύει ὅτι αὕτη ἀπετέλει μέρος ζωφόρου, εἰς τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι ἀνῆκον καὶ ἄλλα τμήματα ὀκτωσχημῶν ἀσπίδων εὐρεθέντων εἰς τὴν αὐτὴν ἐπίχωσιν. Τὸ θέμα τοῦτο τῶν ζωφόρων ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ, τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Θηβῶν. Ἀλλὰ τὰ διασωθέντα τεμάχια τῶν μὲν Θηβῶν εἶναι καὶ ὀλίγα καὶ μικροσκοπικά², ἐνῶ τὰ τῆς Τίρυνθος εἶναι μικρὰ καὶ ἀβέβαια, μολονότι πολυάριθμα, γνωστὰ δὲ μόνον ἀπὸ τὰς συμπληρωμένας ἀπεικονίσεις. Διὰ πρώτην

1. Ἀ. ÅKERSTRÖM: *Opuscula Atheniensia*, I, 1953, σ. 1 κ.έ. Σ. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ, ΑΕ 1953-54 (εἰς μνήμην Γ. Π. Οἰκονόμου), τ. Β', σ. 101 κ.έ.

2. H. REUSCH, AA 68, 1953, σ. 19 - 22.

φορὰν ἔχομεν σχεδὸν πλήρη ὀκτώσχημον ἀσπίδα, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδεμία λεπτομέρεια ἔλλειπει. Πρὸς τοῦτοις τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ κονιάματα τὰ φέροντα παράστασιν ἀσπίδων εἶχον εὐρεθῇ εἰς ἀνάκτορα, ἐνῶ ἡ ἐκ Μυκηνῶν ὀκτώσχημος ἀσπίς εὐρέθη εἰς κτήριον μακρὰν τῶν ἀνακτόρων κείμενον.

Μεγαλυτέρου ἐνδιαφέροντος εἶναι τμήμα τοιχογραφίας εἰς τὸ ὁποῖον διασώζεται ἡ παράστασις γυναικὸς — θεᾶς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα —, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποκαλοῦμεν Μυκηναίαν (πίν. 171). Εἰς αὐτὴν καταφαίνεται ἡ δεξιοτεχνία τοῦ καλλιτέχνου, τὴν ὁποίαν θὰ ἀντιληφθῶμεν καλύτερον καὶ θὰ περιγράψωμεν πληρέστερον ἂν οὐ συμπληρωθῇ ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ τελικὴ συγκόλλησις τῶν τεμαχίων τῆς. Τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν ἀνέλαβε τὸ Κεντρικὸν Ἑργαστήριον Συντηρήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου¹. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνωμεν τὴν ἀρχαϊκὴν χάριν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς τόσο καλῶς διατηρουμένης γυναικείας μορφῆς. Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ σημειωθῇ πόσον διάφορος εἶναι ἡ γραφὴ τῶν ἐνδυμάτων τῆς μορφῆς καὶ τῆς κατατομῆς τοῦ προσώπου ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ δείγματα γυναικείων παραστάσεων. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς θὰ ἀποδώσῃ καὶ ἄλλα τμήματα τῆς παραστάσεως, διότι ἡ ἐπίχωσις ἡ ὁποία περιέχει κονιάματα δὲν ἀνεσκάφη πλήρως. Μόλις ἀπεκαλύφθη ἡ κορυφὴ τοῦ ἐκ λίθων τοίχου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη ἡ ἐκ πλίνθων ἀνωδομή. Τὸ δάπεδον ἀκόμῃ δὲν ἀνευρέθη, οὐδ' ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις τοῦ δωματίου, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς περιλαμβάνει καὶ τὸν χῶρον α-β-γ (πίν. 167α). Εἰς τὸν πίνακα 167α, ὁ χῶρος οὗτος φαίνεται ὡς ἔχων σχῆμα τριγωνικόν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νοτίου τμήματος προγενεστέρως ὑπὸ τοῦ Τσουντα καὶ εἰς τὴν ἀναγκαστικὴν δημιουργίαν διόδου διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν χωμάτων τῆς ἀνασκαφῆς ἐκτὸς τοῦ τείχους. Τὸ ὅτι ἡ ἐπίχωσις τοῦ ἀνατολικοῦ τούτου χώρου τοῦ δωματίου περιέχει τμήματα τοιχογραφιῶν ἀποδεικνύει ἡ ἀνεύρεσις γραπτῶν κονιαμάτων εὐθὺς κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας ἡ ὁποία εἰκονίζεται εἰς τὴν φωτογραφίαν. Μετὰ τῶν κονιαμάτων εὐρέθησαν καὶ πολλὰ ὄστρακα ἀνήκοντα εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ΥΕ IIIB καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΥΕ IIIG περιόδου. Μερικὰ τούτων ἔχουν τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἐπιφανείων μελαμβαφῇ καὶ ἄλλα χαρακτηρίζονται ὑπὸ στοιχείων ἐν χρήσει καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν περίοδον (πίν. 170β).

Φαίνεται ὅτι τὸ δωμάτιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ νωπογραφιῶν, ἀπετέλει μέρος κτηρίου, ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ βόρειον τμήμα τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου (πίν. 167β). Τὸ κτή-

1. Θεμαὶ εὐχαριστίαι ὀφείλονται εἰς τὸν ζωγράφον κ. Στ. Μπαλτογιάννην τὸν ἀναλαμβάνοντα τὴν εὐθύνην τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς συνδέσεως, ὡς καὶ εἰς τοὺς τεχνίτας τοὺς ἐργαζομένους μετὰ ζήλου διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἀνευρεθέντων τμημάτων.

ριον τοῦτο θὰ εἶχε πλάτος 15 περίπου μέτρων, πλάτος δηλαδή ἴσον πρὸς τὸ τῆς λεγομένης «Οἰκίας Τσουντα». Ἡ πλήρης ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου θὰ φανερώσῃ, ἐλπίζω, τὴν σχέσιν τῶν δύο τούτων κτηρίων καὶ ἴσως θὰ καθορίσῃ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν χρῆσιν τῶν κτισμάτων τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοῦ κτηρίου «Wace» μέχρι καὶ τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ

12. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

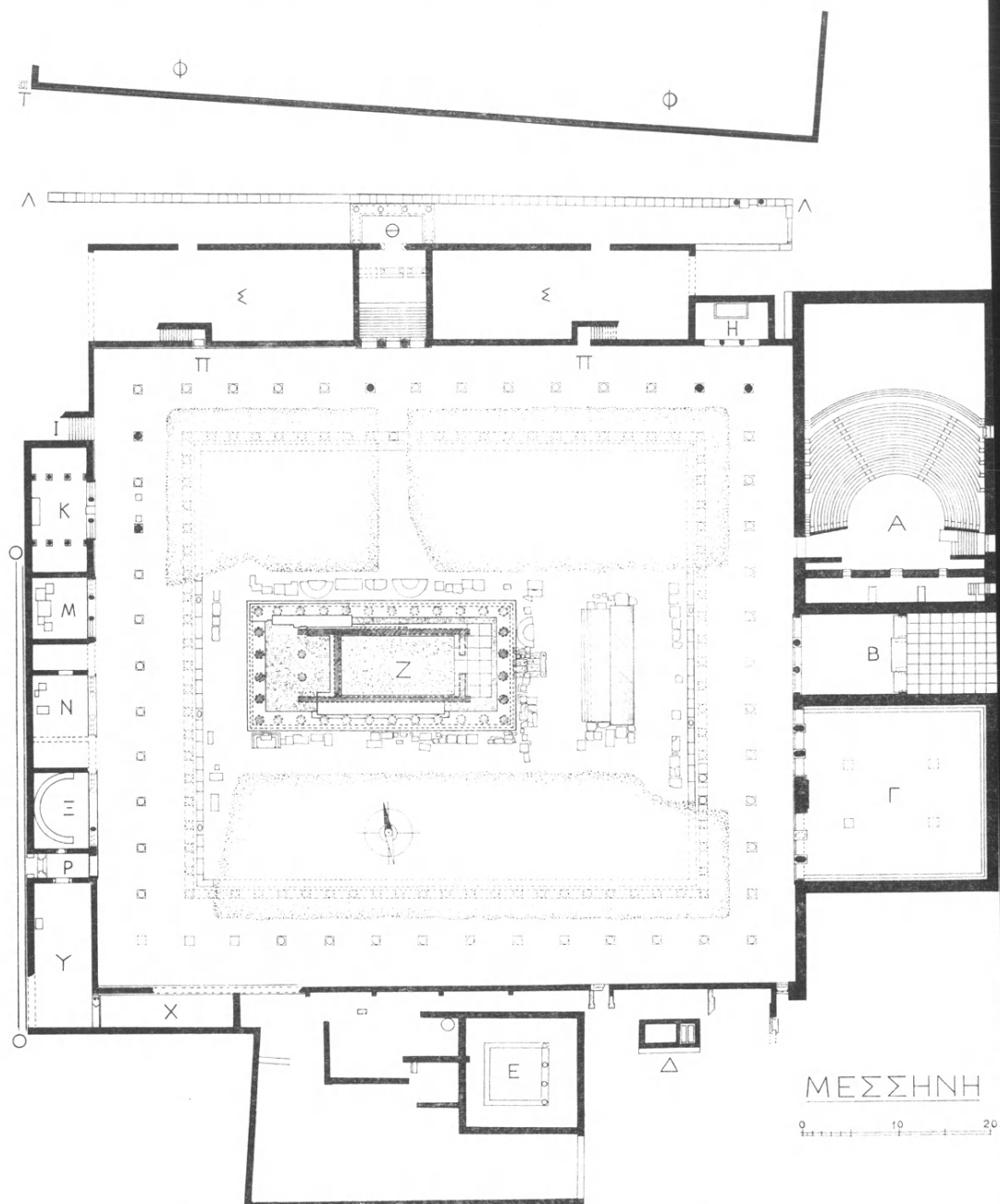
(Πίν. 172-184)

Ἡ ἐφετινὴ ἐν Μεσσήνῃ ὑπὸ τὴν δεύθυνσίν μου ἐνεργηθεῖσα ἀνασκαφή, ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ κάπως γενναιοτέρας χορηγίας, ὥς κύριον αὐτῆς στόχον εἶχε τὴν ὁλοσχερῇ ἀποκάλυψιν τοῦ πέρυσι κατὰ τὸ δυτικὸν μόνον αὐτοῦ ἡμισυ ἀνασκαφέντος δωρικοῦ ναοῦ, ὅστις καταλαμβάνει τὸ μέσον τῆς ὑπὸ τοῦ μεγάλου τετραστώου συγκροτήματος περικλειομένης αὐλῆς (εἰκ. 1).

Ἡ ἀνασκαφή ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ σηκοῦ, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ ἡ μεγαλυτέρα (1.80 - 2 μ.) ἐπίχωσις (πίν. 172α), ἐπροχώρησε δὲ πρὸς Ἀνατολὰς ἀποκαλύψασα ὁλόκληρον τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποῖου αἱ κατὰ τὴν κατωτάτην βαθμίδα διαστάσεις ἔχουσι μῆκος μὲν 27.97 μ., πλάτος δὲ 13.67 μ. Πρόκειται λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα περὶ ἑκατομπέδου ναοῦ.

Ἐκ τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἀνατολικοῦ ἡμίσεος τοῦ ναοῦ (παρένθ. πίν. Α) διεσώθη καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν διαδρομὴν, ἥτοι τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ μέγα μέρος τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίας, μόνον ἡ κατωτάτη βαθμὶς τῆς κρηπίδος, ἡ ἐπέχουσα καὶ τόπον εὐθυντηρίας. Ἀποτελεῖται δὲ καὶ πάλιν ἡ βαθμὶς αὕτη ἐκ δύο μεγάλων τετραγώνων γωνιαίων λιθοπλίνθων (παρένθ. πίν. Α, Α, Α), διαστάσεων 1.68×1.68 μ., μετὰ τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ διπλῇ παράλληλος σειρὰ κανονικῶν ὀρθογωνίων λιθοπλίνθων, διαστάσεων 0.96×1.20 μ., ἐξαιρέσει τῶν ἀμέσως μετὰ τὰς γωνιαίας κειμένων, αἵτινες εἶναι στενότεραι (0.96×0.96 μ.). Πᾶσαι αἱ λιθοπλίνθοι συνδέονται πρὸς ἀλλήλας κατὰ τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος διὰ δύο πειμόρφων συνδέσμων (παρένθ. πίν. Α).

Τῆς ὑπολοίπου κρηπίδος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς πάντες οἱ λίθοι διηρπάγησαν, διασωθέντων μόνον τῶν ἐκ πώρου θεμελίων αὐτῶν (πίν. 172β). Λίθινα τμήματα τῆς μὲν νοτίας πλευρᾶς εὐρέθησαν μόνον εἰς ἀπόστασιν 7.36 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου (πίν. 173α), τῆς δὲ πέρυσιν ἤδη ἀποκαλυφθείσης βορείου εἰς ἀπόστασιν 16.50 μ. (πίν. 173β). Τὰ διασωθέντα τμήματα τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἐμφαινόμενα εἰς τὸν πίνακα 173α, εἶναι α) τὰ ἀντιθήματα τῆς δευτέρας βαθμίδος, β) αἱ πλάκες τῆς στρώσεως τοῦ πτεροῦ, ἀποτελοῦσαι τὰ ἀντιθήματα τῆς τρίτης βαθμίδος, ἥτοι τοῦ στυλοβάτου καὶ παρ' αὐτάς, γ) σειρὰ κυματιοφόρων τεμαχίων τοῦ τοιχοβάτου καὶ δ) ἱκανοὶ ὀρθοστάται τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ, ἐρριμμένοι ἐπὶ τοῦ τοιχοβάτου, οὓς καὶ ἀνεστηλώσαμεν, ὥς ὁ πίναξ

Εἰκ. 1. Γενικὴ κάτοψις τῆς «Ἀγορᾶς» τῆς Μεσσήνης μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1970.
(Οἱ κίονες τοῦ ναοῦ ἐν ἀναπαράστασει.)

173α δεικνύει. Οἱ ὀρθοστάται οὗτοι φέρουσι κατὰ τὰς δύο ὀρθίας καὶ τὴν κάτω ὀριζοντίαν αὐτῶν πλευρὰν λαξευτὴν στενὴν (0.03 μ.) εἰσέχουσαν ταινίαν, σχηματίζουσιν πινάκωσιν (Spiegel). Ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των σωζομένων γόμφων καὶ μοχλοβοθρίων συνάγεται, ὅτι αἱ ὑπεράνω αὐτῶν λιθοπλίνθοι τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ ἦσαν τοποθετημέναι οὕτως, ὥστε οἱ κατακόρυφοί των ἄρμοι νὰ διχοτομοῦσι τὸ μῆκος τῶν κάτωθεν αὐτῶν ὀρθοστατῶν.

Ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς διεσώθη ἐπίσης ἡ στρώσις τοῦ προνάου (παρένθ. πίν. Α καὶ πίν. 172β) ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων σειρῶν μεγάλων λιθοπλίνθων (B1, B2, B3, B4). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σειρῶν ἡ μὲν ἄκρα ἀνατολική (παρένθ. πίν. Α, B1), ἦτοι ἡ ἄλλοτε ἐφαπτομένη τοῦ μὴ σωζομένου σήμερον στυλοβάτου, διατηρεῖται ἐλάχιστα, θὰ εἶχε δὲ πλάτος 0.96, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἀντιστοιχίας τῆς πρὸς τὰς πλάκας τῆς κρηπίδος, αἱ δὲ λοιπαὶ (B2, B3, B4), σωζόμεναι ἀλώβητοι, εἶναι περίπου τετράγωνοι ($1.20 \times \pm 1.20$) καὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν στάθμην μὲ τὴν κάτωθεν τοῦ τοιχοβάτου στρώσιν. Ἐπὶ τῆς τετάρτης μάλιστα σειρᾶς αὐτῶν, ἦτοι τῆς δυτικῆς (B4), διατηροῦνται οἱ τόρμοι γόμφων καὶ μοχλοβοθρίων ἀνηκόντων εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ σηκοπροδομίου τοίχου, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου θὰ ἠνοίγετο ἡ ἄγουσα πρὸς τὸν σηκὸν θύρα, μὲ κατώφλιον ὕψους ἴσου πρὸς τὸ τοῦ τοιχοβάτου. Ἐπὶ τῆς βορειοτάτης τῶν ἀνωτέρω λιθοπλίνθων τῆς δυτικῆς στρώσεως διατηροῦνται καὶ οἱ γόμφοι προσέτι δὲ καὶ τὰ ἔχνη (νεροφαγώματα) τῆς βάσεως τῆς παραστάδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας συνεχίζοντο τὰ κυμάτια τοῦ τοιχοβάτου τοῦ σηκοῦ. Τὸ μέτωπον τῆς παραστάδος ταύτης εὐρίσκειτο εἰς ἀπόστασιν 5.15 μ. ἀπὸ τῆς εὐθυνητῆρας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ.

Τὰ σωζόμενα ἔχνη τοῦ σηκοπροδομίου τοίχου μᾶς προσδιορίζουν ὅχι μόνον τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ θέσιν ἀλλὰ καὶ τὸ πάχος αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἄφ' ἐτέρου σώζεται ἐπὶ τῆς ἀντιστοίχου στρώσεως τοῦ ὀπισθοδόμου ἡ ἐξωτερικὴ (δυτικὴ) χαρακτὴ γραμμὴ τοῦ σηκοπισθοδομίου τοίχου ἔχομεν πλέον καθωρισμένης ἀσφαλῶς τὰς διαστάσεις (μῆκος καὶ πλάτος) τοῦ σηκοῦ. Αἱ παραστάδες εἶχον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν πλάτος ἴσον πρὸς τὸ τοῦ τοίχου, μὲ ἐλαχίστην πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Νότον ἦτοι πρὸς τὸν σηκοπροδόμιον τοῖχον ἐσοχὴν. Τοῦ ἐπικράνου των εὐρέθησαν δύο τεμάχια, κολοβὰ ἄνω καὶ ὀπίσθεν (πίν. 174α), πλάτους κατὰ μὲν τὴν βᾶσιν 0.69 μ. κατὰ δὲ τὴν κυματιοφόρον στέφιν 0.75 μ. Ἡ προσθία των ἐπιφάνεια παρουσιάζει δύο ἐπαλλήλους ὀριζοντίας ταινίας (πίν. 174α, δεξιὰ), ὕψους 0.115 μ. ἡ κάτω καὶ 0.084 μ. ἡ ἄνω, ὧν ἡ ἄνω ἐξέχει τῆς κάτω κατὰ 0.02 μ. Αἱ εἰρημέναι ταινίαι στέφονται ὑπὸ λεσβίου κυματίου (ὕψους 0.11 μ.) μετ' ἀστραγάλου (0.03 μ.), ὑπεράνω τοῦ ὁποίου θὰ ὑπῆρχεν ἄλλο, κατεστραμμένον σήμερον, πιθανῶς αἰγυπτιακόν, κυμάτιον (ὕψους 0.07 μ.), διὰ τοῦ ὁποίου τὸ ὅλον ὕψος τοῦ ἐπικράνου ἀποβαίνει 0.43 μ. Ἰχνη τῆς βάσεως τῆς παραστάδος, εἰς ἣν ἀπέληγεν ὁ πρὸς Δυσμὰς προεκτεινόμενος βόρειος τοῖχος τοῦ σηκοῦ, διετηρήθησαν σαφεῖ καὶ κατὰ τὸν

ὀπισθόναον ἐπὶ κολοβοῦ λίθου (παρένθ. πίν. Α, Γ) τῆς ὑπὸ τὸν τοιχοβάτην στρώσεως.

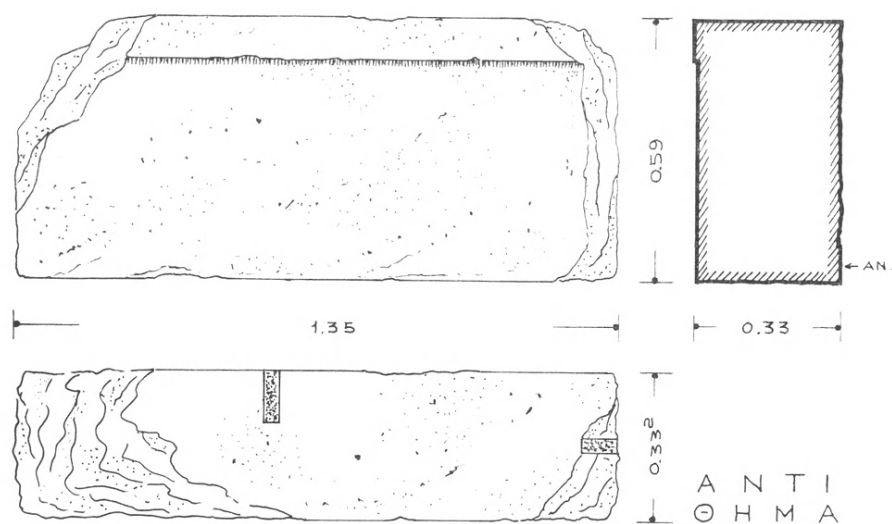
Τὸ δάπεδον τοῦ σηκοῦ ἦτο ἀρχικῶς ἐστρωμένον διὰ λιθίνων πλακῶν, αἵτινες ἀνηρπάγησαν, σωζομένων σήμερον μόνον τῶν ὑπ' αὐτὰς παρίνων πλίνθων, αἵτινες εἶναι σκληρότεραι κατὰ τὰ ἄκρα καὶ μαλακώτεραι, ἐκ τῆς ὑγρασίας, κατὰ τὸ μέσον, δι' ὃ καὶ δὲν κατέστη ἀμέσως δυνατὸς ὁ καθορισμὸς τῶν ἀρμῶν των ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ παρενθέτου πίνακος Α, ὅστις ἐπετεύχθη μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν αὐτῶν.

Εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς κρηπίδος διετηρήθη τὸ πώρινον θεμέλιον κεκλιμένης ἀναβάθρας (παρένθ. πίν. Α', Δ καὶ πίν. 173β), πλάτους ± 2.50 μ., ἐξεχούσης τῆς κατωτάτης βαθμίδος κατὰ 1.60 μ.

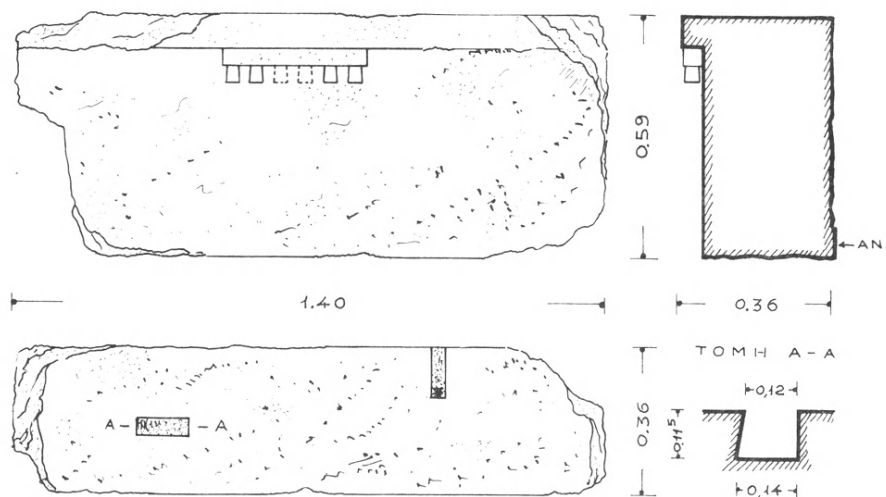
Κινητὰ εὐρήματα. Ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ σηκοῦ ἀπεκαλύφθησαν: θραῦσμα ἐπιγραφῆς καὶ τεμάχια κορμοῦ λιθίνου ἰωνικοῦ κίονος, ἀγνώστου προορισμοῦ, φέροντος εἴκοσι ραβδώσεις ἀποτελουμένου δ' ἐκ δύο συναρμοζομένων τεμαχίων (πίν. 174β) ὀλικοῦ ὕψους 3.46 μ. Ἡ κάτω διάμετρος του μετρεῖ 0.453 μ. ἐλαττωμένη πρὸς τὰ ἄνω εἰς 0.425 μ.

Ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ προνάου εὐρέθη λιθινὸν κιονόκρανον τοῦ αὐτοῦ τύπου πρὸς τὸ πέρυσιν εὐρεθέν, ἀλλ' ἄνευ ραβδώσεων κατὰ τὸ ὑποτραχήλιον (πίν. 175). Εἶναι τελείως ἐξειργασμένον καὶ πολὺ καλῆς διατηρήσεως. Ἡ κάτω του διάμετρος, μετρουμένη εἰς τὸ ὑποτραχήλιον, εἶναι 0.685 μ. Ὁ τετραγώνος ἄβαξ του μετρεῖ 0.87×0.87 μ. τὸ δὲ ὀλικόν του ὕψος εἶναι 0.42 μ.

Εἰς τὸν αὐτὸν πρόναον εὐρέθησαν καὶ δύο τεμάχια λιθίνων ἐπιστυλίων (πίν. 176β) ὡς καὶ ἓν τεμάχιον λιθίνου ἀντιθήματος. Ἐκ τῶν ἐπιστυλίων σημαντικώτερον εἶναι μέγα ἀκέραιον τεμάχιον, μήκους 2.58 μ., κολοβὸν μόνον ἄνω ἀριστερά, ὕψους 0.59 μ. καὶ πάχους ἄνω 0.40 μ. (πίν. 176β). Στέφεται ὑπὸ ταινίας ὕψους 0.065 - 0.07 μ., κάτωθεν τῆς ὁποίας σώζονται, κατ' ἀποστάσεις, εἰς μὲν τὸ μέσον δύο ὀλόκληροι κανόνες, ὕψους 0.04 μ. καὶ μήκους 0.33 μ., ἀπέχοντες ἀλλήλων κατὰ 0.485 μ., εἰς δὲ τὸ σήμερον ἀποκεκρουμένον ἀριστερὸν ἄκρον θὰ περιελαμβάνετο ἐκατέρωθεν ὁ γωνιαῖος κανὼν. Οἱ σωζόμενοι κανόνες φέρουσι κάτωθεν ἐξ μὲν σταγόνας οἱ ἀκέραιοι καὶ τρεῖς ὁ δεξιὸς ἡμισυς. Τὸ περιγραφὲν ἐπιστύλιον πρέπει νὰ ἦτο γωνιαῖον διότι, ἐνῶ δεξιὰ παρουσιάζει ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν μετ' ἀναθυρώσεως, ἀριστερὰ ἐμφανίζει κάτω καὶ ἐπὶ ἀρκετοῦ ὕψους λείαν ἐπιφάνειαν. Ἡ ἀνώμαλος ὀπισθία ὄψις τοῦ ἐπιστυλίου τούτου φέρει κάτω ὀριζοντίαν ἀναθύρωσιν (πίν. 176β) προσαρμοζομένην πρὸς ἀντίστοιχον ἀναθύρωσιν τοῦ ἰσοῦσοῦς πρὸς αὐτὸ ἀντιθήματος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο (εἰκ. 2) (μεγίστου σωζομένου μήκους 1.35 μ. καὶ πάχους κάτω 0.33 μ.) ἐστέφετο ἄνω ὑπὸ ἀπλῆς ταινίας ὕψους 0.095 μ. καὶ ἐξοχῆς 0.01 μ. Τὸ ἀντίθημα τοῦτο συνεδέετο πρὸς μὲν τὸ ἐπιστύλιον διὰ δύο πειμῶρφων συνδέσμων, σωζομένων εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἐπιστυλίου (εἰκ. 3) πρὸς δὲ τὰ γειτονικά του δι' ὁμοίου συνδέσμου. Ἡ

Εἰκ. 2. Ἀντίθημα τοῦ ἐπιστυλίου. Ὅψις, τομή καὶ ἀνοψις.

Εἰκ. 3. Ἐτερον τεμάχιον ἐπιστυλίου, ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ὁποίου διατηρεῖται ἡ ὅπη ἀνεγκύσεως.

ἀνύψωσις ἐπιστυλίου καὶ ἀντιθήματος ἐγένετο διὰ τραπεζιοσχήμου λαξεύματος (καμπάνας), μονῆς κλίσεως, ἀνοιγομένης ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των (εἰκ. 3, τομή).

Ὁ σωζόμενος δεξιὰ ἄρμος τοῦ μεγάλου ἐπιστυλίου ὑποδηλοῖ τὴν κάτωθεν μὲν αὐτοῦ ὕπαρξιν κίονος, ἄνωθεν δὲ αὐτοῦ τὴν παρουσίαν τριγλύφου. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἄκρου παρεμβάλλονται τρεῖς καὶ ἡμίσεις κανόνες, ἐπομένως τρεῖς καὶ ἡμίσεις τρίγλυφοι καὶ τρεῖς μετόπαι, ἔπεται, ὅτι εἰς τὸν ἡμέτερον ναὸν δὲν ἐφηρμόσθη ἡ κλασσικὴ διάταξις τῶν δύο κατὰ μεταξόνιον μετοπῶν, ἀλλ' ἡ ἄνωτέρω ἐκτεθεῖσα πυκνοτέρα τοποθέτησις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνήθως συναντῶμεν, ἀπὸ τοῦ τέλους ἤδη τοῦ 4ου αἰῶνος, εἰς στοάς¹ καὶ ἀναθηματικά μνημεῖα² καί, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους, εἰς προσκίηνια θεάτρων³, στοάς⁴ καὶ ναοὺς⁵.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐπιστυλίου τούτου καὶ τῶν συναγομένων ἐκ τῶν ἰχνῶν διαστάσεων τῶν στενῶν καὶ τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ κατὰ τὸν στυλοβάτην ($13.67 \mu. - 2 \times 0.495 = 12.68 \mu.$ καὶ $27.97 - 2 \times 0.495 = 26.98$) συνάγεται, ὅτι κατὰ μὲν τὰς στενὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ θὰ ὑπῆρχον ἕξ κίονες, κατὰ δὲ τὰς μακρὰς πλευρὰς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν συλλογισμῶν, 12 κίονες, μὲ κατὰ τι διαφορετικὰ τὰ μεταξόνια καὶ ἐπομένως καὶ τὰ πλάτη τῶν μετοπῶν (εἰκ. 4), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται ἄλλωστε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Παρθενῶνα.

Ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ σηκοῦ εὐρέθη τεμάχιον κολοβῆς πωρίνης τριγλύφου (πίν. 176α), συμφυοῦς μετὰ τεμαχίου ἄκοσμήτου μετόπης, μεγίστου σωζομένου μήκους $0.80 \mu.$ καὶ μεγίστου σωζομένου ὕψους $0.40 \mu.$ Τὸ πλάτος τῆς τριγλύφου, ἰσούμενον πρὸς τὸ πλάτος τῶν κανόνων, εἶναι $0.33 \mu.$ Τὸ πᾶχος τοῦ ὅλου τεμαχίου εἶναι $0.70 \mu.$ Γείσου τεμάχια δὲν εὐρέθησαν, οὐδὲ σίμης ἄλλα, πλὴν ἐκεῖνων τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν πέρουσιν (βλ. Ἔργον 1969, σ. 36). Εὐρέθη μόνον ἄκρος καλυπτὴρ κέραμος ἐκ λευκοῦ λίθου, κάτωθεν κοῖλος, μεγίστου σωζομένου μήκους $0.235 \mu.$, πλάτους $0.195 \mu.$ καὶ ὕψους $0.105 \mu.$, παρουσιάζων κατὰ τὸ τεθραυσμένον ἐν τῶν ἄκρων του ὁπὰς γομφώσεως ἄκρο-κεράμου (εἰκ. 5).

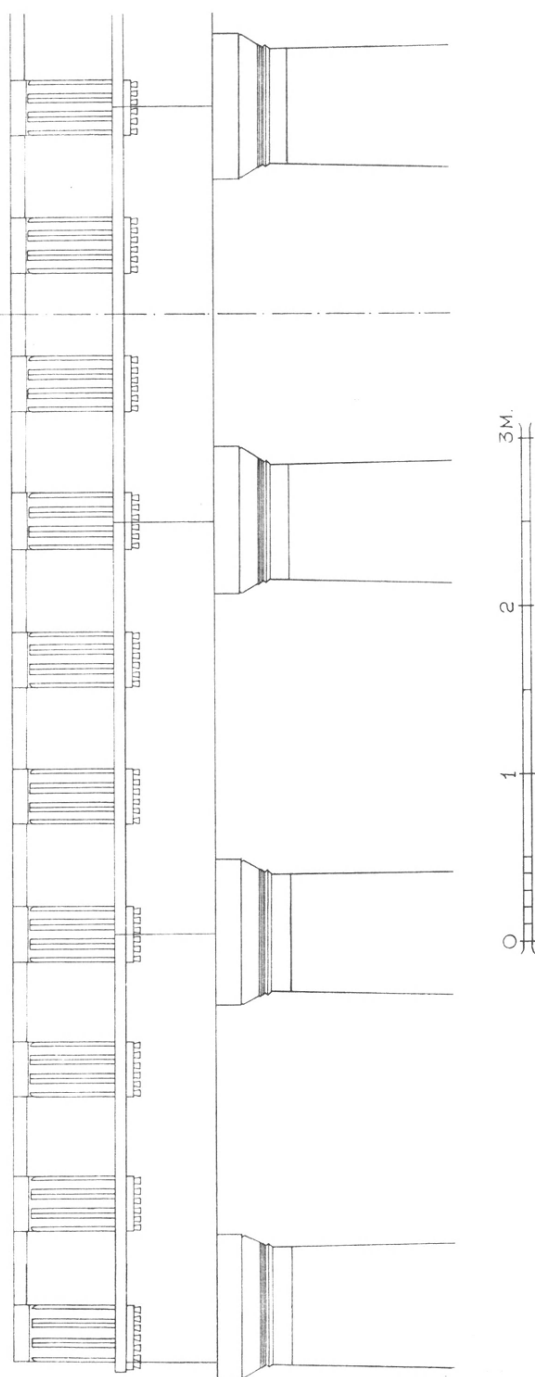
1. Στοὰ Ἀσκληπείου Ἀθηνῶν (G. ALLEN - L. D. CASKEY, AJA 15, 1911, πίν. IV), Ἀγορὰς Θάσου (R. MARTIN, L'Agora, ét. Thas. VI, Paris 1959, πίν. E).

2. Λέων Ἀμφιπόλεως (O. BRONEER, The Lion Monument at Amphipolis, Cambridge Mass. 1941, προμετωπίς) (τετρατριγλυφικόν). Μνημεῖον λέοντος Κνίδου (F. ADLER, Das Mausoleum zu Alikarnass, Berlin 1900, πίν. 4 εἰκ. 2).

3. Θέατρον Ὀρωποῦ W. DÖRPFELD-REISCH, Das griechische Theater, Athen 1896, εἰκ. 42 καὶ E. FIECHTER, Das Theater in Oropos, Stuttgart 1930, εἰκ. 12 - 14 (τετρατριγλυφικόν). Θέατρον Πιρίνης (WIEGAND-SCHRADER, Priene, Berlin 1904, πίν. XVII καὶ XVIII).

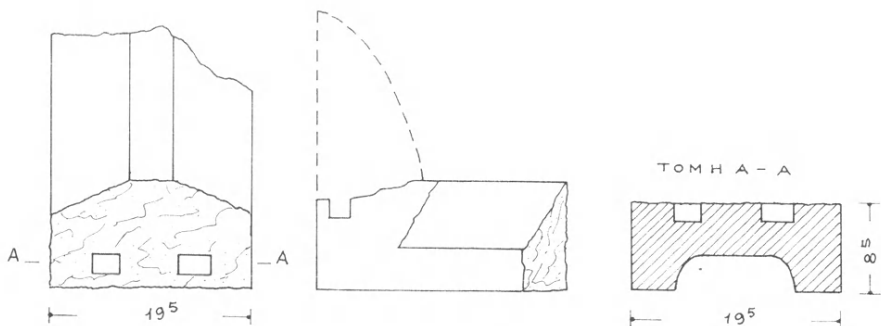
4. Στοὰ τῆς Ἀγορᾶς Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαϊάνδρῳ (HUMANN-KOHNKE-WATZINGER, Magnesia am Mäander, 1904, σ. 113, εἰκ. 118). Στοὰ λιμένος Μιλήτου (A. VON GERKAN, Milet I, 6, πίν. 10).

5. Ναὸς Πυθίου Ἀπολλωνίου Γόρτυνος Κρήτης (F. HALBHERR, Mon. Ant. 1, 1889, πίν. IV).

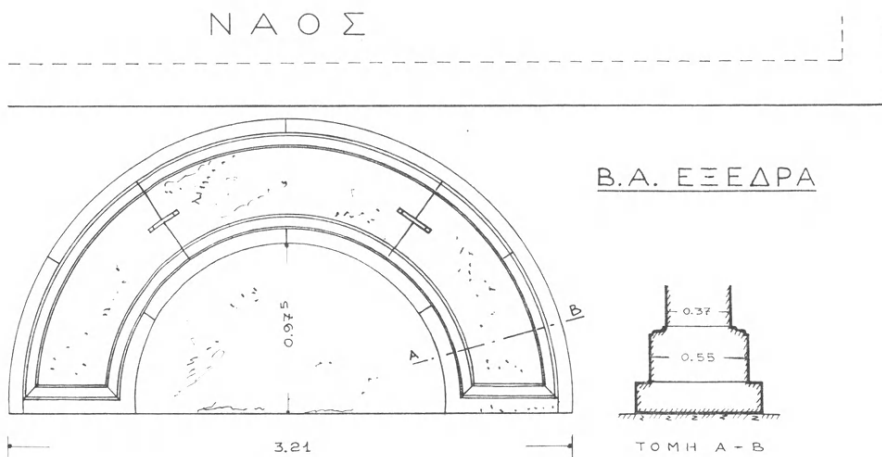

Εἰκ. 4. Ἀναπαράστασις τοῦ ἐπιστυλίου καὶ τῆς ζωφόρου τῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἐμφανίζουσα τὸ ἐφαρμοσθὲν ἐλληγιστικὸν τριτριγλυφικὸν σύστημα ζωφόρου.

Εὐθὺς πρὸ τῆς πρώτης βαθμίδος τῆς κρηπίδος ἀπεκαλύφθησαν πλείονες βάσεις ἀναθημάτων (παρένθ. πίν. Α), κατὰ τὸ πλεῖστον τετραγώνου ἢ ὀρθογωνίου σχήματος, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὠραία μεγάλη ἡμικυκλικὴ ἐξέδρα (πίν. 177) κειμένη μεταξύ τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀναβάθρας,

Εἰκ. 5. Λίθινος ἄκρος κέραμος καλυπτῆρ.

Εἰκ. 6. Σχέδιον τῆς ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας.

ἐφαπτομένη δὲ σχεδὸν τῆς κατωτάτης βαθμίδος τοῦ ναοῦ. Ἐχει ἐξωτερικὴν διάμετρον 3.21 μ. καὶ ἐσωτερικὸν βέλος 0.975 μ. (εἰκ. 6). Ἡ βάσις τῆς ἐξέδρας, βαίνουσα ἐπὶ εὐθυνηρίας, ὕψους 0.15 μ. καὶ ἐξοχῆς 0.08 μ., ἔχει πάχος 0.55 μ. καὶ ὕψος 0.315 μ., φέρει δὲ ἄνω ἐκατέρωθεν χθαμαλὰ ἀνεστραμμένα λέσβια κυμάτια (εἰκ. 6 καὶ πίν. 177β), ἄνωθεν τῶν ὁποίων ὑψοῦντο ὀρθοστάται, πάχους 0.37 μ. καὶ ὕψους 0.83 μ. Τοιούτων ὀρθοστατῶν εὐρέθησαν ἐρριμμένα

κατὰ γῆς τρία τεμάχια (πίν. 177), ἅτινα καὶ ἀνεστηλώθησαν ἐν μέρει (πίν. 172β).

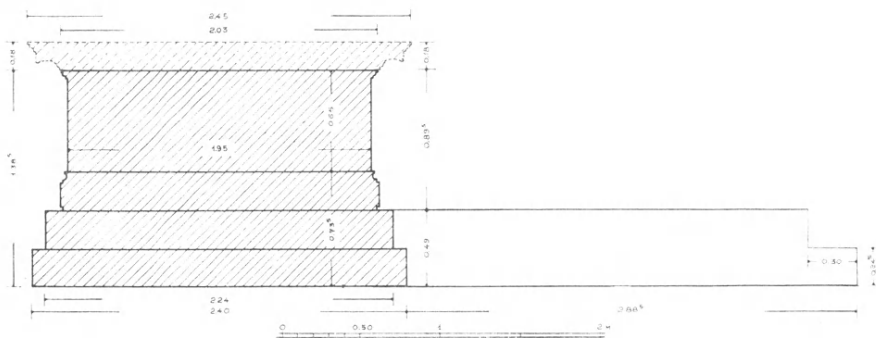
Σειρὰ ἀναθηματικῶν βάθρων ἀπεκαλύφθη ἐπίσης καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ (πίν. 173α). Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ναοῦ βάθρον, ἀποκαλυφθὲν ἐν μέρει ἤδη πέρυσιν (Ἔργον 1969, σ. 120 εἰκ. 141), ἔχει τὸ σχῆμα πειμόρφου ἐξέδρας φερούσης ἐδῶλια ἐκατέρωθεν ἀξονικῆς στήλης, ἄλλοτε πιθανώτατα ἐνεπιγράφου. Μίαν ἀρτιωτέραν ἐμφάνισιν τῆς ἐφέτος τελείως καθαρισθείσης ἐξέδρας ταύτης παρέχει ὁ παρατιθέμενος πίναξ 178α. Τὰ περαιτέρω κατὰ τὴν ὑπόλοιπον νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἀποκαλυφθέντα βάθρα εἶναι ἄλλα μὲν τετράγωνα, ἄλλα δὲ ὀρθογώνια, ἐν δὲ μικρὸν καὶ κυκλικόν (πίν. 172β). Ἐσώθησαν ὅμως τὰ πλεῖστα μόνον κατὰ τὰς κυματοφόρους βάσεις των καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν κορμὸν καὶ τὴν συνήθως ἐνεπίγραφον στέψιν των. Μόνον ἐπὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ἀντιστρόφως ἐρριμμένη, ἦλθεν εἰς φῶς (ἔμμετρος πιθανῶς) ἀρχαῖζουσα ἐπιγραφή (πίν. 184β). Ἄλλη δὲ πάλιν ἐπιγραφή εὐρέθη πλησίον βάθρου, εἰς ὃ καὶ λόγῳ τῶν διαστάσεων του ἀνήκει. Περὶ τῶν δύο τούτων ἐπιγραφῶν γίνεται λεπτομερέστερος λόγος κατωτέρω.

Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν περίξ τοῦ ναοῦ ἀναθημάτων, ἡ ἀνασκαφή ἐπροχώρησε πρὸς Ἀνατολάς, μὲ πλάτος 22 μ., συνήντησε δὲ εἰς ἀπόστασιν 6.80 μ. ἀπὸ τῆς κατωτάτης ἀνατολικῆς βαθμίδος τοῦ ναοῦ τὰ ἐδάφη κατασκευῆς ὀρθογωνίου κτίσματος μεγάλων διαστάσεων (παρένθ. πίν. Α, Ε), εἰς τὰ πλάγια τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν καὶ πάλιν τετράγωνα καὶ ὀρθογώνια βάθρα ἀναθημάτων (πίν. 178β) σωζόμενα ὅμως καὶ αὐτὰ μόνον κατὰ τὰς βάσεις των. Πλησίον ἐνὸς τῶν βάθρων τούτων εὐρέθη ἐρριμμένη ἐπιγραφή (βλ. κατωτ. σ. 139), τῆς ὁποίας αἱ διαστάσεις συμφωνοῦσι πρὸς τὰς τοῦ βάθρου.

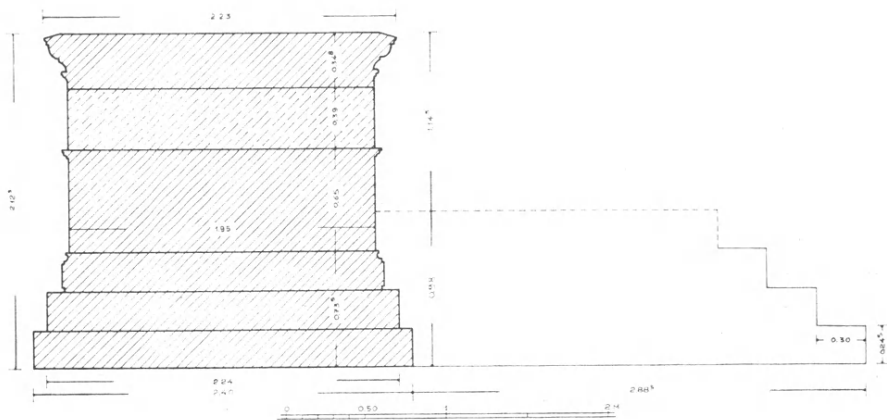
Τὸ μνημονευθὲν μέγα ὀρθογώνιον κτήριο (παρένθ. πίν. Α, Ε), τοποθετημένον παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ καὶ σχεδὸν συμμετρικῶς πρὸς τὰ ἄκρα αὐτοῦ τεταγμένον, ἀνήκει προφανῶς εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ναοῦ, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ δύο μερῶν: α) ἐκ τοῦ σώματος τοῦ κυρίως βωμοῦ, καταλαμβάνοντος ὅλον τὸ μῆκος (12.62 μ.) τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου, μὲ πλάτος 2.245 μ. καὶ β) ἐκ μιᾶς βαθμιδωτῆς προσβάσεως, ἥτοι τῆς προθύσεως, μήκους 11.71 μ. καὶ πλάτους 2.885 μ. (παρένθ. πίν. Α καὶ πίν. 178β).

Τὸ σῶμα τοῦ βωμοῦ, κατεσκευασμένον ἐκ λευκοῦ σκληροῦ ἀσβεστολίθου, σύγκειται ἐκ τριβάθμου κρηπίδος μὲ τρεῖς ἰσοῦψεῖς διαιρέσεις, συνολικοῦ ὕψους 0.735 μ. Ἐκ τούτων αἱ μὲν δύο κατώταται διαιρέσεις (εἰκ. 7) εἶναι ἀπλαῖ, ἡ δὲ ἀνωτάτη φέρει εἰς μὲν τὸ κάτω αὐτῆς μέρος ὀρθογώνιον ὑποτομήν, εἰς δὲ τὸ ἄνω κοῖλον κυμάτιον (εἰκ. 7). Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης ἔβαιναν ὁ κορμὸς τοῦ βωμοῦ, ὕψους 0.65 μ., στεφόμενος ἄνω ὑπὸ λεσβίου κυματίου. Τί ὑπῆρχεν ἀρχικῶς ὑπεράνω τοῦ κορμοῦ δὲν γνωρίζομεν. Εἰς τὴν τομὴν τῆς εἰκόνος 7 τὴν στέψιν τοῦ κορμοῦ ἀναπαρεστήσαμεν ὡς ἐλαφρόν τι γεῖσον.

Τὰ εὐρεθέντα ἐδάφη κατασκευῆς (πίν. 178β καὶ 179β) μᾶς δεικνύουν βεβαίως τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς καταστροφῆς κατάστασιν τοῦ κτηρίου. Κατὰ τὴν τελευταίαν λοιπὸν ταύτην φάσιν ἡ πρόσβασις εἰς τὸν βωμὸν ἐγένετο διὰ τεσσάρων πιθανώτατα βαθμίδων, ὡς συνάγεται ἐκ τε τῶν σωζομένων 2 πρώτων

Εἰκ. 7. Τομὴ τοῦ βωμοῦ. Πρώτη φάσις.

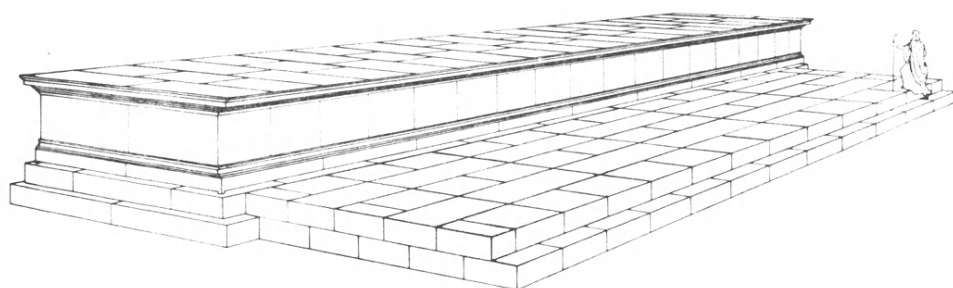

Εἰκ. 8. Τομὴ τοῦ βωμοῦ. Δευτέρα φάσις.

βαθμίδων, τῶν ἰχνῶν καὶ τῆς ἀνωμάλου ἄνω ἐπιφανείας τῆς τρίτης βαθμίδος (πίν. 179β). Ἦσαν δ' αἱ βαθμίδες αὗται τῆς προθύσεως ἰσοῦσες πρὸς τὰς διαιρέσεις τῆς κρηπίδος τοῦ κυρίου σώματος τοῦ βωμοῦ. Εἶναι ὅμως ἀπαράδεκτος ἡ ἐκδοχὴ νὰ ᾔσαν καὶ ἀρχικῶς τέσσαρες αἱ βαθμίδες, ἐπειδὴ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, αἱ δύο ἀνώταται βαθμίδες προεκτεινόμεναι θὰ ἐκάλυπτον ὅχι μόνον τὴν κυματιοφόρον ἀνωτάτην διαίρεσιν τῆς κρηπίδος τοῦ βωμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὸν τμῆμα τοῦ κορμοῦ του, ὁπότε τὸ ἀπομένον ὕψος τοῦ σώματος τοῦ βωμοῦ

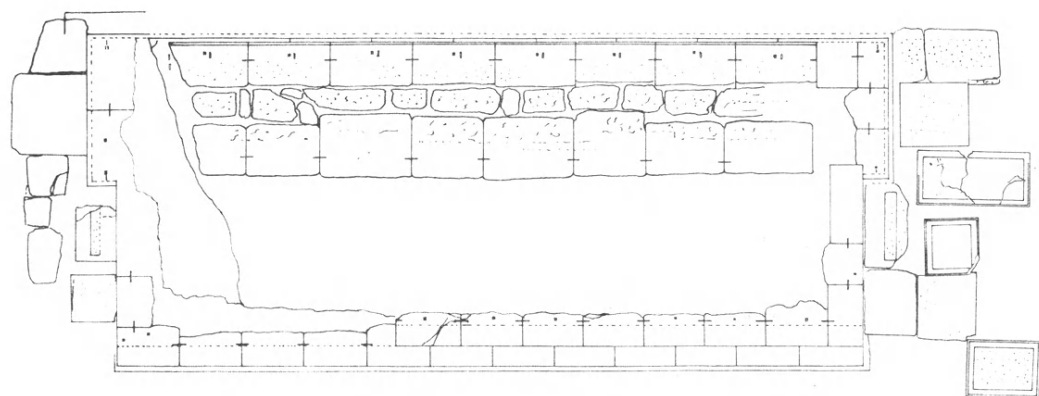
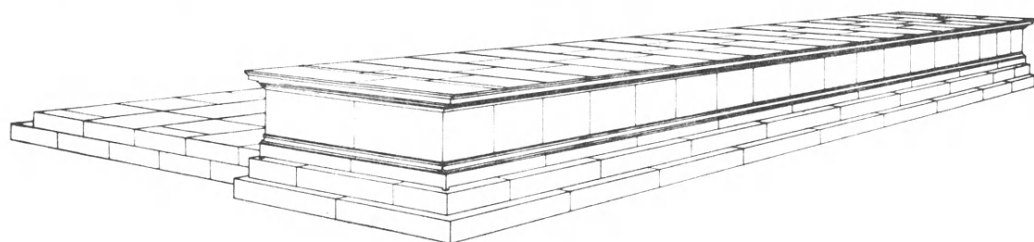
ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ Α΄ ΦΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΩΜΟΥ

ΟΨΙΣ Β.Δ

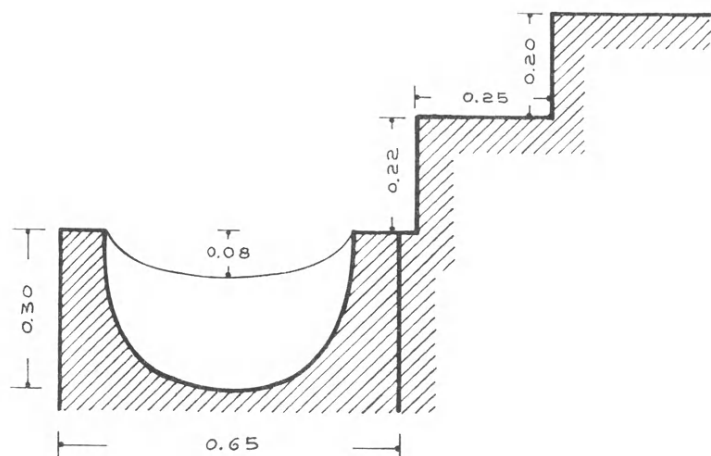
ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ Α΄ ΦΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΩΜΟΥ

ΟΨΙΣ ΝΑ

Εἰκ. 9. Ὄψω: Ἀναπαραστάσεις τῆς πρώτης φάσεως τοῦ βωμοῦ.
Κάτω: Κάτοψις τῶν ἐδαφῶν κατασκευῆς τοῦ βωμοῦ.

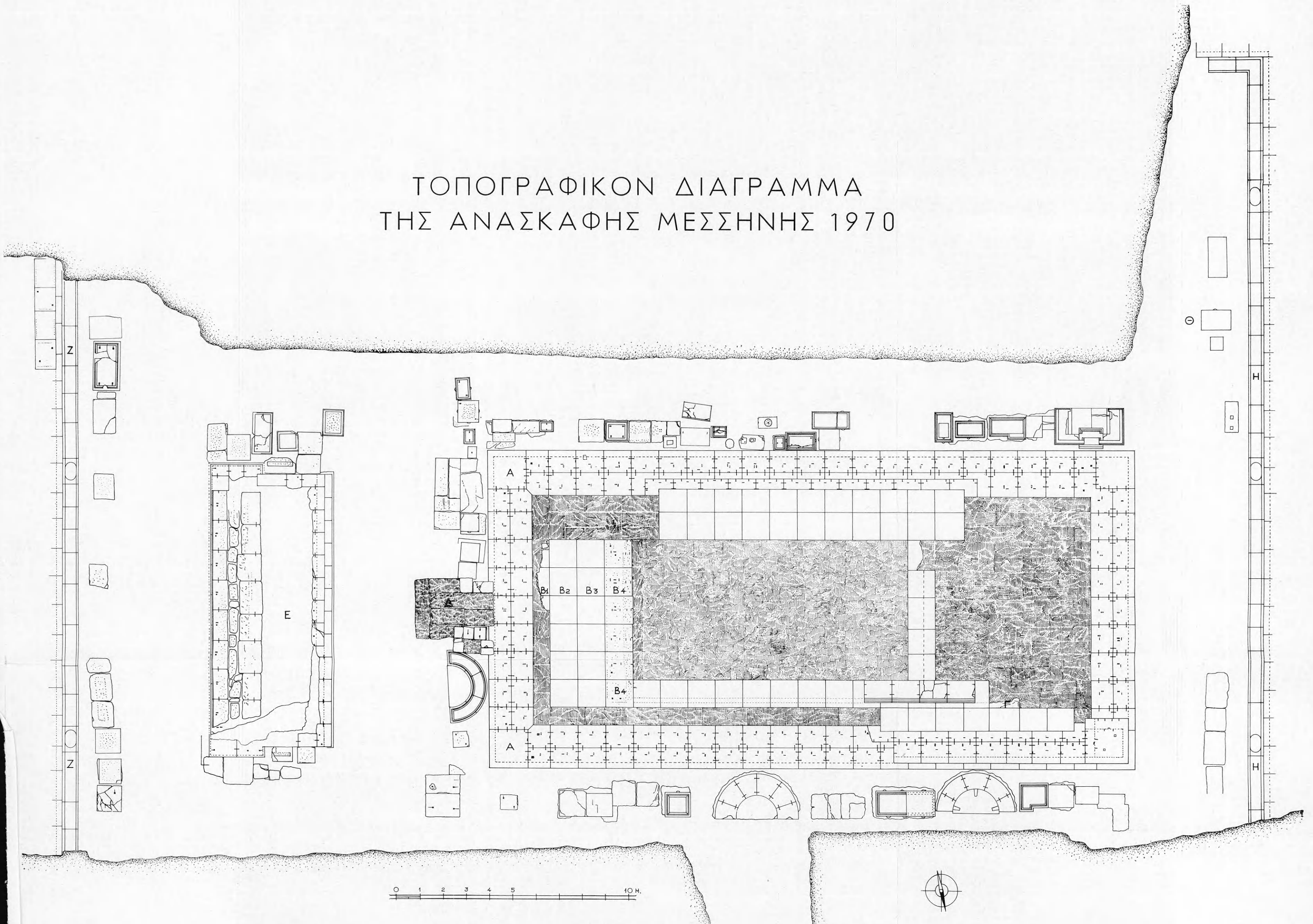
θὰ ἦτο ἀνεπαρκὲς διὰ τὸν ὀρθίως ἱστάμενον θύτην ἱερέα. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν (εἰκ. 8) α) μεταγενεστέραν τὴν ὑφισταμένην ἔξαρσιν τῆς προθύσεως καὶ β) ὑπαρξὶν ὑπεράνω τοῦ κορμοῦ τοῦ βωμοῦ ζωφόρου ὕψους τοῦλάχιστον 0.40 ἕως 0.50 μ., ὑπεράνω δ' αὐτῆς τὴν κυματοφόρον στέψιν (εἰκ. 8), τῆς ὁποίας εὐρέθησαν κατεσπαρμένα ἐπὶ τῆς προθύσεως τέσσαρα τεμάχια (πίν. 179α). Κατὰ ταῦτα τῆς μὲν ἀρχαιοτέρας περιόδου ὁ βωμὸς θὰ εἶχε τὴν τομὴν τῆς εἰκόνος 7, τῆς δὲ δευτέρας τὴν τομὴν τῆς εἰκόνος 8. Ἡ μᾶλλον ὀγκώδης κυματοφόρος στέψις τῆς δευτέρας περιόδου εἶναι ἀπίθανον νὰ εἶχε χρησιμοποιηθῇ καὶ κατὰ τὴν πρώτην, ἐνῶ τὰ τεμάχια τῆς μεταγενεστέρας ζωφόρου θὰ ἤρπάζησαν ὅλα ὡς πολὺ κατάλληλα διὰ τοὺς οἰκοδομικοὺς σκοποὺς τῶν νεωτέρων κατοίκων τοῦ γειτονικοῦ χωρίου. Αἱ παρατιθέμεναι προοπτικαὶ ἀναπαραστάσεις (εἰκ. 9) παρέχουσιν εἰκόνα τῆς παλαιότερας τῶν φάσεων τοῦ βωμοῦ.

Εἰκ. 10. Τομή τοῦ ἀνατολικοῦ στυλοβάτου τῆς κιονοστοιχίας καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ αὐλάκος εἰς τὸ μέσον τῆς λεκάνης κατασταλάξεως.

Ἡ ἀνασκαφή, προεκταθεῖσα ἀκόμη ἀνατολικώτερον τοῦ βωμοῦ, συνήντησεν εἰς ἀπόστασιν 6.40 μ. ἀπὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος αὐτοῦ διβάθμον κρηπίδα μακρᾶς κιονοστοιχίας (πίν. 181α), βαινούσης ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον παραλλήλως πρὸς τὴν στενὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Ἀμέσως πρὸ τῆς κρηπίδος ταύτης διεσώθη καθ' ὅλον τὸ μῆκος (πίν. 180) λιθίνη αὐλάξ ἐκ μεγάλων λίθων, διαμέτρου 0.46 μ. καὶ βάθους εἰς τὸ μέσον 0.08 μ. (εἰκ. 10), διακοπτομένη κατ' ἀποστάσεις ὑπὸ ἐλλειψοειδῶν βαθύνσεων κατασταλάξεως τῆς ἰλῶς, βάθους εἰς τὸ μέσον 0.30 μ. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν λίθων τῆς διβάθμου κρηπίδος σῶζονται κατ' ἀποστάσεις διαγωνίως τοποθετημένοι ἀνὰ δύο τετράγωνοι τόρμοι γόμφων προσηλώσεως βάσεως κιόνων (παρένθ. πίν. Α), ἡ ἀπ'

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ 1970

ἄξονος εἰς ἄξονα ἀπόστασις τῶν ὁποίων ὑπολογίζεται εἰς 2.25 μ. Ἡ ἀπόστασις ὅμως αὕτη ἰσοῦται ἀκριβῶς πρὸς τὸ ἥμισυ τῆς ἀπ' ἄξονος εἰς ἄξονα ἀποστάσεως τῶν κίωνων τῶν παλαιῶν τεσσάρων, πάλαι ἀποκαλυφθεισῶν κιονοστοιχιῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπόστασις τῆς νέας κιονοστοιχίας ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἰσοῦται ἀκριβῶς πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῶν παλαιῶν ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ θεάτρου (4.50 μ.) (παρένθ. πίν. Α, πίν. 179β), συμπεραίνομεν, ὅτι αἱ νέαι αὗται κιονοστοιχίαι ἀπετέλουν τὴν πρὸς τὴν αὐλὴν ὄψιν διπλῆς στοᾶς, τῆς ὁποίας αἱ πάλαι εὑρεθεῖσαι κιονοστοιχίαι ἀπετέλουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀξονικὴν στήριξιν.

Ὁμοίως στυλοβάτης κιονοστοιχίας, μεθ' ὁμοίας πρὸ αὐτοῦ λιθίνης αὐλακὸς βαίνων παραλλήλως πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, εὑρέθη καὶ κατὰ τὴν πρὸς Δυσμὰς ἐπέκτασιν τῆς ἀνασκαφῆς εἰς ἀπόστασιν 5.50 μ. ἀπὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ (παρένθ. πίν. Α, Η καὶ πίν. 181α). Παρακολουθήσαντες τὸν στυλοβάτην τοῦτον πρὸς Νότον εὑρομεν, ὅτι οὗτος εἰς ἀπόστασιν 16.70 μ. ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ κάμπτεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Ἀνατολὰς, ὁμοῦ μετὰ τῆς αὐλακὸς (πίν. 181β), συνεχιζόμενος ὑπὸ τὴν μὴ ἀκόμῃ σκαφεῖσαν ἐπίχωσιν τοῦ νοτίου ἡμίσεος τῆς αὐλῆς.

Ἀφ' ἐτέρου τάφρος, ἀνοιχθεῖσα καθέτως πρὸς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ἔναντι τῆς μνημειώδους κλίμακος, ἀπεκάλυψεν ὁμοίως εἰς ἀπόστασιν 16.78 μ. ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καὶ 9.62 μ. ἀπὸ τοῦ τοίχου τῆς μνημειώδους κλίμακος, τμῆμα ὁμοίου πρὸς τοὺς ἀνωτέρω μετὰ αὐλακὸς πρὸ αὐτοῦ στυλοβάτου, βαίνοντος παραλλήλως πρὸς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Τούτου ὅμως δὲν παρηκολουθήθη ἐφέτος ἡ συνέχεια λόγῳ τῆς μεγάλης ἐπιχώσεως, ἥτις τὸν καλύπτει.

Ἡ εὑρεσις τῶν περιγραφέντων στυλοβατῶν μετὰ τῶν πρὸ αὐτῶν αὐλάκων καθιστᾷ φανερόν, ὅτι καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχον εἰς τινα ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν κιονοστοιχίαι, παράλληλοι πρὸς τε τὰς πλευρὰς του καὶ πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς παλαιὰς κιονοστοιχίας τῆς αὐλῆς, αἵτινες, ὡς ἐφέτος ἀπεδείχθη, ἀπετέλουν τὴν ἐσωτερικὴν γραμμὴν διπλῆς στοᾶς περιθεούσης τὴν αὐλὴν καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς πλευρὰς.

Οἱ κίονες τῶν στοῶν τούτων ἦσαν πώρινοι καὶ κορινθιακοί, τῶν ὁποίων εὑρέθησαν κατὰ καιροὺς καὶ ἐφέτος ἀκόμῃ κιονόκρανα, κοσμούμενα κάτω μὲν διὰ φύλλων ἀκάνθης ἄνω δὲ διὰ κορμῶν Νίκης (πίν. 182α) ἢ ἑρωτιδέων (πίν. 182β). Ὁ θριγκὸς τῶν κιονοστοιχιῶν αὐτῶν ἦτο ἐπίσης πώρινος, εὑρέθησαν δὲ τούτου πάλαι τε καὶ ἐφέτος ἀρκετὰ τεμάχια, ἐξ ὧν ἓν καὶ λίθινον (πίν. 182γ). Ἀπετελεῖτο δ' ὁ θριγκὸς ἐξ ἐπιστυλίου φέροντος τρεῖς ἐπαλλήλους ταινίας (πίν. 182γ) καὶ συμφυοῦς ἀναγλύφου ζωφόρου κοσμουμένης ἐναλλάξ με βουκράνια καὶ ὀμφαλωτὰς φιάλας (πίν. 183), περιβαλλομένης ὑπὸ ἀνοπλοκάμων. Ὑπεράνω τῆς ζωφόρου ταύτης ἐτίθετο πώρινον γεῖσον φέρον κάτωθεν ὀδόντας (πίν. 183). Τούτου ἐπίσης εὑρέθησαν ἀρκετὰ τεμάχια, ἐξ ὧν ἓν πάλαι ἐντὸς τῆς αἰθούσης τοῦ Συνεδρίου (ΠΑΕ 1958, σ. 179). Θριγκὸς μεθ' ὁμοίας

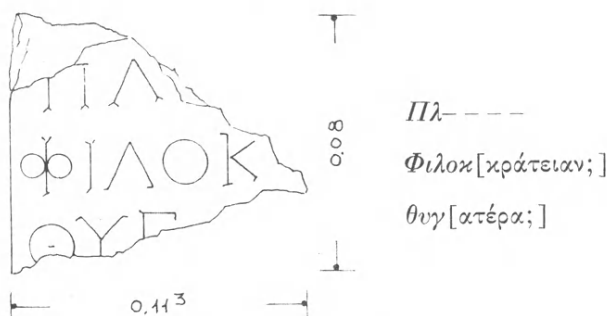
ζωφόρου καὶ γείσου ἐχρησιμοποιήθη καὶ εἰς τὸ κάτω γυμνάσιον τῆς Πριήνης¹.

Αἱ εἰρημέναι στοαὶ ἀπετέλουν ἐν μνημειῶδες ἀρχιτεκτονικὸν πλαίσιον πέριξ τοῦ ναοῦ, πρὸ αὐτῶν δέ, ὅπως καὶ παρὰ τὸν ναόν, ἦσαν ἰδρυμένα βάθρα ἀναθημάτων, ὧν τινα, κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρθογωνίου σχήματος (πίν. 181). Αἱ περιβάλλουσαι τὸν ναὸν κιονοστοιχίαι κατεστράφησαν ἀσφαλῶς ὑπὸ σεισμοῦ, πιθανώτατα δὲ τοῦ φοβεροῦ σεισμοῦ τοῦ 395 μ.Χ., ὅστις κατέστρεψεν ὁλόκληρον τὴν πόλιν. Τοῦτο τοῦλάχιστον συνάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι πλείονα τεμάχια τοῦ πωρίνου θριγκοῦ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς στοᾶς εὑρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐρριμμένα καὶ σεσωρευμένα, σχεδὸν κανονικῶς, τὰ μὲν εὐθὺς πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ βωμοῦ (πρβ. πίν. 184α), τὰ δὲ πρὸ τῆς δυτικῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ.

Αἱ ἐπιγραφαὶ

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν σχετικῶς πλούσιον περυσινὸν ἐπιγραφικὸν ἀμνητὸν ὁ ἐφετινὸς ὑπῆρξε πολὺ πενιχρότερος, συνιστάμενος εἰς τέσσαρα μόνον ἐνέπιγραφα τεμάχια, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν δύο (α' καὶ β') εἶναι μικρὰ καὶ κολοβά, ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων μεγαλυτέρων τὸ μὲν εἶναι δυσανάγνωστον (γ'), τὸ δὲ ἐν μέρει τεθραυσμένον (δ'). Πάντως εἶναι λυπηρὸν ὅτι καμμία ἐκ τῶν νέων ἐπιγραφῶν δὲν ἀναγράφει ἢ δὲν μᾶς δίδει ἀφορμὴν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, ὅστις ἐλατρεύετο εἰς τὸν ἀποκαλυφθέντα ναόν, ὅστις οὕτω ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἀνώνυμος.

Ἡ πρώτη ἐνταῦθα ἐξεταζομένη ἐπιγραφή (εἰκ. 11), εὑρεθεῖσα εἰς τὸν πρόναον τοῦ ναοῦ, προέρχεται ἀσφαλῶς ἐκ τινος τῶν πέριξ αὐτοῦ ἀναθηματικῶν βάθρων. Εἶναι μικρὸν τεμάχιον ἐξ ὑποκιτρίνου λίθου, διαστάσεων 0.113×0.08 μ. καὶ πάχους 0.08. Τὸ κείμενόν της λέγει:

Εἰκ. 11. Σχέδιον τῆς ἐπιγραφῆς α'.

Υψ. γραμμ. 0.018
Διάστιχον 0.013
Ρωμαϊκῶν χρόνων.

1. 2ος π.Χ. αἰ. WIEGAND - SHRADER, Priene, σ. 273 εἰκ. 281.

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ (εἰκ. 12) εὑρέθη εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ πλησίον ἀναθηματικοῦ βάθρου, ἐξ οὗ καὶ πιθανώτατα προέρχεται. Εἶναι τρί- πλευρον τεμάχιον ἐκ λευκοῦ λίθου πανταχόθεν τεθραυσμένον, σωζομένων δια- στάσεων 0.14×0.15 μ. Φέρει ἄνω στενὴν ἐξέχουσαν ταινίαν 0.01 μ. Τὸ πά- χος του κυμαίνεται ἀπὸ 0.002 ἕως 0.06 μ. Τὸ κείμενόν της λέγει:

ΤΟΙΠΑΙΝΟ

ΑΓΙΠΠ[ου θυγ]

ΑΤΗ[ρ

Εἰκ. 12. Σχέδιον ἐπιγραφῆς β'.

Ῥψ. γραμμ. 0.013

Διάστιχον 0.013

Ρωμαϊκῶν χρόνων. Τὸ ὄνομα Ἀγίππος ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Λακω- νίας (Σπάρτης, Οἰτύλου, Καρδαμύλης: IG V, 1, ἀρ. 114, 1295, 1331). Δυ- νάτον ὅμως νὰ πρόκειται καὶ περὶ Ἀγίππιδας.

Ἡ τρίτη ἐκ λευκοῦ λίθου ἐπιγραφὴ (πλν. 184β) εὑρίσκεται κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἐρριμμένη ἐπὶ ἀντιστοίχου ὀρθογωνίου βάθρου, εἶναι ὅμως δυστυχῶς διατεταμένη εἰς πλείονα τεμάχια. Διαστάσεις λίθου: μήκος 1.20 μ., πλάτος 0.64 μ., πάχος 0.15 μ. Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης γεγραμμένης εἰς 2 στίχους ἡδυνήθην, λόγῳ τῆς φθορᾶς, νὰ ἀναγνώσω μόνον τὴν ἀρχὴν ΑΜΟΙΡΑ (= ἡ μοῖρα) καὶ τινὰ περαιτέρω γράμματα τοῦ πρώτου στίχου ὡς καὶ ὁλό- κληρον τὸν δεύτερον στίχον, ὅστις περιεῖχε μόνον τὸ ὄνομα τοῦ τιμωμένου ΔΑΜΑΡΧΟΥ καὶ τὸ δυσανάγνωστον πατρωνυμικὸν αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἦτο πιθανώτατα ἔμμετρος καὶ γεγραμμένη εἰς ἀρχαῖζουσιν γλῶσσιν. Τὸ ὄνομα Δάμαρχος ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Λακωνίας (IG V, 1, ἀρ. 93, 125, 1220, 1280).

Ἡ τετάρτη ἐπιγραφὴ, ἐκ λευκοῦ σκληροῦ ἀββεστολίθου (πίν. 184γ), εὑρέθη ἐρριμμένη ἐπὶ τινος τῶν παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ βωμοῦ ὀρθογωνίων βάθρων. Ἔχει διαστάσεις: μῆκος 0.928 μ. καὶ ὕψος 0.25 μ. Τὸ κείμενόν της λέγει:

Ἀ πόλις ἁ τῶν Θ[ουριατ]ῶν
 Καλλι[κρατίδ]α Φιλοκράτεος
 Μεσσανίαν τὰν αὐτὰς εὐεργέτιν
 ἀρετὰς ἔνεκεν καὶ εὐνοίας ἧς ἔχουσα
 διατελεῖ εἰς αὐτὰν

Ὑψος γραμμ. 0.028. Διάστιχον 0.01 - 0.02 μ.

Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ τῆς τελευταίας λέξεως τοῦ πρώτου στίχου σώζεται εὐκρινῶς μόνον τὸ ἀρχικὸν Θ καὶ ἡ κατάληξις —ων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἄκρων γραμμάτων κενὸς χῶρος δύναται νὰ περιλάβῃ πέντε ἢ ἕξ γράμματα, εὐοδοῦται συμπλήρωσις αὐτῶν διὰ τοῦ «Θουριατῶν», ὡς φέρεται καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ (I 101) καὶ Παυσανίᾳ (IV 31.2) τὸ ἐθνικὸν τῆς γειτονικῆς Μεσσηνιακῆς πόλεως Θουρίας.

Τὸ ὄνομα τοῦ δευτέρου στίχου συμπληρῶ εἰς Καλλικρατίδα, ἐπειδὴ σώζεται τούτου ἡ ἀρχὴ ΚΑΛΛΙ καὶ τὸ τελικὸν γράμμα Α, πρὸ τοῦ πατρωνυμικοῦ Φιλοκράτεος. Πρόκειται ἐπομένως περὶ τῆς αἰτιατικῆς θηλυκοῦ τριτοκλίτου ὀνόματος, ἀρχομένου ἀπὸ Καλλι καὶ ὡς τοιοῦτο νομίζω, ὅτι εὐαρμოსτεῖ τὸ εἰς πλείονας ἐπιγραφὰς τῆς Ἀργολίδος (IG IV, ἀρ. 735) καὶ Λακωνίας (IG V, 1, ἀρ. 1282) συναντῶμενον Καλλικρατίς.

Νομίσματα

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς εὑρέθησαν εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ ναοῦ χῶρον τὰ κάτωθι νομίσματα, ταυτισθέντα ὑπὸ τῆς προϊσταμένης τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Κας Μ. Καραμεσίνη-Οἰκονομίδου:

- 1) Μεσσήνης, μετὰ τὸ 280 π.Χ. περίπου.
- 2) Κοινοῦ Θεσσαλῶν, ἐποχῆς Φαυστεινῆς Β', συζύγου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161 - 180 μ.Χ.).
- 3) Κοινοῦ Θεσσαλῶν, ἐποχῆς Σεπτιμίου Σεβήρου (193 - 211 μ.Χ.).
- 4 - 5) Ἐν Κορίνθου(;) καὶ ἐν Κλεωνῶν, ἐποχῆς Καρακάλλα (198 - 217 μ.Χ.).

Ἄλλα ἐπίσης νομίσματα περισυνελέγησαν καὶ εἰς τὸν ὑπόλοιπον χῶρον τῆς ἀνασκαφῆς. Ἐκ τούτων σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς:

- 1) Φλιοῦντος (431 - 370 π.Χ.).
- 2) Κλείτορος (370 - 240 π.Χ.).
- 3) Τροιζῆνος, ἐποχῆς Γέτα (209 - 212 μ.Χ.).

4 - 5) Πατρῶν, ἀμφότερα ἐποχῆς Καρακάλλα (198 - 217 μ.Χ.).

6) Ἀνώνυμον βυζαντινόν (1081 - 1118 μ.Χ.).

Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ἐκ τοῦ ἀνωτέρω καταλόγου τὰ πλεῖστα νομίσματα ἐντάσσονται εἰς τὸν 2ον καὶ τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα, οἵτινες θὰ ᾔσαν ἀκόμη αἰῶνες ἀκμῆς τοῦ ἱεροῦ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

(Πίν. 185-187)

Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς Ἀρχαίας Ἡλίδος, διενεργουμένας ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Ἐφόρου κ. Νικ. Γιαλούρη, ἔλαβον μέρος ἡ Κα Βερόνικα Μητσοπούλου-Leon, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ἡ Δις Μιράντα Χατζιώτου καὶ ὁ Κορ καὶ ἡ Κα Ἡλ. Ἀνδρέου, διπλωματοῦχοι Ἀρχαιολογίας.

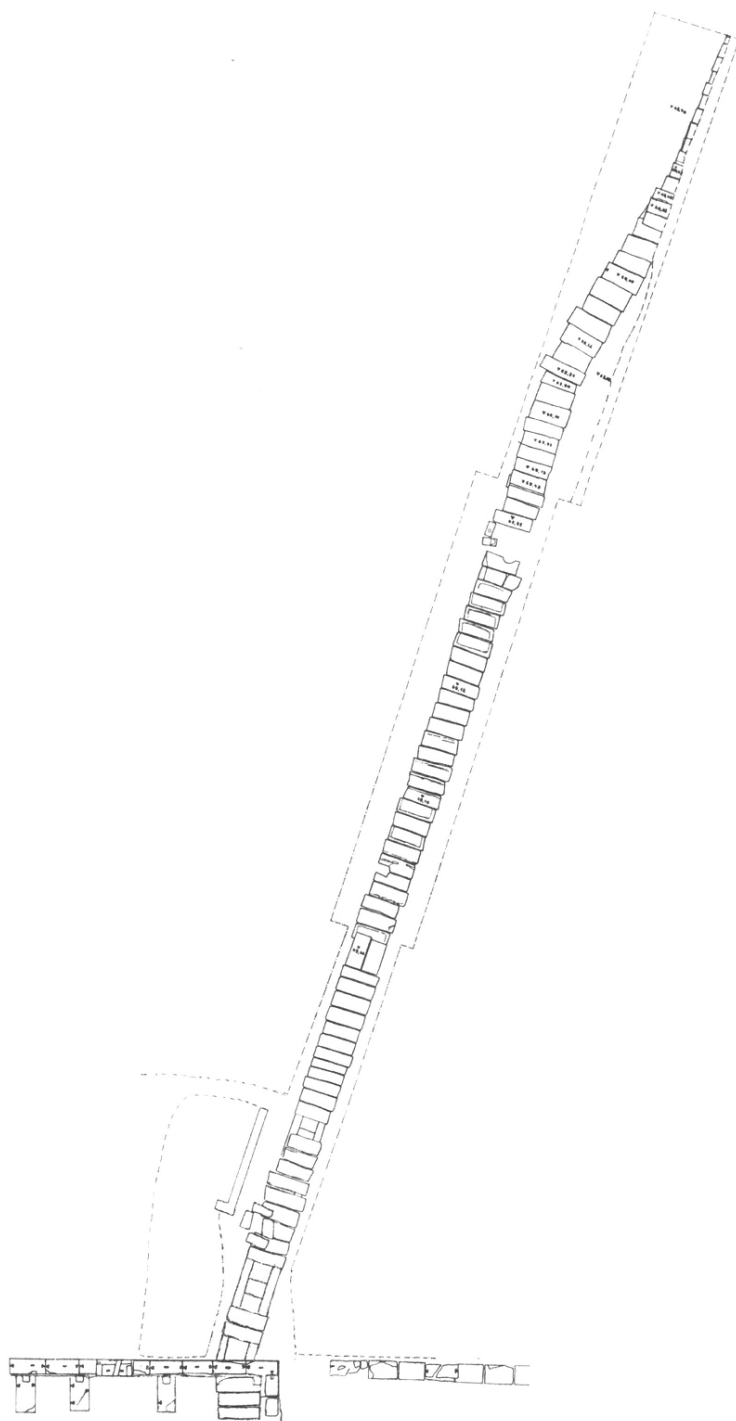
Ἐρευναι ἐγένοντο εἰς τὸ θέατρον καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀγορᾷ κειμένην Νοτίαν Στοάν.

Εἰς τὸν χώρον τοῦ θεάτρου ἐγένοντο αἱ ἐξῆς ἐργασίαι:

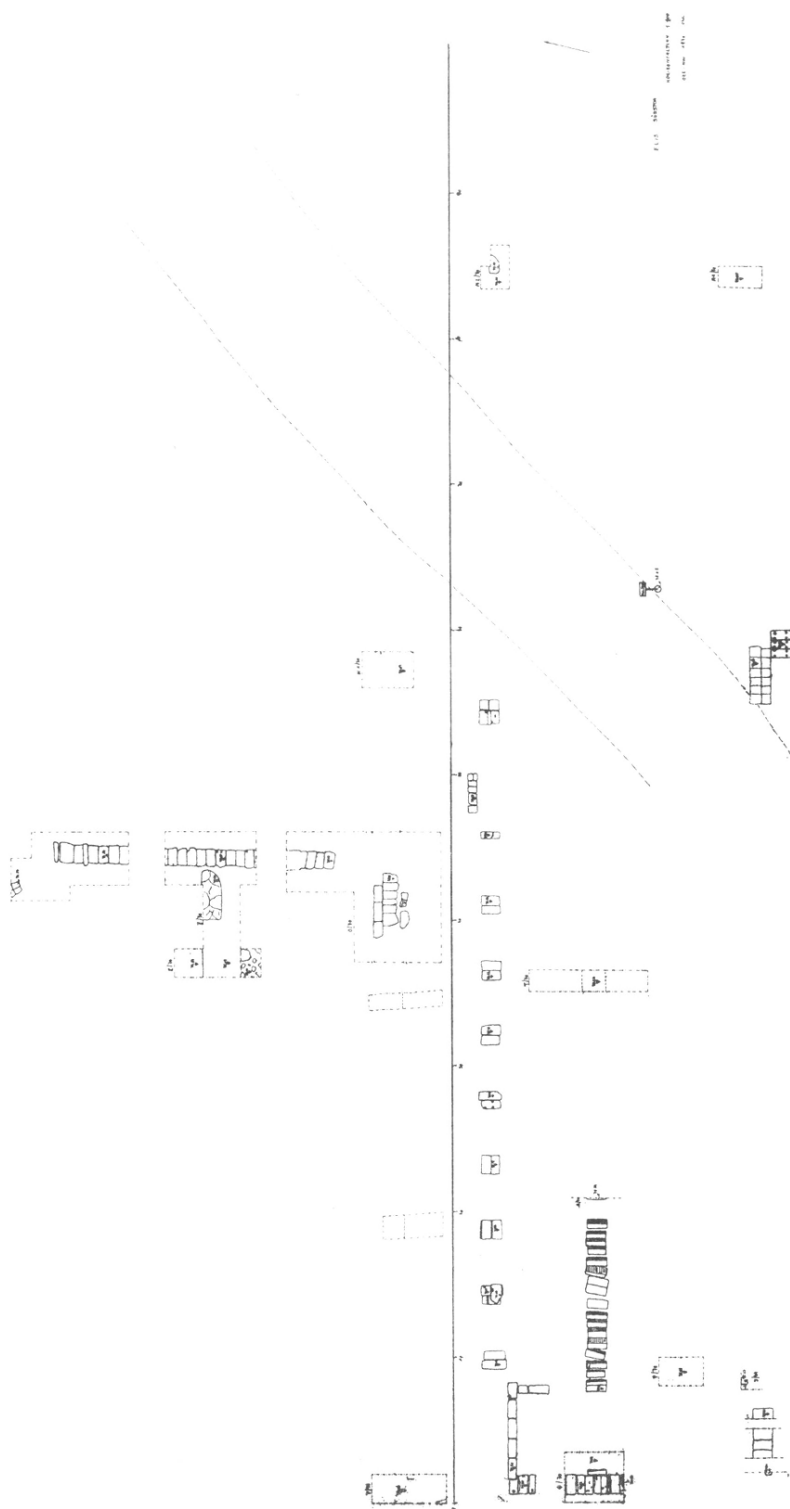
Συνεχίσθη ἡ ἀποκάλυψις τῶν πρᾶν τῶν κοίλου εἰς βάθος μέχρις ὀλίγων ὑπεράνω τῶν χαλικοστρώτων διαδρόμων (ΠΑΕ 1967, 20 πίν. 9) καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν κλίσιν αὐτῶν (πίν. 185α).

Οὕτω συνετελέσθη ἡ ἀποκάλυψις τῶν 2/3 τοῦ συνόλου τοῦ κοίλου καὶ ἀπομένει ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ὑπολειπομένου 1/3 ὡς καὶ ἡ ὀριστικὴ διαμόρφωσις τοῦ συνόλου τοῦ κοίλου.

Ἐσωτερικῶς τοῦ ἀναλήμματος τοῦ κοίλου τῆς Α. παρόδου ἐγένοντο ἱκαναὶ τομαὶ καὶ ἐβεβαιώθη ἡ ὑπαρξίς τοίχου ἐξ ὠμῶν πλίνθων διατηρουμένων εἰς ἑνδεκα ἐπαλλήλους σειρὰς εὐκρινῶς διαγραφομένας. Ἡ ἐξ ὠμῶν πλίνθων αὕτη κατασκευὴ ἐχρησιμοποιήθη πιθανώτατα ὡς «γέμισμα» τοῦ μεταξὺ τοῦ ἀναλήμματος καὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους τοῦ κοίλου χώρου (πίν. 185β). Ὁ λίθινος ἀγωγὸς ἀποχετεύσεως τῶν ὀμβρίων ὑδάτων τοῦ θεάτρου ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ ὅπισθεν τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τμήμα εἰς μῆκος 50 μ. καὶ εἶναι κατεσκευασμένος, ὡς καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τὴν σκηνὴν τμήμα αὐτοῦ, ἐκ καλῶς κατεργασμένων ὀρθογωνίων πλακῶν καὶ καλύπτεται ὑπὸ ἐπίσης εἰργασμένων ὀρθογωνίων ὀγκολίθων εἰς δευτέραν χρῆσιν (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ πίν. 186α). Ὑπολείπεται ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀπομένοντος τμήματος, μήκους 10 μ., τοῦ ἀγωγοῦ καὶ ὁ καθαρισμὸς τούτου, ὅποτε θὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ ἐπαναλειτουργία αὐτοῦ πρὸς ἀποχέτευσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων τοῦ θεάτρου, ἅτινα νῦν λιμνάζοντα προκαλοῦν τὴν συνεχῆ καταστροφὴν τῶν ἐρειπίων τοῦ μνημείου. Ἐκ τοῦ ἀνασκαφέντος τούτου τμήματος τοῦ ἀγωγοῦ συνελέγησαν πολυάριθμα ὄστρακα ποικίλων ἀγγείων κατὰ κύριον λόγον τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. ὡς καὶ τινα ἐρυθρομόρφων ἀγγείων τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (πίν. 187), ἐπίσης δὲ πλῆθος χαλκῶν

Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος.

Εἰς. 2. Κάτοψις τῆς Νοτίας Στοᾶς.

νομισμάτων, χαλκῶν «εἰσιτηρίων» θεάτρου καὶ ἄλλα μικροαντικείμενα, ἐν οἷς καὶ ὄστρακα μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων ἐλληνιστικῶν χρόνων.

Πλὴν τῶν ὡς ἄνω ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἐγένετο ἀπομάκρυνσις διὰ μηχανικῶν ἐκσκαφῶν τῶν τεραστίων ὄγκων χωμάτων τῶν συσσωρευθέντων ὀπισθεν καὶ εἰς τὰ πλάγια τῆς σκηνῆς κατὰ παλαιότερας ἀνασκαφὰς τοῦ Αὐστριακοῦ Ἰνστιτούτου, ὡς καὶ κατὰ τὰς ὑφ' ἡμῶν διενεργηθείσας κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη (πίν. 186β).

Εἰς τὸν χώρον τῆς Νοτίας Στοᾶς ἐγένοντο νέαι τομαί, δι' ὧν ἐπεβεβαιώθη ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν προταθεῖσα ἀναπαράστασις τῆς κατόψεως αὐτῆς ("Εργον 1964, σ. 119 εἰκ. 143 καὶ ΠΑΕ 1964, σ. 137 εἰκ. 1) καὶ ἀπεκαλύφθησαν νέα τμήματα τῶν τοίχων ὡς καὶ τῶν δαπέδων τῆς οἰκοδομῆς ταύτης (σχέδ. 2).

Ἐτεραι δοκιμαστικαὶ ἐγένοντο πρὸ τῆς Β. πλευρᾶς τῆς Στοᾶς, κυρίως δυτικῶς τοῦ πρὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης καὶ καθέτως πρὸς αὐτὴν κειμένου ἐπιμήκους θεμελίου ἐτέρου, παλαιότερου πιθανώτατα, κτηρίου (σχέδ. εἰκ. 2). Κατ' αὐτὰς εὐρέθησαν ἐκτὸς τῶν τμημάτων τοῦ βορείου τοίχου τῆς Στοᾶς καὶ δάπεδα ἀποτελούμενα ἐξ ὑποκιτρίνου χρώματος ἀναμεμιγμένου μετὰ μικρῶν ποταμίων χαλίκων. Τὰ συγκεντρωθέντα ὄστρακα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐλληνιστικῶν καὶ ὑστέρων ἐλληνιστικῶν χρόνων.

Ἐκ παραλλήλου ἐγένοντο ἐργασίαι ταξινομήσεως τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν καὶ καθαρισμός, διαλογὴ καὶ συγκόλλησις τῶν εὐρημάτων καὶ ὀστράκων τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς. Ἐπίσης ἐγένετο συντήρησις καὶ φωτογράφησις τῶν εὐρημάτων τῶν παλαιότερων ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

14. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΑΞΟΥ

(Πίν. 188 - 198)

Ἡ ἀνασκαφή εἰς τὴν πόλιν τῆς Νάξου διεξήχθη¹ καὶ ἐφέτος εἰς δύο περιόδους: 1) Κατὰ τὸ θέρος (7 Αὐγούστου - 7 Σεπτεμβρίου) ἀνεσκάφησαν 10 τάφοι τῆς κυκλαδικῆς ἐποχῆς εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ἀπλωμάτων (Α) καὶ τμῆμα τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς «Τετραγώνου Στοᾶς» ἐν τῷ ἐλευθέρῳ ἔτι οἰκοπέδῳ Πολίτου (Γ). 2) Κατὰ Νοέμβριον ἡρευνήθη τὸ ὀπισθεν τῆς Μητροπόλεως κείμενον οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Ἀ. Ζαφειροπούλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέκειτο ἡ οἰκοδόμησις (Β).

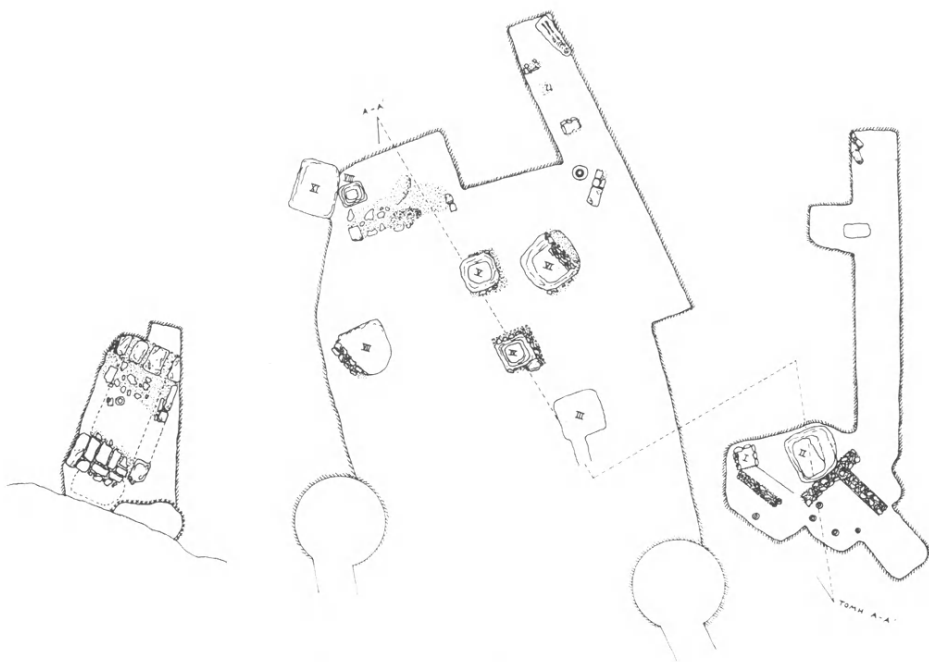
Α. ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ ΑΠΛΩΜΑΤΩΝ

Τὴν συστηματικὴν ἔρευναν τοῦ πάντοτε ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζοντος λόφου τῶν Ἀπλωμάτων ἐπέβαλεν ἡ ὁσημέραι εἰς τὴν περιοχὴν ἐντεινομένη οἰκοδομικὴ δραστηριότης. Ὡς ἀφετηρία ἐλήφθησαν οἱ παλαιότερον ἀνασκαφέντες κατὰ τὸν πρὸς τὴν θάλασσαν κρημνὸν δύο θαλαμοειδεῖς μυκηναϊκοὶ τάφοι (ΠΑΕ 1958, 228 κ.έ. 1959, 180 κ.έ.). Πρὸς Ἀνατολὰς αὐτῶν ἀνεσκάφη εἰς δύο τομεῖς ἑκτασις περίπου 250 τ.μ., ἐν ᾗ εὐρέθησαν 8 τάφοι τῶν πρωτοκυκλαδικῶν χρόνων. Ὑπηρεσιακὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ εὐρισκόμενον 100 περ. μ. πρὸς ΝΑ. εἰς τὴν παρυφὴν τοῦ αὐτοῦ λόφου οἰκόπεδον Ν. Θεοφίλου ἀπέδωσε δύο περαιτέρω κυκλαδικοὺς τάφους (σχέδ. εἰκ. 1). Οἱ τάφοι οὗτοι ἀνήκουν προφανῶς εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ πλησίον κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Γρόττας ἀποκαλυφθέντος πρωτοκυκλαδικοῦ οἰκισμοῦ (ΑΑ 1930, 134 κ.έ. ΠΑΕ 1949, 112 κ.έ.), ὡς καὶ οἱ ἐν τῷ αὐτῷ νεκροταφείῳ μυκηναϊκοὶ εἰς τὴν ὑπερκειμένην τοῦ κυκλαδικοῦ οἰκισμοῦ σύγχρονον πόλιν. Ἐὰν οἱ τάφοι τῆς κυκλαδικῆς ἐποχῆς εἰς τὸν λόφον τῶν Ἀπλωμάτων ἀποτελοῦν συστάδας ἢ ἐνιαῖον ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον θὰ διαπιστωθῇ κατὰ τὴν συνέχειαν τῆς ἀνασκαφῆς.

Δυστυχῶς εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιοχὰς ἡ οἰκοδομικὴ δραστηριότης τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ὑπῆρξεν ἐντονος. Διὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν κτισμάτων δὲν ἐχρησιμοποιήθη μόνον ἡ φυσικὴ διὰ τὴν περιοχὴν μικρὰ ἐπίχωσις, ἀλλὰ παρεμορφώθη αὐτὸς οὗτος ὁ ὑπ' αὐτὴν φυσικὸς βράχος, ἐν ᾧ ἦσαν λελαξευ-

1. Τὴν ἄμεινον ἐποπτεῖαν τῆς ἀνασκαφῆς εἶχε καὶ ἐφέτος ὁ βοηθὸς τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἑδρας μου κ. Βασ. Λαμπρινουδάκης.

μένοι οἱ τάφοι, ἰσχυρῶς. Οὕτω οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν διετηρήθη ἐντελῶς ἄθικτος, ἐκ τῶν 10 δὲ οἱ 5 (σχέδ. εἰκ. 2: III, VI, VII, VIII, IX) εὗρέθησαν ἐντελῶς κατεστραμμένοι διὰ τῶν θεμελίων, τὰ ὅποια ἐνίστε ἔφθανον μέχρι τοῦ πυθμένος των. Ἀλλ' οἱ κτίσται τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων μικράν ἢ οὐδεμίαν, φαίνεται, σημασίαν ἀπέδωσαν εἰς τὰ περιεχόμενα τῶν τάφων. Ἡ ἐπίχωσις (ὕστερα ρωμαϊκὴ καὶ πρῶτος χριστιανικὴ) ἦτο πλουσιωτάτη εἰς κυκλαδικὰ ἀντικείμενα. Ἐτερος παράγων καταστροφῆς τῶν προϊστορικῶν τάφων φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἢ εἰς ἔτι μεταγενεστέρους χρόνους χρησιμοποίησις τῆς περιοχῆς ὡς νεκροταφείου. Ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς σκελετοὶ ἐντελῶς ἀκτέριστοι, κείμενοι ἐντὸς ἀβαθῶν λάκκων εἰς τὸν φυσικὸν βράχον. Οὗτοι εἶχον μόνον περὶ καὶ ὑπὸ τὴν κεφαλὴν τετραγώνους πλάκας ἐν εἴδει προσκεφαλαίου. Ὁ ἐν τῷ

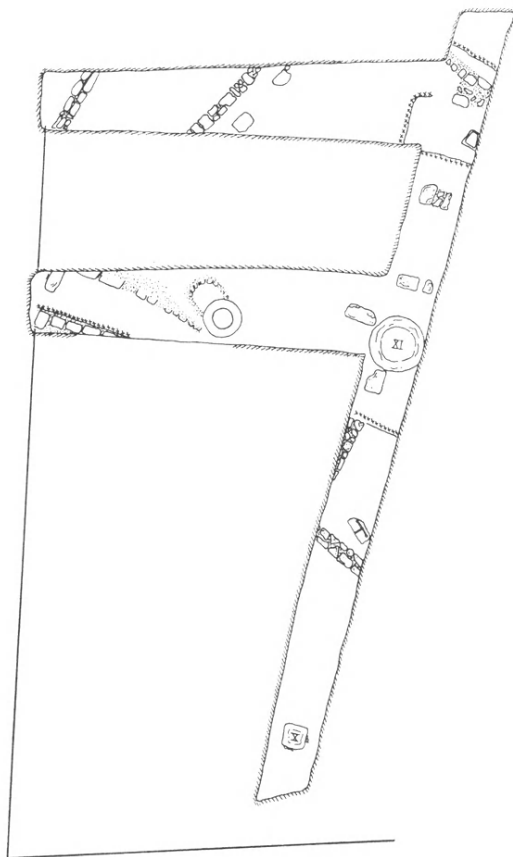

Εἰκ. 2. Οἱ κυκλαδικοὶ τάφοι.

σχεδ. εἰκ. 2, διὰ τοῦ ἀρ. XI σημειούμενος λάκκος ἐρευνηθεὶς ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἐπίσης μέγας τάφος, ὅμοιος σχεδὸν πρὸς τὸν VI, ὁ ὅποιος ὅμως εἶχε συληθῇ καὶ ἐπιχωσθῇ προσφάτως.

Κατὰ τὴν κατασκευὴν, ὅσον αὕτη κατέστη δυνατόν νὰ διασαφηθῇ, οἱ τάφοι δὲν ἀνήκουν εἰς τοὺς συνήθεις πρωτοκυκλαδικούς τύπους (σχέδ. εἰκ. 2). Οὗτοι εἶναι ἀπλοῖ λάκκοι λελαξευμένοι εἰς τὸν φυσικὸν βράχον μὲ τὰ τοιχώ-

ματα συγκλίνοντα πρὸς τὸν πυθμένα, σχήματος γενικῶς τετραγώνου, διακρίνονται δὲ διὰ τὰς μεγάλας διαστάσεις καὶ τὸ μέγα βάθος αὐτῶν (σχέδ. εἰκ. 3). Εἰς μόνον, ὁ ὑπ' ἀρ. I (πίν. 188α), ἦτο κιβωτιόσχημος, κτιστὸς δι' ἀργῶν λίθων καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς, μὲ τὰς συνήθως μικρὰς διαστάσεις ($0.60 \times$

Εἰκ.3. Τομὴ τῶν κυκλαδικῶν τάφων.

0.80 μ.). Τὸ ἄνω μέρος τῆς δυτικῆς στενῆς πλευρᾶς αὐτοῦ κατεστράφη προφανῶς κατὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ ΒΔ. αὐτοῦ διερχομένου μεταγενεστέρου τοίχου, καθ' ἣν ὁ βράχος ἐλαξεύθη σχεδὸν μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τοῦ πυθμένος τοῦ τάφου. Εἰς τοὺς ὑπ' ἀρ. IV καὶ V τάφους τὸ κτιστὸν μέρος περιωρίσθη μόνον περὶ τὸ χεῖλος τοῦ λαξευτοῦ φρέατος, ἐνῶ εἰς τοὺς λοιποὺς οὐδὲ ἔχνος κτιστῶν τοιχωμάτων παρατηρήθη. "Ὅτι ὁ συμπαγὴς βράχος παρέσχε πιθανῶς τὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἀμελεστέραν ταύτην κατασκευὴν τῶν τάφων φαίνεται νὰ ἀπο-

δεικνύη τὸ σχῆμα τοῦ μεγίστου ἐξ αὐτῶν (VI: 2.30×2.50 μ., κατὰ τὸν πυθμένα 1.40×1.40 μ.), ὁ ὁποῖος φαίνεται σαφῶς ὅτι εἶχε δύο ὀρόφους: διὰ τὴν στῆριξιν τῆς πλακῆς ἢ ὁποῖα ἐκάλυπτε τὸ κατώτερον διαμέρισμα κατεσκευάσθη ἀντὶ τῶν συνήθων εἰς ἄλλας περιοχὰς τοιχαρίων ἐν πόδιον εἰς τὸν βράχον (πίν. 190α). Εἰς τοὺς τάφους IV καὶ V, ἐπίσης διωρόφους, ὧν αἱ διαστάσεις ἦσαν μικρότεραι (IV: 1.20×1.30 μ., βάθ. 1.40 μ. V: 1.40×1.40 μ.), τοιαύτη κατασκευὴ δὲν ἐχρειάσθη καὶ ἡ πλάξ συνεκρατεῖτο ὑπὸ τῶν συγκλινόντων τοιχωμάτων τοῦ λάκκου. Εἰς τὸν τάφον III (1.90×1.90 μ.), οὗ διετηρήθη μόνον τὸ κατώτερον μέρος τοῦ λαξεύματος (πίν. 189α), διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς δρόμου (πλάτ. 0.60 μ., σωζ. μῆκ. 1 μ.). Ἡ εἴσοδος ἔκειτο κατὰ τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Ὁ κατὰ τὸ κατώτερον μέρος τοῦ λαξεύματος διατηρηθεὶς τάφος IX παρουσίασεν ἐντελῶς κυκλικὸν σχῆμα. Ἀλλ' οὗτος εὐρέθη ἐντελῶς κατεστραμμένος, κατὰ τὴν παρεῖαν δὲ αὐτοῦ εὐρέθη ὀρθία πλάξ σχίστου, ὥστε πιθανῶς ἡ πραγματικὴ του μορφή νὰ ἦτο πολὺ συγγενεστέρα πρὸς τὴν συνήθη. Ἡ ὀροφή εὐρέθη μόνον εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. IV τάφον σχεδὸν ἀκεραία, λείψανα δὲ αὐτῆς εἰς τοὺς ὑπ' ἀρ. V καὶ II. Ταύτην ἀπετέλει μεγάλη πλάξ σχίστου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν, ὡς συνήθως, πλῆθος μικροτέρων πλακῶν ἢ σωρὸς μικρῶν λίθων.

Οἱ νεκροὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τὴν συνήθη συνεσταλμένην στάσιν. Εἰς τὸν τάφον IV, καίτοι οὗτος εὐρέθη σχεδὸν ἀδιατάρακτος, εὐρέθησαν ἐλάχιστα μόνον ἔχνη ὀστέων. Ἀντιθέτως εἰς τὸν V, οὗ ὁ ἄνω ὀροφος εἶχε καταστραφῇ, ἔκειτο ἐπὶ τῆς πλακῆς ἥτις ἐσφράγιζε τὸ κάτω διαμέρισμα, παρὰ τὰ τεμάχια ἐκ τῆς στέγης τοῦ ἄνω ὀρόφου, δύο νεκροὶ (πίν. 189β). Ὑπὸ τὴν πλάκα εὐρέθησαν συγκεντρωμένα εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ λάκκου πολλὰ ὀστᾶ ἄνευ συνεχείας (πίν. 191). Περιέργον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ διαμερίσματι δὲν εὐρέθη εἰς τοῦλάχιστον ἀδιατάρακτος σκελετός. Τὸ σύνολον τῶν τάφων ἐχαρακτήριζεν ἢ ἐν αὐτοῖς παρουσία πλήθους μεγάλων κοχλιῶν, ὧν τινες εὐρέθησαν ἐντὸς φιαλῶν κείμενοι, ὀστράκων θαλασσίων μαλακίων, εἰς τρεῖς δὲ περιπτώσεις καὶ ἐνὸς «κῆρυκος» (πίν. 192α, πρβ. πίν. 190β).

Οἱ νεκροὶ ἦσαν σχετικῶς πλουσίως ἐκτερισμένοι. Ἐκ τῶν περιεχομένων τῶν κατεστραμμένων τάφων πολλὰ εὐρέθησαν εἰς τὴν ἐπίχωσιν εἰς τεμάχια: Μέγας ἀριθμὸς τεμαχίων μαρμαρίνων φιαλῶν καὶ ἄλλων ἀγγείων διαφόρου μεγέθους, τεμάχια ἀγγείων ἐκ πολυχρώμου λίθου, τεμάχια πωμάτων πηλίνων πυξίδων μετὰ σπειροειδῶν κοσμημάτων διαφόρων συνδυασμῶν, ψῆφοι περιδεραιῶν καὶ 16 τεμάχια εἰδωλίων, πάντων τοῦ φυσιοκρατικωτέρου τύπου (πίν. 194α). Ἐκ τούτων ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα εἶναι δύο εἰδώλια παριστῶντα καθήμενην γυναικείαν μορφήν ἀφ' ἑνός, ἔχουσιν τὰς χεῖρας συνεπτυγμένας ὑπὸ τὸ στῆθος (πίν. 194β, σωζ. ὕψ. 0.115 μ.), καὶ ἀνδρικήν καθήμενην μορφήν ἀφ' ἑτέρου, ἔχουσιν τὴν ἀριστερὰν συνεπτυγμένην ὑπὸ τὸ στῆθος (πίν. 194γ, σωζ. ὕψ. 0.12 μ.). Ἡ δεξιὰ χεὶρ σώζεται μόνον κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος,

σωθέντα ὅμως ἔχνη τῆς κλειδώσεως δεικνύουν ὅτι αὕτη ἐξετείνετο πρὸς τὰ ἄνω, κρατοῦσα πιθανῶς ἀντικείμενόν τι (ποτήριον;). Ὁ ἄξιος παρατηρήσεως εἶναι ὁ ἐντελὴς κυλινδρικός κορμὸς τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἐκφύεται ἐκ τοῦ ὀριζοντίου ἐπιπέδου τῶν λαγόνων κατ' ὀρθὴν γωνίαν. Ἐκ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσυλήτων τάφων προέρχονται:

Τάφος Ι: Μικρὰ μαρμαρίνη σφαιρική πυξίς μετὰ δύο λαβῶν, ὕψ. 0.04 μ. (πίν. 192β,4). — Φιάλη ἐκ κυανόχρου μαρμάρου, ὕψ. 0.045 μ., διάμ. 0.14 (πίν. 193β,3). — Μολυβδίνη σφραγίς (μῆκ. 0.062 μ.), τεθραυσμένη κατὰ τὸ ἄνω μέρος τῆς λαβῆς. Ἡ σφραγιστική ἐπιφάνεια εὐρίσκεται εἰς τὸ ἄκρον κυλινδρικοῦ στελέχους, τὸ ὁποῖον πλατυνόμενον πρὸς τὰ ἄνω καταλήγει εἰς ὀξὺ τρίγωνον, ἐγγεγραμμένον ἐν εἴδει νευρώσεως εἰς λίαν λεπτὸν τετράγωνον φύλλον (πίν. 195β). Τὸ θέμα τῆς σφραγίδος ἀποτελοῦν 7 ἀναλελυμένα τρίφυλλα, τρία εἰς μίαν κεντρικὴν στήλην καὶ ἀνὰ δύο ἐκατέρωθεν, μετὰ στιγμῶν εἰς τὰ σχηματιζόμενα κατὰ τὴν περιφέρειαν κενά (πίν. 195γ). Τοῦ θέματος τούτου τὸ προσεχέστερον παράλληλον δύναται νὰ εὑρεθῇ εἰς τὰ σφραγίσματα τῆς Λέρνας (Hesperia 27, 1958, πίν. 22, ἀρ. S 53, πρβ. πίν. 28, ἀρ. 94. S 53).

Τάφος ΙΙ: Μαρμαρίνη σφαιρική ὑψίπους πυξίς μετὰ δύο διπλῶν διατρήτων λαβῶν, ὕψ. 0.15 μ., διάμ. στομ. 0.072 (πίν. 192β,1). — Πήλινον ἀπίο-σχημον δοχεῖον μεθ' ὀριζοντίων ἐγχαράκτων λαβῶν, εἰς τεμάχια (πίν. 188β). — Δύο πήλινα ποτήρια ἄνευ λαβῶν, ὕψ. 0.16 μ. (πίν. 193γ,3,5). — Βαθεῖα πήλινη φιάλη μεθ' ὑποτυπώδους ποδὸς ἐκ λίαν χονδροῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἀποκτήσαντος κατὰ τὴν ἔψησιν εἰς τινα σημεῖα μέλαν χρῶμα (ὕψ. 0.08 μ., διάμ. στομ. 0.12 μ.). — Μελανόχρωμος ραμφόστομος κύλιξ (πίν. 193γ,2), διάτρητον κύπελλον (πίν. 193γ,4) καὶ κύλιξ μετὰ γραπτῶν κοσμημάτων ἐπὶ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος, πάντα εἰς τεμάχια. Ἐκ τοῦ τάφου προέρχονται καὶ τεμάχια ἐκ τοῦλάχιστον τεσσάρων ἔτι ἀγγείων, ὡς καὶ τεμάχιον μαρμαρίνης φιάλης καὶ πήλινον πῶμα πυξίδος μετ' ἐγχαράκτων σπειρῶν.

Τάφος ΙV: Μαρμαρίνη πυξίς ἄνευ ποδὸς μετὰ τεσσάρων καθέτων συμπαγῶν λαβῶν, μετ' ἐξαιρετικῶς λεπτῶν, διαφανῶν τοιχωμάτων, ὕψ. 0.15 μ., διάμ. στομ. 0.08 μ. (πίν. 192β,2). — Μαρμαρίνη φιάλη διαμ. 0.25 μ. καὶ ὕψ. 0.06 μ. (πίν. 193α,2). — Μαρμαρίνον εἰδωλίον γυναικὸς ἐλλιπὲς τὰς κνήμας καὶ τοὺς πόδας (σφζ. ὕψ. 0.18 μ., πίν. 195α). — Κεφαλὴ, κνήμαι καὶ πόδες μεγάλου εἰδωλίου (μῆκ. κνημῶν 0.16 μ., πίν. 194α).

Τάφος V: Μαρμαρίνη σφαιρική πυξίς μετὰ δύο διπλῶν διατρήτων λαβῶν καὶ πώματος φέροντος ὀπὴν εἰς τὸ κέντρον, ὕψ. 0.077, διάμ. στομ. 0.062 μ. (πίν. 192β,3). — Μαρμαρίνη βαθεῖα φιάλη (ὕψ. 0.05 μ., διάμ. χείλους 0.11 μ., πίν. 193β,1). — Μεγάλῃ μαρμαρίνῃ ἀβαθὲς φιάλη διαμ. 0.23 μ. (πίν. 193α,1). — Χαλκοῦν ξίφος μήκους 0.35 μ. (πίν. 196α). — Δακτυλίδιθος ἀπλοῦς μετὰ τριῶν ὀπῶν στερεώσεως καὶ δύο μολύβδινά βιολόσχημα ἀντικείμενα, ὕψ. 0.03 μ., ἀγνώστου προορισμοῦ.

Τάφος X: Πήλινος κάδος μετὰ δύο ὀριζοντίων λαβῶν (ὑψ. 0.22 μ., διάμ. στόμ. 0.21 μ., πίν. 193γ,1).

Εἰς πάντας τοὺς τάφους εὐρέθησαν πολλαὶ λεπίδες καὶ τινες πυρῆνες ὀψιανοῦ. Τόσον τὰ εὐρήματα (ἐξαιρετικῶς λεπτὰ τοιχώματα εἰς τὰ μαρμάρινα ἀγγεῖα, ἀπουσία τοῦ σχήματος τῆς «κανδήλας», παρουσία γραπτῶν ἀγγείων ἀλλὰ καὶ ἐγχαράκτων ταυτοχρόνως), ὅσον καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τῶν τάφων, οἱ ὅποιοι προαναγγέλλουν τοὺς θολωτοὺς τάφους τῆς Σύρου, δεικνύουν ὅτι τὸ ἐρευνηθὲν τμῆμα τοῦ νεκροταφείου ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους ἀμέσως πρὸ τῆς ὑστερας πρωτοκυκλαδικῆς περιόδου.

Ἐρευνα κατὰ τὸν κρημνόν, 10 περ. μ. βορειότερον τῶν τάφων, ἀπεκάλυψε ρωμαϊκὴν οἰκίαν διατηροῦσαν τὸ πλακόστρωτον δάπεδον αὐτῆς (πίν. 196β), ὑφ' ὃ διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς γεωμετρικῶν καὶ πρωίμων ἀνατολιζόντων χρόνων (πίν. 196γ) ἀποθέτου, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶχε δυστυχῶς κρημνισθῆ εἰς τὴν θάλασσαν.

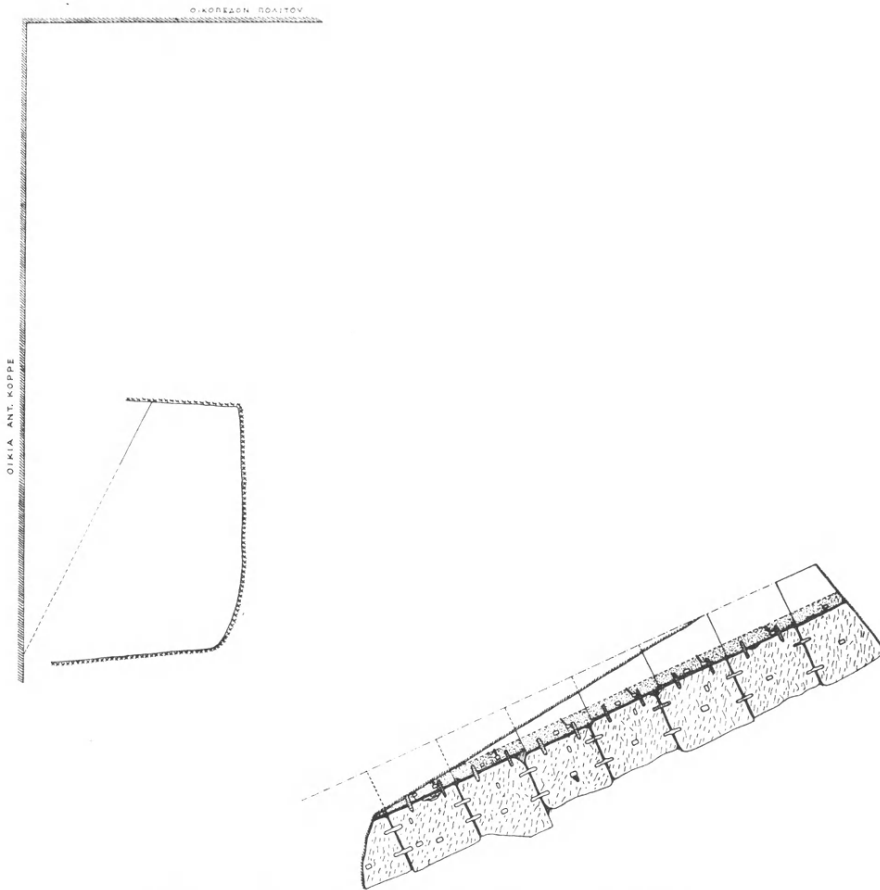
Ὁ συνοικισμὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκον οἱ περιγραφέντες τάφοι διὰ τῆς ἐρεῦνης ἡ ὁποία ἐγένετο ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Ζαφειροπούλου ἀποδεικνύεται ὅτι εἶχεν ἀξιοσημεῖωτον ἔκτασιν. Δυστυχῶς ἡ ἐπίχωσις ἐν τῷ τόπῳ ἔφθανε τὰ πέντε μέτρα, ὁλόκληρον δὲ τὸ προϊστορικὸν στρώμα εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ θαλασσίου(;) ὕδατος, ὥστε ἡ ἐργασία ἐν τῇ τάφῳ (3.50 × 7.50 μ.) νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς δύσκολος καὶ ἐπικίνδυνος (πίν. 197α). Ὅπως δὲποτε κατέστη δυνατόν νὰ διαπιστωθῶν τὰ ἐξῆς:

Ἦν τὸ εἰς 3.50 μ. βάθος εὐρισκόμενον ἐλληνιστικὸν στρώμα (ἰσχυρὸς τοῖχος καὶ ἀγγεῖα) ὑπῆρχεν ἐπίχωσις 1.50 περ. μέτρων ἄνευ σημαντικῶν περιεχομένων. Εἰς τὰ 5 μ. καὶ κατὰ τὴν στάθμην τοῦ ὕδατος ἀπεκαλύφθη ἡ γνώριμος ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Γρόττας εἰκὼν: Ἐσφάζετο κατὰ τὸν τελευταῖον δόμον ἡ γωνία δωματίου γεωμετρικῆς οἰκίας (σφζόμ. μῆκος τοίχων 3.50 × 1.60 μ. πίν. 197β) μετὰ τυκτοῦ ἐρυθρωποῦ πατώματος, ὑπ' αὐτὸ δὲ ὑπῆρχε τὸ μυκηναϊκὸν στρώμα, πτωχότερον ὅπως δὲποτε ἢ ἐν Γρόττῃ. Ἦν αὐτὸ συννητήθησαν κυκλαδικὰ κτίσματα, μεταξὺ τῶν τοίχων τῶν ὁποίων συνελέγησαν πολλὰ τεμάχια κυκλαδικῶν ἀγγείων, πηλίνων μετ' ἐγχαράκτου ἢ ἐντύπου διακοσμήσεως ἢ μαρμαρίνων.

Ἡ προγραμματισθεῖσα διὰ τὸ θέρος τοῦ 1970 συνέχεια τῆς ἐρεῦνης τῆς «Τετραγώνου Στοᾶς» κατὰ τὴν ὑπὸ τὴν ὁδὸν πρὸς Ἐγκαρὲς ΒΑ. αὐτῆς γωνίαν δὲν κατέστη δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ ἐφέτος λόγῳ ἀναβολῆς τῆς ἐκτελέσεως ὁδοποιητικῶν ἔργων εἰς τὴν περιοχὴν ὑπὸ τοῦ Γραφείου Μηχανικοῦ Νάξου. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα τοῦ δρόμου εἶναι δυνατὴ μόνον ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων. Διὰ τὴν ἐρευναν προσεφέρετο ἐπομένως τὸ ἐλεύθερον ἔτι οἰκόπεδον Πολίτου, κείμενον

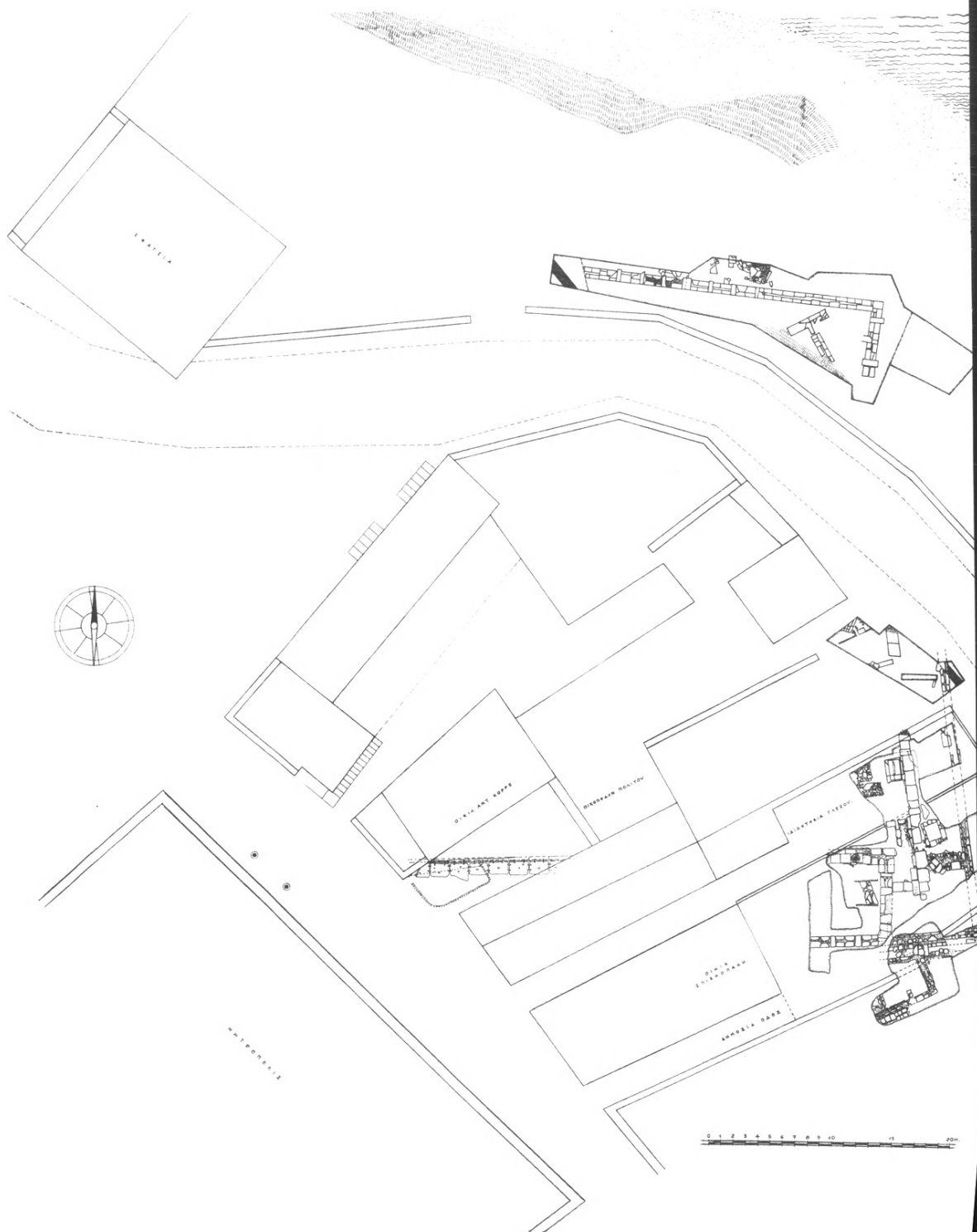
Γ. «ΤΕΤΡΑΓΩΝΟΣ ΣΤΟΑ»

μεταξὺ τῆς πέρυσιν ἀνασκαφείσης ΝΑ. γωνίας καὶ τῶν φαινομένων πάντοτε παρὰ τὴν Μητρόπολιν δύο κιόνων, οἵτινες ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τοῦ Welter καὶ ὀρίζουν τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοδομήματος (σχέδ. εἰκ. 5). Ἐκ τῆς νοτίου στοᾶς ἀπεκαλύφθησαν 6 μέτρα τῆς θεμελιώσεως τοῦ στυλοβάτου (σχέδ. εἰκ. 4), ἡ

Εἰκ. 4. Τὸ ἀνασκαφέν τμήμα τῆς «Τετραγώνου Στοᾶς».

ὁποία εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο σφύζεται μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῆς μαρμαρίνης βαθμῖδος καὶ τῶν ὑπὸ τὸν στυλοβάτην ὀπισθίων γρανιτίνων δόμων (πίν. 198α). Τὸ ἀνασκαφέν τμήμα παρέχει σαφεῖς ἰδέαν τῆς ἐπιμελετημένης κατασκευῆς τῆς νοτίου στοᾶς: Ἀνὰ δύο σύνδεσμοι σχήματος Π συνδέουν τοὺς ὀπισθίους λίθους μεταξὺ των καὶ πρὸς τοὺς λίθους τῆς βαθμῖδος, ἐνῶ εἷς γόμφος μετ' αὐλακος μολυβδοχορήσεως ἐναλλάξ πρὸς ἕτερον ἄνευ αὐλακος ἐπὶ τῆς βαθμῖδος καὶ τῶν γρανιτῶν ἐν συνδυασμῷ μεθ' ἐνὸς μοχλοβοθρίου προωρίζετο διὰ τὴν στερέωσιν

Εικ. 5. 'Η περιοχή τῆς «Τετραγώνου Στοᾶς».

τῶν λίθων τοῦ στυλοβάτου. Ἡ ἐπὶ τῆς βαθμίδος διὰ μικρῶν χαραγῶν μεταφορὰ τοῦ μεταξονίου τῶν κιόνων ἐπιβεβαιώνει τὸ ὑπὸ τοῦ Κλωνδὸς Στεφάνου εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν μετρηθὲν μετακιόνιον. Στοιχεῖα διὰ τοὺς χρόνους καταστροφῆς τῆς Στοᾶς δὲν προέκυψαν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἀμέσως ὑπὲρ τὰ σωζόμενα ἐρείπια ὑπῆρχε παχὺ στρῶμα ἄμμου ἄνευ ὁστράκων, τὸ ὁποῖον σημειούμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Welter εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ παραλία ἐπεξετάθη ἀμέσως μετὰ τὴν καταστροφὴν σημαντικῶς πρὸς Νότον.

Ἐργασίαι ὁρύξεως φρέατος ἐν τῷ ὑπογείῳ τῆς ὑπὸ τὸ φρούριον κειμένης οἰκίας τοῦ Ἀ. Μπαρότση ἔφεραν εἰς τὸ φῶς δωρικὸν κιονόκρανον ἐν δευτέρᾳ χρήσει εἰς μεταγενέστερον κτήριον (πίν. 198β). Ἐν ἔτι ὅμοιον κιονόκρανον ἐφυλάσσετο παλαιόθεν ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ, ἐνῶ τρίτον εὕρισκετο εἰς τὸν κῆπον τῆς πλησίον κειμένης οἰκίας Περιστεράκη. Καὶ τὰ τρία κιονόκρανα φέρουν εἰς τὸ ὑποτραχήλιον ἐπιπέδους ραβδώσεις, ἡ κατασκευὴ δὲ καὶ αἱ διαστάσεις των ἀντιστοιχοῦν πλήρως πρὸς τὰς διαστάσεις καὶ τοὺς χρόνους τῶν κιόνων τῶν τριῶν συνεχῶν πλευρῶν τῆς «Τετραγώνου Στοᾶς». Εὐρυτέρα ἔρευνα ὑπὸ τὴν οἰκίαν Μπαρότση, ἡ ὁποία πιθανῶς θὰ ἐφώτιζε τὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Στοᾶς, βεβαίως εἶναι ἀδύνατον ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον νὰ ἀναληφθῇ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

15. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΘΗΡΑΣ IV

(ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1970)

(Πίν. 199 - 324)

ΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ
ΓΕΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἡ ἀνασκαφή τοῦ 1970 ἐπισήμως ἤρchiσε τὴν 1ην Αὐγού-
στου. Ἦδη ὅμως ἀρκετὰς ἐβδομάδας πρὶν ἐγίνοντο τεχνι-
καὶ ἐργασίαι εἰς τὸν ξενῶνα τῆς ἀνασκαφῆς (πίν. 199),
ἀνεγερθέντα δαπάναις τοῦ Ἰδρύματος Αἰμιλίας Ψύχα. Ἐγένοντο προσθῆκαι καὶ
βελτιώσεις εἰς τὸ ἐφορεῖον-Μουσεῖον καὶ εἰς τὰ δωμάτια τοῦ τεχνικοῦ προσω-
πικοῦ. Τέλος δι' ἡλεκτρικῆς αὐτομάτου ἀντλίας τὸ ὕδωρ τοῦ φρέατος τῆς ἀνα-
σκαφῆς διοχετεύεται εἰς ἅπαντας τοὺς χώρους, συνεπληρώθη δὲ καὶ ἡ ἀποχέ-
τευσις τοῦ χειμάρρου (πίν. 203β).

Εἰς τὰ ἐργαστήρια εἰργάζετο ἤδη ὁ κ. Μαργαριτῶφ μετὰ τοῦ συνεργείου
του καὶ 16 μαθητῶν τῆς Σχολῆς συντηρητῶν. Ἐκαθάρισαν πάσας τὰς τοιχο-
γραφίας, τὸ δὲ ἔργον τῆς συνενώσεως τῶν τεμαχίων ἐξηκολούθησε μέχρι τέ-
λους τῆς περιόδου¹.

1. Τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ τεχνικὸν προσωπικὸν τῆς ἀνασκαφῆς ἀπετέλεσαν, ὁ κ. Χ. Ντούμας ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων προσκαίρως δὲ καὶ ὁ κ. Θ. Σπυρόπουλος. Ὁ ἀρχιτέκτων ὕψηγητὴς κ. Ἰω. Κουμανούδης ἦτο καὶ ἐφέτος ὁ ἀρχιτέκτων τῆς ἀνασκαφῆς. Ἐπιστημονι-
κοὶ βοηθοὶ ἦσαν αἱ δεσπ. Ἀ. Πατριανάκου καὶ Κ. Τσιφάκη. Ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ συνεργείου
τῶν κεραμεικῶν εὐρημάτων ἦτο — διὰ τελευταίαν φορὰν — ὁ ἀείμνηστος Ζαχαρίας Καν-
νάκης. Ἡ ἀπώλεια τοῦ ἀρίστου τούτου ὑπαλλήλου καὶ πρὸ παντὸς ἀνθρώπου, ὅστις ἦτο
πλήρης ἀφοσιώσεως πρὸς τὸ ἔργον του καὶ πλήρης ἡθους καὶ ἀξιοπρεπείας εἰς τὰς σχέσεις
του, ἦτο πλῆγμα σκληρόν. Τὴν τεχνικὴν ὑπηρεσίαν ἀντεπροσώπευσαν, παρασχόντες πολύ-
τιμον βοήθειαν, ὁ κ. Τ. Μαργαριτῶφ μετὰ τοῦ βοηθοῦ του κ. Στ. Περράκη, ὁ ζωγράφος
κ. Κ. Ἡλιάκης, ὁ συντηρητὴς κ. Σπαθούλας καὶ ὁ κ. μετὰ τῆς Κυρίας Παπαγεωργίου καὶ
ὁ γλύπτης κ. Νουκάκης. Ὡς ἐμπειρογνώμονες τῆς ἀκολουθητέας μεθόδου διὰ τὰς τοιχο-
γραφίας ἦλθον δι' ὀλίγας ἡμέρας οἱ κ. Φ. Ζαχαρίου καὶ Στ. Μπαλτογιάννης. Προσέφε-
ρεν ὁσαύτως τὰς ὑπηρεσίας του ὁ κ. Χατζηηλιοῦ ὡς καὶ (δι' ὀλίγας ἡμέρας) ὁ κ. Δεϊλάκης
εἰς τὴν συντήρησιν τῶν χαλκῶν. Πάντες εἰργάσθησαν μετὰ τοῦ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ,
τὸν ὁποῖον ἀβιάστως ἐμπνέει τὸ ὑποβλητικὸν περιβάλλον καὶ τὰ διαρκῆ ἀπρόοπτα τῆς
ἀνασκαφῆς. Ἀποτείνονται πρὸς πάντας θερμαὶ εὐχαριστίαι.

Πάμπολλοι ὑπῆρξαν οἱ ἐπίσημοι ξένοι καὶ ἑτεραι διακεκριμέναι προσωπικότητες. Ἀνα-
φέρομεν τὴν Α.Β.Υ. τὸν Πρίγκιπα Μιχαὴλ μετὰ τῆς Πρίγκιπίσσης καὶ τῆς λοιπῆς ἀκολου-
θίας Του, τὸν νύαρχον κ. Σαρρῆν, συνοδευόμενον ὑπὸ πρεσβευτῶν φίλων χωρῶν, τὸν κ.

Ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἰδιαίτερος μερικαὶ βαθεῖαι διατρήσεις ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς γεωλογικῆς φύσεως παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν στρωμάτων τῆς ἡφαιστειακῆς τέφρας. Παραθέτομεν ταύτας ἐδῶ κυρίως πρὸς χρῆσιν τῶν εἰδικῶν λογίων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀκρωτηρίου φαίνεται ὡς νὰ ἀπεκόπη καὶ ἐβυθίσθη οὐχὶ πολὺ βαθέως τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς ἄλλοτε κυκλικῆς νήσου. Τοῦτο εἶναι σαφὲς καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Θήρας. Ἄν τὸ τμῆμα τοῦτο ἐβυθίσθη διαρκούσης τῆς μεγάλης ἐκρήξεως ἢ βραδύτερον, δὲν εἶναι ζήτημα δυνάμενον νὰ λυθῇ παρ' ἡμῶν. Πάντως σήμερον, κατὰ μῆκος τῆς νοτίας παραλίας τοῦ Ἀκρωτηρίου δὲν εἶναι ὁρατὸν τὸ κατώτατον ἐκρηξιακὸν στρῶμα, ὅπερ εἶναι κίσηρις πάχους 4 περίπου μέτρων. Ἡ ἡφαιστειακὴ κόνις μόνον εἶναι ὁρατὴ εἰς τὴν γραμμὴν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἐπομένως ἡ βύθισις τοῦ ἐδάφους ἦτο σημαντικὴ. Σήμερον ἡ θάλασσα ἐκεῖ ἔχει βάθος κυμαινόμενον ἀπὸ 2 μ. πλησίον τῆς παραλίας μέχρι καὶ 60 μ. ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν πρὸς Νότον. Ὅταν φθάσωμεν εἰς τὴν ὑποτιθεμένην ἀρχικὴν νοτίαν περίμετρον τῆς νήσου, τὰ ὕδατα βαθύνονται ἀποτόμως εἰς ἑκατοντάδας μέτρων. Ἀφοῦ τὸ στρῶμα τῆς κισήρεως καὶ μέρος τοῦ στρώματος τῆς τέφρας εἶναι σήμερον ὑποβρύχια, ἡ βύθισις πρέπει νὰ συνέβη περὶ τὸ πέρας ἢ μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκρήξεως, ἥτις οὕτως εἶναι *terminus post quem*.

Ὁ Νότιος τομεὺς τῆς ἀνασκαφῆς (συνοικία Β, Γ καὶ Δ) δεικνύει ἐμφανῶς, ὅτι καὶ τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκονται οἱ τομεῖς οὗτοι συμπάσχει μετὰ τοῦ βυθισθέντος. Ἐπαθε κλίσιν καὶ ἐλαφρὰν βύθισιν πρὸς Ν. - ΝΑ. Διὰ τοῦτο οἱ τοῖχοι (κυρίως τῆς συνοικίας Δ) ἔχουν ἀποκλίνει τῆς καθέτου πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην. Ἄν ἦσαν ἐλεύθερα, δὲν ἤθελον παραμείνει ὄρθια τὰ ἐρείπια ταῦτα. Διετηρήθησαν, ἐπειδὴ ἦσαν ἤδη τεθαμμένα ἐντὸς τῆς κισήρεως καὶ τῆς ἄσπας. Τινὰ ἐξ αὐτῶν δὲν τολμῶμεν νὰ τὰ ἀνασκάψωμεν σήμερον, διότι θέλουσι καταπέσει ἐπὶ τῶν κεφαλῶν μας. Θύραι καὶ παράθυρα ἔλαβον τραπεζοειδῆ μορφήν λόγῳ τῆς βυθίσεως τῶν τοίχων.

Καθ' ὅλην ταύτην τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀκρωτηρίου ἡ διάβρωσις ἔχει ἐπιφέρει βαθεῖαν αὐλάκωσιν καὶ κάθετα μέτωπα. Παντοῦ εἶναι φανερόν, ὅτι τὰ στρώ-

Ἵπουργὸν τῆς Παιδείας μετὰ τῆς Κυρίας Ν. Σιώρη, τὸν κ. Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ἵπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως μετὰ τῆς Κυρίας Κ. Παπαδοπούλου καὶ τὸν Πολιτιστικὸν Ἀκόλουθον τῆς Ἀμερικανικῆς Πρεσβείας κ. Τ. Wertime. Ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν προσωπικοτήτων ἀναφέρομεν τὸν καθηγητὴν μετὰ τῆς Κυρίας D. Page, τὴν καθηγήτριαν L. A. Stella μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς καθηγητρίας Emilia Stella, τὸν καθηγητὴν κ. C. Renfrew, τὸν καθηγητὴν τοῦ Πολυτεχνείου κ. Κ. Κονοφάγον, τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Ἰ. Τραυλὸν μετὰ τῆς Κυρίας Σοφοῦ, τὸν ἐπιμελητὴν Ἀρχαιοτήτων κ. Λιάγκουραν καὶ τὴν Διευθύντριαν τῆς Ὑπηρεσίας Δημοσιευμάτων κ. Ἀ. Καλογεροπούλου.

Ἰδιαίτερος τιμητικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίσκεψις τοῦ καθηγητοῦ κ. Fritz Schachermeyr, ὅστις ἔδειξε τὸ σύνθηδες ἐποικοδομητικὸν ἐνδιαφέρον του. Παρὰ τὸ ἐπισημὸν τῆς ὑγείας του παρέμεινε μερικὰς ἡμέρας μεθ' ἡμῶν. Εὐχαριστοῦμεν τοῦτον καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

ματα τῆς τέφρας διακόπτονται ὑπὸ στρωμάτων ἄμμου καὶ χαλίκων (πίν. 200) ὁμοῦ μετὰ λίθων εὐμεγέθων, μέχρι καὶ μεγέθους πεπονίου. Τὰ στρώματα ταῦτα εἶναι πολλαπλᾶ. Μέχρι τριῶν, ἴσως καὶ περισσοτέρων, εἶναι ὁρατὰ κατὰ μῆκος τῆς Νοτίου ἁκτῆς. Ἔχουν πάχος περίπου ἀπὸ ἐνὸς μέχρι καὶ τεσσάρων μέτρων. Εἶναι ἀρκούντως σκληρά, ὥστε νὰ κόπτονται μόνον ὑπὸ στιβαροῦ ἐργαλείου. Τὰ στρώματα ταῦτα ἀμμοχαλίκων δὲν εἶναι πολὺ κοινά. Πάντως κατὰ Fouqué ἀναφαίνονται καὶ εἰς τὴν Β. πλευρὰν τῆς Θηρασίας καὶ τῆς Θήρας, ὡς καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Κολούμπου κατὰ τὰ ΒΑ. τῆς νήσου.

Εἰς δύο περιπτώσεις ἡρευνήθησαν τὰ στρώματα εἰς βάθος ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἥτοι εἰς τὰ φρέατα τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τῶν ἀδελφῶν Ἀρβανίτη, περὶ τὰ 500 μ. δυτικώτερον, εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν (τὸ φρέαρ ἡμῶν εὐρίσκεται περὶ τὰ 100 μ. πρὸς Ν. τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἰσάριθμα περίπου ἀπὸ τῆς θαλάσσης) ἡ διαδοχὴ τῶν στρωμάτων ἦτο ἡ ἑξῆς: Τὸ ἀνώτατον στρῶμα, πάχους μεταξὺ 4 καὶ 5 μέτρων, ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἡφαιστειακὴν κόνιν (ἄσπαν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἐντοπίων), ἥτις εἶναι ἀκάθαρτος, περιέχουσα καὶ ἄμμον καὶ οὖσα χρώματος ἀνοικτοφαίου. Τὸ στρῶμα τοῦτο εἶναι κοινὸν εἰς πολλὰ σημεῖα καὶ τῆς κυρίως ἀνασκαφῆς. Κατόπιν συνηντήσαμεν στρῶμα ἀμμοχαλίκων καὶ λίθων, πάχους 1.80 μ. Εἶτα καθαρὰν ἄσπαν, λευκὴν καὶ μαλακὴν, πάχους 4 μ. περίπου. Κατὰ τὸ 10ον μέτρον συνηντήσαμεν τὴν κίσσηριν καὶ εὐθὺς ἀμέσως, μετὰ ἓν μέτρον, συνηντήσαμεν τὸ ποθητὸν ὕδωρ. Τὸ φρέαρ ἡμῶν κεῖται εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ, ἥτοι εἰς τὸ βαθύτερον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει φθάσει ἡ φυσικὴ διάβρωσις τοῦ ἐδάφους.

Τὸ φρέαρ τῶν κτηνοτρόφων ἀδελφῶν Ἀρβανίτη κεῖται εἰς τὴν ΒΑ. πλευρὰν τῆς παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον μικρᾶς κοιλάδος, εἰς ἀπόστασιν περίπου 300 μ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὑψηλότερον δὲ ἀπὸ ταύτης ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἡμέτερον φρέαρ. Ἐκεῖ, μέχρι τοῦ 12ου μέτρου, ἐσυνεχίζετο τὸ στρῶμα λευκῆς, καθαρᾶς ἄσπας, λεπτοῦ μόνον στρώματος ἀμμοχαλίκων εὐρεθέντος ἐν τῷ μέσῳ. Κατὰ τὸ 14ον μέτρον εὐρέθη κίσσηρις, οὐχὶ ὅμως συμπαγής, ἀλλὰ διακοπτομένη ὑπὸ βολίδων (λίθων ἀρκετοῦ μεγέθους) καὶ μελανῆς ἄμμου. Εἰς τὸ βάθος τοῦτο εὐρέθησαν τρία ὄστρακα χονδροειδοῦς κεραμεικῆς (ἐν εἶναι λαίμους πιθαρίου μεσαίου μεγέθους).

Ἐν μέτρον βαθύτερον καὶ ἐντὸς στρώματος μαύρης ἄμμου εὐρέθη τὸ κάτω μέρος μεγάλου ἄγγείου ὀρθιον. Εὐρύνεται τόσον ἀποτόμως, ὥστε μᾶλλον εἶναι κάδος ἢ σίμβλος (;), παρὰ πίθος, φέρει δὲ κυλινδρικὸν προχύτην (πίν. 201α). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἄγγείου ἡ ὀπή τοῦ προχύτου εἶναι ἐφωδιασμένη διὰ περιέργου λαβῆς (πίν. 201β), ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι ἐμφανὴς μία αὐλάκωσις εἰς τὸ τοίχωμα τοῦ ἄγγείου. Ἴσως ξύλινον ἢ μολύβδινον κυλινδρικὸν ραβδίον ἀνεσύρετο καὶ κατεβιβάζετο κατ' ἀρέσκειαν διὰ θώμιγγος διὰ μέσου τῆς λαβῆς καὶ ἀπετέλει

οὕτω ἐσωτερικὸν πῶμα ὡς ρυθμιστὴν τῆς ροῆς. Τὸ ὕδωρ εὐρέθη ἐντὸς τοῦ φρέατος τοῦτου εἰς βάθος 18 μέτρων.

Ὡς βλέπει τις, εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τὰ στρώματα εἶναι μέχρι τοῦ βάθους τετραγαμμένα. Ἀνὰ τὴν ἀνασκαφὴν τὰ ἐρείπια κατὰ γενικὸν κανόνα εἶναι βεβαίως τεθαμμένα ἐντὸς τῆς κισήρεως. Αὕτη ὅμως εἰς τὸ Ἀκρωτήρι σπανίως μόνον ὑπερβαίνει τὰ 2 μ. ὕψους. Ἐνίοτε εἶναι πολὺ λεπτὸν τὸ στρῶμα, φθάνον μέχρις ὀλίγων ἑκατοστῶν πάχους. Ἐνίοτε ἀπουσιάζει ὅλως. Τὸ «Δωμάτιον τῶν Κρίων» (Δ2), ἐπὶ παραδείγματι, περιεῖχε μέχρι τοῦ βάθους μόνον τέφραν. Ἡτο ἄσπα ἀναμεμειγμένη μετὰ ἄμμου, ἀκάθαρτος, ἀρκοῦντως σκληρὰ καὶ χρώματος οὐχὶ ἐντελῶς λευκοῦ. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἀνευρίσκεται ἄσπα μαλακὴ καθαρὰ καὶ λευκοτάτη. Κατὰ τοὺς ἐντοπίους ἡ πρώτη κατηγορία εἶναι ἀρχική. Ἐντὸς αὐτῆς, καὶ θεμέλια ἀνοίγουν καὶ ἀφόβως κτίζουσιν. Τὴν κατὰλευκὸν ἄσπαν θεωροῦν ἐπιγενῆ, ἄλλοθεν ἔλθοῦσαν (διὰ πλημμυρῶν;) καὶ οὐχὶ στερεάν.

Κυρία φροντίς τῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξε καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἡ στέγασις τῶν ἐρειπίων. Πρὸς τοῦτο ὑπελογίσθη ὁ ἀνασκαπτέος χῶρος, ἡνοίχθησαν δὲ ἐν συνόλῳ 9 φρέατα. (Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ τοῦ περυσينوῦ ὑποστέγου ἔλαβον τὴν ἀρίθμησιν ἀπὸ 14 μέχρις 21, προστεθέντος ἐπιγενῶς καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 18α.) Ὑπῆρξαν ἰσάριθμοι εὐκαιρίαι, ὅπως σπουδάσωμεν τὴν στρωματογραφίαν μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Τὰ ἀκόλουθα διὰ τὴν παροῦσαν ἐκθεσιν εἶναι ἀρκετά:

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ φρέατα παρούσιασαν ἀνώτατον στρῶμα ἄσπας, εἷτα κισήρεως, εἷτα τὸ στρῶμα τῶν ἐρειπίων, ἔνθα, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἐσημειοῦντο καὶ σποραδικὰ εὐρήματα. Βαθύτερον συναντᾶται ὁ φυσικὸς βράχος. Ὁ κανὼν ὅμως δὲν εἶναι γενικός. Εἰς τινὰ φρέατα συναντῶμεν στρῶμα χρώματος ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Εἰς ἄλλα πάλιν (π.χ. 15 καὶ 16) ὑπάρχει στρῶμα λατύπης, ἣν συνηγνήσαμεν καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς τινὰ σημεῖα. Φαίνεται σαφῶς, ὅτι πρόκειται περὶ τεχνητῆς ἐπιχώσεως, διότι ἐντὸς αὐτῆς ὑπάρχουν ὄστρακα χονδροειδῶν ἀγγείων. Ἐπὶ τῆς τεχνητῆς ταύτης ἐπιχώσεως εἶναι θεμελιωμένα μερικὰ κτίσματα, π.χ. τὸ «Δυτικὸν κτίσμα», πρὸς Δ. τῶν διαμερισμάτων Δ5 - 7 ἐπὶ τοῦ σχεδίου παρ' ἐνθ. πίν. Α'.

Εὐρήματα, ἰδίως πήλινα ἢ λίθινα, παρούσιασαν πάντα τὰ φρέατα. Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 21 (κείμενον εἰς τὸ κέντρον πυκνῶν διαμερισμάτων) ἔδειξε πίθους καὶ πλάκας δαπέδου καὶ πλίνθου μετὰ κονιάματος, ὡς καὶ πλῆθος μικροτέρων ἀγγείων, ἰδίως ρυτῶν. Προφανῶς πρόκειται περὶ πλουσίου διαμερίσματος.

Τὸ φρέαρ 14 εἰς τὴν δυτικὴν αὐτοῦ παρειᾶν ἔδειξε μεγάλην θύραν ἐπὶ τοῦ αὐτόθι ἀναφανέντος τοίχου. Κατὰ τὸ ἕκτον μέτρον βάθους συνηγνήσαμεν λιθόστρωτον τμήμα, προφανῶς ὁδόν, καὶ ὑπόνομον διευθυνομένην πρὸς τὰ Νοτιοδυτικά.

Τὸ φρέαρ 15, ἀνοίγ' ἐν σύρριζα πρὸς τὸν τοῖχον τῆς αὐτόθι κειμένης μεγά-

λης οἰκοδομῆς («Δυτικὸν κτίσμα») ἐπὶ τοῦ σχεδ. παρένθ. πίν. Α') παρουσίασεν ἑτέραν πελωρίαν θύραν, ὕψους ἄνω τῶν 3 μ. καὶ φθάνουσιν μέχρι τοῦ καταστρώματος τῆς ὑποτιθεμένης ὁδοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ παρουσία τόσο μεγάλων ἀνοιγμάτων εἰς τοὺς τοίχους τῆς παρούσης συνοικίας.

Τὸ φρέαρ 16 ἡνοίχθη εἰς τὴν αὐλὴν τὴν πρὸ τῆς ξεστῆς λιθοδομῆς Δ. Ὑπ' αὐτὴν ὑπάρχει ἡ μνημονευθεῖσα τεχνητὴ ἐπίχωσις λατύπης, εἴτα ὁ φυσικὸς βράχος. Διδακτικὴ ἦτο ἡ ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τῆς αὐλῆς στρωματογραφία. Ἡ αὐλὴ ἦτο φυσικὰ ὑπαίθριος χώρος. Ἐπ' αὐτῆς ἔπεσε πρῶτον στρώμα λεπτοτάτης κισήρεως, συμπεπηγὸς ὡς εἶδος κονιάματος, πάχους μόνον ἑνὸς μέχρι δύο ἑκατοστῶν. Ὑπέρκειται ἕτερον μικρὸν στρώμα λεπτοτάτης κισήρεως καὶ ἐπ' αὐτῆς ἕτερον κάπως παχύτερον στρώμα λεπτῆς κισήρεως. Οἱ κόκκοι εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις εἶναι σφαιρικοὶ τὰ δὲ στρώματα ὁμοῦ εἶναι μέχρι 30 ἐκ. πάχους. Ἐπεταί εἴτα ἡ τυπικὴ κίσηρις, ἥς τὰ ἀκανόνιστα, πάντοτε γωνιώδη τεμάχια ἔχουν σύνηθες μέγεθος ἀπὸ τριῶν μέχρι πέντε ἑκατοστῶν διαμέτρου, ἀλλὰ φθάνουν μέχρι καὶ τοῦ μεγέθους παιδικῆς κεφαλῆς. Τὸ σύνολον τῆς στρωματογραφίας (πίν. 203α) ἔχει ὡς ἑξῆς: Φυσικὸς βράχος (ταμεῖς μέχρι 30 ἐκ. βάθους πρὸς στερέωσιν τοῦ πεδίου). Ὑπὲρ τοῦτον τεχνητὴ (Μινωικὴ) ἐπίχωσις λατύπης καὶ ἀραιῶν ὀστράκων κεραμεικῆς, ὕψους 1.50 (ὄρατὴ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνης). Ἐπὶ τῆς αὐλῆς τὰ μνημονευθέντα στρώματα λεπτοτάτης κισήρεως (5 - 10 ἐκ.) καὶ λεπτῆς κισήρεως (30 ἐκ.). Τὸ ὑπόλοιπον πάχος τῆς ἐπιχώσεως, μέχρι τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας, μέσον ὕψος 2 μέτρων (ἡ σημερινὴ ἐπιφάνεια ἔχει πολλαχῶς φθορῇ) ἀποτελεῖται ἐκ γωνιώδους κισήρεως καὶ ἄσπας.

Τὸ φρέαρ 17, λίαν ἀβαθές (1.50 μ.), παρουσίασε θολωτὸν λάξευμα βαῖνον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς προηγουμένως μνημονευθείσης αὐλῆς. Δὲν ἐξηκριβώθη ἡ φύσις καὶ ἡ ἡλικία τοῦ λαξέυματος, ὅπερ ὅμως δὲν εἶναι μεμονωμένον.

Τὸ φρέαρ 18 ἔδειξε λιθόστρωτον (πίν. 202α), πιθανῶς ὁδὸν ἢ αὐλὴν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ εὗρεσις ἐνταῦθα πολλῶν εὐμεγέθων λίθων εἰργασμένων. Εἷς, διάτρητος ὑπὸ φυσικῆς πιθανῶς ὀπῆς, φέρει αὐλακώσεις λόγῳ προστριβῆς θωμίγγων ἢ σχοινίων. Ἴσως πράγματι ἐχρησίμευε πρὸς τριβὴν σχοινίων νεοπλόκων, ἵνα ἀποκτήσωσι τὴν ἀναγκαίαν εὐκαμψίαν.

Τὸ φρέαρ 18α ἡνοίχθη ἐντὸς τοῦ ὑπογείου χώρου Δ3 (σχεδ. παρένθ. πίν. Α'), ὅστις εἶχεν ἀνασκαφῇ προηγουμένως ἤδη. Τὸ ὑπόγειον τοῦτο ἦτο πλῆρες ὡραίων ἀγγείων, τινὰ δὲ προέρχονται ἐκ τοῦ φρέατος τούτου.

Τὸ φρέαρ 19 ἀπέδωκεν εὐρήματα ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ φρέατος 18. Ἐντὸς τοῦ φρέατος 20 ὅμως εὐρέθησαν καὶ τεμάχια γραπτῶν κονιαμάτων. Ἐν ἐξ αὐτῶν προέρχεται ἐκ στερεᾶς γωνίας (ἴσως παραστάδος θύρας ἢ παραθύρου). Φέρει δι' ἐρυθροῦ, κατὰ μῆκος ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τῆς γωνίας, κυματοειδῆ ἐπιφάνειαν («κωφὸν κύμα»). Ὅταν ἐφθάσαμεν τὸν φυσικὸν βράχον, εὗρομεν ἐπ' αὐτοῦ ὀλμοειδεῖς κοιλότητας (πίν. 202β), γνωστὰς ἦδη καὶ ἐξ ἄλλων φρεάτων.

Τέλος τὸ φρέαρ 21, ἀνοιχθὲν ἐντὸς πυκνῆς συστάδος διαμερισμάτων, ἀτινα καὶ σήμερον διατηροῦνται εἰς σημαντικὰ ὕψη, ἐπόμενον ἦτο νὰ παρουσιάσῃ σημαντικὰ εὐρήματα. Τὸ στρῶμα καταστροφῆς ὑπὸ τὴν κίσσηριν εἶναι παχύ. Παρουσίασε λίθους εἰργασμένους, πλάκας, κονιάματα (κυρίως ἄφθονα εἰς τὸ βάθος 3 μέχρι 3.50 μέτρων) καὶ ἀφθονίαν ἀγγείων. Ἦναγκάσθημεν νὰ κάμωμεν ἐπανειλημμένους ὑποστυλώσεις, μέχρις ὅτου συναντήσωμεν τὸ στερεὸν ἔδαφος.

Τὸ ὑπόστεγον, τὸ ὁποῖον ἀνηγέρθη ὑπεράνω τοῦ ἐν λόγῳ χώρου καὶ ὅπερ εἶναι τὸ τρίτον κατὰ σειράν, στεγάζει χῶρον ὀκτακοσίων περίπου τετρ. μέτρων. Ἐγένετο μετὰ τῆς συνήθους ταχύτητος καὶ δεξιотεχνίας, δι' ἧς ἡ Διεύθυνσις τῶν ἀνασκαφῶν εἶναι λίαν ὑπόχρεως εἰς τὴν Ἑταιρείαν Dexion. Διήλθομεν στιγμὰς κινδύνου διαρκούσης τῆς ἐργασίας. Οἱ πίνακες 204-205 δίδουν ἰδέαν τοῦ ἔργου, ληφθεῖσαι προτοῦ περατωθῇ τὸ ὑπόστεγον. Ἡ στέγη καὶ τὰ τοιχώματά του σύγκεινται ἐκ φύλλων Ἑλληνίτου, τοποθετουμένων κατὰ διαστήματα, καὶ διαφανῶν κεράμων, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἅπλετος φωτισμὸς ἐντὸς τοῦ ὑποστέγου. Ὑπὸ ὅρους ἐντελῶς ἀπροβλέπτους καὶ εἰς σημεῖον τελείως ἀκίνδυνον, εἰς τῶν ἐργατῶν τῆς Dexion ἔπεσε διὰ τῆς κεφαλῆς ἐντὸς φρέατος καὶ ἐφονεύθη. Ἡ διεύθυνσις τῆς ἀνασκαφῆς ἐτέλεσε τρισάγιον εἰς τὸν τόπον τοῦ δυστυχήματος καὶ ὁλόκληρον τὸ προσωπικὸν μετέσχε τῆς προσευχῆς μετὰ πηγαίας κατανύξεως (ἄρα τὴν ἀκροτελεύτιον εἰκόνα).

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ.
ΤΟΜΕΥΣ Δ

Ἡ ἀνασκαφή τοῦ 1970 σκοπὸν εἶχεν ὅπως ἐρευνήσῃ τὸν χῶρον μεταξὺ τοῦ Βορείου τομέως Α καὶ τῶν Νοτίων τομέων Β - Γ.

Τὸν μεταξὺ τούτων χῶρον εἶχομεν ὀνομάσει προσωρινῶς «γέφυραν» (μεταξὺ Βορρᾶ δηλαδὴ καὶ Νότου). Ἐκεῖ εἶχομεν ἀνοίξει τὴν πρώτην τάφρον τῶν ἀνασκαφῶν (1967, Μπρόνου 1 καὶ 1α) καὶ ἔκτοτε ἤδη ἦτο γνωστόν, ὅτι σπουδαῖα οἰκοδομήματα μετὰ ξεστῆς λιθοδομῆς ἐκρύπτοντο ἐκεῖ.

Ἀμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἀνασκαφῆς ὁ χῶρος ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν «τομεὺς Δ». Προσεπαθήσαμεν πρωτίστως νὰ ἐξακριβώσωμεν, ἂν ἦτο αὐτοτελής ἢ ἂν ἦνοῦτο μετὰ τοῦ τομέως Β πρὸς Νότον. Πράγματι ἦνοῦτο. Οὕτως ἔχομεν μέγα οἰκοδομικὸν συγκρότημα πρὸς Ἀν. καὶ ΒΑ. τῆς ὁδοῦ Τελχίνων, ἀποτελούμενον ἐκ δεκάδων δωματίων, χωρὶς νὰ εἶναι εἰσέτι σαφὴς ἡ φύσις του. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν φαίνεται νὰ ὑποδιαίρηται εἰς μεμονωμένα οἰκήματα. Θὰ ἀρχίσωμεν τὴν περιγραφὴν ἐκ τοῦ Βορείου μέρους, ὅπου ὑπάρχει ἐλεύθερος χῶρος, προφανῶς αὐλή.

Πρὸς τὴν Νοτίαν πλευράν τῆς αὐλῆς ταύτης ὑψοῦται πρόσοψις οἰκήματος ἐκ ξεστῆς λιθοδομῆς, ἣτις εἶχεν ἀνακαλυφθῇ, ὡς ἐλέχθη, κατὰ τὸ 1967. Τὰ ἔχνη τοῦ σεισμοῦ ἐκεῖ ἀκριβῶς ἐφάνησαν τὸ πρῶτον καὶ μετὰ πᾶσαν δυνατὴν σφήνιαν. Οἱ λίθοι τῶν τοίχων εἶχον καταπέσει ἐντὸς τῆς αὐλῆς καὶ τῆς παρα-

κειμένης πρὸς Δυσμᾶς ὁδοῦ¹. Τοὺς λίθους τούτους ἀπεμακρύναμεν. Οὕτως ἐκαθαρίσθη ἡ αὐλὴ, ἐκαθαρίσθη ἡ πρόσοψις τῆς οἰκοδομῆς (ἣν πρὸς συντομίαν ἀπεκαλέσαμεν Ξεστὴν Δ) καὶ ἀπεδείχθη ὅτι πρὸς Δ. ταύτης ὑπάρχει ὁδὸς καὶ μέγα οἰκοδόμημα διαφορετικοῦ προσανατολισμοῦ. Μόνον ἡ ΒΑ. γωνία του εἶναι πρὸς τὸ παρὸν ὁρατὴ. Ὠνομάσθη προσωρινῶς «Δυτικὸν κτίσμα». (Ὅρα σταθερῶς τὸ σχέδ. παρ. πίν. Α΄.)

Ἡ φύσις τῆς ἐργασίας ἐπέβαλλε (καὶ ἐπιβάλλει σταθερῶς) τὴν ταυτόχρονον ἀνασκαφὴν εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ τομέως. Διὰ τοῦτο οἱ ἀριθμοὶ τῶν διαμερισμάτων δὲν εἶναι συνεχεῖς, ἀλλ' ἐδίδοντο ἀναλόγως τῆς σειρᾶς εὐρέσεως ἐκάστου χώρου. Ἐνταῦθα, πρὸς εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου, θὰ ἀρχίσωμεν τὴν περιγραφὴν ἀπὸ τῆς Β. προσόψεως τῆς Ξεστῆς, ἥς ὁ προθάλαμος φέρει τοὺς ἀριθμοὺς 5 καὶ 4 ἐπὶ τοῦ σχεδίου. Ἡ περιγραφὴ θὰ προχωρῇ κανονικῶς ἀπὸ Β. πρὸς Ν.

Τῆς αὐλῆς αἱ διαστάσεις δὲν εἶναι ἀκόμῃ γνωσταί, οὐδὲ καὶ αἱ λεπτομέρειαι. Φανερόν μόνον εἶναι, ὅτι ἔχει ἀνωμάλως πλακόστρωτον ἐπιφάνειαν, ἥτις εἶναι ὁμοῦ καὶ τὸ ἀνώτατον τεχνητὸν στρώμα τῆς λατύπης, ὡς ἀνωτέρω περιεγράφη. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς αὐλῆς εὐρέθη τὸ κάτω ἡμισυ πίθου μετὰ ἐρυθρᾶς διακοσμῆσεως καὶ ἄλλα τινὰ ἀρχαῖα, προφανῶς ἄνωθεν καταπεσόντα.

Πρὸς τὴν αὐλὴν ταύτην ἀνοίγεται ἡ πρόσοψις τῆς Ξεστῆς Δ πρὸς Β., ἡ ἀκριβέστερον πρὸς ΒΑ. Εἰς τὸν παρόντα συνοικισμὸν τῆς Θήρας, ὡς εἶναι ὁ κανὼν εἰς τὴν Μινωικὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ὁ προσανατολισμὸς εἶναι σταθερὸς ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον κατὰ τὸ δυνατόν. Δὲν ὑπάρχει ὅμως αὐστηρότης τοῦ σχεδίου. Ἐπὶ πλέον (τοῦτο εἶναι καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν) ὁ «Μινωικὸς» ἀρχιτέκτων δὲν ἀποδίδει μεγάλῃν σημασίαν εἰς τὰς ὀρθὰς γωνίας καὶ τὴν κανονικότητα τῶν δωματίων. Ἄνευ ἐμφανοῦς αἰτίας ταῦτα εἶναι πολλάκις ὑπὲρ πᾶσαν ἀνοχὴν παράγωνα.

Η ΑΥΛΗ
ΚΑΙ ΤΟ
ΔΥΤΙΚΟΝ ΚΤΙΣΜΑ

Ἐκ τῆς αὐλῆς ἐκαθαρίσαμεν ἀρκετὸν τμῆμα, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ἐργασθῶμεν ἀνέτως. Ἐντὸς τῆς κισήρεως συνηντήσαμεν πολλὰς ὀπὰς (πίν. 206α), ἄλλοτε ἀκανονίστους καὶ ἄλλοτε γωνιακὰς. Μία ἐξ αὐτῶν προήρχετο ἐξ ὀρθογωνίας δοκοῦ. Αἱ δοκοὶ ἐξετινάχθησαν ὑπὸ ριπῶν ἀνέμου(;) ἀνήκουσαι εἴτε εἰς τὰς στέγας, εἴτε εἰς μεσόδμας τῶν τοίχων, ὡς γνωρίζομεν ἤδη ἐκ προηγουμένων ὁμοίων περιστατικών. Ὁ πίναξ 206α παρουσιάζει τοιαύτας κοιλότητες. Ἐπὶ τοῦ πίνακος 206β φαίνεται τὸ καθαρισθὲν τμῆμα τῆς αὐλῆς μετὰ λειψάνων πίθου καὶ δύο ἄλλων ἀγγείων. Ἄνω ἀριστερὰ φαίνεται τὸ κατώφλιον τῆς εὐρυχώρου θύρας πρὸς τὴν ξεστὴν οἰκοδομὴν Δ. Ἄνω δεξιὰ ἔχουν σωρευθῇ ὑφ' ἡμῶν οἱ καταπεσόν-

1. ΠΑΕ 1967, πίν. 124α, 125α καὶ σ. 139-40 μετὰ τῆς τομῆς εἰκ. 4 = Thera I, σ. 36-7 εἰκ. 51-53.

τες λίθοι τῆς ξεστῆς προσόψεως. Εἰς τὸ μέσον διαφαίνεται ἡ ἀκαθάριστος εἰσέτι ὁδὸς πρὸς Νότον, ἡ εὐρισκομένη μεταξὺ τῆς Ξεστῆς καὶ τοῦ (ἀοράτου εἰσέτι) Δυτικοῦ κτίσματος.

Τὸ κατώτατον τμήμα τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ κτίσματος τούτου ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται ἐπὶ τῆς ἐπομένης φωτογραφίας (πίν. 207α). Εἶναι ὁρατὴ καὶ ἡ ὀπὴ ἐκ δοκοῦ ὀρθογωνίας καὶ ὑπ' αὐτὴν ἐντὸς τοῦ στρώματος τῆς καθαρᾶς κισήρεως, φαίνονται αἱ πρῶται μικραὶ μαστοπρόχοι μιᾶς ομάδος ἄνω τῶν δώδεκα τεμαχίων. Εἶχον καταπέσει ἐκεῖ ἀφοῦ ἀρκετοῦ πάχους κίσηρις εἶχεν ἤδη στρωθῆ ὀυρανόθεν. Ἐπομένως ἡ δρᾶσις τοῦ ἡφαιστείου συνωδεύετο ὑπὸ σεισμῶν ἢ ὑπὸ κρότων προξενούντων πτώσιν ἐτοιμορρόπων, ἀλλ' ὀρθίων εἰσέτι ἐρειπίων.

Ἡ ἐπομένη εἰκὼν (πίν. 207β) δεικνύει ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν γωνίαν. Κάτω διακρίνεται εἰσέτι ἡ ὁμάς τῶν μαστοπρόχων. Ἀνὰ δύο γωνιολίθους ὑπάρχει ξυλοδεσία, εἰς τὸ κενὸν τῆς ὁποίας ἐτοποθετήσαμεν ἡμεῖς πρὸς ἀσφάλειαν ξύλα. Μόλις ἀφηρέθησαν τὰ ἀγγεῖα καὶ ἀνεφάνη καλῶς ἡ ὁδός, ἐστερεώσαμεν δι' ἀντιστηρίξεως τὴν γωνίαν τοῦ κτίσματος τούτου καὶ τὸν ἔναντι (πρὸς Ἀνατολὰς) τοῦχον τῆς Ξεστῆς (πίν. 208α), διότι ἀμφοτέρα εἶχον ἀποκλίνει τῆς καθέτου.

Ὁ τοίχος τῆς Ξεστῆς φέρει δύο παράθυρα (πίν. 208β) βλέποντα πρὸς τὴν ὁδόν, ἅτινα ἐτειχίσαμεν προχείρως πρὸς μεῖζονα ἀσφάλειαν. Δεξιὰ, παρὰ τὸ παράθυρον, διακρίνεται πρόχειρον καὶ χθαμαλὸν ἡμικυκλικὸν τοιχάριον, ὅρα- τὸν καὶ ἐπὶ τῆς προηγούμενης εἰκόνος. Εἶναι μία συγκινητικὴ πτυχὴ τῆς τότε ζωῆς: Λείψανα ἐν ἀπανθρακώσει δεικνύουν, ὅτι δενδρύλλιον, πάχους κορμοῦ 6 - 7 ἐκ., ἀνερριχᾶτο ἐπὶ τοῦ τοίχου. Ὁ φράκτης (αἵμασιὰ λέγεται Ἑλληνιστὶ) προεφύλαττε τοῦτο ἀπὸ αἰκίας ἀνθρώπων ἢ ὑποζυγίων. Ἴσως ἦτο κληματὶς. Ὁ πῖναξ 209α δεικνύει ἐμφανῶς τὴν αἵμασιάν, δύο τοίχους τῆς Ξεστῆς ὑπὲρ αὐτὴν, διασταυρουμένους κατ' ὀρθὴν γωνίαν, ἀντιστοίχως δὲ καμπτομένην καὶ τὴν ὁδόν, πλήρη κισήρεως, ὕψους μεζονος ἀνθρωπίνης μορφῆς.

Ὑπεράνω τῶν δύο μνημονευθέντων παραθύρων ὑπάρχει ἕτερον μεῖζον καὶ εὐρύτερον. Διατηροῦνται, ἀλλὰ μετ' ἰσχυρᾶς ἀποκλίσεως πρὸς τὰ ἔξω, ἀμφοτέραι αἱ παραστάδες. Διατηρεῖται ὡσαύτως καὶ τὸ κατώφλιον, ἀλλ' εἰς περίεργον μορφήν: Σχηματίζει κανονικὸν τόξον, ἀλλὰ τόσον κανονικόν, ὥστε πάντες οἱ τεχνικοὶ οἱ ἰδόντες τοῦτο ἐξέφρασαν ἐξ ἡμισείας διαφόρους γνώμας. Οἱ μὲν θεωροῦν τοῦτο τεχνικὸν ἔργον, οἱ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς φοβερᾶς δυνάμεως, ἥτις κυριολεκτικῶς συνέθλιψε τοὺς τοίχους τῆς Ξεστῆς. Ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ κρίσις εἶναι δύσκολος. Πάντως οἱ λίθοι τοῦ κατωφλίου εἶναι τετριμμένοι καὶ διερωγότες ἐν μέρει. Ἐπὶ τοῦ πίνακος 209β φαίνεται ἄνω εἰς τὸ μέσον τὸ ἐν λόγῳ κατώφλιον, κάτω δὲ τὰ δύο παράθυρα τοῦ ἰσογείου καὶ (κάτω δεξιὰ γωνία) ἡ αἵμασιὰ τοῦ δενδρυλλίου.

Ἡ ξεστὴ οἰκοδομὴ (εἰς τὸν Δυτικὸν τοῦχον τῆς ὁποίας ὑπάρχουν τὰ ἀνωτέρω

περιγραφέντα παράθυρα καὶ ἡ αἵμασιὰ) φαίνεται εἰς τὸ ἀριστερὸν ἡμισυ τοῦ πίνακος 210α. Εἶναι προσιτὴ διὰ μεγάλης θύρας πλάτους 1.50 μ. (συνυπολογιζομένων καὶ τῶν ἄλλοτε ξυλίνων παραστάδων). Ἡ θύρα ἤνοιγε δεξιὰ πρὸς τὰ ἔσω καὶ εἰς τὸ ἀντίστοιχον σημεῖον τοῦ κατωφλίου ὑπάρχει ἡ κοιλότης, ἐνθα περιστρέφετο ὁ θαιρός. Ἡ ὀπὴ διατηρεῖ εἰσέτι ἐντὸς αὐτῆς τὰ ἔχνη μολύβδου.

Ἡ θύρα ὁδηγεῖ εἰς πλακόστρωτον στενόμακρον ἀπὸ Α. πρὸς Δ. προθάλαμον, οὗ τὸ μῆκος εἶναι 4 μέτρα. Ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἡριθμήθησαν ὡς 4 τὸ ἀνατολικὸν τμήμα καὶ ὡς 5 τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ διαδρόμου, τὸ ἐναντι τῆς θύρας. Τὸ πλακόστρωτον εἶναι βυθισμένον καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ. Ἡ σχηματιζομένη ράχιν τοῦ βυθίσματος ἀντιστοιχεῖ εἰς μεσότοιχον ὑπογείου προφανῶς.

Δύο διάδρομοι ἐφαίνοντο ἐναντι τῆς θύρας σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἀνασκαφῆς. Ὁ δεξιώτερος (δυτικώτερος) ἦτο πλήρης κισήρεως μέχρι τοῦ ἀνωτάτου διατηρουμένου σημείου, συνολικοῦ ὕψους 1.70 μ. Τὸ πλάτος εἶναι 1 μ., ἀπεδείχθη δὲ συντόμως, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κλιμακοστασίου. Ὁ ἀριστερὸς (ἀνατολικὸς) διάδρομος (Δ6 ἐπὶ τοῦ σχεδίου) ἦτο πλήρης οὐχὶ κισήρεως, ἀλλὰ ποταμίου φορυτοῦ. Εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ἐπιχώσεως, περίπου 1.20 μ. ὑπὲρ τὸ δάπεδον, εὐρέθη μεταξὺ ἄλλων μεγάλη καὶ ραδινὴ μαστοπρόχους λαμπρᾶς διατηρήσεως (κατωτέρω πίν. 267β).

Ἡ μνημονευθεῖσα κλίμαξ, μὲ ὁκτὼ ἐν συνόλῳ βαθμίδας μαλακοῦ λίθου, διατηρεῖται εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄθικτος, ἀλλ' αἱ βαθμίδες αὐτῆς ἔχουν ὑποστῇ χαρακτηριστικὴν καταστροφήν. Ἐξ ἐκ τῶν ὁκτὼ ἔχουν θραυσθῇ εἰς δύο περὶ τὸ μέσον, λόγῳ συμπίεσεως καὶ βυθίσεως τῆς ὅλης οἰκοδομῆς. Ὁ πίναξ 210β δεικνύει τὴν κλίμακα ἐκ τοῦ πλησίον, ὃ δὲ πίναξ 211 δεικνύει τὴν κατωτάτην βαθμίδα καὶ κατωφλίον ὁμοῦ. Εἶναι εὐρυτέρα τῶν ἄλλων, παρ' ὅλην δὲ τὴν στενότητα τῆς κλίμακος (περίπου 1 μ.), ἔφερε δίφυλλον θύραν, ἥς τὰ φύλλα ἐπομένως ἦσαν πολὺ στενά (μόλις 0.35 ἕκαστον κατὰ τὴν σχετικὴν σημείωσιν τοῦ ἡμερολογίου). Διακρίνονται καθαρῶτα τὰ ἔχνη περιστροφῆς τῶν θυροφύλλων, ἅτινα ἤνοιγον πρὸς τὰ ἔσω. Εἰς τὰς ὁπὰς τῶν στροφέων διατηροῦνται ὡσαύτως ἔχνη μολύβδου. Ὡς ἐλέχθη, ὁλόκληρος ἡ κλίμαξ ἦτο τεθαμμένη ἐντὸς τῆς κισήρεως. Εἰς τὸ ἀνώτατον ταύτης μέρος διετηροῦντο εἰσέτι τὰ ἔχνη τοῦ συμπεσόντος πατώματος τοῦ ἀνωγείου εἰς δύο πτυχάς, συγκείμενα ἐκ κτυπητοῦ χωματίνου δαπέδου (πίν. 212α). Αἱ δύο ἀνώταται βαθμίδες τῆς κλίμακος, ἐφ' ὧν εἶχε πέσει τὸ πάτωμα τοῦτο, εἶναι αἱ μόναι διατηρηθεῖσαι ἄθραυστοι. Τὸ μῆκος ὅλων τῶν βαθμίδων (μετὰ τῶν ἀχραίων τμημάτων, ἅτινα ἄλλοτε ἦσαν ἐντὸς τῶν τοίχων) εἶναι περὶ τὰ 1.14 μ., τὸ μέσον πλάτος τοῦ βατῆρος 0.37 μ. καὶ τὸ ὕψος τῆς μετόπης 0.18 μ. Σημειωτέρον, ὅτι ἀλλεπαλλήλως ὕδωρ ἔρρευσε κατὰ τὸ ὕψος τοῦτο, ὥστε τὰ ἔχνη τοῦ πατώματος (ἂν ὄντως ἦτο πάτωμα) συγχέονται πρὸς ἐναλλασσόμενα στρώματα κισήρεως καὶ ἰλύος. Ὁ πίναξ 212β δεικνύει καλῶς τὰ πράγματα.

ο ΧΩΡΟΣ Ἐπὶ τοῦ πίνακος 213α φαίνονται αἱ πλάκες τοῦ ὠραίου πλακοστρώ-
 Δ4 του δαπέδου τοῦ προθαλάμου καὶ ἄνω δεξιὰ βλέπει τις εἰσέτι τὸ
 ἀριστερὸν ἡμισυ τῆς κατωτάτης βαθμίδος τῆς κλίμακος καὶ ἀριστερώτερον
 τὴν λιθίνην βάσιν τῆς παραστάδος. Ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς εἰκόνας φαίνεται καλῶς
 ἡ ἀπότομος βύθισις τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος,
 ὅπερ ἐπὶ τοῦ σχεδίου σημειοῦται ὡς χώρος Δ4. Ὁ χώρος οὗτος ὑπῆρξε δι-
 δακτικὸς καὶ ἀποδοτικὸς ὁμοῦ. Εἰς τὰ ἀνώτατα αὐτοῦ στρώματα ἔκειτο ἀκε-
 ραία ὑπὸ τὸ στρῶμα τῆς κισήρεως ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ραδινὴ μαστο-
 πρόχους. Ἐκεῖτο ἐν μέσῳ θραυσμάτων ἄλλων ἀγγείων, ἅτινα ἦτο προφα-
 νές ὅτι ἀνῆκον εἰς εὐγενέστερα διαμερίσματα τοῦ ἄνω πατώματος. Εὐρέθη-
 σαν κατὰ τὸν χώρον ἐκεῖνον καὶ ψῆφος ἀτρακτοειδῆς ἐκ σαρδίου (μῆκ. 1 ἐκ.
 περίπου), ἐτέρα φακιοειδῆς ψῆφος στεατίτου ἄνευ γλυφῶν καὶ γωνία πλίνθου
 τοιχογραφημένης.

Πράγματι, μόλις ἀφῆρέθη ἡ μαστοπρόχους καὶ τὸ ἐναπομένον στρῶμα
 κατωτάτης κισήρεως, ἀνεφάνη τμήμα τοῦ δαπέδου τοῦ ἄνω πατώματος. Ὑπὸ
 τοῦτο (κατὰ τὴν σχετικὴν παράγραφον τοῦ ἡμερολογίου, 23-8-70), ὑπῆρχε
 «χάος κισήρεως, ἄμμου, πίθων, ἀμφορέων καὶ ἄλλων πεπτωκότων ὑλικῶν
 ἐπὶ τοῦ βυθισμένου πατώματος τὸ ὁποῖον ἀκόμη δὲν συνηντήσαμεν...». Εἰκόνα
 τῶν λέξεων τοῦ ἡμερολογίου παρέχει ὁ πίναξ 213β, ἐφ' οὗ, κάτω δεξιὰ, φαίνεται
 καὶ τὸ βυθισθὲν πλακόστρωτον δάπεδον τοῦ προθαλάμου. Ἀναζητοῦντες τὰς
 πλάκας τοῦ δαπέδου τοῦ προθαλάμου, προσχωροῦμεν διαρκῶς βαθύτερον μετὰ
 προσοχῆς, διότι πλῆθος πηλίνων καὶ λιθίνων σκευῶν ἢ ἐργαλείων ὑπῆρχε
 παντοῦ. Τέσσαρας ἡμέρας βραδύτερον (27-8-70) προσεκρούσαμεν ἐπὶ ὁμάδος
 ἀγγείων καλῶς διατηρουμένων, σχεδὸν ἀποκλειστικῶς πρόχων (πίν. 214α).
 Τινὲς ἦσαν γραπταὶ διὰ λευκοῦ, ὁλόκληρος δ' ἡ ὁμάς ἀπετελεῖτο ἐξ ἐντοπίας
 κεραμεικῆς. Μία ἐξ αὐτῶν, κατὰ τὰ ἄλλα ἄγραφος καὶ κοινῆς κατασκευῆς
 ὀφθαλμοπρόχους, ἀπέδωκε τὴν πρώτην ἐκ Θήρας ἀκεραίαν ἐπιγραφὴν, ἥτοι
 λέξιν ἀποτελουμένην ἐκ τεσσάρων γραμμάτων τοῦ Μινωικοῦ Γραμμικοῦ συ-
 στήματος Α. Προσχωρήσαμεν ἀκολούθως ἔτι βαθύτερον, μέχρις ὅτου τὰ εὐρή-
 ματα ἔπαυσαν, χωρὶς νὰ ἐπανευρεθῶσιν αἱ πλάκες. Ἴσως τὸ πλακόστρωτον τοῦ
 προθαλάμου δὲν ἔφθανε μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ πέρατος τούτου.

οι ΧΩΡΟΙ
 Δ7, Δ8 ΚΑΙ Δ8α Ὁ λίαν ἐρειπιώδης διάδρομος Δ6 ἦτο καὶ εἶναι εἰσέτι διὰ τὸν
 λόγον τοῦτον πλήρης λίθων καὶ ἄλλων ἐρειπίων. Ἴσως πρό-
 κειται περὶ κλειστοῦ χώρου, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶναι εἰσέτι
 ἀσαφές. Ἀνερχόμενοι τὸ ὕψος τῆς γειτονικῆς κλίμακος θὰ εὐρεθῶμεν εἰς τὸν
 χώρον Δ7. Οὗτος εἶναι σαφῶς ἀνώγειος χώρος, δύσκολος καὶ πολὺπλοκος, διὰ
 τοῦτο ἀφέθη ἄσκαφος, ἕως ὅτου ὠριμάσουν τὰ σχετικὰ προβλήματα. Πρόκει-
 ται περὶ τοῦ πρώτου χώρου, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψεν ἡ πρώτη τάφρος τῆς ἀνα-

σκαφῆς τοῦ 1967. Ὁρθῶς εἶχεν ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα τότε¹, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἄνω πατώματος καὶ ὀρθῶς διεκόπη ἡ ἀνασκαφὴ διὰ τὸν φόβον ζημιῶν. Ἐπανευρέθη ὁ «κυκλοτερὴς λίθος», ὅστις ἀναφέρεται ἐκεῖ², ὡς καὶ ὀλίγα τεμάχια τῶν πολυχρώμων γραπτῶν πίθων, οἵτινες εἶχον εὑρεθῇ τότε. Ὁ «κυκλοτερὴς λίθος» εἶναι ἐλαφρῶς ἑγκοίλος, εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν του καὶ προφανῶς ἐτρίβοντο ἐπ' αὐτοῦ σιτηρὰ ἢ ὕσπρια ἢ ἄλλο τι. Ἴσως διὰ τὰ εὐρέα καὶ ἀβαθῆ ταῦτα σκευὴ δέον νὰ χρησιμοποιῶνται ἢ λέξεις τριβαῖα, ἥτις εἰς τὰ λεξικά φέρεται ὡς συνώνυμος πρὸς τὸ ἰγδίον. Παραπλευρῶς τοῦ λίθου τούτου ἀπεκάλυψεν ἡ ἀνασκαφὴ χώρον καλυπτόμενον ὑπὸ λευκοῦ κονιάματος καὶ σχιστολιθικῶν πλακῶν, ἡμικυκλικὸν περίπου, μὲ ἐλαφρὸν περιχέλιωμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ κονιάματος μετὰ μικρῶν λίθων. Εἰς τὸ μέσον εἶναι ὁρατὰ τὰ σημεῖα πυρός. Προφανῶς ἦτο ἐστία ἢ βωμὸς μᾶλλον, δηλαδὴ ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ἱερατικὰς τελετάς (πίν. 214β. Τὸ ὕψος εἶναι γὰρ ἐμπεποτισμένη εἰς συνεκτικὴν ρητίνην, ἵνα συγκρατήσῃ τὰ χεῖλη τοῦ κονιάματος).

Τὴν ιδέαν ταύτην καθιστᾷ πιθανωτέραν τὸ ἐξῆς γεγονός: Εἰς τὸ αὐτὸ ἢ ἐλαφρῶς ὑψηλότερον ἐπίπεδον εὐρέθη τὸ ἤδη ὑπὲρ τὴν κλίμακα μνημονευθὲν πολλαπλοῦν λεπτὸν στρώμα ἰλῶος μεταξὺ τῆς κισήρεως. Εἰς τὸ στρώμα δὲ τοῦτο εὐρίσκοντο δεκάδες μικρῶν ἁώτων κυάθων πρὸς Ἀνατολὰς τῆς ἐστίας καὶ ἐγίνοντο πολυαριθμότεροι³ ἐφ' ὅσον ἡ ἀνασκαφὴ ἔβαινε δυτικώτερον (πίν. 215). Τὰ κυάθια ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, τοποθετούμενα ἐνίοτε ἀνάστροφα ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ χώρου. Ἐκειντο εἰς διάφορα ὕψη καὶ ἐκτὸς τοῦ στρώματος τῆς ἰλῶος, ἣν προφανῶς ἀπέθεσεν ἐκεῖ ρεῦσαν ὕδωρ (εἰς ἄγνωστον ὁμῶς ἐποχὴν). Βέβαιον εἶναι μόνον, ὅτι τὰ κυάθια προέρχονται ἐκ τοῦ ἀνωγείου.

Ἡ «ἐστία» εὐρίσκεται ἀριστερὰ τῷ ἀνερχομένῳ τὴν κλίμακα. Δεξιὰ δὲ ταύτης διετηρήθη κάθετος σωλήνωνσις (εἶναι τὸ δεύτερον παράδειγμα μετὰ τὸ περυσινὸν) ἐκ πηλίνων σωλήνων, διαμέτρου 0.20 μ. (πίν. 216α). Πέριξ τῶν σωλήνων διατηρεῖται λευκὸν κονίαμα ὡς συνδετικὴ ὕλη.

Ἀνήκοντα πάντοτε εἰς τὰ ἄνω πατώματα εὐρέθησαν ἀνατολικώτερον, ἐν μέρει δὲ κατολισθίσαντα μετὰ τῶν ἐρειπίων, πρῶτον μὲν μικρὰ τεθραυσμένα ἀγγεῖα (κατὰ τὸν χώρον 8α - 8 ἐπὶ τοῦ σχεδίου). Ἀκολούθως εὐρέθησαν

1. ΠΑΕ 1967, 134 = Thera I, σ. 16.

2. ΠΑΕ 1967, 134 καὶ πίν. 109 = Thera I, σ. 15-16, εἰκ. 13-14.

3. Ἡ σχετικὴ παράγραφος τοῦ ἡμερολογίου (19-8-70), ἥτις ἀποδίδει τὰς νωπὰς πρώτας ἐντυπώσεις, ἔχει ὡς ἐξῆς: «εὐρομέν (εἰς τὸ ἄνω πάτωμα) τοὺς ὀμαδικῶς κατακειμένους ἁώτους κυάθους, ὧν μικρὸν τμήμα ἀπετέλουν οἱ ἐντὸς τῆς ἰλῶος προηγουμένως παρατηρηθέντες. Προφανέστατα ἔρρευσαν ἐνταῦθα ἀφθονώτατα ὕδατα. Παντοῦ, διὰ τοῦτο, μεγάλῃ ἀταξία τῶν στρωμάτων καὶ παντοῦ τεθραυσμένα ἀγγεῖα. Πολλὰ μὲ ἐνδιαφέρουσιν διακόσμησιν. Οὐδὲν μοναδικόν».

μετὰ τινας ἡμέρας ὁμᾶς πέντε μολύβδινων σταθμῶν, μία ὠραία ὀρθογωνία λιθίνη ἀκόνη (0.115×0.045 μ.) καὶ παρ' αὐτὴν χαλκοῦν ἐγχειρίδιον, μήκους 0.25 περίπου, ὁμοῦ μετὰ τῆς συμφυοῦς λαβῆς, ἣτις φέρει 6 ἐν συνόλῳ ἤλους (πίν. 216β καὶ 288 κατωτέρω). Ἀγγεῖά τινα ἔκειντο ὁμοῦ, ὧν μετὰξὺ ὠραῖος ἄθικτος μόνωτος κύαθος (πίν. 216β καὶ κατωτέρω πίν. 272β). Μετὰ τινας ἡμέρας εὐρέθησαν ὀλίγον κατωτέρω, ἀλλ' ἤδη ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ κυλίσθεντα ἐκ τῆς αὐτῆς ομάδος, 23 νέα μολύβδινα σταθμά, ἐν μολύβδινον ἀντικείμενον ἐν σχήματι ἰσοσκελοῦς σταυροῦ (κατωτέρω πίν. 285β), καὶ ἐν ἄμορφον τεμάχιον μολύβδου. Ὀλίγας ἡμέρας πρότερον εἶχεν εὐρεθῇ εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον χαλκοῦν γλωσσοειδὲς μαχαίριον ἢ «ξυρόν».

ο ΧΩΡΟΣ Ἀνατολικῶς τοῦ μνημονευθέντος κλιμακοστασίου καὶ τοῦ «βαμοῦ»
^{Δ3} παρουσιάσθη ἐτέρα ἰδιόρρυθμος κλιμαξ λιθίνη (ὄρα τὸ σχέδιον, μετὰξὺ Δ7 καὶ Δ3). Εἶναι πολὺ ἀπότομος καὶ πολὺ στενὴ. Αἱ βαθμίδες ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς ἢ δύο πλακωτῶν λίθων ἐκάστη, εἶναι δὲ ἡ κλιμαξ τριπλῇ. Μία πτέρυξ κατέρχεται ἐκ Βορρᾶ, μία ἐκ Νότου, μετὰ διαδρομὴν δὲ 5 βαθμίδων συναντῶνται αἱ δύο πτέρυγες ἐπὶ κοινοῦ πλατυσκάλου (πίν. 217α). Ἀπὸ τοῦ πλατυσκάλου τούτου τρίτη πτέρυξ ἀρχίζει νὰ κατέρχεται πρὸς Ἀνατολάς. Εἶναι τόσον ἀπότομος, ὥστε βοήθουσης καὶ τῆς διαλύσεως τῶν τοίχων, μετὰ βίας δύναται τις νὰ διακρίνῃ δύο ἢ τρεῖς βαθμίδας, καταληγούσας εἰς καλῶς διατηρουμένην θύραν (πίν. 217β), ὁδηγοῦσαν εἰς τὸν χῶρον Δ3 καὶ τὸ ὑπ' αὐτὸν ὑπόγειον.

Τὸ ἀπὸ τῆς θύρας καὶ ἐντεῦθεν τμημα τῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰ πλέον ἰδιόρρυθμα. Τοῖχοι ἄλλοι δὲν ὑπῆρχον πρὸς Ἀνατολάς, ἀλλ' ὁ χῶρος ἦτο πλήρης ἀγγείων καὶ ἐνὸς πίθου κυριολεκτικῶς κρεμασμένων εἰς τὸν ἀέρα (πίν. 218α). Ἐπὶ τοῦ πίνακος φαίνονται εἰς τὸ ἄνω μέρος τὸ πλατύσκαλον τῆς τριπλῆς κλιμακος καὶ ἡ θύρα μὲ τὰς παραστάδας τῆς. Πῶς κατέβαινε περαιτέρω ἡ κλιμαξ εἰς τὸν ὑποκείμενον χῶρον Δ3 δὲν εἶναι σαφές. Ἴσως ἦτο ξυλίνη. Ἴσως ἐκάμπετο πῶς πρὸς Βορρᾶν, ὅπου φαίνεται ἐν περιεργῶν κατασκευάσμα. Εἶναι εἶδος τοίχου καὶ ἀντηρίδος ὁμοῦ (πίν. 218β). Ἀριστερὰ φαίνεται ἡ παραστάς τῆς μνημονευθείσης θύρας καὶ δεξιὰ ἐτέρα παραστάς, ὑπὸ ταύτας δὲ ἡ ἀντηρίς.

Ὑπὸ τὴν βάσιν τῆς ἀντηρίδος ταύτης, ἣτις πρὸς τὰ κάτω λεπτύνεται, εὐρέθη τὸ βυθισθὲν πλακόστρωτον δάπεδον ἐνὸς δωματίου. Φαίνεται εἰς τὴν κάτω δεξιὰν γωνίαν τῆς εἰκόνης καὶ ἀκόμη καλύτερον ἐπὶ τοῦ πίνακος 219α. Αἱ πλάκες ἦσαν ὠραῖαι καὶ μεγάλαι, ἀλλὰ διετηροῦντο μόνον εἰς τὸ ΒΑ. τμημα τοῦ δωματίου, οὗ ἐν τῷ μετὰξὺ εἶχεν εὐρεθῇ καὶ ὁ Ἀνατολικὸς τοῖχος ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ χειμάρρου. Τὸ δωμάτιον ἔλαβε τὴν ἀρίθμησιν Δ3 ἀλλ' ἀπεδείχθη ταχέως, ὅτι ὑπ' αὐτὸ ὑπῆρχεν ἕτερος χῶρος ὑπόγειος, λελαξευμένος ἐντὸς τοῦ βράχου. Εἶναι ὁ μόνος μέχρι σήμερον εἰς τὸ εἶδός του καὶ διὰ τοῦτο ἐχαρακτηρίσθη ὡς «ὑπόγειον». Ἐπὶ τοῦ πίνακος 219β φαίνεται καλῶς ἡ ὀπή, δι' ἣς τὸ ὑπό-

λοιπον τμήμα τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου καταλίσθησεν εἰς τὸ ὑπόγειον καὶ παρέμεινε, λείψανον αὐτοῦ, ἡ ΒΑ. γωνία (δεξιὰ). Κατὰ τὴν σχετικὴν φράσιν τοῦ ἡμερολογίου (31-8-70) αἱ κεντρικαὶ πλάκες τοῦ δωματίου «ἐβυθίσθησαν μέχρι σχεδὸν 2 μ. βάθους», ἐκεῖ δὲ «προσέκρουσα εἰς νέον στρῶμα ἀγγείων καὶ ὀστράκων. Ταῦτα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χονδροειδῆ, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ὠραῖα ὄστρακα. Διακρίνεται καλῶς κωνικὸν ρυτὸν... εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος φαίνεται σαφῶς λαξευμένος ὁ βράχος... σκέπτεται τις μήπως πρόκειται περὶ ὑπογείου χώρου ἔχοντος εἴτε θρησκευτικόν, εἴτε καὶ ἀποθηκευτικὸν προορισμόν».

Οὕτω λοιπὸν ἐξηκριβώθη, ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τοῦλάχιστον τέσσαρα πατώματα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀνασκαφῆς (πίν. 220α): Τὸ ὑπόγειον, τὸ πρῶτον ἰσόγειον (μετὰ τῆς ἀντηρίδος καὶ τοῦ τμήματος τοῦ μὴ βυθισθέντος πατώματός του), τὸ δεύτερον ἰσόγειον, προσιτὸν ἐκ τῆς Βορείας αὐλῆς, μὲ τὰ περιγραφέντα κλιμακοστάσιά του καὶ τὸ ἀνώγειον, εἰς οὗ τὸ δάπεδον ὑπάρχει ὁ «βωμός». Ἡ ξυλινὴ γέφυρα ἐπὶ τῆς φωτογραφίας πίν. 220α εὐρίσκεται κατὰ τι χαμηλότερον τοῦ δαπέδου τούτου. Ἀδελον, ἂν ὑπῆρχε καὶ ἀνώτερον πάτωμα ἢ τοῦλάχιστον τὸ μεμονωμένον στεγοδωμάτιον, τὸ ὅποῖον γνωρίζομεν ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐκ Κνωσοῦ (πλακίδια φαγεντιανῆς).

Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς ἔδειξεν, ὅτι οὐ μόνον τὸ ἀνατολικὸν τοίχωμα τοῦ ὑπογείου εἶναι λαξευμένον εἰς τὸν βράχον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν ὑπάρχει ὡσαύτως λάξευσις. Ἀποτελεῖ εἶδος θολωτῆς κόγχης ἢ διόδου, ἣτις ἐφράσσετο ὑπὸ δεκάδων ἀγγείων, ἐξ ὧν ἔβριθε καὶ τὸ δάπεδον. Ὁ πίναξ 220β δεικνύει τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαξεύματος, κυριολεκτικῶς πεφραγμένον ὑπὸ ἀγγείων. Μόνον βραδύτερον, ἀφοῦ ἀπεκτήσαμεν καὶ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ «Δωματίου τῶν Κρίνων» (Δ2), ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν, ὅτι πιθανῶς τὰ ἀγγεῖα εἶχον ἀποθηκευθῆ ἐκεῖ ἐν βίᾳ διὰ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ σειсмоῦ.

Τοῦτο θὰ ἐξηγήσῃ πιθανῶς καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἀνακάλυψιν πολυτιμωτέρων εὐρημάτων: Ἦδη εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ πλακοστρώτου εἶχεν ἀνακαλυφθῆ χαλκοῦς προχυτικὸς κύαθος (κατωτέρω πίν. 289β), ἐντὸς δὲ τῶν κοσκινιζομένων ἐπιχώσεων ἄσπας λίθινον πῶμα κυκλικῆς πυξίδος, μολύβδινον σταθμίον καὶ ἄλλα μικροαντικείμενα (1-9-70). Τὴν ἐπομένην ὥμως ἡμέραν εὐρέθη ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον ὁ πρῶτος ἐκ Θήρας θησαυρὸς χαλκῶν σκευῶν. Εἶναι τελειῶς ἀνάλογος πρὸς ὅμοια σκεύη ἐνταφιασθέντα ἐντὸς οἰκιῶν τῆς Κνωσοῦ (σεισμός, προφανῶς ὁ ἴδιος σεισμός ἦτο ἡ αἰτία) καὶ πρὸς τὰ χάλκινα σκεύη τῶν βασιλικῶν λάκκων τῶν Μυκηνῶν. Ἐνταῦθα τὰ σκεύη εὐρέθησαν πυκνῶς παρ' ἄλληλα (πίν. 221α). Ἐκ λειψάνων ὀργανικῆς οὐσίας αἰχμαλωτισθέντων ἐντὸς τῆς ὀξειδώσεως τοῦ μεγίστου τῶν ἀγγείων συμπεραίνομεν, ὅτι ταῦτα εἶχον τυλιχθῆ ἐντὸς χονδροῦ ὑφάσματος (ἢ ἴσως λεπτῆς ψιάθου). Τὰ ἀγγεῖα ἦσαν τρεῖς πρόχοι καὶ δύο ταψία (ἔρα κατωτέρω πίν. 290-293). Ἐπὶ τῆς φωτογραφίας φαίνονται τὰ ἀπολιθωθέντα ἔχνη τῆς ψιάθου ἐπὶ τῆς κοιλίας τῆς μεγάλης πρόχου.

Προχωροῦντες πρὸς Νότον τοῦ Δ7 συναντῶμεν τὸν χώρον Δ1, ὅστις λόγῳ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τοῦ σχήματος ὠνομάσθη ἀκούθως «πολύθυρον». Φέρει τὸν ἀριθμὸν Δ1, διότι ἐνταῦθα ἐπεχειρήσαμεν τὸ πρῶτον τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς κισήρεως (τοῦτου ὄντος τοῦ ὑψηλοτέρου σημείου τῶν ἐπιχώσεων) καὶ προτοῦ ἀκόμη ἀποκαλυφθῇ ὁ χώρος τῆς Ξεστῆς (Δ4 - 7). Αἱ πρῶται λέξεις τοῦ ἡμερολογίου περὶ τοῦ ἐν λόγῳ χώρου εἶναι (17-8-70): «Φαίνεται νὰ εἶναι ἀποθήκη, διότι ἔχομεν μέχρις ὥρας τὰ χεῖλη 5 πίθων. Χωρίσματα ἐξ ὧμοῦ πηλοῦ ὑπάρχουν μέχρι στιγμῆς δύο».

Ὁ πίναξ 221β δεικνύει δύο ἐκ τῶν πίθων τούτων, τεθαμμένων εἰσέτι ὑπὸ τὴν κίστην. Ἀνήκουν εἰς τὴν ἀνατολικώτεραν ὁμάδα. Σχεδὸν ταυτοχρόνως ἀνεφάνησαν δυτικώτερον δύο ἄλλοι πίθοι. Ἐπειδὴ ἐκεῖ ἀνεφάνη καὶ ὁ δυτικὸς τοῦχος τοῦ δωματίου, ἔλαβον ἐκεῖθεν οἱ πίθοι τὴν ἀρίθμησιν, ἥτοι 1 ὁ δυτικώτερος καὶ 2 ὁ εὐθύς μετὰ τοῦτον, ὅστις ἔφερεν ὠραίαν διακόσμησιν μεγάλων λευκῶν κρίνων (πίν. 222α). Εἶναι ἐκ τῶν ὠραιότερων πίθων τῆς ἀνασκαφῆς, διετηρεῖτο δὲ εἰς καλὴν κατάστασιν, ἂν καὶ τεθραυσμένος (πίν. 222β). Ἰνα μὴ διαλυθῇ, ἐφήρμωσα ἐνταῦθα νέαν μέθοδον, διότι ἡ πλῆσις καὶ εἴτα ἡ συγκόλλησις τῶν τεμαχίων σημαίνει πάντοτε καὶ ἐλαφρὰν φθοράν. Παρεσκευάσαμεν διὰ τοῦτο μῆτρην ἐκ μείγματος γύψου καὶ σφαιριδίων τοῦ ἐλαφροτάτου πλαστικοῦ ὕλικου τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἐμπόριον ὡς Fringopan (διωγκωμένη πολυουρεθάνη). Ὁ πίθος μετεκομίσθη οὕτω αὐτούσιος εἰς τὸ ἐργαστήριον τῆς ἀνασκαφῆς, ἐνθα ἐφήρμωσθη ξηρὸς καθαρισμὸς καὶ συγκόλλησις. Ἡ ἐργασία ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ κ. Μαργαριτώφ (ἔρα καὶ κατωτέρω πίν. 262).

Ἀνατολικώτερον, εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν, ἔκειντο οἱ δύο ἔτεροι πίθοι τοῦ πίν. 221β, λαβόντες τοὺς ἀριθμοὺς 3 καὶ 4. Ἐπὶ τοῦ πίνακος 223α φαίνονται ἄνω οἱ πίθοι οὗτοι, εἴτα ἐν ὀρθίῳ πῆλινον χωρίσμα καὶ παρὰ τοῦτο μόνος ὁ πυθμὴν τοῦ πίθου 5, οὗτινος τὸ ἄνω μέρος ἦτο τελείως διαβεβρωμένον καὶ διελύθη. Ἐκ τούτων ὁ πυθμὴν τοῦ πίθου 3 περιεῖχεν ἀφθονίαν σπόρων σφαιρικῶν διαμέτρου 2 ἢ 3 χιλιοστῶν μόνον. Οὗτοι ὅμως εὐρέθησαν καλυπτόμενοι ὑπὸ ὥσει τριχωτοῦ περιβλήματος, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη διὰ τοῦ φακοῦ ὅτι ἦσαν τὰ ριζίδια τῶν σπόρων. Εἶχον βλαστήσει, ἐκεῖ ὅπου ἦσαν τεθαμμένοι. Ἐπομένως δὲν εἶχον κατ' ὑπὸ ζεύσεως τέφρας, ἀλλ' ἐπ' ἀρκετὸν παρέμειναν ἐντὸς ὕγρασίας καὶ λοιπῶν συνθηκῶν ἐπιτρεπουσῶν τὴν βλάστησιν. Ἐπειδὴ εἶχον βεβαίως ἀποθηκευθῇ ἐν καιρῷ θερούς, εἰς τοῦλάχιστον χειμῶν ἢ τοῦλάχιστον ἐν φθινόπωρον ἐμεσολάβησε μεταξὺ σεισμοῦ καὶ ἐκρήξεως. (Τὸ αὐτὸ φαινόμενον τῆς βλαστήσεως σπόρων παρετηρήθη καὶ ἐντὸς ἄλλου μικροῦ ἀγγείου τοῦ δωματίου τῶν Κρίνων Δ2, ἔρα κατωτέρω.) Ἡ φωτογραφία τοῦ πυθμένου τοῦ πίθου (πίν. 223β) δεικνύει μὲ ἀρκετὴν σαφήνειαν τὰ ριζίδια τῶν σπόρων.

Ὁ παραπλεύρως πίθος 4 περιεῖχεν ἄλευρον εἰς τὸν πυθμένα του, ὁστάριον, ἔχνη ἀνθράκων καὶ τεμάχιον μυλολίθου. Ὁ πέμπτος πυθμὴν ἀνήκεν εἰς μικρό-

τερον πίθον, εὐρέθησαν μάλιστα καὶ λείψανα ἐνὸς ἔκτου πίθου ἢ ἄλλου ἀγγείου. Παραπλευρῶς ἔκειτο ἐν σφαιρικὸν σκεῦος, οὗ ἐντὸς ἔκειτο χάλιζ-σφῦρα.

Τὸ πολύθυρον ἔφερε πέντε ἐν συνόλῳ λιθίνας παραστάδας. Ἡ πέμπτη καὶ τελευταία (ἥς συνέχειαν ἀπετέλει ἡ ὀρθία πηλίνη πλάξ ἡ ὀρατὴ ἐπὶ τοῦ πίνακος 223α) ἔφερεν εἰσέτι (πίν. 224α) λείψανα ξύλου ἐπ' αὐτῆς. Τὸ μῆκος τοῦ ξύλου ἦτο 26 καὶ τὸ πλάτος 10 ἑκατοστῶν. Ἡ παραστάς αὕτη φέρει ἓνα μόνον ὀδόντα, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ ἔχουσι σχῆμα Ζῆτα (Ι). Τὸ μῆκος αὐτῆς εἶναι 77 καὶ τὸ πλάτος (ἄνευ τοῦ ὀδόντος) 23 ἑκατοστά. Μεταξὺ τῶν πίθων 3 καὶ 4 εἶχε πέσει καὶ ἐνσφηνωθῇ μεγάλη πλάξ (64 × 41 ἐκ.) εἰς ὀρθίαν θέσιν. Εἰς τὴν συνολικὴν εἰκόνα (πίν. 224β) φαίνονται αἱ τέσσαρες ἐκ τῶν παραστάδων τοῦ πολυθύρου, ὁ δὲ πίθος ἀρ. 1 εὐρίσκεται εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν του μεταξὺ τῆς δυτικωτάτης (ἀοράτου) καὶ τῆς ἐπομένης παραστάδος. Μεταξὺ τῶν δύο ἐπομένων παραστάδων ἔκειτο ὁ Πίθος τῶν Κρίνων, ἡ ἐπομένη θύρα ἦτο ἐλευθέρα, ἡ δ' ἐπομένη ἐφράσσετο ὑπὸ τῶν πίθων 3 καὶ 4 (πίν. 221β). Ἀρχικῶς δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν περιέργον αὐτὴν θέσιν ὀγκωδῶν πίθων μεταξὺ τῶν θυρῶν ἐνὸς πολυτελοῦς διαμερίσματος (τὰ πολύθυρα εἶναι πάντοτε διακεκριμένοι χώροι). Ἐν τούτοις ἡ ἐρμηνεία εἶναι ἀπλῆ καὶ διδακτικὴ: Ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας σεισμοπαθεῖς χώρας ὑπάρχει ἡ συνήθεια νὰ προστρέχουν οἱ κινδυνεύοντες ὑπὸ τὰς θύρας, διότι νομίζουν ὅτι αἱ θύραι ἀντέχουν εἰς τὴν πτώσιν. Εἶναι προφανές, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Θήρας ἔσπευσαν διὰ τὸν ἴδιον λόγον νὰ μεταφέρουν τοὺς πίθους τῶν ὑπὸ τὰς θύρας. Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι μικρότεροι δονήσεις προηγήθησαν τοῦ μεγάλου σεισμοῦ.

Ὁ Δυτικὸς τοῖχος τοῦ πολυθύρου, ἐν μέρει ἐκτισμένος διὰ ξεστῆς λιθοδομῆς καὶ βλέπων πρὸς τὴν ὁδόν, φέρει σαφῆ τὰ ἴχνη ὀριζοντίας ξυλοδεσίας, ὀρατῆς ἐπὶ τοῦ πίνακος 225α. Ἐπὶ τοῦ τοίχου φαίνεται σωρὸς ἀγνύθων, πρᾶγμα ἴσως σημαῖνον ὅτι εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὑπῆρχε φλιά παραθύρου. Ὡσαύτως εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ τοίχου εἶναι ὀρατὸν ἀνάστροφον λοπάδιον.

Πρὸς Νότον τοῦ πολυθύρου ἀνοίγεται χώρος ἀσαφῆς εἰσέτι, προχωρῶν εἰς βάθος. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθη εἰς ἓν σημεῖον τοῦ δαπέδου κηλὶς ἐξ ὀργανικῆς οὐσίας, σχήματος ἄλλοτε στρογγύλου καὶ ἄλλοτε ἐλαφρῶς ἐλλειψοειδοῦς, ἀναλόγως τῶν φάσεων τοῦ καθαρισμοῦ (πίν. 225β). Ἐνίοτε ἐδίδετο ἡ ἐντύπωσις πλεκτοῦ ἀντικειμένου, οἷον κυλινδρικῶς συνεστραμμένης ψιάθου. Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς πιθανῶς θὰ δείξῃ περισσότερα. Ἰχνη τέφρας καὶ ἀνθρώπων εὐρέθησαν παρὰ τὴν κηλῖδα. Ὀλίγον περαιτέρω εὐρέθη ἐν τεμαχίοις ἀλαβάστρινον ἀντικείμενον ὁμοιάζον πρὸς κηροπήγιον (κατωτέρω πίν. 295β). Ἰσως πρόκειται περὶ λαίμου λιθίνου ἀγγείου. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων εὐρημάτων μνημονευτέα ὀφθαλμοπρόχους εὐρεθεῖσα εἰς τὰ ἀνώτατα στρώματα, ἐπομένως ἀνήκουσα εἰς ἄνω πάτωμα. Φέρει γραπτοὺς δύο δελφῖνας ὁμοῦ μετὰ μικρότερον ἰχθύων. Ὁ ρυθμὸς ὅμως εἶναι MM III.

TO MIKRON «ΔΩ-
MATION ΤΩΝ ΚΡΙ-
ΝΩΝ» (Δ2)

Ὁ τρόπος τῆς ἀνασκαφῆς ἠνάγκαζεν ἡμᾶς, λόγῳ εὐκολίας κατὰ τὴν ἀποκόμισιν τῶν ἐπιχώσεων, νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὸν χώρον τὸν συναπτόμενον Νοτιοανατολικῶς πρὸς τὸ παράθυρον Δ1. Διὰ τοῦτο ὠνομάσαμεν τὸ αὐτόθι μικρὸν ἀποκαλυφθὲν δωμάτιον Δ2. Αἱ διαστάσεις του εἶναι νῦν περίπου 2.30×2.50 μ. Φέρει ἐξαιρετικῶς παχεῖς τοίχους, σχεδὸν 1.50 μέτρα πανταχόθεν, ἰδίως πρὸς Νότον, Δυσμὰς καὶ Βορρᾶν (ὅπου ὁ τοῖχος εἶναι διπλοῦς), ἀλλ' οὐδὲν προέδιδε τὰς ἐκπληξεῖς καὶ τοὺς θησαυροὺς, τοὺς ὁποίους θὰ παρουσίαζε τὸ δωμάτιον τοῦτο. Ὁ πίναξ 226α (ἀριστερὰ) δεικνύει τὸ δωμάτιον.

Τὰ ἀνώτατα στρώματα ἔδειξαν ἀσυνήθως πολλὰ τεθραυσμένα ἀγγεῖα. Ἰδιαιτέραν ὅμως σημασίαν ἀπέκτησε τὸ δωμάτιον, μόλις ἀνεφάνη ἡ λαβὴ χαλκίνου ταγῆνου, τὸ ὁποῖον διετηρεῖτο ὁλόκληρον καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν (πίν. 226β καὶ κατωτέρω πίν. 289α. Διάμ. 30 - 31 ἐκ.). Ἀκολούθως εὐρέθη γλωσσοειδὲς μαχαίριον («ξυρὸν») μήκους 16 ἑκατοστῶν, ἀλλὰ τὸ δωμάτιον ἐχαρακτηρίζετο εἰσέτι ὡς «ἀποθήκη». Διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸ ἡμερολόγιον τῆς 24ης Αὐγούστου μνημονεύονται σκέψεις, αἵτινες, ἂν καὶ τότε πρόωροι, ἀπεδείχθησαν ὀρθαί: «Μικρὸν δωμάτιον πιθανώτατα θρησκευτικῆς χρήσεως. Εἰς τὰ ἀνώτατα στρώματα περιεῖχε φύρδην-μεῖγδην θραύσματα κεραμεικῆς γραπτά, εἰ καὶ οὐχὶ λεπτῆς ποιότητος. Τώρα... ἄλλα εὐγενέστερα ἀγγεῖα ἀναφαίνονται, ὧν μεταξὺ μικρὰ μαστοπρόχους, καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων κύκλω εἶναι προσκεκολλημένον εἰσέτι κονίαμα λαμπροῦ ἐρυθροῦ χρώματος. Εὐρέθη καὶ ὀρμαθὸς μικρῶν ἀγκίστρων, ἄνευ ὄγκου ὅμως...».

Τὰ «εὐγενέστερα ἀγγεῖα» καὶ γενικῶς τὰ εὐρήματα τοῦ Δ2 θὰ παρελάσουν ἐνταῦθα διὰ σειρᾶς φωτογραφιῶν μετὰ βραχυτάτων περιγραφῶν. Πᾶσα συστηματικὴ περιγραφή, ἔστω καὶ στοιχειώδης, θὰ κατελάμβανεν ὄγκον ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν παροῦσαν ἐκθεσιν. Ὡς ἐλέχθη, ὁ Β. τοῖχος τοῦ δωματίου εἶναι παχύτατος, διότι εἶναι διπλοῦς. Εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ κενὸν ἀνευρέθησαν δύο ἀκέραιοι πῆλιντοι κρατευταὶ καὶ τριποδικὴ χύτρα ἐπιμελεστέρας κατασκευῆς (πίν. 227α καὶ κατωτέρω πίν. 299α). Ὑπὸ τὸν πυθμὲνα τῆς χύτρας ὁ ἐπιμελητὴς κ. Ντούμας παρετήρησε κεχαραγμένον τὸ σημεῖον τοῦ διπλοῦ πελέκεως. Ἐπομένως τὸ σκεῦος δέον νὰ θεωρηθῇ ἱερόν, γνωρίζομεν δ' ὅτι ἡ «ιερά χύτρα» ἐλέγετο θάρρηλος.

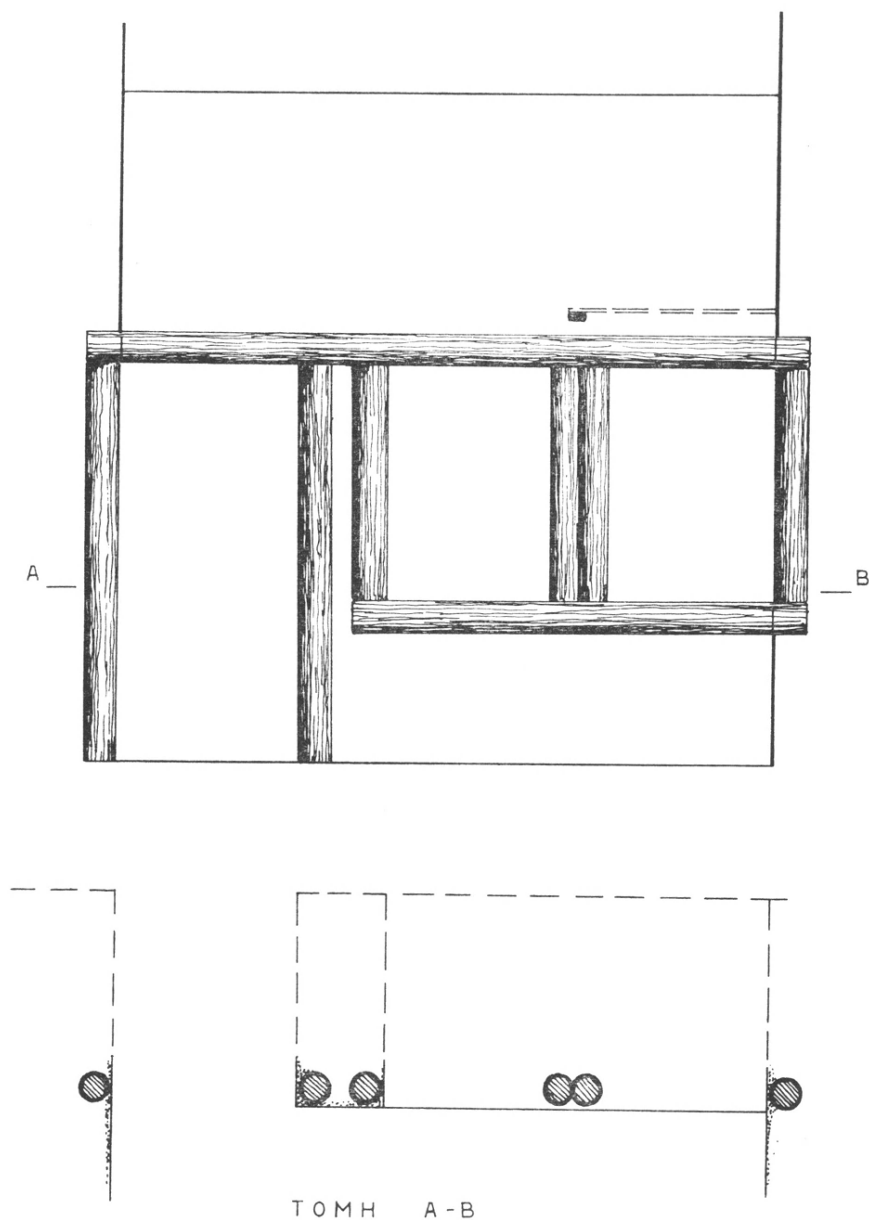
Ἡ πληθώρα τῶν εὐρημάτων τοῦ δωματίου ὑπῆρξεν ὄντως καταπληκτικὴ. Τὰ πρῶτα ἀγγεῖα ἀνεφάνησαν ἐν σωρῶ εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν αὐτοῦ εὐθὺς ὡς ἀπεμακρύνθη ἡ ἐπίχωσις. Ἐπρόκειτο περὶ κυάθων, πρόχων καὶ μεμονωμένως καὶ ἄλλων ἀγγείων (πίν. 227β). Μόλις ἀφῆρέθησάν τινα ἐκ τούτων ἄλλα ἀνεφάνησαν ἀμέσως (πίν. 228α) καὶ κατόπιν ἄλλα (πίν. 228β). Μεμονωμένα ἦ καὶ εἰς μικρὰς ομάδας εὐρίσκοντο καὶ ἄλλα ἀγγεῖα, π.χ. ἄωτοι κυάθοι εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν (πίν. 229α). Ἀλλ' ὁ κύριος ὄγκος εὐρίσκετο εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν καὶ γενικῶς κατὰ μῆκος τοῦ Δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου.

Ἐντὸς ὀλίγου ἀνεκαλύφθη καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου. Πράγματι, ὁ τοῖχος ἤρχισε νὰ παρουσιάζῃ ζωηρὸν ἐρυθρὸν κονίαμα, ἐν μέρει καταπεσὸν εἰς τεμάχια, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον διατηρούμενον εἰς τὴν θέσιν του. Εἰς βάθος ὀλιγώτερον τοῦ μέτρου ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτάτου σφζομένου σημείου τοῦ τοίχου, τὸ κονίαμα ἤρχισε νὰ κάμπτεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ νὰ προχωρῇ ὀριζοντίως πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ δωματίου. Ὅπου εἶχεν ἀποπέσει τὸ κονίαμα, ἐφαίνοντο καθαρῶς τὰ ἴχνη παραλλήλων αὐλακώσεων ἐπὶ τῆς ἄσπας. (Σημειωτέον ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ δωματίου ἦτο ἕως ἄνω πεπληρωμένον ἡφαιστειακῆς τέφρας ἀναμείκτου μετὰ ἄμμου. Κίσηρις οὐδαμοῦ ἀνεφάνη ἐντὸς αὐτοῦ.) Ἐντὸς ὀλίγου ἐγένετο σαφές, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ὀριζοντίου ρυμοῦ (ραφίου) ἐκ καλαμοειδῶν ἢ ἄλλων ραβδίων πυκνῶς ἡπλωμένων κατὰ παράλληλον πρὸς τὸν τοῖχον φοράν. Ὁ πῖναξ 229β δεικνύει τὸν ρυμόν. Τὰ παχύτερα ἐγκάρσια αὐλάκια ἦσαν ραβδία ἐμπεπηγμένα εἰς τὸν τοῖχον. Ἦσαν προφανῶς ἐφωδιασμένα διὰ πυκνῶν ὀπῶν, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο τὰ καλάμια, διότι οὕτω μόνον ἐξηγοῦνται αἱ λεπτομέρειαι τῶν αὐλακώσεων.

Χονδρότερα δοκίδια (8 - 10 ἐκ. διαμέτρου), ὡς αἱ ὅσαι αἱ σφζόμεναι ἐπὶ τῶν τοίχων δεικνύουν, συνεκράτουν τὸν ρυμόν. Αἱ ὅσαι αὗται ἔχουσιν ἀνοιχθῇ ἐπὶ μελαίνης ζώνης, ἥτις περιέθεε τὸ δωμάτιον μόνον ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχεν ὁ ρυμός (πίν. 230α καὶ 231). Ἐπομένως ὁ ρυμός ἦτο ἀρχικὴ κατασκευή, οὐχὶ προσθήκη ἀνάγκης. Τὰ ἐξωτερικὰ ἄκρα τῶν δοκίδων ἐστηρίζοντο ἐπὶ ὀριζοντίας δοκοῦ βαινούσης παραλλήλως ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον. Ἀποτύπωμα μιᾶς τοιαύτης δοκοῦ τοῦ Δυτικοῦ τοίχου φαίνεται ἐπὶ τοῦ πῖνακος 227β, ὁπότε ὁ ρυμός δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποκαλυφθῇ καὶ τὸ ἀποτύπωμα μᾶς ἦτο τότε ἀκατάληπτον.

Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ ρυμοῦ ἦτο κεκαλυμμένη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ οἱ τοῖχοι κονιάματος καὶ ἦτο ἐπίσης ζωηρῶς ἐρυθροβαφής. Περιέργον εἶναι, ὅτι τὰ ἀγγεῖα (κύαθοι), ἅτινα εἶχον ἀποτεθῇ ἀνάστροφα ἐπὶ τοῦ κονιάματος, ἀφῆκαν ἐξωγκωμένον κυκλικὸν ἴχνος ὡς εἰ εἶχε προξηνηθῇ ὑπὸ σικύας (βεντούζας). Ὁ πῖναξ 229β δεικνύει τὸ ράφιον εἰς ἓν σημεῖον τοῦ Δυτικοῦ τοίχου, ὅπου διετηρήθη ἐξαιρετικῶς πλατύ (ἔφθανε τὰ 65 ἐκατοστά). Εἰς τὸ ἄνω δεξιὸν ἄκρον διακρίνονται μερικαὶ «βεντούζαι». Ἡ εἰκὼν, πίν. 230β, δεικνύει τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ δωματίου, ἐνθα αἱ βεντούζαι ἠφθόνουν.

Ὑπὸ τὴν μέλαιναν ταινίαν τὸ χρῶμα τοῦ κονιάματος ἀπέβαινε λευκόν. Ὁ προσεκτικὸς καθαρισμὸς τῆς σκληρᾶς ἄσπας ὑπὸ τοῦ Σταματίου Περράκη, συντηρητοῦ, ὅστις εἰργάσθη μὲ ἀπαράμιλλον θέλησιν καὶ δεξιότητα, ἔδειξεν ἐπὶ τοῦ Νοτίου τοίχου τὸ πρῶτον κρίνον, ζωγραφιστὸν διὰ ζωηροτάτου ἐρυθροῦ χρώματος. Ἡ εἰκὼν, πίν. 231α, εἶναι μία ἐκ τῶν πολλῶν, αἱ ὁποῖαι δεικνύουν τὰς στιγμὰς ἐκείνας. Ἄνω εἶναι καλῶς ὁρατὴ ἡ μέλαινα ζώνη μετὰ ὀπῶν τῶν δοκίδων, μικρότατον ὀριζόντιον τμήμα τοῦ ραφίου (τὸ ὁποῖον ἐνταῦθα δὲν διετηρήθη) καὶ ὑπὲρ τοῦτο τὸ ἀνώτατον ἐρυθρὸν κονίαμα τοῦ δωματίου. Ἡ εἰκὼν, πίν. 231β, δεικνύει τὸ αὐτὸ εὐκρινέστερον. Τὰ ἄνθη προέβαλλον τὸ ἐν μετὰ τὸ

Εἰκ. 1. 'Ο ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ Δ2 ἐκ Δυσμῶν. 'Οψις καὶ ὀριζοντία τομή.

ἄλλο τόσοι ζωνοὶ, μετὰ τόσοι ἀπαστράπτοντα χρώματα (ἐρυθρὰ τὰ κρίνα, χρυσοκίτρινοι οἱ κορμοὶ των), ὥστε πολλοὶ ἐξέλαβον τὸν Περράκηι οὐχὶ ὡς ἀποκαλύπτοντα, ἀλλ' ὡς ζωγραφοῦντα τὰ ἄνθη. Τὸ διαμέρισμα ἀμέσως ὠνομάσθη «τὸ Δωμάτιον μετὰ τὰ Κρίνα».

Ἐντὸς ὀλίγου ἐξηκριβώθη, ὅτι οἱ τρεῖς τοῖχοι τοῦ δωματίου (Νότιος-Δυτικὸς-Βόρειος) ἐκαλύπτοντο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω ἀπὸ μίαν συνεχῆ τοιχογραφίαν, παριστάνουσαν ἐαρινὸν τοπίον. Ἀνὰ τρεῖς πολύχρωμοι βραχῶδεις, ὄρεινοι καὶ παράξενοι ὄγκοι εἰς ἕκαστον τοῖχον καλύπτονται ὑπὸ συστάδων ἐρυθρῶν κρίνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιίπτανται χελιδόνες μονήρεις ἢ ἀνὰ ζεύγη. Ὁ τέταρτος τοῖχος ὁ Ἀνατολικός, δὲν ἔφερε τοιχογραφίαν, διότι ἀναλύεται εἰς δύο παράθυρα καὶ μίαν θύραν. Εἶναι τοῖχος ἐξαιρετικοῦ πάχους (πίν. 226α), ἡ δ' ἐξωτερικὴ πλευρὰ του διὰ λόγους ἀσφαλείας δὲν ἐκαθαρίσθη εἰσέτι. Ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ φέρει σαφῆς τὰ ἔχνη τῶν ξυλίνων παραστάδων τῆς θύρας καὶ τῶν πλαϊσίων τῶν παραθύρων. Τὸ σχέδιον εἰκ. 1 δεικνύει πρόσοψιν καὶ ὀριζοντίαν τομὴν τοῦ τοίχου.

Τὸν καθαρισμὸν τοῦ δωματίου ἤρχισαμεν ἐκ τῆς Νοτίας πλευρᾶς. Εὐθὺς ὡς ἐβαθύνομεν τὸ δωμάτιον περὶ τὸ ἐν μέτρον παρουσιάσθη εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τὸ χεῖλος μεγάλου πίθου (πίν. 232α). Δεξιώτερον εὐρέθη μᾶζα σκληροτέρας ἄσπας. Ἀπεχωρίσθη προσεκτικῶς ἀπὸ τῆς μαλακωτέρας ὑπολοίπου, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκε σαφὲς σχῆμα, ὡς βλέπει τις καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνας. Ὑπὸ τὸ κατασκευάσμα διαφαίνεται (δεξιὰ) ἐν ἀγγεῖον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ κατασκευάσματος «ἄφθονος λευκὴ ὕλη ὡς κινίνη. Συνελέξαμεν ἀρκετὴν ποσότητα. Ἡ διὰ φακοῦ ἐξέτασις δεικνύει λεπτότατα τεμάχια ἀχύρων κοίλων (ἄρα κριθῆς) καὶ πρόκειται περὶ πιτύρων ἴσως...» (ἡμερολόγιον τῆς 2-9-70).

Ἐτι βαθύτερον προχωροῦντες, ἐν μέσῳ ἀγγείων ἅτινα ἐφωτογραφίζοντο καὶ ἀπεκομίζοντο, συνηντήσαμεν ὁπὴν ἐντὸς τῆς ἄσπας. Ἐχύθη ἐντὸς αὐτῆς γύψος καὶ προεχωρήσαμεν βραδέως. Μετὰ τινὰς ἡμέρας παρουσιάσθη ἡ εἰκὼν τοῦ πίνακος 232β: Ὁ πίθος ἔχει ἀποκαλυφθῆ. Ὁ γύψος ἀπέδωκε μίαν ποτὲ ξυλίνην κλίνην καὶ ὑπὸ τὴν κλίνην ἔκειντο ἐν σωρῷ μετρίου μεγέθους ἀγγεῖα. Ὁ πίναξ 233α παρουσιάζει τὴν κλίνην ἐκ τῶν ἄνω, ἵνα δεῖξῃ μέρος μόνον τῶν ἀγγείων, ἅτινα ἐκρύπτοντο ὑπ' αὐτήν. Ἐπὶ τοῦ πίνακος 233β φαίνεται μία ἐνδιὰφερουσα λεπτομέρεια: Οἱ πόδες τῆς κλίνης ἀπέχον τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου (τὸ ὁποῖον εἶναι εἶδος ὠραίου ψηφιδωτοῦ) περὶ τὰ 10 ἑκατοστά. (Ἡμεῖς ἐθέσαμεν λεπτὰς πλάκας εἰς τὰ κενά.) Ἐπομένως, ὅτε μετεφέρθη ἐκεῖ ἡ κλίνη, τὰ πεσόντα ἀντικείμενα, κονιάματα κλπ. εἶχον ὑψώσει τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου. Ὁ πίναξ 234α δεικνύει τμήμα τῆς μιᾶς τῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς κλίνης. Οἱ εἰς διάφορα σημεῖα ὄγκοι τοῦ γύψου ἀποδίδουσιν ἀμόρφους κοιλότητας, ἴσως φθαρτὰ ἀντικείμενα ἐπὶ τῆς κλίνης εὐρεθέντα κατὰ τὴν ὥραν τῆς καταστροφῆς. Ὁ πίναξ 234β τέλος, ἀποδίδει εἰς ἐλαφρῶς ἑλασσον τοῦ φυσικοῦ μεγέθους ἐν τμήμα τῆς μακροῦς πλευρᾶς τῆς κλίνης, ἵνα γίνωσιν ὁρατοὶ οἱ

θώμιγγες. Οὗτοι συνεκράτουν τεταμένον τὸ χονδρὸν ὕφασμα, δέρμα ἢ μᾶλλον δικτυωτὸν ἐφ' οὗ ἐτοποθετοῦντο στρώμα καὶ κλινοκαλύμματα. Τὸ σύνολον τοῦ Ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Νοτίου τοίχου διαρκούσης τῆς ἐργασίας ἀποδίδει ὁ πίναξ 235α.

Ἐπὶ τοῦ πίνακος 235β φαίνεται τὸ δυτικὸν ἥμισυ τοῦ Νοτίου τοίχου καὶ ὁ ἥμισυς Δυτικὸς τοῖχος τοῦ δωματίου μετὰ τοῦ ἐρωτικοῦ χαριεντισμοῦ δύο χελιδόνων. Ἀριστερὰ φαίνεται ὁ τελευταῖος βράχος τοῦ Νοτίου τοίχου μετὰ θαυμαστῆς μονήρους χελιδόνος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἴσως τὸ ἀριστούργημα τοῦ προϊστορικοῦ καλλιτέχνου.

Ὁ Δυτικὸς τοῖχος ἔφερε καὶ οὗτος πλῆθος ἀγγείων πρὸ αὐτοῦ. Ὁ πίναξ 236α δεικνύει μερικὰ ἐξ αὐτῶν πλησίον τοῦ δαπέδου. Τινὰ φέρουν λίθινον πῶμα, ἄλλων τὰ στόμια πωματίζονται διὰ μικροτέρων ἀγγείων. Εἰς λύχνος πῆλινος ἡχμαλωτίσθη ὑπὲρ τὰ ἀγγεῖα ἐντὸς τῆς ἄσπας, καθὼς ἐπιπτεν ἄνωθεν. Ὁ πίναξ 236β δεικνύει χάλκινον δρέπανον ὁμοίως αἰχμαλωτισθὲν πρὸ τοῦ ζεύγους τῶν χελιδόνων. Ὅταν τοῦτο ἀφηρέθη ἵνα προχωρήσῃ ὁ καθαρισμός, ἀνεφάνη ὑπὸ τὰς χελιδόνας ψευδόστομος ἀμφορεύς, διότι καὶ οὗτος συνήντησεν ἐμπόδιον κατὰ τὴν πτώσιν του (πίν. 237α).

Ἐπὶ τοῦ πίν. 238 δεικνύονται τὸ τέλος τοῦ Δυτικοῦ τοίχου καὶ (δεξιὰ) τὸ Δυτικὸν τμήμα τοῦ Βορείου τοίχου. Εἰς τὴν ρίζαν τοῦ τοίχου τοῦτου ἀνοίγεται βαθεῖα κόγχη. Τὰ τοιχώματά της εἶναι ἐρυθροβαφῇ καὶ διὰ τὸ πάχος τοῦ τοίχου εἶναι πολὺ βαθεῖα. Εὐρέθη κυριολεκτικῶς βεβυσμένη ὑπὸ ἀγγείων. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος βλέπει τις προχυτικὸν ἀγγεῖον, οὗ ὡς πῶμα χρησιμεύει ἕτερον μικρότερον ἀγγεῖον, πωματιζόμενον καὶ τοῦτο ὑπὸ χάλικος.

Ἐκ τῆς κόγχης ταύτης προέρχεται καὶ ὁ ὠραῖος προχύτης πίν. 270 κατωτέρω. Μίαν ἐκ τῶν φωτογραφιῶν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Β. τοίχου δεικνύει ὁ πίν. 237β. Βλέπει τις τὸ δεύτερον ζεῦγος ἐρωτύλων χελιδόνων καὶ ὑπὲρ αὐτὰς αἰωρούμενον ἐντὸς τῆς ἄσπας ἐν ἀγγεῖον, ὅπερ ἀπεδείχθη εἴτα μαστοπρόχους ἄθικτος καὶ ἀμεταχείριστος. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σχεδὸν τοῦ δωματίου μία τριποδικὴ χύτρα κεῖται πλαγίως. Εἶναι ὡς νὰ διερράγη αἰφνιδίως ἡ στέγη τοῦ δωματίου ὑπὸ τὸ βάρος τῆς πιπτούσης ἄσπας, ἥτις παρέσυρε τὰ πάντα ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἄλλων σκευῶν πεσόντων μέχρι τοῦ δαπέδου καὶ ἄλλων αἰχμαλωτισθέντων εἰς διάφορα ὕψη. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι εἰς τὸ κέντρον τοῦ δωματίου δὲν ἀνευρίσκοντο ἀγγεῖα. Ἐπομένως τὰ κατὰ τοὺς τοίχους εὐρεθέντα ἔκειντο τὰ μὲν εἰς τὸ δάπεδον (ἀφοῦ τινα ἔφερον καὶ πώματα), τὰ δὲ ὑπὸ τὴν κλίνην, τὰ δὲ εἰς διάφορα ὕψη εὐρεθέντα παρεσύρθησαν ἐκ τοῦ ὑποχωρήσαντος ραφίου.

Διὰ πρώτην φοράν ἡ Τύχη ἢ μᾶλλον ἡ συμφορὰ τῆς Τύχης, ἣν ἐξάπέλυσεν ὁ Ἐγκέλαδος, ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ἐν ἀκέραιον ζωγραφικὸν ἀριστούργημα ἐνὸς μεγάλου καλλιτέχνου.

Ἐγένετο Συμβούλιον ἐπὶ τόπῳ, μετεχόντων πάντων τῶν Προϊσταμένων τοῦ Ἰδρύματος Συντηρήσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. (Ζαχαρίου,

Μαργαριτώφ, Μπαλτογιάννης.) Ἡ τοιχογραφία εὐρίσκετο βεβαίως εἰς τὴν θέσιν τῆς, ἀλλὰ πολλὰ μέρη εἶχον ἀποκολληθῇ, ἐξογκωθῇ καὶ μετακινήθῃ· οἱ τοῖχοι εἶχον ἀποκλίνει τῆς καθέτου καὶ εἶχον ἐλαφρῶς παραμορφωθῇ. Παρὰ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν μου νὰ μείνῃ ἡ τοιχογραφία εἰς τὴν θέσιν τῆς, ἡ Ἐπιτροπὴ ὁμοφώνως ἀπεφάνθη, ὅτι πρέπει νὰ ἀποκολληθῇ καὶ νὰ μεταφερθῇ εἰς τὸ ἐργαστήριον.

Κατόπιν τούτου, ὁ πρῶτος καθαρισμὸς ἐγένετο ἐπὶ τόπου. Ἡ τοιχογραφία ἐστεροποιήθη δι' ἐπικολλήσεως ταινιῶν γάζης. Ὁ Περράκης κατὰ τρόπον δεξιότατον ἀπεκόλλησε τὴν τοιχογραφίαν τεμάχιον πρὸς τεμάχιον, ὅπως ἀκριβῶς ἐπέβαλλον αἱ ἤδη ὑπάρχουσαι ρωγμαί. Μέγας ξύλινος σκελετὸς κατεσκευάσθη καὶ ἐρειδομένη ἐπ' αὐτοῦ ἡ τοιχογραφία ἐξήχθη, ἀνὰ ἐν τεμάχιον ἕκαστος ὁλόκληρος τοῖχος (πίν. 239α). Εἰς ἐν μόνον σημεῖον (κάτω ΝΔ. γωνία) ἡ γωνία τῆς τοιχογραφίας διετηρεῖτο ἄνευ ρωγμῆς. Δι' εἰδικῆς μήτρας οἱ τεχνικοὶ μας ἐξήγαγον καὶ τὴν γωνίαν μετὰ τὸ κονιάμα τῆς ἄθικτον, χωρὶς νὰ θραυσθῇ. Ὁ πίναξ 239β δεικνύει τὸ δωμάτιον, γυμνὸν πλέον, ἐκ Νότου. Τὸ Τεχνικὸν προσωπικὸν εἶναι ἄξιον εὐγνωμοσύνης. Κατὰ σύστασιν τούτου ἡ τοιχογραφία μετεφέρθη εἰς τὰς Ἀθήνας, διότι αἱ μήτραι ἐπέτρεπον ἀκίνδυνον μετακίνησιν. Διὰ πολυμήνου ἐργασίας εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ἡ τοιχογραφία ἀποκατεστάθη πλήρως.

Ο ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ
ΧΩΡΟΣ ΤΟΥ
ΤΟΜΕΩΣ Δ

Ὁλόκληρος ὁ χώρος πρὸς Ἀνατολὰς (τοῦ Δ2 καὶ τῶν λοιπῶν περιγραφέντων ἢ μὴ χώρων) εἶναι ἀκόμη πρακτικῶς ἄσκαφος. Εἶναι ἀκριβῶς ὁ ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ χει-

μάρρου χώρος. Ἡ φωτογραφία, πίν. 240α, ληφθεῖσα ἐκ Νότου κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἀνασκαφῆς, δεικνύει εἰσέτι δεξιὰ τὸν ἀναλημματικὸν Δυτικὸν τοῖχον τοῦ χειμάρρου, ὅστις μάλιστα εἰς τὸ ἄνω ἄκρον φέρει ὀπισθεν καὶ τμήμα ἀρχαιότερου τοίχου, πάντως ἡλικίας τὸ πολὺ ἑκατοντάδων τινῶν ἐτῶν. Οἱ τοῖχοι οὗτοι τῶν ὀχθῶν τοῦ χειμάρρου, ἐπισκευαζόμενοι κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἐπέτειναν τὴν ἀναμόχλευσιν τῶν στρωμάτων, ἣν ἐπέφερον αἱ πλήμυραι πολλῶν αἰώνων.

Ἡ πρώτη ἡμῶν δοκιμὴ εἰς βαθύτερα στρώματα (ὄρατῇ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνης) ἔδειξεν ἀμέσως στρῶμα καταστροφῆς. Εἶχε κρημνισθῇ πρὸς τὰ ἔξω ὁ τοῖχος τοῦ Νοτίως τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων χώρου (Δ9 ἐπὶ τοῦ σχεδίου). Ἡ δὲ ἐντὸς τῆς δοκιμαστικῆς τομῆς διακρίνει τις τὰ ἔχνη δύο παραθύρων, ἀνηκόντων εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ Δ9. Ἡ ἐπομένη φωτογραφία (πίν. 240β) δεικνύει τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ στερεοῦ καὶ παχέος τούτου τοίχου. Φαίνονται καθαρῶς τὰ δύο παράθυρα καὶ ἀριστερὰ τούτων διαφαίνεται (ὀπισθεν τοῦ ἐργάτου) στενόμακρον ἄνοιγμα ὡς πολεμίστρα. Τὰ παράθυρα ἐκαθαρίσθησαν μέχρι τοῦ ἐπιτρεπομένου ὀρίου καὶ ὑπεστυλώθησαν προχειρῶς (πίν. 241) μέχρις ὀριστικῆς στερεώσεώς των.

Ἐντὸς ὀλίγου ἀνεφάνη καὶ ἡ θύρα τοῦ Δ9, ἐκ τῆς ὁποίας, ὁμοῦ μετὰ τῶν πεσόντων ἐρειπίων, προέβαλλον καὶ τινα ἀγγεῖα, ὧν εἷς ἀμφορεὺς μετὰ ἐλλειψοειδοῦς στομίου ἀκέραιος (πίν. 242α). Τοῦτο ἐσήμαινεν ὁμαδικὴν πτώσιν ἐκ ρυμῶν ἢ ἐκ τῶν ἄνω πατωμάτων.

Ἔτι βορειότερον, ἔναντι τοῦ Δ2 καὶ περαιτέρω πρὸς Βορρᾶν, κατέστη φανερόν ὅτι τὰ δωμάτια συνεχίζονται πρὸς Ἀνατολάς, ἐνῶ τὸ νοτιώτερον τμήμα παρεῖχε μᾶλλον τὴν ἐντύπωσιν ὁδοῦ. Ἐναντι τῶν χώρων Δ8 ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἀπεκαλύφθη χάος ἀποτελούμενον ἀπὸ στρώμα ἐρειπίων (λίθους καὶ πλάκας), τεθραυσμένους πίθους καὶ ἄλλα τεμάχια ἀγγείων, ὧν ἰδέαν δίδει ὁ πίναξ 242β. Μόλις ἀφηρέθησαν ταῦτα, ἀνεφάνη πὺς τραπέζης προσφορῶν ἐκ γραπτοῦ κονιάματος φέρων πολυχρώμους δελφῖνας μεταξὺ θαλασσίας βλαστήσεως (πίν. 243α). Κατέστη σαφὲς ἐντὸς ὀλίγου, ὅτι ἡ τράπεζα ἦτο μὲν τεθραυσμένη, ἀλλὰ διετηρεῖτο ὁλόκληρος. Τὸ εὑρημα ἦτο πολύτιμον, διὰ τοῦτο τὰ εὐθραυστα τεμάχια ἐξήχθησαν τῇ βοηθείᾳ μητρῶν ἐξ ἐλαφροῦ ὑλικοῦ ὑπὸ τοῦ Μαργαριτώφ.

Μόλις ἀφηρέθη ἡ τράπεζα, ἀνεφάνη ὑπ' αὐτὴν τὸ ἥμισυ εὐρείας λεκάνης μὲ λαμπρὰν λευκὴν διακόσμησιν (πίν. 243β καὶ κατωτέρω πίν. 283α). Ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ πέριξ ἀγγεῖα καὶ σκεύη ἦσαν ἐκλεκτὰ καὶ ἔδωκαν ἀμέσως τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ θρησκευτικοῦ χώρου. Πλησίον τῆς τραπέζης ἔκειντο «σπονδικὸν» ραδιὸν ἀγγεῖον καὶ δύο ἔτερα κωνικὰ σκεύη φέροντα ὑπὸ τὰ χεῖλη ὀριζόντιον διατοίχισμα διάτρητον (πίν. 244α καὶ κατωτέρω πίν. 282). Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς Δυσμὰς εὐρέθησαν ἐν σωρῶ τὰ ἐκ μαλακῆς ὕλης κυλινδροειδῆ διάτρητα ἀντικείμενα, τὰ ὅποια εὐρέθησαν ἐπανειλημμένως ἐν Θήρᾳ (πίν. 244β). Τέλος συναπτόμενος πρὸς Νότον εὐρέθη ἄλλος χώρος, ὀνομασθεὶς προσωρινῶς «μυλῶν». Εἷς μυλόλιθος μετὰ τῆς σχετικῆς ἐγκαταστάσεως εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν του. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ χώρος γέμει θραυσμάτων κεραμεικῆς. Εὐρέθησαν καὶ δύο χάλκινα (ἐγχειρίδιον καὶ δρέπανον). Ἐντὸς τῆς ἄσπας ἀναφαίνεται πλῆθος ὁπῶν αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι εἰσέτι σαφεῖς (πίν. 245α).

ΟΙ ΧΩΡΟΙ
Δ10 - Δ14

Πρὸς Ν. τοῦ εὐρυχώρου διαμερίσματος Δ9 ἀνοίγονται νέα δωμάτια μικροτέρων διαστάσεων. Τὸ Δ10 ἀνεσκάφη ἀτελῶς, λόγῳ κακῆς διατηρήσεως τῶν τοίχων του. Εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν ὁ τοῖχος διατηρεῖ κονίαμα γραπτὸν διὰ κιτρίνης ὥχρας. Ὁ Δυτικὸς τοῖχος (πίν. 245β) φέρει κόγχην, ὅπου διατηροῦνται ἄθικτα δύο ἀνεστραμμένα κωνικὰ ποτήρια καὶ τὸ κέντρον μικροῦ πυραύνου (πίν. 246α).

Ἐπὶ τοῦ πίνακος 245β (δεξιὰ) διατηρεῖται ἀνοιγμα πρὸς τὸ ὀπισθεν κείμενον δωμάτιον Δ11, ἀλλ' εὐρέθη πεφραγμένον διὰ μεγάλων πλακῶν ἐξ ἀόπτου πηλοῦ.

Τὸ ἐν λόγῳ δωμάτιον (Δ11) ὥς καὶ τὸ Δ10 εὐρέθησαν καλυπτόμενα ὑπὸ καθαράς κισήρεως μέχρι τοῦ στρώματος καταστροφῆς. Εἰς τὸ Δ11 ἡ ἀνασκαφὴ προεχώρησεν ἔτι ὀλιγώτερον. Αἰφνιδίως ὁ πὺς ἐνὸς ἐργάτου ἐβυθίσθη εἰς τὸ ἔδαφος. Ἀπεδείχθη, ὅτι ἐκεῖ εὐρίσκετο ὄρθιος πίθος (πίν. 246β δεξιὰ). Τὸ κάτω

ἤμισυ ἦτο πλήρες κισήρεως, τὸ ἄνω ἤμισυ ὅμως κενόν. Διὰ τὰ ἀποτελέσῃ ἐσχάραν ἢ κίστηρις πρέπει ἐπομένως νὰ φαντασθῶμεν ὅτι κατὰ τινὰ τρόπον εἶχεν ἐπιτεθῇ ξύλινον πῶμα ἐπὶ τοῦ πίθου. Εἰς τὴν ἀποθήκην Α3 εὑρέθη κατὰ τὸ 1967 ἕτερος ὄρθιος πίθος φέρων λιθίνην πλάκα ὡς πῶμα. Μόνον λεπτὴ σχισμὴ τοῦ στομίου ἦτο ἀκάλυπτος. Ἐν τούτοις ὁ πίθος εὑρέθη πλήρης κισήρεως. Τοῦ φαινομένου τούτου δὲν εὔρομεν εἰσέτι ἐρμηνείαν.

Τρεῖς πίθοι ἀνεφάνησαν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο, εἰς δὲ τὸ ὕψος αὐτῶν περίπου ἐσταμάτησεν ἡ ἀνασκαφὴ (πίν. 246β). Μεταξὺ τῶν καταπεσόντων λίθων ἀνευρέθη τεμάχιον παρίνου κέρατος καθιερώσεως (μήκους 53 ἐκ.), ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν εἰσέτι σαφῇ ἔνδειξιν Μινωικῆς ἐπιδράσεως (κατωτέρω πίν. 298β).

Εἰς τὸ Δ12 εἰσέρχεται τις διὰ θύρας ἐκ τοῦ Δ10. Τὸ δωμάτιον καλύπτεται ὑπὸ στρώματος καθαρᾶς κισήρεως, ἢ ὅποια εἰσδύει ἐνταῦθα εἰς μεγαλύτερον βάθος. Ὅπισθεν τούτου (πρὸς Δυσμάς) εἶναι προσιτὸν διὰ θύρας τὸ Δ13. Ἐκαλύπτετο καὶ τοῦτο ὑπὸ καθαρᾶς κισήρεως μέχρι τοῦ στρώματος τῆς καταστροφῆς, ἔνθα καὶ ἐσταμάτησαμεν.

Ἐκεῖ, ἐπὶ τῶν λίθων, εὑρέθησαν ἐξ ἄγνυθες πῆλιναι τοῦ φακοειδοῦς σχήματος. Εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου ὑπάρχει ὀρθογώνιον μέγα ἐρμάριον διατηροῦν ἄφθονα ἔχνη κονιάματος (πίν. 247α).

Εἰς τὴν ἀπέναντι γωνίαν, τὴν νοτιοδυτικὴν, ἀνοίγεται νέα κόγχη, ὑψηλὰ ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἔνθα διατηρεῖται εἰσέτι μικρὸς δώτος ἀμφορίσκος (ἔρα τὸ σχέδιον καὶ τὸν πίν. 247β). Ὅταν, προτοῦ τελειώσῃ ἡ πρώτη ἀνασκαφὴ τοῦ δωματίου, ἐκαθαρίσθησαν ἐπιμελέστερον ἢ κίστηρις καὶ τμῆμα τοῦ φορυτοῦ, ἐδείχθη ὅτι τὸ δωμάτιον βρίθκει ἀγνύθων (πίν. 248α). Ἡ πρὸς Ἀνατολὰς πρόσφυς πάντων τούτων τῶν χώρων φαίνεται ἐπὶ τοῦ πίνακος 248β. Φαίνονται ἡ θύρα, ἡ «πολεμίστρα» καὶ τὰ δύο παράθυρα τοῦ Δ9, πρὸ αὐτῶν ὁ «μυλὼν» καὶ (ἄνω δεξιὰ) ἡ πρόχειρος στέγη τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων.

Τελευταῖον δωμάτιον τῆς συνοικίας Δ εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν ἀπομένει τὸ Δ14, ὅπερ εἰς βάθος ἰσοῦται πρὸς ἀμφοτέρω τὰ δωμάτια 12 - 13 (ἔρα τὸ σχέδιον). Πρὸς Νότον συνάπτεται πρὸς τὸ δωμάτιον τῶν πιθήκων, ὅπερ ὡς Β6 περιεγράφη μετὰ τῆς ἀντιστοίχου συνοικίας εἰς τὴν περυσινὴν ἡμῶν ἐκθεσιν.

Τὸ εὐρύχωρον Δ14 παρέσχε χαρακτηριστικὴν στρωματογραφίαν καὶ ἰδιόζουσαν μορφήν. Παχὺ στρώμα κισήρεως (1.50 μ.) κατέληγεν, ὡς συνήθως, εἰς λεπτόκοκκον κατακάθισμα εἰς τὸν πυθμένα. Ἠκολούθει στρώμα λίθων (30 - 40 ἐκ.), ὑπὸ τοὺς ὁποίους ὑπῆρχε στρώμα πάχους 50 - 60 ἐκ. ἐξ ἀκαθάρτου, ἀμμώδους καὶ σκληρᾶς ἄσπας, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ μαυρισμένων χρωμάτων. Τὸ στρώμα τοῦτο ἔγεμεν ὀστῶν ζῴων, χαυλιοδόντων καὶ ἄλλων ὀδόντων αἰγοειδῶν καὶ χοίρων. Διατηροῦνται τινὰ μακρὰ ὀστᾶ, τὰ ἄλλα ὅμως εἶναι τεθραυσμένα, ἀσφαλῶς λείψανα γευμάτων. Εἰς μίαν περίπτωσιν εὑρέθησαν ὀστᾶ διατηρούμενα ἀκόμῃ εἰς τὸν πυθμένα εὐρέος ἀγγείου (πίν. 249α). Διὰ τοῦτο

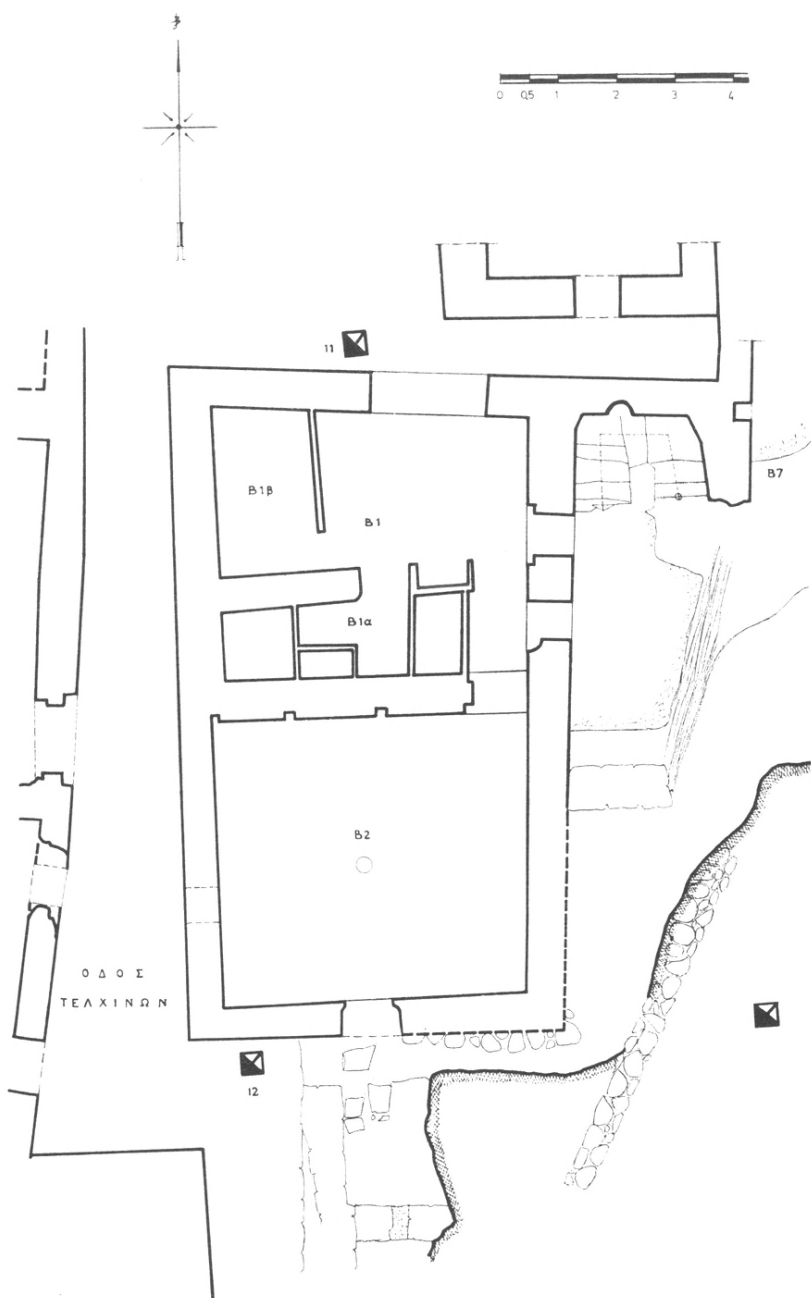
ὠνομάσαμεν τὸ δωμάτιον «ἐστιατόριον τῶν τρωγλοδυτῶν». Ὑπὸ τὸ στρώμα τοῦτο εὑρέθησαν ἐκ νέου λίθοι καὶ χρώματα, ἥτοι τὸ σύνηθες στρώμα τῆς καταστροφῆς. Ὅλα τὰ στρώματα περιεῖχον χάλικας, τριπτῆρας καὶ παντοῖα λίθινα σκεύη, ὅστρακα ἀγγείων, συνήθως χονδροειδῶν, ἀλλὰ καὶ ὀλίγων ἐκλεκτῶν (λεπτότατα τοιχώματα, ἀνάγλυφοι σπεῖραι, τεμάχια ἐκλεκτῶν λιθίνων ἀγγείων). Πάντα ταῦτα εἶναι τὰ γνώριμα «ὅστρακα συνοικισμοῦ», ἀνῆκον δηλ. εἰς ἀγγεῖα πρὸ πολλοῦ θραυσθέντα, πολλαχῶς ἀναμειχθέντα καὶ ἀπολεσθέντα ἐν μέρει. Τοιαῦτα ὅστρακα σπανιώτατα συγκολλῶνται καὶ οὐδέποτε ἀποτελοῦν ἀκέραια ἀγγεῖα. Εὑρέθησαν καὶ τινα δείγματα εὐγενεστέρας ὕλης, λεῖψανα χαλκῶν βελονῶν καὶ μικρὰ σφαιρικὴ ψῆφος ἀμεθύστου (διαμ. 7 - 8 χιλιοστῶν). Τὰ εὑρήματα ταῦτα εἶναι ἀσυνήθη εἰς τὴν παροῦσαν ἀνασκαφήν, διότι τίποτε δὲν ἐφάνη, τὸ ὁποῖον νὰ φέρῃ τὴν σφραγῖδα τῆς κεραυνοβόλου καταστροφῆς καὶ τῆς βιαστικῆς ἐγκαταλείψεως.

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ Β1 Κατὰ τὰς πρώτας δοκιμὰς τῆς πρώτης ἀνασκαφῆς (1967) δύο χώροι ἀπεκαλύφθησαν, οἱ ὁποῖοι ἀμέσως μᾶς ἐφάνησαν σπουδαῖοι. Ὁ Δ1 (τότε Μπρόνου 1) καὶ ὁ Β1 (τότε Μπρόνου 2). Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1970 πληρεστέραν ἀνασκαφήν τοῦ Δ1 ἀπεφασίσαμεν νὰ σκάψωμεν καὶ τὸ Β1, διότι τὰ ἐργαστήρια καὶ τὸ τεχνικὸν προσωπικὸν ἦσαν πλέον ἑτοιμα. Πράγματι, ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Β1 συνήντησε μεγάλας τεχνικὰς δυσκολίας, ἀλλὰ καὶ διεξήχθη μὲ ἀρτίαν ὀργάνωσιν καὶ μὲ ἐπιτυχίαν, ὀφειλομένην εἰς τὸ τεχνικὸν ἡμῶν προσωπικόν.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1967 ἦτο γνωστόν, ὅτι τὸ Β1 ἦτο ἄνω πάτωμα, ὅτι οἱ τοῖχοι ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ ὅτι παντοῦ ἐκρέμαντο τὰ κονιάματα ἐπὶ τῶν τοίχων¹. Ἡ ἐργασία ἤρχισεν ὑπὸ τύπον προσεκτικῆς ἀποκαλύψεως τῶν τοίχων καὶ στερεώσεως τῶν κονιαμάτων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μαργαριτώφ, τὴν 23ην Σεπτεμβρίου. Τὰ κονιάματα ἐπὶ τῶν τοίχων ἀνεφάνησαν σαφέστερα. Ἦσαν χρώματος κιτρίνης ὥχρας μὲ ἵχνη φλεβώσεων. Ἐντὸς ὀλίγου ἐγένετο σαφές ὅτι τὸ δωμάτιον διηρεῖτο εἰς δύο διὰ μεσοτοίχου ἀπὸ Α. πρὸς Δ. καὶ ὅτι εἰς τὸν Βόρειον τοῖχον ἠνοίγετο μέγα παράθυρον πρὸς τὴν αὐλήν (ὅρα τὸ σχέδ. εἰκ. 2). Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ τοίχου τούτου διετῆρει ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν του τὸ ὠραῖον περίγραμμα ἀκεφάλου ζώου (πίν. 249β). Ἀπέναντι, εἰς τὸ Α. μέρος τοῦ μεσοτοίχου, ἀπεκαλύφθη μέγα ἐρμάριον. Διατηρεῖ τὸ κίτρινον φλεβωτὸν κονιάμα του, ἀλλ' ἡ φοβερὰ ἄνωσις τοῦ ἐδάφους κατὰ τὸν σεισμὸν προεκάλεσεν ὀριζόντιον συρρίκνωσιν τοῦ κονιάματος ὥς νὰ ἐπρόκειτο περὶ ὑδατίνων κυμάτων. Τὸ περίεργον τοῦτο φαινόμενον εἶναι ὀρατὸν καὶ ἐπὶ τῆς φωτογραφίας (πίν. 250).

Τὴν 26ην Σεπτ. εἰς ὠρισμένα σημεῖα τοῦ δωματίου εἶχομεν ἤδη φθάσει

1. ΠΑΕ 1967, πίν. 127β καὶ 128α = Thera, I, σ. 44 κ.έ. καὶ εἰκ. 64 κ.έ.

Εἰκ. 2. Λεπτομέρεια τῶν χώρων B1, B2 καὶ B7.

εἰς τὸ δάπεδον, περὶ οὗ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1967 ἐγνωρίζομεν ὅτι εἶναι πλακόστρωτον. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου, πρὸ τοῦ ἑρμαρίου, ἔκειντο καὶ τινὰ μικρὰ ἀγγεῖα. Εὐρέθησαν ὅστρακά τινὰ λεπτοτάτων ἀγγείων, σχεδὸν ὕμενοστράκων Καμαραϊκῶν. Οὐδὲν ὅμως ὅστρακον ἐκ τοῦ ὠραίου κυάθου, οὗ τὸ ἥμισυ καὶ πλέον εἶχεν εὐρεθῆ κατὰ τὸ 1967¹. Βαθμηδὸν τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον τοῦ B1 ἐγένετο σαφές: Ἦτο προσιτὸν ἐξ Ἀνατολῶν διὰ διπλῆς θύρας. Διὰ τοῦ μνημονευθέντος μεσοτοίχου ἐξ Α. πρὸς Δ. ἀπεχωρίζετο στενὸς χῶρος εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ δωματίου (B1α), ὅστις δι' ἐγκαρσίων τοιχαρίων ἐξ ὠμῶν πλίνθων ὑποδιηρεῖτο εἰς τρεῖς χώρους. Ἦτο ἱερὸν διαμέρισμα καὶ τὰ σκεύη του, συμπεριλαμβανομένων καὶ δύο τραπεζῶν προσφορῶν, ἔκειντο εἰς τὴν θέσιν των. Τέλος εἰς ἄλλος στενὸς χῶρος ἀπεχωρίζετο εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ βορειοτέρου δωματίου διὰ μεσοτοίχου ἐξ ὁμοίων πλίνθων. Ἦτο πιθανῶς κλιμαῶν πρὸς τὸ ἰσόγειον (B1β).

Ἐκ τῶν ἐπεξηγηματικῶν εἰκόνων ἡ πρώτη (πίν. 251), ληφθεῖσα δι' εὐρυγωνίου φακοῦ, δεικνύει σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ B1 ἐξ Ἀνατολῶν. Δεξιὰ εἶναι τὸ βόρειον κυρίως δωμάτιον καὶ τὸ εἰδικὸν προσωπικὸν τῶν τοιχογραφιῶν εἶναι ὁρατόν. Ἀριστερὰ εἶναι μόλις ὁρατὸς ὁ τοίχος ὁ χωρίζων τὸ B1α ἀπὸ τοῦ «πλακοστρώτου ἀνωγείου» B2. Εἶναι ὁρατοὶ οἱ ἐπίδεςμοι, οἱ συγκρατοῦντες εἰς τὰς θέσεις των τὰ κονιάματα τὰ παρουσιασθέντα ἀπὸ τοῦ 1967. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὀρθίου ἐργάτου κεῖται τὸ δωμάτιον B1β. Κατὰ μῆκος τοῦ ἀριστερωτάτου τοίχου εἶναι ὁρατὸς ὁ ἱερὸς χῶρος. Κάτω εἶναι τὸ διαμέρισμα 1 (περιεῖχε μόνον δύο κυάθους καὶ μικρὰν μαστοπρόχουν) καὶ ἄνω τὸ διαμέρισμα 3, ὅπερ (ὡς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα) ἐκαλύπτετο ὑπὸ λευκοῦ κονιάματος. Εἶναι τετράγωνον, διαστάσεων 1.20×1.20 μ., καὶ περιεῖχε τρεῖς μεγάλας ραμφοστόμους πρόχους. Εἰς τὸ κέντρον εἶναι τὸ κύριον διαμέρισμα 2, ὅπερ διὰ θύρας συγκοινωνεῖ πρὸς τὸ B1. Εἶναι μικρὸς ὀρθογώνιος χῶρος, ὅστις ὅμως δι' ὀρθίων ὠμοπλίνθων φέρει μικρὸν χωριστὸν διαμέρισμα, εἶδος φωριαμοῦ (κασέλ-λας), εἰς τὴν ΝΔ. αὐτοῦ γωνίαν.

Ἡ ἐπομένη εἰκὼν (πίν. 252α) δεικνύει τὸ κεντρικὸν τοῦτο καθ' ἑαυτὸ ἱερὸν μὲ τὰ σκεύη του ὡς εὐρέθησαν κατὰ χώραν, ἡ δὲ εἰκὼν πίν. 252β δεικνύει τὸ κεντρικὸν τμήμα, ἵνα φανῇ σαφέστερον ἡ πηλίνη τράπεζα προσφορῶν (διαμ. 0.21). Ὅταν ἀφηρέθη τὸ παρακείμενον μέγα ἑλλιπὲς ἀγγεῖον, μία ἄλλη, ἐφεδρική τράπεζα προσφορῶν ἔκειτο ὀρθία, ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ τοίχου, αὕτη δὲ ἦτο ἐκ γραπτοῦ κονιάματος (κατωτέρω πίν. 279). Ἡ ἐπομένη εἰκὼν (πίν. 253α) δεικνύει τὸν «φωριαμόν», ἐντὸς αὐτοῦ τρία ἀγγεῖα (ὁ εἰς ψευδόστομος ἀμφορεὺς τοῦ ἱεροῦ ἐλαίου) καὶ ἐκτὸς τοῦ φωριαμοῦ δύο προχυτικὰ ἀγγεῖα, ὧν τὸ μικρότερον χρησιμεύει ὡς πῶμα εἰς τὸ μεγαλύτερον. Τὰ δύο ταῦτα ἀγ-

1. ΠΑΕ 1967, πίν. 130β-γ = Thera I, σ. 47, εἰκ. 70-71.

γεῖα, ἀψόγου διατηρήσεως καὶ προφανῶς ἀμεταχειρίστα, δεικνύει καλύτερον ὁ πῖναξ 253β.

Τὸ δυτικὸν μικρὸν δωμάτιον (B1β), προσιτὸν καὶ τοῦτο διὰ θύρας ἐκ τοῦ κυρίως B1, εἶναι ἀκόμη σκοτεινοῦ προορισμοῦ. Εἰς τὸ δάπεδόν του ἀνεφάνη ὀριζοντία αὐλαξ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἐχύσαμεν γύψον καὶ ἐδείχθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ δοκοῦ μετὰ ἀνωμάλου φλοιοῦ, ἴσως ἐξ ἐλαίας ἢ ἀχέρδου. Εὐρέθησαν ὅμως καὶ ἀποτυπώματα καλῶν (πίν. 254α). Ἡ ἀπορία ἡμῶν ἐγένετο μεγαλυτέρα, ὅταν ἀπεδείχθη ὅτι μετὰ τῆς δοκοῦ συνεδέοντο λεπτὰ ξύλινα ραβδία (πίν. 254β). Ἴσως ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς ἀποδείξῃ περισσότερα. Κατελήξαμεν εἰς τὸ προσωρινὸν συμπέρασμα, ὅτι ἴσως ἔχομεν κλίμακα καθόδου εἰς τὸ ἰσόγειον. Τοιαῦται κλίμακες, ἔνθα αἱ βαθμίδες εἶναι λεπτοὶ κλάδοι προσδενόμενοι ἐπὶ τῶν δύο σκελῶν τῆς κλίμακος, φυσικὰ ξυλίνων καὶ τούτων, εἶναι καὶ σήμερον συνήθεις πρὸς κάθοδον εἰς ὑπόγεια πτωχῶν χωρίων, ἔνθα οὔτε σανίδες οὔτε καρφία καὶ πρὸ παντὸς οὔτε χρήματα εἶναι διαθέσιμα.

Ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ δαπέδου (ἐκ πηλοῦ κτυπητοῦ) παρουσιάζει ἀποτυπώματα ποδῶν ζώων. Τὸ εὐκρινέστατον (τριπλῇ κοιλότης) φαίνεται νὰ εἶναι πτηνοῦ. Ὁ πῖναξ 255α παρουσιάζει καλῶς τὸ ἐν λόγῳ ἀποτύπωμα. Ὅρνιθες βεβαίως εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπῆρχον. Πρόκειται περὶ ἄλλου ἰσομεγέθους ἢ ἐλαφρῶς μεγαλυτέρου κατοικιδίου πτηνοῦ.

Τὰς μεγαλυτέρας ἐκπλήξεις παρουσίασε τὸ κεντρικὸν δωμάτιον B1. Διὰ πρώτην φοράν σημειοῦται εἰς τὸ ἡμερολόγιον τῆς 8 Ὀκτωβρίου, ὅτι «τεμάχιον ὑπτίας τοιχογραφίας ἐπὶ τοῦ δαπέδου εἰκονίζει φυσικοῦ μεγέθους κεφαλὴν νέου... μὲ περιδέραιον καὶ περιβραχιόνιον ψέλιον ἀμεθύστου. Οὐδὲν τὸ σαφέστερον πρὸς τὸ παρόν». Ἡ πρώτη αὕτη ἐμφανισθεῖσα τοιχογραφία ὑπῆρξε καὶ τὸ σπουδαιότατον τεμάχιον τῆς ὅλης ἀνασκαφῆς τοῦ B1. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπεκαλύφθη, ὅτι ὁ ὀλίγον ὑπὲρ τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τοῦ B1 χῶρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀφθόνων τοιχογραφιῶν, ἄλλων πρηνῶν καὶ ὀλίγων τινῶν, (ὧν μετὰξὺ καὶ ἡ μνημονευθεῖσα κεφαλὴ), ὑπτίων (πίν. 255β). Ἀμέσως ἐσυστηματοποιήθη ἡ ἐργασία, δρῶντων ὁμοῦ 6 - 8 προσώπων ὑπὸ τὸν Μαργαριτώφ. Ἡ ἐργασία ὅμως ἦτο πολὺ λεπτὴ καὶ ἔβαινε βραδύτατα. Ἡ κεφαλὴ τῆς παιδικῆς μορφῆς, φερούσης πλοκάμους μακροῦς καὶ καλύπτραν ἐκ κυάνου (κατωτέρω πίν. 318) ἐξήχθη μετὰ 14 ἡμέρας.

Ἐγένετο ταχύτατα σαφές, ὅτι αἱ τοιχογραφίαι ἔκειντο ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀνάμεικτοι μετὰ μεγάλων ὠμῶν πλίνθων (πίν. 256α), διαστάσεων περίπου 40 × 50 ἑκατοστῶν. Αἱ πλίνθοι αὗται εἶχον χρησιμοποιοῦντο εἰς τοὺς δύο ἐσωτερικοὺς τοίχους τοῦ B1. Ὅσαι ὅμως τοιχογραφίαι εἶχον πέσει ἐκ τοῦ βορείου τοίχου εἶχον ζωγραφηθῇ ἐπὶ κονιάματος λιθίνου τοίχου, φυσικὰ δὲ εἶχον ἀποπέσει μόνα τὰ κονιάματα. Διὰ τοῦτο ἦσαν λίαν ἐφθαρμένα. Αἱ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν μεσοτοιχῶν τοιχογραφίαι εἶχον συχνάκις καταπέσει ὁμοῦ μετὰ τῶν πλίνθων, χωρὶς νὰ ἀποκολληθῶσιν ἐξ αὐτῶν. Τινὲς εὕρισκοντο μὲ τὴν

ζωγραφιστὴν ἐπιφάνειαν πρὸς τὰ ἄνω (πίν. 256β). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀφαίρεσις τῶν τοιχογραφιῶν ἦτο σχετικῶς εὐκολός. "Ὅταν ὅμως αἱ πλίνθοι εἶχον καταπέσει πρηγεῖς καὶ αἱ τοιχογραφίαι ἦσαν ὑπ' αὐτάς, τότε ἀπεξέετο μετὰ προσοχῆς ἡ πλίνθος καὶ οὕτω μόνον ἐγίνετο βαθμηδὸν προσιτὸν τὸ κονίαμα (πίν. 257α).

Αἱ τοιχογραφίαι, αἵτινες ἐκ τῶν λιθίνων τοίχων εἶχον ἀποπέσει ὡς κονίαμα, παρέσχον τὸν πλεῖστον κόπον. Ἐνίοτε ἔκειντο ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ δαπέδου, πρηγεῖς ἢ ὑπτιαί. Ἦσαν δὲ συνήθως τόσον τετριμμένοι, ὥστε ἀντὶ κονιάματος ἐφαίνετο ἀπλῶς γαιώδης τις φλοιὸς ἐλαφρῶς κεχρωσμένος (πίν. 257β). Ἐπὶ τούτων ἐπετίθετο κατάλληλον συγκολλητικὸν διάλυμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ γάζαι. Μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν ἠδύναντο νὰ ἀνασύρωνται καὶ τεμάχια ἄλλως ἀπηλπισμένα (πίν. 258α). Ἡ ἐργασία διήρκεσεν ἐπὶ ἐβδομάδας, μέχρις ὅτου τὸ B1 ἐκαθαρίσθη πλήρως. Ὁ πίναξ 258β παρουσιάζει τοῦτο ἐξ Ἀνατολῶν, εἰς τὸ βάθος δὲ διακρίνεται τὸ δωμάτιον B1β μὲ τὰ γύψινα ἐκμάγματα τῆς κλίμακος ἢ ρυμῶν. Πρὸ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν τοιχογραφιῶν ἐγένοντο σειραὶ ἰχνογραφημάτων, ἔνθα ἐσημειοῦτο καὶ ἐλάμβανεν ἀριθμὸν ἕκαστον τεμάχιον. Ἡ θέσις τοῦ ἐπὶ τοῦ δαπέδου παρέμενεν οὕτω ἐξηκριβωμένη. Τοῦτο ἐβοήθησε βραδύτερον κατὰ τὴν ἀνασύστασιν τῶν βεβλαμμένων τμημάτων τῶν τοιχογραφιῶν. Ἡ εἰκὼν πίν. 259α μεταξὺ δεκάδος ὁμοίων παρουσιάζει ἐν τῶν ἐν λόγῳ ἰχνογραφημάτων τοῦ κ. Ἡλιάκη, ἔνθα ἡ θέσις καὶ ἡ ἡμερομηνία ἀνευρέσεως δύνανται νὰ ἀποβοῦν χρήσιμα κατὰ τὴν ἀνασύστασιν βραδύτερον.

Ἐξηκριβώθη οὕτω, ὅτι ἡ ὅλη σύνθεσις τῆς τοιχογραφίας εἶχεν ὡς ἐξῆς: Τῆς εἰσόδου πρὸς τὸ B1 οὐσῆς ἐξ Ἀνατολῶν, ὁ εἰσερχόμενος εἶχε πρὸς δεξιὰ ἅμα τῇ εἰσόδῳ του δύο ὀξυκεράτους ἀντιλόπας εἰς τὸν Ἀνατολικὸν τοῖχον. Τὸ τμήμα τοῦ Βορείου τοίχου τὸ μεταξὺ τοῦ παραθύρου καὶ τῆς ΒΑ. γωνίας ἔφερεν ἐν ὁμοίον ζῶον, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται εἰσέτι κατὰ χώραν (ἀνωτέρω πίν. 249β). Τὸ ὑπολειπόμενον πρὸς Δ. τοῦ παραθύρου τμήμα τοῦ αὐτοῦ τοίχου ἔφερε συμμετρικῶς ἐν εἰσέτι ζῶον, δύο δὲ ὁ συναπτόμενος Δυτικὸς τοῖχος, πάλιν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἑναντι αὐτοῦ Ἀνατολικόν. Μεσολαβεῖ ἡ θύρα πρὸς τὸ δυτικώτατον δωμάτιον B1β, μεθ' ὃ μικρὸν μόνον τμήμα τοῦ Νοτίου τοίχου ὑπελείπετο πρὸς τοιχογράφησιν, τὸ τμήμα μεταξὺ τῆς ἀνωτέρω θύρας καὶ τῆς θύρας πρὸς τὸ ἱερὸν διαμέρισμα B1α. Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἐζωγραφήθη ἡ πολύτιμος σύνθεσις δύο πυκτευόντων παιδων. Οὕτως ἔχομεν ἐν συνόλῳ δύο ἀνθρωπίνας μορφὰς καὶ ἐξ ἀντιλόπας, ὧν δύο ζεύγη καὶ δύο μονήρεις. "Ὅλαι αἱ τοιχογραφίαι τοῦ δωματίου τούτου ἀνήκουσιν εἰς καλλιτέχνην μεγάλῃς ὀλκῆς. Σημειωτέον ἐπὶ πλέον, ὅτι ὁ Βόρειος τοῖχος τοῦ B1 ἴσως νὰ ἔφερε καὶ παλαιότεραν τοιχογράφησιν. Ὑπὸ τὴν κυρίως τοιχογραφίαν ἐνιαχοῦ διακρίνεται παλαιότερον στρώμα. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο παρατηρήθη μόνον εἰς τὰ κατώτατα μέρη, πλησίον τοῦ δαπέδου, ἴσως πρόκειται περὶ προηγηθείσης ἀπλῆς γραπτῆς ταινίας ἢ ἴσως «μαρμαρώσεως», ἥτις εἰς δευτέραν φάσιν ἐπεκαλύφθη.

Ο ΧΩΡΟΣ Ἀνατολικῶς τοῦ B1 μικρὰ δίπτερος κλῖμαξ ὁδηγεῖ εἰς βαθύτερον
 B7 χώρον (B7). Ἐκεῖ ὁ ποταμὸς ἐδημιούργησε σχεδὸν πλήρη φθο-
 ράν. Ἐν τούτοις ἐκαθαρίσθησαν μερικαὶ ὁμάδες ἀγγείων διατηρουμένων εἰς
 κακὴν κατάστασιν. Ὁ πίναξ 259β παρουσιάζει τινὰ τῶν κεραμεικῶν τούτων
 προϊόντων. Εἰς τὴν ἄνω ἀριστερὰν γωνίαν τῆς εἰκόνος διατηροῦνται περιέργα
 ἴχνη ἐπὶ τῆς κοιλίας μεγάλου πίθου, ἐγκολαφθέντα ἐνόςφω ὁ πηλὸς ἦτο εἰσέτι
 μαλακός. Ὁ πίναξ 260α παρουσιάζει ταῦτα σαφέστερον. Ἄν πράγματι πρό-
 κειται περὶ μεγάλων ποντικῶν, ὥς τινες πιστεύουν, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν
 ὅτι οἱ Θηραῖοι τότε ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα ἀπὸ τὰ εὐμεγέθη ἐκεῖνα τρωκτικά.
 Γαλαῖ δὲν ἔχομεν ἐνδείξεις ὅτι ὑπῆρχον, ἐπίσης δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐχρησιμο-
 ποιῶντο, ὥς ἐν Κρήτῃ, αἱ μυγαλαῖ (νυφίτσες), αἵτινες ἐξολοθρεύουν ἀπηνῶς
 τὰ ἀναιδῆ ἐκεῖνα τρωκτικά. Πλησίον τῶν ἀγγείων εὐρέθη καὶ μέγα χαλκοῦν
 ἐγγχειρίδιον, μήκους 35 ἐκ. (πίν. 260β), ὅπερ εἶναι τὸ μεγαλύτερον μέχρι τοῦδε
 ἐν Θήρᾳ ἀνευρεθὲν ὄπλον.

Ὡς συνήθως, τὰ πλεῖστα τῶν κινητῶν εὐρημάτων ὑπῆρξαν
 ΕΥΡΗΜΑΤΑ: κεραμικά προϊόντα, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον λίθινα σκεύη καὶ
 1. ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ἐργαλεῖα. Τὸ πλῆθος εἶναι μέγα διὰ τοῦτο μόνον τὰ κυριώτατα
 θὰ ἐκτεθῶσι διὰ βραχέων.

Ἐκ τῶν κεραμεικῶν εὐρημάτων τὸ ἀσυνηθέστερον ὑπῆρξαν ὄστρακα ἐνὸς
 ἐνδιαφέροντος ἀγγείου εἰς τετραραγμένα στρώματα τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ.
 Ἡ πρώτη περὶ αὐτῶν εἶδησις τοῦ ἡμερολογίου (29 Σεπτεμβρίου 1970) ἔχει
 ὥς ἐξῆς: «εὐρέθησαν δύο ὄστρακα περιέργου τεχνικῆς. Εἶναι χειροποίητα, μὲ
 εὐρείας ραβδώσεις ἐσωτερικῶς (διὰ τῶν δακτύλων) ἐκ κεραμεοῦ, ἀρίστης
 ὁπτησεως πηλοῦ. Ἐξωτερικῶς φέρουν ἐπίχρυσμα κίτρινον ἐστλιβωμένον, ἐφ' οὗ
 ταινωτὴ διακόσμησις δι' ἐρυθροῦ περιβαλλομένη ὑπὸ μελανῶν γραμμῶν. Κυ-
 μαίνεται τις μεταξὺ ὠρισμένων κατηγοριῶν κεραμεικῆς Διμηνίου καὶ Ἀνατο-
 λικῆς... προελεύσεως... Τὸ ἀγγεῖον ἦτο μεγάλων διαστάσεων... Θὰ εἴχε...
 σχῆμα σφαιροειδές».

Ἀκολουθῶς, ἐπὶ ἐβδομάδας, εὐρίσκοντο καὶ ἄλλα ὄστρακα τοῦ αὐτοῦ ἀγ-
 γείου ἐντὸς τῆς πάλαι κοίτης τοῦ ποταμοῦ. Ἀπεδείχθη, ὅτι πράγματι ἐπρό-
 κειτο περὶ σφαιρικοῦ ἀγγείου (ὕδριος;) καὶ ὅτι ὁ πυθμὴν ἦτο ἄνευ βάσεως,
 ὥς ἄκρον ὦον. Πρῶτος ὁ καθ. Schachermeyr ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι μᾶλ-
 λον πρόκειται περὶ Μεσοελλαδικοῦ ἀγγείου, ἡ δὲ γενομένη ἔρευνα σχεδὸν
 ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθειαν τῆς τελευταίας ταύτης ὑποθέσεως. Δὲν ὑπάρχει
 ἀνάλογον παράδειγμα πρὸς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἰς μέγεθος καὶ πρὸ παντὸς ποιό-
 τητα. Φαίνεται νὰ κατατάσσεται εἰς πρωιμωτάτην ΜΚ περίοδον ἢ καὶ εἰς τὸ
 τέλος τῆς ΠΚ, περὶ τὸ 2.000 π.Χ. Ἡ ὀφιοειδὴς διακόσμησις, ἀλλὰ καὶ τὸ
 περιγράμμα τῶν ζωνῶν διὰ μέλανος ἐρμηνεύονται ἐκ τῆς ἐγχαράκτου διακο-
 σμήσεως ἀγγείων ὥς ὁ ἄσκός Higgins, Minoan and Myc. Art, εἰκ. 57.

Τὸ ἀγγεῖον ἦτο προφανῶς εἰσηγμένον. Ἀνάλογα Μεσοελλαδικὰ ὑπάρχουν, τροχήλατα μὲν, ἀλλὰ κατωτέρας ποιότητος, ἐνῶ τὸ τῆς Θήρας εἶναι ἐξαίρετον (πίν. 261)¹.

Πίθος ι. Ἀρχόμενοι τῆς περιγραφῆς τῆς ὑπολοίπου κεραμεικῆς ἀπὸ τῶν μεγάλων ἀγγείων, ὡς συνήθως, θὰ προτάξωμεν τὸν πίθον 2 τοῦ πολυθύρου, τὸν βασιλέα τῶν εὐρεθέντων πίθων τῆς περιόδου (πίν. 262α.β). Ἐχει τὸ ἀρχαϊκώτερον κυλινδρικὸν σχῆμα καί, πιθανῶς ὢν καὶ οὗτος ἱερὸς πίθος, καλύπτεται ὑπὸ μεγάλων λευκῶν κρίνων. Ἐντὸς τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων εἶχον ἀποτεθῆ δύο πίθοι. Ὁ τῆς ΒΔ. γωνίας ἐκοσμεῖτο διὰ μεγάλων σπειρῶν καὶ ἔφερε τρεῖς πλαστικούς δακτυλίους ὑπὸ τὸ χεῖλος (πίν. 263α). Ὁ ἕτερος (ὁ τῆς ΝΑ. γωνίας πλησίον τῆς κλίνης) φέρει περίεργον καὶ ἀσύνδετον διακόσμησιν ἀδεξίων σπειρῶν, ὁμοκέντρων κύκλων, «κρόκων» καὶ «ῥιλίων» (πίν. 262γ). Ἄν ὑπῆρχον μόνον ὄστρακα ἐξ αὐτοῦ ἄνευ προσελεύσεως, θὰ ἐχαρακτηρίζετο τεχνοκριτικῶς ὡς ἀνήκων εἰς τὴν περίοδον ΠΙΒ - Γ. Τὰ χρώματα ὡσαύτως εἶναι ἀραιᾶς, κακῆς ποιότητος. Ὁ πίθος οὗτος ἔφερε καὶ πῆλινον πῶμα (πίν. 263β). Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται ἐνίοτε, ἢ ἀδεξία δηλαδὴ διακόσμησις. Ἐνίοτε ὡσαύτως ἢ μία πλευρὰ τοῦ ἀγγείου φέρει ἐπιμελῆ διακόσμησιν καὶ ἢ ἄλλη προχειροτέραν. Ἰσως νὰ ἀληθεύῃ ἡ γνώμη τοῦ μακαρίτου Κανάκη, ὅτι τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν ἐξωγράφουν «οἱ μαθηταί».

Ἀμφορεῖς. Μερικῶν ἐνδιαφερόντων ἀγγείων, διότι ἔχουσιν ἀκριβῆ παράλληλα ἐκ Κρήτης, δὲν θὰ γίνῃ ἀκόμη μνεία, διότι εἶναι ἀτελῆ καὶ ἐνδεχομένως θὰ εὐρεθῶν τὰ ἐλλείποντα τεμάχια. Ἐκ τῆς κατηγορίας τῶν μειζόνων ἢ μεγάλων ἀμφορέων, λίαν πολυπληθοῦς, θὰ παρουσιάσωμεν ὀλίγα τυπικὰ παραδείγματα. Τὸ διακοσμητικὸν θέμα τοῦ ἀμφορέως τοῦ πίν. 264α, ἐκ τοῦ δωματίου Δ9, εἶναι ἐξαιρετικῶς δημοφιλὲς ἐν Θήρᾳ (κύκλος μετὰ δύο ἀντιθετικῶν δίσκων). Ὁ τοῦ πίνακος 264β παρουσιάζει πεντάφυλλον φυτικὸν θέμα, ὅπερ εἶναι ἀπλοποιήσις τοῦ θέματος τῶν κρίνων (προέλευσις Δ3). Τέλος ὁ ἀσυνήθους σχήματος ἀμφορεὺς τοῦ πίνακος 265α, φέρων ζώνας ἀμελῶς περιγεγραμμένας καὶ διὰ λευκοῦ, εἶναι ἐν ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ἀγγείων τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων (Δ2).

Πρόχοι. Ὡς καὶ κατὰ τὰς παρελθούσας περιόδους, τὰ πολυαριθμώτατα καὶ κατὰ μέγα ποσοστὸν πολύτιμα ἀγγεῖα εἶναι αἱ ποικίλων σχημάτων πρόχοι. Ἡ τοῦ πίνακος 266α μετὰ καλαμοειδῶν προέρχεται ἐκ τοῦ φρέατος 21, ὅπερ ἔδειξεν ὅτι κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο πρέπει νὰ ἀναμένωμεν πλούσιον ἀμνητὸν κεραμεικῆς, διότι πολλὰ ἀγγεῖα ἀφῆθησαν ἐπὶ τόπου πρὸς συστηματικὴν

1. Ἐτερον ἐγγράφατον ἀγγεῖον τοῦ τέλους τῆς ΠΚ ἐποχῆς φέρων τὴν αὐτὴν διακόσμησιν εὐρέθῃ ἐσχάτως εἰς τὸν Μαρθῶνα (νεκρόπολις Τσέπι), ἕτερον δὲ εἶναι γνωστὸν ἐκ Λευκάδος (ΑΜ 59, πίν. 12-13). Μία ἐκ τῶν Κυκλάδων εἶναι ἴσως τὸ κέντρον κατασκευῆς τῶν γραπτῶν ἀγγείων τῆς ἐν λόγω κατηγορίας.

ἔρευναν. Ἡ πρόχους τοῦ πίνακος 266β φέρει πολὺ πυκνὴν τὴν συστάδα τῶν καλαμοειδῶν καὶ ἵσταται ἐγγύτερον πρὸς τὸν ρυθμὸν ΥΜ ΙΒ. Προέρχεται ἐκ τοῦ Δ1 (πολυθύρου), τὸ ὁποῖον ἀπέδωκε καὶ τὴν μετὰ δελφίνων πρόχουν τοῦ πίνακος 265β. Ἡ ὀφθαλμοπρόχους πίν. 267α ἀνήκει εἰς τὰ ὀλίγα ἀγγεῖα τῆς ἰδιαίτερας ἐκείνης κατηγορίας, ἐνθα αἱ σπεῖραι ζωγραφοῦνται λεπτόταται. Προφανῶς μιμοῦνται συρματίνην διακόσμησιν μεταλλίνων ἀγγείων (filigran). Εὐρέθη εἰς τὸν χώρον Δ3, ὅπου ὑπῆρχον καὶ τὰ χάλκινα σκεῦη (δρα κατωτέρω). Ἐκ τοῦ χώρου Δ4 προέρχεται ἡ ραδινὴ μαστοπρόχους, πίν. 267β, μετὰ μακροῦ λαιμοῦ καὶ μακροτάτου ράμφους. Παρεικάζει προφανῶς ὑδρόβιον πτηνόν, ἴσως πελαργόν.

Καταπληκτικὸς ὑπῆρξεν ὁ ἀμητὸς τοῦ μικροῦ Δωματίου τῶν Κρίνων, τὸ ὁποῖον ἀπέδωκε 205 ἀγγεῖα, ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλα εἰσέτι ἐντὸς τῆς βαθείας κόγχης τῆς ΒΔ. γωνίας. Ἡ ὀφθαλμοπρόχους τοῦ πίνακος 268α κοσμεῖται καὶ διὰ λεπτομερειῶν λευκοῦ. Ἡ τοῦ πίνακος 268β παρουσιάζει ἀραιὰ λευκὰ καλαμοειδῆ. Ἡ μαστοπρόχους πίν. 269 παρουσιάζεται εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας. Τὰ περιστατικὰ εὐρέσεως αὐτῆς περιγράφονται ἀνωτέρω (πίν. 237β) καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀμεταχείριστος, ὡς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς κεραμεικῆς καμίνου. Τὸ προχυτικὸν σκεῦος τοῦ πίνακος 270 εἶναι ὡσαύτως ἀψόγου διατηρήσεως καὶ εὐρέθη ἐντὸς τῆς μνημονευθείσης κόγχης.

Ἡ τελευταία πρόχους ἦν παρουσιάζομεν, πίν. 271, μεταξὺ πολλῶν ἀμνημονεύτων ἄλλων, προέρχεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ δωματίου τοῦ τομέως Α, ἐνθα εἶχεν ἀνευρεθῆ κατὰ χώραν μία τράπεζα προσφορῶν¹, ἧς τὸ ἐλλεῖπον τεμάχιον ἐπανευρέθη καὶ τώρα ἀποκατεστάθη πλήρως. Ἡ πρόχους κοσμεῖται ὑπὸ τριπλῶν κριθῶν καὶ ἀσφαλῶς εἶχε σπονδικὸν χαρακτῆρα.

Κύαθοι. Μεγάλῃ εἶναι καὶ τῶν ποικίλων πομάτων ἡ ἀφθονία. Τὰ ἄωτα, ὑψηλὰ ποτήρια, ἀντιπροσωπεύει ὁ πίναξ 272α. Ἐκ τῶν μονῶτων κύαθων ὑπάρχουσιν ἀρκετὰ παραδείγματα μετὰ λευκῆς διακοσμήσεως ἐπὶ ὠραίου καστανοῦ ἢ καστανεύθρου ἐστιλβωμένου ἐδάφους (πίν. 272β, χῶρος Δ8). Ὁ πίναξ 273 παρουσιάζει ἄλλην κατηγορίαν ἀντιστρόφου διακοσμῆσεως, σκοτεινῆς ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους. Δι' ὠραίου βερνικίου ἔχει ζωγραφηθῆ διὰ κριθῶν ὁ ἄωτος κύαθος πίν. 274α (Δ2). Ὁ μόνωτος κύαθος (πίν. 274β) (Δ9) ἀντιπροσωπεύει ἄλλην χαρίεσσαν μὲν, ἀλλὰ προχειροτέραν κατηγορίαν ἀγγείων. Ὑπάρχουσιν ἀφθονα συνήθη προχυτικὰ ἀγγεῖα. Τὸ τοῦ πίνακος 275α διαφέρει πῶς τῶν ἄλλων κατὰ τὸν προχύτην καὶ εἶναι χονδρὸν σκεῦος. Ἐπῆλθεν εἰς ἡμᾶς ἡ σκέψις, μήπως πρόκειται περὶ ἀμίδος, ἥτις ἐλέγετο καὶ προχοῖς. Λεπτῆς κατασκευῆς εἶναι ἔτεροι κύαθοι ὡς ὁ τοῦ πίνακος 275β μετὰ διακοσμῆ-

1. ΠΑΕ 1968, πίν. 103α = Thera II, πίν. 31,1.

σεως στολιδωτῆς ἐκ τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τέλος δωματίου προέρχεται καὶ ὁ ἄωτος κύαθος τοῦ πίνακος 276α.

Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς καὶ διάφορα. Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ πλουσία σειρά τῶν πρωίμων ψευδοστόμων ἀμφορέων, ἥτις εἶναι χαρακτηριστική τῆς Θήρας. Εὐρέθησαν ἀρκετὰ νέα παραδείγματα. Εἶναι ἡ τοῦ συνήθους σχήματος (πίν. 277) ἣ φέρουσι διάφορα συστήματα ἀσφαλίσεως τοῦ πώματος τοῦ στομίου (κοινὰ καὶ εἰς ἄλλας κατηγορίας, μεγάλων πρόχων ἐπὶ παραδείγματι). Ὁ ψευδόστομος ἀμφορεὺς τοῦ πίνακος 276β φέρει τρεῖς μεγάλας ἀκίδας ἢ ἀκάνθας. Ὁ δίσκος τῆς κορυφῆς φέρει συνήθως ὅπας (μία ἢ δύο), ἴσως πρὸς στερέωσιν τῆς ἐτικέτας.

Ὁ ἀσκὸς τοῦ πίνακος 278α (ἐλαφρῶς κολοβὸς τὸ στόμιον) εἶναι ὠραῖον ἀγγεῖον, ἂν καὶ ὁ κιτρινωπὸς πηλὸς εἶναι ἀκάθαρτος, βαρὺς καὶ πορώδης. Τὴν χάριν δίδει εἰς τὸ ἀγγεῖον ἡ ζωγράφισις τῶν κρόκων διὰ θερμοῦ σκοτεινοῦ χρώματος, οὗτινος αἱ ἀραιώσεις δίδουν πνοὴν εἰς τὰ ἄνθη.

Ἀκρως χαρακτηριστικὰ τῆς Θήρας εἶναι καὶ τὰ ἡθομόφρα ἀγγεῖα, εἰς τὰ ὅποια νέον παράδειγμα προστίθεται τὸ τοῦ πίνακος 278β (Δ4). Τὸ τριποδικὸν κυλινδρικὸν σκεῦος (πυξίς) τοῦ πίνακος 278γ ἦτο ὠραῖον, ἀλλὰ ζημιοῦται ὑπὸ τῆς κακῆς διατηρήσεως καὶ τῆς ἀποπτώσεως τῶν χρωμάτων, ἰδίως τοῦ λευκοῦ ἐδάφους.

Θρησκευτικῆς χρήσεως ἀγγεῖα. Ἀπὸ τὰς τραπέζας προσφορῶν θὰ ἀπεικονίσωμεν ἐδῶ μόνον τὰς δύο γραπτὰς πολυχρώμους ἐκ κονιάματος. Ἡ μία (πίν. 279) εὐρέθη κατὰ χώραν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Β1 (ἀνωτέρω σ. 182) καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὰ τεταραγμένα στρώματα τοῦ ποταμοῦ πρὸ τοῦ Δ8. Ἀμφότεραι αἱ τράπεζαι φέρουν ἐπὶ τοῦ χείλους ἐρυθρὸν κωφὸν κύμα, ἡ δὲ δευτέρα (πίν. 280), ἐπιπροσθέτως πολυχρώμους δελφῖνας ἐν μέσῳ θαλασσίας βλαστήσεως.

Πλησίον τῆς τραπέζης τῶν δελφίνων εὐρέθη ραδινὸν «σπονδικόν» ἀγγεῖον μετὰ πλαστικῶν καθέτων νευρώσεων τύπου λίαν συνήθους ἐν Θήρᾳ¹. Ὁμοῦ μετ' αὐτοῦ (ὅρα ἀνωτέρω πίν. 244α) ἔκειντο τὰ δύο κωνικὰ ἀγγεῖα (πιθανῶς ἀνθοδοχεῖα) τὰ γραπτὰ διὰ λευκῶν κρίνων (πίν. 282). Ἐκπληκτικὴ εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ τεχνίτου, ὅπως παραστήσῃ τὰ κρίνα ἐν μέρει φυλλορροοῦντα (πίν. 281). Τὰ καταπίπτοντα ἄνθη δὲν φέρουν στήμονας, ἐπομένως νοοῦνται φυσιολογικῶς ξηρανθέντα καὶ παρασυρόμενα ἀπὸ τὸν ἄνεμον. Τὸ μελαγχολικὸν τοῦτο θέμα εἶχεν ὑποπτεῦσαι ἤδη ὁ Evans ἐπὶ κολοβοῦ τεμαχίου τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ, ἀλλὰ τὸ εἶχε θεωρήσει τόσον ἐκπληκτικόν, ὥστε ἀπέκλινε νὰ τὸ θεωρήσῃ μᾶλλον συμπτωματικὸν παρὰ ἡθελημένην ἔκφρασιν αἰσθηματος².

1. ΠΑΕ 1968, πίν. 93γ = Thera II, σ. 25, εἰκ. 17.

2. EVANS, PM I, ἔγχρ. πίν. VI καὶ σ. 537: «This detail is so surprising that we might be tempted to ascribe it to accident rather than design....».

Ἦδη πιστοῦνται πέρα πάσης ἀμφιβολίας ἐπὶ τοῦ ἀγγείου τῆς Θήρας, ὅτι ὁ τεχνίτης ἐπεδίωκε συναισθηματικὴν στιγμὴν ἢ τοῦλάχιστον συμβολισμόν (ἴσως τὴν ὥραν τοῦ ἔτους;).

Μόλις ἀφῆρέθησαν τὰ τεμάχια τῆς τραπέζης τῶν δελφίνων ἀνεφάνη τὸ ἥμισυ εὐρείας λεκάνης ἐξ ἀπλοῦ πηλοῦ, φερούσης ὅμως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν θελκτικὴν λευκὴν διακόσμησιν πλατυφύλλου φυτοῦ (πίν. 283α). Θὰ ἀπεικονίσωμεν καὶ ἕτερον πῆλινον σκεῦος, ἂν καὶ ἐλλιπές, διότι εἶναι ἐντελῶς ἀσύνηθες. Πρόκειται περὶ πηλίνης κεφαλῆς ταύρου, ἥτις ἴσως ἦτο ρυτόν, εἶναι δὲ φυσικοῦ σχεδὸν μεγέθους (πίν. 283β). Προέρχεται ἐκ τοῦ Δ14, ἐνθα καὶ πολλῶν ἄλλων πολυτίμων σκευῶν τεμάχια εὐρέθησαν χωρὶς οὐδὲν νὰ εἶναι ἀκέραιον.

Ἐπὶ τοῦ πίνακος 284α συνελέγησαν μικροὶ ἄωτοι κυαθίσκοι, ὧν ἡ θρησκευτικὴ καταγωγὴ εἶναι ἀναμφισβήτητος. Προέρχονται ἐκ τῶν τομέων Β - Γ καὶ τῆς αὐτόθι κοίτης τοῦ ποταμοῦ. Αἱ δύο τελευταῖαι φωτογραφίαι (πίν. 284β, γ) εἰκονίζουσι δύο ἐκ τῶν πολλῶν εὐρεθέντων ρυτῶν, διότι μᾶς δίδουν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν προβληματικῶν τούτων σκευῶν, τῶν ὁποίων ἡ θρησκευτικότης ἔχει ἀμφισβητηθῇ. Βλέπομεν εἰς ἀμφοτέρω, ὅτι τὸ σχῆμα εἶναι ἀσύμμετρον, τοῦτέστι ὀγκοῦται καμπυλότερον εἰς τὴν μίαν πλευράν καὶ δὲν εἶναι κανονικὸς κῶνος. Τοῦτο προφανῶς εἶναι μίμησις κέρατος ταύρου, ἐπομένως ἐνισχύεται καὶ ἡ θρησκευτικὴ φύσις τοῦ κωνοειδοῦς ρυτοῦ. Εἶναι κέρας Ἀμαλθείας ὕρῶν προϊόντων.

Εἰσηγμένα Μινωικὰ ἢ Μυκηναῖκα ἀγγεῖα εὐρέθησαν ἀρκετά, ἀλλὰ πάντοτε ἔχοντα μικρὰς ἐλλείψεις. Εἶναι πρόχοι, κύαθοι, ἀσκοὶ (ἅτινα εἶναι σχεδὸν πλήρη), ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερα ἀξιόλογα ἀγγεῖα. Ταῦτα δυστυχῶς εὐρίσκοντο εἰς τὰ ἄνω πατώματα. Ἐπειδὴ δὲ κατέπεσον ὁμοῦ μετὰ τῶν λίθων, ἔχουσι μεγάλας ἐλλείψεις. Ἰσως ὅμως τινῶν τὰ ἐλλείποντα ὄστρακα θέλουσιν ἀνευρεθῇ βραδύτερον. Ὁ πίναξ 285α παρουσιάζει κύαθον, ὅστις δύναται νὰ εἶναι Ἀνατολικῆς Κρητικῆς, ἀλλὰ καὶ Ἀργείας προελεύσεως, καὶ ἀσκὸν πρακτικῶς ἀκέραιον.

2. ΜΕΤΑΛΛΙΝΑ

Σχετικῶς ἄφθονα ὑπῆρξαν τὰ μετάλλινα εὐρήματα κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον. Μολύβδινα μεμονωμένα σταθμὰ εὐρέθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς ἀνασκαφῆς ὁμαδικῶς δὲ εἰς τὸν χώρον Δ8, προερχόμενα μετὰ βεβαιότητος ἐκ τῶν ἄνω πατωμάτων (πίν. 285β). Ἐν μεταξὺ αὐτῶν ἔχει τὸ σχῆμα ἰσοσκελοῦς σταυροῦ. Εὐρέθη ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ἄγνωστον ἂν εἶναι σταθμὸν καὶ τοῦτο. Ὁμοῦ μετὰ τούτων ἔκειτο καὶ μικρὸς ὄγκος μολύβδου (ὡς πρῶτον ὑλικόν, ἄκρον δεξ. τοῦ πίνακος 285β). Ὁ πίναξ 286α δεικνύει μερικὰ καλῶς διατηρούμενα σταθμὰ, δυστυχῶς ὅμως ἡ ὀξειδωσις ἔχει ἐπηρεάσει ἀνεπανορθώτως τὸν ἀκριβῆ ὑπολογισμόν τοῦ ἀρχικοῦ βάρους. Ἐν ἐκ τῶν μεσαίου μεγέθους σταθμῶν φέρει δις κεχαραγμένον τὸ σημεῖον Δ (πίν. 286β), τὸ ὁποῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι δηλωτικὸν καὶ βάρους καὶ

δγκου, διότι άπαντᾷ έπανειλημμένως υπό συνθήκας έπιτρεπούσας τὸ συμπέρασμα τοῦτο ¹. Έκ τῶν καλύτερον διατηρουμένων χαλκίνων εἶναι γλωσσοειδές μαχαίριον καὶ έγχειρίδιον μετὰ λειψάνων τῆς ξυλίνης λαβῆς, όρατῶν καὶ ἐπὶ τοῦ πίνακος 287α. Ἡ έπομένη εἰκὼν (πίν. 288) δεικνύει μικρὸν έγχειρίδιον μετὰ άσυνήθως πολλῶν ῥήλων (έξ) καὶ μεγαλύτερον ὅμοιον μετὰ τριῶν ῥήλων. Ὡσαύτως εύρέθησαν κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον τρία δρέπανα ἐκ Δ2 καὶ τῆς παρ' αὐτὸ περιοχῆς (πίν. 287β) ὅμοια τὰς διαστάσεις καὶ τὸ σχῆμα πρὸς τὰ ἤδη γνωστά.

Αἱ έπόμεναι εἰκόνες παριστῶσι τὰ εύρεθέντα χαλκᾶ σκεύη. Έκ τούτων τὸ τάγγηρον (πίν. 289α), σκεῦος διατηρούμενον ἀναλλοίωτον ἐπὶ αἰῶνας διαρκούσης τῆς Μυκηναϊκῆς έποχῆς, εύρέθη εἰς ὑψηλὰ στρώματα τοῦ Δ2 καὶ ὁ προχυτικὸς κύαθος τοῦ πίνακος 289β εἰς τὸν χῶρον Δ3. Τὰ ὑπόλοιπα εύρέθησαν ὅλα ὁμοῦ εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Δ3, πέντε ἐν συνόλῳ τεμάχια. Τὸ μέγιστον ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ πρόχους τοῦ πίνακος 291α, φέρουσα καὶ βοηθητικὴν ὀρίζοντιαν λαβὴν εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας. Μικροτέρα εἶναι ἡ τοῦ πίνακος 291β, φέρουσα ὅμως σπειροειδῆ ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ ἔτι μικροτέρα ἡ τοῦ πίνακος 292, ἥτις ὅμως ἦτο ἡ ἀρίστη πασῶν. Ἐφερην εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς κοιλίας περίτεχνον θέμα κρινοπαπύρων γνωστὸν ἤδη ἐξ ἄλλων ἔργων. Πρόκειται περὶ «κοσμήματος έπιφανείας» ἀπλουμένου κατὰ τρόπον, ὥστε αἱ ἔλικες τοῦ ἄνθους συμπλεκόμεναι μετὰ τοῦ κάλυκος νά ἀποδίδωσι τὸ ὅλον ἄνθος ἐναλλάξ πλαγίως πρὸς τὰ ἄνω καὶ πλαγίως πρὸς τὰ κάτω (πίν. 293 κατὰ σχέδιον τοῦ κ. Κ. Ἡλιάκη).

Τὰ τελευταῖα σκεύη τῆς ομάδος εἶναι δύο ταψία. Τὸ ἔλασσον ἐξ αὐτῶν, ὅπερ εἶναι ἀπλοῦν (πίν. 290α) περιείχετο ἐντὸς τοῦ μεζονος (πίν. 290β), τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἀνάστροφον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Αἱ λαβαὶ τοῦ τελευταίου τούτου φέρουσιν ἐγχάρακτον διακόσμησιν ἰχθυοειδῆ. Τὰ σκεύη ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν καὶ έποχὴν, ἐξ ἧς κατέχομεν τὰ χαλκᾶ σκεύη τῶν βασιλικῶν λάκκων τῶν Μυκηνῶν καὶ ἰδίως τῶν οἰκιῶν τῆς Κνωσοῦ. Μία ἀνὰ τρεῖς αἱ οἰκίαι αὗται περιεῖχον ἀνάλογα χαλκᾶ σκεύη, πάντα ἐνταφιασθέντα υπό τὰ έρείπια τοῦ αὐτοῦ προφανῶς σεισμοῦ τῆς ΥΜ Ια έποχῆς.

3. ΕΙΚΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Εἶναι καὶ ἐκ παλαιότερων ἀνασκαφῶν γνωστὸν, ὅτι εἰκονιστικὰ θέματα ἐπὶ τῆς Κυκλαδικῆς (Μηλιακῆς) κεραμεικῆς άπαντῶσιν ἀφθονώτερον ἢ ἐν Κρήτῃ. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Θήρας, εἰ καὶ δὲν εύρέθησαν ἀκόμη ἀκέραια ἀγγεῖα, πλην τῶν πρόχων τῶν χελιδόνων. Ὑπάρχει ἀφθονία ὀστράκων μὲ κεφαλὰς πτηνῶν ἢ ἰχθύων (πίν. 294α). Δύο ἔτερα ὀστρακα παρουσιάζουν κεφαλὰς μεγάλων

1. ΠΑΕ 1968, σ. 123 ἐξ., πίν. 1188 καὶ 119γ = Thera II, σ. 49-50, εἰκ. 37 καὶ πίν. 41,2. Τοιαῦτα σταθμὰ εἶναι γνωστά καὶ ἐκ Κέας καὶ ἐκ Κύπρου, ἀφθονοῦν δὲ καὶ κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴν έποχὴν.

ζώων, ὄνου καὶ μόσχου προφανῶς (πίν. 294β). Τὸ πλεόν ἐνδιαφέρον πάντων τῶν εἰκονιστικῶν ὀστράκων, ἐξ ἀγγείου μεσαίου μεγέθους, παριστᾷ νευρώδη καὶ ἐκφραστικὴν μορφήν ἀνθρωπίνην ἐν τῷ μέσῳ βλαστήσεως. Εἰς τὸν νοῦν ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος τῶν δασῶν καὶ φίλος τῶν ἀγριμαίων, ὁ ὀπαδὸς τοῦ Γιλγαμές Ἐνγιδου (παλαιότερον ἀναγινωσκόμενος Eabani). Μεταξὺ τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἀνασκαφῆς τὸ ὀστρακὸν ἀπέβη γνωστὸν ὡς ὁ «Ταρζάν» (πίν. 294γ). Πλεῖστα τῶν εἰκονιστικῶν ὀστράκων εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς περιέργου ἐπιχώσεως τοῦ Δ14. Ἡ τελευταία εἰκὼν (πίν. 294δ) εἰκονίζει τὸν προχύτην ἀγγείου ὑπὸ μορφήν λαιμοῦ καὶ κεφαλῆς πτηνοῦ.

4. ΛΙΘΙΝΑ

Ἐκ τῶν κοινῶν λιθίνων σκευῶν οὐδὲν θὰ ἀπεικονισθῇ ἐνταῦθα, διότι δὲν ὑπάρχει τι τὸ ἰδιότυπον. Τὸ πρῶτον πρακτικῶς ἀκέραιον ἀγγεῖον ἐξ ἀλαβάστρου ἀποδίδει ὁ πίναξ 295α. Διατηρεῖται εἰς κακὴν κατάστασιν ὡς καὶ πάντα τὰ προηγουμένως εὐρεθέντα, διότι πρόκειται περὶ ἀλαβάστρου (ἴσως ἀκριβέστερον γύψου) πολὺ μαλακοῦ, ὅστις διαλύεται ἐντὸς τῆς γῆς. Καλύτερον διατηρεῖται ἡ ἐπιφάνεια τοῦ σκεύους τοῦ πίνακος 295β. Ὡς φαίνεται ἐπὶ τῆς φωτογραφίας, ὁμοιάζει πρὸς κηροπήγιον. Ἐν τῇ πραγματικότητι εἶναι ἀσυμμέτρου μορφῆς, διαμπερὲς ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω καὶ ἴσως πρόκειται περὶ λαιμοῦ καὶ χειλέων πρόχου, ἧς τὸ ὑπόλοιπον τμήμα ἦτο πιθανῶς ξύλινον. Τὸ κάτω μέρος ἐπὶ τῆς φωτογραφίας νοητέον ὡς χεῖλη. Ἀνάλογον, μεῖζον καὶ πολυτελέστερον λίθινον ἀντικείμενον ὑπάρχει ἐκ Κνωσοῦ¹.

Πολὺ καλυτέρας διατηρήσεως εἶναι θραύσματα μικρῶν ἀγγείων ἐκ μαρμάρου ἢ μαρμαροειδοῦς λίθου.

Ὁ πίναξ 295γ παριστᾷ θραύσματα μικροῦ πιθαρίου, τὸ ὁποῖον ἐκοσμεῖτο ἐναλλὰξ μὲ ζώνας μνηοειδῶν γραμμῶν καὶ δίσκων («μεταλλίων»).

Ὁ πίναξ 296α δεικνύει τεμάχιον προεκρηξιακῆς κισήρεως (rosa bims κατὰ τὴν ἑκφρασιν τῶν ἡφαιστειολόγων τῆς Θήρας). Ἀφοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς ξύστρα καὶ ὡς λειαντήρ ἐπὶ μακρόν, ἐτέθη ὡς πῶμα ἐπὶ ἀμφορέως τοῦ Δ2. Ὁ πίναξ 296β δεικνύει λίθινα πῶματα ἀγγείων (τὸ μεσαῖον τῆς κάτω σειρᾶς εἶναι κανονικὸν πῶμα πυξίδος). Ὁ πίναξ 297 ἀποδίδει ἐργαλεῖα ὀψιανοῦ. Αἱ λεπίδες εἶναι σπάνιαι ἐν Θήρᾳ, ἐνῶ τὰ ἀπολεπίσματα εἶναι συχνότατα καὶ ἀνευρίσκονται παντοῦ. Ὁ χῶρος B1 (τοιχογραφία νεαρῶν πυγμάχων) ἀπέδωκεν ἄφθονα ἀπολεπίσματα. Εἶναι κοπεῖς, ὀπεῖς, ξύστραι ἢ γλύφανα (burins).

Ὁ πίναξ 298α παριστᾷ περίεργον ἀντικείμενον. Μόνον μετὰ πολλὰ ἀνάλογα εὐρήματα κατενοήθη. Πρόκειται περὶ ποδῶν προερχομένων ἀπὸ τραπέζας προσφορῶν. Ὁ πυρὴν εἶναι κωνικὸν τεμάχιον κισήρεως ἢ ἄλλου ἐλαφροῦ λί-

1. EVANS, PM II, σ. 822 καὶ εἰκ. 537 καὶ 538: «vessel of curious form». Ἐν τούτοις μνημονεύει τὴν ὁμοιότητα πρὸς πρόχειλον πρόχουν.

θου, ἡ δὲ ἐπένδυσις ἐκ κονιάματος. Ὁ πίναξ 298β τέλος δεικνύει τὸ πρῶτον λίθινον «κέρας καθιερώσεως». Τὸ διατηρούμενον τμήμα ἔχει ὕψος 0.55 μ. καὶ εὑρέθη ἐντὸς τοῦ δωματίου Δ11. Ἦδη ἐκ τῆς τοιχογραφίας τοῦ «Ἀφρικανοῦ» κατείχομεν γραπτὰ κέρατα ἐπὶ τοῦ εἰκονιζομένου βωμοῦ ἢ ἱεροῦ.

Ἐκ τῶν ὀστείνων ἀντικειμένων δεικνύονται μερικά ἐπὶ τοῦ πίνακος 298γ. Ὅλα τὰ ὀστᾶ εἶναι εἰργασμένα ἢ φέρουν ἴχνη μεγάλης τριβῆς. Τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ἄνω, ἔχον σχῆμα κλειδός, φέρει κόψιν εἰς τὸ κάτω μέρος ὡς νὰ ᾔτο μαχαίριον.

5. ΙΚΕΥΗ ΚΑΙ
ΕΠΙΤΑΛΑ

Ἐκ τῶν πολλαπλῶν πηλίνων ἢ ἄλλων σκευῶν ἰδιαιτέρας μνείας θὰ τύχη ἐνταῦθα τὸ σύνολον ἐνὸς προϊστορικοῦ ὀπτανίου, ὡς εὑρέθη εἰς τὸν στενὸν χώρον παρὰ τὸν Β. τοῖχον τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων. Ἐπὶ τοῦ πίνακος 299α δεικνύονται οἱ δύο κραυευταί, ἐφωδιασμένοι διὰ δύο λαβῶν ἕκαστος, τὴν φορὰν ταύτην εὑρεθέντες ἀκέραιοι¹. Ἀκέραιον ὡσαύτως εὑρέθη καὶ τὸ τριποδικὸν μετὰ προχειλίου ἀγγεῖον βρασμοῦ, ἐξ οὗ γίνεται νοητότερον καὶ τὸ ὄνομα χύτρα. Ἐπειδὴ τὸ παρὸν σκεῦος καθαγιαζεται διὰ τοῦ ἐγχαρακτοῦ σημείου τοῦ διπλοῦ πελέκεως, δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ ὄνομα θάργηλος. Ἐσήμαινεν ἱερὰν χύτραν καὶ ἔχει προφανῆ σχέσιν πρὸς τὰ θαργήλια καὶ τὸν ὁμώνυμον μῆνα τῆς κλασσικῆς περιόδου.

Ὁ πίναξ 299β δεικνύει σκεῦος, τὸ ὅποιον εἶναι ἀπλῶς τράπεζα. Τὸ ὄνομα ἐχρησιμοποιοῦτο ἤδη εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν διάλεκτον (τόρπεζα) ἀνεξαρτήτως ἀριθμοῦ ποδῶν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ ἱερὰ τράπεζα προσφορῶν. Φέρει καὶ δεύτερον πυθμένα ὡς καὶ μέγα ἄνοιγμα, δι' οὗ ᾔτο προσιτὴ ἢ σχηματιζομένη κοιλότης. Τὸ ἄνοιγμα ἐκλείετο διὰ θυρίδος-πώματος, ὡς ἀποδεικνύουν αἱ δύο κάθετοι λαβαὶ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ὀχέως. Ἄν ὑποτεθῇ ὅτι ἐνετίθεντο ἄνθρακες, τότε διετηροῦντο θερμὰ τὰ ὑπερκείμενα ἐδώδιμα. Θερμαντὴρ ἐλέγετο παρ' ἀρχαίοις ἀνάλογον σκεῦος (σχήματος ὅμως μᾶλλον ποτηρίου). Τὸ παρὸν σκεῦος δὲν φέρει λείψανα καύσεως ἢ ἀνθράκων. Ἀνάλογον, ἀλλ' ὑψηλότερον, εἶναι γνωστὸν ἐκ Μαλίων, ἐρμηνευθὲν ὡς φορητὴ ἐστία.

Δύο ξύλινα ποτε σκεύη κατωρθώθη νὰ κερδηθοῦν ὡς πρὸς τὸ ἀκριβές σχῆμα των δι' ἐγχύσεως γύψου τῶν Παρισίων ἐντὸς ὁπῶν τῆς ἄσπας τοῦ Δ2. Τὸ πρῶτον (πίν. 300) ᾔτο σκαμνίον, τὸ ὅποιον εἶχε θραυσθῇ καὶ ἐκτιναχθῇ. Τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἐπικείμενα ἄμορφα βάρη ἴσως ᾔσαν δοκοὶ καὶ ξύλα τῆς στέγης (πίν. 300α).

Τὸ μικρότερον τεμάχιον (πίν. 300β) δεικνύει σαφῶς ὅτι οἱ πόδες τῆς ἐμπροσθίας καὶ ἄρα καὶ οἱ τῆς ὀπίσθιας πλευρᾶς συνεδέοντο τοξοειδῶς μεταξὺ των. Δεικνύει ὡσαύτως ὅτι ἀνὰ εἷς ἐμπρόσθιος καὶ ὀπίσθιος πούς ἡνοῦντο εἰς τὰς

1. Περὶ κραυευτῶν ὅρα ΠΑΕ 1968, σ. 121 καὶ πίν. 76β = Thera II, σ. 44, πίν. 38,2.

στενὰς πλευράς τοῦ σκίμποδος μεταξύ των δι' ὀριζοντίου πήχεως. Ὁ πίναξ 301β (ἀνακατασκευὴ ἐκ ξύλου ἐλαίας) δεικνύει τὴν ἀρχικὴν τοῦ σκίμποδος μορφήν, γνωστὴν ἄλλως καὶ ἐξ ἄλλων ἔργων τῆς Κυκλαδικῆς τέχνης, ἐνῶ ὁ πίναξ 301α εἶναι πανομοιότυπον ἐκ γύψου, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πρωτοτύπου, γενόμενον ὑπὸ τοῦ γλύπτου κ. Νουκάκη.

Οἱ πίνακες 302 καὶ 303 δεικνύουν ἡ μὲν πρώτη τὸ γύψινον ἐκμαγεῖον τῆς κλίνης ἄθικτον, ὡς ἐξήχθη ἐκ τοῦ Δ2, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ξυλίνην ἀπομίμησιν. Φαίνεται ὡς θαῦμα, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἄθικτος μία εὐθραυστος κλίνη, διαρκούσης τῆς Βιβλικῆς ἐκείνης καταστροφῆς. Ἐπ' αὐτῆς ἐκειντο ἀντικείμενα σαφῶς αἰσθητὰ λόγῳ τῶν ἐλαφρῶς σκληροτέρων καὶ ἐλαφρῶς διαφόρου συστάσεως χωμάτων. Δὲν εἶχον ὅμως ὠρισμένον σχῆμα. Κυμαίνεται τις μεταξύ ἀλεύρου ἢ πιτύρων ἐντὸς σάκκων ἢ κλινοστρωμνῆς πλήρους φυτικού τινος λεπτῶς κεκομμένου ὕλικου.

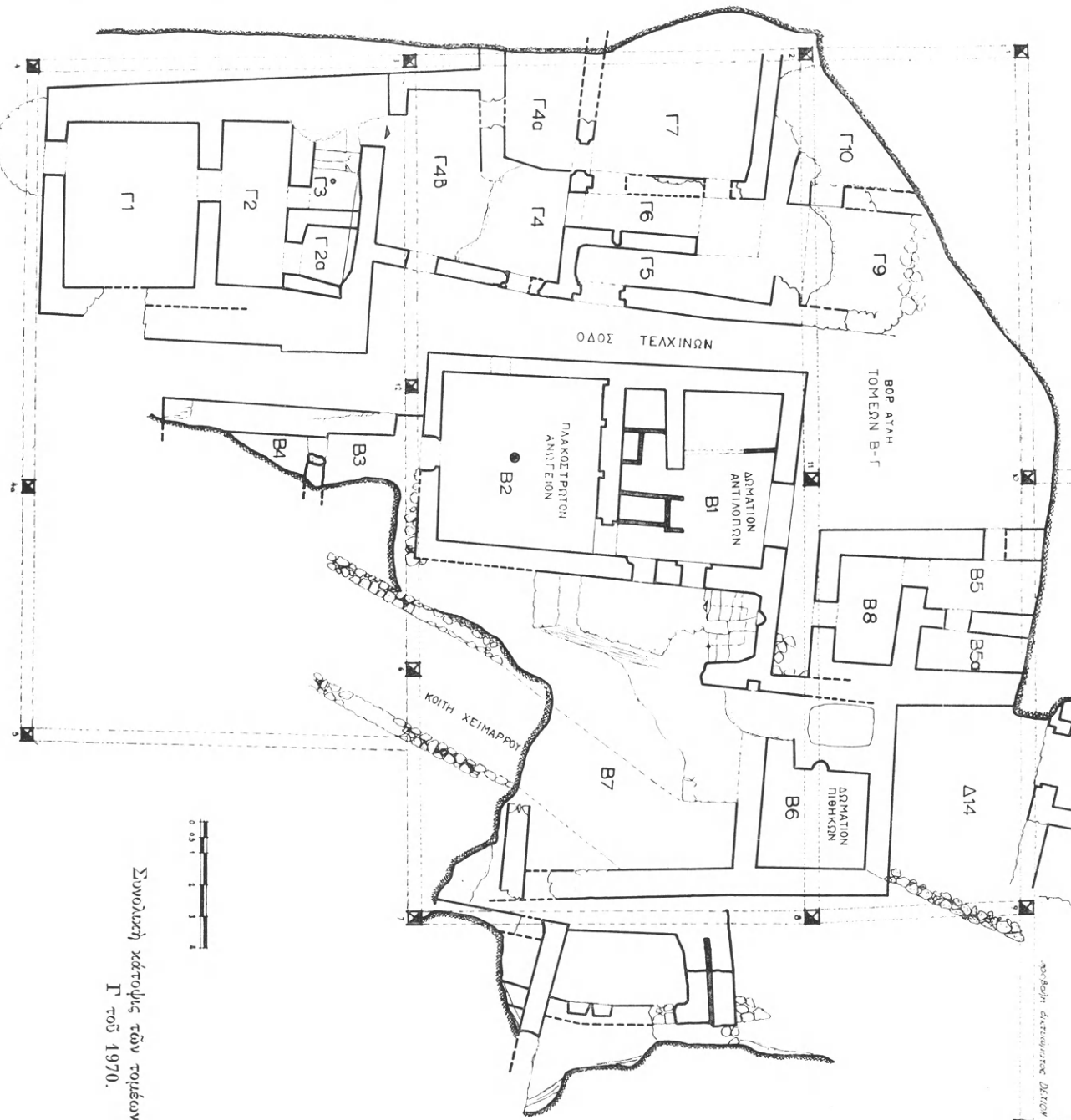
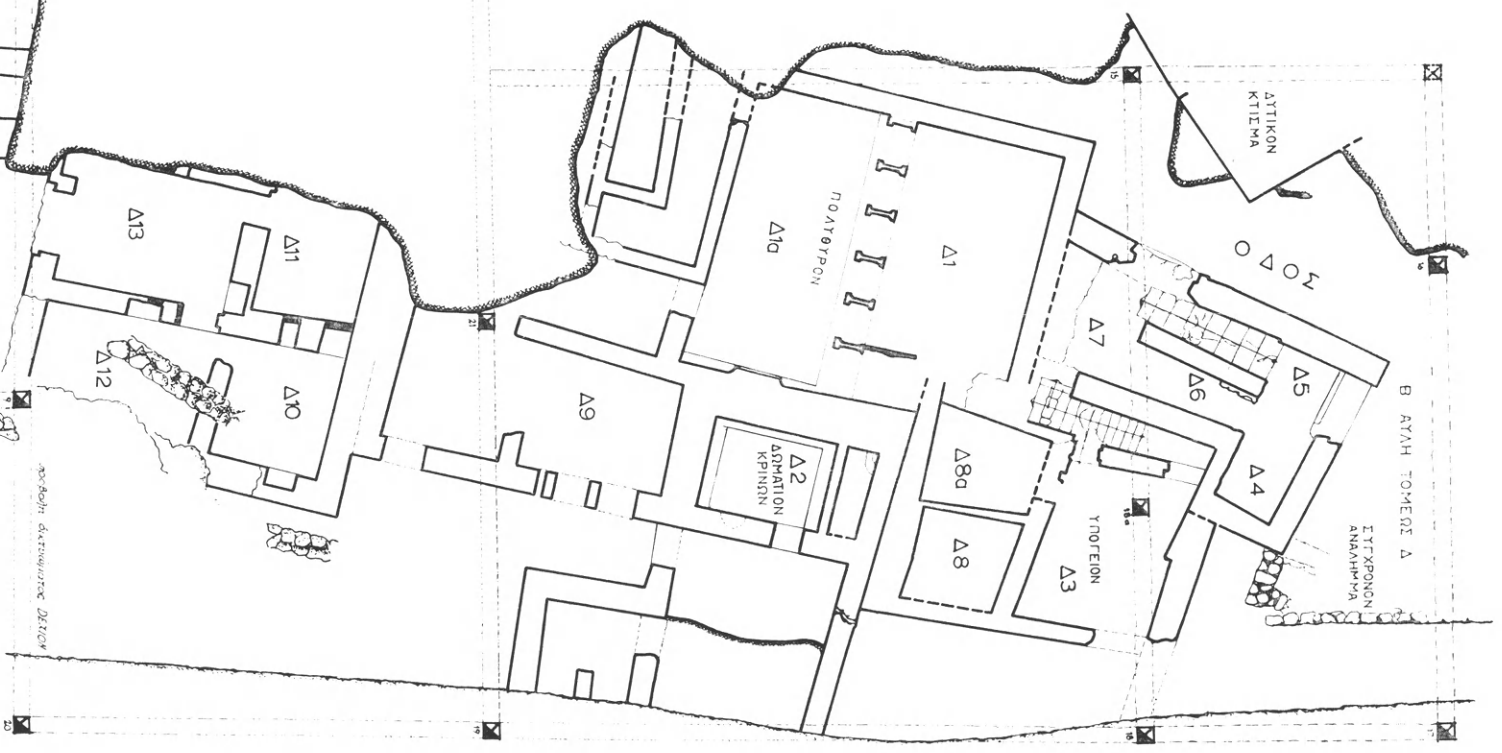
Ὁ οἶκος ἐπιπλοποιῶας Σαρίδῃ, εὐγενῶς ἀναλαβὼν τὴν ἀνακατασκευὴν ἀμφοτέρων τῶν ἐπίπλων, ἐχρησιμοποίησε ξύλον ἐλαίας, ἐξ οὗ πιθανώτατα ἦτο κατεσκευασμένον καὶ τὸ πρωτότυπον. Δέρμα μόσχου ἐνετάθη εἰς ὑποδοχὴν τοῦ στρώματος, στερεωθὲν κύκλῳ διὰ χονδροῦ θάμιγγος, ὡς δεικνύει τὸ πρωτότυπον. Εἵμεθα ἰδιαιτέρως ὑπόχρεοι εἰς τὸν οἶκον Σαρίδῃ διὰ τὴν εὐγενῶς παρασχεθεῖσαν βοήθειαν.

Τοῦ σκίμποδος τὸ ὕψος εἶναι 38 ἐκ. καὶ ὁ βατὴρ μετρεῖ 42×28 ἐκ.· ἡ κλίνη μόλις φθάνει τὰ 1.60 μ. εἰς μῆκος καὶ τὰ 68 ἐκ. εἰς πλάτος. Γνωρίζομεν ἐκ τῶν σκελετῶν τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ὅτι μεταξύ 1.50 - 1.60 μ. ἐκυμαίνετο τὸ ὕψος τῶν τότε ἀνθρώπων. Ἄν τις ἐτύγχανεν ὑψηλοτέρου ἀναστήματος, ὥφειλε νὰ κοιμᾶται συνεσταλμένος. Τοῦτο δεικνύουν καὶ αἱ ἀπεικονίσεις ἐπὶ Ἀνατολικῶν προτύπων.

6. ΟΡΓΑΝΙΚΑΙ ΟΥΣΙΑΙ

Τὰ ἐργαστήρια ἡμῶν ἐν Θήρᾳ στεροῦνται εἰσέτι τοῦ ἀναγκαίου προσωπικοῦ, ὅπως ἐρευνᾷ ἐκάστοτε τὰς ἀνευρισκομένας ὀργανικὰς οὐσίας. Διατηρεῖται ὅμως προσεκτικῶς τὸ ὕλικόν, μέχρις ὅτου εὐρεθῇ ὁ κατάλληλος μελετητὴς ἢ μελετηταί. Τὰ ἐνταῦθα δημοσιευόμενα δείγματα προέρχονται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ Δ2, τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων. Ὡς ἀποδεικνύουν καὶ τὰ λίθινα πώματα τὰ εὐρεθέντα ἐπὶ τινων ἀγγείων, εἶχε συσσωρευθῇ ἐκεῖ οὐχὶ ἀπλῶς κεραμεϊκή, ἀλλὰ καὶ ἀγγεῖα πλήρη στερεῶν καὶ ὑγρῶν τροφίμων.

Τὰ ἐντὸς τῶν ἀγγείων διατηρηθέντα ὀργανικὰ ἔχνη εὐρίσκοντο εἰς τὸν πυθμένα, ἀποτελοῦντα λεπτὸν στρώμα, ἦσαν δὲ καὶ τὰ ἀγγεῖα μικρῶν ἢ μεσαίων διαστάσεων. (Οἱ ἀμφορεῖς μετ' ἐλλειψοειδῶν στομίων κυμαίνονται πέραξ τῶν 50 ἐκ. ὕψους.) Ὁ πίναξ 304α παριστᾷ ἐν τῶν ὀργανικῶν τούτων λειψάνων εἰς τὸν πυθμένα ἀγγείου ἀρκούντως εὐρυστόμου, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ φωτογραφία. Ἡ ὀργανικὴ οὐσία ἀνευρίσκετο ἐν καταστάσει συρρικνώσεως, ἐνίοτε

Συνολική χάρσις τῶν τομέων Β, Δ καὶ Γ τοῦ 1970.

δὲ δὲν ἤγγιζε πλέον τὰ τοιχώματα τοῦ ἀγγείου, ὡς εἰ εἶχεν ὀπτηθῇ. Ἀποτελεῖ καὶ τοῦτο μίαν ἐπὶ πλέον ἀπόδειξιν, ὅτι μεγάλη θερμότης ἐπεκράτει κατὰ τὰς ὥρας τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς καταχώσεως.

Εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν πινάκων 304β καὶ 305α ἡ μελανὴ ὀργανικὴ οὐσία ἔφερε κυκλικὴν ὀπὴν εἰς τὸ μέσον, ὥστε ὁ Περράκης, ὁ κύριος ἐπιμελητὴς τοῦ Δ2, ἐχαρκτήρισε τὸ περιεχόμενον ὡς «μυστοκούλλουρα». Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ πίνακος 305α τὸ ἀγγεῖον εἶχε πωματισθῇ δι' ἁώτου, ἰσχυρῶς ἐξωχείλου φιάλης, ἧς ὁ πὺς εἶχεν ἀκριβῶς τὴν διάμετρον τῆς ὀπῆς τοῦ ὑποτιθεμένου πλακοῦντος. Ἡ ἀπόστασις ὅμως μεταξὺ τῶν ἦτο περὶ τὰ 30 - 40 ἑκατοστά, διότι τὸ ἀγγεῖον ἦτο κοῖλον. Ἀγνωστον λοιπὸν ἂν ἡ ὀπὴ εἰς τὸ ὀργανικὸν περιεχόμενον ὠφέιλετο ἀρχικῶς εἰς τὸν πόδα τοῦ ἀγγείου. Πρέπει νὰ ὑποτεθῇ πρὸς τοῦτο, ὅτι ἡ οὐσία ἀρχικῶς ἐπλήρου ὀλόκληρον τὸ ἀγγεῖον.

Ὁ πίναξ 305β δεικνύει τὴν μνημονευθεῖσαν ἤδη δευτέραν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὰ φυτικὰ σπέρματα εἶχον προφθάσει νὰ ριζοβολήσουν, προτοῦ κατακαοῦν καὶ καταχωθοῦν ὑπὸ δεκάδων μέτρων παχεῖαν ἐπίχωσιν. Τὸ περιεργότερον ἴσως εὑρημα ἐσημειώθη ἐντὸς ἀγγείου εὐρεθέντος καὶ τούτου ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων. Ἡ ἐντὸς τοῦ ἀγγείου ἄσπα ἐδείκνυε καθέτους ὁπάς. Ὁ ἐγγυθεὶς γύψος ἔλαβε τὰ σχήματα τὰ δεικνύμενα ἐπὶ τοῦ πίνακος 306α. Ἀριστερὰ εὐρίσκεται τεμάχιον τῆς ἐντὸς τοῦ ἀγγείου ἄσπας μὲ τὰς ἀντακώσεις ὁρατὰς εἰσέτι. Δεξιὰ φαίνονται κυλινδρικά μακρὰ στελέχη, εἰς τὰ ὁποῖα μετεμορφώθη ὁ γύψος ὁ ἐγγυθεὶς ἐντὸς τῶν ὀπῶν. Δεξιότατα εἶναι ἡ μοναδικὴ περίπτωσις, ἐνθα ὁ γύψος ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ μέχρι τοῦ κατωτάτου σημείου. Παρουσιάζει δὲ ἐλαφρὰν ἐξόγκωσιν, ὡς ἀκριβῶς εἰς τὰ τρυφερά κρόμμυα τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον καταναλίσκομεν ἀντὶ σαλάτας.

Ἡ τελευταία φωτογραφία (πίν. 306β) δεικνύει τὰ φυτικὰ ἔχνη, τὰ ὁποῖα διὰ λεπτῆς λαβίδος κατωρθώσαμεν νὰ ἀναλάβωμεν ἐκ τῆς ἄσπας. Δὲν εἶναι τεμάχια ἀχύρων, ἀλλὰ ὕμενοειδῆ, ἐπιπεδώτερα καὶ λεπτότερα τῶν ἀχύρων. Εἶναι πιθανῶς οἱ χιτῶνες τῶν κρομμύων. Ἀπόλυτον βεβαιότητα ὅμως μόνον εἰδικὴ ἐξέτασις θὰ δυνηθῇ ἴσως νὰ παράσχῃ.

Ἡ ἄφθονος λευκὴ μᾶζα «ὡς κινίνη», ἣτις παρατηρήθη ὑπεράνω τῆς κλίνης ἐντὸς τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων (ἀνωτέρω σ. 174), ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καθαρώτερον ἄλευρον ἐκ κριθῆς, ἥτοι ἄλφιτα. Πράγματι, τὸ ἐντὸς τῶν ἀγγείων ἀνευρισκόμενον ἀνάλογον προῖόν εἶναι μόνον χονδροαλεσμένη κριθή, ἧς μερικοὶ κόκκοι παρέμειναν ἀκέρατοι. Ἦτο χόνδρος (πληγοῦρι) ὡς λέγομεν σήμερον, ἥτοι οἱ ἀρχαῖοι οὐλοχῦται. Τὸ κριθάλευρον ὅμως (ἄλφιτα), ὡς εὐγενέστερον προῖόν, ἐφυλάσσετο ἢ τοῦλάχιστον ἐταξιδεύετο ἐντὸς δορῶν, ἥτοι δερματίνων ἀσκῶν (Ὁδ. β 354, 380). Εἰς ἡ πλείονες τοιοῦτοι δοροὶ πιθανῶς εἶχον τοποθετηθῇ ὑπὸ τῶν σεισμοπαθῶν τρωγλοδυτῶν ἐντὸς τοῦ Δ2, ἐπὶ τῆς κλίνης, ὡς εἶχον μεταφερθῇ καὶ παντοῖα ἄλλα ἀγγεῖα μετὰ τροφίμων καὶ ποτῶν.

7. ΕΠΙΓΡΑΦΑ

Μία γενικῆς φύσεως παρατήρησις εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐπιγραφαί, συνήθως βραχεῖαι ἢ βραχύταται, ἀπαντοῦν κατὰ μεγίστην πλειονότητα εἰς τὰ ἀγγεῖα ἐκεῖνα, ἅτινα εἶναι προχείρου κατασκευῆς καὶ σχετικῶς ὀγκώδη. Ἐχρησίμευον εἰς τὸ ἐμπόριον πρὸς διαμετακόμισιν ὑγρῶν προϊόντων, κυριώτατα ἐλαίου. Οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς εἶναι ἡ κυρία κατηγορία τῶν ἀγγείων τούτων. Δὲν ἀναγινώσκονται ἀκόμη ἀσφαλῶς αἱ ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφαί. Ὑποτίθεται ὅμως εὐλόγως, ὅτι αἱ μία μέχρι τρεῖς λέξεις αἱ ἀπαντῶσαι ἐπ' αὐτῶν εἶναι σχεδὸν ἀσφαλῶς κύριον ὄνομα (ἀποστολέως; παραλήπτο; ἀφιερωτοῦ;) ὅταν εἶναι μία μόνη λέξις, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον τοπωνύμια ἢ ἐθνικά¹. Ὄνόματα θεοτήτων ἢ ἱερῶν, εἰς τὰ ὅποια ἀφιεροῦται τὸ προϊόν, πρέπει ὡσαύτως νὰ θεωρηθῶσιν ἄκρως πιθανά.

Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον εὐρέθη εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Θήρας ἡ πρώτη πλήρης ἐπιγραφή, συνισταμένη ἐκ τεσσάρων συλλαβογραμμάτων, εὐρέθησαν δὲ καὶ ἀρκετὰ θραύσματα ἀγγείων φέροντα ἀνὰ ἓν ἢ δύο γράμματα ἢ καὶ ἀπλᾶ σημεῖα. Ἐπὶ τοῦ πίνακος 307 εἰκονίζεται ἡ πρόχους ἐκ Δ4, ἥς τὰ περιστατικά εὐρέσεως ἐξετέθησαν ἀνωτέρω (σ. 165). Ὑπάρχει ὀλόκληρος σειρὰ πρόχων καὶ ψευδοστόμων ἀμφορέων ἐκ Θήρας, τῶν ὁποίων τὰ στόμια εἶναι ἐφωδιασμένα διὰ ἀκίδων ἢ μικρῶν διατρήτων ὥτιων ἢ καὶ μικρῶν λαβῶν. (Ὅρα τὸν πίνακα 276β.) Ταῦτα ἐρμηνεύονται μόνον ἐκ τῆς ἀνάγκης καλοῦ περιδεδεμένου πωματισμοῦ, διότι τὰ ἀγγεῖα ἐκεῖνα ἐταξίδευον μακράν. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὀμήρου ἡ συνήθεια ὑπάρχει ἀκόμη. Οἱ ἀμφορεῖς τοῦ οἴνου ἐπωματίζοντο κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Τὸ χρησιμοποιοῦμενον ὕφασμα πρὸς ἐπικάλυψιν καὶ στερέωσιν τοῦ πώματος ἐλέγετο κρήδεμνον, τὸ δ' ἄνοιγμα τοῦ ἀμφορέως ἐλέγετο κρήδεμνα λύνειν².

Ἐν τοιοῦτον ἀγγεῖον μεταφορᾶς ὑγροῦ προϊόντος εἶναι ἡ ἐν ἐπιγραφῇ πρόχους ἐκ Δ2. Ὁ πίναξ 307α παριστᾷ ὀλόκληρον τὸ ἀγγεῖον, ὃ δὲ πίναξ 307β ἀποδίδει τὴν ἐπιγραφήν, ἥτις εἶχε χαραχθῇ πρὸ τῆς ὀπτήσεως. Τὰ τέσσαρα αὐτῆς γράμματα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν γραφήν. (Ἐν Θήρα, φυσικά, πρόκειται γενικῶς περὶ τῆς γραμμικῆς Α γραφῆς.) Οὕτω δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν α-ρε-σα-να, ἂν φυσικά ὑποτεθῇ ὅτι πάντα τὰ γράμματα εἶχον τὴν αὐτὴν φθογγικὴν ἀξίαν πρὸς τὰ Μυκηναϊκά. Τὸ ὄνομα, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, εἶναι πιθανώτατα κύριον. Ἄν ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι τῆς θεότητος, εἰς ἣν ἀφιερῶτο τὸ ἀγγεῖον καὶ τὸ περιεχόμενόν του, τότε θὰ ἔλθῃ αὐτομάτως εἰς τὸν νοῦν μας μία λησμονημένη προελληνικὴ θεά, ἥτις εἰς τὴν γειτονικὴν Νάξον

1. Ὅρα κυρίως J. CHADWICK, *Linear B Tablets from Thebes*, *Minos* N. S. 10, 2, 1969, σ. 118 - 9.

2. Ὅδ. γ 392. Πρβ. MAPINATON ἐν *Archaeologia Homerica* A 14 - 15, ἐνθα διορθωτέον ὅτι τὰ κρήδεμνα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ πίθων (Ὅδ. β 340 ἐν συνδυασμῷ πρὸς γ 392), οὐχὶ ἐπὶ κρατήρων, ὡς ἐκεῖ ἐκ παραδρομῆς ἐγράφη.

γνωρίζομεν ὅτι ἐλατρεύετο καὶ συνεδέετο πρὸς τοπικοὺς μύθους. Ἡ το γνο-
στή ὡς Ἀριάδνη. Τὸ δ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς Ἀχαϊκῆς (καὶ τῆς Κυπρια-
κῆς) διαλέκτου, δι' ὃ Ἑλληνικώτερον οἱ λόγοι ὠνόμασαν τὴν θεὰν Ἀριάγνην,
δόντες συγχρόνως καὶ διαφανῆ Ἑλληνικὴν ἐτυμολογίαν (ἡ λίαν ἀγνή, ἡ
Πάναγνος). Οἱ εἰδικοί θὰ ἀποφανθῶσιν, ἂν ἡ ἀρεσάνα τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου
δύναται βασίμως νὰ θεωρηθῇ ἡ πρωτότυπος μορφή, ἥς ἐξελληνισμὸς εἶναι
ἡ Ἀριάδνη-Ἀριάγνη¹.

Ἐπὶ τοῦ πίνακος 308 βλέπομεν ἄνω ἓνα ἀμφορέα μετ' ἐλλειψοειδοῦς
στομίου, ὅστις φέρει ἐγχάρακτον πρὸ τῆς ὀπτήσεως τὸ σημεῖον τοῦ διπλοῦ
πελέκεως, ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ γράμμα Α. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται καὶ
εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὥστε νὰ καθίσταται πιθανώτερα ἡ γνώμη, ὅτι εἶναι τῆς
κατηγορίας ἀρεσάνα καὶ τὰ ἀντίστοιχα ἀγγεῖα.

Ἡ μεσαία εἰκὼν (πίν. 308β) φέρει ἐλαφρῶς ἐγχάρακτα δύο γράμματα,
«δίφρον» καὶ διπλοῦν πέλεκυν. Ἡ τρίτη εἰκὼν (πίν. 308γ) εἶναι πρόχους φέ-
ρουσα τὸν «δίφρον», ὅστις εἶναι ὡσάύτως ἀρκετὰ συχνός.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας σειρᾶς τῶν εἰκόνων (πίν. 309) ἡ τελευταία εἶναι μα-
λακὸς λίθος ἐλαφρῶς ἔγκοιλος καὶ φέρων ἐγχάρακτον ἓν σημεῖον. Ἰσως
ἦτο σφραγίς, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν σφραγίσματα μὲ ἀνάγλυφα σημεῖα. Πάντα τὰ
λοιπὰ εἶναι ὅστρακα πηλίνων ἀγγείων. Φέρουν εὐδιακρίτως κεχαραγμένα ση-
μεῖα, πάντοτε πρὸ τῆς ὀπτήσεως. Τινὰ ἐξ αὐτῶν δυνατόν νὰ εἶναι γράμματα
ἢ ἀριθμητικὰ σημεῖα, οὐχὶ ὅμως πάντα. Εἶναι ὡσάύτως κεχαραγμένα ἀφροντί-
στως ἐπὶ οἰοδῆποτε σημείου τῶν ἀγγείων.

ΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ 1. ΟΙ ΠΙΝΚΟΙ

Ἡ δημιουργία τῶν εὐρυχώρων ἐργαστηρίων τῆς ἀνασκα-
φῆς μᾶς ἔδωκε τὴν δυνατότητα νὰ εἰσδύσωμεν καὶ εἰς τοὺς
χώρους, ὅπου ἡ παρουσία τοιχογραφιῶν ἦτο πιθανή. Τοιοῦ-
τος χώρος ἦτο πρωτίστως τὸ δωμάτιον Β6, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἤδη κατὰ τὸ
1967 καὶ τὸ 1968 παρουσιάσθησαν κονιάματα, βαθύτερον δὲ καὶ τοιχογραφίαι
παριστῶσαι πιθήκους.

Τοῦτο εἶναι τὸ νοτιώτατον σημεῖον τῆς ἀνασκαφῆς, ἐνθα ἐφάνησαν τοιχο-
γραφίαι. Τὸ βορείωτατον κεῖται εἰς τὸν τομέα Α, ὁπόθεν προέρχεται ἡ τοιχο-
γραφία τοῦ «Ἀφρικανοῦ». Δυστυχῶς αὕτη ἀκριβῶς εἶναι ἡ περιοχή, δι' ἣς
ἐπὶ αἰῶνας διήρχετο ὁ χεῖμαρρος. Διὰ τοῦτο τὰ ἀνώτατα στρώματα εἶναι πάν-
τοτε τετραγυμένα, περιέχουν δὲ μεταξὺ ἄλλων καὶ μικρὰ θραύσματα κονιαμά-
μάτων, ἅτινα ἀπαντοῦν καὶ περαιτέρω πρὸς Νότον ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ
ποταμοῦ.

1. Τὸ a-re-sa-ni-e ἐπὶ πινακίδος τῆς Πύλου εἶναι λέξις σκοτεινῆς γλωσσικῆς μορφῆς
καὶ ἡ ὅλη φράσις τῆς πινακίδος εἶναι ὡσάύτως ἀκατάληπτος (MORPURGO, Lexicon βλ. λ.)

Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Β6, ὅπερ εἶναι μικρὸν καὶ ταπεινὸν ἰσόγειον δωμάτιον, εἶχον κρημνισθῇ ἄνωθεν, ὁμοῦ μετὰ τῶν πλακῶν τοῦ δαπέδου. Κυρίως ἔκκειτο κατὰ μῆκος τοῦ Βορείου τοίχου. Ὀλίγαι μόνον εἶχον ὀλισθήσει μέχρι τοῦ μέσου τοῦ δωματίου. Ἀνῆκον ἐπομένως εἰς τὸν Βόρειον τοῖχον τοῦ ἀνωγείου, ἐσχημάτιζον γωνίαν πρὸς ἀριστερά, ὡς ἀπέδειξεν ἡ μελέτη, ἐκάλυπτον ἐπομένως καὶ μικρὸν τμήμα τοῦ Δυτικοῦ τοίχου.

Ἡ μελέτη πάντων τῶν τεμαχίων, παλαιῶν καὶ νέων, ἐγένετο κατὰ τρόπον ἐπίμονον, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεσματικόν. Πάντα τὰ τεμάχια ἠπλώθησαν ἐντὸς τῶν εὐρυχώρων ἐργαστηρίων (πίν. 310) καὶ ἐπὶ δύο ἔτη ἐμελετῶντο ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς Συντηρητῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ Μαργαριτῶφ.

Κατὰ τὸ 1970 προσετέθη καὶ ὁ ζωγράφος κ. Ἡλιάκης. Τινὲς τῶν δύο περίπου δεκάδων μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ἀπεδείχθησαν ἔχοντες ἀξιοπαρατήρητον τάλαντον ἀνιχνευτοῦ τῶν συνανηκόντων τεμαχίων. Παρὰ πᾶσαν ἀρχικὴν μου ἐλπίδα (εἶχον τὴν πικρὰν πεῖραν τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Κρήτης καὶ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Πύλου) ἑκατοντάδες μικρῶν τεμαχίων συνεκολλῶντο διαρκῶς εἰς μεγαλύτερα. Ταῦτα δὲ πάλιν ἀπετέλουν τὴν γέφυραν, ὅπως συνενωθοῦν τὰ εὐρεθέντα μεγάλα τεμάχια τῶν τοιχογραφιῶν. Ἦτο γνωστὸν ἐκ τῶν παλαιότερων εὐρημάτων, ὅτι ἡ τοιχογραφία τοῦ Β6 περιεῖχε πάντα σχεδὸν τὰ στοιχεῖα τῆς ὁμωνύμου τοιχογραφίας ἐκ τῆς «Οἰκίας τῶν Τοιχογραφιῶν» τῆς Κνωσοῦ. Εἶχομεν καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ εἶδος πιθήκων (*cercopithecus callitrichus*), μύρτους, καλαμοειδῆ, κρόκους¹.

Κατὰ τὸ 1970 ἡ μελέτη κατέληξεν εἰς ἀσφαλέστερα συμπεράσματα: Ζωφόρος περιτέχνου σπείρας ὑπῆρχεν ὡσαύτως (πίν. 311). Ἀπεδείχθη, ὅτι μεγάλα τεμάχια τῆς τοιχογραφίας συνεκολλῶντο κατ' ὀρθὴν γωνίαν. Ἄρα ἡ τοιχογραφία ἐξετείνετο εἰς δύο τοίχους καὶ ταυτοχρόνως εἶχομεν σταθερὸν σημεῖον προσανατολισμοῦ τῶν πιθήκων, οἵτινες προηγουμένως ἦσαν νοητοὶ καὶ καθέτως καὶ ὀριζοντίως. Ἀπεδείχθη ὡσαύτως, ὅτι κάτω ἡ τοιχογραφία ἀπέληγεν εἰς εὐρείας γραμμὰς κυματοειδεῖς («ὑδάτινα ρεύματα») κληθέντα προσωρινῶς). Ἐγένετο οὕτω νοητὴ ἡ κυρία γραμμὴ τῆς τοιχογραφίας: Οἱ πίθηκοι πάντες φεύγουν δρομαίως πρὸς ἀριστερά καὶ ἀναρριχῶνται ταυτοχρόνως. Ὁρθῶς εἶχεν ὑποτεθῆ, ὅτι τὰ ἀκατάληπτα ἐρυθρὰ σχέδια ἦσαν οἱ βράχοι τοῦ ἡφαιστείου τῆς Θήρας. Ἡ κεφαλὴ ἢ μὴ ἀνήκουσα εἰς πίθηκον ἀνήκει προφανῶς εἰς κύνα. Ἡ γενικὴ ἔννοια δύναται νὰ νοηθῇ περίπου ὡς ἑξῆς: Ἀγέλη πιθήκων, ἴσως λεηλατοῦσα κήπους καὶ ἀγρούς, καταδιώκεται ὑπὸ κυνῶν. Οἱ πίθηκοι ἀναρριχῶνται εἰς τοὺς βράχους καὶ μόνος ὁ γηραιότερος ἀρχηγὸς ἀτενίζει ὀργίλος πρὸς τοὺς διώκτας. Ὁ πίναξ 312, ὅστις δέον νὰ θεωρηθῇ προσωρινὴ ἀνασύν-

1. ΠΑΕ 1969, σ. 189 - 190 = Thera III, σ. 65.

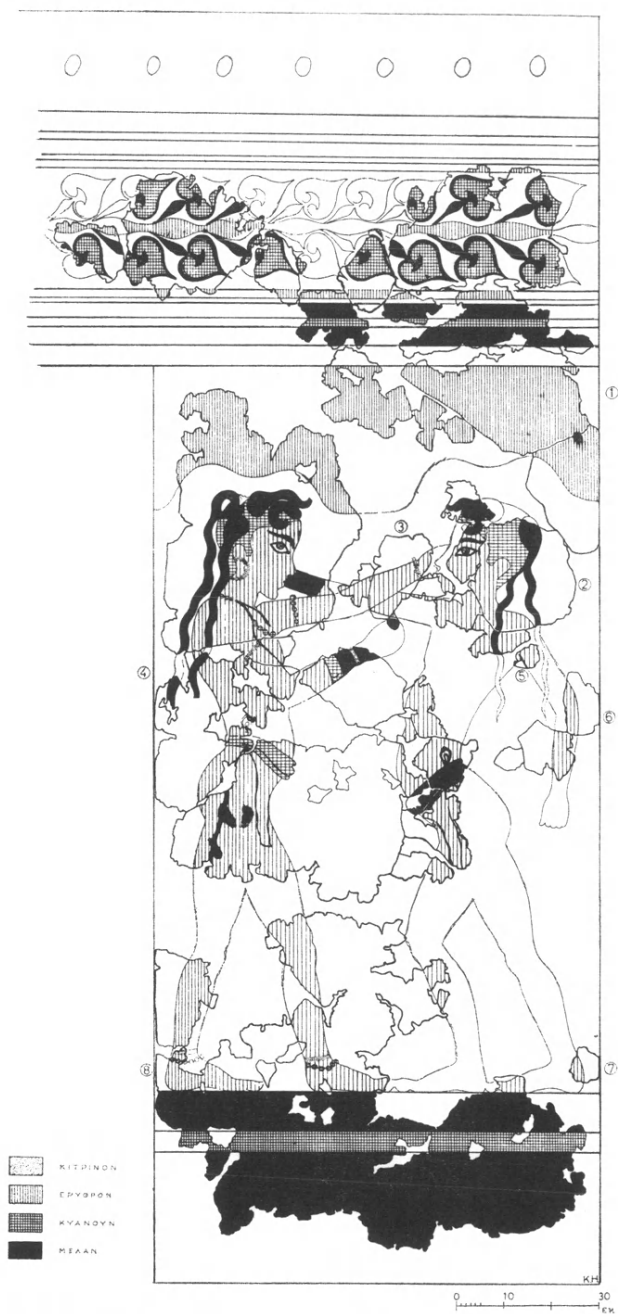
θεσις, ὁφείλεται εἰς τὸν ζωγράφον τῆς ἀνασκαφῆς κ. Ἡλιάκην. Ὑπερφυσικοῦ μεγέθους χελιδόνες, ἡ βλάβστησις καὶ αἱ σπεῖραι δὲν εὔρον ἀκόμη τὴν θέσιν των. Τὴν ψυχολογικὴν στιγμὴν τῶν φευγόντων πιθήκων δεικνύει ἡ τμηματικὴ εἰκὼν, πίν. 313.

2. Αἱ ἀντιλοπαὶ
καὶ οἱ πυκτευόντες
παιδεῖς

Ὀλίγα μόνον μέτρα πρὸς τὰ ΝΔ. τοῦ δωματίου τῶν πιθήκων (B6) εὐρίσκεται τὸ B1, οὗ ἡ ἀνασκαφὴ περιεγράφη ἀνωτέρω (σ. 182 ἐξ.). Ἡ κατάστασις τῶν τοιχογραφιῶν ἐκεῖ ἦτο πολὺ κακὴ. Ἡ ἀρίθμησης ὅμως καὶ σχεδίασις πάντων τῶν τεμαχίων πρὸ τῆς ἀφαιρέσεώς των ἐβοήθησε κατόπιν τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ὅλου. Ἐν εἰσέτι ἐκ τῶν γενομένων σχεδίων παρέχει ὁ πίναξ 314, διότι εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς φθορᾶς τῶν πεσόντων κονιαμάτων.

Ἡ ἀνασύνθεσις τῶν τοιχογραφιῶν ἐγένετο ἐν Ἀθήναις (πλὴν τῶν πιθήκων, οἵτινες δέονται εἰσέτι ἐπεξεργασίας ἐπὶ τόπου). Ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ μέτρα τῶν θυρῶν, ὁ δὲ πίναξ 315 δεικνύει τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ B1, ὡς ἀνακατεσκευάσθη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον. Ἄνω περιέθεε τοὺς τοίχους τοῦ δωματίου ζωφόρος φύλλων κισσοῦ ἐκφυομένων ἐξ ἐρυθροῦ στελέχους. Ὑπὸ τὴν ζωφόρον τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν τῆς τοιχογραφήσεως καταλαμβάνει ἀγέλη ἀντιλοπῶν τοῦ εἶδους ὄρυξ ἢ λογχόκερος (oryx beissa). Ὁ πίναξ 316 παρέχει δύο τῶν ζώων τούτων. Ὁ καλλιτέχνης ἐζωγράφησε τὰς ἀντιλόπας ἐν περιγράμματι μόνον ἐκ παχειῶν καὶ λεπτοτέρων μαύρων γραμμῶν. Ἡ κεφαλὴ δεικνύει καὶ ὀλίγας λεπτομερείας δι' ἐρυθροῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα ζωῆς καὶ κινήσεως εἶναι πράγματι καταπληθισόν. Τὸ ζεῦγος τὸ εἰκονιζόμενον ἐνταῦθα εὐρίσκεται εἰς ἐρωτικὰς στιγμάς, ὡς δεικνύουν αἱ κινήσεις τῶν κεφαλῶν, τῶν χειλέων καὶ τῶν οὐρῶν τῶν ζώων. Ὁ τοῖχος ἐφ' οὗ ζωγραφοῦνται τὰ παρόντα ζῷα εἶναι ὁ Δυτικὸς. Ὁ ἔναντι Ἀνατολικὸς εἶναι ἰσομεγέθης, διατηρεῖ ἔχνη καὶ ἀσφαλῶς ἔφερε δύο ἀνάλογα ζῷα. Ὁ Βόρειος τοῖχος, διακοπτόμενος ὑπὸ τοῦ μεγάλου παραθύρου τῆς αὐλῆς, ἀφήνει χώρον διὰ δύο ζῷα, ἐν πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ παραθύρου, διατηρούμενον εἰσέτι ἀκέφαλον (in situ) καὶ ἐν πρὸς Δυσμὰς τούτου, οὔτινος ὑπάρχουν ἔχνη. Ἐχομεν οὕτως ἐξ ἀντιλόπας ἐν συνόλῳ. Ἄν ἔζη τότε ἐπὶ τῆς νήσου ὁ ὄρυξ, εἶναι ζήτημα περαιτέρω ἐξεταστέον, ὡς καὶ τὸ ζήτημα τῶν πιθήκων ὡσαύτως. Ὅμως αἰγάγων εἰκονίζεται εἴτε ἐπὶ τῆς στέγης εἴτε πιθανῶς νοεῖται ἐπὶ τῶν βράχων ὀπισθεν τοῦ ὀρεστέρου ἱεροῦ τοῦ εἰκονιζομένου ἐπὶ τοῦ περιφύμου ρυτοῦ, τὸ ὁποῖον ὁ καθ. κ. Ν. Πλάτων ἀνέσκαψεν εἰς τὴν Ζάκρον. Οἱ «βράχοι» τοῦ ρυτοῦ τούτου ἐχρησίμευσαν εἰς ἐμὲ ὡς βάσις, ἵνα ἀναγνωρίσω «βράχους» καὶ ἐπὶ τεμαχίων τῆς τοιχογραφίας τῶν πιθήκων. Ἡδὴ οἱ περιεργότατοι ἡφαιστειακοὶ βράχοι τῆς Τοιχογραφίας τῶν Κρίνων (ὄρα κατωτέρω) ὑπάρχουν καὶ ἐπὶ τοῦ ρυτοῦ τῆς Ζάκρου. Μήπως τὸ ρυτὸν τοῦτο σχετίζεται πῶς πρὸς πρόσφυγας ἐκ τῆς Θήρας;

Ἡ κυρίως παράστασις ὅμως εἶναι ἡ τῶν πυκτευόντων παιδιῶν, ἐπὶ τοῦ

Εικ. 3. Κλείς συνδέσεως τῶν τεμαχίων τῆς τοιχογραφίας τῶν πυκτευόντων παιδίων.

Νοτίου τοίχου τοῦ δωματίου. Ἡ παράστασις εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλῆς, διότι ἡ θέσις πάντων τῶν τεμαχίων εἶναι βεβαία (πίν. 317). Ἄνευ πολλῶν λόγων ἀποδεικνύει τοῦτο ἡ γραμμικὴ ἀπεικόνισις τῶν τεμαχίων ἐπὶ τῆς εἰκόνας 3. Μόνη ἡ ἀριστερὰ ἄκρα χεῖρ τοῦ δεξιοῦ παιδὸς στερεῖται ὀργανικῆς συναφείας πρὸς τὸ σύνολον. Ἄλλ' ἡ καλλιτεχνικὴ γραμμὴ θὰ ἐπέτρεπεν ἐν ἡ δύο ἑκατοστὰ μόνον περιθωρίου πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω.

Καλλιτεχνικῶς ἡ παράστασις εἶναι πράγματι ὑπέροχος. Εἶναι ἴσως ἡ πρώτη εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν τῆς Τέχνης, ὅπου αἱ τρυφεραὶ ἀνατομικαὶ γραμμαὶ παίδων ἡλικίας μέχρι ὀκτῶ ἢ ἐννέα ἐτῶν παριστάνονται μὲ τόσῃ ἀκρίβειαν καὶ δύναμιν. Τὰ σώματα εἶναι ἐρυθρά, τὸ πρόσωπον τῆς ἀριστερᾶς μορφῆς ὠχρότερον ἐρυθρόν. Οἱ πλόκαμοι εἶναι βαθυμέλανες καὶ ἐπικάθηνται ἐπὶ κυανοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς. Προφανῶς ἔχομεν εἶδος φενάκης (περρούκας), τὸ ὅποιον δίδει τὴν ἐρμηγεῖαν τῶν παρ' Ὀμήρῳ ἐκφράσεων τῶν τριχωτῶν μερῶν τῆς κεφαλῆς (κυανοχαίτης, κυναῖ γενειάδες, ὄφρυες κλπ.). Ἰσως καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ θείων προσωπικοτήτων. Οἱ παῖδες παριστάνονται πυκτεύοντες μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν σοβαρότητα. Φέρουσι ζώματα, τῶν ὁποίων αἱ λεπτομέρειαι λόγῳ φθορᾶς δὲν εἶναι κατὰ πάντα σαφεῖς, ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν εἶναι δυνατὸς μακρότερος λόγος.

Τὰ χειρόκτια πυγμαχίας ἀποτελοῦν ἐκπληξιν καὶ πρόβλημα ὁμοῦ. Λόγῳ φθορᾶς τῆς τοιχογραφίας δὲν εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ θέσις τῶν χειρῶν, διότι ἤτο δυνατόν νὰ φέρουν οἱ πυκτεύοντες τὸν κεκαμμένον ἀγκῶνα τῆς μιᾶς χειρὸς ἐναντι τοῦ ἀντιπάλου. Τότε ἡ ἀριστερὰ μορφή θὰ ἔφερε τὰ χειρόκτια μόνη αὐτή. Κατόπιν χρησιμοποίησεως ὑπερύθρων ἀκτίνων καὶ εἰδικῶν φωτογραφίσεων κατελήξαμεν εἰς τὴν λύσιν τῶν ἐκτεταμένων χειρῶν, πληττουσῶν ἀμοιβαίως τὰ πρόσωπα. Ἡ λύσις ὅμως αὕτη ἐπιβάλλει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἕκαστος τῶν ἀντιπάλων φέρει ἀνὰ ἓν μόνον χειρόκτιον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα.

Ἡ ἀριστερὰ μορφή εἶναι πολυτελέστερον ἐνδεδυμένη (χρυσᾶ ψέλια, περισφύρια καὶ ἐνώτια, ὄρμος καὶ ἄλλα κοσμήματα ἐκ ψήφων κυάνου). Φαίνεται δὲ ἴσως κατὰ τι μεγαλυτέρα. Δὲν θὰ ἤτο ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ κόρη. Παρουσιάζει ποῖάν τινα μαλακότητα καὶ νωθρότητα. Τοῦναντίον ἡ δεξιὰ μορφή εἶναι μικρότερον, ἀλλὰ ζωηρότερον καὶ ἐπιθετικώτερον παιδίον. Πάντα ταῦτα ὁ καλλιτέχνης ἀπετύπωσε μὲ καταπλήσσοσαν διακριτικότητα καὶ δεξιοτεχνίαν (πίν. 318). Ἡ πρώτη ἐντύπωσις εἶναι, ὅτι πρόκειται περὶ δύο νεαρῶν ἀδελφῶν, ἴσως καὶ διδύμων, πριγκιπικῆς σειρᾶς. Δὲν θὰ ἀπεκλείετο ὅμως νὰ πρόκειται περὶ θείων μορφῶν. Γνωρίζομεν πολὺ ὀλίγα ἀπὸ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν μυθολογίαν τῆς περιόδου ἐκείνης. Θεῖα παιδία ὅμως καὶ θεῖα δίδυμα ἀφθονοῦν ἐκ τῆς Μυκηναϊκῆς μυθολογίας.

3. Η ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΩΝ ΚΡΙΝΩΝ

᾽Ωνομάσαμεν ταύτην «Τοιχογραφίαν τοῦ Ἑαρος», διότι ἴσως πράγματι ὑποκρύπτει θρησκευτικὴν ἰδέαν τῆς μεγάλῃς ἑαρινῆς ἑορτῆς ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἑαρινῆς θεᾶς τῆς φύσεως. Εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ἦτο κοσμικοῦ χαρακτῆρος ἐν μικρὸν ἰσόγειον τετράγωνον δωμάτιον, πλευρᾶς μόλις 2.50 μέτρων περίπου. Ἐξωθεν τοῦτου εὑρέθησαν τράπεζα προσφορῶν καὶ ἄλλα, ἱερὰ σκεύη. Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς θὰ διαλευκάνῃ βεβαίως τὸ ζήτημα.

Εἶναι ἡ πρώτη φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀποκαλύπτεται ὁλόκληρον τοιχογραφημένον δωμάτιον καὶ εἰς λίαν ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν. Ἡ σύνθεσις, ἀπλῇ καθ' ἑαυτήν, εἶναι μεστὴ γοητείας, πρωτοτυπίας καὶ ἀπροσδοκῆτων ἰδεῶν. Ὁ καλλιτέχνης ἀναμφισβητήτως ἦτο ἰδιοφυῆς. Ἐφήρμοσε τὸν ἐντυπωτισμὸν τῆς ἐποχῆς του μὲ τὰ μέσα τῆς τέχνης του καὶ μὲ τὴν ἔνθεον ψυχοσύνησιν τοῦ αἰῶνός του. Τὸ τριπλοῦν θέμα τῶν ἀνθέων, καθηγιασμένον ἀπὸ τὸν τριπλοῦν κρίνον τῆς Ἄνω καὶ τὸν τριπλοῦν πάπυρον τῆς Κάτω Αἰγύπτου, δεσπόζει ἀναλόγως καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἀμνισὸν καὶ ἀλλαχοῦ.

Τὸ τριπλοῦν μοτίβον μεταδίδεται ἐδῶ καὶ εἰς τὴν φύσιν: Τριπλοῖ εἶναι καὶ οἱ βράχοι εἰς ἕκαστον τῶν τριῶν τοίχων. Οἱ βράχοι οὗτοι εἶναι ἴσως τὸ πλεόν περιεργον καὶ ἀπροσδόκητον θέμα τῆς συνθέσεως. Εἶναι ἡ ἐντυπωτικὴ ἀνάμνησις τῶν ἡφαιστειακῶν βράχων τῆς Θήρας. Ἡ τοιχογραφία κατὰ τοῦτο ἀποτελεῖ ἀνέλπιστον εὐκαιρίαν διὰ τοὺς γεωλόγους, διότι ἀποδίδει τὴν προεκρηξιακὴν μορφήν τῆς νήσου. Οἱ βράχοι εἶναι ἐρυθροί, κίτρινοι, βαθυπράσινοι ἢ ἀνοικτοκύανοι, μὲ φλεβώσεις καὶ ἐναλλήλους καμπύλας. Μόνον αἱ σκωρίαι, οἱ ὀφιανοί, οἱ βασάλται ἢ φυλλίται σημερινῶν ἡφαιστειακῶν νήσων δύνανται νὰ βοηθήσουν ἡμᾶς εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ἰδέας τοῦ Κυκλαδικοῦ καλλιτέχνου¹.

Ἀπὸ τῶν βράχων ἢ ὀπισθεν αὐτῶν ἢ ἀπὸ τῶν μεταξὺ χαράδρῶν ἐκφύονται συστάδες κρίνων. Ἐπειδὴ ἐδῶ τὸ ἔδαφος εἶναι λευκόν, οἱ κρίνοι ζωγραφοῦνται ἐρυθροί, ἐνῶ συνήθως συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Τὰ φύλλα καὶ οἱ καυλοὶ ζωγραφοῦνται χρυσοκίτρινα. Ἀποφεύγεται ἡ εὐθύτης τῶν καυλῶν, ὥς συμβαίνει εἰς τὸν Ἀμνισόν. Ἐδῶ κάμπτονται ἐλαφρῶς σχεδὸν παντοῦ, ὥστε προσδίδεται μείζων κίνησις καὶ πνοή. Πάντοτε οἱ κρίνοι φύονται ἀνὰ τρεῖς, πλὴν δύο μόνων περιπτώσεων ἐπὶ τοῦ Νοτίου καὶ τοῦ Δυτικοῦ τοίχου.

Τὸ μόνον ἕτερον θέμα, τὸ ὁποῖον ἐμψυχώνει τὴν σκηνήν, εἶναι χελιδόνες πτερυγίζουσαι εἰς τοὺς αἰθέρας ἢ χαμηλὰ μεταξὺ τῶν κρίνων. Εἶναι πιθανῶς οὐχὶ ἄνευ σημασίας. Θέλουν νὰ δείξουν τὴν προχωρημένην ἑαρινὴν στιγμήν τῆς Φύσεως, ὁπότε αἱ χελιδόνες, ἄρτι ἀφιγμέναι, εἶναι ἀνήσυχοι ἀπὸ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πυρετὸν τῆς παρασκευῆς τῶν φωλεῶν των.

1. Ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ ρυτοῦ τῆς Ζάκρου οἱ βράχοι εἰς μίαν - δύο περιπτώσεις ἀποτελοῦν πιστὴν ἀντιγραφὴν τῶν περιεργότερων ἀκριβῶς βράχων τῆς παρούσης τοιχογραφίας, ὥς ἀνωτέρω παρετηρήθη.

Ὁ Νότιος τοῖχος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου συνέβη νὰ ἀρχίσωμεν τὸν καθαρισμὸν τοῦ Δ2, παρουσίασε καὶ τὴν πρώτην χελιδόνα (πίν. 319α). Μέχρι τοῦδε εἰχομεν θαυμάσει τὰς χελιδόνας τῶν Θηραϊκῶν ἀγγείων. Τώρα ὅμως βλέπομεν τὴν διαφορὰν μεταξὺ καλλιτέχνου καὶ ἀγγειογράφου. Ἐντὸς ὀλίγου, ὀλίγον δυτικώτερον εἰς τὸν αὐτὸν τοῖχον, παρουσιάσθη ἡ δευτέρα χελιδὼν (πίν. 319β), ἥτις εἶναι ἀσφαλῶς ἡ τολμηροτέρα δημιουργία τοῦ ἀγνώστου μεγάλου καλλιτέχνου. Ἰπτάται τὸ πτηνὸν πλαγίως πρὸς τὰ ἄνω, παρουσιάζεται ὑπὸ γωνίαν τριῶν τετάρτων καὶ δεικνύει μίαν ἀπιστεύτως ἐπιτυχῇ ἀπόπειραν προοπτικῆς ἐφαρμογῆς. Ὁ καλλιτέχνης προτρέχει κατὰ χίλια καὶ πλέον ἔτη τῶν συγχρόνων του, οἱ ὅποιοι εἶναι ζήτημα ἂν ἠδυνήθησαν νὰ τὸν ἐννοήσουν, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τοιαύτας περιπτώσεις.

Περὶ τὸ μέσον τοῦ Δυτικοῦ τοίχου ἀνεφάνη μετὰ τινὰς ἡμέρας τὸ πρῶτον ζευγὸς χελιδόνων εἰς στιγμὴν ἐρωτικῶν σκιρτημάτων (πίν. 320). Ἀκολούθως, εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ αὐτοῦ τοίχου ἐφάνη νέα χελιδὼν μονήρης (πίν. 321). Εἰς τὸν Βόρειον τοῖχον νέον ζευγὸς χελιδόνων εἰς τρυφερὰν σκηνὴν ἐνεφανίσθη παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν (πίν. 322). Ἡ ἔναντι γωνία, ἡ ΒΑ., εἶναι κατεστραμμένη. Ἀσφαλῶς ὑπῆρχε καὶ ἐκεῖ τὸ αὐτὸ θέμα.

Ἰσως τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς ὅλης παραστάσεως ἦτο ὁ Δυτικὸς τοῖχος τοῦ δωματίου (πίν. 323). Ὁ μεσαῖος βράχος εἶναι ὁ περιεργότατος πάντων. Οἱ τρωγλοδύται, ἐπὶ σκοπῷ ἀναρτήσεως ἀντικειμένων, ἤνοιζαν πέντε κυκλικὰς ὁπὰς εἰς τὸν τοῖχον τοῦτον. Πάντως ἐνήργησαν μετὰ προσοχῆς, ἵσως καὶ δέους, διότι μία μόνη ὁπὴ ἐβλάψεν ἐν κρίνον. Ὁ πίναξ 324 δίδει συνολικὴν ἀποψιν τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων, μὲ τὸν ρυμὸν του καὶ τὴν εὐρεῖαν ἐρυθρὰν ζώνην ὑπὲρ τοῦτον, ὡς ἀνετοποθετήθη ἐντὸς τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Φαίνεται ὡς μία ἀνέλπιστος ἐπίσκεψις ἐκ τῶν μέσων τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος, ἵνα καταστήσῃ αἰσθητοτέραν τὴν χρυσὴν περίοδον τοῦ χαλκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Αἰγαίου.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἐν σχέσει πρὸς τὰς τοιχογραφίας μερικὰ θεμελιώδη ζητήματα μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπογραμμισθοῦν ἐνταῦθα φύσεως θρησκευτικῆς εἴτε καὶ ἄλλης. Ἡ τοιχογραφία τῶν πιθήκων δὲν ὑπάρχει στοιχεῖον, ἵνα θεωρηθῇ θρησκευτικῆς σημασίας. Θέτει ὅμως ὡς καὶ αἰλοῖται, ἕτερα προβλήματα ἐνδιαφέροντα τὸν ζωολόγον καὶ τὸν ἱστορικὸν τῆς Τέχνης. Εἶναι εἰκονισμένη τόσον βαθεῖα ἡ ψυχολογία τῶν ζώων καὶ τόσον ἀκριβεῖς αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς τῶν πιθήκων, ὅπως ἀποτυπώνονται ἐπὶ τῆς τοιχογραφίας, ὥστε εἶναι δύσκολον νὰ θεωρηθοῦν ἔτοιμα, ἔξωθεν εἰσαχθέντα μοτίβα. Πρέπει ὅμως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι πίθηκοι ἔζων τότε ἀκόμη ἐν Ἑλλάδι. Ἐκ τῆς τοιχογραφίας τῶν πυκτευόντων παίδων πρέπει ὡσάύτως νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι καὶ ὁ ὄρυξ ἔζη ἐπὶ τῶν νήσων.

Ἀντιστρόφως, αἱ τοιχογραφίαι τῆς Θήρας (καὶ μόναι αὗται) ἔχουν θέμα προσφιλὲς τὰς χελιδόνας, αἱ ὁποῖαι σήμερον εἶναι ἀνύπαρκτοι ἐπὶ τῆς νήσου.

Ἐντὸς τῶν ἀπορρώγων πετρῶν τῆς Καλδέρας ὁ προσεκτικὸς παρατηρητὴς θὰ ἴδῃ ἐνίοτε νὰ πτερυγίζῃ ἡ κατάμαυρος πετραία χελιδὼν (*riparia*, κοινῶς πετροχελιδόνο ἢ τάρταρος). Αἱ κοιναὶ ὅμως χελιδόνες, ἡ *urbica* καὶ ἡ *rustica*, εἶναι ἄγνωστοι. Οὐδέποτε οἱ Ὑγραῖοι εἶδον χελιδόνας νὰ φωλεοῦν εἰς τὰς οἰκίας των. Ἐγώ, παρατηρῶν ἐπιμόνως ἤδη ἐπὶ πλείονα ἔτη, εἶδον μερικὰς χελιδόνας νὰ πτερυγίζουν ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα μόνον κατὰ Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον. Εἶναι περαστικά, λόγῳ τῆς ἀποδημίας, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ὥρῶν ἐξαφανίζονται. Ἦτο τόσον τρομακτικὴ ἡ ἔκρηξις, ὥστε νὰ ἐκτρέψῃ καὶ τὸ ἐνστικτον τῆς ἀποδημίας, ἢ τὸ ἄγονον καὶ ἄνυδρον τῆς μετεκρηξιακῆς Θήρας ἀπεμάκρυνεν ἐξ αὐτῆς τὰς χελιδόνας;

Ἡ τοιχογραφία τῶν πυκτευόντων παίδων καὶ τῶν ἀντιλοπῶν φαίνεται νὰ μὴ στερεῖται θρησκευτικῆς σημασίας. Τὸ τριμερὲς ἱερὸν εὐρέθῃ παραπλεύρως. Ἡ πολυτελὴς ἐμφάνισις τῶν παίδων, ἰδιαίτατα αἱ κυαναὶ κομμώσεις, ὑποβάλλουν τὴν ἰδέαν θείων παίδων, εἰδους προϊστορικῶν Διοσκούρων, ἐξ ὧν βραδύτερον ὁ «πυξ ἀγαθὸς Πολυδεύκης» παρέμεινεν ὡς μυθολογικὸν ὑπόδειγμα.

Ἡ Τοιχογραφία τῶν Κρίνων ἦτο σχεδὸν ἀσφαλῶς ἡ ἔκφρασις καὶ τὸ περιβάλλον τῆς ἑαρινῆς μορφῆς τῆς μεγάλης θεότητος τῆς Φύσεως. Τὴν μεγάλην στιγμὴν τῆς Ἀνοιξέως, ἡ φύσις ἐπανέρχεται εἰς τὴν ζωὴν μετὰ τὸν λήθαργον τοῦ χειμῶνος. Οἱ βράχοι καλύπτονται ἀπὸ χνοῦν, τὰ κρίνα ἐξεπῆδυσαν ἀπὸ τοὺς βολβούς των καὶ αἱ χελιδόνες εὐρίσκονται εἰς τὰς στιγμὰς τοῦ ζευγαρώματος. Ἡ μορφὴ των εἶναι μειζογενής, ἀλλὰ βάσις τῆς φαντασίας τοῦ καλλιτέχνου εἶναι ἡ *hirundo rustica*, ἡ ἀγροδίαιτος χελιδὼν. Ἡ ψαλιδωτὴ οὐρὰ καὶ ἡ εὐέλκτος πτῆσις τὸ ἀποδεικνύουν. Τὸ εἶδος τοῦτο δύναται νὰ ἵπταται πρὸς τὰ ἄνω καὶ νὰ ἐλίσσεται, ὥστε καὶ ὑπτιον ἀκόμη νὰ πτερυγίζῃ. Αὐτὴν δὲ τὴν στιγμὴν ἠθέλησε νὰ ἀποτυπώσῃ ὁ καλλιτέχνης εἰς τὴν δευτέραν χελιδόνα τοῦ Νοτίου καὶ εἰς τὸ πρῶτον ζεῦγος τοῦ Δυτικοῦ τοίχου. Ἐδώκαμεν τὸ ὄνομα «Τοιχογραφία τῆς Ἀνοιξέως» εἰς τὸ μοναδικὸν τοῦτο ἔργον τῆς Τέχνης ἐν συνειδήσει τῆς θρησκευτικῆς του σημασίας¹. Τὸ ἄγριον τοπίον εἶναι ἐμφανὲς καὶ οἱ βράχοι ὑψοῦνται ὡς φαντάσματα. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι αἱ χελιδόνες εἶναι οἱ μόνοι μάρτυρες μιᾶς φοβερᾶς σκηνῆς. Ἀναπολεῖ τις καὶ ἄκων τὸν μῦθον καὶ νομίζει ὅτι ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην στιγμὴν θὰ ραγίσῃ ἡ Γῆ καὶ θὰ κλείσῃ πάλιν ἀστραπιαίως διὰ νὰ συγκαλύψῃ τὸ Θεῖον δρᾶμα. Κρίνα

1. Ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον βιβλίον τῆς ILEANA CHIRASSI, *Elementi di Culture Precereali nei Miti e riti Greci* (Atheneo, 1968) ἀποσπῶμεν τὰς ἐξῆς φράσεις: «Di particolare interesse... si rileva il prato mediterraneo nella splendida sua fioritura primaverile. La varietà e la complessità delle azioni sacre e dei miti che gravitano su esso ne segnalano in modo evidente l'importanza esplicita sia sul paiano sacrale...» κλπ. (σ. 91). «Il giglio... la cui sacralità ha una storia nell'area mediterranea... è fiore "sacro" particolarmente nei culti femminili...» (σ. 104).

«θαῦμα ἰδέσθαι» συνέλεγεν ἡ Περσεφόνη, ὅταν αἰφνιδίως ἤνοιξεν ἡ Γῆ καὶ τὴν κατέπιεν ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ ἄρματος, τὸ ὁποῖον αὐτοπροσώπως ὠδήγει ὁ «ἀναξ κρατερός πολυδέγμων», ὁ Πλούτων¹.

Ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως θὰ εἶχέ τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι τὸ φοβερόν σχῆμα τῶν βράχων δικαιολογεῖται μὲν εἰς μίαν ἡφαιστειογενῆ νῆσον, ὡς ἦτο ἡ Θήρα, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὴν Κρήτην τοιοῦτου σχήματος βράχοι εἶναι ἄλλως ἄγνωστοι. Εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης τὰ ὀρεινὰ συμβολίζονται ὑπὸ τοῦ λεπιδωτοῦ κοσμήματος. Μόνον τὸ ρυτὸν τῆς Ζάκρου εἰκονίζει, καὶ μάλιστα μὲ χαρακτηριστικὴν πιστότητα, βράχους ὡς οἱ τῆς Θήρας. Εἶναι τὸ ἔργον Θηραϊκόν; Παριστᾷ ὀρεινὸν ἱερὸν καὶ τοπίον τῆς Θήρας; Ἡ πρόκειται ἀπλῶς περὶ τῶν μεταναστευόντων καλλιτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι βραδύτερον ἀποτελοῦν γνώρισμα καὶ τῆς Ἀρχαϊκῆς περιόδου τῆς Ἑλλάδος; Ταῦτα εἶναι ἀπλῶς τινὰ τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἀρχίζουν νὰ ἀνακύπτουν. Ἡ πρόοδος τῶν ἀνασκαφῶν θὰ παρυσιάσῃ ἀσφαλῶς πολλὰ ἀκόμη ἀνάλογα ἔργα τέχνης καὶ θὰ προωθήσῃ καὶ τὴν λύσιν τῶν σχετικῶν προβλημάτων.

Ὡς πρὸς τὰ ἡφαιστειολογικὰ καὶ γεωλογικὰ προβλήματα, ταῦτα παραμένουσιν ὡς ἐτέθησαν ἤδη εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ προηγούμενου ἔτους². Ὅτι ὁ σεισμὸς τῆς περιόδου ΥΜ Ια κατέστρεψε συγχρόνως καὶ τὴν Θήραν καὶ τὴν Κνωσόν, ἐπιβεβαιοῦται νῦν καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εὗρέθη ὁ πρῶτος σωρὸς χαλκίνων σκευῶν καὶ εἰς τὴν Θήραν (ἀνωτέρω σ. 168), ὡς συμβαίνει καὶ ἐν Κρήτῃ.

Νέαι χαρακτηριστικαὶ παρατηρήσεις εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: Παρατηρήθη, ὅτι τινὰ τῶν ἀνασκαφέντων δωματίων εἶναι πλήρῃ κισήρεως μέχρι τοῦ πυθμένος, ἐνῶ ἄλλα, καὶ δὴ παρακείμενα πολλάκις, δεικνύουν καθαρὰν ἄσπαν. Εἰς τὰ δευτέρα δὲ ταῦτα συμβαίνει νὰ εὐρίσκωνται ἀποθηκευμένοι δεκάδες καὶ ἑκατοντάδες ἀγγείων. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ σεισμὸς ἔρριψε γενικῶς τὰς στέγας, ἐπομένως ἡ κίστηρις, πίπτουσα ἐξ οὐρανοῦ, εἰσέδυσσε μέχρι τῶν δαπέδων. Συνέβη ὅμως μερικὰ δωμάτια νὰ διατηρήσουν τὰς στέγας των, ἐκεῖ δὲ συνεσώρευσαν οἱ κάτοικοι ὅσα ἀγγεῖα καὶ σκεύη ἡδυνήθησαν νὰ ἀποσύρουν ἐκ τῶν ἐρειπίων. Τὸ ἡφαιστειὸν ἐξερράγη, σκανδαλισθὲν ὑπὸ τοῦ σειμοῦ, ὡς οἱ εἰδικοὶ ἀρχίζουν νὰ πιστεῦν (εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ λέξις triggering, ἣν μεταχειρίζονται). Τότε ἡ κίστηρις ἐπλήρωσε μόνον τὰ ἄστεγα δωμάτια. Ὅταν ἡ ὥρα τοῦ παροξυσμοῦ ἐσήμανεν, αἱ ἐκτονώσεις τῶν κρατῆρων καὶ ἔσως καὶ συμπληρωματικοὶ σεισμοὶ κατέρριψαν καὶ τὰς ὑπολοίπους στέγας, ὧν ὅμως τὰ δωμάτια ἐπληρώθησαν ἄσπας, διότι ἡ περίοδος τῆς κισήρεως εἶχε παρέλθει.

Εἰς δύο περιπτώσεις μνημονευθείσας ἀνωτέρω, τὰ ριζίδια τὰ καλύπτοντα

1. Ὑμν. εἰς Δῆμ. 429 - 432 (Allen).

2. Thera III, 65 κ.έ. καὶ ΠΑΕ 1969, 189 κ.έ.

φυτικούς σπόρους ἀποδεικνύουν ὅτι εὗρον περιβάλλον ὑγρασίας καὶ λοιπῶν ὄρων ἐπιτρέπον τὴν βλάστησιν. Δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀρχίσει ἡ πτώσις κισήρεως καὶ ἡ ὑπερβολικὴ αὐξησις τῆς θερμοκρασίας, ἡ ὁποία ἐξήτμισε τὰ ξύλα καὶ ἐρράγιζε τὰς κοιλίας μερικῶν ἀγγείων. Ἐπὶ πλέον παρατηρήθη τὸ γεγονός, ὅτι οὐδαμοῦ ἀνεφάνη πῖθος ἢ ἀγγεῖον πλήρες σιτηρῶν ἢ ὀσπρίων, ὡς συνέβη ὅταν ὁ Schliemann ἀνέσκαψε τὴν Τροίαν. Ἐδῶ μόνον οἱ πυθμένες τῶν πύλων καὶ τῶν ἀγγείων παρουσίασαν λείψανα σπόρων, βάρους ὀλίγων γραμμαρίων ἐκάστοτε.

Ταῦτα πάντα ἐπιδέχονται τὴν ἐξῆς ἐρμηνείαν: Ὁ σεισμός συνέβη κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος ἢ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους, Μάϊον ἢ Ἰούνιον. Τότε αἱ παλαιαὶ προμήθειαι ἔχουν ἐξαντληθῇ καὶ ἡ συγκομιδὴ τῶν νέων δὲν ἔχει ἀκόμη συντελεσθῇ. Διὰ τὰ βλαστήσουν οἱ σπόροι, κεχωσμένοι ἐντὸς τῶν ἐρειπίων, ἐχρειάζοντο αἱ πρῶται βροχαί. Ἐπομένως μέχρι τοῦ φθινοπώρου ἢ καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ χειμῶνος ἡ ἔκρηξις τοῦ ἡφαιστείου δὲν εἶχε πραγματοποιηθῇ. Εἰς τὸ Κρακατάου κατὰ τὸ 1883 ἡ πρώτη ὄχλησις συνέβη τὸν Μάϊον καὶ ἡ φοβερὰ ἔκρηξις συνετέλεσε τὸν κύκλον τῆς ἐντὸς δύο ἡμερῶν (26ης καὶ 27ης) τοῦ μηνὸς Αὐγούστου.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

Σάββατον 24 Ὀκτωβρίου. Τρισάγιον εἰς μνήμην τοῦ φονευθέντος ἐργάτου τῆς Dexion.

(Πίν. 325 - 333)

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ νεκροταφείου τῆς ἀρχαίας Θήρας, ἣτις συνεχίζεται δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας δι' ἑκτὴν ἤδη περίοδον, διήρκεσεν ἐφέτος 17 ἡμέρας ἀπὸ 22 - 30 Ὀκτωβρίου καὶ 9 - 18 Δεκεμβρίου. Κατ' αὐτὴν ἔλαβε μέρος ὡς βοηθὸς ὁ πτυχιούχος ἀρχαιολογίας κ. Χ. Σιγάλας. Πολλὴ ἐργασία, ἐπὶ 5 ἡμέρας τῆς συνολικῆς διαρκείας, ἀπητήθη διὰ τὸν θρυμματισμὸν καὶ ἀποκόμισιν τῶν ὀγκωδῶν λίθων, οἵτινες ἔκειντο ἀποκυλισθέντες εἰς τὸν χώρον καὶ παρημπούδιζον τὴν κανονικὴν πορείαν τῆς ἀνασκαφῆς. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ τεμάχια τῶν βράχων, ὅσα φέρουν ταφικὰ λαξεύματα, δὲν ἐθίγησαν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἔχουν μετακινήθῃ τῆς ἀρχικῆς των θέσεως καὶ εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ καλύπτουν παλαιότερους τάφους.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐνηργήθη πάλιν κατὰ κύριον λόγον εἰς τὸ πρᾶνές μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου σκέλους τῆς ἀρχαίας λιθοστρώτου ὁδοῦ ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀνασκαφέντος κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη χώρου (ΠΑΕ 1969, 193), ὥστε ὁ τομεὺς οὗτος πλησιάζει πλέον νὰ ἐνθῇ πρὸς τὸν τομέα τῆς πρώτης στροφῆς. Ἐπὶ τοῦ πρᾶνουῦς ἐκαθαρίσθησαν ἐπτὰ ταφικαὶ πυραὶ ἐντὸς ἀβαθῶν κοιλωμάτων τοῦ φυσικοῦ πετρώματος ἔχουσαι τὰ συνήθη προστατευτικὰ τοιχάρια. Ὑπεράνω τοῦ λάκκου μιᾶς τῶν πυρῶν τούτων ὑπῆρχε χαμηλὸς κυβόλιθος, χωρὶς ὅμως ὄνομα νεκροῦ (πίν. 325α). Μόνον ὑπεράνω τοῦ λάκκου μιᾶς, ὀγδόης, πυρᾶς, ἣτις ἔκειτο κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν παρυφὴν τοῦ λιθοστρώτου, εἶχε κατασκευασθῇ ταφικὸν κρηπίδωμα (πίν. 325β), τοῦ ὁποίου ἐσώζετο ὁ κατώτερος δόμος ἀποτελούμενος ἐκ τριῶν λαξευτῶν λίθων ἐξ ἐρυθροῦ πώρου συνολικοῦ μήκους 1.64 μ. Τὰ ἐκ τῶν πυρῶν κτερίσματα ἦσαν πάλιν ἀττικαὶ κύλικες, μεταξὺ τῶν ὁποίων μία μικρῶν καλλιτεχνῶν καὶ ἄλλῃ τῆς λεγομένης «ἀφύλλου» ὁμάδος (πίν. 326α). Εἰς τὴν βᾶσιν μιᾶς μελαμβανοῦς κύλικος εἶχε χαραχθῇ τὸ σπάνιον ὄνομα ΘΙΑΣΟ (πίν. 326β). Εὐρέθῃ ἐπίσης καὶ εἰς ἀττικὸς μελανόμορφος σκύφος. Περισσότερα σχετικῶς κτερίσματα περιεῖχε μόνον μία πυρά: ἓνα ἰωνικὸν μελαμβαφῇ ἀμφορέα (πίν. 327α), μίαν κορινθιακὴν κοτύλην (πίν. 327γ) καὶ μίαν ἀττικὴν μελανόμορφον ὀλπην (πίν. 327β).

Εἰς τὸν χώρον μεταξὺ τῶν ἀρχαϊκῶν πυρῶν ἀπεκαλύφθησαν καὶ δύο ταφαὶ καύσεως κλασσικῶν χρόνων (πίν. 328α). Εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν ὡς τεφροδόχον ἀγγεῖον εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὑδρία φέρουσα ἀπλὴν κόσμησιν ἐξ ὀριζοντίων ται-

νιῶν, εἰς τὴν ἄλλην παρόμοιος ἀμφορεύς. Ἐντὸς τῆς ὕδριας εὐρέθη μία πηλίνη πλαγγών, πρὸ τοῦ στομίου τοῦ ἀμφορέως εἶχεν ἀποτεθῆ μία κοινὴ ὄλπη. Δι' ἐτέραν, ἀρχαϊκὴν αὐτὴν τὴν φορὰν, ταφὴν εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν εἶχε χρησιμοποιοθῆ μέγας πίθος, κυλινδρικοῦ σχεδὸν σχήματος. Ὑψηλότερον, ἐν συνεχείᾳ τῆς τετραπλεύρου κατασκευῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἴστανται οἱ κυβόλιθοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς ΘΕΑΝΟΣ καὶ ΙΠΠΩΝΑΣΣΑ¹, ἀπεκαλύφθη ἕτερος τάφος τοῦ 4ου αἰῶνος (πίν. 328β). Ὁ ἐνταφιασμός εἶχε λάβει χώραν ἐντὸς λάκκου, μήκους 1.70, πλάτους 0.53 καὶ βάθους 0.40 μ. Ὁ νεκρὸς εἶχε ταφῇ ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς ΒΔ. Ὁ λάκκος ἦτο πλήρης κισήρεως. Ὑπεράνω τῶν πλακῶν, αἵτινες ἐκάλυπτον τοῦτον, εἰς βάθος 1.12 μ., εὐρέθη ὡς μόνον κτέρισμα μία μελαμβαφῆς κοτύλη.

Ἐπὶ 4 ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ σφοδροὶ βόρειοι ἄνεμοι καθίσταν ἀδύνατον τὴν παραμονὴν ἐπὶ τῆς ΒΑ. Σελλάδας, ἐπεχειρήθη δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς τοῦ αὐχένος, ὅπου ἡ ὁρμὴ τοῦ ἀνέμου ἀνεκόπτετο ἐν τινι μέτρῳ ὑπὸ τοῦ ὑπερκειμένου ὄγκου τοῦ Προφήτου Ἡλίου. Εἰς τὴν πλευρὰν ταύτην εἶχε γίνεи μετὰ τόσης ἐπιτυχίας ἡ παλαιὰ ἀνασκαφὴ τοῦ Dragendorff κατὰ τὸ ἔτος 1899. Ὑψηλότερον τῆς ἀνασκαφείσης περιοχῆς, πλησίον τῆς κορυφογραμμῆς ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς ταφαὶ τοῦ 6ου αἰῶνος, εἰς μίαν τῶν ὁποίων εἶχε τοποθετηθῆ κυβόλιθος φέρων τὴν ἐπιγραφὴν ΑΤΤΑΒΟΣ. Μεταξὺ δύο τοίχων ἡμικατεστραμμένης ταφικῆς κατασκευῆς εὐρέθη τὸ ἥμισυ περίπου μεγάλου γεωμετρικοῦ θηραϊκοῦ ἀμφορέως καὶ ὑπ' αὐτὸν μικρὰ κορινθιακὴ κοτύλη, μία ἄωτος μελαμβαφῆς κύλιξ καὶ ἐν ὧν (πίν. 330α). Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα δεικνύουν ὅτι ἀγγεῖα μὲ γεωμετρικὴν διακόσμησιν διετηροῦντο ἐν Θήρᾳ μέχρι καὶ τοῦ 6ου αἰῶνος.

Σημαντικώτερα εὐρήματα ἔδωσαν μερικαὶ ταφαὶ τοῦ 7ου αἰῶνος 22.50 μ. χαμηλότερα πρὸς ΝΔ. ἀποτελοῦσαι, καθὼς φαίνεται, ἐνιαῖον ταφικὸν συγκρότημα. Ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς τάφοι κατὰ σειράν, εἰς κτιστὸς καὶ δύο ἐντὸς κοιλωμάτων τοῦ φυσικοῦ πετρώματος, τὰ ὁποῖα ἐκλείοντο διὰ τοίχων ἐξ ἀργῶν λίθων, καὶ ἔμπροσθεν τούτων τρία ὀρθογώνια ἐκ λιθοδομῆς. Εἰς τὸ μεσαῖον ἴστατο ἀκόμη τὸ ἐπιτύμβιον σῆμα, μέγας ἀδρομερῶς εἰργασμένος λίθος, πλάτους 0.46, πάρχους 0.18 μ., ὅστις προεξεῖχε κατὰ 0.94 μ. τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας (πίν. 329α). Παρ' αὐτὸν ἐσώζετο κατὰ χώραν καὶ ἡ ἐπιτάφιος τράπεζα (πίν. 329β). Μεταξὺ τῶν ὀστράκων τῆς ἐπιχώσεως ἄξιον μνείας εἶναι τεμάχιον κυκλαδικοῦ προφανῶς πινακίου φέρον παρὰστασιν γυναικείας προτομῆς (πίν. 331α). Ἐκαθαρίσθησαν τὰ δύο ἐκ τῶν ὀρθογωνίων. Ἐντὸς αὐτῶν ἀπεκα-

1. Βλ. ΠΑΕ 1966, 137. Εἰς τὴν σχετικὴν παράγραφον τῆς ἐκθέσεως οὐδαμοῦ ἀναφέρεται, ὡς ἐνομίσθη (G. DAUX, BCH 1967, 768), ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα δηλοῦν ζεῦγος νεκρῶν.

λύφθησαν μεγάλοι λάκκοι, μήκους 1.93 καὶ 1.98 μ., ἔχοντες κτιστὰ τοιχώματα κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς παρειάς. Τὸ βάθος ἦτο 1.30 εἰς τὴν μίαν καὶ 1.63 μ. εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν. Εἰς ἀμφοτέρους ὑπῆρχε παχὺ στρῶμα ἰσχυρᾶς πυρᾶς, ἣτις περιεῖχε μεγάλα τεμάχια ἀνθράκων καὶ λείψανα ὀστέων. Τὴν χρονολογίαν δίδει μία πρωτοκορινθιακὴ κοτύλη τοῦ β' τετάρτου τοῦ 7ου αἰῶνος. Ἐκ τῶν τριῶν τάφων ὁ πρὸς ἀριστερὰ εἶχε μήκος 1.45 καὶ πλάτος 1.54 μ., τοῦ ὁποίου τὸ ἥμισυ περίπου ἀπετέλει τὸ κοίλωμα τοῦ φυσικοῦ πετρώματος. Ἡ πρὸς τὰ ἔξω πλευρὰ ἐκλείετο διὰ τοίχου μήκους 2.50 καὶ ὕψους 0.85 μ. Εἰς τὸν τάφον εὐρέθησαν τέσσαρα ἀγγεῖα (πίν. 330β), εἰς θηραϊκὸς λέβης (πίν. 332α) καὶ τρεῖς ἀμφορεῖς. Ἐντὸς τοῦ μεγαλύτερου τῶν ἀμφορέων (πίν. 331β) εἶχεν εἰσαχθῆ ἓκ τῆς ἀποκοπείσης βάσεως τὸ σῶμα μικροῦ παιδιοῦ, τὰ ἄλλα τρία ἀγγεῖα περιεῖχον κεκαυμένα ὀστᾶ. Ὁ εἰς ἀμφορεύς, ἐγχωρίου κατασκευῆς, παρουσιάζει ἰδιόρρυθμον διὰ τὰ θηραϊκὰ ἀγγεῖα διακόσμησιν (πίν. 332β). Ὁ μεσαῖος σπηλαιώδης τάφος, τοῦ ὁποίου τὸ κοίλωμα εἶχε μήκος 2.20, πλάτος 0.91 καὶ ὕψος 1.53 μ., ἐκλείετο διὰ τοίχου μήκους 3.15 καὶ ὕψους 1 μ. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν μόνον ὀλίγα τεμάχια διαλελυμένου ἀγγείου καὶ μία χαλκῇ τριχολαβίς. Ὁ τρίτος, κτιστός, τάφος εἶχε σχῆμα τετάρτου περίπου κύκλου. Τὴν μίαν πλευρὰν ἀπετέλει ὁ καμπυλούμενος τοῖχος τοῦ προηγούμενου τάφου, εἰς τὴν ὀπισθίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ φυσικὸν πέτρωμα εἶχεν ἀποκοπῇ, ὑπῆρχε τοῖχος μήκους 0.80 καὶ ὕψους 0.70 μ., τὸ ἄνοιγμα ἐκλείετο διὰ τοίχου διαγράφοντος τόξον μήκους 2.25 καὶ ὕψους 0.85 μ. Ὡς τεφοδόχον ἀγγεῖον εἶχε χρησιμοποιεθῆ μέγας «εὐβοϊκός» ἀμφορεύς, ὅστις εἶχε στερεωθῇ κατὰ τὴν βάσιν διὰ λίθων. Ἰστατο ὄρθιος καὶ τὸ στόμιον ἐφράσσετο διὰ τῆς βάσεως κοινοῦ ἀγγείου, ἣτις εἶχε συνδεθῇ πρὸς τὰ χεῖλη τοῦ ἀμφορέως διὰ πηλοῦ. Ἐπ' αὐτῆς ἦσαν ἀποτεθειμένα τρία μικρὰ ἀγγεῖα. Ταῦτα, ὡς καὶ τὸν λαιμὸν τοῦ ἀμφορέως, ἐκάλυπτε τὸ κάτω τμήμα «εὐβοϊκοῦ» ἐπίσης ἀμφορέως ἀνάστροφα τοποθετημένον (πίν. 332γ). Ὁ ἀμφορεύς τῆς ταφῆς φέρει ἐπὶ τῆς προσθίας ὀψews γεωμετρικὰ σχέδια καὶ πτηνόν (πίν. 333α), ἐπὶ τῆς ἄλλης μεγάλόγραμμαμον παράστασιν πτηνοῦ — λάρου — κολυμβῶντος εἰς τὴν θάλασσαν (πίν. 333β). Αἱ παραστάσεις τῶν πτηνῶν δεικνύουν ὅτι ἡ διακόσμησις προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀγγειογράφον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ὁ ἀμφορεύς Thera VI, 206 εἶκ. 211.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

17. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΖΑΚΡΟΥ

(Πίν. 334 - 353)

Συνεχίσθησαν διά δεκάτην ανασκαφικὴν περίοδον κατ' Αὐγούστον τοῦ ἔτους 1970 ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου αἱ ἀνασκαφαὶ πρὸς περαιτέρω ἀποκάλυψιν τοῦ εἰς τὴν Κάτω Ζάκρον Σητείας μινωικοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ. Ὡς καὶ κατὰ τὰς προηγηθείσας ἀνασκαφικὰς περιόδους, ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διατεθέντος ποσοῦ, διετέθη ποσόν, τὴν φορὰν ταύτην κατὰ τι ἀνώτερον, ὑπὸ τοῦ ἐκ Νέας Ὑόρκης ζεύγους φιλοτέχνων Leon καὶ Harriet Pomerance, εἰς τὸ ὅποῖον προσετέθη, κυρίως διὰ προπαρασκευὴν φωτογραφιῶν καὶ σχεδίων, τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ὑπὸ τῆς Triopian Foundation τεθέντος εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνασκάπτοντος ποσοῦ. Διὰ τὰς χορηγίας ταύτας καὶ τὴν ἐν γένει συμπαράστασιν ἀπευθύνονται καὶ ἐντεῦθεν θερμαὶ εὐχαριστίαι.

Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν συμμετέσχεν ἡ ἀρχαιολόγος Ἀναστασία Πλάτωνος, ἀσχοληθεῖσα κυρίως, ὡς καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη, μὲ τὴν σύνταξιν τῶν προχείρων ἡμερολογίων καὶ τὴν ἐποπτεῖαν περισυλλογῆς τῶν εὐρημάτων. Παρέστησαν ἐπικουροῦντες ὡς βοηθοὶ ἡ τελειόφοιτος τῆς ἀρχαιολογίας Μαρία Νερουλίδου καὶ ὁ σπουδαστὴς Γεώργιος Γενετζάκης. Ὡς ἀρχιτέκτων παρέστη ὁ Ἰ. Κνιθάκης, ἐπιληφθεὶς τῆς συμπληρώσεως τοῦ γενικοῦ σχεδίου καὶ ἐπεξεργασθεὶς ὠρισμένα λεπτομερειακὰ σχέδια, ἀποδίδοντα τὴν θέσιν τῶν σκευῶν εἰς διάφορα διαμερίσματα τῶν παραρτημάτων τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ κυρία φωτογραφικὴ ἐργασία ἐγένετο διὰ τῶν ἀρχαιολόγων, μάλιστα ἐμοῦ καὶ τῆς συζύγου μου, τὰς τελικὰς ὅμως γενικὰς φωτογραφίας ἐξετέλεσεν ὁ φωτογράφος Γεώργιος Ξυλούρης. Τεχνικὴν ἐργασίαν καὶ ἐπιστάσιν ἤσκησαν οἱ ἀπὸ ἐτῶν ἐργαζόμενοι Γεώργιος Ἡλιάκης καὶ Κωνσταντῖνος Βιτωράκης, ὡς καὶ ὁ εἰδικὸς ἐργάτης Ἀντώνιος Παπαδάκης, ἅπαντες προθύμως διατεθέντες ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Στυλιανοῦ Ἀλεξίου, τὸν ὅποῖον καὶ ἐντεῦθεν διὰ τοῦτο, ὡς καὶ διὰ τὴν γενικωτέραν συμπαράστασιν, θερμῶς εὐχαριστῶ.

Κύριος σκοπὸς τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης ἐτάχθη ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις τῶν ἐπὶ τοῦ ΒΑ. λόφου ἐκτεινομένων ἀνακτορικῶν παραρτημάτων, ἡ διασάφησις τοῦ χαρακτῆρός των καὶ ἡ κατὰ τὸν τομέα τοῦτον εὐρύτερα στρωματογραφικὴ ἐρευνα, πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀνακτορι-

κοῦ χαρακτῆρος κτηρίων· θὰ κατεβάλλετο προσπάθεια ὅπως ἐνωθοῦν πρὸς ἄλληλα τὰ ἤδη ἀποκαλυφθέντα τμήματα κτηρίων καὶ ὅπως ἐξερευνηθοῦν ἐπιμελέστερον καὶ ἀποτυπωθοῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Hogarth ἀτελέστατα ἐρευνηθέντα κτήρια, μάλιστα τὰ G καὶ H. Περαιτέρω ἡ ἀνασκαφή θὰ ἔδει νὰ ἐκταθῇ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου, ἵνα διακριβωθοῦν τὰ ὑφιστάμενα ἐπὶ λείψανα τῶν ἐκεῖ κτηρίων τῶν δύο νεοανακτορικῶν φάσεων, ἐνῶ παραλλήλως θὰ κατεβάλλετο προσπάθεια νὰ εὑρεθοῦν λείψανα τῶν ὑποκειμένων παλαιοτέρων στρωμάτων, ἀφοῦ ἡ εἰς κλίμακα καταστροφή τῶν δαπέδων τοῦ νεωτέρου ἀνακτόρου ἐπέτρεπε τὴν εἰς βάθος ἐπέκτασιν τῆς ἐρεύνης. Ὡς πάντοτε, ἡ ἀνασκαφικὴ ἐργασία συνετονίσθη μὲ ὠρισμένα ἔργα στερεώσεως τῶν ἤδη ἀποκεικλυμμένων λειψάνων, ἀλλὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἐλλείψει τεχνιτῶν περιωρίσθησαν εἰς τὸ ἐλάχιστον. Πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς διενηργήθη λεπτομερὴς καθαρισμὸς τοῦ χώρου καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ τῶν βοτανῶν καὶ καλάμων καὶ ἀπὸ τῶν καταπεσόντων σωρῶν χωμάτων. Μέρος τοῦ καθαρισμοῦ εἶχεν ἤδη γίνεῖ ὑπὸ τοῦ φύλακος. Μικραὶ ζημίαι εἰς κονιάματα, πλίνθινα διαχωρίσματα, θράνια, παραστάδας κλπ. ἐπηνωρθώθησαν. Διὰ τὴν προσπέλασιν τῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων εἰς τὰ ἀνώτερα ἀνδρᾶ τοῦ BA. λόφου προπαρεσκευάσθη καταλλήλως τὸ ἔδαφος. Δὲν κατέστη δυνατὴ, ἐλλείψει ἀντλητικοῦ συστήματος, ἡ ἀντλησις τῶν ἀναβλυσόντων ὑδάτων ἀπὸ τὴν δεξαμενὴν, τὴν κρήνην, τὸ φρέαρ καὶ ἀπὸ τινα βαθέα διαμερίσματα. Ἐκ τούτου προέκυψαν δυσχερεῖαι κατὰ τὴν ἐρευναν τῶν βαθύτερων στρωμάτων τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος. Μεγάλοι λιθωροί, ἰδίως κείμενοι ἐπὶ τῶν ἀκραίων τοίχων τῶν Κτηρίων G καὶ H, ἀπεμακρύνθησαν τῇ βοηθείᾳ ἀνατρεπομένων φορτηγῶν αὐτοκινήτων. Κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἐξεριζώθη ἱκανὸς ἀριθμὸς δένδρων, μάλιστα ἀμυγδαλῶν καὶ μικρῶν ἐλαιῶν.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξαν λίαν ἐνδιαφέροντα, ἀφοῦ κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθοῦν τὰ ἐπὶ τοῦ BA. λόφου ἐκτεινόμενα ἀνακτορικὰ παραρτήματα σχεδὸν εἰς ὁλόκληρον τὴν ἑκτασίν των μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου (πίν. 334, 335α)· παρέμειναν μόνον πρὸς μελλοντικὴν ἐξερεύνησιν τμήματα κείμενα ἔξω τῶν κτηρίων G καὶ H καὶ μικρὰ ἑκτασις μεταξὺ τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς, καὶ τοῦτο διότι ἦτο ἀνάγκη νὰ παραμείνῃ ὠρισμένος χώρος ἄσκαφος διὰ τὴν προσπέλασιν τῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων. Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ λόφου προῆλθε μέγας ἀριθμὸς πηλίνων καὶ λιθίνων σκευῶν, τὰ ὅποια κυρίως ἀνευρέθησαν εἰς ἀποθήκας ἢ ἀποθέτας. Ἡ ἐπέκτασις ἐξ ἄλλου τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου εἶχεν ἀφ' ἐνὸς ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐκτάσεως τῆς καταστροφῆς τῶν νεοανακτορικῶν κτισμάτων κατὰ τὸν τομέα τοῦτον, ἀφ' ἑτέρου ὁμῶς συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἔλθουν εἰς φῶς τμήματα λίαν ἰσχυροῦ καὶ ἐκτεταμένου κτηρίου, παλαιοανακτορικῶν, ὡς φαίνεται, χρόνων, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτο τμήμα παλαιοτέρου ἀνακτόρου, ἀναλόγου ἐκείνων τῶν

ὁποίων λείψανα ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν Κνωσόν, τὴν Φαιστόν καὶ τὰ Μάλια. Ἐκ τοῦ τομέως τούτου προῆλθεν ἀξιόλογος κεραμεικὴ τῆς παλαιοανακτορικῆς περιόδου, ὡς καὶ τῆς πρώτης νεοανακτορικῆς φάσεως.

Ἔτι πληρέστερον ἢ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἀνασκαφικὴν περίοδον ἐβεβαιώθη ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ ΒΔ. λόφου κείμενα παραρτήματα ἦσαν λοξῶς πως προσηνατολισμένα σχετικῶς μὲ τοὺς κυρίους ἄξονας τοῦ ἀνακτόρου, ἀλλ' ὁ λοξὸς οὗτος προσανατολισμὸς, γινόμενος μὲ βάσιν τὰς λοξὴν πορείαν ἀκολουθούσας ὁδοὺς προσπελάσεως ἐκ τοῦ λιμένος, ἦτο μὲ μεγαλύτεραν ἀπόκλισιν — σχεδὸν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον — εἰς τὰ ἀνατολικώτερον κείμενα κτήρια καὶ μὲ μικρότερον — σχεδὸν ΒΒΔ. - ΝΝΑ. — εἰς τὰ δυτικώτερα, ἐνῷ τῶν εἰς τὸ ἀνάκτορον γειτνιαζόντων τμημάτων, τὰ ὁποῖα ἡνοῦντο ἀπ' εὐθείας πρὸς τοῦτο δι' εἰδικῶν προσπελάσεων, ὁ προσανατολισμὸς ἦτο σχεδὸν ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τοῦ ἀνακτόρου. Σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ἐβεβαιώθη ἡ προϋπαρξὶς παλαιοανακτορικῶν κτηρίων, προφανῶς οἰκιῶν, ἀνηκουσῶν εἰς τὴν παλαιοανακτορικὴν ἐποχὴν. Ἡ ἀνακάλυψις ἀποθετῶν καὶ διεσπαρμένων σκευῶν τελετουργικῆς χρήσεως ἐβεβαίωσε τὴν ὑπαρξίν ἱερῶν, ἀνηκόντων εἰς τὴν περίοδον ταύτην, κατὰ τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου. Πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἐξετείνοντο τὰ ὑπὸ τοῦ Hogarth ἐρευνηθέντα κτήρια, κληθέντα ὑπ' αὐτοῦ Οἰκίαι Η καὶ Γ. Ἀπεφασίσθη ἡ ἐκ νέου ἀνασκαφὴ τούτων, ἀφοῦ ἐβεβαιούτο ὅτι ἡ τότε ἔρευνα ἐγένετο εἰς περιωρισμένην μόνον κλίμακα, ὅτι αἱ ἐκθέσεις δὲν εἶχον συνοδευθῇ ὑπὸ ἀκριβῶν σχεδίων καὶ ὅτι ἐλάχισται φωτογραφίαι ἐδόθησαν, διὰ πολλὰ δὲ σημεῖα καὶ καθόλου. Τὸ ἀποτέλεσμα ἐδικαίωσε πλήρως τὴν ἐνέργειαν ταύτην.

ΤΟ ΚΤΗΡΙΟΝ
ΒΟΡΕΙΩΣ ΤΗΣ
ΟΔΟΥ ΛΙΜΕΝΟΣ

Ἡ ἔρευνα τοῦ κτηριακοῦ συγκροτήματος, τοῦ κειμένου πρὸς Β. τῆς Ὀδοῦ λιμένος καὶ πρὸς Α. τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου (πίν. 335β, 336α), προωθήθη μέχρι ἐνὸς ἰσχυροῦ καὶ ἐπιμήκους τοίχου, ἐκτεινομένου ἄνευ διακοπῆς ἀπὸ τῆς

ρίζης τοῦ ὑπερκειμένου ἀνδῆρου πρὸς Β. μέχρι τῆς διόδου προσπελάσεως τῶν αὐτοκινήτων εἰς τὸν χώρον τῶν ἀνασκαφῶν. Ἡ ἔρευνα ἐπίτηδες δὲν ἐπεξετάθη εἰς τὴν διόδον ταύτην, ἵνα μὴ δυσχερανθῇ ἡ ἀποκόμισις τῶν χωμάτων καὶ λίθων τῶν ἐπιχώσεων. Προφανῶς ἡ πρόσοψις τοῦ ὅλου συγκροτήματος πρὸς Ν. — ἀνασκαπτομένου ἤδη διὰ τρίτην περίοδον — εἶναι ἡ ἀνακαλυφθεῖσα, πλευρίζουσα τὴν Ὀδὸν λιμένος καὶ βαίνουσα κατὰ θλαστὴν γραμμὴν. Ἡ ἔρευνα τοῦ τομέως τούτου ὑπῆρξε δυσχερὴς, λόγῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων στρωμάτων, ἀνηκόντων εἰς περιόδους ἀπὸ τῆς παλαιοανακτορικῆς μέχρι τῆς τελευταίας νεοανακτορικῆς. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἀσφαλῶς ἀνῆκεν ὁ ἀντερεισματικὸς τοῖχος μὲ τὴν πρὸ αὐτοῦ κρηπίδα, ὁ ἀντιστηρίζας τὸ ἄνω ἰσόπεδον, τὸ πλευρίζον τὸ ἄνω τμήμα τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου. Ὁ τοῖχος οὗτος κατέρρευσε εἰς πολλὰ σημεῖα, εὐκρινῶς δὲ διακρίνεται ὅτι τὰ κτήρια τῆς πρώτης νεοανακτορικῆς φάσεως — ἀσφαλῶς καὶ τῶν παλαιότερων — διέρχονται συνεχιζόμενα ὑπ' αὐ-

τόν, ὡς π.χ. κατὰ τὰ δωμάτια Αα καὶ Ε. Δωμάτια τοῦ νεοανακτορικοῦ κτηρίου διετηρήθησαν κυρίως ἀμέσως πρὸ τοῦ τοίχου ἀντιστηρίξεως, πλὴν τῶν μνημονευθέντων, τὰ ἄνω μέρη τῶν δωματίων Α καὶ Β καὶ τὰ πρὸς Β. τῶν Θ καὶ Ι. Καθ' ὁλόκληρον τὴν ὑπόλοιπον ἑκτασιν ταῦτα κατεστράφησαν, ὁλοσχερῶς ἢ ἐν μέρει, διαταραχθέντα μάλιστα ὑπὸ τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων ἀλλεπαλλήλων ἀντερεισματικῶν τοίχων, τοὺς ὁποίους ὑπεχρεώθημεν νὰ διαλύσωμεν, ἵνα καταστῇ ἐφικτὴ ἡ ἀνασκαφὴ τῶν λειψάνων τῶν παλαιότερων περιόδων. Καὶ ἐκ τοῦ γενικοῦ σχεδίου διακρίνεται ἡ κατ' εὐθεΐαν γραμμὴν βαίνουσα πρόσοψις, βλέπουσα πρὸς Δ., τοῦ ἀρχικοῦ κτηρίου, διήκουσα μέχρι τῆς ἐπὶ τῆς Ὁδοῦ λιμένος ἀποκαλυφθείσης γωνίας. Μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου πρὸς Δ. διήρχετο πλακόστρωτος ἐπικλινὴς στενωπός, ἐπὶ τῆς ὁποίας βραδύτερον ἐστηρίχθη ἡ κρηπίς ἀνόδου πρὸς τὴν δευτέραν εἴσοδον τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου. Συμπληρωματικὴ ἔρευνα διεσάφησε πληρέστερον τὰς διαδοχικῶς γενομένας εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μεταβολάς.

Τὰ δωμάτια τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου, τὸ ὁποῖον, ὡς φαίνεται, διήλθε δύο κυρίας φάσεις, ἦσαν διατεταγμένα κατὰ σειρὰς ἀκολουθοῦσας τὰ ἀλλεπάλληλα ἀνδхра τῆς ἡπίως κατερχομένης κλιτύος. Τὰ τοῦ ὑψηλοτέρου ἀνδherentu δωμάτια ἦσαν τὸ Α, τοῦ ὁποίου ὁ Ν. τοῖχος ἀνευρέθη βαθύτερον καὶ εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐθεωρήθη ἀρχικῶς ὡς πλευρὰ ὀχετοῦ, ὁ ἀποθέτης Δ, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον ἡρευνήθη κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου, ὡς φαίνεται, ἐδημιουργεῖτο θρανίον κατὰ μῆκος τῶν τοίχων, τὰ στενεπιμήκη δωμάτια Θ καὶ Ι καὶ τὸ δωμάτιον Μ, ἐπίσης στενεπιμήκες, ἀλλ' εἰσχωροῦν ὑπὸ τὸν μέγαν ἀντερεισματικὸν τοῖχον τοῦ ἄνω ἰσοπέδου. Τὸ Αα, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς εἶχεν ἐκληφθῇ ὡς ἀποθέτης, ἦτο μικρὸν ἐργαστήριον τῆς πρώτης νεοανακτορικῆς περιόδου· κατὰ τὸν Ν. τοῖχον ὑπῆρχε χαμηλὴ κρηπίς, ἴσως δι' ἀπόθεσιν σκευῶν· ἐντὸς τοῦ δωματίου περισυνελέγησαν κορυνοειδῆς τριπτῆρ, τμήμα κυρτοῦ τριβείου, τμήμα λιθίνου σκεύους με ἀναθύρωσιν κατὰ τὸ χεῖλος, ἀγνὺς κολουροκωνικὸν σχήματος καὶ πήλινον ἀγγεῖδιον με τρεῖς προεξοχάς. Μεταξὺ τῶν λίθων τοῦ ὑπερκειμένου ἀντερεισματικοῦ τοίχου περισυνελέγη πυρὴν μέλανος λίθου με κυλινδρικὴν κοιλότητα ἀποσπασθέντος πυρῆνος. Ὅστρακά τινα ἦσαν σαφῶς ΥΜ ΙΑ. Εἰς κάτω στρώμα τοῦ δωματίου Α περισυνελέγη δισκοειδὲς πῶμα ἐκ πρασινομέλανος λίθου με κομβοειδῇ λαβὴν ἀποκρουσθεῖσαν. Εἰς τὸ δωμάτιον Θ, κείμενον Β. τοῦ δωματίου ἔνθα τὸ ἔτος 1968 ἀνευρέθησαν οἱ παλαιοανακτορικοὶ πίθοι, τὸ δάπεδον συνέκειτο ἐκ μικρῶν χαλίκων· ἀπέδωκεν εὐμεγέθη τριπτῆρα ἀτρακτοειδοῦς σχήματος, με ἐγκοπὴν διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ δακτύλου κατὰ τὴν χρῆσιν, δισκοειδῇ τριπτῆρα καὶ πήλινον δισκοειδὲς πῶμα με λαβὴν. Εἰς τὸ δωμάτιον Ι ἀνεφάνη παλαιότερος τοῖχος, διαχωρίζων τοῦτο εἰς δύο τμήματα· εἰς τὴν ἐπὶ χῶσιν περισυνελέγησαν τεμάχια ὀλμοειδοῦς λιθίνου σκεύους, τμήματα διωρόφου κυάθου με διακόσμησησιν ἀνοικτοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ, ἄλλα τεμάχια μελανογανώτων βαθέων κωνικῶν

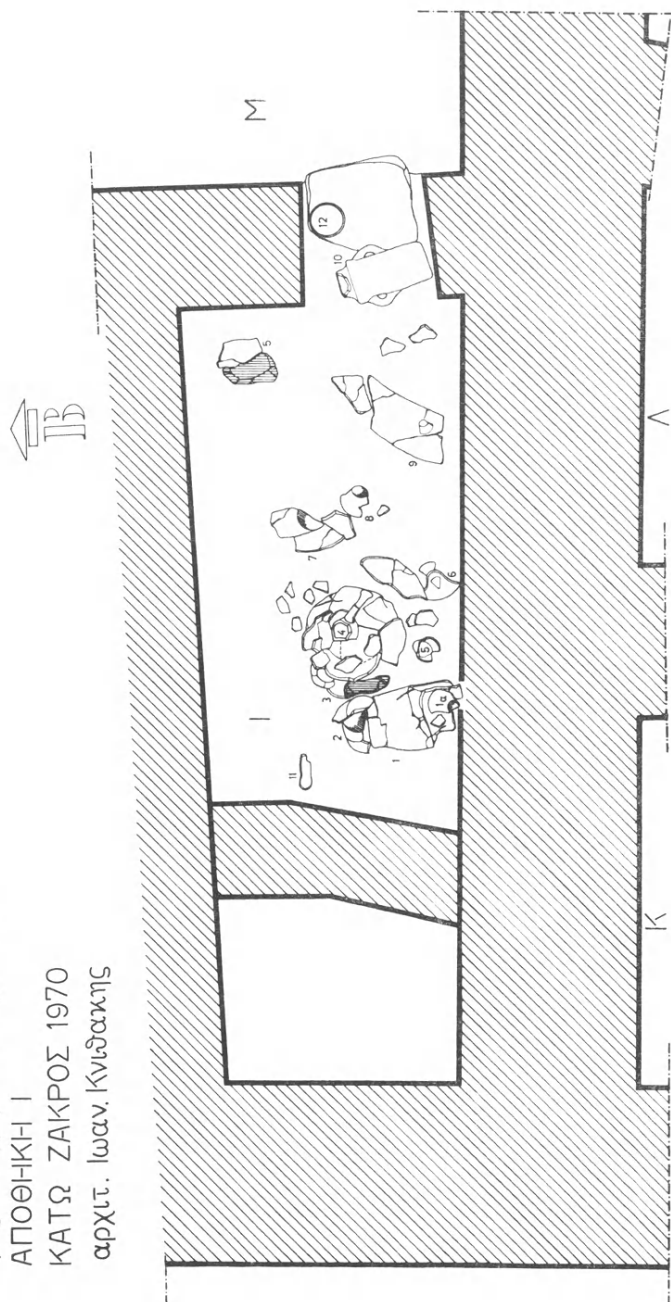
ΚΤΗΡΙΟΝ Β. ΟΔΟΥ ΛΙΜΕΝΟΣ

Ιεξω Ισχυρου Κτηριου Ι

ΑΠΟΘΗΚΗ Ι

ΚΑΤΩ ΖΑΚΡΟΣ 1970

αρχιτ. Ιωαν. Κινιδακης

Εἰκ. 1. Τὸ δομάτιον Ι τοῦ Κτηρίου Β τῆς Ὁδοῦ λιμένος μὲ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ σκεύη, ὡς εὐρέθησαν.

κυπέλλων καὶ κομπή κυβική πηλίνη ἀγνύς. Εἰς βαθύτερον στρώμα ἀνεκαλύφθησαν πήλινα σκεύη μᾶλλον εὐμεγέθη, ἐν μέρει ἐλλιπῇ, ὡς δύο μεγάλοι πρόχοι, χύτρα, πυριατήριον, εἶδος κηροπηγίου καὶ πρὸς τὴν θύραν τμήμα πηλίνου ὑδραγωγοῦ σωλῆνος, μὲ κυλινδρικὸν τμήμα προσαρμογῆς καὶ τοξοειδῇ λαβῇ (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ πίν. 337β). Ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας ἐπεκάθητο νεώτερος τοῖχος. Τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου ἦτο ἐκ θαλασσίων χαλίκων καὶ πηλοχώματος. Τοῦ ἀκράιου τέλος δωματίου Μ δὲν ἀνεφάνη εἰσέτι ὁ Β. τοῖχος. Τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ συμπαγοῦς ἐπιχώσεως λευκάζοντος ἢ καστανωποῦ χρώματος. Ἐντὸς ταύτης τὰ ὄστρακα καὶ τμήματα ἀγγείων ἦσαν παλαιοανακτορικά· περισυνελέγησαν τμήματα ὑψηλῶν ποτηρίων τοῦ τύπου τῶν tumblers, μὲ ἐρυθρὰς καὶ λευκὰς ταινίας καὶ ἐναλλασσομένους τὸ χρῶμα κλαδίσκους, τμήματα πιθίσκου, σχήματος βυτίου (bottle-shaped) μὲ ἐπιπεδούμενον χεῖλος καὶ ὑπ' αὐτὸ μελανὴν ταινίαν, τοῦ ὁποῦο πίθου τὸ κατώτερον μέρος ἀνευρέθη κατὰ τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ δωματίου, κύαθος τοῦ διωρόφου τύπου, τὸ ἄνω μέρος εὐρυστόμου ραμφοστόμου πρόχου μὲ σκοτεινὸν ἐπίχρισμα, ἀγνὺς παραλληλεπίπεδου σχήματος, δύο ἄλλαι πεταλοειδοῦς σχήματος, κορυνοειδῆς τριπτήρ κ.ἄ. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρωμένον διὰ μικρῶν χαλίκων καὶ πρὸς τὸ Δ. μέρος, ὑπὸ τὸν τοῖχον, ὁ βράχος ἐπεπόλαζε. Πιθανῶς τὸ δωμάτιον ἐξετείνεται ὑπὸ τὸν μέγαν Β. - Ν. ἐπιμήκη τοῖχον πρὸς Α., ὅπου ἀνεφάνησαν τοῖχοι ἄλλων διαμερισμάτων, μὴ περαιτέρω ἀνασκαφέντων. Ἐκεῖθεν περισυνελέγη λεπίς ὀψιανοῦ.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ἐκτεταμένων ἀκανονίστων ἀντερεισματικῶν τοίχων εἰς τρεῖς σειράς, ἀκανονίστως διηκούσας ἀπὸ Δ. πρὸς Α., ἀνεφάνησαν εὐκρινέστερον τὰ λοιπὰ εἰς σειράς διαμερίσματα, ἀνήκοντα ἅπαντα σχεδὸν εἰς παλαιοανακτορικοὺς χρόνους, ὡς ἐβεβαιούτο ἐκ τῆς ἀφθόνου κεραμεικῆς. Μόνον Ν. τοῦ δωματίου Α τὰ μικρὰ διαμερίσματα Β καὶ Γ ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν ἐπίσης μικρῶν δωματίων τοῦ παλαιότερου κτηρίου καὶ εἰς τοῖχος ἐξετείνεται πρὸς Ν. σχηματίζων γωνίαν ἄνω τοῦ δωματίου Ο καὶ κατὰ τὸν Ν. τοῖχον τοῦ Ρ. Ἡ διάταξις τῶν δωματίων τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου εἶναι σαφής: εἰς διάδρομος, ὁ Π-Σ-Ξ, ὑποδιαιρούμενος εἰς τρία τμήματα, εἶχεν ἐκατέρωθεν δύο σειράς δωματίων, ἐν μέρει προσιτῶν ἐκ τοῦ διαδρόμου, ἀλλὰ τῶν ὁποίων, λόγῳ τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς, δὲν διακρίνονται αἱ θύραι· ἢ πρὸς Ν. σειρά εὐρίσκεται εἰς κατὰ τι χαμηλότερον ἐπίπεδον. Ἀπὸ τὰ δωμάτια τῆς πρώτης σειράς, Β, Γ, Ζ, Η, Κ, Λ καὶ Ν, τὰ δύο πρῶτα εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μετεσκευάσθησαν κατὰ τὴν Α' νεοανακτορικὴν περίοδον. Εἰς τὸ Β τὸ ἐκ πηλοχώματος δάπεδον κατεσκευάσθη ἐπὶ στρώματος θαλαστῶν χαλίκων καὶ παλαιοανακτορικῶν ὀστράκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων περισυνελέγη τμήμα λοπαδίου μὲ περιχέλωμα, τμήμα tumbler μὲ περιθεούσας ταινίας καὶ μέρη μελαμβαφῶν κυπέλλων. Ἡ ἀρχικὴ ἐκ Δ. εἴσοδος ἐκλείσθη ὑπὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ μεταγενεστέρου δωματίου. Εἰς τὸ ἄνοιγμα συνελέγη τεμάχιον ἐκ τοῦ πυθμένος λιθίνου ἀγγείου. Εἰς τὸ βαθύτερον στρώμα τοῦ δωματίου Γ ἐσχηματίζετο διὰ λί-

θων εἶδος ὀρθογωνίου ἀποθέτου ἢ ἐστίας με ἀνοιγμα ἀπὸ Β. Πλάκες ἐστρωμέναι πρὸς τὸν διαχωρίζοντα ἀπὸ τοῦ δωματίου Β τοῖχον δικαιολογοῦν ὅτι τὸ διαχώρισμα ἐθεωρήθη ἀρχικῶς πολὺ μεγάλου πάχους. Εἰς τὸ δωμάτιον Ζ ἐφαίνετο ἡ θέσις τοῦ Ν. τοίχου· ἐπεκρινώμεν ἀπ' εὐθείας, ὡς φαίνεται, μετὰ τοῦ δωματίου Η τῶν πίθων, τοῦ ὁποίου, ὡς ἐπίσης τοῦ γειτονικοῦ Κ, ἐξηφανίσθη ὁ Ν. τοῖχος, ἂν καὶ εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῇ ἡ θέσις αὐτοῦ, σχηματίζοντος ὀδοντώσεις με τοὺς νοτίους τοίχους τῶν δύο γειτονικῶν. Οὐδὲν σημαντικόν, πλὴν τῶν ἤδη σημειωθέντων, ἀνεκαλύφθη εἰς τὰ δωμάτια ταῦτα. Τὰ δύο τελευταῖα Λ καὶ Ν ἦσαν προσιτὰ ἐκ τοῦ τέρματος τοῦ διαδρόμου Ξ· τὸ δάπεδόν των εἶχε σχηματισθῇ ἐπὶ ἐκτεταμένης λιθορριπῆς, μετὰ τῆς ὁποίας ἦσαν συνανάμικτα πολλὰ παλαιοανακτορικὰ ὀστρακα. Εἰς τὸ πλευρὸν ἐπικαθίσαντος τοίχου ἐπὶ τοῦ Ν. τοίχου τῶν δωματίων τούτων ἀνεφάνησαν καὶ περισυνελέγησαν δύο μακραι χαλκαῖ πυράγραι, καλῶς διατετηρημέναι (πίν. 338α), ἡ μία ἀποτελεσθεῖσα ἐκ δύο συντετηγμένων κατὰ τὸ ἄκρον των ἐλασμάτων, ἡ ἄλλη σχηματιζομένη κατὰ τὴν κορυφὴν με κεφαλὴν ὡς τῶν τριχολαβίδων. Πέραν τῆς συζεύξεως τοῦ ἐπικαθημένου τούτου τοίχου με τὸν μακρὸν Β.-Ν. τοῖχον περισυνελέγη τὸ ἐν σκέλος χαλκῆς τριχολαβίδος. Εἰς τὸ τμήμα τοῦ διαδρόμου Ξ συνελέγησαν δύο ἀγνῦθες κυβικοῦ καὶ δισκοειδοῦς σχήματος. Τὸ δάπεδον τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ διαδρόμου ἐκ πιλητοῦ χώματος ἐστηρίχθη ἐπὶ στρώματος λίθων καὶ ὀστράκων. Μεταξὺ τῶν ὀστράκων τοῦ τμήματος Σ συνελέγησαν δύο τμήματα στρογγύλης τραπέζης προσφορῶν με πεπλατυσμένον χεῖλος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπεδόθη χαρακτὴ διακόσμησις κατὰ γραμμωτὰ τρίγωνα· δύο ἄλλα τεμάχια τῆς αὐτῆς τραπέζης ἀνεκαλύφθησαν μεταξὺ τῶν μεγάλων λίθων τοῦ ἀντιστηρίξαντος τὸ ἄνω ἰσόπεδον τοίχου, καὶ δύο ἢ τρία ἄλλα εἰς τὸ στρῶμα τὸ στηρίζαν τὸ δάπεδον τῶν δωματίων Υ καὶ Φ· ἡ τράπεζα εἶναι χαρακτηριστικοῦ παλαιοανακτορικοῦ τύπου. Ὑπὸ τὸ στρῶμα τὸ στηρίζαν τὸ δάπεδον τοῦ τμήματος Σ τοῦ διαδρόμου ἀνεφάνη ἄλλο δάπεδον με ἐνδιάμεσον διαχώρισμα· τὸ δάπεδον τοῦτο εἶχε καλυφθῇ διὰ στερεοῦ κονιάματος χρώματος ροδίνου, καθ' ὅλα ὁμοίου πρὸς ἐκεῖνο τῶν ὑπὸ τὸ μαγειρεῖον τοῦ ἀνακτόρου ἀποκαλυφθέντων διαμερισμάτων, ἀνηκόντων εἰς τὴν τρίτην προανακτορικὴν φάσιν. Ἐνταῦθα ὅμως δὲν ἀνεκαλύφθη χαρακτηριστικὴ κεραμεικὴ τῆς φάσεως ταύτης. Εἶδος ἐσοχῶν παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ἐγκαταστάσεως ἐστιῶν, ἐκατέρωθεν τοῦ διαχωρίσματος.

Ἡ ἄλλη παρά πλευρος σειρὰ δωματίων, Ο, Ρ, Ψ, Τ, Υ, Φ, Χ, Ω καὶ Ωα — τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἀνὰ ζεύγη συνδεομένων πρὸς ἄλληλα μικροτέρων δωματίων — εἶχε δάπεδα ἐν μέρει μόνον διατηρούμενα, λόγῳ τῆς ἐπελθούσης διαταράξεως ἐκ τοῦ ἐπικαθίσαντος μακροῦ ἀντερεισματικοῦ τοίχου· τὰ δάπεδα ταῦτα εὗρίσκοντο ὀλίγον μόνον βαθύτερον τοῦ ἀρχικοῦ δαπέδου τοῦ διαδρόμου. Ἡ γραμμὴ τοῦ κλείοντος πρὸς Ν. τοίχου εἶναι σαφὴς καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, ἀλλὰ κατὰ τὸ δωμάτιον Ρ καὶ τὸ δωμάτιον Υ ἀναδιπλοῦται δι' ἄλλων, ἴσως μεταγενεστέρων, τῆς Α' νεοανακτορικῆς περιόδου, τοίχων. Μίαν ἀντίστοιχον

μεταβολὴν παρατηρεῖ τις εἰς τὸ δωμάτιον Χ, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη ἐκ τῶν ὑστέρων διὰ κατασκευῆς χωρίσματος καὶ γωνιακοῦ τοίχου, ὅστις ἐκτείνεται καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν δημιουργουμένου διαμερίσματος. Πλὴν τοῦ τελευταίου τούτου καὶ ἄλλα δωμάτια ἀνεφάνησαν πρὸς Ν. τῶν δωματίων Τ, Ψ καὶ Ρ, ἀλλὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα δὲν ἠρευνήθησαν ἐξ ὁλοκλήρου, ἂν καὶ ἐπεσημάνθησαν θύραι τινὲς εἰσόδου ἢ ἐπικοινωνίας μεταξὺ των, ὥς καὶ πλακόστρωτα δάπεδα. Ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη σειρὰ δωματίων ἀπεκαλύφθη ὅταν διελύθη ὁ λίαν ἰσχυρὸς καὶ ἐκ πολὺ μεγάλων λίθων συγκείμενος πρῶτος ἀντερεισματικὸς τοῖχος, ὅστις ἐν μέρει ἐκάλυπτε καὶ τὸ νοτιώτερον τμήμα τῶν δωματίων τῆς παραπλεύρου σειρᾶς (πίν. 336β). Τοῦ δωματίου Ο, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀναφανῆ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, δὲν ἀνεσκάφη τὸ βάθος, λόγῳ τοῦ ἐπικαθημένου τοίχου. Εἰς τὰ δωμάτια Ρ καὶ Ψ τὸ ἐκ χαλिकासβέστου δάπεδον διετηρεῖτο κατὰ τὰ $2/3$, τοῦ νοτίου μέρους καταστραφέντος κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πρώτου ἀντερεισματικοῦ τοίχου. Ὁμοίως διετηρήθη εἰς τὸ τμήμα τοῦ διαδρόμου Π τμήμα τοῦ ἐκ χαλिकासβέστου δαπέδου, εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον. Παρὰ τὸ τμήμα τοῦτο περισυνελέγη τμήμα λαβῆς ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου καὶ στάθμη κατασκευασθεῖσα ἐκ φυσικοῦ τρητοῦ χάλικος. Εἰς τὸ δωμάτιον Ρ διεκρίνοντο τρία στρώματα τοῦ κονιάματος δαπέδου, τοῦ ἀνωτέρου διασωθέντος μόνον κατὰ τὴν Α. γωνίαν. Τὸ ὑπόστρωμα συνίστατο ἐκ θραυστῶν λίθων, συναναμίκτων μετὰ τινων ὀστράκων. Πρὸς τὸ Δ. τμήμα περισυνελέγη πῆλινον κέρας ταύρου, κυρτούμενον πρὸς τὰ ἔξω. Εἰς τὸ δωμάτιον Ψ ἀνευρέθη κατὰ τὸν Α. τοῖχον λίαν χαμηλὴ κρηπίς ἐκ κεκονιαμένων πλακῶν, κατὰ μῆκος δὲ τοῦ κατέναντι τοίχου στενὸν κεκονιαμένον θρανίον. Τὸ πρὸς Ν. διαμέρισμα ἦτο πλακόστρωτον καὶ ἐκ τούτου διὰ θύρας, τῆς ὁποίας ἐσώθησαν αἱ πώριναι παραστάδες, κατῆρχετο τις διὰ δύο βαθμίδων εἰς τὸ Ν. τοῦ δωματίου Ρ διαμέρισμα, ὅπερ εἶχε δάπεδον ἐκ ποταμίων χαλίκων· ἐκεῖ περισυνελέγη τὸ ὀπίσθιον τμήμα μικροῦ πηλίνου ζωδίου, ἴσως ταύρου.

Τῶν δωματίων Τ καὶ Υ (πίν. 337α) δὲν διεσώθη τὸ δάπεδον, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑπόστρωμα ἐκ πυκνῶν λίθων καὶ ἀφθόνων τμημάτων ἢ τεμαχίων ἀγγείων, πηλίνων ἢ λιθίνων. Εἰς τὸ καλύπτον στρώμα τῆς ἐπιχώσεως, ἐπεκτεινόμενον καὶ ἐπὶ τοῦ τμήματος Ξ τοῦ διαδρόμου, περισυνελέγησαν πηλινὴ κυλινδρική στάθμη, στάθμαι ἐκ φυσικῶν τρητῶν χαλίκων, ἀμφίκυρτοι δισκοειδεῖς ἀγνῦθες, μία κυβικὴ καὶ φυσικὴ ὀπλὴ αἰγὸς ἢ αἰγάγρου. Εἰς τὸ βαθὺ στρώμα τοῦ δωματίου Τ, κατὰ τὸν Δ. τοῖχον, περισυνελέγη χαλκοῦν ἐγχειρίδιον μὲ ἐπιμήκη φυλλόμορφον λεπίδα καὶ κατὰ τὴν Α. γωνίαν πρόχους μὲ τμητὸν ράμφος (cut-away). Ποικίλα ἦσαν τὰ ἐκ τοῦ ὑποστρώματος περισυλλεγένητα τμήματα σκευῶν, ὥς τεμάχιον ἀγγείου μέσου μεγέθους ἐκ μέλανος λίθου, πυθμὴν μικρᾶς τριποδικῆς πηλίνης χύτρας, τμήματα στομίων δύο ἀμφορέων μὲ τροχαλιόσχημον λαιμόν, τμήμα μελανογανώτου διωρόφου κυάθου, λοπάδιον μὲ ἐπιπεδούμενον χεῖλος, τμήμα τριποδικοῦ πυριατηρίου καὶ πηλινὴ ἀμφικωνικὴ

ἀγνύς. Νοτίως τοῦ Τ ὑπῆρχε μικρὸν τετραγωνικὸν δωμάτιον, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος ἐκ Νότου ἦτο εἰς τὸ σημεῖον ἐνθα ἀνευρέθησαν τρεῖς συνεχόμεναι πλάκες, ἴσως κατωφλίου. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεώς του περισυνελέγη παραλληλεπίπεδον ὑφαντικὸν βάρος. Εἰς τὸ δωμάτιον Υ τὸ ὑπόστρωμα τοῦ καταστραφέντος δαπέδου ἦτο ὁμοίως κατεσκευασμένον. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως περισυνελέγησαν ἀκόσμητος πρόχους, ἀπλοῦν ἄωτον μελαμβαφὲς κωνικὸν κύπελλον, τεμάχιον τρητοῦ πυράκνου, τμῆμα στρογγύλης πηλίνης τραπέζης προσφορῶν μὲ χαρακτηριστοὺς δακτυλίους εἰς τὸ πλατὺ περιχέλωμα, ὡς καὶ τμήματα τῆς ἤδη μνημονευθείσης πηλίνης τραπέζης προσφορῶν, τμῆμα ἄλλης ἐπιπέδου τραπέζης μὲ κεντρικὸν βάθυσμα ἐκ σκοτεινοῦ πηλοῦ, κυβικὴ πηλίνη ἀγνύς καὶ μικρότατον ὀρθογώνιον πλακίδιον ἐκ στεατίτου. Ἐκ τοῦ κατωτέρου στρώματος περισυνελέγησαν μεταξὺ τῶν λίθων πλεῖστα ὅσα τμήματα πηλίνων ἀγγείων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τμῆμα λεκανίδος, μέρος πρόχου, κάτω τμῆμα εὐμεγέθους σκεύους, τμῆμα πρόχου, τμῆμα ἐκ τοῦ παχέος πυθμένος πίθου, μόνωτον κύπελλον καὶ τμῆμα ἄλλου μελανογανώτου, ὡς ἐπίσης πηλίνη κυβικὴ ἀγνύς μὲ τετράγωνον κεχαραγμένον κατὰ τὰς ὁπὰς τῶν ἀκμῶν.

Δυσχερὲς ὑπῆρξεν ἡ ἐκκαθάρισις τῶν δωματίων Υ, Φ, Χ καὶ Ω λόγῳ τῆς ἐμπλοκῆς τῶν ἐπικαθημένων τοίχων (πίν. 337α). Τὸ διαχώρισμα μεταξὺ Υ καὶ Φ ἐφαίνετο πρόχειρον καὶ ὡς διακοπτόμενον προτοῦ φθάσῃ τὸν Β. τοῖχον· παρείχετο ἡ ἐντύπωσις ἀρχικοῦ ἀνοίγματος φραχθέντος. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ χώρου Φ - Χ, τοῦ ὁποίου τὸ μὲ θύραν διαχώρισμα ἀνεφάνη κατόπιν, περισυνελέγησαν πολυεδρική ὀρεία κρύσταλλος, ὄστρεα πορφυρῶν καὶ πῆλινον χονδρὸν ἐπίπεδον πῶμα μὲ κυλινδρικὸν περιχέλωμα, ἴσως πυξίδος. Ἐπὶ τοῦ Β. τοίχου τοῦ δωματίου Φ ἐπεκάθητο ἄλλη γωνία, βλέπουσα πρὸς ΒΔ. λοξὸς τοῖχος μεταγενέστερος ἐκάθητο καὶ ἐπὶ τῆς Α. πλευρᾶς. Προφανῶς ἐπρόκειτο περὶ δύο κτηρίων, τοῦ ἀνωτέρω ἐπικαθημένου ὀλίγον λοξῶς καὶ ἐκτεινομένου ἐν μέρει καὶ ἐπὶ τοῦ δωματίου Χ. Τὸ κάτω στῶμα (πίν. 338β) ἦτο ἀνάλογον μὲ τὸ τῶν γειτονικῶν δωματίων Τ καὶ Υ καὶ ἀπέδωσε μέγαν ἀριθμὸν τμημάτων πηλίνων καὶ λιθίνων σκευῶν. Πολλὰ ἦσαν τὰ τμήματα μελαμβαφῶν κυπέλλων καὶ τὰ τῶν εὐμεγέθων ἀγγείων, ἱκανὰ δὲ ἦσαν τὰ τεμάχια περιχειλωμάτων πηλίνων λύχνων ἢ τραπεζῶν προσφορῶν. Ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὑψηλὸν μελαμβαφὲς κωνικὸν κύπελλον, τμῆμα λύχνου μὲ γυριστὸν περιχέλωμα καὶ τοξοειδῆ λαβήν, ἡθμὸς τεϊοδόχης μὲ μικρὰς ὁπὰς περὶ μεγαλύτεραν καὶ προχοῇ ἄλλης, τμῆμα ἀμφορέως μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον, πρόχους μὲ ὠοειδῆ κοιλίαν, τμῆμα εὐρέος λεκανοειδοῦς σκεύους μὲ πλατὺ περιχέλωμα καὶ τοξωτὴν λαβήν, τμῆμα περιφεροῦς λεκανιδίου, ἄλλο τεμάχιον τῆς μνημονευθείσης τραπέζης προσφορῶν, τῆς ὁποίας ἀνευρέθησαν διάσπαρτα τὰ τεμάχια, τεμάχια κυπέλλων μὲ διακόσμησιν ἀνοικτὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ καὶ κυάθων μὲ ἐρυθρωπὸν ἐπίχρισμα, τμήματα κυπέλλων τοῦ διωρόφου τύπου, τμῆμα εὐρέος δοχείου κοσμομένου μὲ λευκὰς ταινίας καὶ κοκκίδας, ἡμισφαί-

ρικὸν κυάθιον μὲ καστανὸν γάνωμα, τμήμα ἄλλου μελανογανώτου κυπέλλου μὲ ὀριζοντίαν στολίδωσιν, κάτω μέρος λοπαδίου ἢ λεκανίδος μὲ λευκὰς κηλίδας, τμήμα καμαραῖκοῦ κυπέλλου μὲ λευκὰς καὶ ἐρυθρὰς ταινίας, εὐμέγεθες βαθὺ καὶ εὐρὺ κωνικὸν κύπελλον μὲ ἐντομὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν, τμήμα λεκανίδος μὲ τοξοειδῇ λαβὴν κατὰ τὸ συμπιεζόμενον, ὥς εἰς πύραυρον, τοίχωμα, τμήμα ἀγγείου μὲ ἐπιπεδούμενα χεῖλη καὶ κωνικὸν πόδα ὑπὸ τὸν πυθμένα, τμήμα εὐρείας λεκανίδος μὲ καστανὸν ἐπίχρισμα, τμήμα λεβητοειδοῦς σκεύους μὲ ἐρυθρὰν ταινίαν ἐπὶ τοῦ μέλανος ἐπιχρίσματος καὶ μὲ τοξοειδῇ λαβὴν, τμήμα κυπέλλου μὲ λευκὴν ταινίαν ἐπὶ μελανοῦ βάθους καὶ τεμάχια πολλῶν ἄλλων· μετ' αὐτῶν τέλος περισυνελέγησαν τρεῖς ἢ τέσσαρες ἀγνῦθες τοῦ παραλληλεπίπεδου τύπου. Ἡ κεραμεικὴ τοῦ ὑποστρώματος τῶν δωματίων Τ, Υ, Φ καὶ Χ εἶναι ὁμοειδῆς καὶ σύγχρονος καὶ ἀντιπροσωπεύει παλαιότεραν παλαιο-ανακτορικὴν φάσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν διεστρώθησαν τὰ δάπεδα τῶν δωματίων τούτων καὶ γενικώτερον τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου βορείως τῆς Ὀδοῦ λιμένος.

Νοτίως τοῦ συγκροτήματος τῶν δωματίων Υ, Φ καὶ Χ ἐξετείνεται, καταλαμβάνον ὁλόκληρον τὸ πλάτος αὐτοῦ, ὀρθογώνιον δωμάτιον μὲ εἴσοδον μὲ κατώφλιον κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν. Ἐντὸς αὐτοῦ προεξετείνεται, διπλασιάζουσα τὸν Α. καὶ ἐν μέρει τὸν Ν. τοῖχον, ἡ ἐπικαθήμενὴ ἐπὶ τοῦ δωματίου Χ γωνία. Ἐντὸς αὐτοῦ διετηρήθη τὸ ὑπόστρωμα ἐκ θαλαστῶν λίθων, συναναμεικτων μὲ ὀλίγα ὄστρακα καὶ τεμάχια ἀγγείων. Κατὰ τὴν Α. γωνίαν ἔκειτο ἀβαθὴς λεκάνη — γούρνα — μὲ ἐλλειπτικὸν κοίλωμα.

Πρὸς Α. τῶν δωματίων Φ καὶ Χ ἐσχηματίζοντο δύο ἄλλα, ἐπικοινωνοῦντα πρὸς ἄλληλα διὰ θύρας, τὸ Ω καὶ τὸ Ωα. Τὸ πρῶτον εἰσεῖχεν ἐντὸς τοῦ χώρου τῶν πρὸς Β. δωματίων Α καὶ Ν. Ἐπὶ τοῦ Ωα ἐξετείνεται ὁ πρῶτος ἀντερεισματικός παχὺς τοῖχος καὶ ἐπίσης ὁ ἀκραῖος μακρὸς Β. - Ν., ὅστις δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελῇ τὸ πρὸς Α. ὄριον τοῦ δωματίου. Τὸ διαχώρισμα πρὸς τὸ Ω καταλήγει εἰς πωρολιθικὴν παραστάδα μὲ ἐγκοπὴν διὰ τὴν στερέωσιν θύρας καὶ δὲν ἔχει βαθὺ θεμέλιον, προφανῶς δὲ κατεσκευάσθη ἐκ τῶν ὑστέρων. Τοῦτο ἐρμηνεύει πῶς τὸ Ω ἔχει δάπεδον κατ' ἀναβαθμὸν ὑψηλότερον, ἐστρωμένον διὰ χαλικασβέστου μετὰ κονιάματος, ἐνῶ τὸ βαθύτερον δάπεδον τοῦ Ωα, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο τὸ ἀρχικὸν δάπεδον ὁλοκλήρου τοῦ διαμερίσματος, ἦτο ἐκ στρώσεως κεραμασβέστου. Ἡ ἐπικαθήμενὴ ἐπὶ τοῦ Β. τοίχου γωνία — ἡ αὕτη μὲ τὴν ἐπὶ τοῦ Β. τοίχου τοῦ Φ — δὲν καθηρέθη. Εἰς τὸ δωμάτιον Ωα ἀνευρέθησαν ὀλίγα ἀντικείμενα, ὥς ἄωτον κωνικὸν κύπελλον, τμήματα χύτρας καὶ τεμάχια ὕδραγωγοῦ σωλήνος. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Ν. τμήμα τοῦ Ωα, τοῦ ὁποίου οὕτω δὲν ἀνευρέθη ὁ Ν. κλείων τοῖχος, ἀλλ' οὐδὲ πέραν τοῦ μακροῦ ἐπικαθιμένου Β. - Ν. τοίχου, πέραν τοῦ ὁποίου ὅμως εἶχον ἀναφανῇ λείψανα συνεχιζομένων κτηρίων.

Ὁ χαρακτήρ τοῦ ὅλου οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος, τοῦ ὁποίου τὸ νότιον

τμήμα μέχρι τῆς προσόψεως ἐπὶ τῆς Ὀδοῦ λιμένος, ὡς ἐσημειώθη, δὲν ἀνεσκάφη, δὲν εἶναι σαφές. Φαίνεται νὰ ἀποτελῇ ἐν ὀργανικὸν σύνολον καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι μία ἀπὸ τὰς μᾶλλον ἐκτεταμένους καὶ πολυδωμάτους παλαιο-ανακτορικὰς οἰκίας, ἂν πράγματι πρόκειται περὶ οἰκίας. Ἡ καταστροφή τῶν δαπέδων εἰς τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς τμήμα δὲν ἐπέτρεψε νὰ εὑρεθοῦν εἰμὴ μόνον ὀλίγα σκευὴ δαπέδου, σημαντικῶς ὅμως ἀπέδωσαν τὰ ὑποστρώματα τῶν δωματίων, ἐκ τῶν ὁποίων ὀρίζεται ἡ χρονολογία τῆς κυρίας φάσεως τοῦ οἰκήματος εἰς τοὺς ἀπὸ 1800 - 1700 π.Χ. χρόνους.

ΤΟ ΙΣΧΥΡΟΝ
ΚΤΗΡΙΟΝ

Τὸ ἀμέσως πρὸς Δυσμὰς καὶ πέραν τῆς πλακοστρώτου ἀτραποῦ ἐκτεινόμενον κτήριο, ἀποκληθὲν Ἴσχυρὸν ἐκ τῆς κυκλωπέου δομῆς τῆς προσόψεως, εἶχε κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀνασκαφῇ κατὰ τὰς δύο προηγηθείσας ἀνασκαφικὰς περιόδους. Ἀπέμενεν ἡ ἔρευνα τοῦ προσθίου νοτίου τμήματος, τοῦ φθάνοντος μέχρι τῆς προεκτάσεως πρὸς Δ. τῆς Ὀδοῦ λιμένος καὶ μέρος τοῦ δυτικοῦ τμήματος, τμήματα τὰ ὁποῖα καὶ νῦν κατέστη ἀδύνατον νὰ ἐρευνηθοῦν, λόγῳ τῆς μέσῳ αὐτῶν διερχομένης ὁδοῦ προσπελάσεως τῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων. Ἡ ἀνασκαφὴ θὰ περατωθῇ κατὰ τὴν προσεχῇ ἀνασκαφικὴν περίοδον. Νῦν ὅμως παρηκολουθήθη ἡ πρὸς Νότον συνέχεια τῆς δυτικῆς προσόψεως, ἀποδειχθέντος ὅτι τὸ δωμάτιον Φ δὲν ἦτο τὸ γωνιακόν, ἀλλ' ὅτι τὸ κτήριο συνεχίζετο πρὸς Νότον. Πολλοὶ ὀγκώδεις λίθοι εἶχον καταπέσει ἐκ τοῦ τμήματος τούτου τῆς προσόψεως. Ὑπ' αὐτοὺς περισυνελέγη λοπάδιον μὲ ἐπιπεδούμενον χεῖλος. Εἰς τὸ ἀμέσως πρὸς Ν. τοῦ δωματίου Χ ἐκτεινόμενον διαμέρισμα ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν ἡ θύρα ἐπικοινωνίας, ἡ ὁποία κατὰ τὴν τελικὴν νεοανακτορικὴν φάσιν εἶχε διατοιχισθῇ, ὅταν ἀνυψώθη τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου Χ καὶ κατεσκευάσθη ἡ πεντάβαθμος κλιμακίς εἰς τὴν ἀνατολικὴν εἴσοδον. Ἐκρίθη οὕτω ἀπαραίτητον νὰ ἐρευνηθῇ τὸ βαθύτερον στρώμα τοῦ δωματίου, ὁπότε ἀπεκαλύφθη ἄλλος τοῖχος, πλευρίζων ἐσωτερικῶς τὸν νότιον καὶ καμπτόμενος κατὰ γωνίαν, ἵνα σχηματισθῇ εἴσοδος ἐκ Δυσμῶν εἰς τὴν οὕτω δημιουργηθεῖσαν ἐσοχὴν εἶχε κατασκευασθῇ θρανίον κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου τοίχου, τὸ ὁποῖον κατέληγεν εἰς ὑψηλὸν τετραγωνικὸν ἰγδίον ἢ λεκάνην ἐκ πώρου λίθου, προφανῶς χρησιμοποιοηθεῖσα δι' ἐργαστηριακὴν τινα χρῆσιν. Διεκρίνετο ἡ στρώσις τοῦ θρανίου. Πέραν τοῦ καμπτομένου τοίχου, πρὸς Δυσμὰς, ὁ βράχος ἐπιπολάζει. Τὸ κατώτερον στρώμα τοῦ δωματίου ἦτο πυρίκαυστον, συμπαγὲς ἐκ τῶν κατακαέντων πλίνθων καὶ ὑπὸ τὸ στρώμα τοῦτο ὑπῆρχεν ἄλλο μικροῦ πάχους τεφρομέλανος χρώματος. Τοῦτο ἀπεδείκνυε καταστροφὴν διὰ πυρκαϊᾶς κατὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης φάσεως, ἥτις φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ MM IIIB - YM IA· ἡ εἰς τὸ καταστροφικὸν στρώμα ἀνεύρεσις τεμαχίων κισήρεως ἐπιβεβαιοῦ τὸ καὶ εἰς ἄλλα ἀντίστοιχα στρώματα παρατηρηθὲν ὅτι ἡ καταστροφή πιθανῶς εἶχε συνοδευθῇ μὲ τὴν ἄφιξιν κισήρεως, ἴσως διὰ μικροῦ ἡφαιστειακοῦ κύματος.

Καί πάλιν φαίνεται ἐπιβεβαιουμένη ἡ ἐκδοχή περὶ δύο διαδοχικῶν ἡφαιστειακῶν καταστροφῶν, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη χρονικῶς συμπίπτει μὲ τὴν καταστροφὴν καὶ κατάχωσιν τῆς μινωικῆς ἀποικίας τῆς Θήρας, ἐνῶ ἡ δευτέρα μὲ τὴν καταβύθισιν μεγάλου τμήματος τῆς νήσου ταύτης, ἡ ὁποία ἠκολούθησε τὴν τελικὴν τρομακτικὴν ἔκρηξιν. Παρὰ τὸ θρανίον σειρὰ λίθων βαθύτερον κειμένη ἀποτελεῖ ἴσως λείψανον παλαιοανακτορικῶν κτηρίων. Πιθανῶς πρὸς τὸ Α. μέρος τοῦ δωματίου ὑπῆρχε πλίνθινον διαχώρισμα, ἐκ τοῦ ὁποίου κατέπεσον αἱ πυρίκαυστοι πλίνθοι. Τὰ εἰς τὸ στῤῥωμα καταστροφῆς περισυλλεγόντα ὄστρακα, ἀγνῶτες τοῦ παραλληλεπίπεδου τύπου καὶ ἄλλα τινὰ ἀντικείμενα, ὡς πυρὴν καὶ λεπίς ὀψιανοῦ, στάθμη ἐκ φυσικοῦ τρητοῦ χάλικος, κυλινδρικός θαλάσσιος χάλιζ κ.ἄ., ἀνήκουν εἰς τὴν Α' νεοανακτορικὴν περίοδον.

Κοινὰ τινὰ ἀγγεῖα, μάλιστα κωνικὰ κύπελλα, περισυνελέγησαν εἰς τὸ στῤῥωμα ἰλύος τοῦ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον ἀνασκαφέντος δωματίου Ι.

ΤΟ ΚΤΗΡΙΟΝ
ΤΟΥ ΚΥΚΛΩΠΕΙΟΥ
ΠΥΡΓΙΣΚΟΥ

Τμήμα τῆς πλακοστρώτου ἀνερχομένης ἀτραποῦ, τῆς διαχωρίζουσας τὸ Ἴσχυρον κτήριο ἀπὸ τοῦ Κτηρίου τοῦ κυκλωπείου πυργίσκου, ἀπεκαλύφθη εἰς ὁλόκληρον τὸ πλάτος καὶ ἐπὶ μήκους μέχρι τῆς σειρᾶς τῶν ἐσωτερικῶν τριῶν δωματίων (πίν. 339α), ἐπιβεβαιωθέντος οὕτω πλήρως ὅτι ἡ ἀτραπὸς κατηυθύνετο πρὸς τὸ ἄλλο τμήμα, τὸ διερχόμενον μεταξὺ τοῦ βορείου τομέως τοῦ Ἴσχυροῦ κτηρίου καὶ τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς, τὸ ὁποῖον συνήντα, φαίνεται, ἀφοῦ ἔκαμπτεν ἐξέχουσαν γωνίαν κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐσχηματίζετο ἴσως διακλάδωσις βαίνουσα πρὸς Δυσμᾶς καὶ κατὰ τὴν καμπὴν ταύτην, παρὰ τὸν ὀχετὸν τῆς παρόδου, εἶχεν ἀνακαλυφθῇ λίθινον ὀλμοειδὲς δοχεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε παραμείνει εἰς τὴν θέσιν του. Τοῦτο περισυνελέγη νῦν καὶ ἀπεδείχθη ὅτι σφίζεται μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ ὅτι κοσμεῖται μὲ τριπλὴν αὐλάκωσιν περιθεόντων δακτυλίων. Τὸ πλακόστρωτον τῆς ἀρχῆς τῆς ἀτραποῦ διασφίζεται εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν περισυνελέγησαν πολλὰ χαρακτηριστικὰ ὄστρακα καὶ τμήματα πηλίνων ἀγγείων τῆς ΥΜ ΙΑ περιόδου, τινὰ κοσμούμενα μὲ γραπτὴν στολίδωσιν, κλαδία κλπ. Τεμάχιον ὀψιανοῦ, κυρτὸς ὁδοῦς κάπρου καὶ πηλίνης ἀγνῆς τοῦ παραλληλεπίπεδου τύπου περισυνελέγησαν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπίχωσιν. Εἶχον ἀφαιρεθῇ πολλοὶ λίθοι τῆς πρὸς τὴν στενωπὸν πλευρᾶς τοῦ Κτηρίου τοῦ πυργίσκου, μάλιστα τοῦ ἐσωτερικοῦ μετὰ τὸν πυργίσκον δωματίου. Ὁ τραπεζοειδοῦς σχήματος πυργίσκος μὲ θλαστὴν πρὸς Νότον βλέπουσαν πρόσοψιν ἔκλειεν ἐσωτερικῶς δύο θεμέλια δωμάτια, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατέπεσαν πολλοὶ μεγάλοι λίθοι τῆς προσόψεως· φαίνεται ὅτι ὁ σκοπὸς ἦτο νὰ βαστάσῃ εἶδος ἀνδῆρου. Μεταξὺ τῶν λίθων περισυνελέγησαν κωνικὰ κύπελλα καὶ ἀμέσως ἔξω τοῦ πυργίσκου ἀγνῆς πηλίνης πεταλόσχημος. Τὰ ὀπισθεν τοῦ πυργίσκου μορφούμενα δωμάτια ἦσαν δύο καὶ ἀμέσως πρὸς Βορρᾶν τούτων ἀνεφάνησαν τρία ἄλλα εἰς σειράν. Τὸ κτήριο δὲν κατέστη

δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῇ ἐξ ὁλοκλήρου, ὡς οὐδ' ἡ βορείως αὐτοῦ διερχομένη πάροδος καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν βλέπον νότιον τμήμα τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς καὶ τοῦτο ἵνα μὴ παρακωλυθῇ ἡ προσπέλασις τῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου. Προβλέπεται ἡ πλήρης ἀνασκαφὴ τῶν κατὰ τὴν προσεχῇ ἀνασκαφικὴν περίοδον.

Ο ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΧΩΡΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟ-
ΡΙΚΟΙ ΑΠΟΘΕΤΑΙ

Μεταξὺ τοῦ Κτηρίου τοῦ κυκλωπέου πυργίσκου καὶ τοῦ Κτηρίου τῶν ἄνω τοῦ μαγειρείου διαμερισμάτων διήρχετο, φαίνεται, ἀνερχομένη πάροδος, τῆς ὁποίας μικρὸν μόνον μέρος ἡρευνήθη. Εἰς ταύτην ἀνῆκε μία σειρὰ λοξῶς τοποθετημένων πλακῶν, με δύο ἐκατέρωθεν τμήματα ἀναβαθμῶν, εὐρισκομένη κατὰ τὴν προέχουσαν ΝΔ. γωνίαν τῶν δωματίων ἐσωτερικῶς τοῦ πυργίσκου. Ἡ ὁδὸς αὕτη θὰ ἀνερχιᾶτο κατ' εὐθεΐαν εἰς τὴν κλιτὺν, διερχομένη ἀμέσως Δ. τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τῆς κεραμεικῆς καὶ φθάνουσα μέχρι τῆς προσπελάσεως τῆς δημιουργουμένης μεταξὺ τῶν Κτηρίων Γ καὶ Η. Καίτοι δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ, ἵνα μὴ διακοπῇ ἡ ὁδὸς προσπελάσεως τῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων, εἶναι φανερόν ὅτι πρὸς Δ. ἀντεστηρίζετο ὑπὸ τοίχου, τοῦ ὁποίου τμήμα ἀνεφάνη κλείον τὴν ἀπὸ Δ. ἐρχομένην διακλάδωσιν τῆς ὁδοῦ, ἥτις διεχώριζε τὸ Λοξὸν κτήριον ἀπὸ τοῦ πρὸς Β. ἐπὶ τῆς κλιτύος κειμένου Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ. Παρὰ τὸν τοῖχον τοῦτον περισυνελέγη ἀγνὺς τοῦ παραλληλεπιπέδου τύπου, κοσμουμένη ὑπὸ τύπου σφραγιδίου με θέμα στροβιλιζόμενον φύλλον. Παρὰ τοὺς παρίνους ἀναβαθμοὺς περισυνελέγησαν ἄλλη ἀγνὺς τοῦ ἀμφικύρτου δισκοειδοῦς τύπου καὶ τὸ ὀπίσθιον μέρος πηλίνου ζωδίου, ἴσως σὺς. Ἀλλῇ ἀγνὺς τοῦ παραλληλεπιπέδου τύπου συνελέγη Δ. τοῦ μετὰ κίονος δωματίου Β τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς.

Ἀνατολικώτερον ἡρευνήθη τὸ τμήμα τῆς διακλαδώσεως τῆς ὁδοῦ, τῆς διηκούσης ἀπὸ τὸ ἄνω ἰσόπεδον τοῦ κλιμακωστασίου D II τοῦ Λοξοῦ κτηρίου μέχρι τοῦ κλείοντος πρὸς Α. τοίχου, ἀντερεισματικοῦ, ὡς ἐλέχθη, τῆς ἀνερχομένης παρόδου. Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο δὲν εἶχε διατηρηθῇ τὸ πλακόστρωτον, ἀλλ' ἦτο σαφές ὅτι τοῦτο συνέχιζε τὸ πλακόστρωτον τῆς ἀρχικῆς ὁδοῦ, τῆς διερχομένης ἀμέσως πρὸς Β. τοῦ Λοξοῦ κτηρίου, καὶ τῆς ὁποίας μέρος διεταράχθη ἐκ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ κτηρίου τούτου κατὰ τὴν Β' νεοανακτορικὴν φάσιν. Τότε ἡ ὁδὸς διεπλάτυνθη καὶ ἀνενεώθησαν οἱ τὰς πλευρὰς ἀντιστηρίζαντες τοῖχοι· ἐκ τούτων διακρίνεται σαφῶς ὁ νότιος, ἐνῶ τοῦ βορείου ἐσώθησαν μόνον λίθοι τινὲς καὶ τὸ κατ' εὐθεΐαν γραμμὴν λάξευμα τοῦ βράχου πρὸς θεμελίωσιν. Κατὰ τὴν ἐργασίαν τῆς τελικῆς διαμορφώσεως τοῦ τμήματος τούτου τῆς ὁδοῦ κατεχώσθησαν διὰ λίθων μεγάλων καὶ μικρῶν ἐσωτερικά τινα πρὸς Νότον διαμερίσματα, ἀνήκοντα εἰς τὸ Λοξὸν κτήριον καὶ ἀποτελοῦντα τὴν ΒΑ. γωνίαν τούτου. Τότε ἐπεχώσθησαν καὶ δύο ἀποθέται ἀνήκοντες εἰς τοὺς παλαιοανα-

κτορικούς χρόνους, οἱ ὅποιοι εἶχον κατασκευασθῇ ἐντὸς τοῦ λαξευθέντος μὲ ὀρθογώνιον κοίλωμα βράχου (πίν. 339β). Ἡ κατασκευὴ τοῦ ΒΑ. ἀντερεισματικοῦ τοῖχου τῆς ὁδοῦ ἔκοψεν ἓνα μέρος τοῦ βορειοτέρου ἀποθέτου. Ἀμέσως ΒΑ. τῆς ὁδοῦ ὁ φυσικὸς βράχος ἐπιπολάζει, ἀνερχόμενος μέχρι τῆς κρηπίδος τοῦ Κτηρίου Γ· ὅτι ἀρχικῶς, κατὰ τὴν παλαιοανακτορικὴν περίοδον ὑπῆρχε κατὰ τὴν βραχύδη κλιτὺν κανονικὴ ἀνάβασις ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς πλακοστρώτου ὁδοῦ, ἀπέδειξαν τὰ λείψανα πλατέων ἀναβαθμῶν ἢ κεκλιμένων ἐπιπέδων, ἀνερχομένων λοξῶς πῶς ἐπὶ τοῦ βράχου. Περισυνελέγησαν ἐπὶ τόπου ἀγνύς καὶ λοπάδιον μὲ γυριστὰ πρὸς τὰ ἔξω χεῖλη. Μεταγενέστεροι ἀντερεισματικοὶ τοῖχοι ἐπεκάθισαν λοξῶς πῶς ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ ἀντιστηρίζαντος πρὸς τὰ ΝΔ. τὴν ὁδόν. Οὗτοι δὲν διελύθησαν εἰσέτι καὶ τοῦτο ἐμποδίζει τὴν ἀπρόσκοπτον ἐξερεῦνσιν τοῦ τομέως. Εἰς τὸν ἐπιχωσθέντα θεμέλιον χώρον ΒΑ. τοῦ δωματίου D III τοῦ Λοξοῦ κτηρίου περισυνελέγησαν μεταξὺ τῶν χαλαρῶν λίθων ἱκανὰ ἀντικείμενα, μάλιστα χαρακτηριστικὴ κεραμεικὴ τῆς μεταβατικῆς MM IIIB - YM IA περιόδου, τμῆμα χονδροῦ λιθίνου σκεύους καὶ μέρος τῆς βάσεως ἄλλου λεπτοῦ ἐκ μέλανος λίθου, τεμάχιον λιθίνης τοξοειδοῦς λαβῆς καὶ τὸ ἄκρον ἀπολιθωμένου θαλασσίου τρίτωνος. Εἰς τὴν ἀμέσως πρὸς τὰ ΝΑ. ἐπίχωσιν περισυνελέγησαν καὶ ἄλλα τεμάχια λιθίνων σκευῶν, τμῆμα λαβῆς παχέος λιθίνου σκεύους καὶ ἀγνύς τοῦ τραπεζοειδοῦς τύπου. Τὰ ὅστρακα ἀνῆκον πάντοτε εἰς τὴν μεταβατικὴν νεοανακτορικὴν φάσιν. Εἰς πολλὰ σημεῖα ἀνεφάνησαν λείψανα δαπέδου ἐκ λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος. Ἀλλὰ εὐρήματα ἐκ τοῦ χώρου τοῦ ἐκτεινομένου μέχρι τοῦ μεταγενεστέρου λοξοῦ ἀντερεισματικοῦ τοῖχου ἦσαν τμῆμα κυλινδρικοῦ ποδὸς λιθίνης τραπέζης ἢ λύχνου, τμῆμα πλαστικοῦ ἀγγείου, διασφύζοντος κεφαλὴν ἴσως καθημένου κυνοκεφάλου, ἐκ δὲ τοῦ ΝΑ. χώρου μικρὰ ἀγνύς τοῦ παραλληλεπιπέδου τύπου. Ἡ ὁδὸς κατεσκευάσθη δι' ἰσοπεδώσεως τεχνητῆς ἐπιχώσεως μεταξὺ τοῦ πλευρίζοντος τὸν βράχον τοῖχου καὶ τοῦ ἀντιστηρίζαντος πρὸς τὰ ΝΑ. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐπεχώσθησαν οἱ δύο παλαιοανακτορικοὶ ἀποθέται.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποθετῶν δὲν εἶναι ἀπολύτως βεβαιωμένος· θὰ ἡδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὰ ἀγγεῖα καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὴν ὁδὸν καὶ ἀμέσως Ν. τοῦ ΒΑ. τοῖχου ἀντιστηρίξεως παρεσύρθησαν ἐκ τοῦ χώρου τοῦ πρώτου ἀποθέτου, ἀφοῦ οὐσιαστικῶς ἦσαν τῆς αὐτῆς χρονολογίας καὶ τοῦ αὐτοῦ περιῖπου εἶδους. Ὅμως ἡ ἀνεύρεσις εἰς τὸν τελευταῖον χώρον διαχωριστικοῦ τοιχείου καὶ ἡ διαπίστωσις ὅτι δὲν ἐγένετο ἡ ἀπόθεσις εἰς ἴσον πλάτος μὲ τὸν πρῶτον ἀποθέτην εἶναι μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς δύο κεχωρισμένων ἀποθετῶν, τοῦ ὑπὸ τὴν ὁδὸν καλυφθέντος ὄντος διδύμου. Ὁ κλείων τὸν πρῶτον ἀποθέτην πρὸς τὰ ΝΔ. τοῖχος δὲν ἀνῆκεν, ὡς ἀρχικῶς ὑπετέθη, εἰς τοῦτον, ἀλλ' ἦτο μέρος τοῦ ἀντερεισματικοῦ τῆς ὁδοῦ. Προφανῶς οἱ ἀποθέται διετηρήθησαν διότι ἐπεχώσθησαν κατὰ τὴν νεοανακτορικὴν περίοδον.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου ἀποθέτου (πίν. 340α-γ) ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ

πλεῖστον ἐξ ὑψηλῶν ἀώτων ποτηρίων κωνικοῦ τύπου ἐπὶ λεπτῆς στενῆς βάσεως, ἐκ τῶν χαρακτηριζομένων ὡς tumblers. Ταῦτα δὲν ἦσαν ὀλιγώτερα τῶν εἴκοσι, τῶν ὁποίων πλείονα τῆς δωδεκάδος ἐξήχθησαν ὁλόκληρα. Ἡ διακόσμησις τῶν ἦτο ἐξίτηλος πολύχρωμος ἢ λευκὴ ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους· διακρίνονται ἐναλλασσόμεναι ταινίαι λεπταὶ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος, κοκκίδες ἐπίσης ἐναλλασσομένου χρώματος, γιρλάνδαι, φυτικά τινα ἀπλᾶ θέματα, ἐπίσης μὲ ἐναλλασσόμενον λευκὸν ἢ ἐρυθρὸν χρῶμα. Ὅπως εἰς τὰ ἀνάλογα ἐκ Παλαικάστρου, ὅπου ἀπέπεσε τὸ ἐξίτηλον χρῶμα τοῦ κοσμήματος, παρέμειναν ἔχνη σκοτεινοτέρου χρώματος τοῦ βάθους. Πλὴν τῶν κυπέλλων τούτων, τῶν ὁποίων ἡ φύσις φαίνεται τελετουργικὴ, περισυνελέγησαν δύο ἢ τρία παραδείγματα κυάθων μὲ κυμαινόμενον χεῖλος κατὰ μίμησιν μεταλλικῶν προτύπων. Ἄλλως καὶ τὰ tumblers, τῶν ὁποίων ἓν εἶχε λαβὴν κυρτομένην ἐπὶ τοῦ χείλους, ἐμιμοῦντο μεταλλικὰ σκεύη. Οἱ τετράλοβοι κύαθοι ἦσαν τοῦ διωρόφου τύπου, ἀλλὰ καὶ ἄλλα κύπελλα ἀνῆκον εἰς τὸν τύπον τοῦτον. Κύπελλά τινα ἦσαν ἄωτα καὶ βαθέα, μὲ σκοτεινὸν ἐπίχρυσμα, ἐνῶ ἄλλα, χαμηλὰ καὶ ἡμισφαιρικά ἢ ἐλαφρῶς πρὸς τὰ κάτω διευρυνόμενα, εἶχον ταινιώδη λαβὴν ὑπερυψωμένην τοῦ χείλους. Πολλὰ τοῦ εἴδους τούτου εἶναι γνωστὰ ἐκ τῶν ταφικῶν περιφραγμάτων τῆς Ἀνατολ. Κρήτης, μάλιστα τοῦ Παλαικάστρου. Ἐν σκεῦος προσωμοιάζε μὲ τεῖοδόχην γεφυρόστομον, μὲ σχετικῶς βραχεῖαν προχοήν. Τινὰ κύπελλα ἦσαν στολιδωτὰ ὀριζοντίως, ἀνήκοντα ἴσως εἰς τὸν διώροφον τύπον. Ἄλλα ἀγγεῖα ἦσαν μικραὶ ραμφιδόστομοι πρόχοι, λεκανίδιον, δισκοειδῆ πώματα μὲ ἀναθύρωσιν προσαρμογῆς. Μετὰ τούτων περισυνελέγησαν τμήμα πυραύνου μὲ κολύρια εἰς τὸν πυθμένα, σφαιρικός τριπτῆρ, δύο κυβικαὶ ἀγνῦθες, ὅστᾳ καὶ ὀδόντες ζώων καὶ τμήμα πραγματικοῦ ὠοῦ στρουθοκαμήλου.

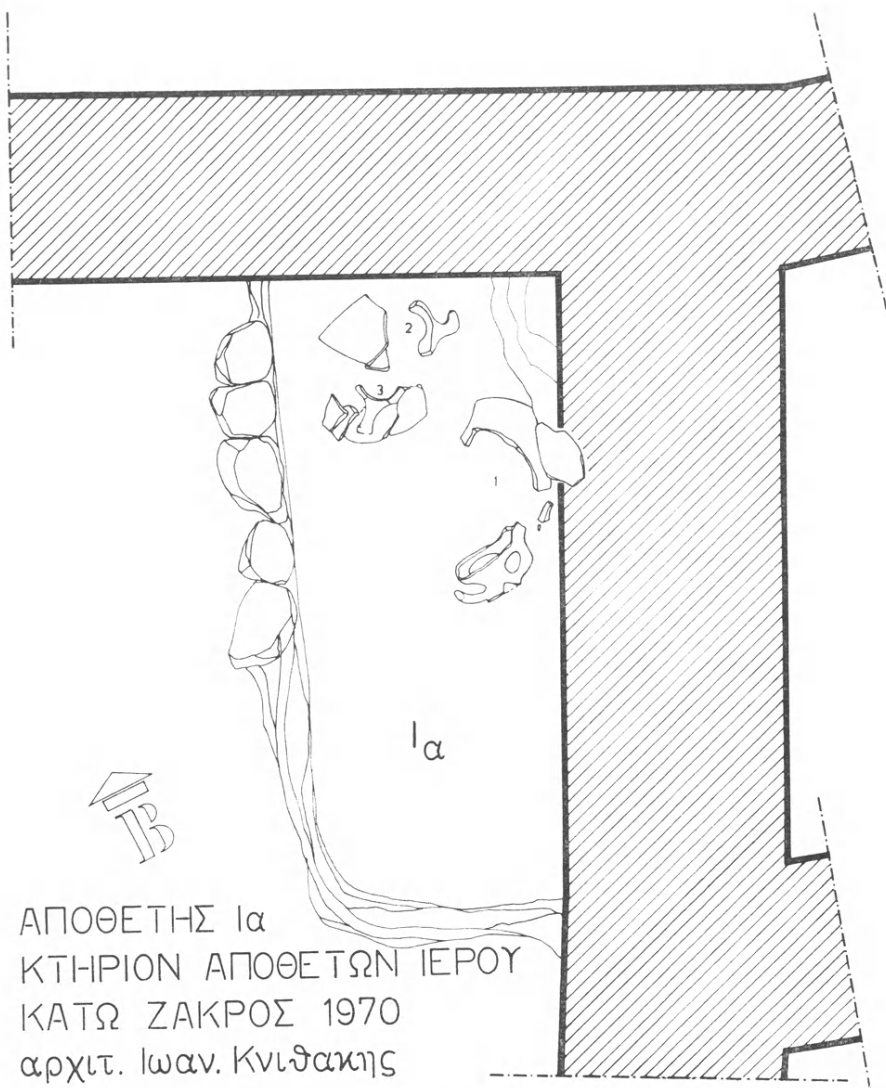
Εἰς τὸν δίδυμον ἀποθέτην τῆς περιοχῆς τῆς ὁδοῦ περισυνελέγησαν α) εἰς τὸ πρῶτον τμήμα βαθύ κωνικὸν κύπελλον, τμήμα κωνικοῦ κυπέλλου μὲ λευκὴν διακόσμησιν, τμήματα τριῶν ἢ τεσσάρων tumblers, κυρτὸς ὁδὸς ἀγριοχοίρου· β) εἰς τὸ δεύτερον τμήμα μέρος πηλίνου βωμοῦ ἢ τραπέζης μὲ βάθος καὶ τοξοειδῆ λαβὴν, τμήμα χείλους γεφυροστόμου πιθίσκου, τρία τεμάχια λεκανίδων, μέρος χυτροειδοῦς σκεύους, τμήμα στάμνου, παχεῖα τοξοειδῆς ὑπερυψωμένη τοῦ χείλους λαβή, τμήματα τριῶν tumblers καὶ δύο κωνικῶν κυπέλλων. Ἡ ἀποσπασματικὴ κατάστασις τῶν σκευῶν τοῦ διδύμου ἀποθέτου ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὸ ὅτι τὰ σκεύη ἀπεκόπησαν κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὁδοῦ. Ὀλίγον πρὸς τὰ ΝΑ., ΝΔ. τοῦ πρώτου ἀποθέτου, περισυνελέγησαν καὶ ἄλλα tumblers, 4 - 5, μὲ διακόσμησιν ἀνοιχτοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ, λοιπὰς μὲ ἐκκλῖνον χεῖλος, ἐλλιπὲς ἡμισφαιρικὸν κυάθιον καὶ διασκορπισθέντα τμήματα ἀγγείου μέσου μεγέθους. Ἡ ὁμάς τῶν εὐρημάτων τούτων ἴσως παρεσύρθη ἐκ τοῦ δευτέρου ἀποθέτου κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὁδοῦ. Τέλος 2 μέτρα ΒΑ. τοῦ πρώτου ἀποθέτου, ὅπου διακρίνονται ἐπιφανειακὰ τοιχία ἐπὶ τοῦ βράχου, περισυνελέγησαν δύο ἄωτα κωνικὰ κύπελλα καὶ λεπίς ὀψιανοῦ.

Τὸ σύνολον τῶν ἀγγείων τῶν παλαιοανακτορικῶν ἀποθετῶν τοῦ τομέως τούτου ἀντιπροσωπεύει ἄριστα τὸν ἀνατολικὸν ρυθμὸν τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ, χρονολογούμενον εἰς τὴν δευτέραν καὶ τρίτην παλαιοανακτορικὴν φάσιν, ἴσως 1820 - 1700 π.Χ. καὶ ἀποτελοῦν τὴν πλουσιωτέραν συλλογὴν ἐξ ὧσων ἀνευρέθησαν εἰς ἓνα καὶ μόνον τόπον.

ΤΟ ΚΤΗΡΙΟΝ ΤΩΝ
ΑΠΟΘΕΤΩΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ

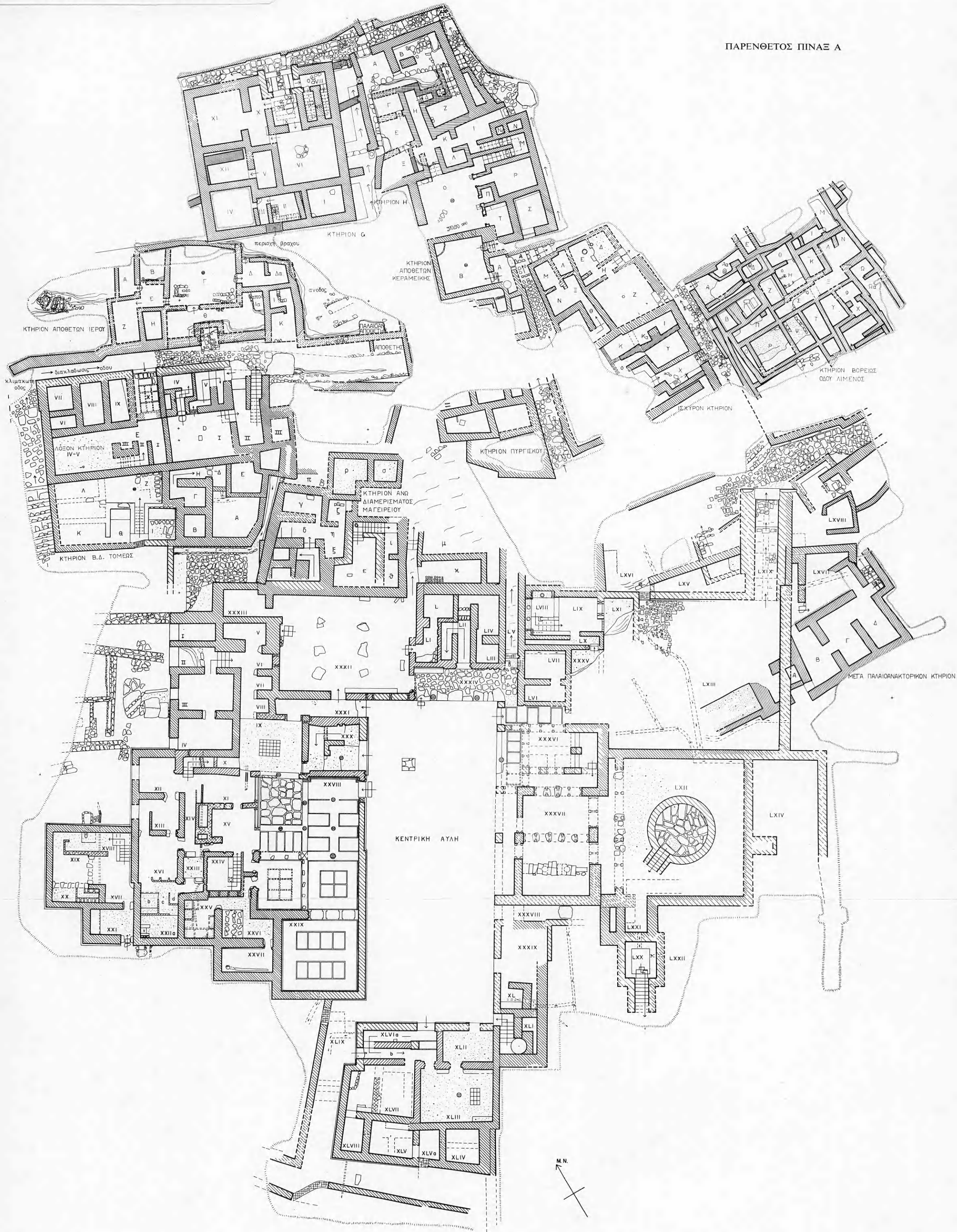
Κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἀνασκαφικὴν περίοδον εἰς τὸ ἄνω τῆς διακλαδώσεως τῆς ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. πλακοστρώτου ὁδοῦ δημιουργούμενον ἐπικλινὲς ἰσόπεδον εἶχον ἀνιχνευθῆ τὰ λείψανα κτηρίου σχετιζομένου μετὰ δύο κτιστοὺς ἀποθέτας, προφανῶς ἱεροῦ καὶ μετὰ ἀντικείμενα ἀναμφιβόλως λατρευτικῆς χρήσεως, τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν τόσον εἰς τὸν πρὸ τῶν ἀποθετῶν τούτων ἐκτεινόμενον χῶρον, ὅσον καὶ εἰς τὴν ρίζαν τοῦ ἀμέσως πρὸς Β. τῶν ἀποθετῶν ἐπιτολάζοντος βράχου (ΠΑΕ 1969, 232 κ.έ.). Ἡ περαιτέρω ἐξερεύνησις ἀπεκάλυψε κτήριο μετὰ δωδεκάδα διαμερισμάτων (πίν. 341), εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἔδει νὰ ἀνῆκεν ἡ πρὸς Δ. περιοχὴ τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ. Ἐκ τούτου τὸ Κτήριο ἐκλήθη Κτήριο τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ. Παρὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν, ἡ ὁποία ἐπῆλθεν εἰς τὸν χῶρον τοῦτον ἐκ τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς ἀφαιρέσεως λίθων, τὸ γενικὸν σχέδιον εἶναι σαφές. Ὁ ἀντιστηρίζας τὸ ἰσόπεδον πρὸς Ν. τοῖχος, ὅστις ἀπετέλεσε καὶ τὴν πρὸς τὴν ὁδὸν πρόσοψιν, ἦτο ἰσχυρὸς, ὠκοδομημένος ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων. Πρὸς τὴν περιοχὴν τῶν ἀποθετῶν ἡ πρόσοψις αὕτη ἦτο μᾶλλον προωθημένη, τῆς ὁδοῦ στενουμένης ἀντιστοίχως. Εἰς πολλὰ σημεῖα, μάλιστα κατὰ τὴν πρόσοψιν τοῦ δωματίου Ζ καὶ κατὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον τοῦ ἀνδῆρου Θ, οἱ πλεῖστοι τῶν μεγάλων λίθων εἶχον ἀφαιρεθῆ. Προφανῶς ἡ πρόσοψις εἶχε κατασκευασθῆ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ ἀνακτόρου, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ΜΜ ΙΙΒ περιόδου· τότε ἐγένετο καὶ μεταβολὴ τῆς παρερχομένης ὁδοῦ, τῆς ὁποίας τὸ παλαιότερον πλακοστρωτὸν διακρίνεται στενότερον καὶ μετὰ διάφορόν πως ἄξονα· ἡ προέχουσα γωνία τοῦ παρίνου τοίχου τοῦ κατέναντι Λοξοῦ κτηρίου ἐπάτησεν ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου τούτου, τοῦ ὁποίου κατέλαβε τμήμα. Σχεδὸν κατέναντι τῆς γωνίας ταύτης ἐδημιουργήθη καὶ ἡ πρόσβασις πρὸς τὸ Κτήριο τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν προεξεχουσῶν εἰς τὴν ὁδὸν βαθμίδων ἢ μᾶλλον τριῶν κεκλιμένων ἐπιπέδων καὶ ἐκ τῶν ἐκατέρωθεν θεμελίων τῶν ἀντιστηριζάντων τὴν κλιμακίδα θωρακίων. Λεπτομερὲς ἀνιχνευσίς ἀπέδειξε πῶς εἶχεν ἡ συνολικὴ διάταξις. Εἶχε κατασκευασθῆ κατόπιν ἐπιχώσεως διὰ θαλαστῶν λίθων καὶ διὰ κατασκευῆς δαπέδου ἐκ κεραμασβέστου εὐρὺ στενεπύμῃκης ἀνδερὸν, ἐπεκτεινόμενον ἐκατέρωθεν τῆς κλιμακίδος εἰς δύο πτέρυγας, ἴσως εἰς μορφήν ἐξωστῶν. Ὁ ὅλος χῶρος Θ ἦτο, φαίνεται, ὑπαιθρος. Τοῦλάχιστον οὐδαμοῦ διακρίνονται στηρίγματα. Ἐπὶ δεξιὰ ἐδημιουργεῖτο εἶδος μυχοῦ καὶ ἐκεῖ εἶχε δημιουργηθῆ διὰ λαξεύσεως τοῦ βράχου εἰς βάθος ἀποθήτης, σχεδὸν ὀρθογώ-

νίου σχήματος, ὁ Ια, εἰς τὸν ὁποῖον κατήρχετό τις ἐκ ΝΔ. Ἡ ΒΔ. πλευρά του ἦτο ἐπενδεδυμένη διὰ τοιχείου. Εἰς τὸν ἀποθέτην τοῦτον, κυρίως εἰς τὴν ἐπίχω-

Εἰκ. 2. Ὁ ἀποθέτης Ια τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ μετὰ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ σκεύη.

σιν καὶ ὅχι εἰς τὸ δάπεδον, ἀνευρέθησαν ποικίλα σκεύη καὶ ἄλλα ἀντικείμενα (σχέδ. εἰκ. 2), παρέχοντα ἐνδειξιν ὅτι ὁ χαρακτήρ ἦτο ὁ τοῦ ἀποθέτου ἱεροῦ: δύο μεγάλοι ἀμφορεῖς μετὰ ἐλλειπτικὸν στόμιον, ὁ εἷς μετὰ δακτύλιον περὶ τὴν βά-

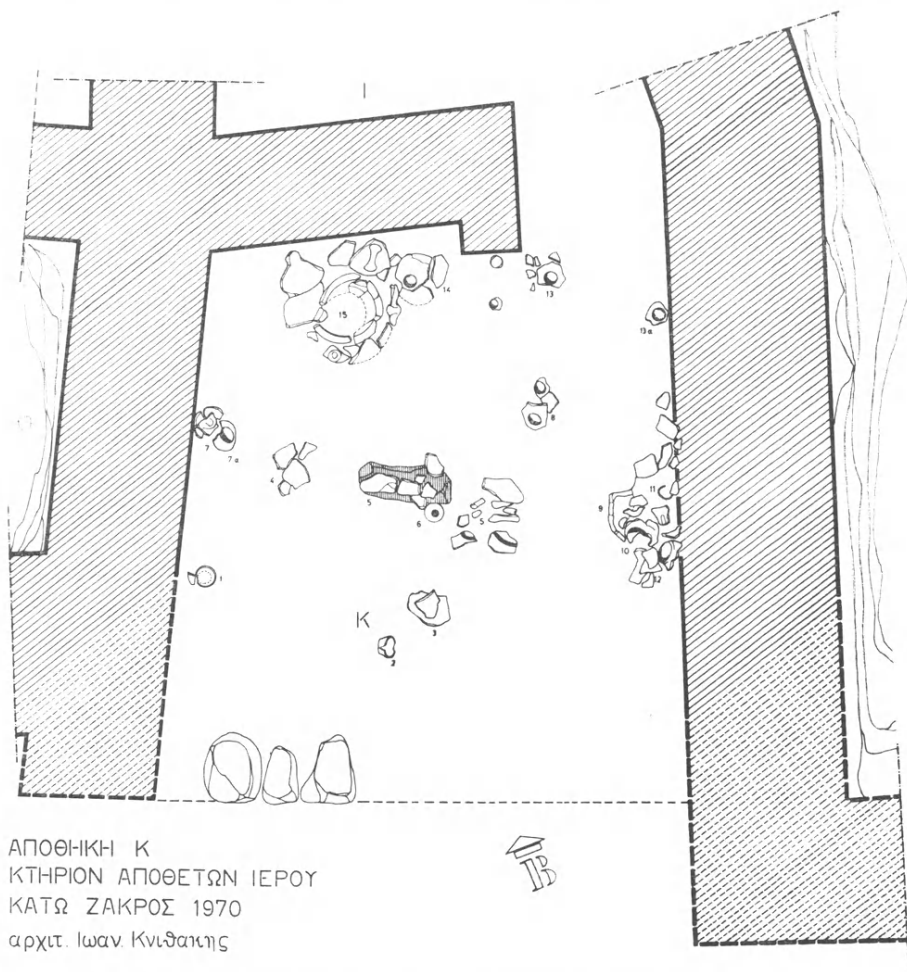

σιν τοῦ λαιμοῦ, πύραυνον με ἀποκεκρουμένην λαβήν, λοπάδιον, τμήμα κεκονιαμένης κυκλικῆς τραπέζης προσφορῶν, κοσμουμένης με ἐγχρώμους ταινίας, ὅστρεα πορφυρῶν, τμήματα θαλασσίου τρίτωνος, λεπίς ὀψιανοῦ, τεμάχια κισήρεως καὶ κεκαυμένου ξύλου καὶ τεμάχιον πίθου με σχοινίνην διακόσμησιν.

ΝΑ. τοῦ ἀνδρῆρου Θ ὑπῆρχε σύστημα δύο δωματίων, προφανῶς ἀποθηκῶν, τοῦ Κ καὶ τοῦ Ι, τῶν ὁποίων τὸ δάπεδον εὑρίσκετο εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τῆς πρὸ αὐτῶν παρερχομένης διακλαδώσεως τῆς ὁδοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας ἦσαν ἀμέσως προσιτά. Ὁ ΝΔ. τοῦχος τοῦ δωματίου Κ κατεστράφη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου, ἀλλὰ λίθοι τινές, εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν των, ἐμαρτύρουν ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ θύρα εὑρίσκετο εἰς τὸ ΝΑ. ἡμισυ, ὡς ἄλλως ἢ καλῶς διασφωζομένη θύρα μεταξὺ τῶν δύο δωματίων Κ καὶ Ι. Εἰς τὴν ἀποθήκην Κ τὰ σκεύη ἀνευρέθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν θέσιν των, καίτοι εἶχον ὀλίγον διαταραχθῆ ἐκ τῆς καλλιεργείας, ἀφοῦ δὲν εὑρίσκοντο, μάλιστα τὰ ἐξώτερα, εἰς μέγα βάθος (πίν. 342α καὶ σχέδ. εἰκ. 3). Πρὸς τὴν Β. γωνίαν εἰς μικρὸς πιθίσκος εἶχε συνθλιβῆ ἐπὶ τόπου ὑπὸ καταπεσόντων λίθων ἦτο σχήματος ὠσειδοῦς με τέσσαρας λαβὰς κατὰ τοὺς ὤμους. Ἀλλὰ σκεύη ἦσαν μέσου μεγέθους, ἀλλ' ἐσφάζοντο τμηματικῶς, ὡς μέρη στάμνου, μέρος πιθίσκου με βοθρία εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πυθμένου, σαθρὸν σκεῦος ἐξ ἐρυθρωποῦ πηλοῦ, ἄλλο σκεῦος μετρίου μεγέθους κ.ἄ. Τῶν μικρῶν ἀγγείων ἄλλα ἐσφάζοντο μόνον τμηματικῶς, ἄλλα ὀλόκληρα ἢ σχεδὸν ὀλόκληρα ἦσαν πρόχους ἐρυθρωπῆ, λαιμὸς ἀμφορίσκου, στόμιον ψευδοστόμου, τμήματα κυάθων καὶ κυπέλλων μελανογανώτων ἢ με ἐρυθρωπὸν ἢ λευκάζον ἐπίχρισμα, κωνικὴ βάσις ποτηρίου, ἄωτα κωνικὰ κύπελλα, τμήμα λοπάδος με ἐκκλίνον πρὸς τὰ ἔξω χεῖλος, τμήματα εὐρέος σκύφου με τοξοειδεῖς λαβὰς, τμήμα λεκανίδος με γλωσσοειδῆ ἐπέκτασιν κατὰ τὸ χεῖλος, ὅστρεα γιν ὙΜ ΙΑ ἀγγείου με σπεῖραν με λευκὰς κοκκίδας κ.ἄ. Μετ' αὐτῶν περισυνελέγησαν σφαιρικὸς τριπτήρ μέλανος λίθου καὶ λεπίς ὀψιανοῦ, ὡς ἐπίσης ὅστ' αἰνὰ ζώων, ὡς φαίνεται προβάτων.

Ἡ πωρίνη παραστάς τῆς θύρας τοῦ δωματίου Ι διετηρεῖτο εἰς τὴν θέσιν της. Τὸ δωμάτιον ἀνευρέθη πλήρες λίθων καὶ κατὰ τὴν Α. γωνίαν ἐσχηματίζετο εἶδος γωνιακοῦ περιφράγματος διὰ τοιχείου, με ἀνοιγμα ἐκ Νότου. Τὰ περισσότερα τῶν σκευῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων περισυνελέγησαν εἰς τὴν ἐπίχωσιν. Εἰς τὸν ἀποθέτην οὐδὲν εὑρέθη πλήν πυραμιδικῆς ἀγνῦθος. Τὰ περισυλλεγένητα ἦσαν κάτω μέρος στάμνου, τὸ κάτω μέρος μέσου μεγέθους ἀγγείου ἐξ ἐρυθρωποῦ πηλοῦ, τμήμα ἀμφορέως με στρογγύλον στόμιον, κοσμουμένου διὰ πλατείας ταινίας, μεγάλη ραμφόστομος πρόχους με βραχὺν λαιμόν, εὐρέως ἀναπτυσσομένην τοξοειδῆ λαβήν καὶ στυλπνὸν κεραμόχρουν ἐπίχρισμα, βαθὺ κωνικὸν κύπελλον, χοανοειδὲς σκεῦος με κωνικὸν ἔξαγμα, εἶδος κηροπηγίου βαίνοντος ἐπὶ κωνικοῦ ποδός, κωνικὴ λοπάς με ἐκκλίνον χεῖλος, μελαμβαφές κωνικὸν κύπελλον με διακόσμησιν διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ, εὐμέγεθες σκεῦος με εὐρὺ στόμιον, τμήμα παρειᾶς μεγάλου ἀγγείου με τοξοειδῆ λαβήν, πούς

χῦτρας τριγωνικοῦ σχήματος παχυνόμενος εἰς ράχιν, τμήμα ὑδραγωγοῦ σω-
λῆνος μὲ δύο τοξοειδεῖς λαβὰς κ.ἄ. Μετὰ τούτων περισυνελέγησαν καὶ μικρά
τινα ἀντικείμενα, ὡς τμήμα πυθμένος κυλινδρικοῦ λιθίνου σκεύους, ἀγνὺς πε-

Εἰκ. 3. Ἡ ἀποθήκη Κ τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ μὲ τὰ ἐντὸς
αὐτοῦ σκεύη.

ταλοειδοῦς σχήματος, εὐμεγέθης ἀστράγαλος ζῶου, περίεργον ὅστουν μὲ δρεπανοειδῆ προεξοχήν, κοπτὴρ ὀδοῦς ζῶου κ.ἄ. Τὸ κατώτερον στρώμα, ὑπὸ τὴν θεμελίωσιν τοῦ μικροῦ περιφράγματος ἔδωσεν ὀστρακα ἀποκλειστικῶς παλαιοανακτορικά.

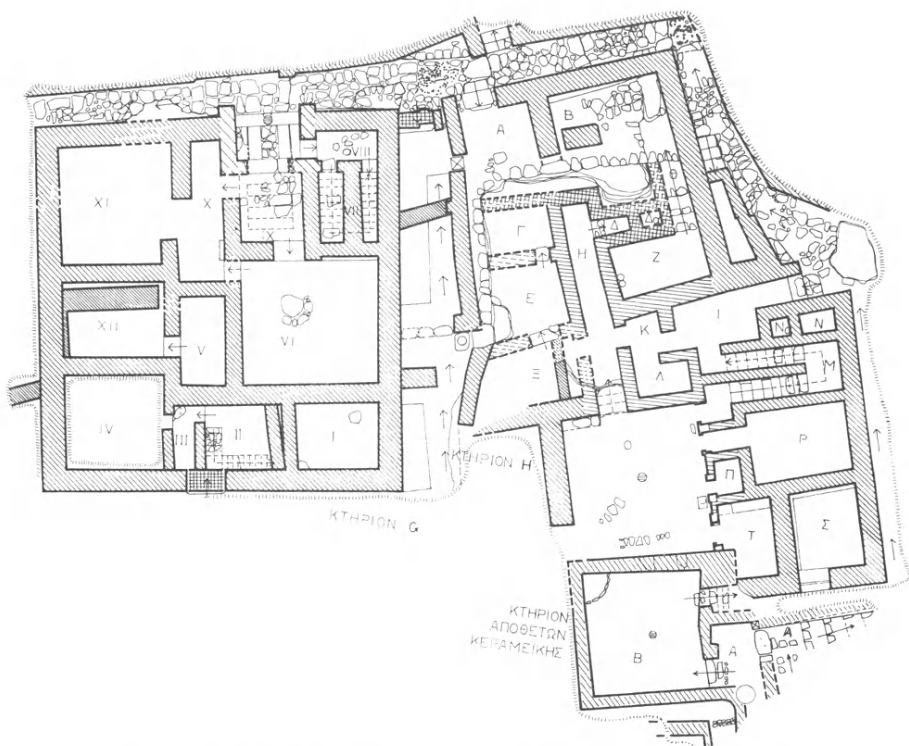
Ἐκ τοῦ ἀνδρήρου Θ εἰσήρχετο τις εἰς τὸ εὐρύχωρον κύριον δωμάτιον Γ, τοῦ

ὁποίου τὸ μεγαλύτερον μέρος ἡρευνήθη κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον. Ὡς προεβλέπετο, τοῦτο ἐξετείνεται μέχρις ἐνὸς ὀπισθίου ΒΑ. τοίχου, ἀποτελοῦντος ἀντιστήριξιν τοῦ ἄνω ἰσοπέδου. Ὅπισθεν τούτου, εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον ἀνεφάνη ὁ τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ ἐκτεινομένου ἐπὶ τοῦ ἰσοπέδου τούτου, ἀμέσως Δ. τοῦ Κτηρίου Γ. Ὁ ΒΑ., τοῖχος τοῦ δωματίου Γ, τοῦ ὁποίου ἡ ὀροφή ἐστηρίζετο διὰ κίονος, τοῦ ὁποίου ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶχεν ἀναφανῆ ἡ βάσις, ἦτο ὀλίγον κοῖλος, ἐπεκτεινόμενος καὶ εἰς τὸ γειτονικὸν πρὸς ΒΔ. δωματίον Β. Τοῦ ΝΔ. τοίχου μόνον τὸ ἥμισυ μετὰ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας διεσώθη, ἐνῶ τοῦ ὑπολοίπου τμήματος μόνον ἴχνη διεκρίνοντο. Κατὰ τὴν Ν. γωνίαν ἦτο, φαίνεται, ἐγκατεστημένη ἐστία, τῆς ὁποίας ἐσώθησαν αἱ πλάκες διαστρώσεως καὶ δύο σειραὶ λίθων τῆς πρὸς αὐτὴν προσπελάσεως. Κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην περισυνελέγη μικρὸν ἀθურματικὸν ἀγγεῖδιον, μορφῆς καδίσκου, ἀνάλογον πρὸς ἄλλα κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον περισυλλεγένη (ΠΑΕ 1969, σ. 235). Ἐργαστηριακῆς χρήσεως, φαίνεται, ἦσαν καὶ ἡ κατὰ τὸν ΝΑ. τοῖχον ἀναφανεῖσα ἐστία καὶ τὸ κατὰ τὴν ΒΔ. πλευρὰν ὀρθογώνιον περίφραγμα, τὸ ὁποῖον νῦν διεσαφύθη πληρέστερον. Τὸ ἀμέσως πρὸς ΝΑ. συνεχόμενον διαμέρισμα κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ βράχου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὀρθοῦται τὸ κτήριον Γ, ἀπεδείχθη ὅτι συνέκειτο ἐκ δύο ἐπικοινωνούντων δωματίων, Δ καὶ Δα. Ταῦτα ἀνευρέθησαν πλήρη μεγάλων λίθων, ἐν μέρει πεσόντων ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου οἰκοδομήματος. Ἡ μικρὰ θύρα μετὰ τὰς δύο βαθμίδας ἔδιδε διέξοδον πρὸς τὴν κρηπίδα τοῦ βράχου. Μεταξὺ τῶν λίθων περισυνελέγησαν τεμάχιον λαβῆς λιθίνου σκεύους, ἄωτον κωνικὸν κύπελλον, ὄστρακον ΥΜ ΙΑ μετὰ κρinoειδὲς κόσμημα καὶ μικρὸν τεμάχιον χυτῆς μάζης. Διὰ δυτικῆς θύρας ἔφθανέ τις ἐκ τοῦ μεγάλου δωματίου Γ εἰς εἶδος προθαλάμου — Ε — μέσῳ τοῦ ὁποίου ἦσαν προσιτὰ τὰ κύκλῳ δωμάτια Β, Λ, Ζ καὶ Η. Τῶν νοτιωτέρων Ζ καὶ Η κατεστράφη τὸ μεγαλύτερον πρὸς τὰ ΝΔ. τμήμα καὶ οὕτω τὰ δάπεδά των ἐκ χαλिकासβέστου σφύζονται μόνον εἰς μικρὸν τμήμα πρὸς τὰ ΒΑ. Ἡ θύρα ἐπικοινωνίας τοῦ Η δὲν διακρίνεται. Ἴσως τὸ δωμάτιον ἦτο προσιτὸν ἐκ τοῦ Ζ. Ἐξοδος πρὸς τὸν ὑπαιθρον χώρον τοῦ ἰσοπέδου τῶν δύο κτιστῶν ἀποθετῶν ὑπῆρχε, φαίνεται, εἰς τὸν ΝΔ. τοῖχον τοῦ δωματίου Ζ. Ἡ ἐπελθοῦσα ὅμως μεγάλη καταστροφή εἰς τὸν τομέα δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐξαγωγήν ἀσφαλῶν συμπερασμάτων.

ΤΟ ΚΤΗΡΙΟΝ
Γ (σχ. 8, εἰκ. 4)

Ὡς ἤδη ἐσημειώθη, ἀμέσως πρὸς ΒΑ. τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ ἐξετείνεται εἰς ὑψηλότεραν στάθμην ἰσόπεδον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται κτήριον παραλλήλως καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τοῦ Κτηρίου Γ, τὸ ὁποῖον τὸ ἔτος 1901 ἀνέσκαψεν ὁ Hogarth. Ἡ πρόσοψις τοῦ παραπλεύρου τούτου οἰκοδομήματος ἀνεφάνη ἀμέσως ὅπισθεν τοῦ καμπύλου πῶς ΒΑ. τοίχου τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν καὶ ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων. Μεταξὺ τῆς προσόψεως ταύτης καὶ τοῦ Κτη-

ρίου G ὑπάρχει ἴσως ἐλευθέρα διάβασις, εἰς ὃ σημεῖον διακόπτεται. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ μεγάλου ἐπικειμένου λιθοσωροῦ, ἐκτεινομένου καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἰσοπέδου, καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν παχέος στρώματος τῆς ἐπιχώσεως, ἀνεφάνησαν ἐπιφανειακῶς ὠρισμένοι τοῖχοι, ἔχοντες τὸν αὐτὸν προσανατολισμὸν μὲ τοὺς τοίχους τοῦ Κτηρίου G. Ἀκραῖοι τινες τοῖχοι, διακρινόμενοι μετὰ τῶν διεσκορπισμένων μεγάλων λίθων τοῦ Δ. ἄκρου τοῦ ἰσοπέδου, ἴσως ἀνή-

Εἰκ. 4. Κάτοψις τῶν Κτηρίων G καὶ H τῆς κλιτύος τοῦ BA. λόφου.

κουν εἰς τὸ αὐτὸ οἰκοδομικὸν συγκρότημα, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐξετείνετο ὡς ἐκεῖ, θὰ κατελάμβανεν ἱκανὴν ἔκτασιν. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν περισυνελέγη ἀγνὺς τοῦ παρὰ ληλεπιπέδου τύπου.

Ἡ ἀπόφασις ὅπως ἀνασκαφῇ ἐκ νέου τὸ Κτήριον G (πίν. 342β) ἐλήφθη, διότι τὰ παρεχόμενα εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν ἔκθεσιν δεδομένα — ἐν BSA 7, 1900 - 1901, σ. 137 κ.έ. — ἐφαίνοντο ὅλως ἀνεπαρκῆ, ἵνα σχηματίσῃ τις εἰκόνα τοῦ προφανῶς λίαν σημαντικοῦ τούτου οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς τότε ἀνασκαφῆς ἐθεωρήθη τὸ σημαντικώτερον τῶν κτηρίων τῆς περιοχῆς Ζάκρου. Τὸ σχέδιον ἐφαίνετο ἀτελέστατον καὶ μᾶλλον μορφῆς σκαριφή-

ματος, οὐδεμία δὲ εἶχε δημοσιευθῇ φωτογραφία τοῦ ἐσωτερικοῦ ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ του. Ἡ συνάρτησις πρὸς τὸ γειτονικὸν Κτήριον Η εἶχεν ἀποδοθῇ εἰς τὸ σχέδιον ἐσφαλμένως καὶ τοῦ τελευταίου τούτου κτηρίου εἶχεν ἀνασκαφῇ πολὺ μικρὸν μέρος ἀπέναντι τοῦ συνόλου, ἀλλὰ καὶ τοῦ τμήματος τούτου ἐδόθη ἀπλοῦν πρόχειρον σκαρίφημα, οὐδεμία δὲ φωτογραφία τοῦ ἐσωτερικοῦ ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οὕτω ἀπεφασίσθη νὰ σκαφῇ ὁλόκληρος ὁ χώρος τῶν δύο κτηρίων καὶ ὁ ἄμεσος περίγυρος τούτων, ἵνα ἐξακριβωθῇ καὶ ἡ σχέσις των πρὸς τὸ ἀνάκτορον καὶ τὰ ἄλλα ἀνακτορικά ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου παραρτήματα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἐδικαίωσε πλήρως τὴν ἐνέργειαν ταύτην, ἀφοῦ διὰ τῆς ἐρεύνης ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὸ σύνολόν των καὶ εἰς ἀπάσας τὰς λεπτομερείας των δύο ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα συγκροτήματα τῆς ἀμέσου γειτονίας τοῦ ἀνακτόρου.

Κατ' ἀρχὰς ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ σύνολόν της ἡ ΝΔ. μεγαλιθικὴ πρόσοψις τοῦ κτηρίου μὲ τὴν εἰς ὕψος διατηρουμένην Ν. γωνίαν, ἀφοῦ διελύθησαν οἱ ἐπικαθήμενοι λιθοσωροί, ἀφηρέθησαν οἱ λογάδες λίθοι καὶ ἐξωτερικῶς ἀπεμακρύνθησαν αἱ καλύπτουσαι τὴν κρηπίδα ἐπιχωματώσεις. Κατόπιν διὰ διαλύσεως ἄλλων λιθοσωρῶν κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν ἤρχισεν ἀναφαινομένη ἡ ΝΑ. πρόσοψις καὶ ἀμέσως ἔξω ταύτης παράλληλος τοῦχος προφανῶς ἀντιστηρίζων ἄνοδον κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην. Ἡ δυτικὴ γωνία εἶχε καλυφθῇ ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ ἄλλου λιθοσωροῦ ἐπεκτεινομένου εἰς μῆκος καὶ πέραν τοῦ χώρου τοῦ κτηρίου, πρὸς τὰ ΒΑ. Οὐδὲν σχεδὸν ἐφαίνετο ἐκ τῶν δύο ἄλλων ἐξωτερικῶν προσόψεων τοῦ οἰκοδομήματος, τῆς ΒΑ καὶ τῆς ΝΔ. Προφανῶς εἰς τὴν περιοχὴν τούτων εἶχον ἀφαιρεθῇ μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Hogarth μεγάλοι ὀγκόλιθοι, ἵνα καταστῇ ἐφικτὴ ἡ καλλιέργεια τοῦ κτήματος. Ὁλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κτηρίου G εἶχεν ἐπιχωσθῇ καὶ οὐδὲν διεκρίνετο πλέον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν διαχωρισμάτων. Κατὰ τὴν διάλυσιν τῶν λιθοσωρῶν τῆς πρὸς τὰ ΝΑ. διαβάσεως περισυνελέγησαν κυβικὴ ἀγνὺς, ἄωτον κωνικὸν κύπελλον, τεμάχιον ὀψιανοῦ καὶ θαλάσσιος κοχλίας. Ἀπεδείχθη ὅτι κατὰ τὸ μέσον τῆς ΝΔ. προσόψεως εἶχε διατοιχισθῇ ἀρχικὴ εἴσοδος παρέχουσα ἀπ' εὐθείας πρόσβασιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτηρίου. Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν ταύτης περισυνελέγησαν ἄωτον κωνικὸν κύπελλον καὶ ἀγνὺς τοῦ παραλληλεπιπέδου τύπου. Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐπιχώσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ περισυνελέγη ἐλλιπὴς ἀγνὺς ἐλλειπτικοῦ σχήματος καὶ ΒΔ., εἰς τὸ ἰσόπεδον, πυθμὴν λιθίνου ἀγγείου μὲ ἀναθύρωσιν κύκλω, ἐνῶ ἐκ τῆς πρὸς τὰ ΝΑ. κρηπίδος συνελέγη κορυνοειδὴς τριπτήρ. Ὅταν τέλος κατὰ τὴν ΒΑ. πλευρὰν ἀπεκαλύφθη ἡ εἴσοδος μετὰ τοῦ προπύλου (πίν. 343α) ἐδείχθη πόσον ἦτο διάφορος τῆς ὑπὸ τοῦ Hogarth περιγραφείσης καὶ εἰς σκαρίφημα ἀποδοθείσης (ἐ.ἀ. εἰκ. 49). Τὸ προστώον εἶχεν ἐπὶ τοῦ περιορίζοντος αὐτὸ πρὸς τὴν παρερχομένην ὁδὸν στυλοβάτου ἓνα κίονα κατὰ τὸ μέσον, τοῦ ὁποίου διεσώθη καλῶς ἡ βάσις. Τὸ μέχρι ταύτης πρόχειρον τοιχίον εἶχε προστεθῇ ἐκ τῶν ὑστέρων, οὐδόλως δὲ ἀπεδείχθη ὑπαρξίς θρανίου κατὰ τὴν ΒΑ. πλευρὰν τοῦ προστώου τοῦ ἀνευρεθέντος κατὰ χώραν

ὕλικοῦ προελθόντος ἐκ πτώσεως ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Ἀλλως οὐδὲ θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ κατασκευὴ πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην θρανίου, ἀφοῦ ἐκεῖθεν ἤνοιγετο ἡ πρὸς τὸ κλιμακοστάσιον θύρα. Ὁ χώρος τοῦ προστώου ἦτο ἐστρωμένος ἐναλλάξ διὰ ζωνῶν πλακῶν ἐκ πώρου λίθου καὶ εἰδούς καλντιριμίου μὲ κονίαμα εἰς τοὺς ἄρμους, ὥστε τὸ σύνολον νὰ παρέχῃ πολυχρωμικὴν ἐντύπωσιν τάπητος.

Ἐκ τοῦ προστώου ἦτο προσιτὸν ἀριστερὰ σχετικῶς μὲ τὸν εἰσερχόμενον τὸ κλιμακοστάσιον, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Hogarth: ὁ στενεπιμήκης χώρος VIII ἀπετέλει τὸν θάλαμον προσπελάσεως εἰς αὐτό, ἵσως χρησιμοποιούμενος καὶ ὡς θυρωρεῖον. Τὸ δάπεδόν του ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀκανόνιστου πλακοστρώτου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐν μέρει βυθισθῇ. Διαχωριστικὸς κατὰ μῆκος ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. τοῖχος ἐσχημάτιζε τὸν κλωβὸν τῆς κλίμακος μὲ δύο σκέλη, τῶν ὁποίων διεσώθησαν τμήματα δύο ἢ τριῶν βαθμίδων ἐκ πωρολίθου, καθιζήσαντα ἐκ τοῦ πρώτου ἐπὶ δεξιὰ σκέλους· στενὴ θύρα ἀπετέλει τὴν εἴσοδον, ἀλλ' ἄλλῃ εὐρυτέρᾳ ἀπετέλει τὴν θύραν τῆς ὑπὸ τὴν κλίμακα προχείρου ἀποθήκης (sottoscala). Εἰς τὴν ἐπίχωσιν περισυνελέγησαν πῆλινον ζώδιον, ἵσως κύων, ἀμφικύρτως θολούμενον λίθινον ἀντικείμενον καὶ πῆλινον κομπὸν ἀθურματικὸν προχοῖδιον. Μία πλάξ ἐκ κυανίζοντος λίθου ἵσως προέρχεται ἐκ τοῦ μέσου ἰσοπέδου (κεφαλοσκάλου). Τὸ δάπεδον τῆς sottoscala δὲν ἦτο ἐπιμελῶς ἐστρωμένον. Κατὰ χώραν ὑπῆρχεν ἐν ἀποθηκεύσει βαθὺ κωνικὸν ἱγδίον, διασωθὲν κατὰ τὰ 2/3 εἰς δύο τεμάχια, εὐρύστομος στάμνος μὲ τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ τμήμα τετραώτου ἀμφορέως μὲ τροχαλίσχημον λαϊμὸν καὶ ἐπιπεδούμενον χεῖλος. Ἡ στάμνος, μὲ ἰσχυρῶς μειούμενον πρὸς τὰ κάτω σῶμα, ἴσατο ἐπὶ πλακός. Ἐπὶ τόπου περισυνελέγησαν καὶ τεμάχιον ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου, πυραμιδικὴ ἀγνύς, πηλίνῃ κυλινδρική στάθμη, μικρὰ τεμάχια ὄψιανοῦ καὶ χαρακτηριστικὰ τινα ὄστρακα τῆς ΥΜ ΙΑ περιόδου.

Ἐκ τοῦ προστώου εἰσήρχετό τις εἰς τὸν μικρὸν τετραγωνικὸν προθάλαμον ΙΧ — ἡ ἀρίθμησις τῶν δωματίων ἠκολούθησε τὸ ὑπὸ τοῦ Hogarth ὀρισθὲν σύστημα — δι' εὐρείας θύρας, τῆς ὁποίας διεσώθη καλῶς τὸ μέγα ἐκ δύο πλακῶν κατώφλιον. Τὸ πλακόστρωτον τοῦ δωματίου διετηρήθη ἐν μέρει μόνον καὶ ὄχι καλῶς· πολλὰ τμήματα τῶν πλακῶν καθίζησαν ἐντὸς τοῦ ὑποστρώματος. Ἡ πλακόστρωσις ἀπετελεῖτο ἐκ τεσσάρων ὀριζοντίων σειρῶν πλακῶν περιβαλλομένων κύκλῳ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς ὑπὸ πλαισίου ἄλλων. Αἱ κεντρικαὶ πλάκες ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν ἐναλλάξ ἐκ πωρολίθου καὶ μέλανος λίθου. Διὰ δύο θυρῶν, μιᾶς κατὰ τὸ βάθος καὶ ἄλλης ἐπὶ δεξιὰ, ἐπεκινῶναι ὁ προθάλαμος μὲ τὰ γειτονικά εὐρύχωρα διαμερίσματα. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν περισυνελέγησαν τεμάχιον ἀγγείου ἐκ μελανωποῦ λίθου, τμήμα τοξοειδοῦς λιθίνης λαβῆς καὶ δύο τεμάχια ὄψιανοῦ. Παρὰ τὴν Δ. παραστάδα τῆς θύρας εἰσόδου συνελέγησαν λεπίς ὄψιανοῦ, τεμάχιον μολυβδίνου ἐλάσματος, τεμάχιον κισήρεως καὶ ὄστρεον πορφύρας.

Τὸ δωμάτιον VI εἶναι τετραγωνικόν, σχεδὸν διαστάσεων 5×5 μ., μὲ στήριγμα τῆς ὀροφῆς, προφανῶς ὄχι κίονος, ἀλλὰ ξυλίνης δοκοῦ, βαινούσης ἐπὶ ἀκανονίστου πλακός, στερεωθείσης κύκλῳ διὰ μικροτέρων λίθων, καὶ ἡ ὁποία δὲν ἐτοποθετήθη κατὰ τὸ κέντρον τοῦ δωματίου, ἀλλ' εἰς τὸν ἀμέσως κατέναντι τῆς θύρας χώρον, καὶ τοῦτο ἵνα δημιουργηθῇ εὐρύτερος χώρος εἰς τὸ λοιπὸν τμήμα τοῦ δωματίου. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐκ στιβακτοῦ πηλοχώματος ἐπὶ στρώματος ἐκ λίθων καὶ χωμάτων, ἰσοπεδώσαντος τὸν βράχον. Ὁ ΝΔ. τοῖχος τοῦ δωματίου κατεστράφη σχεδὸν μέχρι τοῦ δαπέδου. Ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος ἐκ πολὺ μεγάλων λίθων εἶχεν ἐσωτερικῶς συμπληρωθῇ διὰ μικροτέρων. Ὀλίγοι πλακοειδεῖς λίθοι, ἀναφανέντες εἰς τὸ ὑπόστρωμα, ἴσως προέρχονται ἐξ ἀρχικῆς πλακοστρώσεως τοῦ δωματίου. Θύρα ἐπικοινωνίας μὲ τὸ δωμάτιον X ἠνοίγετο εἰς τὸν ΝΔ. τοῖχον κατὰ τὴν Β. γωνίαν. Ἐλάχιστα ἀντικείμενα περισυνελέγησαν ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δωματίου VI, κυρίως δύο τεμάχια λιθίνων ἀγγείων.

Τόσον ἐκ τοῦ προθαλάμου ὅσον καὶ ἐκ τοῦ δωματίου VI ἦσαν προσιτὰ τὰ δωμάτια X καὶ XI, τοῦ πρώτου χρησιμεύσαντος, ὡς φαίνεται, ὡς εἶδος προθαλάμου τοῦ δευτέρου. Τὸ μεταξὺ των διαχώρισμα ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἡμιτοιχιῶν, εὐρισκομένων οὐχὶ εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ μὴ δημιουργῇται θύρα, ἀλλ' εὐρὺ ἄνοιγμα, δι' οὗ διήρχετο τις ἐλευθέρως. Τὸ διαχώρισμα ἄλλως τοῦτο δὲν διατηρεῖται καλῶς καὶ δὲν ἐσημειώθη εἰς τὸ σχέδιον Hogarth. Ἀτυχῶς ὁ ΒΑ. τοῖχος τῶν δύο δωματίων ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν διὰ συστηματικῆς ἀφαιρέσεως τῶν ὀγκωδῶν λίθων, εἰς σημεῖον ὥστε εἰς μέρος αὐτοῦ κατὰ τὸ δωμάτιον XI νὰ διακρίνονται μόνον τὰ θεμέλια. Σφύζεται ὅμως σχετικῶς καλῶς τὸ ἀπὸ τῆς Β. γωνίας μέχρι τοῦ $1/3$ τοῦ συνόλου τμήμα. Τὸ δάπεδον τῶν δύο δωματίων συνέκειτο ἐκ στιβακτοῦ λευκοῦ πηλοχώματος, τὸ ὁποῖον διετηρήθη καλῶς, ἀλλ' ὄχι ἰσοπεδωμένον, εἰς τὸ Β. τμήμα. Ἐκεῖ, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Β. γωνίας καὶ τοῦ ΒΔ. τοίχου, ἀνευρέθη, εἰς βαθὺ στρώμα τοῦ στιβακτοῦ πηλοχώματος, ὁμὰς ἀγγείων, τῶν ὁποίων τρία ἐσφύζοντο καλῶς, μάλιστα μικρὰ τεῖοδόχη μετὰ προχύσεως καὶ δύο τοξοειδῶν λαβῶν καὶ λεπτὸν ἄωτον κωνικὸν κύπελλον μὲ διακόσμησιν διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους. Τὰ ἀγγεῖα φαίνονται παλαιοανακτορικά. Ἐσω τῆς Β. γωνίας περισυνελέγη πῆλινον πηνίον. Ἐκ τοῦ δωματίου X συνελέγη ἀγνὺς παραλληλεπίπεδου τύπου.

Δοθέντος ὅτι ὁ ΒΑ. τοῖχος τῶν δωματίων V καὶ XII (πίν. 343β) διατηρεῖται εἰς πολὺ χαμηλὸν ὕψος, δὲν διακρίνεται ἂν ὑπῆρχεν εἰς τοῦτον ἄνοιγμα ἐπικοινωνίας. Τοῦτο ὅμως φαίνεται μᾶλλον ἀπίθανον, ἀφοῦ τὸ δάπεδον τῶν διαμερισμάτων τούτων φαίνεται ὅτι εὕρισκετο εἰς πολὺ χαμηλότερον ἐπίπεδον, ἐκτὸς βεβαίως ἂν θύρά τις ἔφερεν εἰς διαμέρισμα κείμενον ἄνω τῶν θεμελίων δωματίων. Ταῦτα θὰ ἦσαν προσιτὰ διὰ καταπακτῆς, ἐκτὸς ἂν ἐπεκινωνοῦν διὰ θύρας τινὸς μὴ εἰσέτι ἀποκαλυφθείσης πρὸς τὰ θεμέλια δωματία, τὰ εὐρι-

σκόμμενα εἰς σειρὰν κατὰ μῆκος τῆς ΝΔ. προσόψεως, δηλαδή τὰ IV, III, II καὶ I. Ὁ ΒΑ. τοῖχος τοῦ δωματίου XII ἐφάνετο διπλοῦς καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦτο ἐξένισε τοὺς ἀνασκάπτοντας. Ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι ὁ ἐσώτερος καὶ εἰς χαμηλοτέραν στάθμην εὐρισκόμενος συνεδέετο μὲ ἄλλον κατ' ὀρθὴν γωνίαν ὑποκείμενον εἰς τὸν ΒΔ. τοῖχον τοῦ δωματίου. Τοῦτο ἀπέδειξεν ὅτι ὑπῆρχε παλαιότερον, πιθανώτατα παλαιοανακτορικῶν χρόνων, κτήριον, τοῦ ὁποῖου οἱ τοῖχοι διετηρήθησαν ἐντὸς τοῦ θεμελίου δωματίου. Εἰς τὰ θεμέλια ὡς ἄνω δωμάτια εἶχον καταπέσει πολὺ μεγάλοι λίθοι, εἰς μάλιστα, ἐντὸς τοῦ δωματίου V, τόσον ὀγκώδεις, ὥστε δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀπομάκρυνσίς του. Δὲν εἶναι φυσικὸν τόσον ὀγκώδεις λίθοι νὰ κατέπεσαν ἐκ τῶν περιβαλλόντων τοίχων. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἐρρίφθησαν ἐντὸς τοῦ χώρου, ὅταν τὰ ἀρχικὰ θεμέλια δωμάτια ἐπεχώσθησαν, ἵνα χρησιμοποιηθῇ μόνον ὁ ἄνω ἰσογείος ὄροφος κατὰ τὴν τελικὴν φάσιν τῆς ζωῆς τοῦ κτηρίου. Τὰ δύο θεμέλια δωμάτια ἐπεκοινώνουν διὰ θύρας εὐρισκομένης μᾶλλον πρὸς τὸ ΝΔ. τμῆμα τοῦ μεταξὺ των διαχωρίσματος. Τοῦτο δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῆς ἰσοπέδου θέσεως ὠρισμένων λίθων, οἵτινες ἀπετέλουν ὑπόβαθρον τοῦ κατωφλίου. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δωματίου V περισυνελέγη τμῆμα ὀρθογωνίας λιθίνης τραπέζης προσφορῶν, διασῶζον μέρος ἐνὸς τῶν κυλινδρικῶν ποδῶν, ὡς ἐπίσης τμῆμα δισκοειδοῦς ἀμφικύρτου ἀγνῦθος καὶ θαλασσία ἀχιβάς. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ XII περισυνελέγη τὸ κάτω μέρος φυσικοῦ τρίτωνος. Πολλὰ ἄλλα τεμάχια πηλίνων σκευῶν περισυνελέγησαν μεταξὺ τῶν λίθων εἰς τὰ δωμάτια V καὶ XII. Τὸ δάπεδον ἀπετελέσθη ἐκ πηλοχόματος, τὸ ὁποῖον, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀνευρέθη βαθύτερον εἰς τὸ ΒΔ. τμῆμα παρ' ὅτι εἰς τὸ ΝΔ.

Ἡ σειρὰ τῶν δωματίων I - IV (πίν. 344α) ἀπετελέσθη ἐκ θεμελίων διαμερισμάτων, προσιτῶν κατ' ἀρχὰς ἀπ' εὐθείας ἐκ ΝΔ. διὰ μέσου τῆς ἀκολουθῶς διατοιχισθείσης ἐξωτερικῆς θύρας. Τὸ ἀρχικὸν διαχώρισμα τοῦ δωματίου I ἀνακατεσκευάσθη ἐλαφρῶς δυτικώτερον καὶ ὀλίγον λοξῶς, θεμελιωθὲν ἐπὶ χώματος. Καλύτερον διετηρήθη ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος μεταξὺ II καὶ III, ὅπου διασώζεται καλῶς ἡ θύρα. Πωρίνη κρηπίς, μὲ πωρίνην βαθμίδα διασφωζομένην κατὰ μῆκος τοῦ ΒΔ. τοίχου τοῦ δωματίου II, ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν κλιμακίδος, ἣτις, καμπτομένη κατ' ὀρθὴν γωνίαν, ἔφερεν εἰς τὰ δωμάτια τοῦ ἰσογείου ὀρόφου. Ἄλλη θύρα κατέναντι τῆς θύρας μεταξὺ II καὶ III ἔφερεν ἐκ τοῦ στενεπιμήκους δωματίου III εἰς τὸ IV. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐν μέρει ἀπεχωματώθη, ὥστε δὲν ἀνεφάνη εἰσέτι τὸ εἰς τὸ σχέδιον Hogarth σημειούμενον γωνιακὸν θρανίον μὲ τὴν καλύπτουσαν αὐτὸ πωρίνην πλάκα· ἡ βάσις κίονος λανθάνει ἐπίσης. Δοθέντος ὅτι τὸ μεταξὺ II καὶ III διαχώρισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Hogarth δὲν ἐσημείωσε θύραν, κατεσκευάσθη μετὰ τὴν διατοιχισίν τῆς ἐξωτερικῆς εἰσόδου, ἐκκινουῖν ἐκ τοῦ φράγματος, ἡ κατασκευὴ του δέον νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν τελικὴν φάσιν τοῦ κτηρίου. Δὲν ἀνεφάνη θύρα ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν δωματίων I καὶ II· εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τὸ δωμάτιον I ἦτο ἴσως προσιτὸν μόνον

ἐκ τῶν ἄνω διὰ καταπακτῆς. Πλάκες τινὲς κατὰ τὸν ΒΔ. καὶ τὸν ΝΑ. τοῖχον καὶ τὴν Δ. γωνίαν προωρίζοντο νὰ στηρίζουν μεγάλα σκεύη. Πιθίσκου τεμάχια ἀνευρέθησαν καταπλακωθέντα ὑπὸ μεγάλων λίθων, οἷτινες κατέπεσαν ἐκ τοῦ τοίχου τῆς ΝΔ. προσόψεως. Πολλοὶ ἄλλοι λίθοι προήρχοντο ἐκ τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ καταρρεύσαντος ΒΔ. τοίχου. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δωματίου προῆλθον ἀγνῦθες πεταλόσχημοι, τεμάχιον μέσου μεγέθους λιθίνου σκεύους, κολουροκωνικὸς πυρὴν ἀποσπασθεὶς ἐκ λιθίνου σκεύους, μία μικκύλη πηλίνη πρόχους, δύο ἄλλα τεμάχια λιθίνων ἀγγείων, χαρακτηριστικά τινα ὄστρακα τῆς ΥΜ ΙΑ περιόδου μὲ διακόσμησιν σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικτοῦ καὶ σφραγιδόλιθος φακοειδῆς ἐκ στεατίτου, μὲ παράστασιν ἴσως τετράποδος στρέφοντος τὴν κεφαλὴν, ἰσχυρῶς ἀποτριβεῖσαν· λεπίς ὀψιανοῦ συνελέγη ἐκ τῶν ἀπορριφθέντων χωμάτων τοῦ δωματίου. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ δωματίου ΙΙ συνελέγη πεταλόσχημος ἀγνύς· κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τῆς εὐρύστομος στάμνος μὲ στενὸν περιχεῖλωμα, γεφυρωτὴν πρόχυσιν καὶ τοξοειδεῖς λαβὰς ἀποκρουσθείσας. Πρὸς τὴν Α. γωνίαν, ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ διαχωρίσματος, συνελέγησαν τεμάχια ἀγγείου μὲ κωνικὸν πόδα καὶ διαχωρίζοντα ἡθμόν μὲ διάκοσμον σιγμοειδῶν καὶ ἐλίκων. Ἐκ τῶν ἀπορριφθέντων χωμάτων τοῦ αὐτοῦ δωματίου συνελέγησαν ψευδὲς στόμιον διδύμου σκεύους μὲ τοξοειδῆ λαβὴν, κοσμούμενον μὲ τρία πλαστικά πτηνά. Τὸ σκεῦος φαίνεται ΥΜ ΙΒ καὶ εἰς τὴν αὐτὴν φάσιν ἀνήκει ἄλλο μετ' αὐτοῦ περισυλλεγὲν χαρακτηριστικὸν ὄστρακον· συνελέγησαν ἐπίσης τεμάχιον ἐρυθροῦ ἐπιχρίσματος καὶ λεπίς ὀψιανοῦ. Κατὰ τὸν καθαρισμόν τοῦ ΝΑ. τοίχου τοῦ κτηρίου G περισυλέγη ιδιόρρυθμος τριπτήρ μὲ τέσσαρα βαθύσματα ἄνω, ἵνα προσαρμόζωνται οἱ δάκτυλοι τῆς χειρὸς κατὰ τὴν τριβὴν. Εἰς τὴν Β. γωνίαν τοῦ δωματίου ΙΙΙ, παρὰ τὴν παραστάδα, εἶχε τοποθετηθῇ ὡς κρηπὶς ὕψηλός λίθος. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ δωματίου συνελέγησαν ἀγγεῖον μὲ σκοτεινὰς ταινίας, χαρακτηριστικὸν τῆς ΥΜ ΙΒ φάσεως, τεμάχιον πυθμένος ἀγγείου μὲ ἡθμόν, κυβικὴ πηλίνη ἀγνύς, μικρὸς κωνικὸς πεσσὸς ἐκ τεφροῦ λίθου, ἴσως ἐκ παιγνίου, καὶ πυρὴν ὀψιανοῦ. Ἐκ τοῦ φράγματος τῆς ἐξωτερικῆς θύρας προῆλθον τμήμα βάσεως χονδροῦ ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου, τμήματα δισκοειδοῦς ἀμφικύρτου ἀγνῦθος καὶ τεμάχιον κισήρεως. Τέλος ἐκ τοῦ δωματίου ΙV προῆλθον περισυλλεγένητα εἰς τὴν ἐπίχωσιν, μικκύλη προχοῖσκη καὶ τεμάχιον κυλινδρικὸν ἐκ ποδὸς ἢ λαβῆς σκεύους. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ μεταξὺ ΙV καὶ ΧΙΙ διαχωρίσματος ἀνευρέθη πεταλόσχημος ἀγνύς. Ὀλίγον πρὸ τῆς διακοπῆς τῆς ἐργασίας ἀποχωματώσεως περισυλέγη τὸ ἥμισυ ὥραίου εὐμεγέθους λύχνου ἐκ μαλακοῦ λευκάζοντος λίθου, ἔχοντος βαθμιδωτόν, μὲ τέσσαρας βαθμίδας, περιχεῖλωμα καὶ διασφύζοντος μέρους τοῦ χαμηλοῦ ποδὸς καὶ τὴν μίαν τῶν γλωσσοειδῶν προεξοχῶν ἀντὶ λαβῆς.

ΑΙ ΠΡΟ ΤΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ
G ΚΑΙ Η ΠΛΑΚΟΣΤΡΩΤΟΙ
ΟΔΟΙ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ
ΔΙΟΔΟΣ

Πρὸ τῆς ΒΑ. προσόψεως τοῦ Κτηρίου G διέρχεται πλακόστρωτος ἀτραπὸς (πίν. 344β), βαίνουσα ἐπιπέδως οὐχὶ μὲ σταθερὸν πλάτος, ἀλλὰ κυμαινόμενον μεταξύ δύο καὶ τριῶν μέτρων. Τὸ πλακόστρωτον εἶναι ἐξ ἀκανονίστων ἀσβεστολιθικῶν κυρίως πλακῶν καὶ πρὸς τὴν κατέναντι πρόσοψιν οἰκημάτων ὑπῆρχε ρεῖθρον διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τῶν ὑδάτων. Τμῆμα τοῦ πλακοστρώτου κατεστράφη κατὰ τὸ σημεῖον ὅπου ἀντιστοιχῶς κατεστράφη ὁ ΒΑ. τοῖχος τοῦ Κτηρίου G. Μία διαπλάτυνσις ὄχι ἀκριβῶς συμπίπτουσα μὲ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ οἶκημα, καταλήγουσα κατέναντι εἰς εἶδος ἐξεχούσης παραστάδος, δὲν ἀπεσκοπεῖ ἀπλῶς νὰ διευκολύνῃ τὴν προσπέλασιν πρὸς τὴν εἴσοδον· ἴσως μαρτυρεῖ τὴν θέσιν τῆς εἰσόδου τοῦ ἀπέναντι οἰκήματος. Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο εἶχε καταπέσει ἐπὶ τῆς ὁδοῦ εὐμεγέθους κυβολιθικός βωμὸς μὲ κοιλιανομένης πῶς τὰς πλευρὰς κατὰ τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζωνται ἄνω ἐξέχων ἄβαξ καὶ κάτω βάσις. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν βωμῶν εἶναι γνωστὸν καὶ ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων καὶ εἰκονίζεται εἰς τινὰς λατρευτικὰς παραστάσεις. Οὐδαμοῦ ἀνεφάνη ἡ ἐκ ΒΑ. κατευθυνομένη πρὸς τὴν εἴσοδον ὁδός, ἡ ὑπὸ τοῦ Hogarth ὑποθετικῶς καθορισθεῖσα μὲ βάσιν τὸ πρὸ τῆς εἰσόδου πλακόστρωτον. Κατὰ τὴν ἐξέχουσαν κατέναντι παραστάδα ἡ πλακόστρωσις ἐσχημάτιζεν εἶδος χαμηλῆς βαθμίδος, φερούσης εἰς χαμηλότερον πλακόστρωτον τμῆμα (πίν. 345α). Μέρος τῆς κατέναντι προσόψεως ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἐφαίνετο ὡς νὰ ἀπετελεῖτο ἀπὸ πρόσθετον φράγμα, οὕτως ὥστε νὰ ὑποτεθῇ ἡ ὑπαρξίς κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνοίγματος θύρας ἢ παραθύρου. Ἀκολουθῶς ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ τοῖχος εἶχε καταρρεύσει καὶ ὅτι ἐπανωκοδομήθη διὰ μικροτέρων λίθων ἀμελῶς πῶς. Ἐκεῖ περισυνελέγη πηλὸν, ἴσως στάθμη, μὲ διαμπερῇ ὀπὴν, ὡς καὶ ἀμφικωνικὴ ἀγνὺς καὶ ἄλλη μικρότερα. Εἰς τὴν ἐπίχῳσιν τῆς ὁδοῦ περισυνελέγησαν δύο τεμάχια εὐρέος πηλίνου λύχνου καὶ ἀθυρματικὸν προχοῖδιον μὲ σφαιρικὴν πεπιεσμένην κοιλίαν. Τὸ τμῆμα τῆς ὁδοῦ μετὰ τὴν χαμηλὴν βαθμίδα ἀπετελεῖτο ἐκ μεγάλων λευκαζουσῶν πλακῶν, πλὴν τοῦ τμήματος πρὸ τῆς προσόψεως τοῦ Κτηρίου G, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐστρωμένον διὰ μικρῶν πλακῶν ἐκ κυανίζοντος λίθου. Ἡ Α. γωνία τοῦ κτηρίου διεσφύζετο εἰς ὕψος, διατηρουμένων εἰς τὴν θέσιν των τριῶν δόμων μεγάλων κυβολίθων. Πρὸ τῆς γωνίας ταύτης τὸ πλακόστρωτον ἀνυψοῦτο κατὰ βαθμίδα. Εἰς τὴν κατωτέραν ἐπίχῳσιν περισυνελέγησαν τρεῖς ἀγνῦθες, μία πεταλόσχημος, μία ἀμφικωνικὴ καὶ τρίτη μικρὰ κυβική, μετὰ τούτων δὲ καὶ κομψὸς ἡμισφαιρικός τριπτῆρ ἐκ πρᾶσινωποῦ λίθου. Ἀπὸ ἐνὸς σημείου κατέναντι τῆς Α. γωνίας τοῦ Κτηρίου G ὁ ἀπέναντι τοῖχος ἔβαινε λοξῶς σχηματίζων γωνιακὴν ἐσοχὴν. Ὁ κατὰ γωνίαν καμπτόμενος τοῖχος ἐσχημάτιζεν ἰσχυράν προέχουσαν παραστάδα, ἀπὸ ταύτης δέ, φαίνεται, κατέπεσαν πολλοὶ ὀγκώδεις λίθοι καὶ εἷς μέγας κυβόλιθος. Ἡ γωνιακὴ διάταξις δὲν ἦτο ἡ ἀρχικὴ, διότι διακρίνεται ἡ ἀρχικὴ κρηπίς τοῦ τοίχου βαίνουσα κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν. Ἀμέσως

μετὰ τὴν Α. γωνίαν τοῦ Κτηρίου Η ἐδημιουργεῖτο ἡ μεταξὺ τοῦ κτηρίου τούτου καὶ τοῦ Κτηρίου Η δίοδος, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γίνη κατωτέρω λόγος. Ἡ πρὸς τὴν πλακόστρωτον ὁδὸν ἔξοδος ταύτης εἶχε φραχθῆ δι' ἰσχυροῦ φράγματος.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐξέχουσαν παραστάδα τῆς γωνίας ἀπεκαλύφθη ἡ εἴσοδος εἰς τὸ πρὸς Β. τοῦ Κτηρίου Η καὶ τῆς παρερχομένης ὁδοῦ κείμενον κτήριον, τοῦ ὁποίου ἐν συνεχείᾳ ἀνεφάνη σχετικῶς καλῶς διατηρουμένη ἡ πρὸς Νότον βλέπουσα πρόσοψις. Εἰς τὴν ἀναφανεῖσαν εἴσοδον διατηροῦνται τρεῖς βαθμίδες ἀνερχόμεναι πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο εἰς τὸ πάχος τοῦ τοίχου, μεταξὺ διαμεμορφωμένων παραστάδων (πίν. 345β). Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς θύρας περισυνελέγησαν τμῆμα ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου, ὅσπου τὸ ὅποιον ἀπετμήθη ἵνα καταστῇ αἰχμηρόν, θαλάσσιος κοχλίας καὶ τμῆμα πλαστικοῦ πηλίνου ἀγγείου, καταλήγοντος εἰς κεφαλὴν πτηνοῦ μετὰ λοφίου. Κατέναντι τῆς παραστάδος τῆς γωνίας ἠνοίγετο εὐρεῖα ἡ θύρα με κατώφλιον καὶ βάσεις παραστάδων τοῦ Κτηρίου Η (πίν. 346α), ἔχουσα πρὸ αὐτῆς ἀναβαθμὸν ἐκ πωρολίθων καὶ τὸ πρὸ αὐτῆς τμῆμα τῆς ὁδοῦ ἐστρωμένον διὰ μεγάλων πλακῶν, ἐνῶ μία πολὺ μεγάλη πλάξ κροκαλοπαγοῦς λίθου ἐκάλυπτε τὸ τμῆμα τῆς ὁδοῦ τὸ διερχόμενον πρὸ τοῦ φράγματος τῆς διόδου μεταξὺ τῶν Κτηρίων Γ καὶ Η. Κατ' ἀρχὰς ἡ πλάξ αὕτη ἐξελήφθη ὡς στρῶσις τῆς ὁδοῦ διὰ μικρῶν θαλασσίων χαλίκων, μεσολαβούσης χαλिकासβέστου. Κατέναντι τῆς Α. γωνίας τοῦ Κτηρίου Γ συνελέγησαν τεμάχια εὐρυχώρου πηλίνης λεκάνης με δύο τοξοειδεῖς λαβὰς, δύο τεμάχια παχέος λιθίνου σκεύους, τμῆμα τῆς κολουροκωνικῆς βάσεως ἄλλου, τὸ κάτω μέρος πυραμιδικῆς ἀγνῦθος καὶ τεμάχιον κισήρεως. Ἐκ τῆς περαιτέρω ἐπιχώσεως τῆς διόδου προῆλθον τμῆμα ποδὸς λιθίνης τραπέζης, λίθινος ποὺς σκεύους, συνδεδεμένος δι' ἀποκρουσθέντος τένοντος πρὸς ἄλλους πόδας, ὅσπερ βελόνη καὶ πυρὴν ὀψιανοῦ, ὡς ἐπίσης τὸ ἥμισυ ἀγνῦθος τοῦ παραλληλεπιπέδου τύπου. Ἐκ τῶν χωμάτων ΒΑ. τῆς ὁδοῦ συνελέγη λιθίνη λαβὴ σκεύους, σιγμοειδῶς ἐλισσομένη καὶ ἔχουσα ἐγκοπὴν διὰ τὴν προσαρμογὴν εἰς τὸ χεῖλος.

Τὸ τμῆμα τῆς πλακοστρώτου στενωποῦ με τὰς δύο εἰσόδους (πίν. 346β) ἦτο κανονικῶς πλακόστρωτον, ἀλλ' ἔβαινε βαθμηδὸν περισσότερον ἐπικλινῶς, σχηματίζον δύο ἀναβαθμούς, τὸν ἕνα κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεως πρὸς τὴν Α. γωνίαν, τὸν ἄλλον ἀκριβῶς κατὰ τὴν γωνίαν ταύτην. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο συναντᾷ τὴν ἐκ Νότου ἀνερχομένην πλακόστρωτον, πρὸ τῆς Α. προσόψεως τοῦ Κτηρίου Η διερχομένην, πάροδον. Κατὰ τὸ σημεῖον συναντήσεως αἱ πλάκες τοῦ πλακοστρώτου ἔχουν ἐξαφανισθῆ καὶ ὁ βράχος ἐπιπολάζει. Μέγα πλῆθος λίθων, καταπεσόντων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν προσόψεων, ἐπλήρου τὸ ὡς ἄνω περιγραφέν τμῆμα τῆς ὁδοῦ. Ἰσως αὕτη προεξετείνετο καὶ πέραν τῆς γωνίας τοῦ Η, με κατεύθυνσιν πρὸς τὴν παραλίαν. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν ἀκριβῶς ἐναντι τῆς Α. γωνίας ἀνεκαλύφθη τμῆμα πηλίνης λέμβου, διασφῶζον κυρίως τὴν πρῶ-

ραν, ἡ ὁποία εἶναι ὑπερυψωμένη, καταλήγουσα εἰς αἰχμήν. Ἐσώθη τὸ κάτω μέρος ἀνθρώπου, ἴσως πρῶρέως, ἐστραμμένου πρὸς τὴν πρύμνην. Εἰς τὸ κοῖλον τοῦ σκάφους σφύζονται δύο ἐκ τῶν σκαρμῶν τὸ συνολικὸν μῆκος τῆς λέμβου θὰ ὑπερέβαινε, φαίνεται, τὰ 0.20 μ. Τὸ σκάφος θὰ ἦτο ἐφωδιασμένον μὲ πλήρωμα. Ἐκ τῆς τεχνικῆς φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς παλαιοανακτορικοὺς χρόνους. Τὸ τμήμα τῆς ἐκ Νότου ἀνερχομένης πλακοστρώτου διακλαδώσεως ὁδοῦ παρηκολούθηθη μόνον ἀπὸ τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ δευτέρου ἐξέχοντος τμήματος τῆς Οἰκίας Η καὶ μέχρι τῆς συμβολῆς μὲ τὴν ἐκ Δ. ἐρχομένην διακλάδωσιν. Τὸ τμήμα τοῦτο προσηρμόσθη πρὸς τὴν ἐξέχουσαν πρόσοψιν τοῦ πρώτου τμήματος τοῦ Κτηρίου Η, τῆς ὁποίας παρέρχεται καμπτόμενον τὸ ἐξωτερικὸν κλιμακοστάσιον (πίν. 347α), δημιουργουμένης μικρᾶς πλατείας κατὰ τὴν δευτερεύουσαν εἴσοδον, τὴν εὐρισκομένην μεταξὺ τῶν δύο τμημάτων. Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἦτο ἐστρωμένη πελωρία πλάξ λευκάζοντος λίθου. Ἴσως ἡ πλάξ αὕτη εὐρίσκετο εἰς τὴν διασταύρωσιν μὲ ἄλλον κλάδον ὁδοῦ, κατευθυνόμενον πρὸς Ἀνατολάς. Κατὰ τὸ σημεῖον ἔνθα ἡ ἀνερχομένη πάροδος ἐφθάνεν εἰς τὴν Α. γωνίαν τοῦ πρώτου τμήματος τοῦ Κτηρίου Η ἐσχηματίζοντο, φαίνεται, δύο βαθμίδες, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσώθη ἡ παρίνη πλάξ τοῦ ἡμίσεος τῆς ἀνωτέρας· ἡ ὑπαρξίς τῆς ἄλλης εἰκάζεται ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐπιπέδου. Ἡ πρόσοψις τοῦ κατέναντι πρὸς Α. κτηρίου ἀμυπτεται δις κυρτουμένη μετὰ τῆς παρόδου. Ἡ πλακόστρωσις τῆς ὁδοῦ ἀπετελεῖτο κυρίως ἐκ μικρῶν σχετικῶς πλακῶν κυανίζοντος λίθου· ἐν τμήμα πρὸ τῶν μνημονευθεισῶν βαθμίδων εἶχε καταστραφῇ. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς ὁδοῦ προῆλθον τὸ κάτω μέρος ὠοειδοῦς πηλίνου ρυτοῦ, μὲ διάκοσμον μιμούμενον κροκαλοπαγῇ λίθον, ἀγνῶθές τινες, τῶν ὁποίων τρεῖς ἦσαν τοῦ ἀμφικύρτου δισκοειδοῦς τύπου, μία τοῦ κυβικοῦ, ἄλλη τοῦ παραλληλεπιπέδου καὶ ἄλλη τοῦ τραπεζοειδοῦς, τριπτῆρ μέλανος λίθου, μὲ βαθεῖαν ἐγκοπὴν κύκλῳ τριγωνικῆς τομῆς, κυλινδρικὸν τμήμα σκεύους ἢ εἰδωλίου μὲ χαρακτοὺς περιθέοντας κύκλους, τεμάχιον λύχνου ἐπὶ ποδὸς καὶ ὄστρεα θαλασσίων κοχλιῶν. Μεταξὺ τῶν λίθων τῶν καταπεσόντων εἰς τὴν πάροδον, κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος, ἦμισυ περίπου μέτρον ἄνω τοῦ πλακοστρώτου, ἀνεκαλύφθη κομψὸς μικρὸς λύχνος δίμυξος ἐκ μελανωποῦ λίθου, κοσμούμενος κύκλῳ διὰ τορνευτῶν ἀναθυρώσεων, βαίνων ἐπὶ βραχέος ποδὸς καὶ ἐφωδιασμένος κάτωθεν μὲ μικρὰς γλωσσοειδεῖς ἀποφύσεις ἀντὶ λαβῶν. Δὲν εἶναι σαφὲς ἂν ἔπесεν εἰς τὴν ὁδὸν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου τοῦ Κτηρίου Η. Ἐξω τοῦ τριγωνικοῦ χώρου τῆς κλίμακος τοῦ κτηρίου τούτου περι-συνελέγησαν ἐπίσης μικρὸς φυσικὸς θαλάσσιος τρίτων μὲ λεπτὸν κέλφος καὶ πήλινον κομβιόσχημον ἐξάρτημα δίκην σφραγίδος. Κατὰ τὴν προέχουσαν εἰς τὴν ὁδὸν παραστάδα τοῦ τριγωνικοῦ κλωβοῦ τῆς κλίμακος, πρὸς τὴν δευτερεύουσαν εἴσοδον, ἐμορφύτο ἐσωτερικῶς εἶδος θρανίου ἢ κρηπίδος, ἴσως ἐν εἵδει ὑπαιθρίου ἀναπαυτηρίου. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ χώρου ἔξω τῆς εἰσόδου

συνελέγησαν τμήμα τοῦ προσθίου κορμοῦ πηλίνου ζωδίου, δύο πήλινα πηνία καὶ ἄγνους πεταλόσχημος.

Μεταξὺ τῶν Κτηρίων G καὶ H εἶχε διαμορφωθῇ προσπέλασις, ἡ ὁποία προφανῶς πρὸς Νότον ἀρχὴν εἶχεν ἐκ τῆς διακλαδώσεως τῆς ὁδοῦ, τῆς διερχομένης Δ. τῶν Κτηρίων τοῦ κυκλωπέου πυργίσκου καὶ τοῦ τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς· ἡ τελευταία, ὡς ἤδη ἐσημειώθη, δὲν ἀνεσκάφη εἰσέτι. Κατὰ τὴν N. γωνίαν τοῦ Κτηρίου K ἐδημιουργεῖτο εἶδος κρηπίδος ἐκ πελεκητῶν λίθων, ἡ ὁποία, ὡς φαίνεται, κατεσκευάσθη ἵνα καλυφθῇ ὁ βράχος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη τὸ οἰκοδόμημα. Τὸν βράχον τοῦτον ἄλλως παρακολουθοῦμεν ἀνερχόμενον ἔξω τοῦ ἐπίσης ἀνερχομένου τοίχου τῆς NA. προσόψεως τοῦ αὐτοῦ κτηρίου, λατομηθέντα μόνον εἰς ὠρισμένα σημεῖα καὶ κατὰ τὴν μίαν πλευράν, ἵνα δημιουργηθῇ ἡ μεταξὺ τῶν δύο κτηρίων προσπέλασις. Ἡ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως κατὰ δύο διαδοχικὰς περιόδους ἐρμηνεύει τὴν ἰδιορρυθμίαν τῆς ὅλης κατασκευῆς. Ἡ ἀνοδος ἐγίνετο ἀρχικῶς διὰ στενῆς παρόδου λαξευθείσης εἰς τὸν βράχον, συνεχοῦς καὶ ἀντιστηριζομένης πρὸς τὴν NA. πλευράν διὰ τοίχου. Μετὰ γενομένην καταστροφὴν, ἥτις ἀναμφισβητήτως συνωδεύθη ὑπὸ πυρκαϊᾶς ἐκτάσεως, ἐπεχώσθη ἡ διάβασις αὕτη μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς βραχώδους κρηπίδος καὶ κατεσκευάσθη δι' ἰσοπεδώσεως καὶ πληρώσεως ὠρισμένων τμημάτων πλατυτέρα πρόσβασις, διήκουσα πλέον ἀπὸ τῆς προσόψεως τοῦ Κτηρίου G μέχρι τοῦ ἀνανεωθέντος, εἰς ὑψηλότερον στῶμα ἀντιστηρίζοντος, τοίχου πρὸς τὰ NA. Τοῦτο ἐρμηνεύει τὸ παχὺ στῶμα τέφρας τὸ καλύψαν τὸ πρόσθιον μέρος τῆς ἐπιχωσθείσης προσπελάσεως, μάλιστα κατὰ τὴν N. γωνίαν τοῦ Κτηρίου H. Ἄν τὸ παχὺ τοῦτο στῶμα ἀποτελέσθη καὶ ἐξ ἡφαιστειακῆς τέφρας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βεβαιωθῇ πρὸ κρυσταλλογραφικῆς ἀναλύσεως καὶ πρὸς τοῦτο περισυνελέγη ἱκανὴ ποσότης τέφρας. Ἐντὸς τοῦ στρώματος τούτου περισυνελέγησαν πολλὰ ἀγγεῖα ἢ τμήματα τούτων, ἀνήκοντα εἰς τὴν πρώτην φάσιν τοῦ ἀνακτόρου, τὴν MM IIIB - YM IA. Πρόκειται περὶ πολλῶν κωνικῶν ἀώτων κυπέλλων, κυάθου μὲ πυρόχρουν ἐπίχρισμα, κάτω μέρους εὐμεγέθους ἀγγείου μὲ προχόην, λοπαδίων, λεβητοειδοῦς σκεύους μὲ τοξοειδεῖς λαβάς κλπ. Κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο ἡ ἀνοδος ἐγίνετο, φαίνεται, διὰ κεκλιμένων ἐπιπέδων καταληγόντων εἰς σειρὰς μικρῶν λίθων κατὰ τὸ κράσπεδόν των. Ἡ κατὰ τὸ πλευρὸν τοῦ οἰκήματος σειρὰ παρολίθων προσετέθη, φαίνεται, ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀφοῦ τὸ κεκαυμένον στῶμα εἰσχωρεῖ ὑπὸ ταύτην. Ἡ κεκλιμένη διόδος, συνεχιζομένη εἰς τὸ λαξευτὸν τμήμα ἀνήρχετο τελικῶς μέχρι τοῦ ἰσοπέδου, ἔνθα βραδύτερον κατεσκευάσθη ἡ πύλη τῆς διόδου. Κατὰ τὴν ἀκόλουθον φάσιν, ἀρχομένην δευτέραν φάσιν τοῦ ἀνακτόρου, YM IB, ἡ πρόσβασις, ὡς ἐδηλώθη, διεπλατύνθη δι' ἐπιχώσεως. Διὰ τῆς κατασκευῆς ἐνὸς καθέτου πρὸς τὴν πρόσοψιν τοῦ Κτηρίου G κτηρίου καὶ λοξοῦ τοίχου, περιορίσαντος τὸν χώρον τοῦ νοτίου τμήματος τοῦ Κτηρίου H, διεμορφώθη εἶδος εἰσόδου καὶ μετὰ ταύτην εἶδος προδόμου πρὸς τὸ κύριον μέρος τῆς ἀνα-

βάσεως, τῆς ὁποίας ὁ πρῶτος ἀναβαθμὸς καταλήγει εἰς σειρὰν τριῶν λίθων. Ὁ πρόδομος διεστρώθη διὰ λεπτῶν θαλασσίων χαλίκων, ἀλλ' ἡ στρώσις αὕτη ἦτο ἡμικατεστραμμένη. Διεκρίνετο καλῶς τὸ λεπτὸν πυρίκαυστον στρώμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατέπεσαν, ὅπως καὶ καθ' ὁλόκληρον τὴν περαιτέρω πρὸς Β. κατευθυνομένην πρόσβασιν, μεγάλοι κυβόλιθοι, προφανῶς ἐκ τῆς ΝΑ. προσόψεως τοῦ Κτηρίου G. Πρὸ τῆς γωνιουμένης παραστάδος, ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀναβαθμοῦ, ἀνεκαλύφθη πωρὴν βαθεῖα λεκάνη (γούρνα), βαίνουσα ἐπὶ κρηπίδος λίθων (πίν. 347β). Κατὰ τὴν εἴσοδον καὶ παρὰ τὴν γούρναν ἀνευρέθησαν πολλὰ τεμάχια ἐπιχρίστου στρογγύλης τραπέζης, κοσμουμένης διὰ ταινιῶν, κυανῆς, λευκῆς καὶ ἐρυθρᾶς, πολλὰ τεμάχια ἀγγείων τῆς φάσεως MM IIIB - YM IA, ὅσῃ σιαγόνος ζώου, κωνικά κύπελλα κ.ἄ. Τὰ περισσότερα ἐντὸς στρώματος τέφρας, τὸ ὁποῖον συνέχιζε, φαίνεται, τὸ στρώμα τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνόδου. Ἐκεῖ ἀνευρέθησαν καὶ τεμάχια κισήρεως, ὡς καὶ τμήματα πυρήνων καὶ λεπίδων ὀψιανοῦ. Ἐλαφρῶς λοξὸς μεταγενέστερος τοῖχος ἔκλεισε τὴν δίοδον εἰς τὸ σημεῖον ἔνθα ἐξεῖχε παραστάς εἰς τὸν κλείοντα Α. τοῖχον. Ἀμέσως μετὰ τοῦτον εἶχε διαμορφωθῇ τὸ ἰσόπεδον δι' ἐπιχώσεως ἐκ μεγάλων καὶ μικρῶν λίθων καὶ χωμάτων, τὸ ὁποῖον ἔφθανε μέχρι τοῦ μεγάλου ἀνοίγματος ἀρχικῆς πύλης, διαμορφωθείσης μεταξὺ τῶν δύο πρὸς τὴν πλακίστρωτον ὁδὸν ἐκ Δ. πρὸς Α. γωνιῶν τῶν Κτηρίων G καὶ H. Ἡ πύλη αὕτη εἶχε λίαν ἐπίμηκες κατώφλιον, εὐκρινῶς διακρινόμενον ὑπὸ τοὺς μεγάλους λίθους διὰ τῶν ὁποίων ἐφράχθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ πύλη. Μεταξὺ δύο τμημάτων τοῦ Α. τοίχου τῆς διόδου κατὰ τὸ ἰσόπεδον ὑπῆρχεν ἰσχυρὰ κάθετος ξυλοδοκὸς τετραγωνικῆς τομῆς, βαίνουσα ἐπὶ τετραγωνικῆς πλακός. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν Β. τοῦ λοξοῦ τοίχου περισυνελέγη λοιπὰς ἀνοικτοῦ κωνικοῦ σχήματος.

ΤΟ ΚΤΗΡΙΟΝ Η
(σχέδ. εἰκ. 4)

Τοῦ Κτηρίου Η πολὺ μικρὸν τμήμα ἡρευνήθη, ἀτελέστατα μάλιστα, ὑπὸ τοῦ Hogarth, ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρέμενεν εὐχερέστερον προσιτόν, ὡς ἐξεῖχε ἐκ τῶν καλυπτόντων τὸν περιβάλλοντα χώρον μεγάλων λιθοσωρῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι φαίνεται ὅτι ἰσχυρῶς ἐπηυξήθησαν μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐκείνην, οὕτως ὥστε νὰ χρειασθῇ μακρὰ καὶ λίαν ἐπίπικτος ἐργασία πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ὅλου κτηρίου, τὸ ὁποῖον οὕτω ἀπεδείχθη λίαν ἐκτεταμένον, πολυσύνθετον καὶ ὡς πρὸς τὸ σχέδιον ἐν τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων κτηρίων ἐξ ὧν περιέβαλλον τὸ Ἀνάκτορον (πίν. 348, 349α, σχέδ. εἰκ. 4). Δυστυχῶς ἡ σκευὴ τοῦ ἀπεδείχθη μᾶλλον πτωχή, λόγῳ τῶν κατὰ καιροὺς ἀλλοιώσεων τοῦ χώρου κατὰ τὴν διαμόρφωσιν ἀνδῆρων διὰ τὴν καλλιέργειαν. Τὸ ὑπὸ τοῦ Hogarth δοθὲν σχέδιον ἀποτελεῖ ἀπλοῦν σκαρίφημα, ὡς ἀπεδείχθη, ὅπως ἀνακριβές.

Τὸ ὅλον Κτήριο δέον νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀπετελέσθη ἐκ δύο τμημάτων, ἴσως κατ' ἀρχὰς κεχωρισμένων καὶ ἀποτελούντων δύο διαφορετικὰ κτήρια· ὁ προσανατολισμὸς ἐκάστου τούτων εἶναι διάφορος, τοῦ μὲν εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον

κειμένου κατευθυνομένου ἐκ Β. πρὸς Ν., τοῦ δὲ εἰς χαμηλότερον ἄνδρην εὐρισκομένου σχεδὸν ἐκ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. Προφανῶς κατεβλήθη προσπάθεια εἰς δευτέραν φάσιν ὅπως τὰ δύο κτήρια συνενωθοῦν εἰς ἓνα καὶ πρὸς τοῦτο ἐγένοντο οὐσιαστικάι τινες μεταβολαί. Εἰς τὸ ἀρχικὸν Ν. κτήριο ἀνῆκεν ἡ στιβαρὰ πρόσοψις μὲ τὴν ἰσχυρὰν γωνίαν, τῆς ὁποίας τὸν συνεχόμενον Ν. τοῖχον εἶδομεν ἐξέχοντα μέχρι τοῦ δωματίου Β τοῦ Κτηρίου τῶν Ἀποθετῶν τῆς κεραμεικῆς. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὠκοδομήθη ἐκ τῶν ὑστέρων, μετὰ τὴν καθαίρεσιν τμήματος τοῦ ρηθέντος κυκλωπέου τοίχου, καὶ συνδέθη ἴσως μὲ τὸ λοιπὸν Κτήριο Η. Τότε ἐγένετο καὶ ἡ τελικὴ ἐσωτερικὴ διαρρύθμισις τοῦ ὅλου κτηρίου.

Εἰς τὸ δεύτερον Β. τμήμα, πλὴν τῆς κυρίας Β. εἰσόδου, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡδὴ λόγος προκειμένου περὶ τῆς παρερχομένης πλακοστρώτου ὁδοῦ, εἶχε διαμορφωθῇ καὶ ἄλλη εἴσοδος κατὰ τὴν Α. πλευράν, πρὸς τὴν Α. ἀράδον, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἐπίσης λόγος. Ἡ εἴσοδος αὕτη ἔδιδε πρόσβασιν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν ἄνω ὄροφον μέσῳ ἐξωτερικῆς κλίμακος, τῆς ὁποίας τὰς τέσσαρας πρώτας λιθίνας βαθμίδας καὶ τὸν τριγωνικοῦ σχήματος κλωβὸν τῆς ὑπολοίπου ξυλίνης κλίμακος βλέπομεν ἐξέχοντα πρὸς τὴν παρερχομένην ἀτραπὸν (πίν. 347α). Ἡ ἰδιορρυθμία τοῦ λοξοῦ κλωβοῦ ὠφείλετο εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ καλυφθῇ τὸ δημιουργούμενον κενὸν ἐκ τῆς προωθήσεως πρὸς τὰ ΝΑ. ἄλλης εἰσόδου, τρίτης αὐτῆς, κειμένης εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεως τῶν δύο τμημάτων τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ τελευταία αὕτη εἴσοδος ἀρχικῶς ἦτο ἀπλοῦν παράθυρον, εὐρισκόμενον 0.60 μ. ἄνω τοῦ ἐπιπέδου τῆς πλακοστρώτου ὁδοῦ· διὰ τὴν μετασκευὴν προσετέθησαν ἐξωτερικῶς, ὅχι πολὺ κανονικῶς, δύο λίθοι σχηματίζοντες βαθμίδας. Ἡ ἐξωτερικὴ κλίμαξ τῆς δευτέρας εἰσόδου, ἀφοῦ ἐπροχώρει κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν μὲ βαθμίδας ἐλαφρῶς διαπλατυνομένας, κατέληγε, φαίνεται, εἰς τριγωνικὸν ἰσόπεδον — κεφαλόσκαλον — καὶ διὰ τούτου εἰσῆρχετο τις εἰς τὸν ἄνω τοῦ Ι διάδρομον, ὁπόθεν ἐγίνοντο προσιτὰ τὰ ἄνω διαμερίσματα τῶν δύο τμημάτων. Ἐν ὀρθογώνιον ἄνοιγμα εἰς τὸν Δ. τοῖχον τοῦ κλιμακοστασίου, ἐκληφθὲν κατ' ἀρχὰς ὡς παράθυρον, ἀπεδείχθη ὅτι ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως μεγάλων πελεκητῶν λίθων. Ἄλλως πολλοὶ μεγάλοι λίθοι τῆς προσόψεως εἶχον καταπέσει πρὸς τὴν πλευράν ταύτην. Πρὸ τῆς κατωτέρας βαθμίδος τῆς κλίμακος εἶχε στρωθῇ πλάξ σχεδὸν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ὁδοῦ. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ χώρου τοῦ κλιμακοστασίου περισυνελέγησαν ἀγνῶτες τοῦ κυβικοῦ παραλληλεπιπέδου καὶ κολουροπυραμιδικοῦ τύπου, τριπτῆρ ἐκ βαθυπρασίνου χάλικος, τμήμα τοῦ πυθμένος ἀγγείου ἐκ λευκοῦ λίθου καὶ ἔξω τοῦ ΝΑ. τοίχου τμήμα πηλίνης τραπέζης προσφορῶν.

Ὑπεράνω τῆς Β. προσόψεως, καταλαμβάναν τμήμα καὶ τῶν βορειότερων δωματίων, διήρχετο λοξῶς πῶς μέγας λιθωσωρός, ἀποτελέσας τοῖχον ἀντιστηρίξεως τοῦ ἰσοπέδου τοῦ πρὸς Β. ἐκτεινομένου ἀγροῦ. Μετὰ τὴν καθαίρεσιν τούτου ἀνεφάνη ὁ τοῖχος τῆς Β. προσόψεως καὶ οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων τοῦ Β. τμήματος. Ἀμέσως μετὰ τὸ ἐκ μέλανος τιτανολίθου διαστάσεων 1.20 ×

0,67 κατώφλιον τῆς κυρίας Β. εἰσόδου, εἰς τὴν Α. παραστάδα τῆς ὁποίας διετηροῦντο δύο μεγάλοι κυβόλιθοι καὶ ἐτοποθετήθη ἐκεῖ τρίτος, ἀνεκαλύφθη τετραγωνικὸς προθάλαμος, τοῦ ὁποίου τὸ πλακόστρωτον δὲν διετηρεῖτο καλῶς. Εἰς πολλὰ σημεῖα διεκρίνεται τὸ ὑπόστρωμα τῶν πληρουντῶν λίθων. Ἐκ τοῦ χώρου πρὸ τοῦ κατωφλίου συνελέγη τμήμα στρογγύλης λιθίνης τραπέζης μὲ διακοσμητικὴν κύκλω αὐλακα. Ἐκ τοῦ προθαλάμου Α θὰ ᾔσαν ἀσφαλῶς προσιτὰ τὰ δωμάτια τοῦ ἄνω ὀρόφου. Ἀλλ' εἰς τὸ δωμάτιον Β ἐδημιουργεῖτο πλακόστρωτος χώρος εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον ἐνὸς περιήτου μέτρου, ὅχι ὅμως τόσον χαμηλὸν ὅσον τὸ ἐπίπεδον τῶν ἰσογείων διαμερισμάτων, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ χώρος οὗτος ἐπεκρινόμην διὰ κλιμακίδος ἐκ στενῶν κεκλιμένων ἐπιδέδων, τῶν ὁποίων λείψανα ἀνευρέθησαν παραλλήλως πρὸς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ Κτηρίου. Εἰς τί ἐχρησίμευεν ὁ ἡμιώροφος οὗτος δὲν εἶναι γνωστόν. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐπίχωσιν, κατὰ τὴν Α. γωνίαν, ἀνευρέθη χαμηλὴ πωρὴν λεκάνη — γοῦρνα — μὲ ἐλλειψοειδὲς κοίλωμα, εἰς τρία τεμάχια. Ἡ γωνία εἶναι λίαν ἰσχυρά, ὀικοδομημένη διὰ πολλὴν μεγάλων λίθων. Παρὰ ταύτην συνελέγησαν καὶ τμήμα φωλεοσχήμου σκεύους ἐκ μέλανος λίθου, ἄλλο τμήμα χονδροῦ λιθίνου σκεύους, ὁ πυθμὴν πηλίνου μικροῦ ἀγγείου μὲ τρεῖς πρὸς τὰ ἔξω κυρτουμένους πόδας καὶ δύο παραλληλεπίπεδοι ἀγνῦθες. Πρὸς τὴν Β. ὁδὸν συνελέγησαν τμήμα δυσκοειδοῦς καλύμματος ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου καὶ μέρος πεταλοσχήμου ἀγνῦθος. Ἐσὼ τῆς Α. γωνίας ἀνευρέθησαν ἀκέραιος βαθὺς κύαθος καὶ προχοειδὲς ἀγγεῖον, κακῶς διατηρούμενον. Τὸ ἐκ κυανῶν πλακῶν πλακόστρωτον τοῦ δωματίου Β δὲν ἐπεξετείνετο μέχρι τοῦ Α. τοίχου· εἰς ἰσχυρὸς πεσὸς ἐκλείει τὴν Ν. πλευρὰν τοῦ δωματίου, ἴσως ἀποτελῶν ἀρχικῶς ἀντιστήριξιν τῆς κατερχομένης ἐκ τοῦ προθαλάμου Α ξυλίνης κλίμακος. Ἐκ τῶν ὑστέρων κατεσκευάσθη πρόχειρος τοῖχος ἐκ Β. πρὸς Ν. διατέμνων τὸ δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐχωρίσθη πρὸς Ν. δι' ἄλλου προχείρου ξηρολιθικοῦ τοίχου, κατασκευασθέντος ἐσώτερον τοῦ ἀντιστηρίζαντος κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ βράχου τοίχου. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἀπετελέσθη ἐκ πολλῶν μεγάλων λίθων, ἐκτὸς πρὸς τὸ μέρος ἐνθα ἀνήρχετο ἡ κλιμακὶς ἐκ Ν. Ἐκεῖ τὸ φράγμα ἐπεξετάθη, οἰκοδομηθὲν διὰ μικρῶν λίθων. Ἄλλος ὅμοιος ἀντερεισματικὸς τοῖχος κατεσκευάσθη, ἴσως ταυτοχρόνως μὲ τὸν βόρειον, κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ Δ. βράχου, ἀποτελέσας τὸ ὄριον τῶν ἰσογείων δωματίων. Ὑπολογίζεται ὅτι οἱ ἀντιστηρίζοντες οὗτοι μεγαλιθικοὶ τοῖχοι (πίν. 349α) σκοπὸν εἶχον νὰ προστατεύουν τοὺς τοίχους τῶν ἰσογείων δωματίων ἀπὸ τὰς μεγάλας ὠθήσεις τῶν χωμάτων. Ταυτοχρόνως ἀπετέλεσαν ἀντιστήριξιν τῶν ἄνω ἰσοπέδων, ὡς ταῦτα διεμορφώθησαν μετὰ τὴν ἐπίχωσιν τοῦ δωματίου Β καὶ τὴν διαπλάτυνσιν τῆς διόδου μετὰ τῶν Κτηρίων Η καὶ Γ. Ὅτι πράγματι ἐγένετο μία τοιαύτη ἐπίχωσις ἀπεδείχθη ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὸ καλῶς φαν χῶμα ἀνευρέθησαν ἀντικείμενα μόνον τῆς φάσεως MM IIIB - YMIA, τινὰ δὲ καὶ παλαιότερα. Ἡ ἐπίχωσις αὕτη εἶχεν ἐπεκταθῇ καὶ μέχρι τῆς πρὸς τὴν κλιμακίδα διαβάσεως, ὁπόθεν περισυνελέγησαν τμήμα

λιθίνου κυάθου, κοσμουμένου με̐ τορνευτοὺς δακτυλίους, ποικίλα ὄστρακα τῆς μνημονευθείσης φάσεως, δύο τεμάχια σκευῶν ἐκ μέλανος καὶ λευκοῦ λίθου, τὸ δεύτερον διασῶζον καὶ τὴν λαβὴν, τμῆμα χείλους ἐκ μέλανος λίθου, τμήματα δύο ἀγνύθων ἀμφικύρτων καὶ ἄλλη ὀλόκληρος, λευκά τινα κονιάματα καὶ ὄστρεα πορφυρῶν. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ δωματίου Β περισυνελέγησαν πλήν χαρακτηριστικῶν ὀστράκων τμῆμα πηλίνου λύχνου με̐ ὀρθογώνιον πόδα, πόδες ἀγγείων, τμῆμα τοῦ πυθμένου πυριατηρίου με̐ ὁπὰς καὶ κολλύρια, τμῆμα χείλους λύχνου, ραβδίον πῆλινον προσομοιάζον πρὸς πινακίδα, ἀγνύθες τοῦ πεταλοειδοῦς τύπου καὶ ἄλλη τοῦ τραπεζοειδοῦς με̐ τύπωμα σφραγιῖδος ἀποδίδον ἐλίσσόμενον φύλλον καὶ τὸ ἄνω μέρος μικροῦ πηλίνου ἀνδρικοῦ εἰδωλίου. Καμπτόμενον τοίχιον κατὰ τὸ βόρειον μέρος τῆς προσβάσεως, ὅπου ἡ εἴσοδος εἰς τὸν χῶρον, με̐ λείψανα ἐπιχρισμάτων, δεικνύει ἴσως ὅτι ἡ κλιμακίς ἐκάμπτετο πρὸς τὰ δυτικά. Ἡ κλιμακωτὴ ἀθροδοὸς ὡδήγει εἰς τὸ δωμάτιον Ζ, ἓνα τῶν ὑπὸ τοῦ Hogarth μερικῶς ἐρευνηθέντων δωματίων. Εἰς τὸν Α. τοῖχον ἐπανετοποθετήθη εἷς τῶν μεγάλων ἐκπεσόντων κυβολίθων.

Τὸ δωμάτιον Ζ, οἱ Β. τούτου ὑπάρχοντες δύο μικροὶ τετραγωνικοὶ ἀποθέται Δ καὶ Δα, ὡς καὶ τὰ δωμάτια Γ καὶ Ε ἐπλεύριζον κεντρικὸν διαδρομίσκον ἐκ τοῦ ὁποίου ἦσαν ταῦτα προσιτά, οἱ μὲν ἀποθέται ἀπ' εὐθείας, τὰ δύο τελευταῖα διὰ μέσου τοῦ προθαλάμου Ξ· μόνον τὸ Ζ φαίνεται νὰ ἦτο προσβατὸν ἀποκλειστικῶς μέσῳ τῆς κατερχομένης εἰς αὐτὸ κλιμακίδος. Εἰς τὸ συγκρότημα τοῦτο τῶν δωματίων μόλις θὰ ἀνγνώριζε τις τὸ ὑπὸ τοῦ Hogarth ἀνασκαφέν τμῆμα. Οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων ἦσαν πλίνθινοι ἐπὶ λιθίνης κρηπίδος, ἐξαιρέσει τοῦ ὀπισθίου, τοῦ ἐπιπροσθοῦντος εἰς ἀπόστασιν τινα τὸν βράχον. Εἰκάζεται ὅτι ἀρχικῶς τοιοῦτου εἶδους τοῖχος ἔκλειε καὶ τὸ πρὸς τὸν Δ. βράχον πλευρόν, ἀλλὰ καθηρέθη καὶ ἀπέμεινεν ὡς κλείων βράχος ὁ ξηρολιθικός μεγαλιθικός, ὅστις ἔχει θεμέλιον τὸν ἐμφανῆ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο βράχον. Ἡ ἀτέλεια αὕτη ἔφερεν ἀρχικῶς εἰς τὴν σκέψιν μήπως ὁ πραγματικὸς τοῖχος εὕρισκετο ὀπισθεν τοῦ μεγαλιθικοῦ. Δοκιμὴ ὅμως ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶχεν οὕτω τὸ πρᾶγμα. Ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν πλινθίνων τοίχων τὰ δωμάτια καὶ ὁ διάδρομος εἶχον πληρωθῇ ἐκ πυροῦ τὸ χρῶμα χρώματος. Εἰς τὸ κατώτερον στῶμα, μὴ ἐρευνηθὲν ὑπὸ τοῦ Hogarth, ἀνευρέθησαν ὀλίγα τινα σκεύη, εἰς τὸ δωμάτιον Ζ εἰς τὴν θέσιν των, εἰς τὸν διαδρομίσκον ὅμως Η καὶ εἰς τὰ ἄλλα δωμάτια προφανῶς καταπεσόντα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Τὰ κατώφλια τῶν πρὸς ἄλληλα ἐπικοινωνούντων δωματίων Ε καὶ Γ εὕρισκοντο εἰς τὴν θέσιν των, τὸ τοῦ πρώτου ὀλίγον λοξόν, διότι τὸ σχῆμα τοῦ δωματίου ἦτο τραπεζοειδές.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ δωματίου Ζ περισυνελέγη τμῆμα πηλίνης στρογγύλης τραπέζης προσφορῶν, ἐκ δὲ τῆς ἐπιχώσεως μεταξὺ Ζ καὶ Δ τεμάχιον λεπτῆς λοπάδος ἐκ μέλανος λίθου. Κατὰ τὸν Δ. τοῖχον τοῦ δωματίου ἔκειντο δύο ἀμφορεῖς, κάτω δὲ τοῦ ἐνὸς τούτων ὑπῆρχεν ἄωτον κωνικὸν κύπελλον. Περισυνελέγησαν ἐπίσης ἄνω μέρος λύχνου με̐ ἀποτετμημένον περιχέλωμα καὶ

κάτωθεν μὲ τένοντα διὰ προσαρμογὴν καὶ δισκίον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ κεκαυμένον. Εἰς τοὺς μικροὺς ἀποθέτας Δ καὶ Δα, τῶν ὁποίων ὁ Β. τοῖχος κεῖται ἐσώτερον πρὸς Ν. τοῦ τοίχου τῶν χώρων Γ καὶ Η, οὐδὲν ἀνευρέθη πλὴν τεμαχίου χυτῆς μάζης καὶ ἀγνῦθος τοῦ παραλληλεπιπέδου τύπου μὲ χάραγμα χιαστί· ἀμφότεροι ἦσαν πλήρεις λίθων. Εἰς τὸν διαδρομίσκον Η ἀνευρέθησαν πολλὰ ἄωτα κωνικὰ κύπελλα, σχεδὸν πάντα ἀνεστραμμένα, ὡς ἐπίσης τεμάχια ἄλλων μικρῶν πηλίνων ἀγγείων καὶ μιᾶς χύτρας. Εἰς τὸν προθάλαμον Ξ ὁ Δ. τοῖχος εἶχε κατασκευασθῇ λοξός, προφανῶς ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀνακατασκευασθεῖσαν πάροδον μεταξὺ τῶν Κτηρίων Η καὶ Γ. Ἐκεῖ περισυνελέγησαν μικρὸς ὁδὸς κυρτούμενος κάπρου καὶ πυρὴν ὀψιανοῦ. Ἐκ τοῦ δωματίου Γ συνελέγη τμήμα λαβῆς σκεύους ἐκ μελανωποῦ λίθου, ὡς καὶ τεμάχιον ὀστεινῆς βελόνης. Ὁ διάδρομος Η συνεχίζετο πρὸς Ν. καὶ πέραν τῶν θυρῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεκοινωνεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲ τὸ σύστημα τῆς Α. εἰσόδου, ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸν προθάλαμον Ξ· ἀλλὰ πρὸς τὸ τέρμα του ἐν τμήμα μετὰ τοῦ βράχου εἶχεν ἀποκοπῇ, διεκρίνοντο ὅμως αἱ γωνίαι τοῦ τέρματος κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ μέγα δωμάτιον Ο, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον εὐρίσκετο εἰς χαμηλοτέραν στάθμην. Προφανῶς τρεῖς βαθμίδες, ὁλοκληρωτικῶς νῦν κατεστραμμέναι, ἐκάλυπτον τὴν διαφορὰν τῆς στάθμης.

Ἡ ἐξ Α. εἴσοδος, μετὰ τὸ εἰς θύραν διαμορφωθὲν ἐξωτερικὸν παράθυρον, ἐγίνετο μέσφ βραχέος καὶ στενοῦ διαδρομίσκου, σχηματιζομένου μεταξὺ τοῦ ἐξέχοντος κλωβοῦ τοῦ ἐξωτερικοῦ κλιμακοστασίου καὶ τῶν κατὰ τὴν ἐξέχουσιν Α. γωνίαν τοῦ τμήματος Β διαμορφουμένων δύο μικρῶν ἀποθετῶν Ν καὶ Να, ἀκολουθῶς δὲ διὰ τοῦ προθαλάμου Ι καὶ τοῦ εἰσαγωγικοῦ δωματίου Κ τοῦ θυρωρείου Λ. Ἐκ τοῦ προθαλάμου Ι ἦτο προσιτὸν τὸ ὑπὸ τὸ κλιμακοστάσιον τοῦ ἄνω ὀρόφου Μ σχηματιζόμενον ὡς sottoscala διαμέρισμα. Ἡ κλίμαξ ἐμορφοῦτο μὲ δύο ἀναδιπλουμένας πτέρυγας, μέσφ τῶν ὁποίων θὰ ἔφθανέ τις εἰς ἀντίστοιχον πρὸς τὸν κάτω προθάλαμον ἵνα ἐκεῖθεν μεταβῇ εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τοῦ ἄνω ὀρόφου. Ἡ μεταποίησις τοῦ παραθύρου εἰς θύραν ἀπεδείχθη καὶ ἐσωτερικῶς, κατὰ τὸν διαδρομίσκον, ἐνθα ἀνεφάνη τμήμα βαθμίδος καὶ τμήμα πλακὸς εἰς ἐπίπεδον χαμηλότερον τοῦ κατωφλίου. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ προθαλάμου Ι περισυνελέγη δισκοειδὲς σταθμίων ἐκ τεφροῦ λίθου. Πρὸς τὴν Β. γωνίαν ἔκειντο παρὰ τὸν Δ. τοῖχον τμήμα βυτιοσχήμου πίθου μὲ ἀνὰ 4 λαβὰς κατὰ τοὺς ὤμους, τὴν κοιλίαν καὶ περὶ τὸν πυθμένα, τῶν μεσαίων μεγαλυτέρων, τμήματα πρόχου καὶ ὁμὰς κωνικῶν κυπέλλων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεστραμμένων. Εἰς τὸν χώρον Δ. τοῦ κλιμακοστασίου περισυνελέγησαν εἰς τὴν ἐπίχωσιν τεμάχιον λεπτοῦ σκεύους ἐκ μελανωποῦ λίθου καὶ τμήμα μικροῦ δισκοειδοῦς πώματος μὲ κομβιοειδῆ λαβὴν ἐκ λίθου, ὡς καὶ μικκύλον ἀθυρματικὸν ἀμφορίδιον μὲ ἐλλειψοειδὲς στόμιον καὶ πεπιεσμένην κοιλίαν καὶ σφαιρικὸν πῆλινον ἐξάρτημα μὲ κατακορύφους ἐντομάς.

Τὸ κλιμακοστάσιον Μ ἦτο προσιτὸν ἐκ τοῦ μεγάλου δωματίου Ο, μέσφ θύ-

ρας μὲ πωρίνας παραστάδας, ἥτις ὠδήγει μὲ καμπτομένην δίοδον πρὸς τὴν βάσιν τούτου. Ἐπτά πώρινοι βαθμίδες διεσώθησαν σχεδὸν εἰς τὴν θέσιν των, ἀπλῶς καθιζήσασαι ἐντὸς τοῦ κλωβοῦ χωρὶς νὰ χάσουν τὴν μεταξὺ των συνοχήν (πίν. 349β). Ἀκολούθως ἀνευρέθησαν τεμάχια τῶν πλακῶν τοῦ μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν τῆς κλίμακος ἰσοπέδου, ἐπίσης καθιζήσαντα ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ κλωβοῦ. Δύο ἄλλαι βαθμίδες, αὐταὶ τοῦ δευτέρου σκέλους, μὲ τὸν «ρίχτην» ἐστραμμένον πρὸς Α., ἀνεκαλύφθησαν ἐν καθιζήσει ἐντὸς τοῦ σχετικοῦ τμήματος τοῦ κλωβοῦ. Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ὁλόκληρος ἡ κλίμαξ εἶχε βαθμίδας ἐκ πωρολίθου, ὡς ὑπολογίζεται ἐκ τοῦ καλυπτομένου ὑπὸ τούτων χώρου συνολικῶς 16, οὕτως ὥστε νὰ ὑπολογίζεται τὸ ὕψος τοῦ ὀρόφου εἰς 3.00 - 3.20 μ. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν τῆς κλίμακος ἰσόπεδον, μορφούμενον πέραν τοῦ διακοπτομένου μεσοτοιχοῦ, θὰ ἦτο συνεχὲς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν δύο πτερύγων αὐτῆς. Ἡ εἴσοδος τῆς κλίμακος δὲν ἦτο ἐστρωμένη διὰ πλακῶν, ἀλλ' ἐκαλύπτετο διὰ στρώματος στιβακτοῦ χώματος. Εἰς τὸν εἰσαγωγικὸν τοῦτον χώρον ἀνευρέθη μικρὰ πηλίνη χύτρα συνθετλιμμένη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Εἰς τοὺς πρὸς Β. μικροὺς ἀποθέτας Ν καὶ Να ἀνευρέθησαν ἐπίσης τμήματα λεπτῶν πλακῶν καὶ ἐκ τούτου ἀρχικῶς ὑπετέθη ἡ ὑπαρξίς καὶ τρίτου σκέλους τῆς κλίμακος. Ἡ ὑπόθεσις ἐγκατελείφθη, διότι ὁ βόρειος τοῖχος των δὲν προεκτείνεται πρὸς τὰ δυτικὰ ἵνα στηρίξη τὸ ὑποτεθὲν σκέλος. Αἱ πλάκες θὰ ἀπετέλουν τὴν στρῶσιν εἰδους ἐξώστου κατὰ τὴν προβάλλουσαν γωνίαν τοῦ κτηρίου. Ἐκ τοῦ Α. τμήματος τοῦ κλωβοῦ τῆς κλίμακος περισυνελέγη μικρὸν διπλοῦν ἱερὸν κέρας ἐκ πώρου λίθου, ἴσως προερχόμενον ἐξ ἐπιστέψεως. Ἐκ τοῦ ἀποθέτου Ν προῆλθε λοπάδιον μὲ ἰσχυρῶς ἐκκλῖνον τοίχωμα καὶ ἔτερον δοχεῖον εἰς τεμάχια. Ἐκ τοῦ χώρου τῆς sottoscala περισυνελέγη καμαρακὸν ὄστρακον καὶ τεμάχια λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

Τὸ κύριον δωμάτιον τοῦ Κτηρίου Η ἦτο τὸ τετραγωνικὸν εὐρύχωρον δωμάτιον Ο (πίν. 350α), εἰς τὸ ὁποῖον εἰσῆγε διὰ κατερχομένων βαθμίδων, ὡς ἐλέχθη, ὁ διαδρομίσκος Η. Αἱ διαστάσεις του ἦσαν περίπου 4.20×4.60 μ. Μία σειρά θυρῶν κατὰ τὸν Α. τοῖχον, πασῶν μὲ πωρίνας παραστάδας, ἔδιδεν εἴσοδον εἰς παράπλευρα δωμάτια: ἡ βορειότερα εἰς τὸν κλωβὸν τῆς κλίμακος Μ, ἡ ἀμέσως ἐπομένη πρὸς Ν. διὰ βραχείας διαδρομίσκου εἰς τὸ εὐμέγεθες δωμάτιον Ρ, ἡ ἐπομένη εἰς λίαν μικρὸν τετραγωνικὸν δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἴσως ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἀποθήκη, τέλος ἡ τετάρτη θύρα ὠδήγει εἰς τὰ γωνιακά διαμερίσματα Τ καὶ Σ. Ἡ σειρά τῶν θυρῶν ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν πολυθύρου, ἀλλ' ἡ ἐντύπωσις αὕτη διελύετο ἐκ τῶν ἀναμεταξὺ διαχωρισμάτων καὶ τῆς ἀνομοιότητος τῶν παραστάδων, τῶν ὁποίων ἄλλαι εἶχον ὀδοντώσεις, ἄλλαι — αἱ τοῦ δωματίου Π — οὐχί. Πάντες οἱ διαχωριστικοὶ τοῖχοι, οἱ διαμορφώσαντες τὰς διόδους πρὸς τὰ δωμάτια ἦσαν πολὺ μικροῦ πάχους. Τὸ μέγα τετραγωνικὸν δωμάτιον Ο εἶχε κατὰ τὸ μέσον κίονα, τοῦ ὁποῖου καλῶς διετηρήθη εἰς τὴν θέσιν της ἡ βάσις στηρίξεως, κυλινδρική καὶ σχετικῶς ὑψηλή.

Ὁ δυτικὸς τοῖχος ἦτο λίαν παχύς, ὡς ἐπίσης ὁ Ν. τοῦ δωματίου Ξ, ὅστις ὅμως ἦτο ἡμικατεστραμμένος. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεώς του περισυνελέγη ὀπλὴ αἰγὸς ἢ αἰγάργου. Τὸ πάχος τῶν τοίχων καὶ τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀνευρέθησαν ἄλλοι κλείοντες τοῖχοι πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀρχῆς τῆς διόδου μεταξὺ τῶν Κτηρίων Η καὶ Γ καὶ ἐπίσης πρὸς Νότον, δεικνύει μᾶλλον ὅτι εἰς τοὺς τοίχους τούτους ἐτερματίζετο τὸ Κτήριο Η. Παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνόδου περισυνελέγη βάσις παχέος κυλινδρικοῦ σκεύους ἐκ μέλανος λίθου, κοσμουμένη κύκλῳ ὑπὸ ἐξεχούσης ταινίας. Κατὰ τὴν Β. γωνίαν τοῦ δωματίου Ο καὶ εἰς τὸ τμήμα τοῦ τοίχου μέχρι τῆς εἰσόδου πρὸς τὸν διαδρομίσκον Η ἐσχηματίζετο θρανίον, ὃχι καλῶς διατηρούμενον. Ἀνεγνωρίσθησαν αἱ φωλεαὶ στερεώσεως τῶν πλασιουσῶν καθέτων ξυλίνων δοκῶν. Ἴσως παρόμοιον θρανίον ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸ ἄλλο τμήμα τοῦ Β. τοίχου, ἀλλὰ μὴ συνεχιζόμενον, ὡς εὐνόητον, μέχρι τῆς θύρας πρὸς τὴν κλίμακα Μ. Ὁ Ν. τοῖχος τοῦ δωματίου Ο ἦτο ὁ Β. τοῦ εἰς χαμηλοτέραν στάθμην διαμορφουμένου δωματίου Β (πίν. 348α), ἀνήκοντος εἰς τὸ συγκρότημα τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς, τοῦ ἀνασκαφέντος κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον. Ἐπὶ τοῦ διασφζομένου τμήματος τοίχου διετηρήθησαν εἰς τὴν αὐτὴν στάθμην δύο πλάκες πωρολιθικαὶ ἐστρωμέναι, ἀναγνωρίζεται δὲ ἡ θέσις τρίτης εἰς ἴσην ἀπόστασιν. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν συστήματος δύο ἀνοιγμάτων μορφῆς διδύμου παραθύρου ὡς πρὸς τὸ δωμάτιον Β καὶ μᾶλλον διπλῶν θυρῶν, — ἢ τοῦλάχιστον πολὺ χαμηλοῦ διδύμου παραθύρου — πρὸς τὸ δωμάτιον Ο. Αἱ πλάκες θὰ ἦσαν τὰ σημεῖα στηρίξεως τῶν καθέτων δοκῶν τῶν πλαισίων. Τὰ ἀνοίγματα ταῦτα θὰ ἐχρησίμευσον εἰς τὸ νὰ διαχέουν τὸ φῶς μεταξὺ τῶν δύο δωματίων, τὰ ὅποια προφανῶς ἐλάμβανον τὸν κύριον φωτισμὸν ἐκ παραθύρων κατὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον. Ἡ ὅλη διάταξις τοῦ δωματίου Ο, τῶν συνεχομένων ἀνοιγμάτων θυρῶν, τῶν διδύμων παραθύρων, τῶν θρανίων κατὰ τὸν βόρειον τοῖχον ἐκατέρωθεν τῆς βαθμιδωτῆς εἰσόδου πρὸς τὸν διάδρομον, τέλος τοῦ κεντρικοῦ κίονος, θὰ ἔδιδον εἰς τὸ σύνολον μεγαλοπρεπῆ ὄψιν, ἀρμόζουσαν εἰς κτήριο ἀνακτορικοῦ χαρακτήρος. Παρὰ τὴν θύραν τοῦ δωματίου Τ περισυνελέγη μέγας κορυνοειδῆς τριπτῆρ. Ὑπὸ τὸ ἐκ πηλοῦ πηλοχώματος δάπεδον, τὸ ὅποιον ἐν μέρει κατεστράφη, ἀνεφάνη ἡ συνέχεια τοῦ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν περίοδον ἀνακαλυφθέντος κλάδου ὀχετοῦ, κατευθυνομένου ἐκ Δ. πρὸς Α. μὲ μικρὰν κλίσιν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Β. τοίχου τοῦ δωματίου Β. Ὁ ὀχετὸς ἔσφζεν ἐν μέρει τοὺς καλυπτῆρας λίθους καὶ ἐδέχετο, φαίνεται, τὰ ὕδατα ἄλλου κλάδου, κατερχομένου διαγωνίως ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. Τὰ καλύμματα τοῦ διακρίνονται μεταξὺ τοῦ κίονος καὶ τῆς εἰσόδου τῆς ΝΔ. γωνίας. Εἰς τὸ δωμάτιον Ρ οὐδὲν ἀνευρέθη πλὴν μεγάλου πηλίνου δισκοειδοῦς καλύμματος, ἴσως πίθου, ἀνευρεθέντος σχεδὸν ἐπὶ τοῦ δαπέδου.

Τὸ δωμάτιον Τ, τοῦ ὁποίου ἡ θύρα διετῆρει καλῶς τὰς μετ' ὀδοντώσεων βάσεις παραστάδων, ἦτο σχετικῶς μικρὸν καὶ κατὰ τὸν Β. τοῖχον εἶχε θρανίον

καλυπτόμενον μὲ πλάκας. Ἐπιχρίσματα ἐκάλυπτον τὸν Δ. τοῖχον. Ὁ Ν. τοῖχος ἦτο ἡμικατεστραμμένος· ἀπετέλει συνέχειαν τοῦ ἰσχυροῦ κυκλωπέιου τοίχου, ὅστις, ὡς εἶδομεν, διεσπάσθη, ἵνα δημιουργηθῇ χώρος διὰ τὴν πρὸς Β. ἐπέκτασιν τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τῆς κεραμεικῆς, τὸ ὁποῖον οὕτω συνηνώθη μὲ τὸ Κτήριον Η (πίν. 350β). Κατὰ πόσον διὰ τοῦ διασπασθέντος τοίχου ἐδημιουργήθη πρόσβασις ἀπ' εὐθείας, μέσῳ τῆς ἀνακαλυφθείσης εἰς τὸ δωμάτιον Β ἀνερχομένης πενταβάθμου κλιμακίδος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ λόγῳ τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς. Τοῦτο ὅμως φαίνεται πιθανόν, ἀφοῦ ἡ κλιμακίς οὐδένα θὰ ἐξυπηρετεῖ σκοπόν, ἂν ὠδήγει ἀπλῶς εἰς τὴν βραχύνου κρηπίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ἡ γωνία τοῦ Κτηρίου Η. Ἄλλη δυνατότης ὅμως θὰ ὑπῆρχεν, ἂν τὸ ἄνοιγμα εἰς τὸν Ν. τοῖχον τοῦ γωνιακοῦ δωματίου Σ δὲν ἦτο, ὡς ὑπετέθη, ἀπλοῦν παράθυρον — διακρίνεται ἡ ἀναθύρωσις στερεώσεως τῆς ὀριζοντίας ξυλοδοκοῦ — ἀλλὰ θύρα, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐγίνοντο προσβάτὰ ἀμφότερα τὰ δωμάτια Σ καὶ Τ καὶ μέσῳ ἐκείνων τὰ ἄλλα διαμερίσματα τοῦ Κτηρίου Η. Τὸ ἄνοιγμα πράγματι εὐρίσκετο εἰς χαμηλὸν ὕψος ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἐξωτερικῶς ὅμως εὐρίσκεται ὑψηλά. Ἐντὸς τῶν δύο δωματίων ἀνευρέθησαν πολὺ ὀλίγα ἀντικείμενα: εἰς τὸ Σ κυκλοτερὴς λίθος μὲ βοθρία, ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τραπεζῶν πανσπερμίας, καὶ λαβὴ πηλίνου πυριατηρίου· εἰς τὸ Σ προχοῦδιον καὶ πολλὰ τεμάχια παχέος δαπέδου ἐκ χαλिकासβέστου, προφανῶς καταπεσόντα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Μία πλάξ πωρολίθου ἴσως προωρίζετο ὡς βάσις στηρίξεως ἀγγείου. Ἐξ ἀπορριφθέντων χωμάτων τοῦ Κτηρίου Η προῆλθον ἀπιοειδῆς λιθίνη στάθμη καὶ διαβεβρωμένον τεμάχιον πυθμένος μετὰ κυλινδρικοῦ ποδὸς ἀγγείου ἐκ μέλανος λίθου.

ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΟΝ
ΚΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟ-
ΛΙΚΟΥ ΤΟΜΕΩΣ ΤΟΥ
ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ

Ὡς εἶχε διακριθῇ κατὰ τὰς προγενεστέρας ἀνασκαφικὰς περιόδους, ἡ ἀνατολικὴ πτέρυξ τοῦ ἀνακτόρου ὑπέστη ἐκτεταμένην καταστροφὴν ἐκ τῆς καλλιεργείας, ἥτις εἰς πολλὰ σημεῖα ἐπροχώρησε μέχρις αὐτῶν τῶν δαπέδων, τὰ ὁποῖα ἐν μέρει κατέστρεψε. Παρὰ ταῦτα

κατέστη δυνατὴ ἡ ἐξακριβωσις τοῦ σχεδίου τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων, τοῦ λουτροῦ μετὰ τοῦ προθαλάμου του, τῆς μεγάλης τετραγώνου αἰθούσης μὲ τὴν κυκλικὴν δεξαμενὴν καὶ τοῦ εἰσαγωγικοῦ δωματίου, ὡς ἐπίσης τῆς ἀποκλιθείσης «τυκτῆς κρήνης» καὶ τοῦ περὶ αὐτὴν χώρου, μὲ τὸ συγκρότημα τοῦ κτιστοῦ φρέατος. Εἰς τὴν μεγάλην ἐσωτερικὴν αὐλὴν LXIII, εἰς τὴν ὁποίαν κατήρχετο ἡ βαθμιδωτὴ δίοδος τῆς κυρίας ΒΑ. εἰσόδου, τὸ πλακόστρωτον δάπεδον εἶχε καταστραφῇ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, πλὴν κατὰ τὴν Β. γωνίαν, τοῦτο δὲ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποκαλυφθῇ τὸ διακλαδιζόμενον ἀποχετευτικὸν σύστημα καὶ πρὸς τὸ νότιον μέρος ἐν λοξὸν παλαιοανακτορικῶν χρόνων συγκρότημα, διασπῶζον μέγαν ὀρθογώνιον χώρον μὲ δάπεδον ἐκ χαλिकासβέστου, τὸ ὁποῖον, ἀναφανὲν εἰς μικρὸν βάθος ὑπὸ τὴν στάθμην τῆς αὐλῆς, ἐθεωρήθη τότε

ὡς πιθανὸς χώρος ληνοῦ. Ἀπεδείχθη νῦν ὅτι τοῦτο ἀπετέλει συνέχειαν ἄλλων ἐκτεταμένων κτηρίων ἐκτεινομένων μὲ λοξὸν πάντοτε σχετικῶς μὲ τὸν ἄξονα τοῦ Ἀνακτόρου προσανατολισμὸν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ ἀπὸ Δ. πρὸς Α. Τὰ κτήρια ταῦτα ἀνεφάνησαν ἀμέσως πρὸς τὰ ΝΑ. τῆς αὐλῆς LXIII, ἐν μέρει ὑπὸ τὰ καταστραφέντα δάπεδα τῶν γειτονικῶν διαμερισμάτων τῆς αὐλῆς, τοῦ δωματίου LXVII καὶ τοῦ πρὸς τὰ ΝΑ. τούτου ἐκτεινομένου (πίν. 351α). Εἰς τὴν νοτιωτέραν ταύτην περιοχὴν τὸ τμήμα τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος τοῦ Ἀνακτόρου ἦτο εἰς τοιοῦτον βαθμὸν κατεστραμμένον, ὥστε νὰ γίνεται προβληματική ἡ διακρίβωσις τοῦ σχεδίου τῶν πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐκτεινομένων διαμερισμάτων. Ἡ καταστροφή ὅμως αὕτη ἔδωσε τὴν δυνατότητα νὰ γίνη ἐκτεταμένη εἰς βάθος στρωματογραφικὴ ἔρευνα, ἥτις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακάλυψιν τῶν διαμερισμάτων ἐνὸς ἐκτεταμένου παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου (πίν. 351β), τόσον ἰσχυροῦ καὶ καλῶς συγκεκροτημένου ὥστε νὰ γίνεται βέβαιον ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς ἰδιωτικῆς οἰκίας (βλ. γενικὸν σχέδιον). Ἄν μάλιστα ἀποδειχθῇ ὅτι ἐκτείνεται περαιτέρω πρὸς Ἀνατολὰς καὶ πρὸς Νότον, θὰ καταστῇ πιθανώτερον ὅτι πρόκειται περὶ ἀνακτορικοῦ συγκροτήματος, ἀναλόγου πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἀπεκαλύφθησαν ὑπὸ τὰ ἄλλα ἀνάκτορα, τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ καὶ τῶν Μαλίων, ἀφοῦ μάλιστα ὡς ἐκεῖνα ἐκτείνεται ὑπὸ μέρος τοῦ νεωτέρου ἀνακτόρου. Ἡ ὑπαρξὶς ἀνακτόρου ἀνήκοντος εἰς τὴν παλαιοανακτορικὴν περίοδον ὑπὸ τὸ Ἀνάκτορον εἶχε θεωρηθῇ μᾶλλον ἀπίθανος λόγῳ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὑπὸ διαμερίσματα τῆς δυτικῆς κυρίως πτέρυγος τοῦ ἀνακτόρου εἶχον ἀναφανῆ λείψανα μικρῶν κτηρίων, ἀνηκόντων εἰς διαφόρους φάσεις τῆς προανακτορικῆς, παλαιοανακτορικῆς καὶ πρώτης νεοανακτορικῆς περιόδου, τὰ ὅποια ἐφαίνοντο ἄσχετα πρὸς ἄλληλα καὶ διεσπασμένα, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ἔχοντα τὸν αὐτὸν προσανατολισμὸν μὲ τὸ Ἀνάκτορον. Νῦν ὅμως φαίνεται ὅτι δὲν ἀποκλείεται ἡ ὑπαρξὶς ἐνὸς ἀνακτορικοῦ κτηρίου ἐκτεινομένου ὑπὸ τὴν Ἀνατολικὴν πτέρυγα, κατ' ἀνδρᾶ ἐπὶ τοῦ λόφου ἀνερχομένου, ἐνῶ ἄλλα οἰκήματα, ἀναλόγως προσηνατολισμένα, θὰ ἐξετείνοντο περαιτέρω ἔξω τῆς κυρίας περιοχῆς τοῦ πρώτου. Ταῦτα ἐπλεύριζον, ὡς εἶδομεν, τὴν κυρίαν Ὀδὸν λιμένος καὶ τὰς διακλαδώσεις τῆς καὶ ἐκ τούτου ὁ ὅλος λοξὸς σχετικῶς μὲ τὸ ἀνάκτορον προσανατολισμός. Εἰς τὰ κτήρια ταῦτα θὰ ἀνῆκον τὸ ἀρχικὸν κτήριο Β τῆς Ὀδοῦ λιμένος καὶ τὸ ἀποκληθὲν Λοξὸν κτήριο.

Πρὸς διασάφησιν τῶν ὁρίων τόσον τῆς μνημονευθείσης αὐλῆς ὅσον καὶ τοῦ δωματίου LXVII παρηκολούθηθησαν αἱ προεκτάσεις τῶν θεμελίων κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν παραλλήλως διερχομένου ΒΔ. τοίχου τοῦ ἐν λόγῳ δωματίου. Ἐπηληθεύθη οὕτω ὅτι ἡ αὐλὴ πράγματι ἔκλειεν, ὡς εἶχεν ὑποτεθῇ, πρὸς τὰ ΝΑ. καὶ ὅτι τὸ δωμάτιον ἐπεξετείνετο εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν πρὸς τὰ ΝΑ. Τὸ ἐκ χαλικασβέστου δάπεδον εἰς τὸ νοτιώτερον τοῦτο τμήμα εἶχε διαταραχθῇ, ἐνῶ, ὡς εἶχεν ἤδη διαπιστωθῇ τὸ ἔτος 1968, τὸ ΒΑ. τμήμά του διετηρεῖτο εἰς ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν. Τὸ πρὸς τὰ ΝΑ.

ὄριόν του παρέμεινε ἀσφές, καίτοι ὠρισμένοι λίθοι ἐκ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. ἐφαίνοντο νὰ ἀνήκουν εἰς τὸν τοῖχον τοῦτον. Ὁ ΝΑ. τοῖχος, πέραν ἐνὸς σημείου ὅχι πολὺ ἀπέχοντος ἀπὸ τῆς Α. γωνίας, εἶχε τελείως καταστραφῇ, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν θεμελίωσιν του. Ὁ ΒΑ. τοῖχος τοῦ προδομικοῦ χώρου LXIV τῆς μεγάλης τετραγωνικῆς αἰθούσης LXII ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἐξετείνετο πέραν τῆς γωνίας. Οὕτω ἀγνοοῦμεν εἰσέτι πῶς ἐξετείνετο πρὸς Α. ἡ Ἀνατολικὴ πτέρυξ τοῦ Ἀνακτόρου. Ἡ ἐξαφάνισις παντὸς νεοανακτορικοῦ στοιχείου μεταξὺ τοῦ τμήματος τοῦ δωματίου LXVII καὶ τοῦ χώρου LXIV ἔδωκε τὴν δυνατότητα νὰ γίνῃ εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἀποχωμάτωσις, ὁπότε ἀπεκαλύφθησαν ἐκτεταμένοι λιθοσωροὶ μεγάλων καὶ μικρῶν λίθων, οἵτινες ἐπλήρουν ὁλόκληρον τὸν χώρον εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ καθίσταται λίαν δυσχερὴς ἡ διάκρισις τῶν πραγματικῶν παλαιότερων τοίχων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ λίθοι εἶχον καταπέσει. Ἴσως μάλιστα πολλοὶ τῶν λίθων ἀνήκον εἰς τὸ πληρωτικὸν στρώμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐβασίσθησαν τὰ καταστραφέντα νεοανακτορικὰ διαμερίσματα. Ἄλλοι λίθοι εἶχον καταπέσει ἐκ τοῦ ΝΑ. τοίχου τοῦ προδομικοῦ χώρου LXIV. Βαθμηδὸν ἀνεφάνησαν παχεῖς μεγάλοι τοῖχοι μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Δ. πρὸς Α. καὶ κατέστη ἐμφανὲς ἐκ τῶν περισυλλεγομένων ὁστράκων ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐκτεταμένον παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίχωσις εἶχε γίνῃ κατὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης φάσεως τοῦ νέου ἀνακτόρου, ὁπότε διεμορφώθησαν τὰ νέα δάπεδα. Εἰς ἓν σημεῖον μάλιστα, ὅπου συνηγτῶντο τὰ θεμέλια τοῦ ΒΑ. τοίχου τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου, ἐγίνετο ἐκ τῆς ἐμπλοκῆς σύμφυσις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων. Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐδημιουργεῖτο μικρὸς χώρος, κατ' ἀρχὰς ἐκληφθεὶς ὡς μέρος ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ, ὅστις ἴσως συνείχετο μὲ τὸν μὴ εἰσέτι ἐρευνηθέντα χώρον, τὸν πλευρίζοντα πρὸς Α. τὸ ὑπὸ τὴν αὐλὴν ἀνακαλυφθὲν λοξὸν κτήριο μὲ τὸ ἐκ χαλικοσβέστου ὑψηλὸν δάπεδον. Ὁ χώρος ἦτο πλήρης ὁστράκων καὶ τεμαχίων ἀγγείων, τὰ ὁποῖα πάντα ἀνήκον εἰς τὴν παλαιοανακτορικὴν καὶ πρώτην νεοανακτορικὴν περίοδον. Ἀφθονὰ ἦσαν τὰ τμήματα κωνικῶν κυπέλλων καὶ ἡμισφαιρικῶν κυathίων μὲ λευκὴν διακόσμησιν ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους καὶ τὰ βαθέα ἄνωτα κωνικὰ κύπελλα. Μετὰ τούτων περισυνελέγη δισκοειδὲς κάλυμμα λύχνου μὲ προεξοχήν, προχοῖσκη, κυβικὴ ἀγνὺς μὲ τύπωμα σφραγίδος, φερούσης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τεκτονικὸν θέμα καὶ περιχέλωμα λευκοῦ κεκονιαμένου βωμοῦ ἢ τραπέζης προσφορῶν. Τὸ στρώμα τῶν ὁστράκων ἐξετείνετο καὶ πρὸς τὴν εἴσοδον δευτέρου διαμερίσματος, τοῦ Β, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη πλατὺ καὶ λίαν ἐπίμηκες. Εἰς συνεχῆς ἰσχυρὸς τοῖχος διῆκε κατ' εὐθεῖαν, ἐλαφρῶς καμπυλωμένην, γραμμὴν ἀπὸ τῆς εἰσόδου μέχρις ἀποστάσεως 12 περίπου μέτρων. Τὸ διαμέρισμα Β εἶχε δύο θύρας, μίαν πρὸς τὴν Β. γωνίαν κατὰ τὸν Β. τοῖχον καὶ τὴν ἄλλην κατὰ τὸ μέσον τοῦ Α. τοίχου. Τὸ ἀφθόνως ἐκ τῶν κάτω ἀναβλύζον ὕδωρ παρεχώλυνε τὴν συστηματικὴν ἐξερεύνησιν τοῦ δαπέδου. Πρὸς τὴν εἴσοδον ὁμῶς συνελέγη μέγα πλῆθος τε-

μαχίων ἀγγείων τῆς MM IIIB - YM IA περιόδου καὶ ἐπίσης τῆς παλαιονακτορικῆς, συναναμείκτων μὲ ἀφθονα ὀστᾶ ζώων. Ἀφθονα ἦσαν τὰ τεμάχια τῶν τριποδικῶν χυτρῶν, τῶν ἀμφορέων μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον, μικρῶν ἢ μεγάλων, τῶν κωνικῶν ἀώτων κυπέλλων, τῶν ὁποίων πολλὰ ἐξήχθησαν ἀκέραια. Μετὰ τούτων συνελέγησαν τμήματα πηλίνης ἐσχάρας μὲ λοξῶς κατευθυνόμενα ἐκατέρωθεν κεντρικοῦ ἄξονος δοκίδια, ὡς ἐπίσης λίθινον πλακίδιον μὲ διακοσμητικὰ βοθρία κατὰ κύκλους, συνδυαζόμενα μὲ χαρακτὰ γραμμίδια. Προέκτασις τοῦ ἐξέχοντος N. τοίχου τοῦ ὑπὸ τὴν ἐσωτερικὴν αὐλὴν κτίσματος ἐδημιούργει τὴν εἴσοδον πρὸς τὸ διαμερίσμα A, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο φρασσόμενον διὰ τοίχου, ἴσως παλαιότερου. Ἐκ τῆς N. παραστάδος τῆς εἰσόδου πρὸς τὸ B ἐξέφυγε μέγας κυβόλιθος ἀποφράξας τὴν εἴσοδον. Μετὰ τὴν ἐκτόπισίν του ἀνεφάνη τὸ κατώφλιον τῆς θύρας. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ A. τοίχου περισυνελέγησαν δισκοειδὲς πῶμα μὲ κομβίον ὡς λαβὴν ἐκ στικτοῦ μελανωποῦ λίθου, τμήμα ὀρθογωνίου τραπέζης προσφορῶν ἐξ ὁμοίου λίθου καὶ λαβὴ λίθινου σκεύους. Εἰς τὸ ἐπόμενον δωμάτιον Γ, τὸ ὁποῖον ἦτο κανονικώτερον καὶ πλατύτερον τοῦ διαμερίσματος B, εἶχον πέσει μεγάλα τμήματα κονιαμάτων, τινὰ ἐπικεκολλημένα ἀκόμη εἰς τὸ τοίχωμά των, ἐν μέγα εἰς κατακόρυφον θέσιν. Κατ' ἀρχὰς ἐπιστεύθη ὅτι ἀπεκολλήθησαν ἐκ τῶν τοίχων τοῦ δωματίου, ἀκολούθως ὅμως κατέστη σαφὲς ὅτι τὰ πλεῖστα κατέπεσαν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου, ὁμοῦ μετὰ τμημάτων παχέος δαπέδου ἐκ χαλिकासβέστου. Τὸ χρῶμα τῶν ἐπιχρισμάτων ἐποίκιλλεν ἀπὸ λευκοῦ εἰς ἐρυθρόν. Τμήματά τινα εἶχον τὰ χρώματα ταῦτα κατὰ ζώνας. Δὲν παρατηρήθησαν ὅμως ἄλλα διακοσμητικὰ ἢ παραστατικὰ θέματα. Λευκὰ καὶ ἐρυθρὰ κονιάματα περισυνελέγησαν καὶ εἰς τὸ τελευταῖον κατὰ σειρὰν διαμερίσματα. Σχετικῶς ὑψηλὰ εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ διαμερίσματος B συνελέγη ὑάλινον λεπτὸν δισκίον μὲ ἐπαργύρωσιν, πιθανῶς βυζαντινῶν χρόνων. Εἰς βαθυτέραν ἐπίχωσιν συνελέγη τεμάχιον τῆς σπογγώδους μάζης καὶ τμήμα ἀγγείου ἐκ μελανωποῦ λίθου. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῶν μεγάλων εἰς σειρὰν λίθων τοῦ N. ἐπιμήκους τοίχου, τοῦ ὁποίου ἡ N. πλευρὰ παραμένει εἰσέτι κεκαλυμμένη, συνελέγη τμήμα πολὺ μεγάλου ἀμφορέως μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον, ἄωτον κωνικὸν κύπελλον, τμήμα ἀγγείου ἐκ μελανωποῦ λίθου καὶ χαλκοῦν ὀρθογώνιον ἔλασμα μὲ κυρτὴν τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν, προφανῶς διὰ τὴν προσαρμογὴν εἰς σκεῦος, τοῦ ὁποίου ἀπετέλει τὴν λαβήν. Ὁ N. τοῖχος φαίνεται ὅτι διεσείσθη καὶ ἐκ τούτου ὑπέστη καμπύλωσιν κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος, ἴσως ἐκ τῆς πίεσεως τοῦ χώματος καὶ σχετικῆς καθιζήσεως. Πολλοὶ μεγάλοι λίθοι κατέπεσαν ἐκ τοῦ τοίχου τούτου ἐντὸς τῶν διαμερισμάτων.

Τὰ δύο διαμερίσματα Γ καὶ Δ ἐπεκοινώνουν πρὸς ἄλληλα δι' εὐρέος ἀνοίγματος. Ὁ μεταξὺ των διαχωριστικὸς τοῖχος εἶναι παχύς, ὡς καὶ ὁ μεταξὺ τῶν δωματίων B καὶ Γ. Δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ πλήρης ἐξερεύνησις τῶν διαμερισμάτων τούτων διότι τὸ κάτω στρώμα ἦτο λίαν λασπῶδες λόγῳ τοῦ συνεχῶς ἀναβλύζοντος ἐκ τῶν κάτω ὕδατος. Ἡ μελλοντικὴ του ἔρευνα προϋποθέτει

τὴν συνεχῇ ἀντλησιν τοῦ ὕδατος τούτου, ἡ ὁποία δὲν κατέστη νῦν δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἐλλείπει χρόνου καὶ μέσων. Ἀφθονα ὄστρακα καὶ τμήματα ἀγγείων ὑπῆρχον ἰδίως εἰς τὴν κατωτέραν ἐπίχωσιν καὶ τῶν δωματίων τούτων, πάντοτε χρονολογούμενα εἰς τὴν παλαιοανακτορικὴν, ἰδίᾳ ὅμως εἰς τὴν πρώτην νεοανακτορικὴν περίοδον, ὅποτε ἐπραγματοποιήθη ἡ πλήρωσις τῶν δωματίων. Τινὰ τῶν ὀστράκων, ὡς τινὰ περισυλλεγένητα εἰς τὴν προέκτασιν τῶν θεμελίων τοῦ ΝΑ. τοίχου τοῦ δωματίου LXVII, ἀνῆκον εἰς τὴν στιλπνὴν ΥΜ ΙΑ κεραμεικὴν μὲ ὠραίαν διακόσμησιν σκοτεινὴν ἐπὶ ἀνοικτοῦ. Λεπτὰ τινὰ ἐπιχρίσματα λίαν στιλπνὰ ἐρυθροῦ ἢ λευκοῦ χρώματος ἀνῆκον ἴσως εἰς ἐπιχρίστους βωμούς.

Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Δ συνελήγησαν κωνικὸν κύπελλον, τμήμα χονδροῦ λιθίνου ἀγγείου, διασφίζοντος τμήμα τῆς τοξοειδοῦς λαβῆς, καὶ δύο τεμάχια κυάθου ἐκ στικτοῦ λίθου. Πρὸς τὸ ΝΑ. ἄκρον τοῦ δωματίου Γ συνελήγη εὐμεγέθης, ἐπιμήκης νεολιθικὸς πέλεκυς ἐξ ὀφείτου λίθου, προφανῶς ἐκ τῶν ἐργαλείων ἐκείνων τὰ ὅποια εἶχον περισυλλεγῇ ὑπὸ τῶν Μινωιτῶν ἐκ τοῦ ὁροπεδίου τοῦ Καρυδίου, ὅπου ὑπάρχουν πολλοὶ νεολιθικοὶ οἰκισμοί. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ στρώματος τῶν κονιαμάτων εἰς τὸ διαμέρισμα Δ ἀνεφάνη τὸ διάβροχον στρώμα μὲ πλῆθος ὀστράκων καὶ τμημάτων ἀγγείων. Πολλὰ τῶν κονιαμάτων εἶχον ἀποκολληθῇ ἐκ τοῦ Α. τοίχου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κάτω στρώμα ἀνεκαλύφθη ἐκτεταμένον κονίαμα ἐρυθροῦ χρώματος, παρὰ τὸ ὅποιον περισυνελήγη βαθὺ κωνικὸν ἄωτον κύπελλον. Ἀνοιγμα θύρας κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Β. τοίχου ὠδήγει εἰς ἄλλο ἐσώτερον πρὸς Β. διαμέρισμα, τοῦ ὁποίου μόνον ἡ ΒΑ. γωνία ἀνεσκάφη, ἐπειδὴ ἐπὶ τούτου ἐπεκάθητο τὸ δωματίον LXVII (πίν. 352α), τοῦ ὁποίου ὁ ὀχέτος διέσχιζε τὸν χώρον τοῦ δωματίου. Πολὺ πλησίον τῆς εἰσόδου ταύτης ἀνεφάνη κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν ἄλλη εἴσοδος διὰ μέσου τοῦ Α. τοίχου τοῦ δωματίου Δ (πίν. 352β), ἥτις ἔφερε πρὸς εἶδος κόγχης, σχηματιζομένης διὰ γωνιουμένου παραλλήλου τοίχου. Ὡς ἐδείχθη ἀκολούθως, ἐπρόκειτο περὶ κλωβοῦ κλίμακος, ὅστις μετεσχηματίσθη εἰς κόγχην κατόπιν τῆς ἀποφράξεως τῆς πρὸς τὴν κλίμακα ἀγούσης διόδου. Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ Α. τοίχου τοῦ διαμερίσματος Ε ἀπὸ τῆς εἰσόδου μέχρι τῆς γωνίας ἀνεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς ἀγγείων, τῶν περισσοτέρων εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασιν, ὡς εὗρίσκοντο ἐντὸς τοῦ διαβρόχου στρώματος· πολλὰ τούτων ἦσαν ἀκέραια ἢ σχεδὸν ἀκέραια (πίν. 353α). Μεταξὺ τῶν περισυλλεγόντων ἦσαν μεγάλη γεφυρωτὴ προχοὴ πίθου τοῦ ἀνοικτοῦ τύπου — jar — μὲ ἰσχυρὰς στολιδώσεις εἰς τὴν κυρτουμένην ἐπιφάνειαν. Τὰ κυριώτερα τῶν λοιπῶν ἦσαν τὸ ἄνω μέρος μεγάλου ἀμφορέως μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον, τέσσαρα ἄλλα εὐμεγέθη ἀγγεῖα, ὑψηλὸν κωνικὸν σκεῦος μὲ ἐξέχουσιν κύκλω βάσιν, βαθέα ἄωτα κωνικά κύπελλα, κάτω τμήμα εὐμεγέθους ἀμφορέως, τμήμα παρειᾶς στάμνου μὲ τοξοειδεῖς λαβὰς καὶ στενὸν περιχέλωμα καὶ ἄλλης πλατυτέρας μὲ πλατὺ περιχέλωμα, ἡμισφαιρικὴ κύαθος στιλπνὴ μὲ διακόσμησιν σπειρῶν, κολουροκωνικὸν σκεῦος παχὺ τρητόν, ἴσως ἐκ ρυτοῦ, γαστροειδὲς μελαμβαφὲς κύπελλον μὲ

ἐξέχουσαν κύκλω βάσιν, τμήματα ἄλλων ἀμφορέων μὲ ἑλλειπτικὸν στόμιον, τεμάχιον κυάθου μὲ καστανερόθρους ἑλικας, ἄλλα τεμάχια σκύφων καὶ κυάθων, ἕτερα χαρακτηριστικὰ ΥΜ ΙΑ ὄστρακα ἢ τεμάχια ἀγγείων μὲ κλαδίσκους, φυλλίδια, σπείρας κλπ., τμήματα λεκανίδων, πρόχων καὶ λοπαδίων, ἐνὸς μὲ ἰσχυρῶς ἐκκλίνον χεῖλος, προχοῇ ἴσως ἀσκοῦ ἐκ μελανοῦ πηλοῦ, μικκύλον λοπάδιον, ἄωτος κύαθος μὲ σκοτεινὴν ἐπὶ ἀνοικτοῦ διακόσμησιν ἐρπυζόντων βλαστῶν, ἄλλος εἰς τμήμα διασφζόμενος μὲ σπείρας καὶ στολιδωτὴν γραπτὴν διακόσμησιν, ὡς καὶ τμήμα σκύφου μὲ συνδεομένης σπείρας διὰ παχειῶν ταινιῶν, ὑψηλὸν μόνωτον κύπελλον, κάτω μέρος ἀμφορίσκου μὲ ἀκιδωτὴν ἀπόφυσιν, τμήματα χυτρῶν ἀπλῶν ἢ τριποδικῶν κλπ. Μετ' αὐτῶν περισυνελέγησαν ἀγνῶτες τοῦ ἀμφικύρτου δισκοειδοῦς, τοῦ πυραμιδικοῦ καὶ τοῦ παραλληλεπίπεδου τύπου καὶ τμήματα λιθίνων σκευῶν, ὡς λοπάδος μὲ πρόχυσιν ἐκ λευκάζοντος λίθου, λεπτοῦ ἀγγείου ἐξ ὁμοίου λίθου, σφαιρικός τριπτήρ καὶ τμήμα ἐτέρου ὡς καὶ γωνία ἐπίπεδου ὀρθογωνίας τραπέζης προσφορῶν μὲ ὀρθογώνιον χαμηλὸν πῶδα ἐκ μελανωποῦ λίθου. Κατὰ τὴν Α. γωνίαν, εἰς τὸν Α. τοῖχον, ἀνεφάνη ἀνοιγμα, τὸ ὁποῖον ὠδήγει εἰς χῶρον ὑπὸ τὴν παρακειμένην κλίμακα. Ὡς ἐδείχθη, ἐκεῖ ἦτο ὁ θάλαμος τῆς ὑπὸ τὴν κλίμακα ἀναβλυζούσης πηγῆς. Πράγματι ἡ ὀπισθεν τοῦ Α. τοίχου ἀνακαλυφθεῖσα κλιμακίς (πίν. 353β), κατερχομένη ἐκ Β. καὶ διασφζούσα εἰσέτι τέσσαρας βαθμίδας, ὠδήγει εἰς τὸ ὑπὸ τὴν τελευταίαν βαθμίδα διὰ λιθίνου ἀγωγοῦ ἐκρέον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀπεταμιεύετο ἀρχικῶς, ὡς φαίνεται, εἰς τὸν ὀρθογώνιον χῶρον τῆς σχηματιζομένης κόγχης, μέχρι τοῦ ἐξέχοντος κατὰ τὸ ἀνοιγμα θύρας κατωφλίου ἐξ ἐπιμήκους παρολίου. Εἰς πῆλινος κάδος, πιθανῶς σκεῦος ἀντλήσεως τοῦ ὕδατος, ἀνευρέθη ἐπὶ τῆς τρίτης ἐκ τῶν κάτω βαθμίδος. Ἡ ἐγκατάστασις ἐνθυμίζει τὸ κατὰ τὴν Ν. γωνίαν τῆς κεντρικῆς αὐλῆς τοῦ νέου ἀνακτόρου ὑπάρχον κτιστὸν ἐντὸς θαλάμου φρέαρ. Εἰς ἄνω ἐπίχωσιν κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς κόγχης περισυνελέγη πούς σκεύους ἐκ πρᾶσινωποῦ λίθου. Εἰς δευτέραν φάσιν ἡ κρήνη μετεσχηματίσθη εἰς κόγχην μὲ ὑψηλὸν θρανίον κατὰ τὸ βάθος, ἔχον πιθανῶς βαθμίδα πρὸ αὐτοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκεν ἐκφυγὼν τῆς θέσεώς του ἐπιμήκης πελεκητὸς λίθος. Φράγμα στερεῶς οἰκοδομηθὲν ἔκλεισε τὴν πρόσβασιν πρὸς τὴν κλίμακα. Ἀγνοοῦμεν ἂν ἡ μετασκευὴ ὠφείλετο εἰς διάφορον χρῆσιν τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος, ἴσως συγκεντρουμένου εἰς τὴν δεξαμενὴν καὶ ἀντλουμένου ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ ποδίου, ἢ ἂν ὁ μετασχηματισμὸς εἰς κόγχην ὠφείλετο εἰς θρησκευτικούς λόγους. Δὲν ἀνευρέθησαν ὅμως εἰς τὴν περιοχὴν ταύτης ἀντικείμενα τελετουργικῆς χρήσεως. Οἱ ἀναβαθμοὶ τῆς κόγχης πάντως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, λόγῳ τοῦ ὕψους των, ὡς βαθμίδες κλίμακος ἀνερχομένης πρὸς Α.

Εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς Δ. εἰσόδου τοῦ δωματίου, ὅπου εἶχε πέσει πελώριος ὀγκόλιθος, περισυνελέγη ἀπιοειδὴς προχοῖσκη μὲ στρογγύλον στόμιον, ἄωτα κωνικὰ κύπελλα καὶ χαρακτηριστικὰ καμαραῖκα ὄστρακα, ὡς ἐπίσης τεμάχια

σκεύους ἐκ μελανωποῦ λίθου. Ὁ Β. τοῖχος συνέχιζε τὴν πρὸς Ἀνατολὰς πορείαν τοῦ ὑπὸ τὸ ἐκ χαλिकासβέστου δάπεδον τοῦ δωματίου LXVII, κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι ἀπεκόπησαν εἰς τὸ ἀπαιτούμενον ὕψος. Εἰς τὴν ἐπὶχώσιν τοῦ Α. τοίχου περισυνελέγη κυρτὸς ὁδὸς κάπρου. Παρὰ τὸν Ν. τοῖχον τοῦ δωματίου περισυνελέγησαν χαρακτηριστικὰ ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ ὄστρακα — ἐν μὲ σπεῖραν — καὶ μέγα τεμάχιον κισήρεως.

Ἐξω τοῦ μακροῦ Ν. τοίχου τῶν δωματίων, εἰς ἐπιφανειακὸν στρῶμα, περισυνελέγησαν πλακιδίων τριγωνικὸν φλεβωτοῦ μαρμάρου, ἴσως ἐξ ὀρθογωνίας τραπέζης προσφορῶν, διάφορα ὄστρακα τῆς ΥΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ περιόδου, ἐλίσσομένη λαβὴ πηλίνου ἀγγείου καὶ λεπίς ὀψιανοῦ. Ἐξω τοῦ Δ καὶ πρὸς Α. τούτου συνελέγησαν τμῆμα πηλίνης λεκανίδος μὲ λαβὴν τοξοειδῆ, ἐπιπεδουμένην πλευρικῶς, ὄστρακον μὲ χαρακτὸν βέλος, τμῆμα παχέος ἀγγείου, ἴσως λεκανίδος, ἐκ λευκάζοντος λίθου καὶ σφαιρικὸς τριπτῆρ. Νοτίως τῆς κόγχης εἰς μικρὸν βάθος περισυνελέγη πρόχυσις λοπάδος ἢ λεκανίδος ἐκ λευκάζοντος λίθου. Ἀμέσως ΝΑ. τοῦ δωματίου LXVII, εἰς στρῶμα συνεχόμενον ἐκείνου τὸ ὅποιον κατὰ τὸ ἔτος 1968 ἀπέδωσε μέγαν ἀριθμὸν παλαιοανακτορικῶν ὀστράκων, ἀποτελούντων εἶδος ἀποθέτου, περισυνελέγη ὑψηλὸν ποτήριον τοῦ τύπου tumbler, κοσμούμενον μὲ ἐρυθρὰς ταινίας, ὡς καὶ τμῆμα πηλίνου δισκοειδοῦς καλύμματος πυξίδος μὲ κεντρικὴν ὀπὴν δι' ἱμάντα ἀνελκύσεως, κοσμουμένου δι' ὀμοκέντρων δακτυλίων.

ΣΠΟΡΑΔΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΦΡΑΞΙΣ

Εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ περιβάλλοντος χώρου καὶ ἐκ τῶν λιθοσωρῶν συνελέγησαν ποικίλα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐξαχθῆ κατὰ τὴν καλλιέργειαν. Μεταξὺ τούτων εἶναι ἄξια σημειώσεως τμῆμα παχέος λιθίνου λευκάζοντος ἀγγείου, ἀγνῶθες ποικίλων σχημάτων, ὡς καὶ πηλίνη κεφαλὴ κερασφόρου ζώου, ταύρου ἢ αἰγᾶγρου, ἴσως ἐξ ἀγγείου μὲ πλαστικὴν προχόην· ἂν τὰ κέρατα ᾗσαν αἰγάγρου, θὰ ἀπετέλουν τὴν λαβὴν τοῦ ἀγγείου, ὡς εἰς ἄλλα σκεύη ἐκ Παλαικά-κάστρου καὶ Ζάκρου.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκρύβησαν τὰ ἐξαχθέντα ὄστρακα, ὅσα δὲν ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ μετακομισθοῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου πρὸς μελέτην, καταχωσθέντα καθ' ὁμάδας μὲ ξυλίνας προσδιοριστικὰς δέλτους, πλησίον τοῦ χώρου ἔνθα ἀνεκαλύφθησαν. Ὡς συνήθως, μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας, τὰ εὐαίσθητα τμήματα, ἰδίως τῶν δαπέδων, κεκονιαμένων θρανίων ἢ κλιμακίδων, ἐπροστατεύθησαν, ἐπικαλυφθέντα διὰ φύλλων νάυλον καὶ κατόπιν διὰ κοσκινισθέντος χώματος. Ἡ περίφραξις τοῦ χώρου, διευρυνθεῖσα ἀναλόγως, ἀποκατεστάθη μὲ εἰσοδὸν παρὰ τὴν ΒΑ. εἰσοδὸν τοῦ Ἀνακτόρου. Πάντα τὰ σημαντικὰ εὐρήματα μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου πρὸς ἀποκατάστασιν, κατὰτάξιν καὶ συστηματικὴν ἐκθεσιν.

18. ΜΙΚΡΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΙΣ ΚΡΗΤΗΝ

(Πίν. 354 - 355)

Διὰ τῆς διατεθείσης ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1970 συνολικῆς πιστώσεως δραχμῶν 20.000 ἐξετελέσθησαν ἐργασίαι ἐπείγουσῶν ἀνασκαφῶν καὶ περισυλλογῆς ἀρχαίων ἀντικειμένων μὲ ἐξαιρετικῶς σημαντικὰ ἀποτελέσματα, σωθέντων καὶ περιελθόντων εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου πλείστον εὐρημάτων μεγάλου ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας Κρήτης.

Οὕτω ὑπὸ τῆς ἐπιμελητρίας δίδος Ἀ. Λεμπέση ἡρευνήθησαν ἐντὸς τοῦ χωρίου Ἀρχανῶν καὶ εἰς σημεῖον κείμενον μακρὰν τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν τμημάτων τοῦ ἀρχαίου οἰκισμοῦ οἰκοδομικὰ στρώματα τῆς ΜΜ ΙΙΙ, ΥΜ Ι καὶ ΥΜ ΙΙΙ περιόδου. Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν ἀπέδωκεν, ὁμοῦ μετὰ χαρρακτηριστικῆς κεραμεικῆς ἀκεραίων κυπέλλων, ἐν μοναδικῶν πῆλινον ὁμοίωμα ὀλοκλήρου οἰκίας τῶν χρόνων ἀκμῆς τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ μὲ πολλὰς λεπτομερείας, ὧν τινες ὅλως νέαι, ὡς ὁ ἐπὶ δοκῶν στηριζόμενος ἐξώστης καὶ ἡ ἐπὶ τῆς στέγης κιονοστοιχία διὰ τὴν στήριξιν πιθανῶς ἐλαφρᾶς σκεπῆς ἐκ καλάμων ἢ κληματαριᾶς. Δηλοῦνται ἐπίσης παράθυρα, εἴσοδος μετὰ θωρακίου καὶ κίονος, ἐσωτερικαὶ παραστάδες, κλιμακοστάσιον καὶ φωταγωγός. Οὕτω λαμβάνομεν διὰ πρώτην φοράν πλήρη γνῶσιν τῆς ἀστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς μινωικῆς Κρήτης περὶ τὸ 1600 π.Χ. Τὸ ὑπερκείμενον στρώμα τῆς ΥΜ Ι φάσεως, ὅπερ περατοῦται διὰ καταστροφῆς ἐκ πυρός, ἀπέδωκε δύο ἀκεραίας πινακίδας τῆς γραμμικῆς Α καὶ δύο μεγάλα τεμάχια ὀπισθόγραφα ὡς καὶ τινα μικρότερα, ὁμοῦ μὲ κεραμεικὴν τοῦ ρυθμοῦ χλωρίδος. Ἡ ἐπιμελὴς στρωματογραφία διεπίστωσε τὰ ἀντίστοιχα οἰκοδομικὰ λείψανα τῶν δύο φάσεων καὶ ἄνωθεν τούτων ἐν στρώμα «ἀνακαταλήψεως» τῶν ΥΜ ΙΙΙ χρόνων.

Ὑπὸ τοῦ ὑπογεγραμμένου ἡρευνήθη ἀκανόνιστον λάξευμα, μεγ. μήκους 5.20 μ., μεγ. πλάτους 3.46 μ. καὶ μεγ. βάθους 2.80 μ., μετὰ χαμηλοῦ τειχίου ἐκ τριῶν δόμων ἐξ ἀδρῶς πελεκητῶν λίθων κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν εἰς θέσιν Κακὸ-σκαλο μεταξὺ Ἀρχανῶν - Γιούκτα. Ὁ χῶρος ἀπέδωκεν ἀφθονα παλαιονακτορικὰ ὄστρακα, τμήματα γεφυροστόμων ἀγγείων, πίθων κλπ. ὡς καὶ λιθίνων γουρνῶν καὶ τριπτήρων καὶ ἐν σχεδὸν ἀκέραιον προχοῖδιον τοῦ τύπου τῶν γαλακτοδοχείων. Πιθανῶς πρόκειται περὶ δεξαμενῆς ὕδατος (ὡς

δεικνύουν οἱ μετὰ κονιαμάτων λίθοι καὶ σημεῖα τῆς δράσεως τῶν ὑδάτων ἐπὶ τοῦ νοτίου τοιχώματος τοῦ μαλακοῦ βράχου), εἰς ἣν κατωλίσθησεν ὑλικὸν ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου συγχρόνου οἰκισμοῦ, τοῦ ὁποίου παρετηρήθησαν πέριξ καὶ ἄλλα λείψανα καὶ τοῖχοι.

Τμήμα παρίνου λύχνου καὶ τμήματα πίθων ΥΜ Ι χρόνων περισυνελέγησαν ἐκ θέσεως Ἀρμιᾶ ἢ Κανόνια παρὰ τὴν Π ρ α σ ά ν, βορείως τῆς θέσεως, ὅπου εἶχον ἀνασκαφῇ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Πλάτωνος οἰκίαι τῆς αὐτῆς περιόδου. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ μιᾶς ἀκόμῃ ἐπαύλεως.

Ἐκ τυχαίως ἀνακαλυφθέντος λαξευτοῦ, θαλαμοειδοῦς ΥΜ ΙΙΒ τάφου παρὰ τὰ Π ρ ε β ε λ ι α ν ά, μεταξὺ Ἀγίου Θωμᾶ καὶ Μεγάλης Βρύσης Ἡρακλείου εἰς θέσιν Ἀνεμόμυλος, περισυνελέγησαν δύο ἀκέραιαι κιβωτιόσχημοι λάρνακες, ὧν μία (πίν. 354α) μεῦράν διὰ διακόσμησιν πτηνῶν ἐκατέρωθεν φοινικοειδοῦς καὶ σπειρῶν εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευράν, ἡ δὲ ἄλλη μεῦ ζεύγη ἀντωπῶν πολυπόδων καὶ ἄργοναυτῶν, τρίτῃ λάρναξ ἀκόσμητος εἰς τεμάχια, ὡς καὶ τινὰ μικρὰ ἀγγεῖα (κύλιξ μόνωτος, «θήλαστρον», δύο προχοῖδια, λεκανίδιον, δύο κύπελλα μόνωτα καὶ ἓν ἄωτον) καὶ ψῆφοι λίθιναι καὶ ἐκ μάζης.

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν πλησίον τοῦ Μετοχίου Κ α λ ο ῦ παρὰ τὸ χωρίον Κυπαρίσσι, εἰς θέσιν Τραπεζά, ἀνευρέθησαν δύο τάφοι λαξευτοὶ θαλαμοειδεῖς ἀκανονίστου σχήματος (τρίτῃ κοιλότης ἀπεδείχθη κατὰ τὴν ἔρευναν φυσικῇ). Περισυνελέγησαν ὑπὸ τῆς ἐπιμελητρίας δίδος Ἀ. Λεμπέση ἐκ μὲν τοῦ ἐνὸς τάφου (Α) τέσσαρες λάρνακες κιβωτιόσχημοι μετὰ πώματων (αἱ τρεῖς ἀκόσμητοι καὶ ἡ τετάρτη μεῦ κυματοειδεῖς καθέτους ταινίας) καὶ τμήματα, μιᾶς ἀκόμῃ, ἐκ δὲ τοῦ ἐτέρου (Β) μία λάρναξ κιβωτιόσχημος μετὰ πώματος καὶ κυματοειδῶν ταινιῶν. Ἐκ τοῦ τάφου Α προῆλθον ἐπίσης μικρὰ τινὰ ἀγγεῖα (ψευδόστομος ἀμφορεὺς καὶ προχοῖδια), ὡς καὶ ἐξαίρετος σειρὰ περιδεραιῶν ἐκ ψήφων ὑλομάζης ποικίλων σχημάτων καὶ καλῆς διατηρήσεως (πίν. 354β). Ὁ τάφος Β ἀπέδωκε δύο ψευδοστόμους καὶ κύλικα εἰσηγμένην ΥΕ ΙΙΒ. Τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα εἶναι σύγχρονα πρὸς αὐτὴν.

Εἰς τὸ Γ ά ζ ι, δυτικῶς τοῦ Ἡρακλείου, ἐντὸς τοῦ χωρίου ἀνευρέθη κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1970 λάξευμα, ἐκ τοῦ ὁποίου περισυνελέγη λάρναξ κιβωτιόσχημος μετὰ πώματος, ἔχουσα διακόσμησιν («βράχων»), ροδάκων καὶ (ἐπὶ τοῦ πώματος) φοινικοειδοῦς, ὡς καὶ μικρὰ ὁμάς ἀγγείων (πεπιεσμένος ψευδόστομος, μόνωτον ποτήριον, λεκανίδιον, δύο θυμιατήρια) ΥΜ ΙΙΒ χρόνων. Ὁμοῦ εὑρέθησαν τρεῖς χαλκοὶ κρίκοι, ὡς καὶ τμήματα τριχολαβίδος καὶ μικροῦ ὀστεῖνου πυθμένου πυξίδος.

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν Γ ά ζ ι, ἀλλ' εἰς ἕτερον σημεῖον, νοτίως τῶν πηγῶν τοῦ Ἀλμυροῦ εἰς θέσιν Μετόχι Σκαφιδαρᾶ, ἐπὶ τῆς νέας ἐθνικῆς ὁδοῦ, ἀνεκαλύφθη τὸν Ἰούνιον τοῦ 1970 θαλαμοειδὴς λαξευτὸς τάφος τῶν ΥΜ ΙΙΒ

χρόνων, ἐκ τοῦ ὁποίου περισυνελέγησαν τέσσαρες λάρνακες. Μία ἐξ αὐτῶν διακοσμεῖται μὲ σειρὰν παπύρων, ἑτέρα μὲ φοίνικας (πίν. 355α), ἡ τρίτη μὲ ἐρυθρὰς ταινίας, ἡ δὲ τετάρτη φέρει ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς μιᾶς μακρᾶς πλευρᾶς παράστασιν πλοίου, προφανῶς συμβόλου τοῦ ταξιδίου τοῦ νεκροῦ πρὸς τὰς νήσους τῶν μακάρων. Πρόκειται περὶ «μακρᾶς νηὸς» μετ' ἐμβόλου, ὑψηλῆς πρύμνης, πηδαλίου καὶ σχηματικῶς δηλουμένου τριγωνικοῦ ἱστίου, ἄνευ δηλώσεως τῶν ἐρετῶν. Εἶναι ἡ πρώτη μεγάλῃς κλίμακος παράστασις πλοίου εἰς τὴν κρητομυκηναϊκὴν τέχνην. Ὁμοῦ ἀνευρέθησαν ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, πρόχοι, κύλιξ, μόνωτα ποτήρια καὶ κύπελλα.

Παρὰ τὸ χωρίον Κ ρ ο υ σ ῶ ν α ς εἰς θέσιν Χαλέπα ἀνεκαλύφθη παιδικὴ ταφὴ ἐντὸς πίθου συνοδευομένη διὰ τριῶν μικρῶν ἀγγείων (ἐνὸς προχοῖδίου μὲ διακόσμησιν τριγωνιδίων εἰς τοὺς ὤμους, ἑτέρου μὲ σωληνοειδῆ πρόχυσιν καὶ περιέργου τριπλοῦ ἀγγείου, πιθανῶς κέρνου, ἐκ τριῶν συνηγμένων ἀγγειδίων μετὰ ποδῶν, ἀλλ' ἐλλιποῦς), ἐνὸς κυπέλλου, ψήφων τινῶν σφαιρικῶν ἐκ μέλανος λίθου καὶ τμήματος περόνης. Ταῦτα ἀνήκουν εἰς τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους.

Ὑπὸ τῆς ἐπιμελητρίας δίδος Ἀ. Λεμπέση ἀνεσκάφη μικρὸς τάφος λαξευτός, θαλαμοειδής, μετὰ δρόμου, εἰς τὸ προάστειον Μ α σ τ α μ π ᾶ ς Ἡρακλείου (ὁδοὶ Δαμασκηνοῦ καὶ ΕΟΚ), ὅστις ἀπέδωσε τεφροδόχους κάλπας, ἀμφορεῖς, πρόχους καὶ σκύφους ὡς καὶ δύο πήλινα εἰδώλια ἵππων. Ἡ κεραμικὴ ἄρχεται ἀπὸ τῶν πρωτογεωμετρικῶν χρόνων καὶ φθάνει μέχρι τῶν ὑστερογεωμετρικῶν καὶ πρωίμων ἀνατολιζόντων (πίν. 355β). Ἡ εἴσοδος ἐκλείετο διὰ πλακὸς καὶ λίθων. Ταφαὶ εἶχον γίνεαι καὶ εἰς τὸν δρόμον.

Ἐκ Γ ὁ ρ τ υ ν ο ς περισυνελέγη εἰς τὴν αὐτόθι συλλογὴν γνωστὸν ἄγαλμα, ὕψους 2.10 μ., ἐκ μαρμάρου, ρωμαϊκῶν χρόνων, παριστάνον γυναῖκα ἱματιοφόρον, καλῆς τέχνης, ἀλλ' ἀκέφαλον. Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο φέρει ἐπὶ τῆς συμφοῦς στρογγύλης πλίνθου ἐπιγραφὴν ΕΙΣΙΔΟΤΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΠΟΙΕΙ (βλ. Guarducci, I. C. IV, σ. 362, ἀριθ. 344, ὅπου ἀνακριβῶς ἀναφέρεται ὡς εὗρισκόμενον εἰς Ἡράκλειον).

Εἰς τὴν Μ ί λ α τ ο ν περισυνελέγη κεραμικὴ «terra sigillata» καὶ πήλινος λύχνος μὲ ἐρωτικὴν σκηνήν, ἐξ οἰκίας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀνακαλυφθείσης ἐντὸς τοῦ χωρίου παρὰ τὴν θάλασσαν.

Ἐκ Σ η τ ε ί α ς μετεφέρθη καὶ κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀγίου Νικολάου μερίμνη τῆς ἐπιμελητρίας δίδος Ἀ. Λεμπέση στήλη ἐξ ἐντοπίου μαρμάρου εἰκονίζουσα πολεμιστὴν μὲ δόρυ καὶ ἀσπίδα. Ἡ στήλη σχηματίζει παρα-

στάδας ἑκατέρωθεν καὶ λήγει ἄνω εἰς ἀέτωμα. Τὸ ἔργον, ἀσφαλῶς ἐπιτύμβιον, ἀνήκει ἴσως εἰς τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα, χρήζει ὅμως εἰσέτι μελέτης. Προέρχεται ἐξ Ἰ τ ά ν ο υ (Ἐρημουπόλεως).

Ἑλληνικὴ ἐπιγραφή περισυνελέγη ἀπὸ τὸ Ἴ ν ι Ἡρακλείου.

Ἐκ τῆς αὐτῆς πιστώσεως ἐξετελέσθη ἡ ἐπίχωσις τοῦ ἀνασκαφέντος τὸ 1969 ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Στυλ. Ἀλεξίου τάφου παρὰ τὸν Λιμένα Κνωσοῦ, πρὸς ἀποφυγὴν ἀτυχήματος, ὡς καὶ ἡ φωτογράφησις καὶ σχεδιάσις τῶν εὐρημάτων, δημοσιευθέντων ἤδη εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα (1970, σ. 1 - 12), ἐπίσης δὲ ἡ σχεδιάσις τοῦ ὀρθογωνίου θολωτοῦ τάφου τῆς Γόρτυνος τοῦ ἀνασκαφέντος ὑπὸ τῆς ἐπιμελητρίας πέρυσι.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

(Πίν. 356 - 404)

Α. ΕΠΑΝΩ
ΑΡΧΑΝΕΣ

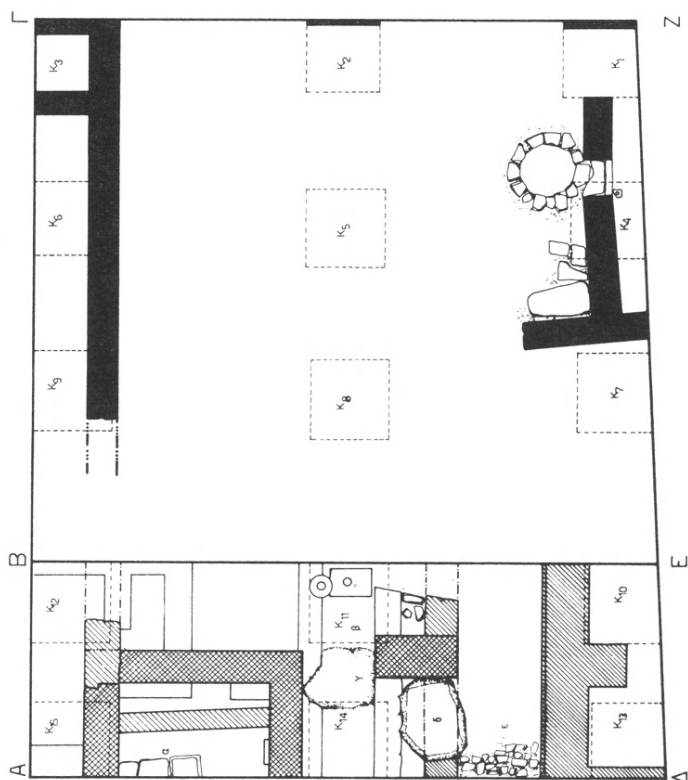
Χάρις εἰς τὴν μικράν, ἀλλ' ἔγκαιρον οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ προσωπικὴν συμπαράστασιν τοῦ Προέδρου τῆς Περιγηγητικῆς Λέσχης Ἀρχανῶν κ. Ἑμμ. Καλοχριστιανάκη καὶ εἰς τὴν ἀπαράμιλλον ἐργατικότητα τοῦ τεχνίτου τοῦ Μουσείου Γ. Ἡλιάκη καὶ τῶν φυλάκων Ἀρχανῶν Ἑλ. Συναδινάκη καὶ Γ. Ἀγαπάκη, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν θερμὰς εὐχαριστίας, ἐνετοπίσθη εἰς τὸ χωρίον Ἐπάνω Ἀρχάνες σημαντικὸν κέντρον τοῦ μινωικοῦ βίου καὶ διεσώθη ἀντικείμενον σπανίας ἀρχαιολογικῆς ἀξίας. Πολύτιμος ὑπῆρξε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς χρονολογικῆς ταξινομήσεως τῆς κεραμεικῆς ἢ συμπαράστασις καὶ ἡ βοήθεια τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Στ. Ἀλεξίου, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμότατα¹.

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν οἰκοδομικῶν πεδίων εἰς τὸ οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Κων. Γ. Καλπαδάκη, εἰς τὴν θέσιν Τζαμί τῶν Ἐπάνω Ἀρχανῶν καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Γ. Καπετανάκη, ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τοίχων καὶ ἀξιόλογος κεραμεική. Εἰς τὸ οἰκόπεδον ἐκτάσεως 160 τ.μ. εἶχον ἀνοιχθῇ 15 οἰκοδομικὰ πέδιλα, διαστ. 1.50×1.50 μ., τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων ἐφθανον εἰς βάθος 4 μ. ἀπὸ τοῦ κρασπέδου τῆς ὁδοῦ, λόγῳ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Εἰς τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ διάνοιξις τῶν οἰκοδομικῶν πεδίων, προστίθεται καὶ ἡ καταστροφή, ἡ προκληθεῖσα ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ὑπογείου χώρου κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ οἰκοπέδου. Αὐτὸ τὸ τμήμα, τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει ἑκτασιν 47 τ.μ., ἡρευνήθη συστηματικῶς, λόγῳ τοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον παρουσίαζον τὰ λείψανα τῶν τοίχων καὶ ἡ ἀναμοχλευθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως κεραμεική. Τὸ πρὸς Α. ὄριόν του ἀποτελεῖ ὁ τοῖχος τοῦ συγχρόνου ὑπογείου (σχέδ. εἰκ. 1). Ἡ ἀνασκαφικὴ ἐξερεύνησις ὁλοκλήρου τοῦ οἰκοπέδου ἦτο ἀδύνατος λόγῳ ἐλλείψεως τῶν σχετικῶν πιστώσεων, τοῦ κινδύνου καταρρεύσεως τῶν παρακειμένων οἰκιῶν καὶ τῆς κακοκαιρίας, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας

1. Αἱ φωτογραφίαι τῶν ἀντικειμένων ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ φωτογράφου τοῦ Ἡρακλείου κ. Γ. Ξυλούρη. Τὰ σχέδια ἐξεπονήθησαν ὑπὸ τῆς ἀρχιτέκτονος κ. Χρ. Μπασιούδη-Τζομπανάκη ἐπὶ τῇ βάσει μετρήσεων γενομένων ὑπὸ τῆς ὑποφαινομένης, λόγῳ ἐλλείψεως ἀρχιτέκτονος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς.

ΕΠΑΝΩ ΑΡΧΑΝΕΣ 1970

οἰκοπέδον Κ. Καλπαδάκη

Εἰκ. 1. Γενικὴ κάτοψις τοῦ διερευνηθέντος οἰκοπέδου μετὰ τῶν ἀποκαλυφθέντων ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων.

ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα διεκόπη ἐπανειλημμένως. Τὰ κεντρικὰ πέδιλα ἡρευνήθησαν κατὰ τὸ 1971. Ἐκρίθη ὅμως σκόπιμον νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν τὰ πορίσματα καὶ αὐτῆς τῆς ἐρεῦνης. Ἐπειδὴ εἰς τὰ περισσότερα ἐκ τῶν οἰκοδομικῶν πεδίων εἶχον προκληθῇ σημαντικαὶ ζημίαι, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἐλάχιστα μόνον τμήματα ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων τοίχων κατέστη δυνατόν νὰ ἀποτυπωθοῦν, δὲν σημειώνομεν ταῦτα εἰς τὸ παρὸν γενικὸν σχέδιον εἰκ. 1. Μελλοντικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ, καθ' ὅσον ὁ χῶρος ἐκαλύφθη δι' ἐλευθέρας πλακὸς ἐκ σιμέντου, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως ὅτι θὰ ἀπαλλοτριωθοῦν αἱ πρὸς Β. καὶ πρὸς Δ. τοῦ οἰκοπέδου εὐρισκόμεναι οἰκίαι. Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐνδείξεις ὁδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι κάτωθι τῶν δύο τούτων οἰκιῶν ἐκτείνεται τὸ σημαντικώτερον τμήμα τῶν ἐπιστημανθέντων μινωικῶν οἰκισμῶν.

Πλὴν τῶν προϊστορικῶν στρωμάτων, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω, διεπιστώθη ἡ παρουσία στρώματος ἑλληνιστικῶν χρόνων, εἰς βάθος 1.50 μ. ἐκ τοῦ κρασπέδου τῆς ὁδοῦ. Τοῦτο ἡρευνήθη κατὰ τὸ Α. τμήμα τῆς Νοτίας καὶ τῆς Βορείου πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου, ὅπου ἦτο ἀναγκαία ἡ ἄμεσος τοποθέτησις σιμεντοδοκῶν διὰ τὴν στερέωσιν τῶν τοίχων τῶν παρακειμένων οἰκιῶν. Παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν εὐρέθησαν τρεῖς τοῖχοι οἰκίας (σχέδ. εἰκ. 1). Ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ἔχοντος φορὰν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. ὑπάρχει κατώφλιον θύρας μὲ πλακοειδῆ λίθον ἔχοντα κοιλότητα διὰ τὸν στροφέα της. Ἡ θύρα ὁδηγεῖ πρὸς Β. εἰς πλακίστρωτον χῶρον, αὐτὴν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ πρὸς Ν. εἰς δωμάτιον, τὸ ὁποῖον θὰ πρέπει νὰ ἐκτείνεται κάτωθι τῆς πρὸς Ν. παρακειμένης συγχρόνου οἰκίας (πίν. 356α). Τὸ πρὸς Α. ὄριον τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ δωματίου ἀποτελεῖ ὁ ἐντὸς τοῦ οἰκοδομικοῦ πεδίου 1 ἐν μέρει ἀποκαλυφθεὶς τοῖχος. Τμήματα συγχρόνων πρὸς αὐτὸν τοίχων καὶ τῆς ἰδίας φορᾶς εὐρέθησαν ἐντὸς τῶν οἰκοδομικῶν πεδίων 2 καὶ 3. Ἡ μεταξὺ τῶν πεδίων ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου θὰ δείξῃ, ἐὰν τὰ ὡς ἄνω τμήματα ἀνήκουν εἰς μίαν οἰκίαν ἢ εἰς περισσότερας. Τὸ πρὸς Δ. ὄριον τῆς οἰκίας ὀρίζεται ἕτερος τοῖχος, ἔχων φορὰν ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ὁ ὁποῖος εἰς ἀπόστασιν 2.30 μ. ἀπὸ τοῦ νοτίου ὁρίου τοῦ οἰκοπέδου ἔχει καταστραφῇ (πίν. 356α). Οὕτω παραμένει ἄγνωστος ἡ συνολικὴ ἔκτασις τῆς αὐλῆς, ἡ ὁποία ἦτο ἐστρωμένη ἐκ μεγάλων πλακοειδῶν λίθων (πίν. 356β). Οἱ τοῖχοι τῆς οἰκίας ἀποτελοῦντο ἐκ μικρῶν ἀργῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λίθων καὶ πηλοῦ. Ἐντὸς τῆς αὐλῆς καὶ παρὰ τὴν θύραν εὐρέθη φρέαρ ἐξ ἐπαλλήλων πλακοειδῶν λίθων, διαμ. 90 ἐκ., ἐρευνηθὲν μέχρι βάθους 1 μ. (πίν. 356α). Παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη ἕτερος πλάτυτερος τοῖχος, σύγχρονος τῆς ὡς ἄνω οἰκίας, μὲ φορὰν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ὅστις φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τμήμα ἑτέρας οἰκοδομῆς μετὰ τῶν καθέτως ἐπὶ τῆς βορείου παρεῖας του ἀποκαλυφθέντων δύο εἰσέτι τοίχων (σχέδ. εἰκ. 1). Ὁ μεταξὺ τῶν δύο τούτων οἰκιῶν χῶρος ἦτο πλήρης θραυσμάτων κεράμων, λακωνικοῦ τύπου.

Ἡ ἐκ τῆς νοτίας οἰκίας προελθοῦσα κεραμεικὴ (πίν. 357α.β) χρονολογεῖ τὸ ἀνώτερον τοῦτο στρώμα εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 3ου καὶ τὸν πρῶτον 2ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ ἴδιον στρώμα θὰ ἐξετείνετο καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου, καθ' ὅτι κάτωθι τοῦ δυτικοῦ τοῦ ὀρίου ἐφάνησαν εἰς τὸ ἴδιον ἐπίπεδον τοῖχοι ὁμοίας δομῆς. Εἰς ἑλληνιστικὸς ἀμφορεῦς καὶ ἀρκετὰ θραύσματα κεράμων προέρχονται ἐκ τοῦ ἰδίου στρώματος τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ οἰκοπέδου.

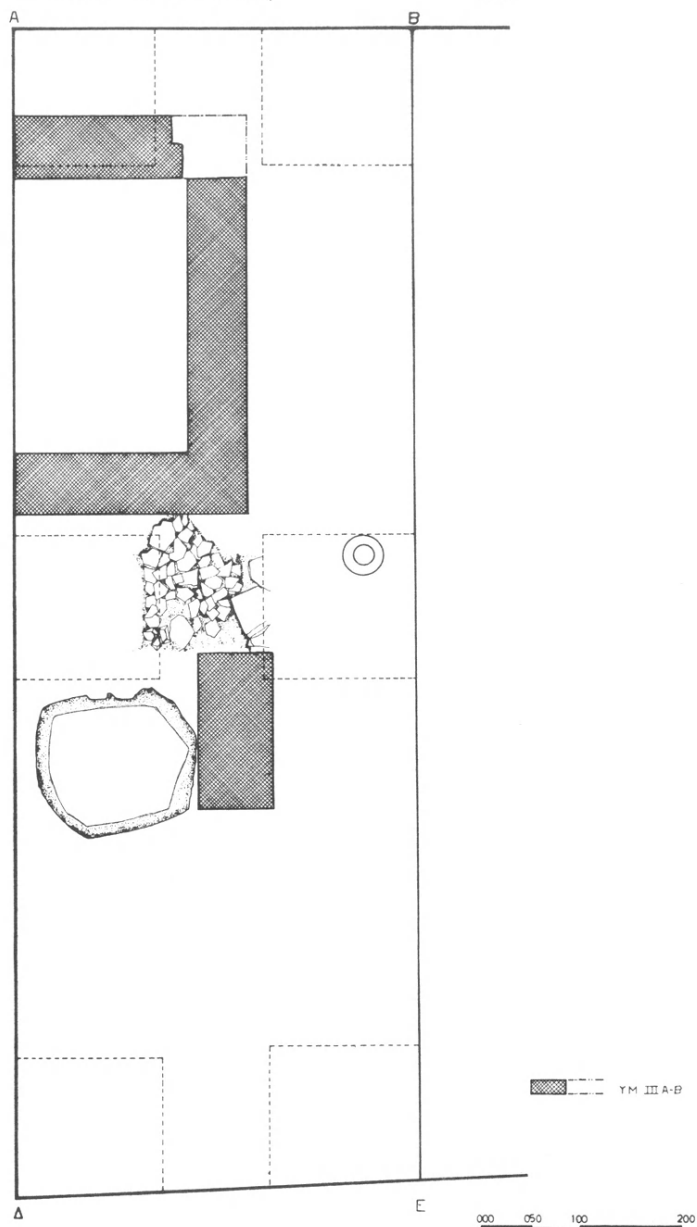
Ἐντὸς τοῦ διερευνηθέντος συστηματικῶς δυτικοῦ τμήματος τοῦ οἰκοπέδου, ἐκτάσεως 47 τ.μ., ἀπεκαλύφθησαν τρία ἐπ'ἀλλήλα στρώματα οἰκιῶν προϊστορικῶν χρόνων. Λόγῳ τῆς κατασκευῆς τοῦ ὑπογείου χώρου εἰς αὐτὸ τὸ τμήμα τοῦ οἰκοπέδου, ὅχι μόνον τὸ ὑπερκείμενον ἑλληνιστικὸν στρώμα εἶχε πλήρως καταστραφῇ, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον τῶν τοίχων τοῦ νεωτέρου προϊστορικοῦ στρώματος (πίν. 358α-γ).

Τὰ διασωθέντα ἐντὸς τούτου τοῦ στρώματος ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα εἶναι τρεῖς τοῖχοι, σχηματίζοντες τμήμα ὀρθογωνίου δωματίου, τοῦ ὁποῖου ἡ εἴσοδος θὰ ἦτο πρὸς Δ., κάτωθι δηλ. τῆς πρὸς Δ. τοῦ οἰκοπέδου κειμένης οἰκίας (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 2, πίν. 359α). Ὁ ἀνατολικὸς καὶ ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ δωματίου, σώζοντες τὸν κατώτερον δόμον καὶ τμήμα μόνον τοῦ κατωτέρου δόμου ἀντιστοίχως, ἦσαν ὑψηλότερον τοῦ νοτίου θεμελιωμένοι. Καὶ οἱ τρεῖς τοῖχοι, πλάτους 60 ἐκ., ἀπετελοῦντο ἐκ μεγάλων καὶ μικρῶν ἀργῶν λίθων μὲ ἄφθονον πηλὸν ὡς συνδετικὴν ὕλην. Εἰς ἀπόστασιν 1.35 μ. πρὸς Ν. τοῦ δωματίου τούτου ἀπεκαλύφθη τμήμα ἑτέρου τοίχου, πλάτους 75 - 80 ἐκ., ὁμοίας δομῆς καὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, τοῦ ὁποῖου τὸ νότιον ἄκρον σχηματίζει παραστάδα (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 2, πίν. 359β). Τὸ μεγαλύτερον πᾶχος τοῦ τοίχου καὶ τὸ γεγονός ὅτι δὲν εὐθυγραμμίζεται μετὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τοῦ ὡς ἄνω δωματίου δεικνύει ὅτι δὲν συνδέεται μετ' αὐτοῦ οἰκοδομικῶς. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του μορφῆς εἶναι προβληματικὸς, λόγῳ τοῦ ὅτι σώζεται μικρὸν τμήμα ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ τοῦ μήκους. Μεταξὺ τῆς δυτικῆς παρειᾶς αὐτοῦ τοῦ τοίχου καὶ τοῦ δυτικοῦ ὀρίου τῆς ἀνασκαφῆς εἶχεν ἀνοιχθῇ λάκκος ἀπορριμμάτων, μεγίστης διαμ. 1.40 μ. καὶ βάθους 1.50 μ. (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 2), ὁ ὁποῖος ἦτο πλήρης ὀστράκων χονδροειδῶν ἀγγείων. Τὰ ὀλίγα εὑρεθέντα ὀστράκα μικρῶν ἀγγείων δεικνύουν ὅτι ὁ λάκκος ἠνοίχθη κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν. Εἰς ἀπόστασιν 1.15 μ. πρὸς Α. τῆς ἐξωτερικῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τοῦ δωματίου εὑρέθη παρίνη βάσις κίονος, διαμ. 45 ἐκ., ὕψους 20 ἐκ., φέρουσα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἀβαθῆ κοιλότητα καὶ περὶ τὴν κάτω περιφέρειαν κυμάτιον (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 2, πίν. 359β). Ἐπειδὴ τὰ δάπεδα τῶν κτισμάτων τούτου τοῦ στρώματος ἦσαν κατεστραμμένα καὶ ἐπειδὴ ἡ βάσις δὲν εὑρέθη εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς θέσιν, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὴν σχέσιν τῆς ὡς πρὸς τὰ διασωθέντα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα.

Παρ' ὅλον ὅτι τὸ ὡς ἄνω στρώμα, πάχους 50 ἐκ., τὸ ὁποῖον παρουσιάσθη

ΕΠΑΝΩ ΑΡΧΑΝΕΣ 1970

Οἰκόπεδον Κ. Καπαδάκη

Εικ. 2. Κάτοψις τῶν ΥΜ ΙΙΑ-Β ἀποκαλυφθέντων ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων ἐντὸς τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ οἰκοπέδου.

εἰς βάθος 2.50 μ. ἀπὸ τοῦ κρασπέδου τῆς ὁδοῦ, εἶχεν ἀναμοχλευθῆ, εἶναι δυνατὸν, ἐκ τῆς πλειονότητος τῶν ὀστράκων καὶ τῶν ὀλίγων ἀποκατασταθέντων ἀγγείων, νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΙ ἐποχὴν. Ὑπερτεροῦν ἀριθμητικῶς τὰ ΥΜ ΙΙΒ ἀγγεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων χαρακτηριστικὰ δείγματα εἶναι: μία πυξίς, κοσμουμένη δι' ὀφιοειδῶν ταινιῶν (πίν. 360α), ἐν μόνωτον κύπελλον μὲ τυπικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν κόσμημα ἐκ τοξωτῶν γραμμῶν (πίν. 360γ) καὶ εἷς ἄωτος μὲ τροπιδωτὸν σῶμα πίθος, ὅστις φέρει παιδικὸν χάραγμα ἐπὶ τῶν ὤμων (πίν. 360β, 361γ). Μεταξὺ τῶν ὀστράκων ὑπερτεροῦν τὰ θραύσματα τῶν χαρακτηριστικῶν διὰ τὴν ΥΜ ΙΙΒ ἐποχὴν μονῶτων κυπέλλων μὲ χαμηλὸν πόδα καὶ κοιλότητα ἐπὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας¹. Ὀλιγώτερα εἶναι τὰ θραύσματα τῶν ὑψιπύδων κυλίκων, ἐνῶ εὐρέθησαν χαρακτηριστικὰ ΥΜ ΙΙΒ ὄστρακα μὲ περιγεγραμμένον τετράφυλλον (πίν. 373α, εἰς τὸ μέσον δεξιὰ) ἢ μὲ ναυτίλους². Δὲν ἐλλείπουν ὅμως καὶ δείγματα ἐκ τῆς ΥΜ ΙΙΑ ἐποχῆς, ὡς ἐν ὄστρακον σφῶζον τμήμα ἐσχηματοποιημένου ὀκτάποδος (πίν. 373α, ἐπάνω δεξιὰ), μία βαθεῖα λεκάνη μὲ ὀφιοειδῆ ταινίαν μεταξὺ τῶν λαβῶν (πίν. 362α), τῆς ὁποίας ἡ διακοσμητικὴ ἀντίληψις δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς παλαιότερα παραδείγματα, ὡς εἰς τὰς λεκάνας τοῦ Μεγάρου τοῦ Κατσαμπᾶ³ ἢ τοῦ Παλαικάστρου⁴, καὶ εἷς βαθὺς σκύφος μὲ δύο ναυτίλους εἰς ἐκάστην ὀψιν μεταξὺ τῶν λαβῶν (πίν. 362β). Ἀμεσον πρὸς σύγκρισιν παράλληλον παράδειγμα ὡς πρὸς τὸν τύπον τοῦ ναυτίλου ὑπάρχει εἰς τὸ σπονδικὸν ἀγγεῖον ἐκ τοῦ νεκροταφείου τοῦ Κατσαμπᾶ⁵. Ἡ ἀνεύρεσις μιᾶς τριποδικῆς χύτρας ἐκ τοῦ ἰδίου στρώματος, ἡ ὁποία χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΓ ἐποχὴν (πίν. 361β)⁶, ἐνὸς ὀστράκου τῆς ἰδίας ἐποχῆς, τὸ ὁποῖον κοσμεῖται διὰ τεθλασμένης γραμμῆς μεταξὺ ταινιῶν χρώματος (πίν. 373α, κάτω δεξιὰ)⁷ καὶ ἐνὸς τμήματος ἐκ τοῦ σώματος ὑπομινωικοῦ μᾶλλον κρατῆρος (πίν. 363β) — τὰ δύο τελευταῖα προέρχονται ἐξ ἐνὸς οἰκοδομικοῦ πεδίου — δὲν ἐπαρκοῦν ὥστε νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἐντοπισθεὶς ΥΜ ΙΙΑ - Β οἰκισμὸς τῶν Ἀρχανῶν ἐπέζησε τῆς καταστροφῆς τοῦ 1200 π.Χ. Ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Κρήτης, οὕτω καὶ εἰς τὰς Ἀρχάνας ἐγκαταλείπεται ὁ συνοικισμὸς εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΜ ΙΙΒ ἐποχῆς, εἰς τὴν ἐποχὴν δηλ. κατὰ τὴν ὁποίαν ἐρημύνεται ὁ χῶρος τῆς ἀνακαταλήψεως

1. Διὰ τοῦτο τὸ σχῆμα βλ. M. PORHAM, *The Last Days of the Palace at Knossos*, 16 - 17, ἀρ. 23 καὶ 27, εἰκ. 1c καὶ πίν. 9a καὶ b.

2. Διὰ τὸν τύπον βλ. FURUMARK, *The Mycenaean Pottery*, 308 κ.ε., ἀρ. 23, 7.8.

3. ΣΤ. ΑΛΕΞΙΟΥ, ΠΑΕ 1955, 316, πίν. 119.

4. SACKETT-PORHAM, BSA 60, 1965, 285, ΚΡ 34, εἰκ. 15 καὶ πίν. 73h.

5. ΣΤ. ΑΛΕΞΙΟΥ, Ὑστερομινωικοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ (Κατσαμπᾶ), πίν. 5 καὶ 6.

6. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. ὅμοιον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου τῆς Κεφάλας Κνωσοῦ, G. CADOGAN, BSA 62, 1967, 265, εἰκ. 5 καὶ πίν. 50, 15.

7. Βλ. ὅμοια ἐκ Κνωσοῦ ὄστρακα εἰς BSA 60, 1965, πίν. 81d.

εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ¹. Ἡ ΥΜ ΙΙΒ ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ὠραίαν κεραμεικὴν, εὐρεθεῖσαν καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ οἰκοπέδου, τῆς ὁποίας δίδομεν ὀλίγα δείγματα (πίν. 361α, 363α καὶ 373α, κάτω ἀριστερά). Ὁ μεγάλος καὶ κατὰ μέγα μέρος συμπληρωμένος κρατῆρ (πίν. 364α) ἔχει σχῆμα ὁμοιον πρὸς τὸ σχῆμα ἐνὸς κνωσιακοῦ κρατῆρος, ὁ ὁποῖος χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΓ ἐποχὴν². Ἡ διακόσμησις ὅμως τοῦ ἐξ Ἀρχανῶν διὰ τεσσάρων τριγωνικῶς διατεταγμένων καὶ ἐσχηματοποιημένων ναυτίλων δὲν ἀποκλείει τὴν ἐντὸς τῆς ΥΜ ΙΙΒ ἐποχῆς χρονολόγησίν του³.

Τὸ δευτέρον μινωικὸν στρῶμα, τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ ἐποχὴν, ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ σημαντικώτερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα καὶ ἀπὸ ἄφθονον καὶ ἀρίστης ποιότητος κεραμεικὴν. Ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς παραλλήλου σχεδὸν φορᾶς τοῖχοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς εὐρίσκεται κατὰ τὸ βόρειον καὶ οἱ ἄλλοι δύο κατὰ τὸ νότιον τμήμα τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου, ὡς καὶ ἐν διατείχισμα (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 3). Ὁ πρῶτος τοῖχος ἔκειτο κάτωθι τοῦ ἐξ ὀλίγων πλίνθων βορείου τοίχου τοῦ ΥΜ ΙΙΒ δωματίου καὶ εἶχε κτισθῇ ἐπὶ παλαιότερου τοίχου (πίν. 365α). Κατὰ μῆκος τῆς βορείου παρειᾶς του ὑπῆρχε στρώσις πλακοειδῶν λίθων, μήκους 1.80 μ. καὶ πλάτους 80 ἐκ. βαθμηδὸν μειουμένου ἕως 30 ἐκ. πρὸς Α. Ἐπὶ τῆς στρώσεως ἔκειντο τεθραυσμένα καὶ ἀναμοχλευμένα ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέντος μεγάλα καὶ μικρὰ ἄγγεῖα (πίν. 365β καὶ 358γ). Ἡ ἄνω σωζομένη ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου ἐφάνη εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Καθέτως πρὸς τὴν νοτίαν παρειάν του καὶ εἰς βάθος 3.75 μ. ἀπὸ τοῦ ἰδίου σημείου παρουσιάζεται στενὸν διατείχισμα, σωζ. ὕψους 37 ἐκ., ἐκ δύο μεγάλων ὀρθογωνίου σχήματος πλίνθων καὶ μικρῶν λίθων, τοῦ ὁποῖου ἡ δυτικὴ παρεια ἦτο ἐπικεχρισμένη δι' ἀσβεστοκονιάματος. Τὸ διατείχισμα φράσσει τὴν εἴσοδον δωματίου παλαιότερας ἐποχῆς, περὶ τοῦ ὁποῖου θὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω (πίν. 366α).

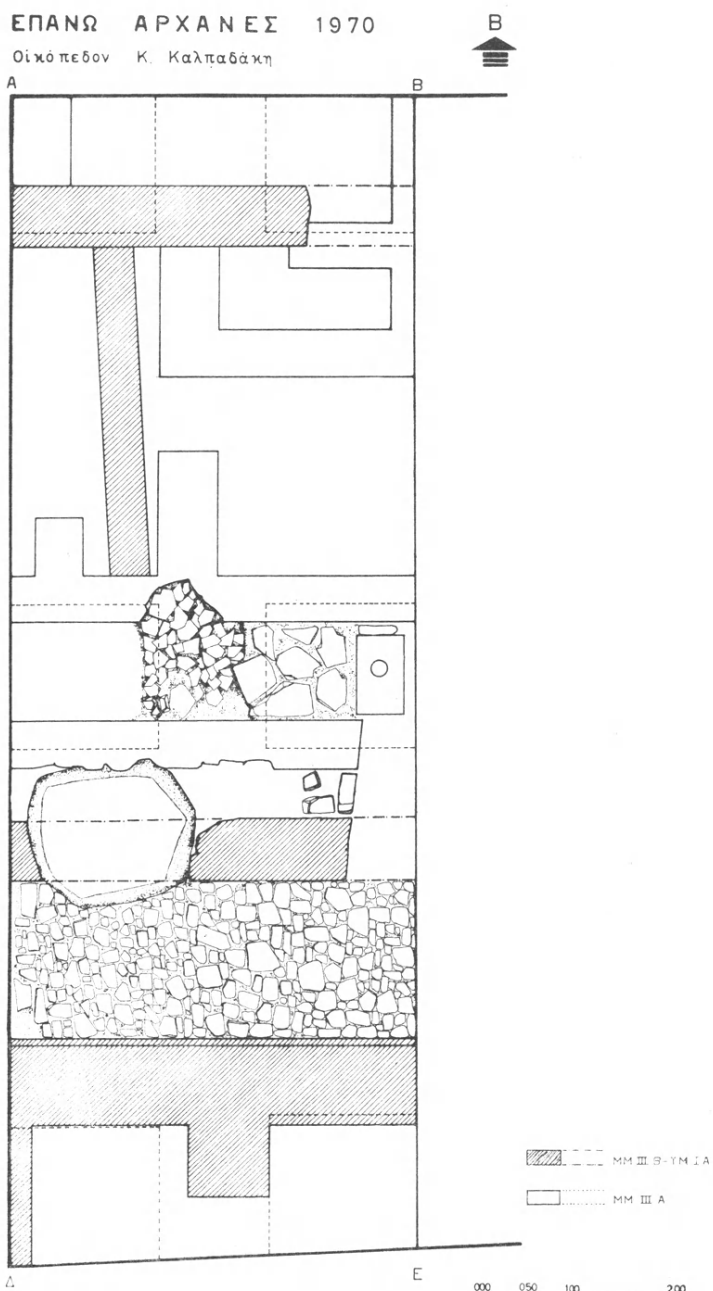
Ἐκ τοῦ πρὸς Β. τοῦ τοίχου χώρου καὶ τοῦ πρὸς Δ. τοῦ διατείχισματος ἐξήχθησαν περὶ τὰ τεσσαράκοντα μεγάλα καὶ μικρὰ ἄγγεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλέον ἀξιόλογα εἶναι:

Μέγας ἀμφορεὺς μετὰ γεφυροστόμου προχύσεως καὶ μὲ χαρακτηριστικὴν διὰ τὴν ΥΜ ΙΑ ἐποχὴν κόσμησιν ἐκ μεγάλων σπειρῶν (πίν. 364β.γ). Μέγας πίθος μὲ ζώνην ὁμοίων σπειρῶν καὶ ζώνην καλαμοειδῶν, ἔχων λαβὰς ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τὸ κατὰ τὴν βᾶσιν τμήμα τοῦ σώματος (πίν. 367α). Τμήμα ἐτέρου πίθου

1. Βλ. σχετικῶς Μ. Popham, *The Last Days of the Palace at Knossos*, 8 - 9.

2. Βλ. Μ. Popham, *BSA* 60, 1965, 318, εἰκ. 9.

3. Πρβ. P of M IV 1, 316, εἰκ. 254b καὶ Furumark, *ξ.δ.* 308 κ.έ. ἀρ. 24 εἰκ. 51, ὅπου οἱ ναυτίλοι εἶναι ὀλιγώτερον ἐσχηματοποιημένοι ἀπὸ τοὺς τοῦ κρατῆρος τῶν Ἀρχανῶν.

Εἰκ. 3. Κάτοψις τῶν MM III B - YM I A καὶ MM III A ἀποκαλυφθέντων ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων ἐντὸς τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ οἰκοπέδου.

μέ καταλειβάδας καί εἰς ὑψηλός, δίωτος κωνικός καί ἄνευ κοσμήσεως πίθος (πίν. 367β). Ἐκ τῶν μικροτέρων ἀγγείων ἐνδιαφέρουσα εἶναι μία σειρὰ ἀπὸ πρόχους μέ ραμφόστομον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρόχυσιν (πίν. 366γ, 368, 369β, γ, 370). Κοσμοῦνται διὰ σπειρῶν ἢ κλάδων φάβας. Ἡ διὰ κλάδων φάβας κόσμησις εὐρίσκεται καί ἐπὶ τμήματος μεγαλυτέρου ἀγγείου (πίν. 369α)¹, ἐνῶ ἡ διὰ καταλειβάδων ἀπαντᾷ καί ἐπὶ μικροῦ διώτου μέ ἀνοικτὸν στόμιον καί γεφυρόστομον πρόχυσιν ἀγγείου (πίν. 370α). Τέλος ἡ ἐκ καλαμοειδῶν κόσμησις, ὅπου τὰ φυτὰ εἶναι περισσότερον ἐσχηματοποιημένα ἀπὸ ὅσον εἰς τὸν μέγαν πίθον, ἀπαντᾷ εἰς ἄλλον κωνικὸν κύπελλον μέ ὑψηλὸν κυλινδρικὸν πόδα (πίν. 370β)². Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ κυπέλλου ὑπάρχει ὁπῇ φθάνουσα μέχρι τῆς βάσεως τοῦ ποδός, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι τὸ κύπελλον ἦτο ρυτὸν. Τὸ ρυτὸν εὐρέθη μεθ' ἐνὸς κυλινδρικοῦ λύχνου καί μιᾶς ὑψηλῆς ραμφοστόμου πρόχου (πίν. 370β) πρὸς Δ. τοῦ διατειχίσματος. Πλὴν τῶν ὡς ἄνω διακοσμητικῶν θεμάτων ὑπάρχει συχνὰ ἐπὶ ὀστράκων καί τὸ στολιδωτὸν κόσμημα³ ἢ τὸ ἐξ ὀριζοντίων κυματοειδῶν ταινιῶν κόσμημα⁴ ἢ μία γνωστὴ ἐκ Κνωσοῦ παραλλαγή τῶν φύλλων κισσοῦ (πίν. 373α εἰς τὸ μέσον ἀριστερά)⁵. Διὰ πρώτην, ἀπὸ ὅσον δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, φορὰν βλέπομεν τὸ κόσμημα τοῦ ὀστράκου τοῦ πίνακος 373α ἐπάνω ἀριστερά, ἀνήκοντος εἰς τὸ χεῖλος κυπέλλου. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἴσως προβαθμίδα τῶν τριπλῶν ἡμικυκλίων, τὰ ὁποῖα κοσμοῦν ὀστρακὸν μεγαλυτέρου κυπέλλου τῆς ΥΜ ΙΙΒ ἐποχῆς, εὐρεθὲν ἐντὸς ἐνὸς ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων κατὰ τὸ 1971 πεδίλων (πίν. 374β). Πλὴν τῶν ὡς ἄνω ἀγγείων καί τῶν ὀστράκων ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ στρώματος παρουσιάζουν οἱ ἀμφορεῖς μέ ἐλλειψοειδῆς χεῖλος καί κόσμησιν διὰ ταινιῶν (πίν. 373β, 371α), ὁ κάδος μέ τὰ κρίνα (πίν. 372β) καί ἡ σειρὰ τῶν μονῶτων κυπέλλων τοῦ τύπου τοῦ Βαφειοῦ (πίν. 373γ). Ἡ ὁμὰς αὕτη τῶν ἀγγείων, ὡς καί τὰ διὰ καταλειβάδων κοσμούμενα, ἀποτελοῦν τὰ παλαιότερα δείγματα τοῦ στρώματος τούτου.

Τὸ σύνολον τῶν ὡς ἄνω ἀγγείων εὐρέθη ἐντὸς στρώματος πυρᾶς, πάχους 15 ἐκ., τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο πρὸς Β. τοῦ τοίχου καί κάτωθι τοῦ βορείου ὀρίου τοῦ οἰκοπέδου, ἐνῶ πρὸς Ν. ἔφθανε μέχρι τοῦ ρωμαϊκοῦ λάκκου καί σποραδικῶς μέχρι τοῦ νοτίου ὀρίου τοῦ οἰκοπέδου. Ἐντὸς τοῦ κοσμουμένου διὰ σπειρῶν ἀμφορέως (πίν. 364β.γ), ἐντὸς ἐνὸς τετραώτου πίθου, κοσμουμένου διὰ καλαμοειδῶν καί ταινιῶν περὶ τὸ σῶμα (πίν. 366β) καί ἐντὸς

1. Διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο κόσμημα βλ. P of M II, 469, εἰκ. 276h καί 277.

2. Διὰ τὰ διακοσμητικὰ σχέδια τῶν ἀναφερθέντων ἀγγείων βλ. M. PORHAM, BSA 62, 1967, 337 κ.ε. εἰκ. 1, πίν. 76

3. M. PORHAM, αὐτόθι εἰκ. 1, ἀρ. 1.

4. Αὐτόθι εἰκ. 1, ἀρ. 2.

5. P of M II, 469, σημ. 5, εἰκ. 276 i.

ἐνὸς διώτου κωνικοῦ κάδου ἄνευ κοσμήσεως, οἱ ὅποιοι ἔκειντο ἐπὶ τῆς πρὸ τῆς βορείου παρειᾶς τοῦ τοίχου στρώσεως τῶν λίθων, εὐρέθησαν ἐξηνθρακωμένοι καρποί, ἦτοι σῦκα, *phlomis furticosa* (παπουῤες) καὶ πυρῆνες ἐλαιῶν ἀντιστοιχῶς. Διάσπαρτοι ἐξηνθρακωμένοι καρποί, ὡς καὶ ἐρέβινθοι καὶ κύαμοι, εἰς μικρὰν ὅμως ποσότητα, εὐρέθησαν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ὡς ἄνω στρώματος. Εὐρέθησαν ἐπίσης μεγάλα τεμάχια ἐξηνθρακωμένου ξύλου, ὡς καὶ ἐξηνθρακωμένον τμήμα κλήματος, σῶζον ἔχνη τοῦ πελέκειος διὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποκοπῇ.

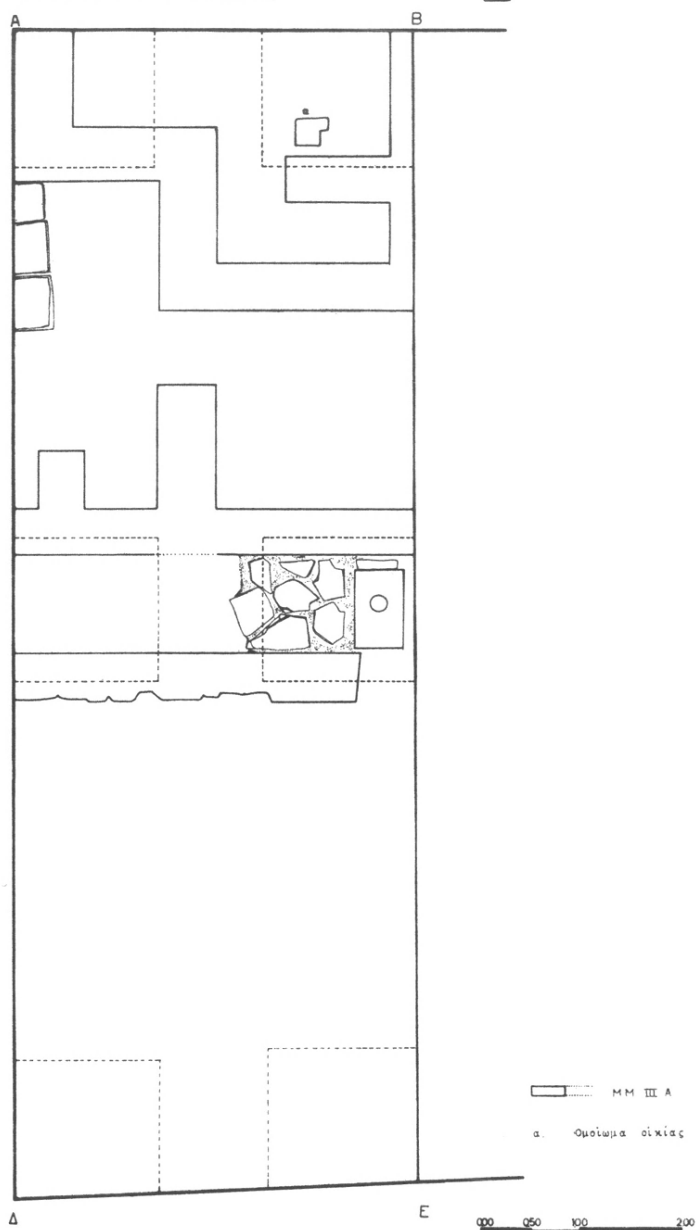
Τὸ σημαντικώτερον ὅμως εὑρημα ἐκ τοῦ βορειοδυτικοῦ οἰκοδομικοῦ πεδίου τοῦ οἰκοπέδου, δηλαδή ἐκ τοῦ χώρου, ὅπου καὶ τὰ ὡς ἄνω ἀγγεῖα τῶν καρπῶν, εἶναι αἱ πινακίδες, αἱ ὅποια περισυνελέγησαν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως ἀναμοχλευθέντων χωμάτων. Κατὰ τὴν εἰς βάθος ἀνασκαφικὴν ἔρευναν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον δὲν εὐρέθη οὐδὲ τεμάχιον ἐτέρας πινακίδος καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀδύνατος ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς θέσεώς των. Αἱ πινακίδες εἶναι τοῦ γραμμικοῦ συστήματος Α. Ἐκ τῶν συγκολληθέντων μικρῶν τμημάτων ἀπηρτίσθη μία σχεδὸν ὁλόκληρος καὶ τμήματα δύο ἄλλων, ὡς καὶ τμήματα δύο ἀμφιγράφων.

Προβληματικὴ εἶναι ἡ χρονολόγησις τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ὠραίας δομῆς τοίχου, ὁ ὁποῖος ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ νότιον τμήμα τοῦ οἰκοπέδου (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 3, πίν. 375α). Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ ἔχει ἰσόδομον τοιχοποιΐαν, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ μικροὺς ἀργοὺς λίθους μὲ πηλὸν ὡς συνδετικὴν ὕλην (πίν. 375β). Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως φέρει παραστάδα θύρας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ εὐρίσκειται κάτωθι τῆς πρὸς Ν. τοῦ οἰκοπέδου συγχρόνου οἰκίας. Ἡ παραστάς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὄψις τοῦ τοίχου θὰ ἦσαν ἐπικεχρισμένα διὰ κονιάματος, καθ' ὅσον εὐρέθησαν μικρὰ τεμάχια σώζοντα ἔχνη λευκοῦ, κιτρίνου καὶ ἐρυθροῦ χρώματος. Περισυνελέγησαν ἐπίσης ἐκ τῶν ἀναμοχλευθέντων ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως χωμάτων καὶ μεγάλα τεμάχια κονιάματος δαπέδου. Λόγω τῶν ἐκατέρωθεν τῆς παραστάδος ἀνοιχθέντων πεδίων, μέχρι βάθους 4 μ. ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ὁδοῦ, δὲν ἦτο δυνατὴ οἰαδήποτε στρωματογραφικὴ παρατήρησις. Πρὸ τοῦ ἰσχυροῦ τοίχου, ὁ ὁποῖος σώζεται μέχρι ὕψους 80 ἐκ., διέρχεται λιθόστρωτος ὁδὸς πλατύς 1.60 μ., ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονος τοῦ τοίχου (πίν. 375α). Τὰ ὑπὲρ τὴν ὁδὸν εὐρεθέντα ὅστρακα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς ΥΜ IIIB ἐποχῆς. Εὐρέθησαν ὅμως καὶ τινὰ τῶν ΥΜ IA χρόνων. Δὲν ἐκρίθη σκόπιμος κατὰ τὴν παροῦσαν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ἡ καταστροφὴ τμήματος τοῦ λιθοστρώτου τῆς ὁδοῦ διὰ τὴν συγκέντρωσιν ὀστράκων, τὰ ὅποια θὰ καθόριζον τὴν χρονολόγησίν της. Ἐκ τῶν MM IIIB - ΥΜ IA ὅμως ὀστράκων, τῶν συλλεγέντων ἐκ τοῦ κατεστραμμένου τοίχου, ὁ ὁποῖος ὀρίζει τὴν ἐτέραν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ (πίν. 375α) καὶ περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω, συνάγεται μὲ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν, ὅτι τόσον ἡ ὁδὸς ὅσον καὶ ὁ ἰσχυρὸς τοῖχος εἶναι τῆς ἰδίας ἐποχῆς, δηλ. τῆς MM IIIB - ΥΜ IA.

Ἡ παρουσία τοῦ ὡς ἄνω τοίχου, τὰ κονιάματα καὶ ἡ ἀνεύρεσις τῶν πινακίδων κυρίως ὁδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἀρχιτεκτονικῶν

ΕΠΑΝΩ ΑΡΧΑΝΕΣ 1970

Οικόπεδον Κ. Καπαδάκη

Εικ. 4. Κάτοψις τῶν MM IIIA ἀποκαλυφθέντων ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων ἐντὸς τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ οἰκοπέδου.

λειψάνων αὐτοῦ τοῦ στρώματος δὲν ἀνήκει εἰς ἀπλὴν οἰκίαν, ἀλλὰ εἰς μέγαρον, τοῦ τύπου ἴσως τῶν μεγάρων τῆς Τυλίσου. Τὸ στῶμα τῆς MM IIIB - YM IA ἐποχῆς ἐπεσημάνθη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου καὶ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ κεραμεικὴν ἐξ ἴσου καλῆς ποιότητος πρὸς τὴν κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου εὐρεθεῖσαν. Ἀποκατασταθέντα δείγματα εἶναι: εἷς μέγας πίθος, κοσμούμενος εἰς τοὺς ὤμους δι' ἀναγλύφων κλάδων (πίν. 372α)¹, ἐν μόνωτον ὑψηλὸν κύπελλον κοσμούμενον εἰς τὸν κορμὸν καὶ ὑπερθεῖν τῶν ταινιῶν τῆς βάσεως διὰ καλαμοειδῶν (πίν. 374γ), ἐν ἄωτον κύπελλον μιμούμενον μεταλλικὰ πρότυπα (πίν. 374α) καὶ εἷς ἀμφορεὺς με' ἐλλειψοειδὲς χεῖλος καὶ κόσμησιν ἐκ σπειρῶν καὶ ταινιῶν.

Τὰ ἐλάχιστα εὐρεθέντα ὕστρακα τοῦ θαλασσίου ρυθμοῦ ἐντὸς τούτου τοῦ στρώματος (πίν. 371β) δεικνύουν ὅτι ἡ καταστροφή, ἡ ὁποία ἠρῆμωσε τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις τῆς Κρήτης κατὰ τὸ τέλος τῆς YM IB ἐποχῆς, κατέστρεψε καὶ τὸν μινωικὸν οἰκισμὸν τῶν Ἀρχαίων².

Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα τοῦ τρίτου καὶ παλαιότερου στρώματος, διατηρούμενα καλύτερον, δίδουν σαφεστέραν εἰκόνα τῶν ἀποκαλυφθέντων δωματίων μιᾶς τουλάχιστον οἰκίας (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 4 καὶ πίν. 376β). Παρὰ τὸ βόρειον ὄριον τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη τμῆμα δωματίου, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται κάτωθι τῆς πρὸς Β. κειμένης συγχρόνου οἰκίας. Τὸ δωμάτιον ἐπικοινωνεῖ πρὸς Ν. μετὰ μικροῦ στενοῦ χώρου, διαστ. 1.75×63 ἐκ. (πίν. 376α). Νοτίως τῶν δύο τούτων χώρων εὐρίσκονται δύο εἰσέτι δωμάτια, ἐπικοινωνοῦντα διὰ θύρας. Τὸ πρὸς Α. ὄριον τοῦ ἀνατολικοῦ δωματίου — διαστ. 2×2 μ. — εὐρίσκεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀκριβῶς κάτωθι τοῦ νεωτετικοῦ τοίχου τοῦ ὑπογείου. Τοῦ δυτικοῦ δωματίου ἀπεκαλύφθη τμῆμα μόνον. Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς νοτίας πλευρᾶς του ὑπάρχει τοιχίον, εἶδος παραστάδος, τοῦ ὁποίου ἀγνοοῦμεν πρὸς τὸ παρὸν τὴν ὀργανικὴν λειτουργίαν (πίν. 376β). Ἐντὸς τούτου τοῦ δωματίου, παρὰ τὸ δυτικὸν ὄριον τοῦ οἰκοπέδου, ἀπεκαλύφθησαν κατὰ σειρὰν ἀπὸ Β. πρὸς Ν.: πλακοειδὴς λίθος, μήκους 40 ἐκ., ἀποκαλυφθέντος πλάτους 30 ἐκ. καὶ ὕψους 6,5 ἐκ.· βᾶθρον τοῦ αὐτοῦ ὕψους, διαστ. 55×40 ἐκ., ἐκ χώματος ἐπικεχρισμένου διὰ κονιάματος, καὶ ἐν συνεχείᾳ τούτου θήκη τοῦ αὐτοῦ ὕψους, διαστ. 50×40 ἐκ., τῆς ὁποίας τὸ πλάσιον ἀποτελεῖται ἐξ ἐπαλλήλων στρωμάτων κονιάματος, τὸ δὲ δάπεδον ἐκ καθαροῦ χώματος (πίν. 376β, 377α καὶ σχέδ. εἰκ. 4). Οἱ τοῖχοι τῶν δύο τούτων δωματίων ἦσαν ἐπικεχρισμένοι διὰ κονιάματος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν ὀλίγα μόνον τεμάχια με' ἵχνη λευκοκιτρίνου καὶ ἀνοιχτοῦ ἐρυθροῦ χρώματος. Παρὰ τὴν Α. παρεῖαν τοῦ τοίχου, ὅπου καὶ ἡ θύρα ἐπικοινωνίας, σώζεται καὶ κονίαμα δαπέδου, τὸ ὁποῖον ἐκαλύφθη δι' ἄμμου. Νοτίως τῶν δύο τούτων δωματίων ἀπεκαλύφθη πλακό-

1. Πρβ. ὅμοιον ἐκ Κνωσοῦ πίθον: P of M I, 1, 458, εἰκ. 329 καὶ IV, 642, εἰκ. 629.

2. Διὰ τὸν ρυθμὸν τῆς YM IB ἐποχῆς βλ. M. Popham, BSA 62, 1967, 341 κ.έ.

στρωτος διάδρομος, ἐκ μεγάλων πολυγωνικῶν πλακῶν σχιστολίθου, χαρακτηριστικῶν τῆς MM IIIA ἐποχῆς. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ διαδρόμου ὑπάρχει κατώφλιον, ἔχον κατὰ τὸ μέσον ἀβαθῆ κοιλότητα. Τὸ νότιον ὄριον τοῦ διαδρόμου ὀρίζει ἕτερος τοῖχος, ὁ ὁποῖος λήγει εἰς ἀπόστασιν 55 ἐκ. ἀπὸ τοῦ νεωτετικοῦ τοῖχου τοῦ ὑπογείου (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 4, πίν. 375α καὶ 376β). Τόσον ὁ πλακόστρωτος διάδρομος, ὅσον καὶ οἱ ἐκατέρωθεν τούτου τοῖχοι κατεστράφησαν ἐν μέρει κατὰ τὴν YM IIIB ἐποχὴν, λόγῳ τῆς διανοίξεως ἀβαθοῦς μᾶλλον λάκκου, διαστ. 1.25×1.80 μ., ὁ ὁποῖος ἐπεστρώθη διὰ θραυσμάτων χονδροειδῶν ἀγγείων. Ἡ παρουσία τούτου εἶναι προβληματική. Δὲν δύναμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι προσωρίζετο διὰ νὰ δεχθῇ ὕδωρ, καθ' ὅσον ἡ ἐξ ὁστράκων ἐπίστρωσις δὲν εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν συγκράτησιν τούτου.

Ἐξ ἴσου προβληματική, λόγῳ τῆς καταστροφῆς τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ὁ ρωμαϊκὸς λάκκος ἀπορριμμάτων καὶ τοῦ ὅτι δὲν ἐπεξετάθη πρὸς Α. καὶ πρὸς Δ. ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα, εἶναι καὶ ἡ σχέσις τοῦ παλαιότερου τοῖχου, ὁ ὁποῖος ὀρίζει πρὸς Ν. τὸν πλακόστρωτον διάδρομον, μετὰ τοῦ νεωτέρου, ὅστις ὀρίζει πρὸς Β. τὴν προαναφερθεῖσαν λιθόστρωτον ὁδόν (σχέδ. εἰκ. 1 καὶ 4 πίν. 376β). Ἡ διὰ τριῶν λίθων σύνδεσις τῶν δύο παραλλήλου φορᾶς τοίχων, φανερά κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῶν τμημάτων, ἐγένετο ἴσως κατὰ τὴν MM IIIB - YM IA ἐποχὴν, ὅτε ἐχρησιμοποιήθησαν τοῖχοι καὶ χῶροι τῆς παλαιότερας φάσεως. Παρατηροῦμεν δηλαδὴ καὶ εἰς τὸν παρόντα οἰκισμὸν τῶν Ἀρχαίων ἀνάλογον πρὸς τὴν σημειωθείσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Πλάτωνος διὰ τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ ἀρχιτεκτονικὴν ἰδιορρυθμίαν¹. Τοῦτο εἶναι σαφέστερον κατὰ τὸ βόρειον τμήμα τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου, ὅπου αἱ καταστροφαὶ εἶναι ὀλιγώτεραι. Πράγματι μετὰ τὴν σεισμικὴν καταστροφὴν τοῦ 1600 π.Χ., ἡ ὁποία καθορίζει τὸ τέλος τῆς πρώτης νεοανακτορικῆς περιόδου καὶ τὸ τέλος τοῦ οἰκισμοῦ τοῦ παρόντος στρώματος εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χῶρον, ἐχρησιμοποιήθη ὁ τοῖχος τοῦ βορειότερου δωματίου ὡς θεμέλιον τοῦ MM IIIB - YM IA τοῖχου διὰ τὴν καλυτέραν δὲ θεμελίωσιν τοῦ νεωτέρου τοῖχου ἐφράχθη ἡ θύρα ἐπικοινωνίας καὶ τὸ μὲν βόρειον δωμάτιον ἐχρησιμοποιήθη ἐκ νέου, τὸ δὲ συνεχόμενον μικρότερον ἐπεχώσθη (πίν. 377β). Ἀλλὰ καὶ ὁ χῶρος τοῦ ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντος MM IIIA δωματίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρέθη ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα θήκη καὶ τὸ ἐν συνεχείᾳ ταύτης χαμηλὸν θρανίον ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὴν MM IIIB - YM IA ἐποχὴν. Ἐκαθαρίσθη δηλ. τὸ δωμάτιον καὶ πρὸ τῆς θήκης καὶ 10 ἐκ. ὑψηλότερον ταύτης ἐκτίσθη στενὸς τοῖχος, ὁ ὁποῖος ἐφράξε τὴν θύραν εἰσόδου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν δωμάτιον (πίν. 366α).

Οἱ τοῖχοι τῆς παλαιότερας φάσεως σώζονται εἰς τινα σημεῖα μέχρι ὕψους 1.20 μ. Εἶναι στενότεροι τῶν τοίχων τῆς MM IIIB - YM IA ἐποχῆς καὶ ἀπο-

1. Ν. ΠΛΑΤΩΝ, ΑΕ 1968, 34 κ.έ., 40 καὶ 47.

τελοῦνται ἀπὸ μικροὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λίθους μὲ ὀλίγον πηλὸν μεταξὺ τούτων ὡς συνδετικὴν ὕλην. Ἡ παραστάς τῆς θύρας, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ ἐκ τοῦ βορείου δωματίου εἰς τὸ συνεχόμενον μικρόν, θὰ ἔφερεν ἐπένδυσιν ξύλου, καθ' ὅτι πρὸ αὐτῆς καὶ εἰς ἔκτασιν 1.50 μ. ἐκατέρωθεν εὐρέθη στρώμα ἐξηνθρακωμένου ξύλου.

Τὰ ὄστρακα καὶ τὰ ἐλάχιστα ἀποκατασταθέντα ἀγγεῖα αὐτοῦ τοῦ στρώματος εἶναι ὀλίγα καὶ κακῆς ποιότητος. Εὐρέθησαν μόνωτα κυρίως κύπελλα τοῦ τύπου τοῦ Βαφειοῦ, ἀλλὰ μὲ χαμηλότερον σῶμα καὶ ὀλιγώτερον ραδινὰς ἀναλογίας, χαρακτηριστικὰ τῆς πρώτης περιόδου τῆς νεοανακτορικῆς ἐποχῆς (πίν. 378α) καὶ κύπελλα μὲ κωδωνόσχημον σῶμα (πίν. 378β). Ἀντὶ κοσμήσεως καλύπτονται μὲ ἀμαυρὸν χρῶμα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν κεραμεικὴν τῆς MM IIIA περιόδου. Εὐρέθησαν ἐπίσης μόνωτα κυπελλίδια ἔχοντα ταινίαν καστανεύθρου χρώματος περὶ τὸ χεῖλος, ἄνω κύπελλα, μικραὶ πρόχοι, λύχνοι καὶ ἀνοικτὰ ἀγγεῖα μὲ λαβὴν εἰς τὸ μέσον, τὰ λεγόμενα spinning-bowl ἢ διμιτεύς (πίν. 378γ,δ,ε)¹, ὅλα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Τὸ MM IIIA στρώμα ἐπεσημάνθη καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ οἰκοπέδου.

Τὸ πλεόν ὅμως σημαντικὸν καὶ ἀπροσδόκητον εὑρημα τοῦ στρώματος τούτου εἶναι τὸ πῆλινον ὁμοίωμα μιᾶς οἰκίας (πίν. 380). Εὐρέθη εἰς βάθος 4.15 μ. ἀπὸ τοῦ κρασπέδου τῆς δημοσίας ὁδοῦ, παρὰ τὴν βόρειον παρεῖαν τοῦ τοίχου τοῦ διαχωρίζοντος τὸ μεγάλο βόρειον δωμάτιον ἀπὸ τὸ πρὸς Ν. κείμενον μικρόν (σχέδ. εἰκ. 4 καὶ πίν. 379α). Κατὰ καλὴν τύχην εἶχεν ἐπιχωσθῇ τὸ ὁμοίωμα πρὸ τῆς θεμελιώσεως τοῦ MM IIIB - ΥΜ ΙΑ τοίχου, ὅστις διέρχεται ὑπεράνω τούτου, ἐπίσης κατὰ καλὴν τύχην ἡ ἐντὸς τοῦ οἰκοδομικοῦ πεδίου ἐκσκαφὴ, ἡ ὁποία κατέστρεψε τμήμα τοῦ ὡς ἄνω τοίχου, ἐσταμάτησε 10 ἐκ. ὑπεράνω τοῦ ὁμοιώματος.

Τὸ ὁμοίωμα, διαστάσεων 31.3×28.7 ἐκ. καὶ συνολικοῦ ὕψους 23.5 ἐκ., ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς ὀρθογωνίου δωματίου μὲ κίονα εἰς τὸ μέσον, προσιτοῦ διὰ θύρας, καὶ ἐξ ἐνὸς διαδρόμου σχήματος γάμμα, ὁ ὁποῖος διαιρεῖται διὰ παραστάδων καὶ πεσσοῦ εἰς δύο χώρους. Εἰς τὸν πρῶτον χῶρον τοῦ διαδρόμου, προσιτὸν ἐκ τῆς κυρίας εἰσόδου, ὑπάρχει κεκλιμένον ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ εἰς τὸ δῶμα. Τὸ κεκαμμένον σκέλος τοῦ διαδρόμου, δηλ. ὁ δεύτερος χῶρος, ὀδηγεῖ εἰς φωταγωγόν. Οἱ χῶροι τοῦ δωματίου καὶ τοῦ διαδρόμου, ὡς καὶ τοῦ κεκλιμένου ἐπιπέδου, φωτίζονται διὰ διπλῶν παραθύρων. Τὸ κεκλιμένον ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ εἰς τὸ δῶμα, εἶναι ἐστεγασμένον. Οἱ ἐπὶ τοῦ θωρακίου τοῦ δώματος κίονες καὶ πεσσοὶ προϋποθέτουν τὴν παρουσίαν ἐλαφρᾶς, ἐκ καλὰ-

1. Δι' αὐτὰ τὰ ἀγγεῖα βλ. σχετικῶς TRUDE DOTHAN, *Israel Exploration Journal* 13, 1963, 97 κ.ε. καὶ S. MARINATOS, *Atti e memorie del I° congresso internazionale di Micenologia*, 1968, 286, εἰκ. 16.

μων ἴσως, στέγης, ἡ ὁποία θὰ ἐξησφάλιζε σκιὰν εἰς τοὺς ἀναπαυομένους ἐπὶ τοῦ δώματος κατοίκους τῆς οἰκίας. Τὸ θωράκιον τοῦ δώματος διακόπτεται κατὰ τὸ μέσον τῆς μιᾶς πλευρᾶς ὑπὸ ἐξώστου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέρχεται τις διὰ τριῶν βαθμίδων. Ὁ ἐξώστης στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων κιλλιβάντων καὶ αἱ πλάγαι πλευραί του ἔχουν κλιμακωτὴν διαμόρφωσιν. Ἐπὶ τῆς ἀνωτέρας βαθμίδος ἐσώθη τμῆμα ἡμικυλινδρικοῦ πηλοῦ, τὸ κάτω μέρος προφανῶς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ἐστραμμένης πρὸς τὰ ἔξω. Ἐκ τῶν ἀρχικῶν χρωμάτων σώζονται ἐλάχιστα λείψανα λευκοῦ, ἐρυθροῦ καὶ μέλανος. Ἡ συμβολὴ αὐτοῦ τοῦ ὁμοιώματος εἰς τὴν γνῶσιν τῆς μεσομινωικῆς III ἀρχιτεκτονικῆς καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀνωδομίας τῶν συγχρόνων οἰκίων εἶναι μεγάλη, διότι ὁ κατασκευαστὴς του, ἀπλοῦς τεχνίτης, περιορίζεται εἰς τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν, μὴ ἔχων τὴν δυνατότητα νὰ μεταβάλῃ ταύτας μὲ καλλιτεχνικὴν ἐλευθερίαν.

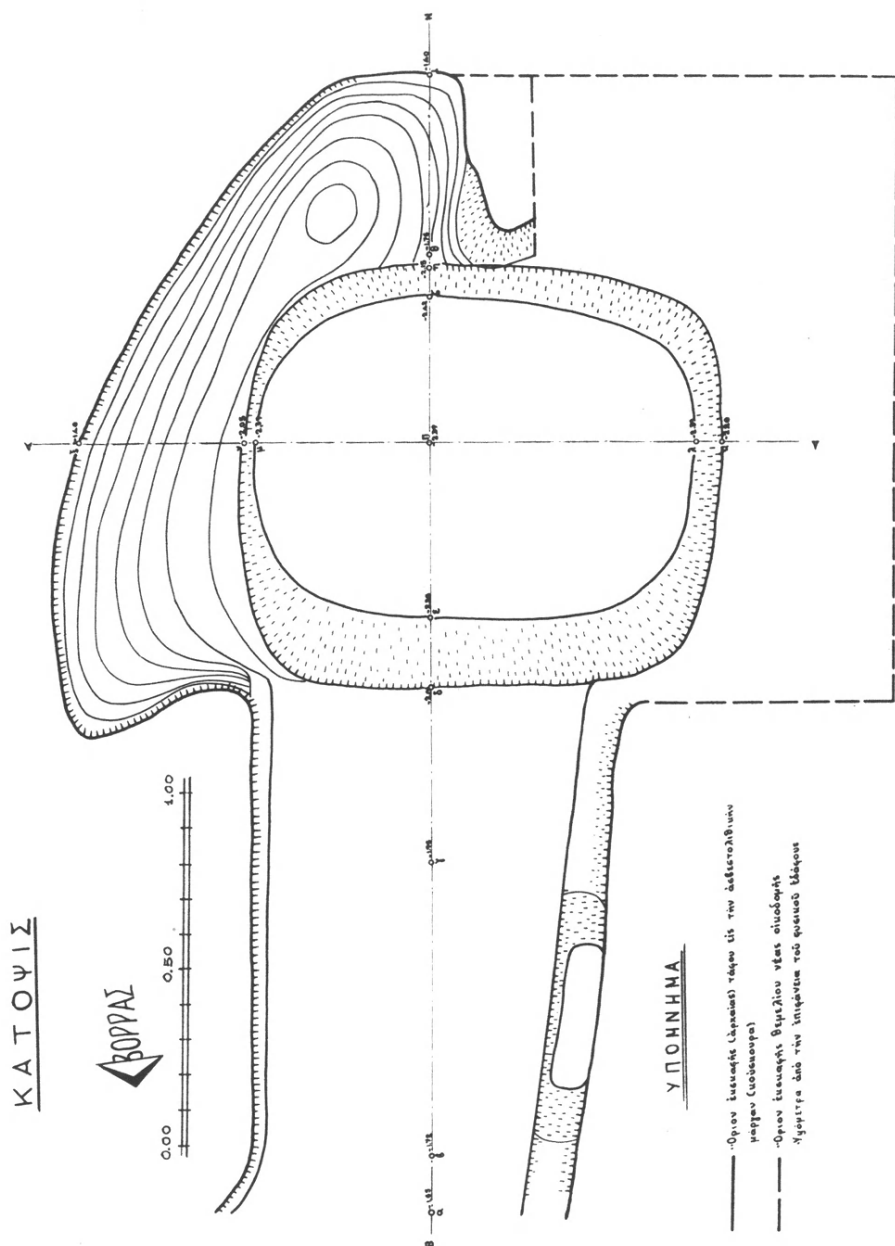
Ἡ χρονολόγησις τοῦ ὁμοιώματος εἰς τὴν MM IIIA ἐποχὴν καθορίζεται ὅχι μόνον ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀγγείων καὶ τῶν ὀστράκων τοῦ στρώματος ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθη, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τριῶν ἀγγείων — δύο μονῶτων κυπέλλων καὶ ἑνὸς ἀώτου κυπελλιδίου —, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ἐκατέρωθεν τούτου, ὡς ἀπεικονίζονται εἰς τὸν πίνακα 379β. Ἐπειδὴ τὸ σχῆμα τῶν δύο μονῶτων κυπέλλων εἶναι περισσότερον ἐξειλιγμένον τοῦ σχήματος τοῦ προαναφερθέντος ὁμοίου ἀγγείου (πίν. 378α), χρονολογοῦμεν τὸ ὁμοίωμα πρὸς τὸ τέλος τῆς πρώτης νεοανακτορικῆς περιόδου, δηλ. ὀλίγον πρὸ τοῦ 1600 π.Χ.

Ἡ ἀνέυρεσις ἐνὸς ἀνεπεξεργάστου τεμαχίου ὀρείας κρυστάλλου, ἐνὸς ἀνεπεξεργάστου καὶ ἐνὸς ἐπεξεργασμένου τεμαχίου ὀψιανοῦ, ἐνὸς πολυγωνικοῦ ἐκ στεατίτου πλακιδίου, μιᾶς μικρᾶς ἐκ πωρολίθου σφαίρας καὶ ἡ ἀνέυρεσις τοῦ ἡμίσεος μιᾶς ὀστεινῆς λαβῆς ἐργαλείου ἀποτελοῦν ἐπαρκεῖς ἐνδείξεις διὰ νὰ δεχθῶμεν πρὸς τὸ παρόν, ὅτι ὁ χῶρος ὅπου εὐρέθη τὸ ὁμοίωμα ἦτο ἐργαστήστηριον. Ἡ διεξοδικὴ μελέτη τοῦ ἰδίου τοῦ ὁμοιώματος θὰ διαφωτίσῃ ἴσως τὸν προορισμὸν του.

Β. ΜΑΣΤΑΜΠΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Εἰς τὸ προάστιον Μασταμπᾶς τοῦ Ἡρακλείου, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως καὶ ἀπέχει 1.5 χιλ. ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς, ἀπεκαλύφθη τυχαίως κατὰ τὰς οἰκοδομικὰς ἐργασίας ἐντὸς οἰκοπέδου ἰδιοκτησίας Φιλοκτῆτου Ρηγάκη λαξευτὸς τάφος (σχέδ. εἰκ. 5 καὶ πίν. 382α, 385β)¹. Τὸ οἰκόπεδον εὐρίσκεται παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Δαμασκηνοῦ καὶ ΕΟΚ καὶ τὸ κέντρον τοῦ τάφου ἀπέχει ἀπὸ τὰ ρεῖθρα τῶν ὡς ἄνω ὁδῶν 3.50 καὶ 16 μ. ἀντιστοιχῶς.

1. Τὸ σχέδιον τοῦ τάφου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ τοπογράφου μηχανικοῦ κ. Ραπτοπούλου. Αἱ φωτογραφίαι τῶν πινάκων 386-403 ὑπὸ τοῦ φωτογράφου κ. Γ. Ξυλούρη καὶ τὰ σχέδια τῶν εἰκόνων ὑπὸ τοῦ ζωγράφου κ. Θ. Φανουράκη, τοὺς ὁποίους καὶ ἐντέθειν θερμῶς εὐχαριστῶ.

Εἰκ. 5. Κάτοψις πρωτοελλαδικοῦ τάφου Μασταμᾶ.

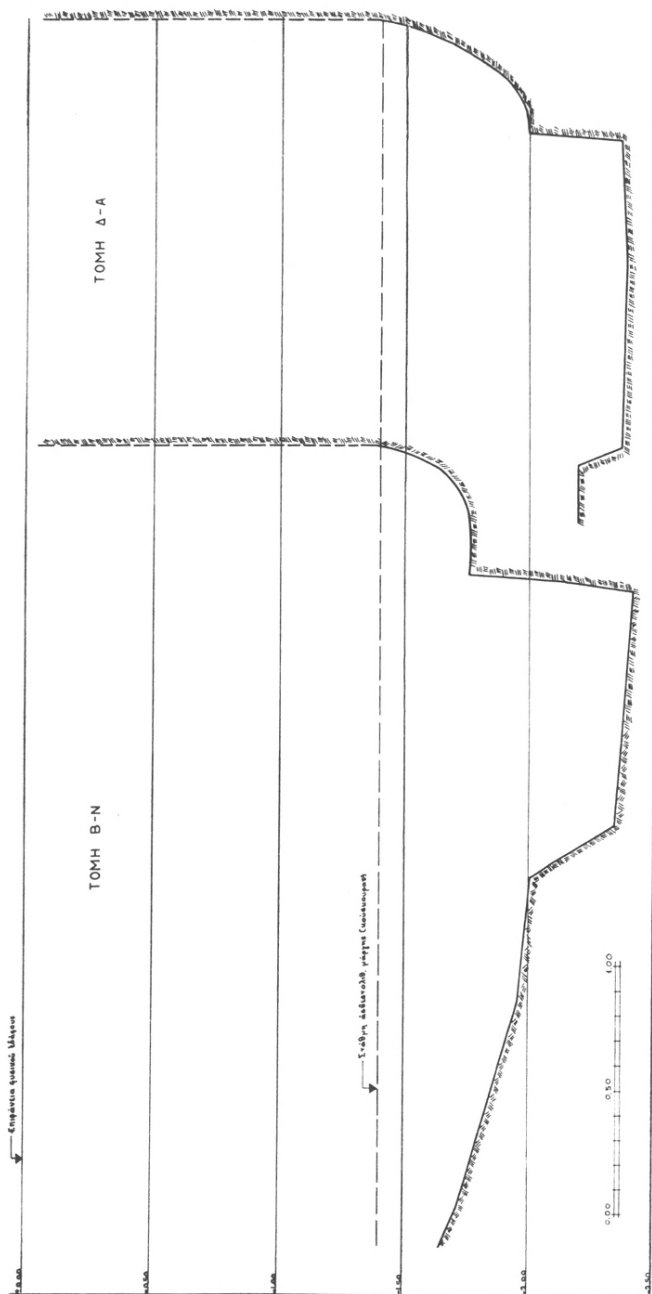
Ὁ τάφος ἔχει λαξευθῇ ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βραχώδους ἐδάφους, τοῦ «κούσκουρα», ὅπως καὶ οἱ σύγχρονοί του τάφοι εἰς τὴν Φορτέτσαν τοῦ Ἡρακλείου¹ καὶ εὐρίσκεται εἰς βάθος 1.40 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους (σχέδ. εἰκ. 6). Ὁ δρόμος του, μήκους 1.50 μ. καὶ πλάτους 74 - 88 ἐκ., ἔχει φορὰν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ τὸ δάπεδόν του ὁδηγεῖ μὲ ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ θαλάμου. Ὁ ἐλλειψοειδοῦς σχήματος θάλαμος, διαστάσεων 1.25 μ. × 90 ἐκ. (πίν. 382α), φέρει στρῶσιν λεπτοτάτων χαλίκων ἐπὶ τοῦ δαπέδου, τὸ ὅποιν εὐρίσκεται 34 ἐκ. βαθύτερον τοῦ δαπέδου τοῦ δρόμου. Ἡ παρουσία αὐτῆς τῆς διαφορᾶς ἐπιπέδου μεταξὺ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ θαλάμου ἀποτελεῖ σύνθηες γνώρισμα τῶν τάφων τῆς πρωτοελληνικῆς ἐποχῆς, τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν περιοχὴν Κνωσοῦ καὶ Ἡρακλείου². Αἱ παρειαὶ τοῦ δρόμου δὲν εἶναι κανονικῶς λαξευμένα, οὔτε ἰσοῦψεῖς (μέγιστον ὕψος τῆς ἀν. 51 καὶ τῆς δυτ. 38 ἐκ.). Ἡ διαφορὰ ὕψους ὁφείλεται εἰς τὴν κλίσιν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει τὸ στρῶμα τοῦ «κούσκουρα» ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Κατὰ τὸ μέσον τῆς δυτικῆς παρειᾶς ὑπάρχει ἐπίμηκες φυσικὸν κοίλωμα, τὸ ὅποιν περιεῖχε μόνον χῶμα (πίν. 385β).

Τὴν εἴσοδον τοῦ θαλάμου ἐκλείει μία κατακορύφως τοποθετημένη πλάξ, μήκους 52 ἐκ. καὶ ὕψους 71 ἐκ. Ἐπειδὴ τὸ πλάτος τῆς πλακὸς εἶναι μικρότερον τοῦ πλάτους τῆς εἰσόδου, τὸ ὑπόλοιπον τμῆμά της ἔφρασσον λίθοι, ἐκ τῶν ὁποίων δύο μόνον εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀρχικὴν των θέσιν (πίν. 382β καὶ 383β). Δύο εἶχον κυλίσει εἰς τὸν δρόμον καὶ τινες ἐντὸς τοῦ θαλάμου. Ἡ ὀροφή τοῦ θαλάμου, ἡ ὁποία θὰ εἶχεν ὕψος 90 ἐκ. περίπου, ὡς δεικνύει ἡ στάθμη τῆς ἀσβεστολιθικῆς μάργης (σχέδ. εἰκ. 6), εἶχε καταρρεύσει ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἤδη, διότι ἡ ὑπερκειμένη ἐπίχωσις εὐρέθη ἀδιατάρακτος καὶ δὲν παρουσίασεν ὁστρακα. Τὸ σωζόμενον ὕψος τῶν παρειῶν τοῦ θαλάμου εἶναι κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν 38 ἐκ., κατὰ τὴν νοτίαν 65 ἐκ. καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν 21 μόνον ἐκ. Τὸ μικρὸν ὕψος τῆς τελευταίας ὁφείλεται εἰς τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν προεκάλεσε τὸ ἀνοιχθὲν οἰκοδομικὸν πέδιλον. Τοῦτο ἀνεμόχλευσε τὸ δυτικὸν τμῆμα τοῦ τάφου εἰς ἑκτασιν 50 ἐκ. περίπου ἀπὸ Δ. πρὸς Α.

Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν συνολικῶς 93 ἀγγεῖα καὶ δύο πήλινα εἰδώλια ἱππων (πίν. 384 καὶ 385α). Ἐξ αὐτῶν 21 ἀγγεῖα εὐρίσκοντο ἐντὸς τοῦ δρόμου, πρὸ τοῦ φράγματος τῆς εἰσόδου καὶ 72 ἐντὸς τοῦ θαλάμου. Ἡ σχεδιάσις τῶν ἀγγείων ὡς ἔκειντο ἐντὸς τοῦ τάφου ἦτο ἀδύνατος, λόγῳ τῆς προκληθείσης ὑπὸ τοῦ οἰκοδομικοῦ πεδίου μερικῆς καταστροφῆς τοῦ θαλάμου (πίν. 381α) καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι τὰ ὑπόλοιπα ἀγγεῖα εἶχον συνθλιβῇ (πίν. 381β) ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κρημνισθείσης ὀροφῆς καὶ τῆς ὑπερκειμένης ἐπιχώσεως. Τὰ ἐκ τοῦ καταστρα-

1. Βλ. J. K. BROCK, *Fortetsa, Early Greek Tombs near Knossos*, 1957, 2.

2. Βλ. C. DAVARAS, *BSA* 63, 1968, 133 καὶ σημ. 3. Εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ἀναφερώμεθα εἰς αὐτὸ τὸ ἄρθρον ὡς καὶ εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ BROCK (σημ. 1) μόνον διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν συγγραφέων. Διὰ τὸν ὅρον πρωτοελληνικὸς βλ. ΣΤ. ΑΛΕΞΙΟΥ, *Κρητ. Χρον.* 4, 1950, 294.

Εἰκ. 6. Τομαὶ προτοελλαδικοῦ τάφου Μασταμπᾶ.

φέντος τμήματος προερχόμενα ἀγγεῖα, 27 συνολικῶς, εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἐξαχθέντων ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως χωμάτων. Ἐκτὸς τῶν ἀγγείων περισυνελέγησαν καὶ κεκαυμένα ὅστ᾽ ὡς καὶ δύο σιδηρᾶ ἀντικείμενα. Δίδομεν κατάλογον τῶν ὡς ἄνω περισυλλεγέντων ἀγγείων κατὰ τὴν χρονολογικὴν των κατὰταξιν, ἢ ὁποῖα ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακοσμήσεώς των ἐλλείψει ἀνασκαφικῶν δεδομένων δι' αὐτὴν τὴν ὁμάδα. Ἐν συνεχείᾳ ὁ κατάλογος περιλαμβάνει τὰ ἀγγεῖα τοῦ δρόμου καὶ τὰ ἀγγεῖα τοῦ ἀθίκτου τμήματος τοῦ θαλάμου κατὰ ταφάς¹.

Ὅμας Ιη

1. Πίθος ἐλλιπής (ἀρ. Μ. 18879). Σωζ. ὕψος 26 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 12.5 ἐκ. Κόσμησις ἐξίτηλος. Περὶ τοὺς ὤμους ἔχνη πέντε στενῶν ταινιῶν, περὶ τὸ σῶμα τριῶν εὐρυτέρων καὶ περὶ τὸν πυθμένα δύο ὁμοίων. Διὰ τὸ σχῆμα πρβ. Davaras, ἔ.ἀ. Β8, πίν. 44 καὶ διὰ τὰς κατακορύφους λαβὰς εἰς σύγχρονα ἀγγεῖα Brock, ἔ.ἀ. πίν. 28, 448. Πρωτογεωμετρικῆς Β περιόδου.

2. Κωδωνόσχημος κρατῆρ (ἀρ. Μ. 18881 πίν. 386α). Ὑψος 27.4 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 24.3 ἐκ. Χρῶμα μέλαν, ἐπίχρυσμα λευκοκίτρινον. Μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐκάστης ὕψους ἀνὰ δύο συστήματα ὁμοκέντρων κύκλων. Περὶ τὸ χεῖλος, τὸ σῶμα καὶ τὴν βάσιν ταινίαι. Ἐπὶ τῶν λαβῶν ταινίαι συνεχιζόμεναι καὶ κάτωθι τῶν συναφειῶν. Τὸ σχῆμα πρβ. με Brock, ἔ.ἀ. πίν. 77, 1467. Ἡ κόσμησις τυπικὴ διὰ σύγχρονα ἀγγεῖα ὁμοίου σχήματος· βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 27, 387. 382 καὶ σ. 143. Πρωτογεωμετρικῆς Β περιόδου.

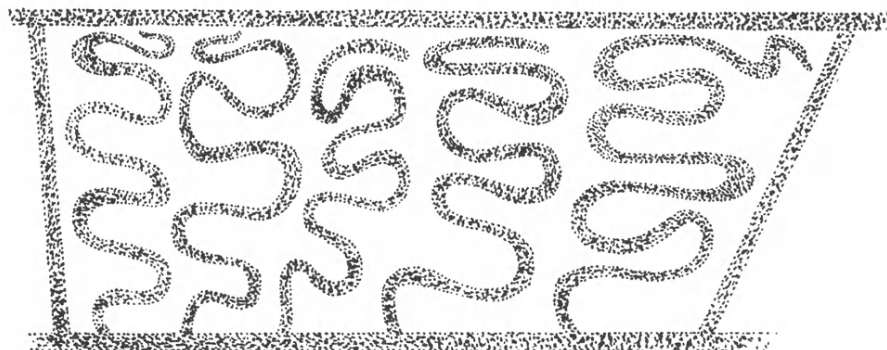
3. Κωδωνόσχημος κρατῆρ (ἀρ. Μ. 18882 πίν. 386α). Ὑψος 23.6 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 23 ἐκ. Σχῆμα καὶ διακόσμησις ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 2.

4. Κρατηρίσκος (ἀρ. Μ. 18900 πίν. 398β). Ὑψος 16 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 14.1 ἐκ. Διάμ. ποδὸς 5.4 ἐκ. Καλύπτεται ἐξ ὁλοκλήρου διὰ μέλανος χρώματος πλὴν τοῦ κατωτέρου τμήματος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος καὶ τοῦ ποδός. Πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 17, 208 κάτω σειρὰ καὶ πίν. 28, 435. Ὑστέρας πρωτογεωμετρικῆς Α περιόδου.

5. Κρατηρίσκος ἐλλιπής (ἀρ. Μ. 18903 πίν. 398γ). Ὑψος 8 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 8.6 ἐκ. Διάμ. βάσεως 4,4 ἐκ. Καλύπτεται ἐξ ὁλοκλήρου διὰ μέλανος χρώματος πλὴν τῆς κατὰ τὸν πόδα ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος καὶ τοῦ ποδός. Τὸ σχῆμα πρβ. με Brock, ἔ.ἀ. πίν. 35, 516. Ἡ κόσμησις ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν τῆς ὑστέρας πρωτογεωμετρικῆς περιόδου. Πρωτογεωμετρικῆς Β περιόδου.

1. Ἡ παροῦσα ἔκθεσις ἀποτελεῖ καὶ ὀριστικὴν δημοσίευσιν.

6. Κάλαθος (ἄρ. Μ. 18909 πίν. 400α καὶ εἰκ. 7). Ὑψος 8 ἐκ. Διάμ. χείλους 19.1 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.3 ἐκ. Κόσμησις ἐξίτηλος. Ἐσωτερικῶς ταινίαι. Ἐξωτερικῶς μεταξύ τῶν λαβῶν τῆς μιᾶς ὀψews μετόπη κατακορύφων ὀφιοειδῶν ταινιῶν, ἐπὶ τῆς ἐτέρας μετόπη ἀντιρόπων τριγῶνων καὶ ὀριζοντίων ταινιῶν. Περὶ τὸν πυθμένα τοῦ σώματος τρεῖς ταινίαι. Ἐπὶ τοῦ πυθμένος πεπληρωμένον ὀρθογώνιον καὶ κατὰ τὰς γωνίας του ἀνὰ ἓν πεπληρωμένον

Εἰκ. 7. Κόσμημα τοῦ ὑπ' ἄρ. 6 καλάθου.

τρίγωνον. Σχῆμα ὅμοιον πρὸς Brock, ἔ.ἀ. πίν. 33, 524. Σχέδια ὅμοια πρὸς τὰ σχέδια εἰς Brock, ἔ.ἀ. 3 καὶ 11. Πρωτογεωμετρικῆς Β περιόδου.

7. Πυξὶς ἄνευ πώματος (ἄρ. Μ. 18906, πίν. 394α.β). Ὑψος 9.6 ἐκ. Ἐξωτερικὴ διάμ. χείλους 9.2 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 6.7 ἐκ. Ἐπὶ τοῦ χείλους τρεῖς ὀπαὶ διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ πώματος. Χρῶμα κοσμήσεως καστανέρυθρον. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Κόσμησις διὰ ταινιῶν. Ἐπὶ τοῦ πυθμένος πολλαὶ γραμμαὶ σχηματίζουσαι σταυροειδῆς κόσμημα. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 26, 369 καὶ 361. Πρωτογεωμετρικῆς Β. περιόδου.

8. Μικρὰ δίωτος πυξὶς (ἄρ. Μ. 18867, πίν. 399α). Ὑψος 7 ἐκ. Διάμ. χείλους 6 ἐκ. Μεταξὺ τῶν λαβῶν ζώνη διαγράμμων γωνιῶν. Περὶ τὸ κατὰ τὸν πυθμένα τμήμα τοῦ σώματος τρεῖς ἐξηρημέναι ταινίαι. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 45, 643 καὶ σχέδιον 3aC διὰ τὸ κόσμημα, ὡς καὶ Boardman, BSA 35, 1960, πίν. 35, 156, σ. 131. Ὁρίμου γεωμετρικῆς ἐποχῆς (;).

9. Μικρὸς δίωτος πίθος ἐλλιπής (ἄρ. Μ. 18866, πίν. 399β). Ὑψος 16.4 ἐκ. Διάμ. χείλους 9 ἐκ. Περὶ τὸ χεῖλος, τὸ κατὰ τὸν πυθμένα τμήμα τοῦ σώματος καὶ ἐπὶ τῶν λαβῶν ἀνὰ μία ταινία.

10. Ὁκτὼ μόνωτα κύπελλα (ἄρ. Μ. 18868, 18870 - 5, 18905 πίν. 391α καὶ β κάτω σειρά). Καλύπτονται ἐξ ὁλοκλήρου διὰ μέλανος χρώματος ἐν μέρει δια-

τηρουμένου. Τὰ ὅμοια ἐκ Φορτέτσας ἀγγεῖα, Brock, ἔ.ἀ. πίν. 103, 1379, χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ὑστέρας πρωτογεωμετρικῆς Α μέχρι τῆς ὀρίμου γεωμετρικῆς περιόδου.

11. Δίωτος πίθος μετὰ κατακορύφων τοιχωμάτων, ἐλλιπής (ἀρ. Μ. 18880 πίν. 387δ). Ὑψος 33.7 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 15.2 ἐκ. Κόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ ἐξίτηλος. Ἐπὶ τῶν ὤμων σειρὰ περιγεγραμμένων διὰ διπλῆς γραμμῆς φύλλων. Περὶ τὸ σῶμα ζώνη δικτυωτῶν φύλλων καὶ ταινίαι κατ' ἀποστάσεις. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. D. Levi, ASAtene 10 - 12, 1927 - 29, 153, εἰκ. 156 καὶ J. N. Coldstream, Greek Geometric Pottery, 1968, 255 - 256. Διὰ τὰ κοσμήματα βλ. Brock, ἔ.ἀ. σχέδιον 12 H καὶ 13 K. Ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς πρῶμον ἀνατολίζουσας ἐποχῆν.

12. Δίωτος πίθος ἄνευ πώματος (ἀρ. Μ. 18876, πίν. 389α). Ὑψος 33 ἐκ. Ἐσωτ. διάμ. χεῖλους 10.4 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 11.2 ἐκ. Ἐπὶ τῶν ὤμων δύο μετόπαι ρομβοειδοῦς κοσμήματος μεθ' ἐλικομόρφων ἀπολήξεων, ἐγγεγραμμένου ἐντὸς ὁμοκέντρων κύκλων· κατὰ τὰς γωνίας ρόμβος μετ' ἧς καὶ τελείας. Μεταξὺ τῶν μετοπῶν τρεῖς κατακόρυφοι ζῶναι μονοῦ καὶ διπλοῦ πλοχμοῦ. Περὶ τὸ σῶμα ταινίαι καὶ ὁμάδες λεπτῶν γραμμῶν εἰς κανονικὰς μεταξὺ τῶν ἀποστάσεις. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διάταξιν τῆς κοσμήσεως βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 80, 1457 καὶ σχέδια 11a1 καὶ 9cb. Πρωίμου ἀνατολίζούσης ἐποχῆς.

13. Σκύφος (ἀρ. Μ. 18887, πίν. 392γ). Ὑψος 13 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 15.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 6.8 ἐκ. Κόσμησις ἐξίτηλος. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Τὸ ἐσωτερικὸν καὶ αἱ λαβαὶ καλύπτονται διὰ μέλανος χρώματος. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκάστης ὅψεως μακρὰ μετόπη τεσσάρων ἐπαλλήλων τεθλασμένων γραμμῶν. Περὶ τὸ σῶμα εὐρεῖται ταινίαι καὶ λεπταὶ γραμμαί. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 103, 1417, διὰ τὸ κόσμημα βλ. σχέδιον 3h, σ. 170. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἢ πρωίμου ἀνατολίζούσης ἐποχῆς.

14. Σκύφος (ἀρ. Μ. 18902, πίν. 393α). Ὑψος 8.1 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 13.3 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.3 ἐκ. Τὸ ἐσωτερικὸν καλύπτει χρῶμα. Ἐξωτερικῶς ταινίαι ἐναλλασσόμεναι πρὸς γραμμάς καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ζώνη διακεκομμένης σπείρας. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 27, 396 καὶ πίν. 58, 874 καὶ σχέδιον 11q. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

15. Σκύφος (ἀρ. Μ. 18901, πίν. 393α). Ὑψος 9.5 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 13.5 ἐκ. Διάμ. πυθμ. 4.7 ἐκ. Περὶ τὸ χεῖλος καὶ τὸ κατὰ τὴν βάσιν τμῆμα τοῦ σώματος λεπταὶ ταινίαι. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πυθμένος ἐξηρημένη δισκοειδὴς ἐπιφάνεια. Τὸ ὑπόλοιπον καλύπτεται μετ' χρῶμα. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 49, 763 καὶ 103, 1406. Ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς πρῶμον ἀνατολίζουσας ἐποχῆν.

16. Ὑψίπους κρατηρίσκος (ἀρ. Μ. 18899 πίν. 403α). Ὑψος 19.3 ἐκ. Διάμ. χείλους 19.1 ἐκ. Διάμ. βάσεως ποδὸς 11.3 ἐκ. Μέλαν χρῶμα κοσμήσεως ἐπὶ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος. Ἐπὶ τοῦ χείλους συστήματα κεραίων. Ἐπὶ τῶν λαβῶν ὀριζόντιαι γραμμαὶ καὶ ζώνη κεραίων. Ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς μιᾶς ὀψεως ζώνη δικτυωτῶν φύλλων, ἐπὶ τῆς ἐτέρας ζώνη τεσσάρων ἐπαλλήλων τεθλασμένων γραμμῶν. Περὶ τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ σώματος καὶ τοῦ ποδὸς τέσσαρες καὶ τρεῖς γραμμαὶ ἀντιστοίχως. Κρητικὴ μίμησις κυκλαδικῶν εἰσηγμένων προτύπων τῆς ὀρίμου γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 44, 671 καὶ σχέδια 3h, 12h. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

17. Πρόχους ἐλλιπής (ἀρ. Μ. 18878, πίν. 394γ). Σωζ. ὕψος 18 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.7 ἐκ. Ἐπὶ τῶν ὤμων συστήματα τριῶν διπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων εἰς κατακόρυφον διάταξιν, ἐναλλασσόμενα πρὸς συστήματα ἐπαλλήλων γωνιῶν. Περὶ τὸ σῶμα κόσμησις διὰ ταινιῶν. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 97, 1388 καὶ πίν. 109, 1458 χαρακτηριζόμενον ὡς κυπριακόν, καὶ διὰ τὰ κοσμήματα, 9j, καὶ 6h. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

18. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. Μ. 18869, πίν. 392α). Ὑψος 11.5 ἐκ. Διάμ. χείλους 12.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.3 ἐκ. Ταινιωτὴ λαβή. Καλύπτεται ἐξ ὀλοκλήρου μὲ χρῶμα. Πρβ. Brock ἔ.ἀ. πίν. 103, 1226. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

19. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. Μ. 18904, πίν. 391γ). Ὑψος 9.8 ἐκ. Διάμ. χείλους 11.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.7 ἐκ. Ταινιωτὴ λαβή. Ἐκαλύπτοντο ἐξ ὀλοκλήρου μὲ χρῶμα, τὸ ὅποῖον εἶναι ἐξίτηλον. Πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 103, 1465. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

20. Σφαιρικὸς μονόχρωμος ἀρύβαλλος (ἀρ. Μ. 18907, πίν. 398α). Ὑψος 8.6 ἐκ. Διάμ. χείλους 2.8 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.3 ἐκ. Πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 61, 990. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

Καῖσις 1η

21. Δίωτος πίθος (ἀρ. Μ. 18883, πίν. 388γ). Ὑψος 34.2 ἐκ. Διάμ. χείλους 17.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 11.4 ἐκ. Περὶ τὸν λαίμῳ καὶ τὸ σῶμα ταινίαι καὶ γραμμαί. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκάστης ὀψεως ἀνὰ τέσσαρα συστήματα ὁμοκέντρων κύκλων. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

22. Πρόχους (ἀρ. Μ. 18890, πίν. 395γ). Ὑψος 21.7 ἐκ. Διάμ. χείλους 6.6 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 8 ἐκ. Κόσμησις, κατὰ μέγα μέρος ἐξίτηλος, διὰ ταινιῶν. Ἐπὶ τῶν ὤμων τρία συστήματα τριῶν ὁμοκέντρων κύκλων. Μεταξὺ τούτων

ἔχνη κατακορύφων ταινιῶν. Ἐπὶ τῆς λαβῆς ὀφιοειδῆς ταινία. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 94, 1301. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

23. Κρατηρίσκος ἐλλιπὴς κατὰ τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ σώματος (ἀρ. M. 18884, πίν. 398β). Ὑψος 14.3 ἐκ. Διάμ. βάσεως ποδὸς 6.4 ἐκ. Κόσμησις ἐξίτηλος. Ἐπὶ τοῦ χείλους καὶ τῶν λαβῶν κεραῖαι. Ἐπὶ τῶν ὤμων ζώνη ἀλύσεως ρόμβων μὲ τελείαν. Περὶ τὸ χεῖλος καὶ τὸ σῶμα ταινίαι. Τὸ σχῆμα ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν τῆς ὀρίμου γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 44, 671. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

24. Κρατηρίσκος (ἀρ. M. 18888, πίν. 398β). Ὑψος 11 ἐκ. Διάμ. χείλους 11.5 ἐκ. Διάμ. ποδὸς 4.2 ἐκ. Συμπληρωμένον τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ ποδός. Καλύπτεται ἐξ ὀλοκλήρου μὲ χρῶμα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξίτηλον. Ἀκολουθεῖ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τὴν παράδοσιν τῶν ἀγγείων τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς.

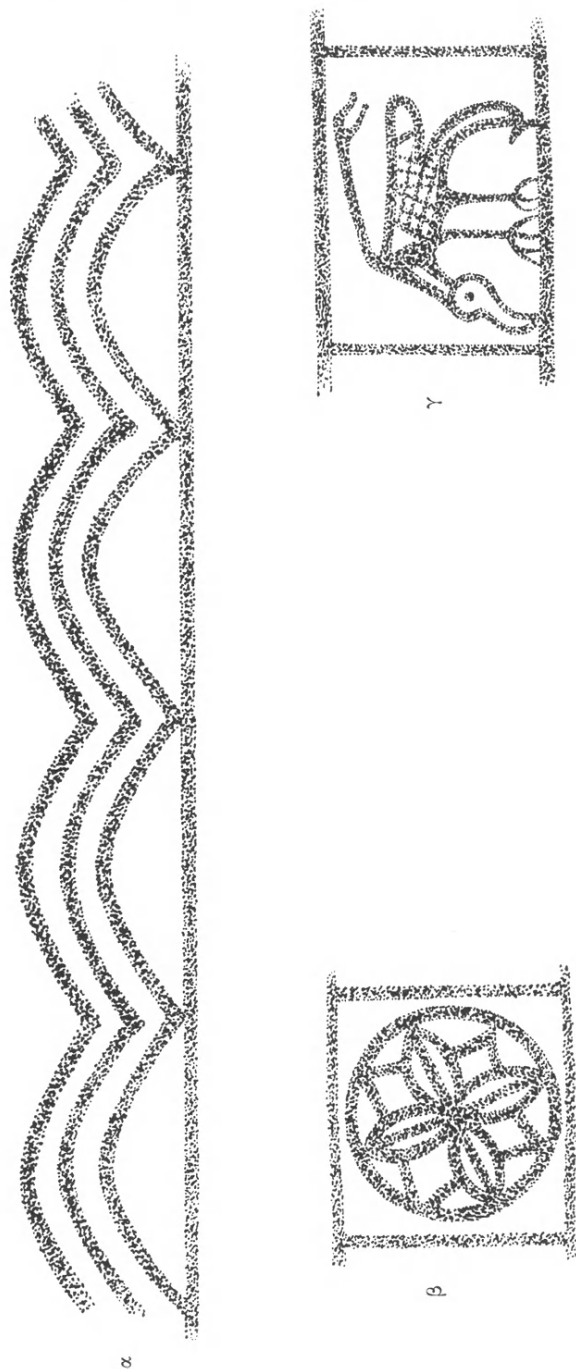
25. Πρόχους (ἀρ. M. 18887, πίν. 394γ καὶ εἰκ. 8α). Ὑψος 16.3 ἐκ. Διάμ. χείλους 3.8 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 6.1 ἐκ. Συμπληρωμένη ἡ λαβή. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἄλυσις ἐπαλλήλων τόξων καὶ τρεῖς ὀριζόντιαι ταινίαι. Τὸ σῶμα καλύπτεται μὲ χρῶμα. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 50, 835. Πίν. 93, 1375. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

26. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. M. 18891, πίν. 391γ). Ὑψος 11.5 ἐκ. Διάμ. χείλους 13 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5 ἐκ. Τὸ ἐσωτερικὸν καλύπτεται μὲ χρῶμα. Ἐξωτερικῶς δύο μεγάλα κρεμάμενα ἡμικύκλια χρώματος, ἐν μέρει διασπαρούμενα ἔμπροσθεν. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 103, 1465. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

27. Σφαιρικὴ πρόχους (ἀρ. M. 18889, πίν. 395α). Ὑψος 15.6 ἐκ. Διάμ. χείλους 5.4 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.9 ἐκ. Συμπληρωμένη εἰς τινὰ σημεῖα τοῦ σώματος, τοῦ χείλους καὶ εἰς σημεῖον τῆς λαβῆς. Καλύπτεται μὲ χρῶμα κατὰ τόπους ἐξίτηλον. Διὰ τὸ σχῆμα πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 94, 1001. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

28. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. M. 18886, πίν. 392β). Ὑψος 10.3 ἐκ. Διάμ. χείλους 13.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.1 ἐκ. Ταινιωτὴ λαβή. Ἐσωτερικῶς περὶ τὸ χεῖλος τρεῖς ταινίαι. Ἐπὶ τῆς λαβῆς δύο κατακόρυφοι ταινίαι. Τὸ ὑπόλοιπον καλύπτεται μὲ χρῶμα κατὰ μέγα μέρος ἐξίτηλον. Τὸ σχῆμα ὅμοιον μὲ Brock, ἔ.ἀ. πίν. 103, 1198. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

29. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. M. 18892, πίν. 394α). Ὑψος 6.7 ἐκ. Διάμ. χείλους 13.2 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.7 ἐκ. Συγκολλημένον εἰς τινὰ σημεῖα.

Εἰκ. 8. α) Κόσμημα τῆς ὑπ' ἀρ. 25 πρόγου. β) Κόσμημα τῆς ὑπ' ἀρ. 71 πρόγου. γ) Κόσμημα τῆς ὑπ' ἀρ. 67 οἰνοχόης.

Ταινιωτὴ λαβή. Λευκοκίτρινον ἐπίχρυσμα. Διὰ τὸ σχῆμα πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 58, 907.

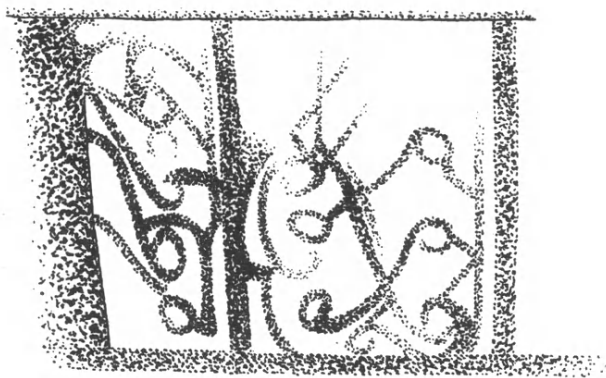
30. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. Μ. 18893, πίν. 399β). Ὑψος 7.7 ἐκ. Διάμ. χείλους 13.1 ἐκ. Διάμετρος πυθμένος 4.5 ἐκ. Ραβδόσχημος λαβή. Καλύπτεται ἐξ ὀλοκλήρου μὲ χρῶμα κατὰ μέγα μέρος ἐξίτηλον. Γεωμετρικόν.

Καῦσις 2α

31. Δίωτος πίθος ἄνευ πάματος (ἀρ. Μ. 18894, πίν. 389α). Ὑψος 34,3 ἐκ. Διάμ. χείλους 12.1 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 10.3 ἐκ. Κόσμησις διὰ καστανερύθρου χρώματος ἐπὶ λευκοκίτρινου ἐπιχρίσματος καὶ διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκάστης ὀψεως ἀνὰ τέσσαρα συστήματα ἐκ πέντε ὁμοκέντρων ἀνίσου πάχους κύκλων. Περὶ τὸ σῶμα κάτωθι τῶν λαβῶν σειρὰ ὁμοίων κύκλων καὶ δύο ζῶναι λεπτῶν γραμμῶν. Ὡς πρὸς τὴν σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 84, 1294. Ὑστέρας ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

32. Πρόχους (ἀρ. Μ. 18896, πίν. 395β). Ὑψος 20.4 ἐκ. Διάμ. χείλους 5.8 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 7 ἐκ. Συμπληρωμένη εἰς τμήματα τοῦ χείλους καὶ τοῦ σώματος. Ταινιωτὴ λαβή. Ἐπὶ λευκοκίτρινου ἐπιχρίσματος κόσμησις διὰ λεπτῶν γραμμῶν καὶ ταινίας. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 94, 1521. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

33. Τρίλοβος πρόχους (ἀρ. Μ. 18897, πίν. 394γ καὶ εἰκ. 9). Ὑψος 16.1 ἐκ.

Εἰκ. 9. Κόσμημα τῆς ὑπ' ἀρ. 33 πρόχου.

Διάμ. πυθμένος 6 ἐκ. Συμπληρωμένη εἰς τμήματα τοῦ σώματος. Χρῶμα κοσμήσεως μέλαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξίτηλον. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἐπάλληλοι τεθλασμένοι γραμμαὶ μεταξὺ ὀριζοντίων, μετόπη μέλανος χρώματος καὶ μετόπη ἐλικομόρφου κοσμήματος. Περὶ τὸ σῶμα γραμμαί. Διὰ τὸ σχῆμα πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 94, 1286. Ὑστέρας ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

34. Πρόχους ἑλλιπῆς (ἄρ. M. 18911, πίν. 395β). Σῶζ. ὕψος 17.4 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 5.5 ἐκ. Ἐπὶ λευκοκίτρινου ἐπιχρίσματος κόσμησις διὰ ταινιῶν καὶ γραμμῶν. Ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς ἐμπροσθίας ὕψους τρεῖς ὁμόκεντροι κύκλοι. Ἐπὶ τῆς λαβῆς ὀφιοειδὲς ταινία. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν πρβ. Brock, ἔ.ἄ. πίν. 93, 1304. Πρωΐμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

35. Ληκύθιον μετὰ κωνικοῦ σώματος (ἄρ. M. 18910, πίν. 396γ). Ὑψος 9.6 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.6 ἐκ. Συμπληρωμένον τὸ χεῖλος καὶ τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ σώματος. Κόσμησις ἐξίτηλος. Περὶ τοὺς ὤμους ἔχνη πεπληρωμένων φύλλων. Περὶ τὸ κατὰ τὸν πυθμένα τμήμα τοῦ σώματος δύο ταινίαι καὶ μεταξύ των ἑξ γραμμαί. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν πρβ. D. Levi, ἔ.ἄ. 358, εἰκ. 470. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

36. Μικρὰ πρόχους (ἄρ. M. 18898, πίν. 395α). Ὑψος 12.5 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 3,5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.7 ἐκ. Κόσμησις ἐξίτηλος. Ἐπὶ τῶν ὤμων δύο συστήματα διπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων. Περὶ τὸ σῶμα διπλαῖ καὶ τριπλαῖ γραμμαὶ εἰς κανονικὰς μεταξύ των ἀποστάσεις. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν πρβ. Brock, ἔ.ἄ. πίν. 58, 908. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

37. Μόνωτον κύπελλον (ἄρ. M. 18959, πίν. 392α). Ὑψος 11.4 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 14.1 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.5 ἐκ. Ταινιωτὴ λαβή. Καλύπτεται ἐξ ὀλοκλήρου διὰ μέλανος χρώματος ἐξίτηλου κατὰ μέγα μέρος. Βλ. Brock, ἔ.ἄ. πίν. 103, 1452. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἢ πρωΐμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

38. Ληκύθιον (ἄρ. M. 18960, πίν. 394β). Ὑψος 12.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 9.1 ἐκ. Χεῖλος, τμήματα λαιμοῦ καὶ τοῦ σώματος συμπληρωμένα. Κόσμησις ἐξίτηλος. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχνη δικτυωτῶν τριγώνων, ἐγγεγραμμένων ἐντὸς διπλῶν γωνιῶν. Περὶ τὸ σῶμα εὐρεῖται ταινίαι ἐναλλασσόμεναι μετὰ λεπτῶν γραμμῶν. Γεωμετρικῆς ἐποχῆς (;)

39. Δίωτον κυλινδρικὸν κυάθιον (ἄρ. M. 18912, πίν. 399α). Ὑψος 5.7 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 7.6 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.1 ἐκ. Συμπληρωμένον τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ χεῖλους. Περὶ τὸ σῶμα καὶ ἐπὶ τῶν λαβῶν ὀρίζονται ταινίαι. Μεταξὺ τούτων λοξαὶ παράλληλοι ταινίαι, εἰς ἀκανόνιστον διάταξιν. Ἀνάλογος κόσμησις εἰς ἀγγεῖα Brock, ἔ.ἄ. πίν. 35, 468 καὶ D. Levi, ἔ.ἄ. 367, εἰκ. 483. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς (;)

40. Ἀμφορεὺς (ἄρ. M. 18885, πίν. 390α). Ὑψος 56 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 17.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 15.7 ἐκ. Κατακόρυφοι ταινιωταὶ λαβαί. Κόσμησις διὰ ταινιῶν. Ἐπὶ τῶν λαβῶν μεταξύ τεσσάρων ὁμάδων διπλῶν ὀριζοντίων γραμμῶν χῖ. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν βλ. H. Payne, BSA 29, 1927 - 28, πίν. 6.3 καὶ J. Boardman, BSA 1960, 130 I₃ καὶ I₄ πίν. 33. Πρωτογεωμετρικῆς B περιόδου.

41. Τρίλοβος πρόχους (ἀρ. Μ. 18895, πίν. 389γ). Ὑψος 21.4 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 8 ἐκ. Συμπληρωμένον τμήμα τοῦ χείλους καὶ τῆς λαβῆς. Κόσμησις διὰ ταινιῶν μέλανος χρώματος, ἐξιτήλου κατὰ μέγα μέρος, ἐπὶ λευκοκίτρινου ἐπίχρισματος. Ὑστέρας πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς.

ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΤΟΥ ΘΑΛΑΜΟΥ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

Καῦσις 1η

42. Δίωτος πίθος (ἀρ. Μ. 18914, πίν. 389β). Ὑψος 30.2 ἐκ. Διάμ. χείλους 15.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 10 ἐκ. Συμπληρωμένος εἰς τὸν λαιμὸν καὶ εἰς τμήμα τοῦ σώματος. Κόσμησις διὰ σκοτεινοῦ ἐπὶ φωτεινοῦ καὶ τὸ ἀντίθετον. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκάστης ὀψews ἀνὰ τρεῖς μετόπαι: ἐπάλληλοι τεθλασμένοι γραμμαὶ καὶ χῖ με γωνίας μεταξὺ τῶν κεραιῶν. Κάτωθι τῶν λαβῶν ζώνη σειρᾶς ὁμοκέντρων κύκλων. Περὶ τὸ σῶμα συστήματα γραμμῶν εἰς κανονικὰς μεταξὺ των ἀποστάσεις. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Davaras, ἔ.ἀ. πίν. 44a, B10. Διὰ τὰ διακοσμητικὰ θέματα πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 51, 824. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

43. Πῶμα κωνικόν (ἀρ. Μ. 18940, πίν. 400α). Ὑψος 6.2 ἐκ. Διάμ. χείλους 13.8 ἐκ. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ μέλανος χρώματος. Διὰ τὸ σχῆμα πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 156, 752.

44. Ἀσπιδόμορφον πινάκιον (πῶμα) (ἀρ. Μ. 18913, πίν. 402β). Ὑψος 6.2. Διάμ. χείλους 19.4 ἐκ. Κόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ: ὀρθογώνια διάγραμμα τρίγωνα καὶ ὁμόκεντροι κύκλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων τρεῖς σειραὶ τελειῶν. Διὰ τὸ σχῆμα πρβ. Davaras, ἔ.ἀ. πίν. 37 καὶ Brock, ἔ.ἀ. πίν. 46, ἰδιαιτέρως τὸ ὑπ' ἀρ. 677. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

45. Σκύφος (ἀρ. Μ. 18915, πίν. 393γ). Ὑψος 6.2. Διάμ. χείλους 10.2 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4 ἐκ. Περὶ τὸ χεῖλος καὶ τοὺς ὤμους γραμμαί. Μεταξὺ τῶν λαβῶν ζώνη ἐλαφρῶς καμπτομένων κατὰ τὸ μέσον γραμμῶν. Πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 73, 1005 καὶ 1006. Ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς πρῶμον ἀνατολιζούσαν ἐποχὴν.

Καῦσις 2α

46. Δίωτος χονδροειδὴς πίθος (ἀρ. Μ. 18918, πίν. 387γ). Ὑψος 38.7 ἐκ. Διάμ. χείλους 22.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 17.5 ἐκ. Συμπληρωμένος εἰς τμήματα τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ σώματος. Λευκοκίτρινον ἐπίχρισμα. Εἰς τὸ ὕψος τῶν λαβῶν ἐκάστης ὀψews ἀνὰ δύο συστήματα ἐγχαράκτων γραμμῶν.

Ἀσπιδόμορφον πινάκιον (πῶμα) (ἀρ. Μ. 18919, πίν. 387γ). Ὑψος 6.4 ἐκ. Διάμ. χείλους 21 ἐκ. Κόσμησις διὰ στιλπνοῦ καστανομέλανος χρώματος: ζώνη

διαγράμμων φύλλων, ἐπαλλήλων τεθλασμένων γραμμῶν καὶ εἰς τὸ κέντρον τέσσαρα δικτυωτὰ τρίγωνα συνδεόμενα κατὰ τὰς κορυφὰς διὰ δικτυωτοῦ ὀρθογωνίου. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὰ κοσμήματα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 49, 760, καὶ 146, 389 ὡς καὶ σχέδια 9av, 3h, 12f. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς πρὸς τὴν πρῶτον ἀνατολιζουσιν.

47. Πρόχους (ἀρ. M. 18916, πίν. 395γ). Ὑψος 22.5 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 6 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 8 ἐκ. Κόσμησις διὰ καστανερύθρου ἐπὶ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος: ταινίαι καὶ γραμμαί· ἐπὶ τῶν ὤμων τρία συστήματα ἐκ πέντε ὁμοκέντρων κύκλων. Ἐπὶ τῆς λαβῆς ὀφιοειδῆς ταινία. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 93, 1248. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

48. Ἀρύβαλλος (ἀρ. M. 18917, πίν. 397β). Ὑψος 6.8 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 2.4 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 2.2 ἐκ. Κόσμησις ἐξίτηλος, διὰ ταινιῶν καὶ γραμμῶν ἐπὶ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

49. Ληκύθιον (ἀρ. M. 18921, πίν. 397γ). Σωζ. ὕψος 6 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 2.8 ἐκ. ἑλλείπει ὁ λαιμός, τὸ χεῖλος καὶ ἡ λαβή. Ἐπὶ τῶν ὤμων τέσσαρα κοσμήματα ἐξ ἐναλλήλων ρόμβων καὶ τριγώνων, ἐναλλασσόμενα πρὸς στήλας ἐπαλλήλων γωνιῶν. Περὶ τὸ σῶμα γωνίαι. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς(;).

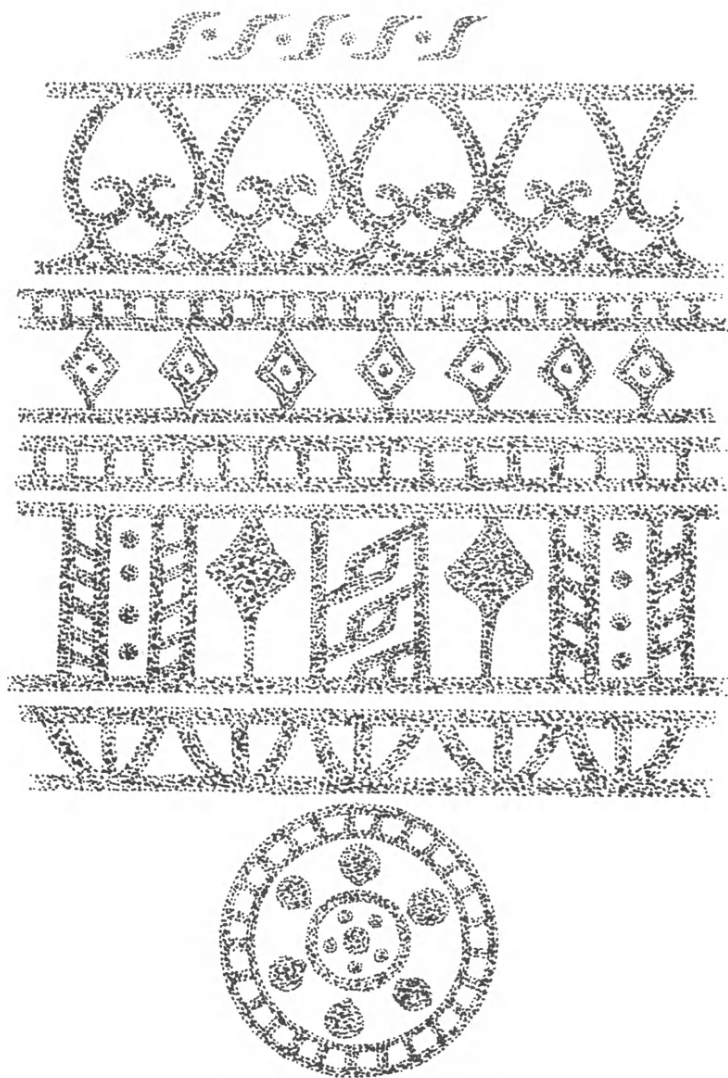
50. Ληκύθιον (ἀρ. M. 18938, πίν. 396γ). Ὑψος 10.1 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 3.2 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 2.5 ἐκ. Συμπληρωμένον μεγάλο τμήμα τοῦ σώματος καὶ τοῦ λαιμοῦ. Ἐπὶ ἐκάστης πλαγίας ὄψεως ἀνὰ ἓν σύστημα ὁμοκέντρων κύκλων. Ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως δύο διπλοὶ ὁμόκεντροι κύκλοι εἰς κατακόρυφον διάταξιν. Ὅμοιον πρὸς τὸ ἐν Brock, ἔ.ἀ. πίν. 45, 687. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

51. Πρόχους τρίλοβος (ἀρ. M. 18922, πίν. 396α). Ὑψος 20.7 ἐκ. Διάμ. βάσεως 8.4 ἐκ. Κόσμησις διὰ ταινιῶν καστανερύθρου χρώματος ἐπὶ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος. Ἐπὶ τῆς ραβδοσχήμου λαβῆς ὀφιοειδῆς ταινία. Ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς πρῶτον ἀνατολιζουσιν ἐποχὴν.

Καῦσις 3η

52. Δίωτος πίθος ἐλλιπής (ἀρ. M. 18923, πίν. 388γ). Ὑψος 47 ἐκ. Ἐξωτ. διάμ. χεῖλους 20 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 15 ἐκ. ἑλλείπει τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ σώματος καὶ τοῦ λαιμοῦ. Κόσμησις διὰ μέλανος ἐπὶ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος καὶ διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ: ταινίαι καὶ γραμμαί. Σειραὶ ὁμοκέντρων κύκλων. Διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν βλ. D. Levi, ἔ.ἀ. 210, εἰκ. 232. Διὰ τοὺς ὁμοκέντρους κύκλους βλ. Brock, ἔ.ἀ. σχέδιον 9i, σ. 175. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

53. Πυξίς (ἀρ. Μ. 18925, πίν. 399α). Ὑψος 6.6 ἐκ. Διάμ. χείλους 5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 3.5 ἐκ. Μέλαν χρῶμα ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν ἐξίτηλον. Διὰ τὸ

Εἰκ. 10. Κοσμήματα τοῦ ὑπ' ἀρ. 54 ἀρυβάλλου.

σχῆμα βλ. Brock, ἑ.ἀ. πίν. 103, 1396 καὶ 1404 καὶ D. Levi, ἑ.ἀ. 146, εἰκ. 144. Ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς πρῶιμον ἀνατολίζουσιν ἐποχῇ.

54. Σφαιρικός ἀρυβάλλος (ἀρ. Μ. 18224, πίν. 398α καὶ εἰκ. 10). Ὑψος 9 ἐκ.

Διάμ. πυθμένος 3.2 ἐκ. Συμπληρωμένον τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ χείλους. Κόσμησις κατὰ ζώνας διὰ μέλανος ἐπὶ λευκοκίτρινου ἐπιχρίσματος, ἐξίτηλος. Λευκὸν ἕζημα εἰς πολλὰ σημεῖα. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 71, 950. Διὰ τὴν ζώνην τῶν ρόμβων καὶ τῶν κατακορύφων ταινιῶν βλ. Brock, ἔ.ἀ. σχέδια 1e καὶ 5u. Διὰ τὸ κόσμημα τοῦ πυθμένος βλ. D. Levi, ἔ.ἀ. 507 εἰκ. 599A κάτω σειράν. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

Καῦσις 4η

55. Δίωτος χονδροειδῆς πίθος (ἀρ. Μ. 18930, πίν. 387α). Ὑψος 33.9 ἐκ. Διάμ. χείλους 22.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 15.4 ἐκ. Ἐπιχρίσμα λευκοκίτρινον. Ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ μεταξὺ τῶν λαβῶν καὶ περὶ τὸ κατὰ τὸν πυθμένα τμήμα τοῦ σώματος ἐγχάρακτοι γραμμαῖ.

Πινάκιον (ἀρ. Μ. 18929, πίν. 400β καὶ 387α). Ὑψος 3.8 ἐκ. Διάμ. χείλους 25.4 ἐκ. Πυθμὴν ἐπίπεδος. Περιχείλωμα κατακόρυφον. Δύο τριγωνικαὶ ἀποφύσεις, ὧν ἡ μία διάτρητος, ἀντὶ λαβῶν. Ἐσωτερικῶς εὐρεῖται ὁμόκεντροι ταινίαι. Ἐπὶ τοῦ χείλους καὶ τῶν λαβῶν συστήματα κεραϊῶν. Ἐξωτερικῶς σταυροειδὲς κόσμημα ἐκ δικτυωτῶν τριγώνων καὶ δικτυωτοῦ ὀρθογωνίου περὶ κύκλοι. Ἐπὶ τῆς ὑπολοίπου ἐπιφανείας χρῶμα. Λόγῳ τοῦ σχήματος, βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 37, 422, χρονολογεῖται εἰς τὴν ὠριμον γεωμετρικὴν ἐποχὴν, τὰ κοσμήματα τοῦ ὅμως εὐρίσκονται εἰς ὑστερογεωμετρικὰ ἀγγεῖα ἐκ Φορτέτσας, βλ. Brock, ἔ.ἀ. σχέδιον 9av, πίν. 49, 760, διὰ τοῦτο δυνατόν νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸ τέλος τῆς ὠρίμου γεωμετρικῆς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς.

56. Πυξίς (ἀρ. Μ. 18931, πίν. 398γ). Ὑψος 8.1 ἐκ. Διάμ. χείλους 6.3 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 3.8 ἐκ. Ἐκαλύπτετο διὰ χρώματος, διατηρούμενον εἰς ἐλάχιστα σημεῖα. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 103, 1396. Γεωμετρικόν.

57. Σκύφος (ἀρ. Μ. 18932, πίν. 398γ). Ὑψος 5.8 ἐκ. Διάμ. χείλους 7.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 3 ἐκ. Συμπληρωμένον εἰς τμήματα τοῦ σώματος, τμήματα τοῦ χείλους καὶ εἰς τμήμα τῆς μιᾶς λαβῆς. Λαβαὶ ταινιωταί. Καλύπτεται ἐξ ὁλοκλήρου δι' ἀμαυροῦ χρώματος.

Καῦσις 5η

58. Δίωτος χονδροειδῆς πίθος (ἀρ. Μ. 18936, πίν. 387β). Ὑψος 40 ἐκ. Διάμ. χείλους 21 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 17 ἐκ. Παχὺ λευκοκίτρινον ἐπιχρίσμα ἐξίτηλον κατὰ μέγα μέρος. Ἐπὶ τῶν ὤμων μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐγχάρακτοι γραμμαῖ. Ἀκολουθεῖ τὴν πρωτογεωμετρικὴν Α πρὸς τὴν πρωτογεωμετρικὴν Β παράδοσιν γνωστὴν ἐξ ἀγγείων τῆς Φορτέτσας, Brock, ἔ.ἀ. πίν. 8, 131. Ὁ ὑψηλὸς ὅμως λαϊμὸς ἀποτελεῖ νεώτερον στοιχεῖον καὶ δεικνύει πόσον ὀλίγον παραλλάσσει αὐτὸς ὁ τύπος πίθου κατὰ τὴν ὑστερογεωμετρικὴν ἐποχὴν.

Πινάκιον (ἀρ. Μουσείου 18933, πίν. 400β, 401α καὶ 387β). Ὑψος 2.8 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 22 ἐκ. Διάμ. χείλους 21.9 ἐκ. Σχῆμα καὶ κόσμησις ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 54, πλὴν τοῦ κεντρικοῦ κοσμήματος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ πυθμένος. Τὸ ὀκτάκτινον κόσμημα ἀπαντᾷ εἰς πινάκιον ἐκ Φορτέτσας τῆς ὠρίμου γεωμετρικῆς ἐποχῆς, Brock, ἔ.ἀ. πίν. 31, 422. Ἡ πλήρωσις ὅμως τῶν ἀκτίνων διὰ δικτυωτοῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑστέραν γεωμετρικὴν ἐποχὴν· βλ. κοσμήματα εἰς Brock, ἔ.ἀ. πίν. 31, 422 καὶ σχέδια 9aγ, 9aρ, 9av, 9az. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

59. Σκύφος (ἀρ. Μ. 18928, πίν. 393β). Ὑψος 9.7 ἐκ. Διάμ. χείλους 12.1 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 12.5 ἐκ. Συμπληρωμένον τμήμα τοῦ χείλους καὶ τοῦ σώματος. Περὶ τὸ χεῖλος ταινίαι. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκάστης ὀψews ζώνη κατακορύφων γραμμῶν, χῖ μετὰ τελειῶν καὶ ἐπαλλήλων τεθλασμένων γραμμῶν. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ σώματος καὶ τὸ ἐσωτερικόν, πλὴν δισκοειδοῦς ἐπιφανείας τοῦ πυθμένος, καλύπτονται διὰ χρώματος. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Μίμησις κυκλαδικῶν προτύπων.

60. Σκύφος (ἀρ. Μ. 18927, πίν. 393β). Ὑψος 9.6 ἐκ. Διάμ. χείλους 13.2 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.4 ἐκ. Τὸ ἐσωτερικόν, τὸ σῶμα καὶ τὰς λαβὰς καλύπτει καστανέρυθρον χρῶμα. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκάστης ὀψews συστήματα κατακορύφων γραμμῶν ἐναλλασσόμενα μετὰ διπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων. Ἐπίχρισμα κιτρινωπόν.

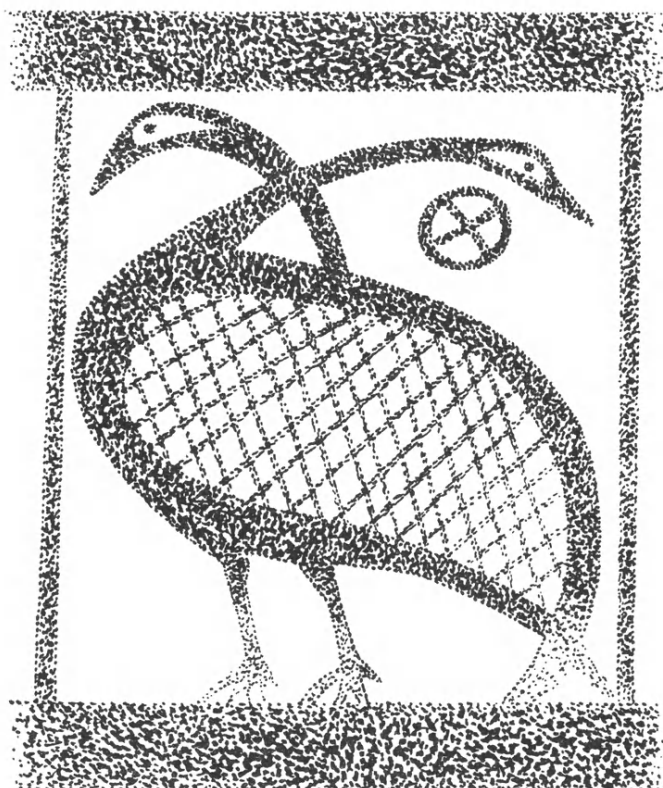
Πρβ. ὁμοίας κοσμήσεως σκύφον εὑρεθέντα εἰς Τόκραν, J. Boardman - J. Hayes, Excavations at Tocra I, 74, πίν. 54, 919, 920. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Μίμησις κυκλαδικῶν προτύπων.

61. Δίωτος ἀμφορίσκος (ἀρ. Μ. 18950, πίν. 402α). Ὑψος 30 ἐκ. Διάμ. χείλους 9 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.6 ἐκ. Χρῶμα κοσμήσεως μέλαν στυλπνόν. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἐκάστης ὀψews ἀνὰ μία μετόπη· ἐπὶ τῆς μιᾶς, δύο ζῶναι κατακορύφων γραμμῶν καὶ τρίτη ἐδαφοχρώμου μαιάνδρου· ἐπὶ τῆς ἐτέρας, δύο ζῶναι πεπληρωμένων τριγώνων καὶ μία ἀπλοῦ πλοχμοῦ εἰς δύο ὀριζοντίας σειράς. Περὶ τὸ σῶμα ταινίαι καὶ γραμμαῖ. Ἐπὶ τῶν λαβῶν ὀφιοειδῆς ταινία. Πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 106, 1335. Τὸ σχῆμα ἀκολουθεῖ ναξιακὰ πρότυπα γεωμετρικῆς ἐποχῆς, Brock, ἔ.ἀ. πίν. 43 κάτω σειρά. Τὰ κοσμήματα τῶν μετοπῶν ἀπαντοῦν εἰς ὑστερογεωμετρικὰ ἀγγεῖα τῆς περιοχῆς Κνωσοῦ. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

62. Δύο εἰδῶλια ἵππων (ἀρ. Μ. 18934 - 35, πίν. 399γ). Μῆκος 13.1 καὶ 15.1 ἐκ. Ὑψος 7.1 καὶ 9.4 ἐκ. Πλαστικῶς ἀποδίδεται ἡ χαίτη καὶ τὰ ὦτα. Τὸ σῶμα, οἱ πόδες, ἡ χαίτη, τὰ ὦτα καὶ ἡ οὐρὰ φέρουν εὐρείας ταινίας καστανοῦ χρώματος. Ἐπὶ τῆς ράχεως τῶν πλευρῶν καὶ τοῦ στέρνου λεπτότεραι καὶ ἀνίσου πάχους ἐγκάρσιαι ταινίαι. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

Καῦσις 6η

63. Τετράωτος πίθος μεθ' ὑψηλοῦ ποδός (ἀρ. Μ. 18942, πίν. 388α, εἰκ. 11). Ὑψος 44.8 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 17.5 ἐκ. Διάμ. βάσεως ποδός 16.3 ἐκ. Κόσμησις διὰ μέλανος ἐπὶ λευκοκιτρίνου ἐπιχρίσματος. Ἐπὶ τῶν ὤμων μετόπη δικτυωτῶν

Εἰκ. 11. Τὸ πτηνὸν τοῦ ὑπ' ἀρ. 63 πίθου.

ρόμβων καὶ μετόπη δικεφάλου πτηνοῦ, ὀριζόμεναι ἐκατέρωθεν διὰ γραμμῶν καὶ ζώνης δικτυωτοῦ. Ἐπὶ τῶν ταινιωτῶν λαβῶν ἐνῶντες ὀριζόμενοι ῥόμβοι καὶ γωνίαι. Ἐπὶ τῶν ραβδοσχημῶν λαβῶν ζώνη κατακορύφων γραμμῶν. Περὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν πόδα συστήματα ταινιῶν καὶ γραμμῶν. Περὶ τὸ χεῖλος σειρὰ κύκλων. Διὰ τὸ σχῆμα πρβ. Brock, ἔ.α. πίν. 80, 1424 καὶ σ. 191, ὅπου δέχεται ὅτι ἔχει δημιουργηθῆ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Κυκλάδων κατὰ τὴν ὑστέραν γεωμετρικὴν καὶ τὴν πρῶτον ἀνατολίζουσαν ἐποχὴν. Ἡ κόσμησις δὲν ἔχει μὲν τὸν γεωμετρικὸν χαρακτῆρα τοῦ bird-group, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζει καὶ λευκὸν χρῶμα.

Σχετικῶς βλ. Brock, ἔ.ἀ. σ. 149. Μεταξὺ τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς καὶ τῆς πρῶιμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

Πινάκιον χρησιμοποιοῦν ὡς πῶμα (ἀρ. Μ. 18942, πίν. 401α,β). Ὑψος 2.7 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 18 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 17 ἐκ. Πυθμὴν ἐπίπεδος, τοιχώματα ἐλαφρῶς καμπύλα καὶ τριγωνικαί, διάτρητοι συνάφειαι ἀντὶ λαβῶν. Χρῶμα κοσμῆσεως μέλαν κατὰ τόπους καστανέρυθρον. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας διάσπαρτα συστήματα ἐκ τριῶν ὁμοκέντρων κύκλων ἕκαστον. Ἐσωτερικῶς ὅμοια συστήματα περιθέουν ἐπτὰ ὁμοκέντρους κύκλους. Ἀνάλογον διακοσμητικὸν σύστημα εἰς Brock, ἔ.ἀ. πίν. 38, 854 καὶ 50, 848. Τέλος ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς τὴν πρῶιμον ἀνατολιζούσαν ἐποχὴν.

64. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. Μ. 18943, πίν. 392γ). Ὑψος 13.4 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 16.1 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 7.5 ἐκ. Συμπληρωμένος. Ταινιωτὴ λαβή. Δύο μαστοειδεῖς ἀποφύσεις ἐπὶ τῶν ὤμων. Χρῶμα μέλαν κατὰ τόπους καστανόν. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Περὶ τὸ χεῖλος καὶ τὸ σῶμα γραμμαὶ καὶ ταινίαι. Ἐπὶ τῶν ὤμων ζώνη ἀλύσεως δικτυωτῶν ρόμβων. Διὰ σχῆμα καὶ κόσμησιν πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 73, 989. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

65. Ἀρυβαλλοειδὲς ληκύθιον (ἀρ. Μ. 18944, πίν. 397γ). Ὑψος 9.1 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 2 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 2.5 ἐκ. Συμπληρωμένον εἰς τμήματα τοῦ σώματος. Χρῶμα καστανόν, ἐπίχρισμα ἀραιὸν λευκοκίτρινον. Κόσμησις διὰ γραμμῶν. Ἐπὶ τῶν ὤμων τρεῖς στῆλαι ἐπαλλήλων γωνιῶν. Τὸ σχῆμα ἀποτελεῖ παραλλαγὴν ὑστερογεωμετρικῶν κυπριακῶν ληκυθίων. Ἀνάλογος κόσμησις εἰς δύο ἀρυβάλλους ἐξ Ἀρχάδων, D. Levi, ἔ.ἀ. 332, εἰκ. 433 καὶ 334, εἰκ. 438. Πρῶιμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

66. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. Μ. 18939, πίν. 392β). Ὑψος 9.7 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 14 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.8 ἐκ. Καλύπτεται διὰ μέλανος χρώματος κατὰ μέγα μέρος ἐξιτήλου. Ἐσωτερικῶς περὶ τὸ χεῖλος τρεῖς γραμμαὶ καὶ ἰσάριθμοι ἐπὶ τῆς λαβῆς. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

67. Πρόχους τύπου Πραισοῦ (ἀρ. Μ. 18926, πίν. 402α καὶ εἰκ. 8γ). Ὑψος 28.2 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 7 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.5 ἐκ. Κόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ. Περὶ τὸν λαιμὸν ζώνη ἐπαλλήλων τεθλασμένων γραμμῶν καὶ ἀλύσεως ρόμβων. Περὶ τοὺς ὤμους καὶ τὸ σῶμα ζῶναι διακεκομμένης σπείρας. Περὶ τὸ σῶμα ἐξ μετόπαι: δύο φέρουσαι παράστασιν ραμφίζοντος πτηνοῦ, δύο ρομβοειδὲς κόσμημα καὶ δύο κυκλικόν. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 95, 1362 καὶ 1499 ὡς καὶ σ. 155, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερα σχετικὴ βιβλιογραφία. Εἰς τὴν μετὰβασιν τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς τὴν πρῶιμον ἀνατολιζούσαν ἐποχὴν.

68. Μόνωτον χονδροειδὲς κύπελλον (ἀρ. Μ. 18945, πίν. 397α). Ὑψος 13.4 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 9.4 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 6 ἐκ. Συμπληρωμένον εἰς τὸν λαι-

μόν καὶ μέγα τμήμα τοῦ σώματος. Λαβὴ ραβδόσχημος. Περὶ τὸ χεῖλος πέντε ὀριζόντιαι ἀὐλακώσεις. Διὰ τὸ σχῆμα πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 103, 1198. Ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

Καῦσις 7η

69. Χονδροειδῆς δίωτος πίθος (ἀρ. Μ. 18937, πίν. 386β). Ὑψος 31.8 ἐκ. Διάμ. χείλους 17 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 20 ἐκ. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον κατὰ τόπους ἐξίτηλον. Περὶ τοὺς ὤμους καὶ τὸ μέσον τοῦ σώματος ἀνὰ τρεῖς ἐγγάρρακτοι γραμμαὶ. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. σ. 152, πίν. 8, 131. Εἰς τὴν μετάβασιν τῆς πρωτογεωμετρικῆς Α πρὸς τὴν πρωτογεωμετρικὴν Β περίοδον.

Καῦσις 8η

70. Πίθος ὅστις δὲν κατέστη δυνατόν νὰ περισυλλεγῇ, λόγῳ τῆς πλήρους διαλύσεώς του.

71. Πρόχους τρίλοβος (ἀρ. Μ. 18949, πίν. 390β). Ὑψος 21.4 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 8.8 ἐκ. Λαβὴ ταινιωτή. Κόσμησις διὰ μέλανος ἐπὶ λευκοκίτρινου ἐπιχρίσματος. Ταινίαι ἐναλλασσόμεναι μετὰ γραμμῶν. Ἐπὶ τῶν ὤμων ζώνη τριπλῶν ὁμοκέντρων κύκλων· ἐκατέρωθεν ταύτης ἀνὰ μία μετόπη φέρουσα τετράφυλλον ἐν περιγράμματι, ἐγγεγραμμένον ἐντὸς ρόμβου καὶ κύκλου (εἰκ. 8β). Ἐπὶ τῆς λαβῆς ὀριζόντιαι ταινίαι. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 70, 977. Ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς πρόωμον ἀνατολίζουσιν ἐποχὴν.

72. Σφαιρικὸς ἀρύβαλλος (ἀρ. Μ. 18951, πίν. 397β). Ὑψος 6.8 ἐκ. Διάμ. χείλους 2.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 2.6 ἐκ. Συμπληρωμένον τμήμα τοῦ χείλους. Κόσμησις διὰ μέλανος ἐπὶ καστανευθροῦ. Ἐπὶ τῶν ὤμων δικτυωτὰ τρίγωνα. Ἐπὶ τῆς λαβῆς ὀριζόντιαι ταινίαι. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 61, 991 καὶ 49, 759, ὡς καὶ J. Boardman, *The Cretan Collection in Oxford*, ἀρ. 462 - 3 πίν. 34. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

73. Σφαιρικὸς ἀρύβαλλος (ἀρ. Μ. 18946, πίν. 397β). Ὑψος 6.8 ἐκ. Διάμ. χείλους 2.4 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 2.9 ἐκ. Χρῶμα μέλαν στυλπνόν. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Κόσμησις ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 71. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

74. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. Μ. 18947, πίν. 391β). Ὑψος 10.4 ἐκ. Διάμ. χείλους 12.8 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 6 ἐκ. Ταινιωτὴ λαβὴ. Καλύπτεται ἐξ ὀλοκλήρου διὰ μέλανος χρώματος, κατὰ μέγα μέρος ἐξίτηλου. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 103, 1465. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

75. Ἀσπιδόμορφον πινάκιον (ἀρ. Μ. 18941, πίν. 401β). Ὑψος 5.3 ἐκ. Διάμ.

χείλους 19.5 ἐκ. Χρῶμα μέλαν. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Ἐπὶ τοῦ χείλους συστήματα κεραίων. Ἐπὶ τοῦ σώματος ζώνη τεθλασμένης γραμμῆς καὶ δύο ζῶναι κεραίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πυκνὴ σειρὰ ὁμοκέντρων κύκλων. Ἐπὶ τοῦ κέντρου πεπληρωμένος δίσκος. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 146, 389. Ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

76. Τριποδικόν, σφαιρικόν, εὐρύστομον ἀγγεῖον (ἀρ. Μ. 18948, πίν. 397α). Ὑψος ἀποκατασταθὲν 15.3 ἐκ. Διάμ. χείλους 8.2 ἐκ. Συμπληρωμένοι οἱ πόδες. Περὶ τὸ χεῖλος καὶ τοὺς ὤμους ἐγχάρακτοι γραμμαί. Ἀνάλογον ἀγγεῖον προέρχεται ἐξ Ἀρκάδων. Βλ. D. Levi, ἔ.ἀ. 268, εἰκ. 328.

Καῦσις 9η

77. Χονδροειδῆς δίωτος πίθος (ἀρ. Μ. 18952, πίν. 386β). Ὑψος 29.8 ἐκ. Διάμ. χείλους 18 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 20 ἐκ. Συμπληρωμένος εἰς τμήματα τοῦ σώματος καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χείλους. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Ἐπὶ τῶν ὤμων, μεταξὺ τῶν λαβῶν καὶ περὶ τὸ σῶμα ἀνὰ τρεῖς ἐγχάρακτοι γραμμαί. Σχῆμα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 68. Εἰς τὴν μετάβασιν τῆς πρωτογεωμετρικῆς Α πρὸς τὴν πρωτογεωμετρικὴν Β περίοδον.

78. Μόνωτον κύπελλον (ἀρ. Μ. 18957, πίν. 399β). Ὑψος 6.3 ἐκ. Διάμ. χείλους 10.1 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 3.9 ἐκ. Καλύπτεται ἐξ ὁλοκλήρου διὰ μέλανος χρώματος κατὰ τόπους ἐρυθροῦ. Πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 78, 1408. Ὑστέρας πρωτογεωμετρικῆς Α ἐποχῆς(;).

Καῦσις 10η

79. Τετράωτος ἑλλιπὴς πίθος (ἀρ. Μ. 18958, πίν. 388β). Ἀποκατασταθὲν ὕψος 40.5 ἐκ. Διάμ. χείλους 11 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 11 ἐκ. Συμπληρωμένον τὸ ἄνω τμήμα τοῦ σώματος καὶ αἱ τρεῖς τῶν λαβῶν. Περὶ τοὺς ὤμους καὶ τὸ μέσον τοῦ σώματος σειρὰ ὁμοκέντρων κύκλων. Περὶ τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ σώματος ταινία καὶ γραμμαί. Ἐπὶ τῶν ταινιῶν λευκαὶ γραμμαί. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 84, 120 καὶ διὰ τὴν κόσμησιν πίν. 52, 817. Βλ. καὶ BSA 49, 1954, πίν. 21, 10. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

Κωνικὸν πῶμα (ἀρ. Μ. 18908, πίν. 400α). Ὑψος 6.6 ἐκ. Διάμ. χείλους 16.2 ἐκ. Χρῶμα καστανέρυθρον, ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Ταινία καὶ γραμμαί. Ἐπὶ τοῦ κομβίου τέσσαρες διασταυρούμεναι γραμμαί. Διὰ τὸ σχῆμα Brock, ἔ.ἀ. πίν. 156, 752 καὶ Davaras, ἔ.ἀ. πίν. 36a A4. Πρωίμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

80. Δίωτον βαθὺ κύπελλον (ἀρ. Μ. 18955, πίν. 393γ). Ὑψος 12.1 ἐκ. Διάμ. χείλους 13.1 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 5.6 ἐκ. Ταινιωτὴ κατακόρυφος λαβὴ

καὶ ὀριζοντία ραβδωτή. Κόσμησις ἐξίτηλος. Τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ σώματος καὶ τὸ ἐσωτερικόν, πλὴν ἐξηρημένης δυσκοιδοῦς ἐπιφανείας, καλύπτονται διὰ μέλανος χρώματος. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκάστης ὕψεως ἀνὰ τρεῖς μετόπαι: εἰς τὴν μεσαίαν ἄλυσις ρόμβων, κεραῖαι καὶ δύο γραμμαῖ, εἰς τὰς ἐκατέρωθεν τέσσαρα κατὰ κορυφὴν δικτυωτὰ τρίγωνα. Διὰ τὸ σχῆμα βλ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 73, 1025 καὶ διὰ τὸ κόσμημα σχέδιον 2L. Εἰς τὴν μετάβασιν τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς τὴν πρῶιμον ἀνατολίζουσιν ἐποχὴν.

81. Ἀσπιδόμορφον πινάκιον (πῶμα) (ἀρ. M. 18953, πίν. 402β). Ὑψος 3.4 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 17.6 ἐκ. Κόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ: γραμμαῖ καὶ σειρὰ ὁμοκέντρων κύκλων. Πρβ. Brock, ἔ.ἀ. πίν. 46, 675. Εἰς τὴν μετάβασιν τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς τὴν πρῶιμον ἀνατολίζουσιν ἐποχὴν.

82. Τρίλοβον ληκύθιον (ἀρ. M. 18954, πίν. 397γ). Ὑψος 7.5 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 4.1. Ραβδόσχημος λαβή. Χρῶμα μέλαν ἐξίτηλον. Περὶ τοὺς ὤμους τέσσαρες ἐγχάρακτοι γραμμαῖ. Ὅμοιον εἰς Brock, ἔ.ἀ. πίν. 97, 1356.

83. Δίωτον κυλινδρικὸν σκεῦος ἀνῆκον εἰς κομβίον πώματος (ἀρ. M. 18956, πίν. 398α). Σωζ. ὕψος 9.3 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 3.1 ἐκ. Συμπληρωμένοι αἱ λαβαί. Χρῶμα μέλαν. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον. Ἐπὶ τῶν ὤμων σειρὰ συμπληρωμένων τριγώνων. Περὶ τὸ σῶμα δικτυωτὸν καὶ τελεῖται. Διὰ τὸ κόσμημα βλ. Brock, ἔ.ἀ. σ. 173, 5aγ. Πρῶιμου ἀνατολιζούσης ἐποχῆς.

84. Πρόχους (ἀρ. M. 18920, πίν. 396β). Ὑψος 17.6 ἐκ. Διάμ. χεῖλους 4.2 ἐκ. Διάμ. πυθμένος 7.8 ἐκ. Χρῶμα κοσμήσεως μέλαν ἕως καστανέρυθρον. Ἰχνη λευκοκίτρινου ἐπιχρίσματος. Ἐπὶ τῶν ὤμων τρία συστήματα κατακορύφων γραμμῶν. Περὶ τὸν λαιμὸν καὶ τὸ σῶμα ταινίαι. Ὅμοιον εἰς Coldstream, BSA 55, 1960, 163, ἀρ. 5, πίν. 42, εἰκ. 1. Ὑστέρας πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς.

Χαλκῆ

1. Τριχολαβίς (πίν. 403β). Μῆκος 4.9 ἐκ. Μέγιστον πλάτος σκελῶν 1.4 ἐκ. Ἐπιφάνεια ἐφθαρμένη ἐκ τῆς ὀξειδώσεως. Συμπληρωμένον τὸ ἀνώτερον τμήμα. Εὐρέθη ἐντὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 52 πίθου.

2. Τμήμα πόρπης ἐκ περιειλιγμένου σύρματος (πίν. 403β). Διάμ. 1.9 ἐκ. Ἐφθαρμένη ἐκ τῆς ὀξειδώσεως. Τύπου Blinkenberg, Fibules Grecques et Orientales, XIV, 1 - 5, σ. 253 κ.έ. Εὐρέθη ἐντὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 63 τεφροδόχου πίθου.

Σιδηρᾶ

1. Μαχαίριον ἑλλιπές (πίν. 403γ, κάτω δεξιὰ). Σωζ. μῆκος 13.5 ἐκ. Μέγιστον πλάτος 1.9 ἐκ. Συγκολλημένον ἐκ τριῶν τεμαχίων. Σώζεται ὁ εἷς ἐκ τῶν ἡλῶν τῆς λαβῆς. Τύπου ὁμοίου πρὸς τὸ ἐξ Ἀρκάδων D. Levi, ἔ.ἀ. πίν. X, P 7 - 8. Προέρχεται ἐκ τοῦ κατεστραμμένου τμήματος τοῦ θαλάμου.

2. Ἀμορφον τεμάχιον (πίν. 403γ, δεξιὰ εἰς τὸ μέσον). Σωζ. μῆκος 15.1 ἐκ. Ἴσως τὸ κατὰ τὸ μέσον τμήμα διπλοῦ πελέκεως. Προέρχεται ἐκ τοῦ κατεστραμμένου τμήματος τοῦ θαλάμου.

3. Αἰχμὴ λόγχης ἑλλιπῆς (πίν. 403γ, ἀριστερά). Σωζόμενον μῆκος 18 ἐκ. Μέγιστον σωζόμενον πλάτος λεπίδος 2.5 ἐκ. Ἐξωτερικὴ διάμετρος αὐλοῦ 1.8 ἐκ. Συγκολλημένη ἐκ δύο τεμαχίων. Ἐλλείπει τμήμα τοῦ αὐλοῦ καὶ τῆς λεπίδος. Εὐρέθη μετὰ τῆς καύσεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. 63 πίθου.

4. Μονόστομος πέλεκυς (πίν. 403γ, κάτω ἀριστερά). Μῆκος 11.8 ἐκ. Μέγ. πλάτος 5 ἐκ. Ἐλάχιστον σωζόμενον πλάτος 2.8 ἐκ. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας τοῦ στενοτέρου τμήματος φέρει ἵχνη ξύλου.

5. Κυλινδρικὸν τεμάχιον ἀποκεκρουμένον κατὰ τὰ δύο ἄκρα (πίν. 403γ, εἰς τὸ μέσον ἀριστερά). Σωζ. μῆκος 8.1 ἐκ. Διάμετρος 1.5 ἐκ. Κατὰ τὴν μίαν στενοτέραν ἀπόληξιν φέρει ἵχνη ξύλου. Εὐρέθη μετὰ τῆς καύσεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. 55 πίθου.

6. Μονόστομος πέλεκυς (πίν. 403γ, ἐπάνω δεξιὰ). Σωζ. μῆκος 13 ἐκ. Μέγιστον πλάτος 5.8 ἐκ. Ἐλάχιστον πλάτος 4 ἐκ. Πάχος 1.6 ἐκ. Συγκολλημένον μικρὸν τεμάχιον. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας τοῦ στενοτέρου τμήματος φέρει ἵχνη ξύλου. Εὐρέθη ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου πρὸ τῆς εἰσόδου.

7. Ἐπίμηκες ἐργαλεῖον (πίν. 403γ, ἐπάνω ἀριστερά). Μῆκος 9.1 ἐκ. Ὀρθογωνίας τομῆς μετὰ πεπλατυσμένης ἀπολήξεως. Τὸ ἄκρον ὅπου διατηροῦνται ἵχνη ξύλου ἦτο ἐσφηνωμένον ἐντὸς στελλεοῦ. Εὐρέθη παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου.

Ὁ τάφος τοῦ Μασταμπᾶ προϋποθέτει τὴν αὐτόθι ὑπαρξίν νεκροταφείου καὶ συγχρόνου συνουκισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις παραμένει πρὸς τὸ παρὸν ἄγνωστος¹. Ἐκ τοῦ ἰδίου προαστείου γνωρίζομεν ἓνα ὑστερομινωικὸν μόνον τάφον τῆς ΠΙΒ περιόδου, ὁ ὁποῖος περιεῖχε λάρνακα καὶ ἀγγεῖα². Ἡ θέσις τοῦ τάφου

1. Ἡ διασπορὰ τῶν ἐλληνικῶν νεκροταφείων εἰς τὴν περιοχὴν Κνωσοῦ προδίδει κατὰ τὸν ΣΤ. ΑΛΕΞΙΟΥ, ἔ.ἀ. 296 κ.έ., τὴν ὑπαρξίν πολλῶν οἰκισμῶν.

2. Ν. ΠΛΑΤΩΝ, Κρητ. Χρον. 3, 1949, 594.

τούτου δὲν καθορίζεται ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ ἀνασκαφέως. Πλὴν ὅμως ἡ ὑπαρξίς προϊστορικοῦ νεκροταφείου εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἀνεσκάψαμεν φαίνεται μᾶλλον ἀπίθανος, καθ' ὅτι οὐδὲν ὄστρακον εὑρέθη ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως. Οὕτε ὁ τάφος παρουσίασεν ἐνδείξεις ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθῇ ἀρχικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους¹.

Τυπολογικῶς ὁ τάφος εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν ἀνασκαφέντα ὑπὸ τοῦ Payne εἰς Ζαφὲρ-Παπούρα Κνωσοῦ² ἢ τὸν προσφάτως ἀνασκαφέντα τάφον ὑπὸ τοῦ Δαβάρρα εἰς Ἀτσαλένιο Ἡρακλείου³. Αἱ ὑπάρχουσαι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων παραδειγμάτων καὶ τοῦ τάφου τοῦ Μασταμπᾶ, ὡς εἶναι αἱ δύο βαθμίδες τοῦ δρόμου πρὸς τὸν θάλαμον καὶ αἱ δύο κοιλότητες τῶν παρεῖων τοῦ δρόμου τοῦ πρώτου τάφου ἢ τὸ μικρὸν μῆκος τοῦ δρόμου τοῦ δευτέρου τάφου, ἀποτελοῦν ἀπλᾶς παρεκκλίσεις ἐπιβαλλομένας εἴτε ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ ἐδάφους, εἴτε ἐκ τῶν ἐκάστοτε προκυπτουσῶν ἀναγκῶν πρὸς ἐξεύρεσιν χώρου, εἴτε τέλος ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ λαξεύσαντος τὸν τάφον.

Ὁ τάφος περιελάμβανε 17 συνολικῶς καύσεις ἐντὸς πίθων⁴. Ἐξ αὐτῶν δύο εἶχον τοποθετηθῇ ἐντὸς τοῦ δρόμου πρὸ τῆς πλακός, ἡ ὁποία ἔφρασσε τὴν εἴσοδον τοῦ θαλάμου (πίν. 382β, 383). Ἡ μία καῦσις ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸν τεφροδόχον πίθον 21 καὶ ἐννέα κτερισματικὰ ἀγγεῖα (ἀρ. 22 - 30) καὶ χρονολογεῖται εἰς τὴν ὑστέραν γεωμετρικὴν ἐποχὴν. Ἡ ἑτέρα καῦσις, εὐρεθεῖσα ἐντὸς τοῦ τεφροδόχου πίθου 31 καὶ συνοδευομένη ὑπὸ ὀκτὼ κτερισματικῶν ἀγγείων (ἀρ. 32 - 38), ἀνάγεται εἰς τὴν ὠριμον ἀνατολίζουσαν ἐποχὴν. Ἡ πρώτη καῦσις ἀπεχωρίζετο σαφῶς ἀπὸ τὴν δευτέραν διὰ στρώματος χώματος καστανερύθρου χρώματος, πάχους 15 ἐκ. περίπου. Ὁ ὡς ἄνω διαχωρισμὸς ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ χώρος τοῦ δρόμου ἦτο ἀκάλυπτος καὶ ὅτι ἐπληροῦτο διὰ χώματος μετὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐκάστης ταφῆς. Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τοποθετηθῇ ὁ τελευταῖος τεφροδόχος πίθος καὶ τὰ κτερίσματα τοῦ ἀγγεῖα, δὲν ἐκαθαρίσθη ἐντελῶς τὸ χῶμα παρὰ τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ δρόμου, ὅπου ὑπῆρχεν ἤδη ἡ προηγουμένη ταφή, διὰ νὰ μὴ διαταραχθῇ προφανῶς αὕτη.

Πρὸ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ δρόμου διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν δύο καύσεων εἶχον τοποθετηθῇ παρὰ τὸ νότιον πέρας τῆς δυτικῆς του παρεῖας ὁ ἀμφορεὺς 40, ὁ ὁποῖος ἦτο κενός, καὶ ἡ πρόχους 41. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ προγεωμετρικὰ

1. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ προβλήματος βλ. J. BOARDMAN, BSA 55, 1960, 143. Πρβ. καὶ BROCK, ἔ.ἀ. 4 κ.έ.

2. H. PAYNE, BSA 29, 1927 - 28, 224 κ.έ. εἰκ. 2, ὅπου ἀναφέρονται καὶ ἄλλα παράλληλα παραδείγματα.

3. C. DAVARAS, ἔ.ἀ. 133 κ.έ.

4. Μεγάλον ἀριθμὸν ταφῶν ἐντὸς μικροῦ θαλάμου παρουσιάζει καὶ ὁ τάφος εἰς Ἀτσαλένιο ὡς καὶ εἰς τάφος εἰς Φορτέτσα. Βλ. DAVARAS, ἔ.ἀ. 143, σημ. 18.

ἀγγεῖα μετεφέρθησαν ἐκ τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου εἰς τὸν δρόμον διὰ τὴν δημιουργηθῆ ἔντὸς τοῦ θαλάμου ὁ ἀναγκαῖος χώρος διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῆς τελευταίας καύσεως. Ἀνάλογοι μετακινήσεις ἀγγείων πρὸς ἐξεύρεσιν χώρου ἔχουν σημειωθῆ καὶ εἰς τοὺς τάφους τῆς Φορτέτσας¹. Οὕτω ἐξηγεῖται ἡ ἐντὸς τοῦ δρόμου συνύπαρξις τῶν δύο πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων μετὰ τῶν ἀνατολιζόντων.

Ἐκ τῶν δεκαπέντε καύσεων τοῦ θαλάμου αἱ πέντε θὰ εὐρίσκοντο εἰς τὸ δυτικὸν τούτου τμήμα, τὸ ὁποῖον κατεστράφη κατὰ τὴν διάνοξιν τοῦ οἰκοδομικοῦ πεδίου. Ἡ ἔλλειψις ἀνασκαφικῶν δεδομένων δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συσχετίσωμεν τὸ τεφροδόχον ἀγγεῖον ἐκάστης καύσεως μετὰ τῶν συνοδευόντων ταύτην κτερισματικῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς περιγραφῆς καὶ τῆς χρονολογικῆς τῶν κατατάξεως εἶδομεν ὅτι χωρίζονται εἰς δύο ὁμάδας.

Ἡ πρώτη καὶ παλαιότερα ὁμάς (ἀρ. 1 - 10) χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς πρωτογεωμετρικῆς Α περιόδου, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 870 - 800 π.Χ., συμφώνως πρὸς τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τοῦ Brock. Ὡς παρέκκλισις δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ἡ πυξίς 8, ἡ ὁποία λόγῳ τοῦ σχήματός της εἶναι δυνατόν νὰ χρονολογηθῇ εἰς τοὺς ὠρίμους γεωμετρικοὺς χρόνους, παρ' ὅλον ὅτι τὸ κόσμημα τῶν ὤμων ἀπαντᾷ ἐπὶ πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων.

Ἡ νεωτέρα ὁμάς (ἀρ. 11 - 20) ἀνάγεται εἰς τὴν ὑστέραν γεωμετρικὴν ἐποχὴν καὶ τὴν πρῶτον ἀνατολιζούσαν, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 770 - 680 π.Χ. Ἄν ἡ ἔλλειψις ἀνασκαφικῶν δεδομένων ἐξ αὐτοῦ τοῦ τμήματος τοῦ τάφου δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συσχετίσωμεν τὰ τεφροδόχα ἀγγεῖα μετὰ τῶν συνοδευόντων αὐτὰ κτερισματικῶν, τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων μᾶς βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ καθορίσωμεν ποῖα ἐξ αὐτῶν περιεῖχον τὰς καύσεις. Ὁ πίθος 1 καὶ οἱ δύο κρατῆρες 2 - 3 τῆς παλαιότερας περιόδου², ὡς καὶ οἱ πίθοι 11 καὶ 12 τῆς νεωτέρας, ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν κεκαυμένων ὀστέων τῶν νεκρῶν, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν διεσκορπισμένα εἰς τὰ ἐξαχθέντα ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως χώματα. Πλὴν τῶν ὀστέων εὐρέθησαν καὶ δύο σιδηρᾶ ἀντικείμενα — τμήμα μαχαίριου καὶ τμήμα διπλοῦ πελέκεως (1 - 2 τοῦ καταλόγου).

Τὸ ἀδιατάρακτον τμήμα τοῦ θαλάμου περιεῖχε δέκα καύσεις, αἱ ὁποῖαι καλύπτουν τὸ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς μέχρι καὶ τῆς πρῶτου ἀνατολιζούσης. Αἱ δύο παλαιότεραι καύσεις (7η καὶ 8η), εὐρεθεῖσαι ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου κατὰ τὸ δυτικὸν ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως καταστραφέν τμήμά του, ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ τοὺς χονδροειδεῖς πίθους 69 καὶ 77 καὶ ἀπὸ τὸ μόνωτον κύπελλον 78. Ἡ θέσις τῶν δύο πίθων καὶ ἡ χρονολόγησις των εἰς τὴν ὑστέραν πρωτογεωμετρικὴν πρὸς τὴν πρωτο-

1. Brock, ἔ.ἀ. 3.

2. Κρατῆρες ὡς τεφροδόχα ἀγγεῖα ἔχουν χρησιμοποιηθῇ καὶ εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Φορτέτσας. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. 2, σημ. 1 - 4.

γεωμετρικὴν Β περίοδον, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι μέρος τῶν συγχρόνων κτερισματικῶν ἀγγείων, τὰ ὅποια συνελέγησαν ἐκ τῶν χωμάτων, θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰς πυρὰς τῶν δύο τούτων πίθων. Ἀπὸ τὸ καταστραφέν δυτικὸν τμήμα τοῦ θαλάμου θὰ πρέπει νὰ προέρχωνται καὶ τὰ δύο πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα τοῦ δρόμου (ἀρ. 40 καὶ 41), τὰ ὅποια ἀνεφέραμεν, ὡς καὶ ἡ πρόχους 84, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι μετεκινήθη κατὰ τὴν τοποθέτησιν μεταγεωστέρων καύσεων ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ θαλάμου πρὸς τὰ ἀνατολικά τούτου τοιχώματα.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἔλλειψις καύσεων ἐκ τῆς ὀρίμου γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Μόνον ἡ 4η καῦσις εὐρεθεῖσα παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ θαλάμου ἐντὸς τοῦ πίθου 55 καὶ συνοδευομένη ὑπὸ τῶν κτερισματικῶν ἀγγείων 56 καὶ 57 δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ 5η καὶ ἡ 8η καῦσις, αἱ ὁποῖαι εἶχον τοποθετηθῇ κατὰ τὸ μέσον τοῦ νοτίου τοιχώματος τοῦ θαλάμου καὶ ἐπὶ τοῦ κέντρου τοῦ δαπέδου του ἀντιστοίχως. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ 5η καῦσις, ἡ ὁποία εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ χονδροειδοῦς πίθου 58, λόγῳ τῶν κτερισματικῶν τῆς ἀγγείων. Οἱ δύο σκύφοι 59 - 60 εἶναι εἰσηγμένα ἴσως ἀγγεῖα, τὰ ὅποια ἀντιγράφουν ἀττικὰ πρότυπα, ἐνῶ ὁ ἀμφορίσκος 61 ἀκολουθεῖ ναζιακὰ πρότυπα. Ἀλλὰ καὶ ὁ πίθος 63 τῆς 6ης καύσεως φαίνεται ὅτι ἀντιγράφει κυκλαδικὰ πρότυπα ἐξ αἰτίας τοῦ σχήματός του¹. Αἱ ὑπόλοιποι πέντε καύσεις, ἥτοι ἡ 1η, 2α, 3η, 6η καὶ 10η, χρονολογοῦνται εἰς τὴν μετὰβασιν τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς τὴν πρῶτον ἀνατολίζουσαν ἐποχὴν.

Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου τοῦ Μασταμπᾶ δὲν παραλλάσσουν, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν, τῶν ἀγγείων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν τάφων τῆς περιοχῆς Κνωσοῦ καὶ Ἡρακλείου. Ἀπλῶς καὶ μόνον παρουσιάζουν ὀλίγα νέα διακοσμητικὰ θέματα καὶ δεικνύουν ὅτι σχῆμα πίθου, τὸ ὅποion ἐθεωρεῖτο ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς πρωτογεωμετρικῆς μόνον κεραμεικῆς ἐκ Κνωσοῦ, ἀπαντᾷ καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

Τὸ κόσμημα τοῦ καλάθου 6 (εἰκ. 7, πίν. 400α) παρουσιάζεται διὰ πρώτην φορὰν μὲ κατακόρυφον διάταξιν, πλὴν ὅμως πηγάζει ἐκ τῆς ἰδίας διακοσμητικῆς ἀντιλήψεως, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει ἀνάλογα κοσμήματα ἐπὶ ἀγγείων ἐκ Φορτέτσας². Τὸ ἀπλοῦν κόσμημα τῆς πρόχους 25 (εἰκ. 8α πίν. 394γ.)³ ἢ τὸ πολύπλοκον ἀλλὰ ἐντελὲς ἀνόργανον, ὡς πρὸς τὴν σύνθεσίν του, κόσμημα

1. Διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Κυκλάδων εἰς τὴν Κρήτην βλ. BROCK, ξ.ἀ. 191, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερα σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Βλ. BROCK, ξ.ἀ. σχέδια 111 - 11m.

3. Παραλλαγὴν τούτου τοῦ κοσμήματος βλ. εἰς BSA 31, 1930 - 31, 64, εἰκ. 9.

τῆς πρόχου 33 (εἰκ. 9, πίν. 394γ) ἀπαντοῦν διὰ πρώτην φοράν καὶ ἀποκαλύπτουν τὰς ἀπεριορίστους δυνατότητας αὐτοσχεδιασμοῦ τῶν κρητῶν ἀγγειογράφων. Ὅμοιαν τάσιν ἐκφράζει καὶ τὸ κόσμημα τῆς πρόχου 71 (εἰκ. 8β, πίν. 390β), διότι ἐνῶ τὰ ἐπὶ μέρους συνθέτοντα τοῦτο στοιχεῖα ὑπάρχουν ἐπὶ ἀγγείων τῆς Φορτέτσας¹, ἡ σύνθεσίς του δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτά. Τὸ κόσμημα τοῦ ὑστερογεωμετρικοῦ ληκυθίου 49 (πίν. 397γ) παρουσιάζεται μεταμορφωμένον καὶ μὲ περισσοτέραν κανονικὴν διάταξιν ἐν σχέσει πρὸς τὰς πρωτογεωμετρικὰς προδρομους μορφάς του², ἐνῶ τὰ κοσμήματα τοῦ ἀρυβάλλου 54 (εἰκ. 10, πίν. 398α) πλουτίζουν μὲ νέα θέματα τὸ μέχρι τοῦδε γνωστὸν διακοσμητικὸν θεματολόγιον καὶ ἀποκαλύπτουν νέους τρόπους συνθέσεως³. Τὰ πτηνὰ τῆς πρόχου 67 καὶ τοῦ πίθου 63 (εἰκ. 8γ καὶ 11, πίν. 402α καὶ 388α) ἀκολουθοῦν μὲν τὴν κνωσιακὴν παράδοσιν, ἀλλὰ δὲν ὁμοιάζουν ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας πρὸς τινὰ ἐκ τῶν ἀπεικονιζομένων ἐπὶ ἀγγείων τῆς Φορτέτσας πτηνῶν. Τυπολογικῶς μόνον δύναται νὰ ἀναχθῇ τὸ πτηνὸν τοῦ πίθου εἰς τὸ πτηνὸν Brock, ἔ.ἀ. σχέδιον 17ad καὶ τὸ τῆς πρόχου εἰς τὸ 17ab. Τέλος ἐξ αἰτίας τοῦ τεφροδόχου πίθου 11, ὁ ὁποῖος χρονολογεῖται εἰς τὴν μετάβασιν τῆς ὑστέρας γεωμετρικῆς πρὸς τὴν πρώιμον ἀνατολίζουσιν ἐποχὴν, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ πίθου μετὰ κατακορύφων τοιχωμάτων δὲν ἐξαφανίζεται ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὸ τέλος τῆς πρώιμου γεωμετρικῆς περιόδου, ὡς ὑπεστηρίχθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προερχομένου ἐκ τοῦ νεκροταφείου τῆς Φορτέτσας ὑλικοῦ. Τὸ σχῆμα τοῦτο συνεχίζεται μέχρι καὶ τῆς πρώιμου ἀνατολίζούσης ἐποχῆς ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀπομεμακρυσμένους Ἀρκάδας⁴.

Ἡ ἐντὸς τοῦ δρόμου τοῦ τάφου ἔρευνα παρούσας ἐνδιαφέρον, διότι ἔδωκε στοιχεῖα ἀποκαλύπτοντα νεκρικὴν τινὰ τελετουργίαν. Ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω, οἱ δύο τεφροδόχοι πίθοι, οἱ ὅποιοι εἶχον τοποθετηθῇ παρὰ τὴν πλάκα τῆς εἰσόδου τοῦ θαλάμου, ἀπεχωρίζοντο σαφῶς διὰ στρώματος καστανερύθρου χώματος. Βορείως τῶν δύο τούτων πίθων διεπιστώθη ἡ παρουσία δύο ἐπαλλήλων πυρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπεχωρίζοντο σαφῶς ὡς καὶ οἱ πίθοι διὰ τοῦ ὡς ἄνω στρώματος χώματος. Ἡ πυρὰ ἡ συνοδεύουσα τὴν δευτέραν, ἥτοι τὴν νεωτέραν, καῦσιν εἶχεν ἔκτασιν 60 × 60 ἐκ. καὶ πάχος 5 - 6 ἐκ., ἐνῶ ἡ ἑτέρα πυρὰ, ἡ ὁποία συνώδευε τὴν πρώτην καὶ παλαιότεραν καῦσιν, ἦτο μικροτέρας

1. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. σχέδιον 12ad.

2. Βλ. Brock, ἔ.ἀ. σχέδιον 4ah.

3. Ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ πυθμένου κόσμημα βλ. εἰς D. LEVI, ASAtene 10 - 12, 1927 - 28, 507, εἰκ. 599 Α κάτω σειρά. Ἡ μεσαία ζώνη τῶν ρόμβων καὶ τῶν κατακορύφων ταινιῶν εὐρίσκεται εἰς ἀγγεῖα ἐκ Φορτέτσας, Brock, ἔ.ἀ. σχέδια 1e καὶ 5n.

4. Σχετικῶς βλ. Brock, 143 καὶ 147. Διὰ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σχήματος βλ. D. LEVI, AJA 49, 1945, 281 κ.ἐ., ὅπου καὶ ἡ παλαιότερα σχετικὴ βιβλιογραφία.

ἐκτάσεως, ἤτοι 50×40 ἐκ. καὶ πάχους 3 ἐκ. Ἐντὸς τῶν πυρῶν δὲν εὐρέθη οὐδὲ ἴχνος ὁστοῦ. Λόγῳ δὲ τῆς περιωρισμένης ἐκτάσεώς των θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν ἐγένετο προσφορὰ πρὸς τιμὴν τοῦ νεκροῦ μετὰ τὴν ἐναπόθεσιν τοῦ τεφροδόχου πίθου. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῶν ἀνασκαφικῶν ἐνδείξεων τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δρόμου. Εἰς βάθος δηλαδὴ 1.20 μ. ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ εἰς ἀπόστασιν 70 ἐκ. ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δρόμου πρὸς Βορρᾶν εὐρέθη τὸ κυάθιον 39 (πίν. 399α), ὅστρακά τινα καὶ σποραδικὰ τεμάχια ἀνθρακος. Εἰς ἀπόστασιν 30 ἐκ. βορειότερον αὐτοῦ τοῦ σημείου καὶ ὑψηλότερον, δηλαδὴ εἰς βάθος 80 ἐκ., παρουσιάσθη στρῶμα κεκαυμένου χρώματος, πάχους 8 ἐκ. καὶ πλάτους 45 ἐκ., περιέχοντος τεμάχια ἀνθράκων. Ἡ πρὸς Βορρᾶν ἔκτασις τοῦ στρώματος τούτου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ, λόγῳ τῆς ὑπεράνω τούτου τοῦ σημείου διερχομένης ὁδοῦ.

Εἰς τὸ χωρίον Τσούτσουρος τῆς ἐπαρχίας Μονοφατσίου καὶ
Γ. ΤΣΟΥΤΣΟΥΡΟΣ
ΜΟΝΟΦΑΤΣΙΟΥ
ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Εὐαγγ. Βεγλεράκη, εὐρισκομένου εἰς
ἀπόστασιν 500 μ. περίπου πρὸς Β. τῆς ἀκτῆς καὶ παρὰ τὴν
δεξιὰν ὄχθην τοῦ χειμάρρου Μύντρις, ἤλθον εἰς φῶς κατὰ τὴν διενεργηθεῖσαν
βαθεῖαν καλλιέργειαν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη οἰκοδομήματος. Ταῦτα εἶναι θραύσμα-
τα κιόνων μεθ' ἐλικοειδῶν ραβδώσεων, τμῆμα σίμης σῶζον ὕδρορρόην, ἣ ὁποία
ἔχει τὴν μορφήν ἐσχηματοποιημένης κεφαλῆς λέοντος, καὶ κορινθιακὸν κιονό-
κρανον ἐκ τεφροκυάνου μαρμαρολίθου (πίν. 404α.β). Ἐκ πώρου λίθου εἶναι
τμῆμα ὑπερθύρου καὶ ἐπικράνον σχήματος κολούρου πυραμίδος. Εἰς ὅλην τὴν
ἐκτασιν εὐρέθησαν διάσπαρτοι λιθόπλινθοι ἐπιμελῶς εἰργασμένοι.

Τὸ σύνολον τῶν παρουσιασθέντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ αἱ διαστάσεις
των προϋποθέτουν τὴν παρουσίαν μεγάλου οἰκοδομήματος, χρονολογουμένου
ἐκ τοῦ κιονοκράνου εἰς τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα. Εἰς τὸ οἰκοδόμημα ἀνήκουν
προφανῶς καὶ τὰ θραύσματα τῶν διασπάρτων ὀπτοπλίνθων, τὰ ὁποῖα ἔκει-
το ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ. Ἡ παρουσία ὑψηλῆς ἐπιχώσεως εἰς αὐτὴν τὴν τοποθεσίαν
καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ἀνέυρεσιν τῶν θεμελίων τοῦλάχιστον τοῦ οἰκοδομήματος,
ἐφ' ὅσον ἤθελε διενεργηθῇ συστηματικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΛΕΜΠΕΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'
ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ, ΣΤΕΡΕΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Πίν. 405 - 412)

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐξετέλεσε κατὰ τὸ 1970 δι' ἰδίων εἰδικῶν τεχνιτῶν ἢ ἄλλων εἰδικῶν συνεργείων τὰς κάτωθι ἐργασίας ἀναστηλώσεως, στερεώσεως καὶ συντηρήσεως ἀρχαίων:

α) Εἰς τὰς **Βοιωτικὰς Θήβας** διὰ τοῦ ἐπὶ συμβάσει εἰδικοῦ τεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη ἐγένετο ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἀποκατάστασις μυκηναϊκῶν τοιχογραφιῶν εὐρεθεισῶν κατὰ τὰς αὐτόθι ἐνεργηθείσας ἀνασκαφάς.

β) Εἰς **Φθιώτιδας Θήβας** (Ν. Ἀγχίαλον) ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐφόρου Βυζ. Ἀρχαιοτήτων κ. Π. Λαζαρίδη αἱ κάτωθι ἐργασίαι:

1. Βασιλικὴ Γ. Ὑπὸ κλιμακίου εἰδικοῦ συνεργείου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν τοῦ συντηρητοῦ Ἰ. Κολέφα ἐγένετο καθαρισμὸς καὶ συντήρησις τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ νοτίου κλίτους.

Ὑπὸ ἐτέρου κλιμακίου ἐγένετο συγκόλλησις καὶ ἀποκατάστασις μαρμαρίνων μελῶν.

2. Ἐπισκοπικὸν Μέγαρον. Ἐπειδὴ ὁ χώρος τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου κατεκλύζετο ὑπὸ ὀμβρίων ὑδάτων, τὰ ὅποια παρέμενον ἐκεῖ λιμνάζοντα καθ' ὅλον τὸ ἔτος, κατεσκευάσθη τοῖχος κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς τοῦ χώρου, ὕψους 0.60 - 0.70 μ., ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ὁ ὅποιος ἐκαλύφθη διὰ χωμάτων καὶ ἐφυτεύθη, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ὁρατός. Ἐν συνεχείᾳ ἐγένετο ἀποχωμάτωσις διὰ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἐκ νέου τὸ μνημεῖον.

3. Βασιλικὴ Δ. Ἀπεκολλήθησαν ὑπὸ κλιμακίου εἰδικοῦ συνεργείου τὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα τῶν δύο κλιτῶν τῆς Βασιλικῆς Δ, βορείου καὶ νοτίου, τὰ ὅποια εἶχον ὑποστῇ σοβαρὰς ζημίας. Μετὰ τὴν δέουσαν ἐπισκευὴν καὶ ἀνανέωσιν τοῦ ὑποστρώματος, ταῦτα ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὰ δύο κλίτη (πίν. 405).

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ κεντρικοῦ κλίτους ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἀποτυπώματα τῶν μαρμαρίνων πλακῶν τοῦ δαπέδου καὶ τὰ λείψανα τοῦ ὀκταγωνικοῦ ἄμβωνος εἰς τὸ δεξιὸν ἥμισυ τοῦ κλίτους.

4. Οἶκημα Μουσείου. Ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν οἶκημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου φυλάσσονται τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν εἶχε καταστῇ ὑπὸ τῶν σεισμῶν λίαν ἐτοιμόρροπον καὶ ἐπικίνδυνον, ἐστερεώθη καὶ ἡσφαλίσθη διὰ νέας ξυλοστέγου σκεπῆς.

5. Βασιλική Α. Ἀπεκολλήθησαν ὑπὸ εἰδικοῦ συνεργείου τὰ διὰ μεγάλων διαστάσεων λιθίνων ψηφίδων κατεσκευασμένα δάπεδα τοῦ βορείου κλίτους καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ διαμερίσματος τοῦ Βαπτιστηρίου, τὰ ὅποια μετὰ τὴν κατάλληλον ἐπισκευὴν καὶ ἀνανέωσιν τοῦ ὑποστρώματος ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὴν θέσιν των.

Ἀπεκολλήθη πλακόστρωτον κατεστραμμένον δάπεδον τοῦ Βαπτιστηρίου (πίν. 406α). Κάτωθεν αὐτοῦ εὐρέθησαν ὑπολείμματα ψηφιδωτοῦ δαπέδου, τῆς αὐτῆς μορφῆς καὶ κατασκευῆς πρὸς τὰ δύο μνημονευθέντα. Τέλος ἐγένετο συγκόλλησις πολλῶν μαρμαρίνων μελῶν (πίν. 406β), συναρμολόγησις ἐνὸς τῶν κίωνων τῆς βορείου κιονοστοιχίας καὶ τοποθέτησις ἐπὶ τῆς κατὰ χώραν σωζομένης βάσεως. Τὸ συνολικὸν ὕψος τοῦ κίονος μετὰ τῆς βάσεως, τοῦ κιονοκράνου καὶ τοῦ ἐπιθήματος εἶναι 4.74 μ. (πίν. 407).

γ) Εἰς Ἀμφίπολιν ἐξετελέσθη ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα ἡ στερέωσις τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἑταιρείας ἀποκαλυφθέντων ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς βασιλικῆς Γ (ἰδὲ σ. 53 κ.ε.).

δ) Εἰς Μυστρᾶν ἐγένετο, ἐποπτεία τῆς ἐπιμελητρίας δ. Ἑλένης Κουνουπιώτου, στερέωσις καὶ συντήρησις διαφόρων ἐτοιμορρόπων οἰκιῶν τοῦ ἐρειπιῶνος.

ε) Εἰς Μεσσήνην ἐξετελέσθησαν διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κ. Χαριλάου Σφακιανάκη καὶ κατὰ τὰς ἐπὶ τόπου ὁδηγίας τοῦ Γεν. Γραμματέως αὐτῆς κ. Ἀ. Ὀρλάνδου αἱ κάτωθι ἐργασίαι:

1) Ἀνεστηλώθησαν εἰς τὰς ἀρχικάς των θέσεις πλείονες ὀρθοστάται τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ σηκοῦ τοῦ κεντρικοῦ ναοῦ τῆς αὐλῆς, οἷτινες εὐρέθησαν ἀτάκτως ἐρριμμένοι ἐπὶ τοῦ κυματοφόρου τοιχοβάτου (πίν. 408).

2) Ἀνεστηλώθησαν δύο τῶν κατὰ γῆς ἐρριμμένων ὀρθοστατῶν τῆς παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ ναοῦ ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας (πίν. 409).

3) Ἀπηλλάγησαν τῶν μεταξὺ τῶν βάσεων τῶν κίωνων μεταγενεστέρως τοποθετηθεισῶν πλακῶν (πίν. 410α) οἱ κίονες τῆς νοτίας προστάσεως τῆς μνημειώδους κλίμακος τῆς Ἀγορᾶς, προβάλλοντες τώρα ἐλεύθεροι κατὰ τὴν βάσιν των (πίν. 410β).

ς') Εἰς Κρήτην ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βυζ. Ἀρχαιοτήτων κ. Ἐμμανουὴλ Μπορμπουδάκη μικραὶ στερεωτικαὶ ἐργασίαι καὶ καθαρισμὸς τῶν πλαγίων κλιτῶν ἀπὸ ἐπιχώσεως τῶν βασιλικῶν Ἀγίου Νικολάου καὶ Καστρίου Χερσονήσου Ἡρακλείου. Ἡ τουριστικὴ ἀνάπτυξις τῆς περιοχῆς Χερσονήσου καθίστα ἐπείγουσαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὡς ἄνω ἐργασιῶν διὰ τὴν εὐπρεπῆ ἐμφάνισιν τῶν δύο μνημείων.

Περιορισμένης ἐκτάσεως ἐργασία στερεώσεως τῶν εἰς ὕψος σωζομένων πλαγίων τοίχων τῆς ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Ἀ. Ὀρλάνδου ἀνασκαφείσης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Ἀγίου Νικολάου Χερσονήσου ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ τεχνίτου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Ζαχαρίου Μεραμβελιωτάκη πρὸς

προστασίαν τῶν μακρῶν τούτων τοίχων τῆς βασιλικῆς ἀπὸ περαιτέρω φθοράς. Ἡ ἀποσάθρωσις τοῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος εἶχε προκαλέσει εἰς τινὰ σημεῖα τὴν διάλυσιν τῆς ἐξ ἀργῶν ἐντοπίων λίθων τοιχοποιίας, διὰ τὴν στερέωσιν τῆς ὁποίας ἐγένοντο αἱ συμπληρώσεις τῶν κατεστραμμένων τμημάτων αὐτῆς διὰ τῆς αὐτῆς ὡς καὶ ἡ ἀρχικὴ κοινῆς ἐξ ἀργῶν ἐντοπίων λίθων τοιχοδομῆς, ἡ ὁποία καὶ ἡρμολογήθη δι' ὑδραυλικοῦ καὶ πάλιν κονιάματος, ὕψους ἀναλόγου πρὸς τὸ ἀρχικόν (κουρασάνι). Ἀκολουθῶς ἡ κυρία ἐργασία ἐστράφη εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς ἐπιχώσεως τῶν πλαγίων κλιτῶν καὶ εἰς τὴν ἐκρίζωσιν τῶν εἰς αὐτὰ δενδρυλλίων, αἱ ρίζαι τῶν ὁποίων προεκάλουν συνεχῶς φθορὰν τῶν μωσαϊκῶν δαπέδων τοῦ μεσαίου κλίτους. Κατὰ τὴν ἀποκομιδὴν καὶ ἐκρίζωσιν τῶν δενδρυλλίων διεπιστώθη ὅτι οὐδὲν ἔχνος μωσαϊκοῦ ἢ ἄλλης μορφῆς δαπέδου διατηρεῖται εἰς τὰ κλίτη ταῦτα, ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ὅμως τοῦ βορείου περι-συνελέγη τμῆμα ἰωνικῆς βάσεως κίονος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τοῦ συνήθους τύπου, ἀνήκουσα εἰς τὰς κιονοστοιχίας τοῦ μεσαίου κλίτους. Διὰ τῶν ὡς ἄνω ἐργασιῶν, πλὴν τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν μωσαϊκῶν ἀπὸ τὰς ρίζας τῶν δενδρυλλίων, ἐπανῆλθον τὰ δάπεδα τῶν πλαγίων κλιτῶν εἰς τὸ ἀρχικὸν ἐπίπεδον (πίν. 411α.β).

Διὰ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἐπραγματοποιήθη καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῆς ἐπιχώσεως τῆς ὑπαρχούσης εἰς τὸ νότιον μόνον κλιτὸς τῆς βασιλικῆς Καστρίου, ἀνασκαφείσης καὶ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Ἀ. Ὁρλάνδου. Ἡ ἐπίχωσις ἐναυῦθα ἦτο πολὺ μεγαλύτερα ἐκείνης τῆς προηγουμένης βασιλικῆς, διὸ καὶ μεγάλοι ὄγκοι χωμάτων ἀπεκομίσθησαν καὶ ἀπερρίφθησαν εἰς τὴν κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ μνημείου κειμένην βραχώδη παραλίαν. Διεπιστώθη καὶ πάλιν ὅτι οὐδὲν ἔχνος μωσαϊκοῦ ἢ ἄλλου δαπέδου διατηρεῖται, ἐκ τῆς ἐπιχώσεως μόνον προῆλθεν ἱκανὸς ἀριθμὸς θραυσμάτων τῶν πηλίνων κεράμων τῆς στέγης. Τὸ δάπεδον τοῦ κλίτους τούτου ἐπανῆλθεν εἰς τὸ αὐτὸ ὡς καὶ τὰ ἄλλα ἀρχικὸν ἐπίπεδον (πίν. 412).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Χάριν ἀξιοποιήσεως τινῶν τῶν ἐπὶ τῆς λεωφόρου Συγγροῦ οἰκοπέδων τῆς ἀπεφάσισεν ἐφέτος ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὴν ἐπ' αὐτῶν ἀνέγερσιν προσοδοφόρων καταστημάτων μὲ ἰσχυρὰς βάσεις, ὥστε νὰ ἀνθέξουν καὶ εἰς μελλοντικὴν προσθήκην πλείονων κατοικησίων ὁρόφων.

Ἡ σχετικὴ μελέτη ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Εὐστ. Στίκαν. Ἦδη ἐπερατώθη ὁ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος σκελετὸς καταστημάτων ἐπὶ δύο οἰκοπέδων (ὑπ' ἀρ. 182 καὶ 184) φερόντων ἐσωτερικῶς πλατὺν περιμετρικὸν ἐξώστην.

Τὰ ἀνεγερθέντα δύο καταστήματα εὐρίσκονται ἐκατέρωθεν οἰκοπέδου τῆς Ἑταιρείας πωληθέντος παλαιότερον εἰς τὸν κ. Σαρηγιάννην, ἐπειδὴ δὲ ἐθεωρήθη πρόσφορον νὰ συνενωθῶσι τὰ δύο οἰκόπεδα δι' ἄλλου ἀνήκοντος ἐπίσης εἰς τὴν Ἑταιρείαν, κειμένου δ' ἀμέσως ὀπισθεν τῆς οἰκίας Σαρηγιάννη, ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐν λόγῳ συνένωσις εἰς τρόπον ὥστε τὰ καταστήματα νὰ ἀποκτήσωσι συνολικὸν ἐμβαδὸν 735 τετρ. μέτρων μετ' ἀναλόγου ὑπογείου.

Χάριν δὲ ἐξάρσεως τοῦ βορείου καταστήματος καὶ καλυτέρου φωτισμοῦ αὐτοῦ, ὄντος κεχωσμένου ἐντὸς τῆς κλιτύος τῆς ὁδοῦ Βαλέστρα, παρέστη ἀνάγκη μερικῆς ἐκχωματώσεως τῆς ἐν λόγῳ ὁδοῦ, τὸ πρὸς τῆς ὁποίας ὑπεστηρίχθη δι' ἀναλημματικοῦ τοίχου ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος.

Ὑπολείπεται ἤδη πρὸς περάτωςιν τῶν καταστημάτων νὰ ἐκτελεσθῶσι κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος αἱ κάτωθι ἐργασίαι: τὰ κονιάματα, ἡ μόνωσις τοῦ προσωρινοῦ δώματος, τὰ ἐξ ἀλουμινίου κουφώματα, τὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα, ἡ ὑδραυλικὴ καὶ ἡλεκτρικὴ ἐγκατάστασις ὡς καὶ ἡ ἀποχέτευσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ ΑΚΙΝΗΤΩΝ

Δι' ἀπαλλοτριώσεις κτημάτων χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν διέθεσεν ἐφέτος ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὰ κάτωθι ποσά:

- α) Δι' ἐξαγορὰν ἀγροῦ εἰς Θήραν (Ἀκρωτήρι) δρχ. 17.000 καὶ
- β) Δι' ἐξαγορὰν ἀγροῦ εἰς Ἰσβόρια Ναούσης δρχ. 80.876.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτικὴ δρᾶσις τῆς Ἑταιρείας συνεχίσθη ἐντατικὴ καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1970 ἐποπτεῖα τοῦ Γ. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου καθηγ. κ. Ἀν. Ὁρλάνδου καὶ τοῦ Ἀντιπροέδρου καθηγ. κ. Νικ. Κοντολέοντος διὰ τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς πτυχιούχου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δ. Ἀρτεμισίας Γιαννουλάτου Γραφείου Δημοσιευμάτων. Ἰδοὺ δὲ εἰς τί συνίσταται αὕτη:

- α) Ἐξετυπώθησαν καὶ ἐκυκλοφορήθησαν οἱ τόμοι τῶν ΠΑΕ 1968 καὶ 1969.
- β) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη ὁ Β' τόμος τοῦ βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Ἰακωβίδου, Περαιτὶ, Γενικαὶ Παρατηρήσεις.
- γ) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ βιβλίον τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ε. Στίκα, Τὸ οἰκοδομικὸν Χρονικὸν τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ Φωκίδος.
- δ) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη ἡ διατριβὴ τῆς ἐπιμελητρίας δ. Θεο-

δώρας Καράγιωργα, «Γοργεῖη Κεφαλὴ». Καταγωγὴ καὶ νόημα τῆς γοργονικῆς μορφῆς ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ τέχνῃ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων.

ε) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη ἡ διατριβὴ τῆς Κυρίας Χαρᾶς Τζαβέλλα-Ενjen, Τὰ πτερωτὰ ὄντα τῆς Προϊστορικῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰγαίου.

στ') Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ ῥεργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1970.

Δι' ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα ἐδαπάνησεν ἡ Ἑταιρεία τὸ ποσὸν τοῦ 1.072.090 δραχμῶν.

Κατὰ τὸ 1970 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας τόμοι ἐν ὧν 1250, ἐξ ὧν 998 δι' ἀγορᾶς, 138 δι' ἀνταλλαγῆς καὶ 114 ἐκ δωρεᾶς.

Ἐπροχώρησεν ἐκ παραλλήλου δι' εἰδικῶν ἐκτάκτων βοηθῶν ἡ σύνταξις τοῦ Εὐρετηρίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, τοῦ ὁποίου καὶ ἔχει ἤδη ἐκτυπωθῆ μέρους τοῦ πρώτου τόμου.

Ἐπίσης ἐπερατώθη ἡ σύνταξις τοῦ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας Λεξικοῦ ἀρχαίων ἐλληνικῶν καὶ βυζαντινῶν ἀρχιτεκτονικῶν ὄρων.

Ἦλθεν ἐπίσης ἀρωγὸς ἡ Ἑταιρεία α) εἰς τὸν ἐπιμελητὴν ἀρχαιοτήτων Ἰωάννην Παπαποστόλου διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 4.000 δρχ. πρὸς ἐπίσκεψιν Μουσείων τοῦ Ἐξωτερικοῦ. β) Εἰς τοὺς ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων Πέτρον Θέμελιν καὶ Ἠλίαν Τσιριβάκον διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 1027 καὶ 1794 δραχμῶν ἀντιστοίχως δι' ἑξοδα μεταβάσεώς των εἰς τὸ ἐξωτερικὸν χάριν εὐρυτέρων σπουδῶν.

Α' ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1970

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12ῃ Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ἐνακοσιοστοῦ ἐβδομηκοστοῦ ἔτους, ἡμέρᾳ τῆς ἐβδομάδος Κυριακῇ καὶ ὥρᾳ 9,35' ἀκριβῶς, συνήλθον ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Ἐλευθ. Βενιζέλου 22, ἐκ τῶν ἑταίρων αὐτῆς οἱ ἐν τῷ ἐκλογικῷ καταλόγῳ τοῦ ἔτους 1970 ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 17 Βέλτσος Γ., 194 Φιλιππάκη Βαρβ., 76 Κοντολέων Νικ., 121 Μυλωνᾶς Γ., 128 Ὀρλάνδος Ἀναστ., 116 Μπίτζιος Κωνστ., 65 Καρδαρᾶ Χρυσ., 11 Βαβρίτσας Ἀνδρ., 85 Κριμπᾶς Ἡλίας, 110 Μιράσγεζης Δημοσθ., 94 Λαζαρίδης Παῦλ., 2 Ἀδαμίδης Κωνστ., 71 Κόλλας Περ., 87 Κτιστόπουλος Κ., 129 Πάλλας Δημ., 73 Κονιδάρης Γερ., 80 Κοσμόπουλος Δημ., 161 Πουρναρόπουλος Γεώργ., 127 Οἰκονομίδου Ἀδαμ., 35 Δροσογιάννη-Κουτσοκώστα Φανή, 16 Βελουδίου Μαρία, 192 Τωμαδάκης, Νικ., 190 Τσαντίλας Ἰω., 181 Συριόπουλος Κωνστ., 31 Δοντᾶς Γεώργ., 64 Καράσσοι Χρ., 23 Γιαννουλάτου Ἀρτ., 50 Καλλίας Κωνστ., 170 Σπυριδάκης Γεώργιος, 179 Στίκας Εὐστάθιος, 78 Κορρές Στυλ., 199 Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος, 63 Καρανδρέας Ἀπόστολος, 160 Πουλόπουλος Ἀπόστολος, 90 Κωνσταντίνου Θεόδωρος, 186 Τούλ Χάρης, 200 Χατζηνικολάου Ἄννα, 159 Πολυγένης Ἰωάννης, 45 Ἰακωβίδης Σπυρίδων, 134 Παντελίδου Μαρία, 124 Νταῆς Ἀστέριος, 120 Μπουφίδης Νικόλαος, 9 Ἀντωνιάδης Ἰωάννης, 177 Σταυρόπουλος Φοῖβος, 7 Ἀνδρειωμένου Ἀγγελική, 182 Σωτηρίου Μαρία, 48 Καζαμίας Θωμᾶς, 189 Τριανταφυλλόπουλος Ἰωάννης, 42 Θεοχάρη Μαρία, 178 Στεφανόπουλος Πολύβιος ἦτοι ἐν ὧν 50 ἑταῖροι, ἵνα, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 31 τοῦ Ὁργανισμοῦ, ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ Ἐξελεγκτικὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1970, ἀκούσωσι τὴν περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1969 ἔκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεύας καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1969.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Βέλτσος ἐκήρυξε τὴν ἐναρξιν τῆς Συνεδρίας καὶ ἐκάλεσε τοὺς ἑταίρους εἰς ἐκλογὴν τοῦ Προεδρείου τῆς Συνελεύσεως διὰ φανερᾶς ψηφοφορίας. Ἐξελέγησαν δὲ Πρόεδρος ὁ κ. Νικόλαος Τωμαδάκης, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἰωάννης Τσαντίλας, Α' Γραμματεὺς ὁ κ. Δημοσθένης Μιράσγεζης καὶ Β' Γραμματεὺς ὁ κ. Παῦλος Λαζαρίδης. Ὁ ἐκλεγείς Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Νικόλαος

Τωμαδάκης ηὐχαρίστησε τοὺς ἐταίρους ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του καὶ ἐνετείλατο νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ ἐκθεσις τῆς 'Εξελεγκτικῆς 'Επιτροπείας ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1969. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως κ. Δημοσθένης Μιράσγεζης ἀνέγνωσε τὴν ἐκθεσιν τῆς 'Επιτροπείας φέρουσαν τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐλεγκτῶν κ.κ. Νταῖ 'Αστερίου, 'Αδαμίδη Κωνσταντίνου, Πουλόπουλου 'Αποστόλου καὶ 'Ιωάννου Δημαρᾶ.

Περαίνουσα τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἡ 'Επιτροπεία προέτεινεν, ὅπως ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὴν διαχείρισιν τοῦ λήξαντος ἔτους 1969 ὡς ὀρθῶς γενομένην καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀπολογισμόν τοῦ ἔτους τούτου.

'Η Συνέλευσις ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν τῆς 'Επιτροπείας καὶ ἐπεκύρωσε τὸν ἰσολογισμόν καὶ ἀπολογισμόν τοῦ ἔτους 1969.

Μετὰ τὴν ἐγκρίσιν καὶ ἐπικύρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς 'Εξελεγκτικῆς 'Επιτροπείας ὁ Πρόεδρος κ. Νικόλαος Τωμαδάκης ἐκάλεσε τοὺς ἐταίρους πρὸς ἐκλογὴν τῆς πενταμελοῦς 'Εξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ 'Επιτροπείας διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος 1970.

'Ορισθέντων ψηφολεκτῶν τῶν δ.δ. Μαρίας Θεοχάρη καὶ Μαρίας Παντελίδου προσῆλθον, ἀναγιγνωσκομένου τοῦ ἐκλογικοῦ καταλόγου, καὶ ἐψήφισαν ἐταῖροι 50, γενομένης δὲ διαλογῆς ὡς μέλη τῆς 'Εξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ 'Επιτροπείας ἔλαβον ψήφους οἱ κ.κ. : Κωνστ. 'Αδαμίδης 50, 'Ιωάν. Δημαρᾶς 49, Θεόδ. Κωνσταντίνου 50, 'Αστέριος Νταῖς 50, 'Απόστ. Πουλόπουλος 50.

Κατὰ ταῦτα ἐξελέγησαν μέλη τῆς 'Εξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ 'Επιτροπείας διὰ τὸ τρέχον ἔτος 1970 οἱ κ.κ. 1) Κωνστ. 'Αδαμίδης, 2) 'Ιωάνν. Δημαρᾶς, 3) Θεόδ. Κωνσταντίνου, 4) 'Αστέριος Νταῖς καὶ 5) 'Απόστ. Πουλόπουλος.

Εἴτα ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Νικολ. Τωμαδάκης ἐκάλεσε τὸν Γεν. Γραμματέα τοῦ Συμβουλίου, ὅπως προβῇ εἰς ἀνακοίνωσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης ἐκθέσεως περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς 'Εταιρείας κατὰ τὸ 1969.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ἐκφράζει τὰ συγχαρητήρια τῆς Συνελεύσεως πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν γενομένην 'Εθνικὴν ἐργασίαν. Εἴτα ἡ Συνέλευσις διελύθη περὶ ὥραν 12,20'.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως
Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Ι. ΤΣΑΝΤΙΛΑΣ

Ὁ Α' Γραμματεὺς
Δ. ΜΙΡΑΣΓΕΖΗΣ

Ὁ Β' Γραμματεὺς
Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Οἱ ψηφολέκται
Μ. ΘΕΟΧΑΡΗ
Μ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1970

Κύριε Πρόεδρε,

Οί ύπογεγραμμένοι, αποτελοῦντες τὴν Ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπείαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1970, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 228/29-3-1971 ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου, ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ λήξαντος ἔτους 1970, ἐκ τῶν ταμειακῶν καὶ λογιστικῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἐξῆς αποτελέσματα:

ΜΕΡΟΣ Ι

Α'. Χρηματικὸν

Ταμείον

α) Χρέωσις

1) Ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1969	Δρχ.	3.305,50
2) Ἀπὸ Ἑσοδα Γ. Προϋπολογισμοῦ 1/1/1970 - 31/12/1970	»	7.322.216,70
3) Ἀπὸ Ἑσοδα ἐξ ἐπιστροφῶν χρημάτων	»	134.849,00
4) » Προῖον κληρώσεως καὶ ἐκποιήσεως ὁμολογιῶν	»	914.088,00
5) Ἀπὸ Ἀναλήψεις ἐξ Ἐθνικῆς Τραπέζης Α' Νο 480042	»	5.356.841,00
6) Ἀπὸ Ἀναλήψεις ἐξ Ἐθνικῆς Τραπέζης Β' Νο 480246	»	7.722.600,00
7) Ἀπὸ Ἀναλήψεις ἐξ Ἐθνικῆς Τραπέζης Α' Νο 485489	»	18.000,00
8) Ἀπὸ Ἀναλήψεις ἐξ Ἐθνικῆς Τραπέζης Α' Νο 485420	»	280.000,00
Εἰς μεταφορὰν		21.751.900,20

	Ἐκ μεταφορᾶς	21.751.900,20
9)	Ἀπὸ Ἀναλήψεις ἐξ Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Α' No 485244	» 249.000,00
10)	Ἀπὸ Ἐγγυήσεις	» 7.100,00
11)	» Εἰδικὰς ἐνισχύσεις (Δημοσίων Ἐπενδύσεων διὰ τὰς ἀνασκαφὰς Θήρας)	» 2.000.000,00
12)	Ἀπὸ Εἰδικὰς χορηγίας (Ἀμερικανοῦ κ. Pomerance) διὰ τὰς ἀνασκαφὰς Κάτω Ζάκρου	» 104.650,00
13)	Ἀπὸ Διακανονισθεῖσας ἀποζημιώσεις Κληρον. Φ. Φαρμᾶ (α' δόσις)	» 117.605,10
14)	Ἀπὸ Κίνησιν Κεφαλαίων	» 584.350,00
15)	Ἀπὸ Τοκομερίδια ὁμολογιῶν Κληροδοτήματος Φ. Φαρμᾶ	» 36.130,00
	Σύνολον	Δρχ. 24.850.735,30

β) Πίστωσις

1)	Εἰς Ἑξοδα Γ. Προϋπολογισμοῦ ἀπὸ 1/170 - 31/12/1970	Δρχ. 5.656.464,20
2)	Εἰς Ἀγορὰν 218 μετοχῶν Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος	» 2.071.000,00
3)	Εἰς Ἀγορὰν 100 ὁμολογιῶν Οἴκον. Ἀναπτύξεως 61/2 % 1970	» 50.000,00
4)	Εἰς Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ Α' No 480042	» 4.498.517,60
5)	Εἰς Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ Β' No 480246	» 7.243.125,10
6)	Εἰς Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ Α' No 485244	» 2.088,00
7)	Εἰς Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ Α' No 485420	» 36.130,00
8)	Εἰς Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ Α' No 485489	» 848,00
9)	Εἰς Ἀνασκαφὰς ἐξ εἰδικῶν ἐνισχύσεων (Δημοσίων Ἐπενδύσεων δι' ἀνασκαφὰς Θήρας)	» 2.000.000,00
10)	Εἰς Ἀνασκαφὰς ἐξ εἰδικῶν χορηγιῶν (κ. Pomerance) δι' ἀνασκαφὰς Κάτω Ζάκρου	» 104.650,00
11)	Εἰς Προσωρινούς λ/σμούς	» 20.000,00
	Εἰς μεταφορὰν	» 21.682.822,90

	Ἐκ μεταφορᾶς	»	21.682.822,90
12)	Εἰς Κίνησιν Κεφαλαίων	»	3.154.993,50
	Σύνολον	Δρχ.	24.837.816,40
	Υπόλοιπον Ταμείου τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1970 .	»	12.918,90
	Σύνολον	Δρχ.	<u>24.850.735,30</u>

Β'. Ἀνάλυσις τῶν Ἑσόδων καὶ Ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ χρήσ. 1970

I ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Ἀπὸ προσόδους ἀκινήτου περιουσίας — μισθώματα ..	Δρχ.	1.351.335,00
» παραχώρησιν αἰθουσῶν τοῦ Μεγάρου	»	73.575,00
» προσόδους κινητῆς περιουσίας — μερίσματα	»	1.418.115,00
» προσόδους κινητῆς περιουσίας — τοκομερίδια ὁμολογιῶν	»	182.321,00
Ἀπὸ τόκους καταθέσεων	»	11.238,00
» ἀντίτιμον πωλήσεως δημοσιευμάτων	»	236.958,00
» εἰσφορὰς — συνδρομὰς	»	3.014.700,00
» διάφορα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα	»	33.492,00
» ἔσοδα παρελθόντων οἰκ. ἐτῶν	»	1.000.482,70
Σύνολον Ἑσόδων	Δρχ.	<u>7.322.216,70</u>

Τακτικὰ ἔξοδα

Εἰς Ἑξοδα Διοικήσεως ἐν γένει — μισθοί, ἐπιδόματα προσωπικοῦ	Δρχ.	2.284.292,00
» Ἀποζημιώσεις ἐκτὸς ἔδρας καὶ ἔξοδα κινήσεως ..	»	93.573,00
» Ἑξοδα Γραφείων — φωτισμός, θέρμανσις, ὕδρευσις, καθαριότης, Τ.Τ., στολαὶ κλητῆρων κλπ.	»	239.473,10
» Εἰς Δικαστικὰ ἐν γένει	»	1.796,00
» Ἑξοδα κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας — συντήρησις μεγάρου, ἐπιπλώσεις, φόροι Δημοσίου καὶ Δήμου, ἀσφάλιστρα, φύλακτρα χρεογράφων, ποσοστὰ εἰσπράκτορος κλπ.	»	242.865,40
Εἰς Ἑξοδα Βιβλιοθήκης, πλουτισμὸς αὐτῆς κλπ. ἔξοδα	Δρχ.	126.999,90
Εἰς μεταφορὰν	Δρχ.	<u>2.988.999,40</u>

Ἐκ μεταφορᾶς	Δρχ.	2.988.999,40
Εἰς Ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς Ἑταιρείας — ἀνα- σκαφαί, ἀπαλλοτριώσεις, ἀναστήλωσις ἀρχαίων μνημείων, ἀνέγερσις καὶ ἐπισκευὴ Μουσείων, πλου- τισμὸς βιβλιοθηκῶν τῶν Μουσείων κλπ.	»	1.226.993,00
» Δημοσιεύματα ἐν γένει — ἔξοδα ἐκδόσεως Α.Ε., ΠΑΕ, Ἔργου, μελετῶν, διατριβῶν καὶ ἀποζημιώ- σεως συγγραφέων κλπ.	»	1.071.577,00
» Ὑποτροφίας, ἔξοδα διαλέξεων καὶ συμμετοχῆς εἰς διεθνῆ συνέδρια	»	16.598,00
» Ἀποζημιώσεις συνεργείου ταξινομήσεως ἀρχείου, ἐκτάκτων βοηθῶν Λεξικοῦ, προτομαὶ καὶ ἀπρό- βλεπτα ἔξοδα	»	349.081,80
» Ἐξοδα παρελθουσῶν χρήσεων	»	3.215,00
Σύνολον ἐξόδων	Δρχ.	<u>5.656.464,20</u>

Γ'. Γενικὸς Ἰσολογισμὸς χρήσεως 1970

Τὸ Ἑνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31-12-1970 ἀνήρχετο εἰς δρα-
χμὰς 46.631.655,30 ἀποτελούμενον ἐκ τῶν κάτωθι μερίδων:

<i>Ἑνεργητικὸν</i>		
Ἀπὸ Ἀκίνητα κτήματα (οἰκόπεδα καὶ καταστήματα)	Δρχ.	15.000.000.—
» τὸ Μέγαρον τῆς Ἑταιρείας (Μεῖον ἀποσβέσεις)	»	18.000.000.—
» Ἐπιπλα καὶ Σκεύη (Μεῖον ἀποσβέσεις)	»	1.100.000.—
» Μετοχὰς πρὸς φύλαξιν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τρα- πέζῃ Α'	»	8.653.167,05
» Ὁμολογίας πρὸς φύλαξιν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τρα- πέζῃ Α'	»	3.323.902,30
Ἀπὸ Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ Α'	»	201.478.—
» » » » » Β'	»	323.118,05
» » » » » Α' Κλη- ροδοτήματος Ἰ. Μαρκοπούλου	»	782.—
Ἀπὸ Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ Α' ἐκ δω- ρεᾶς Ἰ. Ρώμα	»	828.—
» Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ Α' ἐκ Κληρονομίας Φ. Φαρμᾶ	»	15.461.—
» Ὑπόλοιπον Ταμείου 31 Δεκεμβρίου 1970	»	12.918,90
Σύνολον	Δρχ.	<u>46.631.655,30</u>

Π α θ η τ ι κ ὸ ν

Εἰς Κεφάλαιον	Δρχ.	46.631.655,30
Σύνολον	Δρχ.	<u>46.631.655,30</u>

Δ'. Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

Ἡ περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1970 ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν 46.631.556,30 ἀποτελουμένη ἐκ τῶν αὐτῶν ὑπολοίπων τῶν ἐν τῷ Ἑνεργητικῷ ἀναγραφομένων λογαριασμῶν.

Περαινοῦσα τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεία προτείνει ὅπως ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνῃ τὴν ἀνωτέρω διαχείρισιν ὡς ὀρθῶς ἔχουσιν καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν Ἀπολογισμὸν καὶ τὸν Ἰσολογισμὸν τοῦ λήξαντος ἔτους 1970 τῆς ἰδίας περιουσίας τῆς Ἑταιρείας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5ῃ Ἀπριλίου 1971

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

ΚΩΝ. ΑΔΑΜΙΔΗΣ

ΙΩΑΝ. ΔΗΜΑΡΑΣ

ΘΕΟΔ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΑΣΤ. ΝΤΑΗΣ

ΑΠ. ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ & ΕΞΟΔΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1970

Ε Σ Ο Δ Α

Ε Ξ Ο Δ Α

Προϋπολογισμοῦ		Εἶδος ἐσόδων	Προϋπολο- γισθέντα	Εἰσπραχθέντα	Διαφορά		Προϋπολογισμοῦ		Εἶδος ἐξόδων	Προϋπολογι- σθέντα	Συμπληρω- ματικαὶ πιστώσεις	Σύνολον	Πραγματο- ποιηθέντα	Διαφορὰ ἐπὶ ἐλαττον	
Κεφάλ.	Ἄρθρον				Ἐπὶ πλέον	Ἐπὶ ἔλαττον	Κεφάλ.	Ἄρθρον							
Α'	1α' - δ' 2	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Ι ΤΑΚΤΙΚΑ ΕΣΟΔΑ							ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Ι ΤΑΚΤΙΚΑ ΕΞΟΔΑ						
		Πρόσοδοι ἀκινήτου περιουσίας							Ἔξοδα διοικήσεως ἐν γένει						
	1α' - δ' 2α' - ιζ' 3	Μισθώματα	1.518.000.—	1.351.335.—	—	166.665.—	Α'	1-2	Μισθοί, ἐπιδόματα διοικ. καὶ ἐπιστημ. προσωπικοῦ . .	1.160.659.—	—	1.160.659.—	1.131.718.—	28.941.—	
		Παραχώρησις αἰθουσῶν	60.000.—	73.575.—	13.575.—	—	Β'	1-2	» » βοηθητ. καὶ τεχνικοῦ »	651.552.—	85.000.—	736.552.—	766.180.—	70.372.—	
							Γ'	1	» » ὑπηρετ. προσωπ., ὁδοιπορικὰ κλπ.	493.616.—	—	493.616.—	486.394.—	7.222.—	
	1α' - δ' 2α' - ιζ' 3	Μερίσματα μετοχῶν	1.268.500.—	1.418.115.—	149.615.—	—	Δ'	1-3	Ἔξοδα κινήσεως κλπ., λειτουργίας γραφείων, ἡτοι θέρμανσις, φωτισμός, ὕδρευσις, καθαριότης, Τ. Τ. στολαὶ κλητῆρων κλπ., δικαστικὰ ἐν γένει	386.000.—	—	386.000.—	334.842.10	51.157.90	
		Τοκομερίδια ὁμολογιῶν	281.000.—	182.321.—	—	98.679.—									
		Τόκοι καταθέσεων παρ' Ἑθνικῇ Τραπεζῇ εἰς πρώτην ζήτησιν, κλπ.	10.000.—	11.238.—	1.238.—	—									
	Γ'	1-3	Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων						Ἔξοδα κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας						
			Ἀντίτιμον πωλήσεως ἀντιτύπων Α.Ε., Π.Α.Ε., Ἔργου κλπ. δημοσιευμάτων καὶ Ὁδηγῶν ἀρχαίων τόπων	181.000.—	236.958.—	55.958.—	—	4α-η	Συντήρησις μεγάρου, ἀμοιβὴ συντηρητῶν ἐγκαταστά- σεων, ἐπιπλώσεις, φόροι Δημοσίου καὶ Δήμου, ἀσφά- λιστρα, φύλακτρα χρεογράφων, ποσοστὰ εἰσπρά- κτορος κλπ.	307.800.—	13.308.—	321.108.—	242.865.40	78.242.60	
Δ'	1	Εἰσφοραὶ - Δικαιώματα						Ε'	1	Ἔξοδα Βιβλιοθήκης					
		Ὑποχρεωτικὴ ἐτήσια εἰσφορὰ ἐταίρων καὶ τέλη ἐγ- γραφῆς	16.000.—	14.700.—	—	1.300.—	Σ'	1-5	Ἐμπλουτισμός Βιβλιοθήκης κλπ. ἔξοδα	300.000.—	—	300.000.—	126.999.90	173.000.10	
		Συμμετοχὴ τῆς Ἑταιρείας ἐπὶ τῶν καθ. κερδῶν τῶν Κρατικῶν Λαχείων	4.000.000.—	3.000.000.—	—	1.000.000.—	Σ'		Ἀνασκαφαί, ἀπαλλοτριώσεις, ἀναστήλωσις ἀρχαίων μνημείων, ἀνέγερσις καὶ ἐπισκευὴ Μουσείων, ἐμ- πλουτισμός βιβλιοθηκῶν Μουσείων κλπ.	1.810.000.—	4.000.—	1.814.000.—	1.226.993.—	587.007.—	
		Ἐκ δωρεῶν καὶ κληροδοτημάτων	100.—	—	—	100.—	Ζ'		Δημοσιεύματα ἐν γένει						
Ε'	1-3	Ἀπρόβλεπτα ἔσοδα						1-4	Ἔξοδα ἐκδόσεως Α.Ε., Π.Α.Ε., Ἔργου, μελετῶν, δια- τριβῶν, ἀποζημιώσεις συγγραφέων κλπ.	1.550.000.—	70.000.—	1.620.000.—	1.071.577.—	548.423.—	
		Διάφορα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα	40.200.—	33.492.—	—	6.708.—	Η'	1-4	Οἰκονομικαὶ ἐνισχύσεις - Ὑποτροφίαι						
Σ'	1-2	Ἔσοδα παρελθόντων οἰκονομικῶν ἐτῶν						1-4	Ὑποτροφίαι, ἔξοδα διαλέξεων καὶ συμμετοχῆς εἰς διε- θνή συνέδρια	75.000.—	—	75.000.—	16.598.—	58.402.—	
		Ὑπόλοιπα χρήσ. 1969 (ἐκ Κρατ. Λαχείων καὶ ἐπι- στροφῆς χρημάτων)	1.020.000.—	1.000.482.70	—	19.517.30	Θ'	1-5	Ἔκτακτα ἔξοδα						
Ζ'	1	Σύνολον ἐσόδων		8.394.900.—	7.322.216.70	220.386.—	1.293.069.30		1-5	Ἀποζημιώσεις ἐκτάκτων βοηθῶν εὐρετηριώσεως Α.Ε., ἐκτάκτων βοηθῶν Λεξικοῦ, προτομαὶ καὶ ἀπρόβλεπτα	389.480.—	41.000.—	430.480.—	349.081.80	81.398.20
		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙ. Κίνησις κεφαλαίων						Ι'	1	Ἔξοδα παρελθόντων οἰκον. ἐτῶν	30.000.—	—	30.000.—	3.215.—	26.785.—
		Ἐκ παρακρατήσεως χαρτοσήμου ἐκ μισθωμάτων	20.000.—	20.889.—	889.—	—	ΙΑ'	1-2	Ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων	—	—	—	—	—	
		Ἐκ παρακρατήσεως κρατήσεων ἐπὶ ἀποδοχῶν ἐν γένει Ἀνάληψις ἐκ διαθεσίμων	480.000.— 100.—	563.461.— —	83.461.— —	100.— —			Ἀποθεματικά τ. ἀποθ. 230.000 ἐκτ. » 40.893 = 340.893 - 340.893	—	—	—	—	—	
Η'	1-7	Σύνολον		8.895.000.—	8.820.654.70	1.218.824.—	1.293.169.30		Σύνολον ἐξόδων		7.154.107.—	213.308.—	7.367.415.—	5.656.464.20	1.710.950.80
		Ἔσοδα κληρονομίας Φ. ΦΑΡΜΑ						ΙΒ'	1	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙ Κίνησις Κεφαλαίων					
	1-7	Μερίσματα, μετοχῶν, τοκομερίδια ὁμολογιῶν, τόκοι, ἀπρόβλεπτα κλπ. ἔσοδα	30.600.—	36.130.—	5.530.—	—		2	Ἀποδόσις κρατήσεων ἐξ ἀποδοχῶν	400.000.—	44.000.—	444.000.—	443.885.—	115.—	
								3	Ἀνέγερσις 2 καταστημάτων ἐπὶ τῆς Λεωφ. Συγγροῦ	1.000.000.—	1.712.000.—	2.712.000.—	2.711.732.50	267.50	
									Ἀγοραὶ ὁμολογιῶν	—	—	—	50.000.—	—	
		Σύνολον		8.554.107.—	1.969.308.—	10.523.415.—	8.862.081.70	1.711.333.30							
	1-4	Ἔξοδα κληρονομίας Φ. ΦΑΡΜΑ						Ἔξοδα κληρονομίας Φ. ΦΑΡΜΑ							
		Ἀνασκαφαί, φύλακτρα, ἀσφάλιστρα καὶ ἀπρόβλεπτα.	30.600.—	—	30.600.—	—			Ἀνασκαφαί, φύλακτρα, ἀσφάλιστρα καὶ ἀπρόβλεπτα.	30.600.—	—	30.600.—	—	30.600.—	
		Γενικὸν Σύνολον		8.925.600.—	8.856.784.70	1.224.354.—	1.293.169.30	Γενικὸν σύνολον		8.584.707.—	1.969.308.—	10.554.015.—	8.862.081.70	1.741.933.30	

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΧΡΗΣΙΣ 1970

Α' ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

1) Α.Ε. 1970	ἀντίτυπα	1000
2) Σπ. Ἰακωβίδης· Περαιτὶ. Τόμος Β', Γενικαὶ παρατηρήσεις	»	1000
3) Ε. Στίκα· Τὸ οἰκοδομικὸν χρονικὸν τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά Φωκίδος	»	1000
4) Θ. Καράγιωργα· «Γοργεῖη Κεφαλὴ»	»	1000
5) Χ. Τζαβέλλα - Evjen· Τὰ πτερωτὰ ὄντα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰγαίου	»	1000
6) Σπ. Μαρινάτου· Thera III	»	1500
7) Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1969	»	1000

Β' ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς			Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς		
Ἔτος	Ἀριθ. τόμων	Εἰσπραχθὲν ποσὸν	Ἔτος	Ἀριθ. τόμων	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
Εὔρ. ΑΕ			Ἐκ μεταφορᾶς		3.080.—
1883 - 87	1	224.—	1914	1	150.—
1837 Δεκ. Β'	2	84.—	1915	1	240.—
1837 Δεκ. Α'.	1	48.—	1933	1	150.—
1837 Νοεμ.	1	48.—	1937 Α'	1	280.—
1837 Ὀκτ.	1	48.—	1937 Γ'	1	240.—
1842 τεῦχ. 26	2	84.—	1938	1	150.—
1858	2	84.—	1939 - 41	1	240.—
1859	2	84.—	1942 - 44	1	240.—
1862	1	576.—	1945 - 47	1	240.—
1869	1	48.—	1948 - 49	1	240.—
1870	1	48.—	1950 - 51	1	240.—
1872	1	48.—	1955	4	840.—
1873	1	48.—	1956	3	780.—
1874	1	48.—	1957	4	830.—
1898	3	780.—	1958	2	480.—
1899	3	780.—	1959	5	1.200.—
Εἰς μεταφορὰν		3.080.—	Εἰς μεταφορὰν		9.620.—

Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς			2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας		
Ἔτος	Ἀριθ. τόμων	Εἰσπραχθὲν ποσὸν	Ἔτος	Ἀριθ. τόμων	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
Ἐκ μεταφορᾶς		9.620.—	1928	1	60.—
1960	6	1.530.—	1958	1	90.—
1961	5	1.230.—	1959	2	198.—
1962	4	900.—	1960	1	200.—
1963	4	960.—	1961	3	342.—
1964	3	720.—	1962	1	120.—
1965	3	840.—	1963	2	390.—
1966	3	840.—	1964	2	264.—
1967	5	2.000.—	1965	2	455.—
1968	12	3.500.—	1966	4	656.—
1969	31	8.820.—	1967	4	990.—
Σύνολον		30.960.—	1968	48	7.680.—
			Σύνολον		11.445.—

3) Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας		
Ἔτος	Ἀριθ. τόμων	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
1955	1	70.—
1956	1	70.—
1957	6	468.—
1958	2	117.—
1960	1	140.—
1961	1	140.—
1966	3	288.—
1967	7	726.—
1968	16	1.558.—
1969	90	9.078.—
Σύνολον		12.655.—

ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1970

Αὐξων , Αριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντες τόμοι	Εἰσπραχθέν ποσὸν
4	Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι. Φυλλ. 2ον. 1852 3ον. 1855	4 4	60.— 60.—
6	Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί. 1860	3	44.—
8	A. G. Lolling: Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου. 1899	3	143.—
10	Π. Καββαδία: Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολ. Ἐ- ταιρείας 1837 - 1900. 1900	3	52.—
11	Comptes rendus du Congrès International d'archéologie. 1905	4	204.—
12	Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. Τόμος 1ος. 1906 . .	5	436.—
14	X. Τσούντα: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Δι- μηνίου καὶ Σέσκλου. 1908. Ἀνατύπωσις 1964	49	9.490.—
15	Γ. Παπαβασιλείου: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρ- χαιῶν τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. 1910	4	290.—
16	Κ. Κουρουνιώτη: Κατάλογος Μουσείου Λυ- κοσούρας. 1911	7	180.—
17	Γ. Οἰκονόμου: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας. 1915	5	210.—
18	Γ. Γαρδίκας: Μελετήματα Ἀρχαιολογικά. 1915	4	196.—
19	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία τῶν Δελ- φῶν. 1912 - 17	41	597.—
21	G. Oeconomus: De profusionum recepta- culis sepulchralibus. 1921	5	84.—
22	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Ὁ ἀποτυμπανισμός. 1923	4	108.—
23	Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραπτὰ στῆλαι Δη- μητριάδος - Παγασῶν. 1928	4	1.260.—
25	Ἰ. Γενναδίου: Ὁ Λόρδος Ἑλγιν... 1930 . .	7	495.—
26	Ἰ. Χατζηδάκης: Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μου- σείου... 1931	3	48.—
26A	Γ. Σωτηρίου: Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931 . .	5	1.200.—
27	Γ. Οἰκονόμου: Τὸ ἔργον τῆς Α.Ε. 1837-1937	2	80.—
28	Γ. Οἰκονόμου: Τὰ ἐκατὸν ἔτη τῆς Α.Ε. 1938	2	24.—
Εἰς μεταφορὰν		168	15.261.—

Αἰξῶν Ἀριθ.	Ἐπιγραφή Συγγραμματος	Πωλη- θέντες τόμοι	Εἰσπραχθὲν ποσόν
	Ἐκ μεταφορᾶς	168	15.261.—
28A	Λεύκωμα Ἐκατονταετηρίδος τῆς Α.Ε. 1837 - 1937	3	432.—
29	N. Κοντολέοντος: Τὸ Ἐρέχθειον. 1949	1	25.—
30	Φ. Σταυροπούλλου: Ἡ ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου. 1950	8	316.—
31	Ἀ. Ευγγοπούλου: Συλλογὴ Ἑλ. Σταθάτου. 1950	9	1.138.—
32	K. Συριοπούλου: Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρ- θενῶνος. 1951	7	307.—
33	K. Ρωμαίου: Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. 1951	11	1.612.—
34	M. Μιτσου: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. 1962	6	630.—
35	Γ. & M. Σωτηρίου: Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δη- μητρίου Θεοφάνειας (κείμε. + λεύκωμα). 1952	14	2.900.—
36	Ἀ. K. Ὁρλάνδου: Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχρι- στιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης Τόμ. Α'. 1952	44	5.760.—
	Τόμ. Β'. 1954	43	7.050.—
	Εὐρετήριον. 1957	43	1.420.—
37	Ἀ. K. Ὁρλάνδου: Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρ- χαίων Ἑλλήνων. Τεύχ. 1ον. 1955	42	4.350.—
	Τεύχ. 2ον. 1959-60	35	8.550.—
38	N. Μουτσοπούλου: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυ- νίας. 1956	8	648.—
39	Γ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλευσίνος. 1957	7	1.431.—
40	Ἀ. Ευγγοπούλου: Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θηρησκευτικῆς ζωγραφικῆς. 1957	21	7.000.—
41	Ἰ. Κωνσταντίνου: Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐλληνικὴν πλα- στικὴν. 1957	8	306.—
42	N. Βερδελῆ: Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας. 1958	9	420.—
43	Ἰ. Κοντῆ: Τὸ ἱερόν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰ. 1958	15	623.—
	Εἰς μεταφορὰν	502	60.179.—

Λύξων , Αριθ.	Ἑπιγραφή Συγγράμματος	Πωλη- θέντες τόμοι	Εισπραχθὲν ποσὸν
	Ἐκ μεταφορᾶς	502	60.179.—
44	Β. Καλλιπολίτη: Χρονολογικὴ κατὰτάξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. 1958 . .	3	126.—
45	Χ. Μπάρλα: Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαν- τικῶν κωδωνοστασίων. 1959	11	385.—
46	Γ. Δοντᾶ: Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τέχνην. 1960	4	300.—
47	Δ. Λαζαρίδης: Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων. 1960	6	405.—
48	Σ. Καρούζου: Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου Ι τοῦ Ἀναγυροῦντος. 1963	11	4.300.—
49	Χ. Καρδαρᾶ: Ροδιακὴ Ἀγγειογραφία. 1963	9	2.152.—
50	Ν. Δρανδάκης: Ἐμμ. Τζάνε Μπουνιαλῆς... 1962	14	1.168.—
51	Κ. Συριοπούλου: Ἡ προϊστορία τῆς Πελο- ποννήσου. 1964	21	5.074.—
52	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτης (δεμένον). 1963	3	1.848.—
53	Σ. Δάκκαρη: Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μο- λοσσῶν. 1964	8	548.—
54	Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον Τόμ. Α'. 1965	6	1.720.—
	Τόμ. Β'. 1966	10	3.080.—
	Τόμ. Γ'. 1966	10	2.960.—
	Τόμ. Δ'. 1967 - 68	12	4.400.—
55	Ἀ. Πασαδαίου: Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνη- μείων τῆς Κων/πόλεως. . . 1965.	5	1.112.—
56	Στ. Ἀλεξίου: Ὑστερομινωῖκοι τάφοι λιμέ- νος Κνωσοῦ (Κατσαμπᾶ). 1966	12	2.012.—
57	Φ. Πέτσα: Ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων. 1966	10	2.125.—
58	Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου: Ἡ ἀρκαδικὴ Ἀλίφειρα. 1967 - 68	16	3.630.—
59	Ἐμμ. Πρωτοψάλτη: Ἱστορικὰ ἔγγραφα κλπ. 1967	2	720.—
	Εἰς μεταφορὰν	675	98.244.—

Αὔξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντες τόμοι	Εἰσπραχθὲν ποσόν
	Ἐκ μεταφορᾶς	675	98.244.—
60	Σ. Χαριτωνίδη: Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Λέσβου. 1968	21	4.000.—
61	Κ. Συριοπούλου: Ἡ προϊστορία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. 1968	28	8.260.—
62	Μ. Ἀνδρονίκου: Βεργίνα Ι. 1969	16	6.050.—
63	Β. Πετράκου: Ὁ Ὠρωπὸς καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου. 1968	25	5.916.—
64	Σ. Μαρινάτου: Ἀνασκαφαὶ Θήρας (ἀγγλιστί) Ι. 1968	177	14.993.—
	ΙΙ. 1969	215	24.691.—
65	Ε. Στίκα: Τὸ οἰκοδομικὸν χρονικὸν τῆς Μο- νῆς Ὀσίου Λουκᾶ Φωκίδος. 1970	23	8.010.—
66	Ἀ. Ζώη: Προβλήματα χρονολογίας τῆς Μι- νωικῆς κεραμεικῆς. 1969	21	1.828.—
67	Σ. Ἰακωβίδη: Περαιτή. Τόμ. Α-Γ. 1969	5	4.420.—
68	Χ. Τζαβέλλα - Ενjen: Τὰ πτερωτὰ ὄντα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰγαίου. 1970	17	1.463.—
69	Θ. Καραγιωργα: «Γοργεῖη Κεφαλή». 1970	20	2.067.—
»	Β. Λεονάρδου: Ὀλυμπία. 1901	6	306.—
	Σύνολον	1.249	180.248.—

ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αὑξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος	Πωλη- θέντες τόμοι	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
1	Κ. Κουρουნიώτη: Ὁδηγὸς Ἐλευσῖνος (ἀγ- γλιστί). 1936	11	497
2	Ν. Κοντολέοντος: Ὁδηγὸς Δήλου. 1950. ...	30	1.053
	Σύνολον		1.550
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ			
1	Α.Ε.		31.060.—
2	Π.Α.Ε.		11.445.—
3	Ἔργον		12.655.—
4	Διάφορα δημοσιεύματα		180.248.—
5	Ἀρχαῖοι τόποι καὶ Μουσεῖα		1.550.—
	Σύνολον		236.958.—

Γ' ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΕΠ' ΑΝΤΑΛΛΑΓῃ

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς		Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς	
Ἔτος	Ἀριθ. τόμων	Ἔτος	Ἀριθ. τόμων
Εὐρετ. ΑΕ		Ἐκ μεταφορᾶς	172
1883 - 87	2	1916	7
1862	4	1917	8
1869	4	1918	7
1870	4	1919	7
1872	4	1920	8
1873	4	1921	8
1874	4	1922	8
1883	7	1923	7
1884	8	1923	8
1890	3	1925 - 26	7
1891	7	1927 - 28	8
1892	4	1929	7
1893	7	1930	7
1894	7	1931	8
1898	9	1932	7
1899	9	1933	7
1905	8	1934 - 35	7
1906	7	1936	7
1907	8	1937 Α'	7
1908	8	1937 Β'	6
1909	7	1937 Γ'	6
1910	8	1938	8
1911	8	1939 - 41	8
1912	8	1942 - 44	8
1913	8	1945 - 47	8
1914	7	1948 - 49	8
1915	8	1950 - 51	8
Εἰς μεταφορὰν	172	Εἰς μεταφορὰν	372

Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς		Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας	
Ἔτος	Ἀριθ. τόμων	Ἔτος	Ἀριθ. τόμων
Ἐκ μεταφορᾶς	372	1858 - 59	2
1952	9	1859 - 60	2
1953 - 54 Α'	8	1860 - 61	2
1953 - 54 Β'	7	1861 - 62	2
1953 - 54 Γ'	8	1862 - 63	2
1955	8	1865 - 66	2
1956	8	1868 - 69	2
1957	8	1869 - 70	2
1958	8	1871 - 72	6
1959	8	1872 - 73	5
1960	8	1873 - 74	5
1961	9	1874 - 75	7
1962	8	1876	4
1963	8	1877	4
1964	7	1878	6
1965	8	1879	6
1966	9	1880	6
1967	7	1881	6
1968	7	1882	6
1969	316	1885	6
Σύνολον ...	831	1888	6
		1889	6
		1890	5
		1891	6
		1892	6
		1893	6
		1910	4
		1911	4
		Εἰς μεταφορὰν	126

Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας		Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Ἔτος	Ἀριθ. τόμων	Ἔτος	Ἀριθ. τόμων
Ἐκ μεταφορᾶς .	126	Ἐκ μεταφορᾶς .	274
1915	4	1954	6
1916 - 19	4	1955	5
1920	5	1956	5
1921	5	1957	6
1922 - 24	5	1958	6
1925 - 26	5	1959	6
1927	5	1960	6
1928	6	1961	8
1929	5	1962	7
1930	5	1963	9
1931	6	1964	7
1932	7	1965	8
1933	6	1966	9
1934	6	1967	11
1935	6	1968	318
1936	6	Σύνολον ...	691
1937	5		
1938	4		
1939	6		
1940	5		
1941 - 44	5		
1945 - 48	6		
1949	7		
1950	6		
1951	6		
1952	6		
1953	6		
Εἰς μεταφορὰν	274		

Ἔργον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας		Ὁδηγοὶ Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας	
Ἔτος	Ἀριθ. τόμων		
1954	7	1) Κ. Κουρουνιώτη: Ὁδηγὸς Ἐλευσίνος	2
1955	9	2) Ν. Κοντολέοντος: Ὁδηγὸς Δήλου	5
1956	7	Σύνολον	7
1957	7		
1958	5		
1959	6		
1960	6		
1961	7		
1962	5		
1963	5		
1964	5		
1965	8		
1966	6		
1967	6		
1968	12		
1969	469		
Σύνολον ...	570		

ΔΙΑΝΕΜΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΕΠ' ΑΝΤΑΛΛΑΓῃ ΔΙΑΦΟΡΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1970

Αὐξὼν Ἀριθ.	Ἑπιγραφὴ Συγγραμματος	Ἀριθ. τόμων
4	Ἑπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι. Φυλλ. 3ον 1855	1
6	Ἑπιγραφαὶ Ἑλληνικαί. 1860	1
8	A.G. Lolling: Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑπιγραφικοῦ Μουσείου. 1899	3
10	Π. Καββαδία: Ἱστορία τῆς Α.Ε. ἀπὸ 1837-1900. 1900	3
11	Comptes rendus du Congrès International d'archéologie. 1905	8
12	Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. Τόμος 1ος. 1906	1
14	X. Τσουντα: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσγλου. 1908. Ἀνατύπωσις 1969	4
15	Γ. Παπαβασιλείου: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. 1910	3
16	K. Κουρουνιώτη: Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσοῦρας. 1911.....	4
17	Γ. Οἰκονόμου: Ἑπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας. 1915	2
18	Γ. Γαρδία: Μελετήματα ἀρχαιολογικά. 1915	3
22	Ἀ. Κεραμοπούλλου: Ὁ ἀποτυμπανισμός. 1923	2
23	Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραπτὰ στῆλαι Δημητριάδος - Παγασῶν. 1928	3
26	Ἰ Χατζηδάκη: Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου. 1931 ..	2
30	Φ. Σταυροπούλλου: Ἡ ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου...1950 ..	4
31	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Συλλογὴ Ἑλ. Σταθάτου. 1950	5
32	K. Συριοπούλου: Ὁ στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. 1951 ..	3
33	K. Ρωμαίου: Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. 1951	6
34	M. Μιτσοῦ: Ἀργολικὴ προσωπογραφία. 1952	4
	Εἰς μεταφορὰν	62

Αὔξων Ἀριθ.	Ἑπιγραφή Συγγραμματος	Ἀριθ. τόμων
	Ἐκ μεταφορᾶς	62
35	Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου: Βασιλικὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσ/κης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. 1952	7
36	Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου: Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βα- σιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Τόμ. Α'. 1952	6
	» Β'. 1954	6
	» Γ'. 1957	6
37	Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου: Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τόμ. 1ος. 1955	2
	Τόμ. 2ος. 1959 - 1960	2
38	Ν. Μουτσοπούλου: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. 1956.	3
39	Γ. Μυλωνᾶ: Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσίνος. 1957	7
40	Ἀ. Ξυγγοπούλου: Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς. 1957	3
41	Ἰ. Κωνσταντίνου: Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν. 1957	2
42	Ν. Βερδελῆ: Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσα- λίας. 1958	2
43	Ἰ. Κοντῆ: Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰ. 1958	3
44	Β. Καλλιπολίτη: Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυ- θολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρω- μαϊκῆς ἐποχῆς. 1958	4
45	Χ. Μπάρλα: Μορφή καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδω- νοστασίων. 1959	5
46	Γ. Δοντᾶ: Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τέχνην. 1960	3
	Εἰς μεταφορὰν	123

Αὐξων Ἀριθ.	Ἑπιγραφή Συγγράμματος	Ἀριθ. τόμων
	Ἐκ μεταφορᾶς	123
47	Δ. Λαζαρίδης: Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων. 1960	10
48	Σ. Καρούζου: Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου Ι τοῦ Ἀναγυροῦν- τος. 1963	4
49	Χ. Καρδαῖ: Ροδιακὴ Ἀγγειογραφία. 1963	5
50	Ν. Δρανδάκης: Ὁ Ἑμμ. Τζάνε Μπουνιαλῆς... 1962	3
51	Κ. Συριοπούλου: Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου. 1964	4
52	Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου: Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτης. 1963 (δεμένον)	1
	(ἄδετον)	6
53	Σ. Δάκαρη: Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν. 1964	1
54	Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου. Τόμ. Α' 1965	3
	» Β' 1966	6
	» Γ' 1966	6
	» Δ' 1967	9
55	Ἀ. Πασαδαίου: Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κων/πόλεως. 1965	7
56	Σ. Ἀλεξίου: Ὑστερομινωικοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ. 1966	9
57	Φ. Πέτσα: Ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων. 1966	6
58	Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου: Ἡ ἀρκαδικὴ Ἀλίφειρα. 1967 - 68 ..	11
60	Σ. Χαριτωνίδης: Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Λέσβου. 1968	11
61	Κ. Συριοπούλου: Ἡ προϊστορία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. 1968	5
62	Μ. Ἀνδρονίκου: Βεργίνα Ι. 1969	25
63	Β. Πετράκου: Ὁ Ὄρωπος καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου. 1968	13
64	Σ. Μαρινάτου: Ἀνασκαφαὶ Θήρας (ἀγγλιστὶ) Ι. 1968 ..	33
	Εἰς μεταφορὰν	301

Αὐξων Ἀριθ.	Ἐπιγραφή Συγγράμματος	Ἀριθ. τόμων
	Ἐκ μεταφορᾶς	301
64	Σ. Μαρινάτου: Ἀνασκαφαὶ Θήρας (ἀγγλιστὶ) II. 1968 .	65
65	Ε. Στίκα: Τὸ οἰκοδομικὸν χρονικὸν τῆς Μονῆς τοῦ Ὁ- σίου Λουκᾶ Φωκίδος. 1970	283
66	Ἀ. Ζώη: Προβλήματα χρονολογίας τῆς Μινωϊκῆς κερα- μεικῆς. Γοῦρνες, Τύλισος, Μάλια. 1969	16
67	Σ. Ἰακωβίδη: Περαιτή. Τόμ. Α'. 1969	214
	» Β'. 1969	229
	» Γ'. 1970	214
68	Χ. Τζαβέλλα: Τὰ πτερωτὰ ὄντα τῆς προϊστορικῆς ἐπο- χῆς τοῦ Αἰγαίου. 1970	184
69	Θ. Καραγιωργα: «Γοργεῖη Κεφαλή».	307
	Σύνολον	1.813
	Β. Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. 1901	5

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (1837 - 1972)

Α. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Δραχμαί

1. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ (ΕΑ) 1837-1909, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ (ΑΕ) 1910 - 1971 (1 - 110: πβ. πινάκιον παρὰ <Β. Λεονάρδω>, 'Αρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1 - 3). Σχῆμα 4ον	—
Περίοδος Α' : τόμος 1 - 16 (1837 - 1860): 1837 τεύχη 4 ('Οκτώβριος, Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος α' καὶ β'), (1838 - 1841 δὲν πωλοῦνται), 1842: τεύχος 26 (τεύχη 25 καὶ 27 - 28 δὲν πωλοῦνται), (1843 - 57 δὲν πωλοῦνται), 1858, τεύχος 50, 1859, τεύχος 51, (1860 δὲν πωλεῖται)· ἑκάστον τεύχος	60.—
Περίοδος Β' : τόμος 17 - 21 (1862 - 1874): 17 (1862): τεύχη α' - ιβ' (τὰ τεύχη θ' - ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863)· ἑκάστον τεύχος	60.—
18 - 21 (1869 - 1874): 18 (1869): τεύχος ιγ' 19 (1870): τεύχος ιδ' 20 (1872): τεύχη ιε' καὶ ιϛ' (τὸ ιϛ' ἐξεδόθη τῷ 1873)· 21 (1874): τεύχος ιζ'· ἑκάστον τεύχος	60.—
Περίοδος Γ' : τόμος 22 - 62 (1883 - 1923): 22- 62 (1883 - 1923): 1883 - 1884, (1885 - 1892 δὲν πωλοῦνται), 1893 - 1894, (1895 - 1897 δὲν πωλοῦνται), 1898 - 1899, (1900 - 1904 δὲν πωλοῦνται), 1905 - 1918· εἰς τόμος κατ' ἔτος (ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος)· ἑκάστος τόμος	300.—
1919 - 1923· εἰς τόμος κατ' ἔτος· ἑκάστος τόμος	300.—
Περίοδος Δ' : τόμος 63 κέ. (1924 κέ.): 63 - 75 (1924 - 1936), 1924, 1925/6, 1927/8, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/5, 1936: εἰς τόμος κατ' ἔτος· ἑκάστος τόμος	300.—
76 (1937): πανηγυρικὸς τόμος ἐκατονταετηρίδος εἰς 3 μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων· α' καὶ β' μέρος· ἑκάστος τόμος	600.—
γ' μέρος	180.—
77 - 91 (1938 - 1952): 1938, 1939/41, 1942/4, 1945/7, 1948/9, 1950/1, 1952· ἑκάστος τόμος	300.—
92/3 (1953 - 4): Εἰς μνήμην ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Α' μέρος	350.—
Β' καὶ Γ' μέρος· ἑκάστος τόμος	300.—
94 - 103 (1955 - 1964): 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964· ἑκάστος τόμος	300.—
104 - 105 (1965 - 1966): 1965, 1966· ἑκάστος τόμος	350.—
106 (1967): 1967	500.—
107 - 108 (1968 - 1969): 1968, 1969· ἑκάστος τόμος	350.—
109 (1970): 1970	300.—
110 (1971): 1971	—
Εὐρετήριο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαμπροπούλου· τόμος 1ος: 1883 - 1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στῆλαι 550. 1902	280.—

Δραχμαί

2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1837 - 1970 (ΠΑΕ 1 - 126: πρβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77 - 79).

Περίοδος Α' : τόμος 1 - 13 (1837 - 1848/9) : 1 - 3 (1837 - 1837/8, 1838/9):

Σύνοψις τῶν πρακτικῶν <τῆς Α' - Γ' συνεδριάσεως> τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται) —

4 (1840/41): Πρακτικά τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται) —

5 (1840/1): Πρακτικά τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται) —

6 (1841/2): Πρακτικά τῆς Ζ' (γράφει: F') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842. (Δὲν πωλεῖται) —

7 - 11 (1842/3 - 1846/7): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως —

1 - 11 (1837 - 1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν <τῆς Α' - ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως> τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. <Ἐκδοσις 2α>. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (1847). (Δὲν πωλεῖται) —

12 (1847/8): Πρακτικά τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848. (Δὲν πωλεῖται) —

13 (1848/9): Πρακτικά τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849. (Δὲν πωλεῖται) —

Περίοδος Β' : τόμος 14 - 25 (1858/9 - 1869/70) : 14 (1858/9): Συνοπτικὴ

ἐκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α + 43. 1858/9. 15 - 25 (1859/60 - 1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864), (1863/4, 1864/5 δὲν πωλοῦνται), 1865/6, (1866/7, 1867/8 δὲν πωλοῦνται), 1868/9, 1869/70. Σχῆμα 8ον ἕκαστον τεύχος 20.—

Περίοδος Γ' : τόμος 26 - 74 (1870/1 - 1916/9) : 26 - 74 (1870/1 - 1916/9):

Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1870/1 δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876 - 1882, (1883 - 1884 δὲν πωλοῦνται), 1885, (1886 - 1887 δὲν πωλοῦνται), 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, (1894 - 1909 δὲν πωλοῦνται), 1910, 1911, (1912 - 1914 δὲν πωλοῦνται), 1915 - 1916/9. Σχῆμα 8ον ἕκαστος τόμος 120.—

Περίοδος Δ' : τόμος 75 κέ. (1920 κέ.) : 75 - 107 (1920 - 1951): Πρακτικά

Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4, 1925/6, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941/44, 1945/8, 1949, 1950, 1951. Σχῆμα 8ον ἕκαστος τόμος 120.—

	Δραχμαὶ
108 (1952): 1952	300.—
109 - 110 (1953 - 1954): 1953, 1954· ἑκαστος τόμος	120.—
111 - 115 (1955 - 1959): 1955, 1956, 1957, 1958, 1959· ἑκαστος τόμος ...	180.—
116 (1960): 1960	400.—
117 (1961): 1961	180.—
118 (1962): 1962	240.—
119 (1963): 1963	300.—
120 (1964): 1964	240.—
121 (1965): 1965	350.—
122 (1966): 1966	240.—
123 (1967): 1967	300.—
124 (1968): 1968	200.—
125 (1969): 1969	250.—
126 (1970): 1970	—
3. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ [ἐπιμελεία Ἀναστασίου	
Κ. Ὁρλάνδου] κατὰ τὸ ἔτος 1954.....	30.—
» » » 1955, 1956· ἑκαστον τεῦχος	70.—
» » » 1957.....	90.—
» » » 1958.....	90.—
» » » 1959.....	90.—
» » » 1960, 1961· ἑκαστον τεῦχος	140.—
» » » 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970 ἑκαστον τεῦχος.....	120.—
» » » 1971	—

Β. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον (1ον: 1851, σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες ια' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἐκότερον..... 20.—

5. Πρακτικά τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 12, πίνακες 8. 1853. (Δὲν πωλεῖται) —

6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 3¼, πίνακες 9. 1860 20.—

7. Εὐθύμιος Καστόρχης· Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 130. 1879. (Δὲν πωλεῖται) —

7α. Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887 (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126. 1906. (Δὲν πωλοῦνται) —

8. A. G. Lolling· Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου· τόμος 1ος.

Δραχμαὶ

- Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α': Ἀρχαῖαι ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες 7' + στήλαι 152 + 7', πῖναξ 1. 1899. 65.—
9. Π. Καββαδίας· *Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900. (Δὲν πωλεῖται) —
10. Π. Καββαδίας· *Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900 20.—
- 10α. <Βαλέριος Στάης>· *Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων (=AE 1902, στήλη 145 - 173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11*. (Δὲν πωλεῖται) —
11. *Comptes rendus du Congrès international d'archéologie, Ière session: Athènes 1905*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 60.—
12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*· τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1 - 33). 1906 140.—
13. P. Kavvadias + G. Kawerau· *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*. Π. Καββαδίας + Γ. Καβεράου· Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλου, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906 - 1907. (Δὲν πωλεῖται) —
14. Χρῆστος Τσουντας· *Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλον*. Σχῆμα 4ον, στήλαι IF + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 300.—
15. Γεώργιος Ἀ. Παπαβασιλείου· *Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν*. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 100.—
16. Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης· *Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 40.—
- 16α. <Βασίλειος Λεονάρδος>· Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἀναγραφὴ. Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται) —
- 16β. <Βασίλειος Λεονάρδος>· Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. (Δὲν πωλεῖται) —
17. Γεώργιος Π. Οἰκονόμος· Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 50.—
18. Γεώργιος Κ. Γαρδίκας· *Μελετήματα ἀρχαιολογικά*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 70.—
19. Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος· *Τοπογραφία τῶν Δελφῶν*· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912 - 17. 20.—

20. **Βαλέριος Στάης**· *Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920. (Δὲν πωλεῖται) —
21. **Georgius P. Oeconomus**· *De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921..... 20.—
22. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλος**· *Ὁ ἀποτυμπανισμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ἐξ ὧν 7 παρένθετοι. 1923. (Δὲν πωλεῖται)..... —
23. **Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος**· *Γραπτὰ στῆλαι Δημητριάδος - Παγασῶν*. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἐγγρωμοὶ 10. 1928 450.—
24. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**· *Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928. (Δὲν πωλεῖται)..... —
25. **Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος**· *Ὁ Λόρδος Ἑλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440 - 1837*. Σχῆμα 8ον, σελίδες κΓ' + 257, πίνακες 5. 1930 90.—
26. **Ἰωσήφ Χατζιδάκης**· *Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931 20.—
- 26Α. **Γεώργιος Σωτηρίου**· *Χριστιανικαὶ Θῆβαι (=ΑΕ 1929)*. Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270, πίνακες 5. 1931 300.—
27. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**· *Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837 - 1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 104. 1938 50.—
28. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**· *Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*. Λόγος πανηγυρικὸς τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, ρηθεὶς τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς ἑκατονταετηρίδος. Σχῆμα 4ον, σελίδες 14 [1942] 15.—
- 28Α. **Λεύκωμα** τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837 - 1937. Σχῆμα 4ον, 62 + (51). Ἐν Ἀθήναις (1937 - 1952)..... 180.—
29. **Νικόλαος Μ. Κοντολέων**· *Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας*. Σχῆμα 8ον, σελίδες δ' + 102, εἰκόνες 1. 1949. (Δὲν πωλεῖται) —
30. **Φοῖβος Δ. Σταυρόπουλος**· *Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου*. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 84, εἰκόνες 31, παρένθετος πίναξ 1. 1950 60.—
31. **Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος**· *Συλλογὴ Ἑλένης Ἀ. Σταθάτου. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν εἰκόνων, τῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν μεταλλινῶν ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων*. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + 47, πίνακες 27. 1950 170.—
32. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**· *Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος*. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 121, εἰκόνες 8. 1951 70.—

Γ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος· Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935. (Δὲν πωλεῖται) —
2. Κ. Kourouniotes· Eleusis. A Guide to the Excavations and the Museum. Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936 65.—
3. Νικόλαος Μ. Κοντολέων· Ὁδηγὸς τῆς Δήλου. Σχῆμα 16ον, σελίδες 185, εἰκόνες 109, χάρτης 1. 1950 50.—

Δ. ΑΛΛΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848 (Τεύχος 2ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 8. 1876. (Τεύχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεύχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεύχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεύχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται) ... —
 2. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασίλειον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872. (Δὲν πωλεῖται) —
 3. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1949. (Δὲν πωλεῖται) —
 4. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 51. 1966. (Δὲν πωλεῖται) —
- Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλεῖται καὶ τὸ ἐξῆς σύγγραμμα:
 Βασίλειος Λεονάρδος· Ἡ Ὀλυμπία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901 65.—

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Βενιζέλου [Πανεπιστημίου] 22)· περὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (126 τόμος) τῇ 25 Φεβρουαρίου 1972

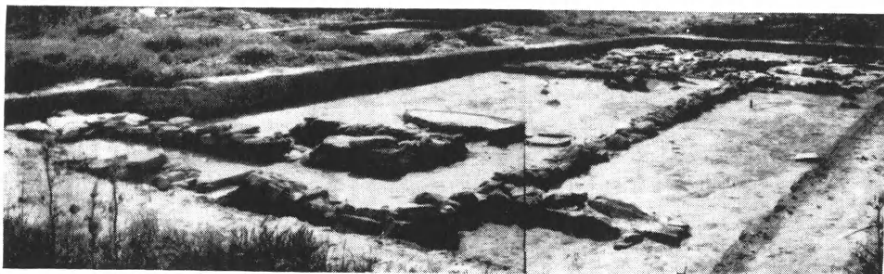
Δραχμαί

60. **Σεραφεῖμ Χαριτωνίδης**· *Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Λέσβου. Συμπλήρωμα. Σχῆμα* 4ον, σελίδες 106, εἰκόνες 48, πίνακες 46. 1968 240.—
61. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**· *Ἡ προϊστορία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Σχῆμα* 8ον, σελίδες L + 540, εἰκόνες 10, χάρται I - VI, πίνακες 8. 1968 400.—
62. **Μ. Ἀνδρόνικος**· *Βεργίνα I. Τὸ νεκροταφεῖον τῶν τύμβων. Σχῆμα* 4ον, σελίδες ζ' + 298, εἰκόνες 108, παρένθ. πίν. A - ΚΓ (ΚΓ 1 - 5), πίνακες 135. 1969.. 500.—
63. **Βασίλειος Χ. Πετράκος**· *Ὁ Ὠρωπὸς καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου. Σχῆμα* 8ον, σελίδες ιδ' + 222, εἰκόνες 43, παρένθ. πίν. A, πίνακες 63. 1968. 300.—
64. **Spyridon Marinatos**· *Excavations at Thera I. Σχῆμα* 8ον, σελίδες 59, εἰκόνες 88, πίνακες A - C (A - B ἐγχρωμοί). 1968. 100.—
Excavations at Thera II. Σχῆμα 8ον, σελίδες 54, εἰκόνες 44, σχέδια I - XI, πίνακες 41 + A - E ἐγχρωμοί. 1969 140.—
Excavations at Thera III. Σχῆμα 8ον, σελίδες 68, εἰκόνες 45, σχέδια I - VIII, πίνακες 62 + A - B ἐγχρωμοί. 1971 100.—
Excavations at Thera IV. Σχῆμα 8ον, σελίδες 54, εἰκόνες 4, σχέδια 1, πίνακες 126 + A - H ἐγχρωμοί. 1971 —
65. **Εὐστάθιος Γ. Στίκας**· *Τὸ οἰκοδομικὸν χρονικὸν τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά Φωκίδος. Σχῆμα* 4ον, σελίδες ια' + 299, εἰκόνες 135, παρένθ. πίν. A - IB', πίνακες 184 + ἐγχρωμὸς πίναξ προμετωπίδος καὶ A - Γ. 1970 450.—
66. **Ἀντώνιος Ζώης**· *Προβλήματα χρονολογίας τῆς Μινωικῆς κεραμικῆς — Γοῦρνες, Τύλισος, Μάλια —. Σχῆμα* 4ον, σελίδες ζ' + 99, πίνακες 47 + A - B ἐγχρωμοί. 1969 120.—
67. **Σπυρίδων Ε. Ἰακωβίδης**· *Περατὴ. Τὸ νεκροταφεῖον. Σχῆμα* 4ον. Τόμ. A - Γ. (Α'. *Οἱ τάφοι καὶ τὰ εὐρήματα. Σελίδες* ια' + 473, *σχέδια* 155. — Β'. *Γενικαὶ παρατηρήσεις. Σελίδες* ιθ' + 485, *εἰκόνες* 161, *ἐγχρωμοί πίνακες* I - IV. — Γ'. *Πίνακες* 1 - 190 + *σελίδες* 1 - 38). 1969 1300.—
68. **Χαρὰ Τζαβέλλα - Evjen**· *Τὰ πτερωτὰ ὄντα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰγαίου. Σχῆμα* 8ον, σελίδες 132, πίνακες 40 110.—
69. **Θεοδώρα Γ. Καράγιωργα**· *«Γοργεῖη Κεφαλὴ» (Καταγωγή καὶ νόημα τῆς γοργονικῆς μορφῆς ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ τέχνῃ τῶν ἀρχαίων χρόνων). Σχῆμα* 8ον, σελίδες ις' + 158, πίνακες 23 130.—
70. **Δέσποινα Παπακωνσταντίνου - Διαμαντούρου**· *Πέλλα I. Ἱστορικὴ Ἑπισκόπησις καὶ μαρτυρίαι. Σχῆμα* 4ον, σελίδες ι' + 257, πίνακες 40 + A - B ἐγχρωμοί. 1971 —
71. **Ἔφη Σαπουνα - Σακελλαράκη**· *Μινωικὸν Ζῶμα. Σχῆμα* 8ον, σελίδες κγ' + 259, εἰκόνες 77, πίνακες 54 + A - F, ἐγχρωμοί καὶ χάρτης 1. 200.—
72. **Θεόδωρος Σπυρόπουλος**· *Ὑστερομυκηναῖοι ἐλλαδικοὶ θησαυροί. Σχῆμα* 4ον, σελίδες ιε' + 233, εἰκόνες 1-37, πίνακες 37 —
73. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**· *Ὁ ταφικὸς Κύκλος B τῶν Μυκηνῶν. Σχῆμα* 4ον (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) —

	Δραχμαί
45. Χαρίκλεια Μπάρλα · <i>Μορφή καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασίων. Σχῆμα 8ον, σελίδες 52, εἰκόνες 12, πίνακες 14. 1959.</i>	50.—
46. Γεώργιος Σ. Δοντάς · <i>Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν τέχνην. Σχῆμα 8ον, σελίδες 108+πίνακες 40. 1960.</i>	100.—
47. Δημήτριος Λαζαρίδης · <i>Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων. Σχῆμα 8ον, σελίδες 83+πίνακες 34. 1960</i>	90.—
48. Σέμνη Καρούζου · <i>Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου Ι τοῦ Ἀναγυροῦντος. Σχῆμα 4ον, σελίδες ις'+140, εἰκόνες 98, πίνακες 93 καὶ 9 ἐγχρωμοί. 1963.</i>	550.—
49. Χρυσούλα Καρδαῖ · <i>Ροδιακὴ Ἀγγειογραφία. Σχῆμα 4ον, σελίδες ια'+310, εἰκόνες 287, παρένθ. πίν. Α+Β, πίνακες 14. 1963</i>	325.—
50. Νικόλαος Δρανδάκης · <i>Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων τοῦ σωζομένου κυρίου ἐν Βενετίᾳ. Σχῆμα 8ον, σελίδες η'+182, πίνακες 70. 1962</i>	120.—
51. Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος · <i>Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου. Σχῆμα 8ον, σελίδες XLVIII+633, εἰκόνες 10, χάρται Ι - VI, πίνακες Ι - VIII. 1964</i>	350.—
52. Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος · <i>Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἄρτης. Σχῆμα 4ον, σελίδες 183, εἰκόνες 157, πίνακες 30 (1 - 20 ἐγχρωμοί), μετὰ συντόμου γαλλικῆς μεταφράσεως ἐκ σελίδων XLII. 1963</i>	ἄδεται δεμένον..... 660.—
53. Σωτήριος Ἰ. Δάκαρης · <i>Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες β'+169, πίνακες 5. 1964</i>	120.—
54. «Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον» · Τόμ. Α' (1965), Β' καὶ Γ' (1966)· ἑκαστος τόμος Τόμ. Δ' (1967 - 68)	400.— 500.—
55. Ἀριστείδης Πασαδαῖος · <i>Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας. Σχῆμα 4ον, σελίδες 108, παρένθ. πίνακες Α - ΚΖ', πίνακες 16. 1965</i>	260.—
56. Στυλιανὸς Ἀλεξίου · <i>Υστερομινωικοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ (Κατσαμπά). Σχῆμα 4ον, σελίδες ια'+85, εἰκόνες 38, παρένθετοι πίνακες 6, πίνακες 38 (ὁ πίναξ προμετωπίδος καὶ οἱ πίνακες 6 καὶ 20 ἐγχρωμοί). 1966</i>	260.—
57. Φώτιος Μ. Πέτσας · <i>Ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων. Σχῆμα 4ον, σελίδες 192, εἰκόνες 43, παρένθετοι πίνακες 3, ἐγχρωμοὶ πίνακες Α' - Γ', πίνακες 45. 1966</i>	300.—
58. Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος · <i>Ἡ ἀρκαδικὴ Ἀλφειρα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 274, εἰκόνες 175, παρένθ. πίνακες 1 - 5. 1967 - 68</i>	300.—
59. Ἐμμανουὴλ Πρωτοφάλης · <i>Ἱστορικὰ ἐγγράφα ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἀρχαιότητας καὶ λοιπὰ μνημεῖα τῆς Ἱστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Καποδίστρια. Σχῆμα 4ον, σελίδες μδ'+296, πίνακες Ι - XIX. 1967</i>	450.—

Δραχμαὶ

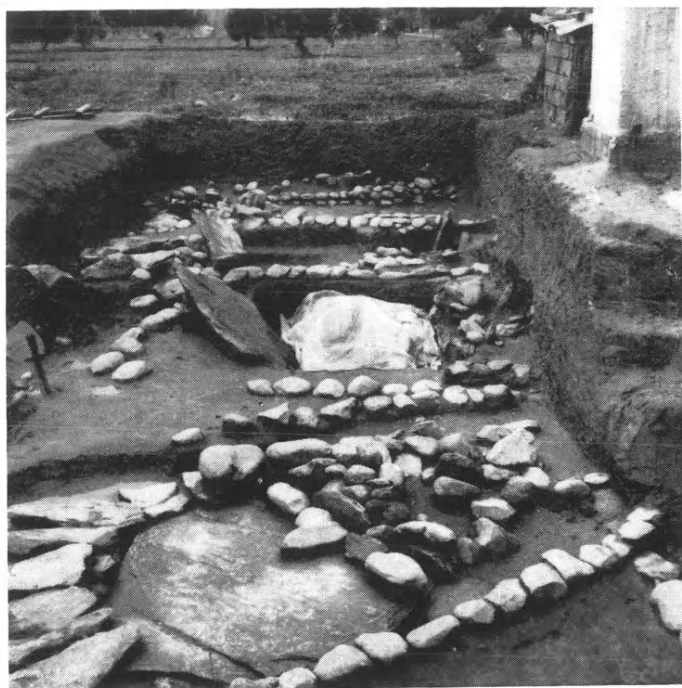
33. **Κωνσταντῖνος Α. Ρωμαῖος**· *Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. Συμβολὴ εἰς ἀκριβεστέραν θεώρησιν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης*. Σχῆμα 4ον, σελίδες F' + 144, εἰκόνες 76. 1951 240.—
34. **Μάρκελλος Μιτσός**· *Ἀργολικὴ προσωπογραφία*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 211. 1952 140.—
35. **Γεώργιος καὶ Μαρία Σωτηρίου**· *Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα*. Σχῆμα 4ον, σελίδες ιβ' + 278, εἰκόνες 98, πίνακες VII + 102. 1952 300.—
36. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**· *Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης*. Σχῆμα 4ον, Τόμ. Α' (1952) + Β' (1954), σελίδες 605 + κη', εἰκόνες 549, πίνακες Α + Β καὶ «Εὐρετήριο» τοῦ Α' καὶ τοῦ Β' τόμου (1957), σελίδες 136 500.—
 Τόμος Α' 200.—
 Τόμος Β' 250.—
 Εὐρετήριο 50.—
37. **Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος**· *Τὰ ὕλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα*. Σχῆμα 4ον.
 Τχ. 1ον. Τὸ ξύλον καὶ ὁ πηλός. Σελίδες 154, εἰκόνες 64. 1955 150.—
 Τχ. 2ον. Τὰ μέταλλα, τὸ ἐλεφαντοστούν, τὰ κονιάματα, καὶ οἱ λίθοι. Σελίδες 426, εἰκόνες 405. 1959 - 60 350.—
38. **Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος**· *Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε' + 238, εἰκόνες 142. 1956 ... 120.—
39. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**· *Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἑλεσίνος*. Σχῆμα 4ον, σελίδες ιε' + 135, εἰκόνες 39, πίνακες 16 καὶ ἔγχρωμοι Α + Β. 1957. 300.—
40. **Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος**· *Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν*. Σχῆμα 4ον, σελίδες μς' + 380, πίνακες 72. 1957. (Δὲν πωλεῖται) —
41. **Ἰωάννα Κ. Κωνσταντίνου**· *Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ια' + 58, εἰκόνες 31, πίνακες 16. 1957 60.—
42. **Νικόλαος Μ. Βερδελῆς**· *Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας*. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 102, εἰκόνες 25, πίνακες 15. 1958 70.—
43. **Ἰωάννης Δ. Κοντῆς**· *Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα*. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 120, πίνακες 17. 1958 70.—
44. **Βασίλειος Γ. Καλλιπολίτης**· *Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 79 + πίνακες 6. 1958 60.—

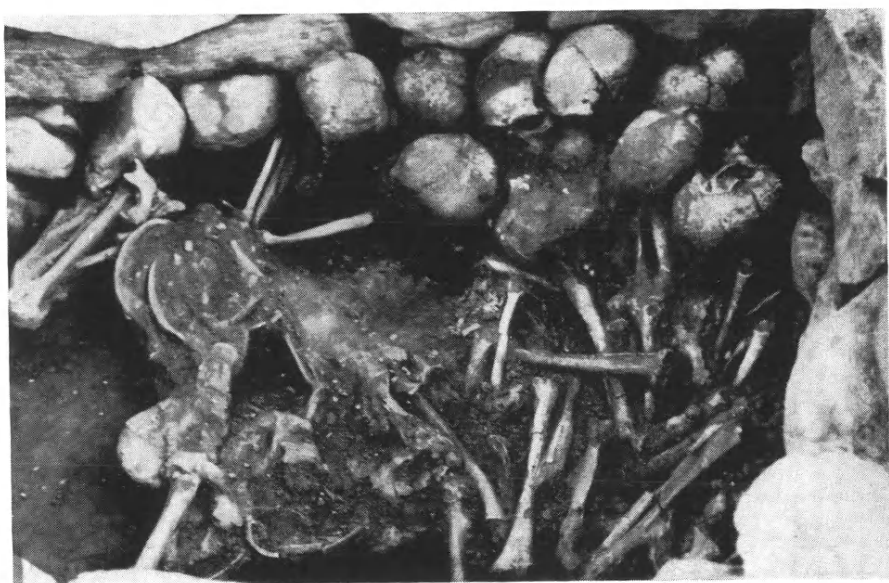
α. Πλάσι. Τὸ «ἀνάκτορον» ἐκ ΝΑ.: εἰς τὸ μέσον ὁρατὸς μέγας κιβωτόσχημος τάφος· εἰς τὸ βάθος ἄνω δεξιὰ κεῖται ὁ κεραμεικὸς κλίβανος.

β. Πλάσι. Ἀνατολικὸς τομεὺς ἀνασκαφῆς. Ἑλληνιστικὸν ὕστερότερον κτίσμα.

α. Τσέπι. Οί τάφοι 2, 3, 4 και 5 ἐκ ΒΔ.

β. Τσέπι. Ὁ τάφος 2, τὸ ἀνώτατον στρῶμα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς καλυπτηρίου πλακῆς.

α. Τσέπι. 'Ο τάφος 3 μετὰ περιχειλώματος πέριξ τῆς καλυπτηρίου πλακῆς.

β. Τσέπι. 'Ο τάφος 3 μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς πρώτης ἐπιχώσεως.

α. Τσέπι. 'Ο τάφος 4 πρὸ τοῦ ἀνοιγματος.

β. Τσέπι. 'Ο τάφος 4 μετὰ τὸ ἀνοιγμα καὶ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀνωτάτων κρανίων.

α. Τσέπι. Ὁ τάφος 4 μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀνωτέρων ὀστέων καὶ κρανίου.

β. Κυκλαδικὰ ἀγγεῖα ἐκ τῶν τάφων εἰς θέσιν Τσέπι.

α. Κυκλαδικόν ἀγγεῖον ἐκ τῶν τάφων εἰς θέσιν Τσέπι.

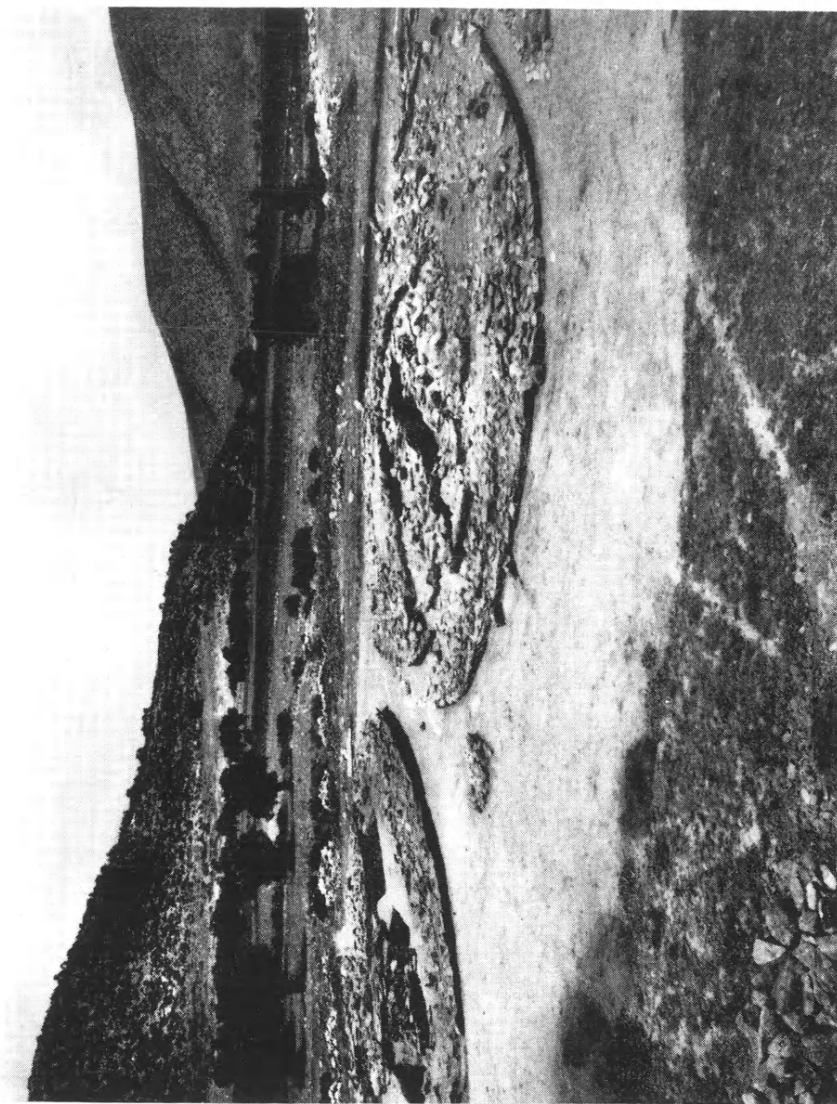
β. Κυκλαδικόν ἀγγεῖον μετ' ἐγχαράκτου διακοσμήσεως ἐκ τῶν τάφων εἰς θέσιν Τσέπι.

α. Παμπάλαια ἐλαιόδενδρα τοῦ Μαραθῶνος. Ἡ δεξιὰ ἐλαία εἶναι «στρογγυλή». Τὸ φαινόμενον εἶχον προσέξει καὶ οἱ ἀρχαῖοι· ἀπέδιδον δὲ τὴν στρέψιν τοιούτων κορμῶν εἰς τὸν Ἡρακλέα (ἐν τῇ πραγματικότητι εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ἡλιοτροπισμοῦ).

β. Βρανῆ. Νότιος πεταλοειδῆς τάφος.

Βορνξ. Τύμβος I (ἀριστερά) καὶ II.

α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι ἐκ Βορᾶ.

β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι ἐκ ΝΑ.

α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, τάφος 1.

β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, ἀγγεῖα τάφου 1.

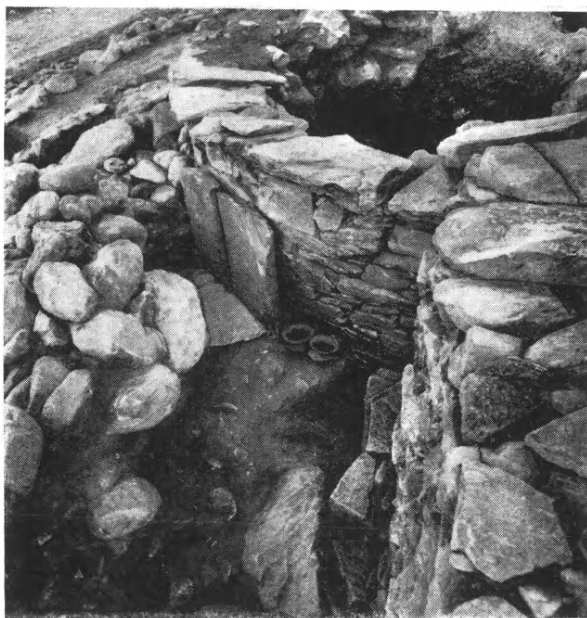
α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, τάφος 1. Πρόχους μετ' ἐγγαράξεων.

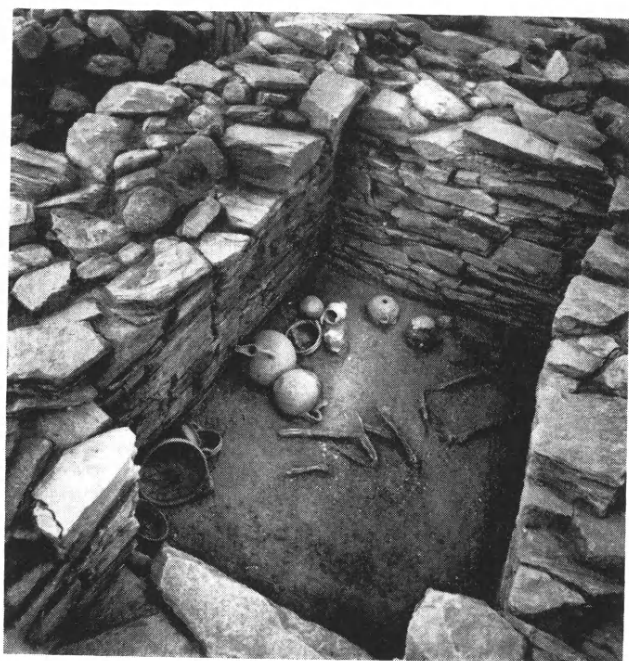
β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, τάφος 1. Κύπελλον.

α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, ταφή εἰς τὸ βάθος τοῦ μικροτέρου περιβόλου ἐκ παλαιότερας ἐποχῆς.

β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι. Ἐξωτερικὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ μικροῦ περιβόλου.

α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι. τάφος 2 «τῆς βασιλίσσης».

β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, τάφος 2. «Μινύειος σκύφος».

β. Βρανῶ. Τύμβος Ι. τάφος 2. Ραμφόστομος πύργος.

α. Βρανῶ. Τύμβος Ι. τάφος 2. Πύργος.

α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, ὁ τάφος 3 ἐκ ΝΑ. διαρκούντος τοῦ πρώτου σταδίου τῆς ἀνασκαφῆς.

β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, τάφος 3. Ὁ σκελετὸς τοῦ ἵππου.

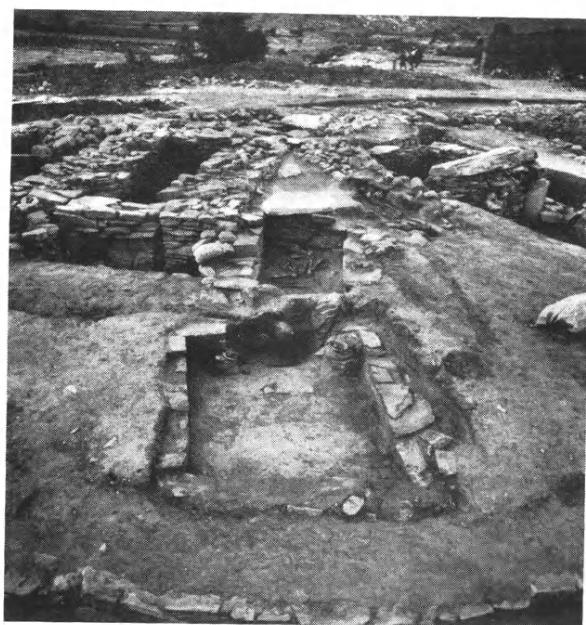
α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι, τάφος 4. Δύο νεκροὶ ἐντὸς κιβωτοσχήμου λάκκου.

β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι. Ἀγγεῖα τοῦ τάφου 4.

α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι. Οἱ τάφοι 5 καὶ 7 ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τῆς εἰσόδου τοῦ τάφου 2.

β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι. Ἐνω ἀριστερὰ ὁ τάφος 2 καὶ παρὰ τὴν δεξιάν γωνίαν τῆς εἰσόδου τοῦ οἱ τάφοι 7 καὶ 8. Ἐνω δεξιὰ ὁ τάφος 3 (τοῦ ἵππου).

α. Βρανᾶ. Τύμβος Ι. Τάφος 6 (χριστιανικός). Ἐνω δεξιὰ ὁ τάφος τοῦ ἵππου.

β. Βρανᾶ. Τύμβος Ι. Ἀγγεῖα τοῦ χριστιανικοῦ τάφου 6,

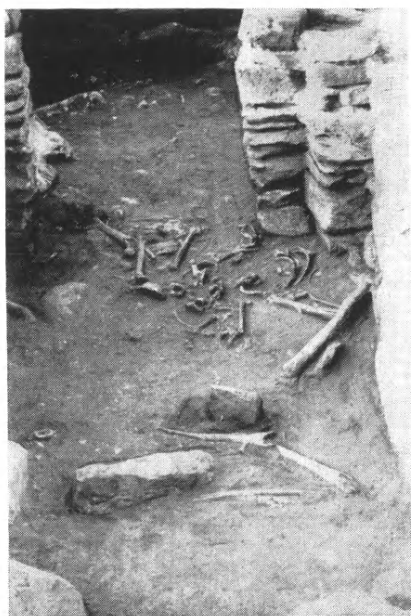
α. Βραχνά. Τύμβος Ι, τάφος 6 (χριστιανικός). Νόμισμα τοῦ Λικινίου, κοπῆς 313 - 315 μ.Χ.

β. Βραχνά. Τύμβος ΙΙ ἐκ Δυσμῶν.

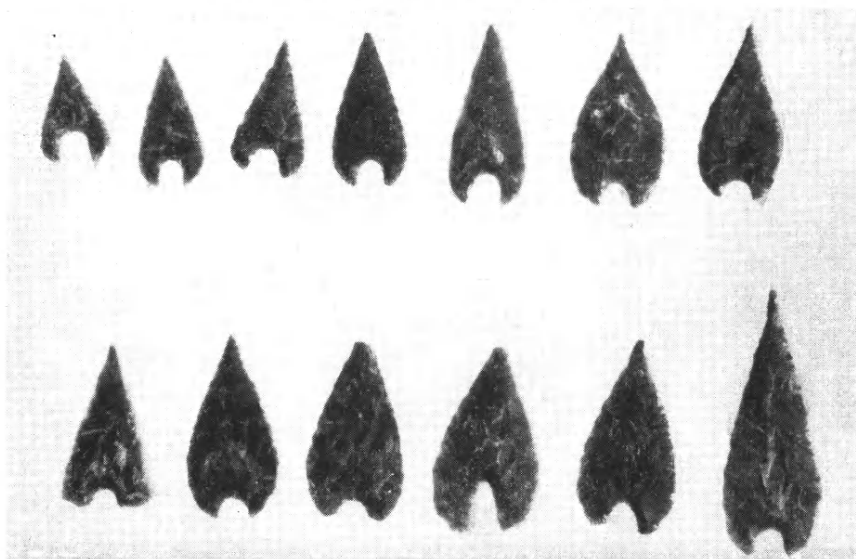
α. Βρανῆ. Τύμβος II, βορειοδυτική πλευρά.

β. Βρανῆ. Τύμβος II. Ταφὰι εἰς τὸν προθάλαμον.

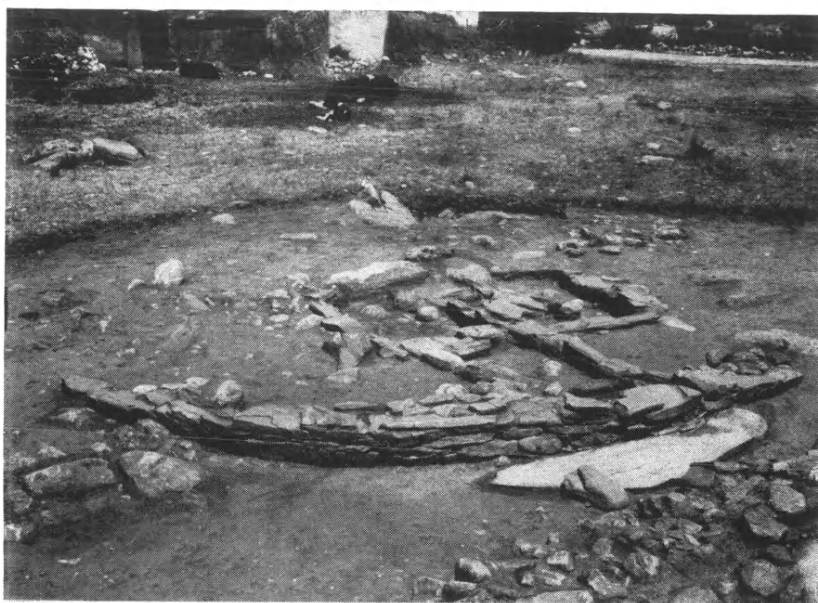
α. Βρανᾶ. Τύμβος II. Ταφὰι εἰς τὸν μυχὸν τοῦ τάφου.

β. Βρανᾶ. Τύμβος II. Λίθινα βέλη ἐκ τοῦ τάφου.

γ. Βρανᾶ. Τύμβος II. Μαχαιρίδιον καλλωπισμοῦ ἐκ τοῦ τάφου.

α. Βρανᾶ. Τύμβος III.

β. Βρανᾶ. Τύμβος III. Ἀγγεῖον ἀπαρτισθὲν ἐκ τῶν ὀστράκων τῶν περισυλλεγόντων αὐτόθι.

α. Βρανᾶ. Τύμβος IV, οἱ τάφοι 1 - 3 ἐκ Β.

β. Βρανᾶ. Τύμβος IV ἐκ Β., οἱ τάφοι 3, 2 καὶ 1 (ἐκ τῶν κάτω).

α. Βρανά. Τύμβος IV. Μυκηναϊκά ταφαί.

β. Βρανά. Τύμβος IV, τάφος 3.

α. Βρανᾶ. Τύμβος IV. Μυκηναϊκά ἀγγεία τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος.

β. Βρανᾶ. Τύμβος IV. Μυκηναϊκά ἀγγεία τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος.

γ. Βρανᾶ. Τύμβος IV. Μυκηναϊκά ἀγγεία τοῦ 14ου αἰῶνος.

α. Ὁ τύμβος τῶν Πλαταιέων ἐκ ΝΔ.

β. Ὁ τύμβος τῶν Πλαταιέων, Β. πλευρά.

α. Ὁ τύμβος τῶν Πλαταιέων ἐξ Ἀνατολῶν.

β. Ὁ τύμβος μετὰ τὸν καθαρισμόν.

α. Ὁ τύμβος ἐκ ΒΑ. μετὰ τὴν ἀποκατάστασίν του.

β. Τὸ διαταραχθὲν τμήμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τύμβου μετὰ τὸν καθαρισμόν.

α. Ὁ νεκρὸς τοῦ τύμβου ὑπ' ἀρ. 1.

β. Λήκυθος ἐκ τῆς καύσεως Α τοῦ τύμβου.

γ. Ἡ καῦσις Β προτοῦ ἀνοιγῆ ὁ λάκκος. Παρ' αὐτὴν φαίνεται τμῆμα πίθου, ὑφ' ὃ κεῖται τὸ παιδίον τοῦ τάφου 5.

α. Τύμβου Πλαταιέων νεκρός 3.

β - γ. Τύμβου Πλαταιέων νεκρός 4.

Παιδίον 10 ἐτῶν ταφέν μετὰ στήλης ἐντός τοῦ τύμβου καὶ πλησίον τῶν ἀνδρῶν.

β. Οί νεκροὶ 4 καὶ 6 μετὰ τῆς ὑπερκείμενης στήλης.

α. Τάφος ἀρ. 6. Ἡ στήλη τοῦ νεκροῦ.

α. 'Ο νεκρὸς τοῦ τάφου 6.

β. 'Ο νεκρὸς τοῦ τάφου 9.

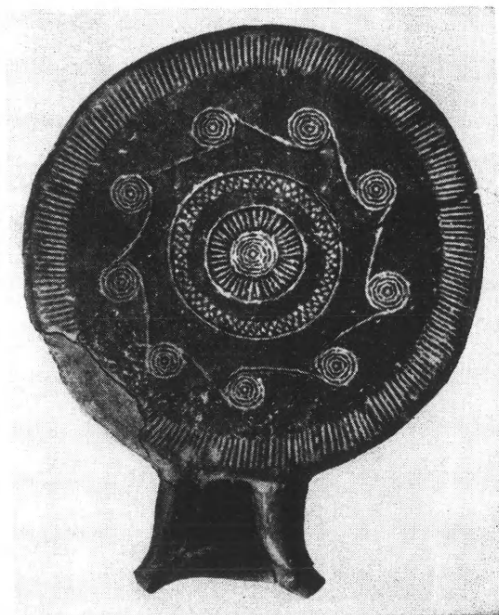
γ. 'Η στήλη τοῦ τάφου 9.

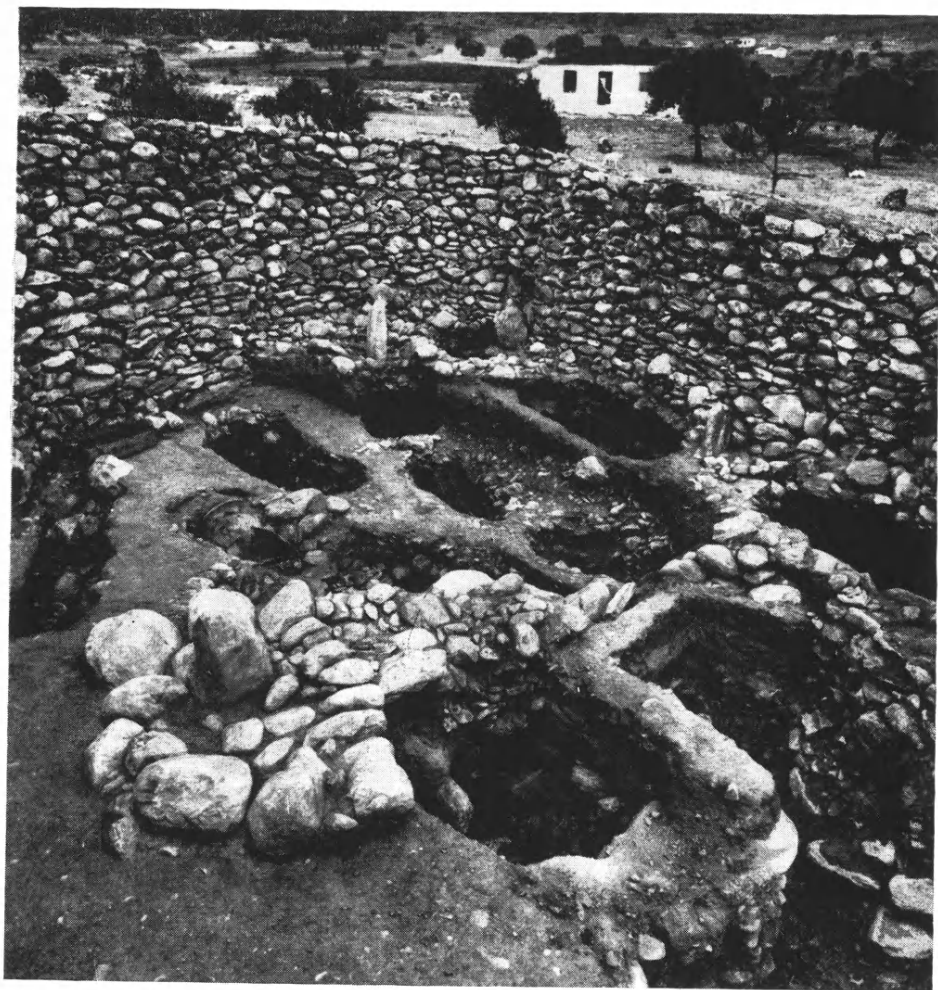
α. Κοτύλη εύρεθείσα παρά τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀρχία.

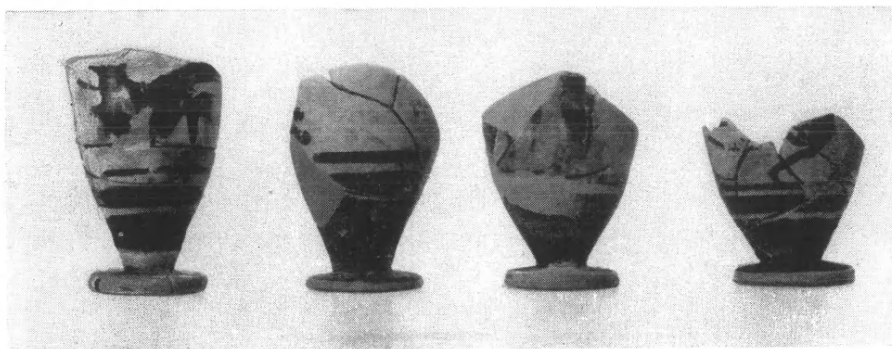
β. Κυάθιον εύρεθὲν παρά τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀρχία.

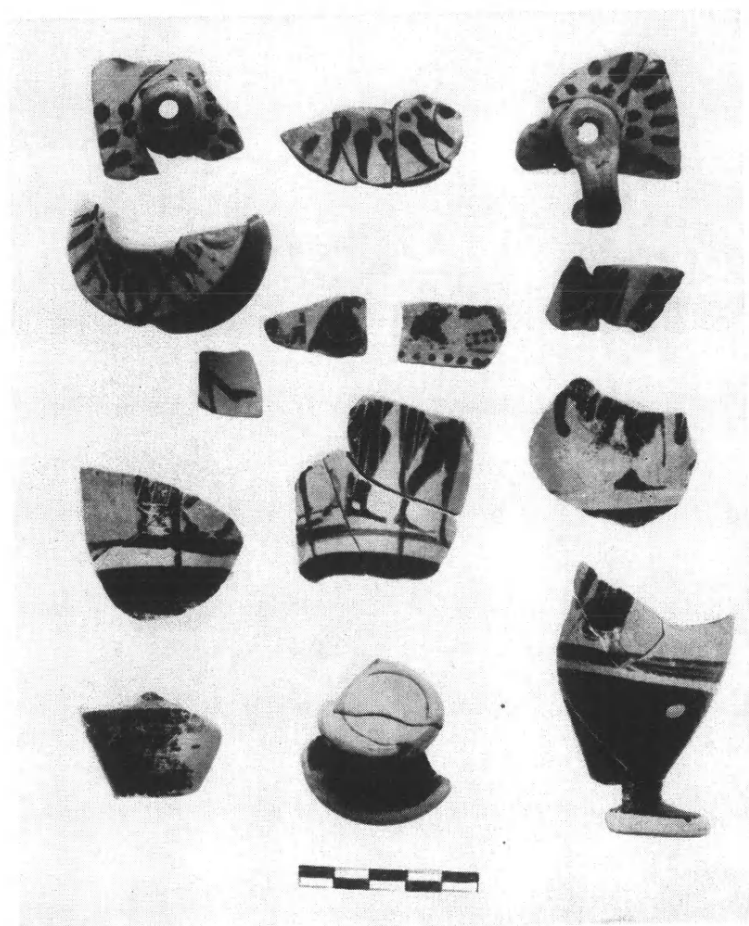
γ. «Τηγάνιον» ἐκ τῶν τάφων εἰς θέσιν Τσέπι.

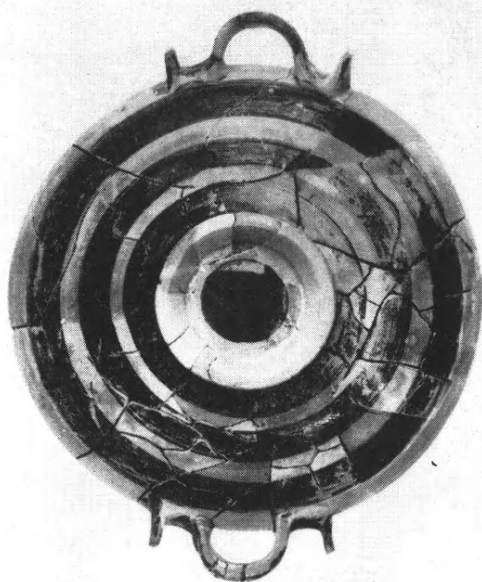
Συνολική φωτογραφία τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων ἐκ ΝΑ.

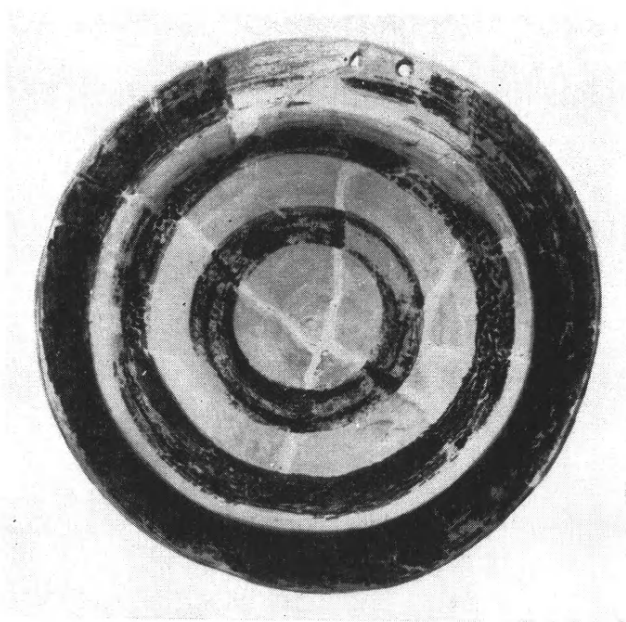
α. Ληκύθια ἐκ τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων.

β. Ληκύθια ἐκ τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων.

α. Λοπάς ἐκ τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων.

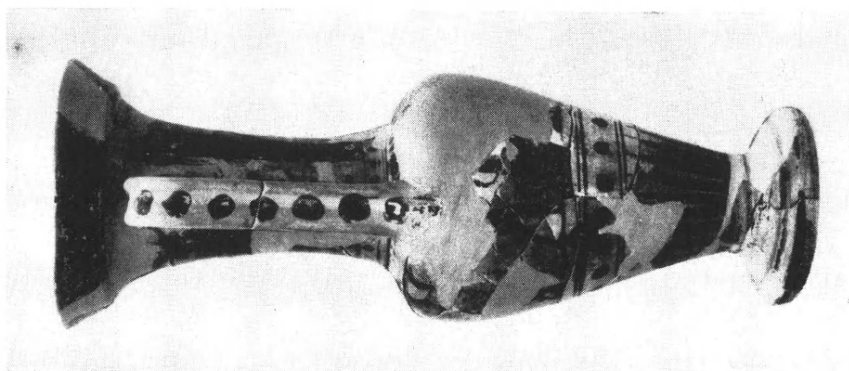
β. Λοπάδιον ἐκ τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων.

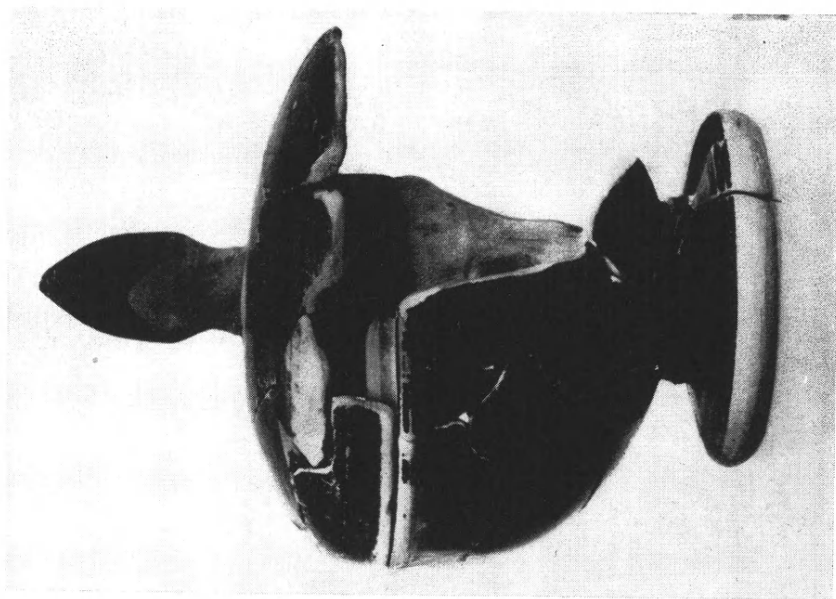
α. Πινάκιον ἐκ τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων.

β. Κυάθια ἐκ τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων.

β. Λουτροφόρος ἐκ τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων.

α. Πυξίς ἐκ τοῦ τύμβου τῶν Πλαταιέων.

α. Πυξίς και πρόχους ΥΕ ΙΙΑ - Β χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 38 (ἀρ. 927, 922).

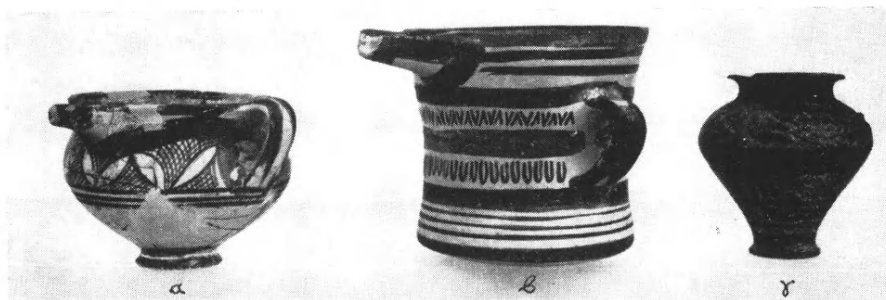
β. Θήλαστρον και πυξίς ΥΕ ΙΙΒ χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 38 (ἀρ. 925, 929).

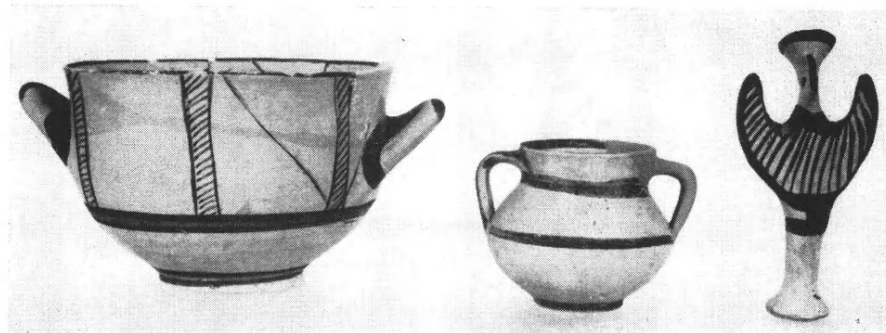
γ. Κρατήρiscos και ἀλάβαστρον ΥΕ ΙΙΑ χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 17 (ἀρ. 647, 645).

α. Κύπελλον και ἀλάβαστρον ΥΕ ΠΙΑ χρόνων ἐκ τῶν τάφων 5 καὶ 1 (ἀρ. 362, 268).

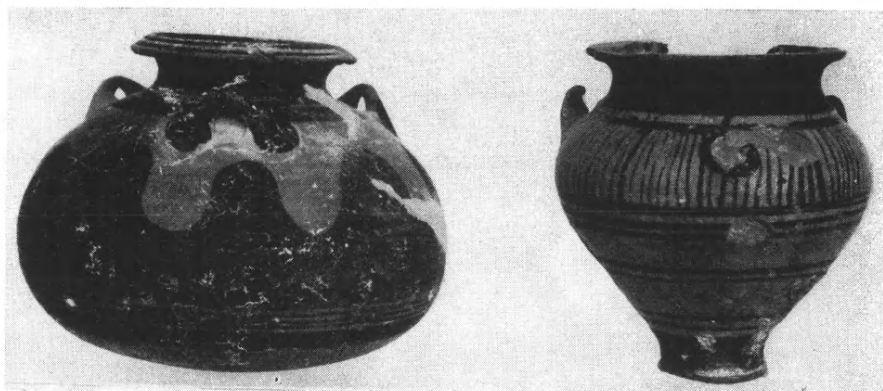
β. Τρίωτος πιθαμοφόρισκος (α), ποτήριον μετὰ προχύσεως (β), κύπελλον μετὰ προχύσεως (γ) ἐκ τοῦ τάφου 31 (ἀρ. 832, 834, 828).

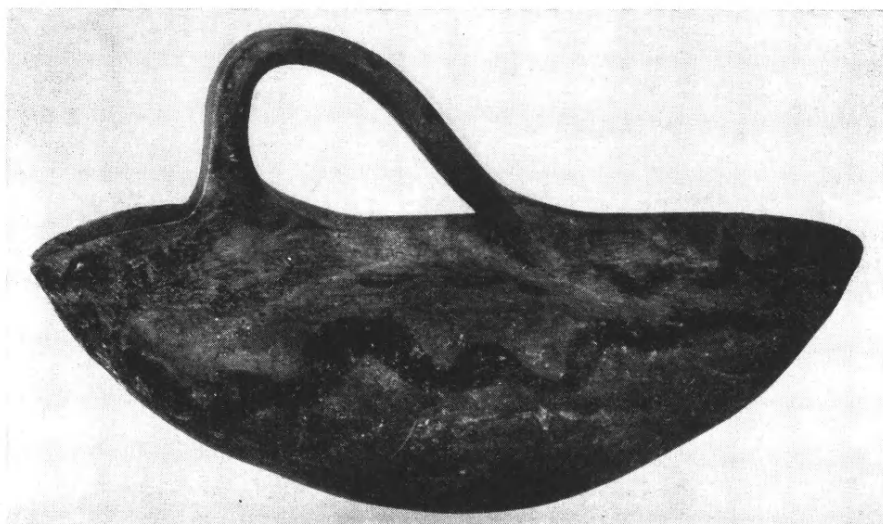
γ. Σκύφος, κρατηρίσκος καὶ εἰδῶλιον Ψ' ἐκ τοῦ τάφου 27 (ἀρ. 740, 739, 741).

α. Πρόχοι ΥΕ ΠΙΑ-Β χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 31 (ἀρ. 855, 856).

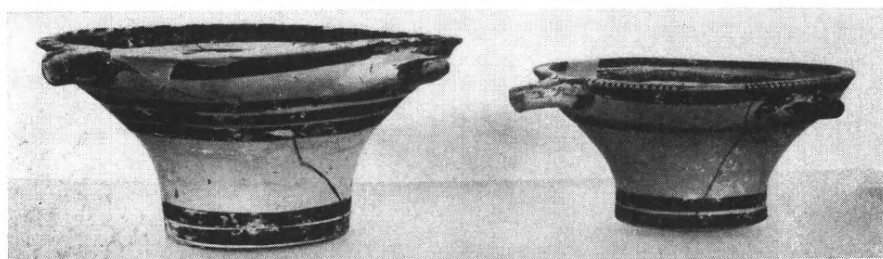
β. Ἀλάβαστρον καὶ τρίωτος πιθαμφορεὺς ΥΕ ΠΙΑ χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 38 (ἀρ. 938, 939).

α. Πτηνόσχημον αγγείον εκ τοῦ τάφου 13 (ἀρ. 624).

β. Πρόχους καὶ ὑψίποδες κύλικες ὕε ΠΙΒ χρόνων εκ τοῦ τάφου 31 (ἀρ. 831, 827, 824).

γ. Λεκάναι ὕε ΠΙΒ χρόνων εκ τοῦ τάφου 31 (ἀρ. 857, 859).

α. Κέρνος ἐκ τοῦ τάφου 9 (ἀρ. 403).

β. Λαγηνοειδὲς σφαιρικὸν σκεῦος ὙΕ ΠΙΑ2 χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 13 (ἀρ. 617).

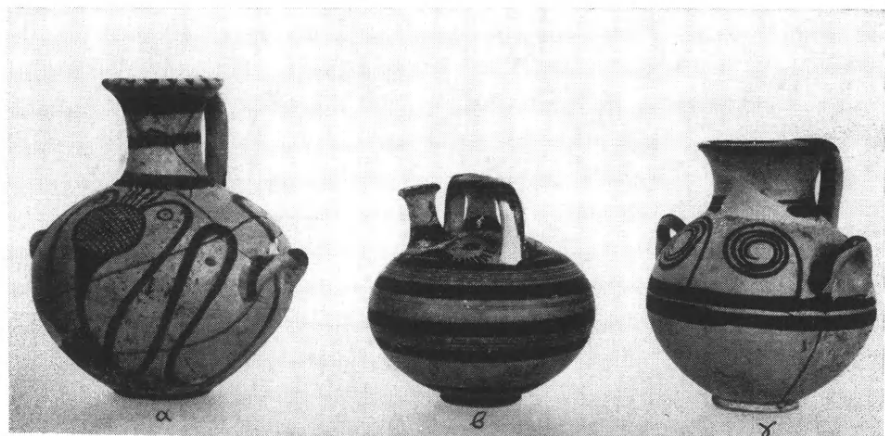

α - β. Πρόχοι ΥΕ ΙΙΙΑ χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 1 ἀριστέρα (ἀρ. 276) καὶ ἐκ τοῦ τάφου 17 δεξιά (ἀρ. 687).

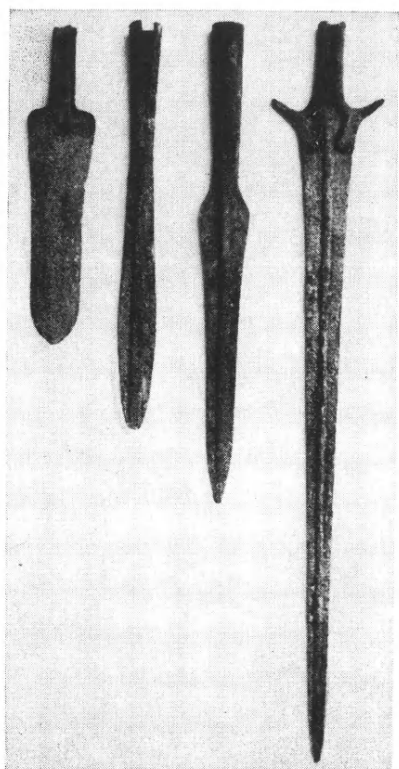

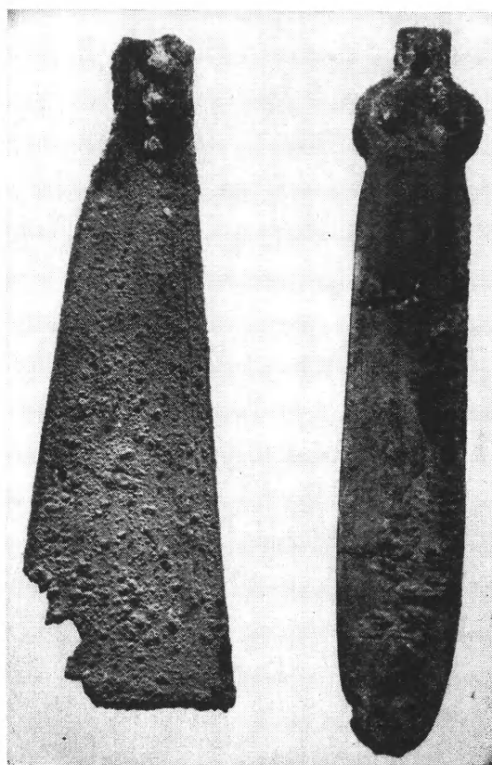
α. Τρίωτος πιθαμφορεὺς καὶ ἀμφορίσκος ΥἼΕ ΠΙΒ χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 11 (ἀρ. 518, 517).

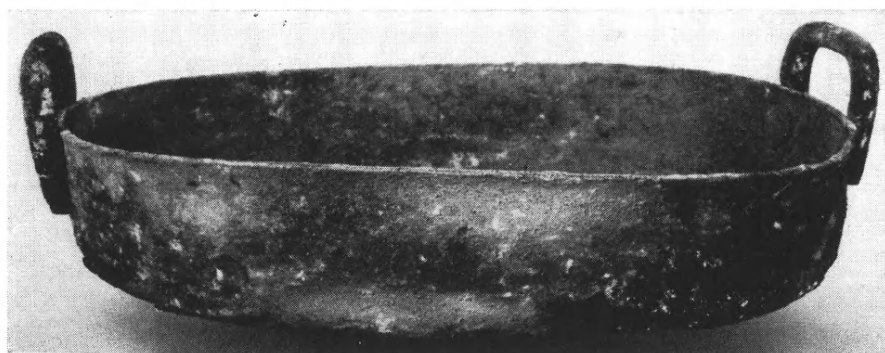
β. Δύο ὑδρίαι καὶ ψευδόστομος ἀμφορίσκος ΥἼΕ ΠΙΒ χρόνων ἐκ τοῦ τάφου 31 (ἀρ. 833, 829, 830).

α. Χαλκᾶ ὅπλα ἐκ τοῦ τάφου 16
(ἀρ. 632, 633, 364, 635).

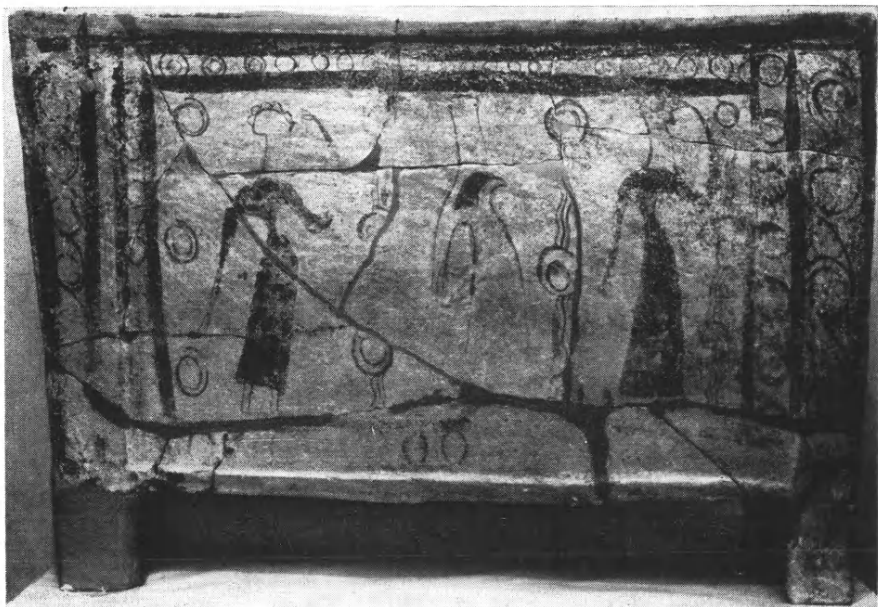
β. Μάχαιρα κοπῆς κρέατος ἐκ τοῦ τάφου 31
(ἀρ. 863) καὶ φυλλοειδὲς ξυρὸν ἐκ τοῦ τάφου 11
(ἀρ. 532).

γ. Χαλκοῦν ταψίον ἐκ τοῦ τάφου 11 (ἀρ. 531).

α. Παράστασις ταφῆς ἐπὶ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς πηλίνης λάρνακος ἐκ τοῦ τάφου 3.

β. Θρηνηῶδοι ἐπὶ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς λάρνακος ἐκ τοῦ τάφου 32.

Γυναικεία μορφή εις τὴν στενὴν πλευρὰν λάρνακος ἐκ τοῦ τάφου 32.

α. Βασιλική Ἀρχιερέως Πέτρου. Τὸ Πρεσβυτέριον καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ κτίσματα
κατὰ τὸ στάδιον τῆς κατεδαφίσεως.

β. Οἱ Τομεῖς Η καὶ Ε μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

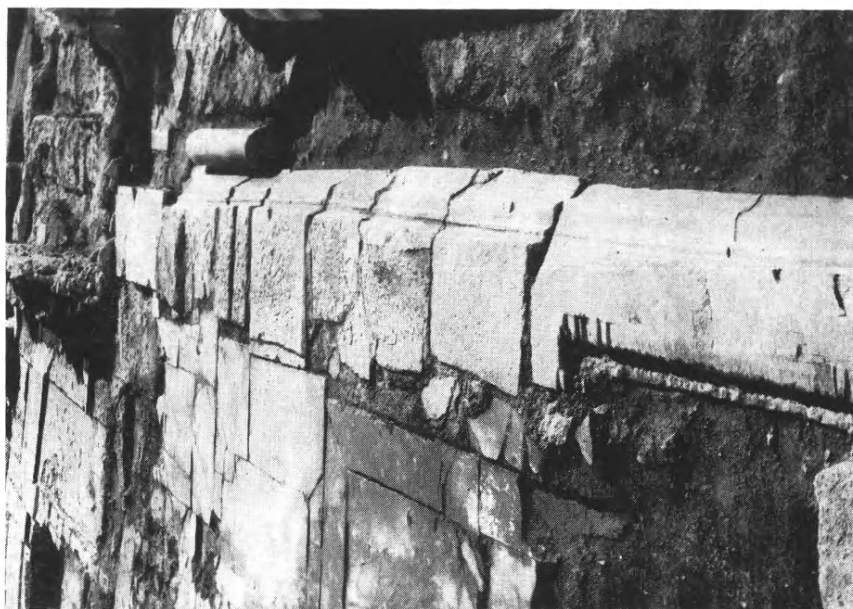
α. Ἡ ἀψὶς τοῦ Ἱεροῦ, τὸ κυκλίον καὶ ἡ κεντρικὴ ἀντηρίς.

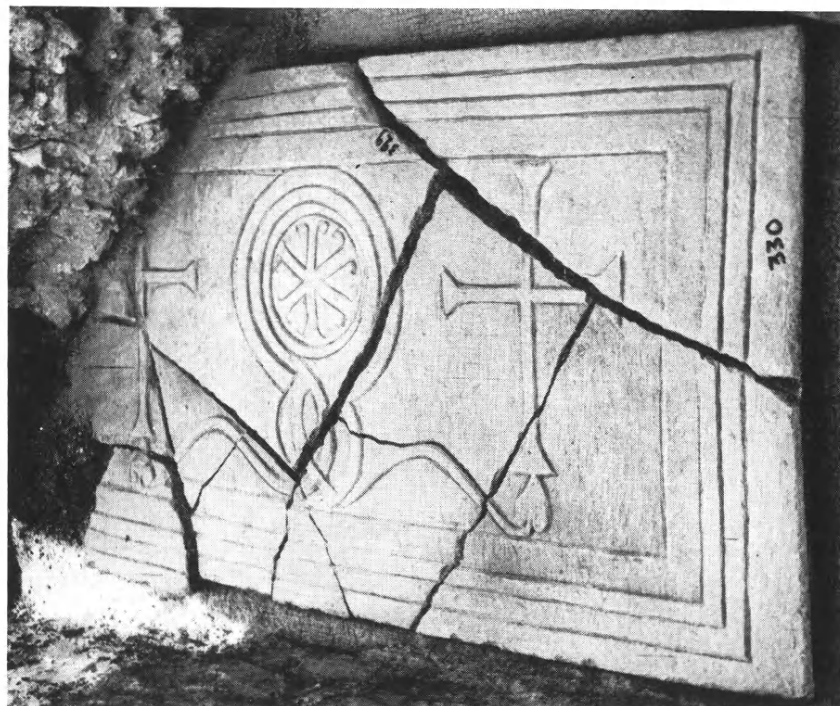
β. Ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐπὶ τοῦ βορείου κλίτους.

α - β. Κιονόκρανα τοῦ τετραλόβου παραθύρου τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ.

β. 'Η νοτία πλευρά τοῦ στυλοβάτου τοῦ ὑψώματος
τοῦ Περσέβυτερίου.

α. 'Αμφίγλυφον θωράκιον ἐκ τοῦ στυλοβάτου τῆς βορείας
χιονοστοιχίας.

α. Τὸ πάτωμα τοῦ Πρεσβυτερίου.

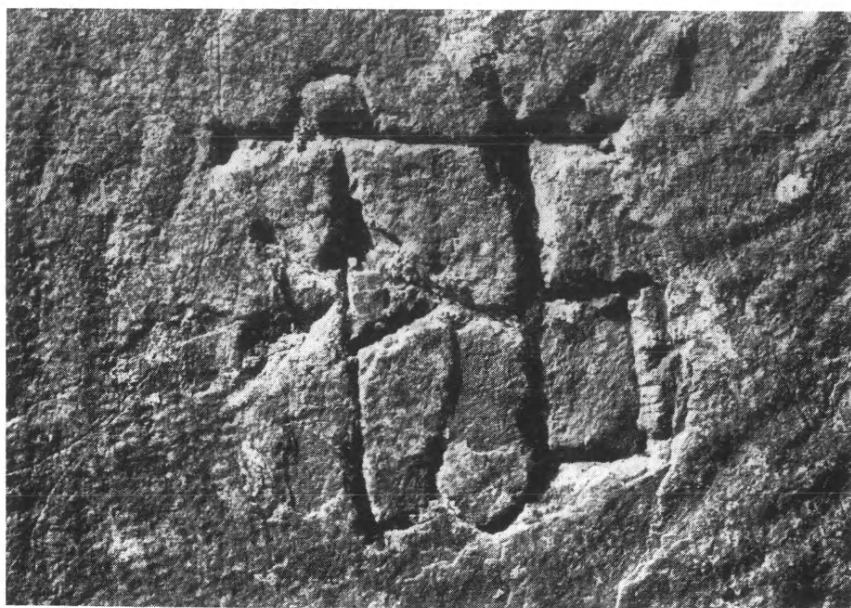
β. Ἡ εἴσοδος-Προστῶν τοῦ Πρεσβυτερίου.

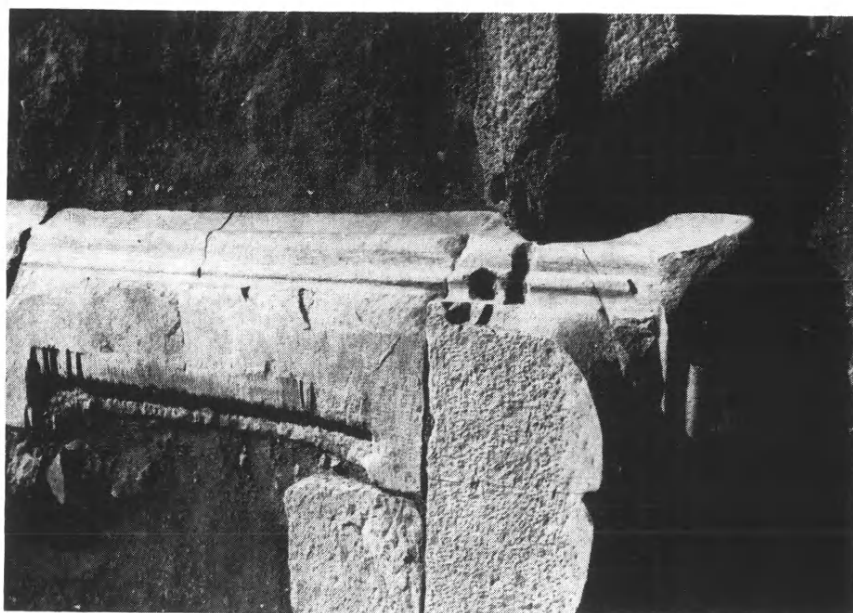
α. Τὸ νότιον ἥμισυ τοῦ Τομέως Ε.

β. ΝΑ. βάσις τοῦ Προστώου τοῦ Πρεσβυτερίου.

β. Τὸ συμπέδιμα τοῦ Εὐχαρίτου.

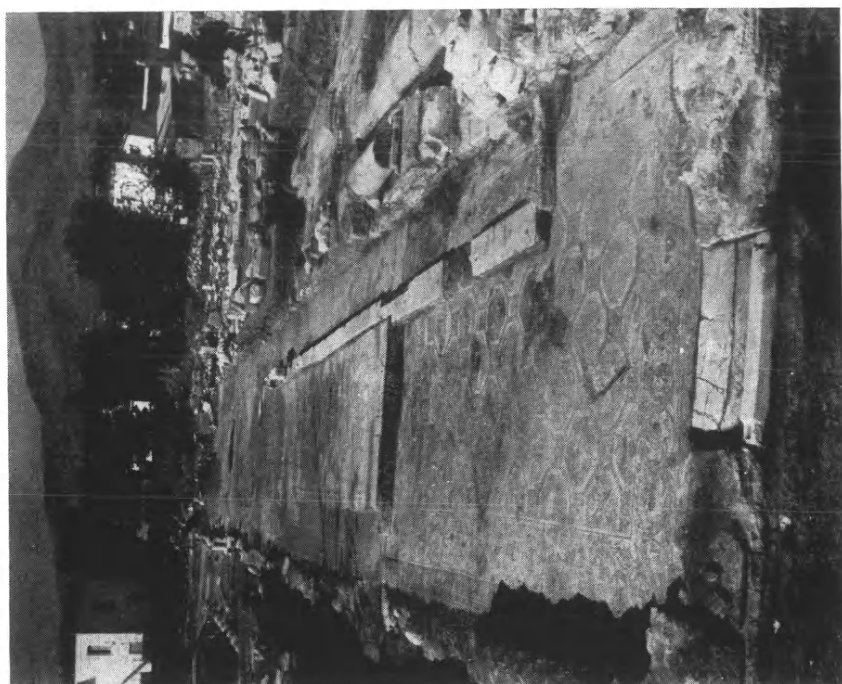
α. Ἀμφικίων παραθύρου, μεταποιηθεὶς εἰς β'. χρῆσιν.

α. Τὸ κυκλίον τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ.

β. Ἡ εἰς τὸ κυκλίον εὐρεθεῖσα μᾶζα κεράμων.

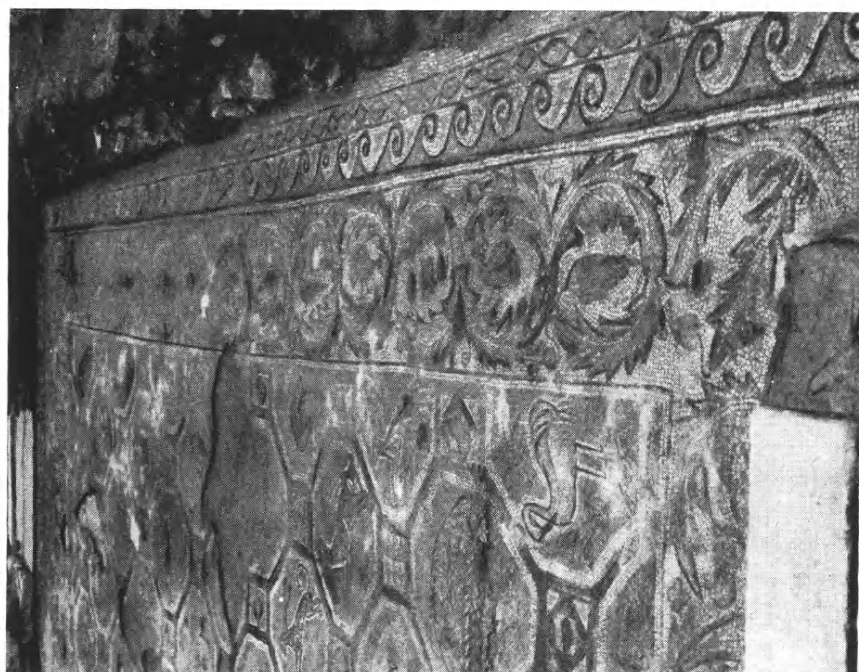
β. Τομμές Θ — νότιον κλῆτος, ἀπὸ Α.

α. Ἡ βάσις τοῦ δακτυλίου ἑμβανος.

β. Νότιον κλίτος, θέματα ψηφιδωτῶν τοῦ διαχωροῦ α'.

α. Νότιον κλίτος, διαχωρὸν α'.

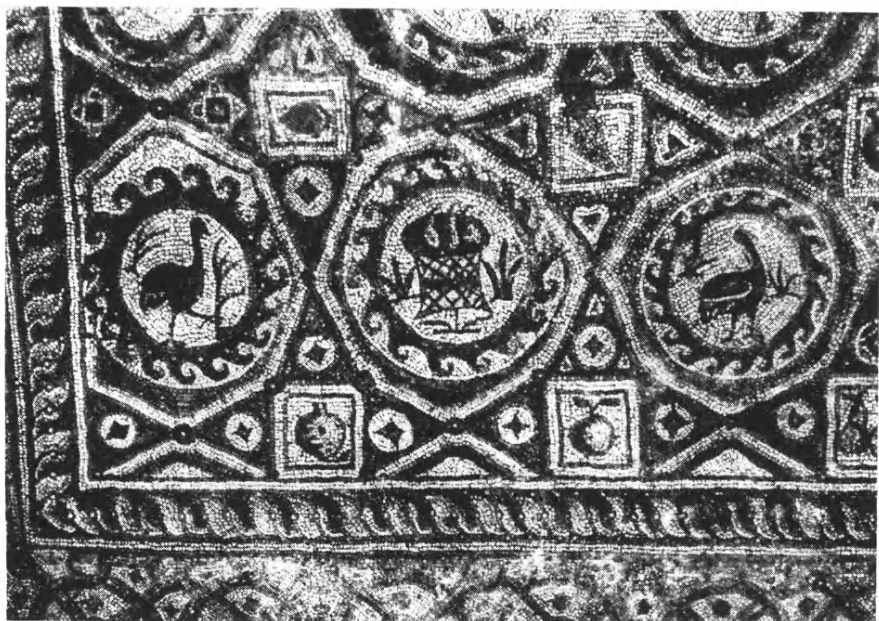
β. Νότιον κλίτος, τὸ περιφαντήριον τοῦ διαχώρου β'.

α. Νότιον κλίτος, ψηφιδωτὸν τοῦ διαχώρου β'.

α. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ Ἀρχιερέως Πέτρου.

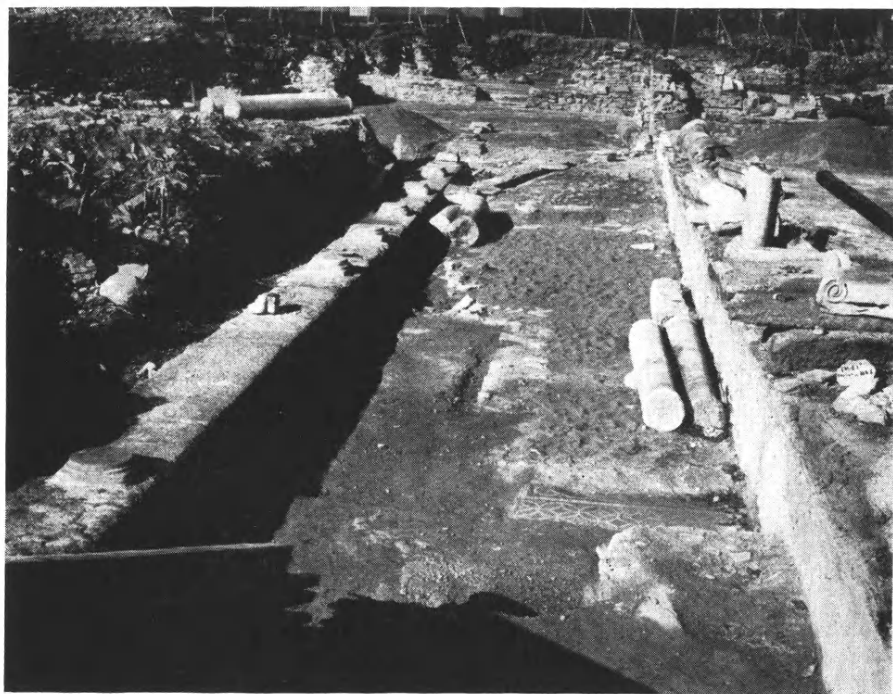
β. Νότιον κλίτος, θέματα ψηφιδωτῶν τοῦ διαχώρου γ'.

α. Νότιον κλῖτος, πλαίσιον τοῦ διαχώρου δ'.

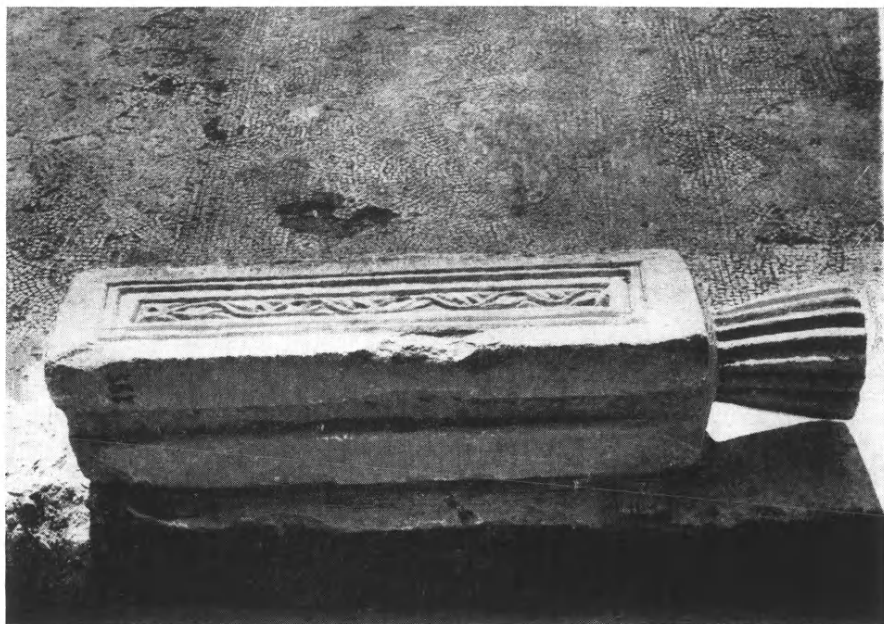
β. Νότιον κλῖτος, κἀνθαρος τοῦ διαχώρου δ'.

α. Ἡ νοτίως τῆς βασιλικῆς στοά.

β. Ἀναδιπλούμενον καλαθοειδὲς κιονόκρανον.

α. Πεσσίσκος.

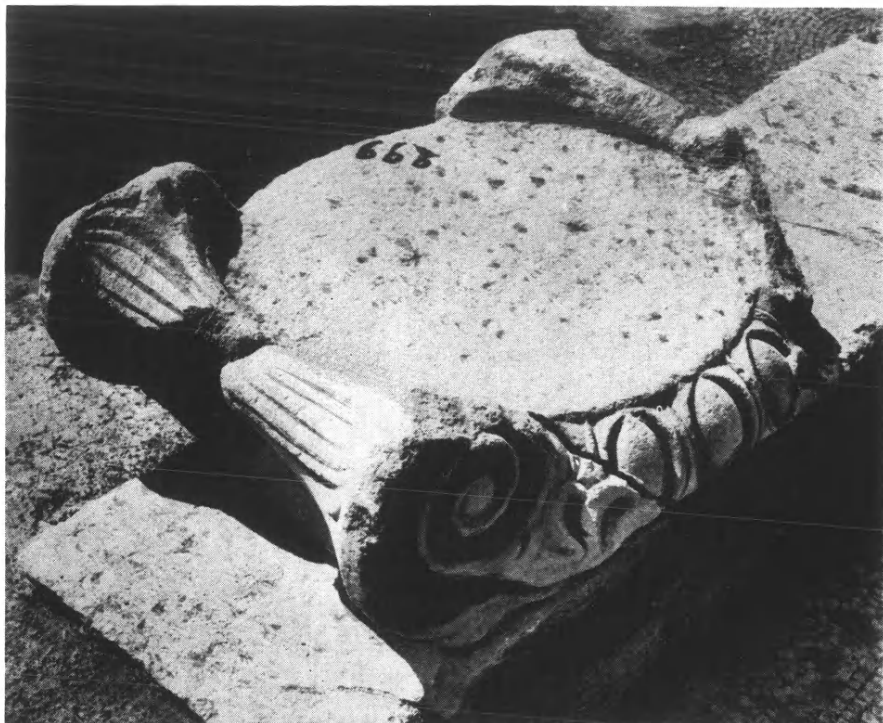
β. Ίωνικὸν γωνιαῖον κιονόκρανον ἐκ παλαιότερου κτηρίου.

α. Κεφαλή κριοῦ.

β. Ἡ κεφαλή κριοῦ κατὰ κρόταφον.

α-β. Ίωνικά κιονόκρανα ἐκ παλαιότερου κτηρίου.

α. Ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὰ ἀνευρεθέντα διαμερίσματα ἐκατέρωθεν τοῦ ἐξωνάρθηκος.

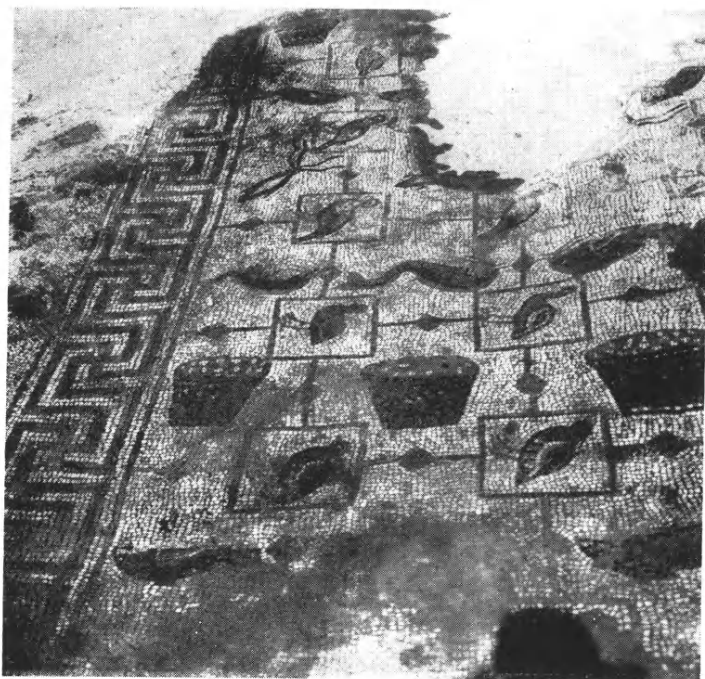
β. Ὁ ἐξωνάρθηξ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν. Ἀριστερὰ διακρίνεται ἡ βάσις τοῦ βορείου κίονος τοῦ τριβήλου τοῦ ἐξωνάρθηκος.

α. Ἡ ΒΑ. γωνία τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α.

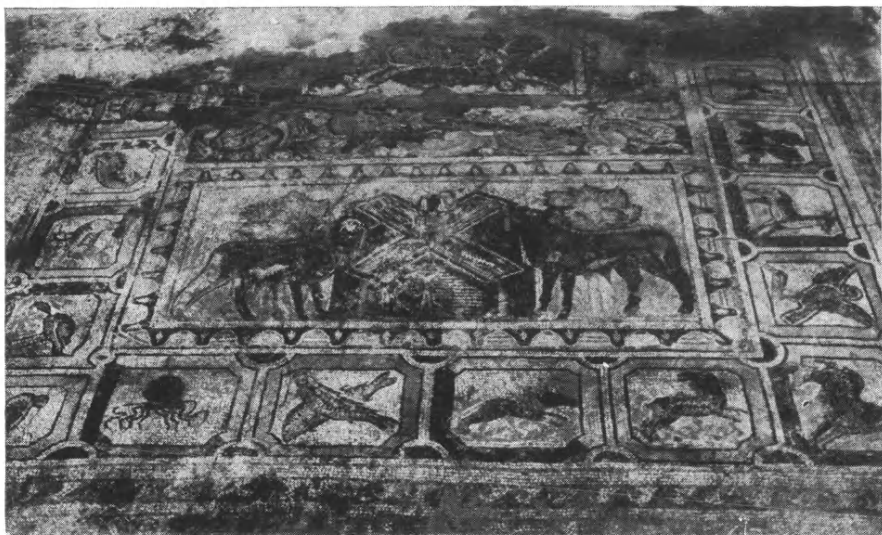
β. Τὸ παρά τὴν νοτίαν πλευρὰν ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α.

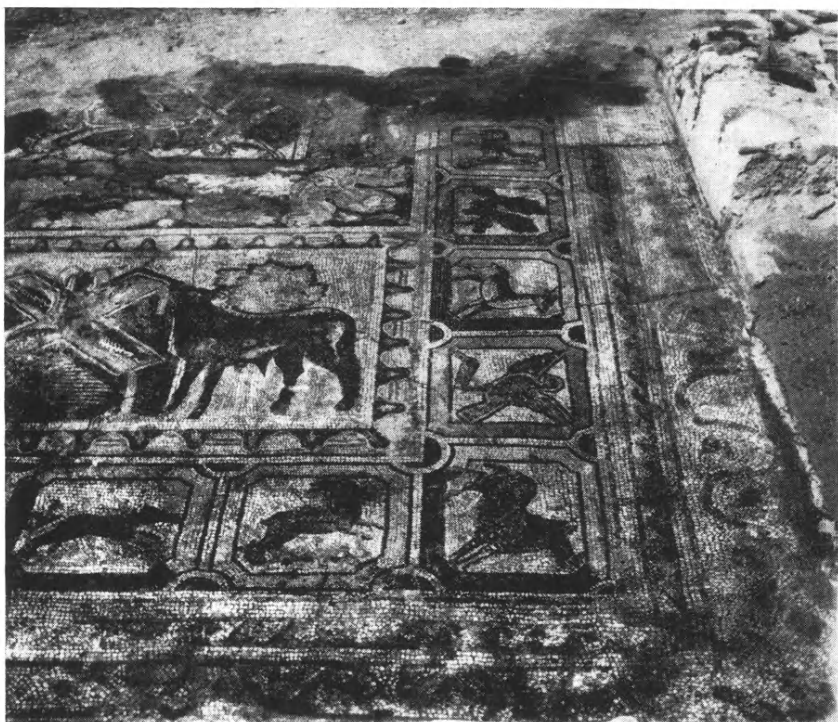
α. Ἡ πρὸς Δ. πλευρὰ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α.

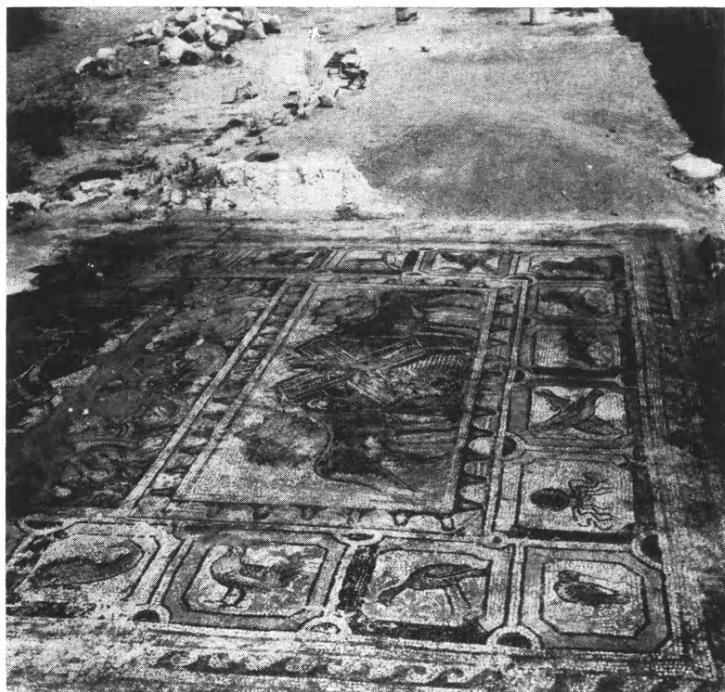
β. Τὸ κεντρικὸν τμήμα τοῦ δαπέδου τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α.

α. Τὸ δάπεδον τοῦ παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ἐξωνάρθηκος ἀποκαλυφθέντος διαμερίσματος τῆς βασιλικῆς Α.

β. Ἡ ΒΑ. γωνία τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νοτίως τοῦ ἐξωνάρθηκος διαμερίσματος τῆς βασιλικῆς Α.

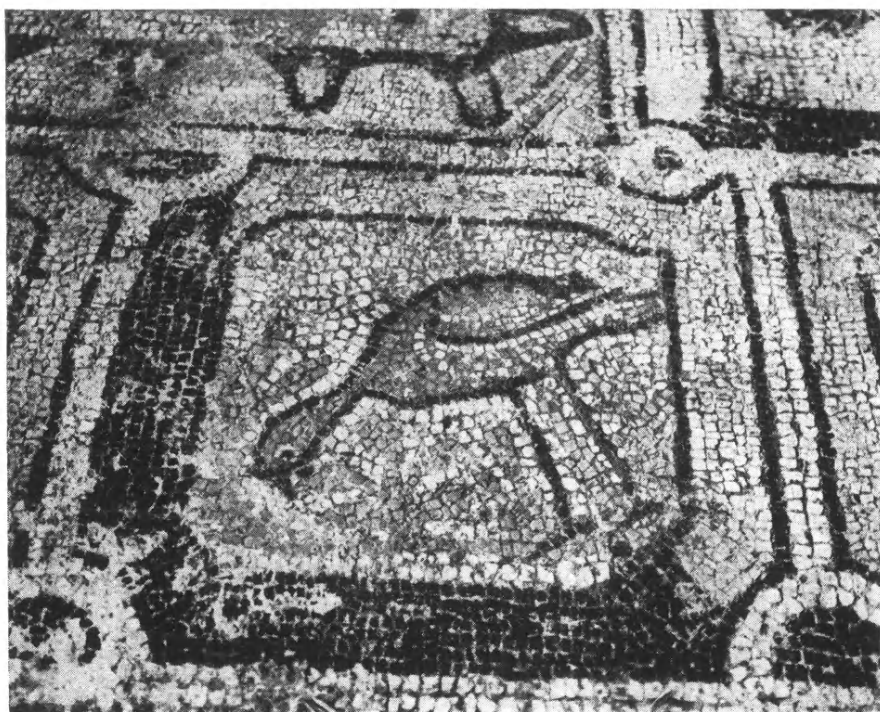
α. Ἡ ἀποκαλυφθεῖσα νοτιά πλευρά τοῦ παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α διαμερίσματος.

β. Ἡ ΝΑ. γωνία τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ἀνωτέρω διαμερίσματος.

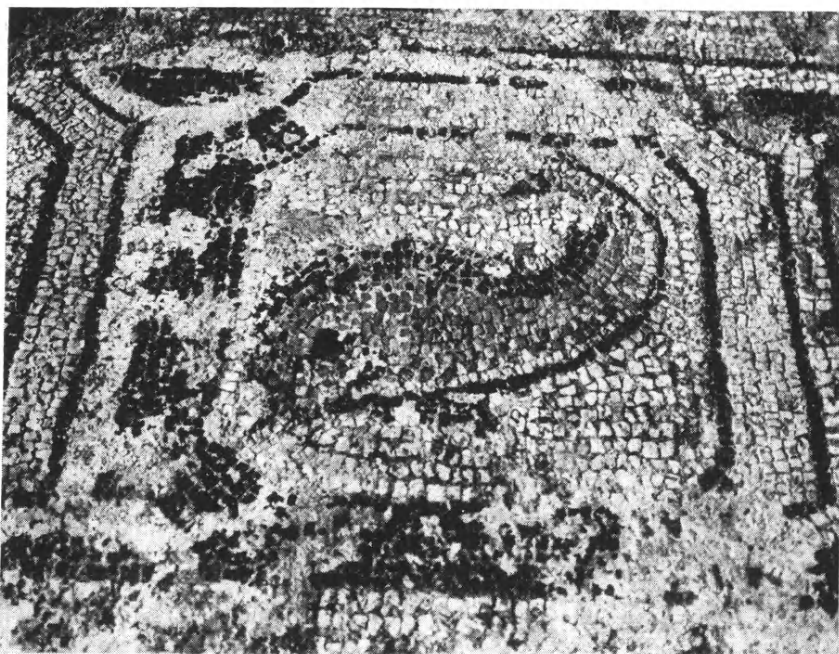
α. Οἱ φέροντες παράστασιν πτηνοῦ καὶ ὀκτάποδος πίνακες.

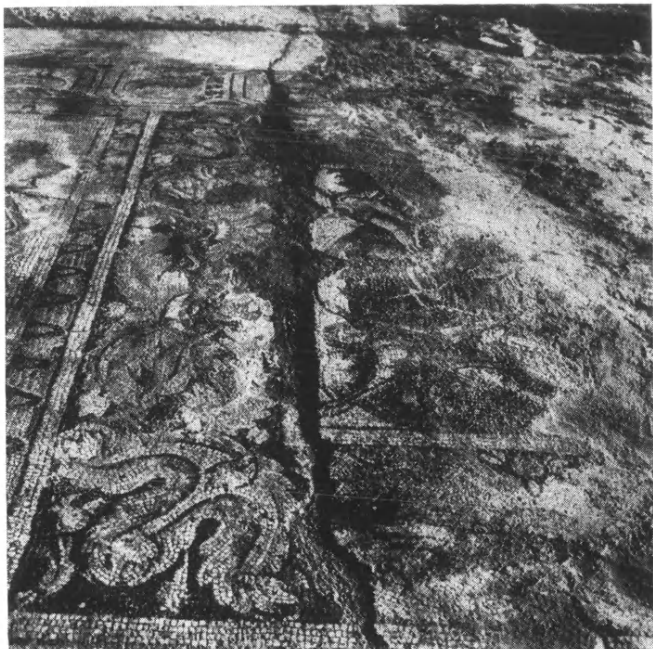
β. Ὁ φέρων παράστασιν ὑδροβίου πτηνοῦ ραμφίζοντος χόρτον πίναξ (Λεπτομέρεια).

α. Ὁ μετὰ ἀλέκτορος πίναξ (Λεπτομέρεια).

β. Ὁ μετὰ ἰχθύος (δελφίνος) πίναξ (Λεπτομέρεια).

α. Τὸ πρὸς Δυσμᾶς ὀρθογώνιον με πλουσίαν βλάστησιν διάχωρον, βαῖνον παραλλήλως πρὸς τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθὲν με τοὺς δύο ἀντιμετώπους μόσχους.

β. Αἱ πρὸς Δυσμᾶς τοῦ παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ἐξωνάρθηκος διαμερίσματος ἀποκαλυφθεῖσαι δύο ἀνθρώπιναι μορφαί (ἄλιεῖς).

α. Ὁ ἀριστερὰ ἄλιεύς ἀκοντίζει διὰ καμακίου ἰχθῦς.

β. Ὁ δεξιὰ ἄλιεύς περισυλλέγει μὲ δίκτυον τοὺς ἰχθῦς.

α. Τὸ παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ νόρθηκος τῆς βασιλικῆς Α ἀποκαλυφθὲν διαμέρισμα.

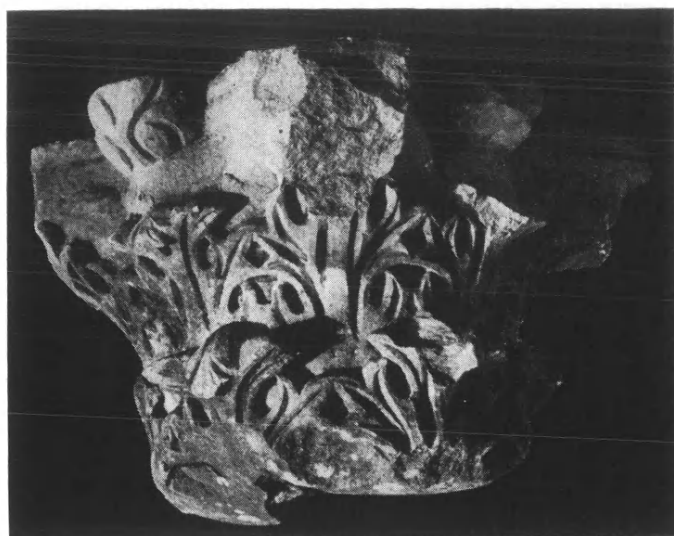
β. Μαρμαρίνη βάσις με ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν.

α. Ίωνικά κιονόκρανα μετ' ἐπιθήματος, ἀνήκοντα εἰς τὰς κιονοστοιχίας τοῦ δευτέρου ὁρόφου τῆς βασιλικῆς Α.

β. Μαρμάρινα τεμάχια πεσίσκων μετὰ θωρακίων, κορνίζης μετὰ ζεύξεως, κιονοκρανῶν κλπ. ἐκ τῆς βασιλικῆς Α.

α. Κορινθιακὸν κιονόκρανον ἐκ τοῦ στυλοβάτου τῆς βασιλικῆς Α.

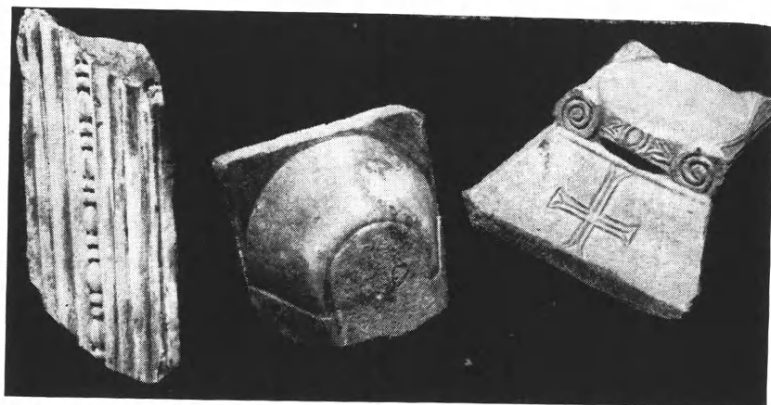
β. Ἀρχαῖος βωμὸς ἐκ πωρολίθου.

γ. Ὑψὺ ἀριστερά, μαρμάρινα τεμάχια μὲ περὶ στερὰς ἐκ τῶν γωνιῶν κιονοκράνου. Δεξιὰ, μαρμάρινα τεμάχια μὲ κεφαλὰς αἰγῶν. Κάτω ἀριστερά, μαρμάρινον τεμάχιον μὲ κεφαλὴν ἀγρίου ζώου. Δεξιὰ, ἀρχαῖον ἀνάγλυφον Ἀρτέμιδος.

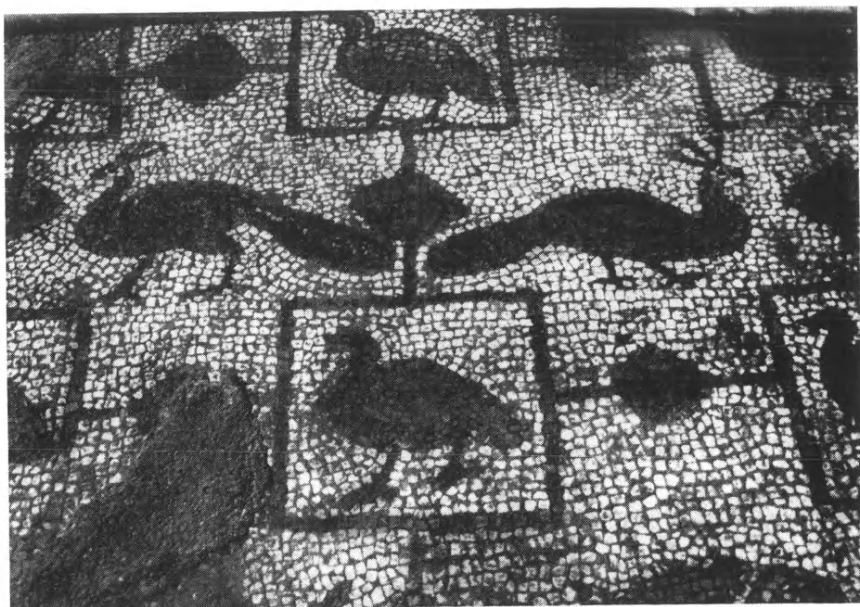
α. Καλαθοειδές κιονόκρανον, μαρμάρινα τεμάχια καὶ σιδηρᾶ καρφία

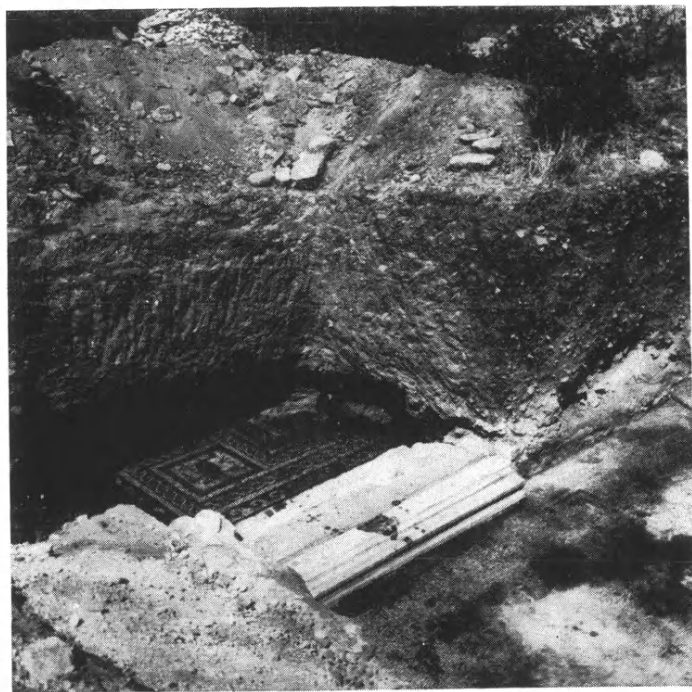
β. Μαρμάρινον τεμάχιον, κιονόκρανον διαχωριστικοῦ κίονος παραθύρου, ἱωνικὸν κιονόκρανον.

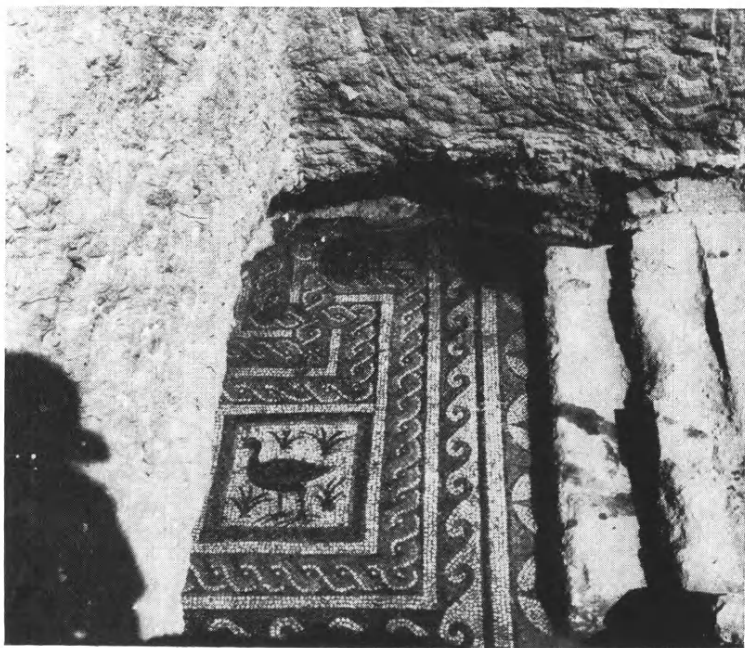
γ. Ἐπιθήμα, κορινθιακὸν κιονόκρανον ὡς καὶ μικρὰ κιονόκρανα τραπεζῶν.

α. Σύμπλεγμα παγωνίων καὶ ὑδροβίων πτηνῶν κατὰ τὴν καμπὴν πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ νοτίως τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ ἐπιμήκους ὀρθογωνίου χώρου.

β. Τὸ παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ νοτίως τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ ἐπιμήκους χώρου ἀνευρεθὲν κατώφλιον.

α. Ἡ ἀρχὴ ψηφιδωτοῦ δαπέδου πρὸς Δυσμὰς τοῦ νοτίως τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ ὁρθογωνίου χώρου.

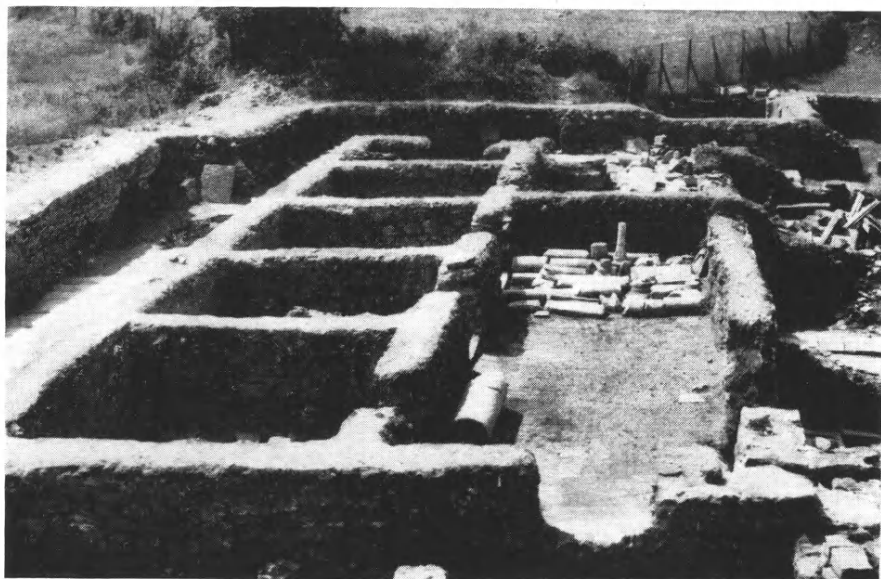
β. Τμῆμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου μὲ ψιττακὸν καὶ διακοσμητικὰ σχοινία τοῦ παρὰ τὴν βασιλικὴν Γ διαμερίσματος.

α. Τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ παρὰ τὴν βασιλικὴν Γ διαμερίσματος, μετὰ τετραγώνου διαχώρου καὶ κύκλου εἰς τὸ μέσον φέροντος διακοσμητικὰ σχέδια σχήματος ὀκτώ.

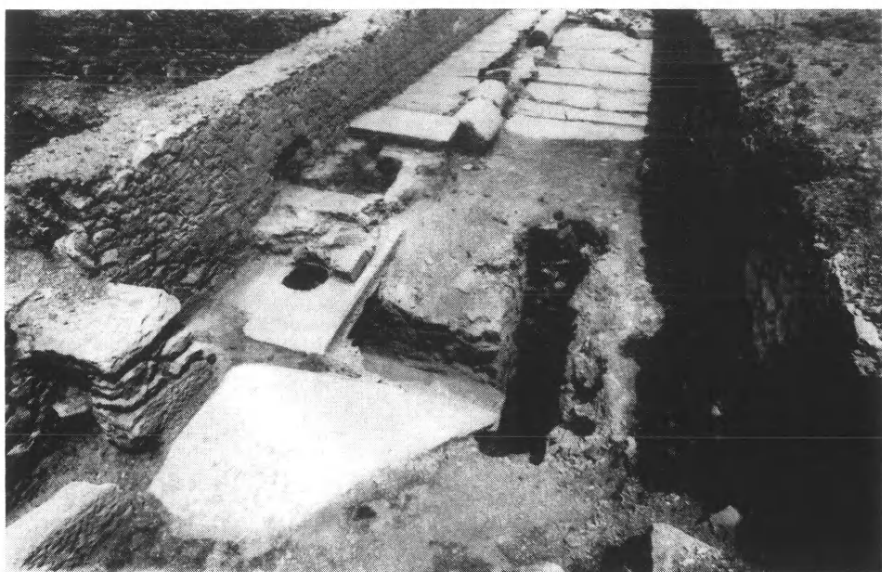
β. Τμήμα κυκλικῆς κλίμακος καὶ τεμάχια θωρακίων καὶ τραπέζης μαρτύρων ἢ ἀγαπῶν ἐκ τῆς βασιλικῆς Γ.

α. Τὰ δυτικῶς τῆς παράδου Β ἀποκαλυπτόμενα διαμερίσματα.

β. Ἡ παράδος Β ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον.

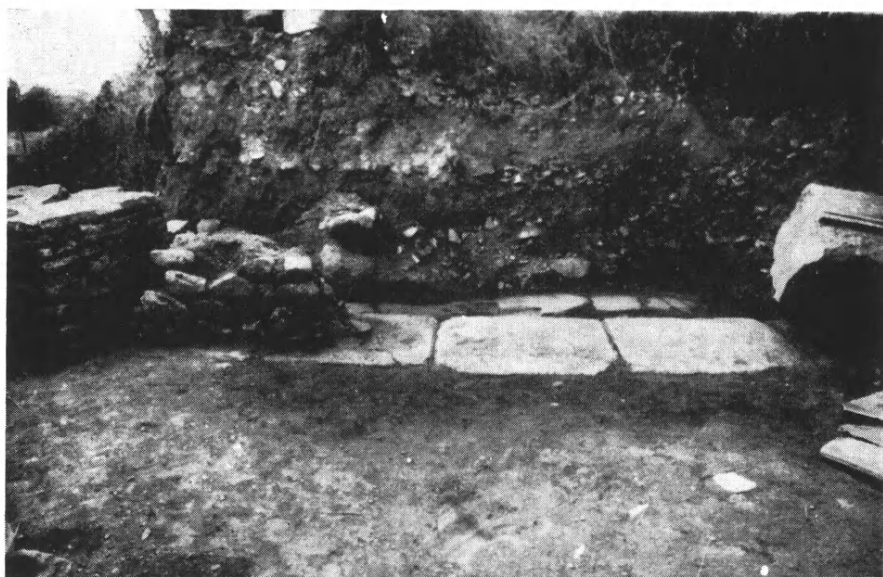
α. Ἡ πάροδος Β, ἔνθα ὁ κεντρικὸς ὑπόνομος καὶ ὁ ἐκβάλλων εἰς αὐτὸν ἐκ τοῦ δευτέρου ὀρόφου τοῦ «ἐπισκοπείου» κάθετος ἀγωγός.

β. Τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ ἀνασκαπτομένου προπύλου.

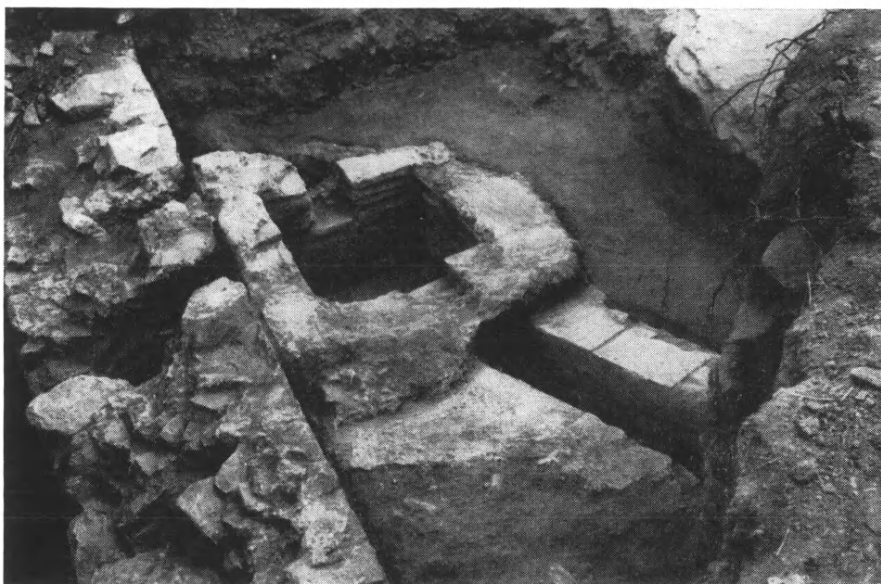
α. Γενική ἄποψις τοῦ ἀνασκαπτομένου πυλῶνος τοῦ ἀρχαιοτέρου τοῦ Ὀκταγώνου ναοῦ καὶ ἡ μεγάλη κατὰ Ν. τοῦ Ὀκταγώνου ὁδικὴ ἀρτηρία.

β. Ὁ κατὰ τὸν ΝΔ. πεσσὸν στυλοβάτης, ἐφ' οὗ ἔχνη βάσεων κιόνων.

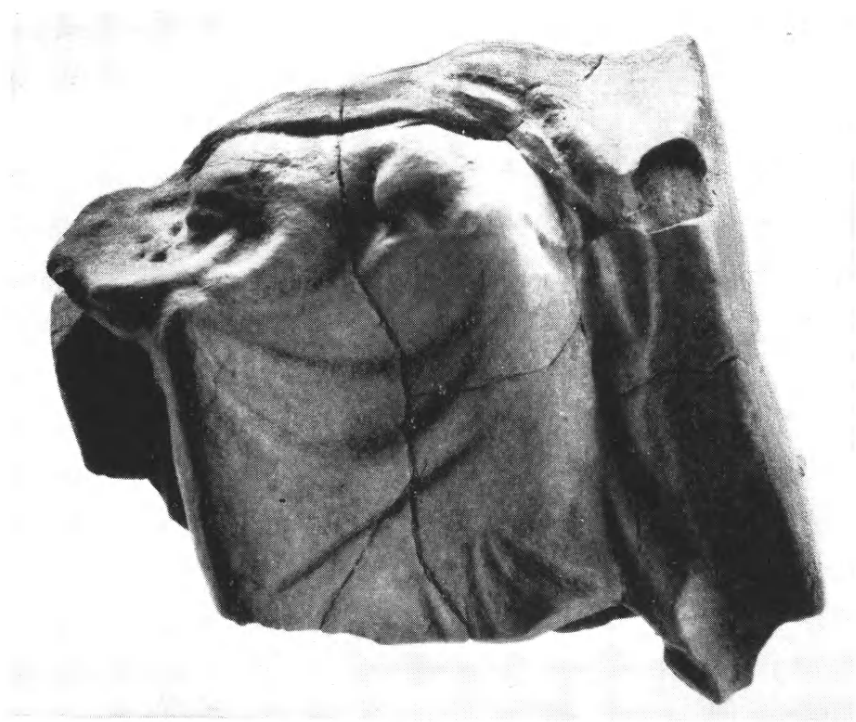
α. Ὑποψὶς τοῦ νοτίου ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ ἀρχαιοτέρου τοῦ Ὀκταγώνου ναοῦ, ὑπόλειμμα τοῦ δαπέδου αὐτοῦ, ὑδραυλικά ἐγκαταστάσεις. Εἰς τὸ βάθος ἡ ἐπεκτεινομένη ἀπὸ Δ. ὁδός.

β. Φρεάτιον μετ' ἀγωγῶν προσροῆς καὶ ἀποχετεύσεως παρὰ τὸν νότιον ἐξωτερικὸν τοῖχον ΝΑ. τοῦ Ὀκταγώνου.

α. Ἀποψις τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Μεσημβρίας ἀπὸ Α.

β. Τμῆμα εἰδωλίου Κυβέλης ἐκ τοῦ ἐπιφανειακοῦ στρώματος.

α. Οικίαι 4 και 5. Τὸ ἐκ κεράμων στρώμα καταστροφῆς.

β. Οικίαι 4, 5, 6 ἀπὸ ΒΑ.

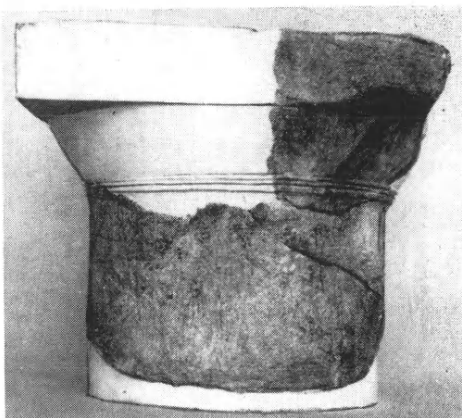
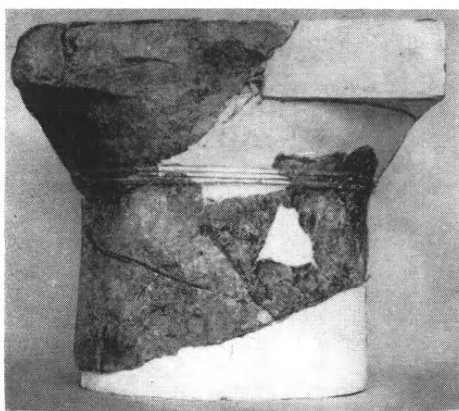
α. Οικίαι 4 και 5 από Δυσμῶν.

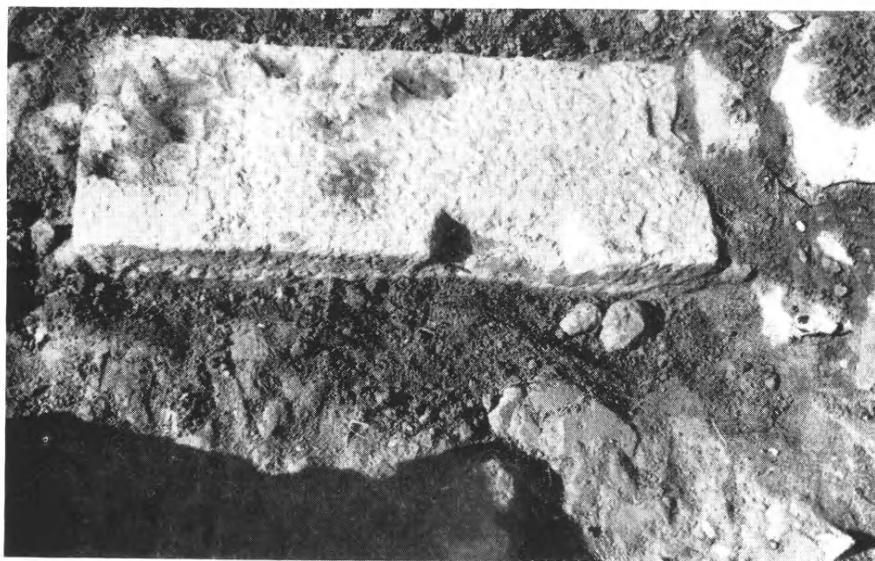
β. Πυξίς ἄχρωμος ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 4.

α. Ἐνσφράγιστος λαβὴ ἀμφορέως ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 4.

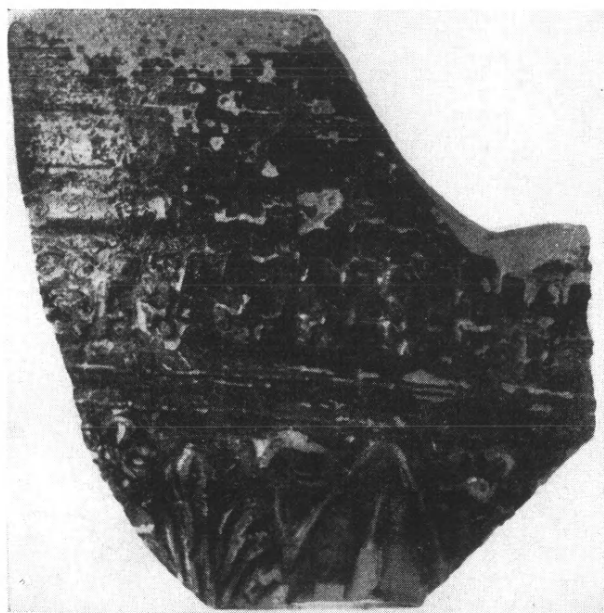
β. Δωρικὸν κιονόκρανον ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5.

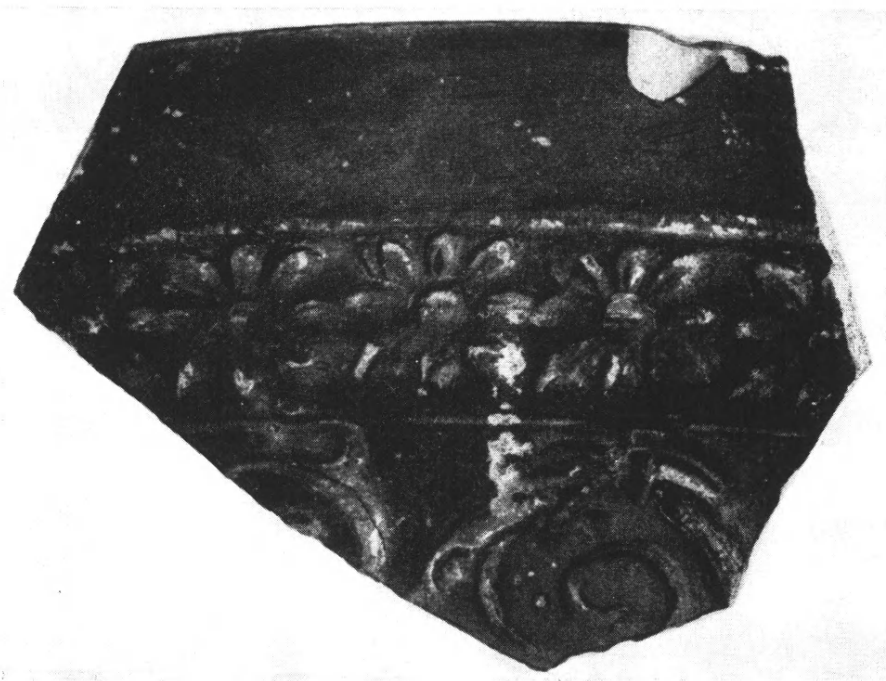
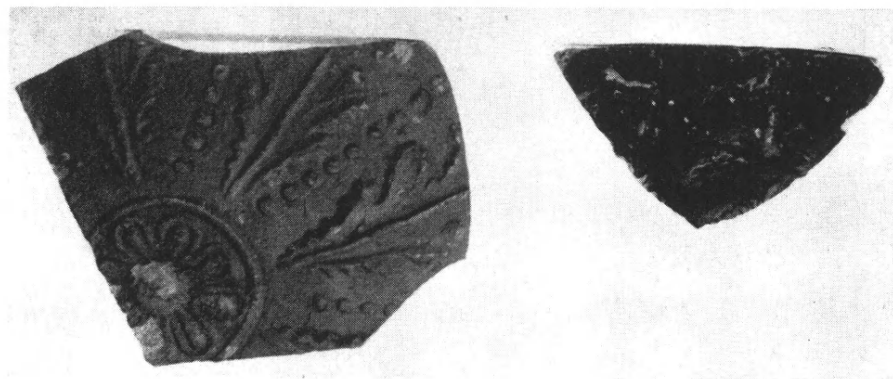
α. Λίθινον κατώφλιον τῆς οἰκίας 5.

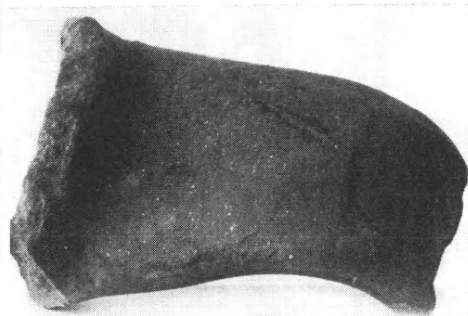
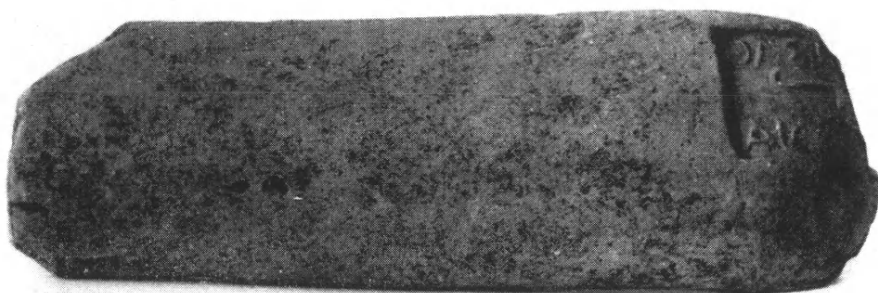
β. Τμήμα τῆς οἰκίας 5 μετὸ κατώφλιον.

α - β. Τεμάχια μεγαρικῶν σκύφων ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5.

α - β. Τεμάχια μεγάλων σκύφων ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5.

α - δ. Ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφορέων ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5.

α. Κεφαλή Σατύρου ή Κωμωδοῦ.

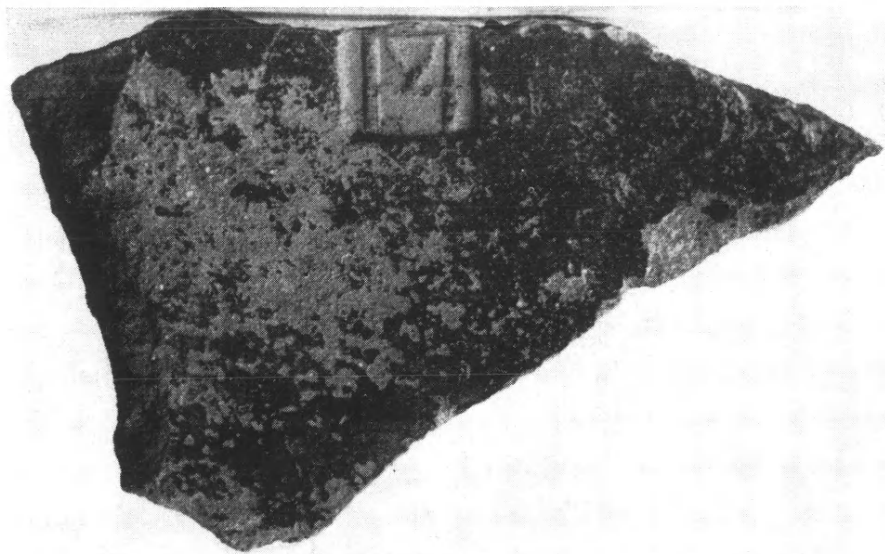

β. Ειδώλιον με καλύπτραν.

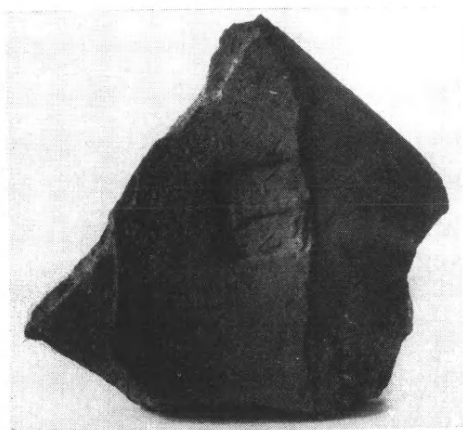

γ. Τεμάχιον πηλίνου περιφραντηρίου.

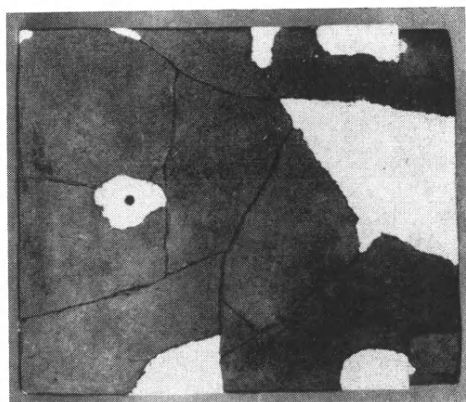
Ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5.

α. Τεμάχιον ένσφραγίστου κεράμου.

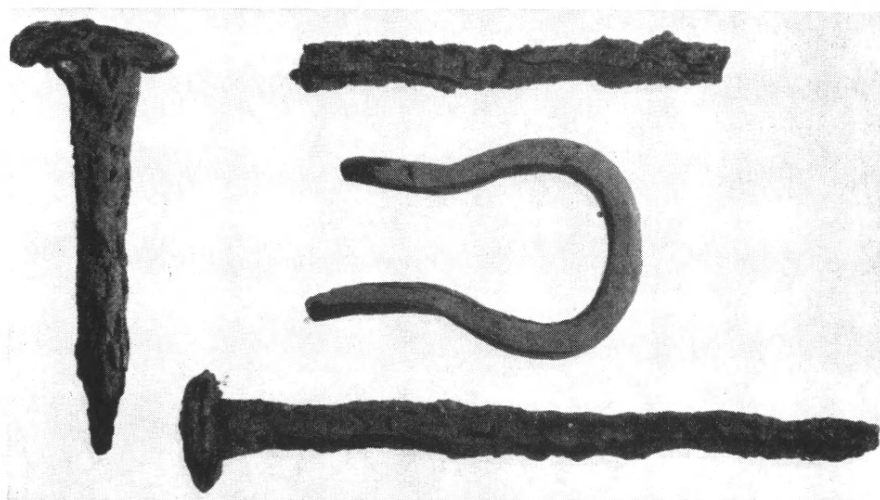
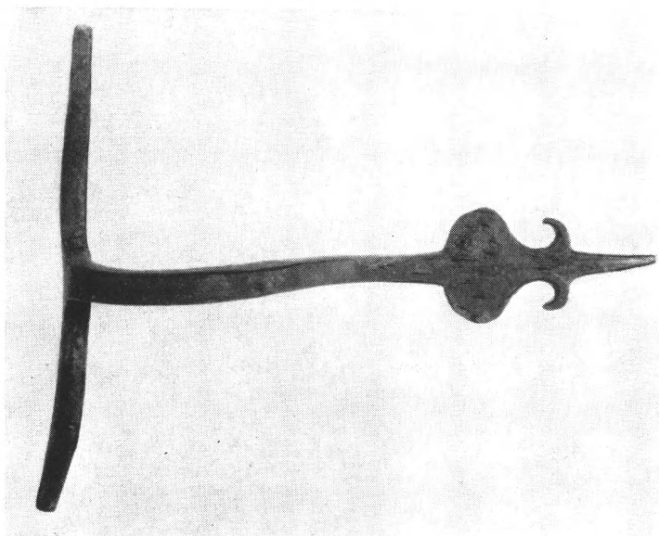

β. Τεμάχιον ένσφραγίστου κεράμου.

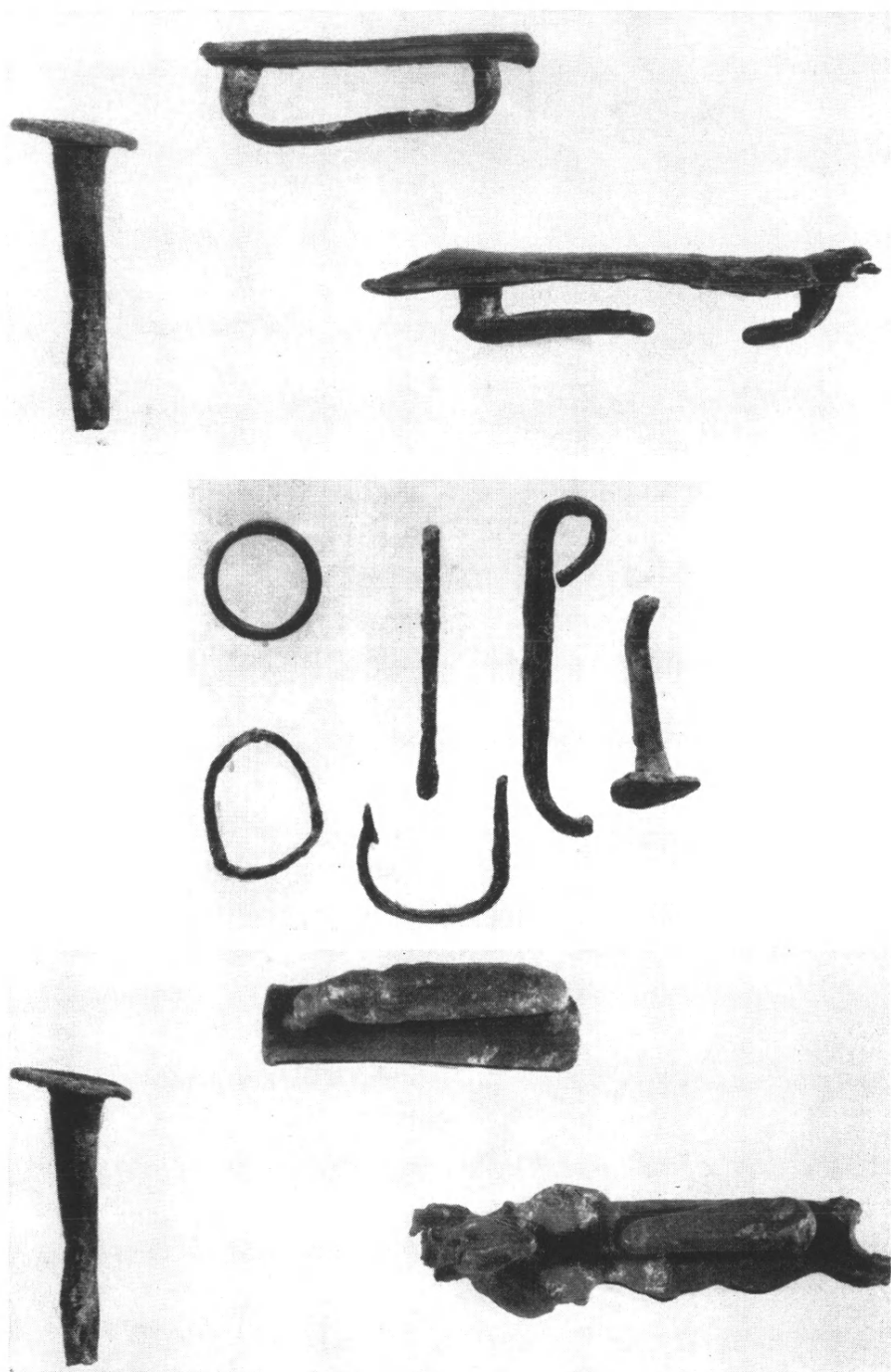

γ. Στρωτήρ Κορινθιακού τύπου.

Έκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5.

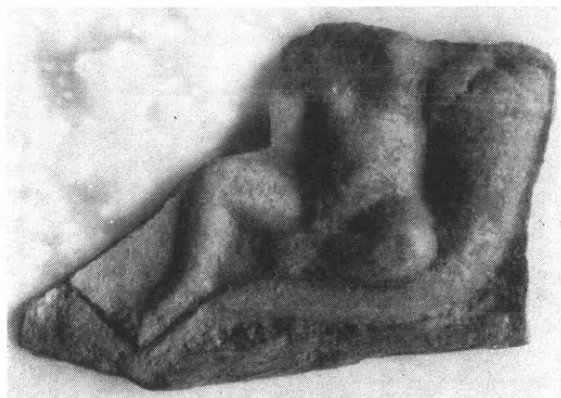
α - β. Χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ ἀντικείμενα ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5.

α - γ. Χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ ἀντικείμενα ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 5.

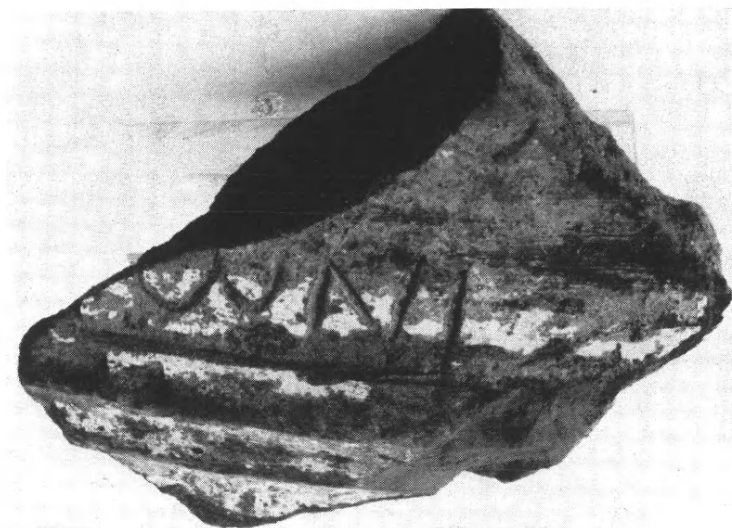
α - γ. Κεφαλαί ειδωλίων ἐκ τῆς οἰκίας 5.

α. Πήλινον πλακίδιον.

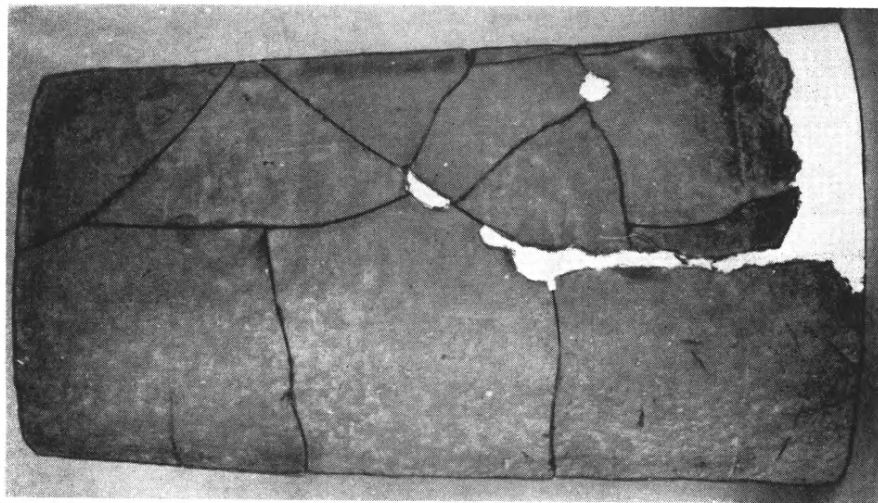

β. Τμήμα πήλινου περιρραντηρίου.

γ. Τεμάχιον πίθου ἐνεπίγραφον.

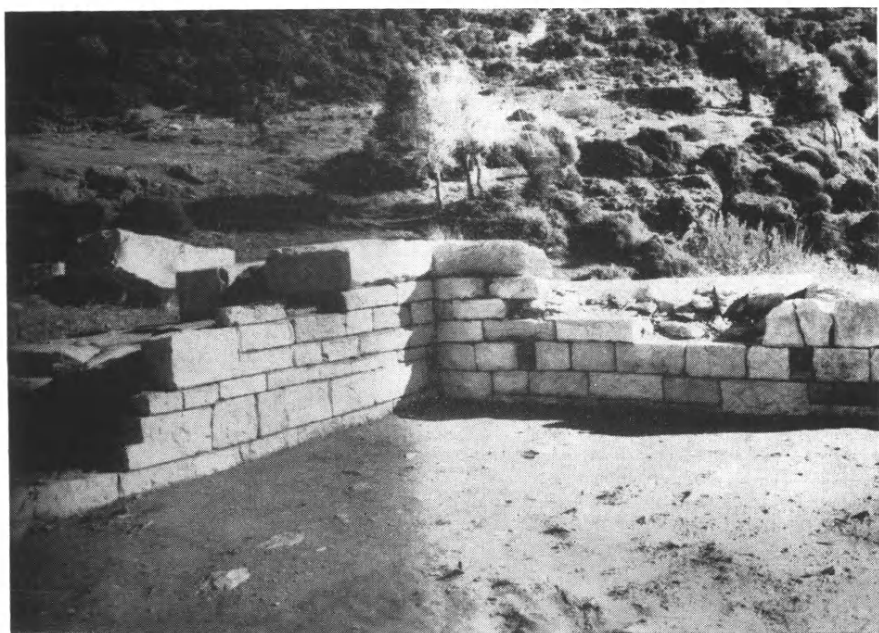
Ἐκ τοῦ ἐπιφανειακοῦ καθαρισμοῦ πέραν τῶν οἰκιῶν 4 καὶ 5.

α - β. Κέραμος λακωνικοῦ τύπου ἐκ τοῦ χώρου τῆς οἰκίας 6.

α. Ὁ ΝΑ. Πύργος «Φυλακὲς» ἀπὸ Ἀνατολῶν.

β. Ἡ ΒΑ. γωνία τοῦ Πύργου «Φυλακὲς» ἐσωτερικῶς.

α. Δυτικόν τμήμα τοῦ Πύργου «Φυλακές».

β. Τάφος περικλειστος ἐκ λίθων δυτικῶς τῆς εἰσόδου τοῦ Πύργου.

α. Εἴσοδος τοῦ Πύργου «Φυλακῆς» ἐκ Δυσμῶν.

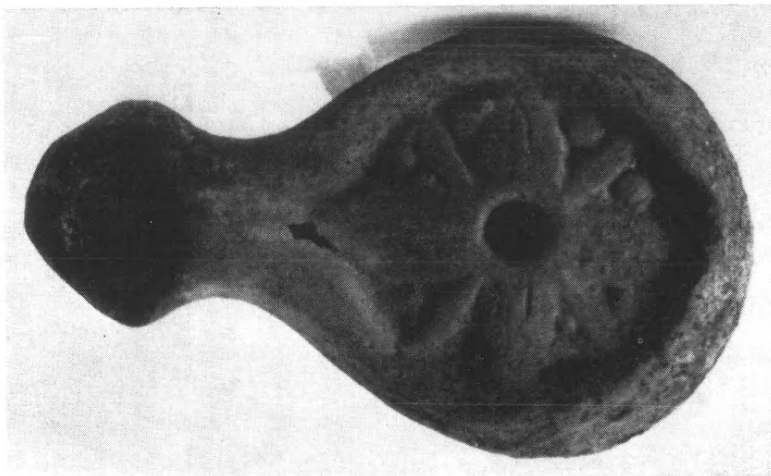
β. Ἡ ΒΔ. πλευρὰ τοῦ Πύργου ἐσωτερικῶς.

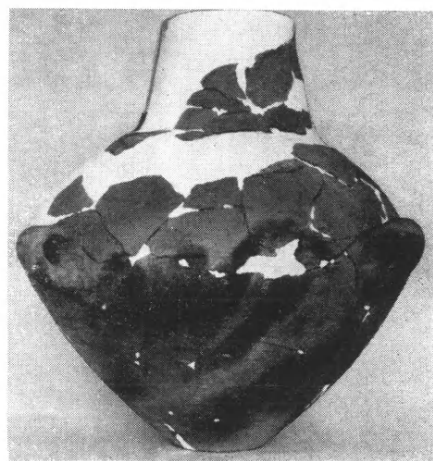
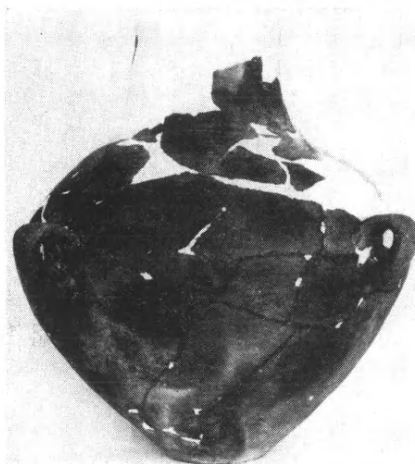
α. Ἡ ΒΔ. πλευρά τοῦ Πύργου ἐξωτερικῶς.

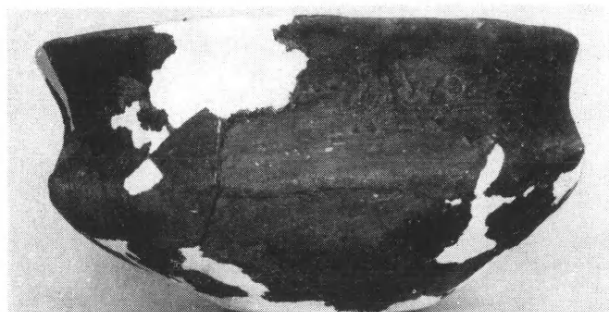
β. Πρώτη σειρὰ ἀνωδομῆς τοῦ Τείχους.

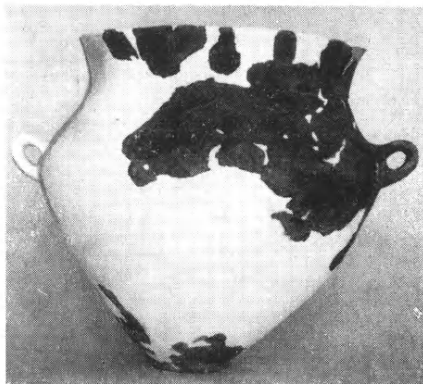
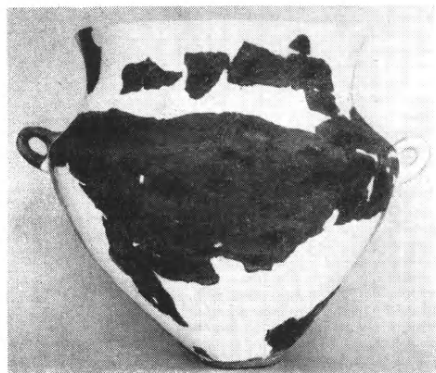
α. Λύχνος ἄχρωμος ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Πύργου.

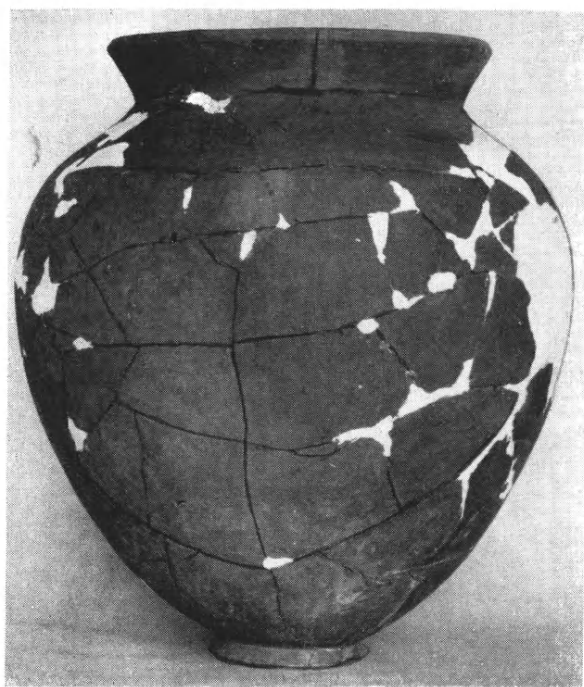
β. Ἀγγεῖον ἐκ τῆς Νεκροπόλεως — ταφή α.

γ. Ἀγγεῖον ἐκ τῆς Νεκροπόλεως — ταφή β.

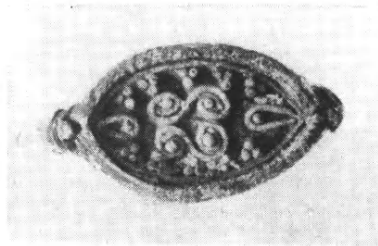
α. Ἀγγεῖον ἐκ τῆς Νεκροπόλεως — ταφὴ γ.

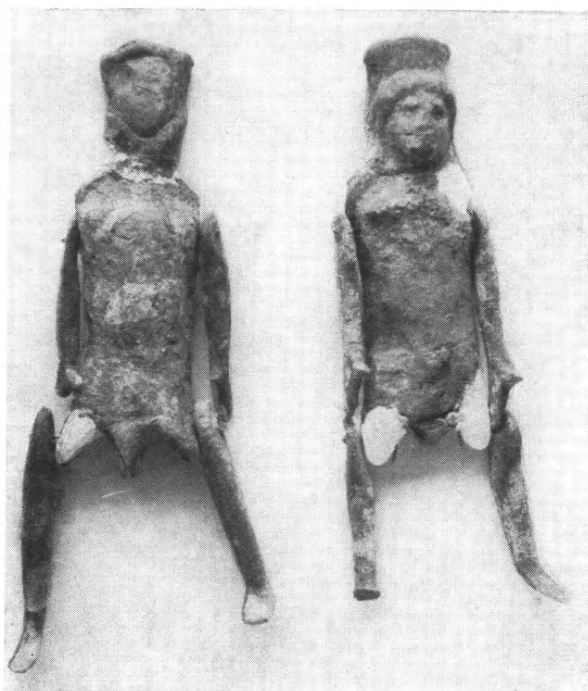
β. Ταφικὸς πίθος κλασσικῆς ἐποχῆς.

γ. Ἀργυροῦν ψέλιον
ἐκ τοῦ ταφικοῦ πίθου.

δ. Ἀργυροῦς δακτύλιος ἐκ τοῦ ταφικοῦ
πίθου καὶ ἡ σφενδόνη αὐτοῦ.

α. Ειδώλια - Πλαγγόνες ἐκ τοῦ ταφικοῦ πίθου.

β. Δίκωτος ἐρυθρόμορφος σκύφος ἐκ τοῦ ταφικοῦ πίθου.

α. Λήκυθοι ἐκ τοῦ ταφικοῦ πίθου.

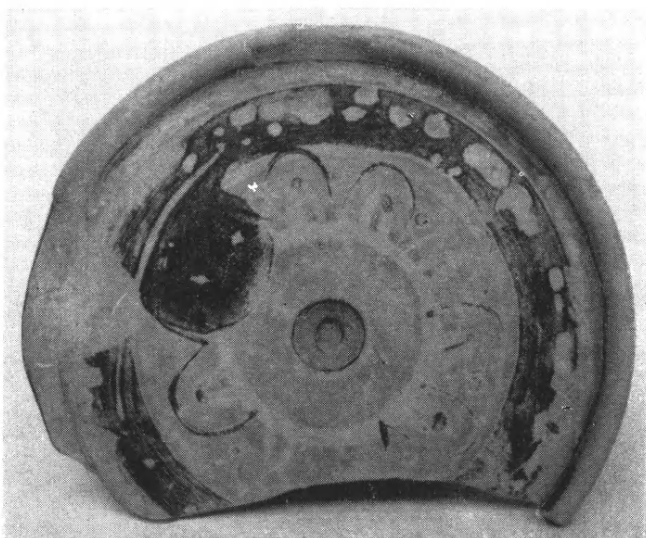
β. Ἀμφορίσκος καὶ ληκύθειον ἐκ τοῦ ταφικοῦ πίθου.

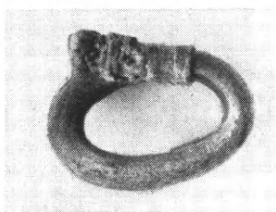
γ. Τμῆμα ἐρυθρομόρφου σκύφου ἐκ περισυλλογῆς.

Ἐνεπίγραφον ἀρυβαλλόσχημον ἀγγεῖον ἐκ περισυλλογῆς.
Κάτω, τὸ στόμιον τοῦ ἀγγείου.

α. Τεμάχιον ἐρυθρομόρφου λεκανίδος ἐκ περισυλλογῆς.

β. Ἀργυροῦν ἐνώτιον.

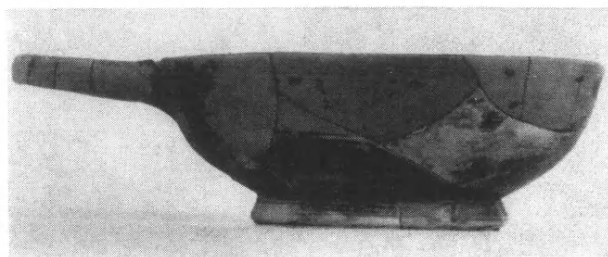

γ. Κεφαλὴ γλαυκός.

Ἐκ τοῦ πλακοσκεποῦς τάφου.

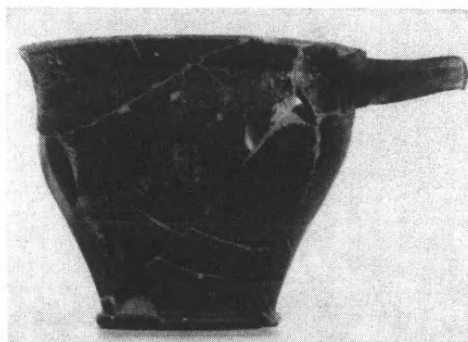
δ. Σκύφος μελαμβαφῆς ἐκ τοῦ πλακοσκεποῦς τάφου.

α. Μόνωτον κυάθιον ἐκ τοῦ πλακοσκεποῦς τάφου.

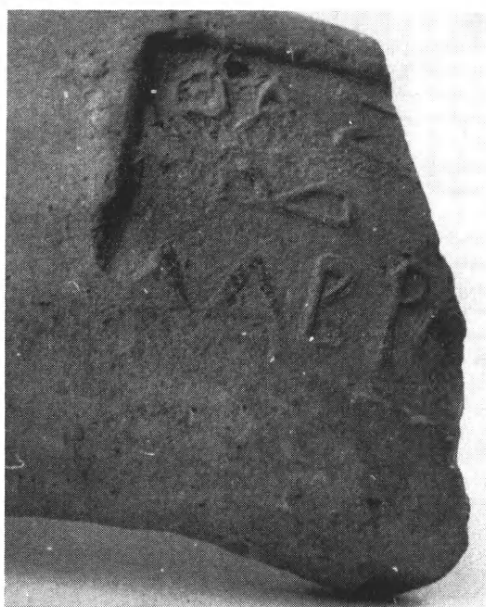
β. Πήλινον κύπελλον
ἐκ τοῦ πλακοσκεποῦς τάφου.

γ. Μόνωτος σκύφος
ἐκ περισυλλογῆς.

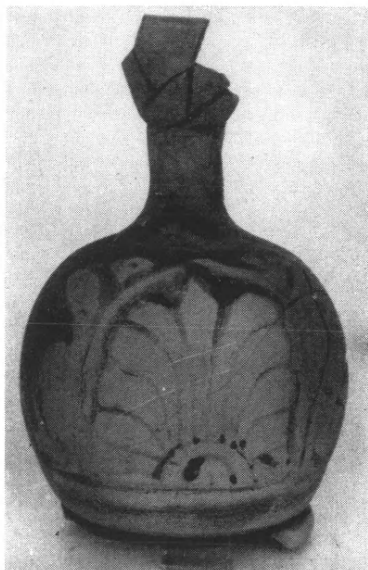
δ. Ἐρυθρόμορφος σκύφος ἐκ περισυλλογῆς.

α-β. Ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφορέως ἐκ περισυλλογῆς.

γ. Τμῆμα περιρραντηρίου ἐκ δοκιμαστικῆς τομῆς.

α. Ἀρυβαλλοσιδῆς λήκυθος
ἐκ συλημένου λακκοσιδοῦς τάφου.

β. Τμήμα καλύμματος ἐρυθρομόρφου λεκανίδος ἐκ περισυλλογῆς.

α. Νόμισμα Ἀντίοχου Β' ἐκ τῆς οἰκίας 4.

β. Νόμισμα Μακρωνείας ἐκ τῆς οἰκίας 5.

γ. Νόμισμα Βαλεντινιανού Α' ἐκ δοκιμαστικῆς τομῆς
παρὰ τὸ Ἀνατολικὸν τεῖχος.

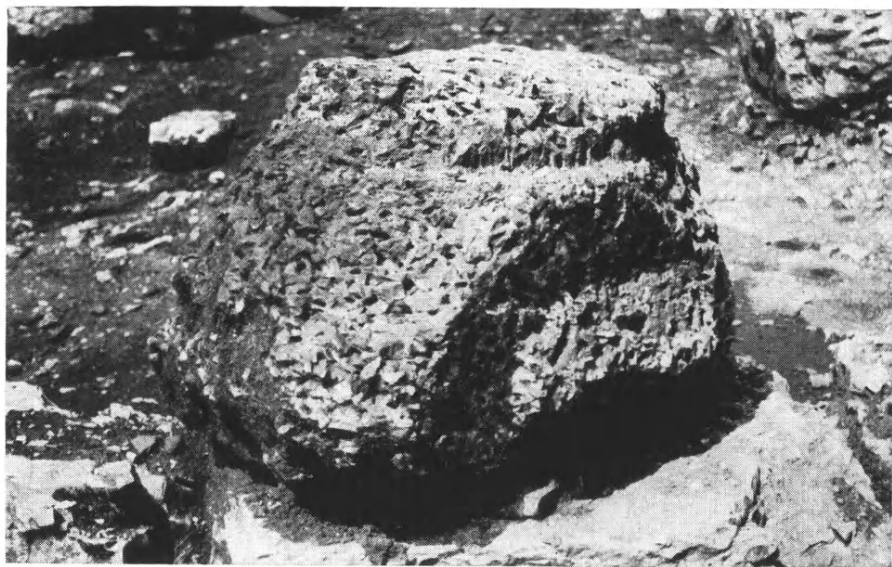
α. Ἀποψις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Βουλευτηρίου ἀπὸ Δυσμῶν.

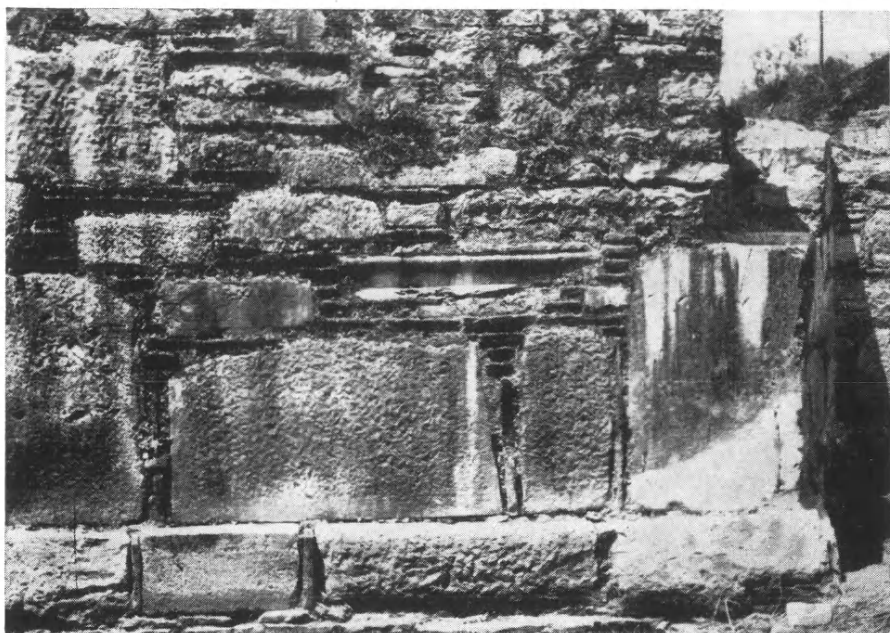
β. Ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ ἀναλήμματος.

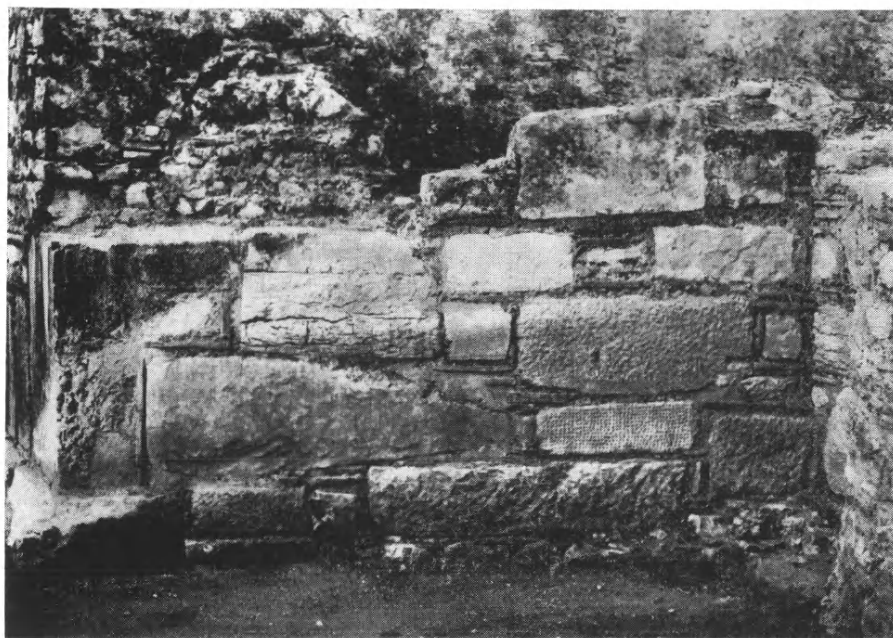
α. Ὁ δυτικός κίων τῆς νοτίας σειρᾶς μετὰ τὸ θεμέλιόν του.

β. Ἴωνικὸν κιονόκρανον.

α. Ἀνατολική πλευρά τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς τοῦ Γλυκέος. Χαμηλὰ ἡ κρηπίς.

β. Βορεια πλευρά τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς τοῦ Γλυκέος. Χαμηλὰ ἡ κρηπίς.

α. Μερική άποψις τῆς κόγχης τῆς προθέσεως (ἀπὸ Α.).

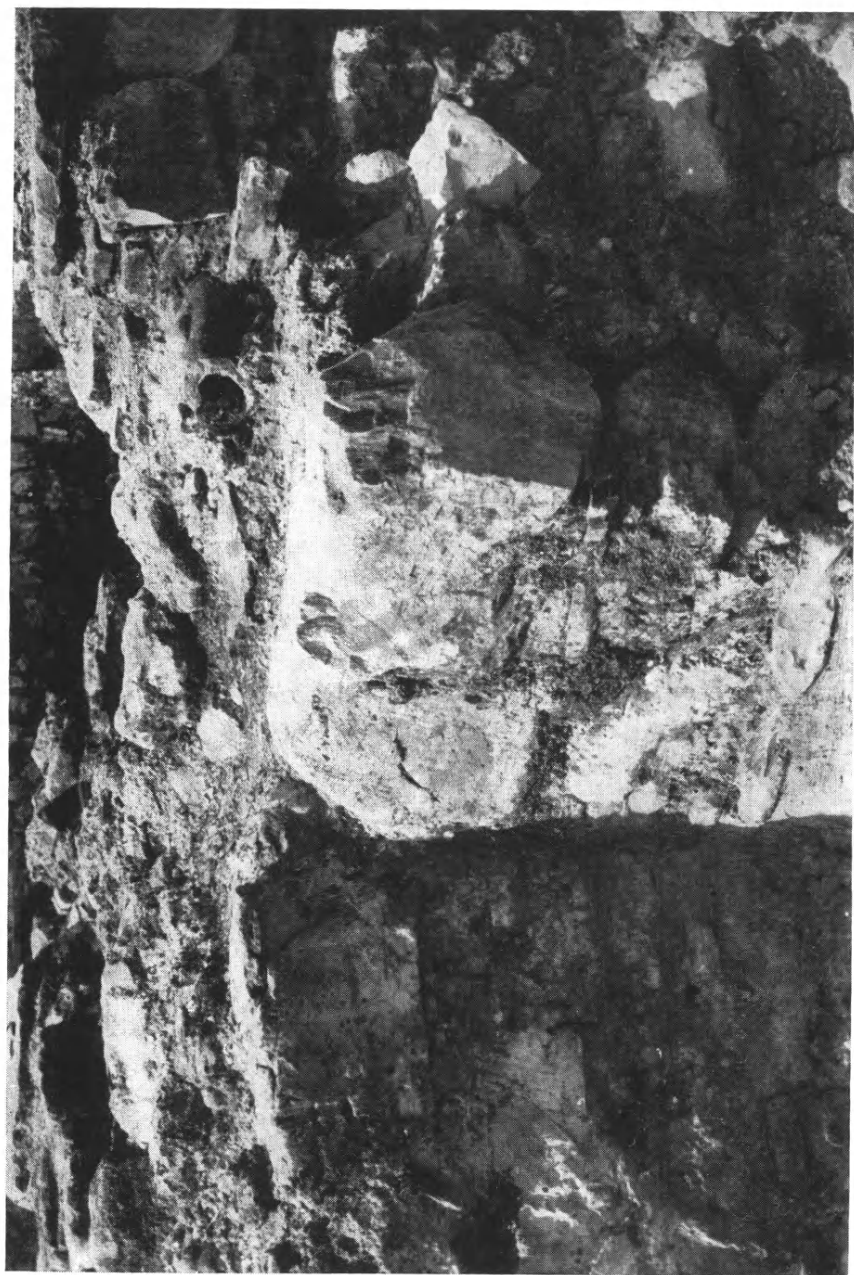
β. Ὑδραυλικά συστήματα καὶ ἀρχαιότερος τοῖχος βορείως τῆς προθέσεως (ἀπὸ Α.).

α. Όχετος βορείως τῆς προθέσεως (ἀπὸ Β.).

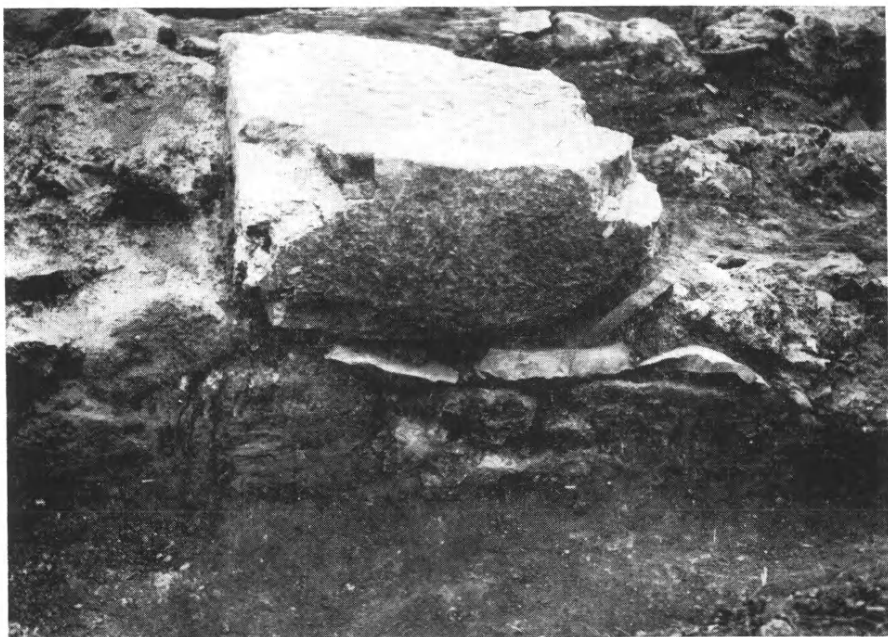
β. Συστήματα ὀχετῶν καὶ δεξαμεναί (ἀπὸ Ν.).

Βορειοανατολική γωνία της βυζαντινής βασιλικής. Λεπτομέρεια της τοιχοποιίας.

α. Λείψανα ἀρχαιοτέρου τοίχου καὶ ἀγωγοῦ ἐκ πηλίνου σωλῆνος ἀνατολικῶς τοῦ διακονικοῦ (ἀπὸ Β.).

β. Ἀρχαιότερος τοῖχος ἀνατολικῶς τοῦ διακονικοῦ. Λεπτομέρεια (ἀπὸ Α.).

α. Τάφος 2 παρὰ τὴν κρηπίδα τοῦ διακονικοῦ (ἀπὸ Δ.).

β. Σκελετὸς τοῦ νεκροῦ τοῦ τάφου 2.

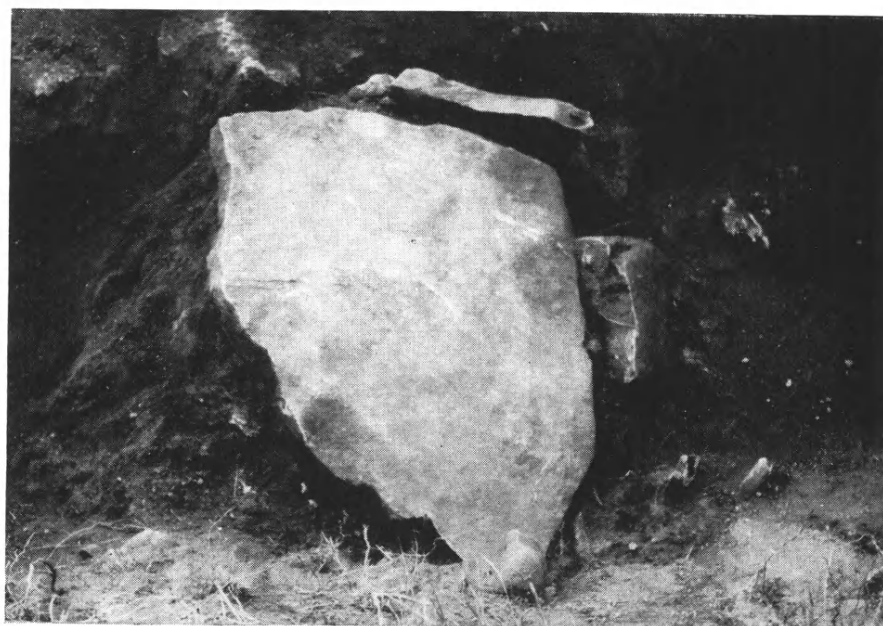
α. Τάφος 1 (άπό Α.).

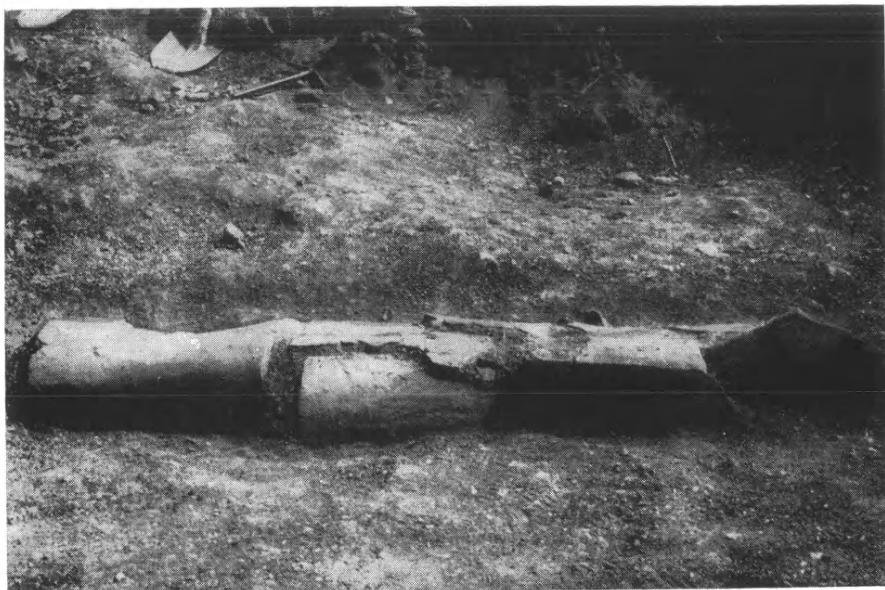
β. Τάφος 3 (άπό Ν.).

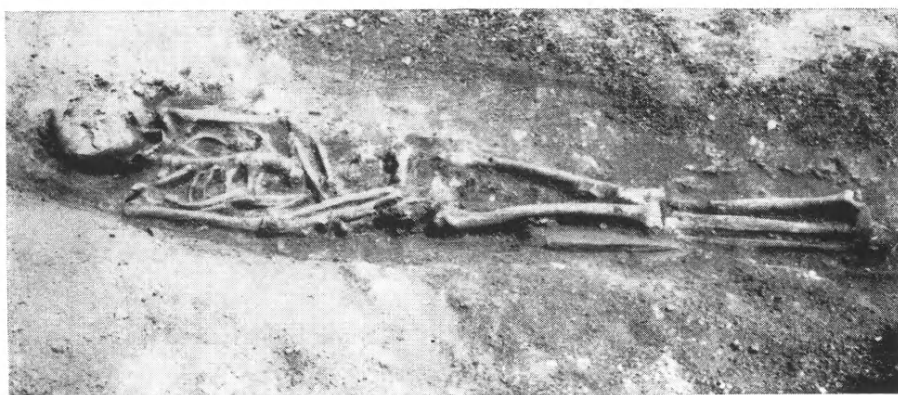
α. Τάφος 5 (άπό Α.).

β. Τάφος 6 (άπό Α.).

α. Τάφος 7 (ἀπὸ ΝΔ.).

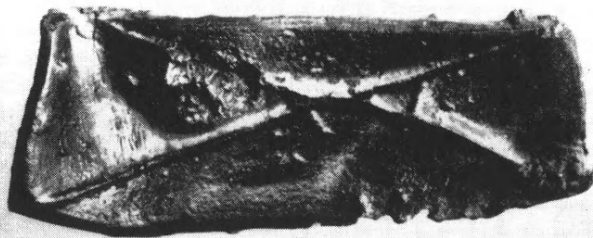
β. Σκελετός τοῦ νεκροῦ τοῦ τάφου 7.

α. Ποτήριον πήλινον.

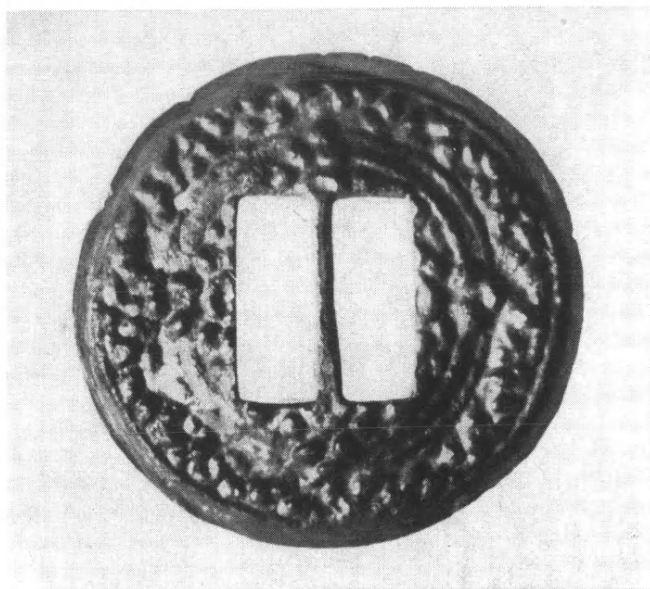

1

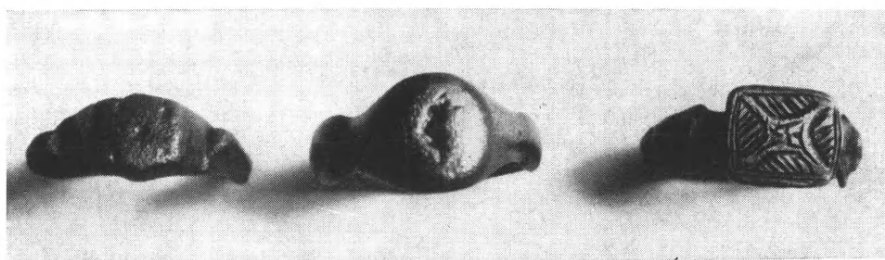

2

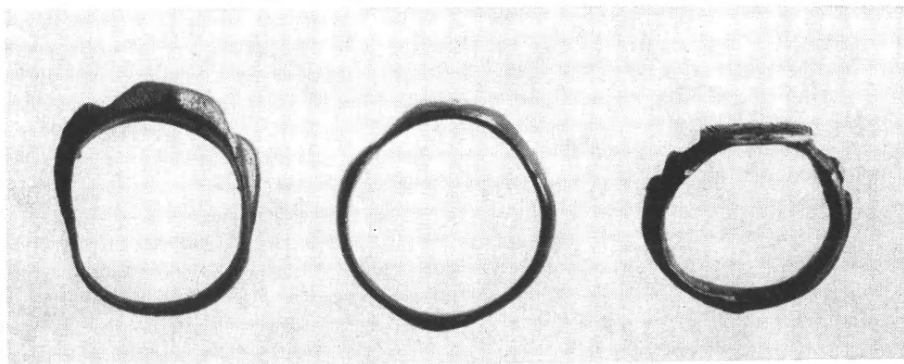
β. Μολύβδινα ελάσματα.

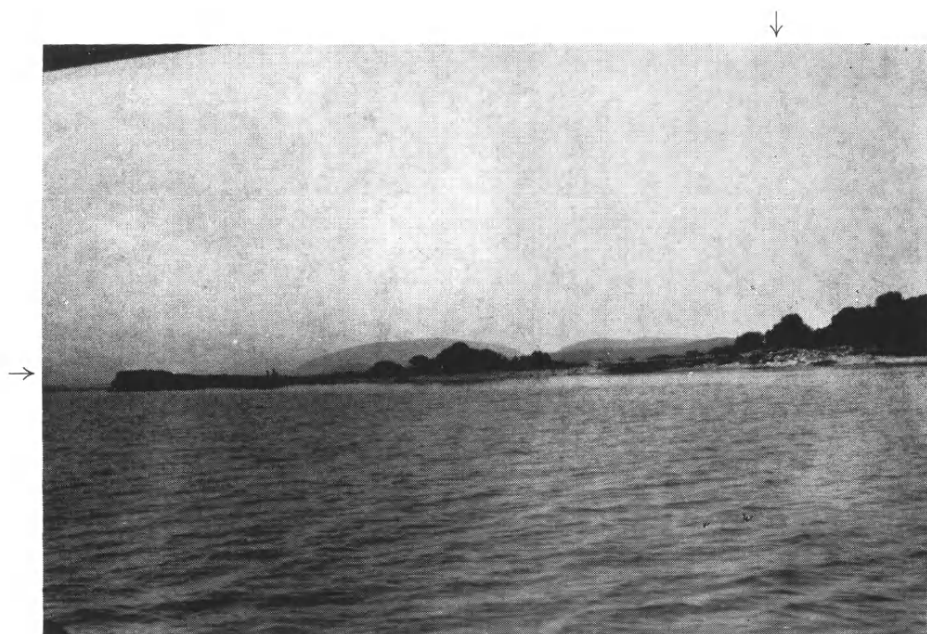
α. Πορποειδές κόσμημα πολεμικής έξαρτήσεως.

β. Δακτύλιοι. Ὀρθία ὄψεις (μεγαλύτεροι τοῦ φυσικοῦ).

γ. Δακτύλιοι. Πλαγία ὄψεις (μεγαλύτεροι τοῦ φυσικοῦ).

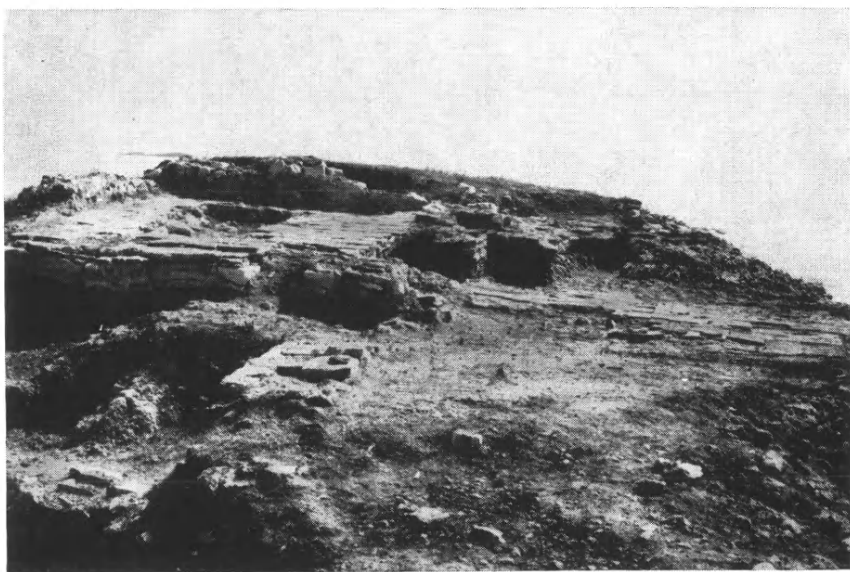
α. "Αποψις τοῦ Κεφάλου ἀπὸ ΒΑ. Διὰ τῶν βελῶν ὑποδεικνύονται αἱ θέσεις τῶν ἀντιστοιχῶν βασιλικῶν.

β. "Αποψις τοῦ ἀνδῆρου τῆς ἀψίδος ἀπὸ ΒΑ.

α. Οικοδομικά λείψανα ἐντὸς τοῦ πρὸς τὰ ΝΑ. κολπίσκου.

β. Ἀριστερὸν ἥμισυ τῆς ἀψίδος μετὰ τοῦ «παστοφορίου» καὶ σωζόμενον τμήμα τοῦ βορείου τοίχου τοῦ κλίτους.

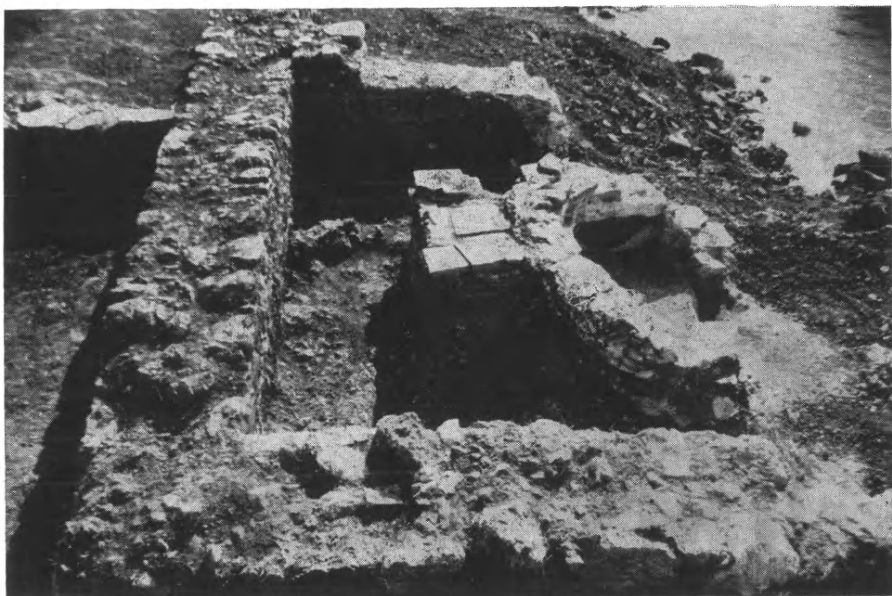
α. ᾽Αποψις τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου ἀπὸ τῆς ἀψίδος.

β. ᾽Αποψις τοῦ χώρου ἀπὸ Δ. δεξιὰ, τὸ βαπτιστήριον.

α. Ὑποψη τῶν δυτικῶν μερῶν ἀπὸ Β.

β. Ἡ κολυμβήθρα καὶ οἱ τοῖχοι (κ) τοῦ βαπτιστηρίου ἀπὸ Δυσμῶν.

α. Ἡ κολουμβήθρα ἀπὸ Δ. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν λείψανα μαρμαρίνης ἐπενδύσεως.

β. Αὐλῆος οἶκος τοῦ βαπτιστηρίου ἀπὸ Α. καὶ τάφος ΙΧ.

α. Λεπτομέρεια τοιχοδομίας ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ὀψέως τοῦ τοίχου τοῦ φωτιστηρίου.

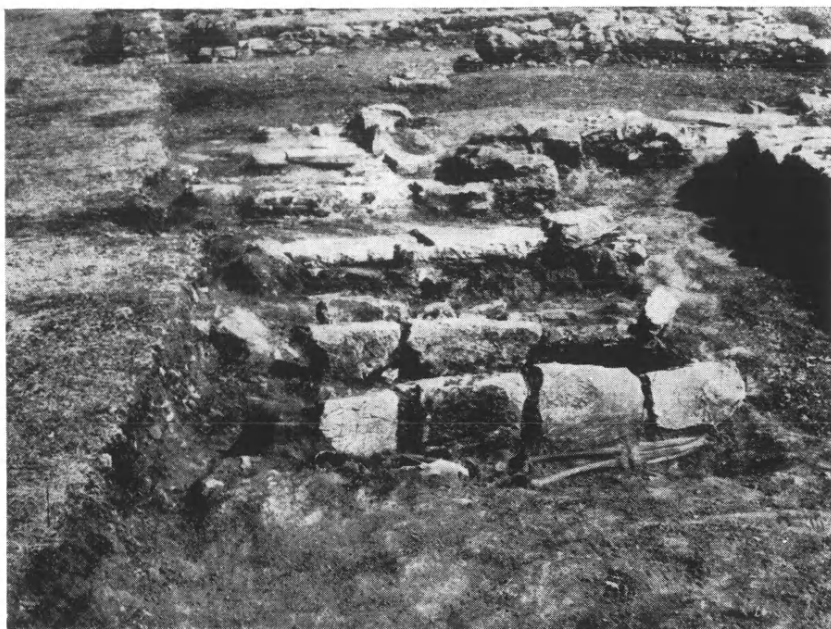
β. Βαπτιστήριον καὶ χώροι Σ, Θ καὶ Ε ἀπὸ Ν.

α. Οί αὐτοὶ χῶροι μετὰ τμήματος τοῦ Ζ ἀπὸ Δυσμῶν.

β. Τάφοι τοῦ διαμερίσματος Θ ἀπὸ Δυσμῶν.

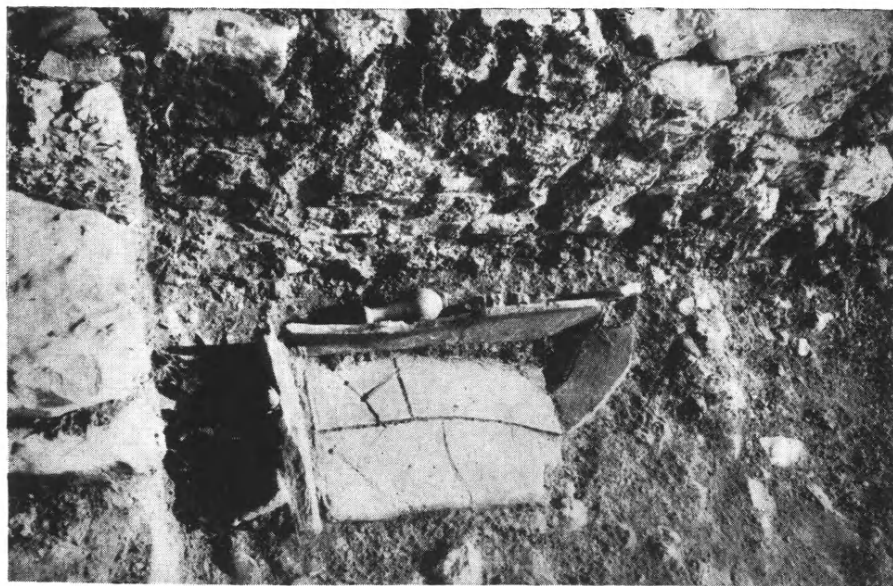
α. Οί αὐτοὶ τάφοι ὁρώμενοι ἀπὸ Νότου.

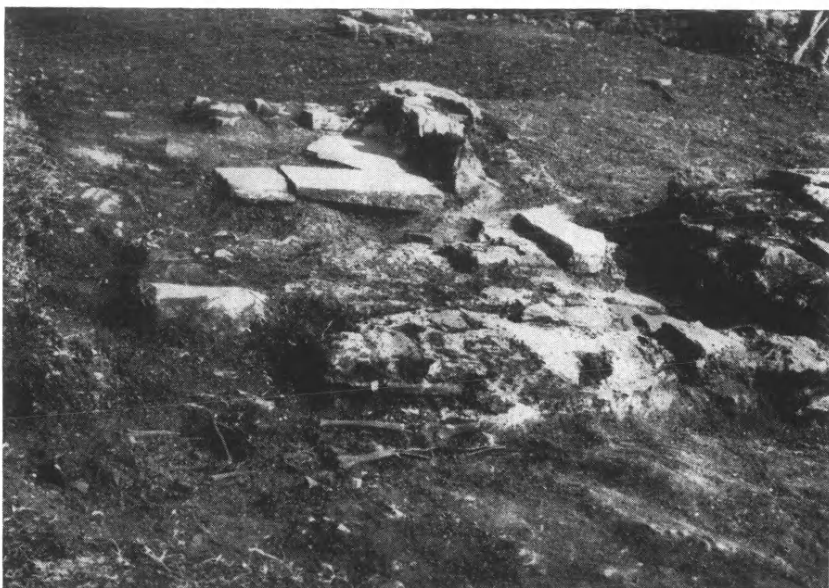
β. Τάφος Ι πρὸ τῆς ἀποκαλύψεώς του.

α. Τάφος IV, ως εُρέθη.

β. Τάφος IX ἐντὸς τοῦ βαπτιστηρίου, μετὰ τοῦ ληχυθίου.

α. Σωζόμενα λείψανα ἐν τῷ χώρῳ Κ.

β. Λείψανα τοίχου ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ τοῦ Κεφάλου.

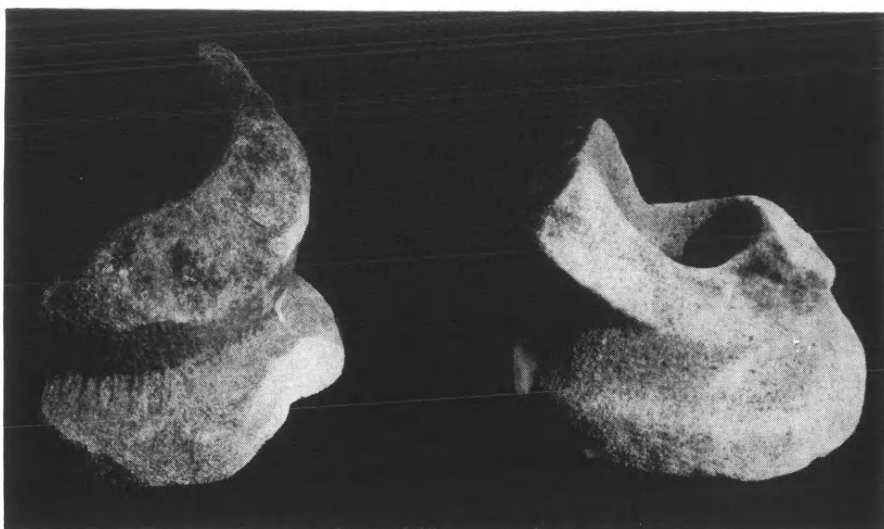
α. Λείψανα τοίχου ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ τοῦ Κεφάλου.

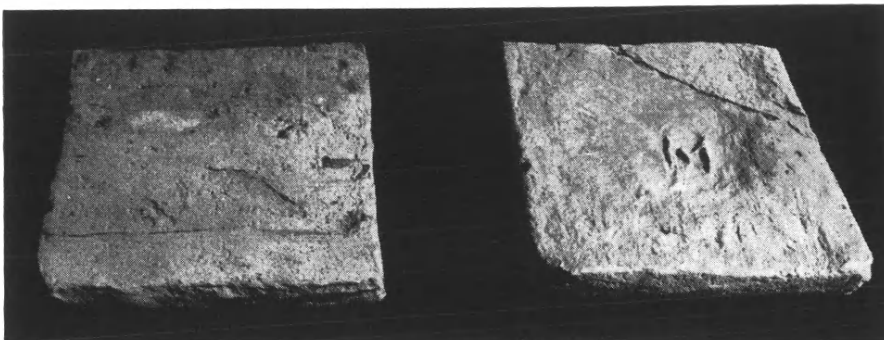
β. Μαρμάρινος κιονίσκος,
πιθανῶς ἐκ τῶν στηριγμάτων
τῆς ἁγ. τραπέζης.

γ. Πώρινον λεκανίδιον.

α. Θραύσματα πυθμένος μαρμαρίνης λεκάνης.

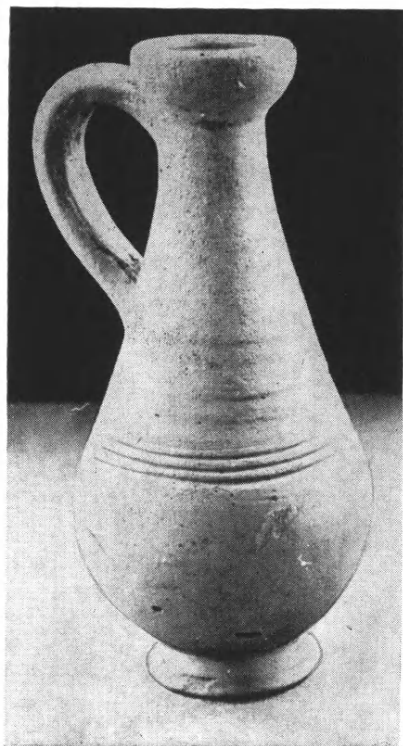
β. Πήλιναι πλίνθοι· ὁ δεξιὰ μετ' ἐκτύπου σφραγίσματος Μ.

γ. Στρωτήρ καὶ καλυπτῆρες κέραμοι.

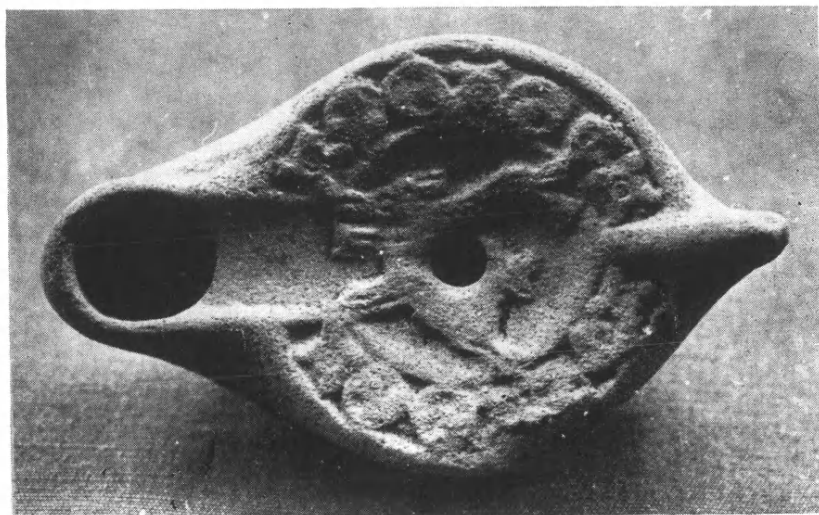
α. Τεμάχια ἐκ χονδροῦ ἀγγείου (πίθου).

β. Ληκύθιον ἐκ τοῦ τάφου ΙΧ.

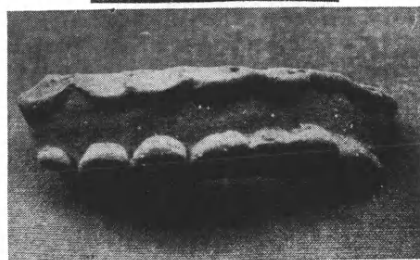
γ. Τεμάχιον ρωμαϊκοῦ λύχνου
μετὰ παραστάσεως Ἑρμοῦ.

α. Παλαιοχριστιανικός λύχνος ἐκ Β. Ἀφρικῆς.

β. Παλαιοχριστιανικός λύχνος
καρδιάσχημος.

γ - δ. Λαβή ἀγγείου καὶ πῆλινος
σφόνδυλος.

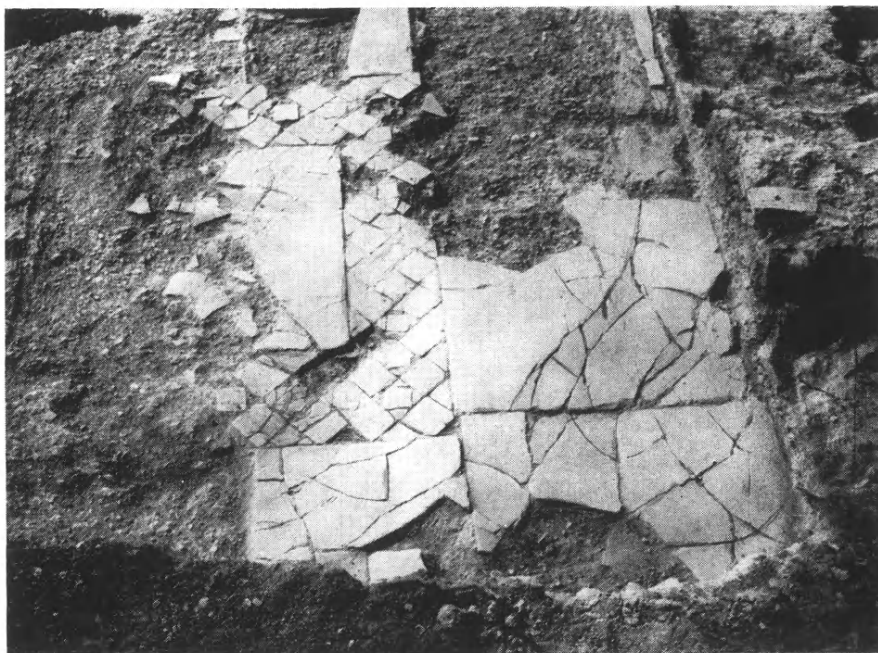
α. Νομίσματα εποχής Ἡρακλείου καὶ σταθμίον δώδεκα νομισμάτων (προσθία ὄψεις).

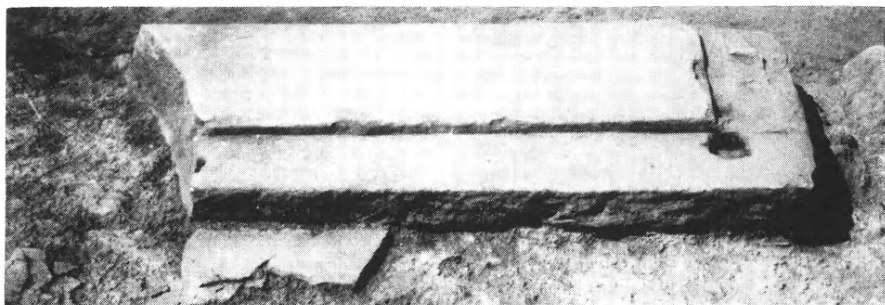
β. Τὰ αὐτὰ ὡς ἄνω (ὀπισθία ὄψεις).

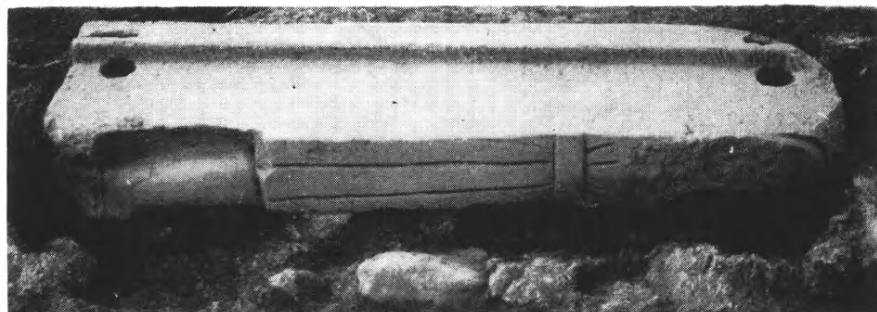
α. Βασιλική τοῦ Κρανείου. ᾽Αποψὶς τοῦ νάρθηκος (εἰς τὸ βάθος) καὶ τῶν βορείως τούτου (ἔμπρὸς) προσκτισμάτων (ἀπὸ ΒΑ.).

β. Λείψανα τοῦ μαρμαροστρώτου δαπέδου τοῦ βορείου κλίτους.

α. Κατώφλιον τῆς ἀριστερᾶς εἰσόδου — ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου — τοῦ νάρθηκος (ἀπὸ Α.).

β. Κατώφλιον τῆς βορείας θύρας τοῦ νάρθηκος (ἀπὸ Β.).

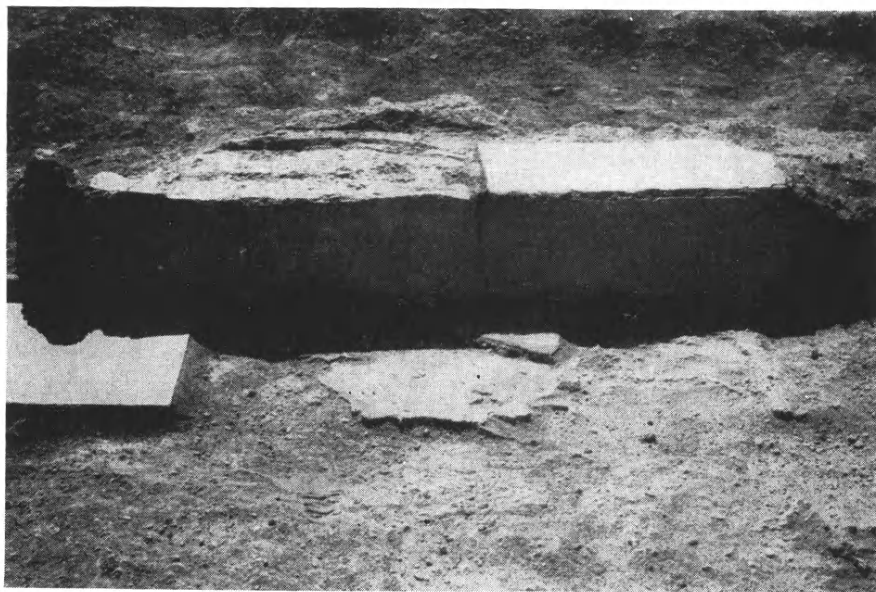
γ. Προσκτίσματα πρὸς Β. τοῦ βορείου κλίτους τῆς βασιλικῆς (ἀπὸ Β.).

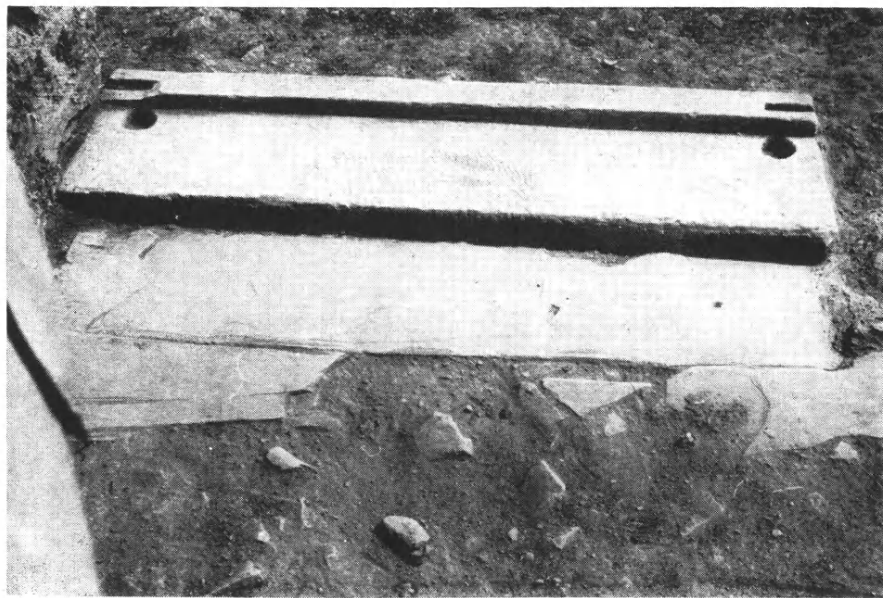
α. ᾽Αποψις τοῦ φωτιστηρίου (ἀπὸ Α.).

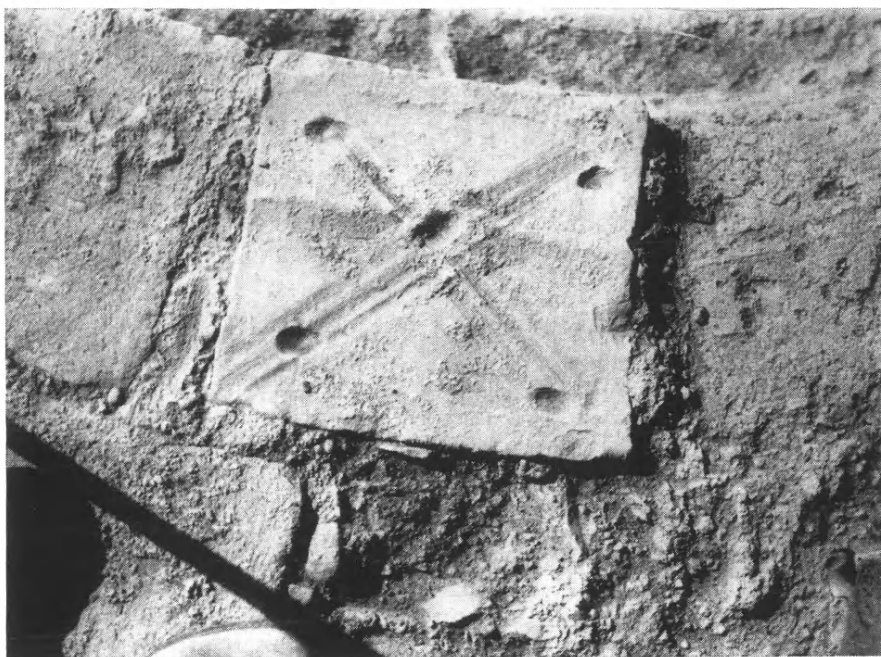
β. ᾽Αποψις τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τοῦ φωτιστηρίου (ἀπὸ Δ.).

α. Θύρα μεταξύ τοῦ προθαλάμου (Α) καὶ τοῦ φωτιστηρίου (Β) (ἀπὸ Β.).

β. Κατώφλιον θύρας ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ νοτίου κλίτους τοῦ φωτιστηρίου (ἀπὸ Δ.).

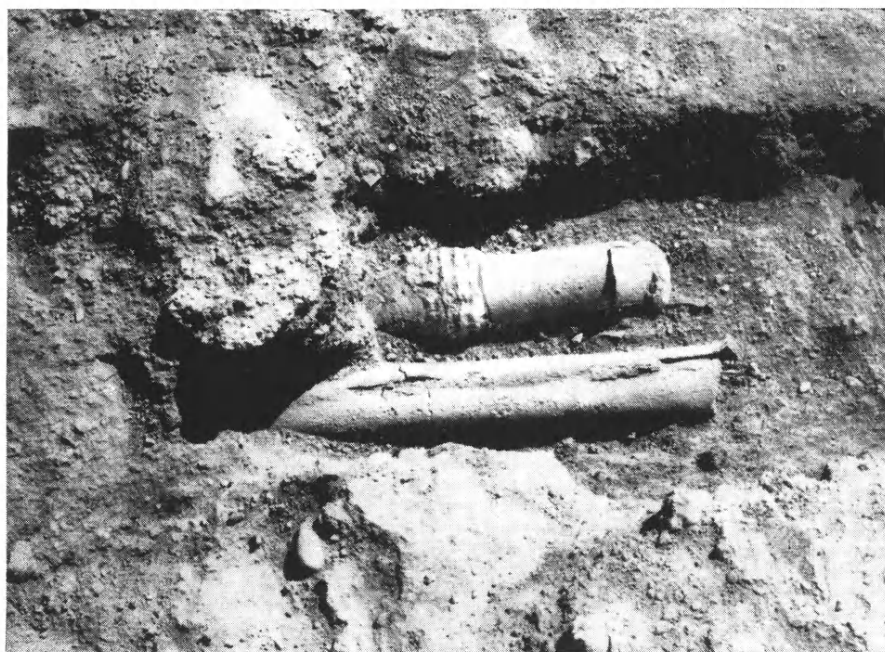
α. Τοιχοδομία τῆς ἀψίδος τοῦ φωτιστηρίου. Λεπτομέρεια (ἐκ τῶν ἄνω).

β. Κολυμβήθρα. Λεπτομέρεια (ἀπὸ ΒΔ.).

α. Σωλῆνες ἐρχόμενοι ἐκ τῆς κολυμβήθρας (ἀπὸ Ν.).

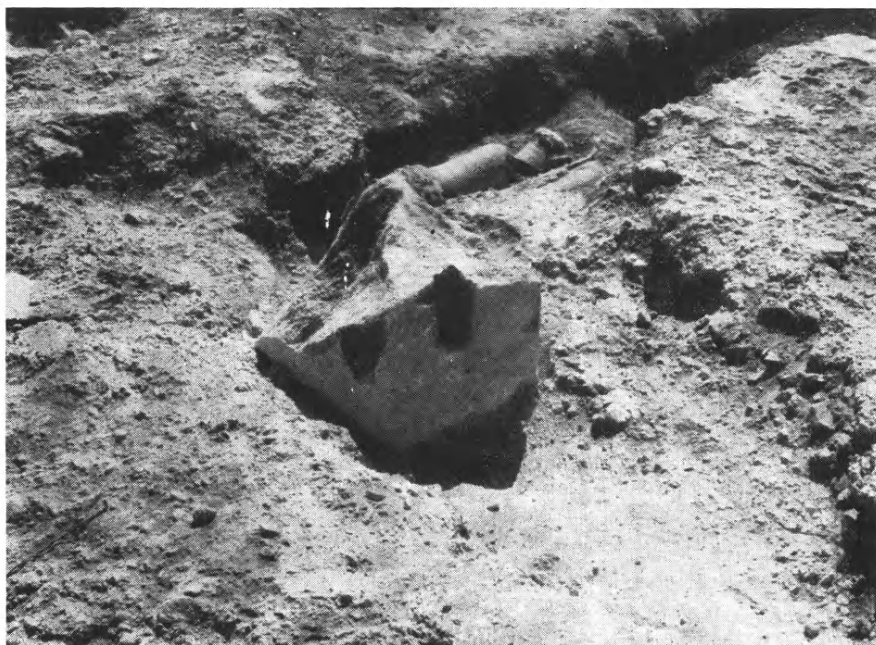
β. Σωλῆνες. Λεπτομέρεια τῆς εἰκόνης α (ἀπὸ Δ.).

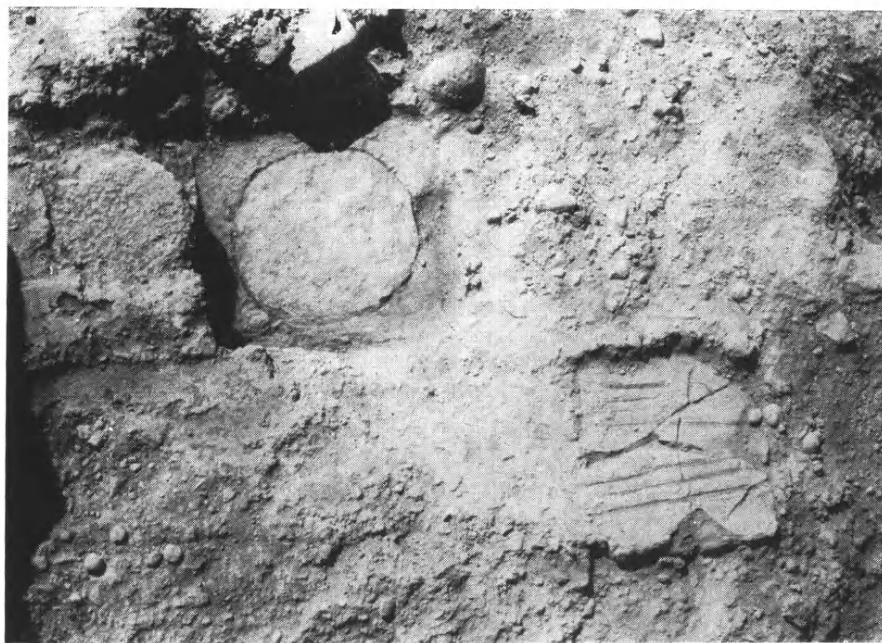
α. Κολυμβήθρα. Πρόσθετος λεκάνη (ἀπὸ Β.).

β. Λείψανα μαρμαρίνων πεσσίσεων μεταξύ τῶν νοτίων κτιστῶν πεσσῶν· εἰς τὸ νότιον κλίτος γωνιώδες σκάμμα (ἀπὸ Β.).

α. Κατὰ χώραν τμήμα πεσσίσκου (ἀπὸ ΒΔ.).

β. Κυκλική ἀπότμησις σφαιροειδοῦς ἀπολήξεως πεσσίσκου (ἀπὸ Β.).

α. Ἀποτυπώματα πεσσίσκων ἐπὶ τοῦ δαπέδου μεταξὺ τῶν δυτικῶν χτιστῶν πεσσῶν (ἀπὸ Β.).

β. Ἐγκοπή ἐπὶ τῆς βορείας παραστάδος τοῦ ΝΑ. πεσσοῦ (ἀπὸ Β.).

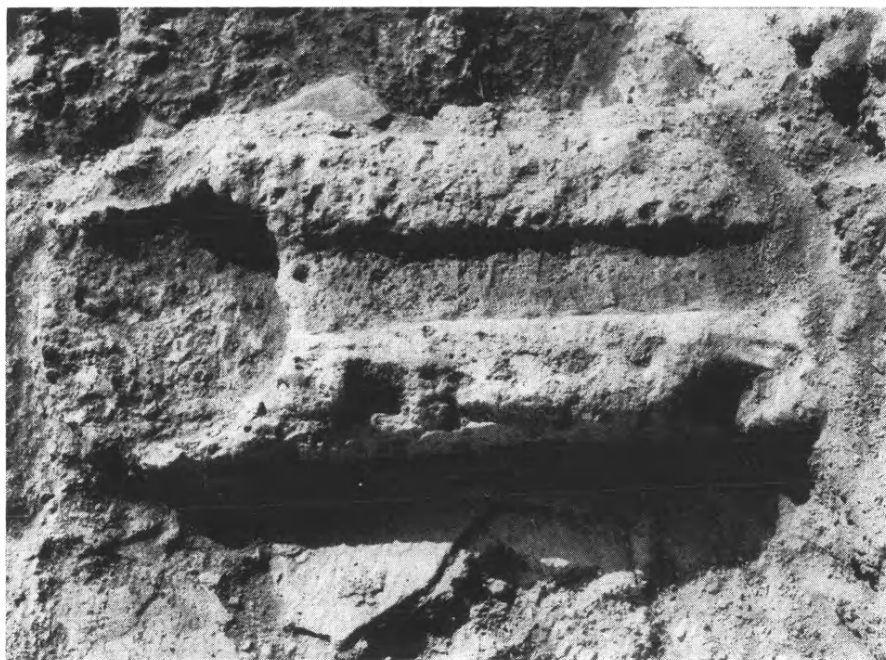
α. Ἐγχοπή ἐπὶ τῆς βορείας παραστάδος τοῦ ΝΔ. πεσσοῦ (ἀπὸ Β.).

β. Ἀποψὺς τοῦ χώρου τῆς ἀψίδος τοῦ φωτιστηρίου (ἀπὸ ΒΔ.).

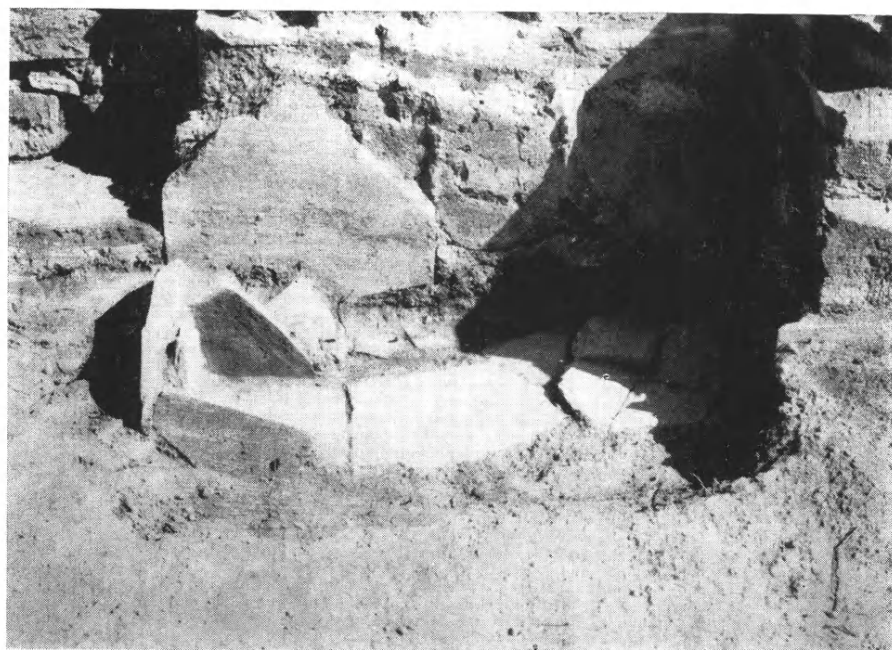
α. Ὁ νότιος βατὴρ τοῦ φράγματος τῆς ἀψίδος τοῦ φωτιστηρίου (ἀπὸ Β.).

β. Ὁ βόρειος βατὴρ τοῦ φράγματος τῆς ἀψίδος τοῦ φωτιστηρίου (ἀπὸ Α.).

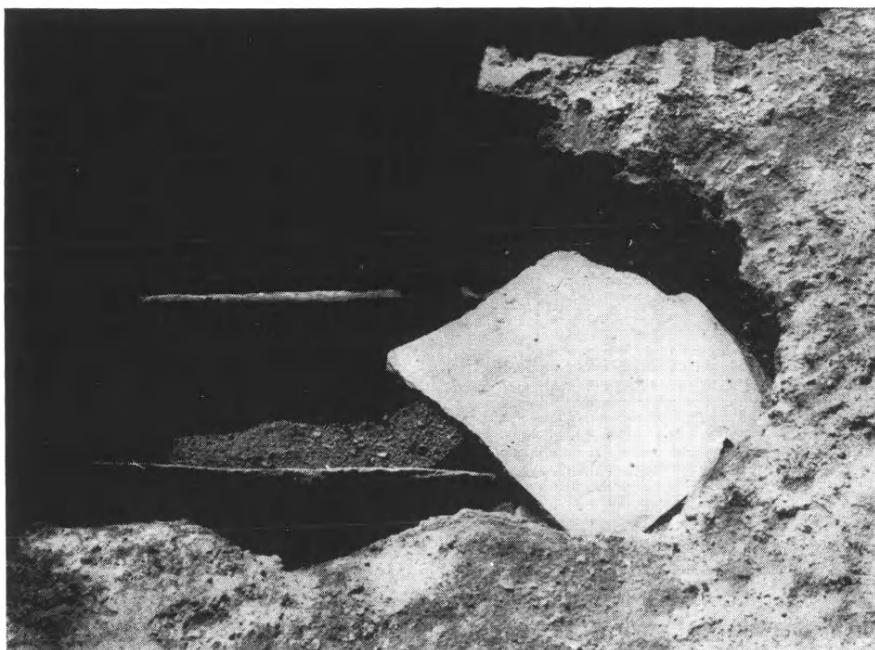
α. Διερευνητική τομή νοτίως τοῦ νάρθηκος (ἀπὸ Β.).

β. Κιβωτιόσχημος κατασκευή ἐντὸς τοῦ φωτιστηρίου (ἀπὸ Ν.).

α. Τάφος ἔξω τοῦ νάρθηκος (ἀπὸ Δ.).

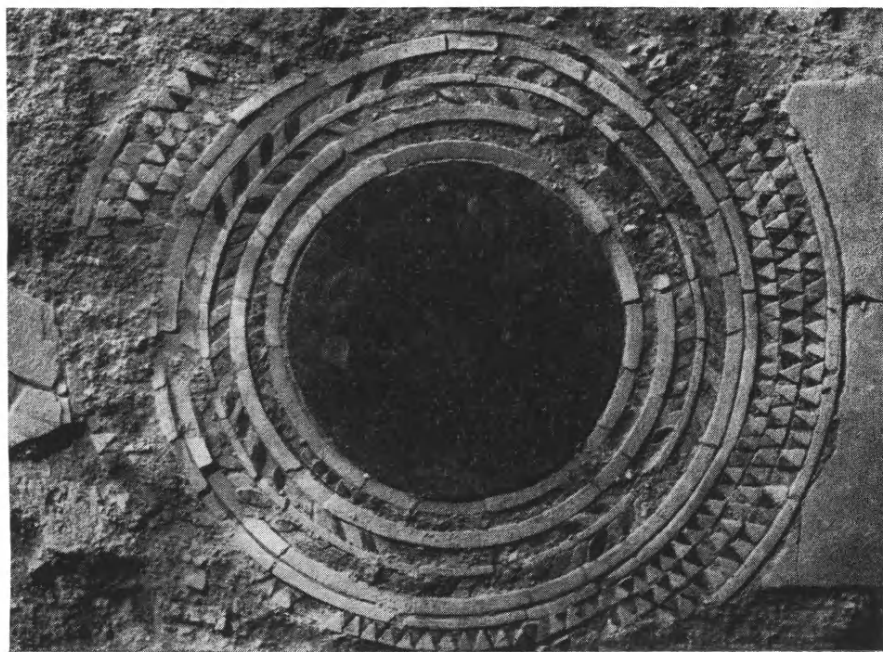
β. Τάφος ἐντὸς τοῦ φωτιστηρίου (ἀπὸ Β.).

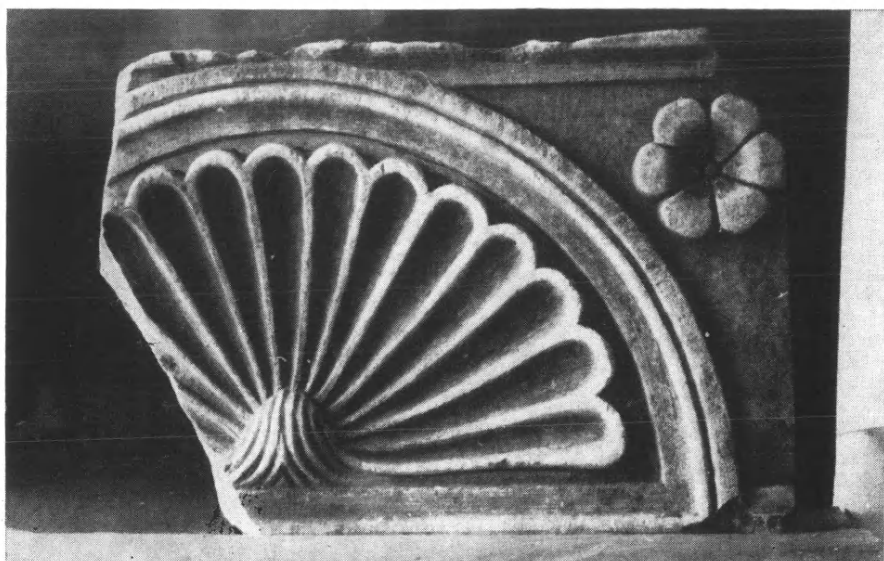
α. Κεφαλή Διονύσου.

β. Κορμός ανδριάντος (πρβ. πίν. 145β).

γ. Μαρμαροθέτημα (ἀπὸ Ν.).

α. Πλάξ γλυπτικής επενδύσεως.

β. Ἐπίστεψις θωρακίου.

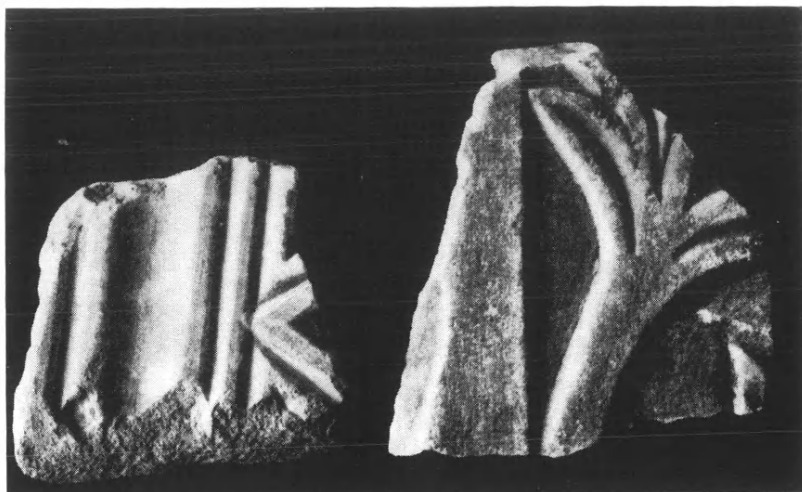
γ. Ἀπότμημα ἐπιθήματος.

α. Ἐπίκρανον παραστάδος.

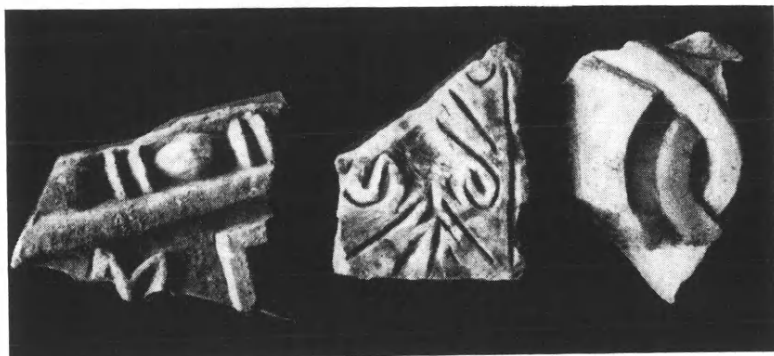

β. Ἀπότμημα πεσσίσκου.

1

2

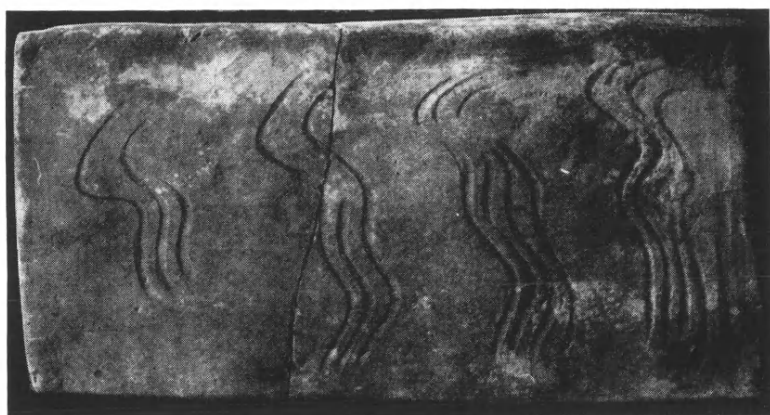

1

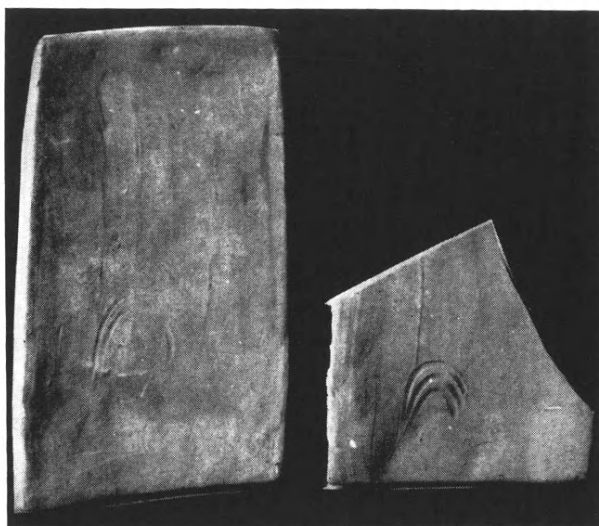
2

3

α-β. Ἀποτμήματα θωρακίου καὶ γλυπτικῆς ἐπενδύσεως τοίχου.

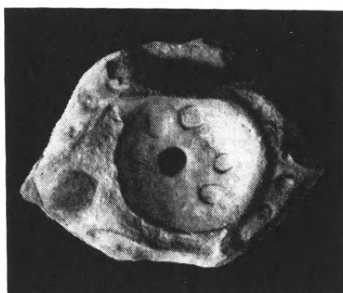
γ. Πηλίνη πλάξ.

α. Κεραμίδες στρωτήρες.

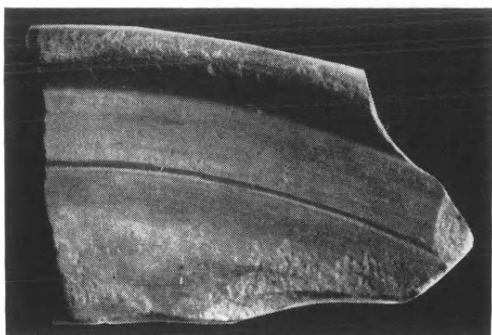
β. Πήλινος λύχνος (L-70-41).

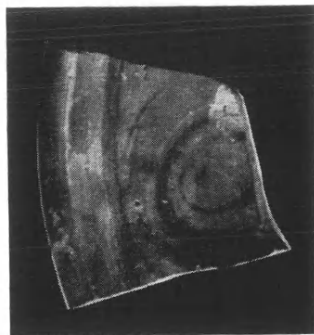
γ. Πήλινος λύχνος (L-70-40).

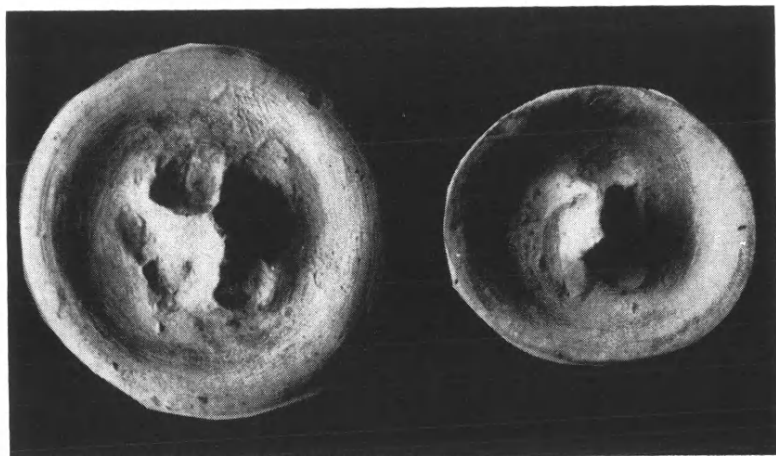
δ. Τεμάχια πήλινου ἀμφορέως.

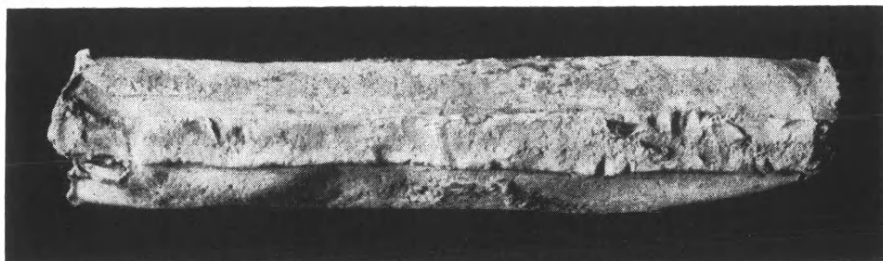
α. Τεμάχιον λοπάδος.

β. Τεμάχιον πινακίου.

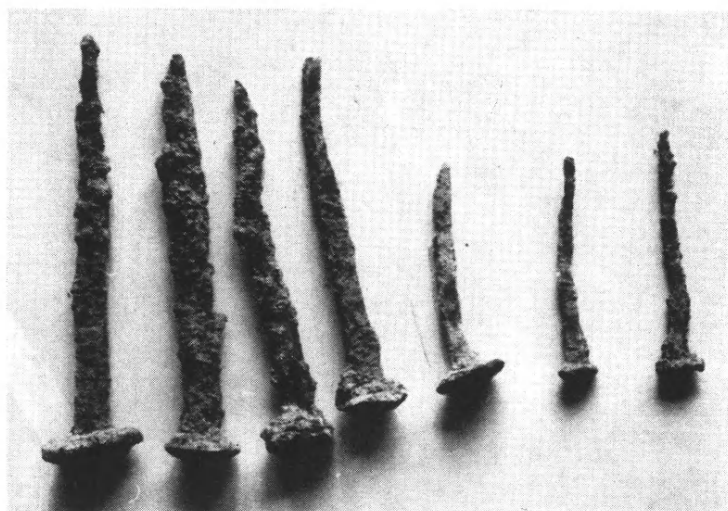
γ. Πώματα ἀμφορέων.

δ. Τεμάχιον μολυβδίνου σωλήνος.

α. Τεμάχια ύαλοπινάκων.

β. Σιδηροῖ ἥλοι.

α. «Διάδρομος Τσουντα», α-α-Κ. Ἄκρον τοῦ κατώφλιου, Κ. Ἑλληνιστικὸς τοῖχος, Ε.

β. Κατώφλιον «διαδρόμου Τσουντα» καὶ α πλευρικὸς ἀνατολικὸς τοῖχος.

α. Κλίμαξ δρομίσκου τομέως Α.

β. Σιταποθήκη τομέως Α.

α. Τομεύς Β. Ι, τμήμα ανασκαφέν τὸ 1968. ΙΙ, τμήμα ανασκαφέν τὸ 1970
(Φωτογραφία Χαρισιάδης).

β. Τομεύς Β. Έλληνιστικά κατάλοιπα ἐπὶ μυκηναϊκῶν δαπέδων καὶ λειψάνων. δ, στῆμιον δεξαμενῆς. λ, πῆλινος λουτήρ. κ, τετράπλευρον κτίσμα. ο, ἀποχετευτικὸς ἀγωγός.

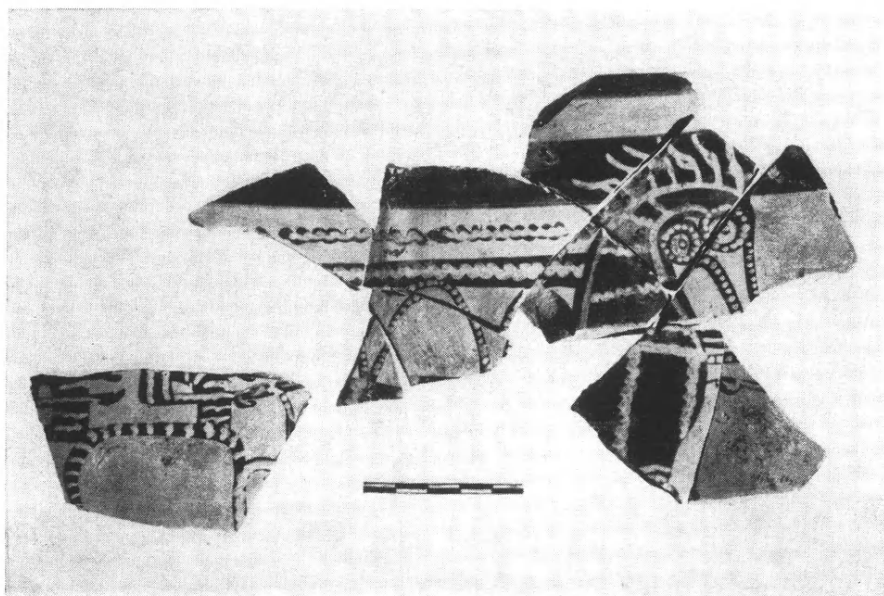
α. Τομεὺς Β. Ἐπ'ἀλλήλα θεμέλια τοίχων, τμήματα δαπέδων ΥἚ ΙΙΙΓ περιόδου καὶ ὁ χώρος τῶν τοιχογραφιῶν π, α, γ (Φωτογραφία Χαρισιάδη).

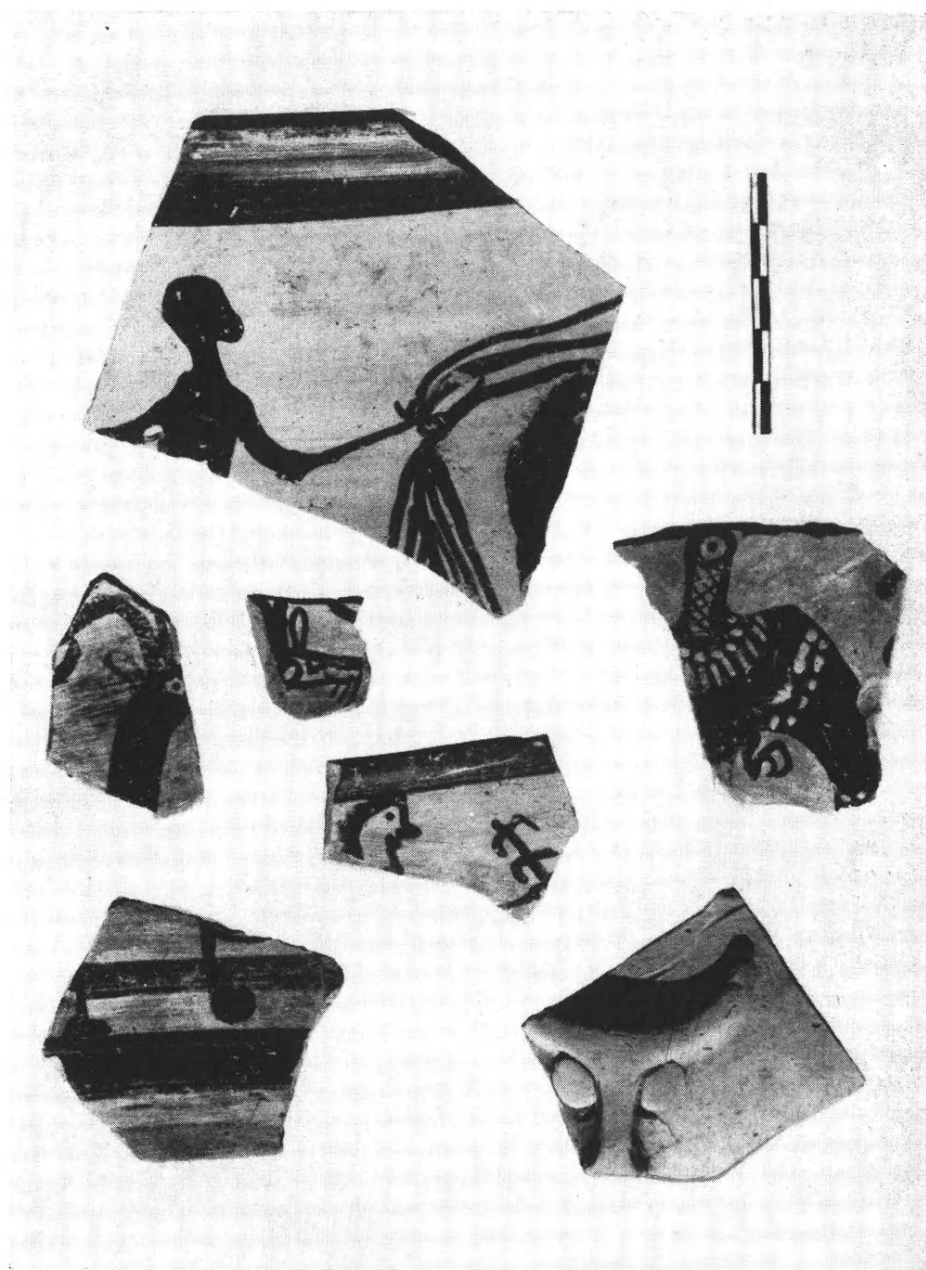
β. Τομεὺς Β. Ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ «κτηρίου τῶν τοιχογραφιῶν».

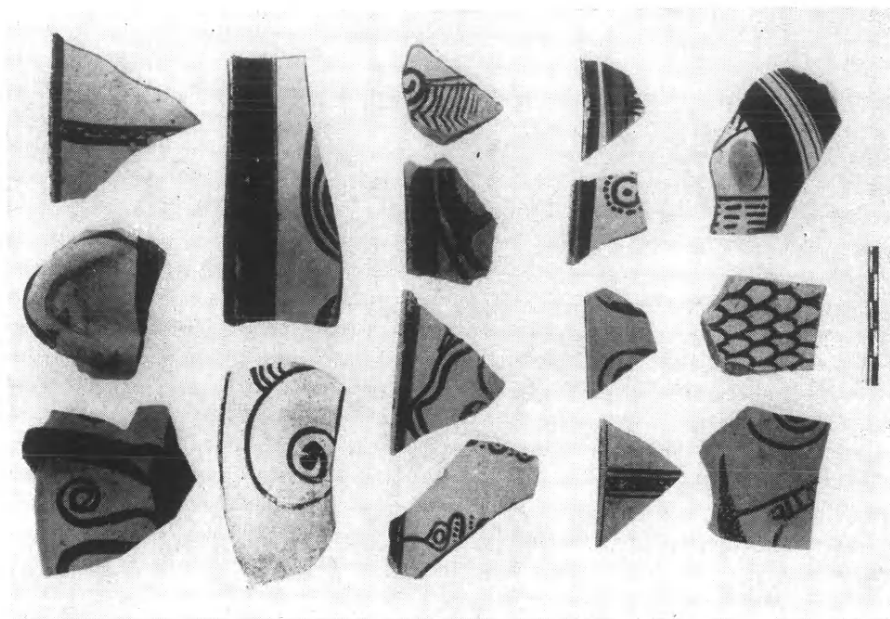
α. Τομείς Β. ΥΕ ΠΙΓ ὕστρακα ἐκ τῆς τελευταίας οἰκοδομικῆς φάσεως.

β. Τομείς Β. Τμήματα κρατῆρος ἄρμάτων καὶ ἄρματηλατῶν.

Τομείς Β. ΥΕ ΠΠΓ ὅστρακα φέροντα εἰκονιστικὰς παραστάσεις.

β. Ώστρακα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ἀμέσως κάτωθεν τοῦ χώρου τῆς «Μυκηναίας».

α. Τομεὺς Β. Τυῖμα τοιχογραφίας ὡς ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν ἐπίχωσην: Ώστωσγῆμος ἀστὶς ὕψους 0.72 μ. (Φωτογραφία Χαρισιάδη).

Τοιχογραφία ἐκ Μυκηνῶν
(Δωρεὴν ἐκτύπωσε τῆς ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.).

Τομέας Β. Τμήμα τοιχογραφίας φέρον παράστασιν γυναίκας μορφής.

α. Έναρξ της ανασκαφής κατά τὸν σηρὸν τοῦ ναοῦ.

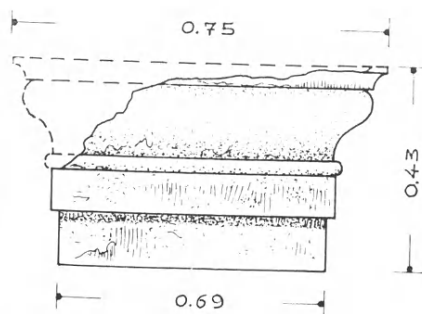
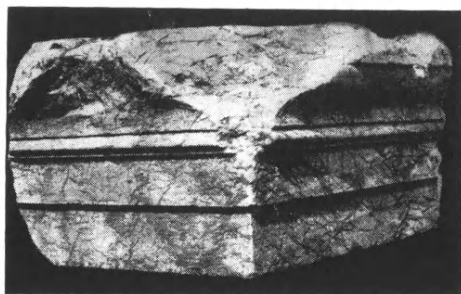
β. Ἀποψὶς τοῦ ἀποκαλυφθέντος δαπέδου τοῦ προνάου, στηριζομένου ἐπὶ πωρίνου θεμελίου. Εἰς τὸ μέσον τοῦ πρώτου ἐπιπέδου διακρίνονται τὰ πώρινα θεμέλια τῆς ἀναβάθρας. Εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν βάρθρα ἀναθημάτων, εἰς δὲ τὸ δεξιὸν ἡ ἡμικυκλικὴ ἐξέδρα ἀνεστηλωμένη.

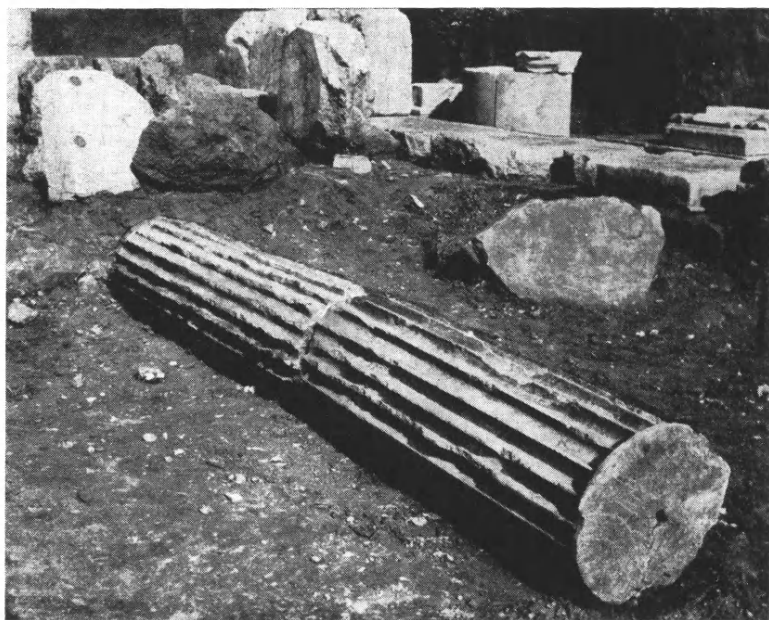
α. Ἀποψις τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἀνατολικοῦ ἡμίσεος τοῦ ναοῦ.

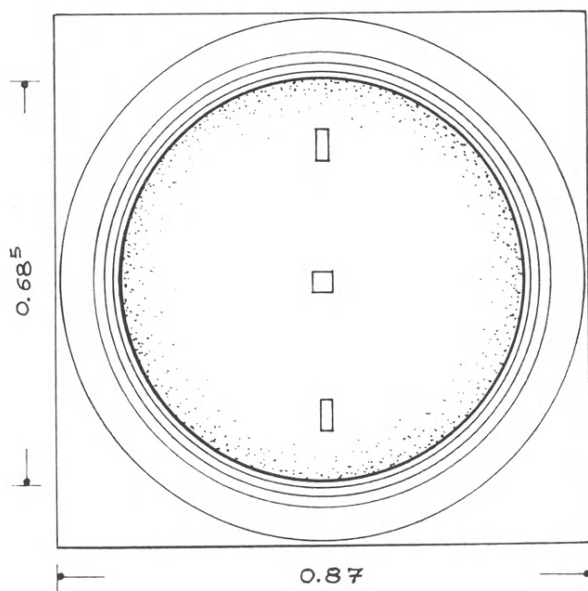
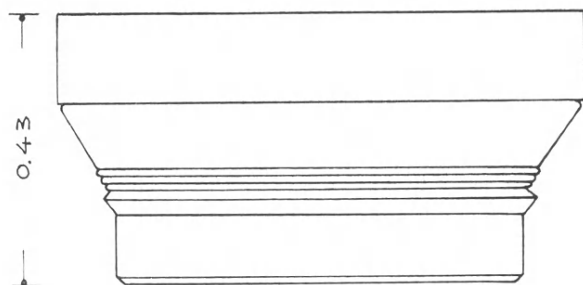
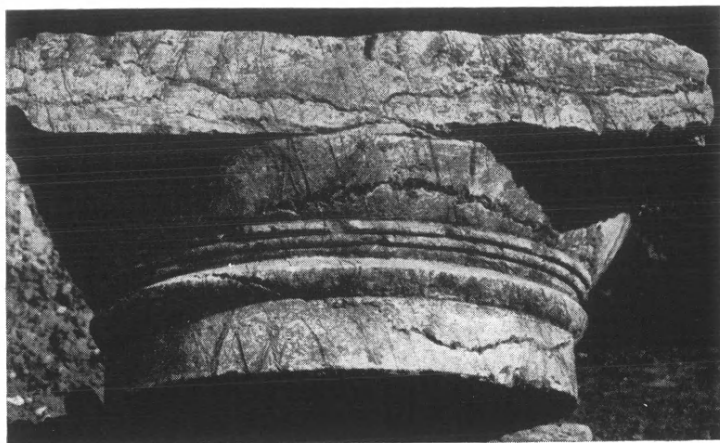
β. Ἀποψις τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἀνατολικοῦ ἡμίσεος τοῦ ναοῦ.

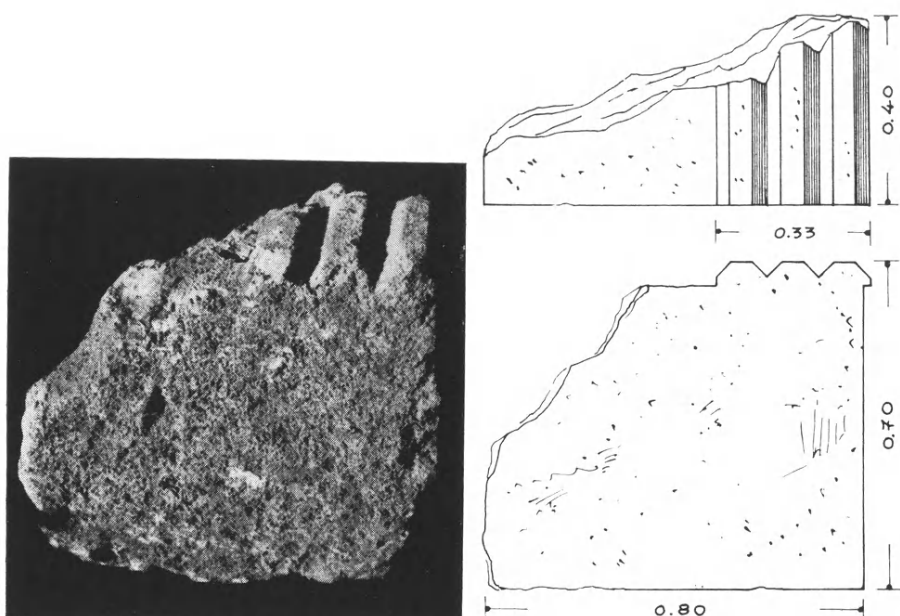
α. Λίθινον ἐπίκρανον τῆς παραστάδος. Φωτογραφία καὶ σχέδιον.

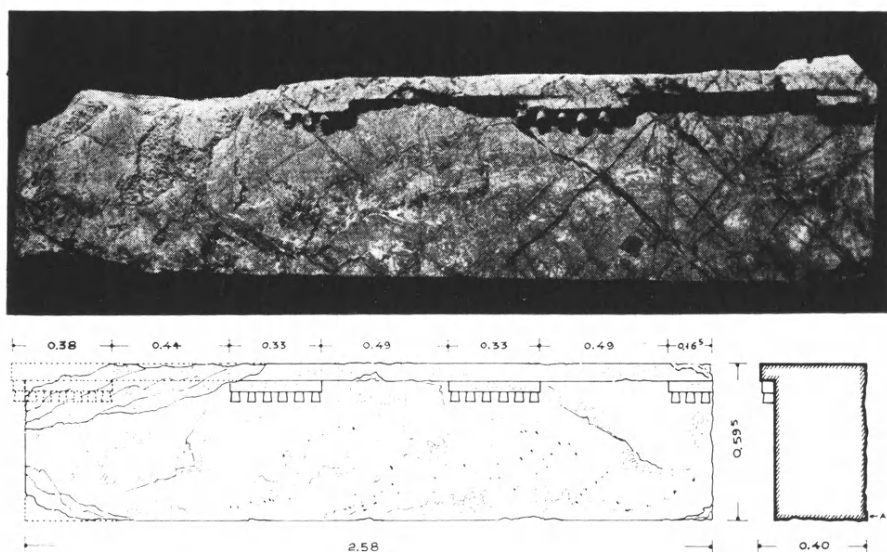
β. Κορμὸς λιθίνου ἰωνικοῦ κίονος εὐρεθέντος ἐντὸς τοῦ σπηλαίου.

Λίθινον δωρικὸν κιονόκρανον εὑρεθὲν ἐν τῷ προνάῳ. Φωτογραφία καὶ σχέδιον.

α. Παρίνη τρίγυφος τοῦ ναοῦ. Φωτογραφία καὶ σχέδιον.

β. Τὸ μέγα γωνιαῖον ἐπιστύλιον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ.
Φωτογραφία καὶ σχέδιον προσόψεως καὶ τομῆς.

α. Βάσις ήμικυκλικής εξέδρας παρά την ΒΑ. γωνίαν τοῦ ναοῦ.

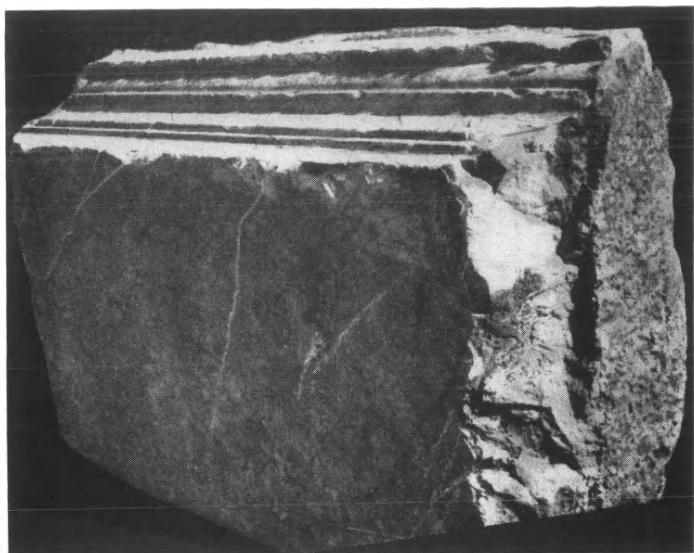
β. Ἡ αὐτή ὡς ἄνω ήμικυκλική εξέδρα ἀπὸ Ν.

α. Ἐντελῶς ἐμπρός: Ἡ πείμορφος ἐξέδρα μετὰ τὸν πλήρη ἐφετινὸν καθαρισμὸν της.

β. Ἀποψις τῶν ἐδαφῶν κατασκευῆς τοῦ βωμοῦ ἀπὸ Νότου.

α. Ἐν τῶν τεμαχίων τῆς κυματιοφόρου στέψεως τοῦ βωμοῦ.

β. Ἀποψις τῶν ἐδαφῶν κατασκευῆς τοῦ βωμοῦ ἀπὸ ΝΔ.

Δεξιά: Ὁ ἀποκαλυφθεὶς στυλοβάτης τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς καὶ ἡ πρὸ αὐτοῦ συνεχὴς αὐλάξ.

α. 'Ο ἀποκαλυφθεὶς στυλοβάτης τῆς δυτικῆς ἐκ τῶν περιβαλλουσῶν τὸν ναὸν στοῶν, μετὰ τῆς σχετικῆς αὐλάκος.

β. 'Ο κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν καμπτόμενος στυλοβάτης τῶν ἐσωτερικῶν στοῶν.

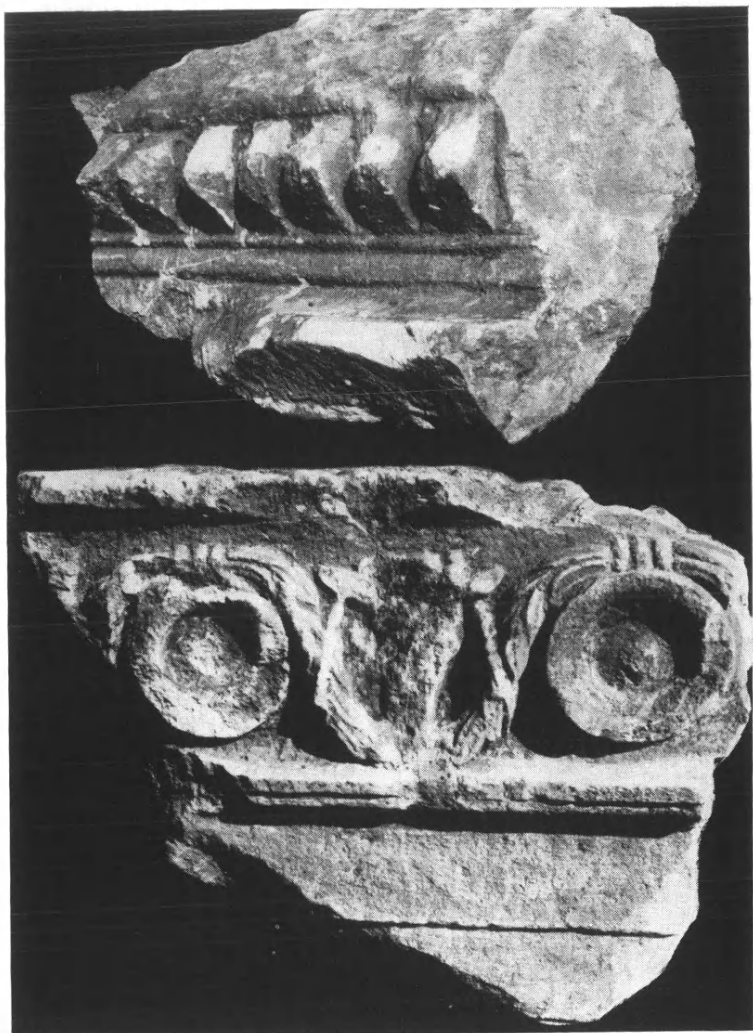
α. Κιονόκρανον μετὰ πτερωτῆς Νίκης ἐκ τῶν περιβαλλουσῶν τὸν ναὸν στοῶν.

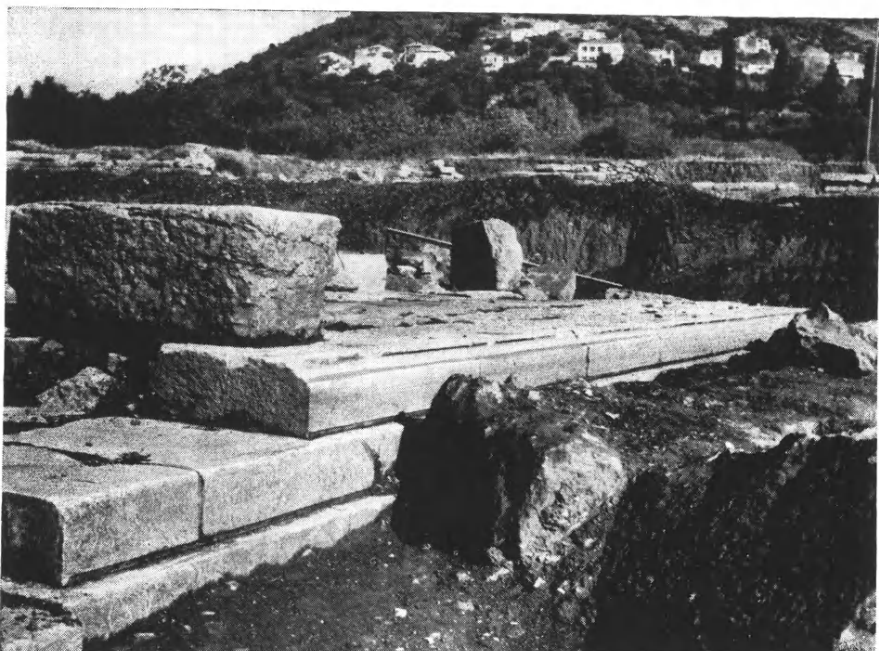
β. Κιονόκρανον μετὰ παράστασιν ἐρωτιδέως.

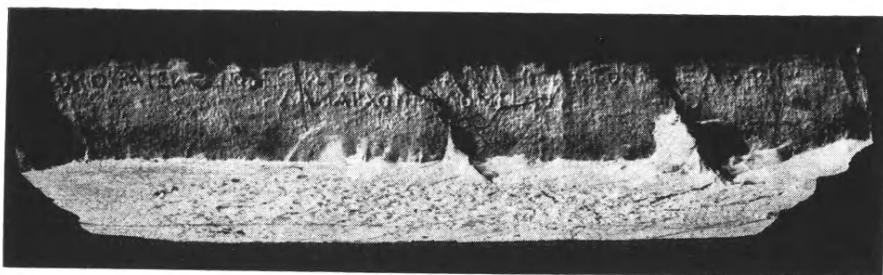
γ. Λίθινος θριγκὸς μετ' ἀναγλύφου ζυφόρου ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν στοῶν.

Πώρινον κορινθιακὸν ἐπιστύλιον καὶ γεῦσον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν
στοῶν τῆς αὐλῆς.

α. Πώρινα τεμάχια τοῦ θριγκοῦ τῆς ἀνατολικῆς κιονοστοιχίας καταπεσόντα πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ βωμοῦ. Εἰς τὸ βάθος ἡ ἀπότομος Ἰθώμη.

β. Ἐπιγραφή γ'.

γ. Ἐπιγραφή δ'.

α. Δυτική όψις τοῦ ΒΑ. ἡμίσεος τοῦ προνοῦς τοῦ κοίλου.

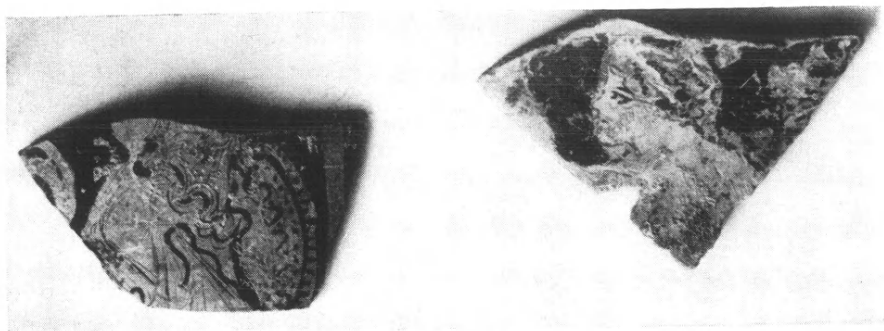
β. Τοῖχος ἐξ ὠμοπλίνθων.

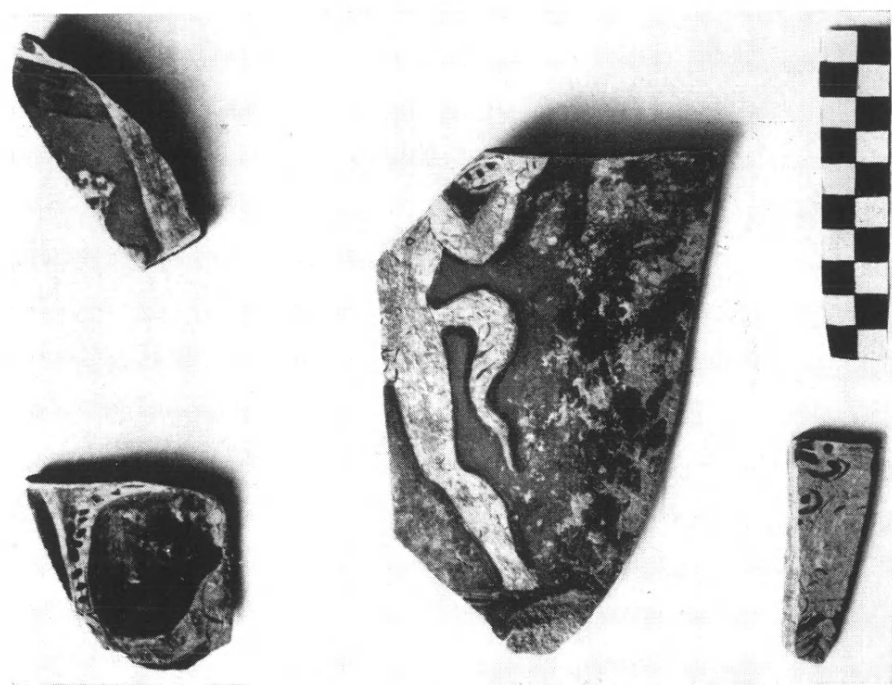
α. Νοτία ὄψις ἀποκαλυφθέντος τμήματος
λιθίνου ἀγωγοῦ.

β. Νοτία ὄψις τοῦ κοίλου καὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου. Ἀπομάκρυνσις χωμάτων παλαιῶν
ἀνασκαφῶν βορείως τοῦ θεάτρου.

α. Ἐρυθρόμορφα ὅστρακα.

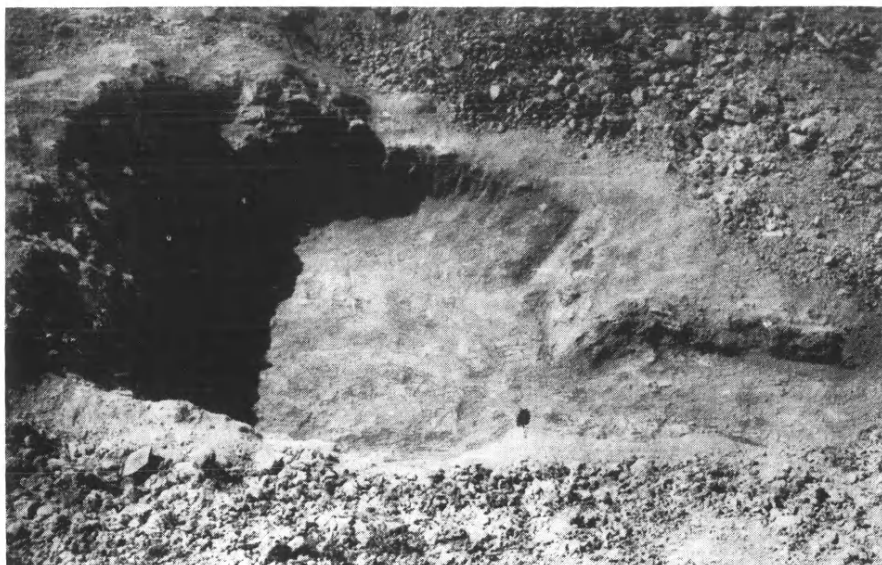
β. Ἐρυθρόμορφα ὅστρακα.

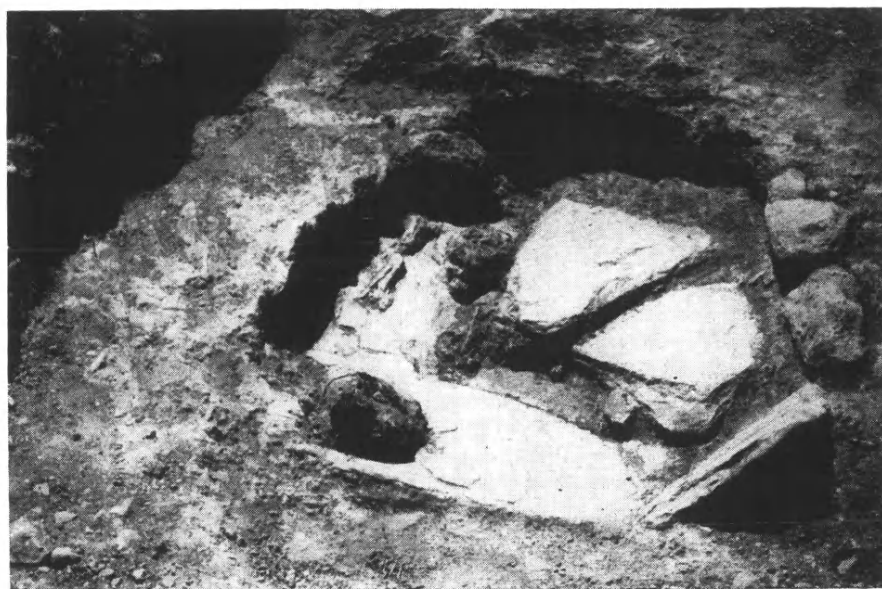
α. Τάφος Ι.

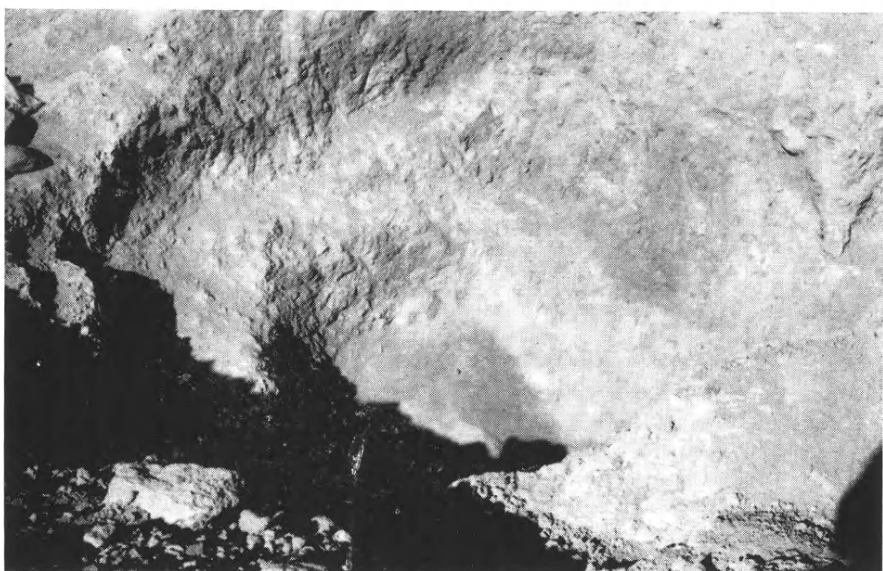
β. Τάφος ΙΙ.

α. Τάφος III.

β. Τάφος V.

α. Τάφος VI.

β. Τάφος X.

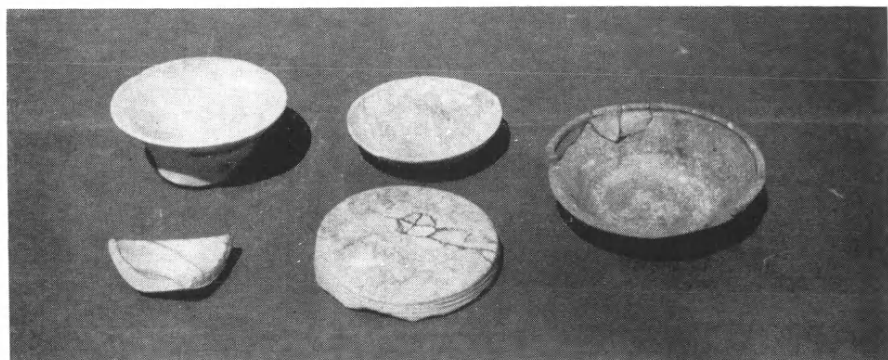
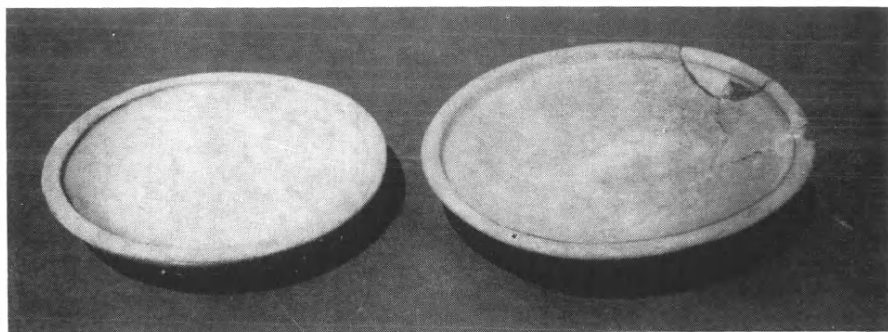
Τὸ ἐν τῷ τάφῳ V ὄστᾱ.

α. «Κῆρυξ» ἐν τῷ τάφῳ Χ.

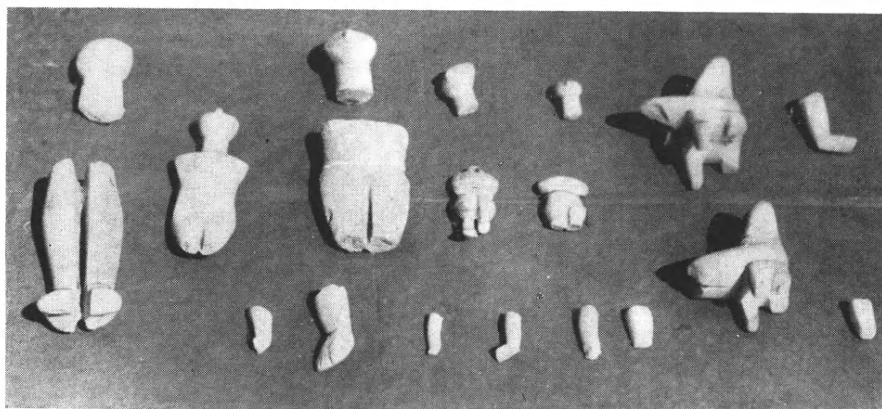
β. Μαρμάρινα ἀγγεῖα ἐκ τῶν κυκλαδικῶν τάφων.

α - β. Μαρμάρινα αγγεία ἐκ τῶν κυκλαδικῶν τάφων.

γ. Πήλινα αγγεία ἐκ τῶν κυκλαδικῶν τάφων.

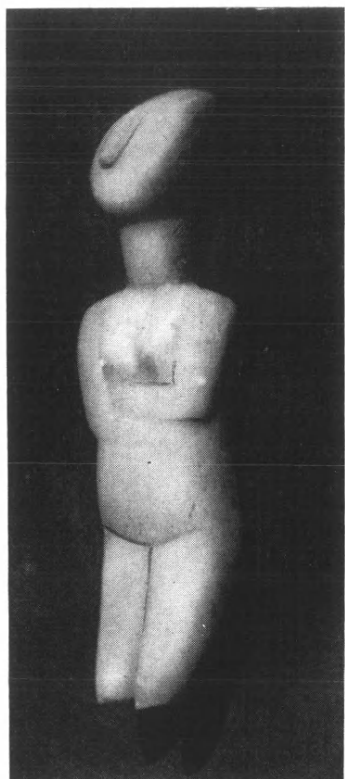
α. Τεμάχια ειδωλίων ἐκ τῶν τάφων καὶ τῆς ἐπιχώσεως.

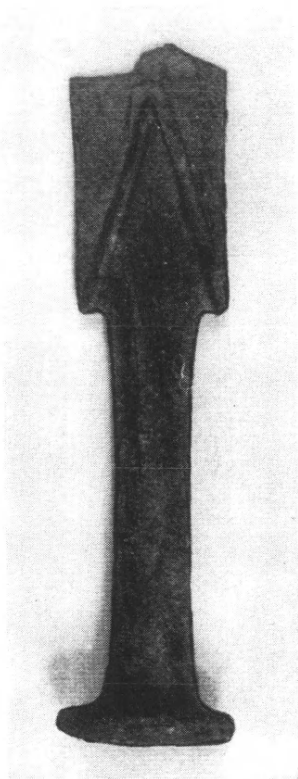
γ. Τὸ γυναικεῖον καθήμενον εἰδώλιον.

β. Τὸ ἀνδρικὸν καθήμενον εἰδώλιον.

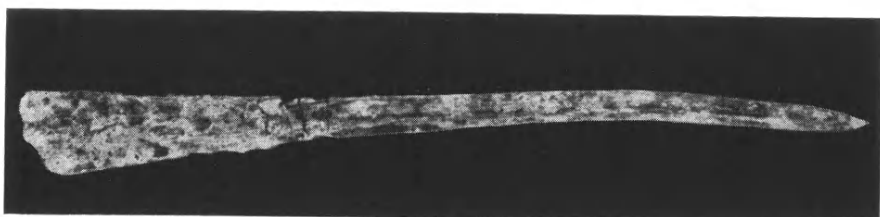
α. Ειδώλιον ἐκ τοῦ τάφου IV.

β. Μολυβδίνη σφραγίς ἐκ τοῦ τάφου I.

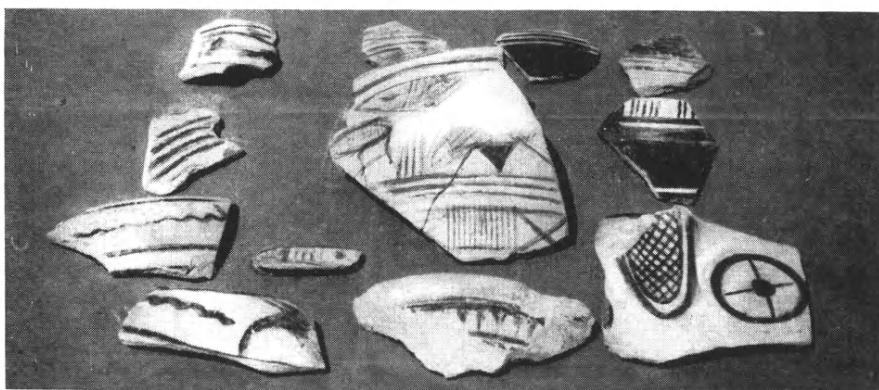
γ. Ἡ σφραγιστική ἐπιφάνεια τῆς ἀνωτέρω σφραγίδος (β).

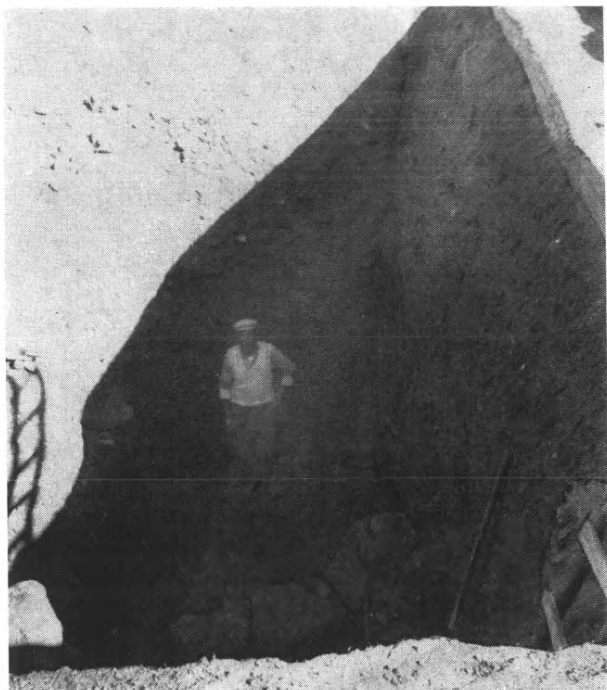
α. Βραχὺ ξίφος ἐκ τοῦ τάφου V.

β. Ἡ ρωμαϊκὴ οἰκία καὶ ὁ γεωμετρικὸς ἀποθήκης.

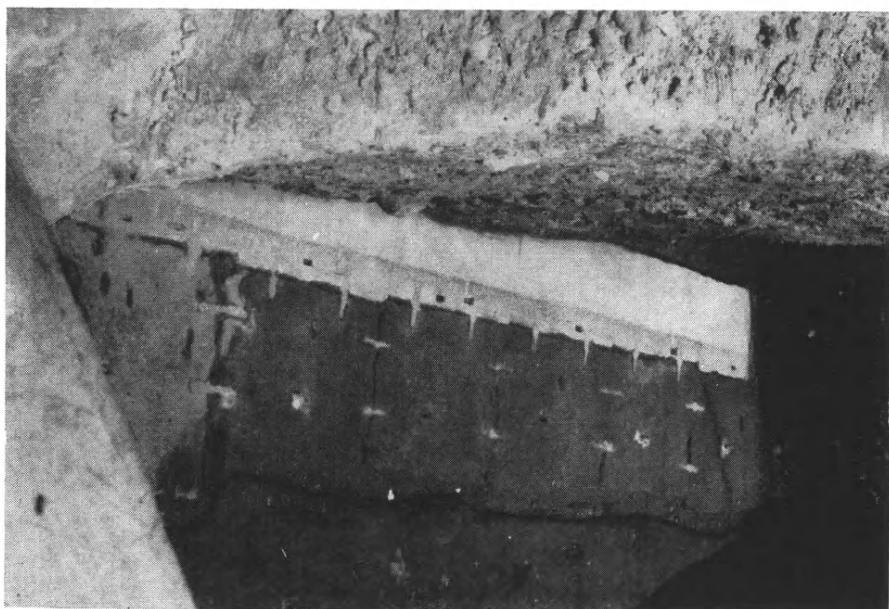
γ. Γεωμετρικὰ ὕστρακα ἐκ τοῦ ἀποθέτου.

α. Ἡ τάφος ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Ζαφειροπούλου.

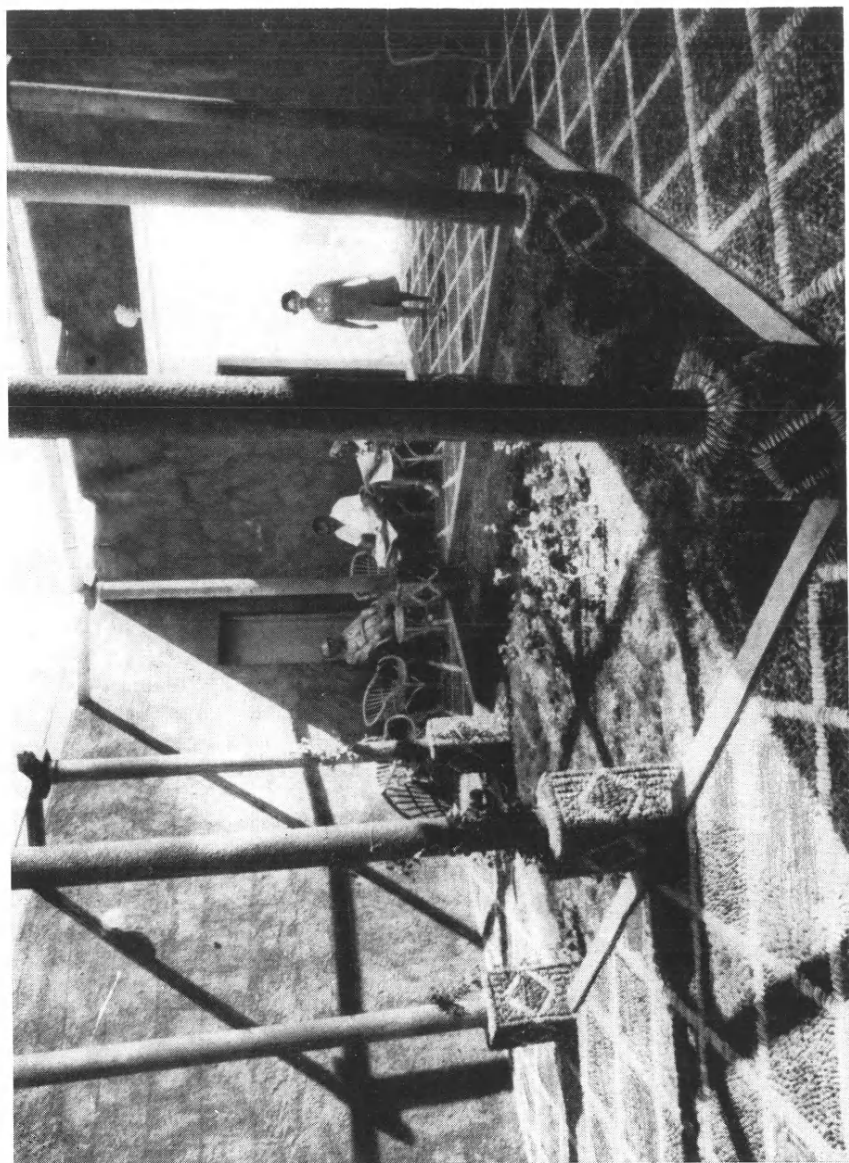
β. Ὁ γεωμετρικὸς τοῖχος ἐν τῷ οἰκοπέδῳ Ζαφειροπούλου.

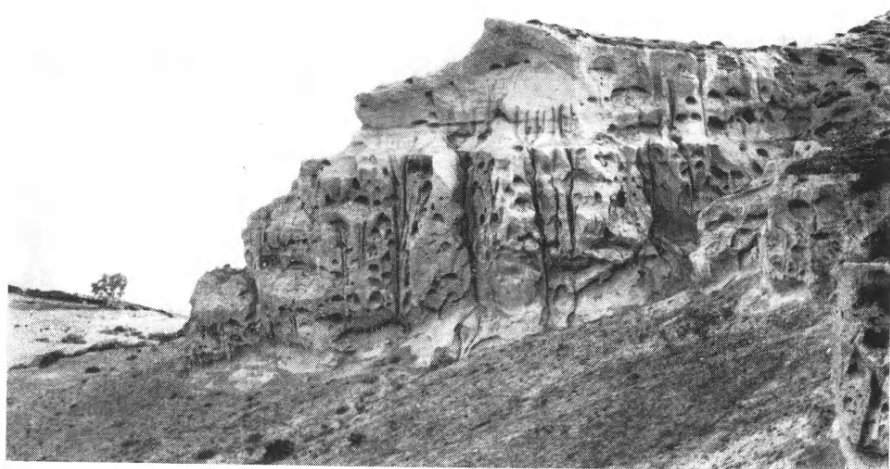
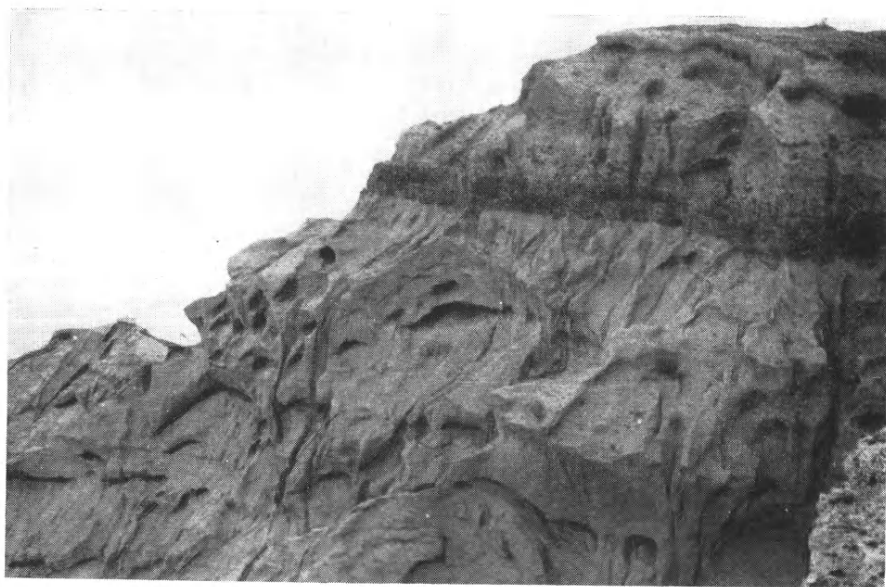
α. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ θεμελίου τῆς νοτίου στοᾶς.

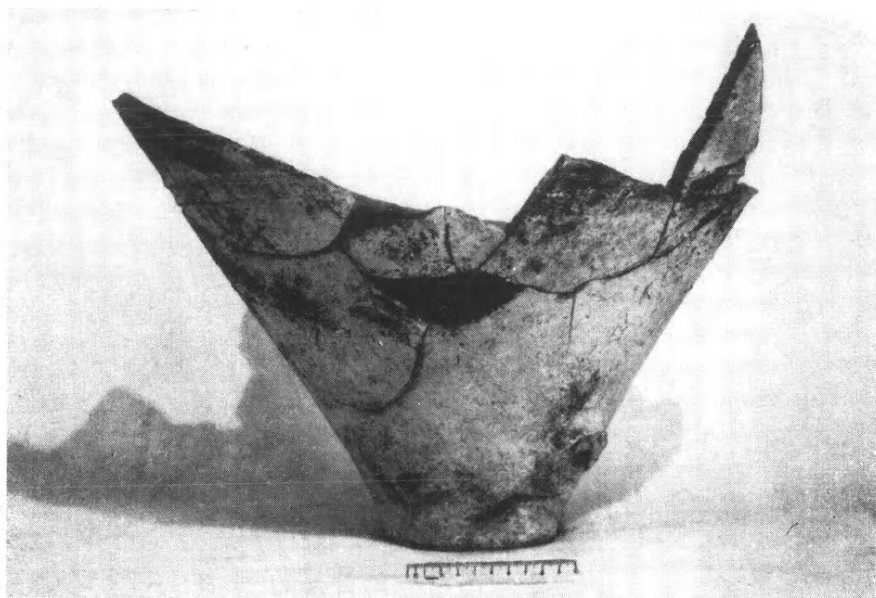
β. Κιονόκρανον ἐκ τῆς Στοᾶς ἐν τῇ οἰκίᾳ Μπαρότση.

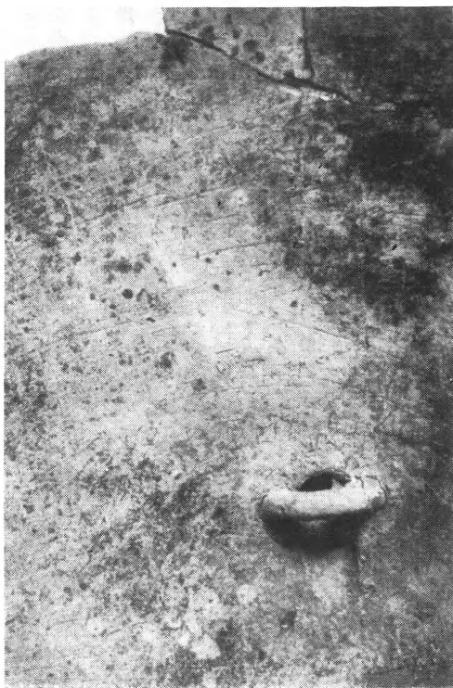
‘Ακρωτήρι. ‘Ο ξενών τῆς ἀνασκαφῆς, ἰδρυθεὶς ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τῆς ἀειμνήστου Αἰμιλίας Ψύχα.
 ‘Η τειχὼν δευτέρου τμήματος τοῦ περιτύλου.

Ἀκρωτήρι. Δύο εἰκόνες διαβρώσεως. Εἰς τὴν πρώτην φαίνεται καὶ στρῶμα χαλίκων.

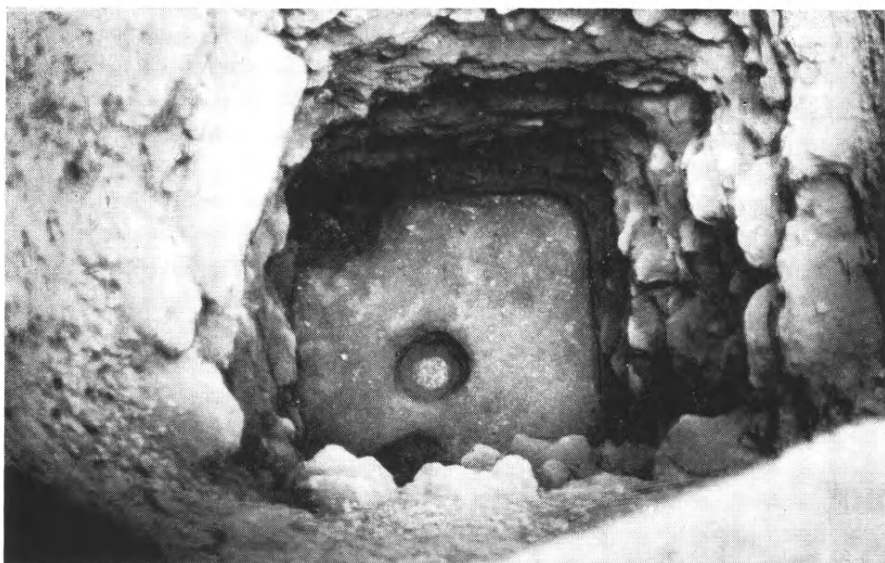
α. Μέγα άγγεϊον μετὰ κυλινδρικοῦ προχύτου ἐκ τοῦ φρέατος τῆς κοιλάδος
Ἁγ. Νικολάου.

β. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ άγγείου τῆς ἀνωτέρω εἰκόνης φέρων
λαβὴν καὶ αὐλάκα ἐπὶ τῆς ἐκροῆς.

α. Φρέαρ 18. Αύλη ή λιθόστρωτον όδοϋ.

β. Φρέαρ 20. Όλμοειδη λαξεύματα επί τής επιφανείας του φυσικού βράχου.

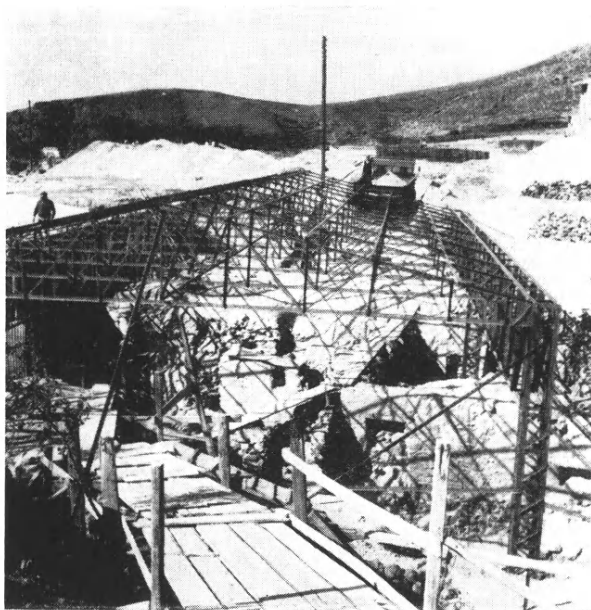
α. Στρωματογραφία φρέατος 16 (αὐτὸ Δ).

β. Σωληνωτὴ ἀποχέτευσις τοῦ τελευταίου τμήματος τοῦ χειμάρρου εἰς τὸν χώρον τῆς ἀνασκαφῆς.

α. Πρώτη συναρμολόγησης τοῦ ὑποστέγου.

β. Ὑψώσεις τοῦ ὑποστέγου.

α. Κάλυψις τῶν ἐρειπίων διὰ τοῦ σκελετοῦ τοῦ ὑποστέγου.

β. Στέγη τοῦ προκεχωρημένου ὑποστέγου.

α. Ὁρθογώνιος καὶ δίδυμοι στρογγύλοι ὕπαι ἐντὸς τῆς κισήρεως.

β. Αὐλή πρὸ τῆς Ξεστῆς Δ καὶ κατώφλιον εἰσόδου τῆς Ξεστῆς Δ.

β. 'Η ΒΑ. γωνία τοῦ Δυτικοῦ κτίσματος. 'Ορατὴ ἡ ξυλοδεσμία καὶ κάτω ἡ ὁμὰς τῶν μαστοπρόχων.

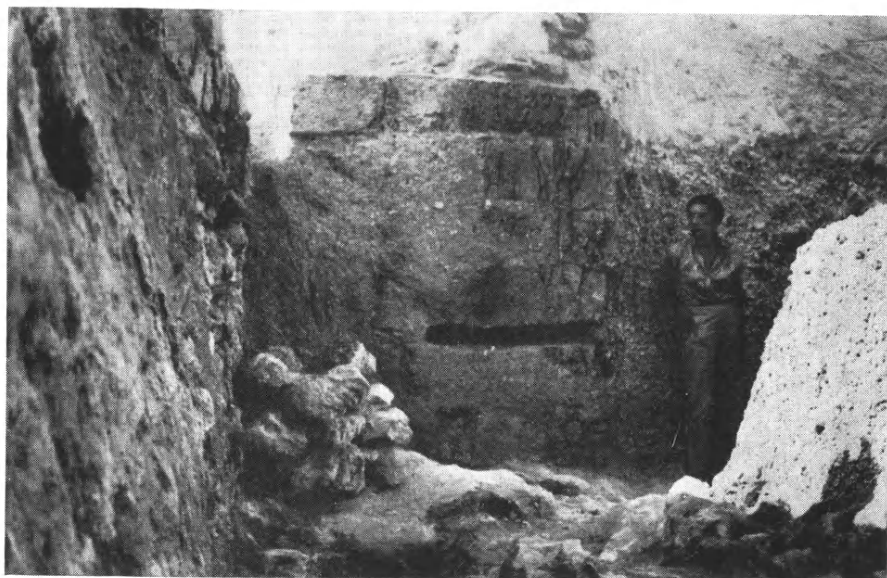
α. «Δυτικὸν κτίσμα» παρὰ τὴν Ἑσπέρην Δ. 'Οπὴ ἐκ δοκοῦ. Μαστοπρόχοι ἐντὸς τῆς κισήρεως.

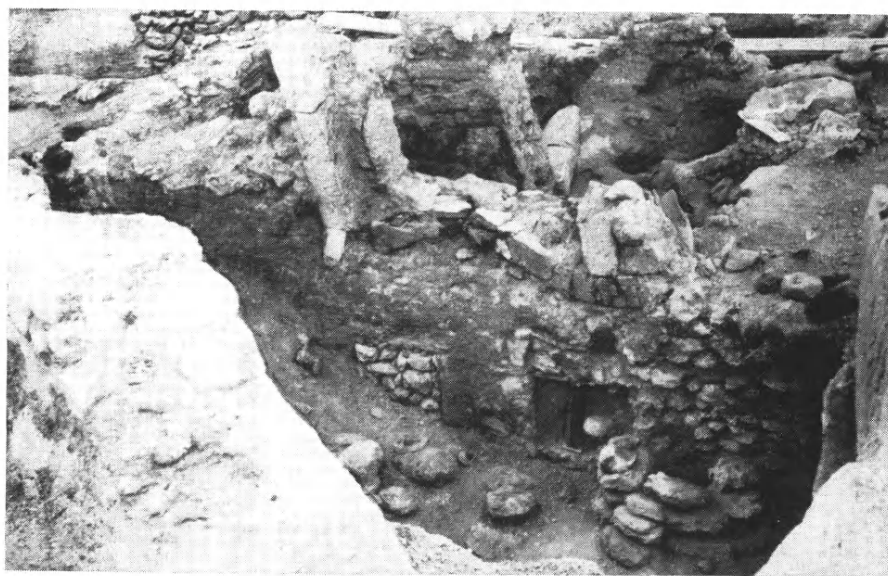
α. Ὁ Δυτικὸς τοῖχος τῆς Ξεστῆς καὶ ἡ ΒΑ. γωνία τοῦ Δυτικοῦ κτίσματος. Μεταξὺ αὐτῶν ὁδὸς βαίνουσα πρὸς Νότον.

β. Ξεστή Δ. Δύο παράθυρα ἐπὶ τοῦ Δυτικοῦ τοίχου καὶ αἰμασιὰ δενδρυλλίου.

α. Ξεστή Δ. Αίμασιὰ δεινδρουλλίου καὶ κάμψις τῆς ὁδοῦ κατ' ὀρθὴν γωνίαν.

β. Κατώφλιον τοῦ παραθύρου τῆς Ξεστῆς Δ τοξοειδῶς καμπτόμενον πρὸς τὰ ἄνω.

α. Ἡ ξεστή πρόσοψις τῆς οἰκοδομῆς Δ. Δεξιά τὸ «Δυτικὸν χτίσμα».
Ἐν τῷ μέσῳ ὁδὸς πρὸς Νότον.

β. Χῶρος Δ5. Κλίμαξ πρὸς τὸ ἄνω πάτωμα.

Χώρος Δδ. "Τχνη περιστροφής της διπλής θύρας.

β. Στρώματα κισήρεως και ύλος υπέρ την κλίμακα Δ5.

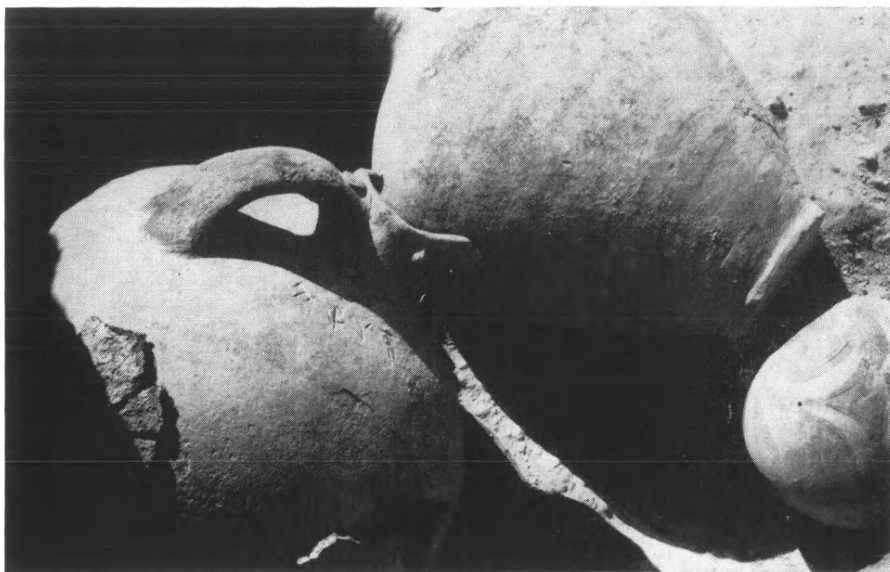
α. Κλίμαξ τοῦ Δ5. Κίσηρις υπεράνω. Ίχνη πατωμάτων υπέρ αὐτήν.

α. Τμήμα τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τοῦ προθαλάμου Δ5.

β. Πίθος πρὸς Α. ἐντὸς τοῦ Δ4. Δεξιὰ φαίνονται αἱ πλάκες τοῦ βυθισθέντος πλακοστρώτου δαπέδου.

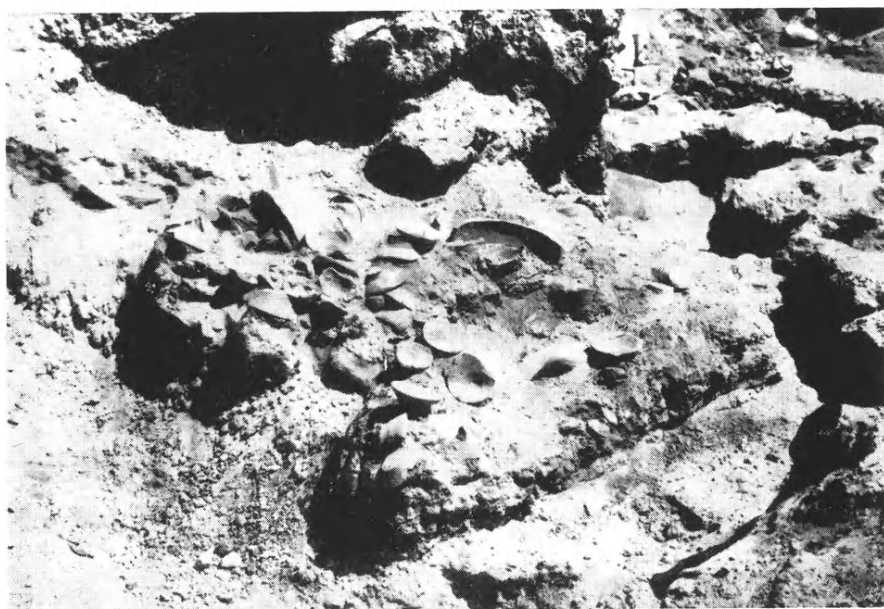
α. Χώρος Δ4. Ἀγγεῖα τῆς ομάδος α-ρε-σα-να.

β. «Ἑστία» εἰς τὸν ἀνώγειον χώρον Δ7.

α. Τὰ κυάθια τοῦ στρώματος τῆς λύρας ἐντὸς τοῦ Δ7.

β. Συνέχεια στρώματος κυαθίσκων (πρὸς Δ.) ἐντὸς τοῦ Δ7.

α. Ξεστή Δ. Κάθετος πηλίνη σωλήνωσις χώρου 7. Πέραν τούτου πρὸς Δ. τὸ «Δυτικὸν κτίσμα» εἶναι ὁρατόν.

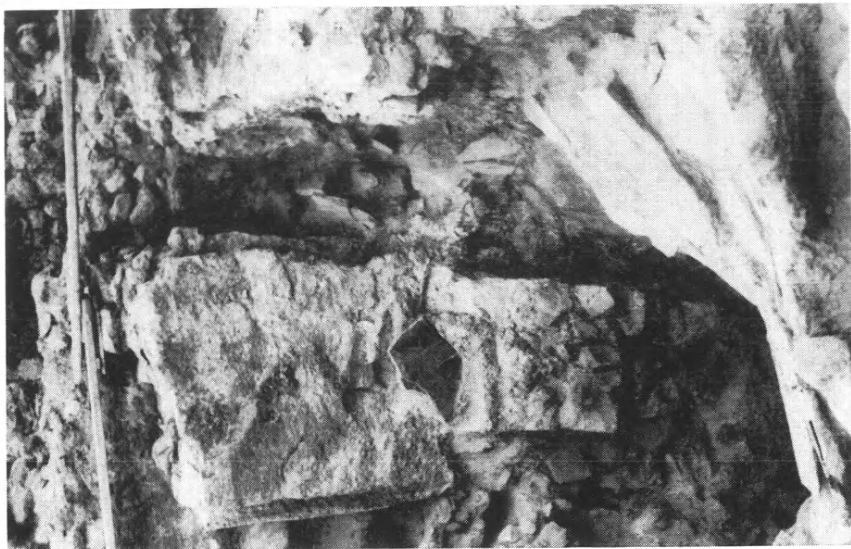
β. Σταθμά, ἀκόννη, χαλκοῦν ἐγχειρίδιον καὶ ἀγγεῖα. Χῶρος Δ8 - 8α.

α. Τριπλή κλίμαξ κατερχομένη προς τόν υπόγειον χώρον Δ3.

β. Φαίνονται αἱ δύο πτέρυγες τῆς Κλίμακος, τὸ πλατύσκαλον καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς τρίτης, πέραν δ' αὐτῆς ἡ θύρα.

β. Χώρος Δ3 εξ 'Ανατολῶν. Ἀντηρὲς πρὸς τὸν ὑπερκεείμενον χώρον Δ6.

α. Δ3. Τρίτη πέφυξ καὶ θύρα τῆς κλίμακος. Κάτω, κυκλικὸς λίθος καὶ ἐρείπια τοῦ Δ3.

α. Δ3 ἐξ Ἀνατολῶν. Ἄνω ἡ ἀντηρίς, ὑπ' αὐτὴν τὸ ὑπόγειον
καὶ τὸ βυθισθὲν πάτωμα.

β. Δ3. Ὑπόγειον καὶ πλακόστρωτον τμήμα τοῦ ὑπὲρ αὐτὸ δαπέδου τοῦ Δ3.

α. Δ3. Ὑπόγειον καὶ τρία ὑπερκείμενα πατώματα.

β. Ὑπόγειον τοῦ Δ3 μετὰ πλήθους ἀγγείων πρὸ τοῦ ΒΑ. λαξεύματος τοῦ βράχου.

α. Όμάς χαλκῶν σκευῶν ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον τοῦ Δ3.

β. Πίθοι ἅμα τῇ πρώτῃ αὐτῶν ἐμφανίσει εἰς τὸν χώρον Δ1 (πολύθυρον).

α. Πίθοι 1 - 3 (ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰ) ἐντὸς τοῦ Δ1 (πολυθύρου).

β. Πίθος ὑπ' ἀρ. 2 τοῦ πολυθύρου Δ1.

α. Οί πίθοι 3, 4 καὶ 5 τοῦ πολυθύρου.

β. Σπόροι κέχρου ἢ σικάλεως ἐντὸς πίθου τοῦ πολυθύρου, οἱ ὅποιοι εἶχον ριζοβολήσει.

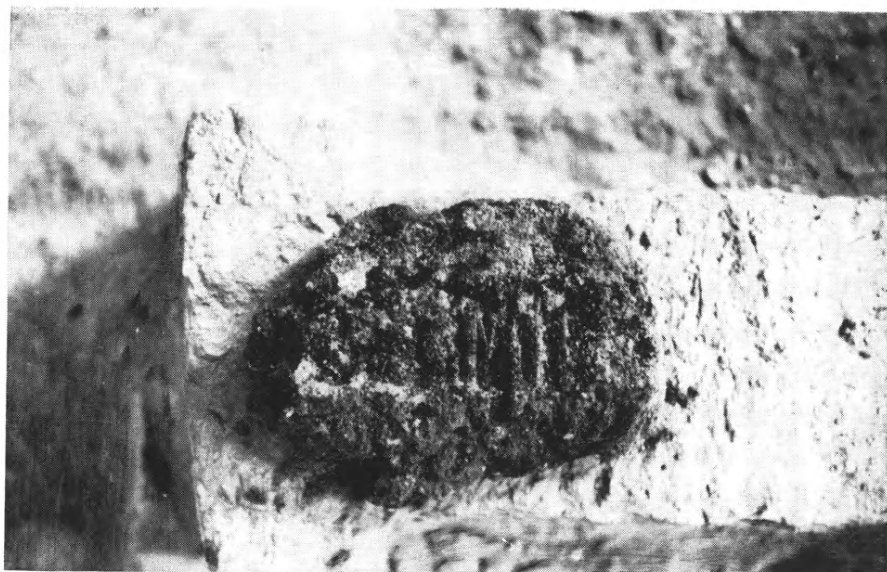
α. Ἡ πέμπτη λιθίνη βάσις τοῦ πολυθύρου με ἔχνη τῆς ξυλίνης παραστάδος ἐπ' αὐτῆς.

β. Τὸ πολύθυρον ἐκ Δυσμῶν. Φαίνεται ἡ βύθις τοῦ πατώματος πρὸς ἄριστερά.

α. Ὁ Δυτικὸς τοῖχος τοῦ πολυθύρου ἀπὸ Βορρᾶ.

β. Χῶρος Νοτίως τοῦ πολυθύρου. Λείψανα ὀργανικῆς οὐσίας.

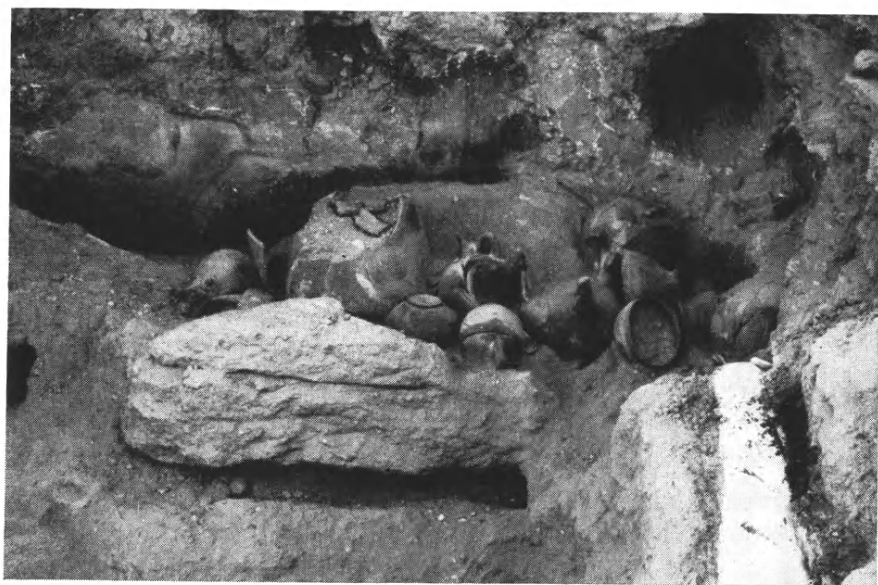
α. Δωμάτιον Δ2 (κέντρον ἄριστερά) κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς του.

β. Τάγγηρον χαλκοῦν εἰς τὰ ἀνώτατα στρώματα τοῦ Δ2.

α. Δύο κρατευταί καὶ θάργηλος κατὰ τὸν Β. τοῖχον τοῦ Δ2.

β. Ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ Δ2 εἰς τὰ ὑψηλότετα στρώματα.

α. 'Η ΒΔ. γωνία τοῦ Δ2 ὀλίγον βαθύτερον.

β. Νέα ἀγγεῖα εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ Δ2 κατὰ τι βαθύτερον.

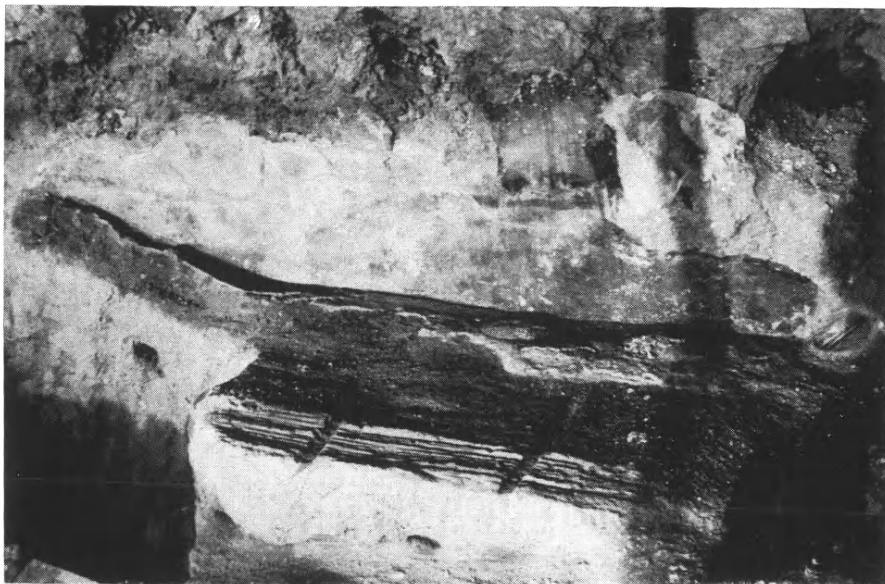
α. ΝΑ. γωνία τοῦ Δ2 εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα.

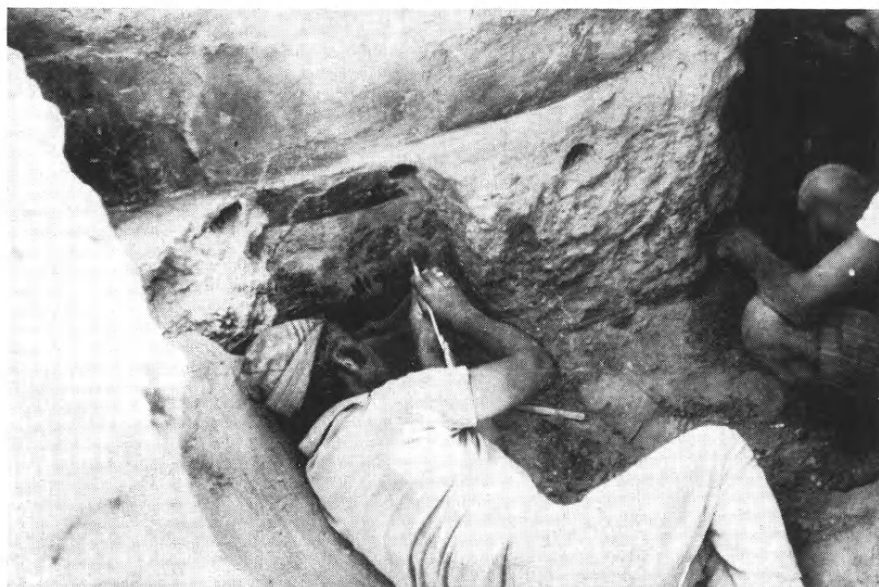
β. Δ2. Δυτικὸς τοῖχος μετὰ τοῦ ρυμοῦ. «Βεντοῦζαι» ὁραταὶ ἐπὶ τοῦ κονιάματος τοῦ βάθους.

α. Δ2. Νότιος τοῖχος. Ἐρυθρὸν κονίαμα, μέλαινα ταινία καὶ ὀπὰὶ τῶν δοκίδων τοῦ ρυμοῦ.

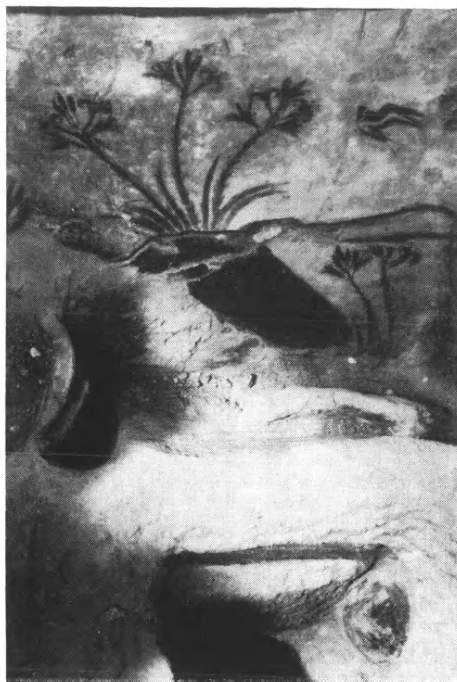
β. Δ2. Ὁ ρυμὸς κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ δωματίου, ἔνθα αἱ «βεντοῦζαι» ἠφθόγουν.

α. Δ2. Τὸ «Δωμάτιον τῶν Κρίνων». Ὁ Περράκης ἐπὶ τὸ ἔργον
μετὰ τοῦ συνεργείου του.

β. Δωμάτιον τῶν Κρίνων. Τὰ πρῶτα ἄνθη εἰς τὸν Νότιον τοῖχον.

α. Ὁ Νότιος τοῖχος τοῦ «Δωματίου τῶν Κρίνων».
Πίθος, ἀγγεῖον, «ἄλφιτα».

β. Τὸ Ἀνατολικὸν ἡμισυ τοῦ Νοτίου τοίχου τοῦ «Δωματίου τῶν Κρίνων».
Πίθος, κλίνη καὶ ἀγγεῖα ὑπ' αὐτήν.

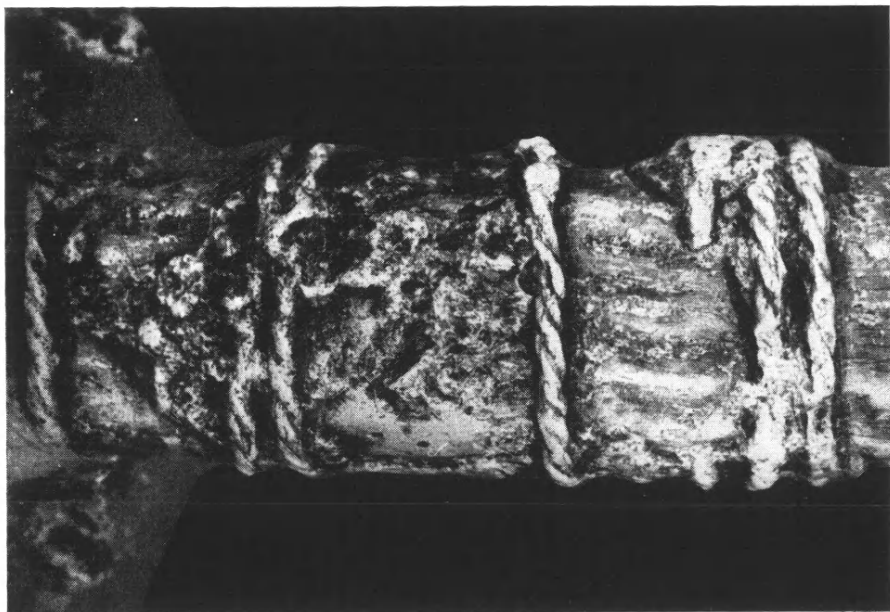
α. Ὁ Νότιος τοῖχος τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων ἐκ τῶν ἄνω.

β. Ἡ κλίνη τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων εὑρίσκετο περὶ τὰ 10 ἐκ. ὑπὲρ τὸ δάπεδον τούτου.

α. Ἡ μία μακρὰ πλευρὰ τῆς κλίνης.

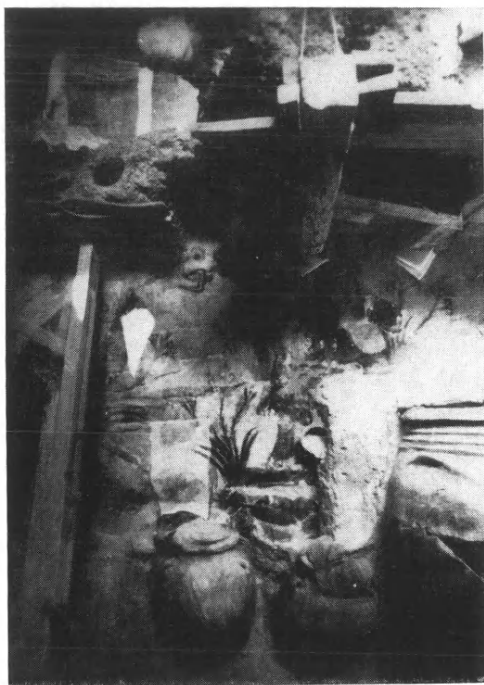
β. Λεπτομέρεια τῆς κλίνης εἰς φυσικὸν σχεδὸν μέγεθος.

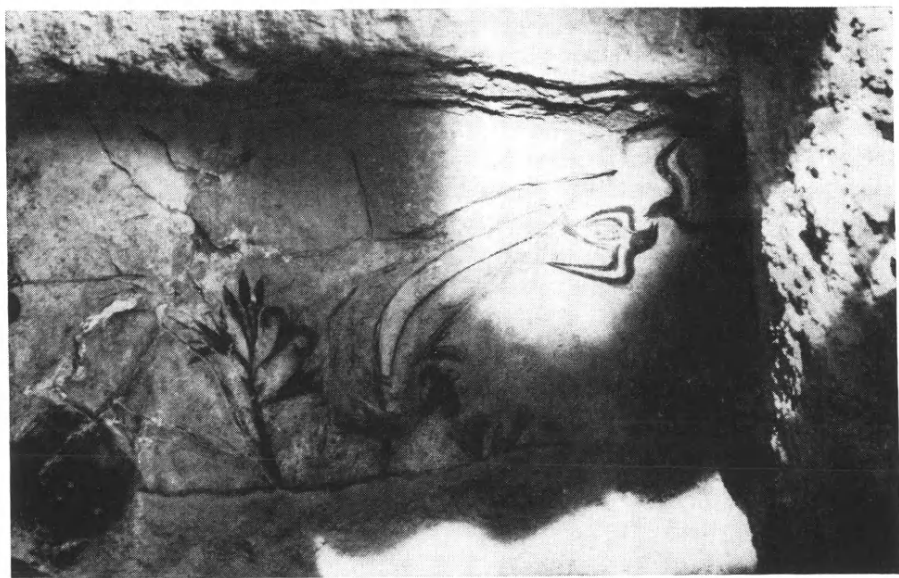
α. Ὁ Νότιος τοῖχος (Ἀνατολικὸν τμήμα) τοῦ «Δωματίου τῶν Κρίνων».

β. Ἀριστερά, Νότιος τοῖχος μετὰ θαυμασίας χελιδόνος. Δεξιά, Νότιος τοῖχος μετὰ ζεύγους χελιδόνων.

α. Τὸ κέντρον τοῦ Δυτικοῦ τοίχου.

β. Δρέπανον χαλκοῦν πρὸ τοῦ Δυτικοῦ τοίχου.

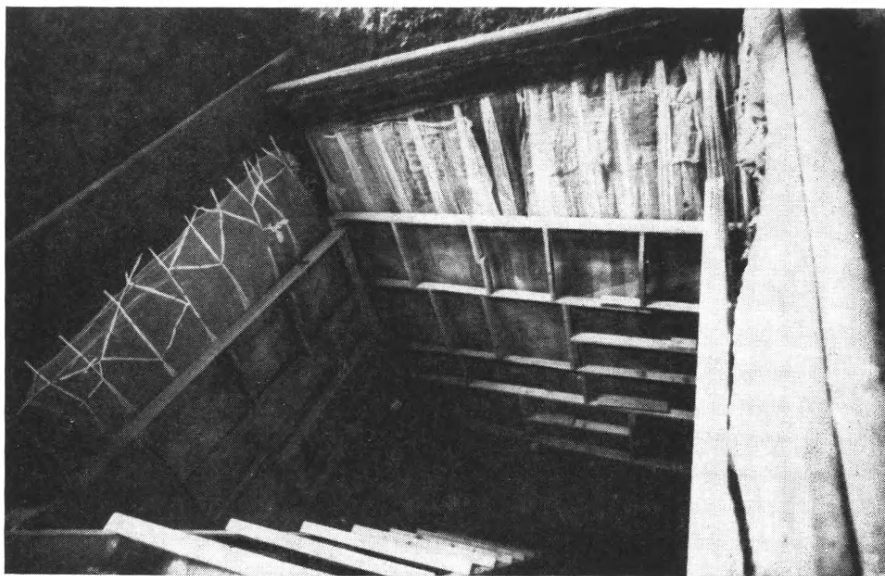
α. Δ2, Δυτικός τοῖχος. Ψευδόστομος ἀμφορεὺς καταπεσὼν καὶ καθ' ὁδὸν αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῆς ἄσπας.

β. Μέρος τοῦ Βορείου τοίχου τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων.

Ἡ γωνία μεταξύ τοῦ Δυτικοῦ καὶ τοῦ Βορείου τοίχου. Εἰς τὸ δάπεδον ὁρατὴ
ἡ βαθεῖα κόγχη.

α. Δ2 πλαισιούμενον πρὸς ἐξαγωγήν τῶν τοιχογραφιῶν.

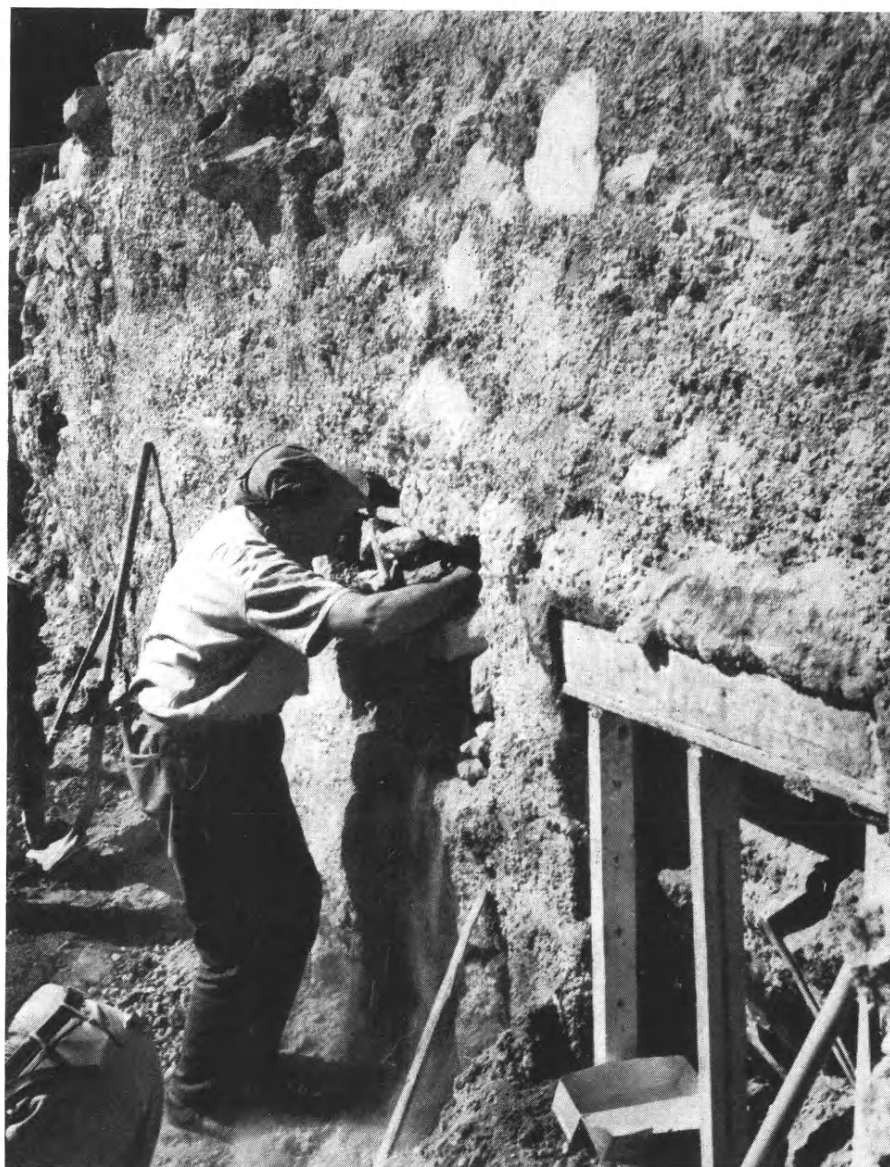
β. Δ2, ἐκ Νότου. Κάτω ἀριστερὰ ἡ κόγχη τοῦ Β. τοίχου.

β. Δύο παράθυρα και «πολεμίστρα» εις τὸν Ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ Δ9.

α. Ὁ Ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ τομέως Δ ἐκ Νότου.

Δύο παράθυρα εις τὸν Ἀνατολικὸν τοῖχον (χώρος Δ9).

α. Ἀγγεῖα ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ Δ9.

β. Περιοχή πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Δ8, πλήρης πλακῶν καὶ πύθων.

α. Κεραμεικὰ συντρίμματα, ὧν μεταξὺ ἢ ἐκ κονιάματος γραπτὴ τράπεζα προσφορῶν.

β. Λεκάνη μετὰ λευκῆς διακοσμῆσεως ὑπὸ τὴν τράπεζαν προσφορῶν.

α. Ἱερὰ ἀγγεῖα εὑρεθέντα παραπλεύρως τῆς γραπτῆς τραπέζης προσφορῶν.

β. Κυλινδρικά ἀντικείμενα ἀγνώστου χρήσεως εὑρεθέντα εἰς τὸν χώρον τῆς τραπέζης προσφορῶν.

α. Ὑψὺ ἢ περὶ τῆς τραπέζης προσφορῶν. Κάτω,
ὁ πρὸς Νότον συναπτόμενος «μυλὼν».

β. Δ10. Δυτικὸς τοῖχος μετὰ κόγχης. Πέραν τοῦ τοίχου διακρίνεται κοίλωμα
εἰς τὸν ὄγκον τῆς κισήρεως ἐντὸς τοῦ δωματίου Δ11.

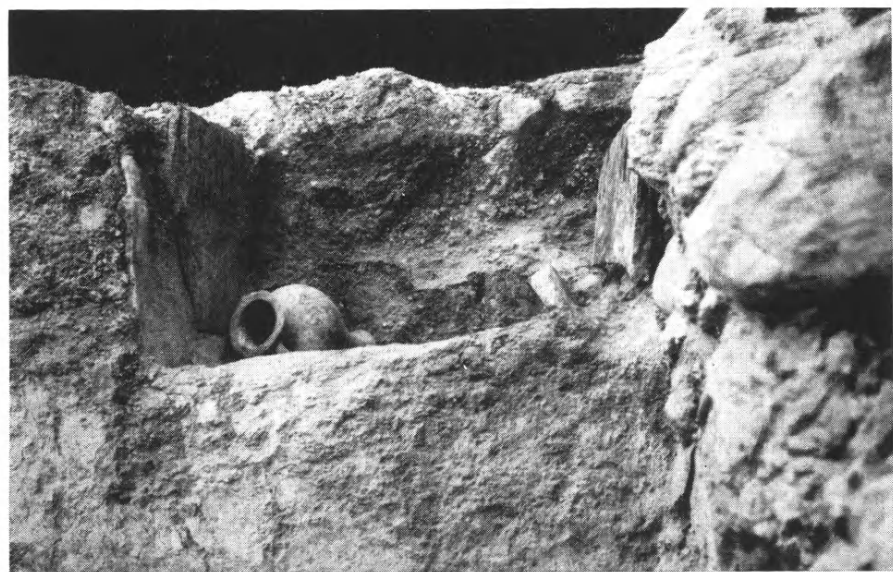
α. Δ10. Κόγχη ἐν ἣ δύο ποτήρια καὶ μικρὸν πύραυλον κατὰ χώραν.

β. Δωμάτιον Δ11 μετὰ πίθων, ὧν τρεῖς διακρίνονται ἐπὶ τῆς φωτογραφίας.

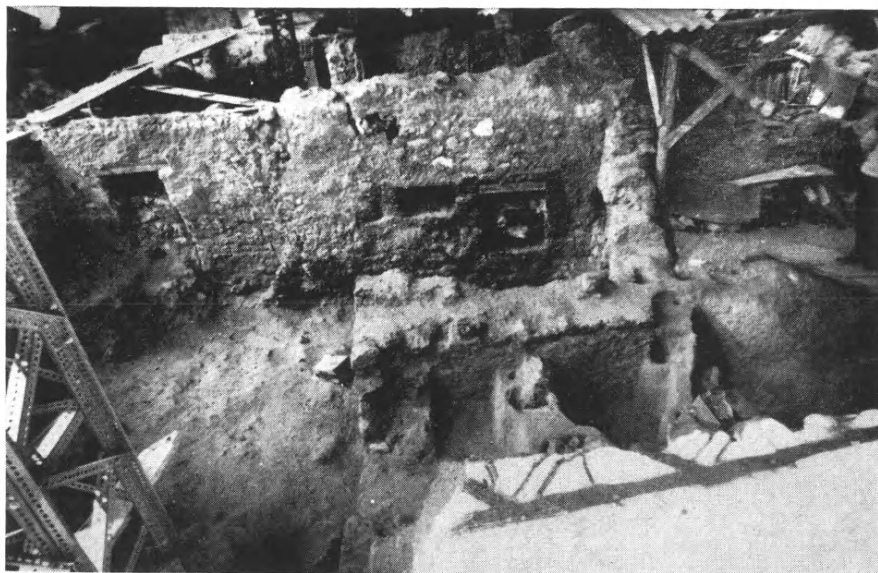
α. Δ13. Κεκονιαμένη μεγάλη κόγχη τοῦ Βορείου τοίχου. Ὅπισθεν ταύτης
ὄρατοῦς πύθος τοῦ Δ11.

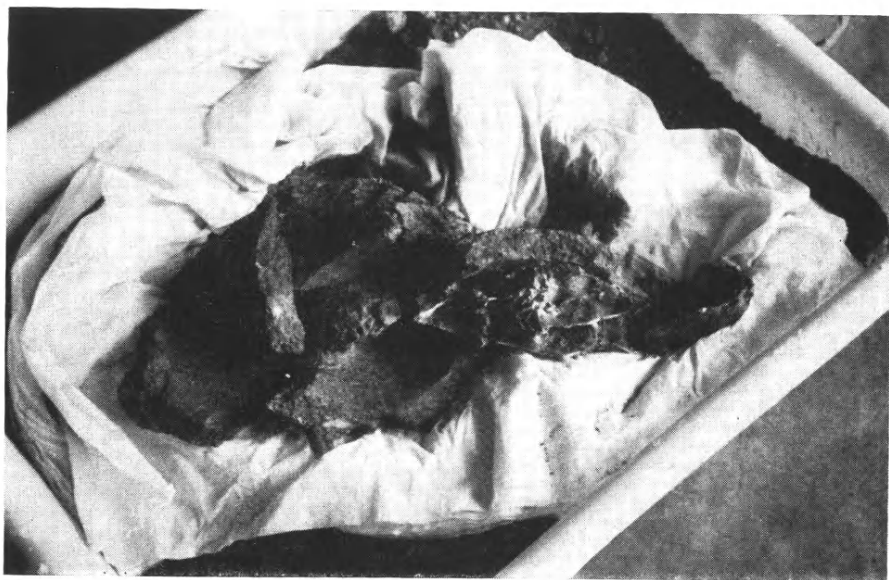
β. Δ13. Κόγχη ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ Νοτίου τοίχου μετὰ ἀγγείου εἰς τὴν θέσιν του.

α. Δ13. "Αγνυθες ἐπὶ τοῦ στρώματος καταστροφῆς.

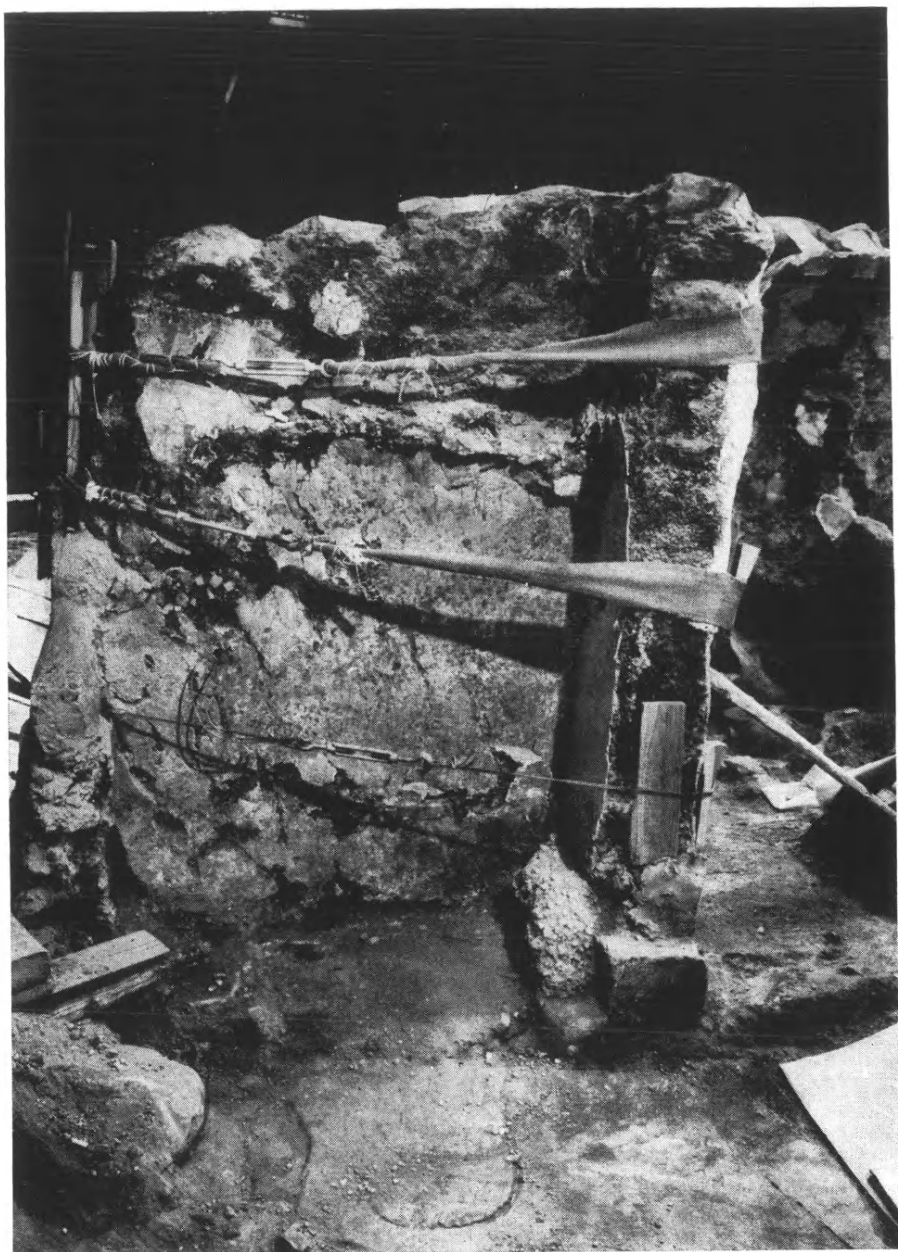
β. Ἡ πρὸς τὸν ποταμὸν πρόσοψις τῶν χώρων τοῦ Δωματίου τῶν Κρίνων καὶ τοῦ Δ9.

α. Δωμάτιον Δ14. Ἀγγεῖον περιέχον ὀστᾶ ζώου, ἴσως μαγειρευθέντος, ἀλλὰ μὴ καταναλωθέντος.

β. Β1. Τοιχογραφία (ὄρυξ ἐν περιγράμματι) κατὰ χώραν ἐπὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Βορείου τοίχου τοῦ Β1.

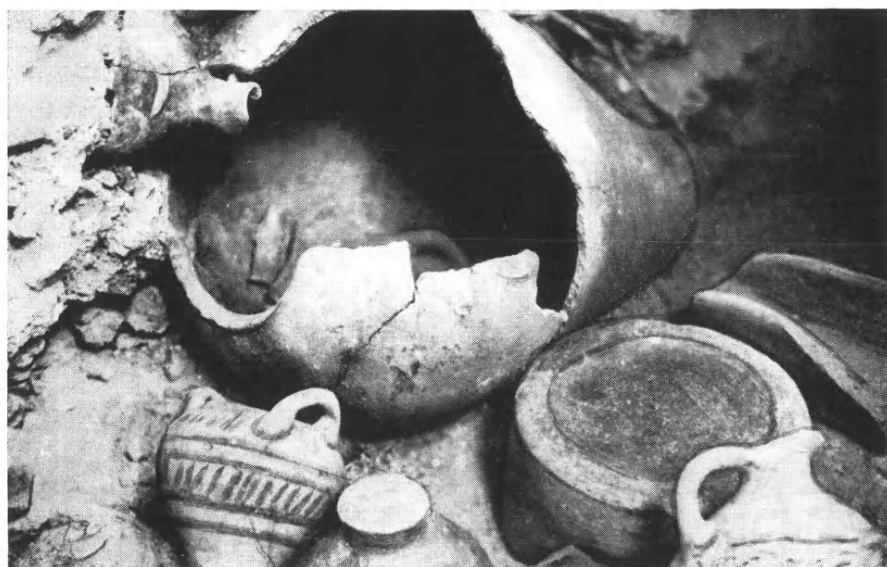
Ἐρμάριον εἰς τὴν μεσοτοιχίαν τοῦ Β1.

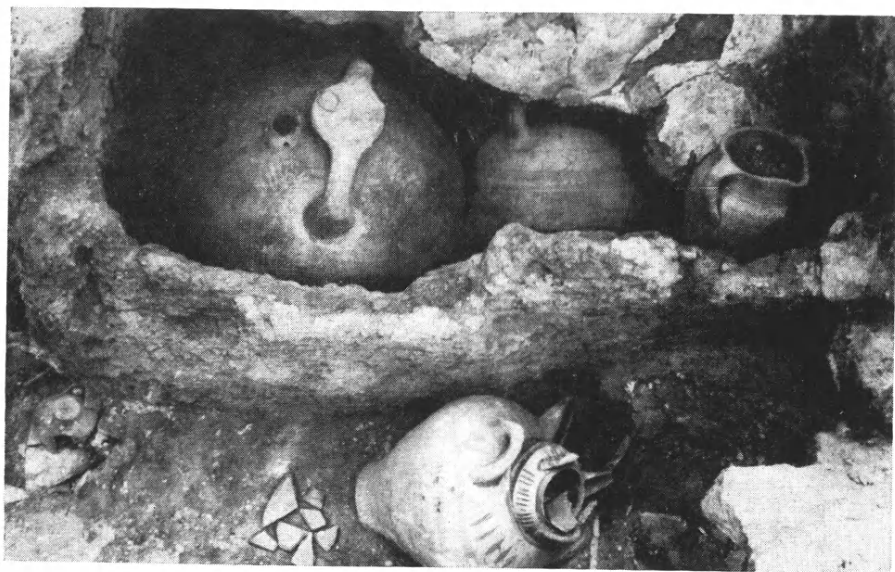
Συγκρότημα Β1 ἐξ Ἀνατολῶν. Ἀριστερὰ ὁ ἱερὸς χώρος Β1α, δεξιὰ τὸ τοιχογραφημένον δωμάτιον Β1.

α. Β1α. Τὸ κεντρικὸν τμήμα τοῦ ἱεροῦ.

β. Τὸ αὐτὸ ἐκ τοῦ πλησίον. Ἡ τράπεζα προσφορῶν in situ.

α. Β1α. Ὁ «φοριαμὸς» τοῦ κεντρικοῦ ἱεροῦ.

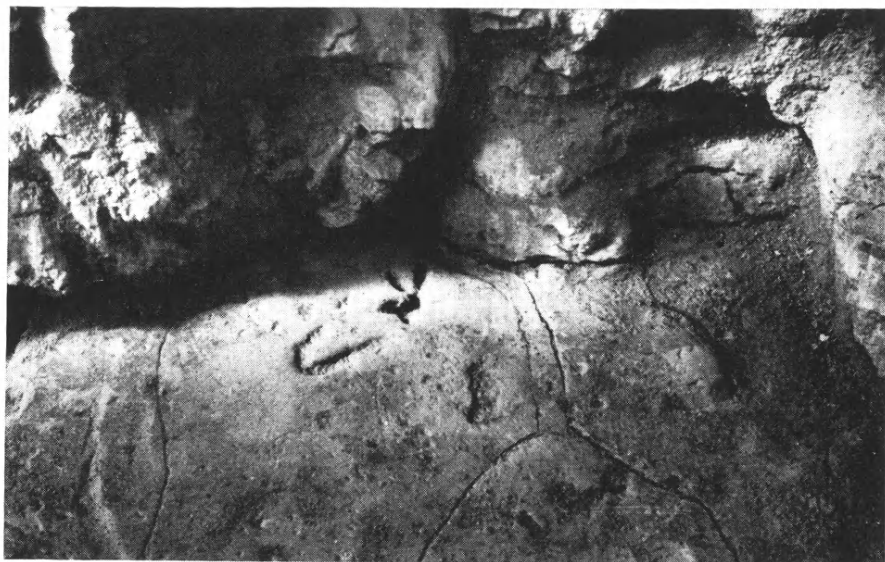
β. Δύο ἀμεταχείριστοι προχύται τοῦ κεντρικοῦ ἱεροῦ Β1α.

α. Β1β. Τὸ δυτικώτατον διαμέρισμα ἐξ Ἀνατολῶν. Δοκὸς καὶ ἀποτυπώματα «καλάμων» ἀριστερὰ ταύτης.

β. Β1β. Γύψινα ἐκμαγεῖα ξυλίνων ποτὲ ραβδίων.

α. Β1β, ΒΔ. γωνία. Ἀποτυπώματα ποδῶν ζώων εἰς τὸ δάπεδον.

β. Αἱ πρῶται τοιχογραφίαι ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ Β1.

α. Δάπεδον τοῦ Β1. Τοιχογραφίαι καὶ πλίνθοι.

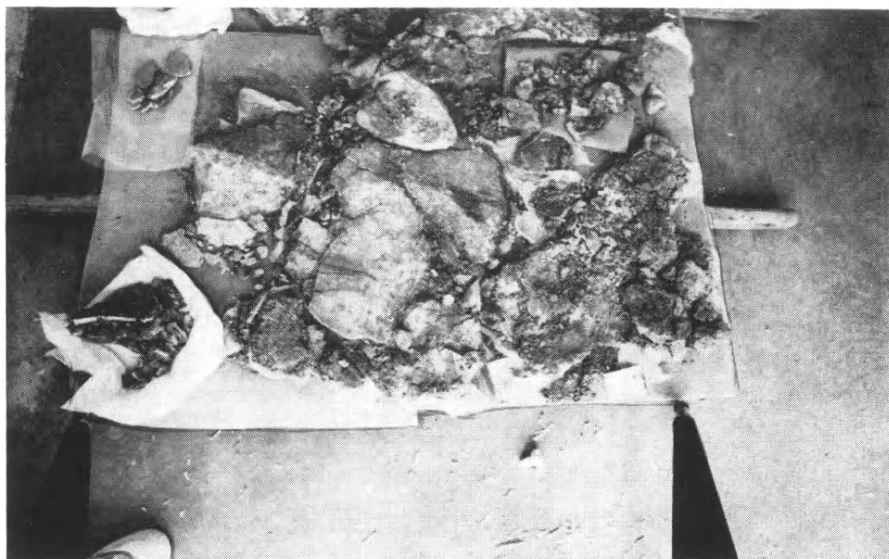
β. Τοιχογραφίαι προσκεκολλημέναι ἐπὶ πλίνθων εἰς τὸ δάπεδον τοῦ Β1.

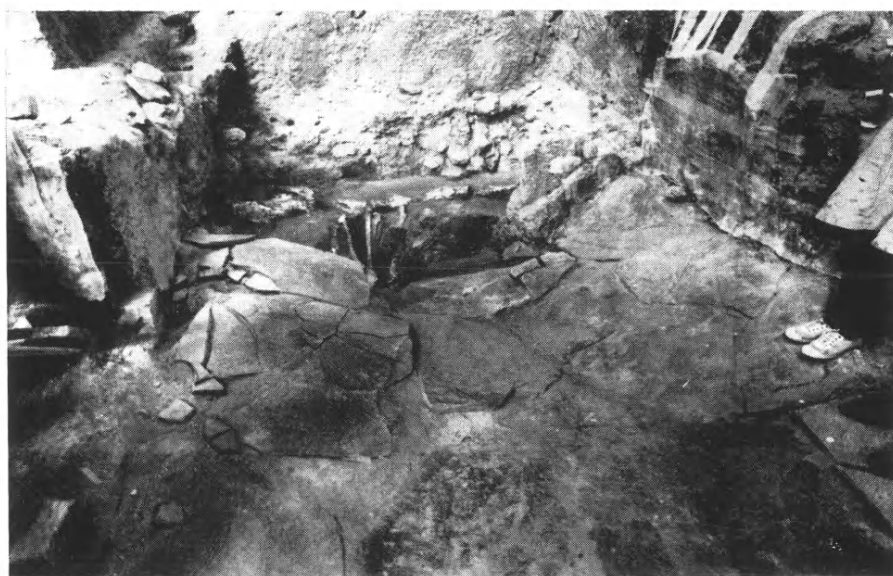
α. Β1. Τοιχογραφία δαπέδου αναφαινόμενα κατόπιν αποξέσεως τῶν ὀμῶν πλίνθων.

β. Τοιχογραφία ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τοῦ Β1.

α. Μέγα τμήμα τοιχογραφίας ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ Β1 μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν.

β. Β1 ἐξ Ἀνατολῶν. Πᾶσαι αἱ τοιχογραφίαι ἀφηρεθήσαν. Εἰς τὸ βάθος τὸ δωμάτιον Β1β μετὰ τῆς «κλίμακος».

α. Ἐν ἀπὸ τὰ ἐχνογραφήματα τῶν κονιαμάτων τοῦ Β1 πρὸ τῆς ἀφαιρέσεως αὐτῶν.

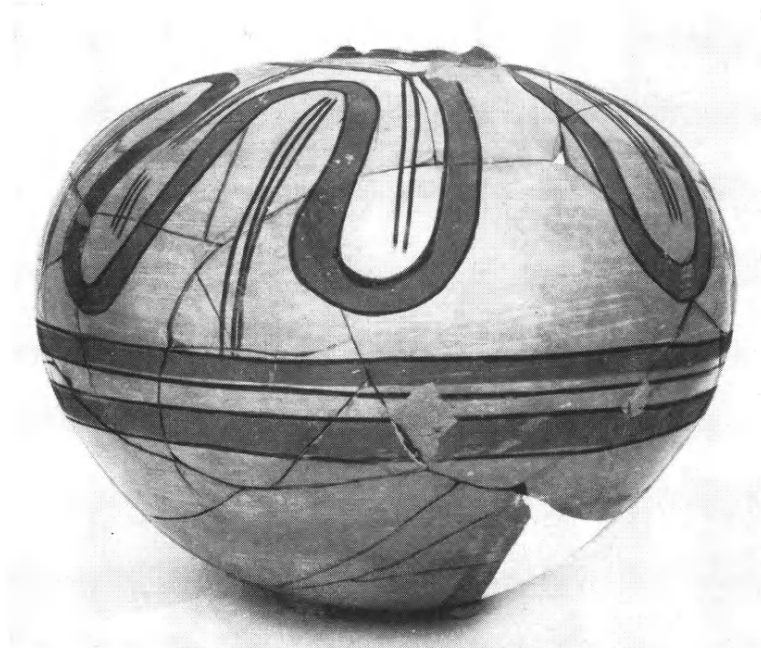
β. Χῶρος Β7. Ὅμαδες ἀγγείων.

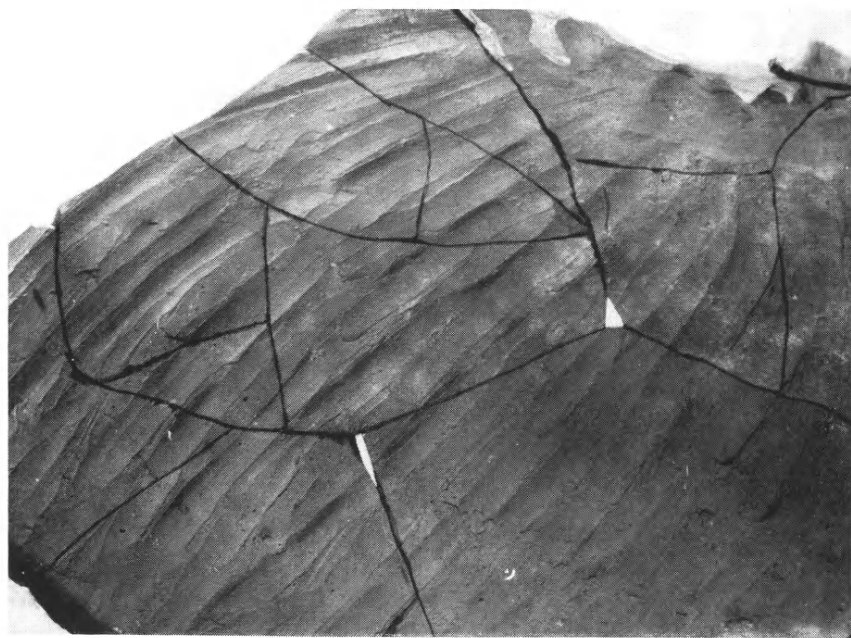
α. Χῶρος Β7. Ίχνη πελμάτων ζώων ἐπὶ μεγάλου ἀγγείου.

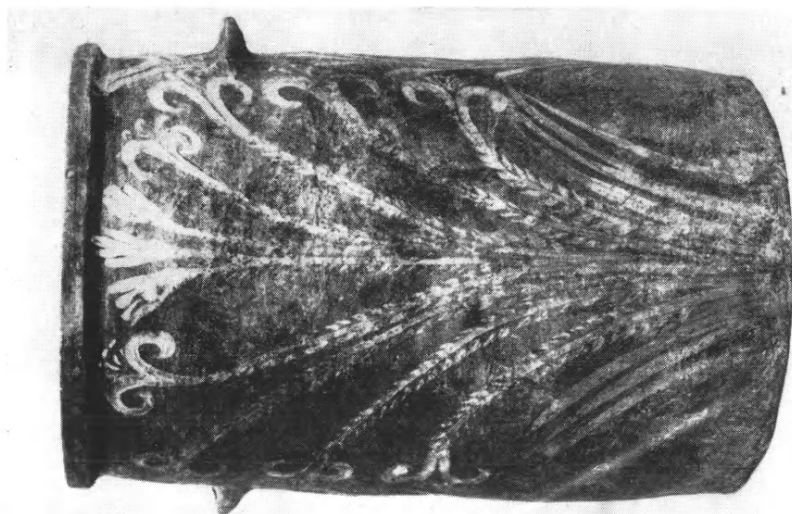
β. Χαλκοῦν μέγα ἐγχειρίδιον (μῆκ. 0.35 μ.) ἐκ Β7.

α. Δ8. Χειροποίητον ἄγγεϊον γραπτὸν δι' ἐρυθροῦ καὶ μέλανος.

β. Δ8. Ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ ἀνωτέρω ἄγγειου.

α. 'Ο πίθος τοῦ πολυθύρου (Δ1) ὑπ' ἀρ. 2, φέρων
παράστασιν λευκῶν κρίνων.

β. 'Ο πίθος τοῦ πολυθύρου, πλαγίᾳ ὀψίς.

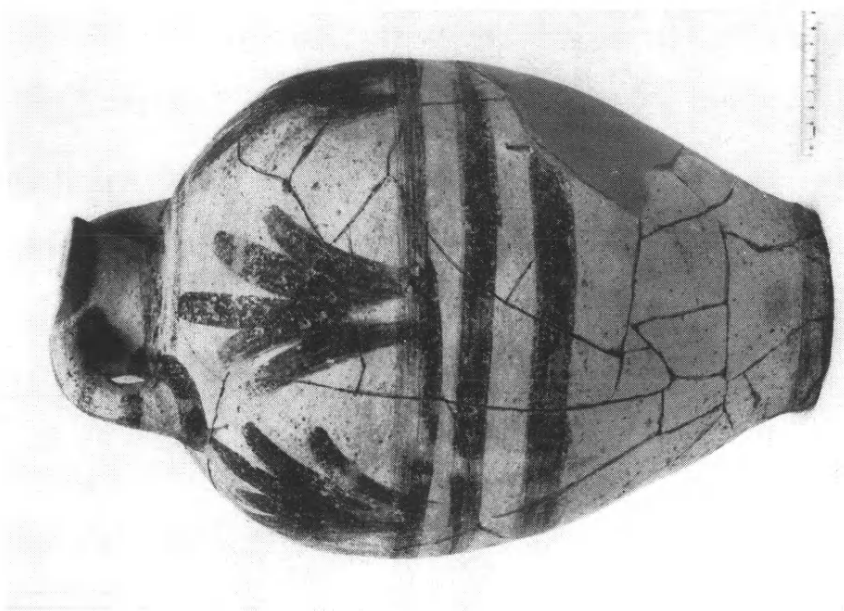
γ. Δ2. Πίθος ΝΑ. γωνία.

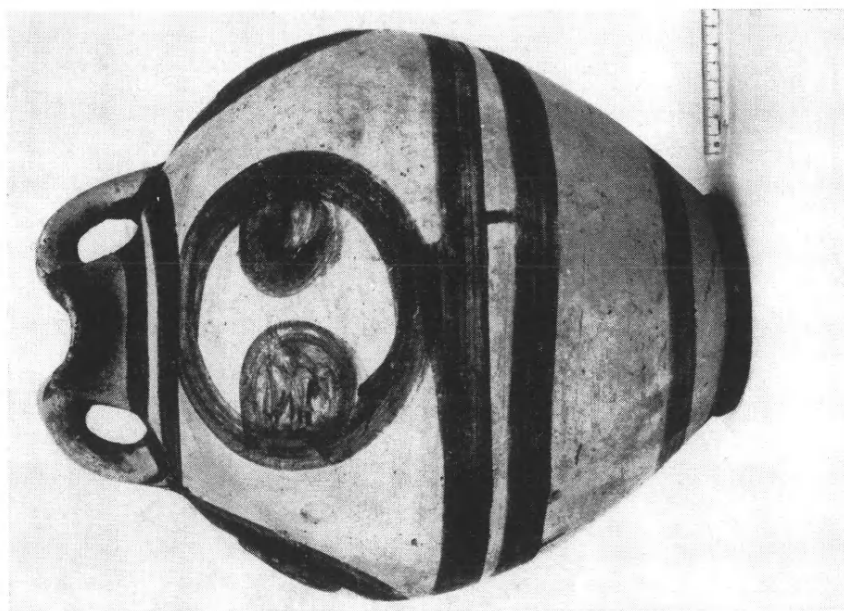
α. Δ2. Ὁ πίθος τῆς ΒΔ. γωνίας.

β. Τὸ πῶμα τοῦ πίθου τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ Δ2.

β. Δ3. Ἀμφορεύς.

α. Ἀμφορεύς εὐρεθείς ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ Δ9.

α. Ἀμφορεὺς ἰδιοτύπου σχήματος καὶ διακοσμῆσεως (Δ2).

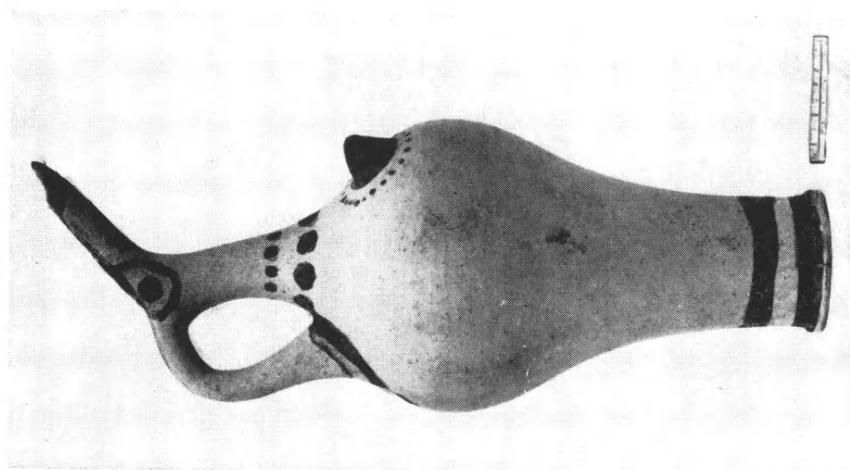

β. Ὀφθαλμοπρόχους ἐκ τῶν ἀνωτάτων στρωμάτων τοῦ Δ1.

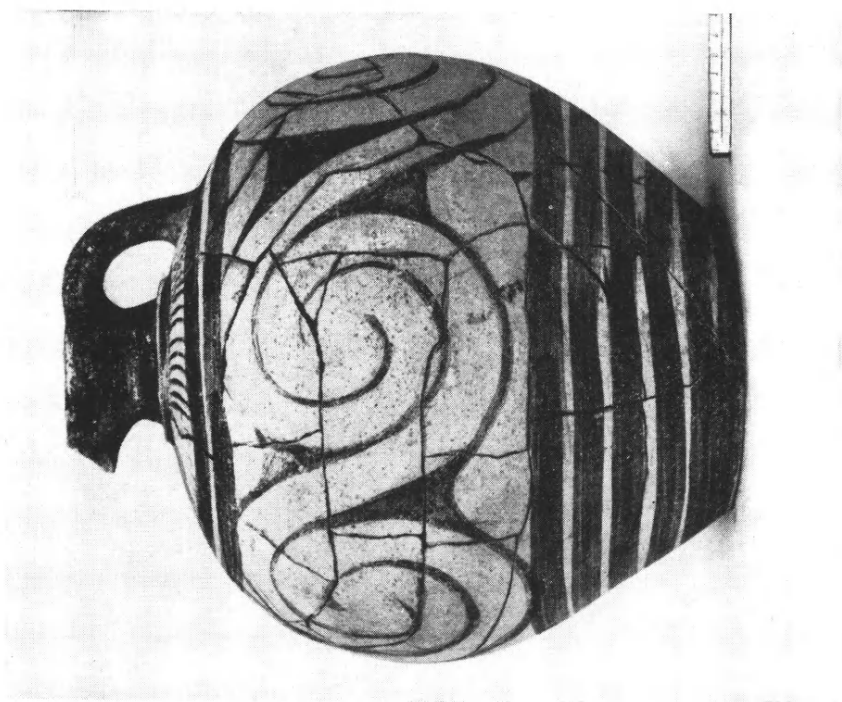

α. Πρόχους μετά καλαμοειδών ἐκ τοῦ φρέατος 21.

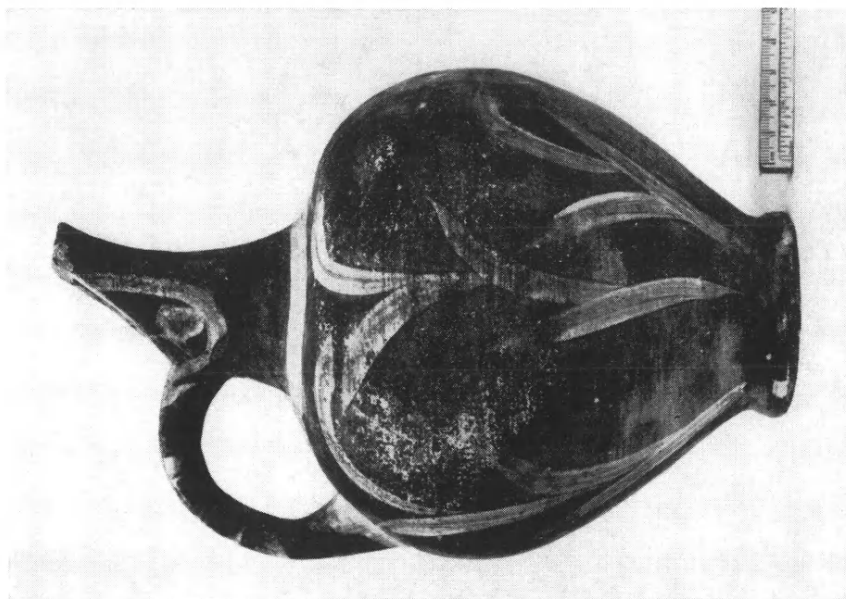
β. Πρόχους μετά πυκνῶν καλαμοειδῶν ἐκ Δ1 (πολυθύρου).

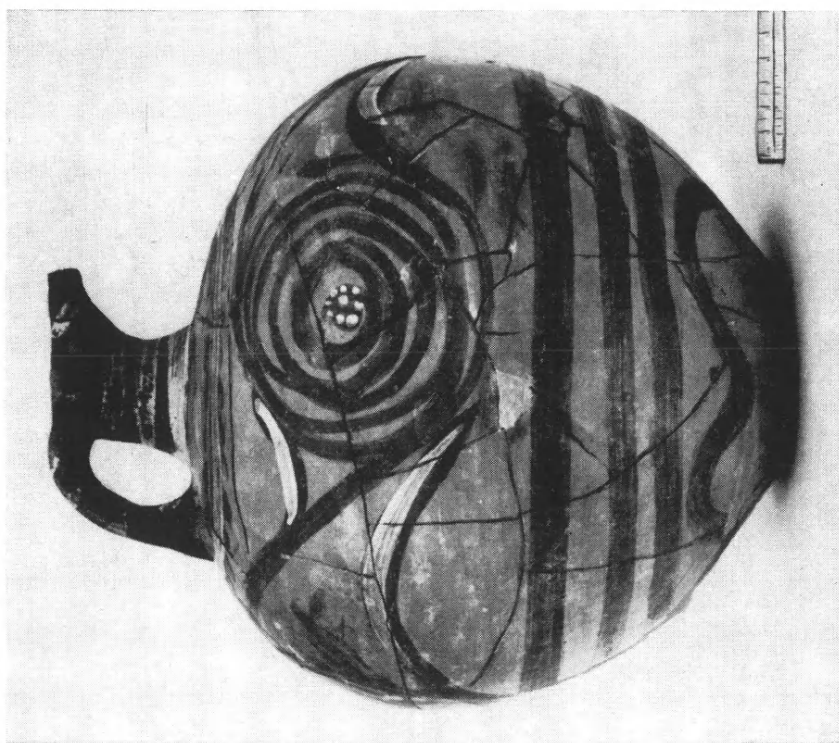
β. Ύψηλή και ραδινή μαστοπορόγους εκ τοῦ Δ4.

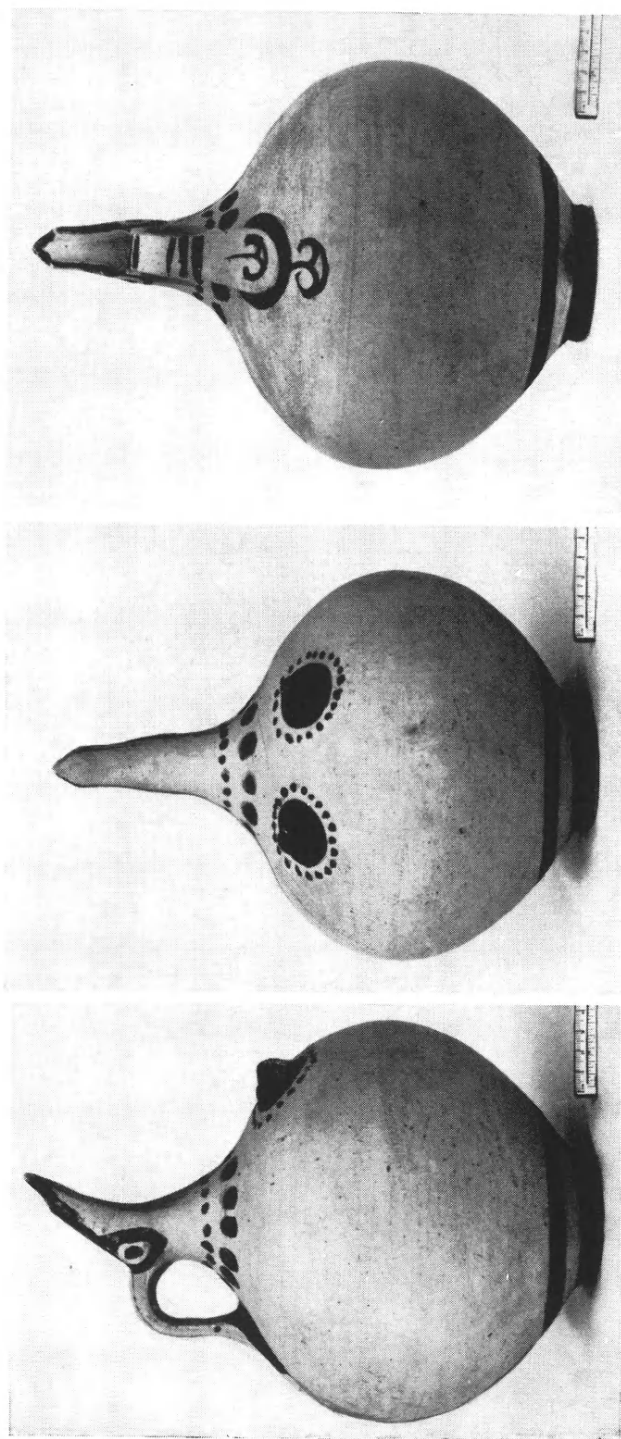
α. Ὀφθαλμοπορόγους μετὰ «συρματίνων» λεπτῶν σπειρῶν εκ τοῦ Δ3.

β. Πρόγχους μετὰ λευκῶν καλαμοειδῶν (Δ2).

α. Ὀρθογώνιο-πρόγχους μετὰ καστανῆς καὶ λευκῆς διακοσμήσεως (Δ2).

α - γ. Τρεῖς ὄψεις μαστοπόργου ἐκ Δ3.

Προχυτικόν σκεῦος ἐκ τῆς κόγχης τοῦ Δ2.

α - β. Δύο ὕψεις τῆς μαστοπορόχου μετὰ κριθῶν ἐκ τοῦ τομέως Α.

α. Ἄωτον βαθύ ποτήριον. Τομεύς Β, ἐπιφανειακά στρώματα.

β. Κύαθος μετὰ λευκῆς χλόης. Χῶρος Δ8.

α. Ἄωτος κύαθος μετὰ κριθῶν. «Δωμάτιον τῶν Κρίνων».

β. Κύαθος μετὰ κρεμαμμένου ἄνθους (Δ9).

α. Κύαθος μετὰ διαστήκτων σπειρῶν. «Δωμάτιον τῶν Κρίνων».

β. Κύαθος μετὰ σπειρῶν Δ5 (πρὸ τοῦ κλιμακοστασίου).

α. Προχυτικὸν σκεῦος, πιθανῶς ἀμῖς.

β. Κύαθος μετὰ χελωνίου. «Δωμάτιον τῶν Κρίνων».

α. "Αωτος κύαθος. «Δωμάτιον τῶν Κρίνων».

β. Ψευδόστομος ἀμφορεὺς (Δ3) μετὰ ἀκανθῶν πέριξ τοῦ στομίου.

α - β. Ψευδόστομος ἀμφορεύς μετὰ ἀνθέων κρόκου ἐπὶ τοῦ ὤμου.
«Δωμάτιον τῶν Κρίνων».

α. Ἀσκὸς ἐκ πορώδους πηλοῦ μετὰ διακοσμήσεως κρόκων (Δ6 - 7).

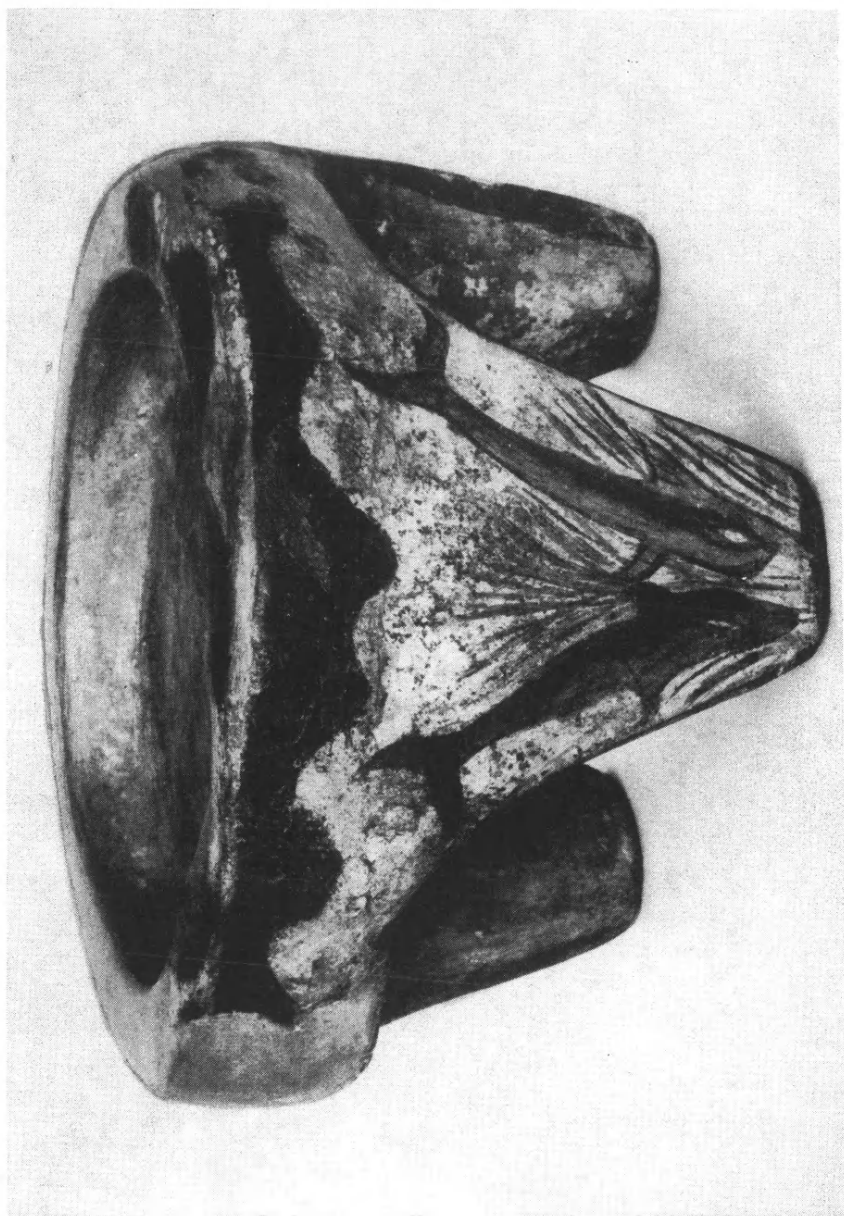
β. Ἡθμός φέρων λευκὰ θρόνα (Δ4).

γ. Τριποδικὸν πυξιδοειδὲς ἀγγεῖον μετὰ κλάδων ἐπὶ λευκῆς ἐπιφανείας (Δ2).

Ἐφεδρικὴ τράπεζα προσφορῶν ἐκ γραπτοῦ κονιάματος (Β1α).

Χώρος Δ8. Γραπτή ἐν κονιάματος τράπεζα προσφορών.

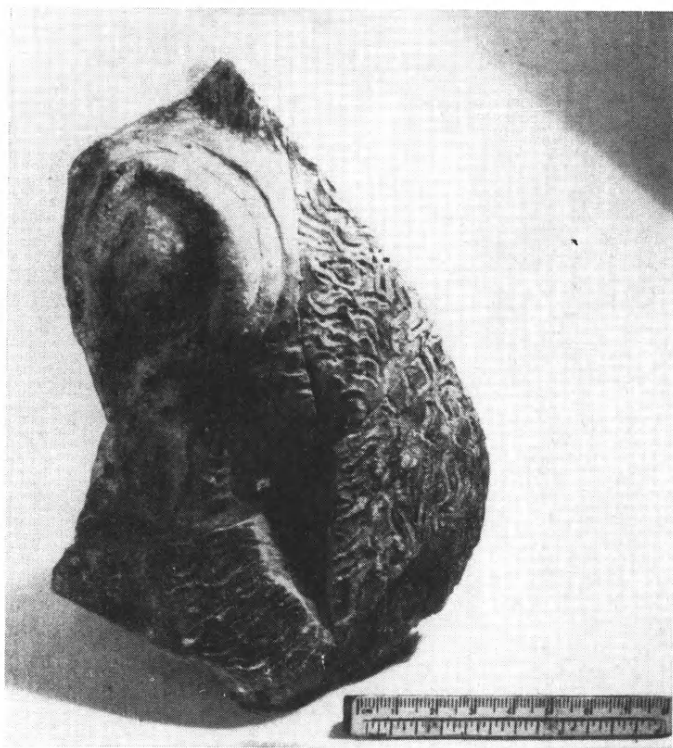
Ἄγγειον (πιθανῶς ἀνθοδοχεῖον), εὑρεθὲν ὁμοῦ μετὰ τῆς πολυχρώμου τραπέζης προσφορῶν τοῦ προηγούμενου πίνακος. Ἔχει ζωγραφηθῇ μετὰ καταπλησσοῦσης συναισθηματικότητος διὰ φυλλορροούντων κρίνων.

α - β. Δύο «άνθοδοχεῖα». Περιοχή Δ8. Εύρέθησαν ὁμοῦ μετὰ τῆς πολυχρόμου τραπέζης προσφορῶν (εἰκ. 280) καὶ ἄλλων σκευῶν θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος.

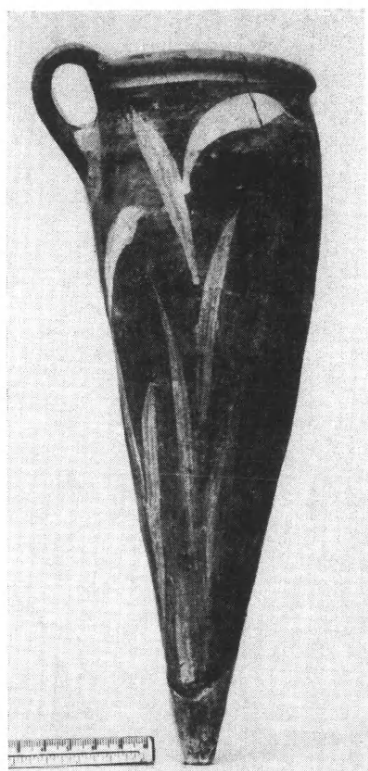
α. Τὸ ἥμισυ λεκάνης εὐρεθείσης ὁμοῦ μετὰ τῆς γραπτῆς τραπέζης προσφορῶν (Δ8).

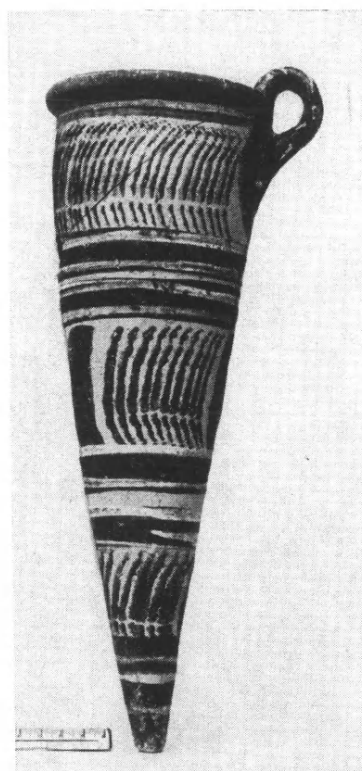
β. Τμῆμα πηλίνης κεφαλῆς βοῦς εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος (Δ14).

α. Ἀναθηματικοὶ κυαθίσκοι.

β. Ρυτὸν ἐκ τοῦ φρέατος 21.

γ. Ρυτὸν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ χειμάρρου (Δ3)

α. Δύο εισηγμένα αγγεία. κύαθος και άσχος.

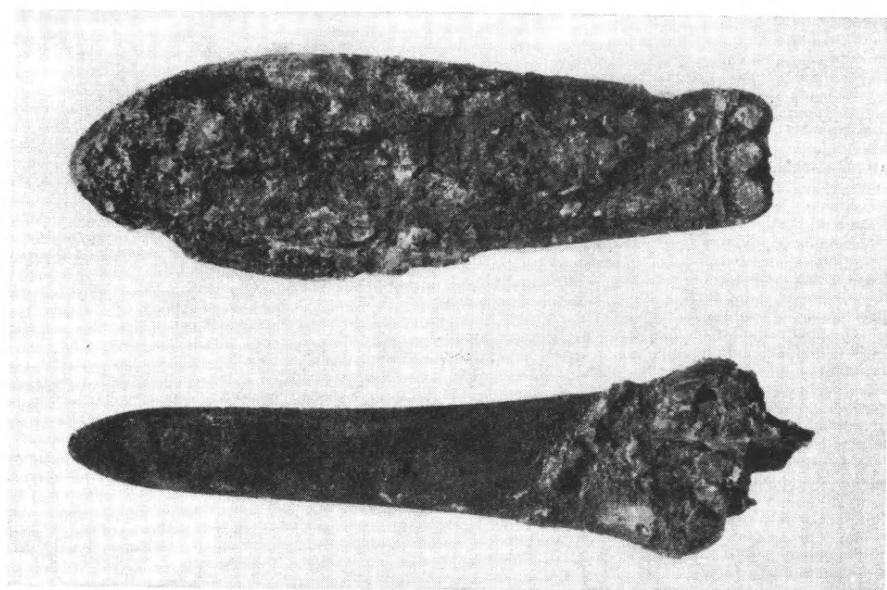
β. Μολύβδινα σταθμά, σταυρός και τεμάχιον άμόρφου μολύβδου (κυρίως έκ Δ8).

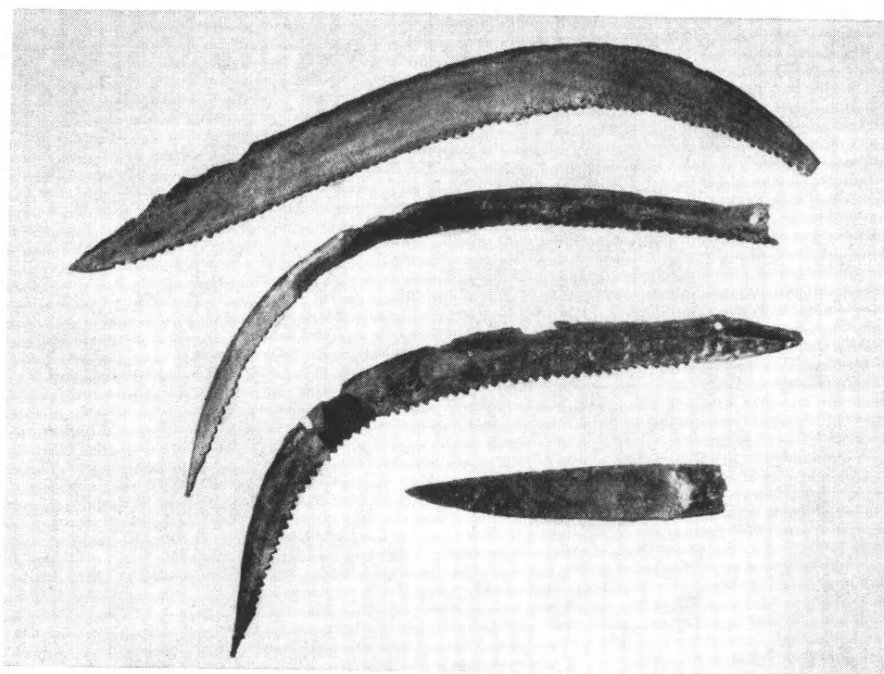
α. Μολύβδινα σταθμά μεσαίας όγκης (Δ8).

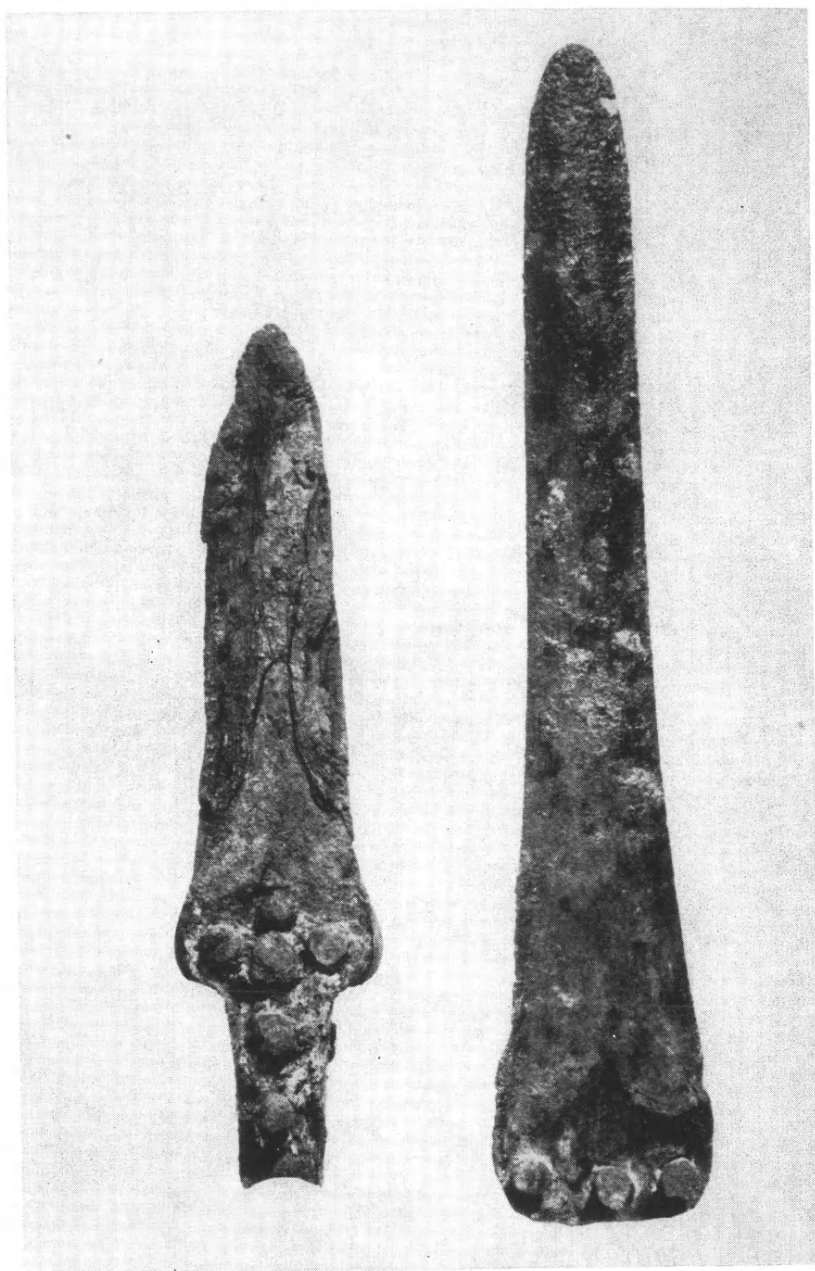
β. Μολύβδινον σταθμόν μετὰ σημείων (Δωμάτιον τῶν Κρίνων).

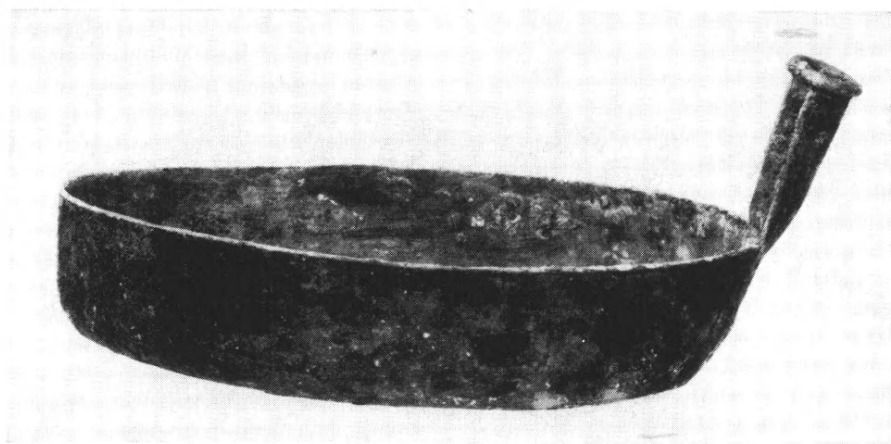
α. Γλωσσοειδές μαχαίριον και ἔγχειρίδιον.

β. Δρέπανα (Δ2 και Δ8) και μικρὸν μαχαίριον.

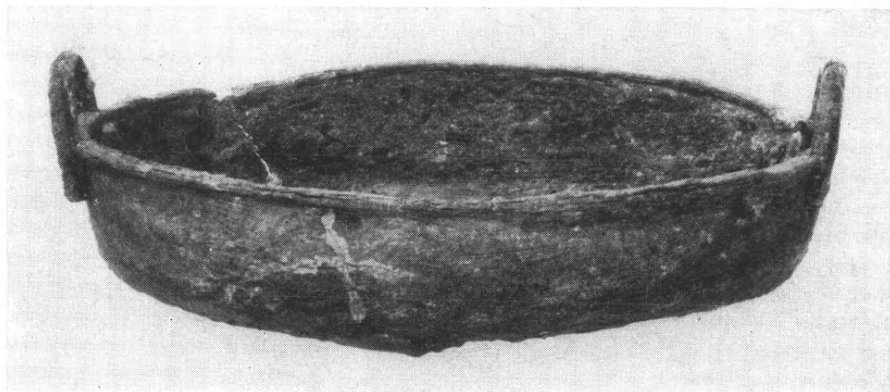
Χαλκοῦν ξιφίδιον (B7) καὶ ἐγχειρίδιον μετὰ ἐξ ἡλων (Δ8).

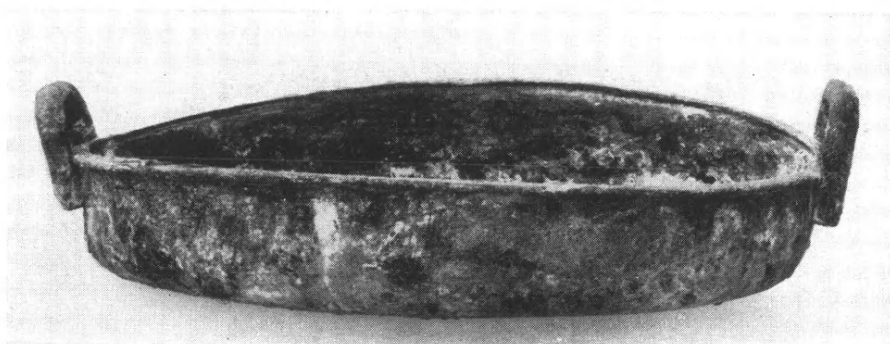
α. Χαλκοῦν τάγγηρον. «Δωμάτιον τῶν Κρίνων».

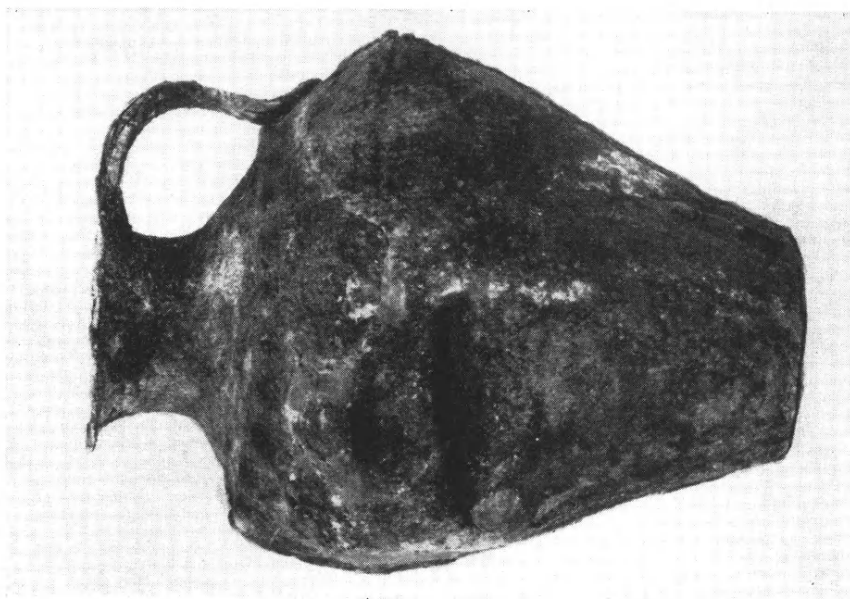
β. Χαλκοῦς προχυτικὸς κύαθος (Δ3).

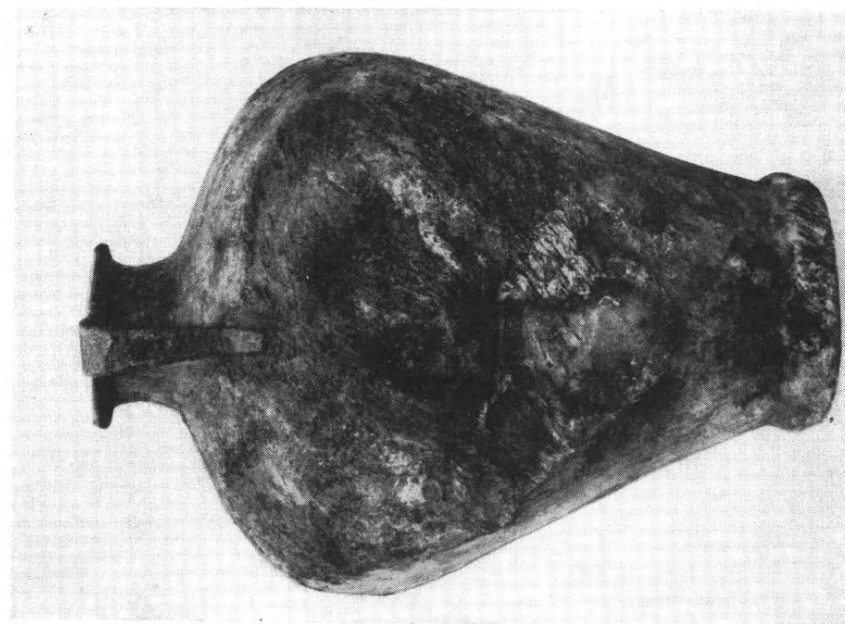
α. Τὸ χαλκοῦν μικρότερον ταψίον.

β. Τὸ μέγα χαλκοῦν ταψίον.

β. Χαλκή πρόχους.

α. Μεγάλη χαλκή πρόχους.

Ἀμφότεραι ἐκ τῆς ομάδος Δ3.

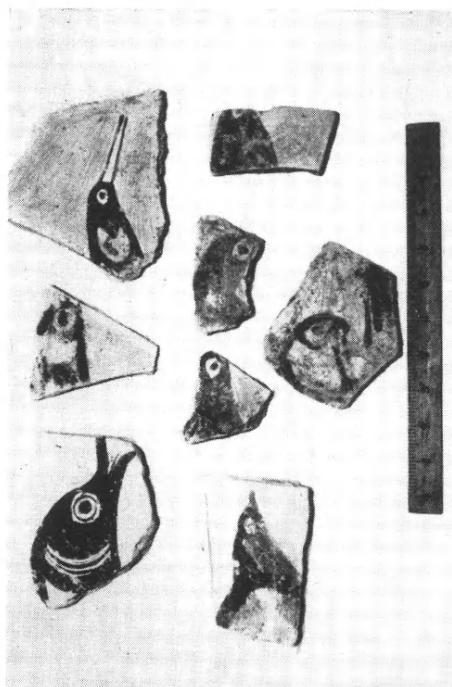
Χαλκῆ πρόχους.

Ίχνογράφημα τῆς πρόχου τοῦ πίνακος 292

β. "Οστράκα 1369 - 70, προφανώς ὅνος καὶ μόσχος.

α. "Οστράκα μετὰ εἰκονιστικῶν παραστάσεων πτηνῶν ἢ ἐχθρῶν.

δ. Προκύτης ἀγγείου ὑπὸ μορφὴν κεφαλαῖς πτηνοῦ.

γ. Φρέαρ 14. "Οστράκον μετὰ γραπτῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς.

α. Σκαφοειδές ἀγγεῖον ἐξ ἀλαβάστρου.

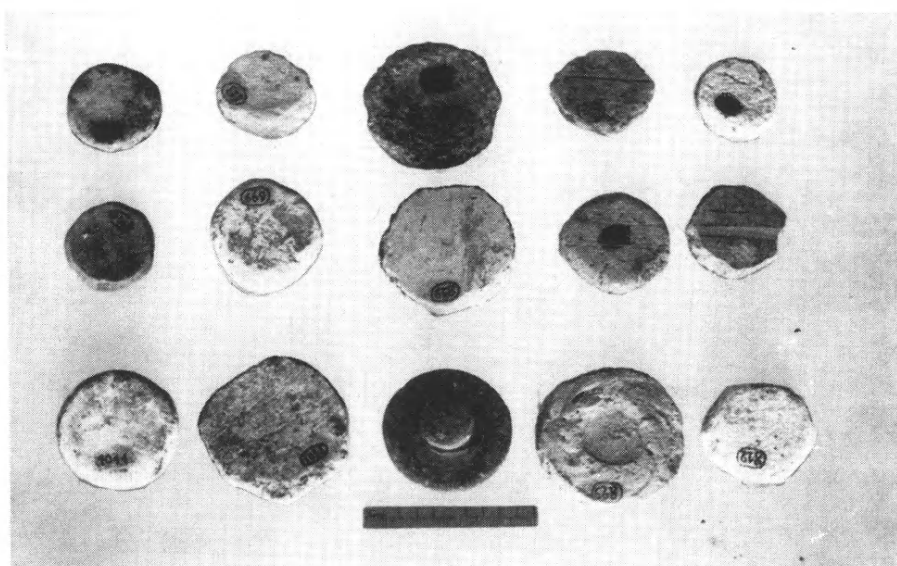
β. Ἀλαβάστρινος λαιμὸς καὶ στόμιον ἀγγείου.

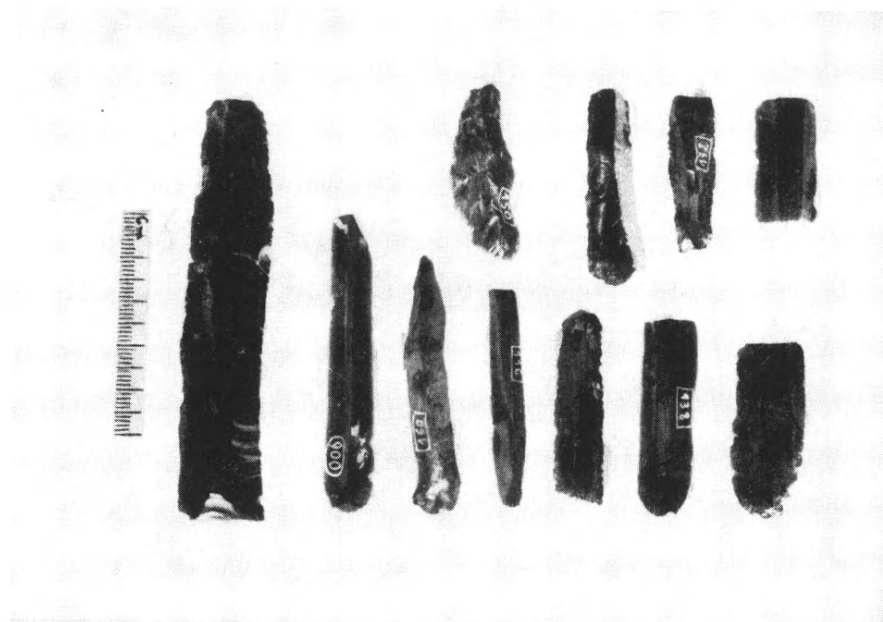
γ. Τμῆμα μαρμαρίνου πιθαρίου.

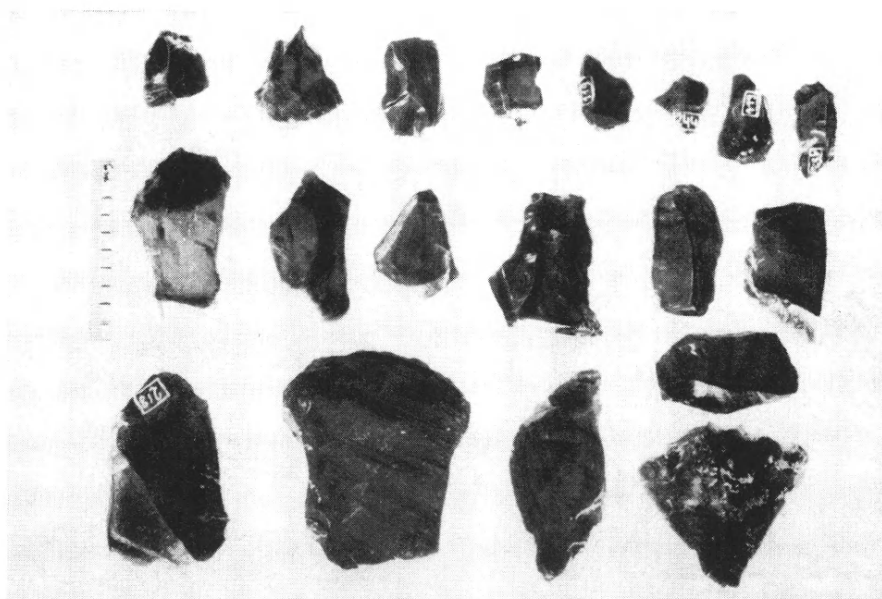
α. Ξύστρα ἐκ ροδόχρου κισήρεως χρησιμοποιηθεῖσα ὡς πῶμα ἀγγείου (Δ2).

β. Λίθινα πώματα ἀγγείων.

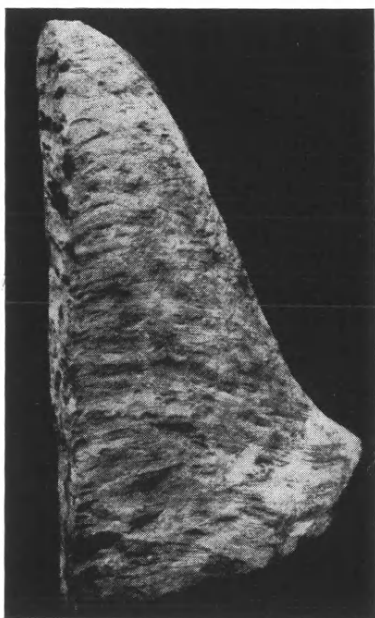
α. Λεπίδες όψιανού.

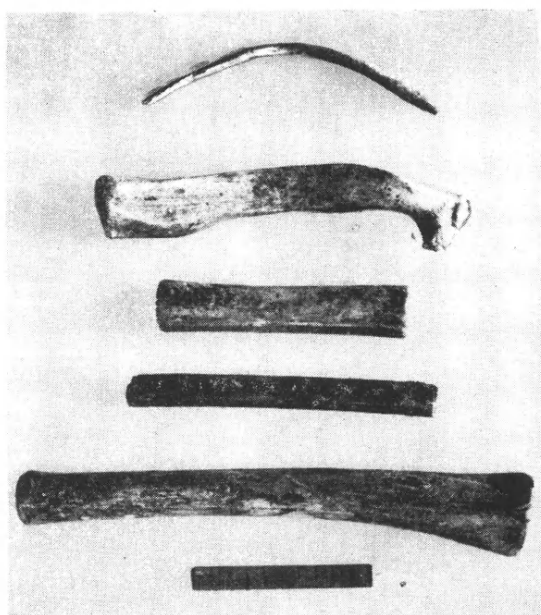
β. 'Απολεπίσματα όψιανού.

β. Πούς τραπέζης προσφορῶν. Πυρήν ἐκ κισήρεως,
ἐπένδυσις ἐκ κονιάματος.

β. Τμήμα λιθίνου κέρατος
καθιερώσεως, Δ11, ὕψ. 0.55 μ.

γ. Ὄστᾱ εἰργασμένα.

α. Τὸ ὀπτάνιον τοῦ Δ2. Κρατευταὶ καὶ θάργγηλος.

β. Χῶρος Δ8. Τράπεζα - θερμαντήρ.

α. Έκμαγμα τεμαχίων ξυλίνου ποτέ σκήμπος (Δ2).

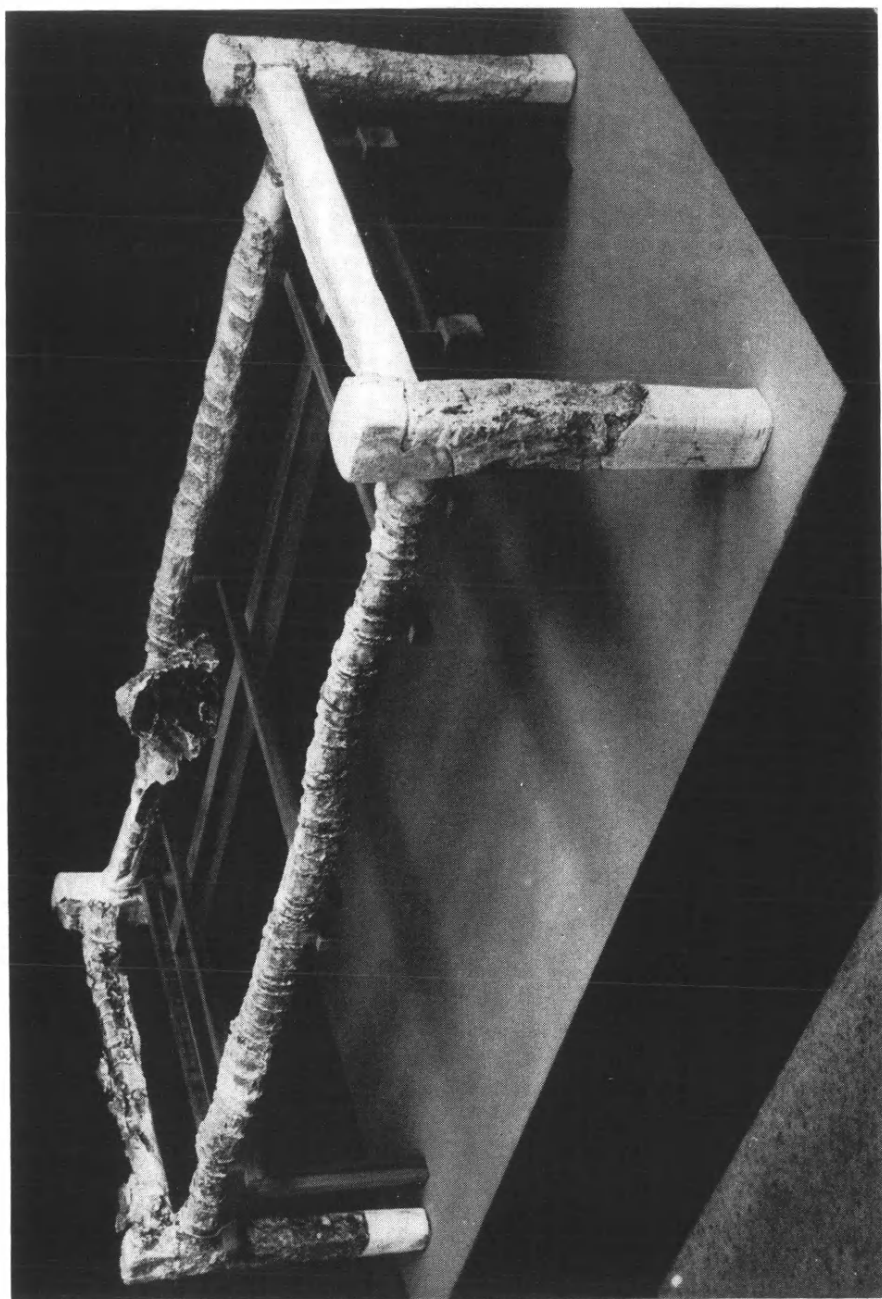
β. Έκμαγμα τεμαχίου ξυλίνου ποτέ σκήμπος (Δ2).

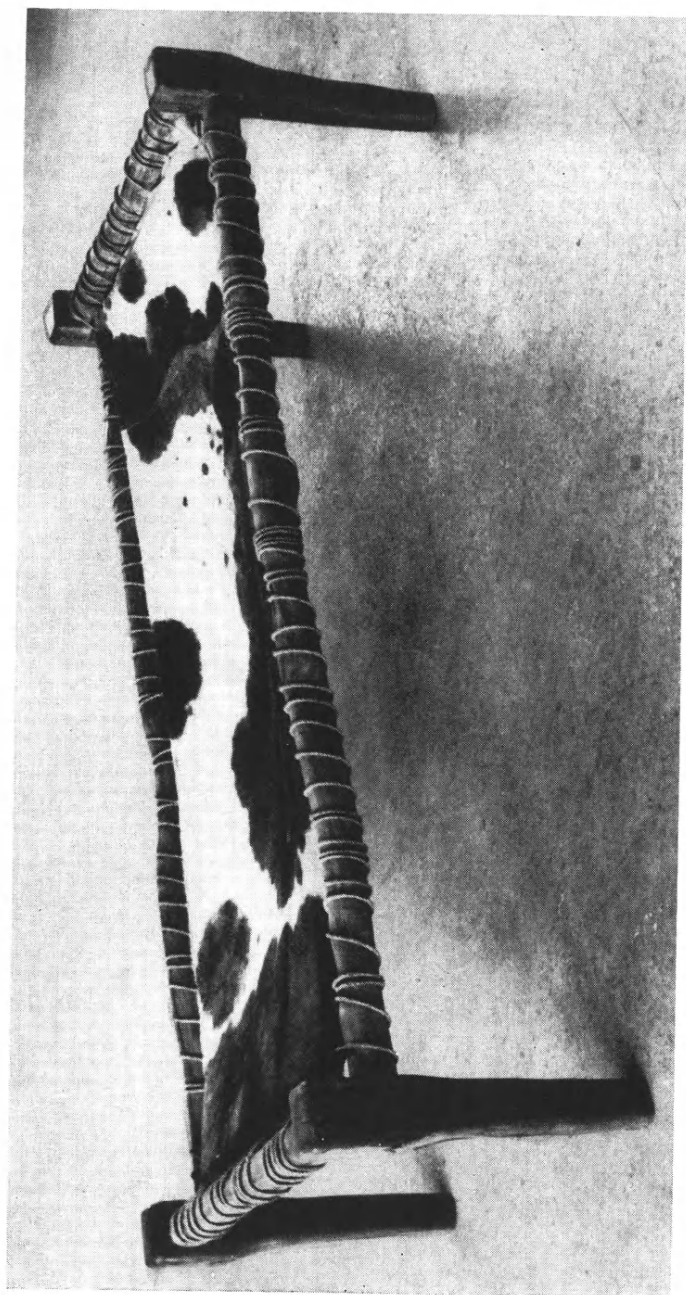
α. Δ2. Ὁ σκίμπος ὡς ἀνακατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Νουμάκη.

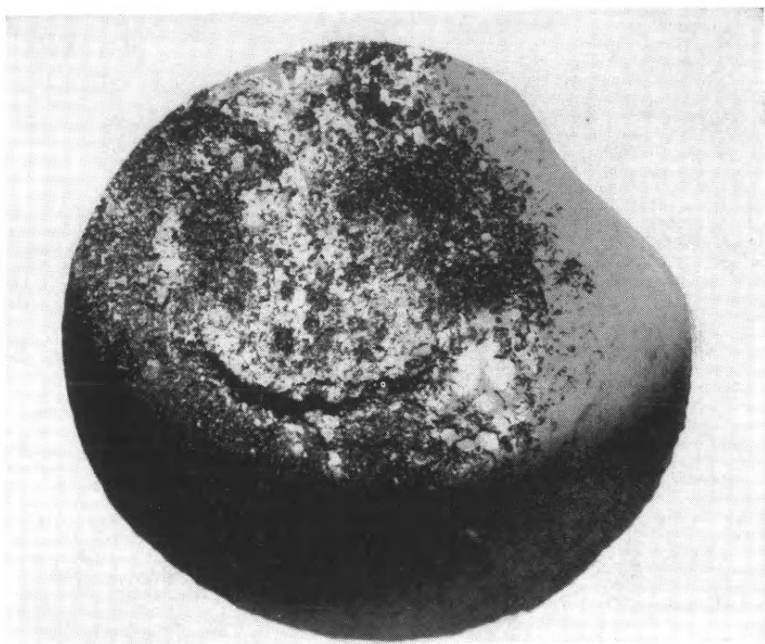
β. Πανομοιότυπον τοῦ σκίμπος ἐκ τοῦ «Δωματίου τῶν Κρίνων» ἐκ ξύλου ἐλαίας.
(Εὐγενής προσφορά οἴκου Σαρίδη.)

Ἐχμαγίμα τῆς ποτὲ ξυλίνης κλίνης ἐκ τοῦ «Δωματίου τῶν Κρήνων».

Πανομοίωτον τῆς κλίνης τοῦ «Δωματίου τῶν Κρίνων» ἐκ ξύλου ἐλαίας καὶ δέρματος μύσγου.
(Εὐγενὴς προσφορά τοῦ οἴκου Σαρλδῆ.)

α. Δ2. Ὀργανική οὐσία ἐντὸς ἀγγείου.

β. Δ2. Ὀργανική οὐσία ἐντὸς ἀμφορέως κειμένου ὑπὸ τὴν κλίνην.

α. Δ2. Ὀργανική οὐσία ἐντὸς ἀγγείου.

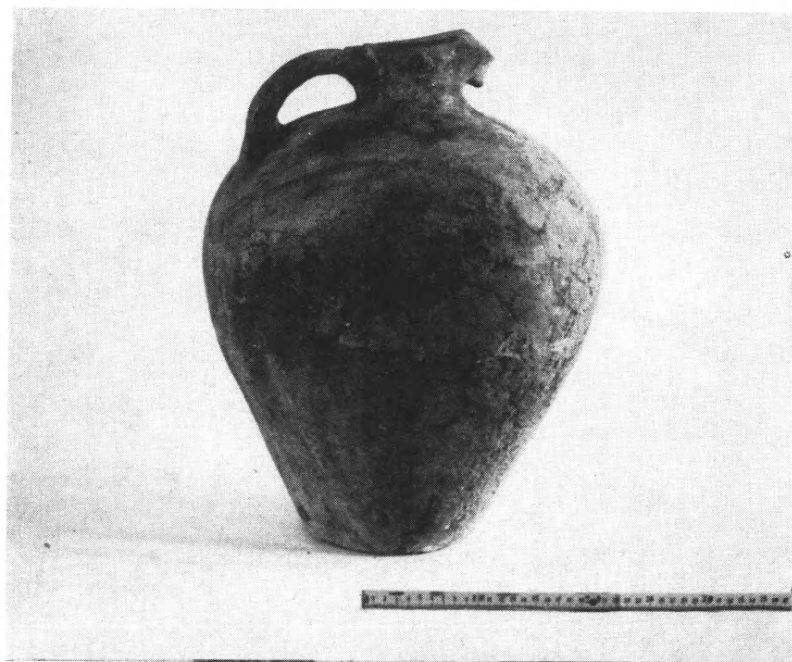
β. Ριζοβολῆσαν ὕσπριον ἐντὸς τοῦ πίθου 3 τοῦ πολυθύρου.

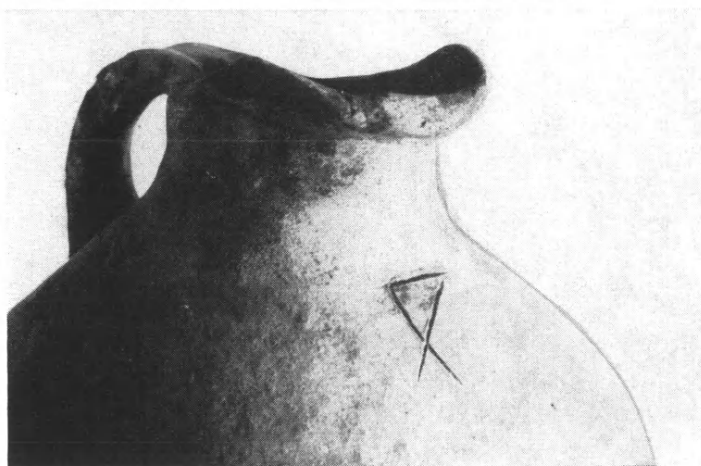
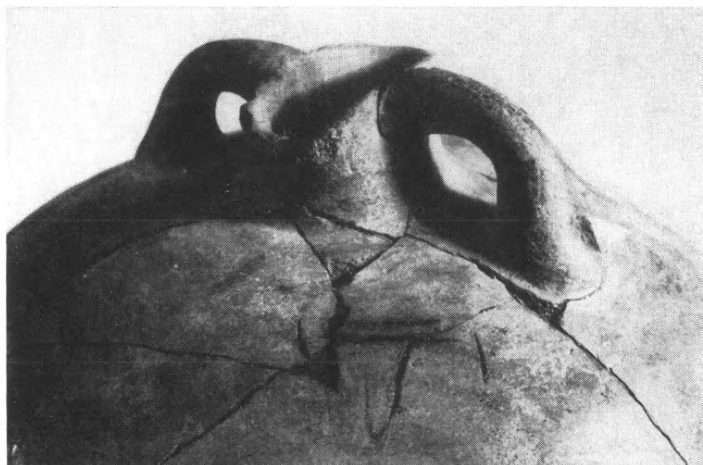
α. Ἀποτυπώματα καὶ ἐκμάγματα κρομμύων πιθανῶς, ἐντὸς ἀγγείου κειμένου ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ Δ2.

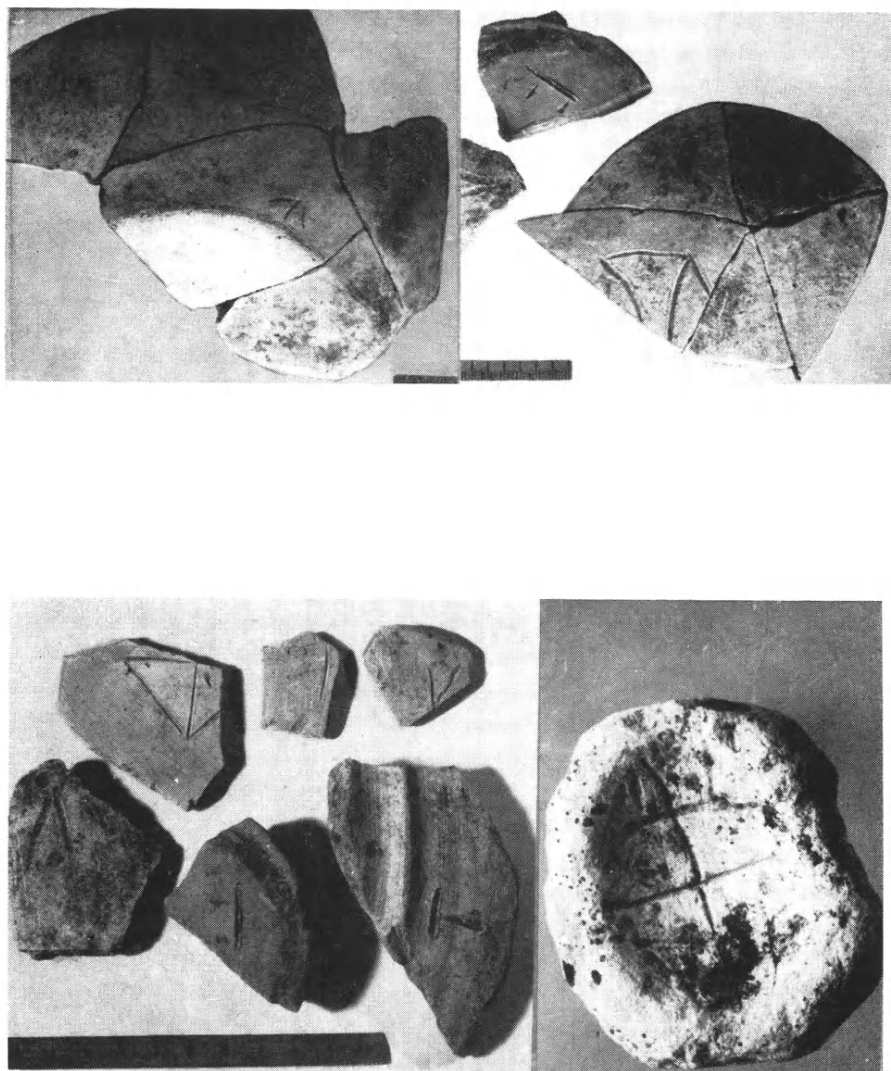
β. Τεμάχια ἐκ τῶν χιτώνων τῶν κρομμύων τῆς εἰκόνης πίναξ 306α.

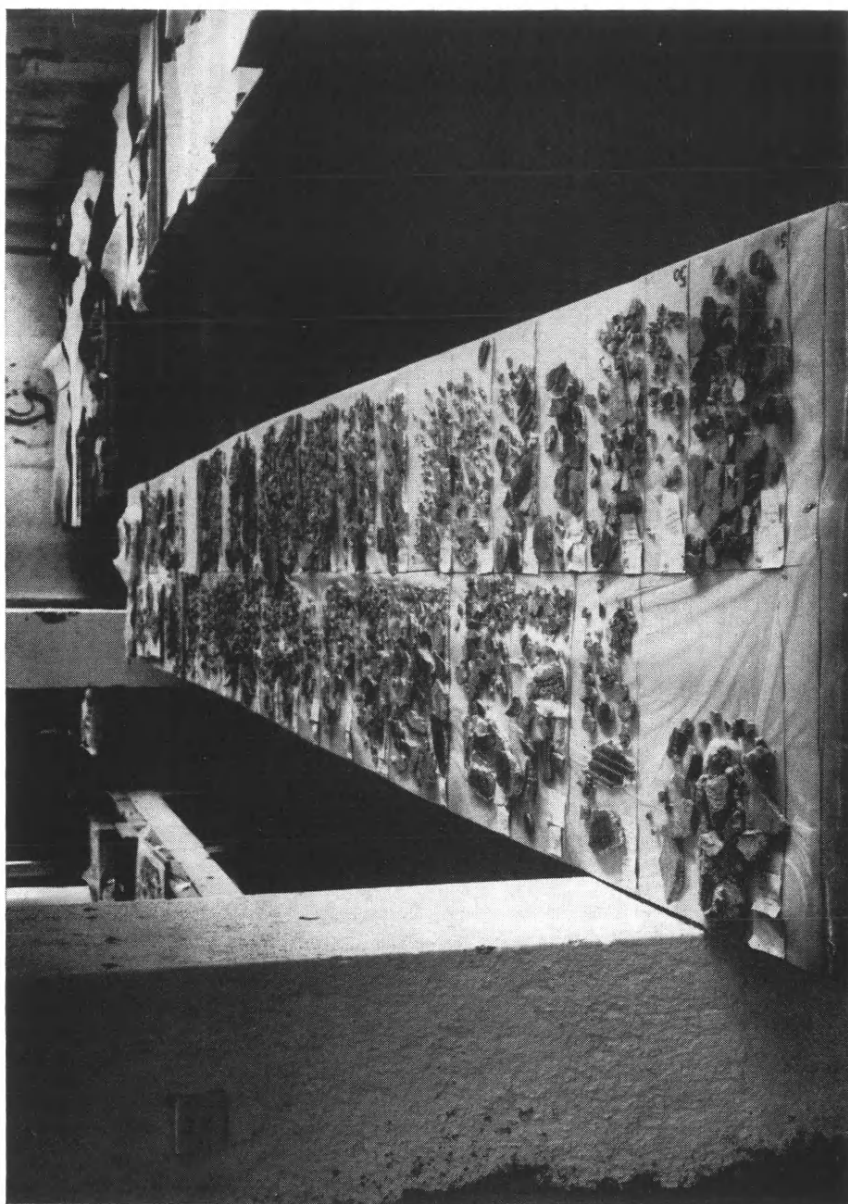
Ἡ ἐνεπίγραφος πρόχους Α-ΡΕ-ΣΑ-ΝΑ ἐκ Δ4.

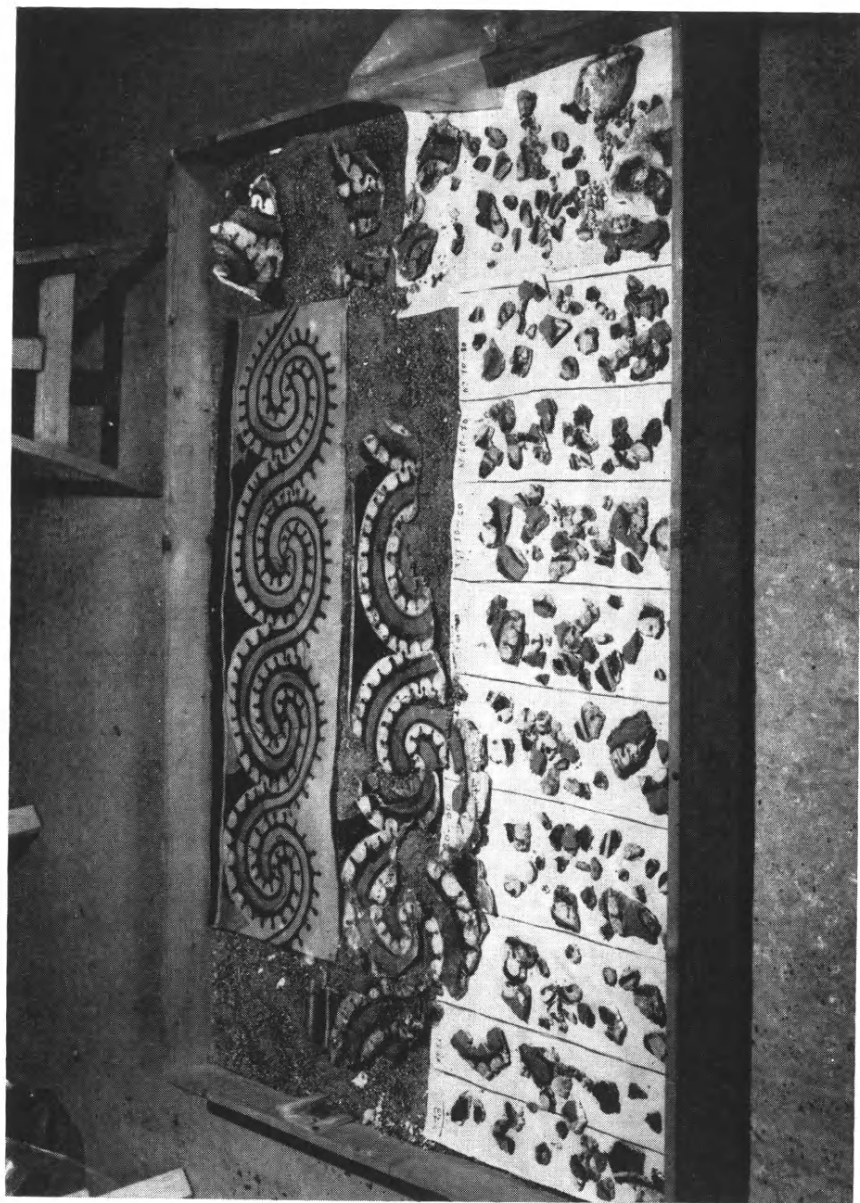
α - γ. Ἀγγεῖα φέροντα ἐγχάρακτα σημεῖα γραφῆς.

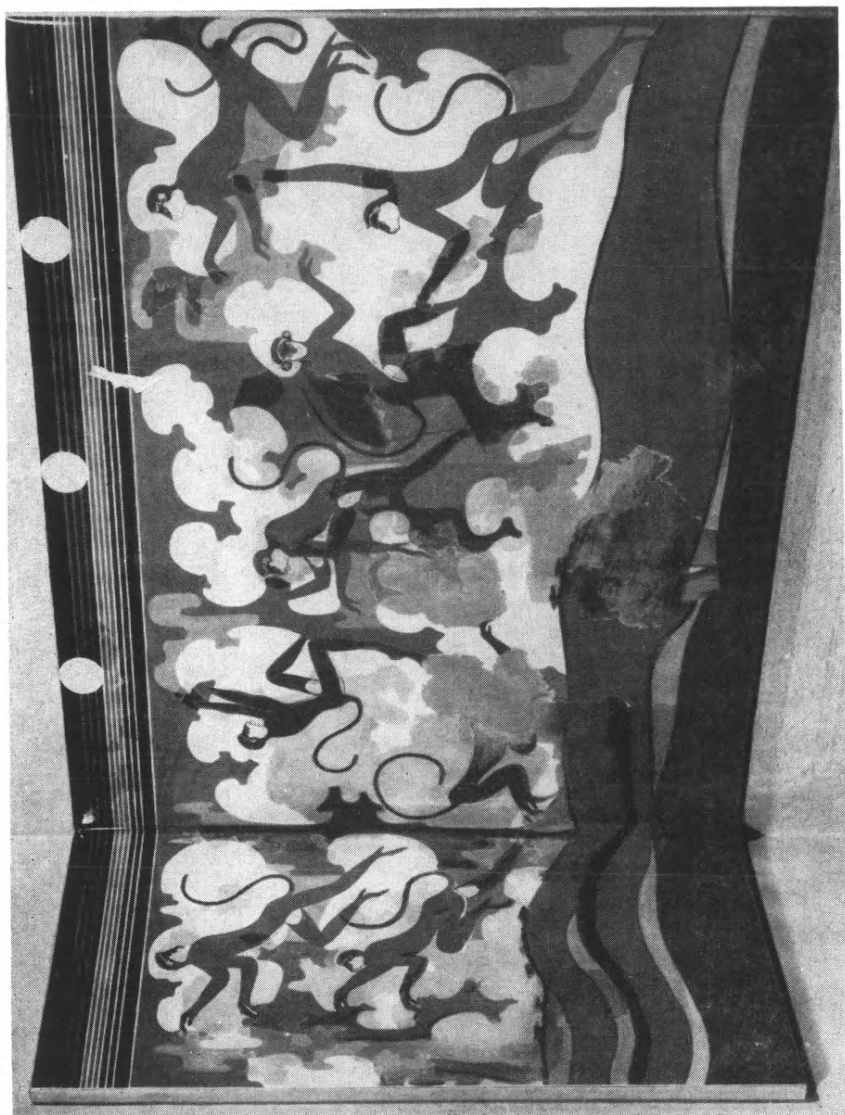
Ὅστρακα πηλίνων ἀγγείων καὶ ἐν λίθινον ἀντικείμενον (κάτω δεξιὰ)
φέροντα ἐγγράφατα σημεῖα.

Μελέτη τῶν τοιχογραφιῶν εἰς τὰ ἐργαστήρια τῆς ἀνασκαφῆς.

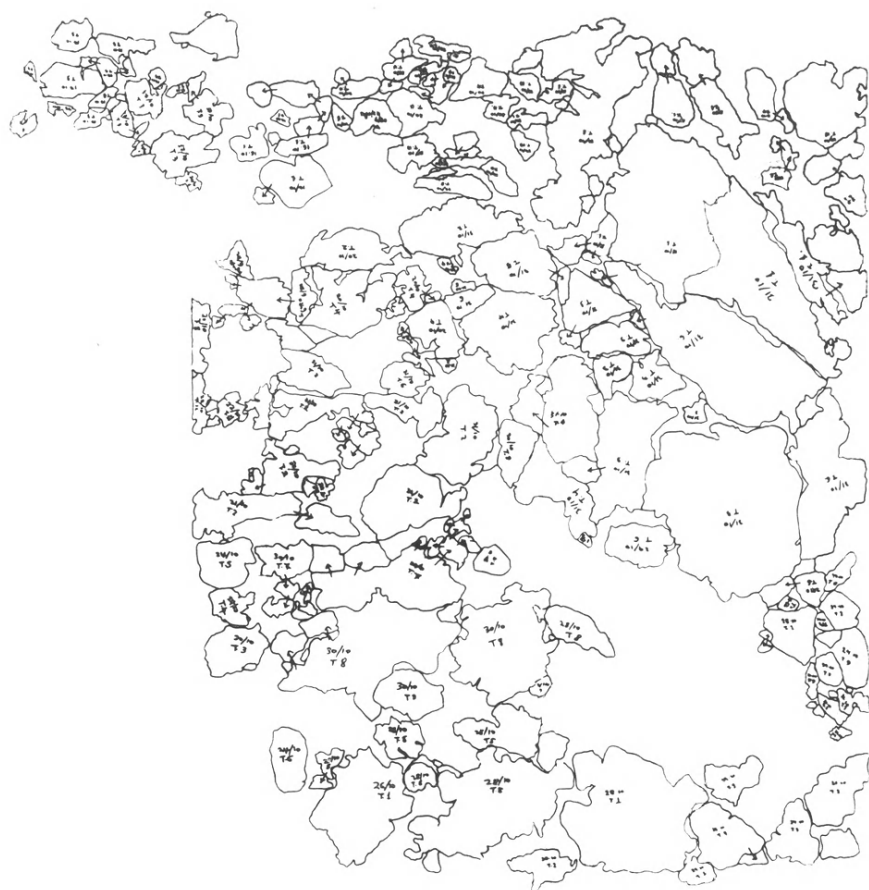
Ζωφόρος σπερών. Ήργαστήρια τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἡ τοιχογραφία τῶν χιτανοπιθήκων. Β6, Ἀνασύνθεσις προσωρινή.

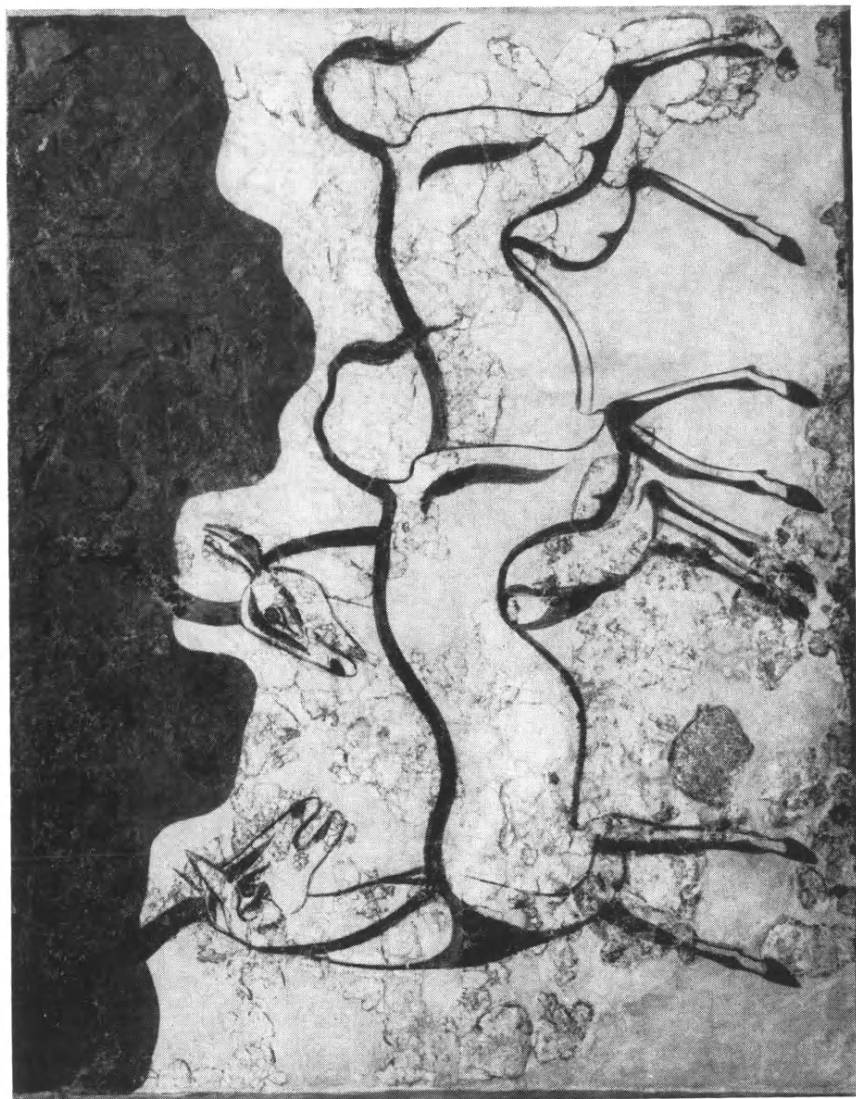
Λεπτομέρεια τῆς τοιχογραφίας τῶν κυανοπιθήκων.

Ἰχνογράφημα κονιαμάτων τοῦ Β1 πρὸ τῆς μετακινήσεως τούτων.

Ἀναπαράστασις τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ Β1.

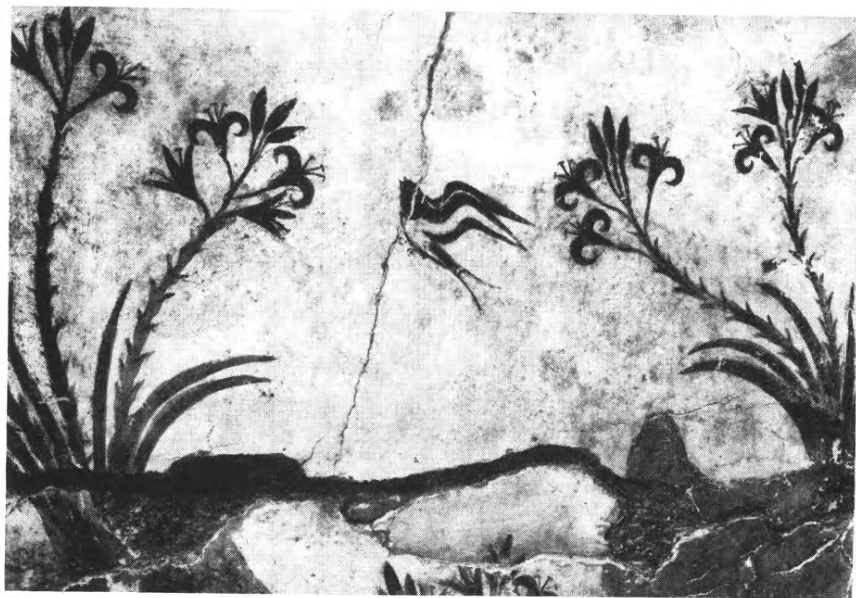
Δύο λογοχέριστες, Β1, Δυτικός τοίχος.

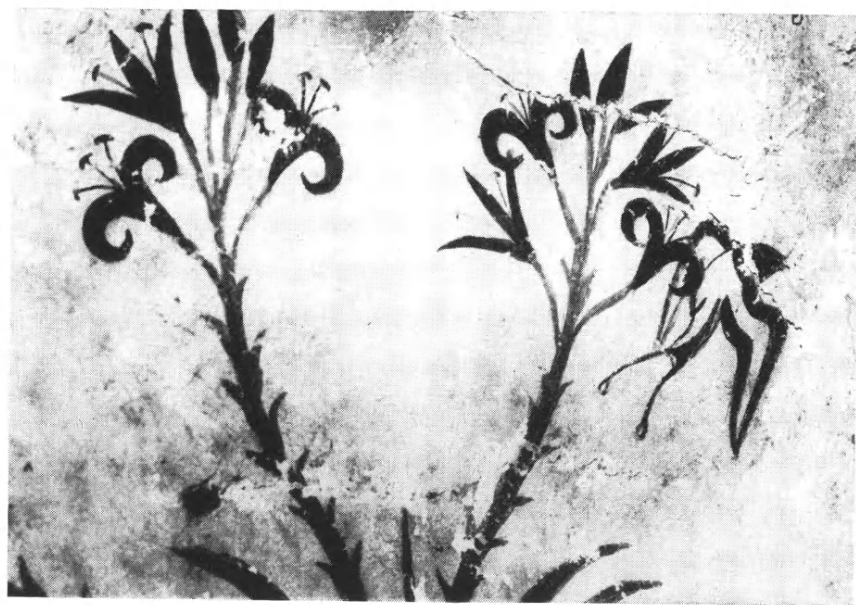
Οἱ πυκτεύοντες παῖδες τοῦ Β1.

Λεπτομέρεια τῶν προσώπων τῶν παιδίων.

α. Δ2. 'Η πρώτη χειλιδών τοῦ Νοτίου τοίχου.

β. Δ2. 'Η δευτέρα χειλιδών τοῦ Νοτίου τοίχου.

Δ2. Τὸ πρῶτον ζεῦγος χελιδόνων τοῦ Δυτικοῦ τοῖχου.

Δ2. Χελιδὼν τοῦ Δυτικοῦ τοίχου.

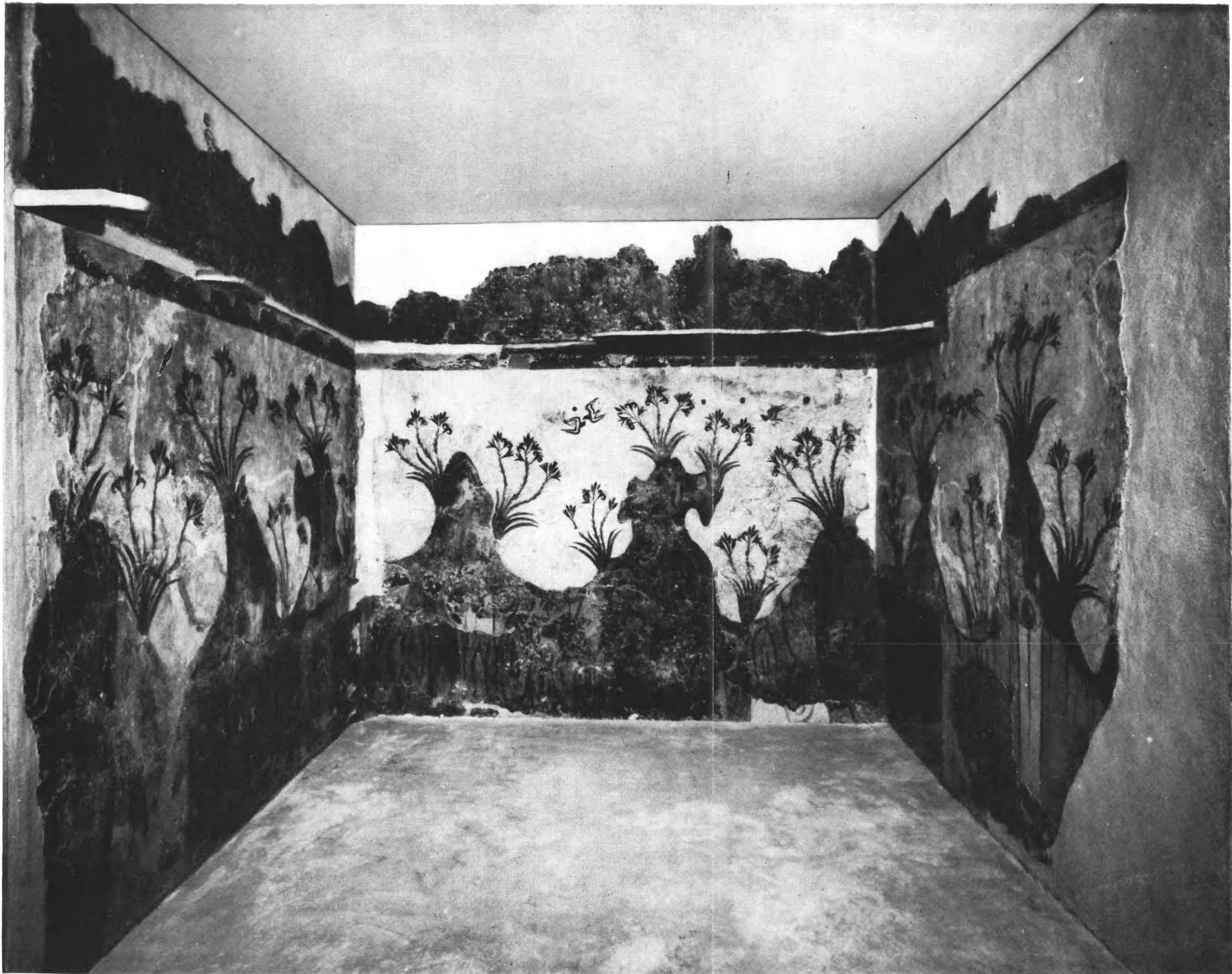

Δ2. Χελιδόνες τοῦ Βορείου τοῖχου.

Δ2. 'Ο Δυτιὸς τοῦχος. (Δεξιὰ συνάπτεται ὁ Βόρειος, ἂνω ὁ ρυμός.)

Δ2. Συνολική φωτογραφία
τοῦ δωματίου, ὡς ἐξετέθη
ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ.

α. Ἀρχαίη πυρά.

β. Ἀρχαίων ταφικὸν κρηπίδωμα.

α. Μελανόμορφος κύλιξ.

β. Μελαμβαφής κύλιξ.

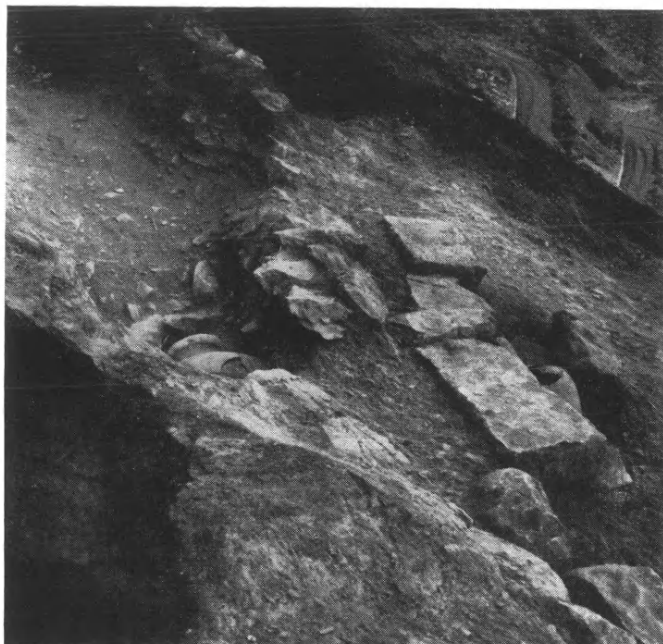
α. Ίωνικός αρχαϊκός αμφορεύς.

β. Μελανόμορφος ὄλπη.

γ. Κορινθιακή κοτύλη.

α. Ταφαι ἐντὸς ἀγγείων.

β. Τάφος 4ου αἰ.

α. Ταφικόν συγκρότημα 7ου αἰ.

β. Σῆμα καὶ τράπεζα.

α. Τεμάχιον θηραϊκοῦ ἀμφορέως.

β. Ἀρχαῖος τάφος.

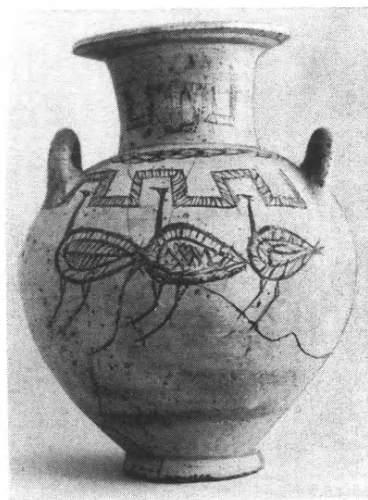
α. Ἀπότμημα ἀρχαίου πινακίου.

β. Ἀμφορεύς 7ου αἰ.

α. Θηραϊκὸς λέβης.

β. Θηραϊκὸς ἀμφορεύς.

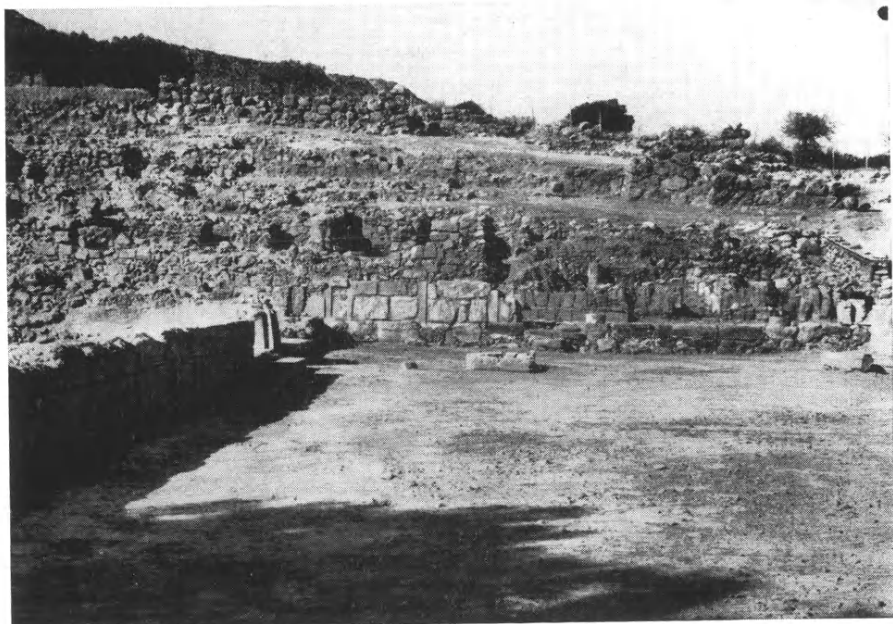
γ. Ἀγγεῖα ἀρχαίου τάφου.

α - β. Εὐβοϊκὸς ἀμφορεύς.

α. Γενική άποψις τοῦ ΒΔ. ήμίσεος τῶν ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ΒΑ. λόφου ἀνακτορικῶν παραρτημάτων ἀπὸ Νότου. Δεξιὰ εἰς τὴν κορυφὴν τὸ Κτήριον Γ.

β. Γενική άποψις πρὸς τὸν κεντρικὸν τομέα τῶν κτηρίων τοῦ ΒΑ. λόφου ἀπὸ ΝΔ. Τὰ κυκλωπέου δομῆς κτήρια τοῦ βάθους εἶναι τὸ Κτήριον Γ καὶ τὸ Κτήριον τοῦ κυκλωπέου πυργίσκου.

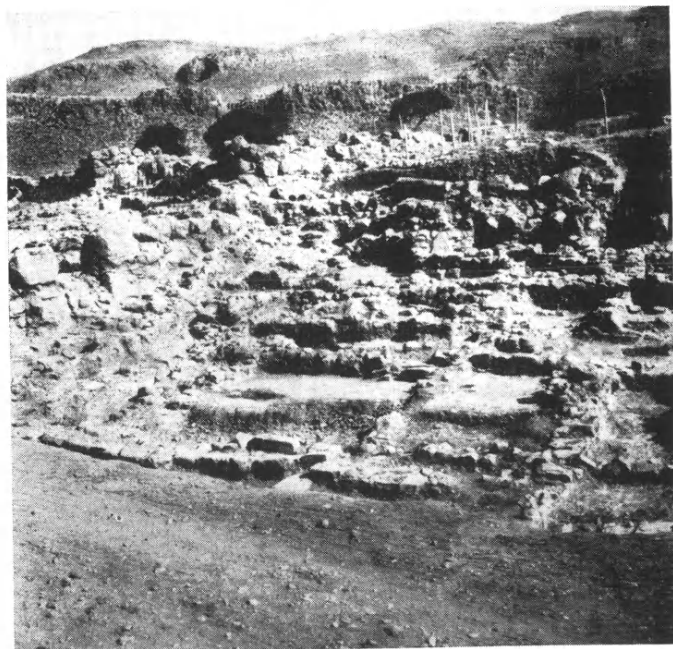
α. Γενική ἄποψις τῶν ἐπὶ τοῦ ΒΑ. λόφου ἀνακτορικῶν παραρτημάτων. Εἰς τὸ βάθος ἀριστερὰ τὰ κτήρια Γ καὶ Η, ἀμέσως κατόπιν τὸ Ἰσχυρὸν κτήριο καὶ τὸ παλαιοανακτορικὸν Κτήριο Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος. Εἰς τὸ μέσον ἐπίπεδον ἡ ΒΑ. πύλη τοῦ Ἀνακτόρου.

β. Γενική ἄποψις ἀπὸ ΝΔ. τοῦ παλαιοανακτορικοῦ Κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος.
Ἀριστερὰ ἡ πρόσοψις τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου.

α. Γενική άποψις τοῦ παλαιονακτορικοῦ Κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος ἀπὸ ΝΔ.

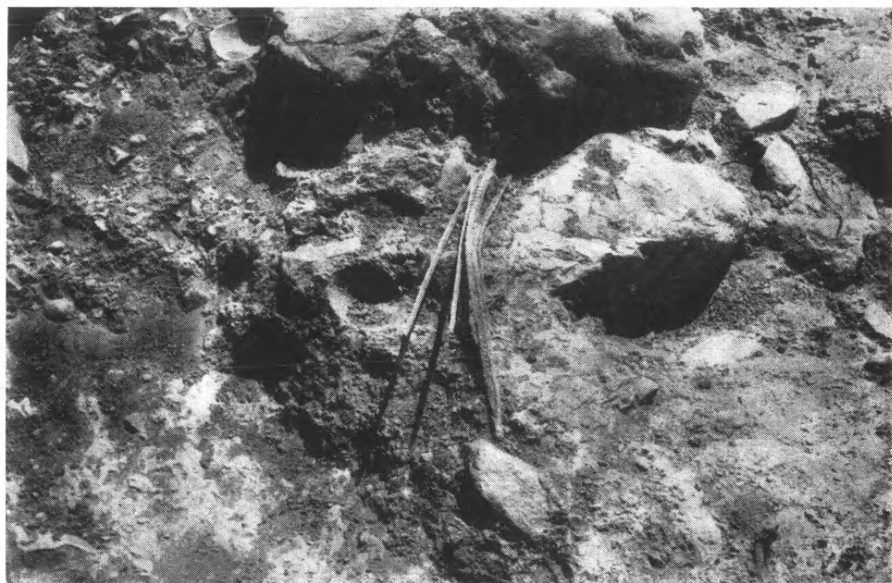
β. Γενική άποψις τοῦ Δ. τμήματος τοῦ παλαιονακτορικοῦ Κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος ἀπὸ ΝΔ. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τὰ δωμάτια Ο, Ρ καὶ Ψ μὲ ἡμικατεστραμμένα δάπεδα.

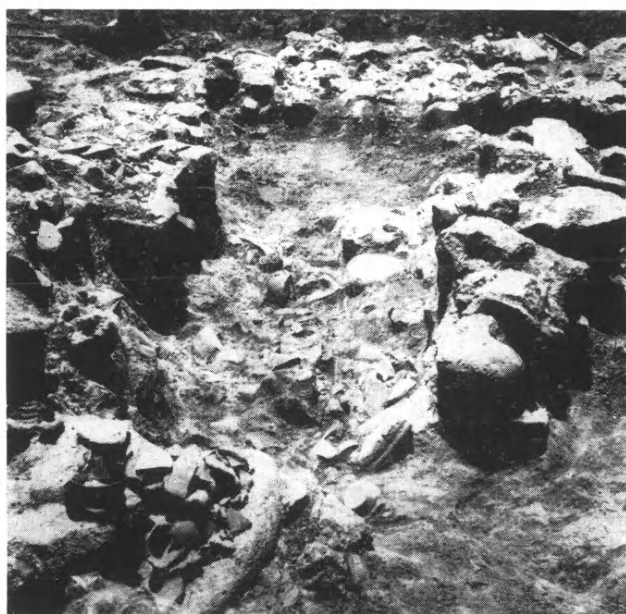
α. Γενική άποψις τοῦ Α. τμήματος τοῦ Κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος ἀπὸ ΝΔ.
Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τὰ δωμάτια Τ, Υ, Φ, Χ καὶ Ω.

β. Τὸ δωμάτιον Ι τοῦ Κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος μὲ τὸ περιεχόμενόν του, ἀπὸ Ν.

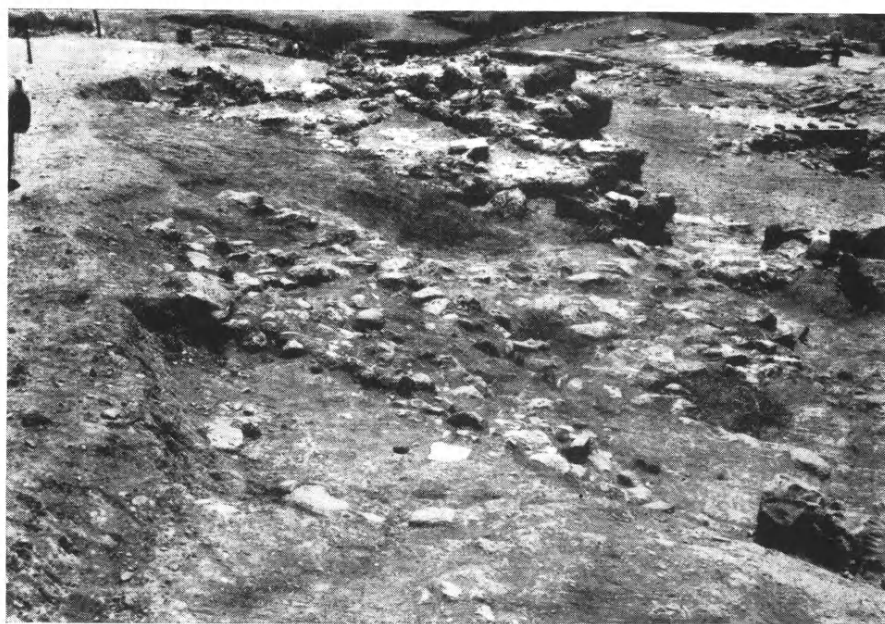
α. Δύο χαλκαῖ πύργοι ἀνακαλυφθεῖσαι μεταξύ λίθων τοίχου ἐπικαθίσαντος εἰς τὸ δωμάτιον Ν τοῦ Κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος.

β. Τὸ ὑπόστρωμα παλαιοανακτορικῶν ὀστράκων τοῦ δωματίου Φ τοῦ Κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος ἀπὸ Β.

α. Ἡ παρὰ τὸ Κτήριον τοῦ κυκλωπείου πυργίσκου ἀνερχομένη
πλακόστρωτος ὁδός, ἀπὸ ΒΑ.

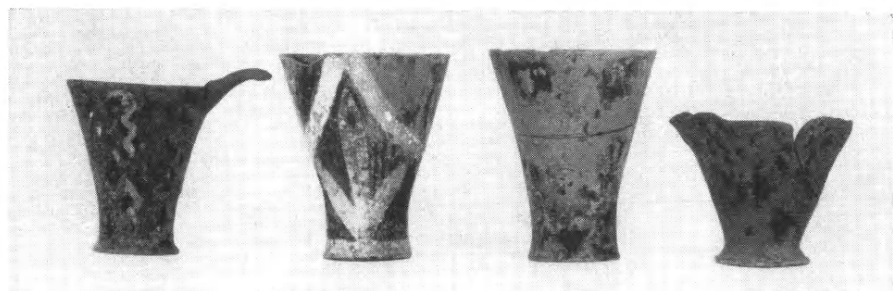
β. Ὅψις ἀπὸ Β. πρὸς τὸν χώρον τῶν παλαισανακτορικῶν ἀποθετῶν. Εἰς τὸ κέντρον
τοῦ βάθους μέρος τοῦ Κτηρίου τοῦ κυκλωπείου πυργίσκου.

α. Ὁ παλαιοανακτορικὸς ἀποθέτης Α τῆς ΒΑ. κλιτύος μὲ τὸ περιεχόμενόν του.

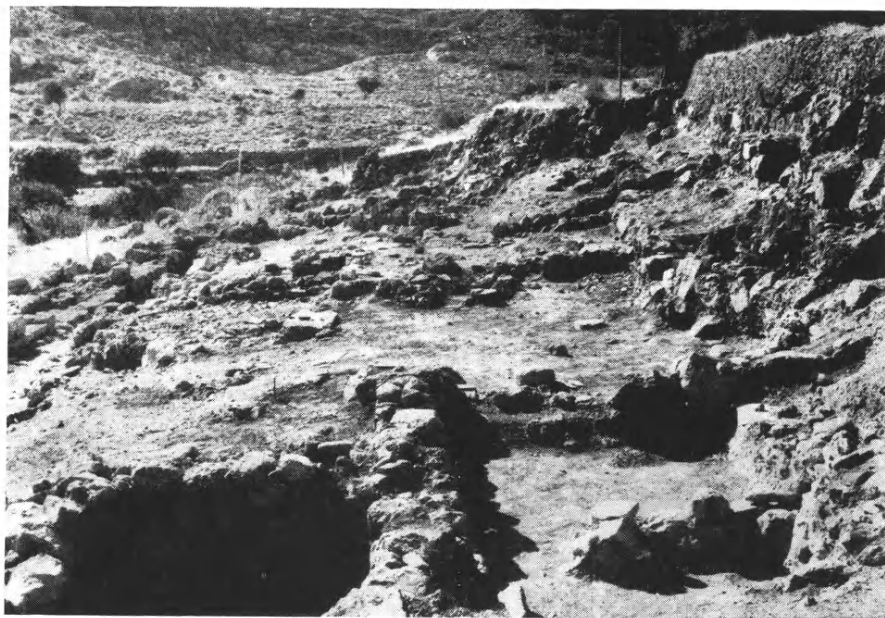
β. Παλαιοανακτορικὰ σκεύη (κύπελλον, tumblers καὶ κύαθος) ἐκ τῶν ἀποθετῶν τοῦ χώρου μεταξὺ τῶν Κτηρίων τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς.

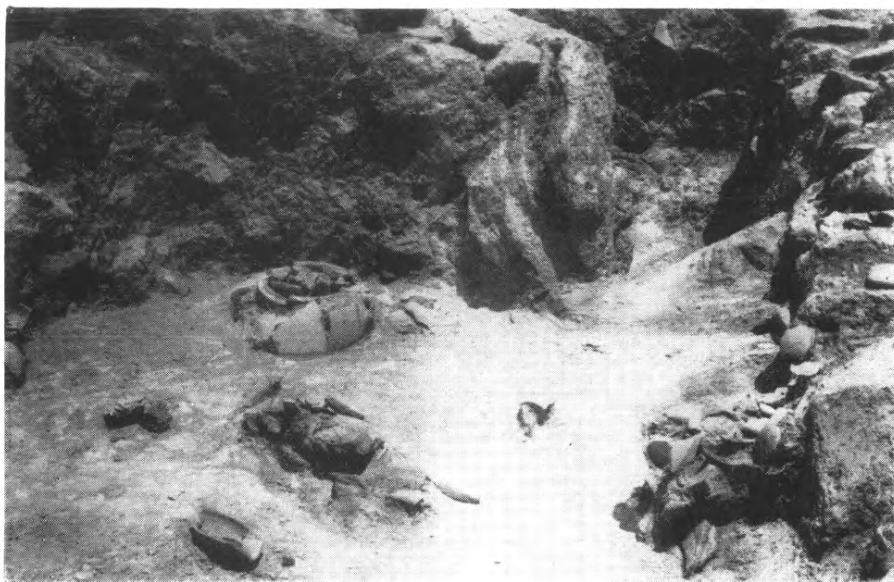
γ. Tumblers ἐκ τῶν ἀποθετῶν παλαιοανακτορικῆς κεραμεικῆς τοῦ ΒΑ. λόφου.

α. Γενική άποψις από Β. τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ. Πάρ' αὐτὸ ἡ πλακόστρωτος ὁδός, ἡ διερχομένη πρὸ τοῦ Λοξοῦ κτηρίου.

β. Γενική άποψις τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ ΝΑ.

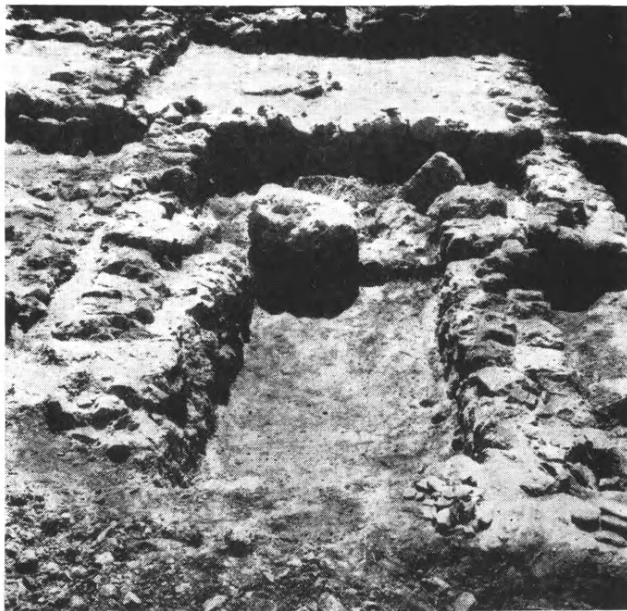
α. Τὸ δωμάτιον Κ τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν τοῦ ἱεροῦ μετὰ τὸ περιεχόμενόν του, ἀπὸ ΝΔ.

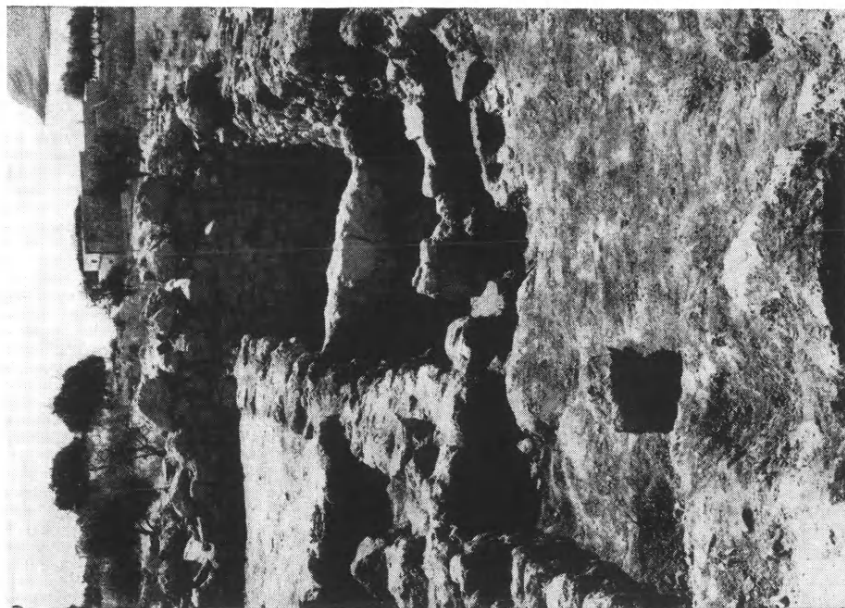
β. "Αποψις ἀπὸ ΒΔ. τοῦ Κτηρίου Γ καὶ τῆς πρὸ τούτου διερχομένης πλακοστρώτου ὁδοῦ.

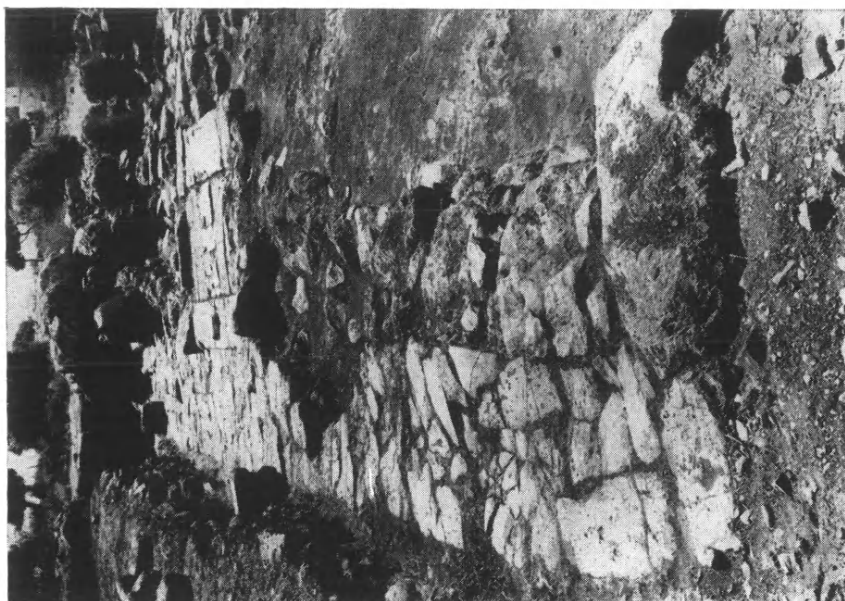
α. Ὁ μετὰ κίονος πρόδομος τοῦ Κτηρίου G ἀπὸ Β. Ὅπισθὲν τοῦ
ὁ χώρος τοῦ κλιμακοστασίου.

β. Τὰ δωμάτια XII καὶ V τοῦ Κτηρίου G ἀπὸ ΒΔ. Εἰς τὸ βάθος τὸ δωμάτιον VI.

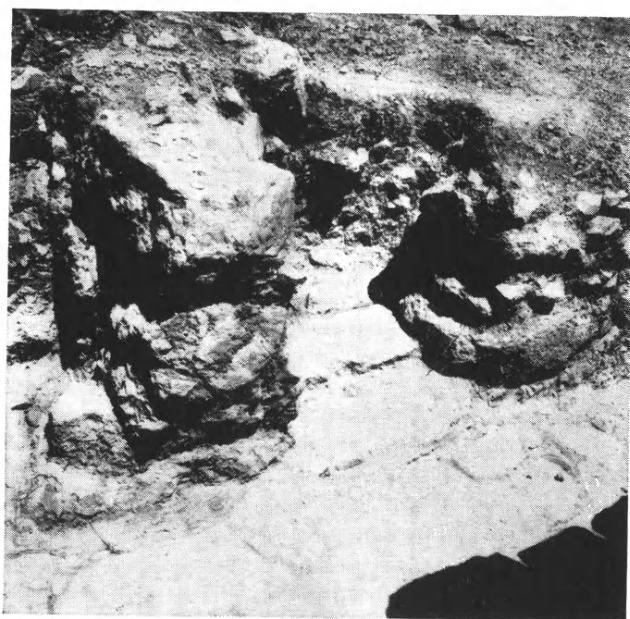
α. Τὸ ΝΔ. τμήμα μὲ τὰ βαθέα θεμέλια διαμερίσματα
τοῦ Κτηρίου Γ ἀπὸ ΒΔ.

β. Ἡ πλακόστρωτος ὁδὸς καὶ τὸ πρόθυρον
τοῦ Κτηρίου Γ ἀπὸ ΒΔ.

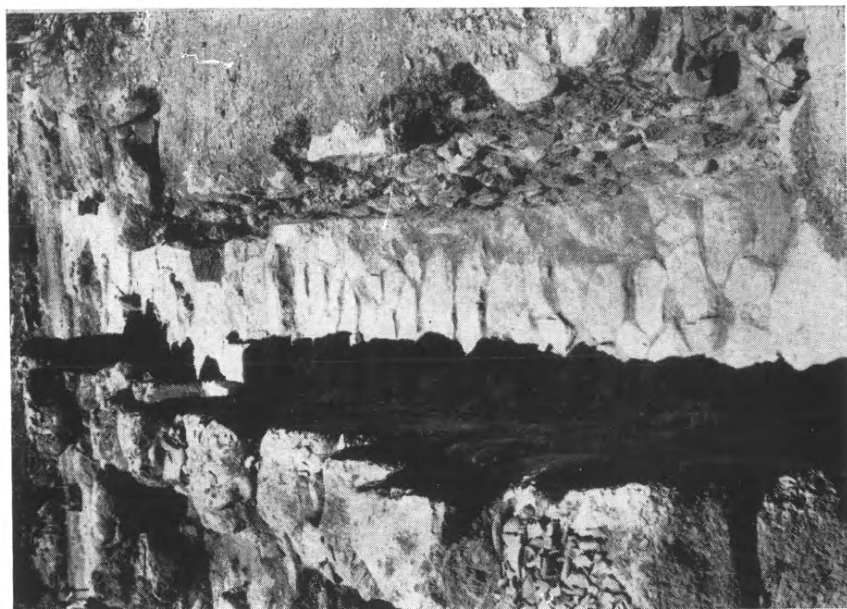
α. Ἡ πρὸ τοῦ Κτηρίου Γ πλακόστρωτος ὁδὸς ἀπὸ Α.

β. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ κατέναντι πρὸς Β. τοῦ Κτηρίου Η μὴ ἀνασκαφὲν ἔτι οἰκοδόμημα.

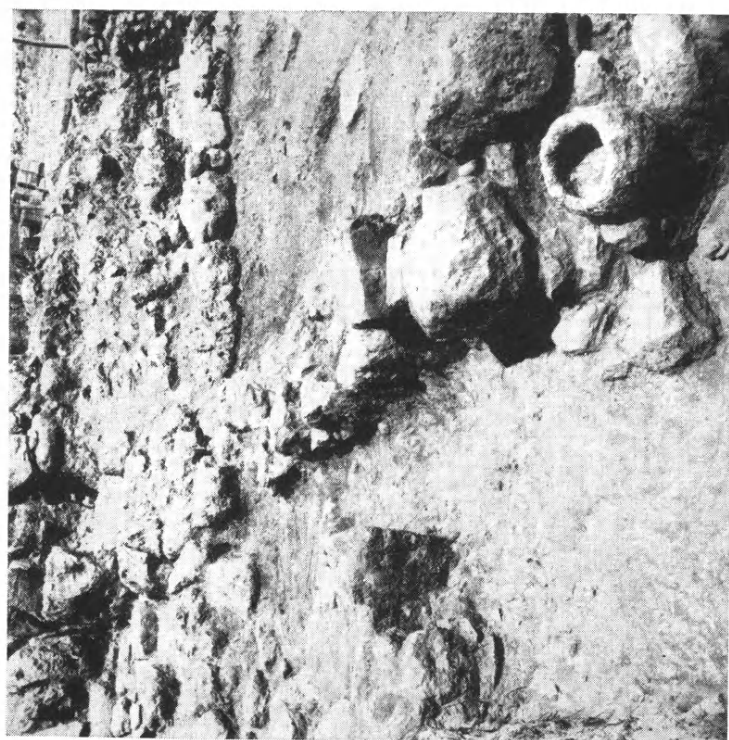
α. 'Η ΒΑ. πλευρά τοῦ Κτηρίου Η μετὰ τῆς κυρίας εἰσόδου καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς διερχομένη πλακόστρωτος ὁδός, ἀπὸ ΒΔ.

β. 'Η πρὸ τῆς Β. προσόψεως τοῦ Κτηρίου Η, τοῦ ὁποῖου διακρίνεται ἡ εἴσοδος, διερχομένη πλακόστρωτος ὁδός, ἀπὸ ΝΑ.

α. 'Η ΝΑ. πλευρά τοῦ Κτηρίου Η μετὰ τῆς κλίμακος ἀνόδου εἰς τὸν ἄνω ὄροφον καὶ ἡ παρ' αὐτὴν ἀνερχομένη πλακόστρωτος παράδος, ἀπὸ Β.

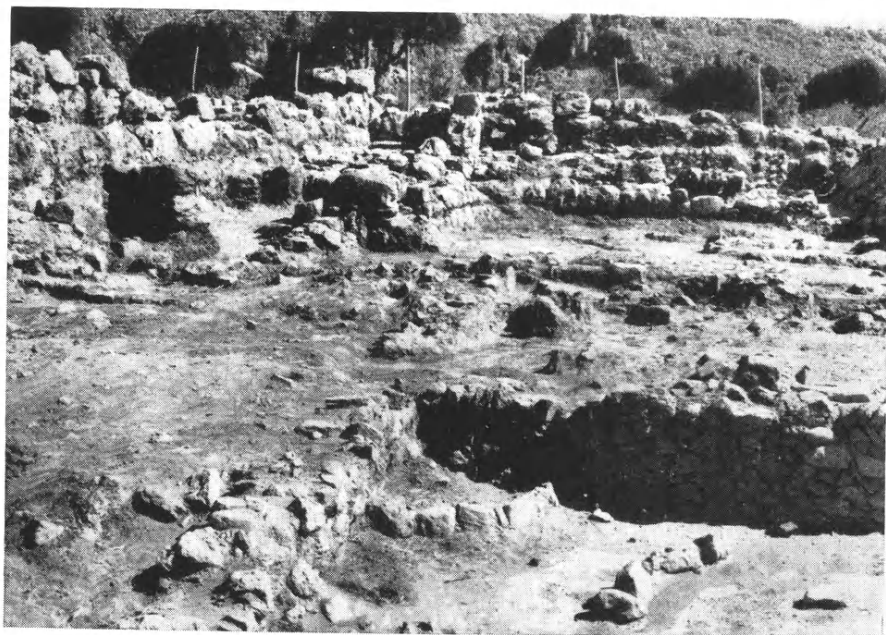
β. Μέρους τῆς μετὰ τὸν Κτηρίων Γ καὶ Η διόδου ἀπὸ ΝΔ. μετὰ τὴν πορτίνην λεχάνην εἰς τὴν γωνίαν τοῦ εἰσαγωγικοῦ χώρου.

α. Γενική άποψις από ΝΔ. τοῦ Κτηρίου Η· εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τὸ δωμάτιον Β τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς.

β. Τμῆμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Κτηρίου Η ἀπὸ Νότου. Εἰς τὸ βάθος τὸ Κτήριον Γ.

α. Τμήμα τοῦ Κτηρίου Η μετὰ τῆς διαβάσεως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κτηρίου Γ, ἀπὸ ΝΔ.
Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον ἡ γωνία τοῦ δωματίου Β τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς.
Εἰς τὸ βάθος οἱ ἀντιστηρίζαντες μεγαλιθικοὶ ξηρολιθικοὶ τοῖχοι.

β. Τὸ κλιμακοστάσιον Μ τοῦ Κτηρίου Η ἀπὸ Δ.

α. Γενική άποψις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Κτηρίου Η ἀπὸ ΒΔ. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τὸ δωμάτιον Ο μετὸν κίονα καὶ τὰς παραστάδας.

β. Τὸ σημεῖον ἐμπλοκῆς τῶν δύο Κτηρίων, τοῦ Κτηρίου τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς καὶ τοῦ Κτηρίου Η, ἀπὸ ΝΔ.

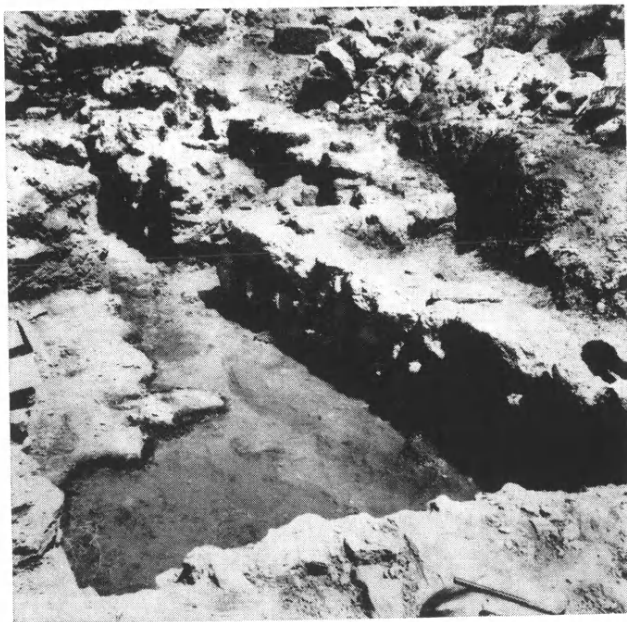
α. Γενική ἄποψις πρὸς τὰ κτίσματα τοῦ ΒΑ. λόφου ἀπὸ Νότου. Εἰς τὸ μέσον ἐπίπεδον τὸ ὑπὸ τὴν Α. πτέρυγα τοῦ νέου ἀνακτόρου παλαισανακτορικὸν κτήριον.

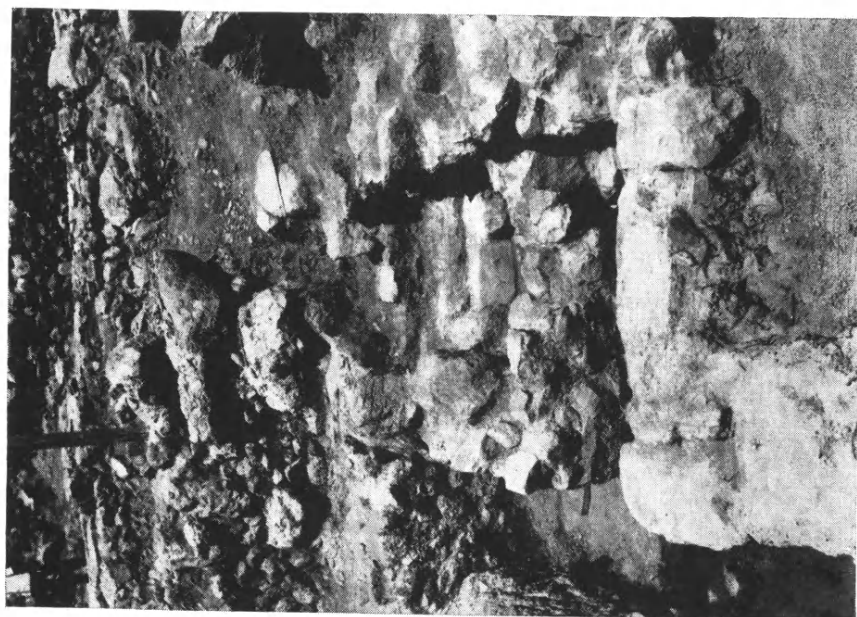
β. Λείψανα τοῦ παλαισανακτορικοῦ κτηρίου ὑπὸ τὴν Α. πτέρυγα τοῦ νεωτέρου Ἀνακτόρου, ἀπὸ Ἀνατολῶν.

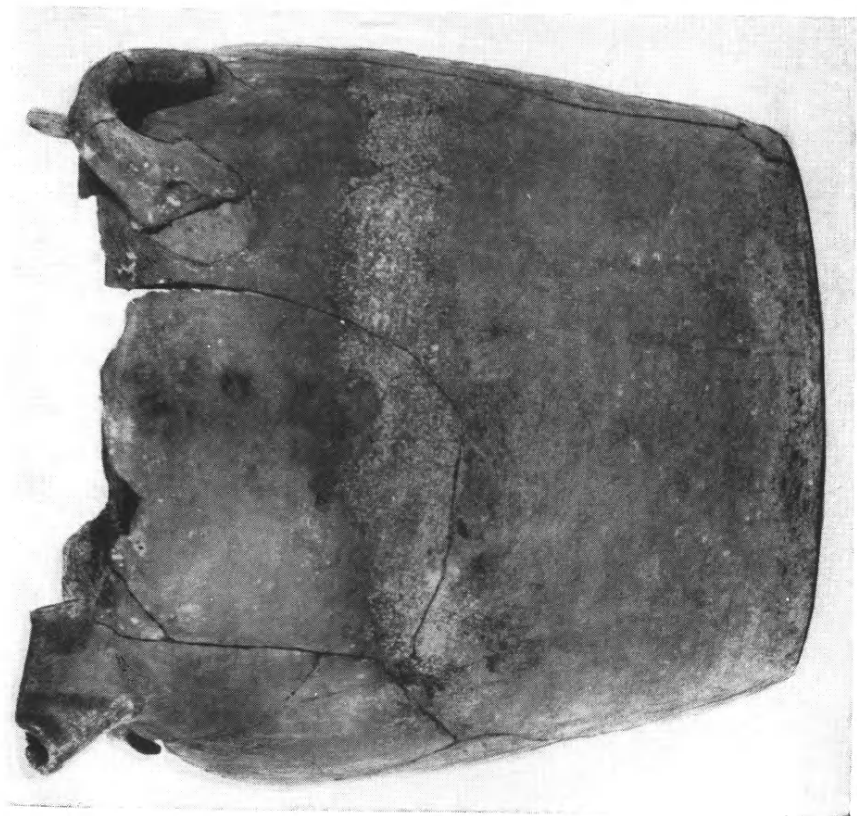
α. "Αποψεις πρὸς τὸ Α. τμήμα τῆς κλιτύος τοῦ ΒΑ. λόφου ἀπὸ ΝΔ. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον λείψανα τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου· ὅπου ὁ στῦλος, τὸ δωμάτιον LXVII. Εἰς τὸ βάθος τὸ παλαιοανακτορικὸν κτήριον Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος.

β. Τὸ διαμέρισμα Δ τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου ἀπὸ Δ. Εἰς τὸ βάθος αἱ δύο εἰσοδοὶ πρὸς τὸ διαμέρισμα Ε καὶ τὴν κλιμακίδα τῆς πηγῆς.

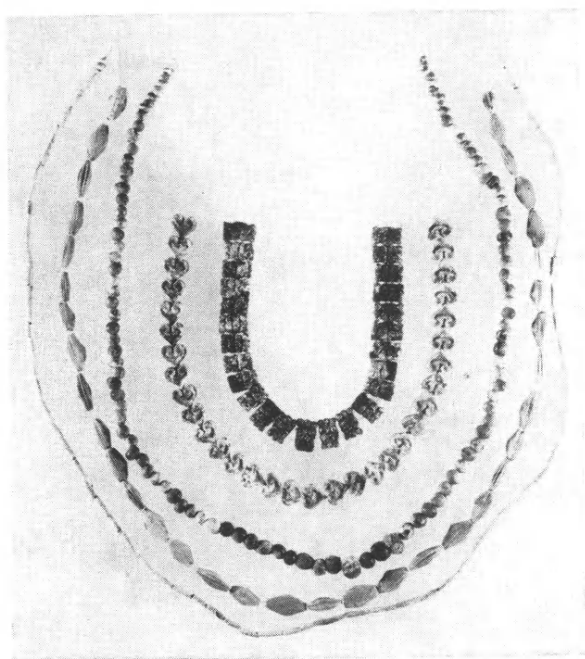
β. Ἡ κλιμακίς τοῦ μεγάλου παλαιονανακτορικοῦ κτηρίου ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα τοῦ νέου Ἀνακτόρου, μὲ τὸ φράγμα τῶν λίθων εἰσέτι εἰς τὴν θέσαν του, ἀπὸ Νότου.

α. Χαρακτῆριστικὸν ἀγγεῖον τῆς μεταβατικῆς ΜΜ ΙΙΙΒ-ΙΜ ΙΑ φάσεως ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα τοῦ Ἀνακτόρου παλαιονανακτορικοῦ κτηρίου.

α. Λάρναξ ἐκ Πρεβελιανῶν Ἡρακλείου.

β. Κοσμήματα ἐκ τοῦ τάφου Α Κελοῦ Ἡρακλείου.

α. Λάρναξ από τὸ Γάζι Ἡρακλείου.

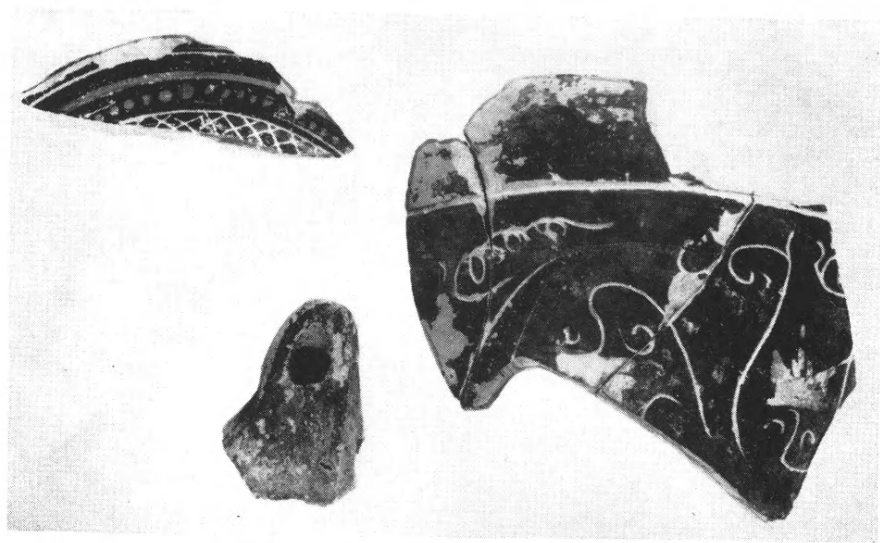
β. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Μασταμπᾶ Ἡρακλείου.

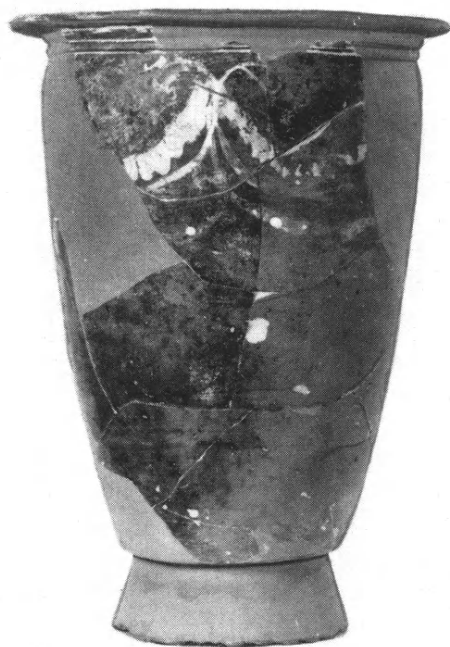
α. 'Ο Ν. καὶ ὁ Δ. τοῖχος τῆς ἐλληνιστικῆς οἰκίας μετὰ τῆς θύρας
εἰσόδου καὶ τοῦ φρέατος (Φωτ. ἀπὸ Α.).

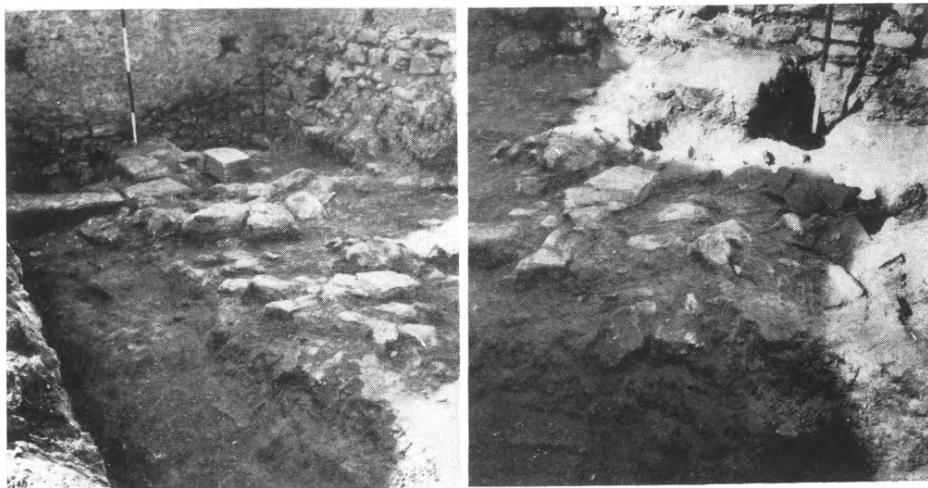
β. 'Ο Δ. τοῖχος καὶ τμήμα τοῦ Ν. μετὰ τοῦ ἀποκαλυφθέντος
τμήματος τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς (Φωτ. ἀπὸ ΒΔ.).

α. Ἑλληνιστικά ὕστρακα καὶ μύξα λύχνου.

β. Μόνωτον ἑλληνιστικὸν ἀγγεῖον.

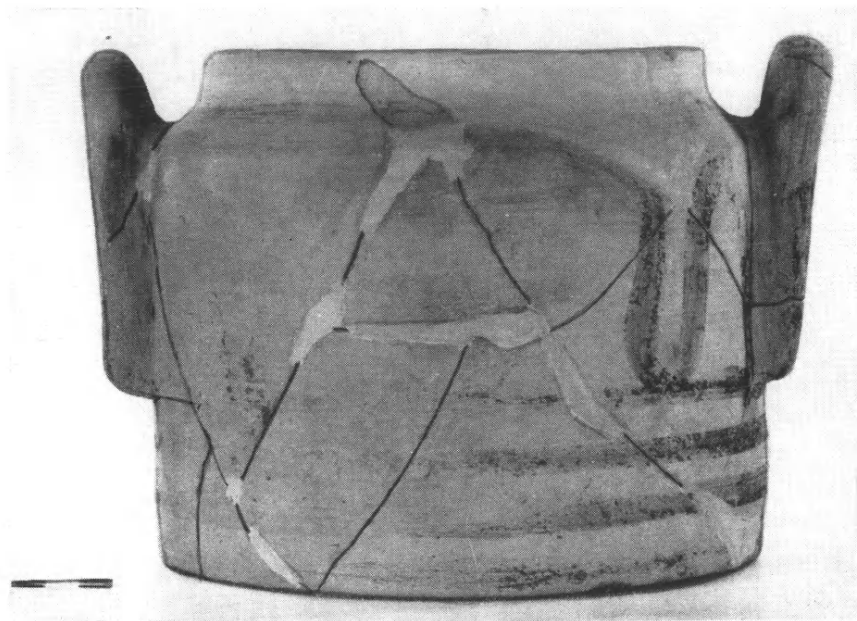
α - γ. Ἀπόψεις ἐκ τοῦ νοτίου, κεντρικοῦ καὶ βορείου τμήματος τοῦ συστηματικῶς ἐρευνηθέν-
τος χώρου ὡς εὗρέθη μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπιφανειακῶν χωμάτων (Φωτ. ἀπὸ ΒΑ.).

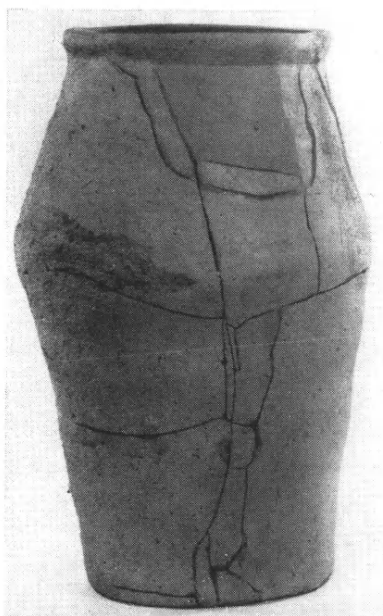
α. Τὸ τμήμα τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὙΜ ΙΙΒ δωματίου (Φωτ. ἀπὸ ΝΑ.).

β. Ἡ ΝΑ. γωνία τοῦ ἀποκαλυφθέντος ὙΜ ΙΙΒ δωματίου. Τὸ τμήμα τοῦ συγχρόνου τοῦ δωματίου τοίχου καὶ εἰς τὸ βάθος ὁ ΜΜ ΙΙΒ - ὙΜ ΙΑ τοῖχος. Ἀριστερὰ ἡ βᾶσις τοῦ κίονος (Φωτ. ἀπὸ ΒΑ.).

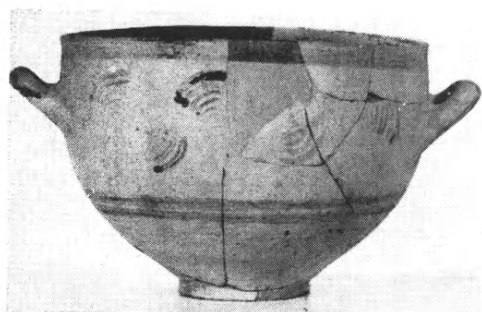
α. Πυξίς ἐκ τοῦ ΥἹΜ ΠΙΒ οἰκισμοῦ τῶν Ἀρχανῶν.

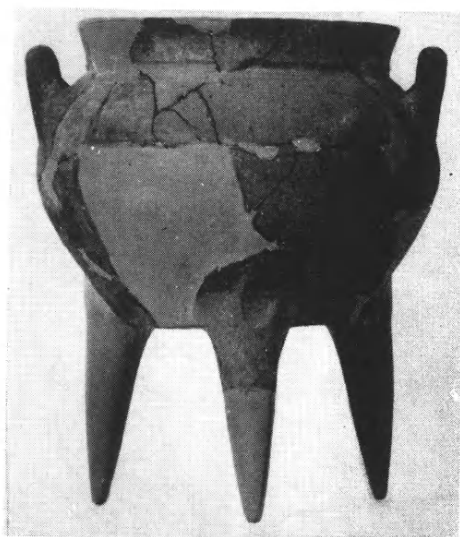
β. Ἄωτος πίθος ἐκ τοῦ ΥἹΜ ΠΙΒ οἰκισμοῦ τῶν Ἀρχανῶν.

γ. Μόνωτον κύπελλον ἐκ τοῦ ΥἹΜ ΠΙΒ οἰκισμοῦ τῶν Ἀρχανῶν.

α. Σκύφος τῆς ΥΜ ΙΙΒ ἐποχῆς.

β. Χύτρα τῆς ΥΜ ΙΙΓ ἐποχῆς.

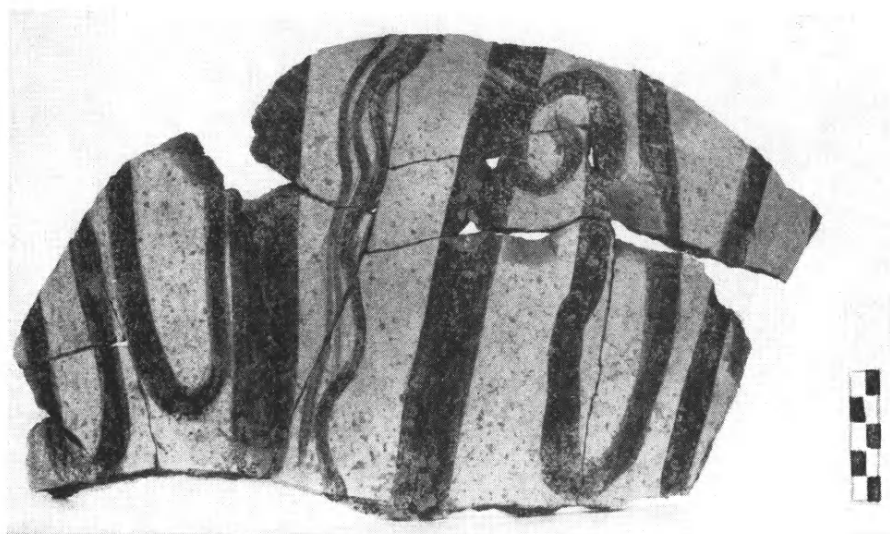
γ. Τὸ ἐπὶ τοῦ πίθου τοῦ πίν. 360β χάραγμα.

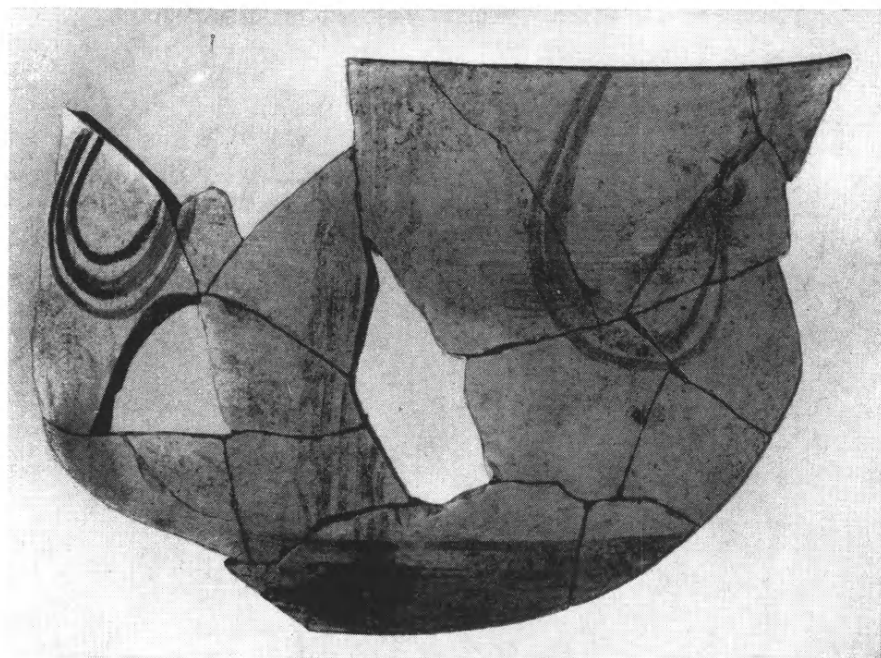
α. Λεκάνη τῆς ΥΜ ΙΙΑ ἐποχῆς.

β. Σκύφος τῆς ΥΜ ΙΙΑ ἐποχῆς.

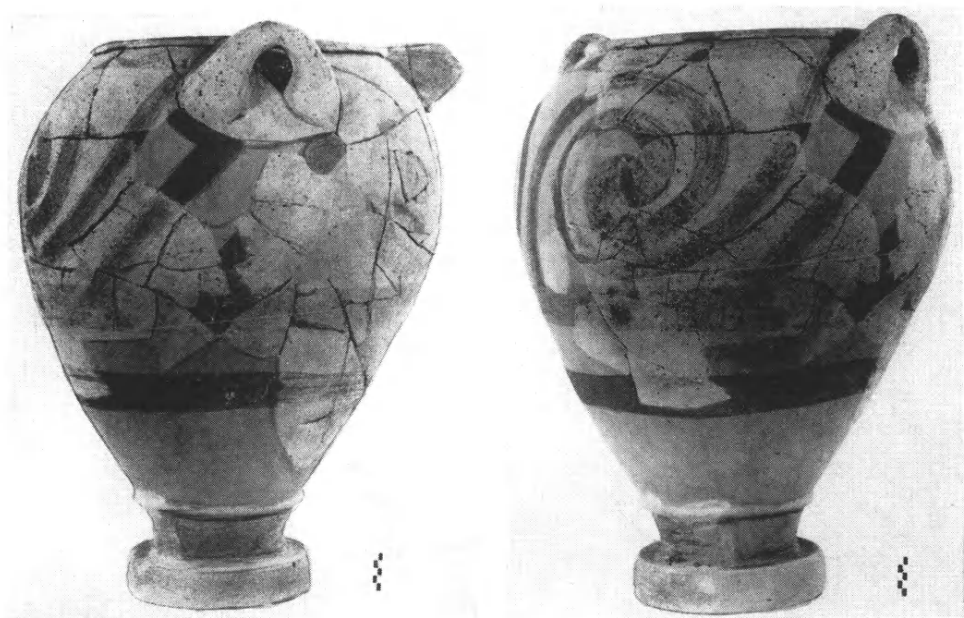
α. Τμήμα ἐκ τοῦ σώματος ὕμ ΠΙΒ ἀμφορέως.

β. Τμήμα ἐκ τοῦ σώματος ὑπομινωικοῦ κρατῆρος.

α. Κρατήρ ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ στρώματος τοῦ οἰκισμοῦ τῶν Ἀρχαίων.

β - γ. Ἀμφορεὺς τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

α. 'Ο παρὰ τὴν Β. πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου ΜΜ ΠΙΒ - ΥΜ ΙΑ τοῖχος. Ὑπεράνω τούτου εἰς τὸ βάθος ὁ ΥΜ ΠΙΒ τοῖχος (Φωτ. ἀπὸ Α.). Ὁ καθέτως πρὸς τὸν τοῖχον προεξέχων λίθος ἀνήκει εἰς τὴν σύγχρονον παρῃκειμένην οἰκίαν.

β. Ὁ ἀνωτέρω τοῖχος καὶ ἡ στρώσις τῶν λίθων μετὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἀγγείων (Φωτ. ἀπὸ Α.).

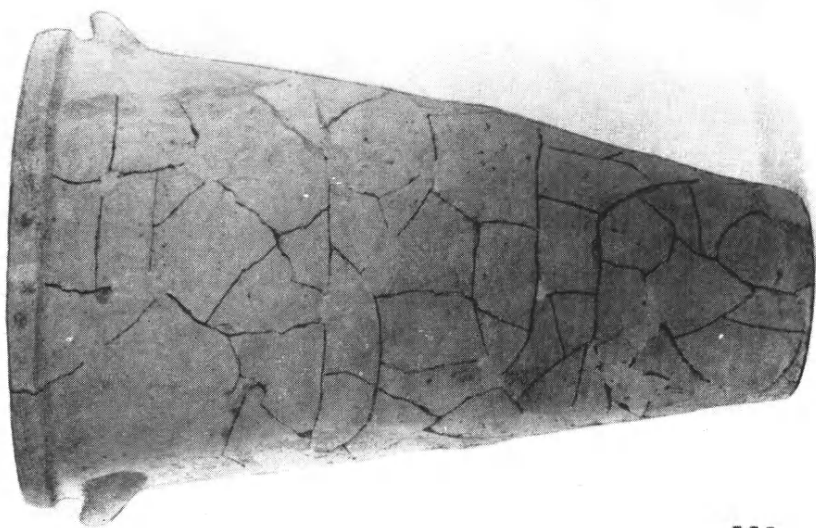
α. Τὸ ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ διατοιχισμα ἐντὸς τοῦ ΜΜ ΙΙΑ στρώματος (Φωτ. ἀπὸ ΝΑ.).

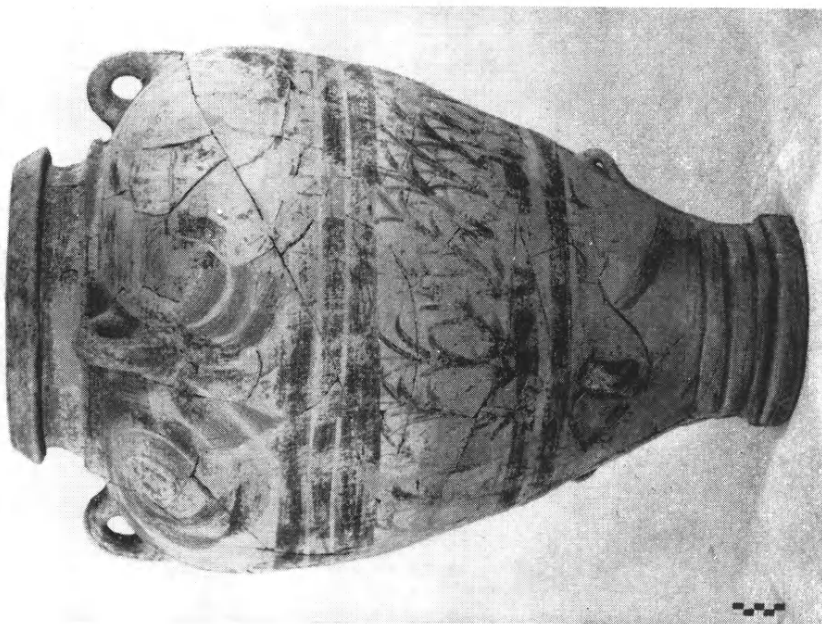
β. Τετράωτος πίθος τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

γ. Ραμφόστομος πρόχους τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

β. Δίωτος πίθος τῆς γ'μ ια ἐποχῆς.

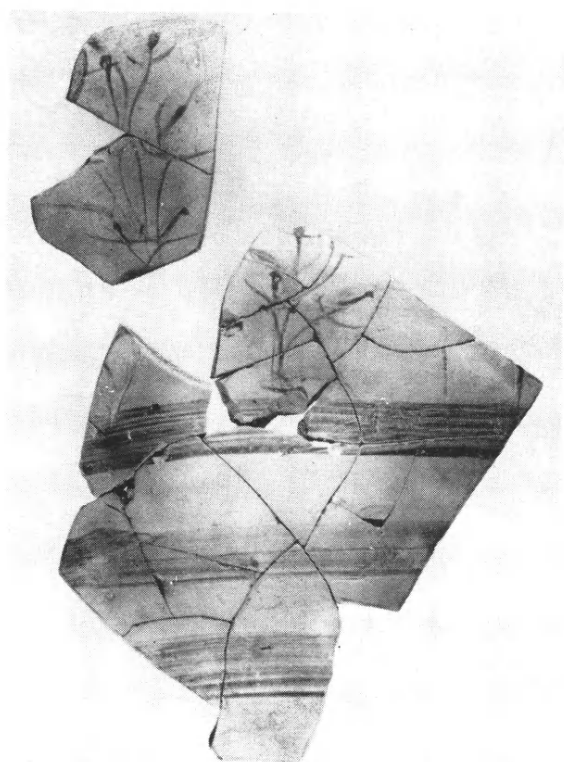
α. Πίθος τῆς γ'μ ια ἐποχῆς.

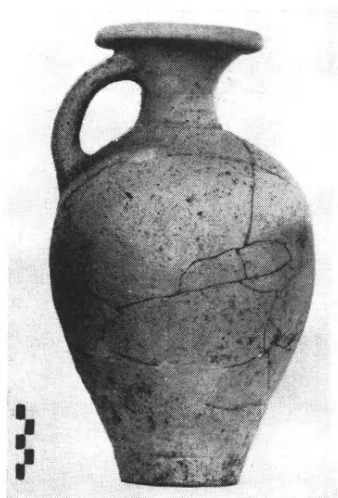
α. Ραμφόστομοι πρόχοι τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

β. Ραμφόστομος πρόχους τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

α. Τμήμα αγγείου τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

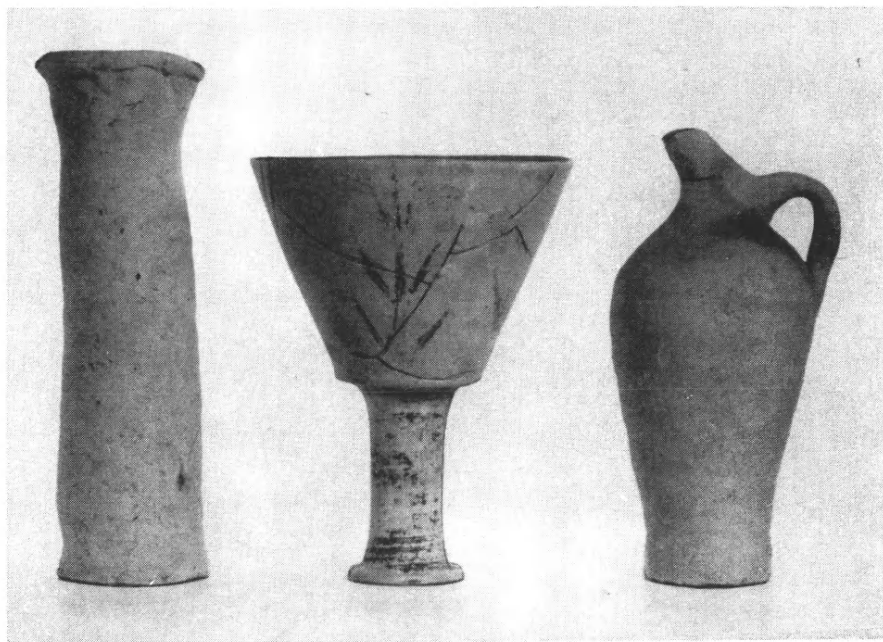
β. Πρόχους τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

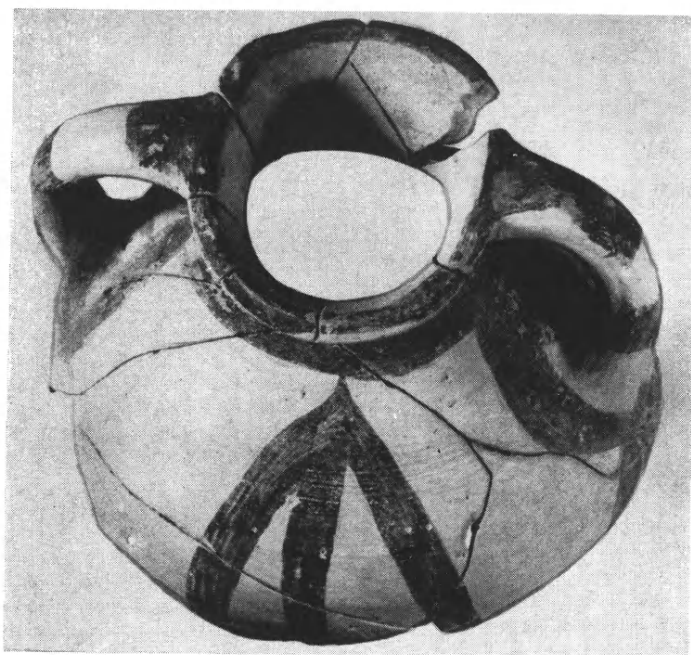
γ. Γεφυρόστομος πρόχους τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

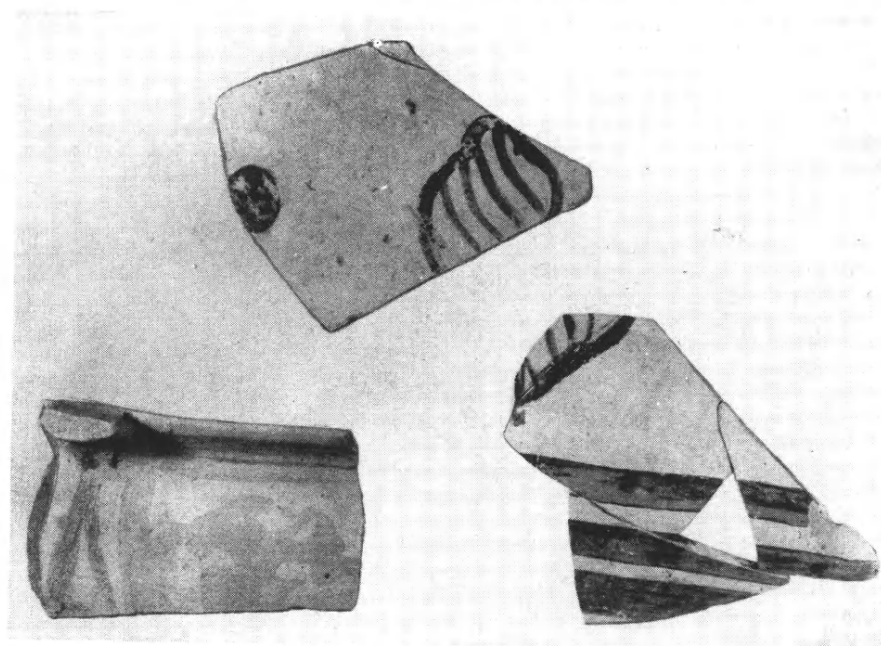
α. Ἀγγεῖα τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

β. Λύχνος, ρυτὸν καὶ ραμφόστομος πρόχους τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

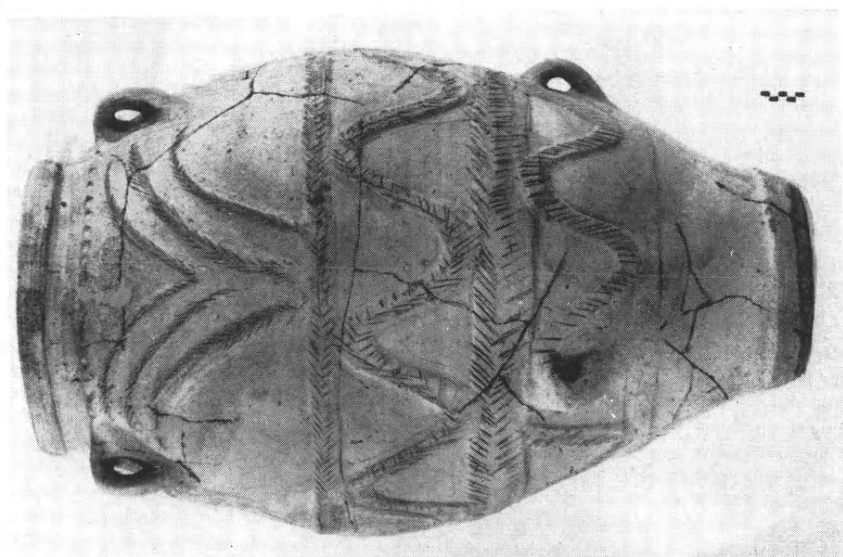
α. Τὸ ἄνω μέρος ἀμφορέως τῆς ΜΜ ΠΙΒ - ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

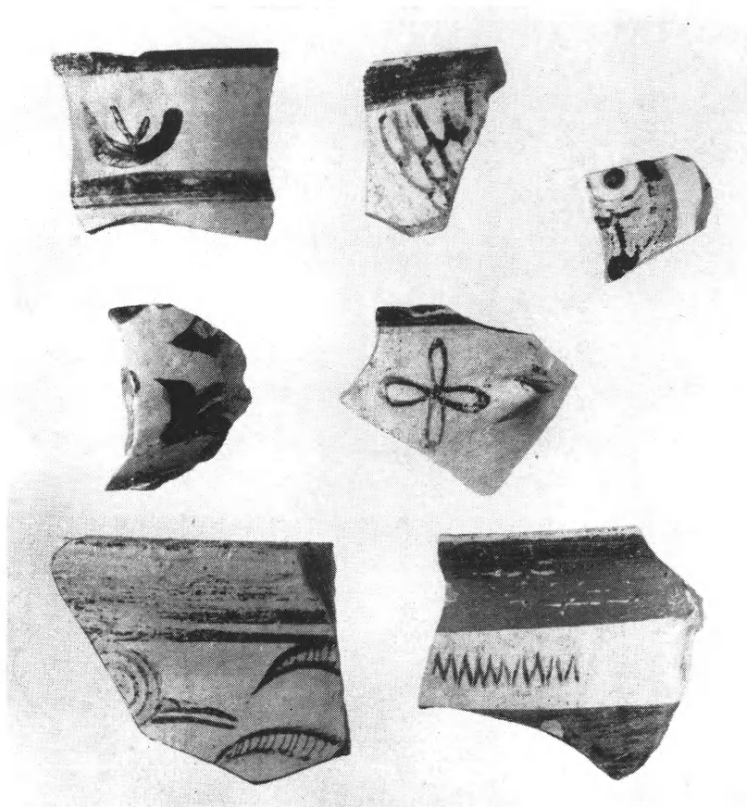
β. Ὅστρακα τοῦ θαλασσίου ρυθμοῦ.

β. Δίωτος πίθος τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποσχῆς.

α. Πίθος τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποσχῆς.

α. Όστρακα τῆς ΥΜ ΙΑ, ΙΙΑ - ΙΙΓ ἐποχῆς.

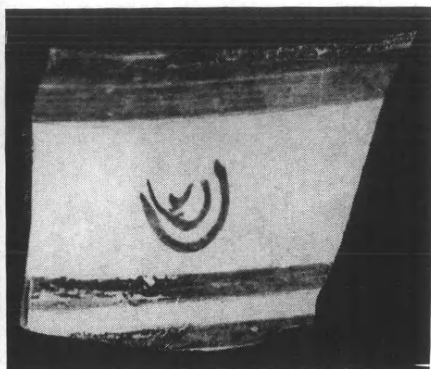
β. Ἀμφορεὺς τῆς ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

γ. Κύπελλον τῆς ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

α. Ἄωτον κύπελλον τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

β. Ὀστρακον τῆς ΥΜ ΙΙΒ ἐποχῆς.

γ. Μόνωτον κύπελλον τῆς ΥΜ ΙΑ ἐποχῆς.

α. Εἰς τὸ βᾶθος ὁ ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ τοῖχος, ἡ πρὸ αὐτοῦ λιθόστρωτος ὁδὸς μετὰ τοῦ συγχρόνου ἡμικατεστραμμένου τοίχου καὶ ἔμπροσθεν ὁ πλακόστρωτος ΜΜ ΙΙΑ διάδρομος μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν συγχρόνων τοίχων (Φωτ. ἀπὸ ΒΑ.).

β. Ἡ ἄνω καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὄψις τοῦ ΜΜ ΙΙΒ-ΥΜ ΙΑ τοίχου κατὰ τὸ Ν. τμήμα τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου (Φωτ. ἀπὸ Α.).

α. Τὸ τμήμα τοῦ Β. δωματίου καὶ τὸ συνεχόμενον πρὸς Ν. μικρὸν δωμάτιον τῆς ΜΜ ΙΙΑ ἐποχῆς (Φωτ. ἀπὸ Α.).

β. Τὰ πρὸς Β. τῆς λιθοστρώτου ὁδοῦ ΜΜ ΙΙΑ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα μετὰ τοῦ ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ διατοιχίσματος ἐντὸς τοῦ δυτ. δωματίου (Φωτ. ἀπὸ Ν.).

α. Ἡ θήκη, τὸ χαμηλὸν βάθρον καὶ ἡ πλάξ (Φωτ. ἀπὸ Α.).

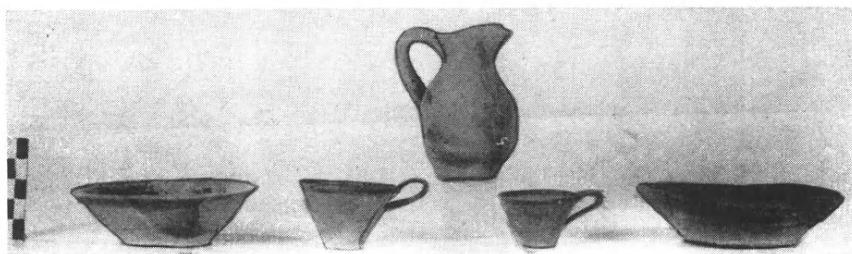

β. Ὁ MM III B - ΥΜ ΙΑ τοῖχος, ὁ ὅποῖος στηρίζεται ἐπὶ τῆς παραστάδος καὶ ἐπὶ τοίχου τῆς MM III A ἐποχῆς (Φωτ. ἀπὸ ΝΑ.).

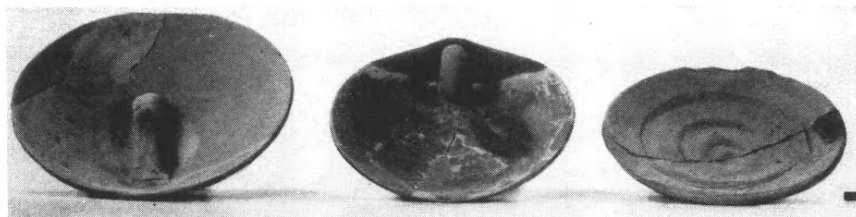

α. Μόνωτον κύπελλον τῆς MM IIIA ἐποχῆς.

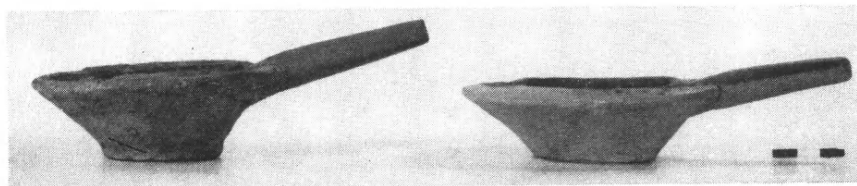
β. Μόνωτον κύπελλον τῆς MM IIIA ἐποχῆς.

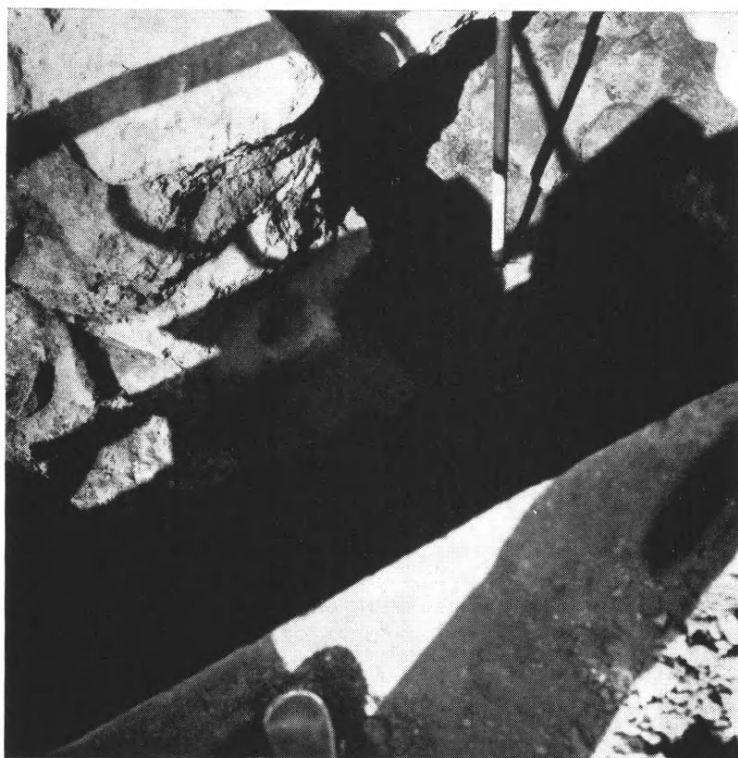
γ. Ἀγγεῖα τῆς MM IIIA ἐποχῆς.

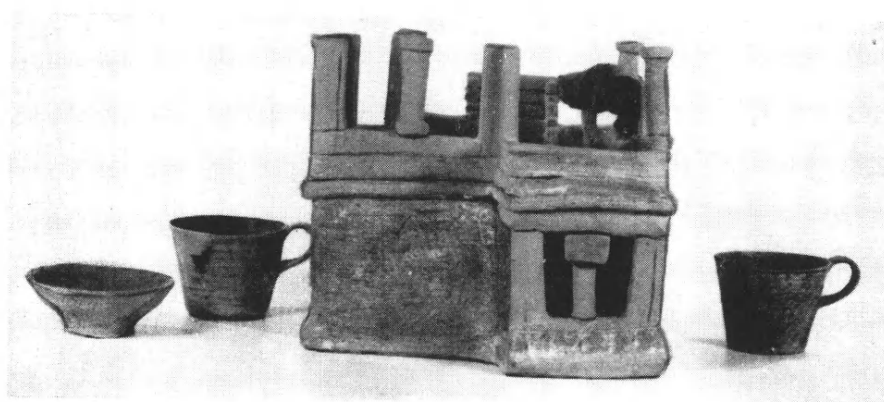
δ. Spinning-bowls καὶ μικρὸν πινάκιον τῆς MM IIIA ἐποχῆς.

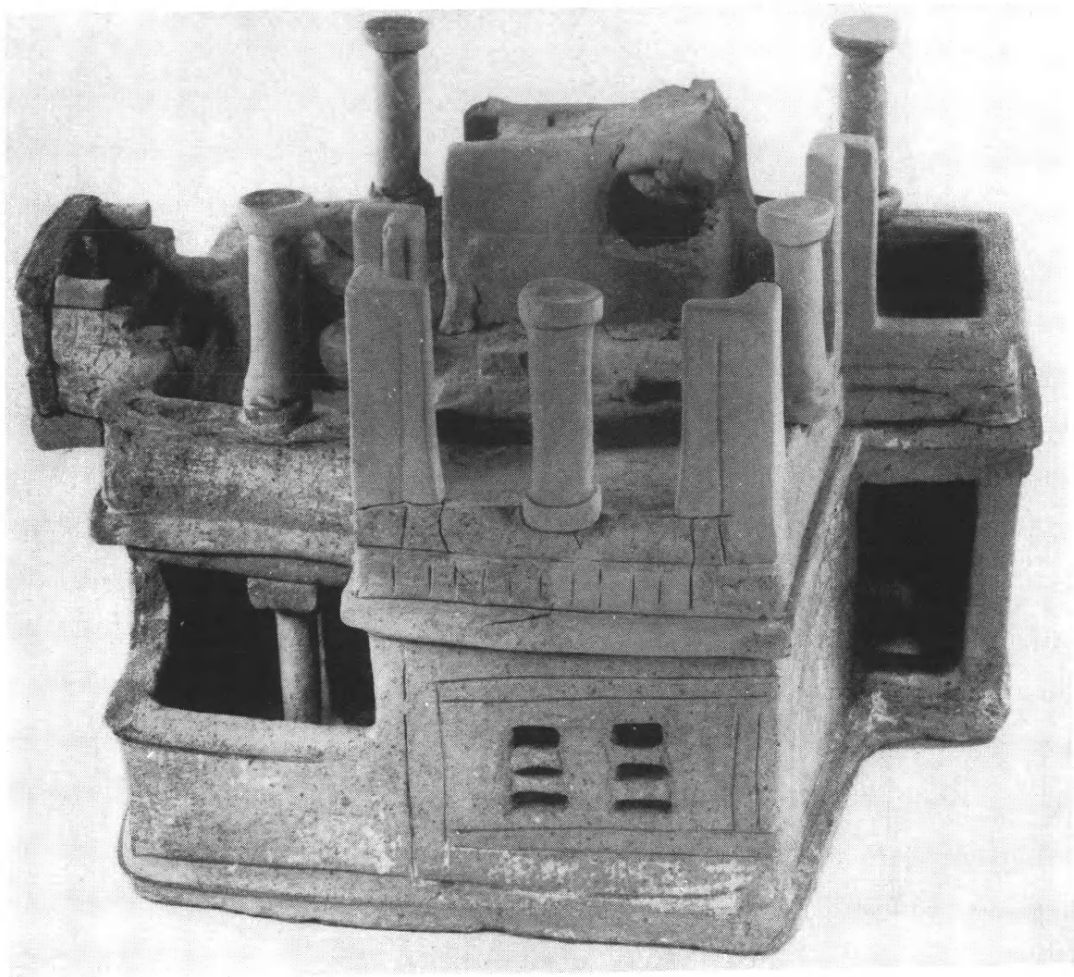
ε. Λύχνος τῆς MM IIIA ἐποχῆς.

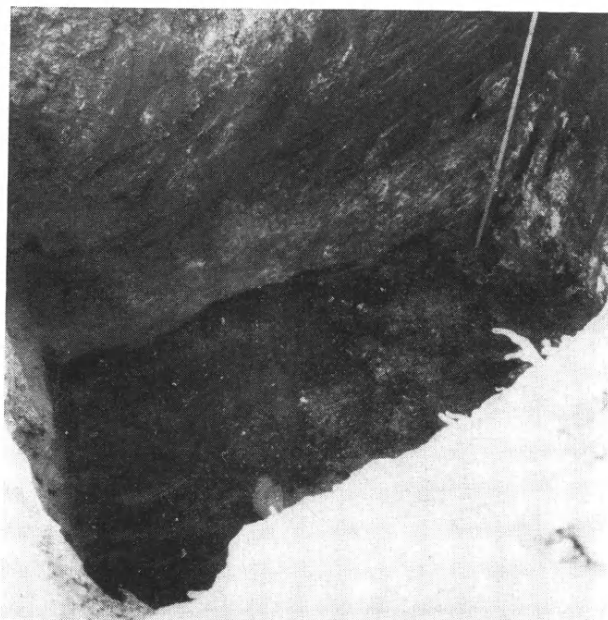
α. Τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως ἀποκοπὲν τμήμα τοῦ ΜΜ ΙΙΒ - ΥΜ ΙΑ τοίχου
καὶ κάτωθι τούτου τὸ ὁμοίωμα τῆς οἰκίας.

β. Τὸ ὁμοίωμα τῆς οἰκίας καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τούτου εὑρεθέντα ἀγγεῖα.

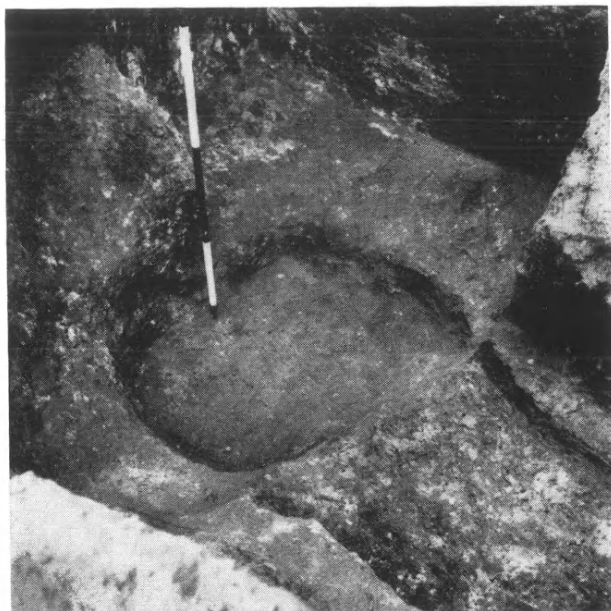
Ὁμοίωμα μονωρόφου οἰκίας τῆς ΜΜ ΙΙΑ ἐποχῆς.

α. Τὸ οἰκοδομικὸν πέδιλον ὑπεράνω τοῦ καταστραφέντος τμήματος τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου (Φωτ. ἀπὸ ΒΔ.).

β. Τὰ λείψανα τῶν θραυσθέντων ἀγγείων κατὰ τὴν διάνοιξιν τοῦ οἰκοδομικοῦ πεδίου (Φωτ. ἀπὸ ΝΔ.).

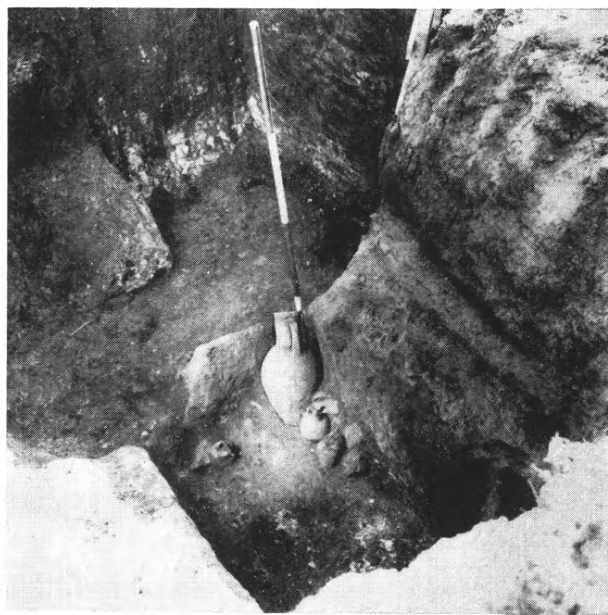
α. Ὁ θαλάμος καὶ τμῆμα τοῦ δρόμου τοῦ τάφου. Εἰς τὸ βάθος τὸ οἰκοδομικὸν πέδιλον ἐν σχέσει πρὸς τὸ καταστραφέν τμῆμα τοῦ θαλάμου (Φωτ. ἀπὸ ΒΑ.).

β. Τὰ ἐντὸς τοῦ δρόμου ἀγγεῖα καὶ οἱ λίθοι τοῦ εἰς τὸ βάθος διακρινομένου φράγματος τῆς εἰσόδου τοῦ θαλάμου (Φωτ. ἀπὸ Β.).

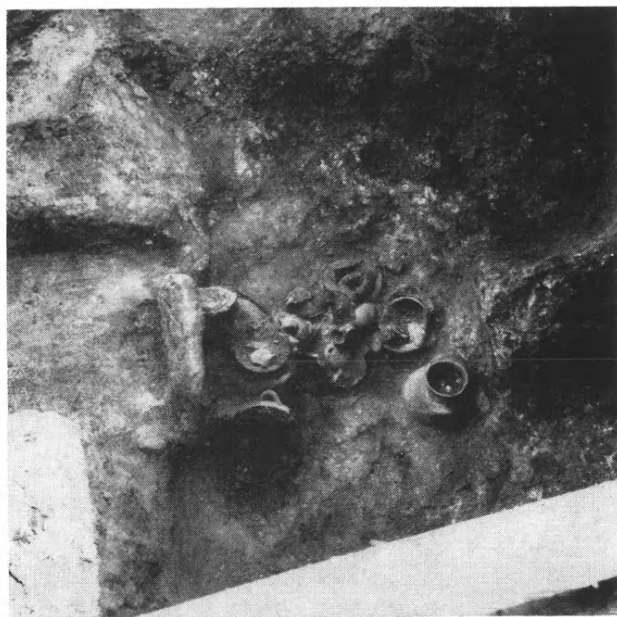
α. Ὁ δρόμος μετὰ τῶν ἀγγείων καὶ ἔπισθεν τούτων ἡ πλατὺς τῆς εἰς τὸν θάλαμον εἰσόδου (Φωτ. ἀπὸ Β.).

β. Τμῆμα τοῦ δρόμου μετὰ μέρος τῶν πρὸ τῆς πλατὺς τῆς εἰσόδου εὐρεθέντων ἀγγείων. Εἰς τὸ βάθος ἀριστερὰ ὁ κύκλος τοῦ θαλάμου καὶ δεξιὰ τὸ οἰκοδομικὸν πέδιλον (Φωτ. ἀπὸ ΒΑ.).

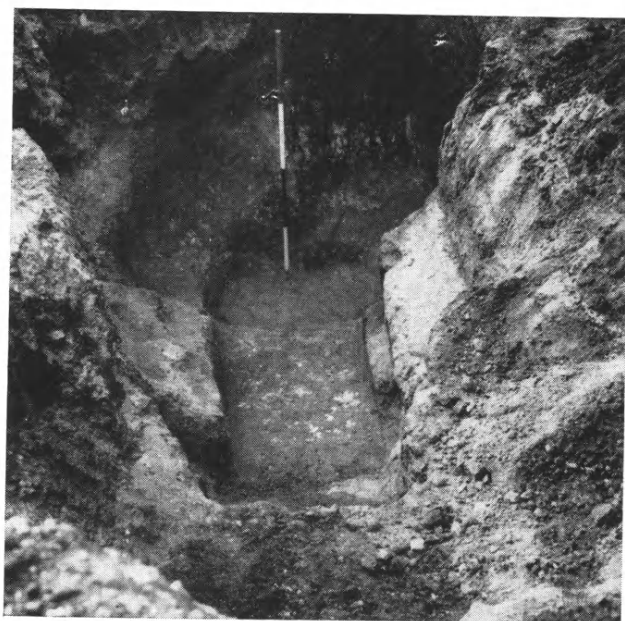
α. Μέρος τῶν ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἀποκαλυφθέντων ἀγγείων (Φωτ. ἀπὸ ΝΑ.).

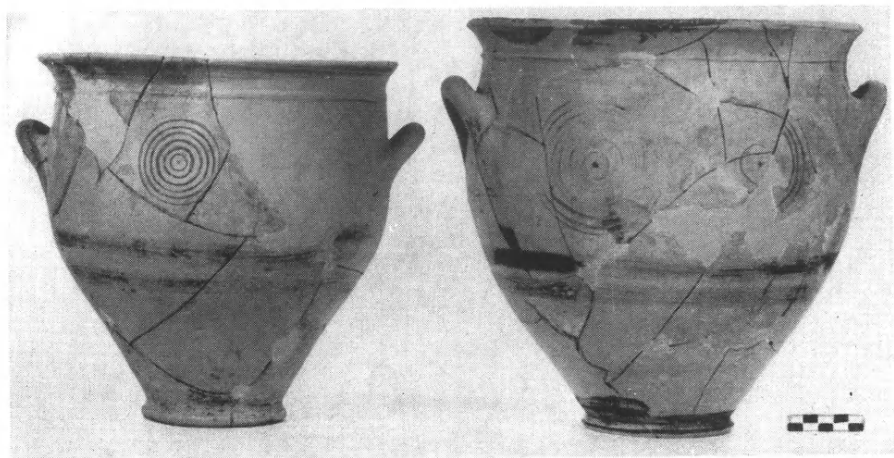
β. Μέρος τῶν ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἀποκαλυφθέντων ἀγγείων (Φωτ. ἀπὸ ΒΑ.).

α. Τὰ κατὰ τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ θαλάμου ἀγγεῖα.

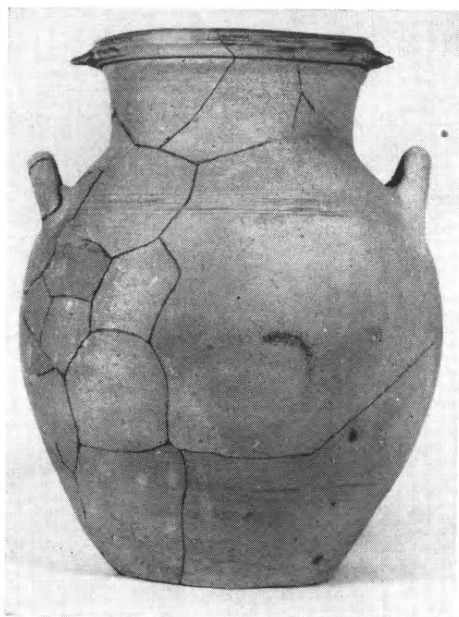
β. Ὁ δρόμος καὶ ὁ θάλαμος μετὰ τὸν πλήρη καθαρισμόν
(Φωτ. ἀπὸ Β.).

α. Οἱ ὑπ' ἀρ. 3 καὶ 2 τεφροδόχοι κρατῆρες.

β. Οἱ ὑπ' ἀρ. 77, 69 τεφροδόχοι πίθοι.

α-β. Οἱ ὑπ' ἀρ. 55 καὶ 58 τεφροδόχοι πίθοι.

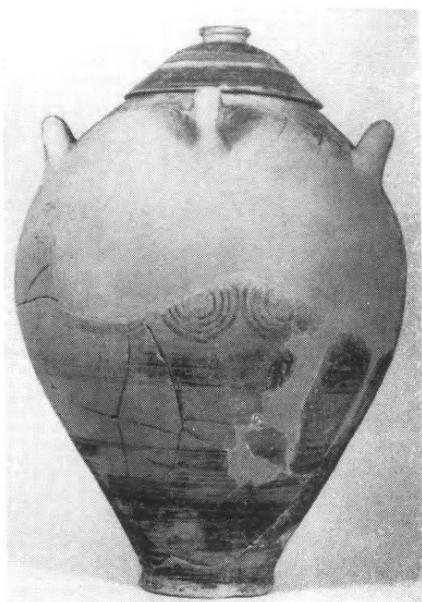
γ. Ὁ ὑπ' ἀρ. 46 τεφροδόχος πίθος.

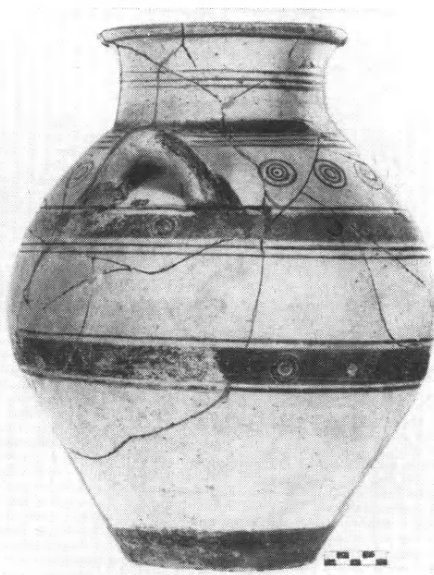
δ. Ὁ ὑπ' ἀρ. 11 δέωτος πίθος.

α. 'Ο ύπ' ἀρ. 63 τετράωτος πίθος.

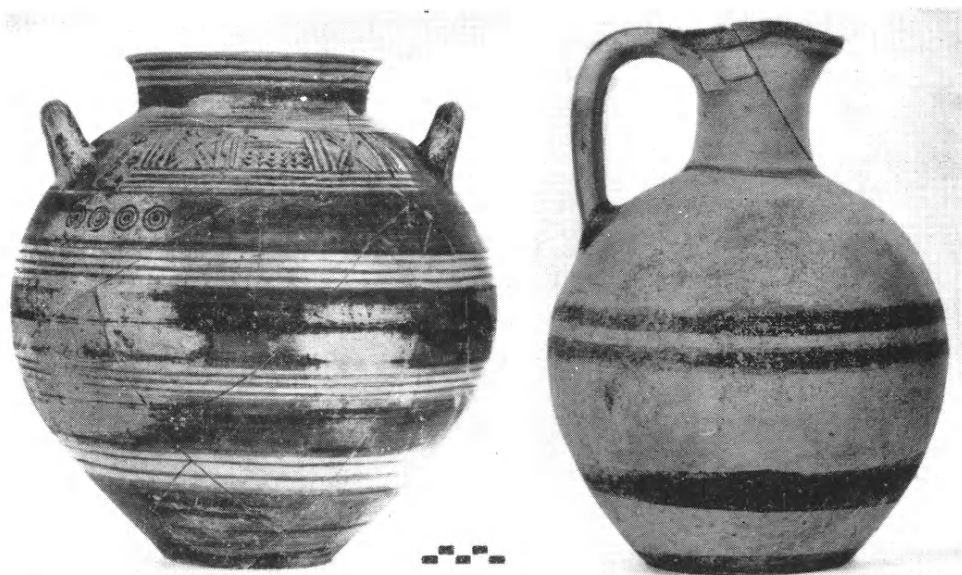
β. 'Ο ύπ' ἀρ. 79 τετράωτος πίθος.

γ. Οἱ ύπ' ἀρ. 21 καὶ 52 δίωτοι πίθοι.

α. Οἱ ὑπ' ἀρ. 12 καὶ 31 δῖωτοι πίθοι.

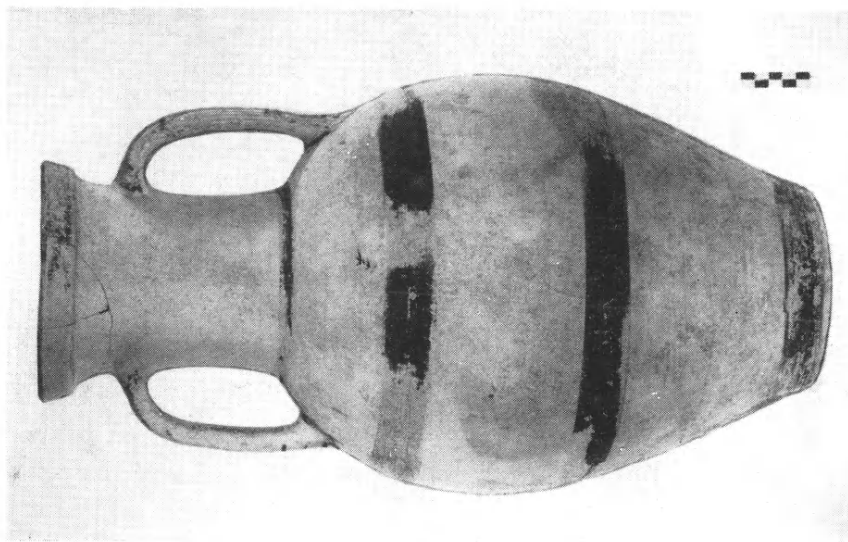

β. 'Ο ὑπ' ἀρ. 42 δῖωτος πίθος.

γ. 'Η ὑπ' ἀρ. 41 τρίλοβος πρόχους.

β. 'Η ύπ' ἀρ. 71 τριλόβος πρόχους.

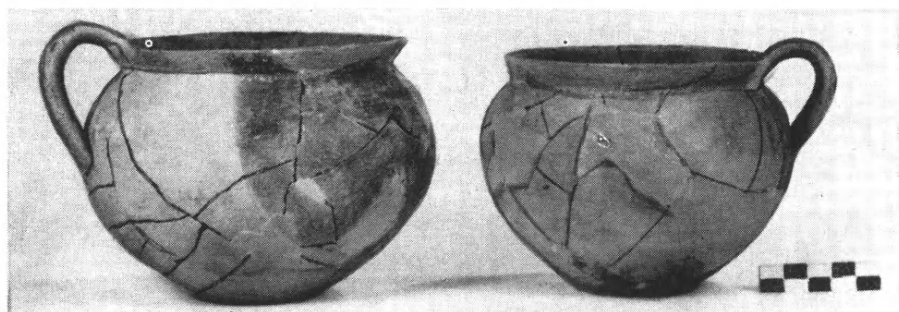
α. 'Ο ύπ' ἀρ. 40 ἀμφορέύς.

α. Τὰ ὑπ' ἀρ. 10 μόνωτα κύπελλα.

β. Ὑψώ, τὸ ὑπ' ἀρ. 74 μόνωτον κύπελλον. Κάτω, τὰ ὑπ' ἀρ. 10 μόνωτα κύπελλα.

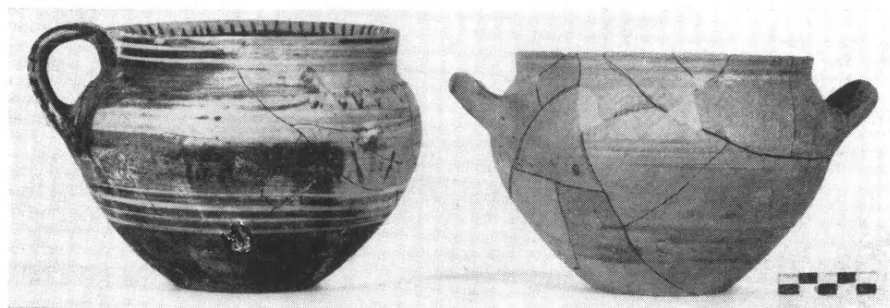
γ. Τὰ ὑπ' ἀρ. 26 καὶ 19 μόνωτα κύπελλα.

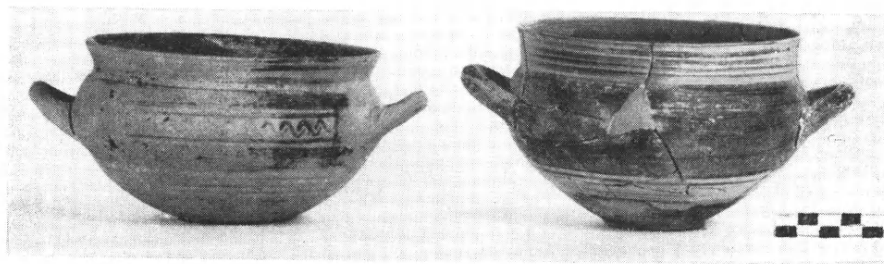
α. Τὰ ὑπ' ἀρ. 18 καὶ 37 μόνωτα κύπελλα.

β. Τὰ ὑπ' ἀρ. 66 καὶ 28 μόνωτα κύπελλα.

γ. Τὰ ὑπ' ἀρ. 64 καὶ 13 ἀγγεῖα.

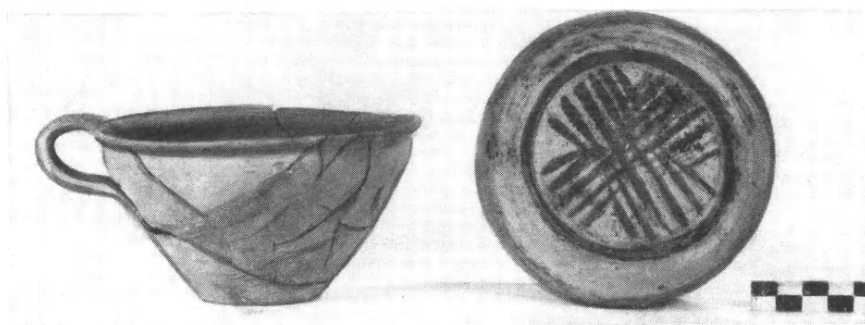
α. Οἱ ὑπ' ἀρ. 14 καὶ 15 σκύφοι.

β. Οἱ ὑπ' ἀρ. 59 καὶ 60 σκύφοι.

γ. Τὸ ὑπ' ἀρ. 80 δίσκον ἀγγεῖον καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 45 σκύφος.

α. Τὸ ὑπ' ἀρ. 29 μόνωτον κύπελλον καὶ ὁ πυθμὴν τῆς ὑπ' ἀρ. 7 πυξίδος.

β. Τὸ ὑπ' ἀρ. 38 ληγύθιον καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 7 πυξίς.

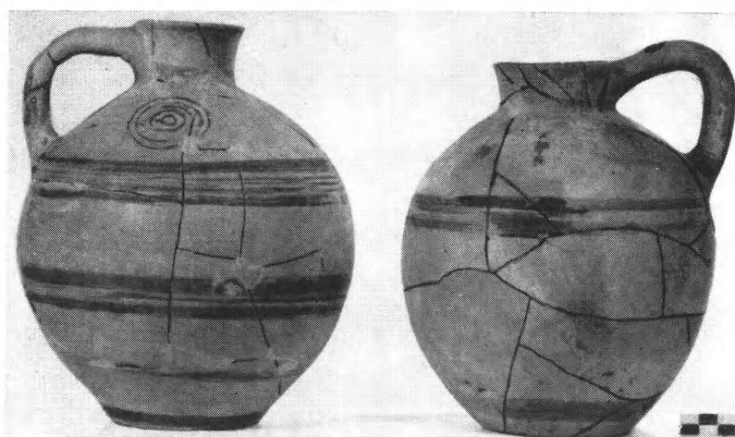
γ. Αἱ ὑπ' ἀρ. 17, 33 καὶ 25 πρόχοι.

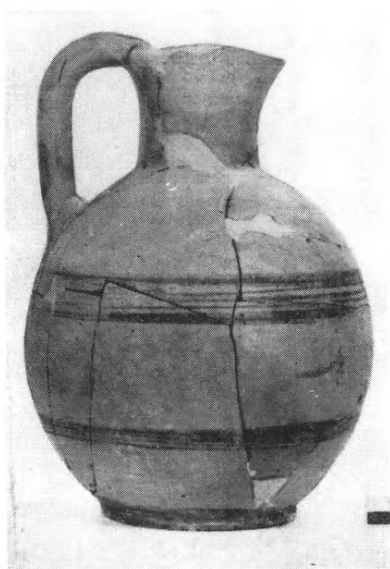
α. Αί ύπ' άρ. 27 καί 36 πρόχοι.

β. Αί ύπ' άρ. 32 καί 34 πρόχοι.

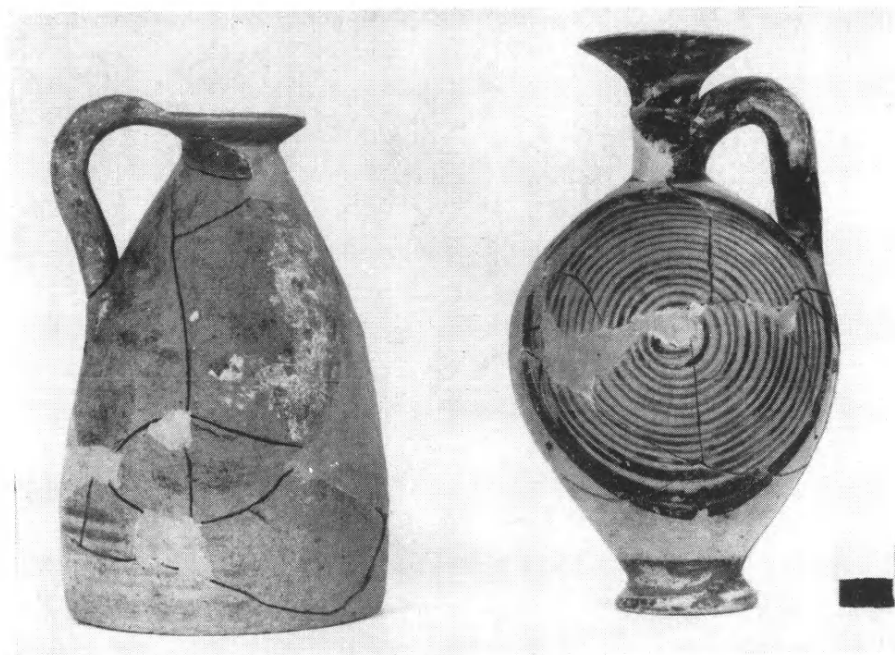
γ. Αί ύπ' άρ. 47 καί 22 πρόχοι.

α. 'Η ύπ' ἀρ. 51 τρίλοβος πρόχους.

β. 'Η ύπ' ἀρ. 84 πρόχους.

γ. Τὰ ύπ' ἀρ. 35 καὶ 50 ληγύθια.

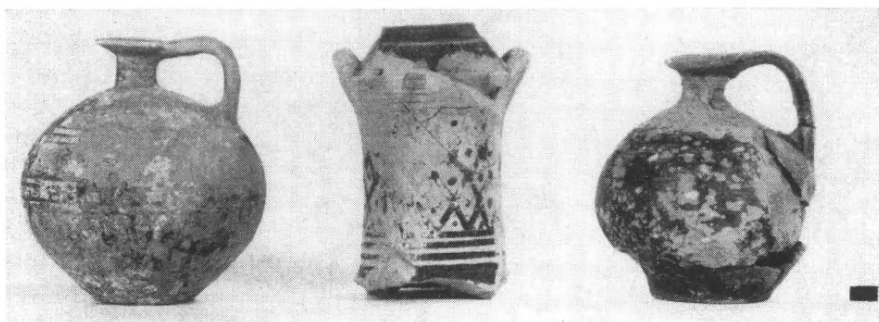
α. Τὰ ὑπ' ἀρ. 76 καὶ 68 ἀγγεία.

β. Οἱ ὑπ' ἀρ. 48, 73 καὶ 72 ἀρύβαλλοι.

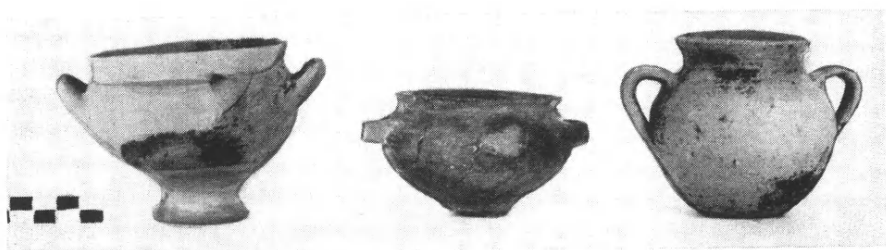
γ. Τὰ ὑπ' ἀρ. 65, 82 καὶ 49 ληκύθια.

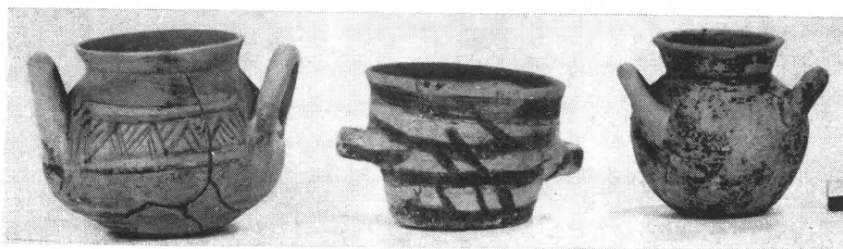
α. Τὰ ὑπ' ἀρ. 54, 83 καὶ 20 ἀγγεῖα.

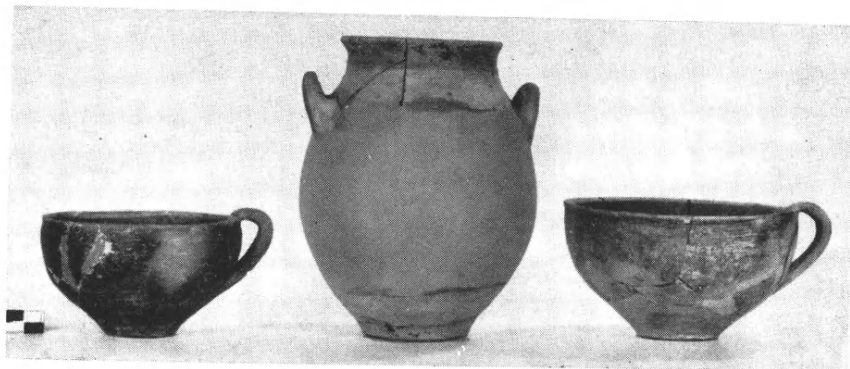
β. Οἱ ὑπ' ἀρ. 4, 23 καὶ 24 κρατήρισκοι.

γ. Τὰ ὑπ' ἀρ. 5, 57 καὶ 56 ἀγγεῖα.

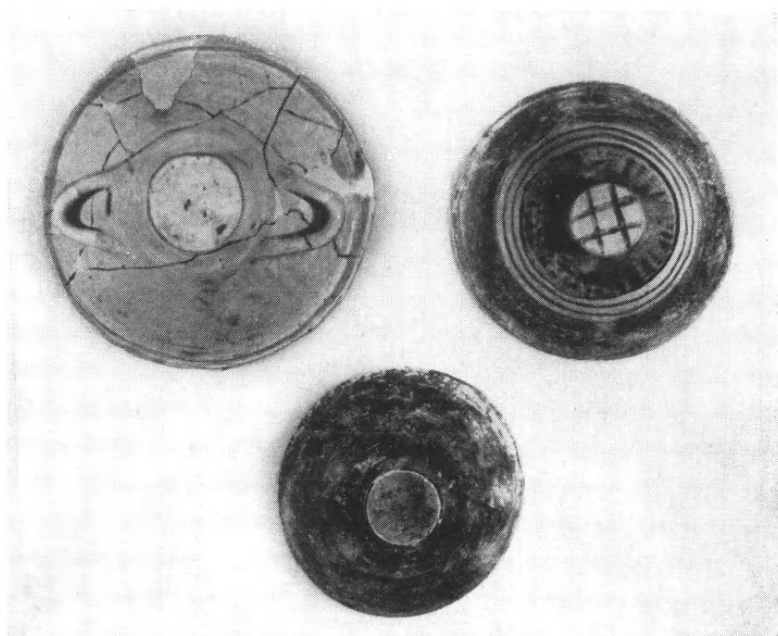
α. Τὰ ὑπ' ἀρ. 8, 39 καὶ 53 ἀγγεῖα.

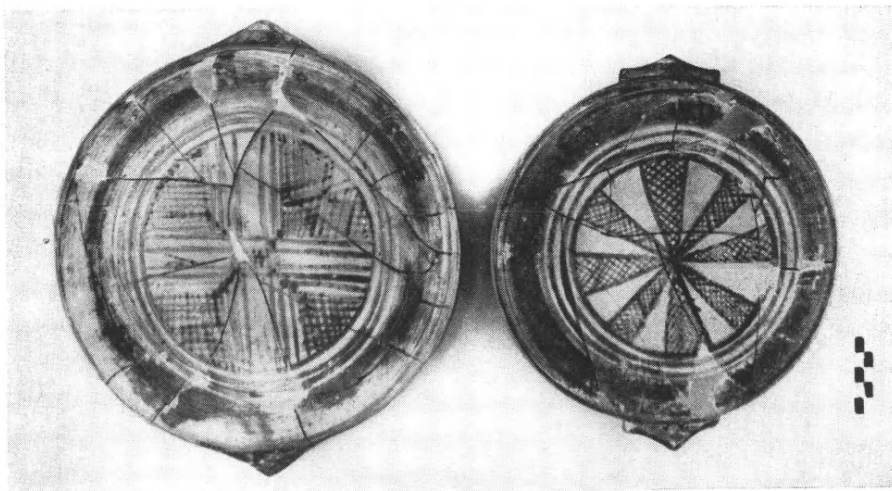
β. Τὰ ὑπ' ἀρ. 78, 9 καὶ 30 ἀγγεῖα.

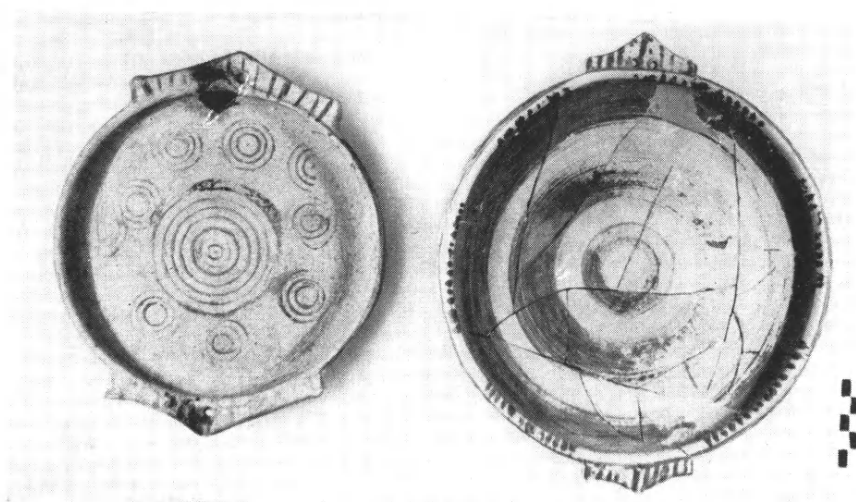
γ. Τὰ ὑπ' ἀρ. 62 εἰδώλια ἵππων.

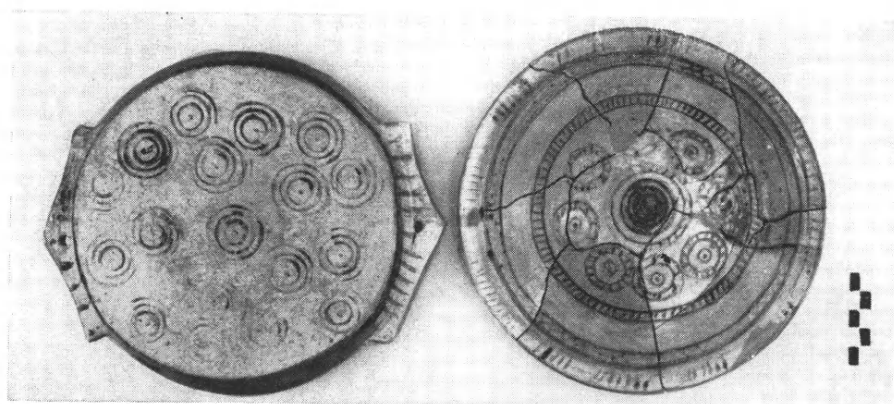
α. Ἄνω ἀριστερὰ ὁ ὑπ' ἀρ. 6 κάλαθος καὶ τὰ ὑπ' ἀρ. 43 καὶ 79 πῶματα.

β. Τὰ ὑπ' ἀρ. 55 καὶ 58 πινάκια.

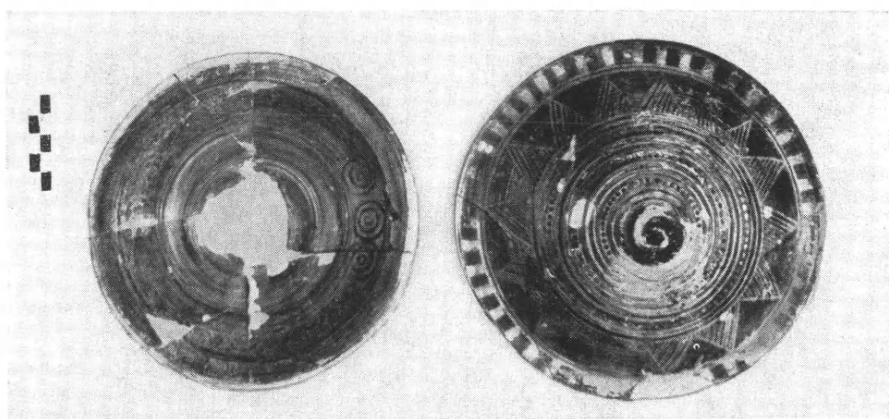
α. Τὰ ὑπ' ἀρ. 63 καὶ 58 πινάκια.

β. Τὰ ὑπ' ἀρ. 75 καὶ 63 πινάκια.

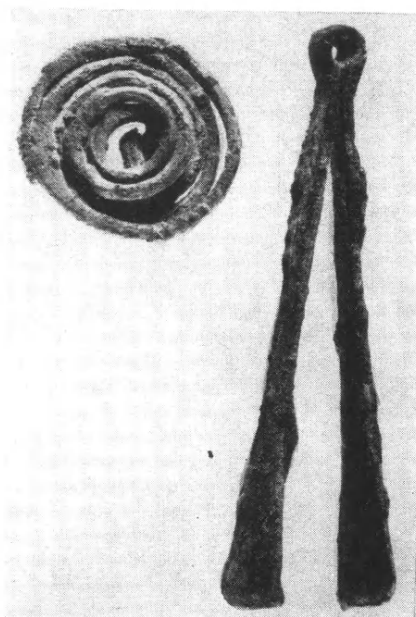
α. Ἡ ὑπ' ἀρ. 67 πρόχους καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 61 ἀμφορεύς.

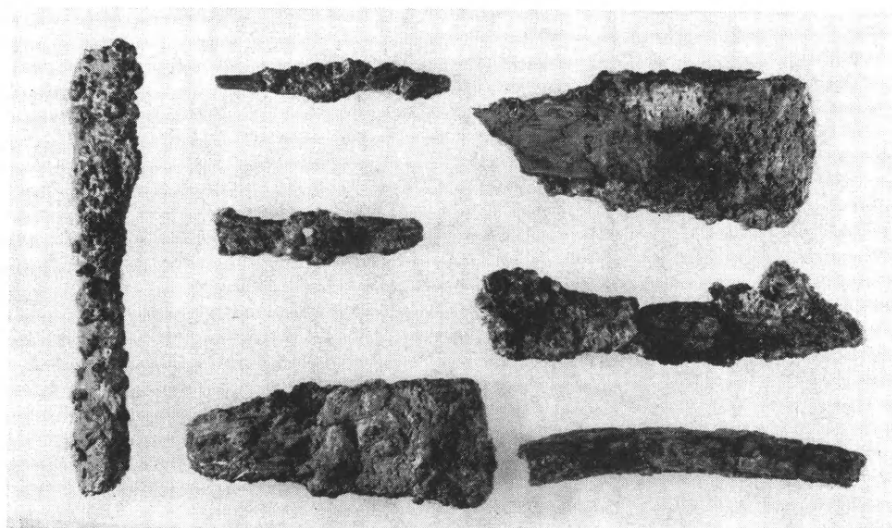
β. Τὰ ὑπ' ἀρ. 44 καὶ 81 ἀσπιδόμορφα πώματα.

α. 'Ο ύπ' ἀρ. 16 κρατηρίσκος.

β. 'Η ύπ' ἀρ. 1 τριχολαβίς καὶ τὸ
ύπ' ἀρ. 2 τμήμα πόρπης.

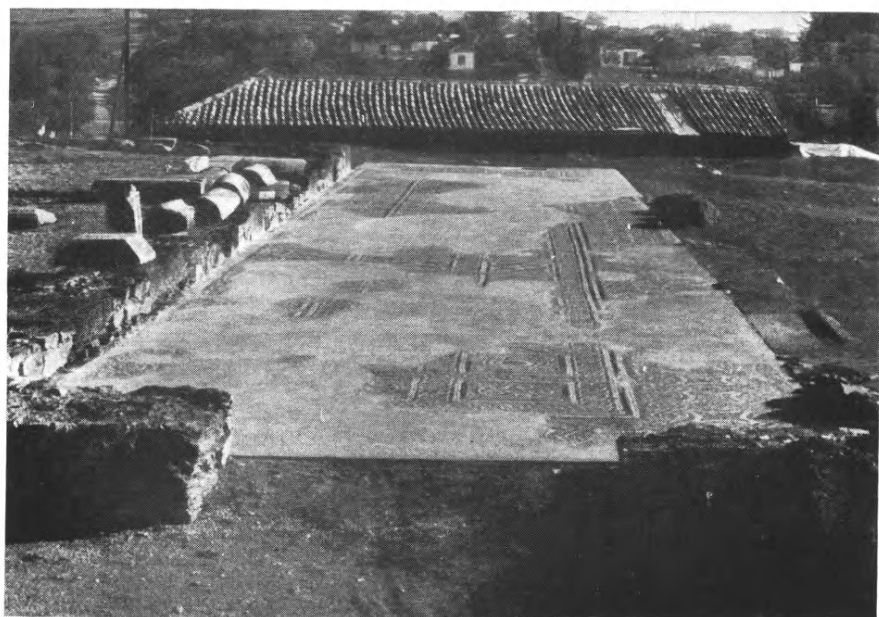
γ. Τὰ ύπ' ἀρ. 1 - 7 σιδηρᾶ ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα.

α. "Αποψις τῶν ἐκ τῆς βαθείας καλλιτεργείας παρουσιασθέντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

β. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον.

α. Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλική Δ. Τὸ νότιον κλίτος μετὰ τὴν
ἐπανατοποθέτησιν τοῦ ψηφιδωτοῦ.

β. Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλική Δ. Τὸ βόρειον κλίτος μετὰ τὴν
ἐπανατοποθέτησιν τοῦ ψηφιδωτοῦ.

α. Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλική Α. Τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τοῦ βαπτιστηρίου πρὸ τῆς ἀποκολλήσεως.

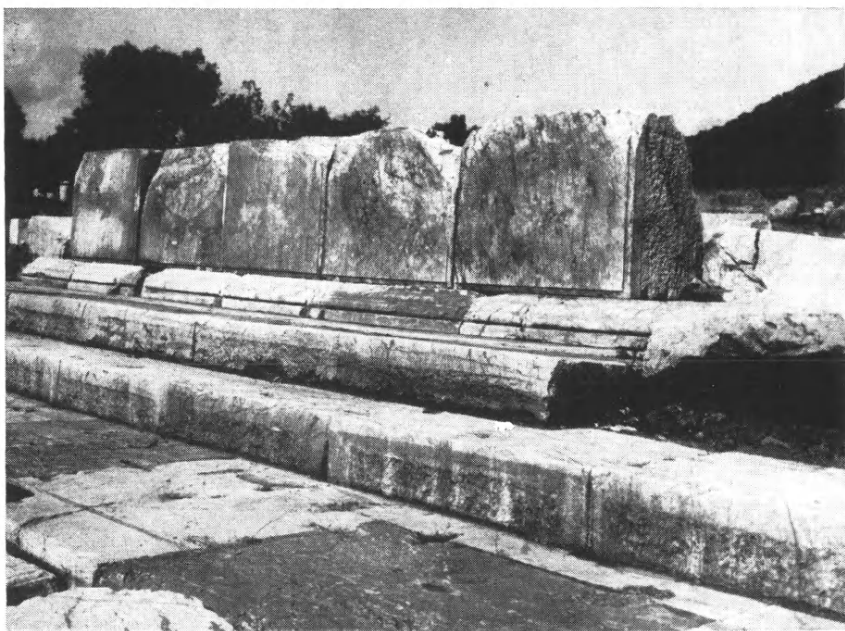
β. Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλική Α. Συγκολληθὲν κιονόκρανον.

Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλική Α. Ἐπανατοποθετηθεῖς κίων τῆς βορείου κιονοστοιχίας.

α. Μεσσήνη. Οί ὀρθοστάται τοῦ σηκοῦ ὡς εὐρέθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνασκαφήν.

β. Μεσσήνη. Οἱ ὀρθοστάται τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ σηκοῦ μετὰ τὴν ἀναστήλωσίν των.

α. Ἡ βάσις τῆς ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας ἀπὸ Ν.

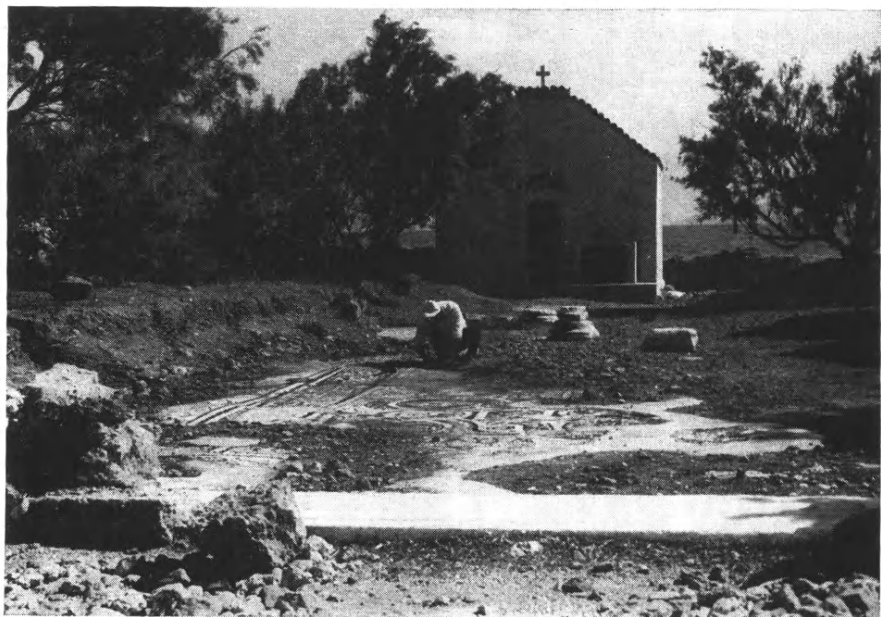
β. Μεσσήνη. Οἱ ἀναστηλωθέντες ὀρθοστάται τῆς ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας.

α. Μεσσήνη. Ἡ πρόστασις τῆς μνημειώδους κλίμακος πρὸ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν μεταξὺ τῶν κιόνων μεταγενεστέρων πλαγιῶν.

β. Μεσσήνη. Ἡ πρόστασις τῆς μνημειώδους κλίμακος, δεικνύουσα ἐλευθέρως προβάλλοντας κατὰ τὴν βάσιν των τοὺς κιόνας αὐτῆς.

α. Ἡ βασιλικὴ Ἀγ. Νικολάου Χερσονήσου πρὸ τῶν ἐργασιῶν καθαρισμοῦ.

β. Ἡ βασιλικὴ Ἀγ. Νικολάου Χερσονήσου μετὰ τὰς ἐργασίας καθαρισμοῦ.

Ἡ βασιλικὴ Καστρίου Χερσονήσου μετὰ τὰς ἐργασίας καθαρισμοῦ.